Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/srecardinalissbo09bona

OPERA OMNIA

SANCTI BONAVENTURÆ

BESANÇON. — IMPRIMERIE D'OUTHENIN CHALANDRE FILS.

S. R. E. CARDINALIS

S. BONAVENTURÆ

EX ORDINE MINORUM

EPISCOPI ALBANENSIS, DOCTORIS ECCLESIÆ SERAPHICI

OPERA OMNIA

SIXTI V, PONTIFICIS MAXIMI JUSSU DILIGENTISSIME EMENDATA

ACCEDUNT

SELECTA MULTA TUM EX POSTREMA VENETA EDITIONE, TUM EX PRODROMO ERUDITISSIMO
FR. BENEDICTI A CAVALESIO ORDINIS MINORUM REFORMATI

EDITIO ACCURATE RECOGNITA

AD PURAM ET VERIOREM TESTIMONIORUM BIBLICORUM EMENDATIONEM DENUO REDUCTA

CURA ET STUDIO

A. C. PELTIER

CANONICI ECCLESIÆ REMENSIS

TOMUS NONUS

PARISIIS

LUDOVICUS VIVÈS, BIBLIOPOLA EDITOR

VIA DELAMBRE, 9

M DCCC LXVII

THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
10 ELMSLEY PLACE
TORONTO 5, CANADA.

NOV 28 1931

1559

PRÆFATIONIS LOCO

Ex Prodromo ad opera omnia S. Bonaventuræ prænotanda quædam.

§ I. — Principium Sacræ Scripturæ (*Prodrom.*, col. 622 et seq.).

Ipsum certum Bonaventuræ nostri opusculum attestantur Franciscus Samson, Octavianus de Martinis, Alexander Ariostus, Marianus Florentinus, Joannes Trithemius, Jacobus Philippus Forestus, Albertus Castellanus, Gulielmus Eysengrenius, Sixtus Senensis, et alii. Quibus adstipulantur editiones, quarum apud nos vetustior Argentinensis an. 1495. Neque ad id suadendum rationibus destituimur. Fatentur enim vel ipsi adversarii, auctorem hujus *Principii* eumdem esse ac illum operis mox sequentis in *Hexaemeron*. At operis mox sequentis auctorem D. Bonaventuram probabimus. Ergo. Certe stylus haud absimilis est : itidem in utroque fit distinctio *Verbi increati, Verbi incarnati, Verbi inspirati*. Quæ quidem distinctio ita est Doctori nostro familiaris, ut ea sæpius utatur in pluribus aliis suis opusculis, puta in *Breviloquio, Ligno vitæ*, in manuscriptis opusculis *de Septem Donis, et de Parabolis Evangelicis*. Perinde etiam ac in *Breviloquio*, *Centiloquio*, necnon in continuo subsequente opere in *Hexaemeron*, fit in hoc *Principio* partitio Veteris Testamenti in *Libros legales*, *historiales*, *prophetales* et *sapientales*, necnon prope finem alludendo ad Ezechiel, cap. I, dicetur quod « Novum Testamentum contineatur in Veteri sicut rota in rota, » non secus ac in Prologo laudati Breviloquii, ubi Doctor noster de latitudine sacræ Scripturæ agens, considerat *rotam in medio rotæ*, « quia Vetus Testamentum est in Novo, et e converso. » Verba illa Apocalypsis, cap. XXII : *Ostendit mihi Dominus fluvium aquæ vivæ*, etc., in eodem *Principio* interpretatur auctor de sacra Scriptura, sicut Doctor seraphicus in suo Commentario super Apocalypsim, citato cap. XXII, 1. Præterea, quod idem *Principii* auctor inquit de sanctarum Scripturarum profunditate, nimirum : « Licet abyssalis profunditas sanctarum Scripturarum nobis inscrutabilis sit, dispensative tamen a Spiritu sancto actum est, ut in fluviis Scripturarum agnus peditet, et elephas natet, secundum Gregorium, » illud ipsum est, quod Bonaventura noster adfirmat in Prologo suæ *Postillæ super Joannis Evangelium* infra laudandæ.

Occurrunt in eodem *Principio*, non secus quam in aliis certis Bonaventuræ opusculis, similiter desinentia, repetita superlativa, pleraque illatina vocabula, etc. Sæpius de more laudatur sancti Augustinus, alleganturque etiam inter Græcos Patres Dionysius, Origenes, Basilius, Damascenus; inter Latinos Hieronymus, Cassiodorus, Gregorius, Isidorus, Beda, hisque adduntur Rabanus, Hugo et Richardus; tum inter philosophos Aristoteles, item Tullius, ac Boetius, qui omnes fuere D. Bonaventuræ notissimi : neque credibile ipsi non innotuisse una cum præfatis adductum *nobilem expositorem super Leviticum Rodulphum*,

scilicet Flaviacensem. Damasceni verba, quomodo græce dicatur Deus, græco charactere inibi scribuntur, ac latine explicantur, sicut alibi apud eumdem Bonaventuram [1].

Auctor ejusdem *Principii,* tanquam devotus et seraphicus, illas improbat scientias, quæ *nullum dant saporem, nec motum bonæ operationis affectui;* e contra vero Scripturas sanctas impense commendat, quarum *stylus succendit corda torpentia, vel tepentia, et refocillat corda ardentia.* Velut etiam divinæ legis et canonici juris zelator, tradit : « Jus civile secundum legem divinam regulatur, et ordinatur, quamvis adhuc aliqua reperiantur in eo, quæ a jure divino discordent, sicut de usuris, et concubinis, et quibusdam aliis paucis, secundum quod patet in Canone : quæ omnino aut abrogata sunt, vel abroganda ; quia lex quæ obviat sacræ Scripturæ, et decretis Papæ, et moribus bonis, nullius debet esse momenti. » Eorum eloquentiam, qui divinarum Scripturarum stylum *simplicitatis* arguunt, *verbosam potius quam fructuosam* appellat; eosdemque ex Hieronymo et Augustino refellit. Algebræ satis gnarum sese manifestat, inquiens : « Sunt libri Novi Testamenti, si partiales Epistolæ numerentur, in solidum libri viginti septem, qui numerus est secundus cubicus ter tria ter. »

Librum hunc inter Bonaventurianas expositiones in sacram Scripturam primo loco recenset etiam Petrus Annatus in *Apparatu*, hanc subdens rationem : « Licet non sit expositio alicujus Scripturæ libri, est tamen talis, ut in eo de sacræ Scripturæ præstantia plurima dicat, ejusque singulos libros numerando tangat, et mire, breviter et erudite refellat eos, qui in eam quatuor genera defectuum impingere solent, scilicet injustitiæ, insipientiæ, inhonestatis et superfluitatis, dicatque inter alia, Novum Testamentum nihil esse aliud, quam Vetus spiritualiter expositum, et Novum in Veteri tanquam rotam in rota contineri [2]. » Laudatum quoque legere est apud Ludovicum Carbonem [3].

§ II. — ILLUMINATIONES ECCLESIÆ IN HEXAEMERON (*Prodrom.*, col. 624 et seq.).

1. Inscribitur quoque hoc opus *Luminaria Ecclesiæ, De quinque ac de septem visionibus, De operibus sex dierum*, etc. : cujus auctor adeo aperte sese prodit Franciscanum, ut nedum referat sancti Francisci pugnam cum dæmonibus [4], ejus prædicationem apud Soldanum [5], ejusdem sententias et dicta [6], ipsi factam apparitionem Seraphim, ac Ordinem seraphicum, ad quem idem sanctus pertinuisse videtur [7]; sed etiam laudet *beatum patrem nostrum Franciscum* loquentem cum fratre Ægidio [8], ejusdem *B. Francisci prudentiam, et in contemplativo fratre Ægidio temperantiam* [9]. Se quoque vixisse tempore controversiæ Græcos inter et Latinos circa processionem Spiritus sancti ab utroque, ac errorem agnovisse *in fatuis Græcis*, veritatem autem secus stantem nedum pro Latinis, sed etiam *pro omnibus Græcis sapientibus*, idem auctor satis indicat [10]. Porro hæc omnia D. Bonaventuræ nostro apprime convenire quis negabit? Maxime cum laudatus *Illuminationum* auctor Symbolum Apostolorum explicet perinde ac Bonaventura in *Centiloquio* [11]; sentiendum existimet de Deo *altissime, piissime* [12], perinde ac Bonaventura in opusculo *De regimine animæ;* cum de perfectione *senarii numeri* loquatur perinde ac Bonaventura in libris

[1] Vid. in I *Sent.*, dist. II, dub. 3, tom. I, pag. 50. — [2] *De sanctis Eccl. Patrib.*, lib. IV, pag. 501. — [3] *Introduct. in Theol.*, lib. VI, c. XXX. — [4] Serm. XVIII. — [5] Serm. XIX. — [6] Serm. XX, et alibi passim. — [7] Serm. XXII. — [8] Serm. XXIII. — [9] Serm. I. — [10] Serm. VIII. — [11] Serm. VIII, ac *Centiloq.* sect. XXXVIII. — [12] Serm. IX.

Sententiarum, et alibi; cum de ascensu mentis in Deum, de vestigio et imagine Trinitatis, de creatura clamante Deum esse, agat perinde ac Seraphicus Doctor in *Itinerario mentis in Deum;* cum de modo cognoscendi Deum *per destructivam ablationem ab infimo usque ad summum* loquatur, sicut Bonaventura in *Incendio amoris* de eodem modo cognoscendi Deum *per viam negationis ab inferioribus usque ad superiora,* idque secundum Dionysium utrobique allegatum; cum de intelligentia divinæ Scripturæ litterali, et spirituali, scilicet allegorica, anagogica et tropologica, secundum Hugonem, tractet perinde ac Bonaventura in opusculo *De Reductione Artium ad Theologiam,* perinde quoque ac in aliis certissimis Bonaventuræ scriptis disserat de *Verbo increato, incarnato, inspirato, deque amore sursum activo,* cum id, quod serm. XXVIII habet, *de vetulæ caritate*, qua caret unus magnus magister, illud ipsum sit quod a sancto Bonaventura fratri Ægidio quadam die dictum refertur [1]; cum denique id quod de *Oratore* insinuat ad hoc ut sit *potens* [2], optime conveniat ineditæ *Arti prædicandi*, quam noster Seraphicus Magister reliquit : et quod majus est, allegatio *collationum donorum* facta serm. II et III, respondeat inedito pariter certoque Bonaventuræ opusculo *De septem donis Spiritus sancti*, cui nedum quoad doctrinam, sed et quoad ipsa verba in plerisque simillimum est istud *Illuminationum,* prout, modo conferre liceat unum cum altero, satis manifeste quisque deprehendet [3]. Etenim serm II. *Luminar*. partitio fit de sapientiæ sive gratiæ *ortu, et porta,* seu via, per quam ingreditur, ejusdemque *luce radiante in animam* : ac ita plane in his *Collationibus Donorum* vel ab ipso exordio agitur *de ortu gratia, et via, per quam spargitur lux gratiæ super mentes humanas.* Ibi verba Apostoli, II *Cor.*, VI, 1, adhibentur, illa nempe : *Hortamur ne in vacuum gratiam Dei recipiatis ;* hic vero ab ipsissimis exordium ducitur, ac utrobique itidem usurpatur illud Jacobi, I, 17 : *Omne datum optimum*, etc. Utrobique pariter inde refertur *ortum gratiæ desursum a Patre luminum.* Utrobique fere ad verbum pertractatur *de potentia intellectiva, seu cognitiva illustranda, de potentia effectiva lætificanda, de potentia operativa corroboranda.* Utrobique ipsissimis verbis *ortus ac descensus gratiæ* deducitur *per Verbum incarnatum, per Verbum inspiratum, per Verbum crucifixum*; ac ipsissimis verbis agitur nedum *de gratiæ ortu*; sed etiam de ejusdem *usu*, et *fructu.* Utrobique fit ipsissima partitio *gratiæ usus fidelis respectu Domini, virilis in se, et liberalis in proximum.* Utrobique ipsissimus sermo habetur de triplici fructu gratiæ, nempe *remissione culpæ, plenitudine justitiæ, perpetuatione vitæ beatæ*, item de *gratia curante*, *corroborante*, *consummante.* Utrobique simillime ac fere ipsissimis verbis disseritur de « gratia consummante consummatione viæ in septem beatitudinibus, consummatione patriæ in septem dotibus, quarum tres sunt in anima, visio, tentio et fruitio, quæ respondent tribus virtutibus theologicis, quatuor in corpore, quæ respondent quatuor virtutibus cardinalibus, » etc. Quis ergo dubiter de ipsissimo utriusque operis auctore, nempe D. Bonaventura, maxime cum in plerisque aliis consonent alia certissima ejusdem opuscula?

2. Ad hæc ,sicut cætera Bonaventuræ opera, videtur et istud crebris sacræ Scripturæ

[1] *Prodrom.*, col. 30, ex Chron. XXIV Ministrorum, ubi de Fr. Ægidio. « Frater Ægidius ait : « Potest idiota Deum tantum diligere, sicut litteratus? » Respondit Generalis (Bonaventura) : « Una vetula etiam plus potest, quam magister in theologia. » — [2] Serm. IV, versus finem. — [3] Hæc quæ sequuntur usque ad n. 2, exscribuntur ex *Prodrom.* col. 740-741.

textibus locupletatum : in quibus exponendis perinde scatet mysticis sensibus, sicut alibi passim. *Nimium* quidem vocat in hujusmodi sensibus eruditissimus benedictinus abbas Augustinus Calmetus, sed auctorem adhuc sanctum Bonaventuram agnoscit [1]. Si conferatur quod alio in loco idem Bonaventura inquit : « Ignis est devotionis fervor, qui semper in altari cordis ardere debet, quem sacerdos devotus semper (subjiciendo ligna divinæ laudis) debet nutrire, ne aliquando extinguatur [2] : » si hoc, in quam, conferatur cum eo, quod auctor præsentis operis dicit : « Ignis iste non est in potestate nostra ; sed si Deus dat, sacerdotum est nutrire ignem, et subjicere ligna per orationem [3]. » idem ipse auctor videbitur. In eodem *Illuminationum* opere Bonaventuriana quoque dictio passim occurrit, ac sæpe citatur inter Græcos Dionysius, sæpe sæpius inter Latinos Augustinus, cujus præcipue allegantur libri *de Civitate Dei*, quidque contineant, declaratur. Insuper laudantur inter Græcos Patres Origenes, Athanasius, Basilius, Epiphanius, Gregorius Nazianzenus, Gregorius Nyssenus, Chrysostomus, Damascenus; inter Latinos autem Hilarius, Orosius, Ambrosius, Hieronymus, Cassianus, Gregorius, Anselmus, Bernardus, Hugo, Richardus, Abbas Vercellensis ; inter Hebræos Philo. Inter Ethnicos philosophos præcipue memorantur Plato et Aristoteles. Citatur idem Aristoteles *secundum omnes doctores græcos, ut Gregorium Nyssenum, Gregorium Nazianzenum, Damascenum, Basilium, et sectatores omnium Arabum*. Dicitur Plotinus *inter philosophiæ professores cum Platone princeps, et nobilissimus de secta Platonis*. Allegantur denique Tullius *sectæ academicæ*, Macrobius, Priscianus, et anonymus liber *de Causis*. Non tamen vult harum illuminationum auctor, ut nimis insistatur *philosophorum scripturis*, sed duntaxat *transeundo*, et *furando*, et *quasi ibi non permanendo*. Quamobrem serio monet cavendum, *ne magistri nimis commendent et appretientur dicta philosophorum* [4]. Vult insuper cautionem adhibendam in *Summis magistrorum* : « namque in his homo debet cavere, ut semper adhæreat viæ magis communi [5]. »

3. Præterea hujus operis auctor attente legenti apparet nedum in divinis litteris, sed et in Theologia scholastica, dogmatica, et mystica, tum quoque in Historia ecclesiastica et philosophica egregie exercitatus, exhibetque nonnulla scientiarum specimina, etiam Geometriæ, Algebræ, Perspectivæ, dum similitudines trahit ex trigono, tetragono, pentagono, ex numeris cubicis et quadratis, ex radiis directo, reflexo, fracto, ex angulo recto, obtuso, et acuto, etc. Nec prætermittit Astronomiam, ac nequidem artes sermocinales, Grammaticam, Rhetoricam, Logicam, ipsamque Prosodiam, et Metricam. Non silet Astronomiæ periculum propter judicia [6], uti etiam præfatarum artium vitia. Docet sobrium scientiarum humanarum usum, quia, inquit, « periculum est in scientiis, quod tantum diffundat se homo per considerationem harum scientiarum, ut postea ad domum Scripturæ redire non possit [7]. » Utitur quandoque versionibus divinæ Scripturæ a Vulgata variantibus; nam, verbi gratia, pro illo Vulgatæ, Habac., III, 2 : *In medio annorum notum facies*, noster auctor secundum Septuaginta translationem legit : *In medio duorum animalium cognosceris* [8]; pro illo Psalmi VII, 14 : *Sagittas suas ardentibus effecit, Ipse habet ardentes* [9], quam quidem lectionem pleraque latina exhibent, teste sancto Au-

[1] In *Bibl. sac.*, pag. 31, edit. Ven. 1757. — [2] *De sex alis Seraphim*, c. VII. — [3] Serm. II. — [4] Serm. XIX. — [5] Ibid. — [6] Serm. IV. — [7] Serm. XVII. — [8] Serm. I. — [9] Serm. XVII.

gustino [1]. Quid multis? In hujusmodi opere non solum nihil est, quod sanctum Bonaventuram dedeceat, sed multa potius, quæ ejus ætatem, institutum, ingenium, indolem, eruditionem, et doctrinam præferunt.

4. Hinc est, quod ipsum *clarum, nobile, insigne*, ac genuinum Bonaventuræ opus, ex ore tamen ejus exceptum, et reportatum, adserant, et testentur totuplicia monumenta, etiam vetustissima, tot nomenclatores, tot editiones, tot manuscripti codices, ut nobis de eo fas non sit dubitare, miremurque illud a novissimis Editoribus post Oudinum ad supposititia fuisse ablegatum, ob arabicam in editis vocem *trifurcatur*, et ob mendum in anno 1274, loco anni 1273, quæ tamen soli vitio librariorum, ac typographorum facile verti possunt. Multa enim habentur mendosissime scripta et impressa, non quidem, ut cum Alphonso a Castro loquamur, « ex culpa Auctoris, sed ex vitio Scriptorum, et Impressorum, qui sæpe ea, quæ verissime scripta sunt, mendosissime transferunt [2]. » Accedit, quod *Additiones ad Luminaria*, in quibus præfatum mendum ostenditur, desiderentur in plerisque codicibus manuscriptis, quodque verbo *trifurcatur* persimile sit verbum *bifurcatur*, quo, ut notat P. Sbaralea, usus est vel Alexander Alensis, vel Hugo Carensis Ordinis Prædicatorum [3].

5. Quod si nihilominus objicias, minoritam quidem fuisse hujus operis auctorem, non tamen Bonaventuram Parisiis morantem, sed Rhenanum quemdam, scilicet alicujus conventus apud Rhenum incolam, propterea quod expendens illud Matthæi, x, 8 : *Gratis accepistis, gratis date*, subjungat : « Quare non vendis, o sol, lucem tuam ? Gratis accepi, gratis communico. Quare non vendis, *Rhene*, aquam tuam? Gratis accepi, gratis fundo [4] : » respondeo, nihil obesse; quia Bonaventura Parisiis degens potuerit dicere : « Quare non vendis, Rhene, aquam tuam ? » Rhenus enim quidem est Germaniæ fluvius post Danubium maximus, sed antiquus Galliæ, ac Germaniæ a fontibus ad ostia terminus. De ipso ergo tanquam antiquo Galliæ termino bene potuit Bonaventura inter Gallos existens dicere : « Quare non vendis, Rhene, aquam tuam ? » Addo quod si auctor fuisset Germanus, potius sermonem vertisset ad Danubium, velut omnium Germaniæ fluviorum maximum.

6. Si dixeris modestiæ, ac prudentiæ Doctoris Seraphici repugnare, quod habetur sermone XXII : « Modo principes sunt socii furum, et consiliarii in munere consulunt ; » reposuerim ego, id esse desumptum ex Isaia, qui ait : *Principes tui infideles, socii furum, omnes diligunt munera, sequuntur retributiones* [5]. Quod autem, serm. V, antea dixerat : « Princeps non debet utilitatem suam quærere, sed reipublicæ.... unde hodie magna abominatio est in his, qui præsunt : » dandum est depravationi temporis, quo sanctus Doctor hæc loquebatur.

7. Numquid saltem ab ejusdem Bonaventuræ gravitate alienum, quod Sermone vigesimo tertio ac ultimo de beato Francisco pronuntiatur : « Franciscus habuit sapientiam asini? » Sed hoc perpendendum non tanquam a reliquo textu avulsum, sed iis, quæ continuo subduntur, conjunctum, quodque ita spectatum, laudatam Bonaventuræ gravitatem minime dedecet. Sic enim asini sapientia ibi exponitur, et vere obedienti, atque contem-

[1] *Enarr. in Psal.* VII. — [2] Lib. III, *adv. Hæres.*, verbo *Baptismus*, in fine hæres. IX. — [3] In Psalm. V, 5. Postilla in Psalmos Alexandri de Ales citatur a Barth. Pisano O. M. in Opere *de Vita et Laudib. B. M. V.*, lib. I, fruct. IX, pag. 152. — [4] Serm. II. — [5] *Isa.*, I, 23.

plationi dedito adaptatur : « Nos non habemus sapientiam asini, qui portat sarcinam suam, et quanto plus percutitur, et plura sibi vituperia dicuntur, tanto melius portat, » (et cætera quæ legi possunt hujus tomi, pag. 151, col. 2). En quo sensu id de beato Francisco prolatum.

Postremo ad Oudinianam ironiam, qua referens ex sermone secundo illa verba : « Peccatum est arbor mortis, gratia est arbor vitæ, » ait : « Digna comparatio Doctore Seraphico ! Quis unquam comparavit peccatum arbori[1] ? » cum Oudino ipso respondeo : « *Speculum animæ*[2] rectius inscriberetur *Arbor cupiditatis* seu *iniquitatis, cum ramis peccatorum mortalium*[3]. » Ecce Oudinus ipse comparans peccatum arbori.

9. Porro Sermones, quibus constat opus hactenus laudatum, melius inscriberentur *Collationes*. Ab initio enim secundi Sermonis dicitur : « Hic incipit secunda *Collatio ;* » ab initio Sermonis sexti : « De hoc supra in duabus *Collationibus ;* » non multis post initium Sermonis sexti decimi : « Ut posui supra in præcedenti *Collatione.* » Hujusmodi Collationes in primum caput Genesis, quamquam heic secundum locum teneant inter hagiographa, fuerunt tamen inter novissima, quæ Bonaventuriano ex ore prodierunt, anno videlicet ante ejus mortem. Ob suam promotionem ad Cardinalatum non potuit easdem ad finem usque perducere. Quapropter in codice quodam Biblioth. Vatican. dicuntur *Venerabilis inceptoris Bonaventuræ.* In iisdem typis editis aliquid deficere argui potest ex MSS. Concionibus S. Bernardin. Senensis anno 1433 Florentiæ habitis, quas P. Sbaralea reperiri Ferrariæ in Bibliotheca S. Francisci testatur. Cum enim ibi, fol. 120, in Concione Dominicæ Quadragesimæ *de Caritate* scribat S. Bernardinus, D. Bonaventuram in suis *Illuminationibus* duo asserere : alterum, hæreticos æquo animo pro fide tormenta sustinere, illaque cum gaudio tolerare, gaudium tamen illud minime naturale, sed a Dæmone esse, alterum vero hæreticos ob perfidiam suam martyrium passos nunquam patrasse miracula ostendi posse; cumque in *Illuminationibus* editis habeatur tantum Sermone nono hæreticos nunquam fecisse miracula, et nihil aliud; consequens esse videtur, in manuscripto earum exemplo a D. Bernardino adhibito, aliquid amplius extitisse. Codicem optimæ notæ fuisse præ manibus eidem S. Bernardino vel ex eo derivari potest, quod dum præfatas Illuminationes laudat, non *Sermones*, sed *Collationes* allegat.

10. Inter menda earumdem *Illuminationum* recensendum, serm. XXII, nomen Constantini, quod in antiquis etiam codicibus legitur : neque enim D. Ambrosius a consiliis esse posuit Magno Constantino. Hinc merito Editores Vaticani *Constantini* loco posuerunt *Valentinianum.* Insuper emendandum, quod, serm. IX[4], inter Græcos Patres referatur Anselmus, loco forte Athanasii, alibi in iisdem Sermonibus laudati. Mirum certe non est, se in reportata, seu ex ore dicentis excepta, hujusmodi menda irrepserint. Corrigenda itidem Serm. III[5], illud : *De quo dicetur in Collationibus donorum,* et substituendum : *De quo dicitur in Collationibus donorum,* uti habet Serm. II[6]. Notatu autem dignum, quod serm. VI, in editione Argentinensi 1495, dicatur : *De quibus Philo disertissimus Judæorum loquens, ut Philosophus, sapit.* Et *Sap.* VII : *Vapor est*, etc., et in novissima Veneta post Vaticanam : *De quibus Philo disertissimus Judæorum loquens, ut Philosophus, sapit. Et in libro Sapientiæ* : *Vapor est*, etc. In Veneta autem A. Zamoræ : *De quibus Philo disertissimus*

[1] Tom. III, col. 395.— [2] Vid. tom. VII, hujus edit. pag. 523-558. — [3] Tom. III, col. 418. — [4] Vid. huj. tom. pag. 77, col. 1. — [5] Item pag. 40, col. 2. — [6] Item pag. 26, col. 2.

Judæorum loquens in libro Sapientiæ, ut philosophus, sic inquit : Vapor est, etc. Hæc postrema lectio conformior est illis, quæ de laudato Philone tradiderat Bonaventura noster in Commentario libri *Sapientiæ.*

§ III. — Summa Expositionis in Psalterium (*Prodrom.*, col. 629 et seq.).

1. Probatur legitimum Bonaventuræ Opusculum nedum universali, sed et singulari editione Vaticana, magisque confirmatur *vetere exemplari, manu exarato*, quod *tanquam præclarum munus Sixto V, Pontifici maximo, ex Etruria allatum*, bonæ notæ, atque ad fidem faciendam idoneum, credendum est : præsertim *cum non modo locutionum forma, sed etiam doctrina sit cum cæteris illius Opusculis et Expositionibus consentiens*, ut animadvertunt in Argumento Romani Editores. Profecto quod hujusmodi Summæ auctor scribit *de perfectione senarii numeri, et ejus partibus aliquotis* [1], conforme omnino est iis, quæ S. Bonaventura docet nedum in *Illuminationibus Ecclesiæ* [2], sed etiam libro primo *Sententiarum* [3]. Ubi etiam Deum *medium* velut centrum in sphæra prædicat, adnotando, quod Deus « dicitur stare in medio, non extra exclusus : nam dicitur intra omnia, quia omnia replet : extra omnia, quia omnia continet : supra omnia, quia omnibus præsidet : subtus omnia, quia omnia sustinet [4]; non dissentit a Bonaventura, qui in suo *Itinerario mentis in Deum* agnoscit Deum tanquam omnium *sphæram intelligibilem, cujus centrum est ubique, et circumferentia nusquam :* centrum, inquam, quod « stabile manens, moveri dat universa, et est intra omnia, non inclusum; extra omnia, non exclusum; supra omnia non elatum; subtus omnia, non prostratum [5]. » Sicut autem idem Bonaventura alibi loqui consuevit fusiusque disserere de sacræ Scripturæ præstantia, et *reductionem omnium artium ad Theologiam* ostendit; pariter heic vel ab ipso Præfationis exordio eamdem præstantiam auctor innuit, ipsamque Scripturam indicat cum materiæ dignitate, tum profunditate ac subtilitate, omnibus aliis præcellentem, omnesque alias artes, et scientias, Grammaticam, Dialecticam, Rhetoricam, Arithmeticam, Musicam, Geometriam, Astronomiam, Physicam, quasi *Theologiæ pedissequas* adseverat.

2. Nihil etiam obstat, quominus eam Expositionem D. Bonaventuræ adscribamus. Non silentium Ptolomæi Lucensis, cum similes alios, eosdemque certos, ejusdem Bonaventuræ commentarios prætermiserit. Sane, inquit P. Sbaralea, « Si Ptolomæi Lucensis auctoritas attendatur, ut excludat hanc Expositionem, excluderet etiam Exposit. in lib. *Sapientiæ*, et *Lamentationes* Jeremiæ, et tamen novissimi Censores illas admittunt. » Non obstat quod laudet Aristotelem et Tullium, cum ii ipsi ab eodem Bonaventura in aliis certioribus operibus adhuc frequentius adferantur : « Et quomodo, pergit Sbaralea, in Peripateticorum scholis edoctus, Aristotelis vestigiis neutiquam adhæsisse videatur? Legatur ejus Commentarius in quatuor libros Sententiarum, præsertim in secundum. Sancti Antonini dictum a Censoribus productum loquitur potissimum de asceticis. » Addiderim ego, quod sanctus Doctor in Expositione hac se non ita hujusmodi scriptoribus ethnicis addictum ostendat, quin dicat : « Non enim ad jacienda fidei fundamenta elegit Deus versutias Aristotelis, vel Tullii lepores verborum lascivientis eloquentiæ, et fastu rhetorico conditam eloquentiam, sed

[1] In Psal. CXXIX, pag. 553. — [2] Serm. IV, pag. 52, col. 2. — [3] Dist. II, art. 1, q. 4, in Resolut., huj. edit. tom. 1, pag. 58. — [4] In Psal. LXXXI, 1, huj. tomi pag. 257. — [5] Cap. V, ad fin.

simplices, et idiotas, et piscatores, et hujusmodi viros[1].» Præterquam quod laudatus P. Sbaralea notat : Aristotelem Bonaventura in hac *Expositione* non laudat *sæpenumero*, ut præfati censores aiunt, sed aut nunquam, aut perraro.

3. Nihil pariter Bonaventuræ nostro repugnans existimo, in rem suam pertraxisse quædam dicta ex Hermete, seu Simonide, ex Catone, Virgilio, Terentio, Juvenali, Euclide, Seneca et Macrobio, cum eidem Bonaventuræ non fuerint incomperti ac ignoti. Non repugnat, quod voces græcas et hebraicas frequenter usurpet, cum eas adhibere potuerit saltem ut usitatas apud Hieronymum, Ambrosium, Glossæ auctorem, Philosophos, Rhetores, ac iis uti consueverit in certis commentariis super librum Sapientiæ, ac Lamentationes Jeremiæ prophetæ, de quibus postea. Unde nec ullam video difficultatem, quod pro *Dominus regit me*, legerit secundum lectionem græcam *Dominus pascit me*.

4. Non repugnat, quod dixerit : « Anima est in cerebro secundum Physicos; secundum Theologos est in corde,» etc. Nam legerat (*Prov.*, XIV, 33) : *In corde justi sedes sapientiæ est*, tradiditque in libris etiam Sententiarum : « Medici discordant a Naturalibus. Dicunt enim Physici, quod principium motus et sensus est in capite; licet Naturales, qui considerant principia rerum intimius, dicant quod horum principium est cor[2].» Non repugnat, quod ad illud : *Ascende, calve*, subdiderit : « Hoc exponitur de Elisæo, qui fuit calvus, ad litteram; sed exponitur de Christo, qui non fuit calvus ad litteram :» id enim de Christo intellexisse constat etiam Hieronymum[3], Augustinum[4], Bernardum[5], etc. Profecto idem auctor « in Psalterii expositione tritam illam quidem, atque usitatam viam secutus est, in qua insistere majores voluerunt[6]» idque adeo verum, ut dubitari minime possit, plura ipsum deprompsisse e penu Dionysii, Athanasii, Ambrosii, Hieronymi, Augustini, Cassiani, Isidori, Bedæ, Richardi a Sancto Victore, etc. De more utitur præsertim Augustini sententia, una cum Pauli apostoli verbis, loquens de libero arbitrio et de gratiæ efficacia. Inquit enim : « Motus ex libero arbitrio partim ex Deo, partim ex nobis. Unde Apostolus : *Coadjutores Dei sumus*[7]. Nam cum fecit nos sine nobis, non justificat nos sine nobis[8], id est : *Non ego operor illud, sed gratia Dei mecum*[9].» Eumdem textum, *Coadjutores Dei sumus*, repetit, ut probet quod quandoque homo ducit se per liberum arbitrium, palam faciens, ad id egere ipsum liberum arbitrium gratia Dei cooperante, ut homo cum Apostolo dicere queat : *Gratia Dei in me vacua non fuit*[10]. Idem etiam liberum arbitrium gratia præveniente indigere ostendit per textum : *Trahe me post te*[11].

5. Eadem Expositio, modo Bonaventuriano, ita perpetuis divinæ Scripturæ textibus referta est, ut summam etiam exhibeat sacrorum rituum peritiam. In ea inter ceteros retunditur error Græcorum, spirationem activam soli Patri attribuentium : qui quidem error Bonaventuriana præsertim ætate vigebat. His autem omnibus facile evanescit quidquid contra hujusmodi Expositionem a novissimis Editoribus objectatur[12].

[1] [illegible] tom. IV, pag. 292. [illegible] — [5] [illegible] *Templi*, c. 1. Vid. Cornel. a Lapid., *Comment.* in lib. IV. *Reg.*, c. 2. — [6] Petr. Galesin. in *Vit. S. Bonav.*, c. 14. — [7] I *Cor.*, [illegible] — [9] I *Cor.*, XV, 10. [illegible] — [10] I *Cor.*, XV, 10. — [11] *Cant.*, I, 3. In Psal. XXIII [illegible] tom. I, p. LXIII.

§ IV. — EXPOSITIO ALTERA FUSIOR IN PSALMUM CXVIII (*Prodrom.*, col. 712.).

Heic discutiendum, an sicut D. Bonaventura creditur auctor *Summæ expositionis in Psalterium*, adeoque et brevioris expositionis in Psalmum CXVIII, ita habendus sit auctor alterius quoque fusioris Expositionis in eumdem Psalmum CXVIII, incipientis : *Alleluia, laus et gloria*. Auctorem esse hujus etiam Expositionis censent Editores Romani, quibus suffragantur exemplar in cœnobio Fratrum Minorum Castri Radulphi (Châtelleraullt) repertum, editio ad ejusdem exemplaris normam facta Parisiis an. 1524 in ædibus Claudii Chevallon, atque Sixtus Senensis. Neque officit, quod una sit brevior, altera fusior ; nam laudati Editores Romani aiunt, « id non alienum esse a sacrarum litterarum interpretibus, qui sæpe numero eadem modo fusius, modo brevius explicarunt. » Nihilo tamen secius animadvertens P. Sbaralea, quod Expositio hæc fusior stylum Bonaventurianum redolere non videatur, quodque ubi auctor prædictæ *Summæ Expositionis in Psalterium*, c. VIII, v. 7, legit : *Sprevisti omnes discedentes a judiciis tuis*, auctor Expositionis hujus amplioris in eumdem Psalmum CXVIII, c. VIII, v. 6 (al. 118), habet *a justitiis tuis*, intulit atque pronuntiavit hanc fusiorem Expositionem « non esse sancti Bonaventuræ, sed Joannis Lemovicensis monachi Clarævallensis, ex mss. codice Biblioth. S. Marci Veneti, qui forsan is est, qui tempore Innocentii Quarti factus Minorita, an. 1245, erat ejus pœnitentiarius ex Actis concilii Lugdunensis, et ejus meminit Waddingus ad an. 1251, n. 68. » Addiderim ego, quod ille auctor, c. I, v. 9, psalmi CXVIII, *aleph* litteram interpretatur tentationum millia, sed Bonaventura in Expositione capitis II, *Lamentationum* Jeremiæ prophetæ, inquit : « *Aleph* interpretatur doctrina [1]. »

§ V. — EXPOSITIO IN LIBRUM ECCLESIASTÆ (*Prodrom.*, col. 631 et seq.).

Objiciunt Editores novissimi : « Nomenclatorum silentium, eorum etiam quibus nil potius fuit, quam ut Bonaventuræ catalogum augerent omnino [2]. » Sed perperam, quia satis indicatur a Ptolomæo Lucensi, atque expressius memoratur a Joanne Francisco de Pavinis, etc. Urgent : « Satis fuit Romanis Editoribus, ut Bonaventuræ nomen in antiquo exemplari viderent inscriptum, quo hujusmodi Expositionem in Bonaventuræ catalogum referrent. At incauti homines minime adverterunt, fieri aliquando posse ut vel antiqua exemplaria nobis errandi caussam præbeant. Illud cum primis considerandum erat, num quæ scripta sunt in antiquo exemplari, ad genium Bonaventuræ accederent, necne [3]. » Sed id *cum primis considerasse* Romanos Editores, neque *incautos* fuisse, perspicuum est ex eorum argumento [4].

Profecto *ad genium Bonaventuræ accedit* : quod præferat allegationes Dionysii, Hieronymi, Augustini, Gregorii, Isidori, Damasceni, Bernardi, Hugonis, citationesque Aristotelis, Ovidii, Macrobii, Boetii, etc. Itidem *genio Bonaventuræ* conforme (ut ut Editores novissimi reclament) indagare philosophorum systemata, atque in rem suam ea pertrahere, quemadmodum in confesso esse debet legenti quartam partem libri ejusdem Bonaventuræ *de Ecclesiastica Hierarchia*, Commentarios in libros *Sententiarum*, etc. Cumque Isidorus

[1] Leves profecto rationes, nec tanti ponderis, ut auctoritatem Sixti Senensis, ne dicam cum Romanis Editoribus, *omnium consensus* auctoritatem elevent. — [2] *Diatrib.* pag. 107, huj. nostræ editionis tom. I, pag. LXIV. — [3] *Diatrib.*, pag. 107 ; huj. nostræ edit. tom. I, pag. LXIV. — [4] Huj. tom. IX, pag. 000.

ipse a Bonaventura laudatus scripserit *de proprietate* sive *natura rerum* ad Sisebutum regem librum unum, in quo tam de ecclesiasticorum Doctorum, quam de Philosophorum indagine, obscura quædam de elementis absolvit, nihil obesse potest, quo minus simile quid vel in hoc Commentario Bonaventura noster fuerit executus. Si teste Trithemio idem Bonaventura fuit « seculari philosophia nobiliter doctus, » quis eumdem credat *a Philosophorum systematibus indagandis, explicandisque alienum?* Cæterum *maluisse versari in Scripturis, inque Patribus volutandis, quam in Philosophorum scholis,* vel ex hac ipsa Expositione clarescit, quam præterea non solum singulares universalesque editiones, sed Mss. codices, iique pervetusti, ac optimæ notæ attestantur, utputa : Parisiis, Biblithothec. Regis Galliarum, Cod. 472 membr. olim Carmelitarum Parisiensium, qui sub finem XIV sæc. exaratus videtur ; Patavii, Biblioth. sancti Antonii, Minorum Conventualium, Cod. 271, folior. 77, membr, in fol. ; Romæ, Biblioth. Vatic., Cod. 918, membr. in fol. ; Tuderti, in sacrario sancti Fortunati Min. Convent., Cod. 183, membr. in 4, et Cod. 68, membr. in fol.

Hactenus dicta roborantur iis, quæ ad vindicias Romanorum Editorum contra novissimos P. Sbaralea reponit, inquiens : « Immerito Romani Editores traducuntur hoc loco, et negligentiæ postulantur, cum Bonaventura Philosophorum systemata nequaquam plus justo curiose indaget, neque ea taxet, ut suum intrudat; sed tantum sub initium dubia breviter movet ad illa : *Terra æternum stat, oritur sol, et occidit, et ad locum suum revertitur, flumina exeunt a mari,* etc., et resolvit ex his quæ communia sunt. Multo plura de his habet in Comment. II *Sent.* ex Philosophis. Et cum ex Ptolomæo Lucensi scripserit in libros Salomonis, si hunc rejicimus, quem alium habebimus præter librum *Sapientiæ?* » Adde Bonaventuram nostrum in Expositione hac disserere de tribus tantum libris Salomonis, perinde ac in postilla super *Canticum Canticorum* [1] : per *mulierem amictam sole* intelligere Ecclesiam, perinde ac in Commentario *Apocalypsis* [2] : perinde explicare illud : *Nihil sub sole novum,* ac libro secundo *Sententiarum* [3] : illud : *Unus interitus hominem et jumentorum,* perinde ac eodem libro secundo [4] : illud : *Solummodo hoc inveni, quod fecerit hominem rectum, et ipse se infinitis miscuerit quæstionibus,* perinde ac in Prologo ejusdem libri secundi [5] : illud : *Nescit homo* (sive *nemo scit*), *an odio, an amore dignus sit,* perinde ac libro primo [6] : *Qui in uno peccaverit, multa bona perdet,* perinde ac libro tertio [7] : illud : *Est malum quod vidi sub sole, quasi per errorem egrediens a facie principis, positum stultum in dignitate sublimi,* perinde ac libro secundo [8]. Quid? quod plura alia in hac expositione adserta cum certis Bonaventuræ operibus concordant, puta : « Solus Christus absque peccato conceptus, originale non contraxit : » ut nihil dicam et de distinctione judicii quoad *antecedentia, concomitentia, consequentia,* de multiplici significatione æternitatis, et de modo proponendarum solvendarumque difficultatum per *Quæritur, Contra, Respondeo dicendum,* et de consueto usu perpetuo divinæ Scripturæ textuum, et de usu sensus mystici vocumque similiter desinentium. Denique hujusmodi Commentarius haud absimilis videtur mihi Commentario in Joannem [9].

[1] Hactenus inedita. — [2] Edita Parisiis an. 1647 sub nomine A. de Hales. — [3] Dist. XV, dub. 4, huj. edit., tom. II, pag. 608. — [4] Dist. XIX, art. 1, q. 2, ad 1, tom. III, pag. 60. — [5] Tom. II, pag. 231. — [6] In Prolog. Mag., dub. 4, tom. I, pag. 23. — [7] Dist. XXXVI, q. 5, ad 1 et 2, tom. V, pag. 140. — [8] Dist. XLIV, art. 2, q. 1, ad 3, tom. III, pag. 648. — [9] Edito Coloniæ an 1537 sub nomine Nic. Gorram, Ord. Prædicat., sed ab auctore Prodromi Bonaventuræ nostro asserto.

SIXTI SENENSIS BIBLIOTHECÆ SANCTÆ

Ex libro quarto, p. 346.

Bonaventura, qui et Eutychius græca voce dictus est, episcopus Albanensis, natione Hetruscus ex oppido Balneo Regio, octavus Generalis Ordinis Minorum, ob eximiam divinarum rerum eruditionem a Gregorio X, Pontifice maximo, in collegium cardinalium assumptus, tantam cum summa scholasticæ theologiæ ac philosophiæ cognitione vitæ sanctitatem, et morum integritatem conjunxit, ut præstantissimus vir Alexander Halensis, præceptor ejus, sæpe de ipso dicere consueverit, videri sibi Adamum in Bonaventura non peccasse. Hic inter multa piissima opuscula, quæ verbis ardentissimis et altissimis sensibus ad illuminandos animos, et inflammandas voluntates legentium divino succensus amore composuit, nobile quoque opus in Hexaemeron scholastico dictionis genere dictavit, cui *De Luminaribus Ecclesiæ*, sive *De illuminationibus*, sive *De quinque visionibus* idcirco titulus est, quia in eo potissimum exponuntur quinque illæ visiones Dei, comprehensæ in ea sententia Moysis, *Vidit Deus, quod esset bonum*, etc., quinquies in principio Geneseos repetita. Initium operis est, *In medio Ecclesiæ aperuit os ejus*, etc. Dividitur autem universum opus in sermones viginti tres, tropologicis sensibus, flagrantibus sententiis, et abstrusis scholasticæ mysticæque theologiæ arcanis refertissimos.

Scripsit item in Psalmum CXVIII scholasticam postillam, incipientem : *Halleluia, laus gloria.*

In Lucæ Evangelium scholasticam Postillam, quæ incipit : *Spiritus Domini.*

In Joannem postillam, quæ incipit : *In principio*... Fertur et ejusdem libellus ad lectionem Bibliorum introductorius, *Principium sacræ Scripturæ* prænotatus ; cujus exordium est : *Ostendit mihi Dominus fluvium magnum.*

Reliquit item compendium metricum scholasticum utriusque Testamenti versibus dimetris iambicis, libera solutaque syllabarum lege : quos ita disposuit, ut singula tetrasticha summam unius capituli contineant. Ejus initium est : *Mundus fit in principio.*

SERIES

OPUSCULORUM QUÆ NONO HOCCE TOMO CONTINENTUR

S. R. E. CARDINALIS

SANCTI BONAVENTURÆ

EPISCOPI ALBANENSIS, DOCTORIS SERAPHICI ECCLESIÆ

PRINCIPIUM SACRÆ SCRIPTURÆ[1]

DE SACRÆ SCRIPTURÆ PRÆSTANTIA

Ostendit mihi Dominus fluvium aquæ vivæ, splendidum tanquam crystallum, procedentem de sede Dei, et Agni. In medio plateæ ejus, et ex utraque parte fluminis, lignum vitæ, afferens fructus duodecim. Probatissimæ perfectissimæque legis integritas circumstantionatur ex multifaria nobilitate causarum, quas sanctus enumerat Isidorus, sic inquiens[3]: « Erit lex honesta, justa, possibilis, secundum naturam, secundum patriæ consuetudinem, loco temporique conveniens, necessaria, utilis, manifesta quoque, ne aliquid per obscuritatem in captionem contineat; nullo privato commodo, sed pro communi civium utilitate conscripta. » Istis conditionibus legem legum, quæ a Rege regum instituta est, esse præeminentissime venustatam, sacram scilicet Scripturam, beatus Joannes apostolus, et evangelista, et propheta asserit sibi divinitus esse revelatam, cum dicit: *Ostendit mihi Dominus*, etc. Quoniam autem in descriptione rerum excellentissimarum, mentis humanæ acies invalida, quæ, ut dicit Augustinus[4], in excellenti luce non figitur, utitur sensibili manuductione rerum naturalium, pro eo quod se habet intellectus noster ad manifestissima naturæ, sicut oculus noctuæ ad lucem solis, ut Philosophus[5] dicit; hinc est quod Propheta lucem divinæ sapientiæ contemperat obtutibus nostris, notificando eam transumptione symbolica, seu sub metaphora. Utitur senario rerum numero ad insinuandam ejus perfectionem, comparando eam rebus eminentissimis, affluentissimis, perspicuissimis, efficacissimis, speciosissimis, communissimis. Eminentissimis, propter altitudinem dignitatis: quid divino solio eminentius? Affluentissimis, propter plenitudinem bonitatis; quid fluvio affluentius? Perspicuissimis, propter certitudinem veritatis: quid aqua viva clarius, et crystallo translucentius? Efficacissimis, propter magnitudinem virtutis vel potestatis: quid ligno vitæ efficacius? Speciosissimis, propter pulchritudinem claritatis: quid splendore speciosius? Communissimis, propter amplitudinem charitatis: quid medio plateæ communius? Est enim sacræ Scripturæ inattingibilis altitudo, propter auctoritatem inviolabilem; inexhaustibilis plenitudo, propter profunditatem imperscrutabilem;

[1] *Cf.* Edit. Argentin., an. 1495, part. I; edit. Vatic., an. 1588, tom. I, pag. 1; edit. Ven., an. 1611, tom. I; edit. Ven., an. 1754, tom. VIII, p. 1. — [2] *Apoc.*, XXII, 1, 2. — [3] Isid., *Etymol.*, lib. V, c. XXI, *Corp. jur. can.*, dist. IV, c. II. — [4] Aug., *de Trinit.*, lib. I, c. II. — [5] Arist., *Metaph.*, lib. II, text. 1.

infallibilis certitudo, propter processum irrefellibilem; impretiabilis valetudo, propter fructum inæstimabilem : incontaminabilis pulchritudo, propter puritatem impermixtibilem; incoarctabilis amplitudo, propter diffusionem irrestringibilem. Inattingibilis altitudo auctoritatis inviolabilis, commendat efficientem; inexhaustibilis plenitudo profunditatis imperscrutabilis, extollit materiam; infallibilis certitudo processus irrefellibilis vel inconfutabilis, commendat formam; impretiabilis valetudo fructus inæstimabilis, commendat finem extra; incontaminabilis pulchritudo ascensus interminabilis, commendat finem supra : incoarctabilis amplitudo diffusionis universalis, commendat finem intra : ut scientiis sæcularibus inflatricibus cordium, obductricibus intellectuum, nulla supersit occasio gloriandi adversus Scripturam sacram, cum ab ea excedantur in omnium nobilitate causarum. Nam subjectum sanctarum Scripturarum, est subjectum increatum; agens increatum, finis increatus; forma, quæ est modus agendi, est [1] stylus Spiritus sancti, stylus inspiratus [2]: « Calamus scribæ velociter, » etc. Et si quæ sunt nobilitates degeneres, ut antiphrasice loquar, in mundanis scientiis, non collectim, sed sparsim reperiuntur in singulis. Nam Metaphysicam inquiunt mundi sapientes [3] esse scientiarum suarum nobilissimam, propter universalitatem subjecti : nam est de ente, secundum quod ens, id est, de ente secundum omnem entis differentiam, quæ est substantia, et accidens; idem, et diversum; actus, et potentia; unum, et multa. Ens enim primum in prima philosophia subjectum esse non potest [4], quia a Philosopho primo ens primum inquiritur. De subjecto autem in scientia præcognoscendum est, et quid est, quod dicitur per nomen, et quia est, et nullo modo debet inquiri, ut Philosophus [5] dicit. Scientiam mathematicam dicunt esse nobilissimam, propter certitudinem modi; scientiam de anima [6], propter nobilitatem subjecti : moralem [7], propter utilitatem finis, qui est beatitudo creata, id est, misera, quam dicit ille esse actum perfectum secundum virtutem. Sed omnium nobilitates causarum aggregantur in divina scientia. Nam in quantum est progressio quædam, et scaturigo fontis æterni, habet ex efficiente nobilissimo auctoritatem inviolabilem : et hoc notatur, cum dicitur procedere *de sede Dei et Agni*. In quantum vero est fluvius aquæ vivæ, habet ex subjecto nobilissimo profunditatem imperscrutabilem. In quantum vero ostensus, revelatus et inspiratus, habet ex nobilissimo modo processum inconfutabilem. In quantum splendidus, habet certitudinem infallibilem. In quantum crystallinus, pulchritudinem incontaminabilem. In quantum lignum vitæ, afferens fructus duodecim, habet ex fine nobilissimo fructum desiderabilem. In quantum in medio plateæ Hierusalem, habet amplitudinem incoarctabilem. Quantum necesse fuerit in editione legis inattingibilis, altitudo auctoritatis inviolabilis liquet interius perscrutanti. Si enim in cognoscibilibus, seu opinabilibus, illud quod auctoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur, ut Hieronymus dicit [8], nisi fuerit evidenti ratione suffultum; hoc multo magis posset in agendis accidere, maxime cum [9] « sensus et cogitatio » humani cordis « prona in malum ab adolescentia sua, » semper nitatur in vetitum, et repugnet his etiam, ad quæ rationis naturalis instinctus inclinat. Licet autem locus ab auctoritate concludens, infirmus et inartificialis appelletur, pro eo quod non proprio argumento, sed aliunde parato testimonio utatur qui arguit, ut Boetius [10] docet; plerumque tamen auctoritati (*a*) proborum ratio suæ credulitatis assensum citius exhibet, quam dispu-

[1] II *Petr.*, I, 21. — [2] *Psal.* XLIV, 2. — [3] Arist., *Metaph.*, lib. IV, text. 2 et seq.; lib. VI, text. 3 et 4. — [4] Ibid., lib. XII, text. 2 et seq. — [5] Id., *Poster.*, lib. I, text. 2. — [6] Id., *de Anim.*, lib. I, text. 1. — [7] Id., *Ethic.*, lib. X, c. VII. — [8] Hieron., *in Matth.*, c. XXIII. — [9] *Gen.*, VIII, 21. — [10] Boet., *Tob.*, lib. II, c. V.

(*a*) *Cæt. edit.* auctoritate.

tationi (a) communi, ut pulcherrime docet Tullius[1]. Et hoc quidem in notitia fidei manifestum est, ubi cum ratio, verissima licet, profundissime (b) lateat, secundum Ricardum[2]; ipsa tamen vis auctoritatis ad assentiendum inclinat : quia[3], « quod scimus et intelligimus, rationi; quod vero credimus, debemus auctoritati, » dicit Augustinus : sic etiam in operabilibus consuevit accidere, ut pondus auctoritatis inclinet ad actum, præcipue si grave sit quod præcipit, vel ratio præcepti legis occulta, aut cum voluntas informandi per legem, est a legis manuductione remota. Et certe legis divinæ præcepta erant maximi ponderis, et usque adeo latentia, quod in plerisque locis Veteris Testamenti videbantur expertia rationis. Tanta insuper erat cordium judaicorum duritia, tanta perfidia, quod necesse fuit pondus auctoritatis adhiberi, quod corda obdurata et obfirmata confringeret. Et hujus inviolabilis auctoritatis pondus insinuatur, cum divina lex dicitur ab arce deitatis, id est, a sede Dei et Agni procedere : *Ostendit mihi fluvium procedentem de sede Dei et Agni*. Nomen enim Dei, secundum formalem nominis impositionem, signat auctoritatis præsidentiam. Dicitur enim Deus græce secundum Damascenum[4], ἀπο τοῦ θέειν, ἄιθειν, θεᾶσθαι, quod sonat *currere*, *urere*, et *intueri*. Et hoc quidem ex hebraica veritate manifestius est : nam quando debebat insinuari inexcogitabilis superexcellentia auctoritatis divinæ essentiæ, quæ nihil est eorum quæ sunt, ut Dionysius dicit[5], sed superexistens et superdea; hoc nomen, *Deus*, nequaquam communibus litteris scribebatur, sed exarabatur illis caracteribus quæ nomen magnum Dei tetragrammaton efficiunt, ut docent Origenes[6] et Beda[7]. Quod nomen tantæ auctoritatis, tantæque venerationis erât apud Hebræos, quod ipsum nomen *ineffabile* dicebatur : non quod sensibilibus verbis exprimi non posset; sed quia sensu et intellectu creaturæ significatum ejus diffiniri non poterat. Istius sanctissimi nominis significatum incomprehensibile tria comprehendit, in quibus superexcessiva Dei dignitas omnem auctoritatem excedit, scilicet : primitatem inanteibilem; universitatem illimitabilem, sive potestatem; æquitatem inobliquabilem. Si enim omnipotens Deus, a cujus fonte manat fluvius Scripturarum, non haberet primitatem in essendo, et principalitatem in dominando; inciperet utique tam esse, quam habere. Omne autem quod incipit, incipit per motum, vel mutationem, ut probatur in Physicis. Deus autem est movens immobile omnino, ut vult Philosophus[8] : ergo non incipit, nec esse, nec habere. Habet igitur primitatem omnino imprincipiabilem. Probatur : Omne illud, in cujus substantia admiscetur potentia, secundum id quod habet de potentia, potest non esse; quia quod potest esse, potest non esse, ut Philosophus[9] probat, et Damascenus[10] : Deus autem non potest non esse : in Deo igitur non est potentia ad esse : non igitur incipit esse, nec per motum, nec per mutationem, quia[11] motus est actus entis in potentia, secundum quod hujusmodi. Hinc est, quod propheta David, Spiritu sancto afflatus, videns in Deo auctoritatem inviolabilem propter primitatem imprincipiabilem, dicebat[12] : « Deus, qui dominatur in virtute sua in æternum. » Si enim essentia, et virtus ab essentia fluens, comparantur ad idem principium et ad eamdem causam, quia quod est causa essentiæ, est causa virtutis, et quod est causa virtutis, est etiam essentiæ, ut dicit Damascenus, et Philosophus[13]; consequens est, ut qui dominatur virtute sua,

[1] Cic., *de Rhet.*, lib. II. — [2] Richard., *de Trinit.*, part. I, lib. I, c. I et IV. — [3] Aug., *de ver. Relig.*, c. XXIV. — [4] Damasc., *de Orth. Fide*, lib. I, c. XII. Vid. supra, tom. I, p. 50. — [5] Dion. Areop., *de Div. Nomin.*, c. I. — [6] Orig., *in lib. Numer.*, c. XXIII, hom. XIV, in princ. — [7] Bed., *in Exod.*, c. XXVIII. — [8] Arist., *Phys.*, lib. VIII, text. 1 et seq. — [9] Id., *Metaph.*, lib. XII, text. 30. — [10] Damasc., *de Orthod. Fid.*, lib. I, c. VIII, sub fin. — [11] Arist., *Phys.*, lib. III, text. 16 et seq. — [12] *Psal.* LXV, 7. — [13] Arist., *Metaph.*, lib. XII, text. 28.

(a) *Al.* disputatione. — (b) *Cæt. edit.* ratio verissima, licet profundissima.

et non aliena, sit etiam virtute sua. Propterea frequentissime in Scriptura, ad insinuandam Dei primitatem, dicitur [1]: « Deus deorum, rex regum, Dominus dominantium. » Includit etiam nomen Dei non tantum primitatem imprincipiabilem, verum etiam potestatem sive universalitatem illimitabilem, per quam evidens efficitur inviolabilis divinæ majestatis auctoritas. Hæc autem Dei potestas est illimitabilis, et incoarctabilis : incoarctabilis quidem, quia universitatem creatorum includit; illimitabilis vero, quia terminum durationis excludit. Nam in *Judith* legitur [2]: « Deus cœlorum, Creator aquarum, et Dominus universæ creaturæ, » quantum ad universitatis subjectorum inclusionem. Et in *Exodo* [3]: « Dominus regnabit in æternum, et ultra, » quantum ad termini durationis exclusionem. Cum enim in omnibus agentibus hoc sit universaliter verum, quod quanto agens perfectius habet formam qua agit, tanto ipsum est potentius in agendo : ut quanto aliquid est calidius, tanto potentius est in calefaciendo; et si calor esset infinitus in calido, haberet utique calidum potentiam infinitam ad calefaciendum; ex quo divina essentia, per quam intelligimus Deum agere, est infinita, necesse est potentiam esse infinitam. Omnes philosophi attribuerunt infinitum principio, ut dicit Aristoteles [4].

Comprehendit tertio incomprehensibile nomen Dei inobliquabilem æquitatem, per quam ostenditur immobilis et inflexibilis divinæ auctoritatis justitia. Si enim formali probatione Deus est veritas per essentiam, ut in *Joanne* dicitur [5]: « Ego sum via, veritas et vita; » et nomina in abstracto essentiam significantia dicant impossibilitatem permixtionis oppositorum : nihil est convenientius, quam ut rectitudo divinæ justitiæ reprehendi non possit. Fovet autem divina justitia et approbat bona; delet et reprobat mala, secundum quod Moyses testatur [6]: « Deus magne, misericors et clemens, patiens et multæ miserationis, et verax, qui custodis misericordiam in millia, qui aufers iniquitatem, et scelera, atque peccata; nullus apud te per se innocens est. » Et in libro *Sapientiæ* [7]: « Cum justus sis, juste omnia disponis, virtus enim tua justitiæ initium est. » Has excellentissimas auctoritatis conditiones, soli Deo proprias, succincto et subtili sermone complectitur Dionysius sic inquiens [8]: « Dominatio Dei non subditorum excellentia tantum est, sed bonorum et optimorum perfectissima et omnimoda possessio, vera et immutabilis firmitas. » Vera et immutabilis firmitas arguit æquitatem inobliquabilem; omnimoda possessio, universalitatem illimitabilem; perfectissima vero dominatio, primitatem imprincipiabilem. De his conditionibus Moyses ait [9]: « En Domini Dei tui cœlum est, et cœlum cœli; terra, et omnia, quæ in ea sunt : » ecce potestas universalis. « Dominus Deus noster ipse est Deus deorum, et Dominus dominantium : » ecce imprincipiabilis primitas. « Qui personam non accipit, nec munera : » ecce inobliquabilis æquitas. Ex jam dictis elucet inviolabilis divinæ majestatis auctoritas. Nam virtus auctoris, et pondus auctoritatis, semper æquantur. Unde divina auctoritas vendicat sibi infinitam absolutionem, et absolutam infinitatem. Propter quod dicit Augustinus [10]: « Major est divinæ legis auctoritas, quam humani ingenii perspicacitas : » cum tamen anima rationalis capax sit infiniti objective, non tantum in affectu per dilectionem, sed etiam in aspectu per apprehensionem. Quamvis autem lex omnis ordinata causam efficientem et exemplarem habeat Deum, qui est ars plena omnium rationum viventium, ut dicit Augustinus [11] (nam æterna et summa lex est, a qua omnis lex inferior, quæ justitiam habet, emanat,

[1] *Deut.*, x, 17; I *Tim.*, vi, 15; *Apoc.*, xvii, 14. — [2] *Judith*, ix, 17. — [3] *Exod.*, xv, 18. — [4] Arist., *Phys.*, lib. III, text. 25. — [5] *Joan.*, xiv, 6. — [6] *Exod.*, xxxiv, 6, 7. — [7] *Sap.*, xii, 15. — [8] Dion., *de Div. Nom.*, c. xii — [9] *Deut.*, x, 14, 17. — [10] Aug., *de Gen. ad litt.*, lib. II, c. v. — [11] Id., *de Trinit.*, lib. VI, c. x.

ut docet idem Augustinus [1]; et secundum illud [2]: « Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt); » lex tamen sacræ Scripturæ peculiarissimo nomine, et prærogativa specialissima, dicitur procedere de sede Dei. *Ostendit*, inquit, *mihi fluvium procedentem de sede Dei.* Est enim per Verbum increatum edita et instituta; per verbum inspiratum recitata: per Verbum incarnatum consummata; per verbum authenticatum promulgata. Dicitur enim [3] « verbum Dei » verbum Verbi incarnati; « verbum veritatis et sapientiæ; verbum virtutis et potentiæ; verbum vitæ, et verbum gratiæ. » Cum enim lex humana sit constitutio populi, qua majores natu sanxerunt simul cum plebibus aliquid, secundum Isidorum [4]; legem Scripturæ sacræ sapientia Dei solius instituit, nihilo adinventionis humanæ permixto, populi tantum Hebraici de suscipienda lege requisito consensu, ipsius legis imponendæ non expressis articulis, ut patet in *Exodo* [5]. Et quod plus est, lex Mosaica quoad principaliorem ejus partem a Deo per angelicum ministerium toti populo sensibilibus verbis expressa, donec ad vocem Domini territus populus rogaret, ut ab ore Moysi residuum legis audiret, secundum quod patet in *Exodo*. Quæ tandem ob perpetuitatem memoriæ in tabulis lapideis legitur [7] fuisse conscripta « digito Dei vivi. » Fuit tertio, verbo virtutis, signis et prodigiis confirmata; signis legem præcedentibus, legem concomitantibus, legem subsequentibus. Signa legem præcedentia præsagiebant legis approbationem; signa legem concomitantia sanciebant legis institutionem; signa legem subsequentia conferebant legis institutæ et approbatæ promulgationem, sicut habetur in *Exodo* diffuse per totum. Fuit quarto per Verbum incarnatum consummata, et verbo Verbi incarnati promulgata, in consummatione plenitudinis temporum, Christo moralia legis exequente, judicialia temperante, cæremonialium veritatem exhibente, figuralium veritatem elucidante: et hoc, quando [8] « misit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret. » « Similem namque [9] non habens in legislatoribus » Deus, supra debitum se legi sponte subdidit, non tantum quantum ad moralium præceptorum executionem, verum etiam ad quorumdam figuralium susceptionem. Circumcisionem namque [10] suscepit, et [11] « secundum legem Moysi, » cum typico sacrificio præsentatus fuit in templo. Et quamvis legamus in veteribus historiis [12] quosdam legibus se propriis subdidisse, ut ad institutæ legis observantiam subditos vinculo fortiori constringerent, cum tamen de lege communi constiterit [13] legislatores et principes non esse legibus propriis de necessitate subjectos; hoc tamen nullo modo facto Christi comparabile est: quia illi delinquere poterant, ac per hoc correctione legis egebant, et honestum est ut lator legis præ cæteris secundum leges vivat; Christus autem, qui legi sese subdidit, in deitate summe bonus, in humanitate secundum capacitatem creaturæ summe perfectus, nec ad malum poterat declinare, nec secundum virtutum intensionem, quoad seipsum, in gratiæ bono proficere. Propter quod regimine nullius legis egebat, unitum sibi personaliter habens jus divinum, vel legis æternæ, et jus naturale virtutum omnium ultima completione firmatum. Aliter autem Christus moralia legis implevit, consilia perfectionis addendo, et supplendo quæ non exprimebantur in lege, scilicet paupertatis, castitatis, etc. Qualiter autem Christus judicialia temperaverit, et per consequens amplioris charitatis ostensione perfecerit, patet in *Matthæo* [14], ubi de lege talionis faciens mentionem, tam in

[1] Aug., *de Lib. Arb.*, lib. I, c. V. — [2] *Prov.*, VIII, 15. — [3] *Eccli.*, I, 5; *Hebr.*, I, 3; *Joan.*, I, 1; *Luc.*, IV, 4, etc. — [4] Isid., *Etymol.*, lib. V, c. X. — [5] *Exod.*, XIX, 21. — [6] *Exod.*, XX, XXXII et XXXIV. — [7] Ibid., XXXI, 18. — [8] *Galat.*, IV, 4. — [9] *Job*, XXXVI, 22. —

[10] *Luc.*, II, 21. — [11] Ibid., 22. — [12] Aug., *de Civit. Dei*, lib. V, c. XVII. — [13] *Corp. jur. can.*, tit. XXV, q. I, c. X, § *Ilis ita.* — [14] *Matth.*, V, 38, 39.

damno rerum, quam corporum, docet[1] *non vinci a malo, sed vincere in bono malum.* Cæremonialia et figuralia Christus adimplevit evacuando, et evacuavit adimplendo, quando significati sui veritatem exhibuit, et abscondita produxit in lucem. Propter quod dicit Augustinus[2]: « Verum Dei Verbum, omnia gentis illius promissa, omnes prophetiæ, sacerdotia, sacrificia, et cuncta omnino sacramenta sonuerunt. Venit Christus, et adimpleta sunt omnia. » Et idem ait[3]: « Hoc sacramentum, hic sacerdos, hoc sacrificium, hic Deus, antequam missus veniret factus ex femina, omnia etc., similitudines hujus fuerunt. » De omnibus his modis legis ad impletionis et consummationis, a Christo factæ, loquitur idem Salvator in *Matthæo*, dicens[4]: « Non veni legem solvere, sed adimplere. » Ibi enim *lex* accipitur pro omnibus quæ in Veteri Testamento contenta sunt, ut Origenes[5] dicit. Verissime ergo fluvius sacræ Scripturæ dicitur procedere de sede Dei. Unde Rabanus: « Hæc, inquit, sola est, quæ vocatur lex Dei. Quæ enim sunt præter illam, opera sunt humanarum adinventionum. » Sic ergo describitur origo Scripturæ sub metaphora rerum eminentissimarum, propter altitudinem dignitatis, cujus est inattingibilis altitudo; propter auctoritatem inviolabilem, ex qua miro modo commendatur efficiens. Secundo transumitur Scripturæ sacræ materia sub metaphora rerum affluentissimarum, propter plenitudinem bonitatis. Est enim ejus inexhaustibilis plenitudo, propter profunditatem imperscrutabilem. Unde et fluvius aquæ vivæ dicitur: *Ostendit,* inquit, *mihi Dominus fluvium,* etc. Licet autem abyssalis profunditas sanctarum Scripturarum nobis inscrutabilis sit, dispensative tamen a Spiritu sancto actum est, ut in fluviis Scripturarum agnus peditet, et elephas natet, secundum Gregorium[6]. Est autem iste fluvius voluptuosissimus, propter dulcores suavissimarum delectationum; luminosissimus, propter fulgores limpidissimarum speculationum; ignitissimus, propter fervores ardentissimarum inflammationum; impetuosissimus, propter vigores sublimissimarum elevationum. Et hinc est, quod in Scriptura dicitur « fluvius voluptatis, fluvius veritatis, fluvius charitatis, seu igneus, et fluvius rapidus. » E contra fluvius mundanæ scientiæ est fluvius torridus, exsiccans flumina gratiarum; fluvius turbidus, obfuscans splendores intellectuum; fluvius tepidus, tepefaciens amores (*a*) affectuum; fluvius turgidus, tumefaciens expressiones affatuum. Quam mulcebres et quam dulces suavitates hic fluvius effluat, docet Cassiodorus, sic inquiens[7]: « Intuemini, sodales egregii, quam mirabilis, quam dulcis sit sapor divinarum Scripturarum, desiderium ad cœlestia semper erigens, satietas sine fine, esuries gloriosa bonorum. Quid enim in illis litteris suavitatis, pariter et utilitatis non invenietis, si intendatis in eis purissimo lumine veritatis? Modo siquidem charitatem Dei, et proximi monet; modo, ut sæculi peritura contemnas, insinuat; modo, ut illam patriam recorderis, in qua es perpetuo mansurus, infundit; patientiam prædicat, spem tribuit, humilitatem proficuam laudat, superbiam semper ruinosam accusat; modo eleemosynas creberrime fieri persuadet. Quot sunt ibi verba, tot præmia. » Hæc Cassiodorus.

Hic est ille fluvius, qui[8] « egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum » et fidelis animæ, et militantis Ecclesiæ: qui inde « dividitur in quatuor capita, » scilicet rivos historiarum, anagogiarum, allegoriarum, et tropologiarum. Rivi historiarum retrahunt animam a terrestribus; rivi anagogiarum refovent animam in cœlestibus; rivi allegoriarum dirigunt animam in credendis, seu credibilibus; rivi tropologiarum ordinant animam in agendis, seu

Scriptura in quatuor rivos divisa.

[1] *Rom.*, XII, 21. — [2] Aug., *ad Volusian.*, epist. III, al. CXXXVII, n. 15, 16. — [3] Id., *de Trinit.*, lib. IV, c. VII. — [4] *Matth.*, V, 17. — [5] Orig., *in Num.*, c. XVIII, hom. II. — [6] Greg., *Moral.*, epist. dedic. *ad Leandr.* — [7] Cassiod., *de Div. Lect.*, c. XVI. — [8] *Gen.*, II, 10.

(*a*) *Leg.* ardores.

agibilibus, ita ut verissime dictum sit per *Ecclesiasticum*[1] : « Benedictio illius, » scilicet sacræ Scripturæ, « quasi fluvius inundabit. » Hæc est mensa æternarum epularum, ubi si quæras, quis cibus?[2] « Panis habens in se omne delectamentum, et omnis saporis suavitatem. » Si quæras, quis potus?[3] « Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos. » Hic est hortus plantationis divinæ[4] : « Rigabo hortum plantationis meæ (*a*), et inebriabo prati (*b*) mei fructum. » Propter quod Dionysius, scribens *ad Titum*, dicit[5] : « Scriptura sacra alimentum perfectum est, eorum quæ aluntur indigentiam adimplens, infirmum curans, reflorere faciens, et renovans bonum, affectum donans, a tristitia liberans, et lætitiam largiens. » Est etiam fluvius sanctarum Scripturarum tam luminosus et fulgidus, ut contentivus sit clarissimarum speculationum. Quod admirans Augustinus[6]: « Quam certa, dicit ipse, et quam speciosa omnium rerum scientia, ubi Dei sapientia de ipso suo fonte potatur! » In Scriptura enim vir sapiens[7] « profunda fluviorum perscrutatur (*c*), et abscondita producit in lucem (*d*). » Huic scientiæ nullam scientiam aliam esse comparabilem, ostendit Augustinus scribens *ad Volusianum*, dicens[8] : « Tanta est christianarum profunditas Litterarum, ut in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia usque ad decrepitam senectutem, maximo otio, summo studio, meliori ingenio conarer addiscere : non quod ad ea, quæ necessaria sunt saluti, tanta in eis perveniatur difficultate; sed cum quisque ibi fidem tenuerit, sine qua pie recteque non vivitur, tam multa, tamque multiplicibus mysteriorum umbraculis opacata, intelligenda proficientibus restant, tantaque non solum in verbis, quibus ista dicta sunt, verum etiam in rebus, quæ intelligendæ sunt, latet altitudo sapientiæ, ut annosissimis, acutissimis, et fragrantissimis cupiditate discendi, hoc contingat, quod ejusdem Scripturæ quodam loco habetur[9]: « Cum consummaverit homo, tunc incipiet. » Iste est enim[10] « fons parvus qui crevit in fluvium, et in lucem solemque conversus est, et in aquas plurimas redundavit. » Unde Gregorius, *super Ezechielem*, ait[11] : « Sacra eloquia visioni maris simillima narrantur, quia in eis sunt magna volumina sententiarum, et cumuli sensuum. » Nisi enim eam similem mari Propheta cerneret, non diceret[12] : « Repleta est terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientes. » Et Augustinus[13]: « Quanto minor est auri, argenti, vestisque copia, quam de Ægypto secum ille populus abstulit, comparatione divitiarum, quas postea in Hierusalem consecutus est, quæ maxime in rege Salomone ostenduntur; tanta fit cuncta scientia, quæ quidem est utilis, collecta de libris gentilium, si divinarum Scripturarum scientiæ comparetur. » Est etiam fluvius sacrarum Scripturarum fluvius ignitissimus, propter fervores ardentissimarum inflammationum : unde et dicitur fluvius charitatis. Hunc fluvium viderat Daniel egredi a facie Domini, cum dicebat[14] : « Fluvius ignis (*e*) rapidusque egrediebatur a facie ejus, » id est Antiqui dierum. Hujus fluvii finis est amor divinus : quia[15] « finis præcespti est charitas, » dicit Apostolus. Unde Augustinus, libro *de Doctrina christiana*[16] : « Non præcipit, inquit, Scriptura, nisi charitatem, nec culpat, nisi cupiditatem. » Ad istum charitatis paradisum nos excitat Damascenus, sic inquiens[17] : « Pulsemus in paradiso Scripturarum, qui odoriferus est, dulcissimus et speciosissimus; qui intellec-

[1] *Eccli.*, XXXIX, 27. — [2] *Sap.*, XVI, 20. — [3] *Psal.* XXXV, 9. — [4] *Eccli.*, XXIV, 42. — [5] Dion., epist. *ad Tit.*, paulo post med. — [6] Aug., *de Civ. Dei*, lib. XXII, c. XXIX. — [7] *Job*, XXVIII, 10. — [8] Aug., *ad Volus.*, epist. III, al. CXXXVII, n. 3. — [9] *Eccli.*, XVIII, 6. — [10] *Esth.*, X, 6. — [11] Greg., *in Ezech.*, lib. I, hom. VI, post med. — [12] *Isa.*, XI, 9. — [13] Aug., *de Doct. Christ.*, lib. II, c. XLII, n. 63. — [14] *Dan*, VII, 10. — [15] I *Tim.*, I, 5. — [16] Aug., *de Doct., Christ.*, lib. III, c. X. — [17] Damasc., *de Fid. Orthod.*, lib. IV, c. XVII.

(*a*) Vulg. *mearum plantationum.* — (*b*) Cæt. edit. *partus.* — (*c*) Vulg. *scrutatus est.* — (*d*) Vulg. *in lucem produxit.* — (*e*) Vulg. *igneus.*

tualium volucrum [cantibus amœnissimus, circumsonat aures nostras; qui tangit corda nostra, et mentem nostram contristatam consolatur, sicut [1] « columba deargentata, cujus posteriora in pallore auri. » Est etiam fluvius impetuosissimus, propter vigores sublimissimarum elevationum. De quo fluvio dicit *Job* [2] : « Fluvius subvertit fundamentum eorum [3]. » « Fluminis impetus, » etc. « [4] Fons hortorum, puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano. » Quam torridi, et quam tepidi, quam turbidi, et quam turgidi sint fluvii arescentes mundanarum scientiarum, liquet ex eo quod Hugo, libro *Didascalicon*, dividit prima divisione scientias in scientias sacras, et scientias ethnicas; scientiam ethnicam (*a*), in scientiam superstitiosam et illicitam, et scientiam licitam. Scientiarum superstitiosarum, quales sunt magicæ, alia est Pyromantia, alia Hydromantia, alia Aeromantia, alia Geomantia, et id genus reliquæ. Quarum scientiarum professores nefandi anathematizati, et excommunicati a jure canonico [5], et a judice Deo [6], sunt instrumenta diaboli, demergentes et animas suas, et animas proximorum in barathrum infernale; eo quod perquirant auguriis, auspiciis, et profanis sortilegiis ea, quæ contraria sunt et divinis præceptis, et divinis consiliis. Istarum quatuor non scientiarum, sed insaniarum, fluvii infernales sunt: Styx, Lethe, Cocytus, Phlegeton. Styx, odium; Lethe, oblivio; Phlegeton, ardens; Cocytus, luctus. Et illæ insaniæ ducunt in oblivionem divinorum beneficiorum et præceptorum, in ardores prurientium concupiscentiarum, in algores odiorum, et in luctus æternorum suppliciorum. Scientiarum autem ethnicarum licitarum, alia Logica, alia Physica, alia Ethica, secundum Hieronymum [7], et secundum Augustinum [8] *ad Volusianum*. Scientia logica, cum sit scientia de sermone, alia Grammatica, alia Dialectica, alia Rhetorica. Harum duæ absque dubitatione, cum plus sint modi scientiarum, quam scientiæ, fundamentaliter faciunt ad intelligentiam divinorum. Tertia vero Rhetorica, cum buccis tumentibus, plus est inflatrix intellectuum [quam illuminatrix. Scientia vero Physica, extenso nomine, alia est Metaphysica, alia Mathematica, alia Naturalis. Scientia Metaphysica cum consideratione quidditatum nudissimarum, et abstractissimarum, ac per hoc insipidissimarum, nullum saporem dat affectui. Scientia vero Mathematica, cum consideratione magnitudinum quæ abstrahunt a materia et a motu, nec sensum devotionis, nec motum bonæ operationis dat affectui. Scientia vero Naturalis, quæ motum concernit et materiam, et sua obscuritate obfuscat intellectum, et propter dubietatem causarum naturalium pene in omnibus naturalibus contristat affectum. Unde et Aristoteles harum scientiarum, vel inventor, vel professor præcipuus, propter latentiam causæ fluxus et refluxus maris, in profundum maris, ut de eo legimus, se submersit. Scientia vero Ethica, alia est monastica, alia œconomica, alia politica. Et istarum scientiarum unus est finis, scilicet beatitudo creata, plena miseriis: quæ quidem beatitudo non est [9] « status omnium bonorum aggregatione perfectus, » sed e contra est motus omnis viri boni consolatione privatus. Contra istorum unumquemque invehitur Hieremias Propheta [10] : « Et nunc quid tibi, inquit, vis in via Ægypti, ut bibas aquam turbidam? » Unde Augustinus, *de Vera Religione* [11] : « Omissis, ait, et repudiatis nugis theatricis, et poeticis, divinarum Scripturarum consideratione et tractatione pascamus animum atque potemus, vanæ curiositatis fame et siti fessum, et æstuantem, et inanibus phantasmatibus, tanquam pictis epulis, frustra refici satiarique cupientem. »

Damnat magicas scientias

Aristotelem quid latuerit.

[1] *Psal.* LXVII, 14. — [2] *Job*, XXII, 16. — [3] *Psal.* XLV, 5. — [4] *Cant.*, IV, 15. — [5] *Vid. Grat.*, *de Sortil.*, caus. XXVI, q. II, c. 2 et seq.; q. V, per totum; q. VII, c. 13 et seq. 2, 3; XXVI, q. I, 3. — [6] Vid. *Exod.*, XX, 18, 19; *Levit.*, XX, 27. — [7] Hieron., *in Cant.*, hom. I, paulo ante med. — [8] Aug., *ad Volus.*, epist. III, al. CXXXVII, n. 17. — [9] Boet., pros. 2, circa princ. — [10] *Jerem.*, II, 18. — [11] Aug., *de ver. Relig.*, c. LI.

(*a*) *Cæt. edit.* scientia ethnica.

quo cupientem. « Transite, inquit [1], ad me omnes, qui concupiscitis me, et a generationibus meis implemini. » Nulla enim scientia mundana adimplere potest animam, quia in eis docetur tantum veritas creata. [2] « Omnis autem creatura vanitati subjecta est. » Vanum autem est, quod non confert ad plenitudinem continenti. Et hæc de materia Scripturæ sacræ dicta sufficiant.

Comparatur tertio forma sanctarum Scripturarum rebus perspicuissimis, propter certitudinem veritatis; et rebus speciosissimis, propter pulchritudinem claritatis. Est enim sacræ Scripturæ infallibilis certitudo, propter processum inconfutabilem; et incontaminabilis pulchritudo, propter lucem inobfuscabilem. Et hoc notatur, cum dicitur : *Splendidum tanquam crystallum.* Dicitur autem forma, quæ est modus agendi, forma crystallina, quia, secundum Isidorum [3], crystallus opposita solis radiis adeo rapit flammam, ut aridis fungis vel foliis ignem præbeat; et stylus Spiritus sancti in traditione Scripturarum succendit corda torpentia, vel tepentia. Virtus etiam crystalli est contra sitim et ardorem; et stylus Scripturarum refocillat corda ardentia. Crystallus insuper trita, et melle potata, lacte replet ubera; et stylus Spiritus sancti, melle devotionis imbibitus, lacte gratiæ replet mentis ubera, id est intellectum et affectum. Per puritatem autem et pervietatem crystallinam congrue transumitur forma Scripturarum, quia sicut illa omnem impuritatem excludit, ita forma sacræ Scripturæ omnes reprehensiones elidit, et ipsos reprehensores refellit. Solent autem in Scripturam sacram quatuor genera defectuum homines infelices impingere, scilicet injustitiæ, insipientiæ, inhonestatis, et superfluitatis.

Christalli proprietates

De primo errore fuerunt quidam professores veteris testamenti, secundum quod in *Ezechiele* scriptum est [4] : « Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupescunt. Et (*a*) : Non est æqua via Domini. » Hujus erroris ex lege divina sumebatur occasio, Deo dicente in *Exodo* [5] : « Ego sum Dominus Deus tuus, fortis, et zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, usque in tertiam, et quartam generationem. » Propter hæc et similia quidam legem Mosaicam opinantur injustam, et a Deo bono et justo minime datam fuisse mentiuntur, ut Marcionistæ et Cerdoniani, secundum quod recitat Damascenus [6]. Hunc errorem diffuse pertractat Augustinus [7], *contra Faustum*, et *contra Adversarium Legis et Prophetarum.* Legis autem justitia, tam in Novo, quam in Veteri Testamento commendatur. In *Ecclesiastico* quippe scriptum est [8] : « Legem mandavit Moyses in præceptis justitiarum. » Et in libro *Sapientiæ* nominatur [9] *lex justitiæ.* De ipsa etiam dicit Apostolus [10] : « Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum. » Legis etiam divinæ justitia velut a populi ore probatur per humanarum rerum justitiam, quæ a divina lege derivatur, secundum quod aperte docet Origenes [11]. Adducitur etiam ad hoc idem pro signo, quod nonnullæ leges Veteris Testamenti tanguntur in jure civili, cum tamen leges Romanorum cœperint a Numa Pompilio, qui successerat Romulo, secundum Isidorum [12]. Hic Romulus mille fere annos fuisse probatur posterior Moyse, ut dicit idem Isidorus. Concordat autem isti sententiæ, quod veterum legum, in quibus multa legi Dei fuere contraria, jam nullus usus est a tempore Constantini imperatoris christiani, novis incipientibus, et postea per Theodosium, imperatorem etiam christianissimum, ad ordinem convenientem redactis, secundum quod docet Isidorus [13]. Hæc ergo omnimoda signa sunt, quod jus civile secundum legem divinam regulatur et ordi-

[1] *Eccli.*, XXIV, 26. — [2] *Rom.*, VIII, 20. — [3] Isid., *Etymol.*, lib. X, c. XIII. — [4] *Ezech.*, XVIII, 2, 25. — [5] *Exod.*, XX, 5. — [6] Damasc., *de Hæres.* — [7] Aug., *cont. Faust.*, lib. XIV, per totum; *cont. Advers. Leg. et Proph.*, per totum. — [8] *Eccli.*, XXIV, 33. — [9] *Sap.*, II, 11. — [10] *Rom.*, VII, 12. — [11] Orig., *in lib. Num.*, c. XXVII. — [12] Isid., lib. V, c. I et XXIX. — [13] Ibid., c. I.

(*a*) *Suppl.* dixerunt, *vel* dixistis, *ut in Vulg.*

natur, quamvis adhuc aliqua reperiantur in eo, quæ a jure divino discordent, sicut de usuris, et concubinis, et quibusdam aliis paucis, secundum quod patet in Canone : quæ omnino vel abrogata sunt, vel abroganda; quia lex [1] quæ obviat sacræ Scripturæ et decretis Papæ, et moribus bonis, nullius debet esse momenti.

Alii sunt, qui insipientiam in sacram Scripturam impingunt, secundum quod insinuat Apostolus [2]: « Judæi signa petunt, et Græci sapientiam quærunt. » Impingunt autem insipientiam *rei, verbi*, et *modi*.

Rei, quoniam de rebus humilibus videtur agere, utpote [3] de jugulatione pecorum, de lepra domorum vel vestium, de contextione genealogiarum, et quibusdam aliis, quæ parum aut nihil ad sapientiam animi vel bonitatem conferre videntur, cum tam ars, quam virtus, consistant circa arduum et difficile. Talem se fuisse confitetur Augustinus ante suam plenam conversionem ad Christum, dicens [4] : « Itaque institui animum intendere in Scripturas sacras, ut viderem quales essent. Et ecce video rem non compertam superbis, neque nudatam pueris, sed incessu humilem, successu excelsam, et velatam mysteriis. Et non eram ego talis, ut intrare possem in eam, aut cervicem inclinare ad ejus gressus. Non enim, sicut modo loquor, ita sensi, cum attendi ad illam scripturam. Sed visa est mihi indigna, quam dignitati Tullianæ compararem : tumor enim meus refugiebat modum illius, et acies mea non penetrabat interiora ejus. Verumtamen illa erat, quæ cresceret cum parvulis; sed ego dedignabar esse parvulus. »

Simplicitatis et insipientiæ *verbi* lex divina frequenter arguitur, sed ab illis, qui post quarumdam litterarum sæcularium verbosam potius, quam fructuosam eloquentiam, ad sacram Scripturam recenter accedunt, secundum quod de seipso beatus Hieronymus scribit *ad Eustochium* dicens [5] : « Itaque miser ego, lecturus Tullium, jejunabam; et post noctium crebras vigilias, post lacrymas, quas mihi præteritorum recordatio peccatorum ex imis visceribus eruebat, Plautus sumebatur in manus. Si quando, in memetipsum conversus, Prophetas legere cœpissem, sermo horrebat incultus; et quia lumen cæcis oculis non videbam, non oculorum putabam culpam esse, sed solis. »

Modum autem tractandi, quo sacra Scriptura contexitur, reprehendunt indocti, secundum Rabanum. Procedit enim narrando, præcipiendo, prohibendo, comminando, promittendo : qui modus potius ad legem pertinet, quam ad artem, quæ procedit per modum quæstionis, responsionis, oppositionis, solutionis, nunc diffiniens, nunc dividens, nunc arguens, nunc concludens.

Erroris primi et tertii destructio est, quia Scriptura sacra est de Deo, tanquam de subjecto nobilissimo et arduissimo, unde *Theologia* dicitur. Destruitur etiam per hoc, quod omne genus veritatis et sapientiæ in Scriptura sacra reperire contingit, secundum Augustinum; ait enim sic [6] : « Quidquid homo extra sacram Scripturam didicerit, si noxium est, ibi damnatur; si utile est, ibi invenitur. Et cum ibi quis invenerit omnia, quæ utiliter alibi didicerit, multa abundantius ibi inveniet ea, quæ nusquam omnino alibi, sed illarum tantummodo Scripturarum mirabili altitudine, et mirabili humilitate discuntur. » Idem etiam ait [7], quod in ipsa omnis philosophia reperitur, Logica, Physica, Ethica. Isidorus etiam de libris exemplificat, in quibus specialiter prædicta tractantur, dicens [8] : « In his tribus generibus Philosophiæ Logicæ, Physicæ, Ethicæ, etiam eloquia divina consistunt. Nam aut de natura disputari solet, ut in *Genesi* et *Ecclesiaste;* aut quantum ad rerum naturalium generationem et corruptionem, et alterationem; aut

[1] Grat., dist. X, c. *Lege imperatorum;* dist. XII, c. *Non licet.* — [2] I *Cor.*, I, 22. — [3] Vid. *Levit.*, c. V et XIV. — [4] Aug., *Conf.*, lib. III, c. V. — [5] Hieron., *ad Eustoch. de cust. virg.*, epist. XXII. — [6] Aug., *de Doct. Christ.*, lib. II, c. XLII. — [7] Id., epist. III, al. CXXXVII, n. 17. — [8] Isid., *Etymol.*, lib. II, c. XXIV.

de moribus, ut in *Proverbiis*, et in omnibus sapientialibus libris; aut de Logica, pro qua nostri theologiam sibi vendicant, ut in *Canticis*, et *Evangeliis*. » Cassiodorus, *super Psalmos* [1], d veritates in speciali descendit, ostendens ex quibus locis Scripturarum sacrarum philosophi veritates libris suis insertas acceperunt, nunc de *Topicis* Aristotelis, nunc de *Geometria* Euclidis, nunc de aliis philosophis faciens mentionem. Unde libro de *Sacræ Scripturæ institutione*, sic dicit : « Constat quidem in origine spiritalis sapientiæ, scilicet Scripturæ sacræ, aut disciplinarum, aut artium liberalium initia, seu indicia, fuisse seminata, quæ postea doctores sæcularium litterarum ad suas litteras prudentissime transtulerunt. Quod apto loco in expositione Psalterii fortasse probabimus. » Recte ergo dicitur in *Ecclesiastico* [2] : « In omni sapientia dispositio legis. » Et non immerito, quia [3] « in dispositione angelorum » data est. De libro *Job* sic dicit Hieronymus [4], quod hic liber omnes leges dialecticæ, propositione, assumptione, confirmatione, conclusione determinat. Cujus verbi Cassiodorus, ubi prius, faciens mentionem, sic ait [5] : « Si ita est, imo, quia aliter esse non potest, quod tanti viri probat auctoritas, ubi sunt, qui dicunt artem dialecticam a Scripturis sanctissimis non cœpisse? » Contra istos loquitur Basilius [6] : « Nullus argumentationem illorum, qui de cœlo disputant, disputationi spiritualium velit conferre sermonum. Quantum enim caste viventium mulierum pulchritudo meretriciæ formositati præponitur, tantum noster sermo dignoscitur prælatus esse illorum doctrinæ. » Unde in libro *Sapientiæ* dicitur [7] : « Candor est lucis æternæ, » etc.

Contra secundos Scripturarum arguentes de simplicitate dicendi, et defectu eloquentiæ, loquitur Augustinus [8] : « Ubi litterarum sacrarum auctores intelligo, non solum nihil eis sapientius, verum etiam nihil eloquentius mihi videri potest. Et audeo dicere, omnes qui recte intelligunt quod illi loquuntur, simul intelligere non aliter eos loqui debuisse. Sicut enim est quædam eloquentia, quæ magis ætatem juvenilem decet, est quæ senilem, nec jam dicenda est eloquentia, si personæ non congruat eloquentis; ita est quædam, quæ viros summa auctoritate dignissimos, planeque divinos decet. Hac illi locuti sunt, nec ipsos decet alia, nec alios ipsa. » Et paulo infra : « Possem quidem, si vacaret, omnes virtutes et ornamenta eloquentiæ, de quibus inflantur isti, qui linguam suam auctorum nostrorum linguæ non magnitudine, sed tumore præponunt, in litteris divinis ostendere. »

Tertium genus maculæ, quod in sacram Scripturam impingunt, est inhonestas, secundum quod patet per Augustinum. Dicebat enim Faustus [9], quod Hebræorum scriptores tanquam lepram aut scabiem, abominanda et turpissima præcepta scilicet, verbis Dei commiscebant in lege. Et est erroris hujus occasio, quod tam de corporalibus immunditiis, quam spiritualibus, mentio fit in lege divina. Hunc errorem tangit Radulphus, nobilis expositor super *Leviticum*, ubi de prædictis immunditiis diffuse tractatur, sic inquiens [10] : « Multi, cum in Scripturis talia reperiunt, abominantur, avertunt auditum; et pene, si audiant, legem divinam, quod in ea talia scripta sint, reprehendere nituntur. » Contra quos idem alibi invehitur [11] : « Nos temeraria præsumptione arguimus lucem, quæ nos ipsos nobis ostendit; arguimus verbum Dei, quod sine suo vitio vitia nostra reprehendit. Quid agis, humana superbia? Tantæ sunt sordes tuæ, in has fæces devoluta es, ut sermo Dei, qui curam tui suscepit, non aliter tibi subvenire posset, nisi in stercora tua quodammodo manus mitteret, et ut tibi sordes detrahat, si dici fas est,

[1] Cassiod., *in Psal.* xcv et cxliv. — [2] *Eccli.*, xix, 18. — [3] *Act.*, vii, 53. — [4] Hieron., *ad Paulin.*, epist. ciii. — [5] Cassiod., *de Div. Lect.*, c. vi. — [6] Basil., *in Hexæm.*, hom. iii, post med. — [7] *Sap.*, vii, 16. — [8] Aug., *de Doct. Christ.*, lib. IV, c. vi. — [9] Id., *cont. Faust.*, lib. XXII, c. vi. — [10] Rad. Flav., *in Levit.*, lib. XIII, c. iv. — [11] Ibid., lib. XIV, c. vi.

ipse contraheret. Sicut tamen radius solis incontaminatus cloacas penetrat : sic stylus Spiritus sancti [1] *attingit ubique propter sui munditiam, et nihil inquinatum incurrit in* illum. » Et subdit : « Scriptura sacra quasi tibi potio temperata est. Si ejus amaritudo palatum tuum contristat, quid accusas medicum? » Et paulo post : « Deus enim magnus medicus, magnum suscepit ægrotum, universum genus humanum. Huic languido, quia diversi sunt mores, variæ ægritudines, varias etiam in verbo suo temperavit confectiones. Quod non prodest tibi, prodest alteri. Neque enim tuum tantummodo in Scriptura sacra agitur negotium. Omnium est ibi salus reposita. Si igitur sentis te talem non esse qualem Scriptura describit, gratias age Deo, qui a talibus te servavit. Aliis tamen adhuc languentibus, ne velis subtrahi medicinam. Omnia ergo, quæ in volumine legis invenis, comede, secundum quod in *Ezechiele* [2] scriptum est. Nil ducas spernendum, nil æstimes abjiciendum : ex hoc enim, quod sacra Scriptura detestando narrat enormia, non solum non vituperari, verum etiam extolli meretur, secundum Augustinum [3], qui de speculo, et luce idem ponit ad exemplum, sic dicens : « Peccatum Lot, cui perhibitum est, antequam peccaret, justitiæ testimonium, non modo non decolorat divinitatem Dei, vel Scripturæ illius veritatem ; verum etiam laudandum diligendumque commendat, quod tanquam speculi fidelis nitor admotarum sibi personarum, non solum quæ pulchra atque integra, sed etiam quæ deformia sint atque vitiosa, indicat. » Et mox : « Numquid cujusquam membra distorta depravant lucem, quæ cuncta demonstrat? Sic nec cujuspiam malefacta malam Scripturam faciunt, qua prodente, legentibus innotescunt. Verumtamen non semper, cum turpium facit mentionem, verbis utitur manifeste turpibus ; sed juxta periphrasim loqui consuevit, quæ figura circuitu et circumlocutione verborum fœditatem evitat, secundum Isidorum [4]. » Unde et Rabanus sic ait : « Loquela hebræa vocata fuit loquela sanctitatis ; illud autem non putes quod fuerit propter electionem nostram, sed recte vocatum fuit hoc linguagium. In ipso namque non invenies nomen unum proprium fornicationis, nec invenies nomen impositum alicui membro, quod turpe est nominare : sed loquitur de eis per verba transumpta, et accommodata. » Merito ergo vocatur *lex disciplinæ* in *Ecclesiasticos* [5]; ac *sanctissima et gravissima* in *Machabæis* [6].

Tertius error circa modum procedendi destruitur a Cassiodoro, *super Psalmos*, in principio [7] : « Scriptura multis modis genera suæ locutionis exercet, definitionibus succincta, schematibus decora, verborum proprietate signata, syllogismorum complexionibus expedita, disciplinis irrutilans. » Hæc proprie relucent in Scriptura et ab aliis sanctis usurpantur, ut cunctis appareat prius ad exprimendam veritatem justis mentibus datum, quod postea gentiles humanæ sapientiæ aptandum putaverunt. Unde Isidorus dicit [8], quod Apostolus sæpe proponit, assumit, confirmat, atque concludit. Sed, præter illum modum tractandi scientialem, habet Scriptura modum sibi proprium, quem beatus Gregorius eleganter describit, sic inquiens [9] : « Quamvis omnem scientiam atque doctrinam Scriptura sacra absque ulla comparatione transcendat, ut taceam quod vera prædicat, quod ad cœlestem patriam vocat, quod a terrenis desideriis ad superna amplectenda cor legentis immutat, quod dictis obscurioribus exercet fortes, et parvulis humili sermone blanditur ; quod nec sic clausa, ut pavesci debeat, nec sic aperta, ut vilescat ; quod usu fastidium tollit, quod legentis animum humilibus verbis adjuvat, sublimibus sensibus levat ; quod aliquo modo cum legentibus crescit, quod a rudibus lec-

[1] *Sap.*, VII, 24. — [2] *Ezech.*, III, 1-3. — [3] Aug., *cont. Faust.*, lib. II, c. LX, LXI. — [4] Isid., *de Etymol.*, lib. I, c. XX, *de Tropis*. — [5] *Eccli.*, XLV, 6. — [6] II *Mach.*, VI, 28. — [7] Cassiod., *in Psal.* XV, init. — [8] Isid., *Etymol.*, lib. II, c. IX. — [9] Greg., *Moral.*, lib. XX, c. I.

toribus semper quasi vetus recognoscitur, et tamen doctis semper nova reperitur. Ut ergo de rerum pondere taceam, scientias tamen omnes atque doctrinas, ipso etiam locutionis suæ more transcendit, quia uno eodemque sermone, dum narrat textum, prodit mysterium, et sic scit præterita dicere, ut eo ipso noverit futura prædicare. » Propterea dicit Augustinus [1], « quod sacra Scriptura sic loquitur, ut altitudine sua superbos irrideat, profunditate attentos terreat, veritate magnos pascat, affabilitate parvulos nutriat. »

Quartus defectus, quem errantes in Scripturam solent impingere, est superfluitas. Dicunt enim, quod genealogias superfluas texit, et historias productas ponit, et multa inutiliter repetit. Hunc errorem tangit et reprobat Rabanus, dicens [2]: « Verba quædam de arcanis legis sunt, in quibus erraverunt multi. Hæc autem sunt historiæ, et narrationes, quæ repetuntur in lege, et rememoratio generationum filiorum Noe. » Et subjungit in fine capitis : « Sed scito, cujuscumque rei rationem non advertis in lege, res illa causam habet fortem, secundum quod dixerunt sapientes : Non est aliquid frustra in nobis, id est in sapientia tradita nobis ; quod si frustra est, ex nobis est; id est, ex defectu scientiæ nostræ. Nam injustis sacra Scriptura videtur injusta, insipientibus stulta, obscœnis immunda, vanis superflua. Sic e contra, sapientibus videtur omnis sapientiæ contentiva. » Propter quod Gregorius [3] comparat eam mannæ. Quod vero aliena sit a Scriptura superfluitas omnis, manifestum est testimonio Salvatoris, cum dicit [4]: « Amen quippe dico vobis, iota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant, etc. » Non solum ergo minima littera, iota superfluit; sed nec littera minor, apex, qui litterarum ambiguitatem distinguit : quanto magis nulla Scripturæ sacræ syllaba, vel dictio, vel sententia superfluere potest! Propter quod de libris illis, qui maxime videntur narrare superflua, dicit Hieronymus [5] : « In *Levitico* singula sacrificia, imo singulæ syllabæ, et vestes Aaron, et totus ordo leviticus spirant cœlestia sacramenta. *Numeri* vero nonne totius Arithmeticæ mysteria continent? Liber *Paralipomenon* tantus est, quod sine eo scientiam Scripturarum si quis voluerit sibi arrogare, seipsum irrideat. Per singula quoque nomina, juncturasque verborum, et prætermissæ in libris *Regum* narrantur historiæ, et innumerabiles explicantur Evangelii quæstiones. » Unde Cassiodorus [6]: « In Scripturis sanctis nimietas non arguitur, sed magis importunitas crebra laudatur : et merito, quia quanto notitia rerum salutarium plus discitur, tanto amplius credentibus atque operantibus æterna vita præstatur; præterita sine falsitate describuntur; præsentia, priusquam (a) videantur, ostenduntur; futura, quasi perfecta, narrantur. Ubique in eis veritas regnat, ubique divina virtus irradiat, ubique panduntur humano generi profutura. »

Comparatur ergo Scripturarum sacrarum origo rebus eminentissimis, propter altitudinem dignitatis. Est enim ejus inattingibilis altitudo, propter auctoritatem inviolabilem. Comparatur Scripturarum sacrarum materia rebus affluentissimis, propter plenitudinem bonitatis. Est enim ejus inexhaustibilis plenitudo, propter profunditatem imperscrutabilem. Comparatur Scripturarum sacrarum forma, sive modus agendi, rebus perspicuissimis, propter certitudinem veritatis. Est enim ejus infallibilis certitudo, propter processum inconfutabilem. Comparatur Scripturarum sacrarum forma, quæ est modus loquendi, rebus speciosissimis, propter pulchritudinem honestatis. Est enim ejus incontaminabilis pulchritudo, propter charitatem inobfuscabilem. Comparatur Scripturarum sacrarum finis rebus efficacis-

Scripturæ sacræ comparatio.

[1] Aug., *de Gen. ad litt.*, lib. V, c. III. — [2] Raban., *in Gen.*, c. CLXXI, CLXXXI. — [3] Greg., *Moral.*, lib. VI, c. IX. — [4] *Matth.*, V, 18. — [5] Hieron., *ad Paulin.*, epist. CIII. — [6] Cassiod., *de Div. Lect.*, c. XVI.

(a) *Cæt. edit.* plusquam.

simis, propter magnitudinem virtutis. Est enim ejus impretiabilis valetudo, propter fructum inæstimabilem [1] : *Et ex utraque parte fluminis lignum vitæ*, etc. Comparatur Scripturarum sacrarum finis extrinsecus rebus communissimis, propter amplitudinem charitatis. Est enim communissima habitudo, propter communicationem intermibilem. Notatur autem mirabilis utilitas, tam in fructu ligni vitæ, quam etiam in numero fructuum. Lignum illud, ex utraque fluminis parte plantatum, Christus est, qui est finis novi et Veteris Testamenti; quia [2] « finis legis Christus est ad justitiam omni credenti. » Lignum vitæ legitur [3] « plantatum in medio paradisi, » in principio Canonis.

Christus medium septiforme. Christus autem fuit medium septiforme: medium essentiæ, quod est de consideratione Metaphysici; medium naturæ, quod est de consideratione Physici; medium distantiæ, quod est de consideratione Mathematici; medium doctrinæ, quod est de consideratione Dialectici; medium modestiæ, quod est de consideratione Ethici; medium justitiæ, quod est de consideratione Politici; medium concordiæ, quod est de consideratione Theologi. Medium essentiæ est Christus origine primarium; medium naturæ, virtuali connexione pervalidum; medium distantiæ, centrali infinitate profundum; medium doctrinæ, rationabili manifestatione clarissimum; medium modestiæ, discreta electione præcipuum; medium justitiæ, judiciali severitate præcelsum; medium concordiæ, perfecta conciliatione pacatum.

Christus quomodo medium septiforme. Primum medium essentiæ est Christus æterna generatione; medium naturæ, in incarnatione; medium distantiæ, in passione; medium doctrinæ, in resurrectione; medium modestiæ, in ascensione; medium justitiæ, in judicii examine; medium concordiæ, in sempiterna beatitudine. De isto ligno benedicto, Domino Jesu Christo, est tota Scriptura sub ratione medii septiformis. Nam de Deo, seu Verbo incarnando, est Vetus Testamentum; de Deo incarnato, totum Novum Testamentum : ita quod in Veteri Testamento Verbum Dei erat medium naturarum uniendarum, scilicet divinæ et humanæ; in Novo, est medium naturarum jam unitarum. Sed quoniam in unoquoque [4] « prius quod carnale est, deinde quod spirituale; » ideo Vetus Testamentum præmittitur. Verbum Dei in Veteri Testamento humanandum præfigurabatur, præmonstrabatur, promittebatur, prædocebatur, et prophetabatur. Præsagiebatur figuris, præmonstrabatur exemplis, promittebatur patribus, prædocebatur sapientialibus documentis, prophetabatur oraculis. Idcirco Vetus Testamentum quadripartitum est, in libros legales, historiales vel exemplares, prophetales, sapientiales [5].

Veteris Testamenti divisio. Præfigurabatur autem Verbum Dei incarnandum, seu humanandum in legalibus figuris remotis, remotioribus, remotissimis. In *Genesi* quidem figuris remotissimis præsagiebatur, ortus, occasus, triumphus, cultus: ortus in ligno vitæ plantato in medio Paradisi, id est, Verbo Dei divinæ et humanæ naturis inserto, in medio militantis Ecclesiæ, secundum Glossam : occasus passionis in Abel; triumphus resurrectionis in Noe; cultus pietatis in Abraham. Augustinus, in quodam sermone : « Adam dixit illud verbum post soporem [6] : « Benedicta filia tu a Domino. » In *Exodo* vero figuris remotioribus præfigurabatur Verbum humanandum nasciturum, in Moyse natum occultandum propter Pharaonem (sic Christus propter Herodem), revelandum ad populi captivati liberationem, populi captivantis interemptionem, liberati instructionem per legem, ut exercitatus in lege veteri, assuefieret ad legem Evangelii. Varietas sacrificiorum libri *Levitici*, secundum Origenem, unum verum sacrificium offerendum in fine temporum præmonstrabat, scilicet Christum, qui est sacerdos et hostia.

[1] *Apoc.*, XXII, 2. — [2] *Rom.*, X, 4. — [3] *Gen.*, II, 8. — [4] I *Cor.*, XV, 46. — [5] Vid. infr. *Lum. Eccl.*, serm. XIII; supr. vero *Brevil.*, part. VI, c. II; *Centil.*, part. III, sect. XXXII. — [6] *Judith.*, XIII, 23.

Liber vero *Numerorum* ordinem et connexionem membrorum corporis Christi mystici subtilitate mirabili præfigurabat, et ordinem ecclesiasticæ hierarchiæ proficiscentis in via, et pervenientis ad patriam. In *Deuteronomio*, quod est denua legis repetitio, ad memoriam reducuntur beneficia Dei omnipotentis, ut altius infigatur memoriæ incarnatio Verbi, quæ est beneficium beneficiorum, ubi de semine Judæ Prophetam [1] suscitandum commemorat, sicut Jacob [2] in suis benedictionibus commemorat. Josue Christum et re præsignat, et nomine, præcipue quantum ad distributionem terræ, quam [3] « funiculo distributionis » distributurus est CHRISTUS, « qui [4] constitutus est a DEO judex vivorum et mortuorum. » Multitudo judicum sibi invicem succedentium unum verum judicem præsagiebat CHRISTUM, potissime quantum ad triumphum resurrectionis. Nam Samson maximus judicum, primo clausus et obsessus a Philisthæis, qui nocte media, victis hostibus, portas confregit, figurat Christum, qui nocte media, cum descendisset in infernum, liberatis patribus, portas inferni confregit; cujus etiam incontaminata mater et virgo significabatur in vellere Gedeonis.

Copula maritalis Booz Israelitæ, et Ruth alienigenæ, signat conjunctionem CHRISTI, et Ecclesiæ de gentibus, quam discalceatus ille contempserat. Liber *Regum* illum significat, in cujus femore scriptum erat [5]: « Rex regum, et dominus dominantium. » Qui cum sit rex et sacerdos, in primo libro præsignatur, ut evacuaturus sacerdotium legale in depositione seu extinctione Heli, et substituturus sacerdotium novum in substitutione Samuelis, qui non fuit de stirpe Aaron: translaturus etiam regnum ab Israel in reprobatione Saulis, et confirmatione David. In libro secundo promittitur Christus de semine Davidico nasciturus. In tertio libro, in figura pacifici Salomonis, præfiguratur CHRISTUS, « qui [6] est pax nostra, qui fecit utraque unum : » cujus etiam corporis mystici typus fuit materiale templum Salomonis. In quarto libro *Regum* præfiguratur Christus ut evacuaturus omnem gentilitatis ritum in interemptione pseudoprophetarum per Eliam, et ut suscitaturus mortuos in Elisæo; ut confecturus Eucharistiæ sacramentum in pane subcinericio; ut ascensurus in cœlum in translatione Eliæ in curru igneo. In libro *Paralipomenon*, in confirmationem repetitur in primo translatio sacerdotii; in secundo, translatio regni. Liber *Esdræ*, et *Nehemiæ*, CHRISTUM præfigurant quantum ad fervorem zeli, quo CHRISTUS inardescebat ad reædificationem templi veri, quod [7] sumus nos. In libro *Job* præmonstrabatur CHRISTUS, ut exemplar summæ patientiæ; in *Tobia*, ut exemplar summæ modestiæ; in *Judith*, ut exemplar summæ pudicitiæ; in *Esther*, ut exemplar summæ clementiæ; in *Machabæis*, summæ constantiæ. Libri *sapientiales* CHRISTUM redolent ut doctorem universalem, sicut liber *Ecclesiasticus:* ut doctorem specialem ad virtutis initiationem, in *Proverbiis*; ad contemptum vanitatis, in *Ecclesiaste;* ad gustum suavitatis, et exemplum charitatis, in *Canticis;* ad speculamina veritatis, in *Sapientia.* In *Prophetis* CHRISTUS prænuntiabatur, et postulabatur: postulabatur quidem per orationis instantiam in prophetia *Psalmi* David; prænuntiabat *Isaias* incarnationis mysterium; *Hieremias*, appropriate loquendo, passionis remedium; *Ezechiel*, resurrectionis trophæum; *Daniel*, retributionis judicium. Duodecim *Prophetæ*, in angustia unius voluminis coarctati, CHRISTUM præsagierunt, sicut ipsum duodecim Apostoli prædicaverunt, ut numerus testium esset non tantum sufficiens, sed abundans.

Novum Testamentum, quia continetur in Veteri, sicut rota in rota [nihil est aliud Novum Testamentum, quam Vetus spiritualiter expositum], dividitur conformiter Veteri Testamento. Continet enim, seu agit de

Novi Testamenti divisio.

[1] *Deut.*, XVIII, 15. — [2] *Gen.*, XLIX, 10. — [3] *Psal.* LXXVII, 34. — [4] *Act.*, X, 42. — [5] *Apoc.*, XIX, 16. — [6] *Ephes.*, II, 14. — [7] I *Cor.*, III, 16.

Verbo incarnato CHRISTO, qui est gigas geminæ substantiæ, quantum ad naturam; geminæ potentiæ, quantum ad efficaciam, seu officium, scilicet DEUS, Homo, Rex, Sacerdos. Primum est « Evangelium secundum *Matthæum*, » in quo agitur de Verbi incarnati humanitate; secundum est « Evangelium secundum *Marcum*, in quo agitur de ejus regia potestate; tertium, secundum *Lucam*, in quo agitur de ejus sacerdotali dignitate; quartum, secundum *Joannem*, in quo de ejus deitate. De CHRISTO autem, quoad judicii districtionem, et sempiternam beatificationem, agitur in *Apocalypsi*, qui est liber propheticus; de CHRISTO, quantum ad corporis sui mystici tribulationem, in *Actibus;* quantum ad corporis mystici totius eruditionem universalem, in *Canonicis Epistolis;* quantum ad corporis mystici membrorum eruditionem specialem, in *Epistolis* Pauli. Sunt libri Novi Testamenti, si partiales epistolæ numerentur, in solidum libri XXVII, qui numerus est secundus cubicus, ter, tria, ter; aliter sunt octo. Et quanto amor est perfectior timore, et paucitas amabilior multitudine, tanto Novum Testamentum perfectius et amabilius Veteri Testamento.

Librorum Novi Testamenti numerus.

ILLUMINATIONES ECCLESIÆ

IN HEXAEMERON [1]

ARGUMENTUM

(Ex editione Vaticana.)

Genesim sanctus Bonaventura exponere aggressus, caput illius primum, quo opus sex dierum a Mose narratur, eamque ob rem Hexaemeron græce appellatur, scholastico dicendi genere explicat tribus et viginti sermonibus, quos luminaria Ecclesiæ, illuminationesve, seu visiones quinque appellat. Et vero is, ut ad tam præclaram expositionem aditum sibi illustrem faceret, primis tribus sermonibus, quorum initium facit ab iis verbis : « In medio Ecclesiæ aperuit os ejus, » tria docet, primum cui colloquenda, promendaque sint mysteria : deinde a quo, tanquam a medio, dicendi initium sumi oporteat : tum vero, ubi finis dicendi sit terminandus : demum post multa de dono sapientiæ et intellectus cum disseruerit, præcipue reliquis sermonibus viginti exponit illa Mosis verba : «Vidit Deus quod bonum esset. » Quæ saneverba, quia tantum quinque sunt, vel potius quoniam singulis diebus, excepto die secundo, repetita leguntur : ideo illuminationes, seu visiones quinque pro ratione dierum ab eo nominantur. Loquuntur ii quidem sermones de veritatis cognitione, de virtutibus, earumque officiis, de sacræ Scripturæ intelligentia, ejus mysteriis, ac fructibus salutaribus, de Ecclesiæ statu, et aliis summis, cœlestibusque rebus. Sunt autem tropologicis sensibus crebri, mysticæ, scholasticæque Theologiæ arcanis referti, omnis doctrinæ splendore illustres, et quodam sententiarum quasi ardore accensi, usque adeo ut eorum auctorem facile agnoscamus Seraphicum Doctorem Bonaventuram sanctissimum, qui docendo movet, atque inflammat animos legentium.

SERMO PRIMUS

Quo ostenditur, et cui loquendum sit, et a quo initium dicendi sumendum, nempe a Christo *Domino, quod medium septiforme esse declaratur.*

[2] *In medio Ecclesiæ aperuit os ejus, et implevit eum Dominus spiritu sapientiæ, et intellectus*, etc. In verbis istis docet Sapiens prudentem (*a*), quibus debet sermonem depromere, unde incipere, ubi terminare. Primo, quibus debet loqui, quia Ecclesiæ. Non enim [3] dandum est sanctum canibus, nec margaritæ spargendæ sunt inter (*b*) porcos. Secundo, ubi debet incipere, quia a medio, quod est Christus : quod medium si negligatur, nihil habetur. Tertio, ubi terminare, quia in plenitudine, seu adimpletione, spiritus scientiæ et intellectus.

Sed primo loquendum est de nobis ipsis, et videndum, quales esse debemus. Si enim

[1] *Cf.* Edit. Argentin., an. 1495, part. I ; edit. Vatic., an. 1588, tom. I, pag. 9 ; edit. Ven., an. 1754, tom. VIII, pag. 17. — [2] *Eccli.*, xv, 5. — [3] *Matth.*, vii, 6. — (*a*) *Fortasse legendum*, prudenter. — (*b*) *Vulg.* ante.

oculo infirmo exponatur radius, potius excæcatur, quam illuminatur. Loquendum est ergo Ecclesiæ, quæ quidem est convocatio rationalium. Synagoga autem est congregatio gregum, et hominum brutaliter viventium. Ecclesiæ loquendum est, quæ quidem est unio rationalium uniformiter et concorditer unitorum per concordem et uniformem custodiam divinæ legis; per unionem et concordem cohærentiam divinæ pacis; per uniformem et concordem consonantiam divinæ laudis. Hæc autem ordinata sunt, quia laus esse non potest, ubi non est pax; nec divina pax, ubi non est observatio divinæ legis. De concordi et uniformi custodia divinæ legis, scribitur sic ad *Timotheum* [1] : « Hæc tibi scribo, fili Timothee, ut scias quomodo oporteat te conversari in domo Dei, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna, et firmamentum veritatis. » Ecclesia dicitur columna et firmamentum, et quia mentis illustramentum, et quia virtutis stabilimentum : quia venientes ad eam illustrantur per fidem, et stabiliuntur per virtutis constantiam. Et hæc duo facit lex divina : unde est [2] columna filiorum Israel, per cujus motum apparent omnia, quomodo agendum, et quomodo quiescendum. In hoc enim omnes Ecclesiæ concordant, ut custodiant legem Dei, ut olim totus populus motum nubis aspiciebat. Qui ad hanc non aspicit semper, non est de unitate Ecclesiæ : ut si non eam intelligas; et si intelligas, et non sequaris. Iterum loquendum est Ecclesiæ rationalium unitorum per conformem et concordem cohærentiam divinæ pacis. Unde dicitur in *Ecclesiastico* [3] : « Filii sapientiæ, Ecclesia justorum, et natio illorum obedientia et dilectio. » Ecclesia enim natio diligens se est. Dilectio enim nascitur ex legis impletione : lex enim præcipit dilectionem, dicente Apostolo [4] : « Finis præcepti est charitas, de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta. » Et alibi [5] : « Qui diligit proximum, legem implevit. » Et probatur per verbum Salvatoris, dicentis [6] : « In his universa lex pendet, et prophetæ. »

Oportet ergo ut legis observatores sint amatores, dicente Domino [7] apud *Joannem* (a) : « In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei eritis, si dilectionem habueritis ad invicem. » Et Apostolus [8] : « Non est Deus dissensionis, sed pacis. » Item, loquendum est Ecclesiæ rationalium unitorum per uniformem et concordem consonantiam divinæ laudis, ut in *Psalmo* [9] : « Apud te laus mea in ecclesia magna. » Sicut ex multitudine vocum unitarum secundum quamdam proportionem et harmoniam dulcedo fit cantus; sic ex multorum affectione, harmonia spiritualis placens Deo altissimo, auctore Psalmographo [10] : « In ecclesiis benedicite Deo Domino de fontibus Israel. » Qui autem sunt observatores divinæ legis, sunt amatores divinæ pacis, et persolutores divinæ laudis. His debet fieri sermo. Qui autem rapitur a gratia est extra Ecclesiam, et illi fieri sermo non debet. Rapitur autem spiritus carnalitatis, et cupiditatis, contra primum. Hi duo spiritus avertunt hominem a lege Dei, et excæcant duos oculos mentis. Lex enim Dei præcipit bonum commune, et bonum spirituale, et retrahit ab amore fœdo, qui est carnalitatis; et ab amore privato, qui est cupiditatis. Lex quippe odiosa est, et carnali, et cupido; nec uterque unquam audire vult : sunt enim sicut canis, et porcus. Canis semper cupidus, et nunquam communicare volens; porcus autem in loco semper esse vult immundo. Item, contra cohærentiam pacis, spiritus malignitatis et crudelitatis, invidus et iracundus. Et hi duo totum pervertunt. Invidus omne bonum convertit in malum; iracundus omne malum in bonum, etiam ipsam redditionem mali reputat bonum. Et ideo dicit Isaias [11] : « Ponunt tenebras lucem,

[1] I *Tim.*, III, 15. — [2] *Exod.*, XIII, 21, etc. — [3] *Eccli.*, III, 1. — [4] I *Tim.*, I, 5. — [5] *Rom.*, XIII, 8. — [6] *Matth.*, XXII, 40. — [7] *Joan.*, XIII, 35. — [8] I *Cor.*, XIV, 33. — [9] *Psal.* XXI, 26. — [10] *Psal.* LXVII, 27. — [11] *Isa.*, V, 20.

(a) *Cat. edit.* dicente Joanne.

et lucem tenebras. » Unde non sunt idonei ad audiendum legem Dei. Iterum contra consonantiam divinæ laudis, spiritus præsumptionis, et curiositatis : ita quod præsumptuosus Deum non magnificat, sed se laudat ; curiosus autem devotionem non habet. Unde multi sunt tales, qui vacui sunt laude et devotione, etsi habeant splendores scientiarum. Faciunt enim tales more vesparum, quæ non habent favum mellis, sicut apes, quæ mellificant. Talibus enim jam dictis non est faciendus sermo, quia sunt [1] « domus exasperans. » Et aliquando, propter indispositionem auditorum, facit Dominus linguam adhærere doctorum palato. Sed loquendum est ut fratribus [2] : « Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te ; » et ut viris spiritualibus, ut a sapientia mundana trahantur ad sapientiam christianam. Præcessit enim impugnatio vitæ Christi in moribus per malos theologos, et doctrinæ Christi per falsas opiniones et per argumenta Aristotelis. Non enim redeundum est in Ægyptum, per desiderium vilium ciborum, alliorum, porrorum, peponum, et dimittendus cibus cœlestis. Et sic patet primum.

Circa secundum nota, quod incipiendum est a medio, quod est Christus : ipse est enim [3] « mediator Dei et hominum, » tenens medium in omnibus. Unde a Christo incipiendum est, ut veniatur ad sapientiam christianam. Cujus probatio est; quia [4] « nemo novit Filium nisi Pater ; neque Patrem quis novit nisi Filius, » etc. Sicut ergo species ducit in cognitionem objecti, ita Verbum, seu Filius, qui est species Patris, ducit in Patris cognitionem. Unde signantissime dicebat Philippus [5] : « Ostende nobis Patrem, et sufficit nobis. »

Alia ratio est, quia ab illo incipiendum est, a quo duo maximi incœperunt, Moyses divinæ sapientiæ inchoator, Joannes divinæ sapientiæ terminator. Moyses dixit [6] : « In principio creavit Deus cœlum et terram, » id est in Filio, secundum Augustinum. Joannes vero intonuit [7] : « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt. » Si ergo ad notitiam Creatoris perveniri non potest, nisi per id quod factum est; necesse est, ut ante omnia [8] : « Verbum verax præcedat te. »

Tertia ratio est, quia [9] in Christo « sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei absconditi. » Ergo Christus est medium omnium scientiarum. Est autem septiforme medium : essentiæ, quod est metaphysicum et æternali originatione primarium ; naturæ, quod est physicum, et est virtuali diffusione pervalidum ; distantiæ, quod est mathematicum, et est centrali profusione profundum ; doctrinæ, quod est logicum, et est rationabili manifestatione præclarum ; modestiæ, quod est ethicum, et est morali electione præcipuum ; justitiæ, quod est politicum, et est judiciali examinatione præcelsum ; concordiæ, quod theologicum, et est utili conciliatione pacatum. Medium essentiæ fuit Christus in æterna generatione ; medium naturæ fuit Christus in incarnatione ; medium distantiæ fuit Christus in passione ; medium doctrinæ fuit Christus in resurrectione : medium modestiæ fuit Christus in ascensione ; medium justitiæ erit Christus in futuro examine ; medium concordiæ erit Christus in sempiterna beatificatione. Primum ergo medium est essentiæ, æternali generatione primarium. Esse autem convenit primo enti secundum rationem triformem : habet enim primum ens esse ex se ipso, quod est in ratione principii originantis : Pater est hujusmodi. Habet esse secundum seipsum, quod est in ratione medii exemplantis; Verbum est hujusmodi. Habet etiam esse propter se ipsum, quod est in ratione termini quietantis ; Spiritus sanctus

Christus medium septiforme.

[1] *Ezech.*, II, 5. — [2] *Psal.* XXI, 23. — [3] I *Tim.*, II, 5. — [4] *Matth.*, XI, 27. — [5] *Joan.*, XIV, 8. — [6] *Gen.*, I, 1. — [7] *Joan.*, I, 1 et seq. — [8] *Eccli.*, XXXVII, 20. — [9] *Coloss.*, II, 3.

est hujusmodi. Hunc trifarium modum essendi tangit Apostolus, cum dicit[1] : « Ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia. » Hæ tres personæ æqualissimæ nobilitatis sunt, quia æquæ nobilitatis est Spiritui sancto personas terminare, sicut in Patre personas originare, et in Filio omnia præsentare. Licet autem Metaphysicus, ex consideratione principiorum substantiæ particularis et creatæ, ad essentiam universalem et increatam assurgat, ut habet rationem principii summi et finis ultimi; non tamen in ratione Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Metaphysica enim assurgit ad illud Esse considerandum in ratione principii omnia originantis; et in hoc convenit cum Physico, qui origines rerum considerat. Assurgit etiam ad æternum Ens considerandum, ratione ultimi finis; et in hoc convenit cum Morali, sive Ethico, qui reducit omnia in unum finem, sive unum summum bonum, considerando felicitatem practicam, seu speculativam; et sic considerat felicitatem, sicut finem ultimum, licet veram felicitatem non noverit. Sed in quantum Metaphysicus considerat primum Ens in ratione omnia exemplantis, cum nullo communicat, et est verus metaphysicus. Pater enim ab æterno dixit se; et dicendo se, genuit speciem simillimam sibi. Et hæc species est expressa a Patre, et expressiva totius paternæ scientiæ et potentiæ. Istud est medium, in quo relucent omnia, species, forma, exemplar, verbum, imago, similitudo, ars, filius. Ars plena omnium rationum viventium, dicit Augustinus[2]. Istud est medium, quod est veritas, liber lucis illius, quæ veritas dicitur secundum Augustinum. Unde Christus habens cathedram in cœlo, docet interius in animo. Nec aliquo modo aliqua veritas sciri potest, nisi per insplendentiam æternæ veritatis. Hujus quidem prima ratio est, quia eadem sunt principia essendi, et cognoscendi. Secunda ratio est, quia scibile est æternum secundum Philosophum[3], et nihil scitur, nisi immutabile. Necesse est ergo ut sciatur per veritatem immutabilem, inconcussam, et incoangustatam. Istud est medium personarum necessario, quia si persona est quæ producit et non producitur, et persona quæ producitur et non producit, necessaria est persona quæ producitur, et producit. Hæc est ergo veritas sola mente perceptibilis, in qua addiscunt angeli, prophetæ, philosophi, quæ vera dicunt de isto medio. De isto medio legitur in *Genesi*[4] : « Produxit Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, et ad vescendum suave, lignum etiam vitæ in medio paradisi. » Docet Augustinus[5] quod de omnibus productis dictum est : « Fiet, Factum est, Fecit, » præterquam de luce. Ratio autem est, quia primo producta sunt ab æterno in arte æterna; secundo in creatura intellectuali; tertio in mundo sensibili. Hoc est contra errores gentilium[6], qui credunt mundum productum ab æterno. Quia enim mentes nostræ cognatæ sunt æternis luminibus, putant ut, sicut res productæ sunt in arte æterna ab æterno, sic etiam ab æterno creatæ sunt in mundo isto; et sicut mundus ab æterno scriptus est in arte æterna, sic descriptum putant in materia.

Intelligitur autem præassignata auctoritas de paradiso terrestri, de intellectu angelico, de intellectu humano, de intellectu divino. Paternus enim intellectus, dicendo se, genuit Verbum omnium expressivum, quod est simile sibi, imo similitudo sua : quod quidem exprimit ipsum Patrem, et res quæ per ipsum factæ sunt, et fiendæ, et factibiles : et est principaliter ductivum ad Patris unitatem fontalissimam. Et secundum hoc, Filius Dei est lignum vitæ, plantatum in medio paradisi, quia per hoc medium redimus et vivificamur in fonte vitæ. Si vero, curiositate temeraria, Trinitatem im-

[1] *Rom.*, XI, 36. — [2] Aug., *de Trin.*, lib. VI, c. X. — [3] Arist., *Poster.* lib. I, cont. 14. — [4] *Gen.*, II, 9. — [5] Aug., *de Gen. ad litt.* lib. II, c. VIII, n. 16; *de Trinit.*, lib. VI, c. X, n. 12. — [6] Arist., *Phys.*, lib. VIII, text. 1 et seq.; *de Cœl.* lib. I, text. 101 et seq.

mensam secundum rerum naturalium experientiam metiamur, si [1] altiora nobis quæsierimus, si [2] scrutemur majestatem, opprimemur a gloria. Tunc gustamus de ligno vetito, ligno scilicet scientiæ boni et mali. Hoc modo gustavit Lucifer de vetito. Si enim Lucifer contemplando illam veritatem, de notitia creaturæ reductus fuisset ad Patris unitatem, fecisset de vespere mane diei, et gustasset de ligno vitæ. Sed quia cecidit in delectationem et appetitum excellentiæ, fecit de mane vespere. Simili modo, Adam misit manum ad lignum scientiæ, et amisit lignum vitæ. Verbum Dei est medium faciens scire, quia est veritas per essentiam, et est lignum vitæ. Veritates autem vanissimæ interdum sunt occasiones mortis, quando impellunt hominem in amorem pulchritudinis creaturæ. « Væ eis, qui nutus tuos pro te amant, et oberrant in vestigiis tuis, » ait Augustinus [3]. Prima veritas, quæ est Verbum Dei, est finalissimum et formalissimum cognitionis objectum, et est ratio ducens in cognitionem. Unde Dominus dicit apud *Joannem* [4] : « Exivi a Patre, et veni in mundum; iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem. » Et verus metaphysicus dicit : « Exivi a te, Domine, causa prima et summa, et venio ad te causam summam, per te causam summam. » Hæc est tota nostra metaphysica, de emanatione, de exemplatione, de consummatione. Igitur radiis solis æterni illumineris, et reducaris ad summum, et eris verus metaphysicus.

Physici consideratio.

Secundum medium est medium naturæ, virtuali diffusione prævalidum : et istud est de consideratione Physici, qui considerat mobile et generationem, secundum influentiam corporum cœlestium in elementa, et secundum ordinationem elementorum ad formam mixtionis, et secundum ordinem formæ mixtionis ad formam complexionis, et ordinem formæ complexionis ad animam vegetabilem, et ordinem animæ vegetabilis ad sensibilem, et ordinem animæ sensibilis ad rationalem; et ibi est finis, quia [5] anima rationalis creata est in horizonte æternitatis et temporis. Considerat autem physicus duplex medium, scilicet medium minoris mundi, et medium majoris mundi. Medium majoris mundi, est sol; medium minoris mundi, est cor. Sol est in medio planetarum, et est maximæ diffusionis, exsufflans et porrigens radios ad omnem positionis differentiam. Secundum hujus solis allationem in in obliquo circulo, fiunt generationes; et regulat physicus generationem. Simili modo [6], cor est in medio animalis, a quo est et derivatur universalis influentia, quidquid medici fabulentur. Nam spiritus vitalis a corde diffunditur per arterias; spiritus autem animalis a corde diffunditur per nervos, licet complementum recipiat in cerebro; spiritus autem naturalis a corde diffunditur per venas, licet complementum recipiat in hepate. Tale medium fuit Christus in incarnatione. De hoc naturæ medio dicebat Joannes [7] : « Medius vestrum stetit, quem vos nescitis. » Et sequitur : « Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit : Super quem videris Spiritum sanctum descendentem, sicut columbam, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto. »

Christus est caput et medium.

Scriptura quandoque dicit Christum medium, quandoque caput. Caput dicit, quia ab eo derivatur omnis sensus devotionis, et omnis modus sanctæ operationis, et fluunt ab eo omnia charismata gratiarum. Influit autem Christus caput meritorie, secundum quod unitum est membris per conformitatem naturæ. Influit etiam Christus effective, secundum quod Deus [8] : « Caput enim Christi Deus. » Similiter Christus caput, secundum quod Deus et homo. Diffundit ergo spiritum in membra Ecclesiæ sibi unita, non separata. Unde sicut in corpore physico non est diffusio a capite in membra, nisi sint unita, sic in corpore mystico. Dicit etiam Scriptura

[1] *Eccli.*, III, 22. — [2] *Prov.*, XXV, 27. — [3] Aug., *de Lib. Arb.*, lib. II, XVI, 43. — [4] *Joan.*, XVI, 28. — [5] Averr., *de Anima*, lib. III, text. com. 6. — [6] Arist., *Hist. animal.*, lib. II, c. XVII; *de Part. Anim.*, lib. III, c. IV. — [7] *Joan.*, I, 26, 33. — [8] I *Cor.*, XI, 3.

Christum medium : est autem Christus medium, ut cor. Unde dicebat Habacuc [1] : « In medio duum animalium cognosceris. » Est etiam Christus medium, ut sol : unde secundum aliam translationem, dicitur « in medio annorum. » Totum enim tempus Ecclesiæ decurrit, secundum quod iste sol descendit per decem gradus in horologio Achaz. Christus ergo est in medio animalium, et quæ præibant, et quæ sequebantur, secundum Septuaginta translationem.

Tertium medium est medium distantiæ, quod est centrali positione profundum. Et hoc medium est de consideratione Mathematici. Cujus quidem licet prima consideratio sit circa mensuram terræ, ultima tamen ejus consideratio est circa motus corporum superiorum, quæ habent disponere hæc inferiora secundum influentiam. Hoc medium distantiæ fuit Christus in crucifixione. Unde Propheta dicebat [2] : « Rex noster ante sæcula operatus est salutem in medio terræ. » Terra enim sphærica, infima, et modica est : sphærica et infima, quia in centro ; modica, respectu circumferentiæ. Propter sphæricitatem, infimitatem, modicitatem, recipit omnium corporum cœlestium influentias. Et inde accidit, quod fiunt mirabiles pullulationes terræ nascentium, mirabiles generationes corporum homometerorum [3]. Sic Filius Dei sphæricus paupertate, infirmus humilitate, modicus humanitate, limum nostrum suscipiens, de humo factus, non solum venit ad superficiem terræ, sed in profundo centri, et[4] « in ventre centri, in corde terræ, » salutem operatus est : quia per crucifixionem anima sua ad infernum descendit, et restauravit cœlestium sedium vacationes. In hoc profundo medio salus est, quia recedens a medio humilitatis, damnatur. Unde Christus dicebat[5] : « Ego in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. » Et in *Evangelio secundum Matthæum* [6] : « Nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum. » In medio nempe humilitatis crucis, Christus salutem operatus est. Sed, proh dolor ! caligo subintravit, quia Christiani locum extremum eligunt, et medium relinquunt. Quid est impugnativum salutis humanæ ? Nescire se metiri. Sed quid prodest homini scire metiri alia, et nescire metiri seipsum ? « Si enim, ait Bernardus[7], aliquantulum quis se plus quam debet, exaltat, periculum est sibi : ut si quis, intrans per portam, caput erigat, læditur ; qui autem se inclinaverit, non læditur. » Responsum fuit Antonio, quod solus humilis erat evasor laqueorum hostis antiqui. Sed quid est, quod humilitas non habetur, nec lumen sapientiæ ? Quia ignis non custoditur in medio cinerum ; sed laterna nostra exponitur omni vento, et extinguitur lucerna. Ostentare statim volumus, si quid boni in nobis est. Sed mirabilis fuit divina sapientia, quæ per cinerem humilitatis operata est salutem. Medium, cum amissum fuerit in circulo, reinvenitur per duas lineas se orthogonaliter intersecantes.

Quartum medium est medium doctrinæ, quod est rationali manifestatione præclarum, et est de consideratione Dialectici. Ad hoc ordinatur omnis sermo rationalis, ut per ipsum, tanquam per medium, exprimamus quod est apud nos. Unde Plato dicit [8] quod sermo datus est, ut fiant præsto mutuæ voluntatis indicia. Igitur sermo ordinatur ad simplicem orationem : oratio autem ordinatur ad argumentationem, secundum species suas : argumentatio ad syllogismum : syllogismus ad persuadendum. Medium ergo, per suam evidentiam et convenientiam cum extremis, compellit rationem ad assentiendum, ut quia prius extrema conveniebant inter se realiter, manifeste per virtutem medii cum utroque extremo convenientis, inter se conveniunt. Hoc medium fuit Christus in resurrectione, quam probavit

[1] *Habac.*, III, 2, secundum LXX. — [2] *Psal.* LXXIII, 12. — [3] A voce græca Ὁμομήτωρ, latine, eadem matre genitum. — [4] *Matth.*, XII, 40. — [5] *Luc.*, XXII, 27. — [6] *Matth.*, XVIII, 3. — [7] Bern., *in Cant.*, serm. XXXVII, non procul a fine. — [8] Plat., in *Timæo*.

multis argumentis. Est autem quoddam argumentum Christi; quoddam argumentum diaboli.

Diaboli argumentum

Argumentum diaboli est paralogismus destructivus, ducens ad infernum. Argumentum Christi, est syllogismus constructivus et reparativus. Hostis antiquus paralogizans primum hominem, supposuit quamdam propositionem in corde ejus, quasi per se notam, quæ est : Creatura rationalis debet appetere similitudinem Creatoris, quia est Creatoris imago (unde in damnatis erit maxima pœna, quia cum imago sit animæ essentialis, talis appetitus erit essentialis in damnatis : appetitus, inquam, explebilis habitu, inexplebilis potentia). Minor propositio erat ista : Si comederis, assimilaberis. Ergo bonum est comedere de vetito, ut assimileris. Per istum paralogismum peccant omnes, quia dicit Dionysius[1] : « Nullus malum facit ad malum aspiciens; fallitur autem homo, quia falsam similitudinem boni accipit pro vera. » Per istum paralogismum, hostis antiquus introduxit hominem in passibilitatem naturæ, in necessitatem impotentiæ, in mortalitatem vitæ.

Christi argumentum.

E contra argumentum Christi fuit salvativum et constructivum salutis, et destructivum damnationis. Hostis antiquus hominem dissimulaverat, quem assimilare promiserat : necesse igitur fuit Verbum Dei simile esse, ut hominem Deo assimilaret. Christus ergo habuit, in quantum Deus, cum Patre conformitatem naturæ, æqualitatem potentiæ, immortalitatem vitæ : in his ergo tribus conjunctus fuit Patri. Necesse est ergo his tribus oppositis conjungi homini. Assumpsit ergo Verbum Dei passibilitatem naturæ, necessitatem penuriæ, mortalitatem vitæ. Prima tria habuit Verbum Dei per essentiam; postrema (a) tria assumpsit. Oportuit ergo ut tria vincerentur a tribus. Sed vita per essentiam superari non potuit a morte, nec infinita potentia a penuria, nec immaterialis impassibilitas a passibilitate : necesse ergo fuit, ut homo transiret a mortalitate in immortalitatem, a defectu in opulentiam, de passibilitate ad coronam. Major propositio in argumento Christi fuit ab æterno : nam ab æterno fuit Verbum Dei conforme Patri in potentia et natura. Assumpta vero fuit minor (b) in cruce, videlicet penuria, passibilitas, et mors. Conclusio fuit in resurrectione. Judæi credebant Christum confudisse, et sibi improperabant[2] : « Si Dei filius es, descende de cruce. » Christus vero dicebat : « Sinite me pœnam assumere, et alteri extremitati veraciter copulari, scilicet pati et mori. » Et tunc sequitur conclusio, scilicet impassibilitas passibilis; immortalitas mortalis; opulentia inops. Ista sunt *argumenta*, quibus Christus utebatur[3], *per quadraginta dies apparens eis*, dicens[4] : « Nonne hæc oportuit Christum pati, et ita intrare in gloriam suam? » De hoc medio dicit Joannes[5] : « Cum esset sabbatum die illo, stetit Jesus in medio discipulorum, et ait illis : Pax vobis. » Duo ostendit Evangelista, scilicet gloriæ sublimitatem, eo quod impassibilis et immortalis, clausis januis, intravit tanquam Deus. Post ostendit eis manus et latus, et confessionem extorsit a Thoma dicente : « Dominus meus, et Deus meus. » Vide processum mirabilem : primo intrat ut Deus, et hæc fuit propositio major; deinde ostendit eis manus et latus, et hæc fuit assumpta minor; tertio conclusionem extorsit : « Dominus meus et Deus meus. » Non sine causa signatur[6] liber septem sigillis : « Ecce vicit leo de tribu Juda, radix David, aperire librum, et solvere septem signacula ejus. » Ista sunt septem media in Christi resurrectione :

Septem signacula quid significent.

primum medium est reseratio sepulcri, et hæc significat apertionem libri; secundum est remotio linteaminum, et signat revelationem mysteriorum; tertium est testimonium angelorum sedentium in dextera; quartum est resurrectio

[1] Dion., *de Div. Nom.*, c. IV, paulo post med. Idem dicit Arist., lib. II, *Magnorum Moral.*, c. VII, ex opinione Socratis. — [2] *Matth.*, XXVII, 40. — [3] *Act.*, I, 3. — [4] *Luc.*, XXIV, 26. — [5] *Joan.*, XX, 26 et seq. — [6] *Apoc.*, V, 5.

(a) *Cæt. edit. deest* postrema. — (b) *Item* minor.

sanctorum, qui introierunt in sanctam civitatem; quintum est terrificus pavor custodum; sextum est malitiosa corruptio Judæorum; septimum continet in se denarium apparitionum. Hæc (a) debet esse logica nostra, et nostra ratiocinatio contra hostem antiquum, qui quotidie contra nos disputat. Sed nota, quod tota vis constituenda est in assumptione minoris; sed nos nolumus crucifigi et pati, in quo consistebat minor propositio. Et tamen ad hoc tota nostra ratio ordinatur, ut assimilemur in hoc Deo. Hostis antiquus parum reputabat argumentum Christi, cum videbat eum patientem; sed in passione Christi illusit ei [1]. « Numquid illudes (Leviathan) quasi avi, aut ligabis eum ancillis tuis? » [2] « Ego, si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. »

Quintum medium est medium modestiæ, morali electione præcipuum. Modestia virtus est: virtus autem [3] consistit in medio: tale medium considerat Ethicus. Medium modestiæ fuit Christus in ascensione, juxta quod in *Exodo* scriptum est [4]: « Ingressus Moyses medium nebulæ, fuit ibi quadraginta diebus et quadraginta noctibus. » Et hoc fuit Christus in ascensione, quando [5] « nubes suscepit eum ab oculis eorum. » Conformiter Christianus debet ascendere de virtute in virtutem, non statuendo terminum virtutis, quia sic desineret esse virtuosus. Fundamentum autem virtutis fides est: fidem ponimus ut fundamentum, et ut medium. Nam medium est ut recta ratio determinat, dicit Ethicus [6]. Fides est [7] « stella matutina in medio nebulæ. » Ad hujus medium nebulæ ascendit Moyses, id est, Christianus assumptus de aquis baptismi, et intrat caliginem, quæ quidem caligo fides est, cum lumine et ænigmate. Hoc fundamentum est, per quod fundatur in nobis Christus: per fidem proficit anima ad virtutes politicas, et hoc est ad radices montis ascendere, ubi Moyses fecit duodecim holocausta, duodecim articulos significantia. Deinde per fidem proficit anima ad virtutes purgativas, quasi ad medium montis; deinde per fidem proficit anima ad virtutes purgati jam animi, quasi ad supercilium montis, ubi aptus est homo ad contemplandas et exercendas virtutes, quarum fontalis origo est sapientia. « Est enim [8] vapor omnipotentis Dei, et emanatio sincera, » quantum ad munditiam; « candor lucis æternæ, et speculum, » quantum ad prudentiam; « attingens a fine usque ad finem fortiter, » propter fortitudinem; « disponens omnia, » propter justitiam.

Nota tamen [9], ad intelligentiam virtutum purgatoriarum, quod est quædam prudentia politica, quædam prudentia purgatoria, quædam prudentia purgati animi, quædam prudentia exemplaris. Prudentia politica est ad rationis normam, quæ cogitat, quæque agit, universa dirigere, ac nihil præter rectum velle vel facere, humanisque actibus tanquam arbitris providere. Hæc prudentia fuit in Jethro [10]. Prudentia purgatoria est, mundum istum, et omnia quæ in eo sunt, divinorum contemplatione despicere, omnemque animi cogitationem in sola divina dirigere. Hæc prudentia fuit in Apostolis, ut in *Matthæo* dicitur [11]: « Estote prudentes, sicut serpentes. » Prudentia purgati animi est divina non quasi in electione præferre, sed sola nosse, et hæc, tanquam nihil aliud sit, intueri. Hæc prudentia fuit præcipue in apostolo Paulo, et beato Francisco. Prudentia exemplaris est ipsa mens divina, ipsa sapientia increata, perpetua mundum ratione gubernans, terrarum cœlique satrix. Prudentia SS. Pauli et Francisci.

Nota insuper, quod conformiter est accipere fortitudinem politicam, fortitudinem purgatoriam, fortitudinem purgati animi, fortitudinem exemplarem. Fortitudo politica est, animum supra periculi metum

[1] *Job*, XL, 24. — [2] *Joan.*, XII, 32. — [3] Arist., *Moral.*, lib. I, c. IX; *Moral. Eudem.*, lib. II, c. V, VI. — [4] *Exod.*, XXIV, 18. — [5] *Act.*, I, 9. — [6] Arist., loc. supra cit. — [7] *Eccli.*, L, 6. — [8] *Sap.*, VII, 25, 26; VIII, 1. — [9] Plotin., *de Virtut.*, lib. II, enn. I; Macrob., *Somn. Scip.*, lib. I. — [10] *Exod.*, XVIII, 6. — [11] *Matth.*, X, 16.

(a) *Cæt. edit.* Hic.

agere, nihilque nisi turpia timere, tolerare fortiter vel prospera, vel adversa. Hæc fortitudo fuit in Eleazaro [1] sene, et potissime in martyribus Christi. Fortitudo purgatoria est, non terreri animam a corpore quodammodo ductu philosophiæ recedentem, nec altitudinem profectæ ad superna conscensionis horrere. Hæc fortitudo fuit in Daniele propheta, et Joanne Evangelista in *Apocalypsi*. Fortitudo purgati animi est, passiones per impassibilitatem ignorare, non vincere, ut nesciat irasci, cupiatque nihil [2]. Hæc fortitudo fuit præcipue in Virgine gloriosa, et virginibus, martyribusque sacris Agnete, Agatha, Lucia, Cæcilia, Catharina, Prisca, Christina. Fortitudo exemplaris est virtus infinita, quæ semper est eadem, nec aliquando mutatur. Invenimus etiam temperantiam politicam, temperantiam purgatoriam, temperantiam purgati animi, temperantiam exemplarem. Temperantia politica est, nihil appetere pœnitendum, in nullo moderationis legem excedere, sub jugo rationis cupiditatem domare. Hæc temperantia fuit in Ozia, qui continentiæ propositum tenuit in judaismo, corpusque et animam tradere contentus pro perseverantia. Temperantia purgatoria est, omnia relinquere, in quantum natura patitur, quæ corporis usus requirit, ut patet in Antonio, et Paulo primo Eremita. Temperantia purgati animi est, terrenas cupiditates, non solum reprimere, sed penitus oblivisci, id est, non sentire, ut patet in contemplativo fratre Ægidio [3]. Temperantia exemplaris est, quæ in seipsa, perpetua intentione, conversa est : et hæc est sola divina. Simili modo est accipere justitiam politicam, justitiam purgati animi, justitiam purgatoriam, justitiam exemplarem [4]. Justitia politica est, servare unicuique quod suum est. Justitia purgatoria est ad unam sibi hujus propositi viam consentire uniuscujusque virtutis obsequium. Justitia purgati animi est, ita cum superna et divina mente sociari, ut servet perpetuum cum ea fœdus imitando [5]. Justitia exemplaris est quæ perenni lege ac sempiterna operis sui continuatione non flectitur.

Sextum medium est medium justitiæ, judiciali recompensatione pulchrum, seu præcelsum. Hoc medium considerat Politicus sive Jurista, ut fiat retributio secundum merita. Medium justitiæ erit Christus in judicio. Hæc justitia totum universum pulchrificat : nam primo justitia deformia facit pulchriformia ; secundo justitia pulchra facit pulchriformiora; tertio justitia pulchriformiora facit pulchriformissima. Unde secundum Augustinum : Lamentum damnatorum in inferno erit pulcherrimum carmen, propter decorem justitiæ, ordinantis in culpa dedecus culpæ. De hoc justitiæ medio prophetavit Ezechiel sic inquiens [6] : « Vidi, et ecce ventus turbinis veniebat ab aquilone, et nubes magna, et ignis involvens. Et splendor in circuitu ejus, et de medio ejus quasi species electri, id est, de medio ignis. Et in medio ejus similitudo quatuor animalium. » Vide miram extremi examinis descriptionem, quantum ad qualitatem naturarum in judicante, in electro ex auro divinitatis, et humanitatis argento, comminationem terrificarum impressionum, per ventum, turbinem, et nubem : conflagrationem elementorum, per ignem involventem : examinationem, et denudationem conscientiarum per splendorem : confessionem assistentium per quatuor animalia. In quatuor enim animalibus intelliguntur quatuor ordines assistentium : in leone ordo Martyrum ; in bove, ordo Confessorum ; in homine, ordo Virginum ; et in aquila, ordo Doctorum, propter contemplationis acumen. Sic in judicio fiet separatio puri ab impuro, agnorum ab hœdis.

Septimum medium est medium concordiæ universali conciliatione pacatum. De hoc medio agit Theologus, qui considerat, quod

[1] II Machab., VI, 27, 28. — [2] Idem infra, circa fin. serm. VI. — [3] B. Ægidius S. Francisci socius. — [4] Idem infra, circa fin. serm. VI. — [5] Ibid. — [6] *Ezech.*, I, 4, 5.

mundus creatus a Deo sicut a principio, reducitur in Deum sicut in finem. Licet enim agat Theologus de operibus conditionis principaliter, agit tamen de operibus reconciliationis. Agit ergo Theologus de salute animæ, quomodo inchoatur in fide, promovetur in virtutibus, consummatur in dotibus. De hoc medio scriptum est [1] : « Non esurient, neque sitient amplius, quoniam agnus, qui in medio throni est, reget illos, et deducet eos ad vitæ fontes aquarum. » Vidit etiam Joannes [2] « fluvium in medio plateæ, procedentem a sede Dei et agni. » Agnus enim Dei deducet nos, ut videntes corpus, et animam, et divinitatem, pascua inveniamus, sive ingrediendo, sive egrediendo. Hic scilicet agnus est super corpus et animam, medium beatificans [3] : « Fluminis impetus lætificat civitatem Dei. » Procedens a sede Dei et agni, scilicet Spiritus sancti. Et nullus defectus interior erit, quia « non esurient, neque sitient » per defectum pabuli, per quem deficit vita. « [4] Neque cadet super illos sol, » per extrinsecam perturbationem. Ista septem media sunt septem candelabra, in quorum candelabrorum medio est Christus. Ista septem media sunt septem illustrationes sapientiales, scilicet metaphysica, etc. Ista septem media sunt [5] septem oculi agni. Ista septem media sunt [6] septem oculi super lapidem unum. Ista septem media sunt [7] septem dies, quos fecit prima lux.

SERMO II.

Quod in plenitudine sapientiæ sermo terminandus est.

[8] *In medio ecclesiæ aperuit os ejus,* etc. Hic incipit secunda collatio. Ostensum est supra, quibus debet doctor sermonem depromere; ostensum est a quo medio debet incipere; ostendendum est modo, ubi debet doctor sermonem terminare. Debet autem terminare sermonem in plenitudine sapientiæ. De sapientia autem nota quatuor : quis ortus, quæ porta, quæ domus, quæ forma. De duobus primis etiam dicitur in collationibus donorum, ubi habetur, quod sapientia est lux [9] « descendens a Patre luminum, » et radians in animam, facit eam deiformem, et domum Dei. Illustrat enim intellectivam, inflammat vel lætificat affectivam, et roborat operativam. Verum quia origo sapientiæ est a gratia, Apostolus ad gratiam hortatur, sic inquiens [10] : « Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. » Dirigamus igitur sermonem ad Christum, dicentes [11] : « Diffusa est gratia in labiis tuis. » Sicut enim ex præcedentibus et subsequentibus liquet, sermonem hunc Propheta dirigit ad Christum : antecedenter enim dicitur : « Speciosus forma præ filiis hominum. » Consequenter annectitur : « Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi. » Verum quidem est, quod in *Joanne* scribitur [12] : « Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est. » Ad salutem duo sunt necessaria : cognitio Saluti necessaria.
veritatis, hæc habetur per legem; exercitatio virtutis, hæc habetur per gratiam, quia virtus est bona qualitas mentis. Lex se habet ad gratiam dupliciter : quemadmodum virtus apprehensiva ad motivam : videns cœlum, sine virtute alarum non potest pertingere ad cœlum ; et quemadmodum instrumentum ad virtutem operativam : artifex habens instrumentum, et non habens vim operativam, non agit. O Judæe perfide, legem habes in manu : nisi habeas vim motivam, quæ est a gratia, non salvaberis per legem. Supplico, quod verba mea gratiæ deserviant; et intentio mentis meæ, si gratiam habeat, corroboretur in verbis. Unde Apostolus dicit [10] : « Hortamur vos, » etc. Apostolus in hoc brevi verbo excitat ad divinam gratiam suscipiendam : « Recipiatis, » inquit; ad susceptam custodiendam : « Ne

[1] *Isa.*, XLIX, 10; *Apoc.*, VII, 16, 17. — [2] *Apoc.*, XXII, 1. — [3] *Psal.* XLV, 5. — [4] *Apoc.*, VII, 16. — [5] *Apoc.*, V, 6. — [6] *Zachar.*, III, 9. — [7] *Gen.*, I, 3 et seq. — [8] *Eccli.*, XV, 5. — [9] *Jac.*, I, 17. — [10] II *Cor.*, VI, 1. — [11] *Psal.* XLIV, 3, 7. — [12] *Joan.*, I, 17.

in vacuum, » inquit; ad custoditam multiplicandam [1] : « Ait enim : Tempore, » etc. Ut autem hæc exhortatio impleatur in nobis, tria sunt circa gratiam consideranda : quis sit gratiæ ortus ; quis sit gratiæ usus ; quis sit gratiæ fructus. Si igitur consideremus ortum gratiæ, et ejus originale principium, dico ex canonica *Jacobi*, ponens majorem universalem [2] : « Omne datum optimum, et omne donum perfectum , desursum est, descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. » Minorem probandam sic assumo : Gratia est datum optimum, et donum perfectum. Concludo : Ergo gratia desursum est, descendens a Patre luminum. Sed per quam viam spargitur lux gratiæ, dividitur æstus amoris super terram. Descendit gratia super mentes rationales via triformi : per Verbum incarnatum, per verbum inspiratum, per Verbum crucifixum.

Hujus probatio est, quia, secundum Jacobum [3] : « Voluntarie genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ ejus. » Quod autem per Verbum incarnatum descendat in nos copia gratiarum, ostendit Joannes sic inquiens [4] : « Verbum caro factum est. » Et sequitur : « De plenitudine ejus omnes accepimus, gratiam pro gratia. » Et : « Vidimus gloriam ejus; gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ. » Certum est, quod originale gratiæ principium, quod Deus est, quando creavit hominem in statu innocentiæ, « ad imaginem et similitudinem suam [5] » creavit ipsum ita propinquum, quod homo per Verbum increatum erat informabilis ad gratiam. Post lapsum vero, usus est Deus via dignativæ condescensionis, et per Verbum incarnatum aptavit hominem ad gratiam. Verum, quia Verbum carnem sumpsit in utero Virginis gloriosæ, dictum est ei [6] : « Ave, gratia plena, Dominus tecum. » Paulus etiam suadet volentibus gratiam, Virginem adire [7] : « Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ ejus, ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno. » Ecce occurrit nobis Pater misericordiarum, cum gratia; mater misericordiarum, cum gratia; Filius, qui est lux misericordiarum, cum gratia. Ergo prima originatio gratiæ in nobis fit per Verbum incarnatum. Infelices, qui ignorant Verbum, et ignorant gratiam. Benedictus Pater, benedicta Mater, benedictus Filius; benedicti, qui hoc cognoscunt; benedicta gratia, quæ est « datum optimum, et donum perfectum. »

Secundo descendit gratia in nos per Verbum crucifixum. Non enim tantummodo eramus inepti ad gratiam propter ignorantiam divinorum præceptorum; verum etiam propter nostram infirmissimam impotentiam. Ut ergo saluberrimis unguentis sanarentur languores nostri, descendit divina gratia in nos per Verbum crucifixum. Unde Isaias dicit [8] : « Vere dolores nostros ipse tulit, et languores nostros ipse portavit. » Et Apostolus scribit [9] : « Deus, qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo, cujus gratia salvati sumus. » Nam Christus de morte triumphavit per mortem, quia non potuit mors absorbere vitam, sed fons vitæ absorbuit mortem. Unde *Oseæ* (*a*) dicitur [10] : « Ero mors tua, o mors : morsus tuus ero, inferne. » Et Apostolus dicit [11] : « Non abjicio gratiam Dei. Si enim per legem justitia, ergo gratis Christus mortuus est. » Mortuus ergo Christus ut mortuos suscitaret, et participes faceret vitæ gratiosæ. Ergo gratia influitur in nos per Verbum crucifixum, de cujus latere exiit profluvium gratiarum, habens vim sanativam [12] : « Ego quasi fluvius Dorix, et sicut aquæductus exivi de paradiso. »

Tertio datur gratia per verbum inspiratum. Misit quidem Deus filium suum in car-

[1] II *Cor.*, VI, 2.— [2] *Jac.*, I, 17.— [3] Ibid., 18.— [4] *Joan.*, I, 14, 15. — [5] *Gen.*, I, 26. — [6] *Luc.*, I, 28. — [7] *Hebr.*, IV, 16. — [8] *Isa.*, LIII, 4. — [9] *Ephes.*, II, 4. — [10] *Ose.*, XIII, 14.— [11] *Galat.*, II, 21. — [12] *Eccli.*, XXIV, 41. Vid. tom. I, p. 10. — (*a*) *Suppl.* libro.

nem; verum, nisi credideris ipsum crucifixum, non consequeris gratiam. Unde Apostolus dicit [1] : « Non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis, et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nobis (a) abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum, ut justificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ. » Spiritus sanctus, qui est dator formarum, et distributor charismatum, amor est procedens a Patre et Filio. Quidquid igitur agat Pater, quidquid patiatur Filius, non proficit ad salutem sine Spiritu sancto. Secundo, Spiritus sanctus est nexus Patris et Filii, nectens nos Patri et Filio. Unde Apostolus dicit [2] : « Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis, Amen. » Si igitur vis habere amorem paternalis principii, et amorem Verbi prolati a principio, et amorem Spiritus sancti spirati a duobus uno principio, habe gratiam. Unde igitur oritur gratia? Certe per Verbum incarnatum, per Verbum crucifixum, et per verbum inspiratum. Mobilis influentia quæ a Verbo incarnato habet originem : custodi igitur temetipsum et animam tuam sollicite. Abjicitur gratia, quæ est vita animæ, de medio per peccatum. Peccatum est sua sponte introductum in thalamum animæ, pretiosum gratiæ thesaurum exhauriens. Cum quis per gratiam dignus effectus est vita æterna, efficitur per peccatum dignus morte æterna. Unde Apostolus dicit [3] : « Irritam quis faciens legem Moysi, sine ulla miseratione duobus, vel tribus testibus moritur : quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, et Spiritui gratiæ contumeliam fecerit? » Et sequitur [4] : « Rursus crucifigentes sibimetipsis Filium Dei, et ostentui habentes. » Pro toto universo non deberet homo peccatum mortale committere, peremptivum nobilissimæ vitæ. Voluit Filius Dei tentari, ut doceret vias repulsivas peccatorum. Unde *Ecclesiasticus* dicit [5] : « Quasi a facie colubri fuge peccata, et si accesseris ad illa, suscipient te. » Vidisti ergo, quis sit ortus gratiæ; vide quis sit usus gratiæ. Usus autem gratiæ est promotivus in profectum meritorium operationum. Requiritur autem ad hujusmodi promotionem, quod usus gratiæ sit fidelis respectu Domini, virilis in se, et liberalis in proximum.

Debet igitur usus gratiæ fidelis esse respectu Domini. Unde Apostolus dicit [6] : « Cum placuit ei, qui me segregavit de utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam, ut revelaret Filium suum in me, ut evangelizarem illum in gentibus, continuo non acquievi carni et sanguini. » Quando quæris aliquid præter Deum, quod non quæris propter Deum, non es fidelis Deo. Unde Augustinus, in libro *Confessionum*, ait [7] : « Minus te amat, qui tecum aliquid amat, quod non propter te amat. » Ideo dicit Apostolus : « Non acquievi carni et sanguini, » id est, non quæsivi humanam gloriam, sed divinam. Perspectivi dicunt, quod si radius perpendicularis cadat super corpus tersum et politum, necesse est quod per eamdem viam, et per eumdem incessum reflectatur in suum principium; non sic de radio (c) incidentiæ. Influxus gratiæ gratis datæ est sicut radius incidentiæ; influxus gratiæ gratum facientis, est sicut radius perpendicularis. Qui gratiam Dei suscipit, necesse est ut Deo gratiam et gloriam reddat. « Origo fontium et fluminum mare; origo virtutum et scientiarum est Christus, » ait Bernardus [8]. « Ad locum unde exeunt flumina, revertuntur, ut iterum fluant, » inquit *Ecclesiastes* [9]. Sicut fons non habet durationem, nisi habeat continuam conjunctionem cum sua origine; sic nec lux gratiæ potest Gratiarum atque sci-
vigere in anima, nisi per reversionem in

[1] *Tit.*, III, 5-7. — [2] II *Cor.*, XIII, 13. — [3] *Hebr.*, X, 28, 29. — [4] *Hebr.*, VI, 6. — [5] *Eccli.*, XXI, 22. — [6] *Galat.*, I, 15, 16. — [7] Aug., *Conf.*, lib. X, c. XXIX. — [8] Bern., *in Cant.*, serm. XIII, in princ. — [9] *Eccle.*, I, 7.

(a) *Vulg.* nos. — (b) *Forlasse legendum*, Nobilis. — (c) *Edit. Ven.* alio.

entiarum origo est Christus.

suum originale principium. Hanc reversionem et conjunctionem conservat humilitas, et dissolvit superbia, quia [1] « Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. » Humilis omnia bona attribuit suo originali principio; superbus attribuit sibi. Humilis continuatur cum sua origine; superbus discontinuatur. Lucifer recedens a suo originali principio, tenebrifer factus est; Christum, qui semper se reduxit per humilitatem in suum originale principium, clarificavit Pater. « Quanto major es, humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam, » dicit *Ecclesiasticus* [2]. » Si rex ditasset aliquem, et ille nollet recognoscere, infidelissimus et ingratissimus esset. Aliqui exaltati per Deum, eriguntur contra Deum, dicentes [3] : « Manus nostra excelsa, et non Dominus, fecit hæc omnia. »

Secunda differentia usus gratiæ est, quia debet esse virilis in se. « [4] Optimum est enim gratia stabiliri cor, non escis, quæ non profuerunt ambulantibus in eis. » Qui vult habere brachia fortia, oportet quod exerceat se in operibus virtutum. Unde Apostolus sic inquit [5] : « Gratia Dei sum id quod sum, et gratia ejus in me vacua non fuit. » Sequitur : « Abundantius illis omnibus laboravi; non ego, sed gratia Dei mecum. » Vide, quam virtuosos facit gratia Spiritus sancti. Samson capillatus fortissimus fuit [6] : « In septem capillis » fortitudo ejus, id est in septiformi gratia Spiritus sancti; quando vero attonsus est per Dalilam, factus est imbecillis, sicut cæteri homines. Des unum sine gratia, qui possit sustinere quod Laurentius sustinuit. Nihil possumus facere sine gratia; nihil ita durum, quod non possimus sustinere cum gratia. « Sine me nihil potestis facere, » dicit Christus [7]. « Omnia possum in eo, qui me confortat, » dicit Apostolus [8].

Tertio usus gratiæ debet esse liberalis in proximum. « Gratis accepistis, gratis date, » ait Dominus [9]. Quare non vendis, o Sol, lucem tuam? Gratis accepi, gratis communico. Quare non vendis, Rhene, aquam tuam? Gratis accepi, gratis fundo. Solus miser homo vendit gratiam sibi collatam. Venit autem hæc venditio primo a Simone Mago. Heu, Simon Mage, verticem apostolorum Petrum voluisti facere simoniacum [10]. « Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia existimasti donum Dei pecunia possideri. » Petrus dicit [11] : « Unusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum, illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. » Dionysius determinat usum gratiæ in angelica hierarchia, dicens [12], quod si superiores angeli nollent influere in inferiores, clauderent sibi viam influentiæ a superiori. [13] « Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? » Habet autem gratia fructum triformem : primus fructus est remissio culpæ; secundus fructus est plenitudo justitiæ; tertius fructus est perpetuatio vitæ beatæ.

Primus ergo fructus gratiæ est remissio culpæ. Unde Apostolus [14] : « Justificati ex fide, pacem habeamus ad Deum, per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem accessum habemus per fidem, et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. » Dicunt Philosophi, quod non mutatur quis de vitio ad virtutem, nisi per assuefactionem ad contrarium habitum. Ita nec remittitur culpa in æternum, nisi per gratiam. Nota tamen, quod Ethicus considerat vitium secundum quod dicit deordinationem circa personam singularem, vel circa rem familiarem, vel circa rem civilem; Theologus considerat in peccato divinam offensam. Tu ergo, qui [15] « per prævaricationem legis, Deum inhonoras, » subjacebis severitati ultricis pœnæ,

[1] *Jac.*, IV, 6. — [2] *Eccli.*, III, 20. — [3] *Deuter.*, XXXII, 27. — [4] *Hebr.*, XIII, 9. — [5] I *Cor.*, XV, 10. — [6] *Judic.*, XVI, 19. — [7] *Joan.*, XV, 5. — [8] *Philip.*, IV, 13. — [9] *Matth.*, X, 8. — [10] *Act.*, VIII, 20. — [11] I *Petr.*, IV, 10. — [12] Dion., *de Cœl. Hier.*, c. XV. — [13] I *Joan.*, III, 17. — [14] *Rom.*, V, 1. — [15] *Rom.*, II, 23.

quia non est dedecus culpæ sine decore justitiæ. Verum culpa est infinita, quia tanta est offensa, quantus is qui offenditur; infinita, inquam, non intensive, sed processive: necesse est igitur pœnam esse æternam. Quod si remittatur æternitas pœnæ, hoc erit per influentiam gratiæ. Igitur gratia liberat a servitute peccati et diaboli.

Secundus fructus gratiæ, est plenitudo justitiæ: trifurcatur autem justitia, secundum quod homo est justus in se; justus, quoad Deum, et justus quoad proximum. Sunt autem, ut docet Augustinus [1], duæ partes justitiæ, declinare a malo, et facere bonum. De hac justitia, quæ est fructus gratiæ, dicit Apostolus [2]: « Apparuit gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie, et juste, et pie vivamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi. » Hæc est gratia, quæ cuncta mala pellit, cuncta bona tribuit. Igitur in gratia est plenitudo justitiæ. Unde Sapientia increata dicit [3]: « Ego mater pulchræ dilectionis, et timoris, et agnitionis, et sanctæ spei. In me gratia omnis vitæ et veritatis: in me omnis spes vitæ et virtutis. Transite ad me omnes, qui concupiscitis me, et a generationibus meis implemini. » Qui volunt esse pleni gratia, transeant ad Christum. Transire autem non possunt, nisi insurgant contra se, et eleventur supra se, et diligant Deum super omnia, et inimicum sicut seipsos. Hoc autem esse non potest sine gratia vitæ et virtutis. Diligere solum amicum, non est virtus gratiæ. Nam [4] « si diligitis eos qui vos diligunt, quæ gratia? » etc.

Tertius fructus gratiæ, est assecutio felicitatis æternæ. Nam [5] « stipendia peccati mors, gratia autem Dei vita æterna. » Peccatum est arbor mortis; gratia est arbor vitæ. Stultus esset, qui in horto suo plantaret arborem mortis, in qua deberet suspendi: peccatum est arbor, in qua debet peccator suspendi. Notandum ergo, quod secundum triplicem fructum gratiæ, distinguitur triplex gratia: gratia curans, quæ datur in septem sacramentis, contra septemplicem morbum; gratia corroborans, quæ custoditur in justis per exercitia justitiæ, de quibus agitur in septem pœnitentialibus psalmis; gratia consummans, quæ perficitur in septem dotibus, et septem beatitudinibus. Gratia curans initiatur in sacramentis, per- Gratia triplex.
ficitur in septem operibus misericordiæ; gratia corroborans per modum rectificantis est in septem virtutibus, per modum expedientis est in septem donis Spiritus sancti; gratia consummans consummatione viæ consistit in septem beatitudinibus, consummatione patriæ in septem dotibus, quarum tres sunt in anima, visio, tentio et fruitio, quæ respondent tribus virtutibus theologicis; quatuor in corpore, quæ respondent quatuor virtutibus cardinalibus. Claritas respondet prudentiæ, quia [6] « clara est, et quæ nunquam marescit sapientia; » subtilitas temperantiæ; agilitas fortitudini; impassibilitas justitiæ, quia justitia perpetua est, et immortalis. Igitur [7] « audi tacens, et accedet tibi bona gratia: » non gratia gratis data, quæ stat cum crimine: nam [8] « fallax gratia, et vana est pulchritudo; » sed gratia, gratum faciens, quæ non patitur crimen. Hanc gratiam descripsi tripliciter quantum ad ortum: est enim [9] « datum optimum, et donum perfectum, descendens a Patre luminum » per Verbum incarnatum, crucifixum, et inspiratum. Per hoc Verbum reducimur in primum principium; quod notat Dionysius tractans hoc verbum: « Omne datum optimum, » dicens [10]: « Omnis a Patre manifestationum processus, in nobis large ac bene proveniens, unica virtus nos replet, et convertit nos in Patrem luminum. Gra-

[1] *Serm. de temp.*, serm. LIX, al. LXII, n. 8, inter Oper. S. Aug., Append. tom. V. — [2] *Tit.*, II, 11-13 — [3] *Eccli.*, XXIV, 24-26. — [4] *Luc.*, VI, 32. — [5] *Rom.*, VI, 23. — [6] *Sap.*, VI, 13. — [7] *Eccli.*, XXXII, 9. — [8] *Prov.*, XXXI, 30. — [9] *Jac.*, I, 17. — [10] Dion., *de Cœl. Hier.*, c. I, in princ.

Gratiæ descriptio.

tiam descripsi tripliciter quantum ad usum, qui debet esse fidelis, virilis, et liberalis. Gratiam descripsi tripliciter quantum ad fructum, qui est remissio culpæ, plenitudo justitiæ, et assecutio felicitatis æternæ. Ex his colligitur descriptio gratiæ talis : Gratia est datum optimum, et donum perfectum descendens a Patre luminum, per Verbum incarnatum, crucifixum, et inspiratum; curans a malo, conformans in bono, consummans in optimo. Gratia curans datur in septem exercitiis justitiæ, et septem operibus misericordiæ; gratia corroborans datur in septem habitibus virtutum, et septem donis Spiritus sancti; gratia consummans datur in septem beatitudinibus et septem dotibus. Isti sunt septenarii, qui sunt in anno jubilæi. Septem dona Spiritus sancti enumerat Isaias [1]. Joannes etiam in *Apocalypsi* vidit [2] « in medio throni et quatuor animalium septem cornua et septem oculos, qui sunt septem spiritus Dei, missi in omnem terram. » Dona sancti Spiritus dicuntur *cornua* ventilantia peccata; dicuntur *oculi*, habentes vim expeditivam ad bona. Verum, quia donum sapientiæ est præcipuitate primum, occurrit verbum apostolicum [3] : « Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt, quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt, sapite, non quæ super terram. »

Hortatur ergo nos Apostolus in verbo proposito, ad acquirendam sapientiam veram : « Quæ sursum sunt sapite; » ad relinquendam sapientiam vanam : « Non quæ super terram; » ad imitandam sapientiam primam : « Si consurrexistis cum Christo; » ad exercendam sapientiam rectam : « Quæ sursum sunt, quærite. » Insinuat Apostolus duplicem animæ aspectum : aspectum ad æterna et invisibilia, qui dicitur intellectus, vel intelligentia; aspectum ad temporalia et corruptibilia, qui dicitur ratio. Secundum duplicem aspectum, est duplex animæ affectus, ex quo nascitur duplex sapientia; affectus æternorum, ex quo oritur sapientia quæ de sursum est; affectus terrenorum, ex quo oritur sapientia quæ de deorsum est.

Sapientiam, quæ de deorsum est, describit Jacobus, sic inquiens [4] : « Nolite gloriari, et mendaces esse adversus veritatem. Non est ista sapientia de sursum descendens, sed terrena, animalis, et diabolica. » In quantum est cum affluentia temporalium, terrena est; in quantum est cum delectatione nefaria, animalis est; in quantum est cum ambitione superba, diabolica est. Isti sapientiæ comminatur Dominus per Prophetam, sic inquiens [5] : « Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo. » Et Hieremias dicit [6] : « Sapientes sunt, ut faciant mala; bene autem facere nescierunt. » Ad sapientiam mundi perdendam aporiatus est Christus; humiliatus est Christus; crucifixus est Christus. « [7] Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi? » Elegit Christus in cruce contraria sapientiæ mundi. Tu magnipendis temporalium suavitates ; amaricatus est Christus : tu magnipendis honores ; vilificatus est Christus. Vicit tamen Christus, quia [8] « quod stultum est Dei, sapientius est hominibus. » Unde scriptum est [9] : « Stultissimus sum virorum, et sapientia hominum non est mecum. » Stultus reputatus fuit Christus, quando recessit ab appetitu aliorum; stultior, quando voluit affligi ; stultissimus, quando voluit crucifigi. Et tamen hæc est sapientia Sanctorum. « [10] Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, quia non in sapientia carnali, sed in sapientia Dei conversati sumus in hoc mundo. » [11] « Si quis videtur inter vos sapiens esse, stultus fiat, ut sit sapiens. » [12] « Multi ambulant, quos sæpe dicebam vobis, nunc autem et flens dico, inimicos crucis Christi; quorum finis

[1] *Isa.*, XI, 2, 3. — [2] *Apoc.*, V, 6. — [3] *Coloss.*, III, 1. — [4] *Jac.*, III, 14, 15. — [5] *Isa.*, XXIX, 14. *Abd.*, 8; I *Cor.*, I 19. — [6] *Jerem.*, IV, 22. — [7] I *Cor.*, I, 20. — [8] Ibid., 25. — [9] *Prov.*, XXX, 2. — [10] II *Cor.*, I, 12. — [11] I *Cor.*, III, 18. — [12] *Philip.*, III, 18, 19.

interitus est, quorum Deus venter est, et gloria in confusione eorum, qui terrena sapiunt. »[1] « Non in sapientia verbi, ut non evacuetur crux Christi. »

De sapientia autem, quæ de sursum est, dicit *Ecclesiastes*[2], quod « tantum præcederet sapientia stultitiam, quantum differt lux a tenebris. » In hoc insinuatur ortus sapientiæ, quia lux est : lux, inquam, « descendens a Patre luminum, » a quo est « omne datum optimum, et omne donum perfectum. » Descendit autem hæc lux sapientiæ radio triformi, secundum triformem affluentiam. Ad potentiam intellectivam illuminandam, descendit a summo Deo in intellectum; ad potentiam amativam lætificandam, descendit ab intellectu in affectum; ad potentiam operativam fortificandam, descendit ab affectu in effectum. De descensu lucis sapientiæ in intellectum scribitur in Sapientia[3] : « Candor est lucis æternæ et speculum sine macula Dei majestatis, et imago bonitatis illius; per nationes in animas sanctas se (*a*) transfert, amicos Dei et prophetas constituit. » De descensu lucis sapientiæ in affectum, scribitur in *Ecclesiastico*[4] : « Vinum et musica lætificant cor, et super utraque dilectio sapientiæ. » Vinum et musica significant species impressas, quæ non sunt veritas, sed similitudo veritatis. Istæ non vere, sed phantastice lætificant animam. Veritas autem increata replet animam : «[5] Hanc amavi, et exquisivi a juventute mea, et præposui illam regnis et sedibus, et divitias nihil esse duxi in comparatione illius. »[6] « Super salutem et pulchritudinem dilexi eam. » Inæstimabilis est delectatio sapientiæ. De descensu lucis sapientiæ in effectum, in *Ecclesiaste* dicitur[7] : « Sapientia confortavit sapientem super decem principes civitatis. » Nulla virtus, nec angelica, nec humana, tantum fortificat ut sapientia. «[8] Sapientia intravit in animam servi Dei, et stetit contra reges horrendos in signis et portentis, et dedit illi certamen forte, ut vinceret, et sciret quoniam omnium potentior est sapientia. » Hæc sapientia disponit, ut anima sit domus Dei.

Videamus igitur, quæ sit domus sapientiæ. Christus dicebat[9] : « Qui audit verba mea hæc, et facit ea, assimilabitur viro, qui ædificavit domum suam supra petram. » Hæc domus principaliter ædificatur a sapientia, quia[10] « deliciæ » sapientiæ sunt « esse cum filiis hominum. » In *Proverbiis* quoque legitur[11] : « Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem. » Has septem columnas numerat Jacobus, sic inquiens :[12] « Sapientia, quæ desursum est, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia, et fructibus bonis, non judicans, sine simulatione. » Igitur domus sapientiæ prima columna est pudicitia in carne; secunda columna est simplicitas in mente; tertia columna est modestia in sermone; quarta columna est suadibilitas in affectu; quinta columna est liberalitas in effectu; sexta columna est maturitas in judicio; septima columna est sanctitas in intentione.

Prima ergo columna, per quam stabilitur domus sapientiæ, est pudicitia in carne. Nam[13] « in malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. » Castitas et humilitas sunt pedissequæ sapientiæ, juxta visionem Gregorii Nazianzeni : « Si vis me, quæ sum sapientia, serva pedissequas meas. » Munditia ergo, cum humilitate, est principalis columna sapientiæ. Unde[14] « luxuriosa res vinum, et tumultuosa ebrietas : quicumque his delectatur, non erit sapiens. »[15] « Vinum et mulieres apostatare faciunt sapientes. » Divina permissione apostatavit Salomon usque ad idololatriam propter mulieres. In taberna

[1] I *Cor.*, I, 17. — [2] *Eccle.*, II, 13. — [3] *Sap.*, VII, 16, 27. — [4] *Eccli.*, XL, 20. — [5] *Sap.*, VIII, 2. — [6] Ibid., VII, 10. — [7] *Eccle.*, VII, 20. — [8] *Sap.*, X, 12. — [9] *Matth.*, VII, 24. — [10] *Prov.*, VIII, 31. — [11] Ibid., IX, 1. — [12] *Jac.*, III, 17. — [13] *Sap.*, I, 4. — [14] *Prov.*, XX, 1. — [15] *Eccli.*, XIX, 2.

(*a*) *Cæt. edit. omitt.* se.

mundi venditur vinum, quod hominem ducit in oblivionem sapientiæ.

Secunda columna sapientiæ est simplex innocentia in mente, quod notatur cum dicitur : « Pacifica. » Augustinus[1] dicit, quod pax rerum omnium est tranquillitas ordinis. Unde quando quis reverenter se subjicit superiori, æquanimiter se habet ad parem, discrete regit inferiorem : talis pax dissipat omne malum, cavet omne dissidium. «[2] Qui patiens est, multa gubernatur sapientia; qui autem impatiens est, exaltat stultitiam suam. » [3] « Quis sapiens et disciplinatus inter vos? Ostendat ex bona conversione operationem suam, in mansuetudine sapientiæ. »

Tertia columna sapientiæ est modestia in sermone, et hoc notatur cum dicitur : « Modesta. » «[4] Sapiens tacebit usque ad tempus, stultus autem et imprudens non expectabit tempus. » Summa insipientia est, eodem detractionis gladio seipsum transverberare, et proximum. Tanta quoque est vicinitas taciturnitatis et sapientiæ, quod «[5] stultus quoque, si tacuerit, sapiens reputabitur. » [6] «Verba oris sapientis gratia (*a*). » [7] « Omnis sermo malus de ore vestro non procedat; sed si quis bonus est ad ædificationem fidei, ut præstet ædificationem audienti. » [8] « Sermo vester in gratia semper sale sit conditus. » Sedetur ad mensam, hostis antiquus nititur pascere veneno. «[9] Mors et vita in manibus (*b*) linguæ. »

Quarta columna domus sapientiæ est suadibilitas in affectu, quod notatur cum dicitur : « Suadibilis, bonis consentiens. » Nullus est suadibilis in bono, nisi benignus. Unde dicitur[10] : « Benignus est spiritus sapientiæ. » Quanto homo sapientior, tanto suadibilior in bono. «[11] Inauris aurea, et margaritum fulgens, qui arguit sapientem et aurem obedientem. » Sicut inauris ornat aurem, et margarita in corona ornat faciem; sic verbum bonum ornat sapientem. Quando sapientis disciplina corrigeris, ornaris ornamento pulcherrimo; quando disciplinam contemnis, margaritam conculcas. «[12] Noli arguere derisorem, ne oderit te. Argue sapientem, et diliget te. »

Quinta columna est liberalitas in effectu. Sapientia vult habere misericordiam non solum in affectu, sed etiam in effectu; et notatur ibi : « Plena misericordia et fructibus bonis. » [13] «A fructibus eorum cognoscetis eos. » [14] « Os suum aperuit sapientiæ, et aperuit manum suam inopi, et palmas suas extendit ad pauperem. » Vult sapientia, quod homo faciat opera non lubrica, sed fructuosa. [15] « Bonorum laborum gloriosus est fructus. » [16] « Considerate viros boni testimonii et sapientiæ (*c*), quos constituamus super hoc opus dispensandum. » Sicut misericordia est amica sapientiæ, sic immisericordia inimica. [17] « Quæ seminaverit homo, hæc et metet. » [18] «Si terra mea contra clamat, et pro ea sulci ejus deflent. » Contra avarum dispensatorem terra clamat.

Sexta columna est maturitas in judicio, quod notatur ibi : « Judicans, sine simulatione (*d*). » [19] « Judex sapiens judicabit populum suum. » Suum, inquam, super quem habet auctoritatem; quia si auctoritatem transcendat, non est judex sapiens. Debet autem judex non temere judicare; sed habeat in judicio rectitudinis æquitatem, notitiæ claritatem. Propter æquissimæ rectitudinis zelum dicit Propheta[20] : « Os justi meditabitur sapientiam, et lingua ejus loquetur judicium. » Judex recto zelo motus, reprobat mala, approbat bona. [21] « Rex, qui sedet in solio judicii, dissipat omne malum intuitu suo. » Illum, quem odis, judicare non potes, quia oculus odientis, obductus

Judex quando debeat judicare.

[1] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XIX, c. XIII. — [2] *Prov.*, XIV, 29. — [3] *Jac.*, III, 13. — [4] *Eccli.*, XX, 7. — [5] *Prov.*, XVII, 28. — [6] *Eccle.*, X, 12. — [7] *Ephes.*, IV, 29. — [8] *Coloss.*, IV, 6. — [9] *Prov.*, XVIII, 21. — [10] *Sap.*, I, 6. — [11] *Prov.*, XXV, 12. — [12] *Prov.*, IX, 7. — [13] *Matth.*, VII, 16. — [14] *Prov.*, XXXI, 26, 20. — [15] *Sap.*, III, 15. — [16] *Act.*, VI, 3. — [17] *Galat.*, VI, 8. — [18] *Job*, XXXI, 38. — [19] *Eccli.*, X, 1. — [20] *Psal.* XXXV, 30. — [21] *Prov.*, XX, 8.

(*a*) *Vulg.* gratia. — (*b*) *Vulg.* mann. — (*c*) *Vulg.* plenos Spiritu sancto et sapientia.— (*d*) *Corrige* Non judicans.

tenebra odii, tenebrosa reputat opera exosi. Iratus Plato [1], suspenso flagello, non præsumpsit judicare servum. Debet autem judex habere notitiæ claritatem. [2] « Causam quam nesciebam, diligentissime investigabam. » Amici Job arguebant eum dicentes : Deus justum non punit ; te autem punit ; ergo tu non es justus. Job respondebat [3] : « Convertimini ad me omnes, et venite, et non inveniam in vobis ullum sapientem. » In Evangelio dicitur [4] : « Nolite judicare, et non judicabimini. » Et Apostolus dicit [5] : « Nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum. »

Septima columna sapientiæ est sancta simplicitas in intentione : « judicans (*a*) sine simulatione. » Rex Salomon [6] fecit thronum grandem, ad quem ascendebatur sex gradibus. Ultimus gradus septenarii columnarum sapientiæ, est sanctitas simplicitatis in intentione. Hoc gradu attingitur culmen cœli ; propter quod dicitur [7] : « Quæ sursum sunt, sapite, » etc. [8] « Quid habet amplius stulto sapiens, nisi ut pergat illuc, ubi est vita? » Hujus sapientiæ Christus fuit fundator, et consummator [9] : « Ut sapiens architectus fundamentum posuit. Fundamentum autem aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. » Et [10] : « In (Christo) sunt omnes thesauri sapientiæ, et scientiæ absconditi. » [11] « Oculi sapientis in capite ejus, » id est, in Christo, quia [12] « hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum. »

Porta sapientiæ. Viso sapientiæ ortu, visa sapientiæ domo, videnda est sapientiæ janua. Est autem sapientiæ porta concupiscentia ejus, et vehemens desiderium. [13] « Aperi os tuum, et ego adimplebo illud. » Per attractum desiderii, descendit in me sapientia. Per iter desiderii, pergo ad sapientiam. [14] « Deus charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo. » Ubi vera sapientia, ibi vera complacentia : ubi autem summa complacentia, ibi necessario præcedit summa concupiscentia. [15] « Fili, concupiscens sapientiam, conserva justitiam, et Deus præbebit illam tibi. » Observantia justitiæ disponit ad sapientiam, sicut appetitus materiæ ad introductionem formæ. Inclinat enim appetitus, ut uniatur forma materiæ, mediantibus dispositionibus, non quod illæ dispositiones perimantur, sed magis perficiantur. Quis est ergo modus adipiscendi sapientiam? Respondetur [16] : « Initium enim illius verissima est disciplinæ concupiscentia. Custodia disciplinæ dilectio est, et dilectio custodia legum illius est : custodia autem legum consummatio est incorruptionis : incorruptio autem facit esse proximum Deo : concupiscentia autem sapientiæ deducet ad regnum perpetuum. » Concupiscentia ergo sapientiæ generat concupiscentiam disciplinæ. Disciplina autem duplex est, scilicet scholastica, et monastica. Disciplina duplex. Neutra sufficit ad perfectam sapientiam, quia non audiendo solum, sed observando fit homo sapiens. Unde David dicebat [17] : « Bonitatem, et disciplinam, et scientiam doce me, » quia scientia non habetur, nisi præcedat disciplina ; nec disciplina, nisi præcedat bonitas : et sic per bonitatem et disciplinam inest nobis scientia. Ægrotus etiam non sanatur audiendo medicum, sed præcepta ejus servando : quia ergo pauci vadunt per istam viam sapientiæ, ideo pauci perveniunt ad veram sapientiam. Concupiscentia enim disciplinæ ubi est, parit dilectionem, dilectio virtutem, quæ sit liberalis, non servilis ; ex amore, non timore : sic autem cum diligis bonum, legem custodis, ut dictum est, quia [18] « finis præcepti est charitas de corde puro. » Quando autem custodis legem, sanctificaris, et efficeris

[1] Laertius in *Platone*, et Val. Max., lib. IV, c. I. — [2] *Job*, XXIX, 16. — [3] *Job*, XVII, 10. — [4] *Matth.*, VII, 1 ; *Luc*, VI, 37. — [5] I *Cor.*, IV, 5. — [6] II *Paral.*, IX, 11, 18. — [7] *Coloss.*, III, 2. — [8] *Eccle.*, VI, 8. — [9] I *Cor.*, III, 10, 11. — [10] *Coloss.*, II, 3. — [11] *Eccle.*, II, 14. — [12] *Joan.*, XVII, 3. — [13] *Psal.* LXXX, 11. — [14] I *Joan.*, IV, 16. — [15] *Eccli.*, I, 33. — [16] *Sap.*, VI, 18-21. — [17] *Psal.* CXVIII, 66. — [18] I *Tim.*, I, 5.

(*a*) *Delendum* judicans.

plenus Spiritu sancto, quia per dilectionem Dei abstrahitur homo ab omni amore, qui Deus non est : et sic sanctificatur homo, quia sanctitas est ab omni labe libera, et perfecta, et omnino immaculata munditia, ut ait Dionysius [1] : « Sanctitas facit hominem deiformem. » [2] « Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. » Unde et spiritus seraphici clamant [3] : « Sanctus, sanctus, sanctus. » Homo sanctus in sapientia manet, sicut sol. Et sic patet, quomodo sextuplex est janua sapientiæ, scilicet concupiscentia, disciplina, bonitas, scientia, dilectio, oratio. De janua invocationis, sive orationis, scriptum est [4] : « Optavi, et datus est mihi sensus : invocavi, et venit in me spiritus sapientiæ. » Salomon [5] postulavit sapientiam, et venit in eum; sed non nisi quia amavit, et optavit eam : quia enim summe (*a*) bonum est, summe amanda est : et quia commune bonum est, universaliter appetenda est : quod patet exemplo Salomonis, qui non petivit aurum et argentum, sed cor docile, et venit in eum. Unde Jacobus ait [6] : « Si quis vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, et non improperat, et dabitur ei. Postulet autem in fide nihil hæsitans. » [7] « Hanc amavi, et exquisivi a juventute mea, et quæsivi eam mihi sponsam assumere, et amator factus sum formæ illius. » Hæc est ergo porta orationis. Forma ergo sapientiæ est mirabilis, et nullus eam aspicit sine admiratione et extasi, ut ostendit Esther [8] : et ideo *mirabilis*, quia est de eo cujus *facies plena est gratiarum* [9]. « Universa terra desiderabat videre vultum Salomonis. » Et [10] : « Regina Saba venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis; et ecce plus quam Salomon hic. » Christum habemus intra nos, et nolumus eum audire. Proh dolor! filia regis pulcherrima offertur nobis in sponsam, et magis eligimus copulari meretriculis scenicis, scilicet humanæ et mundanæ philosophiæ, et volumus reverti in Ægyptum [11] ad cibum vilissimum, dimittendo cibum cœlestem. Forma ergo sapientiæ mirabilis est : nam divina sapientia est modo uniformis in regulis divinarum legum, modo multiformis in mysteriis divinarum Scripturarum; modo omniformis in vestigiis divinorum operum; modo nulliformis in suspendiis divinorum excessuum.

Forma prima sapientiæ.

Est ergo sapientia modo uniformis in regulis divinarum legum. [12] « Apud (sapientiam increatam) non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. » [13] « Clara est, et quæ nunquam marcessit sapientia, et facile videtur ab iis qui diligunt eam, et invenitur ab iis qui quærunt illam. Præoccupat qui se concupiscunt, ut se illis prior ostendat. » Vide immutabilitatem in regulis divinarum legum, quæ nos ligant, et necessitant intellectum. Regulæ istæ mentibus rationalibus insplendentes, sunt omnes illi modi, per quos ratio dignoscit et judicat id quod est necessarium et aliter esse non potest, utpote, quod summe primum, summe venerandum; quod summe verum, summe credendum et assentiendum; quod summe bonum, summe desiderandum et diligendum. Hæ divinarum legum impressiones descriptæ fuerunt in prima tabula, secundum ternarium præceptorum. Docet autem Augustinus [14], quod hæ regulæ sunt infallibiles, indubitabiles, injudicabiles. Judicamus enim per illas, non de illis : et ideo ista sapientia clara est. Sunt etiam incommutabiles, incoarctabiles, indeterminabiles : et ideo hæc sapientia nunquam marcescet. Hæ regulæ in tantum certæ sunt, ut nullo modo sit eis contradicere ad interius rationem. Radicantur autem in luce æterna, et ducunt in eam. Non est autem verum, quod fundentur in lumine creatæ intelligentiæ, quæ illuminet mentes; quia, cum illæ regulæ sint incoarc-

[1] Dion., *de Div. Nom.*, c. XII. — [2] *Levit.*, XI, 44. — [3] *Isa.*, VI, 3. — [4] *Sap.*, VII, 7. — [5] III *Reg.*, III, 11. — [6] *Jac.*, I, 5-6. — [7] *Sap.*, VIII, 2. — [8] *Esth.*, XV, 17. — [9] III *Reg.*, X, 24. — [10] *Matth.*, XII, 42. — [11] *Num.*, XI, 20. — [12] *Jac*, I, 17. — [13] *Sap.*, VI, 13, 14. — [14] Aug., *de ver. Relig.*, c. XXXI. — (*a*) *Leg.* summum.

tabiles, quia mentibus omnium se offerunt, tunc sequeretur, quod intelligentia esset (*a*) incoarctabilis et creatura esset actus purus : et qui hoc dicit, enervat fontem sapientiæ, et facit idolum Deum. Sed hæc sapientia radiat super animam, quæ [1] assistit præ foribus.

Forma secunda sapientiæ.

Modo apparet sapientia multiformis in mysteriis divinarum scripturarum. Hanc multiformitatem mysteriorum ostendit Apostolus, sic inquiens [2] : « Mihi omnium sanctorum minimo, data est hæc gratia in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi, et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a sæculis in Deo, qui omnia creavit, ut innotescat principatibus et potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei.» Innotescere est autem angelorum ministerio clarescere, et nobis illucescere, sicut dicitur [3] : « Lex data (*b*) per angelos, » hoc est, ministerio angelorum. Necesse autem fuit divinarum scripturarum sapientiam esse multiformem in multitudine figurarum, varietate sacramentorum, pluralitate signorum, ut veletur superbis, reveletur humilibus. Hæc velamina claudunt Christum, occultant sapientiam sapientibus et immundis (*c*). Unde dicit Salvator [4] : « Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. » Optime ergo dicit Paulus : « Mihi omnium sanctorum minimo, » etc. Sed quæritur, quomodo Paulus « evangelizat investigabiles divitias gratiæ Christi ? » Respondeo : Ipse dicit [5] : « Manent fides, spes, charitas, tria hæc. »

Triplex autem refulget intelligentia in Scripturis. Prima docet quid credendum, quantum ad fidem; secunda docet quid expectandum, quantum ad spem ; tertia docet quid operandum, quantum ad charitatem, quæ operatur magna, si est, ut dicit Gregorius [6]. Unde et Dominus [7] apud *Joannem* (*d*) : « Si quis diligit me, sermonem meum servabit. » Refulgentia, quantum ad fidem, est allegoria : quæ bifurcata est, secundum juncturam capitis, et corporis. Allegoriam spectans ad caput Christum, fertur ad ipsum natum, passum, et mortuum ; allegoria spectans ad corpus, fertur ad Ecclesiam, secundum statum primitivum, mediativum, et finitivum. Nam et in his modis tribus commendat sponsus sponsam in *Canticis* [8] : « Quæ est ista, inquit, quæ ascendit (*e*) quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol? etc. « [9] Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, et thuris, et universi, » etc.? « [10] Quæ est ista, quæ ascendit de deserto deliciis affluens, et innixa super dilectum suum ? » Insuper de Christo capite dicit Paulus [11] : « Nolo vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari, et omnes eamdem escam spiritualem manducaverunt, et omnes eumdem potum spiritualem biberunt. Bibebant autem de spirituali consequente eos petra ; petra autem erat Christus. » De allegoria pertinente ad corpus Christi mysticum, dicit idem [12] : « Scriptum est, quoniam Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et unum de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est ; qui autem de libera, per repromissionem : quæ sunt per allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo testamenta. » Non oportuit ut amplius explanaret, quia per illam intelliguntur duo populi. Juxta intelligentiam quæ declarat quid est expectandum per spem, sumitur anagogia. Est autem duplex anagogia, scilicet cœlestis, et supercœlestis. Anagogia cœlestis, ut quando dictum est Abrahæ [13] : « Suscipe cœlum, et numera stellas, si potes, » id est cœlestes intelligentias.

Allegoria duplex.

Anagogia duplex.

[1] *Prov.*, I, 21. — [2] *Ephes.*, III, 8-10. — [3] *Galat.*, III, 19. — [4] *Matth.*, XI, 25. — [5] I *Cor.*, XIII, 13. — [6] *Greg.*, *in Joan.*, hom. XXX. — [7] *Joan.*, XIV, 23. — [8] *Cant.*, VI, 9. — [9] *Cant.*, III, 6. — [10] *Cant.*, VIII, 5. — [11] I *Cor.*, X, 1-4. — [12] *Galat.*, IV, 22-24. — [13] *Gen.*, XV, 5. — (*a*) *Suppl.* creata. — (*b*) *Vulg.* ordinata. — (*c*) *Leg.* sapientibus mundi, *vel* insipientibus. — (*d*) *Cæt. edit.* Unde et Joannes. — (*e*) *Vulg.* progreditur.

« [1] Numquid nosti ordinem cœli, aut rationem ejus pones in terra? » Anagogia supercœlestis est, quando Abrahæ [2] tres vidit, et unum adoravit. Est etiam in duobus angelis missis ad subversionem Sodomorum. Hi angeli sunt Filius et Spiritus sanctus, qui mittuntur. Pater autem non mittitur : et hinc est, quod solum duo angeli nominantur, eo quod Pater nusquam missus legitur. Quia vero apparuit, ut docet Hugo, hinc est, quod in visione Abrahæ dicitur [3] : « Tres vidit, » etc. Juxta tertiam intelligentiam, quæ declarat quid agendum per charitatem, sumitur tropologia. Est autem tropologia duplex : una, quæ spectat ad activam, scilicet quæ docet quid agendum; alia spectat ad contemplativam, quæ docet quomodo contemplandum, quomodo anima feratur in Deum; nec tamen est anagogia, quia anagogia est sursum actio animæ in Deum, sed tropologia contemplativa facit quod feratur, et docet modum ferendi. Hæc sapientia est sapientia velata superbis, qui nequeunt Scripturas intelligere, quarum mysteria intelligi non possunt, nisi sciantur volumina decursuum universi, et dispositio ejus per antitheta. Vide pulcherrimam sapientiam in mysteriis, et plus quam primo modo. Si enim laudo sponsam, quod verax est et pulchra, non afficitur animus; sed dum dicit Scriptura [4] : « Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis, collum tuum sicut monilia, » commendat castam et honestam, et dat causam castitatis, quia propter amorem sponsi. Turtur enim avis est amorosa et casta; et propter amorem comparis nulli (a) conjungitur, nec in vita ejus, nec post mortem. Sponsa igitur honesta non est quia casta, sed honesta propter amorem sponsi. Igitur « pulcherrimæ sunt genæ tuæ, » quæ sunt prominentes, in quibus primitus apparet pulchritudo. « Collum, » per quod vox emittitur, veritas est. « Monilia, » quæ ornant pectus, et stringunt, discretio est, quia si quis dicat veritatem non quando debet, vel ut non debet, vel ubi non debet, vel quibus non debet, non sunt servatæ circumstantiæ verum loquendi. Hæc sapientia surgit ex multis mysteriis, sicut ex multis speculis fiunt multiplicationes radiorum et ignium. Hæc sunt specula mulierum [5], ex quibus fit labium æneum : hæc est scriptura, ut « [6] revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformemur a claritate in claritatem, tanquam a Domini spiritu, » a claritate allegoriæ, in claritatem anagogiæ et tropologiæ. Hæc sapientia tribuitur [7] « secundum mensuram fidei, » quia secundum gradus captivationum intellectualium est gradus effusionum spiritualium et sapientialium. Hujus sapientiæ Paulus se profitetur professorem, quando dicit [8] : « In Evangelio positus sum prædicator, et magister gentium. » Moyses autem posuit figuras nubilosas, et ideo habuit [9] faciem cornutam; sed Apostolus revelatam.

Tropologia duplex. | Veritatis circumstantiæ.

Tertia facies et forma sapientiæ est omniformis in vestigiis divinorum operum. Unde *Ecclesiasticus* dicit [10] : « Radix sapientiæ cui revelata est, et manifestata? et ingressus illius quis agnovit? Unus est Altissimus, Creator omnipotens. Ipse creavit illam in Spiritu sancto, et vidit, et dinumeravit, et dimensus est, et effudit illam super omnia opera sua. » Hæc sapientia ideo manifestata est, quia [11] « sapientia clamitat, in plateis dat vocem suam. » Et tamen nos non invenimus eam, sicut laicus tenens librum, et nesciens litteras, non curat de eo : unde Scriptura est nobis græca, barbara et hebræa. Hæc sapientia diffusa est in omni re, quia res omnis secundum omnem sui proprietatem habet regulam sapientiæ, et ostendit sapientiam divinam; et qui sciret omnes proprietates, manifeste videret illam sapientiam. Ad harum rerum proprietates conside-

Forma tertia sapientiæ.

[1] *Job*, XXXVIII, 33. — [2] *Gen.*, XVIII, 2. — [3] Aug., serm. VII, n. 6. — [4] *Cant.*, I, 9. — [5] *Exod.*, XXXVIII, 8. — [6] II *Cor.*, III, 18. — [7] *Rom.*, XII, 3. — [8] I *Tim.*, II, 7. — [9] *Exod.*, XXXIV, 30. — [10] *Eccli.*, I, 6-10. — [11] *Prov.*, I, 20. — (a) *Suppl.* alii.

randa, cor suum dederunt philosophi, et etiam ipse Salomon; sed, quia curiose scrutabatur, ideo dixit[1] : « Cuncta lustravi in sapientia. Dixi : Sapiens factus sum, et ipsa longius recessit a me. » Dicitur autem opus Dei tripliciter : primo modo dicitur essentia, quæcumque sit illa, sive in genere substantiæ, sive accidentis; secundo modo dicitur res ex suis completa principiis, sicut substantia; tertio modo dicitur opus Dei creatura ad imaginem Dei facta. Super hoc triplex opus effudit Altissimus sapientiam suam. Deus enim creat omnem essentiam[2] « in mensura, numero et pondere. » Et dando ei hæc, dat modum, speciem et ordinem : modum, quo constat; speciem, qua discernitur; ordinem, quo congruit. Non enim est aliqua essentia, quæ non habeat mensuram, numerum, et inclinationem; et in his attenditur vestigium. Hoc vestigium ducit in illam sapientiam, in qua est modus sine modo; numerus, sine numero; ordo, sine ordine. In substantia est altius vestigium sapientiæ, et divinæ essentiæ : habet enim omnis substantia materiam, formam, compositionem. Habet substantia originale principium, formale complementum, glutinum. Habet res omnis completa substantiam, virtutem et operationem. Et in his repræsentatur mysterium Trinitatis : Pater, origo : Filius, virtus et forma : Spiritus sanctus, unio et compago. Vere autem originale principium a formali complemento distinguitur, non quidem distinctione hypostatica, qualis est in divinis; nec accidentali; sed reali distinctione principiorum, quorum unum activum, alterum passivum. Et hoc tollere a creatura, est tollere ab ea repræsentationem Trinitatis. Nec valet quod dicunt falso philosophantes, quod angelus et anima idcirco composita dicuntur, quia sunt ab alio : nam esse ab alio, non facit compositionem : tunc enim Filius, cum sit a Patre, esset compositus, et Spiritus sanctus, qui est ab utroque. Igitur solum Esse divinum est simplex, in quo non differt esse, bene esse, et sic esse. Et hæc est ratio quare Esse est nomen Dei, quia Esse Dei est omne illud quod in Deo est. In creatura autem differt esse, bene esse, et sic esse. Vestigium hujus sapientiæ est substantia, virtus, et operatio. Nam virtus est a substantia; operatio vero a substantia, mediante virtute, sicut Filius a Patre, Spiritus sanctus a Patre, mediante Filio[3]. Res substantifica a substantia habet esse : a virtute habet vigere; ab operatione habet efficere.

Opus Dei triplex.

Mysterium Trinitatis.

Esse ab alio non facit compositionem.

Esse Dei quid.

Nota etiam, quod virtus non videtur accidentalis substantiæ. Licet enim Philosophus dicat quod naturalis potentia sit qualitas, tamen loquitur secundum quod naturalis potentia dicit[4] modum consequentem substantiam, sicut apparet in duro et molli, sanativo et ægrotativo. Est etiam reperire creaturam rationalem, ad imaginem Dei factam. Et hæc habet imaginem naturalem, quæ consistit in memoria, intelligentia et voluntate, in quibus relucet Trinitas. Hac autem imagine Trinitatis sigillatur anima : et in hac sigillatione recipit immortalitatem, secundum quod in memoria tenetur æternitas; sapientialitatem, secundum quod in intelligentia refulget veritas; jucunditatem, secundum quod in voluntate delectat bonitas. Habet etiam anima imaginem quamdam gratuitam, quæ consistit in fide, spe et charitate : et hæc solum reperitur in substantiis reformatis. Igitur totum universum est speculum plenum luminibus repræsentantibus divinam sapientiam, et est sicut carbo ignitus, effundens lucem.

Forma quarta sapientiæ.

Quarta facies, et quarta forma sapientiæ est difficillima, quia est nulliformis : sed hoc videtur destructivum præcedentium; non tamen est. Dicit enim Apostolus[5] : « Loquimur sapientiam in mysterio absconditam, quam nec oculos vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit; nobis autem

[1] *Eccle.*, VII, 26, 24. — [2] *Sap.*, XI, 21. — [3] Idem docet in lib. I, *Sent.*, dist. XII, a. 1, q. 1, per tot. —

[4] Arist., *Prædicam*, c. *de Qualitate*. — [5] I *Cor.*, II, 7, 9, 10.

revelavit Deus per Spiritum suum. Spiritus autem omnia scrutatur, etiam profunda Dei. » Hanc sapientiam docuit Paulus Dionysium et Timotheum. Oportet ergo nos perfectos esse, ut ad hanc sapientiam veniamus. « [1] Quæ retro sunt, » inquit, « obliviscens, ad anteriora me extendo, si quo modo comprehendam. » Sed quomodo sapientia comprehendetur, si in cor hominis non ascendit, et est nulliformis? Respondeo : Hic est status et finis sapientiæ christianæ. Unde cum Dionysius multos libros fecisset, consummavit hanc sapientiam in *Mystica Theologia*, ubi dicit [2] : « Tu autem, o Timothee amice, circa mysticas visiones forti actione et contritione, sensus derelinque. » Vult enim dicere, quod oportet legentem esse solutum ab omnibus, quæ sibi inimicantur, et omnia dimittat; quia ille, quem vult intelligere, est super omnem substantiam et cognitionem. Ibi enim est operatio secretissima, transcendens intellectum, quam nemo scit, nisi qui experitur. In anima sunt multæ virtutes apprehensivæ, sensitiva, imaginativa, æstimativa, intellectiva : omnes has oportet relinquere : sed in vertice est acies amoris, transcendens omnes. Est ergo beatitudo dispositive et materialiter in intellectiva, libative et consummative in amativa. Hæc contemplatio fit per gratiam; tamen ad hoc juvat industria, ut separetur homo ab omni eo quod Deus non est, et etiam a seipso. Hæc est suprema unitio per amorem. Quod autem solum per amorem fiat, dicit Apostolus [3] : « In charitate radicati et fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas, et profundum. » Iste amor transcendit omnem intellectum et scientiam. Sed contra : Si scientiam transcendit, quomodo potest ista sapientia comprehendi? Responsio : Propter hoc addit Apostolus [4] : « Ei autem qui potens est omnia facere superabundanter, quam petimus, aut intelligimus, » etc. Nulla est apprehensio istius sapientiæ, nisi Deus revelet. Unde Apostolus dicit [5] : « Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum. » Cum vero mens in illa unitione conjuncta fuerit Deo, dormit quidem uno modo, et alio modo vigilat [6] : « Ego dormio, et cor meum vigilat. » Sola affectiva tunc vigilat, et silentium omnibus aliis potentiis imponit; et tunc homo alienatus est a sensibus, et in extasi positus, et audit [7] « arcana verba, quæ non licet homini loqui, » quia tantum sunt in affectu. Vide rationem. Exprimi non potest, nisi quod concipitur : concipi non potest, nisi quod intelligitur : igitur quod supra intellectum est, exprimi non potest. Verum, quia ad hanc sapientiam non pervenitur nisi per gratiam, ideo dicit Sapiens [8] : « Quæcumque sunt absconsa et improvisa, didici; omnium enim artifex docuit me sapientia : est enim in illa spiritus multiplex, unicus, subtilis. » Iste spiritus sublimat animam, et ungit eam. Hic spiritus est [9] « digitus Dei, » ad quem magi Pharaonis, id est, intellectus nostri non possunt attingere.

Nota tamen, quod iste amor extaticus est sequestrativus ab omni adulterino affectu, propter sponsi affectum unicum; soporativus, propter quietationem omnium potentiarum; sursum activus, propter anagogias cœlestium desideriorum; interemptivus, propter jugulationes carnalium impedimentorum. [10] « Non enim videbit me homo, et vivet. » [11] « Fortis est ut mors dilectio. » In tali amore virtus animæ in unum colligitur et unitur : omnis autem virtus unita plus est infinita. Et sic intrat animal in suum intimum, et per hoc in suum summum ascendit, quia idem est summum et intimum in anima, dicit Augustinus. De hoc dulci sopore mulcebris quietis, dicit Sponsus in *Canticis* [12] : Adjuro vos, filiæ Hierusalem, per capreas

[1] *Philip.*, III, 13. — [2] Dion., *de Myst. Theol.*, c. I, in princ. Idem habet Basil., *in Hexaem*, hom. I, in princ. — [3] *Ephes.*, III, 17. — [4] Ibid., 20. — [5] I *Cor.*, II, 9. — [6] *Cant.*, V, 2. — [7] II *Cor.*, XII, 4. — [8] *Sap.*, VII, 21, 22. — [9] *Exod.*, VIII, 19. — [10] *Exod.*, XXXIII, 20. — [11] *Cant.*, VIII, 6. — [12] *Cant.*, II, 7.

cervosque camporum, ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. » Ad istum soporem juvat superferri omnibus sensibilibus, omnibus operationibus intellectualibus quæ sunt cum phantasmatibus, transire etiam angelicas intelligentias, ut possit sponsa dicere [1] : « Invenerunt me vigiles, qui custodiunt civitatem; paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea. » Sic docet Dionysius [2] relinquere sensibilia, intellectualia, entia, et non entia. Vocat autem non entia temporalia, quæ sunt in continua variatione. Docet insuper intrare radium tenebrarum. Vocat autem divinam intelligentiam tenebras, propter incomprehensibilitatem : vocat autem eam radiosam, quia anima intuens eam summe illustratur. Et quia hoc non habetur nisi per orationem, ideo Dionysius incipit ab oratione, et dicit [3] etiam, quod Trinitas est supersubstantialis, et superdea, et superbonitas, intellige, respectu nostri intellectus, quia magis substantia, magis deus, magis bonitas, quam intellectus capiat. Addit etiam, quod debemus habere mentes non habentes oculos, quia mens oculis intellectualibus divinam essentiam aspicere non potest, et ideo amovendi sunt, juxta illud quod scribitur in *Canticis* [4] : « Averte a me oculos tuos, ipsi me avolare fecerunt. » Tunc Christus recedit, quando mens oculis intellectualibus nititur supernam sapientiam aspicere : Non enim intrat ad illam intellectus, sed affectus. Unde in *Canticis* scribitur [5] : « Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum, et in uno crine colli tui. » Oculus iste est affectus penetrans usque ad profundum : crinis est elevatio mentalium considerationum. Fit autem iste ascensus per rigorem (*a*) et commotionem fortissimam Spiritus sancti, sicut de Elia dicitur [6] : « Ecce spiritus conterens petras et montes. » Ignis iste non est in potestate nostra; sed si Deus dat, sacerdotum est nutrire ignem, et subjicere ligna per orationem.

Igitur ascensus iste fit per fortissimam commotionem, secundum quod dictum est; per astructivam affirmationem, a summo usque ad infimum; per destructivam ablationem, ab infimo usque ad summum. Est autem modus ablativus congruentissimus ad ascendendum in Deum ascensu inquisitivo, ut, verbi gratia : Non est Deus hoc, nec est illud; nec aufertur a Deo quod suum est, sed attribuitur ei nobiliori modo quod suum est, quam intellectus intelligat. Sequitur autem amor et ascensus ablationem. Unde Moyses [7] primo a senioribus sequestratur; secundo ascendit in montem; tertio intrat caliginem. Exemplum optimum ponitur in sculptura. In figura incisionis sculpens nihil ponit, sed removet, et tamen relinquit formam nobilissimam. Ita notitia Dei per ablationem relinquit in nobis nobilissimam dispositionem in intellectu. Transitum ad istud summum significat transitus mortis Christi, transitus Maris Rubri, transitus in terram promissionis. Unde ignis Spiritus sancti duxit [8] Moysen ad interiora deserti : et inde accepit illustrationes mentales. Ista est ergo forma sapientiæ; isti sunt sublimes excessus.

SERMO III.

De dono intellectus.

[9] *In medio Ecclesiæ aperuit os ejus, et implevit eum Dominus spiritu sapientiæ et intellectus.* Dictum est de dono sapientiæ; dicamus modo de dono intellectus, de quo dicetur in collationibus donorum. Loquitur autem pulchre David de dono intellectus, sic inquiens [10] : « Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum. » Explicat autem donum intellectus, a Spiritu sancto infusum, quantum ad suscipientis gratitudinem humilem, et largientis diffusionem liberalem.

[1] *Cant.*, III, 3, 4. — [2] Dion., *de Myst. Theol.*, c. 1, in princ. — [3] Id., *de Div. Nomin.*, c. 1. — [4] *Cant.*, VI, 4. — [5] *Cant.*, IV, 9. — [6] III *Reg.*, XIX, 11. — [7] *Exod.*, XIX, 17, 20, 24. — [8] *Exod.*, III, 1. — [9] *Eccli.*, XV, 5. — [10] *Psal.* XV, 7. — (*a*) *Leg.* vigorem.

Suscipientis humilis gratitudo notatur, cum dicitur: « Qui tribuit mihi intellectum. » Donum datum requirit hominem Deo esse gratum. Consistit autem gratitudo in cognoscendo seipsum sicut miserum et incapacem; in cognoscendo Deum, et hoc, gratias agendo ei; in cognoscendo donum, refundendo pulchritudinem doni in auctorem doni; in cognoscendo doni principium, et hoc fit quando non impugnatur dans donum; in cognoscendo doni finem ultimum, et hoc fit quando scitur ad quid distribuitur donum. Disponimur autem ad donum intellectus, sincerissime videndo, mansuetissime conversando', intelligentiam captivando. De sinceritate vitæ disponentis ad intellectum, dicit Isaias [1]: « Quem docebit (*a*) scientiam, et quem intelligere faciet auditum? Ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus. » Lac signat dulcedinem illecebrarum, quibus pascuntur, qui sequuntur motus infantiles. Danieli, et sinceris sociis, dedit [2] Deus intelligentiam. Delectatio circa tactum maxime impugnat donum intellectus: ebrietas ex parte anteriori, et luxuria ex parte posteriori.

Secundo disponitur homo ad donum intellectus, per mitissimæ mansuetudinis tractabilitatem. Unde in *Ecclesiastico* dicitur [3]: « Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei, ut intelligas. » Concupiscentia obnubilat intellectum; furor impedit intelligentiam, quia impedit ira animum, ne possit cernere verum [4]. Quando aqua quieta est, videt homo clare faciem suam; turbata, minus videre solet. In hujus signum legislator fuit mitissimus. Sed quid est, quod dicit Isaias [5]: « Sola vexatio dabit intellectum auditui? » Resp. Ex multiplicatis vexationibus mundi cognoscimus, quod non est in mundo requies. Ex tortura conscientiæ novimus, quod [6] « non est pax impiis. » Igitur vexatio disponit intellectum ad cognoscendum, quia ita est; mititas disponit ad cognoscendum, propter quid ita est. Vexatio disponit intellectum, sicut syllogismus ducens ad impossibile; mititas, sicut syllogismus ostensivus.

Tertio disponitur homo ad donum intellectus digne recipiendum per intelligentiæ captivationem. Unde Isaias dicit [7]: « Nisi credideritis, non intelligetis. » Et Apostolus dicit [8]: « Captivantes (*b*) omnem intellectum in obsequium Christi. » Qui secundum lumen intelligentiæ suæ Scripturam sacram indagant, incidunt in abyssum errorum. Parvuli sumus [9], et oportet addiscentem credere, quia est. Primus angelus præsumens erravit. Liberalitas ex parte dantis tangitur, cum dicitur [10]: « Qui tribuit mihi intellectum: » omnis enim radiositas intelligentiæ a fonte, qui est essentialiter intellectus, derivatur. Est autem radiositas multiformis, ut dicebatur in collationibus donorum [11]: intellectus est regula circumspectionum moralium; intellectus est janua considerationum scientialium; intellectus est clavis contemplationum cœlestium. Iste triformis intellectus est proprie donum Spiritus sancti. Igitur ab intellectu inchoemus, ut ad sapientiam veniamus. Is enim est ordo. In *Sapientia* [12] legimus [13]: « Cibavit illum Dominus pane vitæ et intellectus, et aqua sapientiæ salutaris potavit illum. » A cibo incipiendum est, non a potu. Nisi enim homo exerceatur in dono intellectus, non proficit in potu sapientiæ, quæ potata ab anima, effundit flumina in eam, et fit ei fons aquæ salientis in vitam æternam. Donum intellectus est solidus cibus, ut panis, qui, ut dicebat sanctus Franciscus [14], multis laboribus habetur: primo enim granum seritur; secundo, satum moritur; tertio, mortuum germinat; quarto, germinans nutritur; quinto, nutritum augetur; sexto, auctum in aristis protenditur; septimo, in thecis maturatur: octavo, maturatum metitur; nono, messum excutitur;

[1] *Isa.*, XXVIII, 9. — [2] *Dan.*, I, 17. — [3] *Eccli.*, V, 13. — [4] Cato, in 2 *Parænesi carm.*; Greg., *in Moral.*, lib. I, c. XXX. — [5] *Isa.*, XXVIII, 19. — [6] Id., XLVIII, 22. — [7] Id., VII, 9, juxta LXX. — [8] II *Cor.*, X, 5. — [9] Arist., *Elench.*, lib, I, c. II. — [10] *Psal.* XV, 7. — [11] Vid., tom. VII, p. 632-633. — [12] Scilicet *Sapientia Sirach*. — [13] *Eccli.*, XV, 3. — [14] Vid. *Legend. vit. S. Franc.*, auctore ipso S. Bonav. — (*a*) *Al.* docet. — (*b*) *Vulg.* Redigentes.

decimo, excussum ventilatur; undecimo, ventilatum molitur; ultimo, in massam panis compingitur. Simili modo est de dono intellectus. Nam intellectus est regula circumspectionum moralium. Unde dicebat Deus ad David [1] : « Intellectum tibi dabo, et instruam te in via hac, qua gradieris : firmabo super te oculos meos. Noli ergo (*a*) fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus. » Deus intellectum promittit; recipiendi modum ostendit, quando dicit : « Firmabo super te oculos meos. » Divina complacentia acceptat quod facimus, approbando in præsenti, et remunerando in futuro. Si vis ergo regulari secundum regulam intellectus, non sis bestialis, sed regularis; non dirigaris secundum impetum sensus, sed secundum judicium rationis; alioquin accidet tibi, quod accidit Adæ, qui, contempta regula veritatis, secutus est instinctum mulieris, et mulier instinctum serpentis. « [2] Homo cum in honore esset, non intellexit. » Intellectus prudentialis instruit hominem secundum dictamen divinæ legis in tribus : quid evitandum, quia omne malum ; quid exequendum, quia omne bonum : quid expectandum, quia summum bonum.

Primo intellectus prudentialis docet quid evitandum, quia omne malum. Unde dicit Sapiens [3] : « Si inclinaveris cor tuum prudentiæ, et quasi pecuniam quæsieris illam, et effoderis quasi thesaurum, tunc intelliges timorem Domini, et scientiam Dei invenies. » Qui intellectum istum vult habere, debet quærere cum desiderio cordis, et cum studio operis. Tunc inveniet homo timorem Domini, et scientiam Dei. Omnis homo, qui vult in bonum dirigi, debet timere Deum, ut vitet malum, quia « [4] sanctum et terribile nomen ejus : initium sapientiæ timor Domini : intellectus bonus omnibus facientibus eum. » [5] « Ecce timor Domini, ipsa (*b*) est sapientia, et recedere a malo, intelligentia. » Igitur intellectus prudentialis docet quid vitandum, quia omne malum. Secundo intellectus prudentialis docet quid agendum, quia omne bonum, secundum viam interioris cogitatus, et exterioris actus, et labilioris affatus. Scriptum est [6] : « Non declines a lege, ut intelligas cuncta quæ agis. Callidi (*c*) est intelligere viam suam. » [7] « Si est tibi intellectus, responde proximo tuo ; sin autem, sit manus tua super os tuum. » [8] « Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum, et auferet se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu. » Ambrosius [9] dicit, quod nihil debemus loqui, vel agere, de quo non possumus reddere rationem. Tertio instruit intellectus prudentialis quid expectandum, quia summum bonum. In *Proverbiis* legitur [10] : « Gemma gratissima expectatio præstolantis : quocumque se verterit, prudenter intelliget. » In omnibus agendis et imitandis debet homo uti consilio finis. Grata, imo gratissima gemma, est bonum æternum. In *Baruch* legitur [11] : « Disce ubi sit prudentia, ubi sit intellectus, ut scias, ubi sit lumen oculorum, et pax. » Quocirca dicitur in *Deuteronomio* [12] : « Gens absque consilio est, et sine prudentia, utinam saperent, et intelligerent, ac novissima providerent. » Tangit triplicem speciem intelligentiæ. Intellectus iste regula est circumspectionum moralium, ut homo, cum desiderio cordis et prosecutione operis, consideret quid vitandum, quid agendum, quid expectandum. Iste intellectus est donum Spiritus sancti : huic dicit [13] Dominus apud *Psalmographum* (*d*) : « Intellectum tibi dabo, et instruam te, » etc. Alius est intellectus, qui est janua considerationum scientialium. Scribitur in *Ecclesiastico* [14] : « In thesauris sapientiæ intellectus disciplinæ, » hoc est dicere, quod thesauri absconditi vel consistunt in cognitione causarum altissimarum, vel conclusionum, vel principiorum.

[1] *Psal.* XXXI, 8, 9 — [2] *Psal.* XLVIII, 13, 21. — [3] *Prov.*, II, 3-5. — [4] *Psal.* CX, 9, 10. — [5] *Job*, XXVIII, 28. — [6] *Prov.*, XIV, 8-9. — [7] *Eccli.*, V, 14. — [8] *Sap.*, I, 5. — [9] Ambros., *in Psal.* XXXVI. — [10] *Prov.*, XVII, 8. — [11] *Bar.*, III, 14. — [12] *Deuter.*, XXXII, 29. — [13] *Psal.* XXXI, 1. — [14] *Eccli.*, I, 26.

(*a*) Vulg. *Nolite*. — (*b*) *Cæt. edit.* ipse. — (*c*) Vulg. *Sapientia callidi*. — (*d*) *Cæt. edit.* Psalmographus.

Oportet ergo hominem per studium veritatis fodere, ut ad thesaurum sapientiæ perveniat. Iste intellectus, qui est janua considerationum scientialium, partim est a dictamine naturæ, sive a lumine interiori, partim ex certitudine experientiæ, sive a lumine exteriori, partim ex illustratione lucis æternæ, sive a lumine superiori. Quod sit partim ex dictamine naturæ, patet in *Ecclesiastico*, ubi dicitur [1] : « Deus de terra creavit hominem, et ad imaginem suam fecit illum : creavit ex ipso adjutorium simile sibi, et cor ad cogitandum dedit illis : disciplina et intelligentia implevit illos. » Hinc etiam dicitur, quod anima rationalis tres habet operationes : unam qua, propter immunitatem a materia, est reflexiva sui super se; secundam qua, propter naturam perfectionis et formæ, est conversiva sui supra corpus administrandum; tertiam qua, transcendens corpus et se, est elevativa sui ad Deum contemplandum. Est autem hic intellectus secundum dictamen naturæ : quod patet in Adam, qui [2] omnibus rebus secundum specificas differentias nomina imposuit. Anima autem nostra habet supra se quoddam lumen naturæ signatum, per quod habilis est ad cognoscendum principia (*a*), et illa semiplene, quia principia cognoscimus, in quantum terminos cognoscimus [3]. Secundo, intellectus iste est a frequentia experientiæ. In *Proverbiis* legitur [4] : « Vir in multis expertus, multa recognoscit. » Et Philosophus [5] docet, quod ex multis sensibus fit una memoria, et ex multis memoriis unum experimentum, et ex multis experimentis unum universale, quod est principium artis et scientiæ. Tertio, iste intellectus est ab illustratione lucis æternæ. In *Daniele* legitur [6] : « Dat sapientiam sapientibus, et scientiam intelligentibus disciplinam. » [7] « Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem. » Quærit Augustinus, ubi scriptæ sunt leges justitiæ, secundum quas judicat impius; et respondet, quod scriptæ sunt in libro lucis æternæ, quæ descendunt in animam non migrando, sed imprimendo, sicut imago annuli ceræ imprimitur, et annulum non relinquit. Homo et angelus docent ministerialiter et adminiculative, sicut qui fenestram aperit, dicitur domum illuminare. Solus Deus docet effective (*b*); solus cathedram habet in cœlis, qui docet hominem in terris. « [8] In Deo vivimus, movemur, et sumus. » Dicit Augustinus, quod Apostolus loquitur non tantum de vita temporali, sed intellectuali, secundum quod Deus est omnibus causa essendi, ratio intelligendi, et ordo vivendi.

Circa hæc tria, tres cavendi sunt errores in scientiis. Unus est contra causam creandi; secundus est contra rationem intelligendi; tertius contra ordinem vivendi. Primus est de æternitate mundi; secundus de necessitate fatali; tertius de unitate intellectus humani. Isti errores significantur in *Apocalypsi* [9], in numero nominum bestiæ, quæ sunt 666. Primi fundant (*c*) se super circulum motus et temporis; secundi, super (*d*) motum siderum; tertii super (*d*) intelligentiam unam corpus ingredientem et egredientem. Primus error refellitur per id, quod scriptum est [10] : « In principio creavit Deus cœlum et terram, » etc. : aut enim sentis Deum esse causam omnium secundum totum, aut secundum partem : si secundum partem, ergo aufers a Deo principalitatem causandi; si secundum totum, ergo creat de nihilo. Dixit sancta mulier [11] : « Respice omnia, quia de nihilo creavit illa Deus. » Secundus error refellitur, quia si necessitas fatalis est, liberum arbitrium non est. Tertius error refellitur, quia si homo aliquid distinctum est, habet principia essentiæ suæ propria et distincta. Tertio intellectus est clavis contemplationum cœlestium. Est au-

[1] *Eccli.*, XVII, 1, 5. — [2] *Gen.*, II, 19. — [3] Arist., *Poster.*, lib. I, text. 6. — [4] *Eccli.*, XXXIV, 9. — [5] Arist., *Poster.*, lib. II, text. 27, circ. med.; *Metaph.*, Proœm., non procul a princ. — [6] *Dan.*, II, 21. — [7] *Joan.*, I, 8. — [8] *Act.*, XVII. 28. — [9] *Apoc.*, XIII, 18. — [10] *Gen.*, I, 1. — [11] II *Machab.*, VII, 28.

(*a*) *Cæt. edit.* principium. — (*b*) *Item* affective. — (*c*) *Item.* fundunt. — (*d*) *Item* supra.

tem iste intellectus triplex, scilicet intellectus Verbi increati, per quod omnia creantur; intellectus Verbi incarnati, per quod omnia reparantur; intellectus Verbi inspirati, per quod omnia revelantur: nisi enim quis possit considerare a quo res oriantur, et qualiter in finem reducantur, et qualiter in eis Deus reluceat, intelligentiam habere non potest. De primo dicitur *ad Romanos*[1]: « Invisibilia Dei a creatura mundi, per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus ejus, et divinitas. » Sempiterna quoque virtus Dei per effectum intelligitur, quia est causa omnium. Hoc est contra philosophos, qui dicunt[2], quod idem, manens idem, non est aptum facere nisi idem: nam ab unissimo Deo manant multiformia, ab æterno temporalia, ab actualissimo possibilia, a stabilissimo mutabilia, a simplicissimo composita, a sublimissimo infima. Sed hic est quæstio: Cum effectus debeat assimilari causæ, quid est, quod causa contrariatur effectibus in prædictis conditionibus?

Sed nota, quod horum ostium est intellectus Verbi increati, quod est radix intelligentiæ. Qui non habet ostium, intrare non potest. Philosophi habent pro impossibilibus quæ sunt summe vera, quia ostium eis clausum est. Quomodo autem prædicta intelligantur, docet Paulus, dicens[3]: « Fide intelligimus aptata sæcula verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent. » Summus spiritus, cum sit purus actus[4], et sit non tantum intelligens, sed et intellectus, non potest se non intelligere. Cum igitur intellectus æquetur intelligenti, intelligit quidquid est, et quidquid potest: ergo et ratio intelligentis æquatur intellectui, quia similitudo ejus est. Hæc autem similitudo Verbum est, quia secundum Augustinum et Anselmum, similitudo mentis convertentis se super se, quæ in acie mentis est, verbum est. Si ergo hæc similitudo æqualis est, Deus est. Igitur species originata repræsentat originantem secundum omne quod est, et secundum omne quod potest: ergo repræsentat multa. Item, cum virtutem Patris repræsentet, repræsentat virtutem immensissimam. Hæc autem virtus quanto magis unita, tanto plus infinita: ergo illa similitudo repræsentat infinita. Igitur in ea sunt omnia intelligibilia et factibilia: ergo necesse est quod ab uno sint multa. Si ergo Deus dicendo facit; dicere autem est verbum gignere; Scriptura autem asserit, quod dixit Deus[5]: « Fiat lux, » et similia: ergo Deus Verbum genuit, in quo omnia disposuit, et disponendo fecit. Unde Augustinus[6]: « Verbo tuo tibi coæterno facis quæcumque facis, nec aliter, quam dicendo, facis: non tamen sempiterne facis, quæ sempiterne dicis. » Si enim unitas haberet vim cognoscitivam totius sui posse, cognosceret omnes numeros; et punctus in centro, omnes lineas: unitas tamen, cum sit essentialis numero, et pars numeri, plus est principium, quam punctus; punctus enim est principium, sed non pars: neutrum tamen est activum principium. Igitur cum summus intellectus sit activum principium, in similitudine sua omnia disponit, omnia exprimit, omnia agit.

Vidisti, quomodo ab uno sunt multiformia; vide quomodo ab æterno producuntur temporalia. Quæ enim a Patre procedunt, ordinate procedunt, et unum est causa alterius ordine naturæ et temporis: ergo Verbum sic repræsentat res, sicut producuntur in esse, quia in providentia mea possunt esse multa futura, quorum unum distantius est alio; et in memoria mea multa præterita, quorum unum magis distat, quam aliud; nec tamen sequitur, quod cum eveniunt, sit mutatio in memoria, vel in providentia. Sic in Verbo Dei non est mutatio, cum ab æterno dicat, et ex tempore creet. Sicut, si velle meum esset posse; si vellem modo, cras rem fieri, non esset mutatio in me, si

[1] *Rom.*, I, 20. — [2] Arist., *de Generat.*, lib. II, text. 56. — [3] *Hebr.*, XI, 3. — [4] Arist., *de Anim.*, lib. III, text. 15. — [5] *Gen.*, I, 3. — [6] Aug., *Conf.*, lib. III, c. VII.

fieret : esset autem mutatio, si de non volente fierem volens. Iterum ab actualissimo fiunt possibilia, sive materialia. Pater intelligitur principium principians de se : Pater intelligitur principium principians de nihilo : Pater intelligitur principium principians de aliquo materiali. Verbum Patris exprimit Patrem, ut principium principians de se : et hoc modo est repræsentans productionem æternorum, scilicet Spiritus sancti, et suam. Verbum Patris exprimit Patrem, ut principium principians aliquid de nihilo, et sic repræsentat productionem spiritualium creatorum æviternorum, ut angelorum et animarum. Verbum Patris exprimit Patrem, ut principium principians aliquid de aliquo materiali, et sic repræsentat productionem corporalium distinctorum. Illud enim, quod fit de alio, prius erat in potentia, quam fieret : ergo de necessitate repræsentat possibilia : ab actualissimo ergo fiunt possibilia.

Veritas quid. Hæc similitudo, sive Verbum, est veritas : quæ quidem veritas est [1] adæquatio intellectus et rei ; illius intellectus, dico, qui est causa rei ; non mei, qui non est causa rei. Tunc est vera adæquatio, quando est res secundum hanc substantiam, tanta, talis, ordinata, agens, patiens, situata secundum differentias prædicamentorum. Tunc enim veræ res sunt, quando sunt in re, vel in universo, sicut sunt in arte æterna, vel sicut ibi exprimuntur. Res autem vera est secundum quod adæquatur intellectui causanti : quia vero perfecte non æquatur, sed adæquatur rationi, quæ exprimit eam, quam tamen non adæquat, ideo omnis creatura mendacium est, secundum Augustinum. Res autem adæquata non est sua adæquatio : ergo necesse est, ut in Verbo Dei, quod est adæquatio, sit veritas creaturæ, et in creatura similitudo veritatis. Unde licet angelus magis participet Verbo in conditionibus nobilibus ; tamen quantum ad rationem exemplaritatis, sive experimentalem, non excedit angelus vermiculum. Ita enim ratio vermiculi exprimit vermiculum, sicut ratio angeli angelum. Vides ergo, quomodo ab actualissimo sunt possibilia, a stabilissimo mutabilia, a sublimissimo infima. Et sicut lux facit multiformitatem colorum, ita Verbum multiplicitatem rerum, et varietatem : ideo non contingit intelligere, nisi per Verbum [2]. Hæc clavis animæ purgatæ per fidem, necessaria est, quia mentis humanæ acies invalida in tam excellenti luce non figitur, nisi per justitiam fidei emundetur. Unde omnes qui non habent fidem, habent manum amputatam. Unde Psalmographus [3] : « Ipse dixit, et facta sunt, » etc.

Secunda clavis est intellectus Verbi incarnati, per quod omnia reparantur. Unde Christus dicebat [4] : « Hæc sunt verba, quæ locutus sum vobis, cum adhuc essem vobiscum, quoniam oportet impleri, quæ scripta sunt in lege, et prophetis, et psalmis de me. Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas. » Loquitur Verbum Dei, de quo dicit Joannes [5] : « Verbum caro factum est, et habitavit in nobis : » ubi ostendit duas naturas in una persona. Hanc Scripturarum impletionem docet Paulus, quando dicit [6] : « Finis legis est Christus ad justitiam omni credenti. » In lege scriptum est, quod [7] « duo Cherubin, versis vultibus in propitiatorium, se respiciebant. » Duo Cherubin, duo testamenta, quorum aspectus erit in Christum. Per hanc clavem Verbi incarnati, Scripturæ habent intelligi, quæ sunt principaliter de operibus reparationis ; nisi enim intelligas originem et ordinem reparationis, Scripturam intelligere non potes. Nomen autem Reparatoris est Verbum Dei, quod describit Isaias sic inquiens [8] : « Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis, cujus imperium super humerum ejus, et vocabitur nomen ejus Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri sæculi,

[1] Arist., *Metaph.*, lib. IX, text. 21 et seq. — [2] Aug., *de Trinit.*, lib. I, c. II. — [3] *Psal.* CXLVIII, 5. — [4] *Luc.*, XXIV, 44, 45. — [5] *Joan.*, I, 14. — [6] *Rom.*, X, 4. — [7] *Exod.*, XXV, 20. — [8] *Isa.*, IX, 6.

Princeps pacis. » Iste puer reparavit hierarchiam cœlestem, et subcœlestem, quæ tota corruerat. Ergo necesse fuit ut tangeret cœlum, et tangeret terram. Iste Hierarcha debet esse præcelsus, qui solus possit salvare : unde dicitur « admirabilis. » [1] « Multifarie enim olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, qui cum sit splendor gloriæ, » etc., usque « purgationem peccatorum faciens. » Ab isto admirabili procedunt mirabilia. Unde et in suæ temporalis nativitatis exordio, fecit miraculum miraculorum, quod omnia alia miracula respiciunt. Habuit enim naturam corpoream, et naturam incorpoream; naturam divinam, naturam humanam; naturam temporalem, naturam æternam; matrem et virginem. Unitum est primum ultimo, summum imo, Deus limo. « Vide [2] arcum, » qui habet multiformitatem colorum et naturarum, « et benedic. qui fecit illum, » quia « valde speciosus est in splendore suo. » Hic est sol, qui [3] descendit per decem gradus in horologio Achaz, id est, Verbum incarnatum per novem ordines angelorum, usque ad hominem, qui decimus computatur. In hoc miraculorum miraculo, scilicet quod Deus est homo, fides accipit vires suas. Unde Moyses [4], postquam « minavit gregem ad interiora deserti, vidit rubum, qui ardebat, et non comburebatur. Vadam (inquit), et videbo visionem hanc magnam. » Et ibi fuit illustratus. Rubus spinosus, passibilitas carnis; flamma, anima Christi plena luminibus et igne charitatis; lux, divinitas; lux conjuncta rubo, mediante flamma, est divinitas conjuncta carni, mediante anima. Ut ergo possit Hierarcha de mortuis facere vivos, de hominibus Dei filios, necesse est ut sit præcelsus et admirabilis.

Hierarcha præcelsus, et admirabilis.

Secundo necesse est ut Hierarcha noster sit sensatus, juxta triplicem sapientiam : sapientiam innatam, quam habuerunt angeli, et primus homo : et per hanc scit omnia, quæ possumus per habitum scire : sapientiam infusam, per quam comprehendit gloriosa et infinita, quia sapientiæ ejus non est numerus; sapientiam æternam, per quam comprehendit omnia, tam possibilia fieri, quam disposita. Decebat enim, ut qui reparaturus erat universum, sciret universum. « [5] Vivus est sermo Dei, et efficax. » Sequitur : « Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus, ad quem nobis sermo. » Sed quæritur : Quæ necessitas fuit ut haberet sapientiam, nisi divinam? Respondeo : Ut quæ noverat per scientiam, sciret per experientiam. « [6] Non enim habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia pro similitudine, absque peccato. » Unde est simul advocatus pro nobis, et judex contra nos. Iste Consiliarius adeo fuit sapiens, quod omnes Scripturæ sapientes non fuerunt nisi simulacra hujus sapientis. Ad hunc referuntur omnia eloquia sapientiæ. Unde de Christo intelligitur [7] : « Speciosus forma præ filiis hominum; » licet Judæi accipiant de Salomone. Similiter et illud de Christo intelligitur [8] : « Sit nomen ejus benedictum in sæcula : » et ideo dicit (a) : « Consiliarius : » et ideo dicit : « Deus. »

Hierarcha sensatus.

Tertio necesse fuit ut Hierarcha noster esset acceptissimus Deo. « [9] Talis decebat, ut esset nobis pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, et excelsior cœlis factus. » [10] « Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ. » Habuit autem gratiam triformem : gratiam singularis personæ, per quam ille homo gratus fuit; gratiam capitis, per quam influit; gratiam unionis, quæ ex una parte infinita fuit. Fuit ergo acceptissimus non solum quia deiformis, sed quia Deus. Et sicut a sapientissimo fluxerunt documenta certissima, ita a Deo exempla

Hierarcha acceptissimus.

[1] *Hebr.*, I, 1 et seq. — [2] *Eccli.*, XLIII, 12. — [3] *Isa.*, XXXVIII, 8. — [4] *Exod.*, III, 1, 2, 3. — [5] *Hebr.*, IV, 12, 13. — [6] Ibid., 15. — [7] *Psal.* XLIV, 3. — [8] *Psal.* LXXI, 17. — [9] *Hebr.*, VII, 26. — [10] *Joan.*, I, 14.

(a) *Suppl.* Propheta, scilicet *Isa.*, IX, 6, ut supra.

sanctissima. Unde emanationes et flumina paradisi, et scaturitiones fontium hunc Deum de Deo sunt exprimentia.

Hierarcha victoriosissimus. Quarto necesse fuit, quod Hierarcha noster esset victoriosissimus. « Expolians enim [1] principatus, et potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso. » Christus autem vicit mundum. Unde Psalmus dicit [2] : « Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ æternales, et introibit Rex gloriæ. » Spoliavit infernum : « [3] Quis est iste Rex gloriæ? Dominus fortis, et potens, Dominus potens in prælio. » Restauravit Paradisum [4] : « Quis est iste Rex gloriæ? Dominus virtutum, ipse est Rex gloriæ. » Necesse est ergo « [5] ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, et infernorum. » [6] « Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? Ego qui loquor justitiam, et propugnator ad salvandum. » Et ideo dicitur [7] « fortis, » a quo manant fortia præsidia. Unde [8] « montes in circuitu ejus, » et omnia bella Scripturarum referuntur ad victoriam Christi.

Hierarcha largifluus. Quinto oportet, quod Hierarcha noster sit largifluus, propter magnitudinem influentiæ. Unde ad *Ephesios* scribitur [9] : « Unicuique nostrum data est gratia, propter quod dicit : Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem. » Unde, sicut nubes ascendit ut postmodum pluat; Christus, ut dona sua mittat. Existens enim in terra, dedit Spiritum sanctum occulte, ascendens manifeste. Fuit autem Christus per missionem Spiritus sancti Hierarcha purgans [10] : « Factus est repente de cœlo sonus tamquam advenientis spiritus vehementis; » ecce purgatio. Hierarcha illuminans [11] : « Apparuerunt illis dispertitæ linguæ, tanquam ignis; » ecce illuminatio. Hierarcha consummans [12] : « Seditque super singulos eorum : » ecce perfectio. Ab hoc largitore manant dona gratuita, et quidquid invenitur in Scriptura diffusionis in sole, vel aliis, referuntur ad largitorem hujus spiritus, qui Spiritus sanctus dicitur : spiritus, quia purgans; sanctus, quia instruens [13] : « Speciei domus dividere spolia. » Et Isaias dicit [14] : « Lætabuntur coram te, sicut exultant victores, capta præda, quando dividunt spolia. » [15] « Alii datur per Spiritum gratia (*a*) sermonum, alii genera linguarum. » Unde dicit : « Pater futuri sæculi. » Pater est principium influentiarum, per quas vivimus in futuro sæculo, quia [16] « omne datum optimum, et omne donum perfectum de sursum est, descendens a Patre luminum. » Sequitur : « Voluntarie genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ ejus. » Modo sumus initium creaturæ; tunc erimus simplex creatura. Iste Pater est largissimus [17] : « Amen dico vobis : Si quid petieritis Patrem in nomine meo, » etc. « [18] Aperis tu manum tuam, » etc. « [19] Homines, et jumenta salvabis. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, » etc.

Hierarcha summe justus. Sexto debet Hierarcha noster esse summe justus propter multitudinem justitiæ et æquitatis, infallibiliter inquirentis, irreprehensibiliter discutientis, irrevocabiliter sententiantis. Isaias dicit [20] : « Erit justitia cingulum lumborum ejus : non secundum visionem oculorum judicabit, » etc. Ergo est Deus, quia purus homo non judicat, nisi secundum audita. Ad istum judicem referuntur omnia judicia Scripturarum, et ideo dicitur « Princeps pacis. » Unde ab eo manant justa judicia. Christus est David, qui [21] « habens clavem aperit, et nemo claudit; claudit, et nemo aperit. » Clavis ista est mysterium unionis.

Tertia clavis est intellectus Verbi inspirati, non enim fit revelatio, nisi per Verbum inspiratum. Danieli revelavit Deus sermonem;

[1] *Coloss.*, II, 15. — [2] *Psal.* XXIII, 7, 9. — [3] Ibid., 8. — [4] Ibid, 10. — [5] *Philip.*, II, 10. — [6] *Isa.*, LXIII, 1. — [7] *Isa.*, IX, 6. — [8] *Psal.* CXXIV, 2. — [9] *Ephes.*, IV, 7. — [10] *Act.*, II, 2. — [11] Ibid., 3. — [12] Ibid. — [13] *Psal.* LXVII, 13. — [14] *Isa.*, IX, 3. — [15] I *Cor.*, XII, 12. — [16] *Jac.*, I, 17, 18. — [17] *Joan.*, XVI, 23. — [18] *Psal.* CXLIV, 16. — [19] *Psal.* XXXV, 7, 9. — [20] *Isa.*, XI, 5, 3. — [21] *Apoc.*, III, 7.

(*a*) *Vulg.* interpretatio. — (*b*) *Suppl.* Propheta, ut supra.

et intelligentia opus est in visione : nisi enim Verbum inspiratum sonet in aure cordis, nisi splendor Verbi luceat in oculo mentis, nisi vapor et emanatio omnipotentis Dei instillet gustum suavitatis, nisi sempiternitas impleat animam, non est homo aptus ad intelligentiam visionum. Sed [1] « Danieli dedit Deus intelligentiam omnium visionum et somniorum, » per Verbum inspiratum. Visio autem triplex est, scilicet corporalis, quæ sine intellectuali non profuit Balthazari [2] in inscriptione manus ; imaginaria, quæ sine intellectuali non profuit Pharaoni [3] in spicis et bobus; intellectualis, hæc profuit Danieli et Joseph. Joanni respondet Joseph ; Daniel, Paulo. Præter has visiones fit visio sex modis, qui respondent (*a*) operibus sex dierum, quibus perficitur minor mundus, sicut major mundus perfectus est. Prima est visio intelligentiæ, per naturam inditæ ; secunda est visio intelligentiæ, per fidem elevatæ : hæ sunt multorum. Tertia est visio intelligentiæ per Scripturam eruditæ; quarta est visio intelligentiæ, per contemplationem suspensæ : hæ sunt paucorum. Quinta est visio intelligentiæ per prophetiam illustratæ; sexta est visio intelligentiæ, per raptum in Deum absorptæ : hæ sunt paucissimorum.

Ad has sequitur visio animæ beatificatæ; quas omnes habuit Paulus. Intelligentia indita quæ non excedit limites rationis, intelligitur per primam diem, in qua facta est lux. Hæc est lux, de qua dicit Propheta [4] : « Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. » Sine lumine indito non habetur fides, non habetur gratia, non habetur sapientia : et ita prima die divisa est lux a tenebris. Intelligentia sublimata per fidem, intelligitur per secundum diem, in quo factum est firmamentum in medio aquarum. Hoc firmamentum est fides, quæ est origo sapientiæ, et origo scientiæ. Et sive sit de temporalibus, sive de æternis, fides non discordat a scientia. Intelligentia per Scripturam erudita, intelligitur per diem tertiam, qua congregatæ sunt aquæ, et apparuit arida : terra est Scriptura habens intelligentias spirituales, quæ mirabilibus expositionibus pullulat; et in his producitur herba virens, et lignum paradisi. Intelligentia per contemplationem suspensa, intelligitur in opere quartæ diei, quando facta sunt sol, et luna, et stellæ. Qui non habet contemplationem, non habet ornamentum solis, lunæ et stellarum. Debet anima Sunamitis [5] amiciri sole, luna, stellis : in sole intelligitur contemplatio hierarchiæ supercœlestis; in luna intelligitur contemplatio hierarchiæ subcœlestis; in stellis intelligitur contemplatio hierarchiæ cœlestis. Unde Isaias [6] : « Tunc videbis, et afflues; et mirabitur, et dilatabitur cor tuum. » In quo notatur, quod species contemplationis sunt tres, scilicet admiratio : « Mirabitur, » inquit; dilatatio : « Dilatabitur, » inquit; « [7] Comederunt, et biberunt, et viderunt Deum Israel, » alienatio. « Afflues, » inquit. Intelligentia per prophetiam illustrata, intelligitur in opere quintæ diei. Vident prophetæ prophetata in speculo æternitatis. Et licet prophetatum sit contingens, tamen prophetia est infallibilis, propter veritatis æternæ infallibilitatem. Isti sunt pisces, qui propter multitudinem pinnularum feruntur (*b*) in Verbo. Intelligentia per raptum in Deum absorpta, respondet sextæ diei. De hoc raptu dicit Apostolus [8] : « Scio hominem ante annos quatuordecim, sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit, raptum hujusmodi. » Hic raptus facit animam simillimam Deo, quantum esse potest in statu viæ. Rapti autem non habent habitum gloriæ, sed actum. Et sicut raptus est in confinio viæ et patriæ, ita est in confinio unionis et separationis a corpore. Ideo dicit Apostolus : « Sive in corpore, sive ex-

[1] *Dan.*, I, 17. — [2] *Dan.*, V, 5. — [3] *Gen.*, XLI, 7. — [4] *Psal.* IV, 7. — [5] *Apoc.*, XII, 1. — [6] *Isa.*, LX, 5. — [7] *Exod.*, XXIV, 11. — [8] II *Cor.*, XII, 2.

(*a*) *Cæt. edit.* quæ respondet. — (*b*) *Forte legend.* feruntur.

tra corpus, nescio. » Unde ergo præsumit alius determinare, quod Paulus nescivit? Tunc adimpletur, quod scribitur [1]: « Faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram, » quia talis dignus est, ut « præsit volatilibus, et piscibus maris. » Quanto enim quis elevatior in Domino, tanto in se humilior fit, ut Paulus post raptum, qui quod viderat, determinare nolebat; qui etiam ad cubile matrimonii determinandum descendebat per humilitatem. Unde dicitur in *Job* [2]: « Numquid ad præceptum tuum elevabitur aquila, et in arduis ponet nidum suum? » Et mox: « Ubicumque cadaver fuerit, statim adest. » Mirabilia primo dixerat de aquila, et postea humilia: sic est de raptu. Ille enim qui in raptu fuit major, magis est humilis: et sic necesse est, quia si superbiret, posset amittere gratiam, et cadere [3] « in reprobum sensum; » et vix unquam surgeret, quia quanto magis novit, tanto magis sciret solvere omnia, quæ dicerentur sibi, et ideo non sine causa fuit datus Apostolo [4] « stimulus carnis: Ne magnitudo, » inquit, « revelationum extollat me. » Ille, inquam, qui ad talem statum pervenit, potest alios ordinare et regere, ut Paulus fecit, qui ordinavit Ecclesiam secundum exemplar, quod sibi monstrabatur. Septima dies est absolutio a corpore. De qua die Salvator ait [5]: « Hodie mecum eris in paradiso. » Quæ dies non habet vesperam. Et post sequitur octava dies, quæ non est alia a præcedentibus, sed reiteratio primæ diei, quando anima resumpserit corpus suum. Hæc est ergo clavis David, quæ docet Verbum inspiratum; illud, inquam, Verbum, quod est in sinu Patris increatum, incarnatum in utero Virginis, inspiratum in corde tuo, ubi habitat per fidem, illabitur mentes angelicas, et humanas intrans, in eis facit intelligere has visiones, quia est intellectus purus, sed alio et alio modo, quia sunt majores profundationes, secundum quod anima intime inducitur, vel meditatur in se: et hoc fit per divinum radium, ut dicit Dionysius, *de Angelica Hierarchia* [6]: « Ergo Jesum, inquit, invocantes, qui est primum lumen, » etc. Et ideo dicit Dionysius, *de Ecclesiastica Hierarchia*: « Lex Divinitatis est, infima per media ad suprema reducere. » Ille ergo thearchicus radius descendens in cœlestem hierarchiam, illam illuminat; et per illam, ecclesiasticam, vel subcœlestem: totum tamen facit ille radius, quia angeli ibi nihil faciunt, nisi occasionaliter, sicut, si aliquis vellet quod radius illuminaret multas domos, aperiret fenestras, et tamen radius omnes partes domus illuminaret, et sicut, si quis præpararet multa specula ad recipiendum lumen: deinde ordine resolutorio ille radius nos reducit in contemplationem cœlestium, deinde supercœlestium.

SERMO IV.

De luce intellectus, quæ est Veritas, de ejus speciebus, et visione intelligentiæ per naturam inditæ.

[7] *Vidit Deus lucem, quod esset bona, et divisit lucem a tenebris*, etc. In omnibus operibus sex dierum, præterquam secundæ, dictum est: *Vidit Deus, quod esset bonum*: et in fine dicit: *Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, et erant valde bona.* Videre dicitur Deus, quia videre nos facit. Prima visio animæ est per naturam intelligentiæ inditæ. Unde dicit *Psalmus* [8]: « Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. » Et hic possunt explicari omnes difficultates philosophiæ. Philosophi dixerunt novem scientias, et polliciti sunt dare decimam, scilicet contemplationem; sed multi philosophi, dum se voluerunt dividere a tenebris erroris, magis se erroribus immiscuerunt. « Dicentes enim [9] se sapientes, stulti facti sunt, » superbientes de sua scientia, Luciferiani facti. Apud Ægyptios [10] densissimæ

[1] *Gen.*, I, 26. — [2] *Job*, XXXIX, 27, 30. — [3] *Rom.*, I, 28. — [4] II *Cor.*, XII, 7. — [5] *Luc.*, XXIII, 43. — [6] Dion., *de Cœl. Hier.*, c. I, in princ. — [7] *Gen.*, I, 4. — [8] *Psal.* IV, 7. — [9] *Rom.*, I, 22. — [10] *Exod.*, X, 22.

tenebræ erant, sed sanctis tuis maxima erat lux. Omnes qui fuerunt in lege naturæ, ut patriarchæ, prophetæ, philosophi, filii lucis fuerunt. Lux animæ veritas est. Hæc lux nescit occasum ; ita enim fortiter irradiat super animam, ut etiam non possit cogitari non esse, nec exprimi, quin homo sibi contradicat : quia si veritas non est, verum est : veritatem non esse : ergo aliquid est verum : et si aliquid verum est, verum est veritatem esse : ergo si veritas non est, veritas est. Super omnia enim prævalet veritas. Emittit autem hæc lux tres radios primos. Unde in *Ecclesiastico* scriptum est [1] : « Tripliciter sol exurens montes. » Est enim veritas rerum, veritas signorum seu vocum, et veritas morum. Veritas rerum est indivisio entis et esse; veritas sermonum est adæquatio vocis et intellectus; veritas morum est rectitudo vivendi [2]. Et istæ sunt tres partes philosophiæ, quas philosophi non invenerunt, ut essent; sed quia jam secundum veritatem essent, omnino adverterunt, secundum Augustinum. Hæc triplex veritas consideratur ex parte principii originantis, ex parte subjecti suscipientis, et ex parte objecti terminantis. Respicit autem originans principium in ratione triplicis causæ, originantis, exemplantis, et terminantis. Nam [3] « ex ipso, per ipsum, et in ipso sunt omnia. » Ergo veritas indicat, quod mens nostra fertur naturali inclinatione ad veritatem, secundum quod est causa essendi, ratio intelligendi, et ordo vivendi. Secundum causam essendi, veritas rerum; secundum rationem intelligendi, veritas vocum; secundum ordinem vivendi, veritas morum. Ex parte autem animæ, omnis irradiatio veritatis super intelligentiam nostram aut fit super ipsam absolute, et sic pertinet ad notitiam rerum speculandarum, aut in comparatione ad interpretativam, et sic est veritas vocum; aut in comparatione ad affectivam et motivam, et sic est veritas operabilium. Ex parte objecti sic : Omne quod est, aut est a natura, aut a ratione, aut a voluntate : secundum primam, est notitia quæ est de rebus ; secundo modo, de sermonibus ; tertio modo, de moribus. Ergo secundum principium, subjectum, et objectum, est triplex radius veritatis in anima, per quem possit anima non solum elevari ad perpetua, sed etiam in causas omnium. Sed si addatur condimentum fidei, tunc potest eo facilius, ut causa essendi attribuatur Patri, ratio intelligendi Filio, ordo vivendi Spiritui sancto. Visio ergo intelligentiæ per naturam inditæ, ut convertitur ad res, est veritas. Vult autem anima totum mundum describi in se. Mundus consideratur tripliciter, quantum ad essentiam, naturam, et figuram. Iste autem radius dirigit ad quidditatum differentias occultas considerandas, ad figurarum proportiones manifestas, ad naturarum proprietates ex utroque permixtas. Naturalis permixta consideratio est, quia modo de causis, quæ sunt occultæ, ut qualiter ignis calidus, qualiter herba calida, quia hoc habent a specie sua, quæ occulta est ; modo de quantitate et influentia corporum, et sic de quantitate secundum quidditatum differentias occultas, fit entis divisio sex modis ad præsens [4] : in substantiam, et accidens; in universale et particulare ; in potentiam, et actum; in unum, et multa; in simplex et compositum; in causam, et in causatum. Hæc sunt sex lumina, quæ disponunt animam ad sciendum, et bene faciendum, vel sentiendum. Divisio substantiæ et accidentis patet; sed quædam sunt, quæ reducuntur ad istam, et in his est maximus error. Dicit ille : Creatio non est, pro eo quod impossibile est accidens præcedere substantiam : creatio autem accidens est : ergo, etc. Dico, quod creatio, quæ est passio, accidens non est, quia relatio creaturæ ad Creatorem non est accidentalis, sed essentialis. Similiter potentia materiæ non est accidens materiæ, sed essentialis, quia

Entis divisio.

[1] *Eccli.*, XLIII, 4. — [2] Idem infra, serm. V. — [3] *Rom.*, XI, 36. — [4] Arist., *Metaph.*, lib. IV, text. 2 et seq.; lib. VI, text. 3 et 4.

hoc ipso, quod est, ad alterum est. Similiter differentiæ ad genus reducuntur, ut meræ privationes ad suos habitus.

Secunda divisio est in universale, et particulare; et circa hoc magnus fuit error. Aliqui dicunt [1], quod universale nihil est, nisi in anima; Plato posuit, quod solum in Deo; alii, quod solum in anima. Isti nimis abstrahunt. Dico, quod est universale unum ad multa, unum in multis, unum præter multa. Unum ad multa est in potentia materiæ, quod non est completum; unum in multis partibus, et unum præter multa, in anima; unum autem ad multa, et unum in multis, et unum præter multa, in arte æterna sunt. Per illam enim artem et rationem consistit in re : planum est enim, quod duo homines assimilantur, et non homo et asinus. Ergo necesse est, ut illa similitudo fundetur, et stabiliatur in aliqua forma stabili : non quæ est in altero, quia illa particularis est : ergo in aliqua universali. Ratio autem universalis non est tota in anima, sed in re secundum processum generis ad speciem : ut, conveniemus primo in substantia, ut in generalissimo; deinde in aliis, usque ad formam hominis ultimatam.

Tertia divisio est potentiæ, et actus : et in hoc sunt multi errores. Dicunt quidam quod actus nihil addat super potentiam, nisi modum essendi, secundum completum, et incompletum. Non loquimur de potentia pure passiva, sed de illa quæ producitur ad actum. Necesse est enim, cum in omni creatura potentia activa conjuncta sit potentiæ passivæ, quod illæ duæ potentiæ fundentur super diversa principia rei. De potentia quæ est ratio seminalis, hæc est vis; quia potentia talis super actum alicubi addit partem essendi vel essentiæ : ut super rationem corporis addit animatum secundum rem, pro eo, quod animato aliquid est; organizatum tamen addit, ut super animatum addat sensibile, et sic usque ad hominem [2]. Sic similiter de potentiis animæ, quod sicut tetragonus addit unum angulum ad trigonum, et pentagonus ad tetragonum; sic sensitivum ad vegetativum, et rationale ad sensitivum. Aliquando autem addit solum modum essendi, ut de uno in potentia, fiat unum in actu : addit solum modum essendi, quia unum non conjungitur materiæ simpliciter, sed materiæ habenti vitam in potentia radicali. Unde insanum est dicere, quod ultima forma addatur materiæ primæ sine aliquo, vel quod sit (*a*) ejus dispositio, vel in potentia ad illam, vel nulla forma interjecta.

Quarta divisio est in unum, et multa; et de illa multi sunt errores. Quidam dixerunt, quod omnia sunt unum, ut sicut una est materia, ita una forma radicalis, et postmodum multiplicatur, et secundum modum essendi variatur, et hoc nihil aliud est dicere, quam quod illa propositio : « Homo est asinus, » sit vera per se, falsa per accidens. Unde intellige, quod rationale, et irrationale non solum differunt per accidens, sed etiam essentialiter.

Quinta divisio est in simplex, et compositum; et de hac sunt etiam multi errores. Quidam dicunt, quod aliqua creatura sit simplex, et tunc sequitur, quod est purus actus, quod est solius Dei : et attribuere, quod est Dei, creaturæ, periculosum est. Minus ergo est periculosum dicere, quod angelus sit compositus, etiamsi verum non sit, quam quod sit simplex : quia hoc ego attribuo Angelo, nolens ei attribuere, quod est Dei, propter pietatem, quam habeo ad reverentiam Dei : sed secundum veritatem sic videtur, quia dicit Boetius : « Forma simplex subjectum esse non potest : » ergo angelo nihil accideret tunc, nec lætitia, nec tristitia.

Sexta divisio est in causam, et causatum; et de hac sunt multi errores. Quidam enim dicunt mundum ab æterno fuisse, quia in hoc conveniunt sapientes, quod non possit aliquid [fieri de nihilo, et esse ab æterno :

[1] Arist., *de Anim.*, lib. I, text. 8. — [2] Ibid., lib. II, text. 31. — (*a*) *Al.* fit.

quia necesse est, quod sicut, quando res redit in nihilum, esse desinit; sic quando fit de nihilo, incipiat (*a*) esse. Sed aliqui videntur posuisse materiam ingenitam, et sic sequitur quod Deus nihil facit, quia materiam non facit, quia ingenita; nec formam, quia aut fit de nihilo, aut fit de aliquo : non de materia, quia essentia formæ non potest fieri de essentia materiæ; nec de nihilo, ut supponunt, eo quod Deus nihil potest facere de nihilo. Sed absit, quod potentia Dei fulciatur fæce materiæ. Hæc sunt fundamenta fidei, quæ omnia examinat.

Secunda irradiatio intelligentiæ per naturam inditæ, est ad considerandas quantitatum proportiones manifestas: et illæ sunt valde manifestæ, quia offerunt se sensui, et libenter homo negotiatur circa ista, quæ cadunt in imaginationem (*b*): quia imaginatio est fortis in nobis, et ratio obscuratur, et ideo homo multum in his detinetur; et ista scientia certissima est, quia ad oculum patet. Unde omnes aliæ scientiæ, præter istam, quasi sunt occultæ. Hæc consideratio mathematica est circa sex : aut circa numeros simpliciter, et sic est Arithmetica; aut circa numeros, prout considerantur in sonis, et sic Musica; aut in quantitate continua, et circa proportiones dimensivas generaliter, et sic Geometria; aut per additionem de linea visuali, et sic Perspectiva : aut secundum quantitatem utramque, et secundum discretiones numerales et substantiales, vel continuas et discretas, et sic Astrologia : et illa est duplex : una de corporibus regulatis per motum, et sic Astronomia; alia de influentia, et hæc partim secura est, et partim periculosa : et hæc Astrologia periculosa est propter judicia, quæ sequuntur, et ab hac fluunt Geomantia, vel Chiromantia, et cæteræ species divinationis. Hæ scientiæ disponunt ad intellectum Scripturæ, ut patet de numeris perfectis, excrescentibus, et diminutis; ut patet de perfectione senarii, qui de se perfectus est. Non enim, ut dicit Augustinus[1] senarius ideo perfectus, quia in eo numero Deus fecit mundum; sed ideo fecit Deus mundum in illo numero, quia perfectus est. Similiter de duobus numeris cubicis primis, scilicet 8 et 27, quia bis duo bis, octo faciunt; ter tria ter, sunt 27, qui ligari non possunt minus, quam per duos numeros quadratos, scilicet 12 et 18. Sic enim se habent 12 ad 18, ut 18 ad 27; quia in sexquialtera proportione, quæ tenet totum, et ejus medietatem. Similiter patet de triangulo, quomodo ducit in cognitionem Trinitatis. Certum est enim, quod quantus est Filius, tantus est Pater; et quantus est Pater, tantus est Spiritus sanctus, et Filius. Et inde triangulum considera, cujus quilibet angulus totam superficiem includit. Similiter perspectiva de radio directo, qui fortior est, sicut si tu projicias directe deorsum lapidem magnum, sonum facit; si autem ex obliquo, non tantum. Reflexus radius est a corpore terso et polito virtute tersionis, et ibi accipit speciem; radius fractus est in introitu alterius perspicui.

Mathematicarum divisio.

Numerus perfectus, excrescens et diminutus.

Numerus cubicus.

Trinitatis mysterium.

Tertia irradiatio animæ, seu intelligentiæ per naturam inditæ, est ad investigandum naturarum permixtas proprietates, scilicet partim occultas, et partim manifestas. Philosophus enim[2] considerat omnia per motum : considerat enim de motu, de principiis motus, et causis, ut locum, et tempus : considerat autem naturas corporum cœlestium, sive corpora ætheralia, meteoricalia, elementaria, vegetabilia, sensibilia, rationalia. Cœlestia in libro *de Cœlo et Mundo*, ubi reducit omnem motum ad motum perfectum, scilicet localem : iste autem[3] localis est triplex : aut circa medium, ubi non est contrarietas, et sic circularis; aut a medio, et sic levium motus; aut ad medium, et sic motus gravium, sive motus rectus. Meteorica, ut in libro *Meteororum*, ubi dicit de impressionibus et mineralibus. De elementaribus, ut

Scientiæ naturalis divisio.

(*a*) *Cæt. edit.* incipit. — (*b*) *Item* imaginatione.

[1] Aug., *de Gen. ad litt.*, lib. IV, c. II et VII. — [2] Arist., *Phys.*, lib. III, text. 1 et seq.; lib. IV, text. 1 et seq. — [3] Id., *de Cœl.*, lib. I, text. 3 et seq.

de Generatione, et Corruptione; et de vegetabilibus, in libro *de Plantis*, ubi sunt mirabiles considerationes; aut de sensibilibus, ut in libro *de Animalibus*, quem totum non habemus: aut de rationalibus, ut in libro *de Anima* cum suis appendicibus, scilicet *de Sensu et Sensato*, et *de Memoria, et Reminiscentia*, *de Spiritu et Anima*, *de Somno, et Vigilia, de Morte et Vita*.

Sermocinalium divisio. Secundus radius veritatis informat ad considerationem locutionum, et argumentationum, persuasionum rationabilium, ut homo habeat triplicem artem per eum, ad locutiones congrue indicantes mentis conceptus: ad argumentationes, trahentes omnes mentis assensus; ad persuasiones, inclinantes omnes mentis affectus. Ratio enim cogitat facere quidquid in se est, in alio: et quidquid est in alio, facere in se: hoc autem non fit nisi per sermonem. Quidquid ergo est in anima, aut est per modum conceptus, aut per modum assensus, aut per modum affectus. Ad indicandum conceptum est Grammatica: ad indicandum assensum est Logica: ad indicandum affectum est Rhetorica. Secundum Grammaticum, omnis pars orationis significat mentis conceptum: habet enim partem significantem substantiam, et qualitatem, et sic est nomen: habet partem significantem modum, et sic est verbum, quod dicit inclinationes, ut indicativus, qui habet modum significandi, ut in rationali; imperativus, ut in irascibili: optativus, ut in concupiscibili: subjunctivus, partem utramque: infinitivus, quasi materialis. Et ad has differentias omnes reducuntur, secundum Priscianum. Similiter determinant de littera, de syllaba, de dictione, de oratione. Quia enim varii sunt modi significandi, et terminandi secundum diversas linguas, ut terminatum in *a*, feminini generis, ut in pluribus; in *us*, masculini generis, et sic de aliis. De littera determinat, sed ad hanc non potest descendere nisi per syllabam. Ultimo considerat de connexione dictionum, sed postea determinat de prosodia similiter, et diasynthetica. Exprimit autem omnia per octo partes orationis. Ad litteram autem descendit per syllabam, et postea de prosodia, et metrica, et hujusmodi referuntur ad primum. Considerat similiter modos, ut accidentia, ut in quibus accidentibus nominativus construatur cum verbo singularis numeri, ut non dicatur: « Homo currunt, » quia ab una substantia non egreditur, nisi unus actus. Similiter, ut post verbum transitivum non ponatur nominativus, sed accusativus, qui dicit terminum, non principium actus, ut nominativus. Unde Grammatica a rebus naturam trahit; nec potest esse bonus grammaticus, nisi sciat res. Alia directio est, quæ illustrat ad argumentationes inducentes ad mentis assensum, quod fit per solitam argumentationem, ut: Quæcumque uni, et eidem sunt, etc. Hæc argumentatio habet formam grammaticalem et specialem in materia necessaria, solida; et ideo est prima analysis, et secunda analysis de syllogismo. De syllogismo necessario, id est, resolutorio in causam inferendi, ut in prima analysi, id est, resolutione; et secunda analysi, id est, resolutione in causam inferendi, et essendi: et quia semper non potest esse inductio per necessariam argumentationem, ideo inveniuntur loci, et habitudo localis, quæ procedit per probabilia, ut loci topici; et quia in his cadit deceptio, adduntur loci sophistici, ut sciat homo dissolvere. Unde dissolvens non est sophisticus, sed verus respondens, quia et isti modi trahunt originem a natura rerum, ut patet: « Fumus est, ergo ignis est; » locus ab effectu. Ideo adduntur decem prædicamenta; adduntur etiam enuntiationes.

Rationis munus. Grammaticus bonus quis.

Tertius radius, in quo mens illustratur ad persuadendum, vel inclinandum animum, hoc fit per Rhetoricam. Unde Rhetor oportet ut provideat civili utilitati, ubi potest esse periculum propter dissensionem animorum. Procedit autem secundum tria attributa, et triplex genus causæ, scilicet demonstrativum, deliberativum et judiciale.

Rhetoricæ divisio.

Demonstrativum personæ, ut ad laudem, vel vituperium : ergo, vel est laus quantum ad bona animæ, quæ sunt tria, scilicet virtus, scientia, veritas; vel est laus quantum ad corpus, scilicet pulchritudo, fortitudo, etc.; vel de bonis fortunæ, ut divitiæ, parentela, patria. Deliberativum est respectu rei faciendæ, et tunc persuadetur, si adest securitas, utilitas, honestas; vel persuadetur non fieri, si sequitur damnum, periculum, inhonestas. Genus judiciale respondet rei factæ, quæ habet constitutionem, conjecturam, dubitationem legitimam. Judicialis constitutio est : « Fecisti ? Non feci : » quæ apud alios litis contestatio vocatur. Conjecturalis, cum aliquid producitur ad probandum. Legitima dubitatio juridicialis, est descriptio juridicialis, quando factum conceditur, sed defendit se, quod non sit reus : vel quia potuit facere de mandato Domini, vel quia debuit. Ad hoc autem, quod sit potens orator, necesse est quod habeat exordium ad capiandam benevolentiam non nimis prolixum, non nimis obscurum, non nimis exquisitum; quod habeat rationem, ut factum narret, postea negotium distinguat, et caveat multitudinem partium; postea partem suam confirmet per rationes; postea adversarium confutet, et rationes suas ostendat frivolas : postea concludat. Item necesse est ut habeat inventionem, dispositionem, elocutionem, memoriam, et pronuntiationem.

SERMO V.

De medio, et virtutibus, et de radiis lucis veritatis, ac de triplici veritate, scilicet rerum, morum, et sermonum.

[1] *Vidit Deus lucem, quod esset bona, et divisit lucem a tenebris*, etc. Dictum est, quod intellectualis lux est veritas, quæ est radians super intelligentiam, sive humanam, sive angelicam; quæ inextinguibiliter irradiat, quia non potest cogitari non esse. Irradiat autem aliquid tripliciter [2] : ut veritas rerum; ut veritas vocum; ut veritas morum [3]. Ut veritas rerum, est indivisio entis et esse; ut veritas vocum, est adæquatio vocis et intellectus; ut veritas morum, est rectitudo vivendi : quod patet ex parte principii, quod irradiat; ex parte subjecti, quod irradiationem suscipit; ex parte objecti, ad quod irradiat. In quantum est hæc lux causa essendi, est lux magna; in quantum est ratio intelligendi, est lux clara; in quantum est ordo vivendi, est lux bona. *Vidit*, inquit, *Deus lucem, quod esset bona.* Ut lux magna, irradiat ad comprehensionem substantiarum, sive essentiarum, figurarum, et naturarum mundialium; ut lux clara, ad comprehensionem locutionum, comprehensionum, argumentationum (a), persuasionum rationabilium; ut lux bona, irradiat super intelligentiam, vel illustrat, ad comprehensionem modestiarum, industriarum, justitiarum : ad comprehensionem modestiarum, quantum ad exercitationes consuetudinales; ad comprehensionem industriarum, quantum ad speculationes intellectuales; ad comprehensionem justitiarum, quantum ad leges politicas. Primo habenda est modestia; secundo industria inquirenda; tertio exercenda justitia. Et hic ostenditur prælatus qualis esse debet, scilicet perfectus in actione, et contemplatione, et ut accipere debet leges. Ubi? In monte contemplationis cum Moyse [4], ut sit modestus, et industriosus, non bestialis, quia in montem talis ascendere non potest : « Bestia » enim [5], « quæ tetigerit montem, lapidabitur. » Prælatus qualis esse debeat.

Primo igitur irradiat, sive illustrat ad apprehensionem, quantum ad exercitationem consuetudinalium virtutum. Unde Philosophus [6] ponit duodecim medietates : fortitudinem, circa timores et audacias; temperantiam, circa delectationes et tristitias;

[1] *Gen.*, I, 4. — [2] *Cf.* Anselm., *Proslog.*, c. III et XXII. — [3] Idem habet [illegible]. — [4] *Exod.*, XIX, 3. — [5] *Hebr.*, XII, 20. — [6] Arist., *Ethic.*, sive *Moral. Nicomac.*, lib. II, c. VII; lib. IV, per totum.

(a) *Leg.* comprehensionem

liberalitatem, circa dona mediocria; magnificentiam, circa dona magna; magnanimitatem[1], circa magnos honores; philotimiam, circa mediocres; mansuetudinem, circa iras; veritatem, circa locutionem; eutrapeliam, circa ludum; delectationem et amicitiam, circa duo media passionum, ut verecundia, et nemesis, quæ est nulli obesse, et alieni prodesse. De his autem sex eligemus præcipuas, scilicet primo temperantiam, secundo magnificentiam, tertio fortitudinem, quarto mansuetudinem, quinto benignitatem, sexto magnanimitatem.

Temperantia. Primo incipiendum a temperantia. Hæc necessaria est in primis; non enim[2] statim temperatur homo a timore mortis; sed statim, quando natus est, delectationem requirit secundum gustum; unde puer appetit dulce secundum gustum, et postea delectabile secundum actum, quando magnus est. Hanc passionem contemporaneam nobis, quæ incipit in pueris, et terminatur in senibus, oportet primo domare: et ista est concupiscentia, postea est cupiditas. Puer enim primo appetit manducare, et postea pecuniam. Unde mirabiliter delectatur in illa: et si puero offeras panem et denarium, accipit denarium, et relinquit panem: hoc inficit homines. Concupiscunt enim habere, et retinere. Appretiari hæc, ut felicissima, malitia est; aspernari, ut execrabilia, ma-

Paupertatis laus. lum est. Dicunt quidam, quod totaliter pauperes non tenent medium. Respondeo, imo vero tenent medium. Hæc enim medietas non est circa res, sed circa appetitum animæ. Si enim appetis hæc, ut sustenteris tuis, vel alienis, medietatem tenes; si appretiaris, ut felicitas sit in eis, unum extremum est; si aspernaris ut profanum, alterum extremum est, sicut Manichæi profanum putant cum muliere jacere, vel uxore, sive cum alia. Similiter dixerunt, quod nihil potest homo habere; et dicit Augustinus, quod hoc non fuit præceptum, licet apostolis dixerit (a) Dominus[3]: « Nihil tuleritis in via. » Medium est ergo sustentari sive suis, sive alienis. Et dicebat S. Franciscus[4], quod pauper magis potest esse largus, quam dives, quia dives, si dat quidquid habet, deficiet, et confusus est; si vero non dat, cum habeat, licet vellet dare, si sibi non deficeret res, voluntas bona est, sed non reputatur pro facto sibi, quia adhuc habet substantiam. Sed pauper, qui nihil habet, vellet dare pauperi, et nihil habet quod det; et vellet ædificare hospitalia, non tamen habet, voluntas pro facto reputatur. Quod autem dicunt, quod nimis pauperes non tenent medium, simile est illi, quod dicebat quidam medicus Federici, quod ille, qui abstineret ab omni muliere, nec erat virtuosus, nec tenebat medium. Et ad hoc sequitur, quod si omnem mulierem cognoscere, et cognoscere nullam, extrema sunt; ergo medietatem omnium mulierum cognoscere, medium est.

Hæc cupiditas domari debet per munificentiam, quæ comprehendit in se largitatem et magnificentiam. Iste est fons, qui aquas refundit. Fons non retinet in se aquas secundum Philosophum[5]. Difficile est ab hac perfecte curari, quia hoc valde delectabile est, quia per hanc reputat se homo magnum, et alii eum reputant. Si homo luxuriatur, dolet cerebrum; sed in divitiis homo delectatur, quia est ibi præsumptio, et delectatio, et reputatio. Unde hæc cupiditas infecit Giezi[6], et leprosus factus est, quia cucurrit post Naaman. Isti simoniaci hodie largitatem reputant magnam curialitatem. Venit Simon magus, et dixit Petro[7]: « Accipe de pecunia, et da mihi ut per impositionem manus possim dare Spiritum sanctum. » Sed Petrus non reputavit curialitatem, nec habuit patientiam: « Pecunia tua, » inquit, « tecum sit in perditionem. » Munificentia.

Tertia medietas est fortitudo[8], quæ est Fortitudo.

[1] *Cf.* S. Thom., II-II, q. CXXIX, art. 2, in corp. — [2] Arist., *Ethic.*, lib. II, c. VII. — [3] *Luc.*, IX, 3. — [4] Vid. *Legendam* de vita S. Francisci. — [5] Arist., *Ethic.*, lib. II, c. VII; lib. IV, c. I et II. — [6] IV *Reg.*, V, 21 et seq. — [7] *Act.*, VIII, 18, 20. — [8] Arist., *Ethic.*, lib. II, c. VII.

(a) *Cæt. edit.* dixerat.

circa timores et audacias. Hæc est necessaria homini, ut non pusillanimis, neque temerarius sit, sed sustinendo terribilia, etiam sit paratus mori : aliqui enim cadunt in ignaviam et pusillanimitatem. Unde Job dicebat [1] : « Numquid (*a*) fortitudo lapidum fortitudo mea, aut caro mea ænea est? » Fortitudo enim in anima est, non in carne. «[2] Melior est sapiens arrogante; et vir patiens, expugnatore urbium. » Unde spiritualis homo multum debet cavere de mœstitia. Hæc virtus facit animam nobilem; sed quia fortis aliquando dedignatur contra aliquos, ideo necessaria est mansuetudo.

Mansuetudo. Quæ est quarta medietas : et est [3] contra irascibilitates et iracundias, non ut penitus homo non irascatur, sed ubi debet, et quando debet. Unde debet habere et faciem hominis, et faciem leonis. Unde putant aliquando hominem mansuetum, qui tacet alio peccante : hæc non est mansuetudo. Quid igitur dicitur de Jesu, qui [4] « turbavit semetipsum, » et [5] « fecit flagellum de funiculis? » Unde scriptum est : « Væ mihi, ut quid natus sum videre mala gentis meæ et sanctorum [6] (*b*)? » Unde Christus est agnus et leo.

Benignitas. Quinta medietas est benignitas [7], sive nemesis, sive amicitia, quæ nihil habet malignitatis; sed homo vult bonum alii homini, et oportet quod hæc ratio hominem dirigat. Etsi dicat Philosophus, quod oportet amicis benefacere, inimicis malefacere; Christus tamen dicit, ut omnis homo diligatur, ut conferat utilia, et non nociva. Si ergo te diligo, et do tibi vel dignitatem, vel libertatem, et tu male uteris ea; si dem tibi, ut sim benignus, non sum, sed magis malignus; unde non dabo tibi, ut sim benignus. Habeo amicum, habeo inimicum : amicus male utitur aliqua prælatione, vel dignitate, ad damnum suum, et Reipublicæ; si dem sibi, benignus non sum. Inimicus meus e contra bene utitur : et ideo sibi dabo, et faciam bonum meum de malo suo. Sic pater non blanditur filio, nec dicit verbum dulce, ne superbiat. Mundus hodie ignorat istam benignitatem : unde [8] « totus mundus in maligno positus est, » quia homo non diligit nisi bonum privatum.

Sexta medietas est magnanimitas, ut appretientur magna, et despiciantur vilia. Hæc est humilitas, quæ despicit apparentia magna, et appretiatur ea quæ videntur esse parva, sunt tamen magna vere. Notandum quod Philosophus [9] dicit, quod magnanimus est in appetitu honoris : quidquid dicat ipse, hoc non docet veritas, cum honor non sit, nisi æternorum. Sed e contra, quidam appretiatur unam vilissimam laudem alicujus, cum tamen veritas dicat in mente sibi, quod est ipse pessimus, et nequam, et tamen ipse effert se. Hæ sex medietates sufficiunt. Aliæ enim quædam innominatæ sunt : has autem Philosophus manifeste ponit, et in his ratio veritati substernitur fidei. Hæ enim medietates removent vitia, sive carnalia, sive spiritualia, ut temperantia gulam et luxuriam; munificentia avaritiam, cupiditatem, et rapacitatem; fortitudo acediam, ignaviam, pigritiam; mansuetudo iracundiam, odium, impatientiam; benignitas invidiam; magnanimitas superbiam, arrogantiam, vanitatem et jactantiam.

Secundus veritatis radius illustrat ad apprehensionem industriarum, secundum speculationes intellectuales. Hæ sunt quinque, scilicet scientia, ars, prudentia, sapientia, intelligentia. Speculatio autem consistens in se, aut transit in effectum, aut affectum. Primus modus non pertinet ad Moralem, sed magis Logici est; secundus autem spectat, quia virtuosus; et ideo quia faciliter speculativus fit practicus, ideo facile ex speculativo fit virtuosus. Notitia enim transiens in affectum est sapientia, quæ est [10] cognitio causarum altissimarum, et per causas altis-

[1] *Job*, VI, 12. — [2] *Eccli.*, VII, 9. — [3] Arist., *Ethic.*, lib. II, c. VII; lib. IV, c. V. — [4] *Joan.*, XI, 33. — [5] *Joan.*, II, 15. — [6] I *Mach.*, II, 7. — [7] Arist., *Ethic.*, lib. II, c. VII; lib. IV, c. VI. — [8] I *Joan.*, V, 19. — [9] Arist., *Moral. Nicomac.*, lib. IV, c. III. — [10] Ibid., lib. VI, c. IV.

(*a*) *Vulg.* Nec. — (*b*) *Vulg.*, contritionem populi mei et contritionem civitatis sanctæ.

simas; notitia autem transiens in effectum extrinsecum, est ars, quæ est habitus cum ratione factivus; et hæc notitia jungitur cum faciente, prævia tamen affectione. Medium inter hæc est electio, quæ jungitur affectui, et ordinatur ad opus. Quod enim quis eligit, amat, et dirigit ad opus: et hæc est prudentia, quæ est media inter sapientiam et artem. Intelligentia autem est in ascendendo a prudentia ad sapientiam, quæ est cognitio principiorum et regularum certarum. Necesse est similiter descendere ad artem per scientiam. Chirurgus, nisi habeat regulam medici, interficit hominem, ut aliquis inciditur, et ille est dispositus ad febrem. Dicebatur etiam de quodam mathematico, qui faciebat optimas campanas, et illas faciebat secundum proportiones musicales; tamen illas habuit a quodam musico, qui dederat sibi formam longitudinis, et spissitudinis, et martellum proportionatum ad pulsandum. Nec est intelligendum propter hoc quod dicitur, quod virtutes quædam sunt intellectuales, quædam consuetudinariæ, quod propter hoc virtutes non sint in parte aliqua, nisi in rationali, quia essentia omnis virtutis est in rationali; sed quædam sunt in rationali secundum se, et secundum quod est speculatrix; quædam, secundum quod est exterioris hominis gubernatrix.

Chirurgus qualis esse debeat.

Exemplum de mathematici industria.

Tertius radius veritatis illustrat ad morales justitias secundum dictamen legum politicarum. Hic non debeo loqui ut theologus, nec sicut jurista, sed sicut philosophus loquitur. Hæc autem est circa quatuor. Nullus autem philosophorum dedit hanc; sed si fuerit collectum aliquid ex multis, proveniet. Attenditur autem quantum ad ritum colendi, quantum ad formam convivendi, quantum ad normam præsidendi, quantum ad censuram judicandi. Ad censuram judicandi non pervenitur, nisi per normam præsidendi; nec ad normam præsidendi, nisi per formam convivendi; nec ad istam, nisi per primam. Omnes veri philosophi unum Deum coluerunt. Unde etiam [1] Socrates, eo quod prohibebat sacrificium fieri Apollini, interfectus fuit, cum coleret unum Deum. Verum est, quod Plato suasit sibi fugam. « Absit, » inquit Socrates, « ut negem veritatem quam asserui. » Et ideo Plato non interfuit morti ejus, erubescens quod suasisset sibi fugam. Cultus Dei pietas est fidei. Unde dicit Tullius [2], quod « pietas consistit in cultu deorum. » Non placet, quod dicit *deorum*. Scriptura nunquam dicit angelos *deos*, ne venerentur sicut dii; sed homines vocantur *dii*. Unde *Psalmus* [3]: « Deus stetit in synagoga deorum, » id est hominum, non angelorum. Cultus autem Dei consistit in laude et sacrificio. Quomodo autem sacrificium introductum sit, videtur quod per fidem Abel obtulit sacrificium, et Noe, de quo dicitur [4]: « Odoratus est Dominus odorem suavitatis. » Et figurabant hæc sacrificia sacrificium Christi, quod in cruce fecit: et ideo dicitur Dominus odorare, quia placatur per mortem Unigeniti. (Dæmones autem propter superbiam suam volunt coli ut Deus, ut habeant in terra, quod non habere potuerunt in cœlo.) Et quia maxime alienantur homines a Deo, sanguinem Christi offert, qui facit talia sacrificia, eo quod effusus fuit ad placandum Patrem. « Sacrificium » autem [5] « laudis » in corde naturale judicatorium dictat, et est dictamen naturæ: et in hoc consenserunt omnes veri philosophi. Unde dicit ille [6] quod qui dubitat utrum parentes honorandi sint, et Deus venerandus, pœna dignus est. Secundus modus est forma convivendi, ut [7]: « Quod tibi non vis fieri, non facias alteri. » Hoc in corde scriptum est per legem æternam. Ex hac naturali lege emanant leges et canones, pullulationes pulchræ. Sed si arguitur: Tu non vis suspendi, ergo latronem suspendere non debes; dicendum, quod latro prius debet suspendi, quam ut Respublica lædatur: et

[1] Plato, *Apolog. Socr.*; Diog. Laert., *de Vita Philos.*, lib. II, in *Socr.* — [2] Cic., *de Nat. Deor.*, lib. I. — [3] *Psal.* LXXXI, 1. — [4] *Gen.*, VIII, 21. — [5] *Psal.* XLIX, 4. — [6] Cic., loc. cit. — [7] *Tob.*, IV, 16.

ideo Jonas contra se dedit sententiam, ut [1] projiceretur in mare.

Tertia est norma præsidendi, id est qualiter princeps ad populum debet se habere, et e converso : et hæc emanant a veritate prima, quia populus debet assistere præsidenti et punienti. Princeps non debet suam utilitatem quærere, sed Reipublicæ. Philosophus [2] dicit, quod differt tyrannus et princeps, quia tyrannus quærit propriam utilitatem, sicut Herodes, qui timens privari regno suo, sæviit in pueros; princeps autem communem intendit utilitatem. Unde hodie magna abominatio est in his qui præsunt : quia in navi non ponitur rector, nisi habeat artem gubernandi, et in Republica ponitur ille, qui nescit regere. Unde quando per successionem pueri præsunt, male regitur Respublica. David fuit sanctissimus; Salomon, etsi lubricissimus, tamen sapientissimus; Roboam stultus, quia divisit regnum. Romani elegerunt [3] Diocletianum per artem divinationis, sive diaboli. Debebant eligere comedentem super mensam ferream, et invenerunt comedentem illum super vomerem, qui postmodum multa mala fecit. Unde quandiu Romani illos, qui præessent, elegerunt sapientissimos, tunc bene gubernata fuit Respublica; sed postquam ad successionem venerunt, totum fuit destructum. Ultimum est censura judicandi, ut homo sciat quid de quacumque re sit judicandum; quod spectat ad personas, ad res, ad modum agendi. Hæc omnia manant a veritate prima. Sed in his omnibus luxuriata est ratio physica, quia quidam [4] posuerunt mundum æternum, quia si causa æterna, effectus æternus est : et isti male senserunt de causa prima. Similiter metaphysica eodem modo. Similiter mathematici primo posuerunt numeros, et postea ad influentias et secreta cordium pervenerunt. Naturales sciunt et de corporalibus et mineralibus, et dixerunt [5] : « Ars imitatur naturam; et nos scimus secreta naturæ : ergo nos faciemus aurum et argentum. » Similiter grammatici poesibus et fabulis suis tenuerunt totum mundum, quousque venerunt sancti contra eos. Similiter logici cum suis sophismatibus, et suis falsis propositionibus, fecerunt mundum insanire. Similiter rhetores adeo delectabantur in colore sermonis, ut non aliud regnum dicerent Dei; hoc tamen sublatum est multum de medio. Ars moralis non ita luxuriata est, quia non in sola speculatione stat. Sed scientia juris multum luxuriata est propter lucrum; et causæ, quæ deberent terminari per jus, modo per allegationem et subtilitatem juris fiunt immortales, cum tamen intentio juris sit causas rescindere. Hæc sunt novem lumina illustrativa animarum, scilicet veritas rerum, vocum, et morum [6] : rerum, scilicet essentiarum, figurarum, naturarum, quantum ad quidditates occultas, quantum ad quantitatum proportiones manifestas, quantum ad naturarum proprietates mixtas. Primo Metaphysica, secundo Mathematica, tertio Naturalis, seu Physica. Veritas vocum triplex : Primo, quantum ad locutiones, argumentationes, persuasiones. Primo, quantum ad locutiones indicantes mentis conceptus; secundo, quantum ad argumentationes trahentes omnes mentis assensus; tertio, quantum ad persuasiones inclinantes mentis affectus. Primo Grammatica, secundo Logica, tertio Rhetorica. Veritas morum triplex, quantum ad modestias, industrias, justitias : modestias, quantum ad exercitationes consuetudinales; industrias, quantum ad speculationes intellectuales; justitias, quantum ad leges politicas. Primo virtus consuetudinalis; secundo virtus intellectualis; tertio virtus justitialis. Has igitur scientias tradiderunt philosophi, divinitus illustrati : [7] « Deus enim illis revelavit (a). » Postmodum voluerunt ad sapien-

Reip. salus et calamitas unde oriatur.

Veritas rerum triplex.

Veritas vocum triplex.

Veritas morum triplex.

[1] *Jon.*, I, 12. — [2] Arist., *Moral. Nicom.*, lib. VIII, c. X. — [3] Flav. Vopisc. in *Numer.*; Pom. Læt., in *Dioc.* — [4] Arist., *de Cœl.*, lib. I, text. 118 et seq. — [5] Arist., *Physic.*, lib. II, text 22 et 79. — [6] Idem habet serm. VI et VII. — [7] *Rom.*, I, 19.

(a) *Vulg.* manifestavit.

tiam pervenire, et veritas trahebat eos, et promiserunt dare sapientiam, hoc est beatitudinem, hoc est intellectum adeptum : promiserunt, inquam, discipulis suis.

Separatio lucis a tenebris mystica.

Quarta ergo consideratio est, quomodo venerunt ad hoc, in quo lux separata est a tenebris : separando enim se a tenebris, converterunt se ad lucem. Sed hoc fit, ut anima convertat se super se primo; secundo, super intelligentias spirituales; tertio, super rationes æternales. Primo ergo oportet se considerare, non sicut oculus carnis, qui non videt se, nisi per quamdam reflexionem a speculo; sed sicut oculus mentis, qui primo videt se, et postmodum alia. Sed adhuc oportet ut convertat se super potentias et super actus. Habet enim anima tres potentias, animalem, intellectivam, et divinam, secundum triplicem oculum, carnis, rationis, contemplationis. Primus viget; secundus caligat; tertius excæcatus est. Potentia animalis duplex est : vel in objecta sensuum particularium, vel sensus communis, et sic est potentia subjectiva ; sive in phantasmata sensibilium, et sic est potentia imaginativa. Intellectualis etiam potentia est duplex, quia aut considerat universales rationes abstractas a loco, tempore; aut elevatur ad substantias spirituales separatas : et sic sunt duæ potentiæ, scilicet ratio, et intellectus : per rationem confert, per intellectum cognoscit se et substantias spirituales : et tunc ingerit se intelligentiis, ut tunc intret æviternum earum. Similiter operatio vel potentia divina duplex est : una, qua se convertit ad tuenda divina spectacula; alia, qua se convertit ad degustanda divina solatia. Primum fit per intelligentiam, secundum fit per vim unitivam, sive amativam, quæ secreta est : de qua parum, vel nihil noverunt. Ergo triplex est potentia, et sex operationes : et quando hæc omnia objecta videt anima, sic rediens super se, fit speculum quoddam pulcherrimum et tersum, in quo videt quidquid est fulgoris et pulchritudinis, sicut in speculo polito videtur imago. Sed adhuc requiritur opacitas naturalis, vel artificialis : naturalis, ut in speculo de calybe; artificialis, ut in plumbo superposito vitro. Postea requiritur politio, per quam formam vel imaginem recipit. Tertio requiritur splendor, quia in nocte nihil reddit. Similiter in anima sunt virtutes inferiores, tenentes lumen, ne defluat; mediæ sunt, sicut politiones; supremæ sunt, sicut splendores supervenientes : et sic est anima speculum.

Animæ potentiæ tres.

Speculi consideratio.

Sed oportet ut habeamus secundum gradum, quod apponatur pulchris formis, sicut luminibus cœlicis sibi proportionatis, ut angelis, quia si statim elevaret se ad divinos fulgores, reverberaretur. Angeli autem sunt et lumina, et specula, ad quos contemplandos tripliciter elevatur anima. Habent enim angeli virtutes infimas per quas regulant motus nobilium corporum, et influunt in mundialia. Et hoc est positio philosophorum. Constat enim, quod causa nobilior est suo effectu. Et constat, quod ad influentiam corporum cœlestium fit, vel generatur vivum et animatum : ergo anima. Si ergo animatum nobilius est non animato, ergo necesse est ut habeat aliam causam, quam illa corpora. Et illa est influentia angelica, cum influentia corporum cœlestium. Unde per regimen substantiæ intellectualis influentis super motum orbis, quem regit, fit hoc. Alii [1] posuerunt, quod Angeli essent numerati secundum numerum motuum, propter inclinationem naturalem ad motum. Alii posuerunt decem intelligentias, solum considerantes earum influentias, et fecerunt insanias et contentiones. Angelus bene potest esse sine motu. Item sunt virtutes in angelis ad animas rationales, per quas regunt homines. Sunt enim delatores luminum, et elevatores intellectuum ad suscipiendas illuminationes. Est ergo in eis virtus delativa, quia sunt lumina quædam, et quoddam pervium, et contemperant in se nobis divinum radium, ut proportionetur nobis. Secundo

Angeli sunt lumina, et specula.

Avicennæ opinio.

[1] Arist., *Metaph.*, lib. XII, text. 47 et 48.

modo est in eis virtus elevativa, per quam nos aptant per condescensionem et elevationem ad illum radium suscipiendum, non tanquam perficientes. Item est in eis virtus suprema, qua se ad Deum convertunt in susceptione splendorum æternæ lucis, quam amant, et omnia reducunt ad ipsam, ut tendant in Deum per amorem et laudem. Unde in *Job* dicitur [1] : « Ubi eras, cum me laudarent astra matutina, et jubilarent omnes filii Dei? » Et hoc totum senserunt philosophi. Item angeli sunt ex hoc gratiarum actionem facturi, sive acturi. Quando hoc viderit anima, ingerit se angelis, et intrat speculum ipsorum.

Tertius gradus est, quod ipse intellectus considerans conditiones entis secundum relationem causæ ad causatum, transfert se ab effectu ad causas, et transit ad rationes æternas. Differt causa a causatis, quia prima causa est ens primum, et a se causatum productum. Causa prima est ens simplex; causatum ens compositum : causa prima ens purum; causatum ens permixtum : causa prima ens fixum; causatum ens variatum : caus prima ens absolutum; et causatum ens alligatum : causa prima ens perfectum; causatum diminutum. Hæc sunt certissima. Intelligentia fertur in hanc lucem tripliciter : ratiocinando, experiendo, intelligendo; ratiocinabiliter, experimentaliter, intelligentialiter. Per viam rationis sic : Si est ens productum, ergo est ens primum, quia effectus ponit causam. Si enim est ens ab alio, secundum aliud, et propter aliud; ergo est ens a se, secundum se, et propter se. Item si est compositum, oportet esse simplex, a quo habet esse, quia omne quod recedit a simplicitate, cadit in compositum. Item si est ens permixtum, necesse est esse ens purum : creatura autem nulla pura. Item si est ens secundum se variatum, necesse est esse fixum, quia mobile reducitur ad immobile. Mota enim manu, stat cubitus; et moto cubito, stat humerus. Et sic semper quod movetur, movebitur per aliquod fixum. Item si dare est alligatum, ergo absolutum. Omnis creatura alligata est alicui generi prædicamentorum : sed quod alligatum est, non mutuum dat alteri esse : ergo necesse est absolutum esse, a quo recipiet esse. Item si est ens diminutum, necesse est esse ens perfectum. Et hac via procedit Philosophus [2] ad ostendendum mundum æternum, quia omnem motum et motionem præcedit motus localis circulariter, quia perfectus est. Sed respondendum, quod verum est quod perfectus est ante diminutum, loquendo de perfecto simpliciter; sed non de perfecto in genere, qualis est motus localis. Et sic fertur intelligentia ratiocinando : fertur similiter experiendo. Sic productum respectu primi defectivum est; similiter compositum, respectu simplicis; similiter permixtum, respectu puri; et sic de aliis : ergo dicunt (a) privationes : sed privationes non cognoscuntur, nisi per habitus suos. Rectum enim est judex sui et obliqui. Et si [3] omnis cognitio fit ex præexistenti cognitione, ergo necessario [4] intelligentia experitur in se, quod habeat aliquod lumen, per quod cognoscat primum esse. Sic igitur his præsuppositis, intellectus intelligit, et dicit : Primum esse nulli vere esse convenit, nisi primo esse : et ab ipso omnia habent esse, quia nulli inest, nisi primo esse. Similiter simplex esse, est simpliciter perfectum esse : ergo est quo nihil intelligitur melius. Unde Deus non potest cogitari non esse, ut probat Anselmus [5]. Quando anima videt hoc familiariter, primo ratiocinando, secundo experiendo, tertio intelligendo, tunc ibi potest quiescere. Unde ratiocinando infert per oppositum : Si est posterius, est prius : si est compositum, est simplex. Experimentaliter, quia privationes non cognoscuntur, nisi in positione causæ :

Rerum consideratio in comparatione ad Deum

[1] *Job*, XXXVIII, 7. — [2] Arist., *Phys.*, lib. VIII, text. 73, 74; *de Cœl.*, lib. I, text. 118; lib. II, text. 1 et seq. — [3] Id., *de Anim.*, lib. I, text. com. 85. — [4] Id., *Poster.*, lib. I, text. 1. — [5] Anselm., *Proslog.*, c. III et XXII.

a) *Cat. edit.* dicuntur.

et illa sex videntur per modum defectus et privationis. Intellectualiter, quia non possunt latere animam, ubi primum esse est simplex esse. Item considerat illud esse, ut habet substantiam, virtutem, et operationem, ut purissimam, simplicissimam, et sic de aliis sex : ut est in eo unitas, bonitas, et veritas, ut pura, ut purissima, ut absolutissima, et sic de aliis sex : ut habet speciositatem, firmitatem, et bonitatem, ut puram, purissimam : ut habet memoriam, intelligentiam, voluntatem, secundum illa sex : ut habet vitam, sapientiam, jucunditatem, secundum illa sex : et tunc intelligit bonum per essentiam, et omnia per illud deificantur, et ideo summe appetibile, et summe debet appeti, et hoc faciendo conquiescit. Primo ergo anima videt se, sicut speculum; deinde angelos, sive intelligentias, sicut lumina, et sicut medium delativum : sive videt (*a*) se, sicut in speculo; in intelligentia, sicut in medio delativo lucis æternæ, et contemperativo; deinde in luce æterna tanquam in objecto fontano, quantum ad illas sex conditiones dictas, et rationabiliter, et experimentaliter, et intelligibiliter, vel intelligentialiter. Dum hæc ergo percipit, consurgit ad divinum contuitum, et dicit se habere intellectum adeptum, quem promiserunt philosophi, et ad hoc veritas trahit. Sed tamen per virtutes oportet devenire, sicut venerunt philosophi : quando viderunt quod tam alte non possent pervenire, nisi per virtutes, converterunt se ad docendum illas, ut fecit Socrates. Unde reputatur minus bene dixisse, eo quod tantum de illis dixit; sed hoc fecit, quia videbat quod ad illum intellectum non posset perveniri, nisi anima sit purgata.

SERMO VI.

De virtutibus cardinalibus, et de virtutibus animi jam purgati.

[1] ***Vidit Deus lucem, quod esset bona, et divisit lucem a tenebris***, etc. Propter primam visionem intelligentiæ per naturam inditæ, sumptum est verbum illud : ***Vidit Deus***, etc., id est, videre fecit : de hoc supra[2] in duabus collationibus : et per considerationem scientialem, pro eo quod irradiat hæc lux, ut veritas rerum, ut veritas vocum, et ut veritas morum; et fuerunt distinctæ novem doctrinæ partiales, quarum tres principales radii sunt ex dictamine lucis æternæ, secundum Anselmum et Augustinum. Item quod vidit, id est, videre fecit per contemplationem sapientialem, illuminando animam in se tanquam in speculo; in intelligentia, tanquam in medio delativo; in luce increata, tanquam in objecto fontano. Secundum illas sex conditiones, quas imprimit menti, et secundum has consurgit anima in illam lucem, ratiocinando, experiendo, intelligendo, ut dictum est. Et ad hoc venerunt philosophi, et nobiles eorum, et antiqui, quod esset principium, et finis, et ratio exemplaris. Sequitur : ***Et divisit lucem a tenebris***, ut, sicut dictum est de angelis, dicatur de philosophis. Sed unde aliqui tenebras secuti sunt? Ex hoc, quia licet omnes viderint primam causam, omnium principium, omnium finem, in medio tamen diversificati sunt. Nam aliqui negaverunt in ipsa esse exemplaria rerum, quorum princeps videtur esse Aristoteles, qui et in principio *Metaphysicæ*, et in fine [3], et in multis aliis locis execratur ideas Platonis. Unde dicit, quod solum novit se, et non indiget notitia alicujus alterius rei, et movet ut desideratum et amatum. Ex hoc posuit, quod nihil, vel nullum particulare cognoscit. Unde illas ideas principaliter præcipuus impugnat Aristoteles in ***Ethicis***, ut dicit, quod summum bonum non potest esse idea : et nihil valent rationes suæ, et Commentator solvit eas. Ex isto errore sequitur alius error, quod Deus non habet præscientiam, nec providentiam, ex quo

Arist. execratur ideas Platonis.

[1] *Gen.*, I, 4. — [2] Serm. IV, p. 49; serm. V, p. 54.— [3] Arist., *Metaph.*, lib. I, text. 25 et seq; lib. XIII, c. ult. — [4] Id., *Ethic. Nicom.*, lib. I, c. VI. — (*a*) *Suppl.* in.

non habet rationes rerum in se, per quas cognoscat. Dicunt etiam [1], quod nulla veritas de futuro est, nisi veritas necessariorum; et veritas contingentium non est veritas. Et ex hoc sequitur, quod omnia fiant a casu. Ideo inducunt necessitatem fatalem Arabes, scilicet quod illæ subtantiæ moventes orbem sunt causæ omnium necessariæ. Ex quo sequitur veritas occultata, scilicet dispositio mundialium secundum pœnam et gloriam. Si enim illæ substantiæ movent non errantes, nihil ponitur de inferno, nec quod sit dæmon; nec Aristoteles unquam posuit dæmonem, nec beatitudinem post hanc vitam, ut videtur. Iste est ergo triplex error, scilicet occultatio exemplaritatis, divinæ providentiæ, dispositionis mundanæ. Ex quo sequitur talis cæcitas, vel caligo, scilicet de æternitate mundi, ut videtur dicere Aristoteles [2] secundum omnes doctores Græcos, ut Gregorium Nyssenum, Gregorium Nazianzenum, Damascenum, Basilium, et sectatores omnium Arabum, qui dicunt quod Aristoteles hoc sensit, et verba sua sonare videntur. Nunquam invenies, quod ipse dixerit, vel dicat, quod mundus habeat principium vel initium. Imo redarguit Platonem, qui solus videtur posuisse tempus incœpisse, et illud repugnat lumini veritatis. Ex isto sequitur alia cæcitas de unitate intellectus [3], quia si ponitur mundus æternus, necessario aliquod illorum sequitur, vel quod animæ sunt infinitæ, cum homines fuerint infiniti; vel quod anima est corporalis; vel quod est transitio de corpore in corpus, vel quod intellectus sit unus in omnibus; qui error attribuitur Aristoteli. Ex his duobus sequitur, quod post hanc vitam non est felicitas, nec pœna. Hi ergo ceciderunt in errores, nec fuerunt divisi a tenebris: et isti sunt pessimi errores. Nec adhuc clausæ sunt claves putei abyssalis. Hæ sunt tenebræ Ægypti: licet enim magna lux videretur in eis ex præcedentibus scientiis, tamen omnino extinguitur per errores prædictos. Et alii videntes, quod tantus fuit Aristoteles in aliis, et ita dixerit veritatem, credere non possunt, quin et in istis dixerit verum.

Errores Ethnicorum.

Dico ergo, quod illa lux æterna est exemplar omnium, et quod mens elevata, ut mens aliorum nobilium philosophorum antiquorum, ad hoc pervenit. In illa ergo primo occurrunt animæ exemplaria virtutum. Absurdum est enim, secundum quod dicit Plotinus [4], quod exemplaria aliarum rerum sint in Deo, et non exemplaria virtutum. Apparent ergo primo in luce æterna virtutes exemplares, sive exemplaria virtutum, scilicet celsitudo puritatis, pulchritudo claritatis, fortitudo virtutis, et rectitudo diffusionis. De quibus Philo, disertisimus Judæorum, loquens ut philosophus, sapit. Et in libro *Sapientiæ* [5]: « Vapor est enim virtutis Dei, et emanatio est claritatis sincera, et ideo nihil inquinatum in illam incurrit. » Ecce celsitudo puritatis. « [6] Candor est lucis æternæ, et speculum sine macula divinæ majestatis illius, et imago bonitatis illius. » Et infra [7]: « Est enim speciosior sole, et super omnem dispositionem stellarum luci comparata invenitur prior. » Ecce pulchritudo claritatis: ubi enim est speculum, et imago, et candor, necessario est repræsentatio. Pulchritudo nihil aliud est, quam æqualitas numerosa: ibi enim sunt rationes numerosæ, ad unum reductæ. Et quia speciosissima, ideo [8] « attingit ubique propter sui munditiam. » Et quo sequitur, quod sit fortissima, ideo dicitur [9]: « Sapientiam non vincit malitia. Attingit a fine usque in finem fortiter. » Ecce fortitudo virtutis; attingit a summo, vel supremo, usque ad infimum; ab intrinseco usque ad extrinsecum; a principio usque ad ultimum, quia ubique est centrum suæ potentiæ: ideo virtus ejus est

[1] Arist., *de Interp.*, lib. I, c. ult. — [2] Id., *de Cœl.*, lib. I, text. 117. — [3] De unitate intellectus Themist., *de Anima*, super text. 19, Arist., c. XXXI, XXX; Averr., lib. eod., com. 5. — [4] Plotin., *Enn.*, I, lib. II, *de Vir.*, c. II; Macrob., lib. I, in *Somn. Scrip.* — [5] *Sap.*, VII, 25. — [6] Ibid., 26. — [7] Ibid., 29. — [8] Ibid., 24. — [9] Ibid., 30; VIII, 1.

infinita. Ex hoc habet rectitudinem diffusionis : ecce justitia : et ideo dicit [1] : « Disponit omnia suaviter. » Et quia loquitur ut philosophus, ut amator sapientiæ, et ideo dicit [2] : « Hanc amavi, et exquisivi, » etc.: non solum propter se, sed quia ab illa immediate consequenter fluunt tales consimiles proprietates. Unde post statim sequitur [3] : « Sobrietatem enim et prudentiam, et justitiam, et virtutem docet, quibus nihil est utilius in vita hominibus. » Hæc imprimuntur in anima per illam lucem exemplarem, et descendunt in cognitivam, et affectivam, et in operativam. Ex celsitudine puritatis imprimitur sinceritas temperantiæ; ex pulchritudine claritatis, serenitas prudentiæ; ex fortitudine virtutum, stabilitas constantiæ; ex rectitudine diffusionis, suavitas justitiæ. Hæ sunt quatuor virtutes cardinales, de quibus tota sacra Scriptura agit; et Aristoteles nihil de eis sensit, sed antiqui, et nobiles philosophi. Cardinales dicuntur tripliciter : vel quia per ipsas est ingressus ad acquirendum omnes virtutes; vel quia sunt principia in quibus integratur omnis virtus; vel quia omnis ratio vitæ humanæ habet dirigi, et regulari per eas in quatuor cardinalibus mundi minoris, ad similitudinem mundi majoris, quantum ad activam et contemplativam. Philosophus [4] dicit, quod virtus est medium duarum extremitatum, secundum quod sapiens determinabit; est enim in medietate consistens. Virtus enim, secundum Augustinum [5], non est aliud quam modus. Hunc modum prudentia invenit, ut in omnibus non excedas, sed circa centrum consistas : unde prudentia auriga est virtutum. Unde dicit prudentia : Ego inveni modum. Et temperantia custodit, et dicit : Et hoc volebam ego. Justitia describit, ut non tantum velit sibi, sed alteri, et quia postmodum multæ adversitates eveniunt, fortitudo defendit, ne perdatur modus. Item secundo dicuntur cardinales, quia secundum actus accipiuntur integrantes virtutes, qui sunt quatuor : modificare per appositionem circumstantiarum, rectificare (est enim recta ratio ducens in finem, coæquans legibus), ordinare, stabilire. Ab hoc dicitur virtus, quæ est robur mentis ad bonum faciendum, et malum evitandum. Temperantia modificat; prudentia rectificat; justitia ordinat; fortitudo stabilit : et omnes se circumincedunt. Oportet enim quod temperantia sit prudens, justitia fortis; item quod prudentia sit sobria, fortitudo justa. Gregorius [6] : « Quomodo potest esse fortis, nisi sit prudens? » Temerarius est enim, qui aggreditur quod super vires est : et ideo virtutes sunt connexæ. Item tertio modo dicuntur cardinales, quia omnis vita hominis his quatuor gubernatur, sicut sol habet quatuor aspectus ad quatuor partes mundi, scilicet orientem, meridiem, aquilonem, et occidentem, in quibus habet quatuor proprietates. A sole autem omnis vita : in oriente purificatur, in meridie illuminatur, in aquilone stabilitur, in occidente conciliatur : sic sol prius in oriente mentis ponit sinceritatem temperantiæ; in meridie claritatem prudentiæ; in aquilone virtutem constantiæ; in occidente suavitatem justitiæ. Et hoc modo in *Apocalypsi* [7] Joannes describit quatuor latera civitatis, secundum quatuor virtutes cardinales : et ordinantur [8] quatuor tribus juxta tabernaculum. Temperantia sic describitur a Tullio [9] : Temperantia (quæ est in oriente), non est rationis in libidinem aliosque animi motus rectos firma et moderata dominatio. » Partes illius sunt sobrietas in gustu, castitas in tactu, modestia in cæteris sensibus : quam modestiam, vocant theologi disciplinam. Serenitas prudentiæ a meridie, quæ sic describitur [10] : « Prudentia est bonorum et malorum scientia, et utrarumque discretio ; » cujus partes sunt memoria, intelligentia,

Virtutes cardinales unde dicantur

[1] *Sap.*, VIII, 1. — [2] Ibid., 2. — [3] Ibid., 7. — [4] Arist., *Magn. Moral.*, lib. I, c. IX; *Moral. ad Eud.*, lib. II, c. VI. — [5] Aug., *cont. Julian.*, lib. IV, c. III, ex Cicerone, *de Invent.*, lib. II. — [6] Greg., *Moral.*, lib I, c. XVI. — [7] *Apoc.*, XX, 7. — [8] *Numer.*, II, 3, 10, 18, 25. — [9] Cic., *de Invent.*, lib. II, *de Gen. de lib.* — [10] Ibid.

providentia, de præsentibus, præteritis, et futuris. Fortitudo ab aquilone, quæ sic describitur [1] : « Fortitudo est aggressio periculorum, vel susceptio, et eorumdem et constans et laboriosa perpessio. » Cujus partes sunt fiducia, patientia, perseverantia : fiducia in agendo, patientia in sustinendo, perseverantia in perseverando. Item in occidente suavitas justitiæ, quæ suavitas est in exhibitione pietatis. Volunt enim leges pœnas mitigare. Unde finis justitiæ non est severitas, sed benignitas, quæ sic describitur [2] : « Justitia est habitus, communi utilitate servata, suam unicuique tribuens dignitatem. » Partes ejus secundum Tullium sunt ex lege, a natura, ex consuetudine secundum nos : una ordinat ad superiores; alia, ad inferiores; tertia, ad pares. Hoc totum est per regulam rationis; et sicut sol transiens per duodecim signa dat vitam, sic sol sapientialis in nostræ mentis hemisphærio radians, et transiens per has duodecim partes virtutum, ordinat vitam nostram : et quantumcumque homo habeat alias scientias, nisi habeat virtutes, non habet vitam; sicut quantumcumque habeas stellas, nisi habeas solem in duodecim signis, nunquam habebis diem. Hæ sunt tantæ nobilitatis, quod dispositio mundi his correspondet. Virtutes enim configurantur quatuor lucis influentiis, quatuor elementorum proprietatibus, quatuor causarum efficaciis, quatuor vitæ salubritatibus. Primo quatuor lucis principalibus influentiis : lux purgat, illuminat, perficit, et stabilit; temperantia purgat, prudentia illuminat, justitia conciliat, fortitudo roborat. Item quatuor elementorum proprietatibus : in terra est ariditas cum adornatione, in aqua perspicuitas cum intensione lucis, in aere subtilitas cum mulcebritate, in igne virtuositas in actione : prima est temperantia, quæ aridum reddit, et tamen ornat, et vestit terram floribus; prudentia respondet aquæ perspicuitati, quæ quasi incorporata est luci; justitia respondet mulcebritati aeris, aer enim ascendit et descendit, ad dexteram et sinistram movetur; fortitudo respondet vigori ignis. Unde ille loquens de fortitudine dicit [3] : « Fortis est, ut mors, dilectio, lampas ignis atque flammarum. » Item quatuor causarum efficaciis : efficiens, forma, finis, et materia, integrant rem : fortitudo debetur efficienti; prudentia formæ; justitia fini, quæ regulat; temperantia materiæ, ne defluat. Item quatuor vitæ salubritatibus : subtilitati spirituum, temperantia; vivacitati sensuum, prudentia; robori virium, fortitudo; coæquationi qualitatum, justitia. Hæ virtutes fluunt a luce æterna in hemisphærium nostræ mentis, et reducunt animam in suam originem, sicut radius perpendiculariter, vel directus, eadem via revertitur, quia incessit, et hæc est beatitudo. Unde primo sunt politicæ, secundo purgatoriæ, tertio animi jam purgati [4]. Politicæ sunt in actione, purgatoriæ in contemplatione; animi jam purgati in lucis visione. Et de his agit Salomon, ut dicit Origenes : de politicis, in *Proverbiis*; de purgatoriis, in *Ecclesiastico*; de animi jam purgati, in *Canticis canticorum*. Et in notitiam istarum venerunt nobiles philosophi. Unde Macrobrius narrans sententiam Plotini, dicit sic [5] : « Qui æstimant nullis, nisi philosophantibus, inesse virtutes, nullos præter philosophos bonos pronuntiant. Agnitionem enim rerum divinarum, sapientiam proprie vocantes, eos tantummodo dicunt sapientes, qui superna acie mentis requirunt, et quærendi sagaci diligentia comprehendunt, et quantum vivendi perspicuitas præstat imitari, et in hoc solo dicunt esse exercitium virtutum. Quarum sic officia dispensant : prudentiæ est, mundum istum, et omnia quæ in mundo sunt, divinorum contemplatione despicere, omnem animi cognitionem in sola divina dirigere; temperantiæ, omnia relinquere, in quantum

Virtutum nobilitas, et præstantia.

Virtutum effectus.

[1] Cic., *de Invent.*, lib. II, *de Gen. delib.* — [2] Ibid. — [3] *Cant.*, VIII, 6. — [4] Idem lege supra, serm. I, p. 24. — [5] Macrob., *Somn. Scip.*, c. VIII, ex Plat., *de Virtut.*

natura patiatur, quæ corporis usus requirit; fortitudinis, non terreri animam a corpore, quodammodo ductu philosophiæ, recedentem, nec altitudinem perfectæ ad superna ascensionis horrere; justitiæ, ad unam hujus propositi viam consentire uniuscujusque virtutis obsequium. » Atque ita fit, ut secundum hoc tam rigidæ diffinitionis abruptum, alii rerum publicarum rectores boni omnino esse non possint. Sed Plotinus inter philosophiæ professores cum Platone princeps, in libro *De Virtutibus*, gradus earum, vera et naturali divisione et ratione compositos, per ordinem digerit. « Quatuor, inquit, sunt quaternarum genera virtutum : ex his primæ politicæ vocantur, secundæ purgatoriæ, tertiæ animi jam purgati, quartæ exemplares. Et sunt politicæ hominis, quia sociale animal est : his boni viri Reipublicæ consulunt, urbes tuentur; his parentes venerantur, liberos amant, proximos diligunt; his civium salutem gubernant; his socios circumspecta providentia protegunt, justa liberalitate devincunt :

Quatuor genera virtutum

Hisque sui memores alios fecere merendo [1].

» Et est politici prudentia ad rationis normam, quæ cogitat, quæcumque agit, universa dirigere, ac nihil præter rectum velle vel facere, humanisque actibus, tanquam divinis arbitriis, providere. Prudentiæ insunt ratio, intellectus, circumspectio, providentia, docilitas, cautio. Fortitudinis est animum supra periculi metum agere, nihilque nisi turpia timere, tolerare fortiter, vel prospera, vel adversa. Fortitudo præstat magnanimitatem, constantiam, fiduciam, securitatem, magnificentiam, tolerantiam, firmitatem. Temperantiæ est nihil appetere dimittendum, in nullo legem moderationis excedere, sub jugo rationis cupiditatem domare. Temperantiam sequitur modestia, verecundia, abstinentia, castitas, honestas, moderantia vel moderatio, parcitas, sobrietas, pudicitia. Justitiæ est servare unicuique quod suum est. Et de justitia venit innocentia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. His virtutibus, vir bonus primum sui, atque deinde reipublicæ rector efficitur, juste ac provide gubernans humana, divina non deserens.

Justitia quid.

» Secundæ, quas purgatorias vocant, hominis sunt qui divini capax est, solumque animum ejus expediunt, qui decrevit se a corporis contagione purgare, et quadam humanorum fuga, solis inhærere divinis. Hæ sunt otiosorum, qui a rerum publicarum actibus se sequestrant. Harum quid singulæ velint, superius expressimus, cum de virtutibus philosophantium diceremus, quas solas quidem æstimaverunt esse virtutes.

» Tertiæ sunt purgati jam defæcatique animi, et ab omni hujus mundi aspergine presse pureque detersi. Illic prudentiæ est divina non quasi in electione præferre, sed sola nosse, et hæc, tanquam nihil aliud sit, intueri. Temperantiæ est terrenas cupiditates non reprimere, sed penitus oblivisci. Fortitudinis est passiones ignorare, non modo vincere, ut nesciat irasci, cupiatque nihil. Justitiæ est ita cum superna et divina mente sociari, ut servet cum ea perpetuum fœdus imitando.

» Quartæ sunt exemplares, quæ in ipsa divina mente consistunt, quam diximus νοῦν vocari, a quarum exemplo reliquæ omnes per ordinem defluunt. Nam si rerum aliarum, multo magis virtutum ideæ esse in mente divina creduntur. Illic prudentia est ipsa mens divina. Temperantia, quod in se perpetua intentione conversa est. Fortitudo, quod semper idem est, nec aliquando mutatur. Justitia autem, quod perenni lege a sempiterna operis sui continuatione non flectitur. Hæc sunt quaternarum quatuor genera virtutum, quæ præter cætera maximam in passionibus habent differentiam sui. » Hucusque Plotinus.

[1] Virg., *Æneid.*, lib. VI.

SERMO VII.

De virtutibus informatis per charitatem.

[1] *Vidit Deus lucem, quod esset bona, et divisit lucem a tenebris,* etc. Ad explicandam visionem intelligentiæ secundum naturam inditæ, sumptum est verbum hoc. Et quantum ad hoc : *Vidit Deus,* id est videre nos fecit, *quod esset bona*, et per considerationem scientialem, et contemplationem sapientialem. Per considerationem scientialem, in quantum illustrat, ut lux, ut veritas rerum, ut veritas vocum, et ut veritas morum [2]. Per considerationem sapientialem, in quantum illustrat per influxum radii a luce æterna in animam, ut videat illam lucem in se, ut in speculo; in intelligentia separata, ut in medio quodam delativo; in luce æterna, ut in objecto fontaneo. Dictum etiam fuit, quod divisit lucem a tenebris, quod quidam ideas impugnaverunt; ex quo triplex intelligentia veritatis occultatur, scilicet veritas artis æternæ, veritas divinæ providentiæ, et veritas ruinæ angelicæ : quod sequitur, si angelus perfectionem suam non haberet, nisi per motum. Ex quo sequitur triplex cæcitas, scilicet de æternitate mundi, de unitate intellectus, de pœna et gloria. Primam videtur ponere Aristoteles [3]; ultimam etiam, quia non invenitur, quod ponat felicitatem post hanc vitam. De media autem dicit Commentator, quia ipse hoc sensit. De æternitate mundi excusari posset, quod intellexit ut philosophus, loquens ut naturalis, scilicet quod per naturam non potuit incipere. Quod intelligentiæ habent perfectionem per motum, idcirco potuit dicere hoc [4], quia non sunt otiosæ, quia nihil otiosum in fundamento naturæ. Item, quod posuit felicitatem in hac vita, quia licet sentiret æternam, de illa se non intromisit, quia forte non erat de consideratione sua.

Arist. excusatur.

De unitate intellectus posset dici, quod intellexit, quod est unus intellectus ratione lucis influentis, non ratione sui, quia numeratur secundum subjectum.

Declaratio de unitate intellectus.

Sed quidquid senserit, alii philosophi [5] illuminati posuerunt ideas, qui fuerunt cultores unius Dei, qui omnia bona posuerunt in optimo Deo, qui posuerunt virtutes exemplares, a quibus fluunt virtutes cardinales, primo in vim cognitivam, et per illam in affectivam, deinde in operativam, secundum illud scire et velle impermutabiliter operari, sicut posuit nobilissimus Plotinus [6] de secta Platonis, et Tullius sectæ Academicæ. Et ita isti videbantur illuminati, et sentire hominem posse habere felicitatem per se. Sed adhuc isti in tenebris fuerunt, quia non habuerunt lucem fidei; nos autem habemus lucem fidei. Unde ait Petrus[7] : « Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, ut virtutes annuntietis ejus qui vos de tenebris vocavit in admirabile lumen suum. » Illi autem præcipui philosophi posuerunt, sic etiam illuminati, tamen sine fide, per defluxum in nostram cognitionem, virtutes cardinales : quæ primo dicuntur politicæ, in quantum docent conservationem in mundo; secundo purgativæ, quantum ad solitariam contemplationem; tertio purgati animi, ut animam quietant in exemplari. Dixerunt ergo per has virtutes animam modificari, purgari, et reformari. Sed adhuc in tenebris sunt, quia necesse est ut hæ virtutes prius habeant tres operationes, scilicet animam ordinare in finem, secundo rectificare affectus animæ, tertio quod sanentur morbidi. Has autem operationes non habuerunt in ipsis. Probatio : dicit Augustinus [8] in libro *de Civitate Dei*, quod vera virtus non est, quæ non dirigit intentionem ad Deum fontem, ut et ibi quiescat æternitate certa, et per pacem perfectam. Certe æternitas esse

[1] *Gen.*, I, 4. — [2] Vid. supra, serm. V et VI. — [3] Arist., *de Cœl.*, lib. I, text. 118. — [4] Arist., *Metaph.*, lib. II, text. 47, 48. — [5] Plato, in *Parmenide*; Diog. Laert., *de vit. Philos.*, lib. III. — [6] Plotin., *Enn.* I, lib. II, c. VI et VII. — [7] I *Petr.*, II, 9. — [8] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XIX, c. 25.

non potest, quæ amitti potest; perfecta pax non est, nisi in reunione corporis et animæ; et hoc est certum. Si enim anima essentialem inclinationem habet ad corpus, nunquam anima plene quietatur, nisi sibi corpus reddatur. Philosophi autem ignoraverunt certam æternitatem. Posuerunt enim et ipsi[1], quod anima ascendebat per Capricornum, et descendebat per Cancrum, deinde transiens per Lacteum Circulum, quem nos Galaxiam vocamus, obliviscebatur quæ superius fiebant, et uniebatur corpori misero sibi aptato, quousque iterum superius rediret. Hæc autem est falsa beatitudo, scilicet quod anima esset in beatitudine, et postea reverteretur. Pacem etiam perfectam non cognoverunt, quia non cognoverunt quod mundus haberet finem, et quod corpora pulverizata resurgant. Nec mirum, quia hæc non erant investigabilia secundum potentiam rationis : ratio autem non potest ad hoc pervenire, ut corpora resurgant, ut elementa contraria possint conciliata sic in cœlo sine reflexione permanere. Non referebant ergo ad illam vitam, sed in abeunte quadam circulatione ponebant animam. Ignorabant ergo fidem, sine qua virtutes non valent, ut dicit Augustinus [2] in libro *de Trinitate*. Secundo oportet affectus ordinatos rectificare per virtutes istas. Affectus autem quatuor sunt, scilicet timor, dolor, lætitia, et fiducia. Isti autem non rectificantur, nisi sit timor sanctus, dolor justus, lætitia vera, fiducia certa. Si autem sit timor superbus, dolor injustus, lætitia inepta, fiducia præsumptuosa, tunc affectus sunt obliqui. Virtutes autem istæ per se rectificari non possunt. Fiducia enim, sive spes, est de hoc quod non videtur, ut de beata vita. Beata autem vita non datur, nisi dignis : dignus autem nullus est, nisi habeat merita sufficientia. Hæc per vires liberi arbitrii haberi non possunt, nisi per condescensionem Dei per gratiam. [3] « Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, » inquit Apostolus. Tertio oportet affectus sanari, ut rectificentur : non sanatur autem aliquis, nisi cognoscat morbum, et causam, medicum et medicinam. Morbus autem est depravatio affectus : hic est autem quadruplex, quia contrahit anima, ex conjunctione animæ ad corpus, infirmitatem, ignorantiam, malitiam, et concupiscentiam; ex quibus inficitur intellectiva, amativa, operativa : et tunc infecta est tota anima. Has omnino non ignoraverunt, nec sciverunt omnino : videbant hos defectus, sed credebant eos esse in phantasia, non in potentiis interioribus. Credebant enim, quod sicut sphæra movetur contra sphæram, sic phantasia moveret et inclinaret ad exteriora, sed intellectus naturaliter ad superiora; et tamen decepti fuerunt, quia hæ infirmitates in parte rationali sunt, intellectiva, amativa, operativa, non in sola sensitiva : idcirco sunt infectæ usque ad medullam. Morbum nescierunt, quia causam ignoraverunt. Secundum enim quod dicunt philosophi, anima naturaliter unitur corpori, et non contrahit morbum; aliter Deus res dissiparet, non conservaret. Hoc tamen fit per culpam a principio, scilicet originali peccato Adam. Hoc autem, scilicet quod Adam comedit lignum vetitum, per rationem sciri non potest, nisi per auditum : et ideo fides necessaria est. Ad causam ergo morbi non venerunt, quia prophetis non crediderunt, ut dicit Augustinus [4]. Illi gentium philosophi præcipui, qui [5] « invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspicere » potuerunt, tamen quia sine Mediatore, id est, sine homine Christo philosophati sunt, quem nec venturum prophetis, nec venisse apostolis crediderunt, « veritatem detinuerunt [6] in iniquitate. » Item medicum non cognoverunt : cum enim morbus fuerit ex crimine læsæ majestatis, punitio debuit esse gravissima. Nullus ergo

[1] Macrob., *Somn. Scip.*, lib. I, c. XII. — [2] Aug., *de Trinit.*, lib. XIII, c. XX; lib. XIV, c. I. — [3] *Rom.*, VIII, 18. — [4] Aug., *de Trin.*, lib. XIII, c. XIX. — [5] *Rom.*, I, 20. — [6] Ibid., 18.

potuit sanare, nisi esset Deus et homo, qui posset (*a*) satisfacere, in quo nec fuit concupiscentia, nec natus per legem naturæ, sed de virgine. Quod autem ille esset medicus, ostendit per exempla virtutis, per documenta veritatis, per incitamenta amoris, per remedia salutis. Iste medicus sanat omnia. Nec herba, nec malagma sanavit eos, sed [1] « sermo tuus, » Verbum incarnatum, crucifixum, passum; et post misit Spiritum sanctum, qui illabitur cordibus nostris. Hæc est ergo medicina, gratia Spiritus sancti. Hunc medicum, et hanc gratiam philosophi non possunt attingere. Quid ergo gloriaris, qui nescis per scientiam tuam, nec infirmitatem tuam, nec ejus causam, nec medicum, nec medicinam? Isti philosophi habuerunt pennas struthionum [2], quia affectus non erant sanati, nec ordinati, nec rectificati : quia non fit hoc, nisi per fidem. Unde primo posuerunt falsam beatitudinis circulationem; secundo falsam præsentium meritorum sufficientiam; tertio internarum virium falsam incolumitatem. In has tres tenebras inciderunt. E contra fides purgat tenebras, docet morbum, sanat animam, ponendo meritorum radices in Deo, cui placeat; et sic proficit per fidem in spem certam, per meritum Christi, non præsumptuose. Sanat ergo, rectificat, et ordinat; et hoc modo potest anima modificari, rectificari, et ordinari. Has radices ignoraverunt philosophi. Fides ergo sola divisit lucem a tenebris. Unde Apostolus [3] : « Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. » Fides enim habens spem et charitatem cum operibus, sanat animam, et ipsam sanatam purificat, elevat et deiformat. Modo sumus in vera luce, non sicut illi, qui somniant, qui accipiunt falsa pro veris, ut idolum pro Deo. Notandum autem, quod sola charitas sanat affectum. Amor enim, secundum Augustinum [4], *de Civitate Dei*, radix est omnium affectionum : ergo necesse est ut amor sit sanativus, alioquin omnes affectus sunt obliqui. Non sanantur autem, nisi per divinum amorem, qui amor divinus est purus, providus, pius, et perpetuus : purus, respectu temperantiæ; providus, respectu prudentiæ; pius, respectu justitiæ, et perpetuus respectu fortitudinis. Charitas ergo est finis et forma omnium virtutum, et fundatur super spem de corde puro et fide non ficta. Hæ ergo virtutes informes et nudæ sunt philosophorum; vestitæ autem sunt nostræ. Vestiri autem debent auro amoris, quia omnes parietes templi vestiti erant auro; similiter oleo unctionis, quia omnia vasa oleo unctionis sanctificata erant, et sic non dividuntur. [5] « Nox præcessit, dies autem appropinquavit; induamur arma lucis, » scilicet quatuor virtutes, fide originatas, spe sublevatas, et charitate completas. Hæ quatuor virtutes sic vestitæ, designantur per quatuor flumina Paradisi [6], per quatuor latera civitatis, per quatuor ornamenta tabernaculi, et hoc, ut sunt originatæ, informatæ, et stabilitæ. Per quatuor flumina Paradisi, in quantum originantur a fide. Flumen est gratia Spiritus sancti, diffusa in has quatuor virtutes. Phison respondet temperantiæ; Gehon, prudentiæ; Tigris, fortitudini; Euphrates, justitiæ. Phison respondet rationali; Gehon, concupiscibili; Tigris, irascibili; Euphrates, toti animæ. Item, in quantum informantur charitate, designantur per quatuor ornamenta tabernaculi [7], quæ erant quatuor cortinæ, pelles hyacinthinæ, saga cilicina, et pelles arietum rubricatæ. Cortina respondet temperantiæ; pelles hyacinthinæ cœlestis coloris, prudentiæ; saga cilicina, justitiæ : pelles arietum rubricatæ, fortitudini. Vel, sicut in ornamento templi fuerunt quatuor colores : byssinus, in quo temperantia; hyacinthinus, in quo prudentia; purpureus, indumentum

Charitatis affectus.

Charitas finis et forma.

Quatuor virtutes sunt quatuor flumina.

[1] *Sap.*, XVI, 26. — [2] Plin., lib. X, c. II, de struthionibus, qui habent alas et non volant. — [3] *Ephes.*, v, 8. — [4] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XIV, c. VII. — [5] *Rom.*, XIII, 12. — [6] Ex Aug., *de Genesi cont. Manich.*, lib. II, c. X. — [7] *Exod.*, XXVI, 1 et seq.

(*a*) *Cæt. edit.* possit.

regale, justitia; coccineus, hoc est, flammeus, fortitudo : ornant ergo domum quatuor latera; item stabiliunt, et introducunt per portam, per quatuor latera civitatis stabilitæ per spem ad normam æqualem. Adjunctis ergo tribus virtutibus, scilicet fide, spe, et charitate, consurgunt in septenarium designatum per septem stellas, per septem mulieres, et per septem panes evangelicos; et hoc, in quantum sunt fulgidæ, fœcundæ, vigorosæ. In quantum sunt fulgidæ, per septem stellas; unde dicitur in *Job* [1] : « Numquid conjungere valebis micantes stellas Pleiades, aut gyrum Arcturi dissipare? » Pleiades sunt illæ septem stellæ conjunctæ, quas vulgo Gallinam cum pullis vocant. Hæ virtutes faciunt gyrum imperturbabilem. Secundo, ut fœcundæ, per septem mulieres; unde in *Isaia* dicitur [2] : « Apprehendent septem mulieres virum unum, » etc. Virum, quia faciunt hominem virilem; et unum, quia non dividunt eum, sed stabilem faciunt et fœcundum. Tertio, in quantum vigorosæ, designantur per septem panes evangelicos [3], ex quibus pascitur universitas electorum. In philosophis hæ quatuor virtutes sunt lapides; sed modo sunt septem panes vitæ. Panes Moysi fuerunt quinque hordeacei [4], sed septem frumenti in doctrina evangelica [5] « ex adipe frumenti. » Item quatuor cardinales ducas in tres theologicas, et sic sunt duodecim, quia prudentia debet esse fidelis, amans, et sic de aliis. Et designantur per duodecim fontes [6]; per duodecim lapides pretiosos [7] in vestimento pontificis; per duodecim portas [8] civitatis; et hoc in quantum inchoant, promovent, et perducunt : primo per duodecim fontes, quia ut se circumincedant, faciunt animam mundam; secundo per duodecim lapides, quia ornant animam in omni virtute, in pectore, sicut illi lapides in pectore pontificis; tertio per duodecim portas, in quantum introducunt; nam ad orientem, sinceritas temperantiæ; ad meridiem, serenitas prudentiæ; ad aquilonem, stabilitas constantiæ; ad occidentem, suavitas justitiæ. Ulterius istæ virtutes duodecim, geminatæ in prosperis et adversis, designantur per viginti quatuor horas : duodecim in nocte adversitatis, et duodecim in die prosperitatis; item per activam, et contemplativam; et sic per viginti quatuor seniores, qui modo volvuntur ad actionem, modo ad contemplationem, quia faciunt sensatum et maturum. Item contemplativa, si dividatur per practicam et speculativam, signficat cum istis duodecim duplicatis viginti quatuor alas quatuor animalium [9], quorum quodlibet senas alas habet. Et in hoc terminatur prima visio, et opus primæ diei.

SERMO VIII.

Quo explicatur secunda visio de sublimitate fidei, et quomodo comparatur firmamento, ac de visione intelligentiæ per fidem sublevatæ.

[10] *Vocavit Deus firmamentum cœlum*, etc. Sequitur opus secundæ diei, quæ est secunda visio intelligentiæ per fidem sublevatæ, et de ea non dicitur : *Vidit*, sed : *Vocavit*. Ad litteram hoc cœlum est sublime, stabile, et spectabile : sublime, quantum ad situm; stabile, quantum ad formam; et spectabile, quantum ad claritatem. De primo dicitur in Proverbiis [11] : « Cœlum sursum, terra deorsum, » hoc ipso, quod cœlum est nobile in ordine universi, superiorem locum obtinet, et terra infimum. Est etiam stabile quantum ad formam, quia [12] movetur non mutando locum, sed in loco, et circa medium. Unde in *Job* dicebatur [13] : « Tu forsitan cum eo fabricatus es cœlos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt? » Est etiam spectabile quantum ad multitudinem ornatuum, sicut in eodem dicitur [14] : « Spiritus ejus ornavit cœlos; » et in *Ecclesias-*

Cœli proprietas.

[1] *Job*, XXXVIII, 31. — [2] *Isa.*, IV, 1. — [3] *Marc.*, VIII, 6. — [4] *Joan.*, VI, 9. — [5] *Psal.* LXXX, 17; CXLVII, 14. — [6] *Exod.*, XV, 27. — [7] *Exod.*, XXXIX, 14. — [8] *Apoc.*, XXI, 12. — [9] *Apoc.*, IV, 8. — [10] *Gen.*, I, 8. — [11] *Prov.*, XXV, 3. — [12] Arist., *Phys.*, lib. IV, text. 43. — [13] *Job*, XXXVII, 18. — [14] *Job*, XXVI, 13.

tico [1] : « Species cœli, gloria stellarum. » Ab ista conditione ultima denominatur cœlum a cælando [2] ; non ab abscondendo, sed a sculpendo, quia scribitur per *æ* diphthongum ; quia et ornatum, et quasi sculptum luminaribus. Per firmamentum autem intelligitur visio fidei : fides enim reddit sublimem animam intellectivam, quia transcendit omnem rationem et investigationem rationis; reddit stabilem, quia excludit dubitationem et vacillationem; reddit spectabilem, quia multiformem ostendit claritatem. Vocatur ergo fidei firmitas cœlum, quia facit intelligentiam sublimem per investigationem ; stabilem, dum stabilit in veritate; spectabilem, dum replet eam multiformi lumine. Nam ait Daniel [3] : « Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti. » Sed nemo doctus est, nisi doceatur a Deo, quia [4] : « Nemo venit ad Patrem, nisi per me, » ait Salvator. Et iterum dicit apud Joannem [5] : « Erunt omnes docibiles Dei. » Ad fidem nullus docetur, nisi per Deum; et quia venit a Deo, ideo dicitur : *Vocavit Deus firmamentum cœlum.* Unde non dicit : *Vidit Deus*, sed : *Vocavit Deus*, quia firmitas fidei magis est in credulitate, quam in contemplatione. Credulitas autem per auditum, quia « fides ex auditu, » sicut ait Apostolus [6] : « Corde creditur ad justitiam. » Fides autem magis est in confessione veritatis, quam in communicatione lucis; unde : « Ore fit confessio ad salutem. » Unde fides quodammodo videt, quodammodo non videt : unde non videre est fidei meritum; credere autem, fidei lumen. Est ergo firmamentum cœlum, quia [7] « substantia sperandarum rerum ; » et est lumen, quia « argumentum. » Unde habet lumen, et habet nubem. *Vocavit Deus firmamentum cœlum.* Nam in *Ecclesiastico* scriptum est [8]: « Altitudinis firmamentum species cœli in visione gloriæ. » Et hæc tria tangit hic, scilicet sublimitatem, stabilitatem, et speciositatem. Est enim hæc visio fidei alta, firma, et speciosa. Hæc fides nobilissima est, firmissima, et speciosissima. Multi tamen habent hanc fidem, et eam non cognoscunt; quia fides habet faciem velatam. Unde habet quoddam velamen nigrum ante faciem. Facit enim de turpibus animabus altissimas et speciosissimas [9]: « Fide purificans corda eorum. » Altitudo autem fidei in duobus est : in altitudine sublimitatis, et in altitudine profunditatis. De prima altitudine *Ecclesiasticus* dicit [10] : « Altitudinem cœli, et latitudinem terræ, et profunditatem abyssi, quis dimensus est? » Quasi diceret : Super omnem humanam rationem est nosse sublimitatem fidei, dilatationem charitatis, venerationem divini timoris. De secunda in *Ecclesiaste* dicitur [11] : « Est alta profunditas : quis invenit eam ? » Scilicet, per rationem? Transcendit enim investigationem nostram. Et licet altitudo et profunditas in corporibus idem sint, distinguuntur tamen per rationem. Et Apostolus distinguit, cum dicit [12] : « Ut possitis comprehendere, quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas, et profundum. » De his duobus *Ecclesiasticus* dicit [13] : « Ego in altissimis habito, et thronus meus in columna nubis. » Altitudo fidei consistit in cognitione æterni Dei; profundum autem, in cognitione Dei humanati. De primo scriptum est [14] : « Excelsior cœlo est, et quid facies? » Profunditas, scilicet Dei humanati, quæ tanta est, quod ratio deficit. Altitudo investigabilis est; unde *Psalmographus* [15] : « Mirabilis facta est scientia tua ex me; confortata est, et non potero ad eam. » Item « in altissimis » dicit, in quantum fides docet Deum æternum ; et « thronus ejus in columna nubis, » dicit, in quantum docet Dei humanitatem. De his duobus Apostolus

[1] *Eccli.*, XLIII, 10. — [2] Vid. Ambros., *in Hexaem.*, lib. II, c. IV. Juxta alios ista vox, *cælum*, oritur a voce græca κοῖλος, latine *cavus*, ob cavam seu rotundam speciem, et ideo scribitur per œ : quem scribendi modum, nos quoque, jure vel injuria, ut plurimum secuti sumus. — [3] *Dan.*, XII, 3. — [4] *Joan.*, XIV, 6. — [5] *Joan.*, VI, 45. — [6] *Rom.*, X, 17, 10. — [7] *Hebr.*, XI, 1. — [8] *Eccli.*, XLIII, 1. — [9] *Act.*, XV, 9. — [10] *Eccli.*, I, 2 — [11] *Eccle.*, VII, 25.— [12] *Ephes.*, III, 16. — [13] *Eccli.*, XXIV, 7. — [14] *Job*, XI, 8. — [15] *Psal.* CXXXVIII, 6.

dicit [1] : « O altitudo divitiarum sapientiæ, et scientiæ Dei, » etc. : sapientiæ (a), quantum ad notitiam Dei æterni ; scientiæ (b), quantum ad notitiam Dei humanati. Unde firmamentum factum est in medio aquarum, hoc est, fides, ut cognoscat anima quæ super firmamentum, et sub firmamento sunt : et hæc sapientia, notitia est divinarum rerum, et scientia humanarum. Incomprehensibilis est sapientia, per quam judicat omnia ; sed maxime incomprehensibilis, quæ facit vias incomprehensibiles, et investigabiles. De primo in *Proverbiis* dicitur [2] : « Tria mihi difficilia sunt, et quartum penitus ignoro : viam aquilæ in cœlo, viam colubri super petram, viam navis in medio mari, et viam viri in adolescentia. Via aquilæ in cœlo fuit Christus in ascensione ; via colubri, in resurrectione, quia coluber in petra renovatur, ubi dimittit vetustam pellem ; via navis in mari, in passione ; « via viri in adolescentia, » in incarnatione, quam penitus se dicit ignorare : et verum est secundum humanam rationem ; sed per fidem credimus. Est ergo duplex altitudo firmamenti : una, per quam suprema respicit ; altera, per quam infima : una, per quam docet cognoscere Deum trinum ; altera, Deum incarnatum. De his duobus dicitur in *Isaia*, in visione, quæ omnium visionum suarum fuit radix [3] : « Vidi Dominum sedentem, » etc. Usque ibi : « Plena est omnis terra. » Et statim sequitur excæcatio Judæorum, et illuminatio gentium. Unde dicit Dominus [4] apud *Joannem* (c) : « Hæc dicit Isaias, quando vidit Dominum. » Et sequitur [5] : « Excæca cor populi hujus, et aures ejus (d) aggrava. » Unde illuminatio gentium, fuit excæcatio Judæorum. Et de hoc exclamat Apostolus : « O altitudo divitiarum, » etc. « Ego vidi, » scilicet visionem intelligentiæ per fidem sublevatæ, et stabilitæ in sublimitate sapientiæ æternæ, per quam est duplex lumen, inflammativum, et seraphicum : quod quidem seraphicum facit clamare tripliciter, et facit fides duplici seraphicatione animam seraphicam, et facit mentes alatas senis alis. Intellectus enim noster, secundum fidem illuminatus, clamat tripliciter : « Sanctus, Sanctus, Sanctus. » Sunt enim duo seraphim in nobis stabiliti per fidem ; et quilibet clamat triplici exclamatione, tamen non nisi semel : « Dominus Deus. » Notitia enim Dei est notitia trium personarum, cum unitate essentiæ. Unde [6] : « Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, et Spiritus sanctus : et hi tres unum sunt. » Intellectus ergo seraphicus, id est, illuminatus et inflammatus per fidem, clamat ter : « Sanctus. » Alter seraph respondet : « Sanctus, Sanctus, Sanctus ; » quia sicut in Deo æterno est trinitas personarum cum unitate essentiæ, ita etiam in Deo humanato sunt tres naturæ cum unitate personæ : et isti sunt tres radices fidei, quas qui ignorat, vix credit : ut corpus, anima, deitas. Sanctus Christus sanctum habet corpus : sanctus Christus, sanctam habet animam ; sanctus Christus, sanctam habet divinitatem. Sanctus interius, sanctus exterius, sanctus inferius, sanctus superius. Hæ sunt duæ cognitiones fidei illuminantes et ardentes triformiter, ad unitatem reductæ. Clamare autem dicuntur propter admirationem, quia utrumque est admirabile. Unde dicit *Psalmus* [7] : « Domine Dominus noster, quam admirabile, » etc. et : « Minuisti eum paulo minus ab angelis. » Et vere admirabile nomen quantum ad Deum trinum, quia ibi est vera distinctio personarum cum unitate essentiæ, per quam sunt summæ, coæquales, coæternæ, consubstantiales, coessentiales. Item est admirabile, quoniam tres naturæ conjunctæ sunt ; supremum cum infimo sine depressione ; primum cum ultimo sine innovatione ; simplex cum composito sine compositione. In his

Quatuor difficilia.

Duplex altitudo firmamenti.

Duo seraphim in nobis.

Clamor trisagii.

(a) *Cæt. edit.* sapientia. — (b) *Item* scientia. — (c) *Cæt. edit.* dicit Joannes. — (d) *Item* ejus, et aures.

[1] *Rom.*, XI, 33. — [2] *Prov.*, XXX, 18. — [3] *Isa.*, VI, 1-3. — [4] *Joan.*, XII, 41. — [5] *Isa.*, VI, 10. — [6] I *Joan.*, V, 7. — [7] *Psal.* VIII, 1, 6, 10.

tribus omnia mirabilia radicantur, et sunt juncta cognitioni divinitatis et humanitatis; quia incarnatio non cognoscitur, nisi cognoscatur distinctio personarum. Si non cognoscas Trinitatis distinctionem, ita bene Pater incarnatus est, ut Filius; et Pater passus est, ut Filius; et es sabellianus, et patripassianus. Item, si ponas Trinitatem, et non incarnationem, testimonium habes in cœlo, et non accipis in terra: cum tamen[1] « tres » sint, « qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, et sanguis. » In spiritu divinitas; in aqua humanitas; in sanguine vero est vita. Anima per sanguinem intelligitur: per sanguinem enim Christi, spiritus jungitur aquæ, quia, mediante anima, divinitas conjungitur humanitati. Habemus ergo duos seraphin clamantes et admirantes; restat, quare sex alas habent; et tunc videbuntur ea, quæ fidei sunt. Fides enim est in Deum æternum, et humanatum. Fides in Deum trinum est una illustratio senarum alarum; et hoc dupliciter: aut quantum ad distinctionem personarum; aut quantum ad diffusionem Trinitatis in creaturam, secundum essentiam, virtutem, et operationem. Primo modo sunt tres articuli, scilicet Patris ingeniti, Filii unigeniti a solo Patre, Spiritus sancti ab utroque spirati. Isti sunt tres alæ in latere dextro, scilicet in æternitate; et non potest addi, nec minui ad emanationem, ut scilicet sit producens tantum, et non productum, quia sic esset infinitas ex parte ante; nec sit productum, quia sic esset infinitas ex parte post: ergo necesse est ponere producens, et productums. Similiter, ut ad invicem cohærant; aliter in divinis esset distinctio sine ordine: distinctio autem sine ordine confusio est. Unde necesse est, quod Spiritus sanctus procedat ab utroque: et hoc dicunt omnes sapientes Græci: nec est controversia, nisi de nomine, et per consequens iste fit error in fatuis Græcis. Similiter in sinistra sunt tres alæ, in quantum ab una essentia, virtute, et operatione est diffusio in creaturam. Et secundum hoc est triplex operatio. In quantum unus Deus, est creator, sanctificator, præmiator; quia omne, quod ab ipso emanat, aut est natura, aut gratia, aut gloria. Et sic Pater, et Filius, et Spiritus sanctus unus creator per naturam, unus sanctificator per gratiam, unus præmiator per gloriam. Primum autem est ex tempore; secundum in tempore; tertium post omne tempus. Primum est in initio temporis; secundum in decursu; ultimum in consummatione. Est etiam creatio animæ in decursu temporis, quia[2]: « Pater meus usque modo operatur, et ego operor, » ait Salvator. Præmiatio etiam fit in medio temporis, vel sanctificatio animarum; sed post fiet perfecta. Item creatio attribuitur Patri, quia potens; et sanctificatio Spiritui sancto, quia bonus; præmiatio Filio, quia judicabit, et rex apparebit. Sed quomodo respondebit ala alæ? Dicendum, quod sanctificatio aut consideratur quantum ad veniam, quæ quidem fit per redemptionem, et sic attribuitur Filio; aut quantum ad gratiam, et sic Spiritui sancto. Similiter præmiatio consideratur secundum judicium sententiantis, et sic attribuitur Filio; aut quantum ad amorem præmiantis, et sic Spiritui sancto. Media autem operatio pervenit ad ultimum: sic tres alæ disponuntur. Alter seraph propinquior est nobis, et habet similiter sex alas: tres secundum descensum, et tres secundum ascensum, veniendo ab ala super caput, per medium, ad alam super pedes. Hi sunt tres articuli secundum incarnationem, crucifixionem, et descensum ad inferos secundum animam. Incœpit in assumptione humanitatis, quia necesse fuit ut uniret sibi naturam, in qua appareret, et per quam descenderet, quia ipse de se immutabilis est; deinde venit ad crucem; deinde ad infernum. Hæ alæ in sinistro. Similiter tres supra ascendendo: prima de inferis in mundum ascensio; de mundo in cœlum; et post judicium, ab Ecclesia mili-

Græci sapientes de processione Spiritus

Sancti recto sentiunt.

[1] I Joan., V, 8. — [2] Joan., V, 17.

tanto in triumphantem. Et spolatio inferni in resurrectione; apertio paradisi in ascensione; consummatio regni in judicio : his nihil certius. Hæ sex alæ primæ, sex considerationes sunt perfectæ Dei, in tribus personis et tribus operibus; sex alæ aliæ secundæ, sex considerationes sunt Dei incarnati. In his ergo duodecim est fides, cujus prædicatores sunt duodecim Apostoli. Ala enim sublevat ad volandum, quia eorum consideratio transcendit omnem humanam rationem. Sine hac duplici consideratione nullus est cultor Dei. In cujus designatione [1] pontifex in superhumerali habebat lapides duos, unum in dextero latere, et alterum in sinistro; et in illis scripta erant duodecim nomina filiorum Israel, sex nomina in lapide uno, et sex in altero; et erant in lapide onychino lucido et ardenti, et in quo fides humanitatis et divinitatis exprimitur, quæ similiter exprimuntur in Symbolo a duodecim apostolis composito, et in fide hac sacrificium placet Deo. In lapidibus ordinabantur nomina secundum nativitatem eorum; in Symbolo, secundum dicta apostolorum. Unde Petrus dicit [2] : « Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem, » etc. : ecce unus articulus Patris ingeniti. Andreas subjunxit : « Et in JESUM CHRISTUM Filium ejus unicum Dominum nostrum : » ecce secundus Filii geniti a Patre. Deinde sequuntur sex ad humanitatem pertinentes. Joannes : « Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine; » tertius articulus. Deinde Jacobus major : « Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, et sepultus; » quartus articulus. Deinde Thomas : « Descendit ad inferna; » quintus. Tertia die : « resurrexit a mortuis; » sextus. Deinde Jacobus minor : « Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis; » septimus. Deinde Philippus : « Inde venturus est judicare vivos et mortuos; » octavus. Deinde Bartholomæus : « Credo in Spiritum sanctum; » nonus. Deinde Matthæus : « Sanctam Ecclesiam catholicam; » decimus. Deinde Simon Chananæus : « Sanctorum communionem, remissionem peccatorum; » undecimus. Deinde Judas Thaddæus; « Carnis resurrectionem. » Deinde Matthias : « Et vitam æternam; » duodecimus. Amen. Et hæc, secundum quod Spiritus sanctus instituit, unit, purificat quantum ad tres ultimas operationes propter ultimum, sequitur.

SERMO IX.

De fidei altitudine, et firmitate.

[3] *Vocavit Deus firmamentum cœlum*, etc. Dictum est supra, quod altitudo fidei in duobus consistit : in altitudine sublimitatis, et in altitudine profunditatis. De altitudine fidei dictum est; nunc dicendum est de ejus firmitate. Sed si alta, quomodo certa? quia res quanto altior, tanto minus nota; et quanto minus nota, tanto magis dubitabilis. Ideo intelligendum, quod hujus fidei firmitas est triplex : prima est ex testimonio veritatis expressæ per Verbum increatum; secunda, ex testimonio veritatis expressæ per Verbum incarnatum; tertia, ex testimonio veritatis expressæ per Verbum inspiratum. De primo dicit Joannes [4] : « Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, et Spiritus sanctus : et hi tres unum sunt. » A tribus datur testimonium; sed exprimitur per Verbum, quia Verbum et Patrem et seipsum exprimit, et omnia alia, dicente David [5] : « Verbo Domini cœli firmati sunt. » Cœli, id est cœlestes, per fidem Verbo Dei firmati sunt. Et isto Verbo firmantur et cœlestes, et subcœlestes. Unde dicit : « Et spiritu oris ejus omnis virtus eorum. » Unde Scriptura, explicans mysterium hierarchiæ cœlestis et subcœlestis, in alio loco dicit [6] : « In æternum, Domine, verbum tuum permanet in cœlo, » scilicet Trinitatis. Super hoc verbum fundata est Ecclesia, scilicet terra. Unde

[1] *Exod.*, XXVIII, 9. — [2] Vid. *Diæta salutis*, tit. v, c. III — [3] *Gen.*, I, 8. — [4] I *Joan.*, V, 7. — [5] *Psal.* XXXII, 6. — [6] *Psal.* CXVIII, 89.

dicitur in *Isaia* :[1] « Quis mensus est pugillo aquas, et cœlos palmo ponderavit? quis appendit tribus digitis molem terræ ? » Hoc facit Verbum, per quod facta sunt omnia. Manus ejus, per quam cuncta creantur, formantur, seu distinguuntur, et ornantur, et tribus digitis levat, et suspendit terram, scilicet ecclesiasticam hierarchiam, quam creat, distinguit, ornat. Hæc manus metitur aquas, et omnia tenet in manu, sicut in pugillo res tenetur. Hæc est manus Verbi æterni, hoc testimonium transcendit nos. Unde animalia volatilia demittebant alas suas, cum fieret vox super firmamentum. Quomodo nos audiemus[2] « tonitruum, si sermonis ejus scintillam » vix apprehendimus? Condescendit autem nobis, quia se exprimit per Verbum incarnatum : et secundum testimonium Joannis[3] : « Qui de terra est, de terra loquitur : qui de cœlo venit, super omnes est. » Testimonium Christi, majus testimonio Joannis fuit, quia non alio supponente loquitur, quia anima ejus omnia vidit; et qui de cœlo est, cœlestia narrare potest. Unde dixit Nicodemo[4] : « Si terrena dixi vobis, et non creditis; quomodo, si dixero vobis cœlestia, credetis? » Huic Filio Pater testatur in voce[5]; Spiritus sanctus, in columbæ specie, ut testimonium ejus sit solidissimum, quia[6] : « Pater, quod dedit mihi, majus est omnibus his. » Hujus autem fidei Christus est fundamentum, et[7] « Nemo potest aliud fundamentum ponere præter id, quod positum est, CHRISTUS JESUS. » Ille est lapis angularis, de quo facit Isaias, et Petrus mentionem[8] : « Ecce ponam in fundamentis Sion lapidem angularem, probatum, speciosum. » Et Apostolus[9] : « Superædificati supra fundamentum apostolorum, » id est, supra Christum. Tertia firmitas est ex testimonio veritatis expressæ per verbum inspiratum, et hoc fuit in omnibus prophetis. Et nos audivimus hoc verbum, quo[10] « Spiritus sanctus testificatur, quoniam Christus est veritas. » Aliqui viderunt eum in carne : unde dicitur in *Luca*[11] : « Beati oculi, qui vident, quæ vos videtis. Dico vobis, quod multi reges et prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt. » Radiavit autem Spiritus sanctus in cordibus omnium prædicatorum, ad omnem veritatem prædicandam et scribendam, dicente Apostolo[12] : « Multifarie, multisque modis olim Deus loquens patribus; » et postea dicitur : « Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est, » etc.; et sequitur[13] : « Quæ cum initium accepisset enarrandi (*a*) per Dominum; ab eis, qui audierunt, in nos confirmata est, contestante Deo signis et portentis, et variis virtutibus, et Spiritus sancti distributionibus. » Et exemplificatur hic triplex firmitas fidei : primo, ut expressa per Verbum increatum, ibi : « Multifarie, » et : « Qui cum sit splendor gloriæ; » secundo, ut per Verbum incarnatum, ibi : « Purgationem peccatorum faciens; » tertio, ut per verbum inspiratum : « Quæ cum initium accepisset enarrandi (*a*) per Deum. » Hic Spiritus sanctus in mentibus electorum facit scripturas, et dat firmitatem fidei Christianæ. Et quia specialiter in apostolis, ideo dicuntur duodecim fundamenta civitatis[14] : « Vidi civitatem de cœlo, » etc. Et dicitur, quod « in fundamento duodecim nomina apostolorum fuerunt scripta. » Non tantum autem testimonium apostolorum, sed varia testimonia Spiritus sancti in multis, in quibus sunt duodecim rationes firmitatis fidei, quæ sunt duodecim fundamenta, per concursum diversorum testimoniorum Spiritus sancti, fidem formavit inconcussam; licet vexata fuerit hæc firmitas in principio Ecclesiæ, ubi cruciabantur martyres ab idololatris. Similiter fuit vexata in medio tempore diversis hæresibus : vexabitur maxime in fine Ecclesiæ per tormenta, per argumenta, per miracula. Unde[15] : « Væ

Fides Ecclesiæ inconcussa.

[1] *Isa.*, XL, 12. — [2] *Job*, XXVI, 14. — [3] *Joan.*, III, 31. — [4] Ibid., 12. — [5] *Matth.*, III, 17. — [6] *Joan.*, X, 29. — [7] I *Cor.*, III, 11. — [8] *Isa.*, XXVIII, 16; I *Petr.*, II, 6. — [9] *Ephes.*, II, 20. — [10] I *Joan.*, V, 6. — [11] *Luc.*, X, 23, 24. — [12] *Hebr.*, I, 1. — [13] *Hebr.*, II, 2, 3, 4. — [14] *Apoc.*, XXI, 2, 15. — [15] *Luc.*, XXI, 23.

(*a*) *Vulg.* enarrari.

prægnantibus in his diebus, » hoc est, ut teneris in fide. Oportet ergo, quod fides firmetur per verbum inspiratum. Consurgit autem hæc firmitas ex quatuor, quasi ex quatuor lateribus civitatis : ex testificantium notitia certa; ex testificantium fama præclara; ex testificantium concordia plena, et ex testificantium sententia firma. Quia, si sit notitia certa, non sit autem fama bona, non credimus sibi : sed quando bonus est homo, scitur quod veritatem dicit. Et si habet certam notitiam, et famam claram, sed sibi multi contradicunt, adhuc potest esse dubitatio; si autem hæc tria habeat, et notitiam, et famam, et concordiam, et tamen non habet sententiam firmam, dubitatio esse potest. De notitia certa dicitur [1] : « Scio hominem raptum usque ad tertium cœlum, et audivit arcana, » hoc est, certa notitia, per ascensum usque ad tertium cœlum, et iterum per descensum usque ad tertium cœlum, et per illustrationes omnium cœlorum. Unde in *Ecclesiastico* dicitur [2] : « Ego feci, ut oriretur in cœlis lumen indeficiens, » id est, in cœlestibus viris lumen fidei firmum. Per triplex cœlum, triplex visio intelligitur, nempe, intellectualis pura, intellectualis adjuncta cum visione imaginaria, et intellectualis cum visione corporali manifesta. Prima invenitur in mentibus angelicis : secunda, in mentibus propheticis : tertia, in mentibus apostolicis. Harum visionum concursus est certitudo Scripturæ.

Visio intellectualis pura in mentibus angelicis est in Legislatore. « Lex enim [3] per angelos ordinata est. » Angeli eam dederunt; angeli eam scripserunt, qui puram veritatem videbant in luce æterna. Ad hanc visionem fuit Moyses sublevatus ultra omnes prophetas, quia scriptum est [4] : « Si fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum : at non talis servus meus Moyses; palam, et non per ænigmata et figuras, Deum videt, et ore ad os loquar ei. » Et in signum hujus [5] « jejunavit quadraginta diebus et quadraginta noctibus. » Qui etiam vidit angelum, qui [6] in rubo apparuit ei. Et exponit beatus Stephanus [7], quia non fuit ibi Dominus, nisi per subjectam creaturam, sed *angelus* fuit.

Secunda certitudo fuit in mentibus propheticis [8] : « Habentes firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies illucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris : hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia Scripturæ propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia; sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. » Visiones enim prophetarum fuerunt imaginariæ, ut Isaiæ, Daniel.

Tertia est certitudo ex visione intellectuali juncta cum corporali. Hæc fuit in mentibus apostolicis, dicente Joanne [9] : « Quod fuit ab initio, quod vidimus, et manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ, et non aliud quam quod vidimus (*a*), annuntiamus vobis.» Unde Thomas tangere voluit [10] : « Quia vidisti me, Thoma, credidisti : » et alibi [11] : « Qui vidit, testimonium perhibuit. « Et in *Actibus* [12] : « Præcepit nobis testificari. » Et beata Virgo Maria, doctrix apostolorum et evangelistarum, contrectavit hoc Verbum in utero et in sinu. Hæ tres visiones, sive certitudines concurrentes, angelicæ, propheticæ, apostolicæ, dant certitudinem fidei et scripturæ. Has tres Paulus habuit, quando Christum corporaliter vidit [13] : « Novissime, inquit, tanquam abortivo visus est et mihi. » Qui etiam ad supremam visionem fuit sublimatus, tandem ad intellectualem. Bene ergo dictum est [14] : « Ego feci in cœlis, ut oriretur lumen indeficiens. »

Secunda firmitas est ex testificantium fama præclara. Hæc in tribus consistit : in præ-

[1] II *Cor.*, XII, 2. — [2] *Eccli.*, XXIV, 6. — [3] *Gal.*, III, 19. — [4] *Num.*, XII, 6-8. — [5] *Exod.*, XXIV, 18. — [6] *Exod.*, III, 2 — [7] *Act.*, VII, 30. — [8] II *Petr.*, I, 19-21. — [9] I *Joan.*, I, 1. — [10] *Joan.*, XX, 29. — [11] *Joan.*, XIX, 35. — [12] *Act.*, X, 42. — [13] I *Cor.*, XV, 8. — [14] *Eccli.*, XXIV, 6.

(*a*) *Vulg.* et vita manifestata est, et vidimus, et testamur.

claritate meritorum, miraculorum[1], et martyriorum. Præclaritas meritorum fuit in patriarchis; unde[1]: « Laudemus viros gloriosos. » Patriarchæ miracula non fecerunt, sed famosi fuerunt meritis. Illi fuerunt initium Scripturæ, quia agit de apparitionibus illis factis. Præclaritas meritorum et miraculorum fuit in legislatore. Vide magna miracula in flagellatione Ægypti, in transitu maris, in deserto, ut quibus per quadraginta annos non sunt attrita calceamenta, nec vestimenta, manna de cœlo pluit illis. Vide Josue, qui solem fecit stare, qui aquas divisit in ingressu terræ promissionis, et aquæ reversæ sunt in suam originem. Adjunge his Eliam, et Eliseum: qui Elias cœlum claudebat, pluviam dabat, cibum augmentabat; qui in curru igneo ascendit cœlum. Elisæus, qui vivens mortuum suscitavit; qui mortuus etiam mortuum suscitavit; qui etiam homines capiebat. Ante legem ergo, et post legem, et in datione legis, facta sunt miracula, et nonnisi in hoc populo. Ex quo sequitur, quod isti viri amantissimi, et cari Deo, fuerunt in veritate fundati. Hæc est ergo certitudo fidei. Tertia præclaritas est miraculorum et martyriorum. Et hæc certitudo veritatis apparet, quando homo vult mori pro veritate quam prædicat, ut Isaias, et alii prophetæ.[2] « Quem prophetarum non persecuti sunt patres vestri? » Si dicant hæretici, quod ipsi pro veritate moriuntur, et habent merita; tertium tamen non habet, miracula scilicet: nunquam auditum est, quod hæreticus, vel ante, vel post mortem fecerit miracula. De istis cœlis legitur[3]: « Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum, » scilicet viros cœlestes, in quibus videmus hanc triplicem claritatem, quæ sunt opera digitorum Dei. In isto digito tertio, scilicet miraculi, deficiunt magi Pharaonis, id est, hæretici, et quicumque alii infideles.

Miracula magna.

Tertia firmitas fidei est ex testificantium concordia plena, quæ est in tribus, in eloquiis scripturarum, in decretis conciliorum, in documentis sanctorum. De primo legitur[4]: « De medio petrarum dabunt voces, » hoc est de medio duorum cherubin, de quibus loquebatur Dominus, sive de quorum medio, scilicet de medio duorum testamentorum. Isaias dicit[5]: « Ecce Virgo concipiet. » Lucas dicit[6]: « Ecce concipies. » Alius dixit[7]: « Morietur (a) Christus. » Et Evangelista[8]: « Occidetur. » Quidquid ergo dictum est per prophetas, impletum est per Christum. Et Isaias dicit[9]: « Ascendet Dominus super nubem levem, et ingredietur Ægyptum, et movebuntur simulacra: » hoc factum est per Christum. Nunquam iuventus est aliquis propheta, vel philosophus, qui idololatriam potuerit removere: quod tamen Christus fecit per apostolos ubique terrarum: hi vero testes sunt Scripturæ, prophetæ, et apostoli. Nec potest dici, quod apostoli subornaverunt (b) prophetas, ut sic dicerent, sicut evenit in Christo. Si enim eodem tempore fuissent, posset haberi suspicio: sed illi præcesserunt: veritas ergo ista est infallibilis. Si enim contingens dicatur firmiter esse futurum, et cognoscatur certitudinaliter, impossibile est quod videatur aliter, nisi in veritate certa. Vetus ergo Testamentum, et Novum in magna consonantia et harmonia conveniunt, et sunt sicut viginti quatuor seniores circa thronum Christi, ut nulla sit dubitatio. Secunda firmitas est in decretis conciliorum, quia illa, quæ in dubium veniebant, ibi confirmata sunt. Arius dicebat, quod Pater major erat Filio secundum essentiam, et per hoc nitebatur ostendere non esse Filium æqualem Patri. Et in primo concilio, ubi fuerunt viri sanctissimi (beatus Nicolaus fuit ibi), ubi, dico, fuerunt trecenti decem et octo episcopi, ubi fides confirmata est catholica, scilicet universalis, et factum est auctoritate Petri

Veteris Testamenti et Novi consonantia

Nicænum I generale [illegible] episcoporum

[1] Eccli., XLIV, 1. — [2] Act., VII, 52. — [3] Psal. VIII, 2. — [4] Psal. CIII, 12. — [5] Isa., VII, 14. — [6] Luc., I, 31. — [7] Dan., IX, 26, quoad sensum. — [8] Luc., XVIII, 30, quod sensum. — [9] Isa., XIX, 1.

(a) Occidetur. — (b) Cat. edit. subordinaverunt.

Nicænum, Constant., Ephes. et Chalc.

et aliorum patrum. Unde [1] quatuor concilia principalia fuerunt, quæ dant testimonia huic fidei. Tertia (a) est in documentis doctorum et sapientum, in mundana sapientia, et divina, ut Dionysius, Gregorius, Nazianzenus, Gregorius Nyssenus, Damascenus, Basilius, Anselmus, Chrysostomus. Latini similiter: Hilarius, Gregorius, Augustinus, Ambrosius, Hieronymus. Documenta istorum concordant, et idem dicunt, idem sapiunt. De his dicit Job [2]: « Quis enarrabit cœlorum rationem, et concentum cœli quis dormire faciet? » Hæc est concordia Scripturarum, conciliorum, et doctorum. Quarta ratio firmitatis fidei, est ex testificantium sententia firma: quæ firmitas habetur ex hoc, quod consentit rationi, quia ratio non potest contradicere fidei. Judicium enim rationis illustratæ est, quod de Deo summe est sentiendum, et altissime. Hoc autem tripliciter sentiendum de Deo est: altissime et piissime; altissime et verissime; altissime et optime. Ratio ergo dictat, quod de Deo altissimo est sentiendum altissime et piissime, quod illa essentia nobilis est nobilissimo modo. Cum enim forma universalis nobilior sit particulari, quia in multis; particularis autem nobilior universali, quia particularis in uno, non numerata; sed universalis in multis est numerata: ergo essentia divina habere debet quod nobilitatis est in creatura, ut sit una in multis non numerata. Sentiendum est etiam piissime, quod illa essentia est origo omnium creaturarum, creans omnes res, et quod immediate ab ipsa omnes res procedunt. Nisi tu sentias quod totalitas rei ab ipsa procedit, non sentis de Deo piissime. Plato commendavit animam suam factori; sed Petrus commendavit animam suam Creatori. Secundo est sentiendum de Deo altissime et verissime, quia ipse est veritas omnia gubernans, omnia illustrans, omnia rectificans, omnia disponens, dicente David [3]: « Dominus illuminatio mea, et salus mea; quem timebo? » Non ergo gubernatio est attribuenda astris. Tertio sentiendum est de Deo altissime et optime, quod sit optimus, ex quo se summe diffundit et diligit. Unde [4]: « Proprio Filio non pepercit, » et donando nobis illum, dedit quidquid scivit, quidquid potuit. « Omnia, inquit Filius, quæcumque Pater habet, mea sunt. » Dedit autem Pater nobis Filium natum, dedit nobis passum pro nobis, ressuscitatum propter nos, quia [6] « propter nimiam charitatem, qua dilexit, » etc. Unde [7] « per viscera misericordiæ Dei nostri. » Intima Dei bonitas facit, quod summe diligat, summe misereatur. Hæc omnia apparebunt in resurrectione, quia per summam pietatem, qua omnia creavit, omnia restauravit; per summam veritatem omnia judicabit; per summam benignitatem omnia glorificabit. Ex hoc sensu nascitur in anima triplex influxus ab illa luce, per quam stabilitur anima in Deum: primus est robur virtutis; secundus est zelus veritatis; tertius, excessus amoris. Robur virtutum est primus, quia nihil difficile est animæ habenti fidem inconcussam: quia [8] « si potest (b) credere, omnia possibilia sunt credenti: » quia paratus est sustinere omnia propter Deum, quia per fidem et virtutem stabilitur. Secundus influxus est veritatis zelus, ut homo indignetur contra omne malum, et afficiatur statim ad omne bonum. Dedignetur omne malum, sicut Elias, qui prophetaverat de Achab et Jezabel, quod comederent ex eis canes. Dixit Achab [9]: « Numquid invenisti me inimicum tibi? » Respondit Elias: « Inveni, quia venumdatus es, ut faceres malum in conspectu Dei: » quasi diceret: Quicumque est contrarius Deo, est contrarius mihi. Tertius influxus est excessus (c) amoris, quando anima in vituperiis et tribulationibus semper sentit jucunditatem amoris; hoc maxime est, quando ardens sentit, quod Dominus facit gustare [10]

[1] *Cf.* Grat., Dist. XV, c. *Sancta Romana.* — [2] *Job*, XXXVIII, 37. — [3] *Psal.* XXVI, 1. — [4] *Rom.*, VIII, 32. —
[5] *Joan.*, XVI, 15. — [6] *Ephes.*, II, 4. — [7] *Luc.*, I, 78. — [8] *Marc.*, IX, 22. — [9] III *Reg.*, XXI, 20. — [10] *Psal.* LXXVII, 25. — (a) *Leg.* Tertium. — (b) *Vulg.* potes. — (c) *Cæt. edit.* incessus.

« panem angelorum. Et hunc reputant omnes stultum; et ipse reputat omnes stultos : et secundum veritatem sunt. Et hoc est summum fidei, et apex, ut per experientiam inebrietur, et jam nil curet de mundo. Hæc enim defendet tempore Antichristi. Unde [1] : « Mittet illis Deus operationem erroris. » De apice fidei, quæ amor est, Apostolus dicit [2]: « Quis nos separabit a charitate Christi? » usque ibi : « quæ est (a) in Christo Jesu; » et alibi : « In charitate radicati et fundati : » hoc est firmamentum cœli. Unde Psalmista dicit [3] : « Confitebuntur cœli mirabilia tua, » scilicet animæ mirabilia, quæ in se sentiunt. Hæ enim experientiæ faciunt fidem stabilissimam. Quando ergo homo sentit de Altissimo piissime, verissime, et optime, tunc zelo et excessu amoris rapitur anima ad tertium cœlum, etsi non ita excellenter, ut Paulus: et tunc domus fundatur supra firmam petram.

SERMO X.

De fidei speciositate, quæ cœlo comparatur.

[4] *Vocavit Deus firmamentum cœlum;* etc. De altitudine fidei, et ejus firmitate dictum est; nunc de speciositate dicendum. Dicitur enim « cœlum, » quasi cœlatum [5], id est, sculptum luminibus. Quomodo speciosa sit hæc fides, in *Genesi* dicitur [6] : « Suspice cœlum et numera stellas, si potes : sic erit semen tuum. » Pollicitatio seminis carnalis facta est ad Abraham, quia : « Sic erit semen tuum : » pollicitatio similiter seminis spiritualis ei facta est, eo quod [7] « pater multarum gentium » per fidem futurus erat. Caro Abraham generavit semen, et multiplicatum est multiformiter; ejus generatio spiritualis fuit, et generavit spiritualiter mente fœcundata pullulationes speculationum orientium ex fide, transcendentes claritatem siderum. Unde [8] : « Sustulit me in spiritu in montem magnum et altum, et vidi Hierusalem descendentem. » Et quod « habebat duodecim portas, et super quamlibet portam margarita una, et portæ ex singulis margaritis : » hæ speculationes fidei comparantur sideribus, et comparantur duodecim margaritis. Licet enim sint stellæ illæ innumerabiles, tamen sunt duodecim signa, per quæ sol currit. Ista duodecim signa nihil aliud sunt, nisi quod stellæ, secundum varias figuras et varietatem luminum, habent diversas influentias : et sol illis conjunctus, temporibus variis, secundum diversas influentias, habet vitam ministrare in mundo. Hæ autem, ut dictum est, orientes speculationes ex fide comparantur claritati margaritarum, quia sunt fulgidæ, vivificæ, jucundæ, ad modum margaritæ, quæ habet fulgorem, sive fulget, confortat per efficaciam, cor jucundat. Secundum hoc igitur ingrediuntur ad contemplationem, nec potest ad visiones *Apocalypsis* homo nudus accedere, nisi intelligat ista. Cum igitur sit [9] « alia claritas solis, alia stellarum, » nos [10] « sublimati per fidem, transformamur a claritate in claritatem, » et hoc « revelata facie, » ut similes simus duodecim stellis, et duodecim margaritis. Duodecim speculationes sunt, quas habemus ex fide : credere Deum primum, Deum trinum et unum, et exemplar rerum, ut creantem mundum, ut formantem animam; dantem spiritum, Deum carni unitum, Deum crucifixum, medelam mentium, vitale pabulum, ultorem scelerum, præmium æternum. Nota etiam, quod quædam sunt credibilia, quæ sunt (b) intelligibilia per rationem, ut Abraham genuit Isaac, sive facta particularia; quædam autem credibilia non sunt intelligibilia : et quando intelliguntur, rationes solidas habent. Ad sufficientiam horum duodecim, nota, quod claritas fidei speculanda est, ut veritatis præexistentis, ut veritatis

[1] II *Thess.*, II, 10. — [2] *Rom.*, VIII, 35-39. — [3] *Psal.* LXXXVIII, 6. — [4] *Gen.*, I, 8. — [5] Idem supra, serm. VIII, p. 70. — [6] *Gen.*, XV, 5. — [7] *Gen.*, XVII, 4. — [8] *Apoc.*, XXI, 10, 21. — [9] I *Cor.*, XV, 41. — [10] II *Cor.*, III, 38.

(a) *Cæt. edit.* qui erat. — (b) *Cæt. edit.* credibilia, sive.

efficientis, ut veritatis reficientis, ut veritatis perficientis. Ut veritatis præexistentis, tripliciter : vel quantum ad essentiam, vel quantum ad excellentiam, vel quantum ad refulgentiam. Primo, quantum ad essentiam (*a*). Esse enim Dei primum est, quod venit in mente. Unde dicitur Moysi quærenti, quod nomen Dei esset : respondit [1] : « Ego sum, qui sum. » Et in hoc comprehendit quidquid est, sive bonum, sive potens. Secundo, quantum ad excellentiam, ut Deus unus, trinus, et verus. Tertio quantum ad refulgentiam, ut exemplar rerum. Si autem consideratur ut claritas efficiens, hoc est tripliciter : aut in quantum inchoat naturam, sive mundum ; aut in quantum (*b*) illustrat industriam ; aut in quantum (*c*) inspirat gratiam. Ut (*d*) inchoat naturam, sive mundum, quod non solum est credibile, sed etiam intelligibile. Ut illustrat industriam ; et sic format animam secundum intellectum humanum, et angelicum, et sic Deus est objectum intellectus : et hinc est, quod habet rationem perpetui, quantum ad imaginem creationis, reparationis, similitudinis : quia imago est essentialis dependentia, et relatio. Ut inspirat gratiam : hic est consummatio, et hoc est credibile, et intelligibile. Voluntas enim non perficitur, nisi per donum Spiritus sancti infusum. Si autem claritas veritatis consideratur ut reficiens, similiter triplex claritas refulget in anima : aut quantum ad humanæ et angelicæ reparationis principium ; vel quantum ad pretium ; vel quantum ad effectum. Primum est speculari Deum carni unitum, quod est credibile, et intelligibile : si ut pretium, sic cruci affixum ; si ut effectus, sic Deus medicina est animæ. Est ergo principium nostræ creationis, reparationis, præmiationis. Si ut confirmans, sive perficiens, sic tripliciter : ut vitale pabulum Ecclesiæ militantis et triumphantis ; ut ultorem scelerum ; ut finale præmium. Oportet Deum esse præmium ; ergo est credibile, et intelligibile, et hoc secundum influentiam, secundum legem justitiæ, clementiæ, et concordiæ. Secundum primum, ut virtus : secundum secundum, ut veritas : secundum tertium, ut influentia. Hæ sunt duodecim portæ, de quibus *Psalmista* dicit [2] : « Aperite mihi portas justitiæ. Justi intrabunt in eam ; » quia [3] « justus ex fide vivit. » Primum speculabile circa Deum est, quod primum nomen Dei est esse, quod manifestissimum et perfectissimum : ideo nihil manifestius, nihil perfectius : quia quidquid de Deo dicitur, reducitur ad esse, hoc est proprie proprium nomen Dei. Deus non dixisset Moysi, sive latori legis : « Ego sum, qui sum, » nisi esset primus. Postea dixit [4] : « Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob, » in quo mysterium Trinitatis expressit. Tertio dixit [5] : « Qui fecit os hominis et linguam (*e*) : » in quo explicavit se esse exemplar. Deum esse primum, manifestissimum est, quia ex omni propositione sequitur esse Deum. Etiam si dicas ; « Deus non est, » Deus est : quia omnis propositio infert se affirmativam, et negativam : ut si Socrates (*f*) non currit, verum est Socratem (*g*) non currere. Consideratur etiam hæc veritas quasi in speculo quodam, quod confortat, et dat visum. Omnis enim creatura concurrit ad hoc speculum faciendum, et jungitur in hoc speculo secundum viam ordinis, originis, completionis. Primo tripliciter, secundum rationem posterioris ad prius, et inferioris ad superius, et temporis ad ævum, vel ævi ad æternitatem. Manifestum enim est, si est posterius, est prius, ergo et primum : ergo in isto ordine per posteriora ad priora, et ad primum pervenitur. Omnia enim vel sunt posteriora, vel media, vel prima. Secundo est ordo inferioris ad superius, et superioris ad summum, quæ habent essen-

Deum esse tripliciter probatur

[1] *Exod.*, III, 14. — [2] *Psal.* CXVII, 19 — [3] *Habac.*, II, 4; *Rom.*, I, 17. — [4] *Exod.*, III, 15. — [5] *Exod.*, IV, 11.

(*a*) *Cæt. edit. deest* primo, quantum ad essentiam. — (*b*) *Cæt. edit. deest* aut in quantum. — (*c*) *Item.* — (*d*) *Cæt. edit. deest* Ut. — (*e*) Vulg. *Quis fecit os hominis?* — (*f*) *Cæt. edit.* Sortes. — (*g*) *Cæt. edit.* Sortem.

tialem ordinem, et dependentiam, secundum ordinem naturæ : et non dicitur hic superius, et inferius, secundum lineam prædicamentalem, sed secundum magis nobile, et minus. Tertio est ordo temporis ad ævum, et ævi ad æternitatem : quia si est aliquid propter aliud creatum, et illud creatum erit propter increatum, et increatum erit propter se : ut si est res temporalis propter animam, et anima propter Deum, necessario ergo Deus propter (*a*) se est. Secundum ordinem ergo causalitatis, dignitatis, finis, omnia declarant esse primum et ultimum in ratione producendi; sed ultimum in ratione fiendi : hoc ergo secundum rationem ordinis.

Deum esse probatur ratione originis. Alio modo creatura dicit Deum esse secundum rationem originis, ut si est ens creatum, est ens increatum : et si est ens per participationem, est ens per essentiam : si est ens per compositionem, est ens per simplicitatem : et si est ens per multiformitatem, est ens per uniformitatem, vel identitatem. Primo dicendum, quod omne creatum ponit causam, et universitas causatorum ponit causam primam universalem. Tunc quæro de causa illa : aut est creata, aut non : si sic, est abire in infinitum; si non, habeo propositum. Item ens per participationem ab eo habet esse, quod est ens per essentiam, quia fluit ab eo. Similiter omne compositum est a componentibus : similiter et partes, cum sint dependentes ad invicem, sunt ab aliquo simplicissimo absoluto. Similiter de multiformitate : si enim est ens per multiformitatem, est ens per uniformitatem, ut in numeris, quia necesse est devenire ad unitatem : hoc ergo ratione originis. Tertio modo, ratione completionis : si est esse potentiale, est esse actuale; si est esse mutabile, est esse immutabile; si est esse secundum quid, est esse simpliciter; si est esse dependens, est esse absolutum; si est esse in genere, est esse extra genus. Ens autem potentiale venit ex actuali esse, necessario in diversis (*b*); sed in eodem, esse potentiale præcedit esse actuale. Similiter mutabile est fluens ab immutabili fixo. Similiter creatura essentialiter dependens a primo, et materia, et forma, et etiam accidens magis dependet a Deo, quam a suo subjecto : quia Deus potest facere, ut sit sine subjecto, ut in sacramento altaris; sed non, quod non dependeat ab eo. Similiter si est ens secundum quid, erit ens simpliciter in his quæ nata sunt esse simpliciter : ut si est sapiens secundum quid, est sapiens simpliciter. Similiter, ut removeatur instantia, est albus dente : ergo est albus simpliciter. Si est ens in genere, est ens extra genus. Ens enim in genere habet differentias coarctantes ; et tale non habet posse, esse, et agere universaliter. Unde Deus est ens extra genus, et supra genus. Hæ igitur speculationes ordinis, originis, et completionis, ducunt ad illud esse primum, quod repræsentant omnes creaturæ. Hoc enim nomen scriptum est in omnibus rebus. Et sunt hæ conditiones entis, super quas fundantur certissimæ illationes. Unde dixit auctor libri *de Causis* (*c*) : « Prima rerum creaturarum omnium est esse : »[1] sed ego dico : « prima rerum intelligentiarum est esse primum. »

(Margin, beside "Tertio modo": Deum esse probatur ratione completionis.)

SERMO XI.

Quomodo Trinitas speculum est pulcherrimum.

[2] *Nos autem revelata facie gloriam Domini speculantes*, etc. Dictum est de secunda visione, scilicet intelligentiæ per fidem elevatæ, quæ intelligitur per cœlum vel firmamentum, quod est altum, firmum, speciosum. Dictum est de duobus primis, et incœptum de tertio, scilicet speciositate, quæ est multiformis speculatio fidei. De qua dictum est Abrahæ, hoc est credenti [3] : « Suspice cœlum, et numera stellas, si potes. » Dictum est a Joanne [4] : « Sustulit me

(*a*) *Cæt. edit.* per. — (*b*) *Cæt. edit.* diversum. — (*c*) *Cæt. edit.* libro.

[1] Lib. *de Caus.*, prop. IV, in princ. — [2] II *Cor.*, III, 18. — [3] *Gen.*, XV, 5. — [4] *Apoc.*, XXI, 10.

in montem; » et per duodecim signa, per quæ currit sol intellectualis in hemisphærio nostræ intelligentiæ, et facit dies, et annum fidei; et per « duodecim portas ex singulis margaritis, » intelliguntur duodecim speculationes principales, ad quas aliæ reducuntur, et secundum quas aliæ regulantur, et diriguntur. Et illæ sunt fulgidæ, vivificæ, jucundæ. Prima erat, speculari Deum esse primum; secunda, Deum esse trinum, et unum. Circa has procedunt Sancti et Doctores: sed Sancti per viam speculationis, Doctores per viam investigationis. Dictum est ergo de primo speculo, scilicet quod *Esse* est nomen Dei manifestissimum, et perfectissimum: quia omnia, quæ sunt Dei, comprehenduntur in hoc nomine[1]: « Ego sum, qui sum. » Hoc nomen Dei est proprie proprium, de quo dictum est, quoniam res omnes repræsentant ipsum per viam originis. Hoc speculum componitur ex omnibus creaturis, ut patuit. Hoc nomen, in anima scriptum, illustrat eam: Augustinus[2] enim sic explanat: « Nos autem[3] revelata facie gloriam Domini speculantes, » non a prope, sed de longe, scilicet a speculo: sed hoc speculum est cum ænigmate adhuc, quia si videretur sine ænigmate, esset homo beatus. Hoc speculum format Augustinus, qui volens ostendere unitatem et trinitatem Dei, dicit sic[4]: « Neque enim divinorum librorum auctoritas tantummodo prædicat esse Deum verum; sed omnis, quæ nos circumstat, ad quam nos etiam pertinemus, universa rerum natura proclamat se habere præstantissimum conditorem, qui nobis mentem rationemque dedit, qua viventia non viventibus, sensu prædita non sentientibus, intelligentia non intelligentibus, immortalia mortalibus, impotentibus potentia, injustis justa, speciosa deformibus, bona malis, incorruptibilia corruptibilibus, beata miseris præferenda videamus. Et per hoc, quoniam rebus creatis Creatorem sine dubitatione præponimus, oportet ut eum, et summe vivere, et cuncta sentire, atque intelligere, et mori et corrumpi mutarique non posse, nec corpus esse, sed spiritum omnipotentissimum, speciosissimum, et optimum, verissimumque fateamur. » Duodecim ponit conditiones: « æternus, immortalis, incorruptibilis, immutabilis; » ecce quatuor: item « vivus, sapiens, potens, speciosus; » et ecce quatuor: item « justus, bonus, beatus, sanctus spiritus; » ecce quatuor. De primo quaternario accipiatur unum nomen, scilicet « æternus, » quod alia tria comprehendit: quia si est æternus, eo ipso est immortalis: et si immortalis, eo ipso incorruptibilis: et si incorruptibilis, eo ipso immutabilis. De secundo quaternario accipiatur « sapiens: » ergo vivus: si vivus, ergo potens: si potens, ergo speciosus, quia sapientia est forma pulcherrima. Unde Sapiens dicit[5]: « Amator factus sum formæ illius. » De tertio quaternario accipiatur illud nomen « beatus, » quod comprehendit alia tria: quia si beatus, ergo bonus, ergo justus, ergo sanctus spiritus. In his ergo tribus, scilicet æternitate, sapientia, et beatitudine, una relucet Trinitas: æternitas Patri; sapientia Filio; beatitudo Spiritui sancto. Adhuc etiam redigit ad unum hæc tria, et accipit « sapientiam, » et ostendit Trinitatem: quia necesse est, si est sapientia, ut sit mens, quæ cognoscat se, et diligat se, et alia. Nec tamen intelligendum, quod ita sit Pater mens, quod Filius non sit; imo est insania; imo quia Pater mens, Filius est mens, Spiritus sanctus est mens. Item Filius notitia; Pater notitia, Spiritus sanctus notitia, et sic de aliis. Hoc autem in anima non est, quia mens non est notitia. Sapientia ergo in cognitione est: ubi ergo est cognitio, necesse est ut sit emanatio, sive generatio Verbi; ex qua generatione sequitur productio amoris nectentis. Et si producens est Pater, Verbum est Filius; nexus, Spiritus sanctus: in quibus est Trinitas vera,

[1] *Exod.*, III, 14. — [2] Aug., *de Trinit.*, lib. XV, c. VIII, n. 14.— [3] II *Cor.*, III, 18.— [4] Aug., *de Trinit.*, lib. XV, c. IV, n. [illegible]. — [5] *Sap.*, VIII, 2.

distincta, non in sapientia et in mente, sicut est in anima. Hoc est ex veritate sapientiæ. Et hoc dicit Anselmus[1] *Monologio* (*a*). Ex hoc enim, quod summus Spiritus se intelligit, Filius generatur, Spiritus sanctus spiratur. Hoc est speculum Trinitatis, unde Augustinus : « Sed nos cum Ruth colligamus spicas post messores, id est, post sacros Doctores. » Est autem duplex speculum Trinitatis : unum intellectuale, quod facit intelligere nomina dicta de Deo intellectualia ; secundum est magis materiale, quod fit per nomina transumptiva. Prima speculatio, quæ est intelligentia per fidem elevata, dicit Deum esse trinum et unum propter quatuor quæ sunt in divino esse, scilicet propter conditionem perfectionis, propter conditionem productionis, productivæ diffusionis, diffusivæ dilectionis : et unum sequitur ex altero. Est enim ibi suprema perfectio, ex qua sic primum principium habet perfectionem originis, ordinis, indivisionis.

Origo. Est autem origo originans perfectior, quam non originans ; et perfectior est origo originans originantem, quam originans non originantem. Ergo si ibi est perfecta origo, necesse est esse Patrem producentem Filium originantem, et Spiritum sanctum originatum. Item a parte ordinis sic : Ubi est perfectus ordo, ibi est ratio principii, medii, et ultimi : alioquin inordinatio accideret in divinis, sicut supra[2] dictum est. Oportet ergo per rationem ordinis, ut sicut ibi tres personæ sunt ex parte indivisionis, sic necesse est ibi esse indivisionem ; alioquin recederet a perfectione et ab unitate. Est enim indivisio unitas quædam : unitas autem est in principiis, et principiatis : in universalibus, et particularibus ; in voluntate, et natura.

Unitas quotuplex. Unitas in principiis est simplicitatis; in compositis, sive principiatis, totalitatis seu plenitudinis ; in universalibus, conformitatis ; in particularibus, innumerositatis ; in voluntate, unanimitatis ; in natura, inseparabilitatis. Unitas simplicitatis in principiis est defectiva, quia licet quodlibet principium sit simplex, non tamen de se sufficiens est ad aliud producendum, sine alio principio. Item unitas totalitatis, sive plenitudinis, in principiatis deficit, quia non est ex se, nec simplex. Item unitas in universalibus deficit, scilicet conformitatis, quia numeratur cum alia. Et licet essentia universalis sit in pluribus, numeratur tamen in illis. Item unitas in individuis deficit, quia cum materia numeratur forma. Item unitas voluntatis deficit, quia non ita conjunguntur animi, quin separari possint per discordiam. Item unitas inseparabilitatis in natura, in Deo ponenda est. Item in primo esse, est ratio perfectæ productionis ; et productio similis, et dissimilis ; æqualis, et inæqualis ; consubstantialis, et essentialiter differentis. De necessitate, si est productio dissimilis, præintelligitur productio similis : quod sic patet : Simile habet se ad dissimile, sicut idem ad diversum ; sicut unum ad multa : de necessitate tamen idem præcedit diversum, et unum multa : ergo productio similis præcedit productionem dissimilis. Sed creatura producitur a primo in esse, et est dissimilis : ergo de necessitate producitur simile, quod est Deus. Item secundum Boetium inæqualitates oriuntur ab æqualitatibus. Si ergo producitur a Deo quod est inæquale, scilicet creatura, necessario procedit productio æqualis, quod est Deus. Item, si producitur a Deo essentialiter differens, necessario producitur substantialiter idem. Quia autem aliquando extrinsecum est intrinsecum, in illis quæ habent intrinsecum et extrinsecum, ut patet, quia verbum dicentis extrinsecum præcedit mentis conceptus intrinsecus : ergo similiter a substantia æterna differens non manat, nisi producatur substantialiter idem. Ergo in Deo prius est productio similis, æqualis, consubstantialis, quam dissimilis, inæqualis, essentialiter differentis. Sed quid dices? Numquid intel-

[1] Anselm., *Monol.*, c. XLVI. — [2] Supra, serm. VIII, pag. 72.

(*a*) *Cæt. edit.* Monologion.

ligentes primum esse unum suppositum, ut gentiles, adhuc intelligunt substantiam, virtutem, et operationem? ergo si ita est, non intellecta Trinitate, vel emanatione, est intelligere productionem. Respondeo : Intellectus duplex est, perfectus, et plenus, et plene resolvens; et tali intellectu non est intelligere. Secundus est semiplenus ; sic intelligere semiplene potest intellectus creatus, sic quod resolvat in plura, quæ in Deo sunt unum ; aliter non. Item tertia ratio speculi est, quia in Deo est ratio productivæ diffusionis. Sic illud esse summe bonum est ; ergo summe diffundit se, scilicet tripliciter, diffusione actualissima, integerrima, ultimata vel ultimatissima, quia actualissima semper est, semper fuit, semper erit, semper genuit, semper generat, semper generabit. Hoc non potest habere creatura, quod semper sit, semper fuerit, et semper futura sit : ergo necesse est ut emanet æternus. Item integerrima non est hæc diffusio in creatura ; quia Deus non dat totum decorem exemplaris creaturæ : unde hoc non dat nisi generando Filium. Unde [1] : « Omnia, inquit Filius, quæ habet Pater, mea sunt : » hoc non dicit aliqua creatura. Item hæc diffusio est ultimata, ut det producens quidquid Deus dare potest; creatura autem recipere non potest quidquid Deus dare potest. Unde sicut punctus ad lineam nihil addit, non etiam mille millia punctorum ; sic bonitas creaturæ bonitati Creatoris nihil addit, quia finitum infinito nihil addit. Ergo necesse est, ut hæc diffusio secundum totum posse sit ab aliquo, quod omni creatura majus cogitari potest : et etiam ipsa creatura majorem se cogitare se potest. Sed in Filio productio est, sicut in Patre est. Si ergo Patre nihil majus cogitari potest, ergo nec Filio. Si Pater etiam ultimata diffusione non se diffunderet, perfectus non esset. Quarta diffusio est per rationem dilectionis ; necessario enim oportet, quod ubi beatitudo est, ibi summa sit dilectio. Est autem dilectio reflexa, connexiva, charitativa. Connexiva dilectio perfectior est, qua alterum diligo, quam reflexa, qua me diligo. Charitativa autem perfectior cæteris est, quæ habet dilectum et condilectum : ergo hæc est in divinis. Hac ergo dilectione Pater diligit Filium, et est infinitus ardor. Item est ibi dilectio gratuita, debita, permixta. Item est ibi dilectio pura, plena, perfecta, ut effluens et effluxa in Filio, ut refluxa in Spiritu sancto. Ex istis rationibus omnibus fit speculum nobile. Est autem aliud speculum congregatum ex parvis. Unde nota, quod licet tota Trinitas sit lumen intelligendi, Verbum tamen naturaliter habet rationem exprimendi. Omnis autem creatura clamat generationem æternam, et hanc exprimunt et repræsentant duodecim generationes. Est enim primus modus per diffusionem, secundus per expressionem, tertius per propagationem : per diffusionem, ut splendoris a luce, vel caloris ab igne, ut fluvii a fonte, ut imbris a nube plena, sive rorida. In prima diffusione deficit æqualitas, quia splendor non æquatur luci. In secunda deficit intimitas, quia calor non est intimus igni, sive ut informanti, sive ut originanti ; est enim accidens. In tertia deficit simultas, quia fons diffundit se per partes, non totus insimul. In quarta deficit integritas, quia non tota pluvia excutitur a nube ; imo per guttas. Jungas has quatuor conditiones ad unam diffusionem, quæ sit splendoris habentis æqualitatem caloris, habentis intimitatem et substantialitatem rivuli sive fontis, habentis simultatem imbris, habentis integritatem ; et sic habes vestigium generationis æternæ. Unde Filius aliquando comparatur splendori, dicente Paulo [2] : « Qui cum sit splendor gloriæ ; » aliquando rubo Moysi, ubi fuit expressa persona Filii ; aliquando fluvio, vel fonti, ut in *Genesi* [3] : « Fons ascendebat de terra, et fluvius egrediebatur de loco ; » aliquando imbri, ut in *Isaia* [4] : « Quomodo descendit imber de cœlo, et illuc (a)

Intellectus duplex.

Creatura ad creatorem sicut punctus ad lineam.

Dilectio triplex.

Generatio divina repræsentatur in creaturis

[1] *Joan.*, XVI, 15. — [2] *Hebr.*, I, 3. — [3] *Gen.*, II, 6. — [4] *Isa.*, LV, 10, 11. — (a) *Cæt. edit.* illic.

ultra non revertitur, sed inebriat terram; » et sequitur : « Sic erit verbum quod egredietur de ore meo; » scilicet de corde Patris. Secundus modus est per modum expressionis, ut speciei ab objecto, ut imaginis a sigillo, ut sermonis a loquente, ut cogitatus a mente; et hic est defectus. In prima deficit rei veritas, quia species in oculo, vel in anima, non est veritas rei. In secunda deficit simplicitas, quia imago sive figura non est in puncto, vel in simplici, sed partes habet. In tertia vero deficit stabilitas, quia sermo transit, et non manet. In quarta deficit substantialitas, quia conceptus mentis non est substantia, vel hypostasis. Auferas hos defectus, et pone expressionem, quæ sit speciei ab objecto habentis veritatem : ut imaginis a sigillo habentis simplicitatem; ut sermonis a loquente habentis stabilitatem; ut conceptus a mente habentis consubstantialitatem : et tunc habebis alteram partem speculi. De primo dicit *Psalmista* [1] : « Eructavit cor meum verbum bonum; » sequitur : « Speciosus forma præ filiis hominum. » De secundo dicit *Sapiens* [2] : « Candor est lucis æternæ, et speculum sine macula, et imago bonitatis illius. » Et Apostolus [3] : « Qui est imago invisibilis Dei. » De tertio, *Job* [4] : « Semel loquitur Deus, et idipsum non repetit. » Unde pone in Filio quod semper sit, et non deficit, nec revertitur. Quarto pone stabilitatem : conceptus enim mentis æternæ est hypostasis, conceptus nobilissimus, mentalis, perfectissimus. Unde in *Proverbiis* [5] : « Nondum erant abyssi, et ego jam concepta eram. » Aliquando ergo vocatur Filius species, imago, verbum manens in æternum; conceptus vero non inhærens, sed substantialis, et hypostasis. Sic ergo habes quatuor. Tertia generatio est per prolationem (*a*), et hoc quadrupliciter : ut germinis a semine; ut arboris a radice; ut prolis conceptæ a ventre, vel utero materno; ut filii a patre principiante. In prima generatione deficit formositas, quia in semine est forma confusa et occulta; sed non sic Filius. In secunda deficit conformitas; licet enim sit una radix, tamen differt in forma a ramis, licet unam arborem faciat. In tertia deficit actualitas, quia mater est principium, etsi aliquo modo activum prolis, potissime tamen passivum. In quarta deficit coævitas. Aufer ergo hos defectus, et pone primo formositatem. Unde *Isaias* [6] : « Erit germen Domini in magnificentia, et gloria, et fructus terræ sublimis. » Secundo pone conformitatem, sic Filius est conformis Patri, ut lignum vitæ in medio paradisi. Unde dicitur [7] : « Lignum vitæ est iis qui apprehenderint eam. » Tertio pone actualitatem, unde *Psalmus* [8] : « Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum, ex utero, » etc. « Ex utero » dicit, ubi est ratio fovendi in sinu Patris, a quo non recessit. Quarto pone coævitatem; *Psalmus* [9] : « Ego hodie genui te; » et hoc in æternitate, hoc est in meo *hodie* æterno. Has duodecim conditiones aggrega, et habebis speculum ad contuendum exemplar divinum, sive Verbum, quod omnia repræsentat, ut splendor procedens a luce cum perfectione æqualitatis, et sic de aliis. Per has conditiones solvuntur omnia argumenta Arii, per quæ arguit a generationibus imperfectis. De his duodecim dicitur in *Genesi* [10] : « Vidi per somnium solem, et lunam, et stellas undecim adorare me. » Iste est ille Joseph pulcherrimus, quem adorant omnia, et clamant temporalia per lunam, spiritualia per solem. Et undecim stellæ generationes creaturarum sunt secundum undecim conditiones, deficiente duodecima, quæ est in generatione Filii Dei : ideo ponuntur hic undecim stellæ in numero deficiente a duodenario, qui est numerus excrescens, quia respectu illius generationis habent defectum, et inclinant omnia ad generationem

Numerus excrescens

[1] *Psal.* XLIV, 1, 2. — [2] *Sap.*, VII, 16. — [3] *Coloss.*, I, 15. — [4] *Job*, XXXIII, 14. — [5] *Prov.*, VIII, 24. — [6] *Isa.*, IV, 2. — [7] *Prov.*, III, 18. — [8] *Psal.* CIX, 3. — [9] *Psal* II, 7. — [10] *Gen.*, XXXVII, 9.

(*a*) *Cæt. edit.* probationem.

Verbi. Omnia enim indicant generationem Verbi. Unde quando videtur splendor, a luce transferenda est mens ad considerandum generationem æternam, et sic de aliis. Et ibi est magna delectatio, dicente David [1] : « Delectasti me, Domine, in factura tua, » etc. Dicit ergo : « Nos revelata facie gloriam Domini speculantes. » Alio modo sic, et magis proprie, est generatio per diffusionem, ut splendoris, vel luminis a luce; et ibi est coævitas : deficit tamen æqualitas, quia splendor non æquatur luci. Item est diffusio, ut ignis ab igne; ibi est æqualitas, ut patet, quando una candela incenditur ab alia, quod tantum est lumen in una sicut in alia, et quotquot accendantur; deficit tamen consubstantialitas. Item est diffusio rivi a fonte, et hæc est consubstantialitas et intimitas : quia eadem aqua, quæ est in fonte, est in rivo : sed deficit nobilitatis ortus, quia in rivo per quosdam meatus et colationem, de aqua salsa fit dulcis. Item est diffusio imbris a nube, et ibi est nobilitas ortus, quia habet virtutes cœli, per quas infundit imbrem nubes; deficit tamen formæ decor, quia videtur nubes cœlum obscurare, et deturpare. Junge quod nobilitatis est, ut coævitatem, æqualitatem, consubstantialitatem, formæ decorem, et habebis unam partem speculi. Item est generatio per expressionem, ut speciei ab objecto : et hic est formæ decor, qui deficiebat in generatione imbris. Et hoc est mirabile, quomodo species generatur; quia non de materia aeris; quia cum non dicat essentiam, sed modum essendi, sufficit, ut habeat principium originativum, medium inter principium materiale, et principium effectivum. Unde Deus dedit virtutem cuilibet rei, ut gigneret similitudinem suam ex naturali fœcunditate. Unde secundum quod objectum gignit similitudinem suam, sic repræsentat generationem æternam ; secundum quod intentio animæ eam oculo unit, sic repræsentat incarnationem Verbi. Hæc generatio speciei deficit, quia non est ibi formæ fixio, sed vario modo habet generari, secundum quod patet in speculis; et diversimode habet repræsentari, prope, vel longe. Item est generatio per expressionem, ut figuræ a sigillo; et hoc est formæ fixio, quod deficit in præcedenti, deficit tamen vitæ vigor. Item generatio sermonis a dicente, ubi est vitæ vigor, quia sermo quamdam vim vitæ secum habet, ut patet, quod duobus dicentibus eamdem veritatem, unus melius exprimit alio, et imprimit. Unde Hieronymus [2]: « Habet nescio quid latentis energiæ vivæ vocis actus, » etc. Unde verba CHRISTI, non dubium quin prolata, et audita de ore ejus, majoris virtutis et potestatis erant, quam scripta. Hic tamen deficit vitæ mansio, quia sermo transit. Item est generatio conceptus a mente; et ibi est vitæ mansio, quia omnes cogitatus in memoria manent; sed ibi deficit consubstantialis fœcunditatis virtus, quia ille cogitatus non est consubstantialis virtus. Hæc quatuor jungantur, scilicet, formæ decor, formæ fixio, vitæ vigor, vitæ mansio; et habes secundam partem speculi. Item est generatio per propagationem, ut germinis a semine : et hoc est virtus substantialis, in qua deficit ultimum : similiter deficit vitæ robur. Item est generatio, ut surculi a radice; et hic est vitæ robur, sed deficit vivax sensus : non enim sentit, vel producens productum, vel productum suam originem. Item est generatio, ut fœtus a ventre, vel utero; hic est vivax sensus, sed deficit virtus activa, quia neutrum est activum, sed receptaculum potius, quam activum. Item est generatio, ut filii a patre; et ibi sunt omnes dictæ conditiones præter unam, scilicet lucis, quæ est coævitas, quæ est ponenda in generatione Filii Dei : et ab illa ultima generatione, scilicet Filii a Patre, denominatur generatio æterna. Et hæc ratificavit CHRISTUS, cum dixit [3] : « Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti : » non

[1] *Psal.* XCI, 5. — [2] Hieron., *ad Paulin.*, epist. — [3] *Matth.*, XXVIII, 19.

dixit : « In nomine lucis et splendoris. » Hæ sunt undecim stellæ adorantes Filium pulcherrimum, scilicet undecim conditiones nobiles, jam dictæ, quarum duodecima, scilicet coævitas, est in Filio Dei.

SERMO XII.

Quomodo Deus exemplar est omnium rerum, et Scriptura dicitur os Dei.

[1] *Nos autem revelata facie gloriam Domini speculantes*, etc. Dictum est de altitudine fidei, quia excedit investigationem rationis, ut patet ex duodecim articulis signatis per duodecim stellas, et per duodecim alas seraphin. Dictum est de firmitate ejus, designata per duodecim fundamenta civitatis. Item de speciositate, designata per duodecim portas civitatis, et per duodecim margaritas, quæ sunt speculationes fidei, et sunt fulgidæ et vivificæ, et jucundæ, quantum ad duas portas orientales, scilicet speculari primo (*a*) divinum Esse purissimum; secundo, Deum trinum et unum. Sequitur de tertia porta, quod sit exemplar omnium rerum. Supponendum enim est per fidem, quod sit conditor omnium rerum, gubernator actuum, doctor intellectuum, judex meritorum. Et ex hoc intelligitur, quod est causa causarum, et ars præstantissima originans, dux providissime gubernans, lux manifestissime declarans, vel repræsentans, jus rectissime præmians et judicans. Et primum ostenditur sic : creatura egreditur a Creatore, sed non per naturam, quia alterius naturæ est : ergo per artem, cum non sit alius modus emanandi nobilis, quam per naturam, vel per artem, sive ex voluntate : et ars illa non est extra ipsum : ergo est agens per artem, et volens : ergo necesse est ut habeat rationes expressivas. Si enim dat formam huic rei, per quam distinguitur ab alia re, vel proprietatem, per quam distinguitur; necesse est ut habet formam idealem, imo formas ideales. Sic enim in plurali vocantur a Sanctis. Item, quia est causa conservans, est dux gubernans. Præest enim ad dirigendum omnes actus, secundum quod gubernabiles sunt; non sicut artifex domum dimittit, sed res conservat, et dirigit. Ideo habet apud se normas directissimas. Nec est idem modus, ut creatura manat a Creatore secundum formas expressivas, et secundum quod a mente divina emanant regulæ secundum directionem æternarum regularum. Item, quia doctor est, ipse docet infallibiliter, et certificat sic quod impossibile est aliter se habere, secundum sententiam omnium doctorum. Christus est doctor internus, nec scitur aliqua veritas, nisi per ipsum : non loquendo sicut nos, sed interius illustrando : et ideo necesse est, ut habeat clarissimas species apud se. Non tamen ab alio accipit : ipse enim intimus est omni animæ, et suis speciebus clarissimis refulget super species intellectus nostri tenebrosas, et sic illustrantur species illæ obtenebratæ, admixtæ obscuritate phantasmatum, ut intellectus intelligat. Si enim scire, est cognoscere rem aliter impossibile se habere, necessarium est, ut ille solus scire faciat, qui veritatem novit, et habet in se veritatem. Item est jus rectissimæ remunerationis, per leges justissimas : si ergo juste præmiat, necesse est ut habeat leges justissimas. Loquitur ergo Scriptura de ipso, ut est exemplar, ut omnis creatura vivit in formis æternis : unde Joannes : « Quod factum est, in ipso vita erat. » Scivit autem per cognitionem et amorem; et qui hoc negat, negat prædestinationem æternam. Nam ab æterno novit Deus creaturam, et amat eam, quia præparavit eam gloriæ et gratiæ. Item habet normas directissimas ; unde Apostolus et Hieremias [3] : « Dabo leges meas in visceribus eorum, et in corde superscribam eas. » Superscribit enim primo in natura; secundo in industria, seu in progressu; tertio in gratia; quarto in gloria. In quocumque statu dat normas suas : ergo necesse est ut in se habeat eas. Item, quia

[1] II *Cor.*, III, 18. — [2] *Joan.*, I, 3, 4. — [3] *Jerem.*, XXXI, 33; *Hebr.*, VIII, 10. — (*a*) *Cœl. edit. omitt.* primo.

est lux illustrans sapientia, est enim speciosior sole, quia licet sol habeat rationem radiandi, non tamen species in se descriptas habet, et ideo illud exemplar est pulchrius, quia cum hoc quod lucet, habet species claras. Item est jus per se judicans, ut in *Apocalypsi*[1] : « Libri aperti sunt, et alius liber apertus est, » scilicet liber vitæ, et liber conscientiæ. Per librum vitæ habet anima vivere, et per librum conscientiæ habet (*a*) judicare : et si liber conscientiæ concordat cum libro vitæ, approbatur; si autem discordat, reprobatur : unde *Psalmus*[2] : « Imperfectum meum viderunt oculi tui, et in libro tuo omnes scribentur, » id est, manifestabuntur scripti, non de novo scribentur : in hoc libro scribuntur omnes leges æternæ. Deus ergo est exemplar æternum; et hæc est fides, quæ credit Deum esse conditorem rerum, etc. Et super hoc fertur speculatio, ut sit ars præstantissime repræsentans. Hæc autem ars, et est una, et multiplex : quomodo autem hoc esse potest, videri non potest, nisi veniat illuminatio[3] « a montibus æternis,» et tunc turbabuntur « insipientes corde, » et stulti. Oportet enim alte sentire de Deo. Est autem multiformis, quia (*b*) multa repræsentat, et certitudinaliter. Unde melius video me in Deo, quam in meipso. Est tamen summe una. Ad hoc notandum, quod causa prima est prima et immediata : quia prima, ideo nihil habet ab alio, sed omnia ab ea; et est immediata, quia causa immediata nobilior est mediata. Quia ergo prima, ideo potentissima; ergo multa potest. Item, quia immediata, ideo est actualissima, quia causa immediata in actu est; etiam actualissima, eo quod immediata, quia actus immediatior, quam potentia : non autem est actualissima secundum efficientiam, sive secundum actum extrinsecum, quia non statim facit quidquid potest : ergo est actualissima secundum actum intrinsecum, qui est dicere. Unde ab æterno dixit hoc faciendum, et hoc in tempore fit : hæc causa est, quia est una, et summe simplex; et in eo quod summe simplex, est infinita, quia virtus, vel causa, quanto magis unita et simplex, tanto magis infinita, non quidem distensione molis, sed virtutis. Hæc est lux inaccessibilis, et tamen proxima animæ, etiam plus quam ipsa sibi ipsi; est etiam inalligabilis, et tamen summe intima. Hoc autem videre non est, nisi hominis suspensi ultra se in alta (*c*) visione; et quia volumus videre simplici intuitu, quomodo illa ars est una, et tamen multiplex, quia immiscet se cum phantasia; cogitare non possumus quomodo infinita sit, nisi per distensionem; et ideo videre non possumus simplici intuitu, nisi ratiocinando. Quia ergo illa ars est causa, sequitur, quod in illa arte est repræsentatio causabilium causaliter. Quia rationes illæ causæ sunt, ideo sunt in causante : et hinc est, quod causæ sunt contingentium infallibiliter. Quod enim contingens est, infallibiliter repræsentatur : exprimit enim modum, qui accidit infallibiliter in re : quia secundum quod in se et apud se est, exprimit. Vera enim est contingentia a parte rei, ita et infallibilitas ex parte Dei. Item mutabilium immutabiliter, materialium immaterialiter, quia illæ rationes non sunt materiales : possibilium actualiter, partibilium impartite, quia non est major ratio montis, quam milii, nec etiam in anima nostra : accidentium substantialiter, sed illæ rationes sunt in Deo substantia, quæ est Deus; corporalium spiritualiter, temporalium sempiterne, distantium indistanter, etiam in anima; dissonantium indissonanter, ut ratio albi et nigri; deficientium indeficienter, quia quidquid est ibi, vita vivit. Ad hos splendores exemplares ratio duxit, et fides. Sed ulterius triplex est adjutorium ad consurgendum ad exemplares rationes, creaturæ scilicet sensibilis, creaturæ spiritualis, et scripturæ sacramentalis, quæ continet mysteria. Quantum ad primum, totus mundus est umbra, via, vesti-

[1] *Apoc.*, XX, 12. — [2] *Psal.* CXXXVIII, 16. — [3] *Psal.* LXXV, 7, 6. — (*a*) *Al. deest* per librum consc. habet. — (*b*) *Al.* qui. — (*c*) *Al.* alia.

gium, et est liber scriptus forinsecus : in qualibet enim creatura est refulgentia divini exemplaris, sed cum tenebris permixta. Unde sicut quædam opacitas admixta lumini est via, in tantum est via ducens in exemplar. Sicut tu vides, quod radius intrans per fenestram diversimode coloratur, secundum colores diversos diversarum partium vitri; sic radius divinus in singulis creaturis diversimode, et in diversis proprietatibus refulget. Unde scriptum est [1] : « In viis suis ostendit se. » Item est vestigium sapientiæ Dei. Unde creatura non est nisi quoddam simulacrum sapientiæ Dei, et quoddam sculptile. Et ex his omnibus est quidam liber scriptus foris. Quando ergo anima videt hæc, videtur sibi, quod deberet transire ab umbra ad lucem, a via ad terminum, a vestigio ad veritatem, a libro ad scientiam veram, quæ est in Deo. Hunc librum legere est altissimorum contemplativorum, non naturalium philosophorum; quia solum sciunt naturam rerum, non ut vestigium. Aliud adjutorium est spiritualis creaturæ, quæ est lumen, ut speculum, ut imago, ut liber scriptus intus. Omnis substantia spiritualis lumen est. Unde *Psalmus* [2] : « Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. » Simul etiam cum hoc est speculum, quod recipit omnia, et repræsentat, et habet naturam luminis, ut judicet de rebus. Totus etiam mundus describitur in anima, et etiam est imago; quia ergo est lumen, et speculum habens rerum imagines, ideo est imago : et ex hoc est liber scriptus intus. Unde ad intimum animæ nullus potest intrare, licet sit simplex; hoc autem est intrare ad potentias, quia, secundum Augustinum, intimum animæ est ejus summum; quanto potentia intimior, tanto sublimior. Hæc duo habent magi Pharaonis [3]; sed tertium adjutorium est scripturæ sacramentalis. Est autem omnis scriptura cor Dei, os Dei, lingua Dei, calamus Dei, liber scriptus foris et intus : unde *Psalmus* [4] *:* « Eructavit cor meum verbum bonum, dico ergo opera mea regi. Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis. » Cor Deus, os Pater, lingua Filius, calamus Spiritus sanctus. Pater enim loquitur per Verbum ceu linguam; sed qui complet, et memoriæ commendat, est calamus scribæ. Scriptura ergo est os Dei. Unde *Isaias* [5] *:* « Væ qui descenditis (*a*) in Ægyptum, » scilicet ad sæculares scientias; « et os Domini non interrogastis, » scilicet sacram Scripturam. Non enim debet ad scientias alias descendere, ut sciat certitudinem, nisi habeat testimonium in monte [6], scilicet Christi, Heliæ, Moysi, hoc est, novi testamenti, prophetarum, et legis. Item est lingua; unde [7] : « Mel et lac sub lingua ejus. » [8] « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua! » Hæc lingua cibos saporat. Unde Scriptura comparatur panibus, qui habent saporem, et reficiunt. Item est calamus Dei, et hoc est Spiritus sanctus, quia, sicut scribens, potest præsentialiter scribere præterita, præsentia, futura. Unde est liber scriptus foris, qui habet pulchras historias, et docet rerum proprietates. Scriptus est intus, quia habet mysteria, et intelligentias diversas.

SERMO XIII.

Quo exponitur tertia consideratio de multiplici intelligentia sacræ Scripturæ, et de ejus theoriis et figuris, ac de divisione intelligentiæ per Scripturam eruditæ.

[9] *Congregentur aquæ quæ sub cœlo sunt, et appareat arida. Factumque est ita. Et vocavit Deus aridam terram : congregationesque aquarum appellavit maria. Et vidit Deus, quod esset bonum, et ait : Germinet terra herbam virentem, et facientem semen, et lignum pomiferum faciens fructum juxta genus suum, cujus semen in semetipso sit super terram,* etc. Hæc visio tertia (*b*) intelligentiæ per Scripturam eruditæ, quæ intelligitur in opere tertiæ diei. Et sicut in ope-

[1] *Sap.*, VI, 17. — [2] *Psal.* IV, 7. — [3] Supra, serm. II, pag. 39. — [4] *Psal.* XLIV, 1, 2. — [5] *Isa.*, XXXI, 1. — [6] *Matth.*, XVII, 1. — [7] *Cant.*, IV, 11. — [8] *Psal.* CXVIII, 103. — [9] *Gen.*, I, 9-11.

(*a*) *Vulg.* descendunt.— (*b*) *Cæl. edit.* tertiæ.

ribus diei est additio secundæ ad primam, et tertiæ ad utramque; sic ex prima et secunda visione oritur tertia. Ista visio est nobilior et major præcedentibus. Et licet videatur inconveniens adaptatio, et correspondens cum opere tertiæ diei, pro eo quod terra est infimum elementorum; optime tamen assignatur, quia quidquid cœlum continet in quadam excellentia, terra tenet, et suscipit, vel habet in quadam vivacitate: unde suscipit cœli influentias, et facit pulcherrimas pullulationes. Consistit autem hæc visio circa tria, scilicet spirituales intelligentias sensuum, sive sensus; circa sacramentales figuras; circa multiformes theorias inde elicitas. Ad hæc tria omnis Scriptura reducitur. Primæ dantur intelligi per congregationes aquarum, scilicet spirituales intelligentiæ; secundæ, scilicet sacramentales figuræ, per pullulationes terræ, ibi: ***Vidit Deus, quod esset bonum, et ait***, etc. (*a*); tertiæ, scilicet multiformes theoriæ, intelliguntur per semina, ibi: *Cujus semen sit in semetipso*, etc. [1] « Quis potest scire infinitatem seminum, cum tamen in uno sint sylvæ sylvarum, et postea infinita semina?» Sic ex Scripturis elici possunt infinitæ theoriæ, quas nullus potest comprehendere, nisi solus Deus. Sicut etiam ex plantis nova semina, sic ex Scripturis novæ theoriæ et novi sensus; et ideo Scriptura sacra distinguitur. Unde sicut si una gutta de mari extrahatur, sic sunt omnes theoriæ quæ eliciuntur, respectu illarum quæ possunt elici. Primo ergo dicendum de intelligentiis spiritualibus, et postea de signis, et postea de theoriis, quia signa nil valent, nisi res intelligantur. Sic ergo primo congregavit aquas, deinde produxit arbores, deinde semina. De congregatione maris dicit *Psalmus* [2]: « Congregans sicut in utre aquas maris. » In utre congregavit aquas maris, quando in corio Scripturæ congregavit universalitatem intelligentiarum spiritualium, quæ bene comparantur mari propter tres rationes, scilicet propter spiritualium intelligentiarum præeminentium primitivam originationem; propter intelligentiarum spiritualium profundissimam altitudinem; propter intelligentiarum spiritualium profluentissimam multiformitatem. De primo [3]: « Omnia flumina intrant in mare, et mare non redundat: ad locum unde exeunt flumina, revertuntur, ut iterum fluant. » Sic omnes intelligentiæ spirituales dicuntur flumina, et viri intelligentes, quia originem habent a Scriptura, et per Scripturam confirmantur, et per illas aliæ intelligentiæ habentur: unde dicitur [4]: « Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt flumina vocem suam. Elevaverunt flumina fluctus suos a vocibus aquarum multarum: mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus. » Vox Dei debuit esse magna. Secunda ratio, propter profundissimam altitudinem, dicente *Psalmo* [5]: « Qui descendunt mare in navibus, facientes operationes in aquis multis. » Ille descendit cum navibus in mari, qui cum spiritu summæ reverentiæ accedit ad exponendum Scripturas. In navibus descendit, qui habet manuductionem lignum crucis: quia qui sine isto ligno vult intrare mare Scripturæ, submergitur, in maximos errores cadens. Nisi enim sit Petrus [6], demergitur. [7] « Alta profunditas: quis inveniet eam? » Sapientia gloriatur, quæ profundum abyssi penetravit, et vidit [8] « mirabilia Dei in profundo. » Unde dicitur in *Ecclesiastico* [9]: « Ego in altissimis habitavi, et thronus meus in columna nubis. Gyrum cœli circuivi sola, et profundum abyssi penetravi. » Hæc dicit sapientia incarnata: « Ego in altissimis habitavi, » in creatione; « et thronus meus in columna nubis, » in incarnatione, « et in fluctibus maris ambulavi, » in passione; « profundum abyssi penetravi, » in penetratione Scripturarum, quia [10] « aperuit sensum » post resur-

[1] Aug., *de Gen. ad litt.*, lib. IV, c. XXIII. — [2] *Psal.* XXXII, 7. — [3] *Eccle.*, I, 7. — [4] *Psal.* XCIII, 3, 5. — [5] *Psal.* CVI, 23. — [6] *Matth.*, XIV, 30. — [7] *Eccle.*, VII, 25. — [8] *Psal.* CVI, 24. — [9] *Eccli.*, XXIV, 7-8. — [10] *Luc.*, XXIV, 45.

(*a*) *Cæt. edit. non habent* etc.

rectionem, « ut intelligerent Scripturas. » Propter fidem crucis Petrus [1] super mare ambulavit. Tertia ratio est, propter profluentissimam multiformitatem materiæ. Profluentia est ab aquis, a fluminibus, a fontibus : et a mari omnia sunt. Si quæris quomodo per varios meatus, et per varios motus; sic respondet nubes, sic fluvius, sic fons : unde *Isaias* [2] : « Repleta est terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientes; » et procedit : « Non occident, nec nocebunt in monte sancto meo. » Et hoc potissime refertur ad tempus novi testamenti, quando Scriptura manifestata est; et maxime in fine, quando Scripturæ intelligentur, quæ modo non intelliguntur. Tunc erit « mons, » scilicet Ecclesia contemplativa; et tunc « non nocebunt, » quando fugient monstra hæresum sapientiæ usum. Sed hodie mons Sion propter vulpes disperiit, id est, propter expositores pravos, dolosos et fœtidos. De isto tertio (*a*) *Esther* dicitur [3] : « Fons parvus crevit in fluvium maximum, et in lucem, solemque conversus est, et in aquas plurimas redundavit. » Scriptura fuit « fons parvus » in legis datione, quia parvus est liber legis præceptorum; sed post crevit in fluvium magnum, in libris *Josue*, *Judicum*, *Regum*, *Esdræ*, *Judith*, *Tobiæ*, *Esther*, *Machabœorum*. Et post « conversus est in lucem » prophetarum : nam prophetia lux est; et post « in solem, » scilicet in Evangelio. Et multæ intelligentiæ postea elicitæ sunt, et « in aquas plurimas redundavit. » Istam multiformitatem vidit Ezechiel clarius, qui vidit [4] « in medio similitudinem quatuor animalium; » et primum animal habebat « faciem hominis; » secundum, « faciem leonis; » tertium, « faciem bovis; » et quartum, « faciem aquilæ » : et unumquodque « quatuor facies » habebat : et post apparuit « rota in medio » rotæ : et postea dicit, quod « aspectus rotarum, et opus quasi visio maris, » et quod « rota erat in rota. » Et postea dicit, se audivisse « sonum alarum, quasi sonum aquarum multarum, et quasi sonum sublimis » Dei. Per quatuor animalia, secundum omnes, intelliguntur scriptores Scripturæ sacræ, maxime Prophetæ et Evangelistæ. Secundum Gregorium [5], per rotas duas habentes quatuor facies intelligitur Scriptura, habens Vetus et Novum Testamentum ; et quatuor facies sunt quatuor intelligentiæ principales, scilicet litteralis, allegorica, moralis, anagogica. « Aspectus autem quasi visio maris, » propter profunditatem mysteriorum spiritualium; et « volatus audiuntur, » quando mentes excitantur : et « fit sonus sublimis Dei », quia omnia sunt a Deo; unde dicitur [6] : « Et vox, quam audivi, sicut vox aquarum multarum » propter multitudinem intelligentiarum; « vox citharœdorum, » propter concordantiam illarum intelligentiarum, quia miro modo concordant, et mira est harmonia. Habet autem Scriptura multos intellectus, quia talis debet esse vox Dei, ut sit sublimis. Ceteræ scientiæ sunt contentæ sub uno sensu, sed in hac est multiformis; et in hac signant voces et res; in aliis autem solæ voces, quia [7] unaquæque doctrina determinatur per signa sibi convenientia. Unde litteræ et voces sunt signa intellectuum. Et quia intellectus proportionati et determinati sunt, ideo, nomine semel posito, non est utendum æquivoce. Deus autem causa est et animarum, et vocum formatarum ab anima, et rerum quarum sunt voces. Ideo primus sensus litteralis; deinde quia res significant, sunt tres sensus. Deus enim manifestat se in qualibet creatura tripliciter, secundum substantiam, et operationem, et virtutem. Et omnis creatura repræsentat eum, qui est Trinitas, et qualiter pervenitur ad Deum. Et quia per fidem, spem, et charitatem pervenitur ad Deum; ideo omnis creatura insinuat quid credendum, quid expectandum, quid operandum. Et secun-

[1] *Matth.*, XIV, 29. — [2] *Isa.*, XI, 9. — [3] *Esth.*, XI, 10. — [4] *Ezech.*, I, 5 et seq. — [5] Greg., *in Ezech.*, lib. I, hom. VI. — [6] *Apoc.*, XIV, 2. — [7] Arist., *de Interp.*, lib. I, in princ.

(*a*) *Suppl.* in libro.

dum hoc est triplex intelligentia spiritualis : allegorica, quid credendum; anagogica, quid expectandum; tropologica, quid operandum : charitas facit operari. Intelligentia litteralis est quasi facies naturalis, scilicet hominis; aliæ sunt facies mysticæ. Per leonem, qui habet magnificentiam, allegoria, sive quid credendum. Per faciem bovis, qui trahit aratrum, et sulcat terram ad fructificandum, tropologia, sive moralis. Per aquilam, quæ in altum volat, anagogia. Prima facies, scilicet litteralis, aperta est; secunda, allegoria, magnificentiæ in altum elevatæ; tertia, tropologia, est fructuosa; quarta irreverberatis oculis solem intuetur. Hæ quatuor sunt quasi visio maris, propter spiritualium intelligentiarum primitivam originationem, profundissimam altitudinem, et profluentissimam multiformitatem. Unde sicut sunt tres personæ in una essentia, sic tres intelligentiæ in una superficie litteræ.

Mundus quomodo deserviat homini.

Notandum autem, quod mundus si servit homini quantum ad corpus, potissime quantum ad animam; et si servit quantum ad vitam, potissime quantum ad sapientiam. Certum est quod homo stans habuit cognitionem creaturarum, et per illarum repræsentationem ferebatur in Deum, ad ipsum laudandum, venerandum, amandum : et ad hoc sunt creaturæ, et reducunt (*a*) in Deum. Cadente autem homine, cum amiserit cognitionem, non erat qui reduceret eum in Deum : unde iste liber, scilicet mundus, quasi mortuus et deletus erat. Necessarius autem fuit alius liber, per quem iste illuminaretur, ut

Scripturæ utilitas.

acciperet metaphoras rerum. Hic autem liber est Scripturæ, qui ponit similitudines, proprietates, et metaphoras rerum in libro mundi scriptarum. Liber ergo Scripturæ reparativus est totius mundi, ad Deum cognoscendum, laudandum, amandum. Unde si quæras, quid tibi valet serpens, vel de quo tibi servit; plus valet tibi, quam totus mundus, quia docet te prudentiam. Unde Salomon[1] : « Vade ad formicam, o piger, et disce sapientiam. » Item Dominus[2] : « Estote prudentes sicut serpentes. » Hæ quatuor intelligentiæ sunt quatuor flumina maris Scripturæ, a qua derivantur, oriuntur, et revertuntur. Unde sacra Scriptura est illuminativa omnium, et reductiva in Deum, sicut prius fuit creatura. Sed quomodo habet quatuor facies quælibet intelligentia dicta, quia dicitur, quod unumquodque quatuor facies habeat? Interrogemus amicum Sponsi, scilicet Joannem, qui est unum ex animalibus, et dicet in *Apocalypsi*[3], quod « quatuor animalia erant circa thronum Dei : » et quod « animal primum habebat faciem leonis; secundum, faciem bovis; tertium, faciem hominis; quartum, faciem aquilæ : » et non dixit, quod unumquodque haberet quatuor facies. Ezechiel dicit, quod animalia ibant; et iste, quod stabant. Ezechiel dicit, quod animal primum habebat faciem hominis; iste, quod faciem leonis. Item iste dicit, quod clamabant, *Sanctus;* ille nihil horum exprimit, nisi quod dabant voces. Unde Joannes videtur comprehendere visionem litteræ Isaiæ, et Ezechielis. Ad hoc notandum, quod Ezechiel intendit describere intelligentias istas per ordinem principalem; ideo incipit a naturali facie hominis, quæ signat intellectum litteralem : Joannes intendit describere quatuor intelligentias non principales, secundum quatuor facies, quæ sunt quatuor intelligentiæ, scilicet litteralis, allegorica, tropologica, et anagogica, cujuslibet quatuor. Omnis doctrina Veteris Testamenti, aut est legalis, ut in Moyse; aut historialis, ut in libris historialibus; aut sapientialis, ut in libris sapientialibus; aut prophetalis, ut in Psalmis, et in duodecim Prophetis minoribus, et quatuor majoribus. Novi Testamenti scriptura[4] similiter, aut est legalis, ut in Evangelio, ubi ponuntur præcepta; aut historialis, ut in Actibus Apostolorum; aut sapientialis, ut in Epistolis Pauli conjunctis canonicis; aut prophetalis, ut in Apocalypsi.

Veteris et Novi Testamenti divisio.

(*a*) *Cæt. edit.* reducuntur.

[1] *Prov.*, VI, 6. — [2] *Matth.*, X, 16. — [3] *Apoc.*, IV, 6, 7. — [4] Vid. supra, *Princip. sac. Script.*, p. 14.

Quanquam Epistolæ ponantur post Evangelia, tamen Actus Apostolorum sequuntur Evangelium[1] : « Primum quidem sermonem feci de omnibus, quæ cœpit Jesus facere, et docere. » Legalis respondet leoni propter magnificentiam, et auctoritatem; historialis bovi, qui trahit aratrum, propter simplicitatem, et quia terram sulcat; sapientialis respondet homini; prophetalis respondet faciei aquilæ. Intendit enim Scriptura reducere ad originale principium, per reformationem. Aut ergo describit æterna, quæ sunt leges et Evangelia; unde *Psalmus*[2] : « Præceptum posuit » Dominus, quod « non præteribit. » Et in *Ecclesiastico*[3] : « Fundamenta æterna supra firmam petram super solidum : » cor mulieris. Hæc mulier est Ecclesia. Non enim intelligendum est, quod lex transeat, sive præcepta; imo melius servabuntur in patria. Non enim eodem modo servantur in lege veteri, et nova; sed melius in nova, completius in patria. Deus enim vivit secundum leges quas dedit. Si autem Scriptura agat de temporalibus, aut ergo de præteritis, et sic est historia; aut de præsentibus, et sic sunt sapientialia; aut de futuris, et sic prophetalia. Sunt ergo mandata, exempla, documenta, revelationes. Hæc prima intelligentia quatuor habet facies, si ordinemus secundum ordinem Ezechielis. Tunc habetur rectus ordo in se; sed nos debemus secundum naturam ferre oculum ad æterna, quæ principalia sunt. Anagogia autem est de supernis; allegoria autem est de his, quæ facta sunt; tropologia de his, quæ fienda sunt; anagogia etiam est pars allegoriæ, secundum Hugonem, quæ est de credendis. In sensu autem anagogico quatuor sunt facies, scilicet æterna Dei Trinitas, exemplaris sapientia, angelica sublimitas, Ecclesia triumphans. Quando ergo Scriptura loquitur de illis, hoc pertinet ad anagogiam. In allegorico sensu sunt quatuor, scilicet humanitas assumpta, quantum ad nativitatem et passionem, quæ sunt principales allegoriæ. Secunda est Mater Dei Maria, quia mira dicuntur de ipsa in Scripturis, quia in omnibus Scripturis refertur relatione ad Filium. Et quod dicunt aliqui : Quare ita pauca dicuntur de beata Virgine? nihil est; quia multa dicuntur de ea, quia ubique de ipsa; et plus dicitur de ipsa, quam si unus tractatus fieret. Tertia est Ecclesia militans, vel mater Ecclesia, quæ miras laudes habet in Scriptura. Quarta est sacra Scriptura, quæ de se multa dicit, ut patet de rotis, patet de micis, patet de mensa, patet de candelabro, patet de cherubin. In sensu tropologico similiter quatuor facies sunt : prima est spiritualis gratia, et virtus, et omnis intellectus influentia; secunda, spiritualis vita, ut activa et contemplativa, et omnis modus vivendi; tertia, spiritualis cathedra, ut magistralis, prælationis, pontificalis; quarta, spiritualis pugna, quomodo sit pugnandum contra dæmones, mundum, et carnem. Istæ sunt quatuor facies, quadruplicatæ, in quolibet sensu. Ponamus exemplum in uno vestigio de omnibus his, in sole scilicet, per quem aliquando Trinitas, aliquando sapientia exemplaris, aliquando angelica dispositio, aliquando Ecclesia triumphans signatur. De Trinitate dicitur[4] : « Sol illuminans per omnia respicit, et gloria Domini plenum est opus ejus. » Sol habet substantiam, splendorem, et calorem. Sic Deus habet principium originans, Patrem; splendorem, Filium; calorem, Spiritum sanctum. Idem sol in cœlo, quantum ad substantiam; idem in oculo, quantum ad lumen; idem in corpore, quantum ad calorem : sicut persuadebatur cuidam cæco, qui aliquando viderat solem, et stabat ad solem, nec poterat intelligere nec credere Trinitatem. De secunda anagogia, id est, de exemplari sapientia, dicitur[5] : « Est enim speciosior sole, et super omnem stellarum dispositionem, » etc. Est enim speciosa sapientia, quia lux; sed speciosior sole, quia sol intra se radium suum generare non potest; sol autem æternus intra se radium generat pul-

Sensus anagogicus.

Allegoricus.

De B. M. quæ dicantur in Scripturis.

Sensus tropologicus.

Solis multiplex significatio in Scriptura.

[1] *Act. Apost.*, I, 1. — [2] *Psal.* CXLVIII, 6. — [3] *Eccl.*, XXVI, 24. — [4] *Eccli.*, XLII, 16. — [5] *Sap.*, VII, 29.

cherrimum. Quidam etiam fatuus dixit, quod sol erat radius solis. Quidam astrologi dicunt, quod omnes stellæ et luna recipiunt lumen a sole, et veritatem istius quæstionis nullus scit. Verumtamen tam stellæ, quam luna, aliquod lumen habent ; et stellæ non sic obumbrantur, ut luna, quia hoc habet luna per vicinitatem ad nos, et motum suum : sic in anima influit æterna sapientia. Unde dicitur [1] : « Dulce est lumen, et delectabile est oculis videre solem. » Tertia anagogia, quia per solem intelligitur angelica sublimitas [2] : « Tripliciter sol exurens montes, radios igneos exsufflans, » quia radius divinus unus idemque triformiter susceptus, tres hierarchias facit. Quarta anagogia est de Ecclesia triumphante, quæ etiam intelligitur per solem, unde [3] : « Sol et luna steterunt in habitaculo suo, » quando anima et corpus glorificantur ; et tunc vadunt « in luce sagittarum multarum, » propter subitas operationes suas in virtute Dei fulgida et subita. In allegoria similiter per solem intelligitur Christus [4] : « Oritur sol, et occidit. » Oritur in nativitate, occidit in morte : « Gyrans per meridiem » in ascensione, « flectitur ad aquilonem » in judicio. De primo [5] : « Orietur enim vobis, » etc.; de secundo dicitur [6] : « Occidit eis sol in meridie. » In meridie sol occidit Judæis. Quando enim Christus fuit in majori sua virtute, scilicet post resurrectionem et ascensionem, Judæi fuerunt excæcati. De judicio dicit Jacobus [17] : « Exortus est sol cum ardore, et cecidit flos, et fœnum aruit. » Secunda allegoria, de beata Maria; dicitur in *Psalmis* [8] : « In sole posuit, » etc. Unde est [9] pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut, » etc. Unde est vas luminis susceptivum, sicut sol, [10] « vas admirabile, opus Excelsi » Dei de cœlo. Tertia allegoria de Ecclesia; dicitur in *Ecclesiastico* [11] : « Sicut sol oriens in mundo in altissimis Dei, sic mulieris bonæ species in ornamentum domus suæ. » Hæc mulier, vel domus, est Ecclesia : mulier, quia activa; domus Dei, quia contemplativa. Mulier enim ista, est Martha, quæ [12] Christum recipit, et multipliciter occupatur. Quarta allegoria est de sacra Scriptura, de qua dicitur [13] : « Fecit Deus duo luminaria magna, luminare minus, ut præesset nocti, » scilicet Vetus Testamentum ; « et luminare majus, ut præesset diei, » scilicet Novum Testamentum. Sicut luna lumen habet a sole, sic Vetus a Novo. Quando ergo sol stat in oriente, et luna opposita sibi in occidente, cum dicat Josue [14] : « Sol, ne movearis contra Gabaon, et luna contra vallem Ailon ; » tunc Vetus Testamentum illuminatur : aliter intelligi non potest, nisi per Novum. In tropologia similiter intelliguntur quatuor facies. Primo, Spiritus sancti gratia, ut habetur [15] : « Sol ortus est, et humiles exaltati sunt, » scilicet quando Deus per gratiam habitat in nobis. Unde sicut sol continue illuminat, sic anima continue debet recipere illuminationes a gratia Spiritus sancti. Secundo, per solem intelligitur spiritualis vita; unde dicitur [16] : « Homo sensatus in sapientia manet, ut sol ; » nam « stultus ut luna mutatur : » sicut sol vadit directe per eclipticam, nec retrogradus, nec stationarius est. Tertio intelligitur spiritualis cathedra, sive doctrinæ, sive prælationis, sive judiciaria, unde dicitur [17] : « Justitia ejus, sicut sol in conspectu meo » semper, « et sicut luna perfecta. » Prælatus est sicut sol, quantum ad documenta veritatis ; luna, quantum ad exemplar virtutis : vel sol sapientiæ, luna scientiæ : vel sol, in quantum judicat ; luna, in quantum miseretur. Quarto per solem intelligitur spiritualis pugna ; de quo [18] : « Sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum. » Quando pugna erit inter Christum et Antichristum, inter doctrinam veritatis, et falsitatis ; tunc sol erit sicut [19] « saccus cilicinus, » et ars doctorum veritatis, vel prælatus se-

[1] *Eccle.*, XI, 7. — [2] *Eccli.*, XLIII, 4. — [3] *Habac.*, III, 11. — [4] *Eccle.*, I, 5, 6. — [5] *Malach.*, IV, 2. — [6] *Amos*, VIII, 9. — [7] *Jac.*, I, 11. — [8] *Psal.* XVIII, 6. — [9] *Cant.*, VI, 9. — [10] *Eccli.*, XLIII, 2. — [11] *Eccli.*, XXVI, 21. — [12] *Luc.*, X, 38. — [13] *Gen.*, I, 16. — [14] *Jos.*, X, 12. — [15] *Esth.*, XI, 11. — [16] *Eccli.*, XXVII, 12. — [17] *Psal.* LXXXVIII, 37. — [18] *Matth.*, XXIV, 29. — [19] *Apoc.*, VI, 12.

cundum veritatem obscurabitur per errorem. Alii autem stabunt fortissimi, etsi videantur obscuri quantum ad reputationem. Hæ sunt quatuor facies animalium, et duodecim lumina, ad quæ reducuntur omnia, quæ in Scriptura continentur.

SERMO XIV.

De mysterio sacræ Scripturæ ante legem, sub lege, et post legem, et de figuris sacræ Scripturæ.

[1] *Germinet terra herbam virentem facientem semen*, etc. Dictum est, qualiter per congregationes aquarum intelliguntur spirituales intelligentiæ Scripturæ; modo dicendum, qualiter per germinationem terræ intelliguntur figuræ sacramentales. Non enim sine ratione per germinationem terræ intelligitur Scriptura sacra, secundum quod habet figuras germinantes, et producentes pullulationes in anima. Germinatio enim terræ est vivida, uberrima, venusta, et vigorem habens. Ideo *germinavit terra herbam virentem*, et in hoc ostenditur, quod sacramenta Scripturæ, quæ exterius videntur arida, intus sunt viva. Et hoc dixit Salvator Judæis [2] : « Scrutamini Scripturas, in quibus vos putatis vitam habere. » Nulla alia scriptura vitam dat, nisi hæc. Unde [3] : « Vivifica me secundum eloquium tuum. » Et Petrus [4] : « Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. » Unde non sunt figuræ aridæ, quia in nobis sunt per eas germinationes vivæ. Et in *Ecclesiastico* [5] : « Gratiam et speciem desiderabit oculus tuus, et super hoc virides sationes. » Item germinatio est uberrima [6] : « Visitasti terram, et inebriasti eam, » etc. « Flumen Dei repletum est aquis, » etc. « Et valles abundabunt frumento. » Hæc terra vivit, viget, abundat. Uberrima est sacra Scriptura, per hoc quod Deus visitat eam sua influentia, producens pullulationes uberrimas. [7] « Terra, quam intrabis possidendam, non est sicut terra Ægypti, quæ irrigatur; sed de cœlo, » etc. Non enim est sicut cæteræ scientiæ; sed eam Deus visitat. [8] « Attende, cœlum, et audiat terra; concrescat, ut pluvia, doctrina mea : fluat, ut ros eloquium meum. Quasi imber super herbam, » etc. Recte iste est ros; influentia gratiæ Spiritus sancti, qui visitet Scripturam, et in qua invenies fructum. Unde dicitur [9] : « Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni. » Item : « Det tibi Deus de rore cœli, et de pinguedine terræ abundantiam. » Iste Jacob benedicens est Scriptura sacra, vel vir spiritualis in ea doctus, ex quo odor procedit, qui per Scripturam abundat cuilibet intellectui; fructificat quantum ad allegoriam « frumenti; » quantum ad tropologiam « vini : » quantum ad analogiam « olei : » quia iste sensus est superior aliis, sicut oleum omnibus liquoribus supernatat. Item hæc est germinatio venusta. Verum est, quod ipsa scabrositas exterior facit eam reputari deformem; et tamen ex hoc est pulcherrima et speciosa. [10] « Nigra sum, sed formosa. » Unde dicitur in *Genesi* [11] : « Plantaverat Deus paradisum voluptatis a principio, in quo posuit hominem quem formavit. Produxitque Dominus Deus omne lignum pulcherrimum visu, et ad vescendum suave. Lignum etiam vitæ in medio paradisi, lignum etiam scientiæ boni et mali. » Per ligna suavia et pulchra, intelliguntur sacramenta Scripturarum, quæ magnam habent pulchritudinem; tamen non apparent pulchra, nisi ex conformitate repræsentantis ad repræsentata; tamen ista ligna sunt pulchra, et etiam ordinata. Putant aliqui, quod ista sacramenta, et hæc scriptura, ita sit posita, ut homo ponit sententiam post sententiam, qui litteras facit. Non est ita, quia ordinatissima est, et ordo ejus consimilis est ordini naturæ, in germinatione terræ. Ibi enim est primo fixio radicum; secundo productio viridantium fo-

[1] *Gen.*, I, 11. — [2] *Joan.*, V, 39. — [3] *Psal.* CXVIII, 50. — [4] *Joan.*, VI, 69. — [5] *Eccli.*, XL, 22. — [6] *Psal.* LXIV, 10, 14. — [7] *Deuter.*, XI, 10, 11. — [8] *Deuter.*, XXXII, 1, 2. — [9] *Gen.*, XXVII, 27, 28. — [10] *Cant.*, I, 4. — [11] *Gen.*, II, 8 et seq.

liorum : tertio pullulatio vernantium florum ; quarto plenitudo reficientium fructuum. Sic in Scriptura, primo est fixio radicalium virtutum, ut in patriarchis, qui sunt quasi radices omnium quæ dicuntur in Scriptura : unde in electione eorum est plantatio prima : sed postea in institutione præceptorum et sacrificiorum (*a*) est productio viridantium foliorum. [1] « Vitis frondosa Israel. » Postea in manifestatione visionum prophetalium, est pullulatio florum. Postmodum in diffusione charismatum spiritualium, est plenitudo reficientium fructuum. Unde primo fuit unus patriarcha sicut radix, scilicet Abraham ; postea alter, ut Isaac ; postea Jacob ; et ille duodecim patriarchas generavit, et ab illis duodecim tribus. Post hanc plantationem secuta est lex, ut productio viridis foliorum, quæ umbram habebat. Et quia non semper debet durare folium, sed venire flos, ideo subsecuta est prophetia cum odore et pulchritudine. Et quia oportuit quod cœli rorarent, ideo quarto subsecutus est fructus in Christo, quia Christus fructus est legis et consummatio. De primo dicit Pater ad Sapientiam incarnatam [2] : « In electis meis mitte radices. Et radicavi in populo honorificato. » Hæc est productio ligni, quod est « ad vescendum suave. » De secunda productione foliorum, dicitur [3] : « Quam pulcha tabernacula tua Jacob, et valles nemorosæ ! » quæ sunt scilicet mysteria sacræ Scripturæ. Quis potest cogitare amœnitatem mysteriorum sacræ Scripturæ, de quibus dicitur [4] : « Sedebat unusquisque sub ficu sua, et sub vite sua ? » Unde pulchra est arbor, sed sterilis ; pulchra serpentis erectio et umbra, sed arbor crucis est fructuosa. Tertia est productio prophetarum, pullulatione florum ; de quibus dicitur [5] : « Flores apparuerunt in terra nostra, et vox turturis audita est. » Flores apparuerunt, quando ille dixit [6] : « Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet. » Sed vox turturis audita est, quando dictum est [7] : « Quomodo sedet sola civitas, » etc. ? Turtur gemitum habet pro cantu. Quarto plenitudo reficientium fructuum, unde legitur [8] : « Erit germen Domini in magnificentia et gloria, et fructus terræ sublimis. » Et hoc fuit, quando illa dixit [9] : « Benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventris tui. » Terra fructificat primo herbam, secundo spicam, tertio granum. Hoc est tempus ante legem, sub lege, et post legem. Hunc ordinem sequitur Scriptura.

Scriptura propter quatuor tradita.

Ad hoc sciendum est, quod propter quatuor traditur Scriptura : primo, ad gratiam commendandam ; secundo, ad introducendam fidem ; tertio, ad reserandam sapientiam, quæ solum est in ista. Unde [10] : « Quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum ; placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes. » Quarto, ad restaurandam salutem, quæ in illa solummodo est, et in nulla alia scientia est salus. Et propter illud quartum est principaliter : salus enim non est nisi per sapientiam ; unde dicitur [11] : « Et neque herba, neque malagma, sed sermo tuus, » etc. Sapientia divina non reseratur, nec habetur, nisi per fidem, quia [12] : « Non plus sapere, quam oportet sapere ; et unicuique, sicut divisit Deus mensuram fidei. » Fides autem non habetur, nisi per gratiam Spiritus sancti. Traditur autem ad commendandam gratiam Spiritus sancti. Gratia Spiritus sancti non est nisi in homine grato. Gratus autem esse non potest, nisi cognoscat suam indigentiam.

Indigentia triplex in nobis.

Indigentia autem est in nobis triplex, scilicet virtutis cognitivæ, amativæ, operativæ, quia cæci sumus, infirmi, maligni. Oportuit (*c*) ergo, ut homo prius cognosceret cæcitatem, infirmitatem, malignitatem, quam salvus fieret, vel gratia ei daretur : ergo fuit tempus, in quo fuit cæcitas, ut in tempore ante legem,

[1] *Ose.*, X, 1. — [2] *Eccli.*, XXIV, 13, 16. — [3] *Num.*, XXIV, 5, 6. — [4] III *Reg.*, IV, 25. — [5] *Cant.*, II, 12. — [6] *Isa.*, XI, 1. — [7] *Thren.*, I, 1. — [8] *Isa.*, IV, 2. — [9] *Luc.*, I, 42. — [10] I *Cor.*, I, 21. — [11] *Sap.*, XVI, 12. — [12] *Rom.*, XII, 3.

(*a*) *Cæt. edit.* sacrificium. — (*b*) *Cæt. edit.* et. — (*c*) *Cæt. edit.* Oportet.

ubi vix cognoscebat aliquis Deum, immo lapides, et opera manuum suarum, pro Deo colebant: et ideo necesse fuit, quod homo convinceretur de ignorantia. Postea data fuit lex illuminans, et tamen [1] « sunt multiplicatæ infirmitates eorum : » et occasio fuit lex majoris transgressionis, quia [2] : « Occasione accepta, peccatum per mandatum operatum est concupiscentiam; » et ideo convinci debebant de infirmitate sive impotentia. Postea fuit tempus prophetarum, qui eis manifeste ostendebant non posse salvari per legem. Unde [3] : « Solemnitates vestras odivit anima mea. Holocausta arietum, et adipem pinguium, et taurorum, et hircorum nolui. » Et ipsi eos interficiebant; et non solum ipsos, sed ipsis adhærentes; et prophetas falsos recipiebant; et in hoc apparuit eorum malitia. Et sic [4] « conclusit Scriptura omnia sub peccato, » quia primo per ignorantiam, secundo per infirmitatem, tertio per malitiam, ut Christus veniens omnium misereretur : et hoc etiam admiratur Apostolus [5], et allegat auctoritatem *Psalmi* : « Omnes declinaverunt, » etc. Secundo Scriptura traditur ad introducendam fidem, quæ est credulitas rerum arduissimarum et difficillimarum : ideo oportuit, quod promissa miracula, et signa multiformia præmitteret. Sicut materia primo adaptatur, secundo introducitur forma; sic primo aliqua facilia patriarchis fecit, ut promissa, ut quod Abrahæ filius nasceretur, et quod etiam gentes sibi obedirent, quod crederet quod filius interficeretur, quod posset resurgere, et quod Deus posset eum resuscitare. Unde ibi per promissa ductus est homo ad fidem; post per mysteria et miracula in deserto, et per signa maxima, ut patet in transitu maris, et flagellatione Ægypti; post per oracula prophetarum, qui prædicabant eis ventura, ut de Christi resurrectione et passione, et ipsi eis credebant : quia ex quo videbant quod eis eveniebant, quæ eis prophetabant, et de Christo venturo eis credebant, homo sic dispositus est ad fidem recipiendam. Unde si primo dixisset Christus: Venite, et credite in me, ego sum Christus; forsan respondissent: Non possumus credere : ideo sic manuducendi erant. Tertio Scriptura data est ad reserandam sapientiam, quæ habet duas radices, scilicet timorem, et amorem. Prima radix timor, quia [6] prius est homo animalis, postea spiritualis : et quando per timorem est affectus, tunc fit spiritualis : et ideo secundum has duas radices sunt [7] « duo testamenta: unum vetus in servitutem generans;» alterum novum, in amorem generans. Testamentum vetus in servitutem generans, promittit temporalia, timorem incutiens per pœnam. Necesse autem fuit, ut in veteri testamento esset promissum, quia si semper homo plecteretur pœna, et nihil sibi promitteretur, fugeret : ideo adjuncta est promissio repromissionis terræ. Testamentum autem novum promittit spiritualia, scilicet vitam æternam. Unde timor non potuit incuti, nec aliquod temporale promitti, nisi genti jam multiplicatæ : ideo ante legem oportuit esse tempus naturæ. Lex similiter in infirmitatem generabit, promittens temporalia. Et quia non est facilis transitus a temporalibus ad æterna, ab animali ad spirituale; ideo medium fuit tempus prophetarum, ad aptandum homines ad spirituale testamentum. Ad hoc ergo, quod homo haberet veram sapientiam, necesse erat ut testamentum vetus præcederet novum, et patriarcharum tempus præcederet legem. Et sic in quolibet homine est iste ordo : primo est sensibilis, totus deditus sensibus, ut puerulus; deinde fit animalis, cum incipit loqui, et phantasmata incipiunt eum occupare; deinde rationalis, cum incipit legere et considerare; deinde intellectualis, cum fit sapiens. Quarto ad restaurandam salutem, quæ non nisi per Christum restauratur. Non enim restauratur, nisi sit desiderata, amata, custodita. Ideo dilata est, ut custodiretur et desideraretur : quia se-

Vetus testamentum quid promittat, et quid novum.

[1] *Psal.* XV, 4. — [2] *Rom.*, VII, 8. — [3] *Isa.*, I, 14, 11. — [4] *Rom.*, XI, 32. — [5] *Rom.*, III, 12; *Psal.* XIII, 3 — [6] I *Cor.*, XV, 46. — [7] *Gal.*, IV, 24.

cundum Augustinum : « Ideo fit dilatio sponsæ, ut charior habeatur. » Similiter salus promissa est in patriarchis, figurata in lege, prænuntiata a prophetis, persoluta a Christo. Unde oportuit ut prius fieret patriarcharum fixio, deinde legalium productio, tertio prophetarum pullulatio, ultimo fructus Evangelii et salutis per Christum plenitudo. Secundum hoc ergo nota, quod in ornamento summi pontificis[1] « quatuor» erant « ordines lapidum : In veste, » inquit[2], « poderis totus erat orbis terrarum; et parentum magnalia in quatuor ordinibus lapidum erant sculpta, » et in illis sunt quadriformes ordines mysteriorum, quibus plantatæ sunt Scripturæ. Et in primo ordine, seu tempore, tria sunt mysteria, scilicet conditionis rerum, purgationis scelerum, vocationis patrum. Conditio rerum respondet prudentiæ Patris; purgatio scelerum, sapientiæ Filii, qua judicat; vocatio patrum, bonitati Spiritus sancti. Similiter sub lege tria sunt mysteria, scilicet mysterium lationis legum in quatuor libris Moysi, scilicet tribus, in quibus describitur latio legis; et in quarto est reparatio legis. *Genesis* autem datur tempori naturæ, ubi et in quo sunt magna mysteria, quia uberrimum (*a*) est mysteriis. Mysterium secundum est prostrationis hostium in *Josue*. Tertium est promotio judicum, ut in libro *Judicum* et *Ruth*. Primum mysterium respondet Patri, ratione auctoritatis; secundum Filio, quia est *verbum* [3] *mundans* et [4] *purgans*; tertium Spiritui sancto, ratione gratiæ. Hoc tempus dicitur legis, quia adhuc prophetæ non apparuerunt. Tempus prophetiæ a Samuele incœpit, quod habet similiter tria mysteria : primum inunctionis regum, ut in libro *Regum*, et *Paralipomenon;* secundum fuit revelationis prophetarum, ut in *Psalmis*, et duodecim *Prophetis* minoribus, quatuor majoribus; tertium restaurationis principum et sacerdotum, et illud est *Esdræ, Nehemiæ* (*b*) et *Machabæorum*. In quarto tempore sunt tria mysteria : primum, redemptionis hominum, in *Evangelio;* secundum, diffusionis charismatum, in *Actibus Apostolorum*, et *Epistolis Pauli*, et *Canonicis*, ubi ostenduntur septem dona Spiritus sancti; tertium reserationis Scripturarum in *Apocalypsi*, post quod non potest esse aliud. In his duodecim mysteriis est tota sacra Scriptura. *Job* autem et *Esther, Tobias, Judith*, cohærentes sunt aliis, quia *Job* cohæret Legi et Prophetis; alii tres cohærent libris restaurationis. Unde dixit Hieronymus, quod aliquando liber *Job* tantæ auctoritatis fuit apud Judæos, ut poneretur in arca cum virga. Hæc sunt duodecim ligna pullulantia in Paradiso. In quolibet istorum sunt duodecim lumina trium intelligentiarum Scripturarum, scilicet allegoria, anagogia, et tropologia, et duodecim duodecies sunt centum quadraginta, et resultat numerus signatorum, et numerus civitatis. Unde dicitur[5] : « Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua. » De his lignis volo ædificare, et erigere tabernaculum in corde. In Paradiso fuit lignum vitæ, et lignum scientiæ boni et mali, quia in omnibus mysteriis explicatur Christus cum corpore suo, et Antichristus cum corpore suo, et Diabolus. Et hoc modo Augustinus fecit librum *de Civitate Dei*, ubi incipit a Cain et Abel. In primis quatuor libris agit de Deo, et reprobat idololatriam; et in quatuor libris agit de initio Ecclesiæ; in aliis quatuor, de progressu; in ultimis quatuor, de Ecclesiæ consummatione. Omnes enim sancti præsignaverunt Christum tam facto, quam verbo, ut Job etiam magis facto, quam verbo, ut dicit Gregorius[6]. Dicamus ergo de Christo, quod est lignum vitæ in medio Paradisi, qui signatur in quatuor quæ sunt in primo mysterio ab illo loco[7] : *In principio creavit*, usque ibi[8] : *Corrupta est*. Signatur igitur per luminare majus, per lignum vitæ, per Adæ connubium, maxime per Abel occisum : quia

Mysteria multa declarantur

Breve argumentum librorum S. Aug. *de Civ. Dei.*

[1] *Exod.*, XXVIII, 17. — [2] *Sap.*, XVIII, 24. — [3] *Ephes.*, V, 26. — [4] *Malach.*, III, 3. — [5] *Psal.* CXVIII, 18. — [6] Greg., *Moral.*, lib. III. — [7] *Gen.*, I, 1. — [8] *Gen.*, VI, 11.

(*a*) *Cæt. edit.* uberrimus. — (*b*) Al. *Neemiæ*, et sic deinceps.

Christus interfectus est a fratribus suis, et signum positum est Judæis, ut non interficiantur, sed sint vagi, et profugi super terram. In secundo mysterio, scilicet purgationis scelerum, signatur per Noe hierarcham, qui habuit tres filios; et signat Christum, qui habuit tres filios, scilicet Græcos, Judæos et Latinos : quia scriptus erat titulus [1] « litteris græcis, hebraicis, et latinis. » Signatur etiam per arcam fabricatam, quæ respondet corpori Christi principaliter, secundario Ecclesiæ : signatur per [2] « arcum in nubibus, » qui est signum fœderis; signatur per Noe [3] nudatum jacentem in tabernaculo ebrium : inebriatus fuit Christus amore sponsæ suæ, et nudatus in cruce; quem derisit ille pessimus [4] Cham. In mysterio vocationis signatur per quatuor : per sacrificium Isaac, quia proprie per Abraham Deus Pater signatur; per Isaac, Filius; qui sicut ligna in collo portavit, sic lignum crucis Christus. Signatur per Jacob fœcundantem uxores; per Judam, qui habuit duos filios, Zaram et Phares, de quo multa dicuntur in benedictionibus, scilicet [5]: « Catulus leonis Juda, » etc. : unde etiam Legislator [6] interseruit figuram illam de duobus filiis Juda de Thamar. Signatur etiam per Joseph rectissime, qui venditus a suis, exaltatus fuit inter alienos. Hæc sunt duodecim mysteria principalia ante tempus legis Moysi. Sub lege, in mysterio lationis legis signatur per virgam Moysi, per quam flagellatur Ægyptus; qui siccavit maria, quæ est virga virtutis; signatur per arcam testamenti, per multa in ea recondita; signatur per ornatum pontificis, mitram, superhumerale, in cujus morte profugi debebant redire ad propria. Signatur etiam per ritum sacrificii; per agnum, arietem, vitulum : quæ omnia referuntur in Christum. In mysterio prostrationis hostium similiter Christus signatur; per Josue ingressum, qui divisit Jordanem, ubi datur forma baptismi, et aquas, quæ descendebant in Mare Mortuum, fecit redire in suam originem, hoc est, animas. Signatur per suum conflictum; signatur per suum triumphum, qui destruxit Jericho, suspendit reges, et post funiculis terram divisit, et est introductor in terram promissionis : ita Christus introducit nos in cœlum per suum introitum. In mysterio promotionis judicum signatur per Caleb, cui virtus duravit, qui explorator terræ fuit de tribu Juda; per Othoniel, qui propter victoriam, Axam habuit uxorem; per Gedeon, de quo in *Isaia* dicitur [7] : « Sicut in die Madian; » per Samsonem, qui in omnibus refertur ad Christum per interfectionem leonis, per portas asportatas, qui etiam plures interfecit in morte, quam vivus. Per amissionem capillorum signare non potest Christum, sed signat Christianum, qui amittit septiformem gratiam Spiritus sancti. Unde, quando non potest aliquid mysticari in capite, transferendum est ad membra. In mysterio inunctionis regum signatur per David, per Salomonem, per Ezechiam, per Josiam. Per David signatus est in multis; Salomon signat Christum, præterquam in mulieribus, in quibus nullum bonum significare potest. Unde in *Cantico*, ubi dicitur [8] : « Sexaginta sunt reginæ, et octoginta concubinæ, et adolescentularum, » etc. de uxoribus, non loquitur ad litteram; imo mysterialiter ponuntur ibi, in quibus signantur animæ perfectæ, et imperfectæ. Signatur per Ezechiam [9] : « Ego, inquit, dixi : In dimido dierum meorum vadam, » etc. Josias etiam signat Christum, de cujus morte factæ sunt lamentationes [10] : « Quomodo sedet sola civitas, » etc. Melius autem dicitur sic, quia Christus ostenditur per visum, per signum, per verbum (*a*), per factum : per visum, sicut vidit Hieremias [11] « ollam succensam, » et sic de aliis; per signum, sicut de Elisæo, et Giezi qui portavit baculum super puerum, et non revixit, et postea ipse incubuit super ipsum : et secun-

[1] *Luc.*, XXIII, 38. — [2] *Gen.*, IX, 13. — [3] Ibid., 21. — [4] Ibid., 22. — [5] *Gen.*, XLIX, 9. — [6] *Matth.*, I, 3. — [7] *Isa.*, IX, 4. — [8] *Cant.*, VI, 7. — [9] *Isa.*, XXXVIII, 10. — [10] *Thren.*, I, 1. — [11] *Jerem.*, I, 23.

(*a*) *Cæt. edit. non habent* per verbum.

dum Gregorium [1] signat Legem et Christum; per verbum, quod audiebant, et non videbant, sicut dicebant [2] : « Verbum quod locutus est Dominus, » etc.; per factum, ut Jonas. In mysterio revelationis prophetarum signatur per cantum harmoniæ, etiam [3] in *Psalterio decachordo*, ubi David addiscit prophetare; per lumen sapientiæ, in libris sapientialibus; per canticum lætitiæ, quod est sponsæ Christi, in *Cantico;* per visum prophetiæ, quod est diversimode : unus sicut [4] « virgam vigilantem » vidit Christum; alius [5] « super solium excelsum; » alius [6] « vestitum. » In mysterio restaurationis, primum signatur per Esdram, qui scripturam et litteras reparavit; per Nehemiam, qui civitatem reparavit; per Zorobabel, qui templum reparavit : per Jesum filium Josedech, qui ritum colendi reparavit. In mysterio redemptionis hominum signatur Christus, ut homo mansuetus, in *Matthæo;* ut leo triumphans, in *Marco;* ut vitulus occisus, in *Luca*, unde [7] : « Fuit in diebus Herodis sacerdos, » et oculum habet ad passionem, ut aquila volans ad divinitatem, in *Joanne*. In mysterio diffusionis signatur per *Joannem* ut doctor; ut diffusor largus in *Actibus*, cum dedit Spiritum sanctum; ut diffusor plus in *Paulo*, in quo consummantur *Actus Apostolorum*. Unde Lucas pauca dicit de aliis apostolis, et statim transit ad Paulum, qui dedit Spiritum sanctum, sicut patet de illis duodecim [8], qui baptizati erant in baptismo Joannis : nec mirum, quia ipse Benjamin, ut [9] « lupus rapax, » ultimus apostolorum, per quem signatur ordo futurus. Signatur ut diffusor prudens in *Canonicis;* ut diffusor sapiens, in *Epistolis Pauli*. In mysterio reserationis Scripturæ, signatur per modum præsidentis, ut patet per « filium hominis [10] in medio candelabrorum, qui habebat septem stellas, et septem ecclesias; » per modum præliantis, ut agnus [11] cum bestia, [12] cum dracone, per modum triumphantis, quia habet [13] « gladium et falcem acutam; » per modum beatificantis, quia vidit [14] « cœlum novum, et terram novam. » Hæc sunt mysteria circa lignum vitæ, scilicet Scripturæ, quæ incipit ab æternitate, et terminata est ad æternitatem : « In principio creavit Deus cœlum et terram, » in fine vidit Deus « cœlum novum et terram novam. » Hæ [15] quadraginta octo tabulæ tabernaculi : viginti in uno latere, et viginti in alio, in posteriori octo; in quibus ponitur arca, scilicet Christus, continens in se [16] « omnes thesauros sapientiæ et scientiæ; » in quem Cherubim respiciunt. Hæc sunt duodecim ligna circa lignum vitæ.

SERMO XV.

De mysterio Scripturæ, et corpore Christi, et de Antichristo.

[17] *Protulit terra herbam virentem.* Dictum est, quod in duodecim mysteriis principalibus ostenditur Christus; per oppositum ostenditur Antichristus : quod sic manifestatur. Primum mysterium est conditionis rerum, et ibi ostenditur per Lamech, qui primus introduxit bigamiam, et fuit transgressor legis naturæ, et fuit luxuriosissimus, et inde videntes filii Dei filias hominum, quod essent pulchræ, etc.; propter quod inductum fuit diluvium. Et inde colligitur, qualis erit Antichristus, quia immundissimus; et inde ostenditur ejus significatio, quia interficiet illum, in quo positum est signum, scilicet inter Judæos, qui per Cain significantur. Et ideo de Lamech ultio dabitur septuagies septies, quia majus erit peccatum ejus, quam Judæorum. In secundo mysterio, scilicet punitionis scelerum, signatur in Nemrod (*a*), qui primus se fecit imperatorem; cujus auctoritate ædificata est turris, quæ tangeret cœlum : per quod intelligitur, quod Antichristus erit superbissi- Antichristus qua-

[1] Greg., *Moral.*, lib. IX, c. XXI. — [2] *Isa.*, XVI, 13. — [3] *Psal.* CXLIII, 9. — [4] *Jerem.*, I, 11. — [5] *Isa.*, VI, 1. — [6] *Ezech.*, IX, 2. — [7] *Luc.*, I, 5. — [8] *Act.*, XIX, 3. — [9] *Gen.*, XLIX, 27. — [10] *Apoc.*, I, 13; II, 1. — [11] *Apoc.*, VI, 16; XIII, 1. — [12] *Apoc.*, XII, 7 — [13] *Apoc.*, I, 16; XIV, 18. — [14] *Apoc.*, XXI, 1. — [15] *Exod.*, XXVI, 20 et seq. — [16] *Coloss.*, II, 3. — [17] *Gen.*, I, 12.

(*a*) *Al.* Nemroth, *et sic deinceps*.

lis futurus. mus [1], « ita ut extollatur super omne, quod dicitur Deus. » In tertio mysterio, scilicet vocationis vel electionis patrum, signatur per *Danielem*. Et aliqui volunt dicere, quod ad litteram erit de tribu Dan. Utrum autem ita sit, non auderem affirmare; attamen in *Apocalypsi* [2] non signatur tribus Dan. De isto Dan dicitur in *Genesi* [3]: « Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, qui abscondit se in sabulo, ut capiat aves circa volantes; » et in hoc ostendit, quod erit fraudulentissimus. Mordet autem ungulas equorum, ut cadat ascensor ejus retrorsum. Certum est, quod per equum signatur prædicator veritatis; per ungulam, perfectio evangelica, quam Antichristus impugnabit. Equus enim, si non habet fixionem ungulæ, non valet. Joseph enim erat cum filiis ancillarum, qui vendiderunt fratrem suum: Dan autem primogenitus fuit ancillarum. In quarto, scilicet mysterio lationis legis, signatur Balaam, qui dedit pessimum consilium, qui fuit idololatra; licet multa bona diceret, tamen aras ædificabat, et auguria quærebat. Et in hoc signatur, quod erit pessimus idololatra, et invocator dæmonum, nec Deum magnum adorabit in loco suo. In quinto mysterio, scilicet prostrationis hostium, signatur per Achan, qui furatus fuit de anathemate, et mortuus excommunicatus: et in hoc signatur, quod erit avarissimus. In sexto mysterio, scilicet constitutionis vel promotionis judicum, signatur per Abimelech, qui septuaginta fratres meliores se interfecit; et in hoc signatur, quod erit crudelissimus. In septimo mysterio, scilicet unctionis regum, signatur per Goliam armatum, qui exprobrabat agminibus filiorum Israel. Erit enim magnificus in exterioribus; loquetur blasphemiam contra populum Dei. In octavo mysterio, scilicet revelationis prophetarum, per regem impudentem, quia sciet argumenta et rationes ultra humanum modum, et erit intelligens propositiones, et astutissimus. In nono mysterio, scilicet restaurationis principum, signatur per Antiochum, qui interpretatur silentium paupertatis; qui destruxit omnes leges, volens unam facere; qui illos septem fratres interfecit. Fecit enim, quod facere nullus ausus fuit, scilicet deponere legem Judæorum. Verum est, quod Aman attentavit Judæos disperdere; sed non prævaluit: in quo signatur, quod erit destructor legis evangelicæ, et occisor Christianorum. In decimo mysterio, scilicet redemptionis hominum, signatur per Judam proditorem: erit enim malignissimus. In mysterio undecimo, scilicet diffusionis charismatum, signatur per Simonem magum, qui voluit emere Spiritum sanctum, et in altum ascendit, et corruit, quia dæmones invocavit: erit enim mendacissimus, ut veniat [4] « in signis et prodigiis mendacibus, » etc. In mysterio duodecimo, scilicet reserationis Scripturarum, signatur per bestiam abyssalem, sive ascendentem de abysso, quæ omnia conculcat: erit enim confirmatus in omni malitia. Habebit enim septem capita, id est, omnia genera tentandi et omnes modos, nunc per divitias, nunc per falsa miracula, nunc per metum. Unde in *Job* dicitur [5]: « Strinxit caudam quasi cedrum, » quia in eo conflabuntur omnes malitiæ. Et sicut Christus habuit omnia charismata, ut natura assumpta potuit accipere, sic ille omnes malitias. Sic ergo Scriptura explicat paulatim procedendo, quomodo Antichristus primo erit immundissimus; unde juxta lignum vitæ erit lignum scientiæ boni et mali, quia promittet bona, et dabit mala; unde efficitur serpens, draco, et bestia. In omnibus enim mysteriis correspondentia est Patri, et Filio, et Spiritui sancto, quia Trinitas debet maxime refulgere in operibus horum mysteriorum. Sequitur de seminibus, et fructibus: *Protulit terra*, etc. Sicut enim in congregatione aquarum signatur multiformitas intelligentiarum, et in germinatione terræ multiformitas sacramentalium figurarum, sic in seminibus ostendit

Intelligentiæ principales certo numero definitæ

1 II *Thess.*, II, 4. — 2 *Apoc.*, VII. — 3 *Gen.*, XLIX, 17. — 4 II *Thess.*, II, 9. — 5 *Job*, XL, 12.

se habere infinitatem quamdam cœlestium theoriarum, quæ signantur per semina. Intelligentiæ enim principales, et figuræ in quodam numero certo sunt; sed theoriæ quasi infinitæ : quia sicut refulsio radii et imaginis a speculo fit modis quasi infinitis, sic a speculo Scripturæ. Quis potest scire, quot sunt media inter angulum acutum, et obtusum, vel rectum? Sicut enim in seminibus est multiplicatio in infinitum, sic multiplicantur theoriæ. Unde legitur [1] : « Pertransibunt plurimi, et multiplex erit scientia, » quia varie inspicit hic, et ille, in speculo. Hæc consideratio theoriarum, inter duo specula duorum Cherubin, id est duorum testamentorum, quæ refulgent in invicem, ut transformetur homo de claritate in claritatem. Hæc autem germinatio seminum dat intelligere, secundum diversas temporum coaptationes, diversas theorias; et qui ipsa ignorat, istas scire non potest. Non enim scire potest futura, qui præterita ignorat. Si enim non cognosco cujus arboris semen est, non possum cognoscere quæ arbor debet inde esse. Sed (*a*) cognitio futurorum dependet ex cognitione præteritorum. Moyses enim prophetans de futuris, narravit præterita per revelationem [2]. Notandum autem, quod sicut Deus sex diebus mundum fecit, et in septimo requievit, ita corpus Christi mysticum sex habet ætates, et septimam, et octavam, quæ currit cum sexta. Hæ sunt rationes seminales ad cognoscendum Scripturas. Prima ætas, quasi infantia, ab Adam usque ad Noe. Deus enim in principio, quasi in semine, posuit, quod postea pullulavit in facto mystico, vel opere. Prima dies signat primum tempus, quo datur homini lux et cognitio, et hæc est infantia, quæ oblivione deletur : sic quidquid actum est usque ad tempus, quo per diluvium deletum est omne animal, præter illa quæ fuerunt cum Noe. Secundum tempus respondet secundæ diei, ut ætati pueritiæ, quia tunc factum est firmamentum in medio aquarum; et in tempore illo factum est fœdus per arcam, ne homines deleantur per aquas inferiores; et per arcum, ne ulterius per diluvium perirent. Et sicut in pueritia pueri loquuntur, et discunt loqui, sic in tempore secundo divisæ sunt linguæ. Et hæc ætas durat a Noe usque ad Abraham. In tertia die terra germinavit; et in tertia ætate, scilicet adolescentia, homo potens est generare. Et in tertia ætate, quæ durat ab Abraham usque ad David, tunc cœpit Synagoga in Abraham, et per circumcisionem factam in carne ejus, florere. In quarta die facta sunt luminaria cœli, et adornatum est cœlum; et respondet quartæ ætati, scilicet juventuti, quia illa ætas apta est sapientiæ. Et in quarta ætate, quæ datur a David usque ad transmigrationem Babylonis, viguit et floruit regnum et sacerdotium, quasi duo luminaria, et stellæ fuerunt prophetæ sancti. Quinta die facti fuerunt pisces, et respondent senectuti, ubi jam incipit calor diminui; et in quinta ætate, scilicet a transmigratione Babylonis usque ad Christum, tunc Synagoga incœpit deficere, et senuit, et perdidit auctoritatem. Sexta die factus est homo princeps bestiarum, et respondet senio, quæ ætas est matura, et apta sapientiæ; et respondet (*b*) sextæ ætati, quæ durat a Christo usque ad finem mundi; et in sexta ætate Christus natus est, et sexta die crucifixus, sexto mense conceptus post conceptionem Joannis, sexto mense post nativitatem ejusdem natus. Sapientia ergo sexta ætate incarnata. Septima ætas currit cum sexta, scilicet requies animarum post Christi passionem. Ad has sequitur octava ætas, scilicet resurrectio mortuorum, de qua *Psalmista* ait [3] : « Mane astabo tibi, et videbo, » etc. Et est reditus ad primum, quia post septimam diem regressus est ad primum. Hæc sunt semina jactata ad intelligentiam Scripturarum, quæ producuntur de illis arboribus secundum

[1] *Dan.*, XII, 4. — [2] Idem in *Bibl. Pauperum*, c. 1, in princ., ex Greg., *in Ezech.*, hom. 1, in princ. — [3] *Psal.* v, 2.

(*a*) *Forsan leg.* Sic. — (*b*) *Cæt. edit.* respondent.

expositionem communem aliquorum; et sic tempus dividitur in octo ætates. Secundum alios reducitur tempus ad quinque, et hoc ponit Christus, qui ponit quinque vocationes [1]: « Simile est regnum cœlorum patrifamilias, qui exiit conducere operarios suos in vineam suam » hora prima, scilicet « mane, tertia, sexta, nona, undecima. » Mane fuit initium creaturæ, quia vocavit Deus hominem de Paradiso, et præcepit [2] « ut operaretur et custodiret illum. » Adhuc tamen lignum non habebat surculum; de lignis tamen facere poterat, quæ sibi obediebant. Secunda vocatio fuit per flagellum, quod prædicabat sub Noe, ut caverent a peccato. Tertia sub Abraham, qui fuit cultor Dei, et erector altarium; et hoc usque ad Moysen. Quarta sub Moyse per legem, et miracula; et hoc usque ad Christum. Quinta sub Christo et per Christum, per pœnitentiam ad quam nos vocavit, et ad nuptias. Secundum Sanctos modernos et antiquos, distinguuntur tria tempora, scilicet legis naturæ, legis scriptæ, et legis gratiæ. Septenarius appropriatur Spiritui sancto, propter charismata gratiarum septem; quinarius Filio, propter quinque sensus spirituales: in hujus signum cherub in ala [3] « habebat quinque cubitos; » ternarius Patri, quia ternarius est principium perfectorum. Item omnis prolatio (*a*) necessario a ternario incipit, et est prima. Item Pater tres habet notiones: est enim generans, innascibilis, spirans: triplex est lex: intra scripta, ut conscientiæ; extra proposita, ut legis scriptæ; desuper infusa, ut gratiæ (*b*). Hæc sunt seminaria: quæ qui ignorat, scilicet hæc tempora, non potest venire ad mysterium Scripturarum. Junge septem ætates, quinque vocationes, tria tempora; et habes quindecim; qui numerus mysterium habet, ut ostendit Hieronymus [4]. Per descensum Spiritus sancti super centum viginti credentes, per istos quindecim gradus habet Sol intelligentiæ ascendere super nostrum hemisphærium in una hora: quia si dies naturalis viginti quatuor horas habet, et quodlibet signum triginta gradus, et quolibet die volvuntur duodecim signa, necesse est ut in hora una elevetur sol super hemisphærium nostrum quindecim gradibus: et illud est mane resurrectionis, quando erimus in fine sæculi. *Psalmus* [5]: « Mane astabo tibi, et videbo. » Hæc seminaria absolute considerata sunt. Item comparatur quod oritur, ad semen de quo oritur, et ad arborem de qua semen oritur. Sic comparatur novum testamentum ad vetus, ut arbor ad arborem, et littera ad litteram, et semen ad semen. Et sicut arbor de arbore, et semen de semine, sic littera de littera, et testamentum de testamento. Secundum hoc assignatur convenientia duorum testamentorum sex modis, secundum differentiam unitatis, qualitatis, ternarii, quaternarii, quinarii, et senarii; et addita unitate, secundum rationem unitatis, « duo sunt testamenta [6]: unum in servitutem generans, » alterum in libertatem: unum secundum amorem, alterum secundum timorem: unum secundum litteram, alterum secundum spiritum: unum secundum figuram, alterum secundum veritatem. Sic distinguuntur ista duo tempora, et dies, et nox. Unde *Psalmus* [7]: « Dies diei eructat verbum, et nox nocti, » etc. In nocte illa, lex fuit ut luna; et patres, ut stellæ, secundum Gregorium. Sed cum venit sol, id est novum testamentum, tunc fuit clara dies. Alia distinctio est secundum rationem qualitatis. Vetus testamentum habet duo tempora: tempus ante legem, et tempus sub lege. Sic novo testamento respondet duplex tempus: tempus vocationis gentium, quod respondet primo; et tempus vocationis Judæorum, quod respondet secundo. Hoc tempus erit, et nondum est, quia tunc implebitur illud Isaiæ [8]: « Non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra

[1] *Matth.*, XX, 1. — [2] *Gen.*, II, 15. — [3] III *Reg.*, VI, 6. — [4] Hier., *in Ezech.*, LXV, et *in Epist. ad Gal.*, I. — [5] *Psal.* V, 2. — [6] *Gal.*, IV, 24. — [7] *Psal.* XVIII, 2. — [8] *Isa.*, II, 4.

(*a*) *Cæt. edit.* probatio. — (*b*) *Cæt. edit.* gratia.

ad prælium, » quia hoc nondum adimpletum est, cum adhuc vigeat uterque gladius : adhuc enim sunt disceptationes, et hæreses. Judæi enim, quia hoc sperant, credunt nondum venisse Christum. Quod autem Judæi convertantur, certum est per Isaiam [1], et per Apostolum [2], qui ejus allegat auctoritatem : « Si fuerit numerus filiorum Israel, etc.; » et addit item Apostolus : « Cæcitas ex parte contingit in Israel, donec plenitudo » gentium subintraret. Et hoc ostendit Isaias dicens [3] : « Verbum misit Dominus in Jacob, » etc. Verbum missum in Jacob, est Filius Dei, naturæ assumptæ de Jacob unitus, quia fuit de ejus semine; sed cecidit in Israel verbum spirituale. Nos sumus filii Israel et filii Abraham secundum repromissionem, quia sumus imitatores fidei Abrahæ. Unde dicitur [4] : « Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui; Israel autem, » etc. Bos, ordo apostolicus. Unde Paulus dicit [5] se Hebræum ex Hebræis. Isti fuerunt boves, proscindentes terram tam Scripturæ, quam cordis nostri. Asinus fuit populus gentilis. Et *Isaias* [6] : « Venite, ascendamus in montem Domini, et ad domum Dei Jacob : » et sequitur : « Non levabit gens contra gentem, » etc. Contradicunt Judæi, quoniam nondum hoc impletum est. Sed propheta non loquitur de primo adventu, vel prima vocatione; sed pro ultima, quando dies Domini erit super omnem arrogantem : nec est intelligendum, quod illos sic dimittat Deus. Tertia comparatio veteris et novi testamenti est secundum rationem ternarii : quia est tempore Synagogæ initiatæ, promotæ, deficientis. Sic in novo testamento est Ecclesiæ initiatæ, Ecclesiæ primitivæ, dilatatæ, consummatæ. Unde in *Cantico* tripliciter laudatur Ecclesia, quæ unica tantum est, nec sunt, nec possunt esse plures. Laus Ecclesiæ initiatæ [7] : « Quæ est ista, quæ ascendit per desertum sicut virgula fumi ? » Secundo, Ecclesiæ dilatatæ [8] : « Quæ est ista, quæ progreditur, quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol? » Tertio, Ecclesiæ consummatæ; unde dicitur [9] : « Quæ est ista, quæ ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum? » Necesse est enim quod Rachel pariat filios in finali Ecclesia; unde in *Apocalypsi* [10] Manasses ponitur ante patrem, et sexto loco; et Joseph undecimo, ultimo Benjamin, et non sine causa. Quarta comparatio veteris et novi testamenti secundum coaptationes temporum est, quia quatuor tempora in veteri testamento respondent quatuor ordinibus circa tabernaculum duodecim tribuum. Respondet etiam quatuor lateribus civitatis, et hoc quatuor animabus circa sedem Dei. Primum tempus est vocationis patriarcharum; secundum, institutionis judicum; tertium, inunctionis regum; quartum, illustrationis prophetarum. Et his quatuor in novo testamento respondet tempus apostolorum, martyrum, confessorum, virginum. Quinta comparatio est secundum rationem quinarii, ut sit manus dextra, et sinistra, habens quinque digitos : primum tempus est conditionis naturarum; secundum inspirationis patriarcharum; tertium, institutionis legalium; quartum, illustrationis prophetarum; quintum, restaurationis misericordiarum. In novo testamento respondet [11] « mane, tertia, sexta, nona, undecima. » Mane respondet conditioni naturæ; unde [12] : « Posuit Deus Adam in paradiso, ut operaretur et custodiret illum. » Primum tempus in novo testamento est diffusionis charismatum, quod respondet esse creaturæ; secundum, vocationis gentium, quod respondet secundo; tertium, institutionis ecclesiarum secundum leges, quod respondet tertio; quartum, religionum multitudinis, quod respondet quarto, maxime Rechabitis [13], qui morabantur circa Jordanem, qui pauperes erant; quintum, in fine restaurationis collapsorum. Oportet quod

[1] *Isa.*, x, 22. — [2] *Rom.*, ix, 27; xi, 25-26. — [3] *Isa.*, ix, 8. — [4] *Isa.*, i, 3. — [5] *Philip.*, iii, 5. — [6] *Isa.*, ii, 3, 4. — [7] *Cant.*, iii, 6. — [8] *Cant.*, vi, 9. — [9] *Cant.*, viii, 5. — [10] *Apoc.*, vii, 6, 8. — [11] *Matth.*, xx, 1 et seq. — [12] *Gen.*, ii, 15. — [13] *Jerem.*, xxxv, 16.

veniat Elias [1], qui restauret omnia cum eo, et veniet Enoch. Bestia autem [2] vincet illos duos testes. Unde necesse est ut prius ruant, et fiat ruina, et postea restauratio; tandem [3] « erit tribulatio, ut in errores (*a*) inducantur, si fieri potest, etiam electi. »

SERMO XVI.

De statu Ecclesiæ, et ætatibus sex, cum quibus currit septima ætas, et de theoriis sacræ Scripturæ.

[4] *Protulit terra herbam virentem, et afferentem semen juxta genus suum, lignumque pomiferum, et habens fructum, unumquodque secundum speciem suam*, etc. Dictum est, circa visionem intelligentiæ per Scripturam eruditæ, de intelligentia spirituali, quæ intelligebatur per congregationem aquarum; item sacramentali figura, quæ intelligebatur per germinationem terræ. Dictum est etiam de theoriis, quæ intelliguntur per semen, et per fructum : habent enim theoriæ sementinam multitudinem, et refectivam sustentationem : ideo intelliguntur partim per semen, partim per germinationem fructuum. Quantum ad semen, consistunt in coaptationibus temporum, secundum quod ipsa sibi invicem succedunt; quantum ad arboris fructum, secundum quod tempora correspondent; secundum comparationem arboris, vel seminis, tempora sibi mutuo succedunt; secundum comparationem germinis ad germinans, mutuo sibi correspondent, ut jam patebit.

Distinguuntur autem tempora secundum rationem ternarii, videlicet secundum tres leges, intra scriptam, exteriùs dispositam, superius infusam; secundum rationem quinarii, mane, tertiæ, sextæ, nonæ, undecimæ, quæ sunt quinque vocationes, usque ad finem mundi. Et secundum hæc distinguuntur sex ætates; septima autem currit secundum omnes cum sexta.

Post novum testamentum non erit aliud, nec aliquod semen novæ legis subtrahi potest : et ideo testamentum æternum est. Ipsa tempora sibi mutuo succedunt, et multa est in eis correspondentia, et sunt sicut germinatio seminis ex semine, ut de semine arbor, et de arbore semen. **Novum testamentum ultimum et æternum**

Assignantur autem tempora, ut sibi mutuo correspondent : primo secundum rationem unitatis, ut comparatur unum tempus novi testamenti ad unum tempus veteris testamenti secundum correspondentiam litteræ et spiritus, promissionis terrenæ et cœlestis, timoris et amoris. Item duo tempora ad duo in veteri testamento : tempus ante legem, et tempus sub lege; in novo, ante tempus vocationis gentium, et Judæorum, quæ erit in fine. Et ista signata est in duobus filiis Judæ, scilicet Zaram, et Phares. Zaram [5] primo extendit manum, obstetrix ligat in ea coccinum, et postea retrahit manum, et exivit Phares, qui divisit maceriam. Judæi primo crediderunt, et statim manum retraxerunt in prima Ecclesia; sed postquam plenitudo gentium subintraverit, tunc Zaram exibit, et populus Judæorum convertetur. Item trium temporum ad tria, ut Synagogæ promotæ, initiatæ, et ultimatæ; et in Ecclesia tempus Ecclesiæ initiatæ, dilatatæ, et consummatæ. Unde in *Canticis* tres sunt admirationes : « Quæ est ista, » etc., et e contrario tres deplorationes in *Lamentationibus* [6]. Unde non sine causa toties repetitur alphabetum. Item quatuor ad quatuor, ut posui supra, præcedenti collatione. Item quinque digitorum ad quinque, in veteri testamento, conditionis naturarum, inspirationum patriarcharum, institutionis legalium, illustrationum prophetalium, et restaurationum ruinarum; in novo testamento, donationis charismatum, vocationis gentium, institutionis ecclesiarum, multitudinis religionum, restaurationis omnium

[1] *Matth.*, XVII, 11; *Marc.*, IX, 10. — [2] *Apoc.*, XI, 7. — [3] *Matth.*, XXIV, 21, 24. — [4] *Gen.*, I, 12. — [5] *Gen.*, XXXVIII, 27. — [6] *Thren.*, I-IV, sunt quatuor capita, et quater repetitur alphabetum.

(*a*) *Vulg.* errorem.

collapsorum. De quo dicitur, quod « Elias, dum venerit, restituet omnia. »

Sequitur de comparatione senarii, addita unitate. Et sic accipitur mensura illius, qui habebat calamum habentem sex cubitos, et palmam ad mensurandum templum. Septenarius, secundum Gregorium [1], est numerus universalitatis in majori mundo, et in minori, et in Deo. Iste enim mundus sensibilis constat ex quatuor elementis susceptivis influentiarum cœlestium, in tribus orbibus influxivis, et motivis. Minor mundus constat ex quatuor elementis, quatuor humoribus, quatuor complexionibus, quatuor qualitatibus, et tribus viribus vitalibus perfectivis, scilicet vegetabili, sensibili, rationali. Unde illa, quæ sunt in mundo sensibili, in minori mundo colliguntur in quadam puritate. Unde secundum aliquos, et non irrationabiliter, dictum est, quod orbis sidereus disponit ad susceptionem vegetabilis, orbis crystallinus ad susceptionem sensibilis, orbis empyreus ad susceptionem rationalis. Et secundum Hugonem, quaternarius correspondet corpori; ternarius autem spiritui.

Septenarius autem magnum mysterium habet. Omnis autem proportio et proportionalitas est secundum rationem ternarii et quaternarii; quia necesse est, ubi est proportionalitas, ut sit in quatuor terminis, vel secundum rem, vel secundum rationem. Unde Augustinus ostendit [2] proportionem ascendere usque ad quatuor, quæ ex partibus quaternarii generatur. Iste autem septenarius, sive in mundo sensibili, sive in mundo minori, ortum habet a mundo archetypo, ubi sunt rationes causales secundum rationem septenarii. Deus enim habet rationem triformis causæ, originantis, exemplantis, finientis; nec potest esse pluribus modis. Unde Apostolus [3]: « Ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia. »

Ratio autem causandi est secundum quatuor, sublimitatem potentiæ, profunditatem sapientiæ, latitudinem benevolentiæ, longitudinem æternitatis: « Ut possitis, » inquit Apostolus [4], « comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo, » etc. Potentia creat, sapientia gubernat, benevolentia perficit, æternitas conservat. Iste numerus universitatis in mundo, in homine, in Deo est mysterialis. Secundum hunc numerum facit Deus currere mundum istum: et Scriptura, quæ explicat decursum mundi, secundum hunc numerum tradi debuit explicative.

Distinguit ergo Scriptura tempora originalia, figuralia, gratiosa, seu salutifera. Tempora originalia consistunt in primis septem diebus; figuralia, ab initio mundi usque ad Christum, ubi novum tempus incipit, licet Salomon dicat [5]: « Nihil novum sub sole: » verum est secundum naturam; sed hoc est super naturam: et post sunt tempora gratiosa. A temporibus originalibus incœpit Moyses, et ita debuit facere, quia Scriptura debuit facere seminaria, tanquam terra germinans, et post arbores figurarum, et postea fructum: ponuntur ergo septem dies, ut tempore originali. Primus dies, lucis formatæ; secundus dies, aquæ divisæ; tertius dies, terræ fœcundatæ; quartus, lucis sidereæ; quintus, motivæ vitæ; sextus, humanæ formæ; septimus, quietis primæ.

Septem autem sunt tempora figuralia: tempus naturæ conditæ, purgandæ culpæ, gentis electæ, legis statutæ, regalis gloriæ, vocis propheticæ, quietis mediæ.

In novo testamento similiter sunt septem tempora gratiosa: tempus collatæ gratiæ; baptismi in sanguine; normæ fidei catholicæ; normæ legis justitiæ; sublimis cathedræ; claræ doctrinæ; pacis postremæ. Accipe correspondentiam. Formatio lucis est seminarium formationis naturæ, et formatio naturæ collationis gratiæ. Tempus aquæ divisæ respondet tempori purgationis culpæ, baptismi in sanguine, quia sicut divi-

[1] Greg., hom. XXXIII, in princ. — [2] Aug., *de Music.*, lib. I, c. XII. — [3] *Rom.*, XI, 36. — [4] *Ephes.*, III, 16. — [5] *Eccle.*, I, 10.

duntur aquæ ab aquis (a), sic purgatio in aqua facta formam baptismi gerit secundum beatum Petrum[1], tam baptismi sanguinis, quam fluminis, quam flaminis.

Dies terræ fœcundæ, tempus gentis electæ, normæ fidei catholicæ. Terra germinavit Abraham, et Abraham Isaac genuit, et Isaac Jacob, etc. Et Ecclesia normam fidei statuit, secundum quam succedunt fideles fidelibus.

Dies lucis sidereæ, tempus legis statutæ, tempus normæ justitiæ. Lex enim distincta fuit per solem, lunam, et stellas, hoc est secundum ritum Dei colendi, sive (b) cæremoniam, censuram judicandi, formam vivendi, sive secundum moralia, judicialia, cæremonialia : sic in Ecclesia canones; deinde leges per Justinianum in unum corpus redactæ, quæ primo erant paganorum, factæ sunt Christianorum ; et regulæ monasticæ, ut beati Benedicti. Canones respondent cæremonialibus, leges judicialibus, monastica moralibus.

Dies vitæ motivæ, tempus regalis gloriæ, tempus sublimis cathedræ, respondent. Sicut enim una pars vitæ motivæ fuit repentium, altera volatilium ; sic in Ecclesia una pars est regum et pontificum, alia subditorum.

Dies humanæ formæ, tempus vocis propheticæ, tempus claræ doctrinæ, in quo esset vita prophetica, respondent. Et necesse fuit ut in hoc tempore veniret unus ordo, scilicet habitus propheticus similis ordini Jesu Christi, cujus caput esset angelus, ascendens ab ortu solis, conformis Christo. Et dixi (c), quod jam venerat dies quietis sabbati, tempus quietis mediæ, tempus quietis sive pacis postremæ. Tempus quietis mediæ fuit, quando prophetæ nihil scripserunt ; et tunc fuit silentium prophetarum, medium inter primam quietem, et ultimam. Fuit etiam tempus quietum, quia tunc in maxima pace fuit mundus totus, unde et per duodecim annos templum Romæ jam clausum fuit ante adventum Christi, quod tempore belli semper apertum fuit, et tempore pacis clausum. Unde etiam portæ ruinosæ factæ sunt. Unde et imperator[2] describi fecit mundum : et Deus ponebat hoc in corde pagani, ut describeretur mundus, ut virgo ierit in Bethleem, et ibi pareret in diversorio. Et frequentissime inculcabam, quod non sunt a casu et a fortuna ista, et consimilia, posita in Scriptura, sed maxima ratione, maximo mysterio ; sed qui non considerat, nihil intelligit. Fuit etiam nox in suo cursu, quia tunc erat summa idololatria.

Secundum hoc ergo, tempus naturæ conditæ durat ab Adam usque ad Noe. Ætatum mundi distinctio.

Tempus culpæ purgandæ, a Noe usque ad Abraham.

Tempus gentis electæ, ad Abraham usque ad Moysen. Elegit enim Deus Abraham, non Lot ; Isaac, non Ismael ; Jacob, non Esau ; et Judam de quo natus est Christus, non fratres alios.

Tempus legis statutæ, a Moyse usque ad Samuelem, qui unum regem reprobum, et alium electum inunxerat.

Tempus regalis gloriæ, a David usque ad Ezechiam, in quo transmigratio decem tribuum facta est.

Tempus vocis propheticæ, ab Ezechia stricte loquendo, large ab Ozia, qui fuit leprosus, usque ad Zorobabel. Sub Ezechia factum est illud miraculum, quod dies habuit triginta duas horas per reversionem solis.

Tempus pacis et quietis, a Zorobabel usque ad Christum. In novo testamento tempus collatæ gratiæ, a Christo et Apostolis, comprehendendo mortem Joannis, usque ad Clementem papam.

Tempus baptismi in sanguine, a Clemente usque ad Sylvestrum, quia sub Clemente incœpit magna persecutio, quando Judæi venditi fuerunt, expulsi de Hierusalem, et Clemens missus est Chersonam cum populo in exilium in Græciam. Et in illo tempore

[1] I *Petr.*, III, 21. — [2] *Luc.*, II, 1.

(a) *Cæt. edit.* dividitur aqua aquis. — (b) *Cæt. edit.* non habent cæremoniam. — (c) *Cæt. edit.* dixit.

medio, a Clemente usque ad Sylvestrum, fuerunt decem maximæ persecutiones.

Tempus normæ catholicæ, a Sylvestro usque ad Leonem primum, sub quo datum est symbolum.

Tempus legis justitiæ, a Leone usque ad Gregorium Doctorem, in quo statutæ sunt leges justitiæ, et canones et regulæ catholicæ et monasticæ, in quo beatus Benedictus fuit, qui etiam prophetavit de beato Gregorio, et benedixit matrem prægnantem.

Tempus sublimis cathedræ, a Gregorio usque ad Adrianum, sub quo mutatum est imperium, et divisum in Romam et (*a*) Constantinopolim. Carolus in Ecclesia occidentali fuit primus imperator, et rex Italiæ de Francia, quia cum insultum alienarum gentium non possent sustinere, fecerunt eum regem Italiæ, et pugnavit contra regem Longobardorum, et prævaluit.

Tempus claræ doctrinæ, ab Adriano. Sed quantum durabit, quis potest dicere? Certum est, quod in illo sumus. Certum est etiam, quod durabit usque ad dejectionem bestiæ ascendentis de abysso, quando confundetur Babylon, et dejicietur, et post dabitur pax.

Primum tamen necesse est, ut veniat tribulatio : et non est ponendus terminus; quia nullus scit quantum tempus illud pacis duret, quia [1] : « Cum dixerint : pax et securitas, repente veniet super eos interitus. »

Tempus autem septimum, scilicet ultimæ quietis, incipit a clamore angeli, qui jurabit [2] « per viventem in sæcula sæculorum, quod tempus amplius non erit; » sed in diebus septimi angeli consummabitur. Sed septem tempora Joannes in *Apocalypsi* comprehendit in septem visionibus : quælibet illarum est septiformis, et consurgit ad numerum jubilæi. Hæc septem tempora clauduntur in Psalterio, ubi sunt tres quinquagenæ. Accipe ad hæc correspondentiam temporis figuralis, et salutis. In tempore naturæ conditæ tria fuerunt : primo, formatio hominis de terra; secundo, tentatio, transgressio, nudatio; tertio, ejectio. Unus enim filius interfecit alium, et ideo omnes filii, qui nati sunt de Cain, male fecerunt, et omnes perierunt. In novo testamento, post scripturam prophetalem et temporum cursus, formatus est Christus, sicut homo sexta die, qui [3] « præsit volatilibus cœli, et piscibus maris. » Sicut dicitur in *Psalmo* [4] : « Quid est homo, quod memor es ejus : aut filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria et honore coronasti eum. Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves, et boves universas, insuper et pecora campi; volucres cœli et pisces maris, » etc. Et quod intelligatur de Christo, Apostolus dicit [5] : « Eum, qui paulo minus ab angelis, gloria et honore, » etc.

Homo conditus de terra virginea, quæ nondum sanguinem susceperat, signat Christum de Virgine natum. Sicut Eva de latere Adæ formata est, sic Ecclesia de Christi latere. Sed cum Christus nunquam prævaricatus fuerit, quomodo sibi correspondet transgressio Adæ? Hoc transferri debet a capite ad membra.

Notandum, quod Ecclesia posita fuit in Paradiso, quasi primus homo, ut operaretur, ubi nullus aliquid suum esse dicebat. Incœpit (*b*) enim in magna perfectione, quod modo in religiosis conservatur, quia amor Christi adhuc recens erat, et multa turba sacerdotum obediebat fidei. Hæc Ecclesia, scilicet quæ incœpit in Judæis, quia convertebantur modo quatuor millia, modo quinque millia, habuit lignum vitæ, lignum scientiæ. Lignum vitæ, scilicet fidem, quia [6] « justus ex fide sua vivit. » Habuit lignum scientiæ, scilicet legem, quæ remansit sibi ad videndum, et legendum, non ad vescendum;

[1] I *Thess.*, V, 3. — [2] *Apoc.*, X, 6. — [3] *Gen.*, I, 26. — [4] *Psal.* VIII, 5-9. — [5] *Hebr.*, II, 9. — [6] *Habac.*, II, 4; *Rom.*, I, 17.

(*a*) *Cœt. edit. non habent* Romam et. — (*b*) *Cœt. edit.* incedit.

imo [1] : « In quo die comederis, morte morieris. » Unde lignum scientiæ potes videre, non manducare, quia destrueres quidquid Christus fecit, et necesse esset subintrare mortem, quia [2] « littera occidit. » Unde Paulus dixit [3] : « Ego Paulus dico, quod si circumcidimini, Christus nil vobis proderit. » Doctores autem illi signantur per Adam fœcundantem, qui incumbentes super legem, quasi amantes uxorem, comederunt de ligno scientiæ, ut legem observarent, et consenserunt serpenti, qui suadebat legem observandam : et inde orta est [4] hæresis Ebionitarum, qui dixerunt, quod Lex observanda cum Evangelio esset : et fuit tantus zelus legis, quod [5] « Petrus iret in illam simulationem : » sed gratia Dei ipsum liberavit : et inde sequitur ejectio, quod Deus ab eis recessit, et dispersi sunt, et maledicti in opere suo, et quasi a duobus ursis, Tito et Vespasiano, devorati sunt. Et sic Cain, scilicet populus Judæorum, occisor fratris sui, signum habuit. In tempore culpæ purgatæ, similiter fuerunt tria : fabricatio arcæ, ostensio arcus, divisio linguarum. Noe per centum annos fabricavit arcam, in qua Noe cum septem animabus salvatus est. « Cujus typum gerit baptismus, » secundum quod dicit beatus Petrus [6], et fluminis, et flaminis, et sanguinis.

In novo autem testamento, Clemens in arca collocatus est, quia [7] præparatum est sibi templum marmoreum angelicis manibus, et alii submersi sunt. Unde fuit magnum miraculum, quod per tot annos aperiebatur mare, donec piratæ et latrones asportaverunt corpus ejus. Aliud fuit, ostensio arcus [8]; et tunc eduxit Deus Noe, et pepigit cum eo fœdus. Et in novo testamento decem tribulationes fuerunt; unde Christiani poterant dicere [9] : « Domine, salva nos, perimus. » Et tunc eductus est Constantinus, et ostensum est sibi signum crucis in cœlo, in quo vincere debebat; et tunc pepigit fœdus, quod nunquam Romanorum imperium persequeretur Christianos. Tunc imperium Nemrod dissipatum est, et turris Babylonis, scilicet Romani, ad quam tunc omnes aspiciebant. Roma autem in Scripturis Babylon dicta est.

Facta est etiam linguarum divisio, et lingua hebræa remansit in domo hebræa, et remansit confessio Christi in populo christiano.

In tempore gentis electæ tria facta sunt : generatio Patriarcharum, descensus patriarchalis seminis in Ægyptum, afflictio populi, et liberatio ejus. In novo testamento similiter, Pontifici Romano datum est semen doctorum altissimorum in græca et latina lingua, quasi patriarchæ duodecim : Græci, Epiphanius, Basilius, Gregorius Nazianzenus, Gregorius Nyssenus, Athanasius, Chrysostomus; Latini, Hieronymus, Augustinus, Hilarius, Ambrosius, Orosius, Gregorius. Post imperator descendit Constantinopolim, et alii post eum, et ibi obtinuerunt bona quæque. Mortuo Constantino, surrexit Constantius, « qui [10] ignorabat Joseph, » pessimus Arianus : et post Valentinianus, et Julianus apostata pessimus, et afflixerunt populum Dei per hæreses usque ad tempus Theodosii, qui natus est in Occidente, qui fuit christianissimus, qui dejecit et extirpavit Arianos, et Ecclesiam exaltavit [11].

Doctores Græci, et Latini.

In tempore quarto, scilicet legis statutæ, fuit latio legis, prostratio hostium, distributio et vendicatio hæreditatum. In novo testamento, a Leone usque ad Gregorium, lata est lex canonica, politica, monastica. Leo enim partim ex quatuor conciliis, partim ipse canones ordinavit. Item prostratio hostium similiter per Justinianum, qui Vandalos, Gothos, Wisigothos, Longobardos, qui illas partes Italiæ invaserunt, superavit. Item distributio hæreditatis, quando Gallia, Britannia, Germania, conversa est ad fidem in plenitudine, et dilatata est Ecclesia in Occi-

[1] *Gen.*, II, 17. — [2] II *Cor.*, III, 6. — [3] *Gal.*, V, 2. — [4] Iren., *Adv. omn. Hær.*, lib. I, c. XXVI. — [5] *Gal.*, II, 13. — [6] I *Petr.*, III, 21. — [7] *Cf.* Niceph., *Hist. eccl.*, lib. III, c. XXVIII. — [8] *Gen.*, IX, 12. — [9] *Matth.*, VIII, 25. — [10] *Exod.*, I, 8. — [11] *Cf.* Socrat. *Hist. tripart.*, lib. IX, c. VII. Niceph., lib. XII, c. IX et XV.

dente, licet adhuc essent idolorum templa in Francia; sed dilatatio fuit in terra promissionis, non in Ægypto; non circa Græcos, sed circa Latinos.

In quinto tempore regalis gloriæ fuerunt tria, scilicet dejectio superbi regis, ampliatio cultus divini, divisio decem tribuum a duobus. In novo testamento, tempore sublimis cathedræ, a Gregorio usque ad Adrianum, patriarcha Constantinopolitanus contendebat cum Romano Pontifice, et dicebat se Patriarcham Catholicum, id est universalem; et fuit excommunicatus et humiliatus, et thronus David exaltatus fuit, sicut Petro promiserat Dominus. Similiter Gregorius adhuc juvenis, et nondum pontifex, pugnavit cum Eutychio (*a*), qui negavit resurrectionem; et devicit eum in conspectu populi, ut David Goliam. Sicut etiam David ampliavit cultum, sic iste ordinavit officium. Et sicut David ducebat arcam cum septem choris, sic iste fecit processionem cum septem choris. Et sicut David vidit angelum percutientem super Hierusalem, et promeruit ut cessaret, sicque factum est, quod Græci videntes Ecclesiam Romanam exaltari, divisi sunt, et ceciderunt in hæresim eutychianam, et hoc tempore Heraclii, qui primo fuit bonus, et postea cecidit in hæresim. Post illum nunquam fuit imperator in Oriente. Sicut etiam Assyrii vastaverunt Judæos, sic Saraceni occupaverunt ecclesiam Antiochenam, Hierosolymitanam, Alexandrinam, Constantinopolitanam, usque in Siciliam. Sicut illæ decem tribus ceciderunt, et recesserunt a domo David, sic illæ ecclesiæ, quia ceciderunt, et recesserunt a Petro cui dictum erat[1]: « Tibi dabo claves regni, » inciderunt in lupos.

In sexto tempore facta sunt tria : præclaritas victoriæ, præclaritas doctrinæ, præclaritas vitæ propheticæ : præclaritas victoriæ in Sennacherib, qui venit contra Hierusalem, et angelus Domini interfecit centum octoginta quinque millia; et Ezechias contra naturam sanatus est, et sol retrocessit. Similiter in tempore Adriani per Carolum, qui miraculose fecit triumphos, quasi missus angelus a Domino, et sol, id est æstus tribulationis, abiit retro, et facta est pax Ecclesiæ, ut postea constitueret archiepiscopos, episcopos, et cœnobia.

Carolus Magnus litterarum restaurator.

Hoc tempore fuit claritas doctrinæ, quia Carolus vocavit clericos, et scripsit libros, ut in Sancto Dionysio Bibliam, et in multis locis; et incœperunt legere, et prosperari; religiosos etiam collocavit. Hoc tempore oportuit venire vitam per ordinem, qui haberet vitam propheticam; hoc autem tempus est gemituum, id est, sicut in passione Domini fuit primo lux, deinde tenebræ, postea lux, sic necesse est ut primo sit lux doctrinæ, et succedat Josias Ezechiæ, postquam facta est tribulatio Judæorum per captivitatem. Necesse est enim ut surgat unus princeps, zelator Ecclesiæ, qui est, vel erit, vel jam fuit. Et additur : Utinam jam non fuerit, priusquam sit obscuritas tribulationum.

Exaltatio Ecclesiæ per Carolum.

Similiter Carolus exaltavit Ecclesiam; et qui videbantur Petri successores, oppugnaverunt eam. Nam tempore Henrici Quarti fuerunt duo papæ; similiter tempore Friderici Magni, duo. Et certum est, quod aliquis inter eos voluit exterminare Ecclesiam; sed angelus ascendens ab ortu solis, clamavit quatuor angelis[2] : « Nolite nocere terræ et mari, quousque signemus servos Dei nostri, » etc. Unde adhuc restat Ecclesiæ segregatio, seu tribulatio. Et dictum est angelo Philadelphiæ, qui sextus est[3] : « Hæc dicit Sanctus et Verus, qui habet clavem David; qui aperit, et nemo claudit; claudit, et nemo aperit. Scio opera tua, quia ecce dedi coram te ostium apertum : » et dixit quod adhuc intelligentia Scripturæ daretur, vel revelatio, vel clavis David, personæ vel multitudini; et magis credo, quod multitudini. In septimo tempore scimus, quod hæc facta sunt, reædificatio templi, restauratio cultus, et pax data est. In tempore septimo futuro

(*a*) *Cæt. edit.* Eutiche.

[1] *Matth.*, XVI, 19. — [2] *Apoc.*, VII, 3. — [3] *Apoc.*, III, 7-8.

erit reparatio divini cultus, cum replebitur prophetia Ezechielis. Quando descendet de cœlo civitas : non quidem illa, quæ sursum est; sed illa quæ deorsum est, scilicet militans, quando erit conformis triumphanti, secundum quod possibile est in via, tunc erit reædificatio civitatis, et restauratio sicut a principio, et tunc pax erit. Quantum autem durabit illa pax, Deus novit. Igitur cum sint septem tempora, et in veteri testamento et in novo, et in quolibet triforme, vel in quolibet tria sint, septenarius, multiplicatus per ternarium bis, quadraginta duo facit : et illæ sunt quadraginta duæ mansiones, quibus pervenitur ad terram promissionis. Et sic patet, quomodo Scriptura describit successiones temporum, et non sunt a casu et fortuna, sed magna lux est in eis, et multæ intelligentiæ spirituales.

SERMO XVII.

Quomodo Scriptura reficit intellectum et affectum, et anima quasi in Paradiso delectatur, et de theoriis sacræ Scripturæ.

[1] *Protulit terra herbam virentem,* etc. Dictum est quod visio intelligentiæ per Scripturam eruditæ versatur circa tria : circa intelligentias spirituales, quæ intelliguntur per congregationes aquarum; circa figuras sacramentales, per germinationem herbarum, vel arborum; circa theorias multiformes, per multiplicationem seminum, et refectionem herbarum. Istæ etiam theoriæ consistunt in tribus : in considerationibus temporum sibi succedentium, quæ sunt seminaria quædam; in correspondentia eorumdem; et in considerationibus salutarium refectionum, quia [2] « non in solo pane vivit homo. » Considerare namque debet homo ex quo pascatur, quia eloquio Scripturæ. Unde est lignum faciens fructum. Indiget enim intellectus refectione; indiget et affectus. Primo dicendum de refectione intellectus. Sed, sicut dicit Apostolus [3] : « Laborantem agricolam oportet prius edere de fructibus : » quia oportet quod prædicator sit imbutus et dulcoratus in se, et post aliis proponat. Multi tamen volunt videri prophetæ, et audiri tanquam prophetæ; et panis eorum insipidus est, vel male coctus et frigidus; et populum detinent, et parum proficiunt. Notandum, quod sicut fructus oblectat visum et gustum in fame, maxime tamen principalius visum oblectat sua pulchritudine et decore; gustum vero dulcore et suavitate : sic illæ theoriæ reficiunt intellectum suo decore, et affectum sua suavitate. Hoc innuit Scriptura, dicens [4] : *Plantaverat autem Dominus Deus paradisum voluptatis a principio, in quo posuit hominem,* etc. Hoc dictum est per recapitulationem, post septimam diem, quia ista plantatio fuit tertia die. Sequitur [5] : *Produxitque omne lignum pulchrum visu, et ad vescendum suave.* Lignum vitæ in medio paradisi, lignum scientiæ boni et mali, ut intellectum suo decore reficeret, et affectum suavitate. Conservatio autem erat in ligno vitæ, si lignum scientiæ caveretur. Terra ergo est Scriptura, quæ produxit omne lignum pulchrum visu, et ad vescendum suave, scilicet multiformes theorias oblectantes et reficientes; in paradiso autem cœlesti non est plantatio nisi rationum æternarum. Et licet ibi sit refectio de prædestinationibus omnium sanctorum, potissime tamen gaudebo de mea prædestinatione, et hoc innuit Salvator [6] : « Gaudete, » inquit, « quia nomina vestra scripta sunt in cœlis. » Paulus potuit loqui de paradiso cœlesti, qui raptus fuit [7] « usque ad tertium cœlum. » Nos autem nescimus; sed loquemur de terrestri. Est autem anima paradisus, in qua plantata est Scriptura, et habet innumerabiles suavitates et decores. Unde scriptum est [8] : « Hortus conclusus, soror mea sponsa. » Hortus, in quo sunt sacramentalia mysteria, et spirituales intelligentiæ; ubi scaturit fons spiritualium emissionum : sed conclusus est

[1] *Gen.*, I, 12. — [2] *Matth.*, IV, 4. — [3] II *Tim.*, II, 6. — [4] *Gen.*, II, 15. — [5] *Gen.*, I, 13. — [6] *Luc.*, X, 20. — [7] II *Cor.*, XII, 2. — [8] *Cant.*, IV, 12.

hortus, et fons signatus, quia non patet immundis, sed illis de quibus [1] : « Novit (a) Deus, qui sunt ejus. » Hunc hortum æterna sapientia diligit, et circa eum versatur; unde in *Ecclesiastico* dicitur [2] : « Ego sicut fluvius Dorix exivi de paradiso. » Item hunc hortum rigavit ille, qui omnes plantat. Quam enim plantationem ipse non plantat, illa eradicabitur. [3] « Omnis plantatio, » inquit ille, « quam non plantavit Pater, » etc. Sequitur [4] : « Dixi, rigabo et inebriabo hortum, » etc. Rigat autem sanguine, quo aspersus est liber, et omnis populus; rigat affluentia Spiritus sancti manantis ab ipso, quam Scriptura habet, et quam invenimus in Scriptura. Hæc sunt ergo ligna pulchra visu, etc., ratione fructuum pulchrorum et dulcium. De refectione intellectus dicendum. Sicut enim corpus sine cibo perdit virtutem, decorem, et sanitatem, sic intelligentia veritatis sine suo cibo tenebrescit, infirma (*b*), deformis, et instabilis fit in omnibus : oportet ergo refici. Hinc est, quod mens vagabunda non habens cibum, discurrit, et est instabilis. [5] « Peccatum peccavit Hierusalem : propterea instabilis facta est; » et ideo ejecta de paradiso, vagatur, et dat « quæque pretiosa ad refocillandam animam » miseram et infirmam. Hæc enim passio instabilitatis, miseria magna est. Propter quod nihil sanius, nisi ut restringantur cogitationes, ne vagentur in malum. Unde Joannes Cassianus [6] venit cum multis ad quemdam sanctum patrem; et conquestus est de instabilitate cogitationis, et quod in nullo poterat firmare intellectum. Et ille respondit : « Si illa quæ nunquam versata fuerant in corde, tunc cogitabant? » Respondit, quod « in tantum, quod vix de aliquo alio cogitare poterat, imo etiam dormiendo : » cui ille dixit, quod « illud erat propter consuetudinem. » Unde oportet assuescere circa rem aliquam, quæ cum in mentem venerit, non sit mala. Hæc autem est Scriptura, ubi non unum, sed multa inveniuntur, in quibus est delectatio spiritualis; et sic non exibimus hortum paradisi : sic erit anima, ut operans et custodiens, et faciet (c) sibi ex ea hortum parvum in mente deliciosum. In hac sola scientia est delectatio, non in aliis. Philosophus dicit [7], quod magna delectatio est scire, quod diameter costæ est asymmeter : hæc delectatio sic cito desinens, suo modo comedat illam. Egreditur autem de Scriptura quædam lux, seu illustratio, in intellectum junctum imaginationi, ut non pateat egressus sapienti, et hoc aspicienti intra, extra, infra, supra. Proponit ergo Scriptura suis pullulationibus spectacula nobilia, ut ab intra, extra, infra, supra, ante, retro, dextrorsum, sinistrorsum, ex opposito, in gyro, e longinquo, e vicino. Illustrat ab intra per interna spectacula, quæ sunt rationabilia fidei et radicalia; ab extra autem per exempla extrinseca, de quibus tota Scriptura est plena. Si vis exemplum patientiæ, respice Job et Tobiam; si magnanimitatis, respice David contra Goliam, et Judam Machabæum : si fidei exemplum, Abraham, et Mariam, cujus fides transcendit fidem Abrahæ. Abraham credidit posse se habere filium de sterili sene; sed Maria, quod virgo conciperet de Spiritu sancto : neque concepisset, nisi credidisset. Si exemplum charitatis, vide Moysen, qui dixit [8] : « Aut dimitte eis noxam, aut dele me de libro, » etc. Si exemplum misericordiæ, lege in *Ecclesiastico*, ubi scriptum est [9] : « Hi sunt viri misericordiæ, » etc. Si de justitia, fortitudine, prudentia, munditia, de omni virtute honesta, proponit tibi infinita exempla, quia virtus consistit circa operationes particulares. Ideo non sufficit regula interius directiva, nisi exemplum adsit particulare. Et ideo Scriptura utrumque ponit, et de utroque dedit regulam. Unde in *Proverbiis* dicitur [10] : « Responsio mollis frangit

[1] II *Tim.*, II, 19. — [2] *Eccli.*, XXIV, 41; de hoc vide, tom. I, pag. 10, not. *e*. — [3] *Matth.*, XV, 13. — [4] *Eccli.*, XXIV, 42. — [5] *Thren.*, I, 8, 11. — [6] Cass., *Collat.*, I, c. XVI et seq., et XX, c. XII et XIII. — [7] Arist., *Rhet.*, lib. I, c. *De impossib*; *Poster.*, lib. I, text. 5; *de generat. Animal.*, lib. II, c. IV. — [8] *Exod.*, XXXII, 32. — [9] *Eccli.*, XLIV, 10. — [10] *Prov.*, XV, 1. — (*a*) *Vulg.* Cognovit. — (*b*) *Al.* intima. — (*c*) *Cæt. edit.* facit.

iram.» Vide exemplum de Abigail, quæ fregit iram David. Item illustrat a supra; docet enim Scriptura de his, quæ sunt supra. Unde Apostolus[1] : « Scimus, quod si domus nostra terrena dissolvatur, habitationem non manu factam, » etc. Et[2] : « In domo patris mei mansiones multæ sunt, » ait Salvator; et in *Psalmis* dicitur[3] : « Filii hominum sub umbra alarum tuarum sperabunt. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos : quoniam apud te est fons vitæ. » Et alibi dicitur[4] : « Delectationes in dextera tua usque in finem. » Proponit ergo nobis divina promissa. Item illustrat ab infra, proponendo inferni tormenta; *Psalmus* enim dicit[5] : « Pluet super peccatores laqueos; ignis et sulphur, et spiritus procellarum, pars calicis eorum. » Et[6] : « Pars eorum in stagno ignis et sulphuris. » Et[7] : « Ascendit fumus tormentorum in sæcula sæculorum. » Hæc proponit Scriptura a principio, ubi dictum est[8], quod « tenebræ erant super faciem abyssi, » usque ad finem. Proponit ergo interna spectacula, extrinseca exempla, cœlestia promissa, inferni supplicia. Si ista tibi non sufficiunt, et vis exire, et alibi quærere refectionem intellectus; adhuc dicitur tibi : Habeo alias arbores, alios fructus, in quibus potes refici. Illustrat antrorsum, per præcepta directiva; retrorsum, per districta judicia; dextrorsum, per severa solatia : sinistrorsum, per dulcia seu benigna flagella. Oportet enim lumen habere ante se[9] : mandatum enim lucerna est, lex lux : hoc dirigit in cœlum. Unde[10] : « Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. » Quibus adduntur consilia : hæc proponit nobis Scriptura ubique. Unde in illo *Psalmo*[11] : « Beati immaculati, » et : « Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum, » etc.; in omni versu fit mentio de mandatis, vel sub ratione legis, vel nomine legis, vel testimonii, vel eloquii, vel alicujus nominis. Unde etiam apud Hebræos, omnis versus unius octonarii ab eadem littera incipit : quod non potuit servari apud nos, ut viginti duæ litteræ respondeant viginti duobus octonariis : et quilibet habet octo versus. Unde Augustinus turbatus fuit circa tantam identitatem : quod tamen est magna scientia, et mira varietas. Unde Augustinus semel vidit unam arborem pulcherrimam, habentem viginti duos ramos, et quilibet habebat octo ramusculos, et de illis guttæ dulcissimæ rorabant; et intellexit, quod illa arbor esset Psalmus *Beati immaculati in via*. Unde meditatio legis summe necessaria est; unde in *Psalmo* dicitur[12] : « Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, » etc., (*a*) « sed in lege Domini fuit voluntas ejus, » etc. (*b*). « Et erit tanquam lignum, quod plantatum est, » etc. In *Ecclesiastico*[13] : « In multis operibus ejus ne fueris curiosus; sed quæ præcepta sunt tibi, illa custodi (*c*) semper. » Item illustrat retrorsum per districta judicia : semper enim fecit Deus districta judicia de transgressionibus præceptorum, ut de angelo, de Adam, de uxore sua, de Cain, de illis luxuriosis, super quos diluvium venit, de superbis qui ædificaverunt turrim, de Chananæis, de Israel. Similiter Novum Testamentum plenum est judiciis. Judicium autem est retro; præceptum ante. Judicium respicit præceptum. Si transgrediaris, punieris : nisi sequaris lucem dirigentem, gladius percutiet te; unde dicit *Psalmus*[14] : « Nisi conversi fueritis, gladium suum vibravit, arcum suum tetendit, et paravit illum. Et in eo paravit vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit. » Arcus judicium Scripturæ; duritia ligni, Vetus Testamentum : chorda quæ lignum flectit, Novum Testamentum; judicia duriora et leviora, sunt sagittæ. Unde dicit *Psalmus*[15] : « Lex Domini immaculata, convertens animas : testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis. Judicia

[1] II *Cor.*, v, 1. — [2] *Joan.*, xiv, 2. — [3] *Psal.* xxxv, 8-10. — [4] *Psal.* xv, 11. — [5] *Psal.* x, 7. — [6] *Apoc.*, xxi, 8. — [7] *Apoc.*, xiv, 11. — [8] *Gen.*, i, 2. — [9] *Psal.* cxviii, 105. — [10] *Matth.*, xix, 17. — [11] *Psal.* cxviii, 1, 33, etc. — [12] *Psal.* i, 1, 2. — [13] *Eccli.*, iii, 22. — [14] *Psal.* vii, 13 et seq. — [15] *Psal.* xviii, 8 et seq.

(*a*) *Cæt. edit. deest*, etc. — ((*b*) *Item.* — (*c*) *Vulg.* cogita.

Domini, vera, justificata in semetipsa, » etc. Item dextrorsum illustrat per severa solatia. Nec sine causa dicuntur solatia severa, et flagella benigna, quia solatia sunt periculosa. Vide Adam, Saul, Salomonem, Hieroboam idololatram, et primum angelum, quibus omnibus solatia temporalium, et excellentiæ fuerunt occasio ruinæ. Sunt autem occasio ruinæ, quando placent ; quando autem non placent, non se ingerit homo. Unde Christus noluit habere solatium temporale, quia [1] : « Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis, » etc., ait *Psalmus*. Plus debet quis velle esse in ista parte, in qua pauciores cadunt. Item sinistrorsum per benigna flagella illustrat. Unde Dominus permisit Abel justissimum interfici. Vide Noe, qui cum centum annis fabricabat arcam, et ponebat ibi quidquid habebat, tunc totus mundus ipsum despiciebat. Et dico hoc, quod rex Franciæ non posset hodie talem facere, qui considerat eam secundum mensuram cubitorum geometricorum. De Abraham, similiter Isaac et Jacob, qui peregrinati fuerunt ; et Joseph, qui exaltari non poterat, nisi præcessisset venditio, incarceratio, et humiliatio. Vide Moysen, quem Deus debebat præponere toti mundo, quomodo fuit humiliatus ; pascebat oves per quadraginta annos unius sacerdotis. Similiter David, quandiu fuit in tribulatione, optimus pastor, et ad regnum venit per tribulationes ; et postquam fuit in prosperitate, multa peccata commisit. Similiter Ezechias in infirmitate valde humilis fuit, sed postea superbus in adventu nuntiorum Babyloniorum. Vide Eliam pauperculum, qui non habebat ad comedendum, nisi quod corvus sibi ministrabat, et illa paupercula vidua Sareptana : qui tamen cœlum claudebat. Vide sanctum Joannem Baptistam, qui septem annorum existens, intravit desertum, et ibi super lapides jacebat. Similiter de Christo, et de apostolis. Unde dicit Paulus [2] : « Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, » etc. Flagella ergo sunt suavissima. Aut ergo Dominus flagellat, aut non : [3] « Flagellat autem omnem filium, quem recipit. » Probatum est hoc per particularia : ergo debet inferri universaliter.

Adhuc etiam habet Scriptura arbores ad reficiendum. Illustrat autem ex his, quæ sunt ex opposito. Ostendit enim nobis acies infinitas contra nos, modo per septem duces, modo unum bellum, modo multa : illud bellum est ab illo die, quo [4] « Michael et angeli ejus præliabantur cum dracone. » Imminet autem nobis triplex bellum : bellum domesticum, bellum civile, et bellum campestre. Primum cum carne, quæ habet multas acies : hæc ancilla semper parata est aperire, sicut Eva. Unde dicit *Michæas* [5] : « Ab ea, quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui. » Item bellum civile est tentatio mundi. « Omnis enim [6] creatura est in muscipulam, » quia creaturæ pulchritudo trahit homines. Unde *Ecclesiastes* [7] : « Vanitas vanitatum, et omnia vanitas. Quid habet homo de universo labore, quo laborat, » etc. Vane et frustra fit, de quo nihil relinquitur : sed nihil relinquitur homini in morte : et ideo cuncta vanitas, ut in *Psalmo* dicitur [8] : « Averte oculos meos, ne videant vanitatem. » Item est bellum campestre hostile cum dæmonibus, qui die ac nocte infestant. Modo magnificant, ut præsumamus, modo per considerationem scientiæ, modo per considerationem sanitatis ; modo faciunt hominem iracundum, et sic diabolicum, et sic adimpletum spiritu malignitatis ; et faciunt eum cadere in tristitiam et desperationem, et sic de aliis. Hæc docet fugere Scriptura. Quæ enim scientia docet fugere contrarias potestates? Nulla. Item illustrat in gyro, ut non esse fugiendum, quia undique præsidia habeamus : habemus enim ipsum Dominum et angelos circa nos. Unde *Psalmus* [9] : « Montes in circuitu populi sui. » Unde puero Elisei clamante propter latrones Syriæ, qui

[1] *Psal.* XC, 7. — [2] *Hebr.*, XI, 37. — [3] *Hebr.*, XII, 6. — [4] *Apoc.*, XII, 7. — [5] *Mich.*, II, 7. — [6] *Sap.*, XIV, 11. — [7] *Eccle.*, I, 1 et seq. — [8] *Psal.* CXVIII, 37. — [9] *Psal.* CXXIV, 2.

volebant eum capere, dixit Eliseus [1] : « Domine, aperi oculos pueri hujus; et aperuit Dominus, et ecce mons plenus quadrigis » in circuitu Elisei. Jacob etiam timens fratrem suum, vidit angelos; unde dixit [2] : « Castra Dei sunt hæc. » Unde *Psalmus* dicit [3] : « Dominus illuminatio mea, et salus mea; quem timebo? » et alibi [4] : « Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, » etc., usque in finem. Item illustrat e longinquo per figurarum signa : facit autem figuras de omnibus. Omnia autem quæ sunt in mundo reducuntur ad duodecim, quibus utitur Scriptura, quæ sunt signa longinqua in Scriptura : cœlestes formæ, elementares, metereologicæ, minerales; naturæ germinum, natatilium, volatilium, gressibilium; humana organa, humanæ vires, humana opera, humanæque artes. Primum ergo est forma cœlestis. Utitur enim Scriptura omnibus cœlis et stellis; unde *Psalmus* dicit [5] : « Cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum. » Et *Ecclesiasticus* [6] : « Altitudinis firmamentum pulchritudo ejus; species cœli in visione gloriæ. » Formæ elementares : ignea, aerea, aquea, terrea; omnibus utitur Scriptura. Aliquando utitur naturis meteorologicis, ut nube, pluvia, rore, nive, etc.; et luminibus apparentibus in cœlo, fluminibus, stagnis, quibus omnibus utitur. Aliquando utitur mineralibus, ut septem metallis principalibus; et interdum lapidibus pretiosis, ut in *Genesi* [7] : « Ibi, inquit, nascitur bdellium, et lapis onychinus; » et ibidem etiam : « Aurum terræ illius optimum est; » et in *Apocalypsi* [8] : « Duodecim lapides pretiosi (*a*). » Aliquando vero utitur naturis germinum, ut arborum, herbarum, plantarum, fructuum; de germinibus etiam tractat, et de terræ nascentibus. Aliquando utitur naturis natatilium, ut de Leviathan, et piscibus. Aliquando utitur naturis volatilium, ut de accipitre, de aquila, de columba, de passere. Et est magnum mysterium, quia tantum tria genera volatilium ponuntur in sacrificio. Loquitur etiam de avibus lucifugis, et de avibus lucis. Item, nec sine mysterio, tria genera volatilium offerebantur. Item de animali gressibili, de serpente, de colubro [9] : « Quasi a facie colubri fuge peccatum; » qualiter permisit Deus tentationem fieri per serpentem. Item de vulpibus, de capra, de porcis, de cervo, de hinnulo, de bobus. Nec sine mysterio etiam tria genera gressibilium offerebantur, et sacrificabantur. Item de natura hominis, et ejus partibus partim ad Deum translatis, partim ad angelos. Unde Dionysius ostendit [10], quid signant membra humana in angelis. Item vires vegetabiles, vires sensibiles, rationales, quibus omnibus Scriptura per totum utitur. Item de operibus humanis, ut constructione domorum, agrorum, mercatura, et de omnibus artibus liberalibus et mechanicis. Theologus enim modo est ut arithmeticus, modo ut astrologus, modo ut geometer : videbis modo eum rhetorem, modo medicum. In hac decima consideratione est periculum, quia periculum nimis est longe recedere a Scripturæ domo : puer enim nunquam vult multum recedere a domo : sic periculum est in scientiis, quod tantum diffundat se homo per considerationes harum scientiarum, ut postea ad domum Scripturæ redire non possit; melius enim est tenere veritatem, quam figuram. Sicut, si viderem faciem tuam, et rogarem te ut apportares speculum clarum, ut ibi viderem faciem tuam, stulta esset ista petitio : sic de Scripturis sanctis, et figuris aliarum scientiarum. Item illustrat per gratiarum dona e vicino, quæ supplent omnia, quæ non habet industria. Multi enim venerunt hospites ad domum nostram, id est, ad nostram industriam. Sed in his debet industria ponere terminum. Unde illustrat e vicino; unde

[1] IV *Reg.*, V., 17. — [2] *Gen.*, XXXII, 2. — [3] *Psal.* XXVI, 1. — [4] *Psal.* CXXIII, 1. — [5] *Psal.* XVIII, 1. — [6] *Eccli.*, XLIII, 1. — [7] *Gen.*, II, 11, 12. — [8] *Apoc.*, XXI, 21. — [9] *Eccli.*, XXI, 2. — [10] Dion., *de Cæl. Hier.*, c. XV.

(*a*) *Vulg.* margaritæ.

non oportet longe ire pro re quæ prope est. Describit enim Spiritus sancti dona Scriptura per totum, unde in Joanne dicit[1] : « Jesus fatigatus ex itinere sedebat sic super fontem. » Sequitur[2] : « Qui biberit ex aqua, quam ego dabo, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam : » aqua est notitia veritatis, quæ sitim extinguit. Unde duplex aqua describitur, scilicet duplex notitia. Una exterior, de qua qui bibet, plus sitit; hæc est notitia, quæ tantum quærit, ut sciat, et ibi sistit. Alia interior, quæ ad gustum procedit, et interius per gratiarum dona reficit, de qua[3] : « Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc dixit de Spiritu sancto, quem accepturi erant credentes in eum. » Istæ sunt[4] « aquæ de fontibus Salvatoris, » scilicet notitiæ gratiarum reficientes animas. Juxta hæc mysteria, est mysterium ligni vitæ, et mysterium ligni scientiæ boni et mali : qui enim tantum quærit notitiam, gustat (*a*) ligno boni et mali. Et hoc signatum est in Isaia dicente[5] : « Pro eo, quod abjecit populus ille aquas Siloe, quæ currunt cum silentio; adducet Dominus super eos aquas, » etc. Unde dicit Hieronymus[6] : « Aquæ Siloe currunt cum magno murmure. Ergo videtur quod intellectus alius ibi est. Aquæ currentes cum silentio, sunt sacræ Scripturæ, quæ nisi in silentio addisci non possunt, et ibi fit illuminatio. » In signum hujus dictum est cæco[7] : « Vade, lava in natatoria Siloe, quod interpretatur Missus : » aquæ enim istæ per revelationem sunt. Sed oportet prius linire oculos luto ex sputo et pulvere (*b*) facto : saliva est sapientia ; pulvis, caro Christi; lutura, fides de mysterio incarnationis. Qui autem quærunt[8] Rasin, et filium Romeliæ, sunt qui quærunt exteriores scientias. Et ideo princeps Assyriorum dominabitur eis, quia Dominus voluit. Et hoc notandum est, quod filii Israel habuerunt vasa argentea Ægypti : sed postea nunquam voluit Dominus quod reverterentur in Ægyptum. Hæ sunt illuminationes duodecim intellectuales in paradiso mentis humanæ, ita quod undecima est lignum scientiæ boni et mali ; duodecima autem est lignum vitæ.

SERMO XVIII.

Quomodo intellectus ordinatur ad affectum, et de fructibus eorum.

[9] ***Protulit terra herbam virentem***, etc. Dictum est supra, quod illæ theoriæ reducuntur ad considerationem duplicem : ad considerationem successuum temporum, et sibi mutuo correspondentium in gubernatione mundi, et sic intelliguntur per semina; consistunt etiam circa considerationem salubrium circumspectionum, vel refectionum, quibus anima reficitur, et sic intelliguntur per fructus : et sic ille fructus est decorus, secundum quod ipso reficitur intellectus; et est sapidus, secundum quod ipso reficitur affectus : sed hæc refectio adhuc ad aliud ordinatur. Dictum est autem, quoniam intellectus illustratur per has theorias, ut ultra procedatur ad gustandum ejus fructum, et hoc necesse est. Qui enim ad hoc tantum laborat, ut sciat quid et quomodo loquatur, interius vacuus remanet, ut dicit Gregorius, ab interna devotione : quia secundum Apostolum[10] fiunt « velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. » Illustratur autem intellectus duodecim modis, ut dictum est; sed in quatuor modis ultimis melius dicetur, quam dicebatur prius, ut idem, quod ponebatur in undecimo loco, ponatur in duodecimo. Illa ergo quatuor, quibus utitur Scriptura et illustratur anima, sunt quatuor civium præsidia, qui sunt spiritus hierarchici e directo; item hostium certamina ex obliquo, ut patet de tribus hostibus : gratiarum dona, e vicino : figurarum signa, e longinquo.

[1] *Joan.*, IV, 6. — [2] Ibid., 14. — [3] *Joan.*, VII, 38. — [4] *Isa.*, XII, 3. — [5] *Isa.*, VIII, 6. — [6] Hieron., *in Isa.*, VIII. — [7] *Joan.*, IX, 7. — [8] *Isa.*, VIII, 6. — [9] *Gen.*, I, 12. — [10] I *Cor.*, XIII, 1.

(*a*) *Suppl.* de — (*b*) *Cæt. edit.* et sputo ex pulvere.

Hæc est illustratio ultima, quia per hanc ultimam præcedentes intrant, ad quam concurrunt formæ cœlestes, elementares, metereologicæ (*a*), minerales : naturæ gressibilium, natatilium, volatilium, humana membra, humanæ vires, humana facta, humanæ artes, ex quibus anima assurgit in laudem Dei. Et iste actus est affectus, qui habet rectificare intellectum. Verum est, quod circa ista incidit periculum ligni scientiæ boni et mali, ut dimisso ligno vitæ, scilicet suavitate affectus, anima evagetur circa scientias alias, et in tantum elongetur, ne redire possit, et excludatur a deliciis paradisi, et non gustet de ligno vitæ. Edere de ligno vitæ, his illustrationibus est refici, ut homo nihil quærat, nisi intellectum veritatis, affectum pietatis, delectationem suavitatis, et solatium contemplationis. Sed quando homo horum obliviscitur, et delectatur in studio curiositatis, vult scire tantum; et ex hoc nascitur supercilium vanitatis, cum alios despicit, ex quo sequitur litigium contentionis: quia reputat se despectum, quando quis respondet ei, et semper paratus est contra illos qui resistunt ei. Et per hoc aufertur homini vera vita, et quieta, sicut Adam vel potius mulier curiosa fuit, et voluit esse sicut Deus; et ideo consuerunt sibi perizomata, et refuderunt culpam in alium, ut Adam in Deum, quia uxorem talem dederat sibi; mulier autem in serpentem. Debent ergo illæ illustrationes intrare in affectum, ut intellectus reficiatur et rectificetur. In hoc horto multa deambulatio est, quia si non placet stare in primo, vade ad secundum, et sic de aliis. Et sic stipatus est malis, unde in *Canticis* dicitur [1] : « Fulcite me floribus, stipate me malis. » Et *Psalmus* [2] : « Scuto circumdabit te veritas ejus. » Sicut intellectus ergo ordinatur ad affectum, et fides est via ad charitatem, sic istæ illustrationes transire debent in affectum, ut intellectus speculativus fiat practicus. Oritur autem ex his quaternariis fructus triplex: ex primis quatuor oritur fructus gratiæ; ex mediis, fructus justitiæ; ex ultimis fructus sapientiæ. De his fructibus in *Deuteronomio* dicitur [3] : « De benedictione Domini terra ejus, » dicitur de Joseph, « de pomis cœli, et rore atque abysso subjacente : de pomis fructuum solis et lunæ : de vertice antiquorum montium : de pomis collium æternorum, de fructibus terræ, et de plenitudine ejus. » Tangit istum triplicem fructum, sive istas illustrationes, secundum quod generant poma refectiva, secundum quod iste triplex fructus est a Christo, unde in *Canticis* [4] : « Sicut malus inter ligna silvarum, sic dilectus meus inter filios. Sub umbra illius, quem desiderabam, sedi, et fructus ejus dulcis gutturi meo. » De fructu gratiæ scriptum est [5] : « Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum. » De fructu justitiæ in *Cantico*, supra. De fructu sapientiæ, in *Proverbiis* dicitur [6] : « Primi et purissimi fructus ejus. » Isti ergo fructus oriuntur a Christo, a Joseph benedicto, qui producit poma de cœlo, rore, abysso subjacente, scilicet charismata gratiarum per modum roris in corda humilia. Per *poma solis et lunæ, et verticem montium*, intelligitur exercitium perfectæ justitiæ, quæ est in hoc, quod homo se exerceat ad mandata Dei implenda, secundum statum subjectionis, prælationis, contemplationis. De pomis solis intelligitur quantum ad meritum justitiæ præsidentis; de pomis lunæ, quantum ad meritum justitiæ subjacentis; de pomis et vertice montium, per hoc intelligitur sublimitas apostolicorum virorum, qui tenent vitam, quam Deus dedit in Paradiso : nam si homo non peccasset, nulla fuisset agrorum divisio, sed omnia communia. Per *poma collium æternorum*, intelligitur sapientia, vel fructus sapientiæ, quæ est in contemplatione æternarum rationum, et in consideratione cœ-

Agrorum divisionis causa.

(*a*) *Cæt. edit.* metheorologicæ, *et sic deinceps.*

[1] *Cant.*, II, 5. — [2] *Psal.* XC, 5. — [3] *Deuter.*, XXXIII, 13-16. — [4] *Cant.*, II, 3. — [5] *Psal.* LXXXIV, 13. — [6] *Prov.*, III, 14.

lestium spirituum sublimatorum; hinc in *Psalmo* dicitur [1] : « Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis, » etc. *De fructibus terræ*, quantum ad considerationem divinarum condescensionum in ordinibus ecclesiasticorum. *De plenitudine ejus*, quantum ad conjunctionem utriusque Ecclesiæ militantis, et triumphantis, quomodo Deus [2] « posuit finem ejus pacem : » quod declarabit sicut flumen. Sic ergo iste fructus est a Christo triplex, quia Jesus Christus Filius Dei; quia Jesus, ab ipso fructus gratiæ; quia Christus, fructus justitiæ; quia Filius Dei, fructus sapientiæ. Omnes enim considerationes a Christo sunt, et ad Christum reducuntur. Si consideras interna spectacula luminum, ad Christum reducunt te. Si venis ad exempla, summum exemplar omnium virtutum invenies in Christo; si patientiam consideras Job, major est Christi patientia. [3] « Patientiam Job audistis, et finem Domini vidistis, » dicit ille. Stellæ enim nihil sunt in comparatione solis. Si ad præmia æterna, hæc non habebimus nisi per Christum, qui ait [4] : « Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum, » etc. Si de tormentis : nisi manus Domini te teneat, non liberaberis. Puer enim, si timeat cadere in præcipitium, optime se tenet ad matrem : nisi enim per Christi sanguinem liberatus fueris, non poteris salvari. Si consideras præcepta [5] : « Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem. » Si de judicio : Christus judicare habet, et hunc libenter debemus velle habere judicem, quia nos diligit; unde debemus sibi dicere : Domine, debes nos judicare, sed fac, ut sanguis tuus satisfaciat pro nobis. Si consideras solatia severa in Christo, non videntur per illum modum, sicut in aliis, sed per alium : quia sibi nunquam periculosa fuerunt, nec temporalia solatia habuit. Miscuit enim cum solatiis amaritudinem, cum fruitione pœnam : anima enim ejus, quæ unita est semper divinitati, summe delectatur; et tamen ipse miscuit amaritudinem, paupertatem, crucem, et e converso miscuit solatia in flagellis, in quibus summe delectabatur. Unde hoc exemplo, in consolatione jungendus est timor, et in tristitia jungendum est solatium : exemplo beati Francisci, qui quando offerebatur sibi honor, dicebat socio suo, quod ibi erant nil lucrati; sed quando recipiebat vituperia, tunc lucrabatur. Si consideres e directo ad civium præsidia, Hierarcha principalis Christus est : si de pugna, et angeli, et sancti juvant. Unde *Psalmus* [6] : « Levavi oculos meos in montes, » etc. Principalis tamen pugnator JESUS est, unde alibi dicitur [7] : « Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear. » Item in *Actis* [8] : « Video cœlos apertos, » etc. Si autem consideras hæc omnia, veniunt de sede Dei et agni. « Vidi, » inquit Joannes [9] in *Apocalypsi*, « fluvium procedentem de sede, » etc. Si consideres figurarum signa, omnia referuntur ad Christum, et etiam sunt obscura, nisi solvantur per Christum; unde omnes considerationes remittunt ad Christum. A Christo ergo est fructus gratiæ quadruplicis : stabilire animam per fidem; sanctificare per divinum amorem; sursum ferre per spem; inclinare per divinum timorem. De primo Apostolus [10] : « Optimum est gratia stabilire cor, non escis. » Judæi stabiliebant se super escas. De secundo Petrus dixit [11] « Propter quod succincti lumbos mentis vestræ, sobrii, perfecte sperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam, » etc. Sanctificatio enim est in eo, quod virtutes cognitivæ et amativæ, quæ sunt lumbi mentis, transferuntur in Deum. De tertio *ad Titum* dicitur [12] : « Justificati gratia ipsius, hæredes sumus secundum spem vitæ æternæ. » Et Petrus [13] : « Benedictus Deus et pater Domini nostri JESU CHRISTI, qui secundum magnam misericordiam suam regeneravit nos in spem vivam. » De quarto dicit *Ecclesias-*

S. Francisci dictum notandum.

[1] *Psal.* LXXV, 5. — [2] *Psal.* CXLVII, 14. — [3] *Jac.*, V, 10. — [4] *Joan.*, XVII, 3. — [5] *Joan.*, XV, 11. — [6] *Psal.* CXX, 1. — [7] *Psal.* XV, 8. — [8] *Act.*, VII, 55. — [9] *Apoc.*, XXII, 1. — [10] *Hebr.*, XIII, 9. — [11] I *Petr.*, I, 13. — [12] *Tit.*, III, 7. — [13] I *Petr.*, I, 3.

ticus[1] : « Quanto major es, humilia te in omnibus. » Per interna spectacula disponitur anima ad primum actum gratiæ : quanto enim plus intelligitur in Scriptura, tanto augetur fides, etc. Et sic est una refectio affectus. Sanctorum exempla disponunt ad sanctificationem animæ, ad secundum actum gratiæ. Inter omnia, quæ de Joseph leguntur, placet illud, quod sic fidelitatem servaverit domino suo, cum domina sua pulcherrima esset, et non commiscebatur sibi. David similiter cum multa fecerit, quæ movent ad imitationem, illud potissime placet quod Saul cum potuisset interficere, noluit; qui tamen, ut dicit Augustinus, nec Deum nec hominem timebat : hominem non, quia sopor venerat in omnes : Deum non, quia ille reprobatus fuit : et David secundum veritatem rex erat, et tamen ex charitate eum dimisit. Et sic in omnibus patribus fuit hæc charitas : qui tamen, si aliquando ceciderunt, pœnituerunt. Unde si displicet tibi casus David, placeat ejus pœnitentia, ut dicit Hieronymus. Unde de casu suo nullus desperet, et de statu suo nullus præsumat. Gratia autem sursum agens habetur per spem. [2] « Quid enim mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram? Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum, » ait Propheta; et alibi dicit[3] : « Dixi : Tu es spes mea, portio mea in terra viventium, » etc.; ut vel totum reservetur in aliam patriam. Ideo[4] : « Quod momentaneum est et leve tribulationis, æternum pondus gloriæ operatur. » Dominus enim delectationes habet in dextera, unde *Psalmus*[5] : « Delectationes in dextera tua usque in finem. » Sinistra habet divitias, et gloriam, et consolationes temporales. Debemus autem adhærere dexteræ, unde *Psalmus*[6] : « Me suscepit dextera tua, Domine. » Igitur præmia disponunt ad tertium actum gratiæ. Quarto considerationes tormentorum inclinant animam ad divinum timorem : quia, sicut crescente spe, crescit gratia sursum ferens; sic crescente timore, crescit gratia inclinans deorsum. Sequitur de secundo fructu, scilicet justitiæ, quæ similiter habet quatuor actus : primus est facere bona; secundus, fugere mala; tertius, formidare prospera; quartus, ferre adversa. De primis duobus dicit *Psalmus*[7] : « Declina a malo, et fac bonum. » [8] « Oculi Domini super justos; » et[9] : « Vultus autem Domini super facientes mala. » De tertio[10] : « Beatus homo, qui semper est pavidus, » scilicet in prosperis. Unde justus deprecatur, ne ruat; et si ruat, ut resurgat, quia[11] « septies in die (*a*) cadit justus et resurgit. » De quarto in *Proverbiis* dicitur[12] : « Non contristabit justum, quidquid ei acciderit. » Et ibidem[13] : « Justus quasi leo confidens, absque terrore erit. » Et[14] : « Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam. » Et[15] : « Pro justitia agoniza (*b*) usque ad mortem. » Isti fructus oriuntur ex quatuor mediis considerationibus, scilicet antrorsum, retrorsum, dextrorsum, sinistrorsum, ut secundum Dionysium[16] anima moveatur circulariter, recte, et circumflexe. Et dicit Richardus, quod quædam aves sursum volant, quædam deorsum, quædam circulariter, quædam ante, etc.; sic anima per istas considerationes. Ex prima consideratione habetur primus actus, scilicet facere bonum per directionem præceptorum.[17] « Si vis ad vitam ingredi, serva mandata : » consideratio enim mandatorum Dei facit bonum, præceptum Domini rectum est in se. Justitia enim nihil aliud est, quam rectitudo : rectitudo autem per se est in lege, per participationem in servante. Oportet ergo præcepta divina considerare, acceptare, amare : si sic fecisset Adam, non cecidisset, et fuisset deiformis (*c*) per amorem. Ex secunda consideratione oritur fructus justitiæ, scilicet fugere mala, ut per

[1] *Eccli.*, III, 20. — [2] *Psal.* LXXII, 25. — [3] *Psal.* CXLI, 6. — [4] II *Cor.*, IV, 17. — [5] *Psal.* XV, 11. — [6] *Psal.* LXII, 9. — [7] *Psal.* XXXVI, 29. — [8] *Psal.* XXXIII, 16. — [9] Ibid., 17. — [10] *Prov.*, XXVIII, 14. — [11] *Prov.*, XXIV, 16. — [12] *Prov.*, XII, 21. — [13] *Prov.*, XXVIII, 1. — [14] *Matth.*, V, 10. — [15] *Eccli.*, IV, 33. — [16] Dion., *de Div. Nom.*, c. IV, circa med. — [17] *Matth.*, XIX, 17.

(*a*) *Vulg. non habet* in die. — (*b*) *Vulg.* agonizare. — (*c*) *Cæt. edit.* fit transformis.

judicia discreta. Unde *Ecclesiasticus*[1] : « Ne semines mala in sulcis injustitiæ, et non metes in ea septuplum. » Nullus enim vult metere zizaniam vel lolium. [2] « Juxta modum culpæ, erit et plagarum modus. » Consideratio judiciorum facit fugere mala. Ex consideratione tertia per severa solatia oritur fructus justitiæ, scilicet formidare prospera. Oblatis enim honoribus, fugit homo, quia timet in culpam incidere. Ista vitia generant vermes, quia in quolibet grano est vermis : in grano honoris, elatio; in grano divitiarum, avaritia; in grano deliciarum, concupiscentia. Fructus enim quidam sunt, qui incipiunt statim vermiculari, ut cerasa in Italia; quidam sunt qui apparent optimi, et tamen vermis est intus. E contra, per dulcia flagella oriuntur fructus justitiæ. Quartus actus justitiæ est patienter ferre adversa : vide Jacobum, Paulum, Laurentium. Similiter sapientiæ fructus ex quatuor ultimis antithetis nascitur. Hujus sunt quatuor actus, quia sapientia est confortans, colluctans, contemplans, collaudans. Confortans in bono, unde *Ecclesiastes*[3] : « Sapientia confortabit sapientem super decem principes civitatis. » Est etiam colluctans contra malum, unde dicitur[4] : « Melior est sapientia, quam arma bellica. » Et *Sapientia*[5] : « Certamen forte dedit illi, ut vinceret, et sciret quoniam omnium potentior est sapientia. » Est etiam contemplans rectum, vel summum bonum sapientia. Est enim[6] « speciosior sole.» Facit animam gustare, et uniri. Est etiam collaudans ex omnibus Deum. Hic fructus est conjunctus gloriæ; hoc opus, hoc munus, hic fructus: primum justitiæ, secundum gratiæ, tertium sapientiæ. Hæc, inquam[7], « videbimus, amabimus, laudabimus.» Hi quatuor fructus sapientiæ per ordinem oriuntur e directo : primo per civium præsidia disponitur ad primum actum sapientiæ, in acie terribilium, in choris castrorum; secundo per hostium certamina ex adverso oritur secundus fructus, scilicet colluctari contra hostes : quia homo, quando habet hostes, tunc satis sagaciter gerit se, et imminens bellum facit hominem sagacem, et fortem, et sapientem : sicut inclusi multas inveniunt vias ad evadendum : unde tentatio imminens quasi ex obliquo fortiorem reddit. Sicut radius super corpus opacum, densum, solidum, postea reflexus, majus lumen et calorem generat, ut patet in speculo ferreo; similiter magis castus quis efficitur, cum diabolus fortiter vult trahere ad luxuriam. Unde mulier quædam habuit filiam dæmoniacam, quæ vilia loquebatur; et dixit quod Franciscus magnum malum faciebat eis, et quod bene erant contra ipsum congregati quinque millia ad ipsum decipiendum : et frater, qui audivit, dixit beato Francisco : tunc ipse surrexit, et dixit : « Modo fortior sum. » Tertius fructus sapientiæ est contemplari summum bonum, quod oritur ex consideratione e vicino per gratiarum dona : tanta enim posset esse gratia, quod homo existens hic, esset quasi in paradiso. Videtur enim vicinus fuisse, sicut beatus Paulus, qui dicit[8] : « Sapientiam loquimur inter perfectos. » Et post : « Nobis autem revelavit Deus per Spiritum sanctum.» Sicut enim « nemo scit quæ sunt hominis, nisi spiritus qui in illo est, ita et quæ Dei sunt, nescimus, nisi spiritus Dei » intret in nos. De quarto e longinquo nobis innascitur collaudatio Dei in omnibus. Omnes enim creaturæ laudibus (*a*) efferunt Deum. Quid faciam? Cantabo cum omnibus. Grossa chorda in cithara non bene sonat; sed cum aliis est consonantia. Figurarum signa ab omnibus creaturis accipiuntur in Scriptura ad laudandum Deum, ut patet in *Psalmis*[9]: « Laudate Dominum de cœlis. » Et[10] : « Benedicite omnia opera Domini Domino, » a summo usque deorsum. Sicut homo Deum videns, et in omnibus Deum gustans, in omnibus tribus viribus suis. Unde *Psalmus*[11] :

S. Franciscus instar Pauli in tribulatione fortior.

[1] *Eccli.*, VII, 3. — [2] *Deuter.*, XXV, 2. — [3] *Eccle.*, VII, 20. — [4] *Eccle.*, IX, 18. — [5] *Sap.*, X, 12. — [6] *Sap.*, VII, 29. — [7] Aug., *de Civit. Dei*, lib. XXII, c. XXX, n. 5.— [8] I *Cor.*, II, 6, 10, 11. — [9] *Psal.* CXLVIII, 1. — [10] *Dan.*, III, 57. — [11] *Psal.* CIII, 34.

(*a*) *Cæt. edit. omitt.* laudibus.

« Jucundum sit ei eloquium meum; ego vero delectabor in Domino.» Et alibi [1]: «Delectasti me, Domine, in factura tua. » Et [2] : « Magnificabo eum in laude. » Sic in omnibus habet gustum et refectionem intellectus et affectus. Ex his omnibus fructibus surgunt fructus amoris, et charitatis, quæ intenditur in omnibus : omnis enim Scriptura ordinatur ad charitatem. Hi duodecim fructus ordinate ascendunt ad charitatem. Descendendo autem a charitate fluunt charismata gratiarum, quæ sunt duodecim fructus spiritus, quos ponit Apostolus *ad Galatas* dicens [3] : « Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. » Gratia enim, et justitia, et sapientia, non possunt esse sine charitate vera.

Frui quid sit. *Fructus* dicitur a *frui* : frui autem est inhærere alicui rei propter seipsam. Unde nec justitia, nec nuntiare futura, nec scire mysteria sine charitate prosunt. Et hoc sentiunt omnes doctores et sancti [4]. Sed ecce una vetula, quæ habet modicum hortum; et quia solam charitatem habet, meliorem fructum habet, quam unus magnus magister, qui habet maximum hortum, et scit mysteria, et naturas rerum sine charitate. Sufficientia enim horum duodecim sumitur per hunc

S. Augustinus Pauli filius. modum, secundum Augustinum [5], filium Pauli : Quatuor sunt diligenda in charitate, quibus fruimur : Deo; meipso in Deo; proximo in Deo; corpore meo in Deo. Deo autem fruor, quando in Deo conquiesco per amorem, delector per gaudium, unior per pacem. Et hæc tria ordinata sunt, quia ubi est pax, necesse est ut sit gaudium; et ubi gaudium, necesse est ut sit quies. Secundo fruor meipso in Deo. Anima autem mea fruor, quando illam possideo, quia si transit res in possessionem alterius, fructum non habeo. Tunc autem possideo, quando patienter possum ferre adversa. Unde Salvator ait [6] : « In patientia vestra possidebitis animas vestras. » Patienter autem ferre adversa non debet esse a casu, vel fortuna, sed intuitu mercedis : et hoc est expectare mercedem per longanimitatem. Et tertium est, condonare injuriam et offensam per bonitatem. Et sic hæc tria sunt per patientiam, longanimitatem, bonitatem : patientia est, adversa tolerando; longanimitas, expectando mercedem ex omnibus tribulationibus; bonitas, liberaliter condonando. Quando est charitas patiens, longanimis, bona, tunc inundationes maris quasi lac sugit, sicut Laurentius carbonibus quasi floribus, etc. Hi fructus sunt in spiritu, non in carne. Unde *Jacobus* [7] : « Omne gaudium existimate, » etc. Tertio, proximo fruimur in Deo, quando habemus charitatem ad proximum. Et hoc tripliciter : benigne, in anima et in corde; mansuete, in contubernio; fideliter, in verbo, vel signo. Cor benignum habeo, quando quidquid boni habet proximus, in meum bonum refero. Similiter mansuetudo est, quæ hominem facit familiarem et socialem. Aliqui homines valde sunt boni, et tamen valde sunt duri in signis, quod homo non auderet eis apparere : sed quando homo familiarem se reddit, tunc est mansuetus. Similiter fidelitas multum facit amabilem, quia continuat amicitiam. Et hæc facit confidere de homine magis in verbo, quam in corde, quia affectus est variabilis. Quarto fruor corpore meo in Deo; et hoc, quando mundum servò corpus meum : et est quando servatur modestia in gustu, continentia in tactu, castitas in omnibus sensibus. In gustu principaliter notatur modestia, etc. Corpora luxuriosorum, gulosorum, incontinentium, non sunt [8] « in pace sepulta. » Sic ergo descendendo ex charitate, quæ est [9] « unguentum » fluens a « capite in barbam,» a barba usque ad « oram vestimenti, » fit fruitio Dei. Sicut ergo sunt duodecim illustrationes ascendendo ad charitatem, sic sunt

[1] *Psal.* XCI, 5. — [2] *Psal.* LXVIII, 31. — [3] *Gal.*, V, 22. — [4] Ita Augustinus, *de Doct. Christ.*, lib. I, c. III; Magister *Sent.*, lib. I, dist. I. — [5] Aug., *Confess.*, lib. VII, c. XXI; *de Doct. Christ.*, lib. I, c. XXIII. — [6] *Luc.*, XXI, 19. — [7] *Jac.*, I, 2. — [8] *Eccli.*, XLIV, 14. — [9] *Psal.* CXXXII, 2, 3.

duodecim fructus descendendo a charitate. Hoc est illud, quod dicitur [1], « ex utraque parte fluminis esse lignum vitæ, afferens fructus duodecim » per duodecim menses. Ab una parte fluminis fructus intellectuales; ab altera, affectuales. Ab una parte fructus ascendentes; ab altera, fructus descendentes. Iste ergo est fructus Scripturarum, scilicet charitas. Per hanc sunt mysteria, intelligentiæ, theoriæ. Unde in *Apocalypsi* [2] : « Beati, qui lavant vestimenta sua, ut intrent per portam civitatis. Foris autem canes et venefici, » scilicet a contemplatione Scripturæ alieni. (Et dicebat [3]) : Imaginor illas duodecim illustrationes primas ascendentes, quæ fluunt a Deo, et ad Deum terminantur, et currunt per totam Scripturam, sicut duodecim circulos, ut in quamcumque anima intret, inveniat sylvam arborum, et amœnitatem fructuum.

SERMO XIX.

De modo studendi, et proficiendi in sacra Scriptura, et de theoriis ejusdem.

[4] *Protulit terra herbam virentem*, etc. Dictum est de fructibus sacræ Scripturæ : et ad hos fructus invitat nos sapientia æterna Domini [5] : « Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris, et flores mei fructus honoris et gratiæ. Transite ad me omnes, qui concupiscitis me, et a generationibus meis adimplemini. » Si voluerimus transire, oportet nos esse filios Israel, qui transierunt Ægyptum; sed Ægyptii etiam transierunt, et submersi sunt. Illi autem transeunt Ægyptum vere, qui totum suum studium ponunt, qualiter a vanitatibus transeant in regionem veritatis. A veritate in vanitatem transivit Adam; unde *Psalmus* dicit [6] : « Verumtamen in imagine pertransit homo; sed et frustra conturbatur : thesaurizat, et ignorat, » etc. « Mane sicut herba transeat, mane floreat, et transeat, vespere decidat, induret, et arescat. » Quando ergo amatur commutabile bonum, transitorium, vanum, tunc homo transit, etc.; et hunc transitum reprobat sapientia. Hic transitus facit omne malum. Sic transivit Lucifer, cui dictum est [7] : « Verumtamen ad infernum detraheris. » Ad quem primo projectus est per culpam, secundo per judicium. Sic etiam fecit Adam : postquam deseruerat lignum vitæ, abscondit se. Vidit enim se nudum ab omnibus habitibus bonis; propter quod abjectus est de paradiso. Sapientia ergo et charitas sunt principales fructus, quibus principaliter est contraria vanitas. In *Canticis* exprimitur sapientia amorosa. Non enim potest quis discedere a falso, et accedere ad verum ex amore, nisi elongetur a vanitate. Et ideo *Ecclesiastes* præcedit hunc librum, ubi ostendit vanitatem, cum dicit [8] : « Vanitas vanitatum, et omnia vanitas. » Hæc propositio vera est, et probatur in toto libro. Oportet ergo transire ab omnibus vanitatibus ad veritatem, ut non sit delectatio, nisi in solo Deo. Quomodo autem transeundum est? Volunt omnes esse et sapientes, et scientes; sed scio, quod mulier decipit virum. Sapientia autem est supra, tanquam nobilis; sed scientia, infra : et videtur homini pulchra, et ideo volunt sibi eam conjungi, et inclinatur anima ad scibilia et sensibilia, et vult eam cognoscere, et cogitare, et experiri, et per consequens uniri : et ita evanescit, ut Salomon, qui voluit omnia scire, et [9] « disputavit a cedro, quæ est in Libano, usque ad hyssopum; » et oblitus est principii, et ideo est factus vanus, et oblitus est sui. Non simus in hac parte socii Salomonis, sed David patris sui, quia non est securus transitus a scientia ad sapientiam : oportet ergo medium ponere, scilicet sanctitatem. Transitus autem est exercitium, exercitatio a studio scientiæ ad

[1] *Apoc.*, XXII, 2. — [2] Ibid., 14, 15. — [3] Hæc locutio innuere sane videtur Sermonem hunc XVIII, ac fortasse reliquos omnes, memoriter exceptos esse, quantum fieri potuit, ab aliquo auditore S. Bonaventuræ; minime vero ab ipso Bonaventura fuisse scriptis mandatos. — [4] *Gen.*, I, 12. — [5] *Eccli.*, XXIV, 23, 24. — [6] *Psal.* XXXVIII, 7-9. — [7] *Isa.*, XIV, 15. — [8] *Eccle.*, I, 1. — [9] III *Reg.*, IV, 33.

studium sanctitatis, et a studio sanctitatis ad studium sapientiæ. De quibus ait Propheta [1] : « Bonitatem, et disciplinam, et scientiam doce me. » Incipit a summo, quia vellet gustare [2], « quam bonus et suavis est Dominus. » Ad sapientiam autem perveniri non potest, nisi per disciplinam. Non est ergo præferendum ultimum primo. Malus esset mercator, qui stannum præferret auro. Qui non præfert scientiæ sanctitatem, nunquam prosperabitur. Augustinus dicit, *de Civitate Dei* [3], quod angeli sunt boni spiritus. Hi enim dicuntur angeli, scilicet nuntii, quia de humilitate gaudent. Spiritus nequam vocantur dæmones, id est, scientes [4], quia ab illius statu volunt nominari. Sed verendum est quod dicit Job de Behemoth [5] : « Sternet sibi aurum quasi lutum. » Per scientiam est tentatio facilis ad ruinam. Unde [6] : « Eritis sicut Dii, scientes bonum et malum, » dicit serpens. Unde quidam suprema naturæ volunt perscrutari, sicut de contingentibus. Beatus Bernardus dicit [7], *de Gradibus Superbiæ*, quod primum vitium est curiositas, per quod Lucifer cecidit : per hoc etiam Adam cecidit. Appetitus igitur scientiæ modificandus est; præferenda est ei sapientia et sanctitas. Qualiter ergo studendum est scientiæ, et sanctitati, et sapientiæ? Oportet scire, ut de fructibus sapientiæ habeatur, et per portas civitatis possimus introire. Nam scriptum est [8] : « Labor stultorum perdet eos, » qui nesciunt in urbem pergere, hoc est, qui nesciunt studere in quibus oportet. In *Genesi* dicitur, quod [9] « creavit Deus hominem, et posuit in paradiso, ut operaretur, et custodiret illum. » Oportet operari in sacra Scriptura, et exercitari intellectum. Sed multos inveni exercitantes corpus, paucos ingenium. Hæc exercitatio est spiritus ad pietatem. Unde in *Proverbiis* dicitur [10] : « Per agrum hominis pigri transivi, et per vineam, et ecce totum repleverant urticæ et spinæ. » Hoc fit quando homo habet bonam dispositionem, et non exercet eam, sed crescunt ibi (*a*) urticæ malignitatis, spinæ cupiditatis. Maceria lapidum virtutum destruitur propter dissipationem cogitationum. Et hinc dicitur in *Proverbiis* [11] : « Præpara foris opus tuum, et diligenter exerce agrum tuum. » Modus studendi debet habere quatuor conditiones, scilicet ordinem, assiduitatem, complacentiam, commensurationem. Ordo diversimode traditur a diversis, sed oportet ordinate procedere, ne de primo faciant posterius, vel e converso. Sunt ergo quatuor genera Scripturarum, circa quæ oportet ordinate procedere, et exerceri. Primi libri sunt sacræ Scripturæ; in Testamento Veteri, secundum Hieronymum [12], viginti duo libri; in Novo Testamento octo sunt. Secundi libri sunt originalia sanctorum. Tertii, sententiæ magistrorum. Quarti, doctrinarum mundialium, sive philosophorum. Qui ergo vult discere, quærat scientiam in fonte, quia apud philosophos non est scientia ad dandam remissionem peccatorum ; nec apud summas magistrorum, quia illi ab originalibus extraxerunt. Originalia autem a sacra Scriptura. Unde dicit Augustinus, quod ipse decipi potest, et alii; sed ibi est fides tanta, quod ibi non potest esse deceptio. Et hinc dicit Dionysius [13], *de Divinis Nominibus*, quod nihil assumendum est, nisi quod ex eloquiis sacris, etc. Studere debet Christi discipulus in sacra Scriptura, sicut pueri primo addiscunt a, b, c, d, etc.; postea syllabicare, et postea legere, et postea quid significet pars. Similiter in sacra Scriptura, sæpe primo quis debet studere in textu, et ipsum habere in promptu, et intelligere quod dicitur per nomen, non solum sicut Judæus, qui semper tendit ad litteralem sensum. Tota Scriptura est quasi una cithara. Et sicuti chorda

Scire quatenus oporteat

Modus studendi quatuor conditiones requirit.

Scriptura sicut cithara.

[1] *Psal.* CXVIII, 66.— [2] *Psal.* XXXIII, 9.— [3] Lib. XII, c. IX. — [4] Scilicet a voce græca Δάιος, *peritus*.— [5] *Job*, XLI, 21. — [6] *Gen.*, III, 5. — [7] Bern., *de Grad. Humil. et Superb.*— [8] *Eccle.*, X, 15.— [9] *Gen.*, II, 15.— [10] *Prov.*, XXIV, 30.— [11] Ibid., 27.— [12] Hieron., *Prolog.*, in libros *Regum*. — [13] Dion., *de Div. Nom.*, c. I.

(*a*) *Edit. Ven.* ubi.

per se non facit harmoniam, sed cum aliis, similiter unus locus Scripturæ dependet ab alio; imo unum locum respiciunt mille loca. Notandum, quod quando CHRISTUS fecit miraculum de conversione aquæ in vinum, non statim dixit : Fiat vinum, vel fecit de nihilo; sed voluit ut ministri implerent hydrias aqua, ut dicit Gregorius [1]. Ad litteram, quare sic fecit, ratio non potest reddi. Sed secundum spiritualem intelligentiam reddi potest ratio, quia Spiritus sanctus non dat spiritualem intelligentiam, nisi homo impleat hydrias, secundum capacitatem suam, aqua, scilicet notitia litteralis sensus : et inde esse potest, quod Deus convertit aquam sensus litteralis, in vinum spiritualis intelligentiæ. Propter hoc Paulus fuit altus, quia ipse didicerat legem ad pedes Gamalielis. Unde qui Scripturam habet, potens est cum eloquiis, et etiam in venusto sermone : unde

S. Bern. cur elegantissime sit locutus.

beatus Bernardus parum sciebat, sed quia in Scriptura multum studuit, ideo locutus est elegantissime. Primum igitur est, quod homo habeat Scripturam, non sicut Judæus, qui solum vult corticem. Unde quidam Judæus semel legit illud capitulum *Isaiæ:* « Domine, quis credidit auditui » nostro, etc.; et legebat ad litteram, et non potuit habere concordantiam, ut sensum faceret, et ideo projecit librum ad terram, imprecans ut Deus confunderet Isaiam, quia, ut sibi videbatur, non poterat stare quod dicebat. Ad hanc autem intelligentiam non potest homo pervenire per se, sed per alios, quibus Deus revelavit, scilicet per originalia Sanctorum, ut Augustini, Hieronymi, et aliorum. Oportet ergo currere ad originalia Sanctorum. Sed quia ista sunt difficillima, ideo necesse sunt summæ magistrorum, in quibus elucidantur difficultates. Sed cavendum est de multitudine scriptorum. Et quia ista scripta adducunt philosophorum verba, necesse est quod homo sciat, vel supponat ipsa. Est ergo periculum descendere ad originalia, quia pulcher sermo est originalium. Sermo autem Scripturæ non ponit sermonem ita pulchrum. Unde si dimittis Scripturam, in libris Augustini studens, ipse non habet pro bono : sic nec Paulus [2] nomen illorum, qui nomine Pauli baptizabantur. Sacra Scriptura in magna cautela legenda est. Majus autem periculum est descendere ad summas magistrorum, quia aliquando magnus est in eis error, et credunt se habere et intelligere originalia, et non intelligunt, imo eis contradicunt. Unde sicut fatuus esset, qui vellet semper immorari circa tractatus, et nunquam accedere ad textum, sic est de summis magistrorum : in his autem homo debet cavere, ut semper adhæreat viæ (*a*) magis communi. Descendere autem ad philosophiam est maximum periculum. Unde in *Isaia* dicitur [3] : « Pro eo quod abjecit populus ille aquas Siloe, quæ currunt cum silentio, et assumpsit magis Rasin, et Romeliæ, » etc. Non amplius revertendum est in Ægyptum. Notandum de Hieronymo [4], qui post studium Ciceronis non habebat saporem; ideo flagellatus fuit ante tribunal : hoc autem propter nos factum est, ut magistri cavere debeant, ne nimis commendent et appretientur dicta philosophorum, ne hac ratione populus revertatur in Ægyptum, et exemplo eorum dimittant aquas Siloe, in quibus est summa perfectio, et vadant ad aquas philosophorum, in quibus est periculosa deceptio. Signatum fuit hoc in Gedeone, ubi illi, qui probati fuerant ad aquas, qui scilicet lambuerunt sicut canes, pugnaverunt, et vicerunt; et illi qui flexo poplite, et curvati biberunt, reversi sunt. Sed vincentibus datæ sunt tubæ et lagenæ, ac lucernæ : cum clangore buccinæ, et complosione lagenarum vicerunt. Isti sunt prædicatores, qui clangunt in prædicatione buccina. Lagenæ sunt exempla; lampades sunt miracula. Qui enim pro veritate sunt mortui, miraculis coruscaverunt, et superaverunt (*b*) hostes.

Sacra Scripturæ quomodo legenda.

[1] Greg., *in Ezech.*, hom. VI. — [2] I *Cor.*, I, 13. — [3] *Isa.*, VIII, 6. — [4] Hieron., *de Regul. Monach.*, c. *De Contempl., orat. et lect.*

(*a*) *Edit. Ven* vitæ. — (*b*) *Cœt. edit.* speraverunt.

Isti autem, qui bibunt lingua, et lambunt attrahendo, sicut canes, qui lingua aquam hauriunt, isti sunt, qui de philosophia parum sumunt; sed isti sunt, qui flexo poplite bibunt, qui totaliter se ibi incurvant, et illi curvantur ad errores infinitos, et inde fovetur fomentum erroris. Unde in *Osea* dicitur[1]: « Quievit civitas, donec fermentaretur totum. » Et[2]: « Fovet ova aspidum, et quod confotum fuerit, erumpet in regulum. »

S. Francisci prædicatio apud Soldanum.

Nota de beato Francisco, qui prædicabat Soldano. Cui dixit Soldanus, quod disputaret cum sacerdotibus suis. Et ille dixit, quod secundum rationem de fide disputari non poterat, quia supra rationem est; nec per Scripturam, quia illam non reciperent illi: sed rogabat, ut fieret ignis, quem ipse cum sacerdotibus intraret. Non enim tantum miscendum est de aqua philosophiæ in vinum sacræ Scripturæ, quod vinum fiat aqua: hoc enim pessimum miraculum esset. Et legimus, quod Christus de aqua fecit vinum; sed non e converso. In Ecclesia primitiva etiam libros philosophiæ comburebant: non enim panes in lapides commutari debent. Est ergo ordo, ut prius studeat homo in Scriptura sacra quantum ad litteralem sensum, post in originalibus, et ista subjiciat sacræ Scripturæ; similiter in scriptis magistrorum, et in scripturis philosophorum; sed transeundo, et furando, quasi ibi non permanendum.

Libri philosophorum quomodo legendi.

Quid lucrata fuit Rachel, quod furata fuit idola? Tantum fuit lucrata, quod mentita fuit, et simulavit infirmitatem, et abscondit ea subter stramenta cameli, et sedit desuper: sic quando quaterni philosophorum absconduntur. Aquæ enim nostræ non debent descendere ad Mare Mortuum, sed in suam primam originem. Secundo oportet habere assiduitatem. Impedimentum enim maximum, lectio vagabunda, quasi placens modo hoc, modo illud legere, modo aliud facere. Vagatio exterior signum est vagationis animæ; et ideo talis non potest proficere, quia non figitur in memoria, sicut ponit exemplum Gregorius. Quando homo vidit faciem hominis semel, non ita perfecte postea cognoscet. Sic de sacra Scriptura, quia primo faciem obscuram habet; postea, quando frequenter videtur, efficitur familiaris. Tertio oportet habere complacentiam: sicut enim Deus proportionavit gustum et cibum, quia cibus dat saporem gustui, qui habet vim discretivam, et ex his duobus cibus incorporatur; sic primo oportet sumere Scripturam, postea masticare, deinde incorporare. Ad quid homo bibet aquam turbidam?[3] « Quid tibi in via Ægypti, ut bibas aquam turbidam? » Sed bibe aquam salutarem sapientiæ. Nota quod[4] animal quod non ruminat, immundum est. Ruminatio enim fit in eo, quod animal habet duos ventres: accipit cibum ad os, et totum ruminat, et protritum in alium ventrem ulteriorem projicit. « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua! super mel ori meo, » dicebat Propheta[5]. Non diligas meretricem, ne dimittas sponsam tuam. Unde in libro *Sapientiæ* dicitur[6]: « Hanc amavi, et exquisivi eam. » Non accipias glandes et siliquas porcorum, et suspendaris cum Absalon per capillos, scilicet affectus tuos. Doctrinæ sæculares sunt quercus altæ, proceres, inflexibiles. Noli comedere pepones Ægypti, et porros, et allia; sed manna de cœlo. Sed non nauseas (*a*) super cibo isto; non sis carnalis sicut filii Israel: et hi non inveniebant nisi unum saporem; sed alii spirituales inveniebant[7] « omnem saporem suavitatis. » Quartum est commensuratio, vel[8] « non plus sapere quam oportet. » Unde ait sapiens[9]: « Mel invenisti, comede quod tibi sufficit, ne forte satiatus, evomas illud. » Ne plus te extendas, quam ingenium tuum potest ascendere, nec infra maneas. Videtur in designationibus hujus, ut dicit Dionysius[10], quod Seraphim mediis volabant

[1] *Ose.*, VII, 4. — [2] *Isa.*, LIX, 5. — [3] *Jerem.*, II, 18. — [4] *Levit.*, XI, 3. — [5] *Psal.* CXVIII, 103. — [6] *Sapient.*, VIII, 2. — [7] *Sapient.*, XVI, 20. — [8] *Rom.*, XII, 3. — [9] *Prov.*, XXV, 16. — [10] Dion., *de Ecclesiastica Hierarchia*, c. IX. — (*a*) *Leg.* nausees.

alis; ut nec sistat homo infra quam potest, nec ascendat supra illud, quod potest. Sicut illi, qui cantant ultra vires, nunquam bonam faciunt harmoniam; et, ut dicit Augustinus, illi, qui non ordinant studium, sunt sicut pulli equorum, qui modo currunt huc, modo illuc: sed jumentum plano passu vadit. Tantum proficit unus durus, dummodo ordinet studium suum, sicut ingeniosus, et inordinate studens. Qui autem vult in hoc studio proficere, oportet quod habeat sanctitatem, ut possit studere ad habendam vitam timoratam, impollutam, religiosam, ædificatoriam. Primo hæc est vita Sanctorum timorata, ut in his, quæ agit, semper timeat, sive vadens ad missas, sive ad mensam, sive stans, sive sedens: quia in omnibus potest esse peccatum. [1] « Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti. » Optimum signum est timor; et pessimum est audacia, quia talis nunquam corrigitur. Secundo vita impolluta, quod totum faciat propter amorem Dei, non propter amorem alicujus rei; quia omnis amor suspectus est, nisi verbi Dei. Unde dicit Augustinus, et Bernardus in quadam epistola ad quemdam monachum, quod dilectio apostolorum in corpore Christi impediebat adventum Spiritus sancti. Quid vero de amore creaturarum? Ideo dicit *Psalmus* [2]: « Renuit consolari anima mea, » etc. [3] « Custodi me, Domine, ut pupillam oculi. » Pupilla non bene custoditur munda, quando est vapor, vel pulvis, vel humor in ea. Tertio, quod sit vita religiosa clausa, sicut maceria vineæ: sic oportet, quod homo faciat sibi restrictivum linguæ et sensuum cæterorum. Sane [4] « si quis putat se religiosum esse, non refrænans linguam suam, » etc. [5] « Sepi aures tuas spinis. » Vita nostra non debet esse data loquelis, sed lacrymis. Quarto, quod sit vita ædificatoria proximi, ut sit paratus omnes ædificare, et doleat, si quis ex ipso scandalizatur: et debet cavere damna alterius, quia si ego solus bene comederem, et alii jejunarent, malefactum esset. Et iste est fructus aliorum. Item sequitur ex his, scilicet ex scientia et sanctitate, studium sapientiæ, quod consistit in quatuor, quæ sunt necessaria, scilicet 1. recognitio internorum et externorum defectuum. Unde in fronte Apollinis scriptum erat [6]: « Recognosce teipsum, » quia sine hoc impossibile est devenire ad sapientiam. Unde quanto sapiens plus proficit, tanto plus se despicit. Unde malus mercator est, qui se decipit: quod facit, qui se appretiatur plusquam valet: sed alios appretiari, et se despicere, hoc est principalissimum studium sapientiæ, ut sibi persuadeat homo suos defectus, et fiat humilis in oculis suis. Secundum studium est castigatio passionum, quæ sunt septem affectiones animæ, quatuor principales, et tres annexæ, scilicet timor, dolor, spes, gaudium, desiderium, verecundia, odium. In omnibus his contingit excedere. Puer enim, quando nimis clamat, compescitur; sic homo censura quadam judiciali debet domare et restringere hujusmodi passiones, ut quando venit dolor, dicatur sibi: « Sta in pace; » et sic de aliis; et præsertim debet deserere istas principales et pueriles affectiones. Pueri enim insecutores sunt passionum. « Maledictus enim [7] puer centum annorum. » Tertium studium est ordinatio cogitationum. Unde scriptum est, quod [8] « stultus per fenestram prospicit in domum proximi. » Et hæc est major difficultas ordinare phantasmata nostra, ut, quando sumus in ecclesia, nil cogitemus nisi de officio nostro; et sic de aliis: et necessario oportet ordinare has cogitationes ad hoc, quod Spiritus sanctus intret per sapientiam; quia [9] « Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum, et auferet (*a*) se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu. » Ideo oportet habere certas materias, circa quas nos exerceamus. Quartum studium est desiderii sursumactio: hoc facit alia studia va-

Sapientiæ studium quatuor requirit.

Cognoscere te ipsum.

Passiones septem animæ moderandæ.

[1] *Job*, IX, 28. — [2] *Psal.* LXXVI, 6. — [3] *Psal.* XVI, 8. — [4] *Jac.*, I, 26. — [5] *Eccli.*, XXVIII, 28. — [6] Cic., *de Legib.*, lib. I, in fin. — [7] *Isa.*, LXV, 20. — [8] *Eccli.*, XXI, 26. — [9] *Sap.*, I, 5. — (*a*) *Al.* aufert.

lere, et posteriora oblivisci. « Extendamus nos[1], » etc. [2] « Sapientis oculi in capite ejus. [3] Cor sapientis in dextera ejus. » Hoc studium sapientis, ut non declinet studium nostrum, nisi ad Deum, qui est totus desiderabilis. Hæc quatuor sunt difficillima, nisi habeantur prima studia, et cum his sunt facillima. Unde facile est tunc habere dominium supra passiones. Unde dicitur [4] de quodam philosopho, qui dixit servo suo : « Ego te affligerem, si non essem iratus. »

SERMO XX.

Quo exponitur quarta consideratio de contemplatione, quæ fit per modum diversum, quo soli, et lunæ, et stellis comparatur; ac de visione intelligentiæ per contemplationem suspensæ.

[5] ***Dixit quoque Deus, fiant luminaria in firmamento cœli, et sint in signa, et tempora, et dies, et annos, et dividant diem ac noctem. Et fecit Deus duo magna luminaria: luminare majus, ut præesset diei, et luminare minus, ut præesset nocti: et stellas. Et posuit illas in firmamento. Et vidit Deus quod esset bonum, et factum est vespere, et mane dies quartus.*** Dictum est supra [6], quod [7] « Deus dedit Danieli intelligentiam omnium visionum. » Ex occasione hujus, distinctæ sex visiones correspondent operibus sex dierum. Nunc dicendum est de quarta, scilicet specie intelligentiæ, sive visione, per contemplationem suspensæ. Sed intelligendum, quod hanc visionem nullus habet, nisi sit [8] *vir desideriorum;* nec potest eam habere, nisi per magnum desiderium. Unde ait Propheta [9] : « Gustate, et videte quoniam suavis est Dominus. » Primo dicit : *Gustate :* gustus enim suavis non est, nisi præcedat appetitus gustabilis ad gustabile suscipiendum. Hæc autem intelligentia suspensa debet intelligi per opus quartæ diei, in qua luminaria facta sunt.

Anima per contemplationem suspensa

Anima autem illa sola per contemplationem suspensa est, quæ habet solem, et lunam, et stellas in firmamento suo. Considera, si modo non esset sol, et luna, et stellæ in firmamento, quid esset mundus? Non esset nisi quædam massa tenebrosa et horribilis : sic est de anima, quæ non habens gratiam contemplationis, est sicut firmamentum sine luminaribus; sed quæ habet, est firmamentum ornatum luminibus. Et sicut differt cœlum non habens luminaria, a cœlo habente; sic anima non habens, ab anima disposita ad hoc, unde differt sicut angelus a bestia. Bestialis est homo carens his, et habens faciem ad terram sicut animal; sed plenus luminibus, est totus angelicus. In quarto die fecit Deus solem, et lunam, et stellas. Et hæc visio est principaliter circa tria : circa luculentam considerationem cœlestis monarchiæ; circa luculentam considerationem militantis Ecclesiæ; circa luculentam considerationem mentis humanæ hierarchizatæ. Nisi enim speculetur summam monarchiam, et contueatur descensum Ecclesiæ militantis ab ea, et suam ipsius hierarchiæ adornationem, nunquam erit contemplativa. Et tunc habebit lucem solarem, lunarem, stellarem. Prima consideratio comparatur luci solari; secunda, luci lunari; tertia, stellari. Hæc anima est felix, quæ se contuetur ornatam, et conformem illi Hierusalem, et hierarchiam illustratam, scilicet angelicam, et hierarchiam illustrantem, scilicet divinum principatum, personarum luculentam distinctionem. Ergo consideratio cœlestis monarchiæ assimilatur luci solari propter triplicem rationem : propter fulgorem puritatis præcipuæ; propter fulgorem limpiditatis præclaræ; propter fulgorem inflammationis vivificæ. Hæc tria habet illa consideratio ratione primæ, et est summæ dignitatis et excellentiæ, quæ habet puritatem, et elongatur ab omni fæce cor-

Contemplatio præcipue circa tria.

[1] Ex Apostolo, *Philip.*, III, 13. — [2] *Eccle.*, II, 14. — [3] *Eccle.*, X, 2. — [4] Cic., *Tuscul.*, lib. IV, non procul a fine, de Archita Tarent.; Val. Max., lib. IV, c. I, item, et simile refert de Platone. — [5] *Gen.*, I, 14-19. — [6] Serm. III, p. 41. — [7] *Dan.*, I, 17. — [8] *Dan.*, IX, 23. — [9] *Psal.* XXXIII, 9.

ruptionis. De illa puritate scriptum est [1] : « Sicut Sol oriens in altissimis Dei, sic mulieris bonæ species in ornamentum domus suæ. » Hæc convenit æternæ sapientiæ, et menti æterna sapientia illustratæ. Est enim sicut Sol pura, quia Sol non est altior omnibus planetis localiter; sed Sol dicitur altissimus ratione altissimæ puritatis, activitatis et luminositatis. Unde est secundum Isidorum *Sol* quasi *solus lucens*. Hæc sapientia est æterna, quæ [2] « ubique attingit propter suam munditiam. » Comparatur autem mulieri bonæ, non propter aliquod fœdum, sed ratione fœcunditatis ad concipiendum, producendum, pariendum quidquid est de universitate legum et exemplarium. Omnes enim rationes concipiuntur ab æterno in vulva æternæ sapientiæ, seu utero, et maxime prædestinationis. Unde, quia ab æterno rationes prædestinationis concepit, non potest nos non diligere : et sicut ab æterno concepit, sic in tempore produxit, sive peperit, et postea in carne patiendo parturivit. Et qui potest hoc intelligere, intelligit, et habet altissimam contemplationem. Est ergo hæc consideratio illius Esse purissimi : purissimum autem, quia simplicissimum : simplicissimum autem, quia summe unum. Ideo dicitur Israel, viro contemplativo [3]: « Audi, Israel, Dominus Deus tuus unus est. » Similiter anima contemplativa intelligitur per mulierem illam. Et dicuntur animæ contemplativæ filiæ Hierusalem, quia formosæ, fœcundæ. Et formositas est fœcunditas, quia quanto plus concipiunt lumina, tanto formosiores sunt. Unde [4] : « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. » Unde per puritatem, non rationem, oportet nos introire in contemplationem. Et ideo [5] « cum simplicibus sermocinatio ejus, » qui habent mentes puras, non excæcatas propter malitiam supervenientem. Animæ ergo quæ sunt formosæ et fœcundæ, dicuntur filiæ Hierusalem, et intelliguntur per solem ratione formositatis, per mulierem ratione fœcunditatis. Secundo, Soli comparatur propter fulgorem limpiditatis præclaræ. Ubi major fulgor, ibi major claritas et limpiditas; unde in *Ecclesiastico* dicitur [6] : « Sol illuminans per omnia respexit, et gloria Domini plenum est opus ejus. » Unde Gregorius [7] : « Quid est quod non videant, qui videntem omnia vident? » Anima beati Benedicti bene fuit contemplativa, qui totum mundum vidit in uno radio solis. Non multum studuerat ipse, nec libros habebat, quia ipse decimotertio anno mundum dimiserat, et latitabat inter fruteta cum illis bestiis, sicut una fera. Unde etiam pastores crediderunt eum feram. Et dicit Gregorius : « Mundus non fuit coangustatus in uno radio solis; sed ejus animus dilatatus, quia vidit omnia in illo cujus magnitudine omnis creatura angusta est, et parva, et modica. » Sic enim ait Sapientia [8]: « Momentum stateræ est ante te orbis, et sicut gutta roris antelucani. » Et alibi de hac præclaritate dicitur [9] : « Est enim speciosior sole, et super omnem dispositionem stellarum luci comparata, invenitur prior (*a*). » Considera, quod in anima contemplativa describitur universus orbis, et quilibet spiritus cœlestis, qui in se habet descriptum totum orbem. Describitur etiam radius supersubstantialis, qui et universum orbem, et universum spiritum continet. Ergo in anima contemplativa mira sunt lumina, et mira pulchritudo. Sic ergo mundus pulcher est a summo ad imum, ab initio ad finem : descriptus in anima facit speculum, et quilibet spiritus est speculum : et sic in anima est mira numerositas, summus ordo, summa proportionalitas. Pulchra ergo est numerositas spirituum, quia quoties in anima sic relucet cognitio orbis terrarum, et spirituum bonorum, et radii supersubstantiales, toties in ea est mira refulgentia : et ex hoc est « speciosior sole. » Rursus radius, qui con-

[1] *Eccl.*, XXVI, 21. — [2] *Sap.*, VII, 24. — [3] *Deut.*, VI, 4. — [4] *Matth.*, V, 8. — [5] *Prov.*, III, 32. — [6] *Eccli.*, XLII, 16. — [7] Greg., *Dial.*, lib. IV, c. XXXIII. — [8] *Sap.*, XI, 23. — [9] *Sap.*, VII, 29. — (*a*) *Al.* purior.

tinet omnem dispositionem, et repræsentat vel continet omnes theorias, est in anima, et in illo anima absorbetur per mentis transformationem in Deum. Et ideo est anima « super omnem dispositionem stellarum. » Tertio hæc consideratio comparatur luci solari, propter fulgorem inflammationis vivificantem mirifice. Est enim radius solis ad vivificandum, non ad consummandum, nisi per accidens ex quibusdam dispositionibus. De hoc calore inflammante scriptum est [1] : « Sol in aspectu annuntians, in exitu vas admirabile opus Excelsi. In meridiano exurit terram *(a)*, et in conspectu ardoris ejus quis poterit sustinere? Tripliciter Sol exurens montes, radios igneos exsufflans, et refulgens radiis suis excæcat oculos. » Vult dicere, quod quando sol aspicitur, quod ipse sol sic annuntiat quæ sunt apud se et in se, et oritur super hemisphærium mentis, quod in meridiano exurit, et in conspectu ardoris ejus non potest aliquis sustinere. Animæ enim non sublevatæ sunt quasi in hyeme; sed quæ sunt elevatæ ad mediocrem contemplationem, sunt quasi in vere; sed quæ elevatæ sunt ad excessus, sunt sicut in æstate, et percipiunt fructus autumnales, quia quiescunt. Tunc enim in autumno colligunt fructus, et faciunt, et celebrant solemnitates in autumno. Sed ubi exurit in meridie? Quando in maxima virtute est, hoc est in cœlo. Ibi enim perfecta est contemplatio, et illos inflammantes ardores, quos emittit in animas illas, quæ habent excessus mentales, nullus potest explicare. Si enim secundum Apostolum [2], « gemitus sunt inexplicabiles, quibus postulat pro nobis spiritus, » quot sunt excessus? quot ardores? Unde [3] : « Quis ex vobis poterit habitare cum ardoribus sempiternis? » Et tamen « Sol exurit tripliciter, » quia sol æternus terram illam hierarchicam, et istam humanam irradiat et inflammat triplici et triformi amore, et sursum agit in Deum utramque : scilicet illam per tentionem, visionem, et fruitionem; hanc per charitatem [4] « de corde puro, conscientia bona, fide non ficta. » Hierarchiam dico cœlestem, secundum trinas hierarchias collocatam. Sed quid est, quod iste radius *excæcat*, cum potius deberet illuminare? Sed ista excæcatio est summa illuminatio, quia est in sublimitate mentis, ultra humani intellectus investigationem. Ibi intellectus caligat, quia ibi non potest investigare, quia transcendit omnem potentiam investigativam. Ergo est ibi caligo inaccessibilis, quæ tamen illuminat mentes, quæ perdiderunt investigationes curiosas. Et hoc est, quod dicitur [5] « Dominus inhabitare in nebula, » et [6] : « Posuit tenebras latibulum suum. » Hæc est ergo consideratio luculenta cœlestis hierarchiæ. Propter hæc ergo tria dicitur *sol*, et de hoc potest accipi, quod scribitur [7] : « Refulsit sol in clypeos aureos, et resplenduerunt montes ab eis, sicut lampades ignis. » Clypei sunt rationes æternæ prædestinationum æternarum, quæ habent rationem armaturæ, et rationem fulgoris incomparabilis. *Sol* æternus, scilicet sapientia æterna, ***refulget in clypeos*** *(b)*, quando sublimat Deus mentem contemplativam, ad percipiendum fulgorem veritatis æternæ, et illarum rationum. ***Montes*** autem ***resplendent***, quia sol iste per istas rationes, quasi per clypeos aureos, illuminat mentes, hoc et spiritus in æternitate firmatos et sublimatos, qui respiciunt primo orientales radios primaria visione; meridionales, perfecta illustratione; occidentales, postrema tentione. Hi radii tripliciter oriuntur a sole, et splendent ***sicut lampades ignis***, quia est ibi inflammatio permaxima. Et hoc est tota causa inflammationis contemplationis, quia nunquam venit ad contemplationem radius splendoris, quin etiam inflammans. Et ideo in ***Canticis*** loquitur Salomon per modum amoris et per modum

[1] *Eccli.*, XLIII, 2-4. — [2] *Rom.*, VIII, 26 : *Ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* — [3] *Isa.*, XXXIII, 14. — [4] I *Tim.*, I, 5. — [5] III *Reg.*, VIII, 12. — [6] *Psal.* XVII, 12. — [7] I *Mach.*, VI, 39.

(a) *Cœt. edit. add.* et in terram.— (b) *Al.* clypeis.

cantus, quia ad illos fulgores non potest perveniri nisi per amorem. Item contemplatio consistit in consideratione luculenta militantis Ecclesiæ. Hæc consideratio intelligitur per lucem lunarem: qui non novit hanc, non potest quidquam comprehendere. Unde non est ornatum cœlum, nisi habeat luminare majus et luminare minus. Unde Joannes dicit [1] : « Vidi civitatem Hierusalem » non solum stantem, imo etiam « descendentem, a Deo formatam, et (a) ornatam. » Sicut enim radius solis per lunam illuminat noctem, sic radius divinus per Ecclesiam illuminat ipsam animam contemplativam. Radius enim divinus in cœlesti hierarchia umbram non habet, sicut lux solis non habet tenebrositatem in se, sive in suo fonte; sed in luna, quæ habet obscuritatem, et non est simpliciter clara. Sic in Ecclesia militante, in qua est radius in figuris et in ænigmatibus. Comparatur Ecclesia militans lunæ propter refulgentiam obscuram, sive symbolicam; propter refulgentiam excessivam, sive ecstaticam, et propter refulgentiam ordinatam. Prima ergo refulgentia in Ecclesia est obscura et symbolica sacramentorum et figurarum, per quæ decurrit Ecclesia a principio usque ad finem. De hoc dicitur [2] : « Luna in omnibus in tempore suo, ostensio temporis, et signum ævi. » Duo dicit: quod luna est manifestatio temporum, et per modum signationis: et hoc est in Ecclesia per symbola, quia aliter non est possibile, nobis lucere divinum radium, nisi anagogice circumveletur, secundum Dionysium [3]. Unde lunam videre possumus, non solem, quia radius solis contemperatur nobis per lunam. Sic radius æternus non potest aspici in se; sed si nos aspicimus illum radium, ut est in Ecclesia velatus per sacramenta et figuras, possumus quidem aspicere ipsum, qui nobis ostendit quæ sunt facta, et fienda, et quæ in

Ecclesia militans cur lunæ comparetur.

æternitate: quæ sunt facta, per allegoriam; quæ sunt facienda, per tropologiam; quæ in æternitate, per anagogiam. Intelligimus enim aliquo modo figurarum doctrinam, quibus Testamentum Vetus et Novum plenum est, ut patet per Apostolum, quod passio Christi et veritas fuit et figura; similiter resurrectio: et ideo figuræ nondum explanatæ sunt; sed quando luna erit plena, tunc erit apertio Scripturarum, et libri aperientur, et septem sigilla solventur, quæ adhuc non sunt aperta. Credite mihi: tunc videbimus, quasi per plenilunium, quando noster Rex [4] « leo de tribu Juda, » surget, et aperiet librum; quando consummabuntur passiones Christi, quas corpus Christi patietur. Oportet enim surgere Herodem, sub quo deludatur Christus, et Petrus incarceretur. Item secundo comparatur lunæ propter refulgentiam excessivam, sive esctaticam. Unde in *Ecclesiastico* dicitur [5] : « A luna signum diei festi, luminare quod minuitur in consummatione. Mensis secundum nomen ejus est crescens mirabiliter in consummatione. » Duo dicit de luna: et quod mirabiliter crescit in consummatione; et mirabiliter diminuitur. Et hoc verum est, sive in consummatione in conjunctione ejus cum sole, sive in oppositione. Quando enim est in plena oppositione ad solem, tunc distat ab eo magis quam potest, et tunc minus illuminatur secundum veritatem, quam in alio tempore. Quodsic probatur: Regula est in perspectiva, quod quando corpus sphæricum luminosum majus est quam corpus opacum sphæricum quod illuminat, quanto magis appropinquat corpus ad corpus, tanto magis illuminatur corpus opacum, quia basis corporis luminosi est major, et angulus radiorum major; quando vero distat, angulus minor est, et basis minus de corpore opaci attingit. Sed quando est in plena oppositione, est ibi in maxima distantia. Ergo tunc minus illuminatur secundum veritatem, et plus secundum apparentiam, quia tunc vocatur luna

Regula perspectivæ.

[1] *Apoc.*, XXI, 1. — [2] *Eccli.*, XLIII, 6. — [3] Dion., *de Cœl. Hierach.*, c. 1. — [4] *Apoc.*, V, 5. — [5] *Eccli.*, XLIII, 7, 8.

(a) *Vulg. interponit* paratam sicut sponsam.

plena. Item apud conjunctionem est e converso, quia tunc illuminatur magis secundum veritatem, et minus secundum apparentiam nostram, quia tunc nihil videmus de luna. Ergo sive consummatio intelligatur, vel quantum ad oppositionem, vel quantum ad conjunctionem, utrumque verum est, et quod mirabiliter crescit, et quod mirabiliter minuitur in consummatione. Luna quæ crescit, et minuitur, signat hominem in vita activa, et contemplativa, sicut stella matutina, quæ aliquando præcedit solem, et tunc signat contemplativam; et aliquando sequitur, et tunc signat activam vitam. Hæc luna est Ecclesia, vacans et contemplationi, et actioni : quando vacat contemplationi, tunc summe illuminatur fulgoribus cœlestibus; quando vero actioni vacat, tunc minus illuminatur. Et non vivit homo, qui non minuatur, quando dat se actioni, excepto CHRISTO, qui fuit perfectus in actione et contemplatione. Unde nullus homo sapiens unquam descendit ad actionem, maxime præsidentium, nisi quadam necessitate : quia secundum Gregorium in *Pastoralibus*[1] : « Pollens virtutibus invitus accedit; carens virtutibus accedit non coactus, » quia ex hoc minuitur lumen id quod est maximæ *(a)* illuminationis, scilicet contemplationis. Sed e contra, sicut sponsa desiderat sponsum, et[2] materia formam, et turpe pulchrum; ita anima appetit uniri per excessum contemplationis : et tunc quando hemisphærium animæ totum luminibus plenum est, tunc homo exterius fit totus deformis, tunc homo fit fine loquela. Unde tunc habet veritatem illud in *Canticis*[3] : « Nolite me considerare, quod fusca sim; quia decoloravit me sol, » quia tunc maxime conjungitur luminibus interioribus. Unde dicitur[4] : « Ex quo locutus es ad servum tuum, impeditioris et tardioris linguæ factus sum. » Similiter Israel, id est « vir fortis » in vita, fortificatus fuit in lucta Angeli, emarcuit tamen[5] nervus femoris ejus, et factus est claudus : quia hæc contemplatio facit nigram animam apparere hominibus, quando summo soli conjungitur. Hæc est sicut *Esther*, quæ[6] « non quærit mundum muliebrem, » sed contenta est naturali pulchritudine, nec quærit istos ornatus meretricios. Nam dicebat beatus Franciscus, quia « dico vobis, quod nunquam qui vult apparere, potest venire ad contemplationem. » Tertio comparatur lunæ propter refulgentiam ordinatam; unde dicitur[7] : « Vas castrorum in firmamento cœli resplendet : » dicitur de luna. Omnia enim, quæ sunt in Ecclesia, sunt secundum rationem ordinis ordinatione robusta, pulchra, jucunda. Propter primum dicitur *vas castrorum*,[8] « acies ordinata. »[9] « Quid videbis in Sulamite, nisi choros castrorum ? » quia iste ordo totus est ad pugnandum contra universitatem hostium. Item habet jucunditatem; ideo dicit : *Resplendet* *(b)*. Et hæc est gloria, quæ est formositas cum jucunditate. Unde et divites ostendunt gloriam suam, incedendo in gloria vestium, et lætitiam, sicut in nuptiis et festis. Hæc est secunda pars contemplationis, considerare scilicet Ecclesiam secundum quod est supervestita figuris et theoriis, et secundum quod illustrata a sole, et secundum quod est ordinata ad pugnandum; et sic est luna in firmamento animæ, ut consideratur per theoriam symbolicam, per theoriam proprie dictam. Tertia pars contemplationis est in consideratione luculenta mentis humanæ hierarchizatæ : et hæc intelligitur per stellas, sive per lucem stellarum, quæ quidem habet radiationem mansivam, decoram, et jucundam. Anima quæ habet hæc tria, est hierarchizata. De radiatione mansiva, quæ est in anima hierarchizata, dicitur in libro *Judicum*[10] : « Stellæ manentes in ordine et cursu suo, pugnaverunt contra Sisaram. »

Francisci dictum.

[1] Greg., *Pastor.*, part. I, c. IX : « Virtutibus pollens coactus ad regimen veniat; virtutibus vacuus ne coactus quidem accedat. » — [2] Arist., *Phys.*, lib. I, text. 81. — [3] *Cant.*, I, 6. — [4] *Exod.*, IV, 10. — [5] *Gen.*, XXXII, 25. — [6] *Esth.*, II, 3. — [7] *Eccli.*, XLIII, 9. — [8] *Cant.*, VI, 3, 9. — [9] *Cant.*, VII, 1. — [10] *Judic.*, V, 20.

(a) *Cæt. edit.* maxime. — (b) Item *Resplendeat.*

Sicut enim stellæ sunt fixæ in cœlo, sic oportet quod contemplativus sit fixus et mansivus, non vacillans; non habens oculos tremulos, sed aquilinos. Unde Dionysius [1]: « Habens oculos, scilicet investigationis rationis, debet esse fixus fixione siderea manens. » Non manet autem, nisi habeat cursum et ordinem, scilicet hierarchicorum graduum, et virtutum, et postmodum currat incessanter per illos [2] « de virtute in virtutem : » et hoc est pugnare contra Diabolum. Mens enim fixa in stabilitate graduum hierarchicorum, et virtutum hierarchicarum, non est tædiosa; sed dormit homo exterius, et vigilat interius: hoc autem est hominum vivacium, stabilitorum infatigabiliter. Hæ considerationes faciunt animas robustas. Item habet radiationem decoram. Unde *Ecclesiasticus* dicit [3]: « Species cœli gloria stellarum. » Cœli sunt animæ cœlestes speciosæ, decoræ; sed in *gloria stellarum*, scilicet in gloriosa refulgentia, quæ consistit in consideratione decora. Unde debet esse manens in Deo, crescens de virtute in virtutem, ut attentissime attendat ad illos fulgores, ut non dormiat cor suum, sed vigilet perspicaciter.

Pulchritudo vera in quo consistat.

Multi enim sunt, qui amant pulchritudinem: pulchritudo autem non est in exterioribus, sed effigies; vera autem pulchritudo est in illa pulchritudine sapientiæ. Tertio assimilatur luci stellarum, propter radiationem jucundam (*a*). Baruch dicit [4]: « Stellæ dederunt lucem in custodiis suis, et lætatæ sunt; vocatæ sunt, et dixerunt: Adsumus, et luxerunt cum jucunditate ei, qui fecit illas. » His anima comparatur, quando vocatur a Deo per inspirationem; et ipsa currit per desiderium, sicut habetur in *Psalmo* [5]: « Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi: in domum Domini ibimus. » Et in *Luca* [6]: « Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis. » Quia ex gaudiis in illis luminibus nascitur lumen indeficiens, ut in *Psalmo* [7]: « Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem. Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum; lunam et stellas, quæ tu fundasti: » quæ radiantur radiatione mansiva, contemplativa, et hierarchica. Sed deberent esse cum virtute, et decore, et jucunditate. Unde in *Cantico* dicitur [8]: « Pulchra es, amica mea, suavis et decora: » quia jucunda, ideo suavis; quia decora, ideo pulchra; quia mansiva, ideo terribilis ut castrorum acies ordinata. Fecit ergo Deus die quarta solem et lunam et stellas, quia dedit Deus animæ, ut habeat considerationem suiipsius, et Ecclesiæ militantis, et cœlestis monarchiæ. Unde [9]: « Quæ est ista, quæ ascendit quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata? » *Aurora* est, quando consurgit in considerationem sui; *luna*, in considerationem Ecclesiæ militantis; *sol*, quando in Deum absorbetur: et ex his est *terribilis, ut castrorum acies ordinata*. De viro contemplativo dicitur, in laudem Simonis Oniæ filii [10]: « Quasi stella matutina in medio nebulæ, et quasi luna plena in diebus suis lucet, et quasi sol refulgens, sic ille refulsit in templo Dei, quasi arcus refulgens inter nebulas gloriæ. » *Stella* est in consideratione proprii adornatus; sed *in medio nebulæ*, propter humilitatem, quæ est necessaria viro contemplativo, non ut Lucifer, sed ut magis dicat [11]: « Quoniam tu illuminas lucernam meam, Domine: Deus meus, illumina tenebras meas. » *Quasi luna* per considerationem Ecclesiæ militantis, considerando ejus principium, medium, et finem. Unde non habetur illuminatio, nisi quando Ecclesia consideratur secundum sua tempora: Rachel parturiet, et Benjamin nascetur. *Sicut sol refulsit,* quando scilicet elevata est in contemplatione. Et tunc est luna plena, quando illos splendores pulcherrimos et præclaros ab illa præclara luce suscipit: et tunc talis anima fit sicut *arcus*, quia conciliatrix Dei et hominis, sicut lumina porta-

[1] Dion., *de Cœl. Hier.*, c. II. — [2] *Psal.* LXXXIII, 8. — [3] *Eccli.*, XLIII, 10. — [4] *Baruch*, III, 34, 35. — [5] *Psal.* CXXI, 1. — [6] *Luc.*, X, 20. — [7] *Psal.* VIII, 3, 4. — [8] *Cant.*, VI, 3. — [9] Ibid., 9. — [10] *Eccli.*, VI, 8. — [11] *Psal.* XVII, 32. — (*a*) *Edit. Ven.* jucunda.

bat Moyses a Deo ad populum. De quo Joannes dicit [1] : « Vidi signum magnum (a) in cœlo : mulier amicta sole, et luna sub pedibus ejus, et in ea (b) est corona stellarum duodecim. » Prima visio est de candelabris, et Filio hominis, et septem stellis; secunda, de septem sigillis; tertia, de angelis tuba canentibus; quarta, quando apertum est templum, et signum magnum apparuit de muliere amicta. In prima manifestatur fulgor ordinis præsidentium; in secunda, pugnantium, ut martyrum; in tertia, fulgor docentium, per clangorem tubæ; in quarta, fulgor contemplantium, qui habent solem, et lunam, et stellas. Ex consideratione cœlestis monarchiæ, est *amicta sole*, quia est consideratio secundum principale; sed quando descendit anima ad considerationem Ecclesiæ militantis, habet *lunam sub pedibus*, non ad conculcandum, sed quia se fundat et sustentat super Ecclesiam. Non enim est anima contemplativa, nisi per Ecclesiam sustentetur, quasi super basim. Post considerationem hierarchicarum illuminationum, est quasi habens stellas duodecim. Stellæ sunt duodecim mysteria reseranda, quæ per duodecim significationes in futuro signantur, quæ sunt significationes electorum. Nota, quod duodecim significationes sunt sub sexto sigillo, et sub sexto angelo, et mensuratio civitatis, et ostensio civitatis, et apertio libri; et sexto angelo, scilicet Philadelphiæ, quæ interpretatur *conservans hæreditatem*, dictum est de clave David, de quo dicitur [2] : « Qui vicerit, scribam super eum nomen meum; et nomen civitatis novæ Hierusalem, » hoc est : Dabo notitiam Scripturarum isti sexto angelo : sed [3] « amaricabitur venter ejus, et in ore ejus erit dulce tanquam mel. » Et iste ordo intelligitur per Joannem, de quo dictum est [4] : « Sic eum volo manere, donec veniam. » Et dicebat [5], quod malignitatibus intrantibus, necesse est impleri hoc sexto tempore, in quo fecit Deus hominem ad imaginem et similitudinem suam ; et addebat : « Videte vocationem vestram, quia magna est; » et dicebat, quod in malignitatibus ipsorum, judicium Deus pauperibus tribuet, ut sint judicantes duodecim tribus Israel : et in hac vita talibus debetur contemplatio. Contemplatio enim non potest esse, nisi in summa simplicitate : et summa simplicitas non potest esse, nisi in maxima paupertate : et hoc est hujus ordinis, cujus intentio est habere summam paupertatem. Et dicebat, quoniam multum retrocessimus a statu nostro; et permittit nos Deus affligi, ut per hoc perducamur ad statum, qui debet habere terram promissionis. Magna promisit Deus Israeli, et magni ex illis electi sunt, ut apostoli sui. Judæi fuerunt excæcati; isti illustrati. Sed illi dederunt se carni, qui volunt dare loculos Christo. Nota etiam, quod pauci intraverunt terram promissionis; et illi, qui dissolverunt cor populi, non intraverunt.

SERMO XXI.

De personarum Trinitate, et de essentiæ unitate, et appropriatis, et lege triplici, et de Hierarchiarum ordinatione.

[6] ***Fecit Deus duo magna luminaria***, etc.

[1] *Apoc.*, XII, 1. — [2] *Apoc.*, III, 12. — [3] *Apoc.*, X, 9. — [4] *Joan.*, XXI, 21. — [5] *Dicebat, addebat*, est-il dit ici et répété plusieurs fois; mais qui est-ce qui disait et ajoutait ces choses? Est-ce saint François d'Assise, comme l'ont pensé les éditeurs de Rome, et l'ont redit après eux les éditeurs de Venise, qui à leur exemple ont mis en marge : *S. Francisci dicta?* Je crois que c'est plutôt saint Bonaventure lui-même : car, outre que dans tout ce discours il n'est pas dit un mot de saint François, ce n'était pas lui, fondateur de son Ordre, qui pouvait dire à ses religieux tout nouvellement formés : *Multum recessimus a statu nostro.* D'ailleurs, saint Bonaventure, n'ayant encore que cinq ans à l'époque de la mort de saint François, n'avait jamais pu être son auditeur. Preuve nouvelle, à ajouter aux autres, que ces discours ne sont, au moins en grande partie, qu'une rédaction faite de mémoire et après coup par quelque Franciscain, disciple de saint Bonaventure, de discours semblables qu'il lui avait entendu prononcer ; de la même manière à peu près que nous devons les *Entretiens spirituels* de saint François de Sales au soin qu'a eu de les rédiger de mémoire une pieuse religieuse de la Visitation, Mme de Bonnay, après les avoir recueillis de sa bouche. Detur venia, si quæ hic saltem, perspicuitatis gratia, opinionem nostram enuntiavimus. — [6] *Gen.*, I, 14.

(a) *Vulg.* Signum magnum apparuit.— (b) *Vulg.* capite ejus.

Dictum est, quod cœlestis contemplatio consistit in luculenta consideratione cœlestis monarchiæ; in luculenta consideratione militantis Ecclesiæ; in consideratione luculenta mentis humanæ hierarchizatæ, sive hierarchiæ ordinatæ. Prima intelligitur per solem; secunda per lunam; tertia per stellas. Primo dicendum de sole: Sol æternus, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus: Pater scilicet summe vigens; Filius, summe fulgens; Spiritus sanctus, summe calens. Pater, lux ingentissima; Filius, splendor pulcherrimus et fulgentissimus; Spiritus sanctus, amor ardentissimus. Sicut iste sol cuncta vivificat, cuncta illustrat, cuncta calefacit; et sicut ista tria, vigor, splendor, calor, sunt unus sol, et tamen habent distinctionem, nec sunt tres soles; sic Pater, Filius, Spiritus sanctus, sunt unus Deus. Et sicut vigor est splendens et calens in isto sole visibili, splendor est vigens et calens, calor urgens et splendens; sic Pater est in seipso, et in Filio, et in Spiritu sancto; et Filius est in Patre, et in se, et in Spiritu sancto; et Spiritus sanctus est in Patre, et in Filio, et in seipso, secundum rationem circumincessionis, quæ notat identitatem cum distinctione. In hac consideratione est quædam ratio exemplaritatis divinæ, respectu omnium illuminationum. Sed quædam illuminatio respondet Patri, secundum quod est in seipso; et alia, ut est in Filio; et alia, ut est in Spiritu sancto. Et alia est Filii, ut est in seipso; alia, ut est in Patre; et alia, ut est in Spiritu sancto. Et alia est Spiritus sancti, ut est in se; et alia, ut est in Patre; et alia, ut est in Filio. Et secundum hunc numerum novenarium, habent illuminationes esse. Hæ illuminationes habent esse dupliciter: primo, accipiendo absolute personas in seipsis, ut Pater in se, Filius in se, Spiritus sanctus in se, et sic sunt tres illuminationes; secundo modo sunt sex in comparatione personarum ad invicem, propter quod sexies in *Genesi* dicitur: ***Dixit Deus: Fiat, et factum est,*** in operibus sex dierum. Intelligendum ergo, quod in Deo trino et uno fiunt appropriationes proprietatum essentialium secundum hunc numerum novenarium. Quædam respiciunt Trinitatem, ut originans principium; quædam, ut gubernans medium; quædam, ut finale complementum, ut beatificans omnia, scilicet beatificalia. Unde Trinitas est sol universorum, principium originativum, gubernativum, consummativum, vel beatificativum. Secundum quod est origo originans, sic sunt tria appropriata, scilicet potentia, sapientia, voluntas. Hæc tria sunt necessaria principio originanti: sapientia enim et bonitas fundantur in aliqua potentia. Si enim potentiam non haberet, nihil posset producere; si haberet potentiam, et sapientiam non haberet, non produceret sapienter, quia potentia sine sapientia præceps est. Item si haberet potentiam et sapientiam, et nollet, tunc aut nihil produceret, aut invidus esset, et sic esset miser: et sic patet, quod voluntas reducit principium in actum. Et quia in his etiam est ratio principiationis æternæ, ideo appropriantur hæc tria ipsis, non solum ut principium originans aliorum, sed etiam respectu personarum. Secunda appropriatio est Solis æterni, secundum quod est medium cuncta gubernans; et secundum hoc sunt tria appropriata, scilicet pietas, veritas, sanctitas, quia omnis gubernatio et omnis legislatio est pia, vera, sancta, dicente Apostolo[1]: « Itaque lex sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum. » Ab his enim tribus manant tres leges, nec possunt esse plures, scilicet naturæ, scripturæ, et gratiæ. Lex naturæ appropriatur Patri; lex scripta, Verbo; lex gratiæ, Spiritui sancto. Lex naturæ est lex pietatis. Pietas videtur inesse omni creaturæ natura (*a*), etiam insensibili. Radix enim totum, quidquid recipit, mittit ad ramos; fons, quidquid haurit, mittit ad rivulos: similiter in bestiis, pietas videtur esse patris ad prolem, et quidquid gustant et sumunt præter necessarium, et etiam de

S. Trinitas in sole adumbratur.

[1] *Rom.*, VII, 12.

(*a*) *Cæt. edit.* naturæ.

necessario, in lac convertunt, et in nutrimentum prolis. Lex scripturæ est lex veritatis, quia est in quadam veræ promissionis pronunciatione. Lex sanctitatis est gratiæ [1] : « Lex spiritus liberavit me. » Per hæc tria Deus Trinitas, scilicet Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, est pius, verus, sanctus; dans legem piam naturæ, legem veram scripturæ, legem sanctam gratiæ. Per has tres gubernat mundum, et secundum hæc tria imprimit leges in mente rationali. Omnis enim moralis lex est secundum hæc tria, sive secundum has tres. Sed in lege naturæ, sunt minus distinctæ, et explicitæ; in lege scripta, magis explicitæ et perfectæ; unde dicit Dominus [2] : « Non veni legem solvere, sed adimplere. » Et secundum hæc tria, Deus est pius cultor sui, verus professor sui, sanctus amator sui : et quælibet persona habet se ad se pie, vere, sancte, et ad alteram : ut Pater pie ad se, pie ad Filium, pie ad Spiritum sanctum; similiter vere, et sancte, et sic de aliis. Et ex hoc, quod est sui pius cultor, sui verus professor, sui sanctus amator, descendit de cœlis radius in mentem secundum tria mandata primæ tabulæ. Creatura debet se habere ad Deum pie, vere, sancte : pie Deum colere, et sic est primum præceptum [3] : « Non adorabis Deos alienos, sed unum solum; » vere Deum profiteri : « Non assumes nomen Dei tui in vanum; » sancte Deum amare : « Memento, ut diem sabbati sanctifices. » Hæc tria imprimit sol in supremam partem animæ. Et quia inferior formatur ex superiori, et datur sibi adjutorium; ideo necesse est ut inferior habeat præcepta, per quæ conformetur superiori, ut pie, vere, sancte se habeat : pie ad superiores, maxime ad parentes, et sic [4] : « Honora patrem tuum, et matrem. » Vere et juste ad pares, et sic [5] : « Non occides, » ubi prohibetur omnis inimicitia. Sancte ad inferiores, et sic [6] : « Non adulterabis, » ubi prohibetur omnis actus impudicitiæ. Hæc autem tria non possumus habere ad alterum, nisi prius habeamus apud nos. Ideo sunt alia tria præcepta : unum, quod rectificat omnes actus; aliud, quod rectificat omnes sermones; aliud, quod rectificat omnes affectiones. Quod rectificat actus, et sic [7] : « Non furtum facies : » ubi scilicet non solum prohibetur alienum, imo præcipitur ut de suo det. Et sic accipitur, quod dicit Apostolus [8] : « Qui furabatur, jam non furetur; magis autem laboret manibus suis, ut habeat, unde tribuat necessitatem patienti. » Quod autem rectificat sermones, sic [9] : « Non falsum testimonium dices : » ubi prohibetur omnis falsitas, sive in se, sive in alio [10] : « Loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo. » Quod rectificat omnes affectiones, est [11] : « Non concupisces uxorem, » etc. Augustinus : « Bona est lex, quæ dum concupiscentiam prohibet, omnia mala prohibet. » Concupiscentia autem duplex est, carnalitatis, et cupiditatis. Et hæc ultima est [12] « radix omnium malorum. » Unde Legislator in hoc præcepto descendit ad particularia, ut, ad asinum, servum, ancillam. Et in hoc præcepto est consummatio præceptorum Dei, velit, nolit mundus (sic enim affirmabat [13]) : scilicet in abdicatione omnis cupiditatis. Unde sicut novenarius completur et perficitur per additionem unitatis; sic novem præcepta, per abdicationem cupiditatis, qui est amor privatus, repugnans bono communi. Et iterum, sicut charitas est finis et perfectio præceptorum (*a*); sic abdicatio cupiditatis (quæ charitati opponitur) perfectio est præceptorum (*b*). Et illa tria ostendit Apostolus ad *Titum* [14] : « Sobrie, pie, et juste vivamus in hoc sæculo. » Sobrie, scilicet sancte; pie, scilicet benigne; juste, scilicet vere. Deus ergo dat leges non voluntate (*c*), sed maxima ratione. Tertia appropriatio

Creatura quomodo se debeat cum Deo habere.

[1] *Rom.*, VIII, 2. — [2] *Matth.*, V, 17. — [3] *Exod.*, XX, 3, 7, 8. — [4] Ibid., 12. — [5] Ibid., 13. — [6] Ibid., 14. — [7] Ibid., 15. — [8] *Ephes.*, IV, 28. — [9] *Exod.*, XX, 16. — [10] *Ephes.*, IV, 25. — [11] *Exod.*, XX, 17. — [12] I *Tim.*, VI, 10. — [13] *Affirmabat* qu... n'était-ce pas encore saint Bonaventure? C'est-à-dire, que cette locution : *Velit, nolit mundus*, était familière au saint Docteur. — [14] *Tit.*, II, 12.

(*a*) *Suppl.* affirmantium. — (*b*) *Suppl.* negantium. — (*c*) *Suppl.* arbitraria.

convenit Deo, ut est in ratione beatificantis; et secundum hæc, sunt tria, scilicet æternitas, formositas, jucunditas : æternitas in Patre; formositas in prole; jucunditas in nexu (a) utriusque. Secundum appropriationem Hilarii : « Æternitas in Patre, species in imagine, usus in munere. » Anima igitur efficitur beata, dum fit particeps æternitatis, quando in memoria Deum habet, per tentionem; formositatis, per visionem; jucunditatis, per fruitionem. Hæc appropriata respiciunt Deum non solum in se, sed ut est principium et origo originans, gubernans, beatificans. Ex primis luminibus æternitatis, secundum quod est in seipsa et ad alias personas, accipiuntur novem considerationes, quæ sunt in primo Monarcha, et in nullo alio inveniuntur omnes. Iste ergo, qui est summe vigens, summe fulgens, summe calens, iste solus est Princeps æternitatis, qui est principium in producendo, medium in gubernando, finis in beatificando, [1] « in omnibus primatum tenens. » Ad hoc autem,

Monarcha verus.

quod sit verus monarcha, debet esse summa celsitudine pollens, summa fortitudine præsidens, summa dulcedine pascens. Primum Patri, secundum Filio, tertium Spiritui sancto. Summa enim celsitudine pollet Pater in se; summa celsitudine pollet in Filio; similiter in Spiritu sancto. Idem de fortitudine, et summa dulcedine. Habemus ergo monarcham summe pollentem, sive præsidentem, et dulcissime pascentem. Ad hoc autem, quod sit summe pollens, necesse est ut sit summe sanctus, summe sapiens, et summe potens : summe sanctus, in diligendo bona; summe sapiens, in discernendo vera; summe potens, seu stabilis, in exequendo justa. Summa stabilitas convenit Patri, secundum quod est summe in se; sapientia summa, secundum quod est in Filio : summa sanctitas, secundum quod est in Spiritu sancto. Ad hoc autem, quod sit summa fortitudine præsidens, necesse est, quod sit monarcha summe authenticus (b) in præcipiendo, prævalidus in prosequendo, invictus in triumphando. Authenticus in instituendo leges; prævalidus, vel virilis, in ministrando vires; invictus, in superando hostes. Nobilitatis est, quod Deus habeat hostes, ubi appareat victoriosus. Auctoritas convenit Filio, secundum quod est Filius in Patre; virilitas, in seipso; triumphus, ut est in Spiritu sancto. Et in his consistit media hierarchia angelica, quæ appropriatur Filio, ut patebit. Tertio, quod sit summe potens, necesse est, ut sit summe strenuus, inducendo, vel præeundo, vel manuducendo : summe sagax in erudiendo, summe sedulus in custodiendo : ut sic strenue præcedat, sagaciter doceat, sollicite (c) custodiat; deducat per exempla, erudiat per documenta, custodiat per adjutorium. Et sic educit, secundum quod est in Patre : erudit, ut est in Filio; custodit, ut est in seipso. Ad hunc solem aspiciunt omnes spiritus cœlestes, et subcœlestes. In his novem creatura assimilatur, ut potest, Creatori. Et has illuminationes primo recipiunt mentes hierarchicæ per gloriam, ut angeli et animæ beatæ; quia ille sol primo illuminat illos, et per illos nos : quia ordo est, ut illustratio fiat primo eorum quæ sunt sibi similiora et propinquiora; unde et locus supremus datus est eis.

Ordo illustrationis.

Illi autem qui rebelles sunt, his luminibus corruunt. Et ex hoc, quod angeli primo recipiunt configurationem deiformem, et hierarchicam, et sacrum obtinent principatum, per illos hierarchizatur Ecclesia. Est autem hierarchia, secundum Dionysium [2], ordo divinus, scientia et actio ad deiformem, quantum possibile est, assimilata, et ad inditas ei illuminationes, proportionaliter in Dei similitudinem ascendens. Ordo respondet Patri, scientia sacra Filio, operatio Spiritui sancto. Unde hierarchia dicit potentiam, scientiam, actionem. Potentia enim sine scientia hebes est : scientia sine actione infructuosa est. Ex hoc enim,

(a) *Cæt. edit.* jucunditas, nexus. — (b) *Cæt. edit.* auctenticus, *et sic deinceps.* — (c) *Cæt. edit.* solicite.

[1] *Coloss.*, I, 18. — [2] Dion., *de Cœl. Hier.*, c. III.

quod appropinquat Soli æterno, oportet, quod sit sacra ordinatio; et per hoc sequitur quod sit deiformis, quia format eam in sui creaturam, partim per naturam, partim per gratiam, partim per gloriam : per imaginationem, per similitudinem, per deiformitatem : et ideo ascendit ad inditas illuminationes, ascendens per influentiam. Hæc autem influentia non est simpliciter quid increatum : nec ex hoc sequitur, quod influentiæ sit influentia, quia hæc influentia reducitur in Deum; dicit enim continuationem cum primo principio, et reductionem in ipsum, non sicut res distans. Unde vera est influentia, quæ egreditur, et regreditur, et Filius [1] « exivit a Patre, et venit in mundum. » Unde dicit, quod est assimilata in sacra ordinatione, scientia, et actione, per hoc quod est ad deiformem, quantum possibile est, ascendens partim per naturam imaginis, partim per naturam similitudinis, scilicet gratiæ, partim per naturam deiformitatis gloriæ. Et proportionaliter, quia secundum plus, et secundum minus, ut capax est, et est in similitudinem reducta; et ex hoc hierarchia disponitur per tres hierarchias, ut tripliciter illustrata. Et necesse est quod quælibet habeat tres ordines. Et prima hierarchia appropriatur Patri; secunda, Filio; tertia, Spiritui sancto. Et quod prima hierarchia assimiletur Patri in tribus, et secunda in tribus Filio, et (a) in tribus Spiritui sancto, sicut patebit. Sufficientia autem horum tripliciter accipitur. Prima, ex ratione exemplaritatis æternæ; secunda, ex integritate hierarchiæ; tertia, secundum dispositionem cœlestis monarchiæ. Nota quod, sicut homini cæco serviunt stellæ omnes, sic homini serviunt

Angeli quomodo hominibus servire dicantur.

angeli, secundum quod mittunt mirabiles illustrationes. Unde peccator reprehendendus est, qui negligit ista, et adjutoria eorum. In prima hierarchia [2] sunt nomina ista : Throni, Cherubim, Seraphim. In secunda, Dominationes, Virtutes, Potestates. In tertia, Principatus, Archangeli, Angeli. Et distinguuntur secundum exemplar æternum, quod est vigens, fulgens, calens.

Trinitatis æqualitas.

Deus trinitas, Pater, Filius, et Spiritus sanctus; et tota essentia Patris in ipso, tota in Filio, tota in Spiritu sancto. Et tota essentia Filii in ipso, tota in Patre, tota in Spiritu sancto. Et tota essentia Spiritus sancti in Patre, tota in Filio, tota in ipso. Si ergo hierarchia debet assimilari Trinitati, oportet quod sit ordo qui respondeat Patri secundum quod est in seipso, et secundum quod est in Filio, et secundum quod est in Spiritu sancto. Similiter oportet quod sit ordo qui respondeat Filio, secundum quod est in Patre, et in seipso, et in Spiritu sancto. Et idem est de Spiritu sancto. Ille enim Sol sibi proximo similitudinem et expressionem (a) imprimit. Ordo Patri respondens secundum quod est in seipso, est ordo Thronorum. Ordo respondens Patri, secundum quod est in Filio, est ordo Cherubim. Ordo respondens Patri, secundum quod est in Spiritu sancto; est ordo Seraphim. Ordo respondens Filio, secundum quod est in Patre, est ordo Dominationum, cujus est imperare. Ordo secundum quod Filius est in seipso, est ordo Virtutum. Ordo secundum quod est Filius in Spiritu sancto, est ordo Potestatum. Ordo Spiritus sancti secundum quod est in Patre, est ordo Principatuum; secundum quod est in Filio, est ordo Archangelorum, quorum est secreta revelare; secundum quod est Spiritus sanctus in seipso, est ordo Angelorum. Item dicebat [3], quod semel conferebat cum uno, de quo ordine fuisset Gabriel.

Gabriel cujus, hierarchiæ sit.

Et dicebat ille, quod sibi revelatum fuerat, quod erat de media hierarchia et de medio ordine, scilicet Virtutum. Et hoc videtur valde congruum, ut ille, qui erat nuntius conceptionis Filii Dei, de illo ordine mitteretur, qui Filio appropriatur. Item, quia erat nuntius Mediatoris, congruum fuit ut de medio ordine mitteretur. Hoc dictum

[1] *Joan.*, XVI, 28. — [2] Dion., *de Cæl. Hier.*, c. VI. — [3] *Dicebat*; qui? saint Bonaventure sans doute.

(a) *Suppl.* tertia.—*Cæt. edit.* similitudine et expressione.

est secundum probabilitatem. Unde etiam *Gabriel* vocatus est, *fortitudo Dei;* et venit ad confortandum Virginem. Item, quia debebat mitti communis persona. Sic ergo patet, quod qualibet hierarchia respondet Patri, et Filio, et Spiritui sancto. Nota etiam, quod prima hierarchia non originatur, nec illuminatur, nisi a solo Deo. Media originatur et illuminatur a Deo, et a suprema; infima autem originatur et illuminatur a Deo, et a suprema, et a media; ecclesiastica autem ab omnibus. Unde [1] radius Solis æterni primo illuminat hierarchiam sibi propinquam, et secundum similitudinem ad suam hierarchiam; deinde per illam venit in mediam, et per illam in infimam, et per omnes in ecclesiasticam; nec tamen intelligendum, quod angelus creet angelum. Secundum autem quod primum principium se habet in ratione originantis, gubernantis, beatificantis, sic est concordant hierarchiarum. Nobilius enim est beatificare, quam creare, vel gubernare; et nobilius est creare, ubi datur esse, quam gubernare, ubi conservatur quod datum est. Summo principio in ratione beatificantis, respondet suprema hierarchia; in ratione creantis, respondet media; in ratione gubernantis, respondet ultima. Suprema summe inflammat; media summe vigorat; infima summe reducit. In ratione beatificantis erant tria appropriata, scilicet æternitas, formositas, jucunditas; et secundum hos correspondent ordines primæ hierarchiæ. Æternitas respondet Patri, cui respondent Throni, in quibus Deus sedere dicitur, quia Deum habent; formositas Filio, cui Cherubim (*a*); jucunditas Spiritui sancto, cui Seraphim ardor. Item sunt alia tria appropriata, scilicet potentia, sapientia, voluntas, ut est in ratione principii : potentia Patri, et respondent Dominationes, quarum est imperare ; sapientia Filio, et respondent virtutes ; voluntas Spiritui sancto, et respondent potestates, in quibus destruuntur adversæ potestates. In ratione gubernantis, sunt tria appropriata : pietas, veritas, sanctitas : pietas est in Angelis ; veritas in Archangelis ; sanctitas competit maxime Principatibus. Oportet ergo quod hierarchia, secundum quod est reducta in Deum, habeat expressam similitudinem ejus, quam unus non potuit explicare. Tertia consideratio est secundum illud principium, quod tenet principium monarchiæ. Ille enim Monarcha est summa celsitudine pollens, quia summe sapiens in discernendo vera, summe sanctus in diligendo bona, summe stabilis in exequendo justa. Seraphim respondent summæ sanctitati, in quibus est amor sanctus; unde clamant [2] : « Sanctus, Sanctus, Sanctus. » Sapientiæ respondent Cherubim, in quibus est plenitudo scientiæ; stabilitati respondent Throni, in quibus est sedes alta, patula ad suscipiendum. Secundo Monarcha, ut est summa fortitudine præsidens, est authenticus in statuendo leges, prævalidus in ministrando vires, invictus in superando hostes. In statuendo leges, habet ordinem Dominationum, quarum est imperare, et formare imperium ; in ministrando vires, sic est ordo Virtutum, quarum est miracula facere, et prosequi quod imperatum est; in superando hostes, est ordo potestatum, quarum est omne inordinatum repellere, et omne ordinatum promovere. Tertio Monarcha est summa dulcedine pascens, summe strenuus in manuducendo, summe sagax in erudiendo, summe sedulus in custodiendo. Primum est Principatuum, quorum est roborare ; secundum, Archangelorum, quorum est secreta revelare; tertium, Angelorum, quibus congruit sedula custoditio. Istæ sunt tres hierarchiæ, quas illuminat iste Sol. Unde [3] « tripliciter Sol exurens montes. » Isti sunt montes Bethel [4] : « Similis est dilectus meus capreæ hinnuloque cervorum super montes Bethel (*b*). » Super istos montes iste Sol immittit primas illuminationes. Alia est dis-

Hierarchiarum illuminatio.

Hierarchiarum officia.

[1] Dion., *de Cœl. Hier.*, c. x. — [2] *Isa.*, vi, 3. — [3] *Eccli.*, xlii, 4. — [4] *Cant.*, ii, 17.

(*a*) *Suppl.* splendor. — (*b*) *Vulg.* Bether.

tinctio secundum integritatem hierarchicam, ad quam requiritur sacra potestas, vel sacra ordinatio, scientia sacra, vel operatio. Triplex enim est genus vitæ in cœlo et in terra, scilicet actuosæ, et otiosæ, et ex utraque permixtæ. Actuosa respondet operationi, otiosa scientiæ, permixta ordini. Ideo sunt activi, contemplativi, ex utroque permixti. Scientia respondet supremæ hierarchiæ; actio, infimæ; ordo, sive potestas, mediæ. Scientia autem sursumactiva, reducens in originem; speculativa, suscipiens lumina; discretiva, sive servativa, decernens judicia. Prima est in Seraphim, secunda in Cherubim, tertia in Thronis. Et quia scientia, ut est speculativa, convenit medio ordini, ideo tenuit nomen scientiæ; alii duo addunt sursumactionem, et discretionem, vel decorationem: ideo denominantur a superadditis: scientia enim habet rationem speculationis. Secundo, de sacra potestate: est triplex potestas: sublimis, universalis, et triumphalis. Primæ potestati respondet ordo Dominationum; secundæ, ordo Virtutum; tertiæ, ordo Potestatum. Et quia potestatis est proprie hostes superare, ideo ordo potestatum retinuit sibi nomen. Attenditur etiam distinctio secundum actionem, quæ est in infima, in qua sunt omnes spiritus in ministerium missi, quia supremi ab infimis nunquam recedunt. Unde de Seraphim misso ad Isaiam[1], movet quæstionem Dionysius[2], et non solvit eam; magis tamen videtur sentire, quod fuit angelus alius, accipiens inflammationem ab angelo istius ordinis, et sic denominatur ab illo. Hujus actionis triplex est actus, illuminare, perficere, purgare. Major est perfectio, quam illuminatio; et hæc major, quam purgatio. Primum Archangelis, secundum Angelis, tertium Principatibus. Quarta distinctio est secundum aspectus supercœlestis monarchiæ, vel hierarchiæ. Et iste est aspectus ad supremam, ad infimam, ad seipsam: sicut prælatus bene ordinatus, scilicet, qui est subjectus superiori, ordinatus respectu sui, et tunc bene præsidet inferioribus. Lucifer non servavit hunc ordinem; ideo de ordine est projectus. Primo voluit præesse; et tamen plus tenebatur Deo, quam sibi. Iste aspectus est secundum rationem susceptionis, speculationis, unitionis. Memoria suscipit; intelligentia speculatur; voluntas unitur. Per has vires, et non per alias, est conversio ad Deum. Plus autem est uniri, quam suscipere, vel speculari: ideo unitioni respondet Seraphim; speculationi respondet Cherubim; Thronis respondet susceptio patula et tranquilla. Secundum rationem ordinis vel aspectus in seipso, non est nisi secundum potestatem ordinatam, quantum ad tria: aut imperat quod est faciendum; aut prosequitur imperatum; aut defendit quod factum est: et in hoc assistunt sibi spiritus, quia unus imperat, alius prosequitur, alius defendit: sicut in collegiis, nisi sit ordinata susceptio, virtutum communicatio, communicantis defensio, non est ordo. Primus est Dominationum; secundus, Virtutum; tertius, Potestatum. Et dicit[3], quod non bene posuerat in alio loco potestates aut virtutes, nec bene tunc viderat. In aspectu autem ad nos, sic tria ab eis recipimus beneficia, quid agere, quid præeligere, quid prosequi. Quid agere, docent Angeli; quid præeligere, Archangeli; quid prosequi, Principatus. Ex verbis Dionysii[4] *de Angelica Hierarchia* extrahitur, quod amor Seraphim est continuus, summe intensus, summe penetrativus usque ad cor, usque ad intima, ex intimis autem procedens, et ponit proprietates ignis semper mobilis. Et loquitur isto modo de igne large, ut extendatur ad quamlibet essentiam. Et in hoc ordinatur amor continuus, superfervidus, scilicet intensus; superacutus, scilicet penetrativus. De Cherubim dicit, quod suscipit copiose, speculatur præclare, perfruitur jucunde illo lumine; de Thronis, quod sedes est electa, quod est

Vita triplex.

Potestas triplex.

Hierarchici [illegible] tres.

[1] *Isa.*, VI, 6. — [2] Dion., *de Cœl. Hier.*, c. XIII. — [3] Dion., ibid.— [4] Ibid., c. VII.

firma, stabilis, præclara, patula ad suscipiendum lumen. Throni dicuntur a judicando, quod in illis sedet Deus, quia divinissimi sunt, et rationabiliter manifestant (*a*) consilium suum per judicium. Consilium enim occultum est, sed manifestatur per judicium : illis autem manifestat consilium suum. De Dominationibus signat quamdam excellentiam in quadam libertate, et cum his signat quamdam præsidentiam respectu animarum, et non appetitum habent inordinati dominii. Virtus quid. Virtutibus enim virtus est ultimum de potentia, unde non dicitur quæcumque potentia virtus, sed quæ est ultimata ; nec quæcumque res dicitur virtuosa, sed quæ habet stabilitatem in durando, fortitudinem in resistendo. Item quod sit fortis, nunquam subjicibiliter infirmetur, quandiu Deus vult influere in eam, et in maxima ejectione, recipere illuminationes. Item, quod habeat sublimitatem, quod semper ad divina feratur. De Potestatibus, ut Dominationum, imperare ; Virtutum, prosequi ; Potestatum, ordinare, ut nihil sit contrarium, unde dicit vim repulsivam ; item Principatuum, deducere ; Archangelorum, revelare ; annuntiare, Angelorum.

SERMO XXII.

De statu Ecclesiæ militantis, qualiter in suis ordinibus est disposita. Et supernæ Hierusalem comparatur.

[1] *Signum magnum apparuit in cœlo, mulier amicta Sole*, etc. Dictum est de consideratione cœlestis monarchiæ, quæ intelligitur per lucem solarem, ut est Sol vigens, fulgens, calens, secundum quod consurgunt in anima novem lumina secundum considerationes divinæ excellentiæ, divinæ influentiæ, divinæ præsidentiæ, et quomodo cœlestis hierarchia ab illo Sole hierarchizatur propter conformitatem ad Solem, propter dispositionem integritatis hierarchiæ, et propter multiformitatem aspectuum. Restat ergo de Luna : sicut enim anima contemplativa est mulier bona amicta Sole, ita Luna est sub pedibus ejus non ad conculcandum, sed ad stabiliendum, scilicet militans Ecclesia. Philosophi multa consideraverunt de Sole æterno ; sed nihil eis valuit, quia non fuit Luna sub pedibus. Unde sicut Luna est filia Solis, et recipit lumen ab eo, similiter militans Ecclesia a superna Hierusalem. Unde dicit eam Apostolus [2] matrem nostram, quia est mater influentiarum, quibus efficimur filii Dei. Cœlestis hierarchia est illustrativa militantis Ecclesiæ. Oportet ergo quod Ecclesia militans habeat ordines correspondentes hierarchiæ illustranti. Distinguuntur autem tripliciter : uno modo, secundum rationem processuum ; alio modo, secundum rationem ascensuum ; tertio modo, secundum rationem exercitiorum. Primo ergo secundum rationem processuum, quia in tempore nascitur et procedit, non sicut angeli, qui subito creati sunt, et simul firmati. Sicut enim Luna plus et plus recipit lumen a Sole, quousque veniat ad complementum, sic Ecclesia. Habet ergo tres ordines, scilicet fundamentales, qui respondent supremæ hierarchiæ ; promoventes, qui respondent mediæ ; consummantes, qui respondent infimæ. Fundamentales ergo respondent supremæ, quia in spiritualibus fundamenta sunt altissima. In corporalibus vero, quia res descendunt ad infimum, ideo fundamentum est infimum. Sed in spiritualibus fundamentum est supremum ; unde et homo habet caput erectum ad cœlum, quod est sicut radix. Unde sicut [3] arboribus per radicem est derivatio, et attractio ad ramos, sic in homine, quidquid est in homine, derivatur a capite, licet aliud membrum sit principalius, ut cor secundum Philosophum. Christus autem, qui est caput, habet locum supremum in hierarchia. Sunt ergo tres ordines : fundamentales, respondentes Patri ; promoventes, Filio ; consummantes,

Ecclesia militans filia triumphantis.

(*a*) *Cæt. edit.* manifestans.

[1] *Apoc.*, XII, 1. — [2] *Gal.*, IV, 26. — [3] Arist., *de Somn. et Vigil.*, c. III.

Spiritui sancto. Sunt ergo in Ecclesia tres ordines fundamentales, scilicet ordo prophetalis, patriarchalis, apostolicus. Et ait [1] : « Jam non estis hospites, et advenæ. » Sequitur : « Superædificati supra fundamentum apostolorum et prophetarum. » Patriarchæ fuerunt patres apostolorum, secundum carnem, et secundum promissionem. Iste ordo respondet Patri, ut est in seipso; prophetalis respondet Patri, ut est in Verbo; apostolicus respondet Patri, ut est in Spiritu sancto. Isti apostoli sunt filii excussorum : « Sicut sagittæ, inquit [2], in manu potentis, ita filii excussorum. » [3] « Pro patribus tuis nati sunt tibi filii. » Ordo patriarchalis respondet Thronis; ordo prophetalis respondet Cherubim; ordo apostolicus, Seraphim. In patriarchis fuit stabilitas fidei; in prophetis, limpiditas cognitionis; in apostolis, fervor charitatis. Si ergo genitura novi testamenti fuit a nobilissimo principio, debuit esse a nobilissimis principiantibus. Et ideo apostoli respondent Seraphim, quia apostoli fuerunt conformes Christo; et ante illum ordo stabilis, scilicet patriarchalis. Sunt autem tres ordines promotivi, per quos Ecclesia stabilitur, in ordinibus martyrum, virginum et confessorum. Ordo martyrum respondet Filio, ut est in Patre, quia in martyribus fuit maxima potentia. Ordo confessorum respondet Filio, ut est in semetipso, scilicet ratione doctrinæ. Ordo virginum respondet Filio, ut est in Spiritu sancto. Per viros istos dilatata est Ecclesia, in qua sunt exempla virtutis. In ordine martyrum, documenta veritatis; in ordine confessorum, privilegia sanctitatis fulgent; in ordine virginum, privilegia castitatis. Per virgines intelliguntur non solum puellæ passæ pro Christo, sed omnes qui zelo castitatis sequestraverunt se a mundo, ut Hilarion, Paulus primus Eremita. Martyres respondent Dominationibus; confessores virtutibus; virgines Potestatibus, ubi removetur omnis deordinatio. In martyribus Ecclesia aliquando fuit obscurata, quia Luna apparuit « [4] sicut sanguis; » sed reparata est, et rediit ad majorem dilatationem. Unde per sanguinem martyrum dilatata est Ecclesia. Sub tempore confessorum per hæreticos impugnata est; sed post, hæresis destructa est in conciliis, et magis est Ecclesiæ fides explicata. Sub tempore virginum, quando homines ad Christum convertebantur, magis est illuminata. Excitavit enim Spiritus sanctus mentes quorumdam, ut castitatem amarent et servarent. Tertio est ordo consummantium; et sunt tres, scilicet præsidentium, magistratuum, regulantium. Ordo præsidentium respondet Spiritui sancto, ut est in Patre; ordo magistratuum respondet eidem, ut est in Filio; ordo regulantium respondet eidem, ut est in seipso. Primo Ecclesia fuit fundata in primis tribus; secundo, in tribus mediis crevit; tertio oportet quod sit ordinata in tota sua universitate, et compleatur per Spiritum sanctum. Sunt ergo in Ecclesia præsidentes, et subditi; docentes, et disciplinati; regulantes, et regulati. Et intelligo per magistros, docentes vel Philosophiam, vel Jus, vel Theologiam, vel artem quamcumque bonam, per quam promoveatur Ecclesia. Per ordinem præsidentium, intelliguntur prælati, cujuscumque auctoritatis. Per ordinem regulantium et regulatorum, comprehenditur vita monastica, et isti sunt ultimi, quia oportet mundum consummari in castitate, quia ultimi non generabunt. Consistit ergo in hoc consummatio Ecclesiæ, ut regatur secundum rationem prælationis, secundum rationem illustrationis, secundum rationem a carne abstractionis. Ordo præsidentium respondet Principatibus; ordo magistratuum respondet Archangelis; ordo regulantium, Angelis, qui habent officium humilitatis. Debent enim plus esse subjecti regulares suo superiori, quam discipuli magistro, quam subjecti præsidenti : quia [5] « sic decet nos implere omnem justitiam. »

Ecclesiæ consummatio, in qua consistat.

[1] *Ephes.*, II, 19. — [2] *Psal.* CXXVI, 4. — [3] *Psal.* XLIV, 17. — [4] *Apoc.*, VI, 12. — [5] *Matth.*, III, 15.

Unde ille, qui magis est humilis, major est apud Deum. Alia est distinctio secundum rationem ascensuum et graduum Ecclesiæ. Oportet autem eam ordinari tribus ordinibus lapidum. Sunt autem gradus purgativi, illuminativi, perfectivi. Purgatio autem triplex est : purgatur homo a consortio fœdorum, a nubilo ignorantiarum, ab infestatione dæmonum. His respondet ordo ostiariorum, lectorum, exorcistarum. Ordo ostiariorum, ut excludantur immundi, excommunicati, energumeni, catechumeni, et non fundati in fide. Et ista fiebant in Ecclesia primitiva, quando Ecclesia optime erat disposita; sed modo porcus et canis intrat. Ordo lectorum est, ut purgetur a nubilo ignorantiarum per auditum lectionis, ut homo sciat historiam eorum quæ leguntur, et sic informetur. Unde etiam in primitiva Ecclesia, quia tunc quasi omnes erant litterati, legebatur eis lectio. Tertia purgatio ab infestationibus dæmonum, per ordinem exorcistarum. Ordo primus respondet Angelis; secundus, Archangelis; tertius, Principatibus. Item est ordo graduum ad illuminandum, per ordinem acolytorum, subdiaconorum, levitarum. Acolytorum est ferre lumina; subdiaconorum, legere Epistolam; diaconorum, legere Evangelium. Omnes enim ministrant vasa, sed diversimode, quia acolytus ampullam, subdiaconus parat calicem, diaconus offert. Unde etiam aliquando ministravit sanguinem, quando ministrabatur sanguis aliis. Sunt ergo isti ordines illuminativi. Illustratio autem quædam est per exempla exteriora, quædam per documenta mediocria, quædam per documenta suprema. Primi portant cereos, ut acolyti, quibus dicitur [1] : « Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes. » Lucernæ enim sunt opera lucida, secundum Gregorium [2]. Secundi illuminant, verbo, et exemplo [3] : « Ut sitis simplices.... inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo, verba vitæ continentes, » ut subdiaconi, qui continent verbum Epistolarum. Tertii per documenta altissima, sententiæ Evangeliorum : et sic diaconi. Unde etiam solebant prædicare, ut Stephanus, Laurentius, Vincentius. Unde Angelus ad pastores ait [4] : « Annuntio (a) vobis gaudium magnum, » etc. Ille angelus est diaconus. Ordo acolytorum respondet Potestatibus; ordo subdiaconorum, Virtutibus; ordo diaconorum, Dominationibus. Est autem ordo perfectivus; et ille est triplex; sacerdotalis, episcopalis, et patriarchalis. Consummatio enim est secundum triplicem modum. Una est in administratione communi sacramentorum, sine quibus non est salus, ut baptismo, pœnitentia, Eucharistia, unctione extrema. Primum est via, per quam introducitur homo in Ecclesiam; secundum, per quod homo reducitur in gradum pristinum; tertium, per quod homo introducitur in cœlum. Primum est ad deletionem originalis; secundum, ad deletionem mortalis; tertium, ad deletionem omnis venialis : et quia in his non est perfectio nisi in Christo, ideo sacramentum eucharistiæ committitur sacerdoti specialiter. Secunda est in administratione ordinum privilegiatorum, ut sacri ordinis, et confirmationis. Hæc est non aliorum, sed episcoporum, qui sunt sacerdotibus perfectiores : ideo in ipsis debet esse altior perfectio ad dandum Spiritum Sanctum, qui non nisi per apostolos dabatur : ideo etiam locum tenent Apostolorum : super apostolos autem est Christus, et post Petrus. Oportet ergo esse patrem patrum, quem nos Papam vocamus, qui tamen propter humilitatem quatuor habet [5] patriarchas, Constantinopolitanum, Alexandrinum, Hierosolymitanum, Antiochenum. Et de his loquitur Isaias [6] : « Erunt quinque civitates loquentes lingua Chanaam : » Roma autem universalis est. Ideo [7] « civitas Solis vocabitur una, » quia etsi aliæ quatuor sedes plenam auctorita-

In Ec- [illegible] tres [illegible] dus. Or- [illegible]

Diaconus quando sanguinem ministraverit.

Summus Pontifex pater patrum.

[1] *Luc.*, XII, 35. — [2] Greg., *in Evang.*, hom. XIII. — [3] *Philip.*, II, 15, 16. — [4] *Luc.*, II, 10. — [5] Ex *Conc.* Constantinop. I, can. 3. — [6] *Isa.*, XIX, 18. — [7] Ibid.

(a) *Vulg.* Evangelizo.

tem habent super ecclesiis partialibus, sola tamen Roma universaliter, sicut Sol super planetas, habet plenitudinem potestatis super omnes. Et secundum hoc sunt tres ordines, non quidem propter novi characteris impressionem, quia ultra sacerdotium non est gradus, sed propter eminentiam et potestatem. Primus respondet Thronis; secundus Cherubim; tertius Seraphim : quia [1] « oportet episcopum esse amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem. » Papa autem debet esse perfectissimus inter omnes. Si autem sic esset ordinatio interius, sicut exterius, tunc optime esset. Tertia ordinatio est secundum rationem exercitiorum, quæ sunt tria, scilicet actuosum, otiosum, et ex utroque permixtum; vita activa, vita contemplativa, et ex utroque permixta. Et licet ordo prælatorum secundum ordinem ascensuum ponatur in summo, tamen secundum istum processum ponitur in medio, ex quo permixtus. Est ergo ordo activorum, in infimo; ordo prælatorum, in medio; ordo contemplativorum, in summo. Ordo activorum respondet Patri, cui competit productio; ordo prælatorum, Filio; ordo contemplativorum, Spiritui sancto. Quia in Ecclesia sunt tres ordines, scilicet Monasticus, qui est productus tantum; Laicus, qui est producens tantum; Clericalis, qui est productus et producens : nam ex laico fit clericus, et non e converso, si jam habet ordinem sacrum; nec alio (*a*) modo fieri debet. Ex clerico fit religiosus, et non e converso. In ordine laicorum est triplex ordo, scilicet sacrarum plebium, sacrorum consulum, sacrorum principum. « Restituam, inquit [2], judices tuos, sicut a principio. » Boni enim principes habent bonos consiliarios; et boni consules habent bonas plebes, quia erudiunt illas. E contra, mali principes habent malos consiliarios, et per consequens male instruunt plebes. Malæ plebes eligunt malos principes. Primus ordo, scilicet plebium, respondet Angelis; ordo consulum, Archangelis : ordo principum, Principatibus. Modo autem non est ita, sicut quando Valentinianus regnabat, cujus consiliarius fuit Ambrosius, qui adhuc Saracenus, scilicet catechumenus, virgo fuit. Sed modo [3] « principes » sunt « socii furum, » et consiliarii in munere consulunt. Secundus ordo clericalis, activus et contemplativus, qui populum pascere debet, et contemplari, ut sit medium inter Deum et plebem. « Omnis » enim [4] « pontifex ex hominibus assumptus, » etc. Et hi sunt tres ordines, ministerialis scilicet, sacerdotalis, pontificalis. Ad hos reducuntur omnes, quia omnes aut sunt ministrantes, et sunt primi sex; aut sunt sanctificantes per verba; aut sunt regentes per eminentiam. Primus ordo, scilicet ministerialis, respondet Potestatibus; ordo sacerdotalis respondet Virtutibus; ordo pontificalis respondet Dominationibus. Ille enim ordo habet jubere, in quo est efficacia et virtus. In ordine contemplativorum sunt tres ordines respondentes supremæ hierarchiæ, quorum est divinis vacare tripliciter : quidam, per modum supplicatorium; quidam, per modum speculativum; quidam, per modum sursumactivum. Primo modo sunt illi, qui se totos dedicant orationi, et devotioni, et divinæ laudi, nisi aliquando, quando intendunt operi manuali, seu labori, ad sustentationem suam et aliorum : ut sunt ordo monasticus, sive albus, sive niger, ut Cisterciensis, Præmonstratensis, Carthusiensis, Grandimontensis, Canonici regulares. Omnibus istis datæ sunt possessiones, ut orent pro illis qui dederunt. Huic respondent Throni. Secundi sunt illi, qui intendunt per modum speculatorium, ut illi qui vacant speculationi Scripturæ, quæ non intelligitur, nisi ab animis mundis. Non enim potes nosse verba Pauli, nisi habeas spiritum Pauli. Ideo necesse est, ut sis sequestratus in deserto cum Moyse, et ascendas in montem. Huic respondent Cherubim. Hi sunt Prædicatores, et Minores. Alii principaliter

Papa debet esse perfectissimus inter omnes.

[1] *Tit.*, I, 9. — [2] *Isa.*, I, 26. — [3] *Ibid.*, 23. — [4] *Hebr.*, V, 1. — (*a*) *Al.* aliquo.

intendunt speculationi, a qua etiam nomen acceperunt, et postea unctioni. Alii principaliter unctioni, et postea speculationi, et utinam amor vel unctio non recedat a Cherubim. Et addebat, quod beatus Franciscus dixerat[1], quod volebat, quod fratres sui studerent, dummodo facerent prius quam docerent : multa enim scire, et non gustare, quid valet? Tertius ordo est vacantium Deo per modum sursumactivum, scilicet excedentium. Et dicebat: Quis enim iste est? Iste est ordo seraphicus. De isto videtur fuisse Franciscus : et dicebat, quod antequam habuerat habitum, raptus fuit, et inventus est juxta quamdam sepem. Hic enim est maxima difficultas, scilicet in sursumactione, quia totum corpus enervatur; et nisi esset aliqua consolatio spiritus, non sustineret. Et in his consummabitur Ecclesia. Quis autem iste ordo sit futurus, vel jam sit, non est facile scire. Primus ordo respondet Thronis; secundus, Cherubim; tertius, Seraphim. Et isti sunt propinqui Hierusalem, et non habent nisi evolare. Iste ordo non florebit, nisi Christus appareat, et patiatur in corpore suo mystico. Et dicebat, quod illa apparitio Seraphim beato Francisco, quæ fuit expressa et impressa, ostendebat quod iste ordo illi respondere debebat, sed tamen hoc venire per tribulationes. Et in illa apparitione magna mysteria erunt. Sic ergo distinguuntur illi ordines secundum majorem et minorem perfectionem, comparati secundum status, non secundum personas : quia una persona laica aliquando perfectior est, quam religiosa.

Sanct. Franc. quomodo vellet fratres suos studere.

Ejusdem ordo et raptus.

Sequitur de luce stellari, per quam anima hierarchizata intelligitur. Necesse est enim, ut anima, quæ est hierarchizata, habeat tres correspondentes supernæ hierarchiæ. Grandis res est anima, quia in ea potest describi totus orbis. Pulchra dicitur[2] sicut Hierusalem, quia assimilavit Hierusalem per dispositionem graduum hierarchicorum. Disponuntur autem in anima gradus tripliciter, secundum ascensum, secundum descensum, et secundum regressum in Deum, ut lex divina; et tunc anima videt angelos Dei ascendentes et descendentes per scalam, ut vidit Jacob in vita sua. Abbas Vercellensis assignavit tres gradus, scilicet naturæ, industriæ, et gratiæ. Sed non videtur, quod aliquo modo per naturam anima possit hierarchizari. Ideo nos debemus attribuere industriæ cum natura, industriæ cum gratia, et gratiæ super naturam et industriam.

Gradus in anima tripliciter dispositi.

Gradus industriæ tres.

Tres autem sunt gradus industriæ cum natura, sive actus, scilicet nuntiatio, dictatio, ductio. Nuntiatio respondet Angelis; dictatio, Archangelis; ductio, Principatibus. Industria enim primo percipit, quod quilibet sensus nuntiat. Visus et auditus multa nuntiaverunt; sed auditus plura, ut illa quæ Romæ fiunt; gustus, odoratus, et tactus non vadunt longe, et ideo tardi sunt. Cavere autem debet industria ut non permittat omnem nuntium intrare, ut mulieres videre : industria enim debet discernere inter nuntiata, utrum sint respuenda, vel eligenda. Deinde necesse est deliberatio, quæ est dictatio, utrum liceat; et si liceat, utrum deceat; et si deceat, utrum expediat. Nil enim expedit, nisi liceat et deceat. Deinde necessaria est ductio, ut prosequatur. Prosequi autem est assumere in facultatem voluntatis, et est Principatuum. Multi enim sunt Angeli et Archangeli, scilicet perspicientes et deliberantes quid expedit, sed non sunt prosequentes, ut Principatus. Secundus est gradus industriæ cum gratia. Et sunt tres actus : primus, ut propter Deum fiat quod deliberatum est. Unde prima ordinatio est in Deum; quæ est Potestatum, scilicet in finem ordinare, et quidquid deordinatum est removere : sed quia hoc est difficile, ideo necessaria est roboratio, quæ est Virtutum; et quia in finem ordinare est difficile, et roborare, ideo sequitur imperatio, quæ est Dominationum. Tertia hierarchizatio est gratiæ super naturam

[1] Celui qui ajoutait à ce qu'il venait de dire, ce qu'avait dit saint François, n'était donc pas saint François lui-même : c'était donc saint Bonaventure. — [2] *Cant.*, VI, 3.

et industriam, quando scilicet super se anima elevata est, et deserta, et suscipit divinas illuminationes, et supra se speculatur quod sibi datum est, et ex hoc surgit in divina, sive sursum agitur. Ista tria sunt, susceptio, revelatio, unio, ultra quam non procedit mens. Et in istis consistit *Canticum Canticorum* totum, scilicet castis susceptionibus, castioribus speculationibus, castissimis unitionibus; et tunc poterit dicere illud *Cantici*[1] : « Osculetur me osculo oris sui. » Susceptio respondet Thronis; revelatio, Cherubim; unio, Seraphim. Et hæc hierarchia est secundum ascensum. Item est hierarchia animæ secundum modum descendendi : oportet enim ut unguentum capitis hierarchiæ supernæ cadat in barbam, in mediam hierarchiam, et in vestimenta, id est, in infimam : hæc autem secundum virtutes animæ, quæ sunt tres secundum Dionysium, scilicet susceptivæ, custoditivæ, distributivæ : ut copiose suscipiat, studiose custodiat, liberaliter refundat. Unde[2] : « Gratis accepistis, gratis date. » Ad hoc autem quod anima recipiat illa lumina, requiritur vivacitas desiderii, perspicacitas scrutinii, tranquillitas judicii. Non enim est contemplativa anima sine desiderio innato et vivaci. Qui hoc non habet, nil de contemplatione habet, quia origo luminum est a summis ad infima, non e converso. Primus respondet Seraphim, qui est ardens sicut ignis : unde ignis maximam figuram habet in Scripturis. Ad istum ignem ardentem in vertice montis ascendit Moyses, et tamen illum ignem prius vidit in pede montis. Non enim Moyses descenderet ad erudiendum populum, nisi prius ad ignem ascendisset. Desiderium ergo disponit animam ad suscipiendum lumen divinum. Secundo oportet, quod anima perspicaciter advertat, vel percipiat, quæ data sunt sibi a Deo, et ut non habeat phantasmata vel occupationes, quin possit occupari vel ferri in illa lumina : et illud respondet Cherubim. Tertium est, quod habeat tranquillitatem judicii, quia dona Dei non debet (*a*) in vacuum recipere, ut non pervertatur (*b*) judicium in aliqua passione : quia si amo, judicium pervertitur; si odio (*c*), similiter; si spero, et sic de aliis passionibus : et hoc respondet Thronis. Ex his sequitur auctoritas imperii. Ex quo enim desiderio suscipit, et illud perspicaciter percipit, et tranquille faciendum judicat, et ex quo Deus vult, tunc anima imperat fieri, et respondet Dominationibus. Sed imperare parum valet, nisi faciat : ideo oportet quod sit virilitas propositi exercitati; quod respondet Virtutibus, ut propter nullam tribulationem dimittat bonum, quod scit Deum velle. Post quod venit nobilitas triumphi, propter impedimenta quæ occurrunt, postquam recipitur aliquid a Deo; et illud respondet Potestatibus, scilicet de omnibus triumphare. Hæc tria faciunt mediam hierarchiam animæ. Tertium est custodita distributio, et in hoc sunt tria, vel tripliciter contingit, scilicet per claritatem exempli, per veritatem eloquii, per humilitatem obsequii. Sic debemus vitam dare proximo, scilicet per exempla, scientiam, et substantiam. Præclaritas exempli respondet Principatibus, quorum est ducere; veritas eloquii, Archangelis; humilitas obsequii, Angelis. Sic ergo est consummatio in humilitate, secundum descensum; et inceptio in charitate, ascendendo e contrario. Sic ergo descendere incipimus a vivacitate desiderii ad humilitatem obsequii. Unde Christus venit ad humilitatem obsequii nostri. Sicut ergo anima habet angelos ascendentes, sic debet habere descendentes. Unde Dominus apud *Joannem* (*d*) dicit[3] : « Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo. » Tertio modo, modus distinguendi in anima secundum regressum est secundum triplicem gradum contemplationis. Gregorius, *super Ezechielem*, ponit tres gradus : aut enim quod venit in considerationem nostram est extra nos, aut intra nos, aut supra nos. Unde Deus contempla-

Auctoritas imperii in anima.

Proximo quid debeamus ex charitate.

[1] *Cant.*, I, 1. — [2] *Matth.*, X, 8. — [3] *Joan.*, III, 13.

(*a*) *Cæt. edit.* debent. — (*b*) *Cæt. edit.* prævertatur. — (*c*) *Id est* odi. — (*d*) *Cæt. edit.* Unde Joannes.

tur (*a*), aut in his, quæ sunt intra nos, aut extra nos, aut supra nos, secundum tres potentias, scilicet interiores, exteriores, superiores, sive apprehensivas, amativas, operativas. Et secundum Philosophum, omnis anima rationalis tres habet operationes, scilicet animalem ad extra, intellectualem ad intra, divinam ad supra. Oportet ergo quod anima habeat hierarchiam secundum has potentias, scilicet primo secundum virtutes exteriores, circa quas sunt tria, scilicet discreta perlustratio, discreta præelectio, discreta prosecutio. Primo ergo debet esse discreta perlustratio, ut discrete consideretur mundus ab anima. Nam anima est sicut quædam manus scribens. Sensus enim percipit exteriora, et sensus communis; et deinde imaginatio; et ratio considerat, et ponit in memoria. Oportet ergo, quod sit magna discretio ad custodiendam domum, ne omnes intrent ad has vires; et nihil nuntietur regi et reginæ, quod sit inutile. Latro enim introduci non debet coram rege, nisi forte ut condemnetur. Eva enim misera et incauta introduxit eloquium serpentis, et dubitavit: cujusmodi eloquio hodie multi corrumpuntur: nil ergo debet intrare per portas immundum. [1] « Foris canes, et venefici, et impudici. » Secundo est discreta præelectio, ex quo apparet, quod si quid percipitur, restat ut bonum vel melius præeligatur; quia in bonis est electio ordinata: non enim primum manducandum, quam celebrandum. Et hoc respondet Archangelis, et discreta perlustratio convenit Angelis. Postea sequitur judicium: et istud convenit Principatibus, quod est in prosecutione. Ex quo bonum percipit, et præelegit faciendum bonum, sequi debet judicium ad prosequendum. Hæc autem omnia operatur gratia, non industria sola, sive natura, ut dicebatur primo. Secunda hierarchizatio mentis est ad potentias interiores: quod est magis difficile, quam primum. Hæc autem consistit in tribus, quæ sunt discreta castigatio, discreta confortatio, discreta convocatio, quæ interius hierarchicam faciunt animam. Primo, quod castigentur radices passionum et amputentur, et enerventur contrariæ potestates. [2] « Venit enim princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam. » Quandiu enim passiones illæ dominantur homini, diabolus habet de suo in homine. Ad hoc autem faciendum, necesse est ut eradicetur triplex libido, scilicet libido principandi, libido delectandi, et libido possidendi; quia hæc triplex libido inducit diabolum in animam. Hæc autem hierarchia respondet Potestatibus. Non potest autem anima potestativa esse, quamdiu diabolus habet jus suum in anima. Oportet ergo ut homo habeat tria opposita: ut homo sit subjectus, castus, et pauper; et sic amputantur radices passionum, cum [3] « tempus putationis advenit, » quia qualibet die pullulant. Secunda est discreta confortatio: sicut enim triplex libido facit pronitatem ad malum, sic triplex infirmitas facit difficultatem ad bonum. Hæc autem est infirmitas, scilicet negligentiæ, impatientiæ, diffidentiæ. Quidam ita sunt negligentes, ut durum sit eis facere bonum; secundi, ut cito sint impatientes; tertii, etsi duo præmissa non habeant, tamen diffidunt. Oportet ergo per mentis vigilantiam, tolerantiam, confidentiam, animam reformari: et huic respondet ordo virtutum. Sequitur discreta convocatio: quando mens est ordinata sicut Ecclesia, quando habet potestatem supra se, tunc est templum Dei; quando dominatur, et imperat omnibus viribus, tunc respondet ejus hierarchia Dominationibus; quando virtutes vocantur ad opera sua, dicet huic: Fac tu hoc; et illi: Fac tu illud. Ad hoc autem faciendum, necesse est ut dominetur appetitibus, phantasmatibus, et occupationibus. Et tunc est anima domina sui, quando concupiscibili aufertur concupiscentia triplex; irascibili aufertur infirmitas triplex; rationali aufertur error triplex. Tunc anima habet imperium in regno

Anima quædam manus scribens.

Libido triplex ab anima penitus eradicanda.

Tres virtutes contra triplicem libidinem.

[1] *Apoc.*, XXII, 15. — [2] *Joan.*, XIV, 30. — [3] *Cant.*, II, 12.

(*a*) *Id est* Deum contemplamur.

suo, et tunc non expellitur extra domum suam, quando illæ passiones sunt amputatæ : et in tali anima Deus habitat, non in furiosa concupiscentia, etc. Diabolus libenter imprimit quod in se habet; quæ sunt furor irrationalis, amens concupiscentia, phantasia proterva.

Sequitur, qualiter anima hierarchizatur quantum ad virtutes superiores. Quando enim anima facit quod potest, tunc gratia facile levat animam, et Deus ibi operatur, et fit digna superna admissio, digna inspectio, digna inductio. Digna admissio divinorum respondet Thronis; et ita intelligitur illud, quod loquitur in *Threnis* Hieremias [1] : « Consurge in principio vigiliarum, effunde sicut aquam cor tuum, » scilicet, cor pone ante Deum. *Psalmista* [2] : « Domine, ante te omne desiderium meum, » etc. Et post, quando elevatur, non debet esse otiosa, et debet circumspicere. Unde in *Isaia* dicitur [3] : « Hierusalem, consurge, » et [4] « sta in excelso, » et [5] « tunc videbis, et afflues, et mirabitur, et dilatabitur cor tuum. » Tunc enim debet anima esse fixa, et stans expectare. Post sequitur digna inductio : quando facta est divina admissio, et facta inspectio, tunc rapitur in Deum, sive in dilectum. Unde dicitur [6] : « Læva ejus sub capite meo, et dextra illius amplexabitur me. [7] Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia : » quia jam sensit unctionem, et unus spiritus est cum Deo. Unde dicitur [8] : « Qui adhæret Deo, unus spiritus est » : et hoc est supremum in anima, quod animam facit esse in cœlo. Et istis per ordinem respondent ordines supremæ hierarchiæ. Et sic est anima [9] « mulier amicta sole, et luna sub pedibus ejus, et in capite ejus corona duodecim stellarum, » quia est plena luminibus, et nunquam oculum divertit a lumine vero. Sed quia in hac vita non possumus stare in uno; ideo anima habet duodecim materias, sicut duodecim lumina, circa quæ semper moveatur velut in quodam circulo, sicut sol percutit duodecim constellationes, scilicet per duodecim signa, et nunquam exit. Hæ autem considerationes ornant animam; ideo sunt sicut corona ex duodecim stellis, quæ sunt : consideratio corporalium naturarum, spiritualium substantiarum, intellectualium scientiarum, affectualium virtutum, institutarum divinitus legum, infusarum divinitus gratiarum, irrevocabilium judiciorum, incomprehensibilium misericordiarum, remunerabilium meritorum, præmiantium præmiorum, temporalium decursuum, æternalium rationum. Debet anima contemplativa versari semper in aliquo istorum luminum, sicut sol semper est in aliquo signorum. Et nota, quod luna patitur eclipsim in capite vel cauda draconis. Sunt autem duæ intersectiones in cœlo super eclipticam, per quam transit luna, quæ vocantur caput et cauda draconis : draco vocatur propter circulum, quasi tenens caudam in ore. Illa intersectio, quæ est versus aquilonem, vocatur caput, quia sol magis lædit nos quando est ibi, quia magis ibi diametraliter urit nos, sicut draco est pejor, et magis nocivus in capite. Cauda autem est versus meridiem, et minus lædit nos sol quando est in parte illa, quia magis a nobis elongatur. Et quando sol in una parte est, et luna in puncto alio sibi opponitur, ut in plenilunio, tunc luna eclipsatur. Similiter vir contemplativus eclipsatur dupliciter, et cadit turpiter, et multum periculose, eo quod non resurgit; nec mirum, quia de alto cadit. Cadit enim per errorem, et per præsumptionem. Videt enim se illuminatum, et præsumit, et fit luciferianus, et cadit a luce in tenebras horribiles. Cadit similiter per errorem æstimationis, quæ oritur ex præsumptione, quando credit se habere omnia per revelationem : semper tamen debet esse regulata revelatio. Unde dicebat [10], quod multi decipiuntur, qui credunt se habere omnia per revelationem. Unde in illa visione et ap-

Eclipsis lunæ.

Vir contemplativus dupliciter eclipsatur.

[1] *Thren.*, II, 19.— [2] *Psal.* XXXVII, 10.— [3] *Isa.*, LII, 2. — [4] *Bar.*, V, 5.— [5] *Isa.*, LX, 5.— [6] *Cant.*, II, 6.— [7] Ibid., 16. — [8] I *Cor.*, VI, 17.— [9] *Apoc.*, XII, 1.— [10] *Dicebat*; qui? Saint Bonaventure.

paritione [1] (quæ est regula omnium apparitionum) Domini in monte, apparuerunt cum Christo Moyses et Elias, ut nihil credatur verum vel revelatum, nisi quod consonet Legi, Prophetis, et Evangelio. Debet ergo contemplativus esse humilis, et circumspectus, ut non ad caput draconis veniat per præsumptionem, vel in caudam involvatur per errorem. Et ideo mulier [2], scilicet anima hierarchizata, videt duas divinas visiones, scilicet arcam et civitatem.

SERMO XXIII.

Quod anima contemplativa debet considerare Ecclesiam militantem, descendentem, et ascendentem.

[3] *Fecit Deus duo magna luminaria*, etc. Dictum est quomodo anima hierarchizatur in consideratione lucis solaris, secundum quod sol est vigens, splendens, calens, Pater, Filius, et Spiritus sanctus; et hæc est origo omnium illuminationum, vel irradiationum, in ratione existentiæ, influentiæ, præsidentiæ; et quod illa assimilatur Soli secundum conformitatem, et propter integritatem hierarchicæ dispositionis, et propter triformem aspectum. Et sunt sex considerationes hierarchicæ, in consideratione militantis Ecclesiæ, in qua est distinctio secundum rationem processuum, ascensuum, et exercitiorum. Et sic consideratur Ecclesia, et non aliter, in qua est unum caput, unum corpus, unus cibus. De qua Paulus loquitur, qui multum exercitatus erat in ea consideratione. Scilicet Psalterium multum loquitur de hac; et aliquando in persona hujus, modo in persona alterius. Unde *Psalmita* [4] : « Dominus regnavit, decorem indutus est. » Tangit caput Ecclesiæ secundum quatuor ordines ejus. Postea dictum est, quomodo anima hierarchizatur in contemplatione sui, secundum ascensum et descensum : et quando anima habet hæc, sunt et fiunt in ea mirabiles theoriæ. Habet enim duodecim novenarios : tres exemplares in sole, tres exemplatos in cœlesti hierarchia, et tres sunt in subcœlesti, et tres in se ipsa. Quæ sunt duodecim illuminationes, quibus adduntur duodecim considerationes, quasi duodecim stellæ, scilicet corporalium naturarum, etc. : ita quod semper anima sit in lumine, quia si non potest stare in uno, stet in alio, et in ultima est quies, scilicet in ratione exemplaris in patria. Hæc autem non sunt simul in via; sed in patria uno aspectu videbuntur omnia. Sunt autem stellæ istæ duodecim considerationes; et habent ramos infinitos, de quibus fieret liber magnus. Si autem ducantur duodecim per duodecim, erunt centum quadraginta quatuor, numerus scilicet [5] civitatis Hierusalem. Anima enim sic hierarchizata est civitas in qua Deus habitat et videtur; de qua Joannes dicit [6] : « Sustulit me in spiritu, et vidi civitatem. » Et ibidem dicit, quod mensus est duodecim millia stadiorum; et post, quod longitudo, et latitudo, et altitudo æqualia sunt, et mensura murorum centum quadraginta quatuor cubitorum. Quomodo potest hoc esse? Vide illud quod dictum est in fine *Apocalypsis* : ibi enim circa medium dictum est [7] : « Vidi supra montem Sion agnum stantem, et cum eo centum quadraginta quatuor millia, habentes nomen ejus, et nomen patris ejus scriptum in frontibus suis. » In apertione autem sexti sigilli dictum est in *Apocalypsi* [8] : « Vidi alterum angelum ascendentem ab ortu solis, habentem signum Dei vivi, et clamavit quatuor angelis, quibus datum est nocere terræ et mari, dicens : Nolite nocere terræ, et mari, neque arboribus, quoadusque signemus servos Dei nostri in frontibus eorum. Et audivi numerum signatorum, centum quadraginta quatuor millia signati ex omni tribu filiorum Israel. Ex tribu Juda, duodecim millia signati, » etc. Tribus autem Dan non ponitur; sed Manasses ponitur pro Dan,

Novenarii duodecim quos habet anima contemplativa.

[1] *Matth.*, XVII, 3. — [2] *Apoc.*, XI, 19; XXI, 1. — [3] *Gen.*, I, 14. — [4] *Psal.* XCII, 1. — [5] *Apoc.*, XXI, 17. — [6] Ibid., 10. — [7] *Apoc.*, XIV, 1. — [8] *Apoc.*, VII, 2-5.

et Joseph pro Ephraim : in *Deuteronomio* [1] non ponitur Simeon. Primo ergo ponit signatos, qui erant supra montem Sion : et postea, quod angelus unus debet effundere phialas; et oportet quod sint sex. Post ostendit civitatem, cujus mensura centum quadraginta quatuor cubitorum erat. Circa principium *Apocalypsis* dicitur sexto angelo Philadelphiæ [2] : « Qui vicerit, faciam illum columnam in templo meo, et scribam super eum nomen meum, et nomen civitatis novæ Hierusalem, » de qua locutus non fuit, nisi in fine. Sex sunt tempora, quorum sextum tempus habet sex tempora cum quiete. Et sicut Christus in sexto tempore venit, ita oportet quod in fine generetur Ecclesia contemplativa. Ecclesia enim contemplativa, et anima, non differunt, nisi quod anima totum habet in se, quod Ecclesia in multis. Quælibet enim anima contemplativa habet quamdam perfectionem, ut videat visiones Dei. Sustollitur autem ut videat Hierusalem tripliciter, in cœlo consistentem, de cœlo descendentem, ad cœlum conscendentem. Aliter non est anima contemplativa. De primo dicitur [3] : « Surge, illuminare, Hierusalem. » Et post : « Non erit tibi amplius sol ad lucendum, et splendor lunæ non illustrabit te; sed erit Deus tuus tibi in lucem sempiternam. » Quando enim anima elevatur per influxum sibi vigorem, splendorem, ardorem, pie veneratur, clare contemplatur, sancteque perfruitur; ac per hoc comprehendit secundum modum suum longam æternitatem, latam charitatem, sublimem potentiam, profundam sapientiam. Primum circa quod debet versari [4], ut sit *Rachel* primo, scilicet visum principium [5], quando hæc considerat. Tunc civitas est, habens quatuor latera civitatis, considerando quomodo istud principium omnia originat per sublimem potentiam; omnia gubernat, per profundam sapientiam; omnia reparat, per latam charitatem, sive benevolentiam; omnia remunerat, per longam æternitatem. Sic intelligit ipsum solem, secundum substantiam, potentiam, et operationem. Et videt omnia reducta ad legem sempiternaliter existentem. Secundo, elevatur ad contuendum civitatem de cœlo descendentem, hoc est, assumptam humanitatem. Filius enim Dei descendit ad nostram humanitatem, et hoc est [6] descendere ab (*a*) Hierusalem : animæ enim non descendunt. « Ego sum, inquit [7], panis vivus, qui de cœlo descendi : » et cum ipso omnia charismata gratiarum [8] : « Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. » Quando ergo anima elevatur per influxum sibi divinitus vigorem, splendorem, ardorem, pie colit, clare speculatur, sancteque perfruitur; et per hæc comprehendit assumptæ humanitatis mirabilem exortum, mirabilem occasum, mirabilem ascensum, vel conscensum, mirabilem regressum; tunc habet [9] quatuor latera civitatis de cœlo descendentis. Mirabilem, inquam, exortum, in nativitate; occasum, in crucifixione; conscensum, in resurrectione; ascensum, in ascensione; regressum, ad judicium. Hæc quatuor ostendit *Ecclesiastes*, dicens [10] : « Oritur sol, et occidit, et ad locum suum revertitur; ubique renascens gyrat per Meridiem, et flectitur ad Aquilonem. » Mirabilis fuit exortus, quia radius supersubstantialis unitus humanitati ex utero prodiit, et quoniam conversatus est in mundo vigens, lucens, inflammans. In morte, quoniam dignatus est mori, et post, de inferis ascendit ad corpus, et post in cœlum; et quoniam regredietur ad judicandum. Mira longitudo æternitatis fuit in unione divinitatis ad humanitatem : nam separatio divinitatis et humanitatis fuit magis (*b*) impossibile, quam ens creatum totaliter nihil esse. Latitudo charitatis fuit in morte; mira sublimitas potentiæ, in ascensione; mira profunditas sapientiæ erit in judicio. Hæc sunt mirabilia, quibus anima ponitur

[1] *Deut.*, XXXIII, 6 et seq. — [2] *Apoc.*, III, 12. — [3] *Isa.*, LX, 1, 19. — [4] Greg., *in Ezech.*, hom. XIV. — [5] ראה, *raah*, videre; החל, *hechel*, incipere. — [6] *Luc.*, X, 30. — [7] *Joan.*, VI, 33. — [8] *Sap.*, VII, 11. — [9] *Apoc.*, XXI, 13. — [10] *Eccle.*, I, 5. — (*a*) *Cæt. edit. omitt.* ab. — (*b*) *Al.* majus.

extra se. Tertio, ad hoc quod sit hierarchica, necesse est ut videat civitatem in cœlum ascendentem. Et hoc est, quando per infusum sibi divinitus vigorem, splendorem, ardorem a Sole æterno, pie veneratur, clare speculatur, sancte perfruitur; ac per hoc comprehendit divinæ charitatis indissolubile vinculum, divinæ charitatis incoarctabile donum, divinæ charitatis iusuperabile incendium, divinæ charitatis incomprehensibile solatium. Tunc videt civitatem Dei, scilicet seipsam. Et habet quatuor latera, de quibus Apostolus dicit [1] : « In charitate radicati, et fundati, » etc. Non es enim adhuc civitas Dei, nec signatus, nisi signeris Spiritu sancto ad pie venerandum; et per hoc comprehendas quæ sunt in Deo, et per Deum, et apud Deum. Indissolubile vinculum in prædestinationis ratione, qua diligit semper, et semper dilexit, et diligit semper prædestinatos æterna charitate, nisi comprehendas charitatis incoarctabile (*a*) donum in universarum rerum conditione, quas libere condidit et ornavit : et cuilibet dedit modum, speciem, et ordinem. Tertio insuperabile charitatis incendium in Filii traditione. Quarto incomprehensibile solatium in animarum remuneratione, quando considerat, quod Deus glorificabit corpus et animam, ut absorbeantur, et inebrientur a rore cœli. Sed oportet quod signum veritatis imprimatur in animam, per quod etiam anima fit [2] « hortus conclusus, fons signatus. » Primum est signum, ut habeat charitatis indissolubile vinculum. Sed quando anima sic diligit, ut dicat [3] : « Quis nos separabit a charitate Dei? tribulatio? an angustia? au persecutio? an fames? » etc. : non quin homo possit cadere a charitate; sed quando sic est, ut nunquam regnet peccatum. Secundo, ut habeat divinæ charitatis incoarctabile donum, ut diligat omnia, quæ diligit Deus, amicos, et inimicos, et extraneos. Unde [4] « charitas Dei diffusa est in cordibus nostris. » Per hanc enim anima se diffundit ad diligendum (*b*) omne bonum, et solum bonum. Ulterius, hæc charitas dat animæ insuperabile incendium. Unde dicitur [5] : « Pone me sicut signaculum super cor tuum, quia fortis est ut mors dilectio » tua. Quando sic diligit, ut in summe desiderabile totaliter feratur, et quod pro nihilo prospera, pro nihilo habeat adversa, ut sint omnia quasi festuca una in fornace [6] : « Si dederit homo omnem substantiam, » etc. Quarta consideratio est in hoc, quod anima sentiat incomprehensibile solatium, quod totaliter delectetur in se, quod nec ipsa possit comprehendere, nec aliis explicare. De quo dicitur [7] : « Comedite, amici, et inebriamini, charissimi. « Hæc inebriata dicit [8] : « Introduxit me Rex in cellam vinariam. » Et post [9] : « Introduxit me in cellaria sua, » quando alienatur, sicut homo ebrius, qui nescit quid faciat. Unde Paulus nescivit [10], utrum esset « In corpore, sive extra corpus. » Et *Psalmus* dicit [11] : « Fac mecum signum in bonum, » etc. De isto signo Paulus [12] : « Signati estis spiritu adoptionis. » Per hoc signum distinguuntur amici ab inimicis, liberi a servis, cœlestes a terrestribus. Hoc signum imprimitur animæ contemplativæ in fronte, et in frontibus electorum. Hoc signum fuit in signatis [13] super montem Sion : tunc enim firmum fundamentum stat, et hoc est signum, quia [14] « novit (*c*) Dominus, qui sunt ejus. » Novit per signum expressum, per quod invocat nomen Domini ab intimis. Sic anima contemplativa signatur a Deo. Unde sub sexto angelo dicitur, quod [15] « apparuit angelus habens signum Dei vivi, » hoc fuit in assignatione Hierusalem, ut in cœlo conscendentis. Huic angelo apparuit signum expressivum, quantum ad modum vivendi consonum isti signo, quod signatur [16] : « Ex tribu Juda duodecim millia signati, » etc. Et hic est, qui habet hanc triplicem lucem

[1] *Ephes.*, III, 17. — [2] *Cant.*, V, 12. — [3] *Rom.*, VIII, 35. — [4] *Rom.*, V, 5. — [5] *Cant.*, VIII, 6. — [6] Ibid., 7. — [7] *Cant.*, V, 1. — [8] *Cant.*, II, 4. — [9] *Cant.*, I, 3. — [10] II *Cor.*, XII, 2. — [11] *Psal.* LXXXV, 17. — [12] *Rom.*, VIII, 15. — [13] *Apoc.*, VII, 5. — [14] II *Tim.*, II, 19. — [15] *Apoc.*, VII, 2.— [16] *Apoc.*, V, 5 et seq.— (*a*) *Al.* comprehendas incoarctationis. — (*b*) *Al.* dicendum. — (*c*) *Vulg.* cognovit.

elevantem tripliciter; et triplicem oportet quod habeat perfectionem, correspondentem charitati. Unde signari hoc modo, est per professionem adhuc alligare et signum imprimere, ut respondeat illi signo charitatis: hæc autem perfectio consistit in descriptione civitatis, scilicet quod anima habeat in se divinum cultum, divinum Dei nexum, divinum Dei zelum, divinum Dei sensum. Cultus Dei est in Oriente, nexus in Meridie, zelus in Septentrione, sensus in Occidente. Et sunt tres partes ad Orientem, tres ad Occidentem, tres ad Meridiem, tres ad Septentrionem. Cultus habet duos comites, unum ascendentem, alterum subsequentem. Ad perfectum cultum tria sunt necessaria, scilicet æternæ veritatis veridica professio, supernæ majestatis humilis veneratio, æternæ sanctitatis virilis custoditio. Unde ponuntur tria secundum tres infra signatos: « Ex tribu Juda duodecim millia signati. » Isti enim ordinantur, non secundum carnalem generationem, quia Judas non fuit primus filius; sed ordinantur secundum spiritualem. *Judas* interpretatur confessio : et est fundamentum; quia spirituale fundamentum fides est, super quam fundatur Ecclesia. Hoc est ergo primum, ut apud te sit integra confessio veritatis, perfecta credulitas et assensus. Secundo requiritur supernæ majestatis humilis veneratio; et est, quando homo considerat proprii sceleris immanitatem, et divinæ severitatis immensitatem. Et ideo sequitur : « Ex tribu Ruben duodecim millia signati. » *Ruben* interpretatur filius visionis [1]. Tertio requiritur internæ sanctitatis virilis custoditio, ut sic sit homo præcinctus et accinctus contra omnia, restrictor omnium defluxionum. Unde etiam [2] sacerdotes prohibebantur bibere vinum, et omne quod inebriare poterat, quando intrabant in templum ad ministrandum. Patet etiam de præcepto munditiæ : ista autem

Interpretatio nominum filiorum Jacob. Judas idem, quod confessio.

Ruben filius visionis.

munditia est cordis : et ideo sequitur : « Ex tribu Gad duodecim millia signati. » *Gad* interpretatur accinctus. Non sufficit verus cultus, nisi sit perfectus nexus, quia charitas docet Deum colere et amare; et hoc est, quando anima infima contemnit, suprema seu summa appetit, in medio dilatatur, ita quod in supremo habet sublimationem; in imo, sequestrationem; in medio, dilatationem. Et hoc est sempiternæ beatitudinis appetitus præcipuus, supernæ dilectionis affectus dilatatus, mundanæ prosperitatis vel possessionis contemptus perfectivus. Hæc tria intelliguntur per tres signatos sequentes. Necesse est ergo ut (*b*) in anima sit contemptus verus, ut sit primo beatitudinis appetitus. Et ideo sequitur : « Ex tribu Aser duodecim millia signati. » *Aser* interpretatur beatus, sive [3] « pinguis panis, præbens delicias regibus. » Beatus autem est, qui in beatitudinem summo amore transfertur. Deinde sequitur superna dilatatio : et ideo sequitur : « Ex tribu Nephtalim, duodecim millia signati. » *Nephtalim* interpretatur latitudo, et signat quod quicumque vult habere charitatis nexum, quod habeat ordinatum affectum ad omnes; sed hoc non potest esse, si fuerint privati boni amatores. Ideo oportet, quod ibi sit contemptus omnium : et ideo sequitur : « Ex tribu Manasse, (*c*) duodecim millia signati. » *Manasses* interpretatur oblivio. Aliqui enim despiciunt mundialia, sed non deserunt; alii deserunt, sed non despiciunt; alii despiciunt et deserunt, sed non obliviscuntur : quando ergo anima dimittit et obliviscitur, tunc est perfectio, et ista collocatur in sexto loco. Unde *Psalmus* dicit [4] : « Obliviscere populum tuum, et domum patris tui. » Augustinus [5] : « Minus te amat, qui tecum aliquid amat, quod propter te non amat. » Manasses ergo ponitur sexto loco, qui fuit filius Joseph, qui fuit undecimus filius Jacob. Unde non sine mysterio ponitur sexto loco. Tertio in anima contemplativa oportet quod sit per-

Gad accinctus interpretatur.

Aser interpretatur beatus.

Nephtalim latitudo.

Manasses oblivio.

[1] ראה, *raah*, videre; בן, *ben*, filius. — [2] *Levit.*, X, 9. — [3] *Gen.*, XLIX, 20. — [4] *Psal.* XLIV, 11. — [5] Aug., *Conf.* lib. X, c. XXIX.

(*a*) *Cæt. edit.* et.— (*b*) *Cæt. edit.* Manasses.

fectus zelus, ut sic amet, quod omne malum repellat. Duæ autem sunt comites charitatis, scilicet pietas præcedens, et patientia subsequens, quia aliqui sunt pii zelatores, et postea convertuntur in furorem impatientiæ : et tunc erunt tres portæ ad Aquilonem, scilicet benignæ miserationis affectuosa condescensio, severæ distributionis æmulatoria rectitudo, acerbæ vel humanæ tribulationis victoriosa perpessio. Et sic est contra Aquilonem civitas munita. Et ideo sequuntur tres signati. Primus : « Ex tribu Simeon duodecim millia signati. » *Simeon* interpretatur audiens mœrorem, et signat miserationem ad proximum. Iste Simeon est [1] « justus et timoratus, » recipiens Christum inter brachia sua. Nisi enim homo sit misericors, non est dignus suscipere illum, qui propter misericordiam de cœlo descendit. Deinde, quia misericordia sine rectitudine æmulatoria nihil valet, sequitur : « Ex tribu Levi, duodecim millia signati. » *Levi* interpretatur additus. Levi enim accepit sacerdotium propter zelum; unde interfecit fratres suos idololatras. Phinees similiter adeptus est sacerdotium propter zelum. Et Mathathias, et filii ejus, propter zelum adepti sunt sacerdotium, et principatum, et duraverunt usque ad Herodem. Levi signat prælatos, qui debent habere spiritum severitatis et pietatis, ut Moyses, qui cum esset mitissimus, confregit tabulas. E contra Heli : qui, quia fuit remissus, ipse mortuus est, et filii ejus. Unde plus nocet prælatus misericors et abjiciens rigorem disciplinæ, quam prælatus rigidus sine misericordia. Et ita intelligitur illud *Ecclesiastici* [2] : « Melior est iniquitas viri, quam mulier benefaciens. » Tertio, quod sit mundanæ tribulationis victoriosa perpessio : qui enim corripit, debet se præparare ad patientiam. Unde Christus subvertit mensas in zelo, et post, quando quærebant eum, exhibuit se. Unde in *Proverbiis* dicitur [3] : « Qui patiens est, multa gubernatur (a) sapientia. » Unde non est dubium, quod illi, quorum mensas subverterat, postea clamaverunt [4] : « Crucifige eum. » Ideo sequitur : « Ex tribu Issachar (b) duodecim millia signati. » *Issachar* interpretatur asinus fortis. Ad litteram asinus crucem habet in scapulis : homo crucem ferre debet semper esse paratus. Non est autem ejus interpretatio *asinus fortis* ad litteram, sed *merces;* et signat virum, qui amore mercedis est armatus. Unde apud Matthæum [5] : « Cum vos oderint homines, » etc., « gaudete, et exultate, quia merces vestra copiosa est in cœlis. » Et beatus pater noster Franciscus dicebat, quod semel loquebatur cum fratre Ægydio, qui dicebat sibi, quod non sumus sapientes. Franciscus sapiens fuit mercator ; sed nos dissipamus substantiam : quia deberemus dare unum denarium, ut homo daret unam alapam; sed nos non habemus sapientiam asini, quia portat sarcinam suam, et quanto plus percutitur, et plura sibi vituperia dicuntur, tanto melius portat. Sic homo obediens nullum bonum debet dimittere; imo melius facere propter quamcumque tribulationem : nec aliter est contemplativus. Ex parte Occidentis est perfectus omnis sensus; et hic sensus facit nos contemplari, et comites habet statum quietum, excessum jucundum, contuitum clarum. In quiete enim potest esse status cogitandi et contemplandi; in Occidente, scilicet ubi est quies, consiliatio, et caligatio, sive introitus in caliginem : ad istum sensum requiritur sublimis mansionis status pacificus, sagacis discretionis perspicuus conspectus vel contuitus, suavis consolationis ecstaticus excessus. Oportet habere signum *Zabulon*, quod est habitaculum fortitudinis, » qui habet statum primum, juxta illud *David* [6] : « Quoniam tu es, Domine, spes mea. » Unde dicitur [7] : « Turris fortissima nomen Domini, ad illam confugiet justus. » Ille solus est pacatus, qui figit

Simeonis interpretatio. Levi significatio. Prælati qualem debeant habere spiritum. Issachar quid interpretetur. Sancti Francisci sapientia.

[1] *Luc.*, II, 25. — [2] *Eccli.*, XLII, 14. — [3] *Prov.*, XIV, 29. — [4] *Joan.*, XIX, 15. — [5] *Matth.*, V, 12. — [6] *Psal.* XC, 9. — [7] *Prov.*, XVIII, 10. — (a) *Cæt. edit.* gubernat. — (b) *Al.* Isachar, *et sic deinceps.*

se in illo, in quo non confunditur. Secundo, oportet habere sagacis desiderii perspicuum contuitum, ut sicut columba videt, super aquas residens, avem rapacem, sic homo videat in Scripturis; et hoc pertinet ad *Joseph*, qui interpretatur accrescens. [1] « Filius accrescens Joseph, » pulcherrimus salvator Ægypti, princeps fratrum, signat discretionem, per quam homo est aliorum rector, et ministrator : et hoc sagacitatis est. Et in undecimo loco, ut frumenta colligat, non folia, sed documenta veritatis in Scripturis sacris, et postea refundat ad salutem populi. Hic est [2] angelus sextus Philadelphiæ, salvans hæreditatem : hic providet frumenta, contra famem futuram. Ultimo est suavis contemplationis gustus ecstaticus: « Ex tribu, inquit, Benjamin. » [3] « Filius dextræ Benjamin, filius doloris, » in cujus partu mortua est Rachel, et tamen [4] « Benjamin amantissimus Domini, tota die quasi in thalamo morabitur. » Et signat ecstaticum excessum contemplationis. Ultra hunc non nascitur filius Jacob. Hic est sopor (*a*) cum excessu. Ad hanc signationem nullus venit, nisi transeat omnes præcedentes. Hæ significationes consistunt ex duplici perspectione, scilicet duodenarii, qui numerus abundans est, et ex mille, qui consurgit ex denario in se triplicato replicatione perfecta, quia decies decem sunt centum, et decies centum sunt mille. Hanc signationem nemo accipit, nisi ille, qui habet [5] « calculum, in quo est nomen, quod nemo scit, nisi qui accipit. » Hoc est lignum vitæ; hoc fruitur homo in hac vita. Unde dicitur [6]: « Beati qui lavant vestimenta sua, et intrant per portas civitatis, ut sit potestas eorum in ligno vitæ. » Et dicebat [7]: Ad hoc lignum vitæ voluit vos ducere : [8] « Ferculum fecit Salomon de lignis Libani, columnas fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum. » Reclinatorium aureum est sapientia contemplativa. Hanc nullus habet, nisi qui habet columnas argenteas, quæ sunt virtutes stabilientes animam. Ascensus purpureus est charitas, quæ facit ascendere ad superiora, et descendere ad inferiora.

Joseph filius accrescens

Gustus ecstaticus, finis contemplationis

Duodenarius numerus abundans.

ADDITIONES AD LUMINARIA

Adhuc superest visio quinta in principio operis proposita, scilicet visio intelligentiæ per spiritum prophetiæ sublimatæ, quibus exercitiis contemplationis, quibus virtutibus, quibusque Scripturæ sacræ documentis, anima humana in via illustretur, ut per Sapientiam increatam novo et singulari inhabitandi genere, quæ [9] « omnibus mobilibus mobilior est, » illustraretur illustratione gratuita, ad prædicendum futura, ad dicendum longe distantia, ad aperiendum cordium secreta : pro quanto sibi Dominus hujus incerta et occulta divinæ sapientiæ dignabitur communicare, sicut multis sibi carissimis aperire dignatus est, ut patet de multis tam in Novo, quam in Veteri Testamento. Nam et hæc visio non minima pars est vitæ spiritualis. Superest etiam visio sexta in principio proposita, scilicet visio intelligentiæ per raptum mentis in Deum absorptæ, videlicet, quibus exercitiis et donis anima contemplantis appropinquat ad mentis excessum ecstaticum; quæ etiam revelationes fiunt animæ raptæ, et dulcedines, quantum sacræ Scripturæ auctoritas, et mysteria innuunt. Et hæc est ultima pars vitæ spiritualis in via. Et fit hac sexta visione homo formatus in animam viventem, post quam ultimate quiescit Deus in anima contemplantis, cessans a novorum donorum

[1] *Gen.*, XLIX, 22. — [2] *Apoc.*, III, 7. — [3] *Gen.*, XXXV, 18. — [4] *Deut.*, XXXIII, 12. — [5] *Apoc.*, II, 17. — [6] *Apoc.*, XXII, 14. — [7] *Dicebat*; qui? Saint Bonaventure. — [8] *Cant.*, III, 9, 10. — [9] *Sap.*, VII, 24. — (*a*) *Cæt. edit.* sapor.

collatione : ipsaque anima, prout status viæ patitur, in Deo quiescit, cessans a novis vitæ humanæ exercitiis in statu viæ. Superest etiam ultima visio, scilicet visio intelligentiæ per statum gloriæ consummatæ, quando fit reversio animæ ad corpus, quæ et qualiter in illo statu gloriæ videbit. Et hæc visio est post hanc vitam. Istæ autem tres ultimæ visiones adhuc plus continerent, quam quatuor prædictæ.

Sed, heu! heu! heu! superveniente statu excelsiori, et vitæ excessu domini et magistri hujus operis, prosecutionem prosecuturi non acceperunt. Hæc autem, quæ de quatuor visionibus notavi, talia sunt, qualia de ore loquentis rapere poteram in quaternum. Alii quidem duo socii mecum notabant; sed eorum notulæ præ nimia confusione, et illegibilitate, nulli fuerunt utiles, nisi forte sibi correcto, aut meo exemplari, quod legi poterat ab auditorum aliquibus. Ipse doctor operis, de ipso meo exemplari, et quamplures alii rescripserunt, qui pro eo mihi debent grates. Elapsis autem diebus multis, concedente mihi copiam temporis et libri reverendo patre fratre Thoma, ministro Alemaniæ superioris, rursum respexi quæ scripseram veloci manu, et visus sum recolligere ordinate, cooperante mihi memoria, quo loquentis vocem audieram, auditu, et visu quo recordabar gestuum loquentis, quæ solent memoriæ cooperari, secundum Philosophum [1], in libro *de Memoria et Reminiscentia*. Nec tamen apposui quidquam, quod ipse non dixerat, nisi ubi distinctionem librorum Aristotelis localiter amplius, quam ipse dixerat, distinxi. Alia autem non apposui, nisi quod etiam loca auctoritatum aliquarum assignavi. Legebatur, et componebatur hoc opusculum Parisiis, anno Domini MCCLXXIV [2], a Pascha usque ad Pentecosten, præsentibus aliquibus Magistris et Baccalaureis Theologiæ, et aliis fratribus centum sexaginta.

[1] Arist., *de Mem. et Remin.* — [2] Imo an. 1272. Vide dicta in Prænotandis ex Prodromo, initio voluminis hujus.

EXPOSITIO IN PSALTERIUM

ARGUMENTUM

(*Ex edit. Vatic.*)

Sanctum Bonaventuram, præter alia, quæ plurima, et doctrinæ, et pietatis suæ monumenta nobis (*a*) reliquit, in Psalterium etiam brevem expositionem scripsisse, compertum est. Cujus porro expositionis exemplar vetus, manu exaratum, tanquam præclarum munus Sixto Quinto, Pontifici Maximo, ex Hetruria allatum, in Typographia Vaticana, ab eo instituta, unde sacri Codices, Sanctorumque Patrum opera quam emendatissima prodeant, placuit una cum cæteris illius lucubrationibus recte ordineque imprimi, atque inde emitti ad Catholicæ Ecclesiæ usum. Est porro expositionis hujus liber sane hujusmodi, qualem illius auctorem, ipsum sanctum Bonaventuram, Doctorem et Seraphicum, et sapientem, devotumque agnoscunt, atque adeo profitentur gravissimi viri, qui bene sentiunt, illiusque operum usu litterate periti sunt. Jam vero Joannes Gerso, cui multum semper tributum est, id Bonaventuræ testimonium dat, ut salva pace aliorum Doctorum, dixerit, illum maxime idoneum esse, tum ad illuminandas suæ doctrinæ luce hominum mentes, tum pietatis, devotionisque ardore inflammandos salutares animi affectus. « Multi, inquit Trithemius, doctrinam proferunt; devotionem prædicant multi; pauci, scribendo libros, docuerunt utramque; Bonaventura sanctus et multos superavit, et paucos, dum ejus doctrina devotionem, devotio instruit doctrinam. » Ex hac igitur Psalterii expositione rem utramque animadverti licet : nam cum plena est doctrinarum locis, quibus hæreticorum impietas facile redarguitur; tum documentis abundat, quibus fidelium animi in omnes partes excitantur ad legis divinæ meditationem, devotionisque studium. Et vero, quod maxime ad rectam psallendi rationem plurimum adjumenti affert, ita in Psalmis exponendis singula is notat, ut interpretationem perpetuam adhibeat, unde psallentis, aut legentis mens incendi possit, non modo ad cogitationem, sed etiam ad desiderium illius imitandæ virtutis, quam Psalmorum explicatione ipse docet. Et quoniam ad officiorum divinorum preces dicendas attentissimus diligentissimusque fuit, id maxime studuit, ut, cum usu venit, eorum ritus mysteriaque explicaret aliquando ipsis psalmis, ex quibus præsertim magna illorum pars constat. Est hoc sancti Bonaventuræ proprium, ut verbis admodum brevis sit; at rerum sententiarumque comprehensione uberrimus. Itaque, etsi incise, commaticoque genere scribendi utitur, apparent tamen fere in singulis verbis singulæ sententiæ, atque adeo singula mysteria : de quibus, scholastico more, distincte, membratim, atque illuminate dicit. Id perspicue manifestum est in hac ipsa explanatione, quæ non modo locutionum forma, sed etiam

(*a*) *Edit. Vat.* is.

doctrina, est cum cæteris illius opusculis et expositionibus maxime consentiens. Etenim quæ consequentes ejus sunt explicationes librorum sacrorum, illaque potissimum in Ecclesiastem, quam ab eo conscriptam esse perantiquorum exemplarium certæ inscriptiones indicant, illæ quidem præclaris contextæ sententiis, præ se ferunt maximam divinarum litterarum copiam. Hæc ipsa valde elucet in hoc Psalmorum commentario, in quo, ut in cæteris, una item atque altera, quam hic noster recte novit, Veteris Testamenti editio cernitur. Sed est præterea aliud, quod non solum is explicavit animi sui sensa litteris, quas ab utriusque Testamenti fonte hausit, verum etiam Patrum traditionibus. Id illius præcipuum esse, cum liber significet, quem *Pharetram* inscripsit, tum alii, vel potius hæc ipsa solum explanatio declarat : in qua quoque, ut in reliquis opusculis quæ ab eo accepimus, præclare disseritur de sacræ Scripturæ præstantia, de cæteris liberalibus disciplinis, tanquam illius pedissequis. Sed res omnis in promptu est, nihilque attinet cur pluribus demonstretur.

PRÆFATIO [1]

Quisquis ad divinæ paginæ lectionem erudiendus accedit, in principio considerare debet, quæ sit illius Scripturæ materia, circa quam versatur ejus tractatus. Est autem illius principalis materia, opus restaurationis. Sunt enim duo opera : opus conditionis, et opus restaurationis. Opus conditionis est, quo factum est ut essent, quæ non erant; opus restaurationis est, per quod meliorata sunt, quæ perierant. Opere conditionis factus est mundus cum suis elementis; opere restaurationis, Verbi incarnatio cum suis sacramentis. Ex quo manifestum est, quod Scriptura cunctis aliis præcellit, tum materiæ dignitate, tum profunditate, et subtilitate. Et si quis diligenter attendit, potest percipere quod omnes artes, tam liberales, quam naturales, ei tanquam dominæ famulantur. Duo consideranda sunt in sacra Scriptura vel pagina præcipue; quod scientia ejus, vel ex rebus habetur, vel ex vocibus. Ex voce autem habetur, vel ex pronuntiatione : peritiam pronuntiandi comparamus nobis per grammaticam; significationem earumdem per dialecticam; utrumque per rhetoricam. Scientia vero rerum habetur per formas, vel per naturas : ut forma ad exteriora, natura ad interiora referatur. Attenditur autem forma, vel in numero, quod docet nos arithmetica; vel proportione, quod demonstrat musica; vel dimensione, quod geometria; vel motu, de quo consulit astronomia; de naturis, ut physica pertractat. Cum ergo in divina pagina necessaria sit omnium istorum prædictorum scientia, et singula de singulis doctrinam perficiant; patet, quod omnes aliæ scientiæ quasi pedissequæ sunt theologiæ. Ostenso siquidem quæ sit materia, restat, in quibus constet, assignare. Constat autem in duobus, scilicet in Novo, et in Veteri Testamento. In his autem duobus totum corpus canonicæ Scripturæ continetur. Prætermisso autem Novo, de Veteri ad præsens agamus. Sciendum ergo [2] quod Hebræi, Esdra auctore, libros Veteris Testamenti,

[Margin notes: Opus conditionis et restaurationis. — Sacræ Scripturæ præstantia. — Duo consideranda in sacra Scriptura. — Scientia rerum habetur per formas, vel per naturas. — Materia Sacræ Scripturæ. — Divisio]

[1] Indicem analyticum, qui ex vetusta exemplari Ms. in cæteris editionibus hoc loco legitur, ad calcem voluminis tomi rejecimus. — [2] Hieron., in *Prolog. Reg.*; Isidor., *Etymolog.*, lib. VI, c. I.

Testamenti Veteris. secundum numerum suarum litterarum, in viginti duo volumina distinxerunt, eosque in tres ordines diviserunt, Legem, Prophetas, et Hagiographa (*a*) : Moysique legem, quæ *Thorah* hebraice dicitur, in quinque volumina distinguentes, qui est primus ordo hujus primi ordinis : primus liber *Bereschith* est, seu *Genesis ;* secundus, *Veelle schemoth*, sive *Exodus ;* tertius, *Vaiicra*, sive *Leviticus ;* quartus, *Vaiedabber*, sive *Numeri ;* quintus, *Elleh Haddebarim*, sive *Deuteronomius;* ecce Pentateuchus. Secundi ordinis primus liber est, *Jehosua ben Nun* (*b*), qui et latine *Jesu filius* (*c*) *Nave* : nam binominis fuit, et pater et filius ; secundus *Sophetim* (*d*), sive *Judicum ;* tertius *Samuel*, qui est primus et secundus (*e*) *Regum ;* quartus *Melachim* (*f*), qui est tertius et quartus (*g*) Regum ; quintus *Isaias ;* sextus *Hieremias ;* septimus *Ezechiel* (*h*) ; octavus *There Hassar* (*i*), id est, duodecim prophetæ minores, qui pro sui brevitate, in uno rediguntur. Tertius ordo Hagiographorum, in quo sunt novem libri. Primus est *Job ;* secundus, *Psalterium*, quod præ manibus habemus ; tertius, *Mischle*, qui est *Proverbia* Salomonis : quartus, *Coheleth*, qui *Ecclesiastes :* quintus, *Schir haschirim* (*j*), quod est *Canticum Canticorum* ; sextus *Daniel* ; septimus *Dibere iamim* (*k*) id est, *Verba dierum*, sive *Paralipomenon ;* octavus, *Esdras ;* nonus, *Esther*. Collecti ergo de primo ordine quinque, unde et *Pentateuchus* dicitur a *pente*, quod est *quinque*, et *teuchus*, quod est *volumen*, nam *theta* positio est [1] ; de secundo vero, octo ; de tertio, novem : similiter sunt viginti duo. Et omnes revera sunt Hagiographi, id est sacra Scriptura ; sed ad ultimum ordinem appropriatum est vocabulum : sicut et hoc nomen, *Angelus*, cuilibet de novem ordinibus convenit, sed inferiori ordini appropriatum est. Similiter et hoc nomen, *Confessor*, cuilibet Sanctorum convenit ; sed specificatur ad illos solos, qui non apostoli, nec martyres.

Hagiographi nomen commune est omnium librorum sacræ Scripturæ.

Auctor, causa, et nomen libri. Primo ponitur commendatio auctoris ; secundo causa nominis ; tertio comprehensionis causa, scilicet, quare tot psalmi ; quarto causa distinctionis, scilicet quare ponit tres quinquagenas ; quinto causa frequentationis. Causa nominis dupliciter : vel causa administrationis, vel causa similitudinis. Causa administrationis : dicitur hic liber *psalterium*, quia sicut David cantando ante arcam, in psalterio ita faciebat modulationes, scilicet psalmi. Causa similitudinis, scilicet quare psalterium, duplex : vel quia in illo instrumento sunt decem chordæ, et in hoc libro docetur observantia decem præceptorum ; vel quia (*l*) sicut hoc instrumentum reddit sonum a superiori, ita hic liber docet nos servire Deo pro æternis, quæ sursum sunt. Nota : secundum tria genera linguarum, hic liber tria sortitur nomina : nam latine dicitur liber *Hymnorum*, vel *Soliloquiorum ;* græce, sicut dicitur in *Paralipomenon* (*m*), *Psalterion* (*n*) ; hebraice *Nebalim* (*o*), vel *Sepher tehillim*. Sed *Nebalim* sonat idem, quod liber Soliloquiorum [2] ; *Sepher tehillim*, idem quod liber *Hymnorum*. Ergo habet duo nomina in latino, et duo nomina in hebræo. Nota : psalterium reddit sonum a superiori, quia chordæ sunt superius ; cithara autem ab inferiori, quia chordæ sunt inferius, et lignum circumquaque. Nam quod dicitur medium, dicitur infimum. Nota : dicitur David eximius prophetarum, id est, maximus prophetarum, propter tria, scilicet : propter regiam dignitatem, unde hoc [3] : « Inveni David servum meum, » etc. ; et propter humilitatis eximiam abundantiam,

Psalmorum nomen triplex.

David eximius propheta

[1] Id quod *theta* dicitur, ut cuique notum est, nihil est aliud quam octava littera alphabeti græci. Græca vero vox quæ respondet voci latinæ *Positio*, est, θέσις, quæ profecto parum habet analogiæ cum τεῦχος. — [2] *Nebalim* significat citharam, vel aliud quidpiam instrumentum musicum. — [3] *Ps.* LXXXVIII, 21.

(*a*) *Al.* Agiographa, et sic deinceps. — (*b*) Cæt. edit. *Bennum*. — (*c*) Cæt. edit. omitt. *Filius*. — (*d*) Cæt. edit. *Sophtin*. — (*e*) *Cæt. edit. omitt.* et secundus. — (*f*) Cæt. edit. *Malachim*. — (*g*) *Cæt. edit. omitt.* tertius et quartus. — (*h*) Edit. Ven. *Ezechias*. — (*i*) Cæt. edit. *Thare Hasser*. — (*j*) Cæt. edit. *Scir hascirim*. — (*k*) Cæt. edit. *Debriamim*. — (*l*) *Cæt. edit.* præceptorum ; et. — (*m*) *Suppl.* libris. — (*n*) Cæt. edit. *Psalterium*. — (*o*) Cæt. edit. *Nablum*, et sic deinceps.

unde Dominus de David [1] : « Inveni virum secundum cor meum ; » et propter promissionem ei factam, unde hoc [2] : « De fructu ventris tui, » etc. **David tuba.** David dicitur *tuba*, quia tubis utimur in tribus, scilicet in bello, in conviviis, in festis. Quibus tubis usus est David in bello, unde [3] : « Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium ; » in conviviis, unde hoc [4] : « In voce exultationis, et confessionis, sonus epulantis ; » in festis, unde hoc [5] : « Buccinate in neomenia tuba. » Nota : Judæi tantum observant annum septimæ decadis, qui dicitur **Jubilæus** *jubilæus ;* sed quinquagesimus dicebatur *Jubilæus*. Dicimus, quod Judæi septuaginta annis fuerunt in captivitate, et non potuerunt facere annum jubilæum ; sed antequam exirent, habuerunt a Cyro licentiam redeundi. Fecerunt ergo annum jubilæum, quando liberati fuerunt, scilicet septimo anno septimæ decadis, id est, post septimam decadem, scilicet quando plenarie fuerunt liberati ; vel septimo anno septimæ decadis, id est, septimo anno ante septimam decadem, quando habuerunt licentiam redeundi ; et ita inclusive, vel exclusive legatur : reperitur hoc in Epistola *ad Galatas* [6] ; vel casu contigit quod quando exierunt de captivitate, fuit annus jubilæus : hoc dicit Meldensis [7] ; vel sic legatur littera : « Observant annum septimum decadis ; » et fuit vitium scriptoris, et uno addito, vel primo computato, fiunt quinquaginta ; nam septies septem fiunt quadraginta novem. [8] « Da partes septem : » *septem* potest esse dativus, id est : Da partes vitæ tuæ septenario, id est Veteri Testamento, vel qui jubilæus dicitur ; id est, observant septimum annum, et observant annum, qui jubilæus dicitur ; vel, ut dicit Parisiensis, ibi ponit decades ; vel : Da vitæ tuæ partes septem, id est, Vetus Testamentum ; et ita *septem* est accusativus. **Causa frequentationis Psalterii.** Nota : triplex est causa frequentationis hujus libri præ aliis. Frequentatur enim tum pro sui perfectione, quia perfectius tractat de Christo, quam alii ; tum pro sui apertione, qui apertius tractat, ut dicit Evangelium [9] ; tum pro certitudine veniæ : nam cum videmus David tantum peccatorem esse conversum, nulli relinquitur locus diffidentiæ. Nota : ab Hieronymo [10] dicitur, quod quinque distinctiones fiunt per *Fiat, fiat ;* in Psalterio tantum quatuor reperiuntur, ut in [11] : « Beatus, qui intelligit super egenum, » etc. ; et in [12] : « Deus, judicium tuum, » etc. ; et in [13] : « Misericordias Domini ; » et ibi [14] : « Confitemini Domino. » Diximus, quod quinque distinctiones fiunt per *Fiat, fiat,* id est, quinque distincta ; nam alibi dicitur : « Secta semper superant sectiones in uno ; » veluti, si lignum dividas in duo, ibi una erit sectio, et duo secta. Si in tria dividatur, ibi erunt sectiones duæ, et tria secta ; sic deinceps. Ita in Psalterio, *Fiat, fiat*, quater positum, quinque facit secta, scilicet quinque distincta. Verum est ergo, quod fiunt quinque distinctiones per *Fiat, fiat*, quater **Prophetia duplex.** positum, id est, quinque distincta. Item nota : alia prophetia soliloquium, alia signiloquium : soliloquium, ut prophetia David, quia nullo adminiculo exteriori prophetarum, sed solius Spiritus sancti instinctu ; prophetia, quæ est signiloquium, id est, ex quodam signo, alia fit per facta, alia per dicta, alia per somnia, alia per visiones. Nota [15] : « Ecce virgo concipiet : » Augustinus dicit, quod hanc prophetiam necesse est impleri. Quod verum est, si *Necesse* determinet necessitatem consequendi, non consequentis : necessarium est, si Deus prædixit evenire, vel evenit ; sed non sequitur, quod si prædixit, necesse est evenire.

[1] *Act.*, XIII, 22. — [2] *Ps.* CXXXI, 11. — [3] *Ps.* XVII, 35. — [4] *Ps.* XLI, 5. — [5] *Ps.* LXXX, 4. — [6] *Gal.*, IV, 10, quo loco S. Hieronymus. — [7] Durandus fortasse. Sed Durandus ille Meldensis anno 1318 defunctus est : unde sequeretur hancce præfationem, vel saltem annotationem hic intermixtam, S. Bonaventuræ tribuendam non esse. — [8] *Eccle.*, XI, 2. — [9] *Luc.*, XX, 42. — [10] Hieron., *in Psal.* XL, et *ad Sophron.*, epist. CXXXIV. — [11] *Psal.* XL, 14. — [12] *Psal.* LXXI, 19. — [13] *Psal.* LXXXVIII, 53. — [14] *Psal.* CV, 48. — [15] *Isa.*, VII, 14.

[1] « Justo non est lex posita, » id est, imposita, quasi ad onus; vel, justo non est lex posita ad justificandum, quasi lex justificet: nam [2] lex neminem duxit ad perfectionem; vel non est justo lex posita, id est, pro justo.

PSALMUS DAVID I.

1. *Beatus vir, qui non abiit in concilio impiorum.* Homo quando cogitationem suam ad terrena flectit, a patria in exilium vadit. Primum per vanitatem abiit, deinde per delectationem stat, per consensum sedet, per opus ædificat, per separationem inhabitat. Nam est accessus animæ ad Deum, et recessus: unde dicitur [3]: « Ibimus in itinere (*a*) trium dierum. » Accedendi iter est per diem, recedendi per noctem. Quot noctibus recedit, tot diebus redit. Recedendi primæ noctis iter est per superbiam, qua Deum deserit; secundæ noctis iter est per concupiscentiam, qua alia præter Deum appetit; tertiæ noctis per obstinationem, qua in alienis præter Deum requiescit. In superbia est vanitas; in concupiscentia, delectatio; in obstinatione, consensus. Per vanitatem abit, per delectationem stat, per consensum sedet. Per superbiam recedens a Deo, vadit ad se, ut requiescat in se; per concupiscentiam descendit sub se, ut requiescat in carne; per obstinationem trahitur extra se, ut requiescat in carne, visibilium specie, ut permaneat in delectatione. Primum vadit de virtute sua gloriari; secundo in vitiis suis delectari; tertio in transitoriis consolari. Primo [4], « Maledictus homo, qui confidit in homine; » secundo [5], « qui ponit carnem brachium suum; » tertio [6], « qui speravit in multitudine divitiarum suarum. » Redeundi ad Deum, prima reversio est ab alienis ad propria; secunda, a malis ad bona; tertia, a studio virtutis ad perceptionem internæ et æternæ dulcedinis. Hi sunt tres dies accedendi ad Deum. Tres leguntur Dei positiones: nam dicitur requiescere, vel jacere, sedere, stare: requiescere, ad justificandum: sedere, ad judicandum; stare, ad adjuvandum. De primo [7]: « Super quem requiescit spiritus Domini, nisi super humilem et quietum (*b*)? » De secundo [8]: « Cum sederit filius hominis in sede majestatis suæ; » et de tertio [9]: « Stephanus vidit (*c*) cœlos apertos, et Jesum stantem, » etc. Ita ibi exponitur.

2. *Meditabitur die ac nocte.* Tria sunt in homine: lectio, meditatio, oratio. Lectione loquitur nobiscum Deus; unde hoc [10]: « Qui habet aures audiendi, audiat. » Meditatione, interrogas ipsum; oratione, rogas: unde hoc [11]: « Petite, et accipietis; pulsate, et aperietur vobis. » Oratio petit; meditatio pulsat: petite oratione; pulsate meditatione. *Lectio, meditatio, et oratio.*

3. *Et erit tanquam lignum.* Tres sunt paradisi, tres incolæ, et tria ligna vitæ. Primus terrestris, cujus incola fuit primus Adam; secundus fidelium, scilicet Ecclesia sanctorum, quam fundavit et inhabitavit Christus; tertius cœlestis, scilicet Ecclesia triumphans, quam Deus inhabitat. In primo est lignum vitæ, arbor materialis; in secundo, humanitas Salvatoris; in tertio, tota Trinitas. Nota: homo arbor fuit in conditione, folium in tentatione, stipula in dejectione. Unde Job [12]: « Contra folium, quod vento rapitur, » etc. Sed fuit arbor in conditione, unde hic dicitur: *Et erit tanquam lignum*, etc. Spiritus sanctus dicitur aqua, propter tria quæ facit aqua, sic et Spiritus sanctus: scilicet quia aqua refrigerat, sic et

Paradisi tres, incolæ tres, ligna vitæ tria.

Homo arbor, folium et stipula.

Spiritus sanctus aqua dicitur.

[1] I *Tim.*, I, 9. — [2] *Hebr.*, VII, 19: *Nihil ad perfectum adduxit lex.* — [3] *Gen.*, XXX, 36. — [4] *Jerem.*, XVII, 5. — [5] Ibid. — [6] *Ps.* XLVIII, 7. — [7] *Isa.*, LXVI, 2. — [8] *Matth.*, XIX, 28. — [9] *Act.*, VII, 55. — [10] *Matth.*, XI, 15. — [11] *Matth.*, VII, 7. — [12] *Job*, XIII, 25.

(*a*) *Vulg.* Posuit spatium itineris. — (*b*) *Vulg.* Ad quem autem respiciam, nisi ad pauperculum, et humilem spiritu? — (*c*) *Vulg.* Ecce video.

Spiritus sanctus, unde hoc [1] : « Spiritus sanctus superveniet in te, » etc. ; et quia satiat : unde hoc [2] : « Aqua sapientiæ salutaris potabit eos, » et hoc [3] : « Qui sitit, veniat ad me, et bibat. » Et propter liberum cursum, unde hoc [4] : « Spiritus ubi vult, spirat : » et hoc [5] : « Exultavit ut gigas. » Nota : In Psalterio non fit mentio de Adam, nisi per remotionem. Quidam moriuntur in peccatis, unde [6] : « In peccatis moriemini ; » quidam pro peccato, scilicet originali : nam et mortem, et omnes defectus habemus pro originali peccato. Labor est in ingressu, in egressu, et in progressu.

Labor, seu gravamen.

6. *Ideo non resurgent* (a) *impii in judicio.* Quatuor sunt genera hominum : judicati, et damnati ; alii, quorum salus certa : alii, quorum salus incerta. Quadruplex resurrectio : duæ in præsenti, scilicet animæ : duæ in futuro, scilicet corporis : resurrectio in fide, et ad fidem : resurrectio ad tormentum, et ad gloriam. Resurrectio ad fidem, id est, habendam fidem, quam non habebat infidelis, unde hoc [7] : « Omnes sitientes, venite ad aquas. » Resurrectio in fide, ut ante tempus credens incipit fieri bonus, unde hoc [8] : « Si frater tuus peccaverit in te, dimitte ei, non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies. » Resurrectio ad tormentum malorum, ad gloriam bonorum. Ad resurrectionem animæ tria sunt necessaria, scilicet mali vitatio, unde [9] : « Declina a malo, et fac bonum. » Melioris boni adeptio, unde hoc : Dominus volenti sepelire patrem suum, præcepit [10] sequi se, quia hoc melius quam sepelire mortuum ; unde etiam Apostolus [11] : « De virginibus præceptum Domini non habeo ; consilium autem » meum est, « ut sic maneant. » Obedientiæ subjectio, unde Dominus Petro [12] : « Vade retro (b), Satana, » quia non obedisti mihi. Nota : Sancti dicuntur judicare in futuro propter tria : propter loci eminentiam, propter majorem cognitionem, propter sententiæ approbationem : quia boni erunt in eminentiori loco, mali in superficie terræ ; et plus cognoscent de judicio, quam alii, et quia approbabunt sententiam a Domino datam, quodam nutu, non sono vocali. Approbabunt ergo sententiam, non mali, sed boni : quod repræsentatur in ecclesia, cum clerici respondent : « Amen, » et laici tacent. Nota : Quatuor sunt judicia Dei : primum, secundum præscientiam (c), quo judicat nos, antequam simus ; secundum, secundum causam, vel meritum, quo judicat in præsenti ; tertium, secundum operationem, unde hoc [13] : « A fructibus eorum cognoscetis eos ; » quartum, secundum retributionem, quo judicat in futuro. Item est judicium Dei occultum, et manifestum : prima duo ad judicium occultum, secunda duo ad manifestum referuntur.

Quadruplex hominum genus. Resurrectio quadruplex. Ad resurrectionem animæ tria necessaria. Sancti dicuntur judicare in futuro. Amen quid. Quatuor judicia Dei.

PSALMUS DAVID II.

1. *Quare fremuerunt gentes?* 3. *Dirumpamus vincula eorum.* Nota congruam similitudinem vinculorum, et mandatorum. Vinculis trahimur, retrahimur, astringimur : vincula attrahentia sunt præceptiones ; retrahentia, prohibitiones ; constringentia, admonitiones. De primo [14] : « Dilige Dominum (d) ; » de secundo [15] : « Non occides ; » de tertio [16] : « Si vis (e) esse perfectus, vende omnia, quæ possides (f), et da eleemosynam pauperibus. » Præceptio est eorum, quæ fieri oportet ; prohibitio eorum, quæ fieri non licet ; admonitio eorum, quæ expedit fieri, et sine culpa possunt præteriri.

Congrua similitudo vinculorum : præceptio, prohibitio, admonitio.

Projiciamus a nobis jugum ipsorum. Est subjectio necessitatis, unde hoc [17] : « Donec ponam inimicos, » etc. ; et hæc omnia

Jugum subjectio

[1] *Luc.*, I, 35. — [2] *Eccli.*, XV, 3. — [3] *Joan.*, VII, 37. — [4] *Joan.*, III, 8. — [5] *Psal.* XVIII, 6. — [6] *Joan.*, VIII, 24. — [7] *Isa.*, LV, 1. — [8] *Matth.*, XVIII, 15, 22. — [9] *Psal.* XXXVI, 29. — [10] *Matth.*, VIII, 22. — [11] I *Cor.*, VII, 25, 8. — [12] *Matth.*, XVI, 23. — [13] *Matth.*, VII, 16. — [14] *Eccli.*, VII, 32. — [15] *Exod.*, XX, 13. — [16] *Matth.*, XIX, 21. — [17] *Psal.* CIX, 2.

(a) Cæt. edit. *Ideo resurgent.* — (b) *Vulg.* post me. — (c) *Cæt. edit.* præsentiam. — (d) *Vulg.* eum qui te fecit. — (e) *Cæt. edit.* de tertio : Vis — (f) *Vulg.* vende quæ habes.

serviunt Deo, sive velint, sive nolint. Est subjectio simulationis, unde hoc [1] : « Cur (*a*) vocatis me : Domine, Domine, et non facitis, quæ ego dico ? » Est subjectio cupiditatis, unde hoc [2] : « Confitebitur (*b*) tibi, cum benefeceris ei. » Est subjectio amoris, unde Apostolus [3] : « Obedite præpositis vestris. »

Postulatio Christi

8. *Postula a me*, etc. Christus postulat dicto, ut hic [4] : « Dimitte eis, quia nesciunt quid faciunt ; » facto, ut hic interpellando, quia interpellat pro nobis ad Patrem : et hoc dupliciter, scilicet, vel repræsentando Patri cicatrices, vel faciendo nos interpellare.

Ecclesia hæreditas Christi.

Dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Ecclesia dicitur hæreditas Christi propter tria : quia eam possidet, unde hoc [5] : « Habeo alias oves, et vocem meam audiunt : nemo potest eas rapere de manibus meis ; » et quia eam colit, unde hoc [6] : « Ego posui te, ut evellas, et destruas, tollas, et disperdas, et dissipes, et ædifices, et plantes ; » et quia sicut hæreditas pascit dominum suum ; unde hoc [7] : « Meus cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei. » Propter hæc tria, quæ hæreditati conveniunt, dicitur hæreditas Christi.

Deus timendus.

11. *Servite ei cum tremore*. Omnis perfectus debet eum timere propter tria : propter culpam occultam, unde hoc [8] : « Delicta quis intelligit ? » Et Apostolus [9] : « Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum ; » propter sui insufficientiam, unde hoc [10] : « Non sunt condignæ passiones hujus temporis, » etc. ; et propter futuram ruinam, scilicet ne peccet in futuro, unde hoc [11] : « Beatus est, qui semper est pavidus. »

Deus in præsenti patiens propter tria.

12. *Ne quando irascatur Dominus*. Deus dicitur in præsenti patiens propter tria : quia et malis multa præstat, unde hoc [12] : « Facit solem suum oriri super bonos et malos : » [13] « Qui dat jumentis escam ipsorum ; » et quia peccantes diu expectat, scilicet non statim punit, unde hoc Dominus [14] : « Hæc fecisti, et tacui ; et quia consolatorie punit, unde hoc [15] : « Virga tua et baculus tuus, » etc. (*c*)

Expositio moralis.

Vel moraliter potest exponi. 1. *Quare fremuerunt gentes ?* Gentes, quæ Deum non colunt, sed idola, sunt perversæ cogitationes ; populi inania meditantes, sunt vanæ et ineptæ cogitationes. De primis [16] : « Perversæ cogitationes separant a Deo. » De secundis [17] : « Spiritus sanctus disciplinæ effugit (*d*) fictum, et aufert (*e*) se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu. » Quod Propheta vocat *gentes*, hoc est, perversas cogitationes sine intellectu. Sicut gentes pejores sunt quam populi, ita cogitationes, quæ non sunt sine nequitia, id est, quæ sunt cum intellectu, pejores sunt his quæ sunt sine intellectu. Nam gentes sine sacramento fidei et fide sacramenti ; populi saltem cum sacramento fidei. Propheta vero utrasque cogitationes increpat, dicens : *Quare fremuerunt*, etc. Nota : fremere irrationabilium est : gentes vero fremere, est pravo desiderio contra rationem insurgere. Cogitationes perversas et ex nequitia increpat, dicens ibi : *Quare gentes ;* cogitationes irrationabiles ibi : *Quare fremuerunt*. Nota : inania cogitare, veniale ; meditari, mortale. Cogitationes carnales, et vagas, et sine intellectu, ibi redarguit : *Quare populi inania ?* cogitationes cum mortali, ibi : *Quare meditati sunt ?*

Gentes, Populi. — Fremere — Inania cogitare, meditari

Reges, Principes.

2. *Astiterunt reges terræ*. Sicut diximus, per gentes et populos, cogitationes ; hic etiam per reges et principes, affectiones intelliguntur : nam sicut reges et principes præsunt gentibus et populis, ita affectiones cogitationibus. Vel sic, ut per reges dæmones intelligantur, qui subvertendis hominibus potius fraude, quam virtute præesse nituntur ; principes, qui æquo potius. Vel priorum tentatio fit fraudulentia ; secundo-

[1] *Luc.*, VI, 46. — [2] *Psal.* XLVIII, 19. — [3] *Hebr.*, XIII, 17. — [4] *Luc.*, XXIII, 34. — [5] *Joan.*, X, 16, 29. — [6] *Jerem.*, I, 10. — [7] *Joan.*, IV, 34. — [8] *Psal.* XVIII, 13. — [9] I *Cor.*, IV, 4. — [10] *Rom.*, VIII, 18. — [11] *Prov.*, XXVIII, 14. — [12] *Matth.*, V, 45. — [13] *Psal.* CXLVI, 9. — [14] *Psal.* XLIX, 21. — [15] *Psal.* XXII, 4. — [16] *Sap.*, I, 3. — [17] Ibid., 5.

(*a*) *Vulg.* Quid autem. — (*b*) *Cæt. edit.* Confitebimur. — (*c*) *Cæt. edit. non habent*, etc. — (*d*) *Vulg.* effugiet. — (*e*) *Item* auferet.

rum, violentia. Primi, quasi regendo, hominibus astutia præsunt ; secundi imperando, hominibus instantia dejectis præsunt. *Reges assistunt*, quando vicissim sibi ad nos expugnandos opem ferunt. Sic principes in unum conveniunt, gentibus frementibus, et populis inania meditantibus. *Reges assistunt, principes in unum conveniunt*, quia perversis et vanis cogitationibus, id est, gentibus et populis perstrepentibus, maligni spiritus tentandi aditum inveniunt. Nota : hi reges terræ vocantur, id est, peccatorum; nam de peccatore dicitur [1] : « Terra es, et in terram ibis. » Nota : Apostolus vocat dæmones [2] « principes hujus mundi. » Sequitur : *Adversus Dominum, et adversum Christum ejus.* Per Dominum, Creatorem; per Christum, intellige Salvatorem. Alia enim sunt dona naturæ, alia gratiæ. Dona naturalia ad Dominum; dona gratuita, id est, virtutes, ad Salvatorem et Christum referimus.

Dona naturæ et gratiæ

Quando quis dona gratiæ destruit, contra Salvatorem specialiter agit; quando dona naturæ corrumpimus, contra Creatorem peccamus. Gentes, populi, reges, principes contra Christum et Dominum assistere dicuntur, quia contra Creatorem in nobis corrumpunt opus creationis, id est, naturalia; et contra Salvatorem, id est, Christum, evacuare satagunt opus salvationis, id est, virtutes. Sequitur : *Dirumpamus vincula eorum.* Vinculis retinemur, ne eamus, quo volumus. Sub jugo cogimur operari, quod nolumus. Duo mala magna, impediri a bono, occupari a malo. A bono nos revocant vincula cupiditatis; ad malum nos impellit jugum timoris. [3] « Noli diligere mundum, neque ea quæ sunt in mundo, » et vincula dirupisti. [4] « Noli timere eos qui occidunt corpus; » et jugum projecisti : *Dirumpamus*, etc.

Cur Deus potius in cœlis. Cœlum tripliciter intelligitur.

Sequitur : *Qui habitat in cœlis, irridebit eos.* Cum Deus sit ubique, quare dicitur esse in cœlis? Notandum autem, quod res non dicitur esse, nisi ubi videtur. Unde quamvis sit in inferno, non dicitur ibi esse, quia ibi non videtur; nec in terra, id est, in peccatore : sed in cœlo, quod tripliciter intelligimus. Primum cœlum, imperfectum propter fidem; huic supereminet aliud cœlum, scilicet dignitas spiritualium virorum; huic et tertium, scilicet sublimitas angelorum. In primo cœlo videtur DEUS per solam fidem : in secundo, per contemplationem; in tertio, facie ad faciem. Tantum in hujusmodi cœlis habitat DEUS per gratiam, cum ubique sit per potentiam. Ideo dicitur : « Qui habitat in cœlis. » Vel per terram, corpus hominis; per animam, cœlum intelligitur, in quo habitat : unde dicitur : « Sedes DEI, anima justi. » Unde alibi [5] : « Hic habitabo, quoniam elegi eam. » Nota : irridendo fœditatem, quam aliquis habet, dissimulamus; subsannando, naturam, quæ est, simulamus. Perversi ergo a DEO deridentur, cum de se tam magna præsumunt; subsannantur, cum tam falsa, vel prophanantur, cum tam vana concipiunt de DEO vel dæmonibus, qui irridentur, cum se aliquid posse contra electos gloriantur; subsannantur, cum contra DEI dispositionem aliquid facere arbitrantur.

PSALMUS DAVID III.

Titulus quinque modis sumitur.

1. *Domine, quid multiplicati sunt?* Quinque modis sumitur titulus in sacra Scriptura, scilicet in Psalterio, scilicet in transumptione, a loco, a tempore, a nomine, a re gesta. De primo, ut [6] *Psalmus pro torcularibus;* de secundo, ut [7] *Psalmus David, cum latuit in spelunca;* de tertio, ut [8] *Psalmus de quinta sabbati;* de quarto, ut *Psalmus primus;* de quinto, unde (*a*) [9] *Psalmus David, cum fugeret a facie Saul.*

Deus quot modis providet creaturæ

Nota : Deus providet tria creaturæ : gubernationem, glorificationem, malitiæ damnationem (*b*). Est multiplicatio fidelium in numero; unde hoc [10] : « Leva oculos tuos, et vide; omnes gentes

[1] *Gen.*, III, 19, quoad sensum. — [2] *Ephes.*, VI, 12. — [3] I *Joan.*, II, 15. — [4] *Matth.*, X, 28. — [5] *Psal.* CXXXI, 14. — [6] *Psal.* VIII. — [7] *Psal.* CXLI. — [8] *Psal.* XCIII. — [9] *Psal.* LVI. — [10] *Isa.*, XLIX, 18.

(*a*) *Leg.* ut. — (*b*) *Cæt. edit.* tribus creat. : gubernatione, glorificatione, mal. damnatione.

tibi venerunt. » Est multiplicatio meritorum; unde hoc[1] : « Omnis gloria ejus, filiæ regis, ab intus, » etc. Est multiplicatio præmiorum; unde hoc[2] : « In domo patris mei mansiones multæ sunt. » Est multiplicatio in quantitate, superaddita numerato; unde hoc[3] : « Mensuram bonam et confertam dabunt in sinu vestro. » Est multiplicatio in malo; unde[4] : « Multiplicati sunt super numerum. »

Mors Christi, dormitio

6. *Ego dormivi, et soporatus sum.* Mors CHRISTI, dormitio propter tria, quæ dormienti conveniunt : propter facilem evigilationem, nam CHRISTUS facile resurrexit, unde[5] : « Potestatem habeo ponendi animam meam, » etc.; et propter minimam moram, quia, sicut dormiens parum est in dormitione, ita CHRISTUS parum in morte, unde hoc[6] : « Sicut fuit Jonas in ventre ceti, » etc.; et propter integritatem, unde[7] : « Non dabis sanctum tuum videre corruptionem; » et hoc[8] : « Non peribit capillus de capite vestro. » Ita qui dormit, cum omni integritate evigilat.

Psalmus Cantici.

Nota : *Psalmus Cantici*, vel *Canticum Psalmi*, per genitivum, semper intellige præcedentem. Aliter exponitur in persona Ecclesiæ hoc : « Cum fugeret David a facie filii sui Absalon. » Sancti quoque fugiunt temporalem persecutionem, unde hoc[9] : « Si vos persecuti fuerint de una civitate, fugite in aliam. » Cumque fugiunt temporalem pœnam, scilicet peccatum, unde hoc[10] : « Fugite de medio Babylonis. » Quandoque pœnam æternam, ut in morte, unde hoc[11] : « Anima nostra, sicut passer, erepta est de laqueo. »

Fuga sanctorum.

PSALMUS DAVID IV.

Finis multiplex.

1. *In finem in carminibus* (a). Est finis loci, unde hoc[12] : « Attingens a fine usque ad finem fortiter. » Et est finis temporis, unde hoc[13] : « Nos sumus, ad quos fines sæculorum deveniunt. » Est finis consummationis, quæ dividitur in finem consummationis virtutis, quæ est charitas, unde hoc[14] : « Omnis consummationis vidi finem; » et in finem consummationis æternæ hereditatis, quæ est Christus, unde hoc[15] : *In finem Psalmus David.* Est finis consummationis, ut diabolus. Est finis, scilicet causa finalis, unde versus :

Temporis atque loci finis, perfectio causæ,

scilicet finalis (b). Est consummatio præceptorum, unde hoc[16] : « Consummabo novum testamentum super domum Juda. » Est consummatio meritorum, unde hoc[17] : « Omnis consummationis vidi finem. » Est consummatio præmiorum, unde Christus dicitur consummatio in præsenti ad justitiam, et in futuro ad gloriam.

Consummatio multiplex

4. *Et scitote quoniam mirificavit.* Proprietas diapsalmatis est, ut de alio in præcedenti, quam in sequenti fiat sermo; quod faciebat David in Psalterio, faciendo punctum, scilicet silentium inter lectiones et psalmos; quia de alio (c) agitur in lectione, et de alio in psalmis, quod est proprietas diapsalmatis.

Diapsalma.

7. *Signatum est super nos*, etc. Aliquando dicitur signatum, quia clausum, unde Dominus[18] : « Verba mea, quasi libri signati; » et signatum, quasi discretum, unde hoc[19] : « De tribu Juda duodecim millia signati; » et signatum, quasi insignitum, unde hoc : *Signatum est super nos lumen vultus.*

Signatum quotmodis.

9. *In pace in idipsum dormiam, et requiescam.* Quidam dormiunt in contemplatione, unde hoc[20] : « Ego dormio, et cor meum vigilat; » quidam in felici expectatione, unde hoc[21] : « Nolumus vos ignorare de dormientibus; » quidam in requie, unde hoc[22] : « Ego et pueri mei mecum sunt in cubili. »

Dormire varie.

[1] *Psal.* XLIV, 14. — [2] *Joan.*, XIV, 2. — [3] *Luc.*, VI, 38. — [4] *Psal.* XXXIX, 6. — [5] *Joan.*, X, 18. — [6] *Matth.*, XII, 40. — [7] *Psal.* XV, 10. — [8] *Luc.*, XXI, 18. — [9] *Matth.*, X, 23. — [10] *Jerem.*, LI, 6. — [11] *Psal.* CXX, 7. — [12] *Sap.*, VIII, 1. — [13] I *Cor.*, X, 11. — [14] *Psal.* CXVIII, 96. — [15] *Psal.* LXIV, in titulo, vel hic ipse *Psal.* IV. — [16] *Bar.*, II, 31, sec. al. interp. — [17] *Psal.* CXVIII, 96. — [18] *Isa.*, XXIX, 11. — [19] *Apoc.*, VII, 4. — [20] *Cant.*, V, 2. — [21] I *Thess.*, IV, 12. — [22] *Luc.*, XI, 7.

(a) Cat. edit. *Cum invocarem, exaudivit.* — (b) Cat. edit. add. *Cum invocarem.* — (c) *Cat. edit.* illo.

PSALMUS DAVID V.

Ecclesia libera.

2. *Verba mea.* Ecclesia dicitur libera, quia liberata a peccato; unde hoc [1] : « Si Filius liberaverit (*a*), vere liberi eritis; » et quia libera ab onere legis, quia hoc erat « onus [2], quod nec patres nostri portare potuerunt; » et hoc [3] : « Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, » etc.; et quia libera a diabolo, unde hoc [4] : « Venit fortis, et alligavit fortem. » Synagoga dicitur captiva, quia servit pro temporalibus, unde hoc [5] : « Dabo vobis terram fluentem lac et mel; » et quia timore mortis serviebat, unde hoc : « Qui peccata facit, vivit in illis; » et quia non poterat solvi a peccatis, unde hoc [6] : « Lex neminem ad perfectum (*b*). »

3. *Deus meus.* Deus proprie dicitur esse propter tria : Quia non mutatur per affectus, unde hoc [7] : « Ego sum Deus, et non mutor; » et quia non mutatur per loca, unde hoc [8] : « Sapientia attingit a fine ad finem fortiter : » neque per tempora, unde hoc [9] : « Tu autem idem ipse es. »

Quæ ante ædificationem prævidenda.

8. *Introibo in domum tuam.* Ad faciendum ædificium, homo prius debet in mente disponere, et prævidere; post, lapides eligere; tertio, fundamentum ponere; quarto, unum parietem erigere; quinto alium; sexto tectum apponere. Sic Deus faciendo domum, scilicet Ecclesiam, primo disponit et prævidet, sicut voluntas artificis supra opus : nam « [10] Spiritus Domini ferebatur super aquas. » Unde hoc [11] : « Antequam essemus, nos elegit Deus, ante mundi constitutionem; » scilicet ab æterno. Lapides posuit in tempore patriarcharum; unde hoc : « Muri tui lapides pretiosi. » Fundamentum posuit in morte Christi, unde Apostolus [12] : « Fundamentum positum est, » quod nemo mutare potest. Unde parietem erexit in die Pentecostes, scilicet in vocatione Judæorum, unde hoc Dominus ad Apostolos [13] : « Sedete hic, donec induamini virtute ex alto. » Alium parietem erexit de gentibus, quando duo parietes ad unum lapidem angularem convenerunt, unde hoc [14] : « Lapidem, quem reprobaverunt, » etc. Tectum apposuit singulis diebus, quando homines justificat complendo numerum prædestinatorum, unde hoc : « Sustinete modicum, donec impleatur numerus fratrum vestrorum. Hæc est domus Domini firmiter ædificata, bene fundata est [15]. » Nota : Ecclesia militantium in præsenti est; triumphantium, in patria est; expectantium, est eorum qui sunt in purgatorio; et stantium, ut angelorum. Non enim triumphaverunt, qui non pugnaverunt.

Ecclesia quadruplex.

PSALMUS DAVID VI.

2. *Domine, ne in furore tuo arguas me.* Duo psalmi nomine octavæ intitulantur. Primus est hic [16] : « Salvum me fac, Deus, quoniam defecit sanctus. » Nota : quidam psalmi sunt historiales, ut qui agunt de historia; sicut [17] : « Attendite; » quidam pœnitentiales, ut septem psalmi, quorum unus est hic; quidam præconiales, ut qui agunt de laude Dei; quidam medicinales, ut qui agunt de medicina contra peccatum; ut [18] : « Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? »

Psalmorum genera diversa.

3. *Miserere mei, Domine, quoniam conturbatum est cor meum.* Deus miseretur homini tribus modis : nam peccantem expectat; desperantem consolatur; congaudet pœnitenti. Peccantem revocat dono gratiæ; desperantem consolatur per spem veniæ : pœnitentem roborat exemplo gloriæ. Quot modis homo homini misereatur, alias dicetur.

Deus tripliciter miseretur.

6. *In inferno autem quis confitebitur tibi?* Nota : est mors, unde mortuus; est etiam mors, unde moriens. In prima non confitetur quis Domino; sed in secunda, vel in morte peccati, nullus.

Mors duplex.

[1] *Joan.*, VIII, 36. — [2] *Act.*, XV, 10. — [3] *Matth.*, XI, 28. — [4] *Matth.*, XII, 29. — [5] *Levit.*, XX, 24. — [6] *Hebr.*, VII, 19. — [7] *Malach.*, III, 6. — [8] *Sap.*, VIII, 1. — [9] *Psal.* CI, 28, — [10] *Gen.*, I, 2. — [11] *Ephes.*, I, 4. — [12] I *Cor.*, III, 11. — [13] *Luc.*, XXIV, 49. — [14] *Psal.* CXVII, 22. — [15] Verba Liturgiæ, in officio Dedicationis Ecclesiæ. — [16] *Psal.* XI. — [17] *Psal.* LXXVII. — [18] *Psal.* XIV.

(*a*) *Cæt. edit.* liberavit. — (*b*) *Suppl.* adduxit.

PSALMUS DAVID VII.

(a) 2. *Domine Deus meus, in te speravi. In finem. Psalmus David : quem cantavit Domino pro verbis Chusi*, etc. Hic quinque considera : bonam operationem, unde : *Psalmus :* operis fortitudinem, unde : *David*; mentis hilaritatem, unde : *Cantavit*; ad Dominum relatam, unde : *Domino*; horum perseverantiam, unde : *In finem*. Legitur, quod David tres planxit : filium, amicum, hostem : Absalon, Jonatham, Saulem. Per hoc datur intelligi, quod omnem legem implevit : nam plangendo filium, naturæ; plangendo amicum, litteræ, scilicet Moysi; plangendo amicum, legem gratiæ, scilicet Evangelium. Omnia quandoque comprehendit genera singulorum, ut hic [1] : « Omnia per ipsum facta sunt; » quandoque sufficiunt.

David per planctum omnem legem implevit.

4. *Si feci istud*, etc. Per istud demonstratur superbia, quæ dicitur universale peccatum, quia superbia comitatur omne mortale peccatum. Nam omnis qui peccat mortaliter, facit contra præceptum Domini Dei sui, et Domino suo non obedit, et ideo superbit : inde dicitur universale peccatum.

10, 11. Nota : per hæc tria : *Diriges justum; Justum adjutorium meum a Domino; Qui salvos facit rectos corde,* intelliguntur tres status justorum, scilicet, status pœnitentiæ, status justitiæ, scilicet per bona opera, status gloriæ, scilicet merces. Quod idem notatur in Ecclesia per vigilias Sanctorum, et solemnitates, et octavas. Idem notatur in Veteri Testamento [2] per oblationes spicarum exustarum, ut in Pascha; et per oblationem novorum panum in die Pentecostes, et per scenopegiam, quod est in Septembri, ubi omnes fructus collecti offerebantur. In futuro enim [3] « venient cum exultatione, portantes manipulos suos. » Quod significatur per triduum, quo Moyses petiit a Pharaone, ut dimitteret populum trium dierum immunem in solitudine; item per tres quadragenas [4], quibus Moyses jejunavit; item per mortem Christi triduanam.

Tres status justorum.

13. *Gladium suum vibravit*. Quot modis gladius dicatur, alibi dicetur.

18. *Confitebor Domino*. Est confessio laudis, (b) confessio peccati. Confessio laudis de tribus : de bono æterno, de perpetuo, et de temporali. Nam quia Dominus, laudandus quod est æternus, et quod dat vitam perpetuam, et quod dat temporalia. Confessio peccati in tribus : in gemitu, in singultu, in fletu. Gemitus in pectore; singultus in gutture; fletus in ore notatur.

Confessio laudis. Confessio peccati.

PSALMUS DAVID VIII.

1. *In finem pro torcularibus* (c). In torculari tria sunt : nam uvæ premuntur; vina a vinaciis separantur; vina in cellarium portantur. Hæc autem tria Ecclesiæ conveniunt, et ideo dicitur torcular : nam in præsenti premuntur, unde hoc [5] : « Supra modum gravati sumus, ita ut tæderet nos vivere. » Boni a malis separantur, unde hoc [6] : « Nunc est judicium mundi, » quia saltem modo sancti separantur a mundo; in patria ponentur, unde hoc [7] : « Abscondes eos in abscondito faciei tuæ. »

Torcular Ecclesia.

2. *Domine, Dominus noster*. Separatio alia generalis, alia specialis. Generalis modo est animo; et separatio localis fit tum ad cautelam, tum ad medicinam : (d) ut quando quis intrat claustrum, ut fugiat opportunitatem (e); unde Apostolus [8] : « Fugite » (f); ad medicinam, ut de excommunicatis, qui separantur ab ecclesia et a communione Ecclesiæ, ut tandem salvi fiant : unde Apostolus jussit expellere fornicarium a Corinthiis dicens [9] : « Expurgate vetus fermentum, » quasi : A vobis ejicite. Generalis erit in futuro, animo et loco.

Duplex separatio. Separatio localis.

Separatio generalis.

[1] *Joan.*, I, 3. — [2] *Levit.*, XXIII. — [3] *Psal.* CXXV, 6. — [4] *Exod.*, X, XXIV, XXXIV. — [5] II *Cor.*, I, 8. — [6] *Joan.*, XII, 31. — [7] *Psal.* XXX, 21. — [8] I *Cor.*, VI, 18. — [9] I *Cor.*, V, 7.

(a) Leg. 1. *In finem. Psalmus*... etc.; item 2, *Domine*... — (b) *Suppl.* est et. — (c) *Cæt. edit. hanc glossam referunt ad psalm.* LX. — (d) *Suppl.* ad cautelam. — (e) *Suppl.* peccandi. — (f) *Cæt. edit. add.* oportet, *nullo sensu.*

3. *Elevata est magnificentia tua super cœlos.* Non est dandum sanctum canibus, et margarita porcis; nec sacra Scriptura exponenda est indignis : quod repræsentatum est, cum in tabernaculo Domini erant quædam, quæ non licebat alicui videre, nisi Aaron et filiis ejus; sed involuta ferebantur a Caath et Caathitis (*a*), ne, si viderent, morerentur. Quod repræsentatum est, cum thesauri domus Domini Babyloniis expositi sunt.

Nomen Dei multipliciter accipitur.

2. *Quam admirabile est nomen tuum.* Nomen Dei quandoque dicitur invocatio nominis Dei, unde hoc [1] : « Baptizate in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen. » Quandoque manifestatio nominis, unde hoc [2] : « Ego veni in nomine Patris mei ; » et hoc [3] : « Benedictus qui venit in nomine Domini. » Quandoque efficacia nominis, unde hoc [4] : « Nomen Domini venit de loginquo ; » in eodem exemplo pro fama.

Quid lactis, butyri, et mellis nomine significetur.

3. *Et lactentium.* Ex lacte duo sunt : butyrum, et caseus. Per caseum, peccatum; per butyrum, natura sine corruptione intelligitur. Bene ergo Dominus divisit, qui butyrum comedendo, caseum non gustavit, id est, humanam naturam assumpsit sine peccato. Item apis duo habet, mel, et aculeum. Per mel, misericordia; per aculeum, judicium Dei intelligitur. Recte ergo divisit, qui mel comedendo, aculeum non assumpsit; id est, misericordiam, non judicium. Modo enim maxime regnat misericordia : venit judicandus, non judicaturus; unde dicitur [5] : « Butyrum et mel comedet. » In judicium venit apis cum aculeo, sed non sine melle.

Natura hominis vitiata.

5. *Quid est homo, quod memor es ejus?* Natura nostra vitiata est in origine, in propagine, in superadditione. De primo [6] : « Omnes in Adam peccavimus; » de secundo [7] : « Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum; » de tertio, scilicet de actuali peccato [8] : « Sanguis sanguinem tetigit. » Deus est memor malorum puniendo, unde hoc [9] : « Memor esto, Domine, filiorum Edom; » quandoque memor bonorum in dando, unde hoc [10] : « Memor esto verbi tui servo tuo ; » et hoc [11] : « Numquid obliviscetur misereri Deus? »

Tres Romanæ solemnitates.

6. *Gloria et honore coronasti.* In Romana civitate tres solemnitates antiquitus celebrabantur, scilicet Imperatoris, id est, dies nativitatis, et natale Imperii, quando scilicet primo coronabatur Imperator, et natale Civitatis, id est, dies, quo muris munita est Civitas. Sic in Ecclesia celebramus natale Imperatoris, scilicet nativitatem CHRISTI de Virgine; et natale Imperii, scilicet diem quo coronavit eum pater suus, sicut hic dicitur : *Gloria et honore coronasti eum*, etc.; non diem, quo coronavit eum noverca, scilicet Synagoga, spinea corona : et natalem Ecclesiæ, id est, diem Pentecostes missione Spiritus sancti : tunc fuit roborata Ecclesia, et muris apostolorum munita. Ideo has tres solemnitates celebramus, scilicet, Natale, Pascha, et Pentecosten.

PSALMUS DAVID IX.

Adventus Christi quatuor.

2. *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo.* Quatuor leguntur adventus Christi : duo visibiles, unus in carne, et unus ad judicium; duo invisibiles, unus in mente, unde hoc [12] : « Ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus; » unus in obitu cujuscumque fidelis, unde in *Apocalypsi* [13] : « Veni, Domine : » unde dicitur *obitus*, quasi obviam ei Christus venit.

Thronus

8. *Paravit in judicio thronum.* Thronus quandoque est anima justi, unde hoc : « Thronus sive sedes Dei est anima justi ; » quandoque angeli, nam dicuntur angeli *Throni* et *Dominationes*; quandoque judiciaria potestas, unde hoc [14] : « Cum sederit, etc. (*b*) [5], super thronos duodecim. »

10. *Et factus est Dominus refugium pau-*

[1] *Matth.*, XXVIII, 19, sed *Amen* superfluit. — [2] *Joan.*, V, 43. — [3] *Matth.*, XXIII, 39. — [4] *Isa.*, XXX, 27. — [5] *Isa.*, VII, 15. — [6] *Rom.*, V, 12. — [7] *Psal.* L, 7. — [8] *Ose.*, IV, 2. — [9] *Psal.* CXXXVI, 7. — [10] *Psal.* CXVIII, 49. — [11] *Psal.* LXXVI, 10. — [12] *Joan.*, XIV, 23. — [13] *Apoc.*, XXII, 20. — [14] *Matth.*, XIX, 28. — [15] *Luc.*, XXII, 30.

(*a*) *Cat. edit.* Caat... Caatitis. — (*b*) *Cæt. edit. non habent* etc.

peri. Nota : quidam fugiunt de sæculo, unde hoc[1] : « Ecce ego fugio (*a*), et mansi in solitudine, » quando scilicet intrant claustrum quidam ab adversario, unde hoc[2] : « Fugite de medio Babylonis; » de prodigo filio[3], qui revertitur ad patrem. Et nota : hi omnes ad unum tendunt. *Pauperi* (*b*) : unde hoc[4] : « Pauperes semper habebitis vobiscum, » etc., Sunt pauperes voluntate, unde hoc[5] : « Beati pauperes spiritu, » qui sunt divites (*c*) Spiritu sancto. Divites spiritu Dei, sunt pauperes rebus propriis : divites rebus communibus, sunt pauperes quibus sufficiunt ea quæ habent, unde hoc[6] : « Pauper sum ego et in laboribus, » etc. Talis est, qui habet divitias, et cor non apponit.

Pauperes multipliciter

15. *Qui exaltas me de portis mortis, ut annuntiem omnes laudes tuas, in portis filiæ Sion* (*d*). Ostendit qui exaltat, ibi : *Qui exaltas;* quem exaltat, ibi : *Me;* a quo, ibi : *De portis;* ubi : *Collocas me in portis;* ad quid, ibi : *Ut annuntiem.* Mandata Dei debemus intelligere, ibi ; in memoria habere ; facere. De primo[7] : « Qui habet aures audiendi, audiat. » De secundo[8] : « Audi, Israel, mandata mea, et ponam in ore tuo. » De tertio[9] : « Concupisti sapientiam, observa mandata. » Triplex desiderium habent sancti Patres, scilicet : ut fruantur Deo, unde hoc[10] : « Cupio dissolvi, et esse cum Christo; » ut uniantur Deo, scilicet Ecclesiæ, unde hoc[11] : « Ecce quam bonum, et quam jucundum habitare fratres in unum! » Ut liberentur a malo triplici, scilicet a diabolo, a peccato, ab inferno : quod petimus in Oratione Dominica, dicentes : « Sed libera nos a malo. » Tria sunt : unum est, quo natura deficit, fames; aliud est, quod naturam afficit, frigus; tertium, quod naturam reficit, scilicet vestis. Et aliud est, mediocritas, quod dat satis, et dat gratis; quæ dat, quo natura caleat, et quo convaleat. Apostolus prædicans Romanis voluit habere[12] « fructum » in illis, pro illis, et de illis : in illis, ut converterentur; pro illis, ut pro labore suo vita æterna fruerentur; de illis, ut ad exemplum eorum alii converterentur. Nota : dies Domini dicitur occultus, quia[13] « subito veniet, tanquam fur in nocte, » et quia multi damnabuntur, qui sperant se salvari, unde hoc[14] : « Cadent a latere tuo mille. » Item dicitur manifestus, quia libri tunc erunt aperti, id est, conscientiæ, et quia[15] « ignis præcedet faciem ejus. »

Desiderium SS. Patrum triplex.

Dies Domini.

8 bis. *Sedet in insidiis cum divitibus in occultis.* Nota consuetudinem, ibi : *Sedet;* deceptionem, ibi : *In insidiis;* potentiam, ibi : *Cum divitibus;* intentionem, ibi : *Ut interficiat;* finem, ibi : *Innocentem.*

16. *Dominus regnabit.* Ostendit potentiam Christi per quatuor : per regiam dignitatem, unde : *Dominus regnavit;* per regiam æternitatem, unde : *In æternum;* per depressionem inimicorum, unde : *Peribitis gentes;* per exaltationem amicorum, unde : *Desiderium pauperum exaudivit Dominus.*

Potentia Christi.

PSALMUS DAVID X.

1. *In finem pro octava* (*e*). Nota : In solemnitatibus Christi, sicut in Natali, in Pascha, in die Pentecostes, non celebrantur octavæ. Non enim expectamus octavam Christi, scilicet ejus resurrectionem, nam præcessit. Sed octavam sanctorum celebramus, id est, glorificationem eorum, scilicet in corpore et in anima. Item septem diebus ante octavam, quasi septenario hujus vitæ, expectamus octavam sanctorum, scilicet utramque glorificationem, ut septenarius ad corpus et ad animam referatur. Nam ternarius ad animam, propter tres virtutes ani-

De octavis.

[1] *Psal.* LIV, 8. — [2] *Jerem.*, LI, 6. — [3] *Luc.*, XV. — [4] *Matth.*, XXVI, 11. — [5] *Matth.*, V, 3. — [6] *Psal.* LXXXVII, 16. — [7] *Matth.*, XI, 15. — [8] *Deut.*, XVIII, 18. — [9] *Eccli.*, I, 33 : *Concupiscens sapientiam, conserva justitiam.* — [10] *Philip.*, I, 23. — [11] *Psal.* CXXXII, 1. — [12] *Rom.*, I, 13. — [13] II *Petr.*, III, 10. — [14] *Psal.* XC, 7. — [15] *Psal.* XCVI, 5.

(*a*) *Vulg.* Elongavi fugiens. — (*b*) *Cæt. edit. non habent* pauperi. — (*c*) *Cæt. edit.* pauperes. — (*d*) Cæt. edit. etc. *Et collocas me in portis filiæ Sion, ut annuntiem omnes laudationes.* — (*e*) Hæc versiculi, seu tituli, 1 desunt, et ea quæ sequuntur, usque ad v. 2, referuntur ad psalmum XXIX inter v. 6 et 12, in cæt. edit.

mæ; quaternarius ad corpus, propter quatuor elementares qualitates quæ sunt in corpore.

2. *In Domino confido.* Nota membra dicuntur putrida, vel quia arida, vel quia saniem habentia, vel quia extra vulnerata : ita quidam hæretici aridi sunt, non habentes humorem gratiæ, quasi steriles; unde hoc[1] : « Dabo eis sine liberis vulvam. » Item, quidam sunt putrida membra intus saniem, id est, superbiam habentia, quasi tumorem; unde hoc[2] : « Posuerunt in cœlum os suum. » Quidam sunt membra putrida, quia vulnerata; unde hoc (v. 3) : *Ut sagittent in obscuro rectos corde.* Hac similitudine dicitur aliquis membrum putridum.

putrida.

4. *Justus autem quid fecit?* Dat Deus dimittendo hominem sibi, unde hoc[3] : « Tradidit eos in passiones ignominiæ. » Dat permittendo, secundum quod dedit[4] « libellum repudii. » Dat ostendendo (*a*), unde hoc[5] : « Dedi vobis legem non bonam, justificationes non bonas. » Et dat conferendo in tempore; unde hoc[6] : « Dabo vobis cor carneum, et non lapideum. » Dat vitam æternam; unde hoc[7] : « Qui dat salutem regibus. » Christus dicitur *justus* antonomastice propter tria : scilicet in natura, quia fuit sine macula; unde hoc[8] : « Qui ingreditur sine macula. » Ab effectu, quia alios justificat; unde hoc[9] : « In sanguine ipsius justificati sumus. » Et quia reddit æqua meritis; unde hoc[10] : « Opera enim illorum sequuntur illos. »

dat.

Deus in qua habitat.

5. *Dominus in templo sancto suo, Dominus in cœlo sedes ejus.* Dominus per potentiam sedet, et permoratur in homine, qui est *templum* per gratiam inhabitantem, et *sanctum* per (*b*) operationem, et *suum* per subjectionem, et *cœlum* per scientiam. Deus inhabitat in habente quatuor, scilicet, gratiam inhabitantem (*c*), operationem, subjectionem, et scientiam.

Quomo-

Oculi ejus in pauperem respiciunt. Deus dicitur duos oculos habere : dextrum, et sinistrum. Sinistro oculo videt, quando malos ad damnationem prævidet; dextro, quando bonos prædestinat. Horum oculorum sunt palpebræ, quæ quandoque clauduntur, quandoque aperiuntur. Nam quando Deus prospera bonis, et adversa malis tribuit, palpebras aperit. Quando prospera malis, adversa bonis, palpebras claudit. Nota, quandiu Christus in via fuit, videbat Deum, quod non alius homo. Nam tres sunt, Deus, homo, mundus. Homini in medio constituto, datum est videre mundum, Deum, et seipsum; ut ea, quæ sunt in mundo, videat extra se; datus est ei oculus contemplationis, ut videat Deum in se; est oculus rationis, ut videat spiritum, scilicet animam suam intra se. Sed quia oculi ejus caligaverunt per peccatum, oculus contemplationis in eo est extinctus, ut non videat. Non loquor de oculo concupiscentiæ, quia apertus est in eo. Nam quando aperitur oculus contemplationis, clauditur, et e converso. Nulli autem oculi extincti sunt in Christo, quia non peccavit.

dicitur.

Pluet super peccatores laqueos. Deus pluit super bonos imbrem gratiæ, unde pluit illis manna ad manducandum, et hoc per se; quandoque per alios, pluit doctrinam tum salubrem, tum illaqueantem. Salubrem, propter bonos, unde hoc[11] : « Mandabo nubibus desuper, ut non pluant super vos. » Quandoque per bonos illaqueantem : nam quibusdam sumus[12] « bonus odor vitæ in vitam; » quibusdam « odor mortis in mortem. » Quandoque pluit pœnam, ut hic; quandoque dicitur pluere, id est, facere cessare ab actu peccati, non reatu : unde pluit Dominus super unam civitatem, et super aliam non pluit. Nota : prædicatio hæreticorum mansuetudinem ingruit, unde dicitur *pluvia*; ex mansuetudine allicit, unde dicitur *laqueus*; illectuosus exurit, unde

[1] *Ose.*, IX, 14. — [2] *Psal.* LXXII, 9. — [3] *Rom.*, I, 26. — [4] *Jerem.*, III, 8. — [5] *Ezech.*, XX, 25 : *Dedi eis præcepta non bona, et judicia in quibus non vivent.* — [6] *Ezech.*, XI, 19; XXXVI, 26. — [7] *Psal.* CXLIII, 10. — [8] *Psal.* XIV, 2. — [9] *Rom.*, V, 9. — [10] *Apoc.*, XIV, [illegible]. — [11] *Isa.*, V, 6. — [12] II *Cor.*, II, 16. — (*a*) *Cod. edit.* [illegible] ostendendo. — (*b*) *Item* in. — (*c*) *Cod. edit. add.* [illegible] tiam in.

dicitur *ignis*; exustus fœtet, unde dicitur *sulphur*; nam fumus peccati olfactu animæ percipitur; fœtor generat mentis inquietudinem, unde *spiritus procellarum*; inquietudo mentis, unde : *pars calicis eorum.*

PSALMUS DAVID XI.

2. *Salvum me fac.* In exitu Paralipomenon dicitur [1], quod « cantores ante arcam cantabant pro octava, » unde hic psalmus intitulatur. Nota : iniquitas mundi destruitur, quando omnino deletur; unde [2] : « Ego sum qui deleo iniquitatem populi; » et quando iniquus perimitur, unde [3] : « Disperibunt impii, simul reliquiæ impiorum interibunt; » et quando iniquitas ad effectum non perducitur, unde hoc [4] : « Iniquitas oppilabit os suum » in die judicii.

Dictio geminata. 3. *Corde, et corde locuti sunt.* Quando geminatur dictio, geminatur et interposita, vel non interposita. Sed interposita notat aliquando duplicitatem, ut hic : *Corde, et corde locuti sunt*, id est, duplici corde. Hic exponitur dupliciter : ut unum *cor* ad proferentem (*a*), aliud ad intelligentem referatur; vel e converso, ut unus proferat (*b*), alius male intelligat, vel utrumque *cor* referatur ad proferentem (*a*). Corde ergo et corde loquuntur, id est, duplici corde, quasi qui aliud habeant in corde. Quandoque universitatem significat, ut [5] : « Generatio et generatio laudabit opera tua, » id est omnis generatio. Et non interposita quandoque notat confirmationem, ut [6] : « Amen, amen dico vobis. » Quandoque notat velocitatem, ut hic [7] : « Volavit, volavit super pennas ventorum. » Quandoque notat amorem, ut hic [8] : « Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo. » Quandoque iram, sive odium, ut [9] : « Crucifige, crucifige. »

Eloquium Domini. Eloquium Domini *castum* est per integritatem, *argentum* per apparentiam, *examinatum* per existentiam, *purgatum* a vitio, *septuplum*, ecce perfectio. Eloquium Domini debet habere hæc quinque, id est, integritatem sine diminutione, apparentiam sine deceptione, existentiam sine falsitate, fugam vitii, electionem perfecti.

Septenarius multiplex. *Purgatum terræ septuplum.* Nota : Est quinarius septenarii, sive septenarius quinarii. Nam septem sunt vulnera principalia peccati; et ad delicta hæc septem, inventæ sunt septem petitiones in Oratione Dominica; et per septem petitiones habemus septem dona; et per septem dona, septem virtutes; et per septem virtutes, septem benedictiones. Hic ergo dicitur, quod octava redit ad caput, scilicet hæc virtus [10] : « Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam. » Et tamen quandoque dicitur beatitudo, quia introducit ad beatitudinem; et ita octava redit ad caput, id est, ultima refertur ad quamlibet primam. Unde [11] : « Beati pauperes spiritu, qui persecutionem patiuntur propter justitiam. Beati mites, qui persecutionem patiuntur propter justitiam, » et sic de aliis. Nota : Non sunt nisi septem beatitudines; sed hæc (*c*) : « Beati, qui persecutionem patiuntur propter justitiam, » dicitur octava, quia bis ponitur. Vel sic : Octava redit ad caput, id est, illa quæ est ultima, quæ ponitur in fine primæ, unde dicitur : « Beati pauperes spiritu, qui persecutionem patiuntur propter justitiam. »

Argentum. *Argentum.* Nota : est amor Dei, mundi, et peccati. Quidam diligunt solum Deum; alii, aliquid præter Deum; alii, aliquid contra Deum. Primi ædificant aurum, argentum, lapides pretiosos; alii lignum, fœnum, stipulam; tertii ferrum, æs, plumbum. In auro, intellectum; in argento, eloquium; in lapidibus pretiosis, opus incorruptum; in ligno, affectum cogitationis; in fœno, affectum possessionis; in stipula, affectum familiaritatis. Quod etiam aliter exponitur. De auro et argento, ligno, fœno, stipula.

9. *In circuitu impii ambulant.* Nota : Deus

[1] I *Paral.*, XV, 21. — [2] *Isa.*, XLIII, 25. — [3] *Psal.* XXXVI, 38. — [4] *Psal.* CVI, 42. — [5] *Psal.* CXLIV, 4. — [6] *Joan.*, I, 51. — [7] *Psal.* XVII, 11. — [8] *Psal.* LXII, 1. — [9] *Luc.*, XXIII, 21. — [10] *Matth.*, V, 10. — [11] Ibid., 3 et seq.

(*a*) *Al.* perferentem. — (*b*) *Al.* perferat. — (*c*) *Al.* hic.

Deus humanatus dicitur esse circulus

humanatus dicitur esse circulus, ut circumferentia humanitas, centrum autem dicatur divinitas. Circumferentiam facit pes circuli mobilis; in centro est pes immobilis : nam humanitas mobilis, sed divinitas est immobilis. *Impii in circuitu ambulant*, quia humanitatem, non divinitatem credunt ; unde alibi [1] : « Qui videbant me, foras fugerunt. » id est, Christum purum hominem crediderunt. Justi autem usque ad centrum perveniunt, quia Deum in homine credunt. Alicubi [2] tamen legitur, quod Deus est circulus, cujus centrum ubique, circumferentia autem nusquam terminatur. Circulus quandoque in bono accipitur, unde *Sapientia* [3] : « Gyrum cœli circuivi sola; » quandoque in malo, et tunc ad hominem, vel ad peccatum, vel ad pœnam refertur. Ad hominem, ut hic [4] : « Circumdederunt me sicut apes. » Ad pœnam, sicut hic [5] : « Circumdederunt me dolores mortis. » Ad peccatum, ut hic : « Circumdederunt me viri mendacii. »

PSALMUS DAVID XII.

Usquequo, *Domine*, *oblivisceris*, etc. Hunc versum 3., *Quandiu ponam consilia in anima mea?* Hieronymus [6] sic exponit : « Antiqui patres plura habuerunt remedia, sive consilia ad peccatum : modo a circumcisione ad sacrificia, post oblationes, transibant dicentes : *Quandiu ponam consilia in animæ meæ?* » Qui transitus repræsentatur apud nos in matutinis, dum transimus ab antiphonis ad lectiones, a lectionibus ad responsoria. Post, dicimus : « Te Deum laudamus; » et post sequuntur Psalmi præconiales, quia pro re exhibita debemus laudare Deum, et gratias agere, scilicet de incarnatione facta : et est sensus : Quandiu fruar his consiliis legalibus, donec veniat unicum et expectatum consilium, scilicet Christus?

Ratio transitus in divinis officiis.

3. *Usquequo exaltabitur inimicus meus?* Est inimicus spiritualis, scilicet diabolus; unde hoc [7] : « Inimicus homo superseminavit zizania. » Est inimicus familiaris; unde hoc : « Nulla pestis efficacior, quam familiaris inimicus, scilicet caro. » Est inimicus animalis, scilicet brutus, unde hoc [8] : « Diliges amicum, et odio habebis inimicum tuum. » Est mundialis, scilicet mundus, unde hoc : « Caro, mundus, dæmonia, contra nos ingerunt prælia. »

Inimicorum diversa genera.

Oculi sex.

4. *Illumina oculos meos*. Sunt oculi concupiscentiæ, qui aperti sunt in Adam; sunt oculi intelligentiæ, unde hoc [9] : « Levavi oculos meos in montes; » sunt oculi misericordiæ, unde hoc [10] : « Oculi Domini super justos. » Oculi concupiscentiæ duo, scilicet luxuria, et avaritia. Oculi intelligentiæ duo, dilectio, et cognitio. Oculi misericordiæ duo, scilicet oculus remittentis, et oculus conferentis. Ecce sex oculi.

PSALMUS DAVID XIII.

Sapientia triplex.

1. *Dixit insipiens in corde suo*. Est sapientia poli, fori, doli. De prima [11] : « In malevolam animam non introibit sapientia. » De secunda, quæ consistit in duobus, in temporalium acquisitione, et in utili inquisitione, ut in studio philosophorum, unde hoc [12] : « Sapientia hujus mundi, stultitia est apud Deum. » De tertia [13] : « Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ. »

Corruptio multiplex.

Corrupti sunt. Est corruptio deflorationis, unde hoc : « Cum Deus possit omnia, de corrupto non potest facere integrum. » Est corruptio vulneris, unde de Christo [14] : « Dum descendo in corruptionem, » scilicet in mortem, in vulnerationem. Est corruptio incinerationis, unde de Christo [15] : « Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. » Non enim in morte incineratum est corpus. Est corruptio diminutionis, unde hoc : « Peccatum est diminutio, et corruptio boni. »

Non est usque ad unum. Nota : *Solum*,

[1] *Psal.* XXX, 13. — [2] Hermetis sive Simonidis dictum. — [3] *Eccli.*, XXIV, 8. — [4] *Psal.* CXVII, 12. — [5] *Psal.* XVII, 5. — [6] Hieron., *in Psal.* XII. — [7] *Matth.*, XIII, 25. — [8] *Matth.*, V, 43. — [9] *Psal.* CXX, 1. — [10] *Psal.* XXXIII, 16. — [11] *Sap.*, I, 4. — [12] I *Cor.*, III, 19. — [13] *Gen.* III, 1. — [14] *Psal.* XXIX, 10. — [15] *Psal.* XV, 10.

positum cum nomine totius, non excludit partem, Christus, qui est totum, id est caput; nos partes, id est, membra. Vel : *Solum*, positum cum nomine agentis, non excludit instrumentum, sicut : « Tantum homo lædit istum, » et tamen lapis. Cum facimus bonum, non sumus instrumenta, Deus auctor.

Dictio solum.

Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt. Est corruptio animæ, et corporis. Corruptio animæ, in tribus viribus; corporis, in quatuor elementis; unde hoc [1] : « O terque quaterque beati, » id est, in corpore, et in anima. Anima enim rationabilis, concupiscibilis, irascibilis. Ratio enim, cujus sanitas est cognitio veritatis, corrumpitur superbia; corrupta autem fallitur in cognitione (*a*) duobus modis, in cognitione sui, et in cognitione Dei. Concupiscentiam corrumpit vana gloria; iram, invidia. Corruptio corporis dicitur abominatio. Et fit quatuor modis, secundum quatuor elementa ex quibus constat. Quatuor sunt quæ corrumpunt : curiositas, loquacitas, crudelitas, ac voluptas. Sunt autem partes corporis, in quibus singulis singula maxime vigent elementa. Nam in oculis est ignis; in lingua, quæ vocem format, aer; in manibus, quarum proprie tactus est, terra; in genitalibus, aqua. Has quatuor partes corrumpit illa quatripartita pestis : oculos scilicet, curiositas; linguam, loquacitas; manus, crudelitas; genitalia, voluptas. Sic sunt homines corrupti et abominabiles : corrupti in anima, abominabiles in corpore; corrupti coram Deo, abominabiles coram hominibus.

Corruptio multiplex.

Hominum genera quatuor.

Non est usque ad unum. Nota quatuor genera hominum, quorum nullus est, qui faciat bonum, nisi unum : quidam sunt qui nec Deum intelligunt, nec requirunt, et hi mortui sunt; alii intelligunt, sed non requirunt, et hi sunt stulti; alii requirunt, nec intelligunt, et hi sunt fatui; alii vero intelligunt et requirunt, et hi sunt sancti, de quibus solum dici potest, quia unus est qui faciat. Declina a malo suggestionis; declina a malo delectationis; declina a malo consensionis; declina a malo operationis; declina a malo consuetudinis.

PSALMUS DAVID XIV.

1. *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?* Est tabernaculum carnale et fragile, scilicet corpus nostrum, unde Aposiolus [2] : « Habemus altare, de quo non habent potestatem edere, qui tabernaculo serviunt. » Est tabernaculum mobile et spirituale, scilicet Ecclesia militans, de qua hic. Est tabernaculum fixum et supercœleste, scilicet Ecclesia triumphans, unde hoc [3] (*b*) : « Recipiant vos in æterna tabernacula. »

Tabernaculum.

Aut quis requiescet in monte sancto tuo? Ecclesia futura mons est respectu præsentis, unde Roboam [4] : « Digitus meus minimus major est humero patris mei Salomonis, » id est : Minimus in Ecclesia illa, major est maximo in Ecclesia ista. Unde et Dominus, postquam dixit [5] : « Non surrexit inter natos mulierum, major Joanne Baptista, » addidit : « Minimus in regno cœlorum, major est Joanne Baptista. » Unde in *Ecclesiaste* [6] : « Melior est canis vivus leone mortuo, » id est, quolibet quantumlibet potente in terrenis (*c*) virtutibus, in morte sæculi degente.

2. *Qui ingreditur sine macula.* Nota quatuor in justificatione; scilicet introitum fidei, unde : *Qui ingreditur;* detestationem peccati, unde : *sine macula*; motum liberi arbitrii, unde : *et operatur;* augmentum meriti, unde : « justitiam. » Nota: zeugma, ut dicit Beda [7], est quando multa pendentia, aut ab uno verbo, aut una sententia, vel oratione concluduntur (*d*), id est, cum unum verbum, vel una sententia redditur multis clausulis. Unum verbum, unde Apostolus [8] :

Zeugma.

[1] Virg., *Æneid.*, lib. I. — [2] *Hebr.*, XIII, 10. — [3] *Luc.*, XVI, 9. — [4] III *Reg.*, XII, 10. — [5] *Matth.*, XI, 11. — [6] *Eccle.*, IX, 4. — [7] Bed., lib. *Schemat.* — [8] *Ephes.*, IV, 31.

(*a*) *Cæt. edit.* præcognitione. — (*b*) *Cæt. edit.* Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. — (*c*) *Cæt. edit. add.* et. — (*d*) *Cæt. edit.* concluditur.

« Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis. » Una sententia, unde hoc : *Qui ingreditur sine macula, et operatur justitiam.* Ad ultimum dicitur : *Qui facit hæc, non commovebitur in æternum.*

Perjurium tribus modis committitur.

4. *Qui jurat proximo suo.* Perjurium tribus modis committitur : nam pro falsa juratione, pro juramenti transgressione, et pro reatu perjurii, dicitur quis perjurus. Nota : Transgressio liciti juramenti facit mortale peccatum ; illiciti vero non. Nota : Judicium, veritas, justitia, tres debent esse comites juramenti : ut primo deliberet; secundo, quod verum sit; tertio, quod justum. Vel quadrupliciter dicitur quis perjurus : si jurat esse verum, quod est falsum, et scienter ; vel e converso ; vel, si quod est verum, jurat esse verum, et sine deliberatione ; vel si quod est falsum, jurat esse falsum sine deliberatione.

PSALMUS DAVID XV.

Quæ ministrant nobis necessaria.

1. *Conserva me, Domine.* Quatuor sunt, quæ ministrant nobis necessaria, scilicet gaudium, spes, dolor, timor. Gaudium est pincerna, qui nobis tria pocula propinat : primum est gratia operans ; secundum est gratia cooperans, tertium est finalis perseverantia. Spes est cubicularius ; nam nos spes reficit : nam bona conscientia, quies ; mala, tormentum : nam in bono lecto quiescimus, cum talis cubicularius tria nobis ministrat, scilicet peccatorum remissionem, carnis resurrectionem, vitam æternam. Nota : Post victoriam coronabimur in futuro, ubi nostrum esse non habebit mortem, nostrum nosse non habebit errorem, nostrum amare non habebit offensionem.

2. *Dixi Domino : Deus meus es tu.* Petit servari ab eo qui potest, nam *Dominus ;* et qui vult, nam *Deus ;* et qui debet, nam *meus.*

(*a*) *Quoniam bonorum meorum non indiges.* Ostendit Dei sufficientiam, unde : *Quoniam bonorum,* etc.; sufficientiæ admirationem, unde, (v. 3) : *Mirificavit ;* admirationis generalitatem, quia omnia sunt ei mirabilia, unde : *Omnes voluntates meas.*

4. *Multiplicatæ sunt.* Hic ostendit insufficientiam hominis, quæ consistit in tribus : in infirmitate, unde hoc : *Infirmitates eorum ;* in infirmitatis magnitudine, unde hoc : *Acceleraverunt ;* in magnitudinis multiplicitate, unde hoc : *Multiplicatæ sunt,* quia infirmitates sunt multæ et magnæ.

Quatuor voluntates Domini.

3. *Omnes voluntates.* Quatuor voluntates Domini : nam alia est divinitatis, alia rationis, alia carnis, alia pietatis. Voluntas divinitatis per justitiam sententiam dictabat ; voluntas rationis per obedientiam veritatem approbabat ; voluntas carnis per sensualitatem in proprio malo murmurabat ; voluntas pietatis per compassionem (*b*) in alieno malo suspirabat. De primo dicitur, ut de leproso, qui ait ad Dominum [1] : « Domine, si vis, potes me mundare. » Et dixit illi Dominus : « Volo, mundare. » De secundo dicitur [2], quod « spiritus promptus est, » id est, ratio. De tertio ibi dicitur, ubi Dominus flevit super Lazarum.

8. *A dextris est mihi, ne commovear.* Deus a dextris est duobus modis (*c*) : quando salutem temporalem tribuit ; vel quando virtutes animæ custodit. Diabolus a dextris est, quando intus ad vitia tentat ; a sinistris, quando foris per adversa impugnat.

Viæ tres.

10. *Notas fecisti vias.* Est via, qua currimus ; est patria, ad quam tendimus. Tres sunt viæ : prima est scientia ; secunda, disciplina ; tertia, bonitas. Prima itur ad secundam ; secunda ad tertiam ; tertia ad patriam, scilicet beatitudinem. Unde Propheta, volens ire ad patriam, dixit [3] : « Bonitatem, et disciplinam, et scientiam, » etc. Nota : quandoque fit transitus a capite ad membra ; quandoque a membris ad caput. Christus est caput ; nos autem ejus membra. Christus

[1] *Matth.*, VIII, 2, 3. — [2] *Marc.*, XIV, 38. — [3] *Psal.* CXVIII, 66.

(*a*) *Cæt. edit. præmitt.* Et. — (*b*) *Cæt. edit.* confessionem. — (*c*) *Cæt. edit. non hab.* modis.

quandoque se transfigurat in nobis; quandoque nos in se. Quando se in nobis, dupliciter : ut ostendat in se veritatem humanæ naturæ, ut hic [1] : « Tristis est anima mea usque ad mortem; » quandoque advocationem, ut hic [2]: « Verba delictorum meorum : » nam est advocatus noster, et nostram causam dicit esse suam, ut hic [3]: « Saule, Saule, quid me persequeris? » id est, meos fideles. Nos in se transfigurat exempli exhibitione, unde hoc [4] : « Qui vult venire post me, abneget semetipsum. » Vult enim nos sibi esse conformes. Quandoque fit transitus de bonis ad malos, ut hic [5] : « Cum occideret eos, quærebant eum. » Alii erant, qui occidebant; et alii, qui quærebant. Sed quia erant de eodem populo, dicebatur ita.

Notas fecisti. Nota in futuro scientiam, unde hoc : *Notas fecisti;* scientiæ humilitatem, ne [6] scientia inflet, unde hoc : *Vias vitæ,* hic enim sic exponitur ; humilitatis plenitudinem, unde : *Adimplebis me;* plenitudinis jucunditatem, unde : *Delectationes;* delectationis æternitatem, unde : *Usque in finem.*

PSALMUS DAVID XVI.

1. *Exaudi, Domine, justitiam meam.* Ut exaudiatur, prætendit meritum, scilicet *justitiam meam;* quod consistit in duobus : in vitatione mali, unde : *Deprecationem meam;* et adeptione boni, unde : *Auribus percipe orationem meam.* Tria sunt genera orantium : alii, solis labiis; alii, solo corde; alii, labiis et corde. Primi dolosi, alii devoti, alii veraces.

Orantium tria genera.

6. *Ut non loquatur os meum opera hominum.* Negativa particula *Non,* semel posita, quandoque bis intelligitur, unde hoc [7]: « Si non venissem, et locutus fuissem, » etc., et hoc [8] : « Mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir, » id est, sed nec vir. Quandoque bis posita, semel intelligitur, ut hic [9] : « Ex ore Altissimi non egredientur nec bona, nec mala, » id est, non egredientur vel bona, vel mala (*a*). Quandoque bis posita pro una affirmatione accipitur, ut hic, secundum aliam expositionem : « Ex ore Altissimi non egredientur, nec bona, nec mala, » id est, egredientur et bona, et mala : bona, cum dicet [10] : « Venite, benedicti ; » mala, cum dicet : « Ite, maledicti, in ignem æternum. »

Dictio Non.

6. *Inclina aurem tuam, et exaudi.* Hæc conjunctio, scilicet *Et*, quandoque notat conjunctionem ad positum, quandoque ad intellectum, ut hic [11] : « Et factum est verbum Domini, » et hoc [12] : « Et scitote, quoniam mirificavit Dominus sanctum suum. » Diapsalma hic positum vetat continuari ad præcedentem. Quando copulatur ad positum, notat vigere concomitantiam, vel ordinem : concomitantiam, quod scilicet debent concomitari, vel in operibus Dei, ut hic [13] : « Universæ viæ Domini, » etc.; vel in operibus hominis, ut hic [14] : « Estote prudentes sicut serpentes, » etc.; ordinem, ut hic [15] : « Surge, Domine, in requiem tuam, tu et arca, » etc. *Tu* prius; *arca* posterius. Quandoque notat ordinem cum continuatione, vel cum interpositione ; ordinem cum continuatione, ut hic [16] : « Tenebræ factæ sunt, et velum templi scissum est, » quia prius tenebræ factæ sunt, et postea statim velum templi scissum est; ordinem cum interpositione, ut hic [17] : « Petræ scissæ sunt, et multa corpora mortuorum cum Christo surrexerunt. » Nam in passione petræ scissæ sunt, et in resurrectione corpora surrexerunt. Quandoque ponitur expletive, ut hic [18] : « Dixitque Deus. » In hoc versu nota concomitantiam; nam si Deus inclinat aurem, exaudit, et e converso.

Diapsalma.

8. *A resistentibus dexteræ tuæ custodi me*, etc. Oculus Dei est Ecclesia sanctorum;

Oculus Dei.

[1] *Matth.*, XXVI, 38. — [2] *Psal.* XXI, 2. — [3] *Act.*, IX, 4. — [4] *Matth.*, XVI, 24. — [5] *Psal.* LXXVII, 34. — [6] I *Cor.*, VIII, 1. — [7] *Joan.*, XV, 22. — [8] I *Cor.*, VII, 4. Interpretatio quidem vitiosa; nam sensus est : Vir potestatem *habet* in corpus mulieris. — [9] *Thren.*, III, 38. — [10] *Matth.*, XXV, 34, 41. — [11] *Ezech.*, I, 1, 3. — [12] *Psal.* IV, 4. — [13] *Psal.* XXIV, 10. — [14] *Matth.*, X, 16. — [15] *Psal.* CXXXI, 8. — [16] *Matth.*, XXVII, 45, 51. — [17] *Ibid.*, 51. — [18] *Gen.*, I, 3. — (*a*) *Cat. edit. add.* ante Herodem; uno tacuit, *nullo sensu*,

pupilla, humanitas. Per pupillam oculi aciem dirigit, ut ea quæ foris sunt, discernat. Si vero Deus [1] « Pater omne judicium dedit Filio, » neminem nisi per Filium judicat, per quem justos ab injustis, quasi lumen a tenebris discernit. Pater vero aciem luminis per pupillam dirigit, quia per Filium omnia in præsenti discernit et discutit. Bene ergo custodiri voluit, qui ut pupilla oculi, custodiri appetit.

Sub umbra alarum tuarum protege me. Alæ Dei. Duæ sunt alæ Dei : misericordia, et veritas. Per misericordiam peccatores protegit; per veritatem, justos. Hic vero sub alarum umbra, non alæ, protegi postulat, quia in quibusdam misericordia, in quibusdam sæculi amore digna æstimat.

13. *Exurge, Domine.* Hic nota quatuor : vindictam, unde hoc : *Exurge, Domine*; vindictæ celeritatem, unde : *Præveni;* celeritatis efficaciam, unde : *Supplanta;* liberationem, ibi : *Eripe*. Quæ liberatio est a duobus, scilicet : a diabolo, unde : *Ab impio;* et ab homine malo, unde hoc : *Ab inimicis manus tuæ*. Et bene conjungit, ut anima a diabolo, quasi spiritualis a spirituali liberetur. Et *frameam ab inimicis manus tuæ*, quasi corporale a corporali « Projecerunt me (*a*) extra civitatem. » Hoc [2] de Christo ad litteram exponitur. Allegoria aliquando prohibetur. Triplici enim de causa prohibemur ab allegoria, scilicet, ne videamur prorsus destruere historiam, quod facimus in figmentis fabularum; et ad removendam superfluitatem; et quia multis locis historia multum ædificat, unde hoc : « Israel, Deus tuus, Deus unus est; illi soli servies. » Hic informat littera sine allegoria.

14. *Saturati sunt filiis.* Ut sit dativus, sive ablativus.

PSALMUS DAVID XVII.

2. *Diligam te, Domine, fortitudo mea.* Allegoria unde sumitur. Nota : Omnis allegoria sumitur a nominis interpretatione, vel a rei proprietate : a nominis interpretatione, ut David significat Christum, quia interpretatur manu fortis, sicut Christus est manu fortis, debellando aereas potestates; propter rei proprietatem, ut sol significat Christum, quia sicut sol illuminat mundum, ita Christus illuminat Ecclesiam. Inde est, quod per allegoriam quandoque res bona significat rem bonam, ut lux Christum; quandoque res mala malam, ut tenebræ diabolum; quandoque res mala bonam, ut David homicida et adulter significat Christum; quandoque res bona malam, ut Urias, de cujus peccato non legitur, significat diabolum; quandoque res eadem significat et rem bonam, et malam : tunc illud secundum proprietatem eamdem, vel secundum diversas : secundum eamdem, ut mons significat Sanctos et diabolum secundum altitudinem; sed secundum altitudinem significat Sanctos, id est secundum altitudinem virtutum; significat secundum altitudinem diabolum, id est, secundum superbiam. Secundum diversas, ut terra secundum terrenitatem et fragilitatem significat malos; secundum fructificationem, significat bonos. Inde est, quod orationes Sanctorum sumuntur ex interpretatione nominis illius, vel ex aliqua re exhibita circa Christum, ut Matthæi oratio [3]; Matthæus enim significat, vel interpretatur *donatus*; et ita formatur ejus oratio : « Quod possibilitas nostra non obtinet, ejus nobis intercessione donetur. » Nota : Hunc Psalmum David in articulo mortis devote cantavit, sicut legitur in libro *Regum* [4], ubi psalmus ponitur secundum aliam translationem [5] : *Diligam te, Domine, fortitudo mea.* Causam dilectionis subjungit : quia *fortitudo mea;* quia *firmamentum meum;* quia *refugium meum;* quia *liberator meus.* Sed utitur ordine præpostero : primo *liberator,* quia hominem a potestate diaboli liberavit; post, *refugium,* quia propriis viribus diffidentem ad patrocinandum suscepit; inde, *firma-*

[1] *Joan.*, V, 22. — [2] Scilicet vers. 13; *Projicientes me*, etc. — [3] Scilicet Collecta in festo S. Matthæi. — [4] II *Reg.*, XXII, 2 et seq. — [5] Scilicet ex interpretatione S. Hieronymi. — (*a*) *Fort. legend.* eos. *Lev.* XIV, 40.

mentum, statim, ne cadat; post, *fortitudo*, pugnanti, ut vincat. *Liberator* post, per baptismum; *refugium* post, per pœnitentiam; *firmamentum* post, per patientiam; *fortitudo*, per victoriam. Ecce quo ordine malum evasit; ecce in sequenti versu quomodo consecutus sit bonum : *Deus meus*, per fidem illuminat; *et Adjutor meus*, quia ad operandum adjuvat. *Sperabo in eum;* quia cor ad amorem inflammat. *Protector meus*, quia etiam supra id, quod ferre possumus, tentari nos non permittit. *Cornu salutis*, quia persequentem diabolum nos contemnere facit. Tandem, *Susceptor meus*, quia finito cursu, pervenientes suscipit. Nota : Fortitudo animi duobus modis probatur, carnalitate, et cupiditate. Tres fuerunt fortes : Tobias fortis; Job fortior; Abraham fortissimus. Tobias non cessit carnalitati, vel cupiditati, quando pondus argenti Gabelo (*a*) contribuli suo egenti commisit. Job fuit fortis, quando omnia, quæ habebat, amisit, dicens[1]: « Dominus dedit, Dominus abstulit. » Abraham fuit fortis, quando terram et cognationem suam dimisit (*b*), scilicet Babyloniam. Primus commisit; secundus amisit; tertius dimisit : pecuniam; propriam substantiam; cognationem. Primus in spe; secundus patienter; tertius obedienter. Primus, egenti compatiendo; secundus, persequentem tolerando; tertius, jubenti obediendo. Hi non cedunt cupiditati, quæ in tribus consistit : in labore acquirendi, in amore possidendi, in dolore (*c*) amittendi. Sed simul expellunt tres tria, quisque suum.

Tres fortes

5. *Circumdederunt me dolores mortis.* Ezechiel [2] sedit super flumen Chobar viginti et tribus diebus, expectans adventum Messiæ. Nos similiter repræsentamus adventum Christi, quia tot diebus durat adventus Christi; et antiphonæ, scilicet, *O Sapientia*, etc., repræsentant illorum vocem. Idem repræsentant pueri clamantes [3] : « Hosanna, Hosanna (*d*). » Nota : Mors quadruplex, scilicet, dissolutio animæ et corporis; unde hoc [4] : « Domini, Domini exitus mortis; » mors animæ, scilicet mortale peccatum; et mors pœnæ gehennalis, unde hoc [5] : « Mors peccatorum pessima; » et mors necessitas moriendi, unde ad Adam [6] : « Quacumque die comederitis, morte moriemini, » id est, necessitatem habebitis mortis. *Circumdederunt me dolores mortis. Dolores mortis*; passibilitas, mortalitas. *Torrentes iniquitatis :* hujus mundi vanitas. *Dolores inferni :* pœna æterna. *Laquei mortis :* pœna originalis : hæc reperiuntur in hoc psalmo. *Dolores mortis, et inferni circumdederunt me*, quia eos homo evadere non potuit. *Torrentes iniquitatis conturbaverunt me*, quia vanitas hujus mundi ad actualia peccata compellit hominem. *Laquei mortis præoccupaverunt me*, quia antequam homo actualiter peccaverit, originale in eo fuit. Hoc exponitur in persona antiquorum patrum, qui septuaginta annis in captivitate Babylonica fuerunt; unde hic versus cantatur in principio Septuagesimæ, quia septuaginta dierum ratio repræsentat septuagesimam illam annorum. *Præoccupaverunt me laquei mortis*, id est, originale. Hic lapis magnus valde, quem revolvit ad ostium monumenti Angelus magni consilii, scilicet Christus.

Dolores mortis.

10. *Inclinavit cœlos, et descendit.* Est cœlum justus; unde hoc, secundum aliam litteram [7] : *Inclinavit cœlum.* Est cœlum cœli, scilicet Christus; unde hoc [8] : « Cœlum cœli Domino. » Sunt cœli cœlorum, scilicet angeli, unde hoc [9] : « Cœli cœlorum, laudate Dominum. » Nota : prædicatores dicuntur *venti*, dicuntur *nubes :* nubes, secundum corpus; venti, secundum animam : nubes, quia tonant minis, coruscant miraculis, pluunt doctrinis; venti, secundum animam : venti enim sentiuntur, sed non videntur, quia ignoratur [10] « spiritus » hominis,

Prædicatores quare venti et nubes.

[1] *Job*, I, 21. — [2] *Ezech.*, I, 1. — [3] *Matth.*, XXI, 9. — [4] *Psal.* LXVII, 21. — [5] *Psal.* XXXIII, 22. — [6] *Gen.*, II, 17. — [7] Cœlum, ex interpretatione LXX. — [8] *Psal.* CXIII, 16. — [9] *Psal.* CXLVIII, 4. — [10] *Joan.*, III, 8.

(*a*) *Cæt. edit.* Gabelus. — (*b*) *Cæt. edit.* amisit. — (*c*) *Item* labore. — (*d*) *Al.* Osanna, et sic deinceps.

« unde veniat, aut quo vadat, » id est, sive ad bonum, sive ad malum, sive suum, sive alterius prædicet. Ideo ventus, anima; nubes, corpus.

13. *Præ fulgore*, ut sit una dictio, scilicet « præfulgorus, præfulgora, præfulgorum; » vel duæ dictiones.

11. *Volavit, volavit super pennas ventorum*. Est ventus elationis, unde hoc[1] : « Quem projicit ventus a facie terræ. » Est ventus suggestionis, unde hoc[2] : « Non circumferamur (*a*) omni vento doctrinæ. » Est ventus tentationis, unde hoc[3] : « Flavit ventus, et diruta est domus. » Est etiam ventus spiritualis, scilicet anima sancta, unde hoc.

16. *Intonuit de cœlo Dominus, et Altissimus*, etc. Est vox Christi orationis, unde hoc[4] : « Ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt. » Est vox Christi doctrinalis, unde hoc[5] : « Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde. » Est vox Christi promissionis (*b*), unde hoc[6] : « Fulgebunt justi, » etc. Est vox Christi comminationis, unde hoc[7] : « Securis ad radicem posita est : arbor quæ non facit fructum, excidetur. » Nota : Omnia exempla hæc sunt verba Christi. *Intonuit de cœlo Dominus*, cum dixit[8] : « Hic est filius meus. » Nota : Significantia necessaria est pronomini, et facit quod cum pondere pronuncietur. Et quando pronomen *Hic* notat significantiam, notat veritatem, vel discretionem : veritatem figuræ, vel formæ, vel naturæ : veritatem figuræ, ut hic[9] : Psalmus huic, vel ipsi David, figurato David, scilicet Christo; veritatem formæ, ut hic[10] : « Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux. » *Hic*, id est hujusmodi naturæ, ut hic[11] : « Hic est filius meus dilectus, » id est, mihi consubstantialis, et ejusdem naturæ mecum. Quandoque notat discretionem, quandoque honorando, ut hoc[12] : « Hic (*c*) Jesus, qui assumptus est, » quasi talis (*d*) vel tantus; quandoque indignando, ut hic[13] : « Hic homo multa signa facit; » quandoque derogando, ut hoc[14] : « Hic filius fabri »

Pronomen Hoc.

16. *Ab increpatione*. Nota : Triplex increpatio, sive comminatio, scilicet correptionis, reprobationis, punitionis. De prima (*e*) dicitur[15] : « Corripit filium, quem diligit pater. » De secunda[16] : « Deus, quem vult, indurat; et cujus vult, miseretur. » Et hoc[17] : « Jacob dilexi, Esau autem odio habui. » De tertia[18] : « Ite, maledicti, in ignem æternum. » Contra increpationem triplicem, triplex consolatio, sive promissio scilicet veniæ, gratiæ, gloriæ. Ad primam[19] (*f*) : « Si fuerint peccata vestra ut coccinum, sicut nix dealbabuntur. » Ad secundam[20] : « Divisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus. » Ad tertiam[21] : « Venite, benedicti patris mei. »

Increpatio triplex.

Consolatio triplex.

20. *Duxit* (*g*) *me in latitudinem*. Est latitudo doctrinæ, unde hoc[22] : « Os nostrum patet ad vos, o Corinthii. » Est latitudo conscientiæ, unde hoc[23] : « Deambulavi in innocentia cordis mei. » Hæc sunt deambulatoria sacerdotum in templis Ezechielis. Est latitudo culpæ, unde hoc[24] : « Lata (*h*) est via, quæ ducit ad mortem. » Et illud[25] : « Facilis descensus Averni. » Est latitudo gloriæ, unde hoc[26] : « Mensuram bonam, et confertam, et coagmentatam dabunt in sinum vestrum, » quasi amplam et latam. Est latitudo Ecclesiæ, unde hoc[27] : « Jacob dilatavit tabernaculum suum. » Est latitudo gehennæ, unde hoc[28] : « Dilatavit (*i*) infernus animam suam. »

21. *Secundum puritatem manuum mearum*. Nota gradus justificationum. Prima omnino gratis, fides scilicet cum charitate;

Gradus justificationum.

[1] *Psal.* I, 4. — [2] *Ephes.*, IV, 14. — [3] *Matth.*, VII, 27. — [4] *Luc.*, XXIII, 34. — [5] *Matth.*, XI, 29. — [6] *Matth.*, XIII, 43. — [7] *Matth.*, III, 10. — [8] *Matth.*, XVII, 5. — [9] *Psal.* XXVII, in titulo. — [10] *Ephes.*, V, 8. — [11] *Matth.*, XVII, 5. — [12] *Act.*, I, 11. — [13] *Joan.*, XI, 47. — [14] *Matth.*, XIII, 55. — [15] *Hebr.*, XII, 7. — [16] *Rom.*, IX, 18. — [17] Ibid., 13. — [18] *Matth.*, XXV, 41. — [19] *Isa.*, I, 18. — [20] I *Cor.*, XII. 4. — [21] *Matth.*, XXV, 34. — [22] II *Cor.*, VI, 11. — [23] *Psal.* C, 2. — [24] *Matth.*, VII, 13. — [25] Virg., *Æneid.*, lib. VI. — [26] *Luc.*, VI, 38. — [27] *Isa.*, LIV, 2 : *Dilata locum tentorii tui*. — [28] *Habac.*, II, 5.

(*a*) *Cœt. edit.* credidit. — (*b*) *Cœt. edit.* permissionis. — (*c*) *Cœt. edit. add.* est. — (*d*) *Cœt. edit.* tantum. — (*e*) *Item* permissi primo, *et sic* secundo *et* tertio. — (*f*) *Cœt. edit.* primum, *et sic* secundum *et* tertium. — (*g*) Vulg. *Eduxit*. — (*h*) *Vulg.* Spatiosa. — (*i*) *Vulg. add.* quasi.

secunda, bona voluntas; tertia ex his, bona operatio. Pro his datur perseverantia præmium; sed eadem est meritum, quo meremur vitam æternam.

26. *Cum sancto sanctus eris* (*a*). Nota: Talis est nobis Deus, quales nos sibi; nam cum sancto per exercitium operum virtutis, sive virtutum operis, Deus est sanctus per collationem bonorum; cum innocente per vitationem mali, Deus est innocens per collationem boni. *Cum electo,* per destinationem (*b*); « cum perverso, » per punitionem. Nota in *Psalmum :* Hic sermo fit Dei ad hominem, vel hominis ad Deum.

28. *Quoniam tu populum humilem salvum facies.* Quandoque per causam probatur effectus, ut hic (v. 23) : *Salvum me fecit, quoniam voluit me ;* e converso hoc[1] : « Dimissa sunt ei peccata multa, » etc. Cujus dimissionis signum est hoc, scilicet, quod dilexit multum. Non enim causa remissionis peccati est dilectio illius; sed solus Deus : sic exponit Claræ vallensis.[2] « Etenim servus tuus custodit ea. » Glossa : « Nunc præcepta Dei sunt dulcia. Etenim servus tuus custodit ea. » Hic *Quia* non est causale, sed signum tantum. Non enim quia servus custodit, sunt dulcia; sed quod custodit, est signum quia sunt dulcia. Quandoque pendet a præcedenti, unde hoc : *Salvum me fecit, quoniam voluit me ;* quandoque a consequenti, ut hic[3] : « Quoniam percussit omnes adversantes mihi sine causa; » quandoque felicitatem significat, unde hic[4] : « Quia ignoranter hoc feci, veniam consecutus sum; » quandoque expletive, ut hic[5] : « Ego dixi, quia ego sum. »

Dictio quia.

29. *Deus meus, tu illuminas lucernam meam.* (*c*) Lucerna debet accendi in nobis; et debet claudi fenestra, ne extinguatur lucerna. Tria sunt quæ extinguunt, et unum accendit : ventus ab oriente extinguit lucernam, quia ab origine habemus defectus et corruptionem, scilicet a primo tempore. Ventus ergo ab oriente extinguit lucernam, id est caro nostra. Ventus ab occidente extinguit, quia dum de terrenis cogitamus, quæ tendunt ad finem, extinguunt lucernam. Ventus ab aquilone extinguit lucernam, quia ab aquilone omne malum procedit; sed auster lucernam accendit, quia est calidus, et calor est amicus naturæ : unde dicitur[6]: « Surge, » id est, recede, « Aquilo; et veni, Auster, » accende lucernam meam.

Tentationis origo triplex.

30. *In te eripiar a tentatione.* Nota (*d*) : Tentationis triplex est origo : aut enim tota est intus, et de nostro; aut tota foris, et de alio; vel intus et foris, et de nostro, et de alio. Intus, quando in carne tentatur homo; foris, quando ad homine, vel a diabolo. Item illa, quæ est intus, ex carne oritur, scilicet ex necessitate animali corporea, quia non potest homo tantum vitare primos motus; vel ex infirmitate prurientis corruptionis, quia de originali defectu habet homo quod peccet, magis surgunt tentationes. Et præterea in quibusdam, aut recursu pravæ consuetudinis, quia difficile est consueta relinquere; aut insolentia gratiæ, et virtutis, quia quidam non consueverunt habere gratiam, et ideo citius tentantur.

33. *Deus qui præcinxit me virtute.* Præcingimur ministraturi, unde hoc[7] : « Dominus præcingit se, » ut lavaret pedes discipulorum suorum. Succingimur ituri, ut hic[8] : « Succinctam pharetra, et maculosæ tegmine lyncis. » Accingimur pugnaturi, unde hoc[9] : « Accingere gladium tuum super femur tuum, Potentissime. » Sed unum pro alio accipitur, ut hic.

38. *Non convertar, donec deficiant.* *Donec* quandoque proprie ponitur, et tunc notat finem præcedentis, et initium sequentis, ut hic; quandoque pro *Et* ut hic[10] « Joseph non cognovit Mariam, do-

Donec

[1] *Luc.*, VII, 47. — [2] *Psal.* XVIII, 18. — [3] *Psal.* III, 8. — [4] I *Tim.*, I, 13. — [5] *Joan.*, XVIII, 8. — [6] *Cant.*, IV, 16. — [7] *Joan.*, XIII, 4. — [8] Virg., *Æneid.*, lib. I. — [9] *Psal.* XLIV, 5. — [10] *Matth.*, I, 25.

(*a*) *In cæt. edit.* versiculus iste 29 transpositus reperitur post versum 29. — (*b*) *Leg.* prædestinationem. — (*c*) Glossa hæc, cum suo v. 29, transposita reperitur immediate ante v. 26 in cæt edit. — (*d*) *In cæt. edit.* nota illa circa tentationis originem relata est ad psalm. XXXIX, immediate ante hæc verba : « Nota : cum dicitur : *Expectans,* etc.

nec peperit. » Quandoque pro *ut*, ut hic [1] : « Oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri, » id est, ut misereatur nostri. Quandoque pro sempiterno, ut Apostolus *ad Hebræos* [2] : « Adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, » id est, quandiu durat præsens sæculum; quandoque pro æterno, ut hic [3] : « Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos, » etc. In æternum ponam, et in æternum sede.

39, 36. *Confringam illos, nec poterunt stare : disciplina tua ipsa me docebit : correxit in finem.* Disciplina in tribus consistit : in præceptis, in tentamentis, in flagellis. In præceptis experitur Deus obedientiam; in tentamentis, constantiam; in flagellis, patientiam. Tamen hæc tria, obedientia, constantia, patientia, mutuum suffragium præstant sibi. In præceptis enim est, ut obedias, vel obedienter suscipias; post, constanter perficias; tandem, patienter tempus tribulationis sustineas. In tentamentis sis obediens, ne per elationem Deo contradicas; constans, ne per delectationem ad consensum defluas; patiens, ne tandem per instantiam tentationis emolliaris. In flagellis similiter hæc tria intelligas. Disciplina bene eum corrigit, qui talia in mente disponit. *Confringam illos, nec poterunt stare.* Est confractus pœnæ temporalis, ut hic; et est confractus pœnæ gehennalis; unde hoc [4] : « Duplici contritione contere eos. »

Disciplina in tribus consistit.

44. *Constitues me in caput gentium* (*a*). Christus dicitur caput nostrum, quia est corpore ejusdem naturæ, unde dicitur [5] : « Emmanuel, id est, nobiscum Deus; » et quia supereminat, unde hoc [6] : « Elevata est magnificentia tua super cœlos; » et quia cætera membra regit, unde hoc [7] : « Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra; » et quia plenitudinem habet scientiæ et donorum, unde hoc [8] : « Super eum requievit Spiritus, » scilicet « Spiritus sapientiæ, » etc.; et [9] : « Nos de plenitudine ejus omnes accepimus. » Nam unguentum a capite suo ad vestimentum effusum.

46. *Filii alieni mentiti sunt mihi.* Potest esse genitivus, id est, diaboli, et nominativus pluralis, ut hoc [10] : « In propria venit, et sui eum non receperunt. » *Propria* potest esse accusativus, et ablativus, scilicet in propria natura, cum antiquis apparuit, in forma aliena, id est, angelica; vel potest esse accusativus : In mundum venit.

47. *Vivit Dominus, et benedictus Deus salutis meæ.* Quandoque fit subtractio dictionis, quandoque appositio; et quandoque subtrahit, quandoque impedit quæstionem, quandoque expedit. Quæstionem impedit, ut in *Levitico* [11] : « Anima quæ juravit » (*b*) benefacere, et non fecit, peccat. Nam apponenda dictio, scilicet, « carni. » Sic : « Anima, quæ juravit malefacere, » scilicet « carnem affligere. » Quandoque subtracta non impedit, ut hic [12] : « Benedictus Dominus Deus meus, » scilicet, « sit » vel « est, » intelligitur. Quandoque fit additio dictionis, et tunc impedit quæstionem, ut hic [13] : « Populus pascuæ ejus, et oves manus ejus. » Hæc dictio, *manus*, apposita huic, scilicet *oves*; et hæc, scilicet *pascuæ*, huic scilicet *populus* turbant (*c*); cum e converso videretur dici. Sed ideo transponit, ut idem intelligatur per has dictiones, *oves*, et *populus*, Sic et hic [14] : « In innocentia cordis, et intellectibus manuum; » cum e converso debeat dicere. Quandoque apposita expedit quæstionem, ut Dominus ad Moysen [15] : « Dedi te Deum Pharaonis; » non simpliciter Deum, id est, prælatum.

Subtractio et appositio dictionis

[1] *Psal.* CXXII, 2. — [2] *Hebr.*, III, 13. — [3] *Psal.* CIX, 1. — [4] *Jerem.*, XVII, 18. — [5] *Isa.*, VII, 14; *Matth.*, I, 23. — [6] *Psal.* VIII, 2. — [7] *Matth.*, XXVIII, 18. — [8] *Isa.*, XI, 2. — [9] *Joan.*, I, 16. — [10] *Joan.*, I, 11. — [11] *Levit.*, V, 4. — [12] *Gen.*, XXIV, 27. — [13] *Psal.* XCIV, 7. — [14] *Psal.* LXXVII, 72. — [15] *Exod.*, VII, 1.

(*a*) Cæt. edit. non habent *Constitues me in caput gentium*; et glossam, quæ sequitur, transtulerant ad *Psal.* XXVII, v. 1, *Ad te, Domine, clamabo.* — (*b*) *Vulg.* juraverit, *cætera non habet quantum ad verba.* — (*c*) *Leg.* turbat.

PSALMUS DAVID XVIII.

Dictio Et.

2. *Cœli enarrant gloriam Dei.* Nota : *Et* quandoque notat diversitatem personarum, ut hic [1] : « Qui videt me, videt et patrem meum. » *Qui*, scilicet, hic notat substantiæ identitatem ; hæc dictio, *Et*, personarum diversitatem. Quandoque notat expositionem, ut hic [2] : « Diligam te, Domine, fortitudo mea. Tu es firmamentum meum, et refugium meum, et liberator meus, » id est, quia liberator meus ; sic ibi exponitur.

3. *Dies diei eructat verbum.* Dies, Christus ; unde hoc Dominus ad discipulos [3] : « Duodecim sunt horæ diei : » duodecim, apostoli ; dies, Christus. Dies, justus ; unde dies divisus a nocte. Dies, vita præsens ; unde hoc [4] : « In diebus suis placuit Deo. » Dies vita æterna, ut hic [5] : « Melior est dies una in atriis tuis, super millia. » Dies tempus gratiæ, unde hic [6] : « Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. » Dies, præceptum sive lex ; unde peccator dicitur [7] « quatriduanus, » quia quatuor leges transgreditur, scilicet legem naturæ, legem Moysi, legem gratiæ, pactum Dei in Adam et in Levitico [8], ubi præcepit hostiam oblatam eadem, vel secunda die comedi, non tertia ; quia scientiam duorum testamentorum debemus habere, non tertiam apponere. Dies fides ; unde Apostolus [9] : « Sicut in die honeste ambulemus. » Dies, cognitio ; unde sex primi dies significant cognitiones sex angelorum. Dies, novum Testamentum, respectu veteris, ut vita respectu mortis ; unde hic [10] : « Manserunt apud illum die illo, » id est novo Testamento, et præsenti vita.

5. *In omnem terram exivit sonus eorum.* Præteritum, quandoque perfectum, unde hoc [11] : « Credidi, propter quod locutus sum, » id est, perfecte credidi ; et hoc [12] : « Ego hodie genui te. » Quandoque certitudinem, unde hoc [13] : « Foderunt manus meas, et pedes meos ; » adhuc futurum erat. Sed pro certitudine præteritum ponit pro futuro ; unde hoc : *In omnem terram exivit sonus eorum*, id est, exibit. Quandoque præteritionem, secundum quod dicitur, « fuit, » et non convenit Deo ; quandoque significat prope futurum, quandoque longe futurum, unde hoc [14] : « Domine, ne tardaveris, » in præsenti scilicet, vel in futuro, id est, in tempore Antichristi. Unde in principio *Ezechiel* exponitur, quod prophetia est quandoque de longe futuro, quandoque de prope futuro ; quandoque significat perseverantiam ; ut hic [15] : « Quidquid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. »

8. *Lex Domini immaculata convertens animas.* Lex enim Evangelii commendatur hic a sex : ab auctore operis, unde : *Domini ;* a vitatione erroris, unde : *Immaculata ;* ab opere auctoris, unde : *Convertens animas.* Nam justificatio est opus solius Dei, et fit in evangelio Dei, non in lege Moysi. A promissione, unde : *Testimonium ;* a promissionis impletione, unde : *Fidele ;* a gratiæ collatione, unde : *Sapientiam præstans parvulis :* nam Evangelium dat gratiam, non Lex. Nota : genitivus significat alicujus aliquid esse, ut dantis vel habentis, unde hoc [16] : « Dominus narrabit in scripturis populorum, » etc. Scripturæ sunt principes (a) ; Prophetarum, ut dantium ; populorum, ut accipientium, et hoc, *lex Domini*, ut dantis. Quandoque significat aliquid alicujus, ut permittentis, unde hoc [17] : « Ante faciem frigoris ejus quis sustinebit ? » *Frigus*, scilicet infidelitas, dicitur esse Dei, quia permittit. Quandoque ut materiæ, ut fides resurrectionis, id est, de resurrectione.

Commendatio Evangelii.

Justificatio.

Genitivus significat aliquid alicujus esse.

Dictio Quis.

13. *Delicta quis intelligit ? Quis* quandoque removet generalitatem, ut hic, quasi

[1] *Joan.*, XIV, 9. — [2] *Psal.* XVII, 2. — [3] *Joan.*, XI, 9. — [4] Antiph. offic. Conf. Pontif. Vid. Greg., *Moral.*, lib. IV, c. X et XI. — [5] *Psal.* LXXXIII, 11. — [6] II *Cor.*, VI, 2. — [7] *Joan.*, XI, 39. — [8] *Levit.*, XIX, 6. — [9] *Rom.*, XIII, 13. — [10] *Joan.*, I, 39. — [11] *Psal.* CXV, 10. — [12] *Psal.* II, 7. — [13] *Psal.* XXI, 17. — [14] *Psal.* LXXXIX, 18. — [15] *Joan.*, XVI, 23. — [16] *Psal.* LXXXVI, 6. — [17] *Psal.* CXLVII, 17.

(a) *Leg.* principum, ut dantium. *Dele* Prophetarum.

nullus intelligit delicta omnia; quandoque ponit singularitatem, unde Dominus ad Job [1] : « Quis dedit gallo sapientiam? » id est, prædicare (a) : quasi dicat : Ego solus. Quandoque impossibilitatem, quandoque difficultatem, unde hoc [2] : « Generationem ejus qui enarrabit? » Si de generatione æterna exponatur, notat impossibilitatem; si de temporali, difficultatem. Quandoque raritatem; unde hoc [3] : « Quis, putas, est fidelis servus et prudens? » quasi dicat : Rarus. Quandoque admirationem; unde angeli occurrentes Domino ascendenti dixerunt [4] : « Quis est iste, qui venit de Edom? » Quandoque dubitationem; unde Judæi ad eum dixerunt [5] : « Quis es tu? » Et dixit : « Principium, qui et loquor vobis. »

15. *Domine adjutor meus, et redemptor meus.* Dominus est *Dominus* per potentiam, ecce Pater; *Redemptor* per humanitatem, ecce Filius; *adjutor meus* per gratiam; ecce Spiritus sanctus.

PSALMUS DAVID XIX.

2, 4. *Exaudiat te Dominus in die tribulationis. Memor sit omnis sacrificii tui.* Est sacrificium altaris, scilicet corpus Christi; unde Dominus in cœna [6] : « Hoc facite in meam commemorationem. » Est sacrificium proprium corporis, unde Apostolus [7] : « Exhibeatis vosmetipsos hostiam viventem, Deo placentem; » unde hoc [8] : « Sacrificium Deo, spiritus contribulatus. » Est sacrificium operis : nam in die judicii, offert unusquisque opera sua bona, vel mala Deo; unde hoc [9] : « Venientes autem venient cum exultatione. »

Sacrificium quadruplex.

4. *Memor sit omnis sacrificii*, etc. Nota statum perfectionis, unde hoc : « Holocaustum tuum pingue fiat : » nam holocaustum totum incensum : sacrificium, cujus tantum pars crematur. Augmentum gratiæ, unde hoc (v. 6) : *Magnificabimur.* Plenitudinem viæ, unde hoc (v. 7) : *Impleat Dominus omnes petitiones tuas.* Consummationem patriæ, unde hoc : *Salvum me fecit.*

8. *Hi in curribus, et hi in equis.* Avaritia in curru vehitur; cujus sunt quatuor rotæ, scilicet inhumanitas, pusillanimitas, contemptus Dei, oblivio mortis; duo sunt equi, scilicet tenacitas et rapacitas; auriga est amor habendi. Nam avaritia est avara, et uno solo est contenta, scilicet vectore. De hoc curru dicitur [10] : « Væ, trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, et quasi vinculum, » scilicet vehiculum plaustri, « peccatis. » Et hic nota : quando Romani aliquem recipiebant, qui subjugaverat Romanis regionem, recipiebant cum triumpho in curru. Et triumphus dicitur, quasi trium sonus. Nam Romani in tres partes dividuntur, in milites, in senatores, in populum. Et quando quis cum honore recipiebatur, tres dies solemnizabantur, et inde dicitur triumphus, quasi trium sonus.

Avaritiæ currus, et auriga.

Triumphus.

PSALMUS DAVID XX.

2. *Domine, in virtute tua lætabitur Rex : et super salutare tuum.* Christus dicitur *salutare* Patris, non quia sanet Patrem; sed quia per ipsum sanat Pater. Unde iste dicitur medicus regis, non quia sanet regem, sed quia rex mittit eum ad sanandum alios.

Christus salutare.

In misericordia Altissimi non commobevitur. Con quandoque significat aliquid ex toto, ut hic [11] : « Maledictus homo, qui confidit in homine, » id est, qui confidit ex toto. Non enim malum est ponere spem in homine, sed non ex toto. Quandoque pluralitatem personarum, unde hoc [12] : « Complaceat tibi, Domine, » id est, Patri, et Filio cum Spiritu sancto. *Cum* notat Trinitatem, Trinitas unitatis essentiam. Quandoque pluralitatem rerum, ut hic [13] : « Contritio et

Particula Con.

[1] *Job.*, XXXVIII, 36. — [2] *Isa.*, LIII, 8. — [3] *Matth.*, XXIV, 43. — [4] *Isa.*, LXIII, 1. — [5] *Joan.*, VIII, 25. — [6] *Luc.*, XXII, 19. — [7] *Rom.*, XII, 1. — [8] *Psal.* L, 19. — [9] *Psal.* CXXV, 6. — [10] *Isa.*, V, 18. — [11] *Jerem.*, XVII, 5. — [12] *Psal.* XXXIX, 14. — [13] *Psal.* XIII, 3.

(a) *Leg.* prædicere diem.

infelicitas in viis eorum, » id est, cum-tritio, quasi cum aliis illi punientur. Quandoque pluralitatem partium, unde hoc (v. 10) : *In furore tuo* (*a*) *conturbabis eos*, id est, in corpore, et in anima. Unde confessio dicitur quasi simul fassio, scilicet, oris et cordis.

Clibanus. 10. *Pones eos ut clibanum* (*b*). Clibanus quandoque significat conscientiam, ut hoc : *Pones eos ut clibanum in tempore vultus tui*, id est (*c*), facies eos ardentes in conscientiis suis in die judicii. Et significat uterum Virginis : nam sicut in clibano duo sunt, scilicet ignis et panis, sic in utero Virginis ignis et panis : ignis, Spiritus sanctus ; panis [1], *qui de cœlo descendit*, scilicet Christus. Unde in *Levitico* [2] dicitur, quod panis offerebatur in clibano, vel in sartagine, vel in craticula coctus : panis in clibano, Christus in Virginis utero ; panis in sartagine, Christus in cruce ; panis in craticula, Christus in morte. Nam sicut in craticula transit per foramina, ita in morte transivit Christus ad vitam. Quandoque quamlibet tribulationem, unde hoc [3] : Dies judicii erit velut clibanus ardens. Quandoque diabolum, unde hoc [4] : « Pellis nostra velut clibanus exusta est. »

Portæ diversæ. *Devorabit eos ignis.* Sunt portæ mortis (*d*); sunt portæ quinque, scilicet sensus corporis; sunt portæ æternitatis. De primis et ultimis dicitur [5] : « Qui exaltas me de portis mortis, et collocas me in portis filiæ Sion. » De mediis, hoc [6] : « Attollite portas, principes, vestras, » etc. Quandoque sensus erigit, qui eos ad Deum extollit : et sic principes, scilicet, quilibet fidelis elevat portas Domini, contemplando, et sic in mentem intrat Rex gloriæ, scilicet Christus. Mediæ autem habent ingressum, et regressum ; extremæ tantum ingressum. Nullus enim a patria exit, vel inferno : nam omnia vestigia sunt adversum spectantia in illa, retrorsum nulla. Ex extremis cives non exeunt : ex mediis quandoque exeunt cives, et intrant. Hæc autem quandoque patent ad austrum : quandoque ad aquilonem. Si ad austrum tendunt, ad portas æternitatis : nam auster calidus et humidus, et calor est amicus naturæ. Si patent ad aquilonem, tendunt ad portas mortis : nam [7] « ab aquilone pandetur omne malum. » Et aquilo est frigidus, et congelat fluenta gratiæ. Per portam bona actio intelligitur, unde Job [8] : « Cum procedebam ad portam civitatis, parabant mihi cathedram. » Nam sicut per portam intratur ad civitatem, ita per bonum opus ad patriam. Quandoque notatur facultas peccandi et habilitas, unde Job [9] : « Quia, janua aperta, irruerunt super me. » Glossa : « Nam cum perversis hic potestas datur, quid aliud, nisi janua erroris eis aperitur ? »

14. *Exaltare, Domine, in virtute tua.* Potentiam Dei ostendit, ubi dicit : *Domine* ; Potentia Dei. quæ consistit in duobus : in altitudine, unde : *Exaltare ;* et in fortitudine, unde : *In virtute tua.* His duobus duo reddit : altitudini, mentis hilaritatem, unde : *Cantabimus* ; fortitudini, bonam operationem, unde : *Psallemus.* Bene distinguit ; nam altitudo est in mente, unde : « Altum est cor hominis. » Sic est fortitudo in operatione.

PSALMUS DAVID XXI.

2. *Deus, Deus meus, respice in me.* Hic dicitur, quod Psalmi qui agunt de Christi Psalmi de passione. passione, incipiunt a gemitu et oratione, et terminantur in salute hominum. Nam per interiorem contritionem, et opus exterius, homo sanatur in anima. Unde precibus Mariæ et Marthæ, Lazarus suscitatur. Per Martham, opus exterius, scilicet vita activa ; per Mariam, opus interius, scilicet vita contemplativa intelligitur. Nam opere interiori, et exteriori, homo in anima suscitatur. Unde Jacob, cum redit in patriam, redit cum

[1] *Joan.*, VI, 33. — [2] *Levit.*, VII, 9. — — [3] Ex *Matth.*, VI, 30. — [4] *Tren.*, V, 10. — [5] *Psal.* IX, 15. — [6] *Psal.* XXIII, 7, 9. — [7] *Jerem.*, I, 14. — [8] *Job*, XXIX, 7. — [9] *Job*, XXX, 6.

(*a*) Vulg. *ira tua*. — (*b*) Cæt. edit. non habent. *Pones eos ut clibanum*, et glossam, quæ sequitur, in hanc vocem, *Clibanum*, referunt ad Psalmum LIII. — (*c*) Cæt. edit. *non habent* id est. — (*d*) Hæc refer ad *Ps.* XXIII, 7, 9.

Rachel et Lia [1] : quia contritio et exterior satisfactio ducunt hominem ad cælum : Rachel, opus interius; Lia exterius, id est, vita activa et contemplativa. Unde, intrante Jesu in quoddam castellum, duæ sorores receperunt eum, scilicet Maria et Martha. Unde legitur [2] : « Intravit Jesus in quoddam castellum, et mulier quædam, Martha nomine, excepit eum in domum suam. » Prior natu videtur esse Martha; et salutis initium, scilicet, magis actio, quam contemplatio sibi vendicare noscitur. Laudat Christus Mariam; scilicet a Martha (a) suscipitur. Amat Rachelem Jacob, sed Lia supponitur. Lazarus jacet clausus, ligatus, oneratus. Jacet in ergastulo mentis suæ : tenetur in vinculis disciplinæ : lapide supposito premitur, scilicet onere patientiæ.

Justus triplici de causa non exauditur.

3. *Clamabo per diem, et non exaudies.* Triplici de causa justus non exauditur, scilicet ratione indigni, quando scilicet orat pro malo, ut Samuel, quando oravit pro Saule; per modum orandi, ut filii Zebedæi petierunt, ut unus sedeat ad dexteram, et alius ad sinistram in regno Dei : hi inordinate petierunt, quia debuerunt humiliari, antequam exaltarentur; ratione majoris boni, ut Paulus non est exauditus, quasi quia magis profuit fomitem peccati habere, quam non habere.

In oratione tria attendenda sunt.

7. *Ego sum vermis, et non homo.* In oratione tria sunt attendenda : insinuatio, captatio, postulatio : ut insinuemus nostram miseriam; ut captemus judicis benevolentiam; ut postulemus veniam. Respiciat misericordia miseriam; benevolentia, indigentiam; gratia, veniam. Paronomasia est, quando dictio reperitur in diversa significatione, mutata syllaba vel littera, ut in hoc versu (v. 6) secundum hebraicam veritatem : « In te confisi sunt, et non confusi : » sic enim habetur in hebræo. *Deus, Deus meus.* Repetitio. *Verba delictorum meorum,* id est, eorum qui sunt mei, vel delictorum meorum. Tres legimus cruces : primam (b), latronis desperantis; secundam, latronis confitentis; tertiam, Christi pœnam sine culpa sustinentis : et hoc secundum tria genera hominum : quidam enim macerant carnem pro peccato, et non prodest, quia non pœnitent; alii macerant carnem pro peccato, et prodest, quia pœnitent; alii nullum peccatum habentes, pœnam sustinent. Prima ergo crux fuit diaboli; secunda, cujuslibet justi; tertia, Christi. Prima, malitiæ; secunda, pœnitentiæ; tertia, gloriæ.

Paronomasia. — Cruces tres. — Tria hominum genera.

10. *Quoniam tu es, qui extraxisti me de ventre matris meæ.* Triplici de causa transferimus ad allegoriam : causa impossibilitatis, ut de lepra barbæ, vel vestis : non enim hoc ad litteram potest exponi; et propter indecentiam, unde hoc [3] : « Non alligabis os bovis triturantis. » Nam Apostolus dicit : « Numquid cura est Deo de bobus? » Quasi dicat : non est cura ei dare præcepta de bobus; sed super hoc Vergilius (c). Est ergo allegorizandum : Non alligabis os bovis triturantis, id est, prædicatorum. Potest enim quærere subsidium a subditis propter majorem vitæ utilitatem.

Triplex causa allegoriæ.

12. *Ne discesseris a me* (d); unde hoc : « Ne fraudes societatem. » Nam cum omnibus pateat hoc esse peccatum, transferimus ad allegoriam, id est, ne fraudes societatem Spiritus sancti, qui vult te adducere ad cœlestia.

Proximus.

12. *Quoniam tribulatio proxima est. Proximus*, sive *Appropinquare*, diversis modis accipitur. Dicitur enim proximus loco, et tempore, unde hoc : « Tribulatio proxima est, » scilicet tempore. Et tribulatio propria erat loco, id est, carni, quæ dicitur proxima, unde hoc : « Nulla pestis efficacior, quam familiaris inimicus, » scilicet caro. Proximus in similitudine, sive actionis imitatione, sicut dicitur bonus esse similis Deo; unde

[1] *Cf.* Greg., *Moral.*, c. XXVIII; *in lib.* II *Reg.*; *in Ezech.*, hom. XIV. — [2] *Luc.*, X, 38. — [3] I *Cor.*, IX, 9.

(a) *Cæt. edit.* Maria. — (b) *Cæt. edit.* prima, *et sic* secunda *et* tertia. — (c) *Al.* Virgilius, *et notatur in margine :* Virgilius in Georgicis, *id est. ut videtur :* « Super hoc non Deus, sed Virgilius det præcepta. — (d) Cæt. edit. non habent : *Ne discesseris a me.*

Cato [1] : « Proximus ille Deo est, qui scit ratione tacere. » Proximus, scilicet natura, unde hoc [2] : « Elongasti a me amicum et proximum. » Proximus beneficiis, ut Samaritanus [3] vulnerato, qui ei contulit beneficium, unde versus :

Tempore, mente, loco, natura, gente propinquus.

Sub mente sunt conformitas et beneficium.

17. *Quoniam circumdederunt me canes multi.* Canes. Canes quandoque dicuntur Judæi, ut hic; quandoque idololatræ, unde hoc [4] : « Nolite sumere panem filiorum, et dare canibus; » quandoque dicuntur hæretici, ut hic [5] : « Non est dandum sanctum canibus, et margaritæ porcis; » quandoque prædicatores, unde illud [6] : « Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. »

22. Tumor tripliciter sanatur. *Salva me ex ore leonis*, etc. (*a*) Tribus modis solet tumor sanari : emplastro, exemplo boni operis; unguento, verbo consolationis; ferro, disciplina correctionis.

25. *Neque despexit deprecationem pauperis.* Oratio, de bonis adipiscendis; deprecatio, de malis vitandis. Sed aliter assignatur differentia; nam solent assignari Partes Missæ. quatuor partitiones Missæ : prima pars a principio usque ad sacramentum, et dicitur Deprecatio; ab illa hora usque ad *Agnus Dei*, est secunda pars, et dicitur Oratio; illud quod post canitur a sacerdote, est tertia pars, et dicitur Postulatio; illud quod respondetur in fine, scilicet *Deo gratias*, est ultima pars, et dicitur Gratiarum actio.

20. *Tu autem, Domine, ne elongaveris auxilium tuum a me.* Aliquis liberatur a morte per evasionem; aut a vita mortali (*b*) per vim; vel per carnis depositionem; unde hoc [7] : « Anima nostra sicut passer, etc.; » et illud [8] : « Quis me liberabit de corpore mortis hujus? » Per carnis resurrectionem, ut Christus, quando resurrexit.

26. *Apud te laus mea.* Christus dicitur habitare in Patre per identitatem naturæ; in carne, per identitatem personæ; in bonis, per conformitatem : sicut dicitur ignis esse in ferro, et ferrum in igne, quando rubeum est, et quasi conforme est igni; unde versus :

In Patre, carne, bonis, habitat sapientia Patris.

Apud te laus. Christus in communi, et omnibus videntibus, passus est; unde Papa, quando sumit corpus Christi in Missa, sumit omnibus videntibus : nam sedens in cathreda convertit se ad populum. Papa quare sedens communicet.

27. *Edent pauperes et saturabuntur.* Hic dicitur passio Christi cœna : nam sicut cœna in vespere, vel in fine diei sumitur, ita in vespere, scilicet in fine mundi, passus. Passio Christi cœna.

Vivent corda eorum. Est vita quadruplex, scilicet naturæ, unde hoc [9] : « Sive vivimus, sive morimur, Domini sumus. » Est vita gratiæ, unde hoc [10] : « Justus ex fide vivit. » Est vita culpæ, unde hoc [11] : « Vidua, quæ in deliciis est, vivens mortua est. » Est vita gloriæ, unde hoc [12] : « Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti, Jesum Christum. » Non habes auxilium infra te, nec extra te, nec intra te, sed supra te : infra, id est, in carne, unde dicitur [13] : « Caro fœnum; » intra, in anima, unde [14] : « Aruit cor meum, » id est, anima; extra te, in mundo, unde dicitur [15] : « Terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem; » supra te auxilium habes, unde [16] : « Auxilium meum a Domino. » Vita quadruplex.

PSALMUS DAVID XXII.

1. *Dominus regit me, et nihil mihi deerit.* *Dominus pascit*, secundum aliam litteram [17]. Pastus, quo Christus pascit, in duobus : in vitatione inopiæ, unde : ***Nihil mihi deerit;*** Pastus quo Christus pascit.

[1] Cato, in *Parænesi.* — [2] *Psal.* LXXXVII, 19. — [3] *Luc.*, x, 33 et seq. — [4] *Matth.*, xv, 26. — [5] *Matth.*, VII, 6, quoad sensum. — [6] *Psal.* LXVII, 24. — [7] *Psal.* CXXIII, 7. — [8] *Rom.*, VII, 24. — [9] *Rom.*, XIV, 8. — [10] *Rom.*, I, 17. — [11] I *Tim.*, V, 6. — [12] *Joan.*, XVII, 3. — [13] *Isa.*, XL, 6. — [14] *Psal.* CI, 5. — [15] *Sap.*, IX, 15. — [16] *Psal.* CXX, 2. — [17] Ex interpretatione græca.

(*a*) Cæt. edit. non habent. *Salva me ex ore leonis*, etc. — (*b*) *Cæt. edit.* ut vi.

in adeptione sufficientiæ, unde hic (v. 2) : *In loco pascuæ ibi me collocavit*. Sed hæc sufficientia consistit in duobus : in susceptione Sacramenti, unde hoc : *Super aquam refectionis educavit me* ; in observatione mandati, unde hoc (v. 3) : *Deduxit me super semitas justitiæ*. Hæc duo sunt necessaria ad salutem animæ, et neutrum sine alio sufficit. Ergo hic cibus sanat (*a*). Est Babylon peccatorum, pœnarum, primorum mortuorum : a prima exeundum ; in secunda commorandum in bono ; contra tertiam clamandum. De prima [1] : « Fugite de medio Babylonis, et hoc : « In Babylonem descendens, et ex ea liberaberis. » De secunda [2] : « Super flumina Babylonis illic sedimus, et flevimus. » De tertia [3] : « Cecidit Babylon, etc.

Babylon

4. *Virga tua*, etc. Multa sunt genera virgarum : est enim virga ultionis ; est virga correctionis, virga consolationis, virga directionis, virga fructificationis, et est virga virtutis. Prima est servorum ; secunda, filiorum ; tertia, mœstorum ; quarta, prælatorum ; quinta, justorum ; sexta, Conditoris universorum. De prima dicitur [4] : « Virga furoris mei Assur ; » de secunda [5] : « Percute filios ; » de tertia : *Virga tua et baculus tuus;* de quarta [6] : « Virga directionis, virga regni tui ; » de quinta [7] : « Egredietur virga de radice Jesse ; » de ultima [8] : « Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion. » Domini mater fuit Virga ultionis, in antiqui exactoris actione. Nota : hoc pronomen, *Ipse*, proprie notat notabilitatem, tum in bono, tum in malo ; et immutabilitatem, tum in bono, tum in malo : notabilitatem in bono, ut hic [9] : « Ipse autem sciebat, quid esset facturus, » id est, notabiliter ; notabilitatem in malo, ut hic [10] : « Ipsi non (*b*) cognoverunt vias meas, » id est, notabiles : immutabilitatem in bono, ut hic [11] : « In pace, in idipsum dormiam, et requiescam ; » in malo, ut hic [12] : « Ipsi vero consideraverunt, et inspexerunt me, » id est, immutabiles in malo perseverantes. Hoc autem, *Ipsi*, immutabilitatem et notabilitatem in bono.

Multiplex genus virgarum.

Pronomen Ipse

5. *Parasti in conspectu meo mensam* (*c*). Nota : quatuor sunt mensæ quæ reperiuntur, quarum una sacra Scriptura est ; et quatuor pedes in ea, id est, quatuor modi exponendi sunt : historia, allegoria, tropologia, anagogia. Et in hac mensa quatuor ponuntur, scilicet panes, carnes, pisces, vinum : panes, pro historia ; carnes, pro allegoria ; pisces, pro tropologia ; vinum, pro anagogia exponuntur. Historia est in dictis, ut de hoc, quod dicitur populus Israel de Ægypto liberatus ; in factis, ut de tabernaculo in testamento sancto. Allegoria, in rebus, vel in verbis mysticis : in verbis, ut ibi [13] : « Egredietur virga dicere Jesse ; » in rebus, ut populus per sanguinem agni de Ægypto liberatus significat Ecclesiam sanguine Christi salvatam a diabolo. Tropologia est in verbis apertis, vel figuratis : apertis, ut ibi [14] : « Filioli mei, non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate ; » figuratis, id est obscuris, ibi [15] : « Omni tempore vestimenta tua sint candida. » Sic anagogica expositio in verbis manifestis, vel obscuris : apertis, ibi [16] : « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt ; » obscuris, ibi [17] : « Beati qui lavant stolas suas, qui per portam intrant civitatem. » Ecce unaquæque expositio in duobus consistit. Hæc dicit Beda *super Exodum*.

In mensa Scripturæ sacræ dapes quatuor.

Impinguasti in oleo caput meum. Ebrietas alia spiritualis, alia corporalis : corporalis, ex nimia vini repletione ; spiritualis, alia Dei, alia diaboli : Dei, quando quis oblitus est terrenorum, mente raptus ad superna, quæ dicitur apotheosis, id est, deificatio ; ebrietas diaboli dicitur metamor-

Ebrietas duplex.

Ebrietas diaboli.

[1] *Jerem.*, LI, 6. — [2] *Psal.* CXXXVI, 1. — [3] *Jerem.*, LI, 8. — [4] *Isa.*, X, 5. — [5] *Prov.*, XIII, 24, quoad sensum. — [6] *Psal.* XLIV, 7. — [7] *Isa.*, XI, 1. — [8] *Psal.* CIX, 2. — [9] *Joan.*, II, 25. — [10] *Psal.* XCIV, 11. — [11] *Psal.* IV, 9. — [12] *Psal.* XXI, 18. — [13] *Isa.*, XI, 1. — [14] I *Joan.*, III, 18. — [15] *Eccle.*, IX, 8. — [16] *Matth.*, V, 8. — [17] *Apoc.*, XXII, 14. — (*a*) Hæc, quæ sequuntur, refer ad *Ps.* CXXXVI, 1. — (*b*) Cæt. edit. non habent *non*. — (*c*) In cæt. edit. hæc integra paraphrasis versiculi *Parati in conspectu meo mensam* transposita reperitur ad psalmum XXIII.

phosis, id est, mutatio a bono in malum, vel a malo in pejus.

PSALMUS DAVID XXIII.

1. *Prima sabbati. Psalmus David* (*a*). Sex sunt psalmi qui nomine sabbati intitulantur : primus est hic; secundus[1] : « Magnus Dominus et laudabilis nimis; » tertius[2] : « Exultate Deo adjutori nostro; » quartus[3] : « Bonum est confiteri Domino; » quintus[4] : « Dominus regnavit, decorem indutus est; » sextus[5] : « Deus ultionum Dominus. »

Psalmi sex nomine sabbati inscribuntur.

Sabbatum dicitur pro tempore. Dies dicitur septima, in qua legitur Deus quievisse, et septimana : unde Pharisæus[6] : « Jejuno bis in sabbato. » Solemnitas, quam observabant Judæi.

Sabbatum.

Nota : Dies prima dicitur Dominica, id est dies Domini, duplici de causa, scilicet, vel quia ea die Dominus incœpit creare mundum, tunc enim incœpit esse creatura, cui dominaretur; vel quia ea die innotuit esse Dominus, scilicet in resurrectione, tunc enim innotuit Dominus infernorum, quia vectes ferreos confregit; mortuorum, quia multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt; et vivorum, unde Dominus[7] : « Data est mihi omnis potestas, » etc. Nota, quod prima dies dicitur dies Solis, quia prima hora ejus attribuitur (*b*) lunæ, et sic de aliis. Sic prima dies Domini dicitur, quia prima hora illius diei innotuit esse Dominus Jesus Christus, quia prima hora diei surrexit, unde hic : «Mane, prima sabbati surgens Dei Filius (*c*).»

Dies Dominica.

4. *Nec juravit in dolo.* Juramentum dicitur esse illicitum pro persona, quando monachus jurat sine consensu abbatis; vel pro negatione, quando de re illicita; vel pro tempore, quando in Quadragesima; per modum jurandi, quanto inordinate jurat.

Juramentum quot modis illicitum.

7. *Attollite portas, principes, vestras.* Aliquid dicitur *tolli* per translationem, unde hic[8] : « Tulit Dominus unam de costis Adæ (*d*); per elevationem, unde hoc[9] : Si videris me, quando tollar a te, erit tibi quod petisti (*e*); per remissionem, unde hoc : « Agnus Dei, qui tollit peccata mundi, » etc.

Tolli. Quot modis.

Nota : Christus sublatus fuit a Judæis hora sexta, qui est alpha, et omega, id est, principium et finis. Unde in illa septimana tribus diebus, quibus Christus jacuit in sepulchro, subtrahitur principium horarum. scilicet *Deus, in adjutorum meum intende*, et finis, scilicet Orationis.

Initium et finis horarum non dicitur triduo hebdomadæ sanctæ.

PSALMUS DAVID XXIV.

1. *Ad te levavi animam meam.* Est populus vitiorum, unde hoc[10] : « In exitu Israel de Ægypto, » etc. Est populus justorum, unde hoc[11] : « Anima quæ circumcisa non fuerit, peribit de populo hoc. » Est populus Judæorum, appropriato vocabulo, ut hic[12] : « Popule meus, quid feci tibi? »

Populus triplex.

Nota : Erigi ad Deum, quandoque in sacra Scriptura libero arbitrio attribuitur; et hoc aperte, ne homo prætenderet excusationem, ut per liberum arbitrium nullus possit facere bonum, ut hic. Quandoque attribuitur soli gratiæ, ne homo superbiat contra Deum, si diceretur per liberum arbitrium posse surgere, unde hoc[13] : « Dirige in conspectu tuo viam meam.» Quandoque gratiæ et libero arbitrio simul, unde Apostolus[14] : « Non ego operor illud, sed gratia Dei mecum. »

Erigi ad Deum.

4. *Vias tuas, Domine, demonstra mihi.* Tria enim petit qui hæc loquitur : manifestationem, scientiam, et discretionem : manifestationem in præceptis, scientiam in consiliis, discretionem in veris. Demonstrat (*f*) præceptum quasi ad oculum, ecce *via;* docet consilium, quasi ad intellectum, ecce *semita*.

Tria petuntur.

1 *Psal.* XLVII. — 2 *Psal.* LXXX. — 3 *Psal.* XCI. — 4 *Psal.* XCII. — 5 *Psal.* XCIII. — 6 *Luc.*, XVIII, 12. — 7 *Matth.*, XXVIII, 18. — 8 *Gen.*, II, 21. — 9 IV *Reg.*, II, 10. — 10 *Psal.* CXIII, 1. — 11 *Gen.*, XVII, 14. — 12 *Mich.*, VI, 3. — 13 *Psal.* V, 9. — 14 I *Cor.*, XV, 10.

(*a*) Cæt. edit. *Domini est terra et plenitudo ejus.* — (*b*) Hic desunt aliqua. — (*c*) Ad hunc locum transposita fuerat prima pars v. 5. *Parasti*, etc. psalm. præcedentis, in cæt. edit. — (*d*) *Cæt. edit.* Adam de medio paradisi — (*e*) *Cæt. edit.* Elias, si videris, quando tollar, dabo tibi quod vis.—(*f*) *Cæt. edit.* demonstratur.

5. *Dirige me in veritate*, quasi ad discernendum et bene distinguendum. Nam præcepta sunt manifesta; consilia occulta; vera ad discernendum sunt ambigua.

6. *Reminiscere*. Nota : Imperativus quandoque imperative ponitur, ut hic [1] : « Dilige proximum tuum sicut 'eipsum; » quandoque deprecative, ut hic; quandoque hortative, ut hic [2] : «Vovete et reddite : » [3] « Vende omnia quæ possides, et da pauperibus; » quandoque permissive, ut hic [4] : « Quod facturus es, fac cito; » quandoque ponitur pro optativo, ut hic [5] : « Sanctificetur nomen tuum. » Non quia hæc vox optativi, scilicet quia ponitur sine utinam.

18. *Vide humilitatem meam et laborem meum* (*a*). **Deus dicitur videre.** Deus dicitur *videre* pro *punire*, ut hic [6] « Vultus autem Domini super facientes mala; » et pro *misereri*, unde hic [7] : « Oculi Domini super justos. » Nam dicitur *videre* peccatum, id est, *punire; videre* hominem, pro *misereri :* et *videre*, pro *cognoscere*, unde hoc [8] : « Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, et erant valde bona; » et *videre* pro *per gratiam habere*, unde hoc : *Vide humilitatem meam.*

21. *Innocentes et recti adhæserunt mihi.* **Corpus octo modis accipitur.** Hoc nomen, *Corpus*, octo modis accipitur. Significat enim Christum, unde hoc [9] : « Ubi fuerit corpus, illic congregabuntur et aquilæ, » id est, ubi Christus, illic (*b*) fuerunt congregati et Sancti; quandoque perfectionem, unde hoc [10] : « In quo habitavit plenitudo divinitatis corporaliter, » id est, perfecte, ut dicit Apostolus; quandoque defectum habet et mortalitatem [11] : « Quis me liberabit de corpore mortis hujus? » Quandoque bonorum operum congeriem, unde hoc [12] : « Si oculus tuus fuerit simplex, » id est, devotio, et « totum corpus tuum lucidum erit, » id est, opera; quandoque congeriem malorum operum, ut hic, secundum unam expositionem : « Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? » Quandoque conjugem unde hoc [13] : « Qui fornicatur in corpus suum, » ut hic fiat distinctio, « peccat; » vel « qui fornicatur, in corpus, » id est, in conjugem, « peccat, » id est, contra honorem conjugis. Quandoque Ecclesiam triumphantem, et illius corporis umbra est Ecclesia militans, unde hoc [14] : « Habitantibus in regione umbræ mortis, » etc. Unde dicitur in *Actibus Apostolorum* [15], quod in umbra Petri corporis, sanabantur infirmi, id est, in Ecclesia militante. Quandoque Ecclesiam militantem, unde hoc [16] : « Nos sumus unus spiritus, et unum corpus » cum Deo. Quandoque temporalia, unde hoc [17] : « Qui fornicatur, » id est, quia a Deo recedit, « in corpus suum peccat, » id est, per temporalia distrahitur. Et ita potest exponi moraliter.

PSALMUS DAVID XXV.

1. *Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum.* Scilicet vellem scire qualis sum; sed de me vera discernere non possum. Nam amor privatus, quem habeo erga me, aufert mihi de me meum judicium. Ergo *judica me.* Quid dicis de te? [18] « Ego sum veritas. » Quod ego dicere non possum, quia omnis homo mendax. Ergo *judica me. Quoniam ego in innocentia mea ingressus sum.* Tu intus eras, et ego foris : et idcirco te audire non poteram; sed jam intus sum, observans illud [19] : « Prævaricatores, redite ad cor. » [20] « Loquere, Domine; » paratus sum audire [21] « quid loquatur in me Dominus » Deus. Nota : Quidam sunt extra per cogitationem : alii, per dilectionem : alii, per utrumque. **Extra se quomodo.** Nam qui vanitatem cogitat, quamvis non amet, extra est per cogitationem; qui amat vanitatem, et tamen non cogitat sæpe,

[1] *Matth.*, XXII, 39. — [2] *Psal.* LXXV, 12. — [3] *Matth.*, XIX, 21. — [4] *Joan.*, XIII, 27. — [5] *Matth.*, VI, 9. — [6] *Psal.* XXXIII, 17. — [7] Ibid, 16. — [8] *Gen.*, I, 31. — [9] *Matth.*, XXIV, 28. — [10] *Coloss.*, II, 9. — [11] *Rom.*, VII, 24. — [12] *Matth.*, VI, 22. — [13] I *Cor.*, VI, 18. — [14] *Isa.*, IX, 2. — [15] *Act.*, V, 15. — [16] I *Cor.*, X, 17. — [17] I *Cor.*, VI, 18. — [18] *Joan.*, XIV, 6. — [19] *Isa.*, XLVI, 8. — [20] I *Reg.*, III, 9. — [21] *Psal.* LXXXIV, 9.

(*a*) Loco hujus, *Vide humilitatem*, etc., cæt. edit. ponunt : *Secundum misericordiam tuam memento mei* — (*b*) *Cæt. edit.* id est, Christus, fuerunt, etc.

extra est per dilectionem; qui eam amat et cogitat, extra est per dilectionem et cogitationem. Sic aliquis dicitur intus tribus modis. Ergo *judica me*, quia intus sum. Nam *in innocentia mea ingressus sum;* sed ignosce mihi, quia innocentia erat secundum meum arbitrium; sed vera forsitan non erat secundum tuum judicium. Ergo *Judica me, quia in innocentia mea ingressus sum.* Sequitur: *In Domino sperans non infirmabor.* Adam intus erat, et sanus erat; sed sanitatem non servavit, quia non in Domino speravit. Diabolus non solum in intimis, sed etiam in summis bonis conditus erat; sed infirmatus est, quia in potentia sua speravit. Uterque ejectus et infirmatus; Ego autem *in Domino sperans, non infirmabor.*

Sequitur : 2. *Proba me Domine, et tenta me.* Duo sunt facienda; declinare mala, et bona facere. *Proba me,* utrum paratus sim ad bona facienda; *Tenta me,* utrum edoctus sim ad mala vitanda. *Proba* per adversa; *Tenta* per prospera. Duo sunt, quæ faciunt perfectum : virtus et sapientia : utrumque volo. Per probationem proficimus ad virtutem; per tentationem, ad sapientiam : ut utrumque habeam, *Proba et tenta me.* Sequitur: *Ure renes meos et cor meum.* Scio, quia concupiscentia aliquando surgit ex carne, aliquando ex mente : ad extinguendam pruriginem carnis, *ure renes;* ad extinguendum desiderium cordis, *ure cor.* Ure carnem igne tribulationis; ure mentem igne compunctionis : ideo *ure renes meos.*

Duo facienda.

Concupiscentia

3. *Quoniam misericordia tua ante oculos meos est: et complacui in veritate tua.* Non (*a*) mea fortitudine, sed (*a*) tua misericordia confido. *Quia misericordia tua ante oculos meos* scilicet, oculum providentiæ, et oculum intelligentiæ, qui uterque figuratur in te. *Quoniam misericordia tua ante oculos meos est, et complacui in veritate tua,* id est in promissione tua. Nam scio quia verax es in promissis tuis.

3. *Quoniam misericordia tua ante oculos meos est, et complacui in veritate,* etc. Misericordia Dei est, qua parcit; veritas, qua corrigit. Per misericordiam pœnitentes ab indulgentia non repellit; per veritatem Dominus peccata puniens, causam nostram, non personam respicit. Qui vult salvari, utrumque habeat, sicut Propheta.

Misericordia Dei et Veritas.

4. *Non sedi cum concilio vanitatis.* Vanitas est in verbis, unde hoc [1] : « Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum. » Est vanitas in facto, unde hoc [2] : « De vanitate in idipsum ; » et illud [3] : « Evanuerunt in cogitationibus suis. » Est vanitas in homine ipso, unde hoc [4] : « Vanitas vanitatum, et omnia vanitas. » Nam homo est vanitas, quia corruptibilis (*b*).

Sequitur, 4, 5 : *Non sedi cum concilio vanitatis, et cum iniqua gerentibus non introibo. Odivi ecclesiam malignantium, et cum impiis non sedebo.*

Tria sunt quæ Deus odit.

Tria sunt quæ Deus odit : vanitas, iniquitas, et malignitas ; et quartum est quod detestatur, id est, impietas. Vanitatem persuadet nimius amor sui; iniquitatem infert inordinatus amor mundi ; malignitatem generat odium populi ; impietatem nutrit contemptus Dei. Curis carnis increbrescere, vanum; in gloria mundi cæteros velle præire, iniquum; inimicitias in proprios exercere, malignum; contra Deum superbire, impium. Propheta volens illa quatuor vitare, dixit : *Non sedi cum concilio vanitatis*, etc.

Sequitur 6 : *Lavabo inter innocentes manus meas.* Geminæ manus, geminum opus justitiæ et misericordiæ, id est : Exercebo me in hoc opere, videlicet: *Lavabo inter innocentes manus meas. Et circumdabo altare tuum Domine.* Ita ut primum velum, et secundum transeam, et intrem in sancta, et in sancta sanctorum. Intra (c) primum velum, *Introibo* ad orationem secretam. Intra (*c*) secundum, ad contemplationis arcanum.

Geminæ manus.

[1] *Psal.* XI, 3. — [2] *Psal.* LXI, 10. — [3] *Rom.*, I, 21. — [4] *Eccle.*, I, 1.

(*a*) *Suppl.* in. — (*b*) Hoc totum, a capitulo *Misericordia Dei veritas*, transpositum erat in cæt. edit. immediate ante *Circumdabo*.— (*c*) *Cæt. edit.* Intrat.

Proba me, Deus. Nota : Nostras passiones Deo attribuimus per figuram quæ dicitur anthropospathos (*a*), id est hominis conversio (*b*); et hoc fit quinque modis : ut cum Deo attribuitur, quod facit per aliquem; qui dicitur irasci, quia irascitur per aliquem fidelem; vel in aliquo, cum dicitur facere, quod permittit, ut [1] : « Induravit Deus cor Pharaonis. » Vel dicitur facere quod fecit (*c*), ut [2] : « Vocavit lucem, » id est, vocari fecit.[3] « Vidit cuncta, » quæ fecit. Vel cum videtur aliud facere, quod non fecit, ut hic [4] : « Heli, Heli, quare dereliquisti me? » Videbatur Pater dereliquisse Filium. Vel propter (*d*) concomitans, sive sit antecedens, sive consequens, ei aliquid attribuitur. Vel dicitur irasci, cum punit, quia pœna solet sequi iram in naturalibus. Vel cum dicitur diligere aliquid, vel aliquem, quia prædestinat, et remunerat, vel apponit gratiam, vel conservat in esse : hæc sunt concomitantia dilectionem.

Anthropospathos.

Ure renes meos et cor meum. Est ignis Deus, unde Moyses [5] : « Deus noster ignis consumens est. » Est ignis Spiritus sanctus, unde hoc [6] : « Ignem veni mittere in terram. » Est ignis charitas, unde hoc [7] : « Ante faciem ejus erat ignis. » Ingnis luxuria, unde hoc [8] : « Juvenes eorum comedit ignis. » Est ignis pœna, unde [9] : « In judicio ignis præcedit eum. » Est ignis sermo divinus, unde hoc [10] : « Ignitum eloquium tuum vehementer. » Est etiam ignis spiritus, unde hoc [11] : « Qui facis angelos tuos spiritus, » etc.

Altare crux.

Circumdabo altare. Altare est crux, vel dicitur crux, propter duo, scilicet propter altitudinem, et immolationem, quasi « alta ara ; » unde hoc [12] : « In ara crucis torridum. » Quandoque significat mentem, ut hic; quandoque incarnationem, unde hoc [13] : « Altare de terra facietis mihi, » id est CHRISTUM credetis natum de terra, id est, de Virgine MARIA. Quandoque DEUM, unde hoc [14] : « Introibo ad altare DEI, » et sequitur exponendo : « Ad DEUM qui lætificat juventutem meam. » Quandoque æternam gloriam, unde hoc [15] : « Constituite diem solemnem, » etc. Quandoque corpus CHRISTI, unde Apostolus [16] : « Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui (*e*) tabernaculo deserviunt. » Sacrificium primum cœlestis Ecclesiæ; secundum, militantis Ecclesiæ. Quandoque orationem, tum vocis, unde altare holocaustorum, quod erat sub dio; tum cordis, altare incensi, quod erat intra (*f*) velum ; unde Apostolus [17] : « Orabo spiritu, orabo et mente. »

PSALMUS DAVID XXVI. (*g*)

1. *Dominus illuminatio mea, et salus mea; quem timebo?* Dominus dat scientiam, unde : *Dominus illuminatio.* Sed, ne scientia inflet, dat virtutem, unde : *Salus mea.* Et ne amittat, dat protectionem, unde hoc : *Dominus protector vitæ meæ.* Dat securitatem, unde hoc : *A quo trepidabo?* Unde Apostolus [18] : « Certus sum, quod neque mors, neque vita, » etc.

Anaphora.

Nota : Anaphora est, ut dicit Beda [19], cum eadem dictio sæpe in principio diversorum versuum reperitur; ut hic : *Dominus illuminatio mea : Dominus defensor vitæ mea;* vel quando in eodem versu eadem dictio repetitur, ut hic [20] : « Vox Domini, » etc. « Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia, vox Domini confringentis cedros. »

Psalmus David, priusquam liniretur. Nota : post primam unctionem, quam homo accipit in baptismo, antequam secundam habeat in cœlo, recipit perturbationem; et ad hoc significandum, in sabbato Paschæ, post *Alleluia*, sequitur Tractus. Nota : est

[1] *Exod.*, IX, 12. — [2] *Gen.*, I, 5. — [3] Ibid., 31. — [4] *Matth.*, XXVII, 46. — [5] *Deut.*, IV, 24. — [6] *Luc.*, XII, 49. — [7] *Joel*, II, 3. — [8] *Psal.* LXXVII, 63. — [9] *Psal.* XCVI, 3. — [10] *Psal.* CXVIII, 140. — [11] *Hebr.*, I, 7. — [12] Ex hymno veteri Dominicæ *in albis* ad Vesperas. — [13] *Exod.*, XX, 24. — [14] *Psal.* XLII, 4. — [15] *Psal.* CXVII, 27. — [16] *Hebr.*, XIII, 10. — [17] I *Cor.*, XIV, 15, — [18] *Rom.*, VIII, 38. — [19] Bed., *de Schem. S. Script.* — [20] *Psal.* XXVIII, 3 et seq. — (*a*) *Lege* anthropopathos. — (*b*) *Item* passio. — (*c*) *Suppl.* fierii. — (*d*) *Item* quod. — (*e*) *Cæt. edit.* non habemus potestatem, nisi qui. — (*f*) *Al.* inter. — (*g*) *Cæt. edit. habent pro titulo* feria secunda.

Paries quotmodis.

paries corruptionis, scilicet caro, unde hoc in Cantico sponsæ [1] : « En ipse stat post parietem nostrum. » Est paries fidelis populus, unde dicitur [2], quod duo parietes venerunt ad unum lapidem angularem. Est paries hypocrisis, unde dicitur [3] : « Paries dealbatus. » Anima quandoque dicitur ratio, unde dicitur [4] : « Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea. » Quandoque sensualitas [5] : « Et anima mea et venter meus, » id est, sensualitas et caro. Quandoque voluntas, unde hoc [6] : « Ne tradideris me in animas tribulantium. » Quandoque suavitas, unde sic solet exponi hoc [7] : « Diliges Deum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, » id est, suaviter. Quandoque, quod valde diligitur, unde hoc [8] : « Multitudinis credentium erat cor unum et anima una. »

Voluptatem (a) Domini videre, quid.

Sequitur : 4. *Ut videam voluptatem* (a) *Domini, et visitem templum ejus.* Voluptatem (a) enim Domini videre, est veritatem agnoscere ; templum visitare, veritatem diligere : utrumque habeamus.

Et visitem templum ejus. Unde hoc [9] : « Solvite templum hoc, » id est, corpus ; et illud [10] : « An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti ? » Quandoque mundus, unde Isaias [11] : « Et ea, quæ sub ipso erant, » id est, opera mundi, « replebant templum » (b). Quandoque justus, unde [12] : « Templum Dei sanctum est, quod estis vos ; » quandoque cœlum, unde Dominus [13] : « Exaudivit de templo sancto suo. » Hic autem accipitur pro justo, et pro cœlesti Hierusalem.

Christus dicitur petra, lapis, saxum.

6. *In petra exaltavit me.* Nota : Christus dicitur petra, lapis, saxum. Petra enim dicitur, quod frangi potest ; saxum, quod frangi non potest : unde Christus, mortalis, dicitur petra ; immortalis, dicitur saxum ; unde hoc [14] : « Suxerunt mel de petra, oleumque de saxo durissimo, » id est, miracula de Christo mortali ; Spiritum sanctum, de eo immortali.

Lapis. Petra.

Nota iterum differentiam inter lapidem et petram : nam lapis est parvus et politus ; petra, magna et rudis. Christus ergo potest dici petra, quia conteret in judicio inimicos suos. Et ante passionem potest dici petra, id est, non politus passione : in quo mortalitatem deposuit ; lapis autem, quia parvus natus, et humilis. Unde dicitur [15], quod lapis ille prius parvus, postea crevit in montem magnum ; et potest dici lapis post passionem, in qua fuit politus.

Sacra Scriptura difficilis.

7. *Exaudi, Domine, vocem meam.* Nota quod triplex labor est in præsenti, scilicet intelligentiæ, pœnitentiæ, sustinentiæ. De primo [16] : « In labore et sudore vesceris pane tuo. » Nam [17] « tenebrosa est aqua in nubibus aeris ; » nam sacra Scriptura cum difficultate intelligitur. De secundo [18] : « Laboravi in gemitu meo. » De tertio, ut hoc [19] : « Laboravi sustinens. »

Clamor quotuplex.

Nota : Clamor, integritas cordis ; unde [20] : « Clamavi in toto corde meo. » Est clamor materialis, unde hoc [21] : « Clama, ne cesses, exalta vocem tuam. » Est clamor mentis, ut Susannæ, et Moysis.

Deus quando in ira declinare dicitur.

9. *Ne declines in ira a servo tuo.* Deus declinat a quibusdam in ira, quando non corrigit ; unde hoc : « Zelus meus recessit a me ; » quandoque quod non damnat, unde hoc [22] : « Recedite (c) a me, omnes qui operamini iniquitatem. » Quandoque declinat in misericordia, quando exponit eos tormentis, unde [23] : « Ut quid dereliquisti me ? » Et hoc [24] : « Deus, repulisti nos, et destruxisti nos. » Declinat in misericordia, quando permittit peccare, ut ille fortior surgat, ut in Petro.

Lex triplex.

11. *Legem pone mihi* (d). Lex triplex,

[1] *Cant.*, II, 9.— [2] I *Petr.*, II, 6.— [3] *Act.*, XXIII, 3.— [4] *Psal.* LXII, 6.— [5] *Psal.* XXX, 10.— [6] Infra, 12.— [7] *Matth.*, XXII, 37.— [8] *Act.*, IV, 32.— [9] *Joan.*, II, 19.— [10] I *Cor.*, VI, 19.— [11] *Isa.*, VI, 1.— [12] I *Cor.*, VI, 17.— [13] *Psal.* XVII, 7. — [14] *Deut.*, XXXII, 13. — [15] *Dan.*, II, 35. — [16] *Gen.*, III, 19. — [17] *Psal.* XVII, 12. — [18] *Psal.* VI, 7. — [19] *Isa.*, 14. — [20] *Psal.* CXVIII, 145. — [21] *Isa.*, LVIII, 1. — [22] *Ps.* VI, 9. — [23] *Matth.*, XXVII, 46. — [24] *Ps.* LIX, 2.

(a) *Cæt. edit.* voluntatem, *et sic deinceps, et versiculus ille transpositus erat in psalmum* XXV. — (b) *Cæt. edit. non hab.* replebant templum.— (c) *Vulg.* Discedite.— (d) Cæt. edit. non habent : *Legem pone mihi* ; et glossam, quæ sequitur, transtulerunt ad *Psal.* XXXIII, immediate ante v. 9, *Gustate.*

membrorum scilicet, Moysi, fideique. De prima et secunda Apostolus [1]: « Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. » Prima est forma peccati, quæ peccatum facit; secunda detegit; tertia delet. Prima est ut reus; secunda est ut actor; tertia, ut judex.

14. Propheta docet patientiam, unde hoc: *Expecta Dominum*; fortitudinem, unde: *Viriliter age*; consolationem, unde hoc: *Confortetur cor tuum.* In omnibus his perseverantiam; unde hoc: *Sustine Dominum*, supple, *perseveranter*; sic et hic exponitur.

PSALMUS DAVID XXVII.

2. *Exaudi, Domine, vocem deprecationis meæ.* Nota: Oratio, de bonis adhibendis; deprecatio, de malis removendis; vel deprecatio, quasi *deorsum precatio*; et fit ad hominem, et oratio ad Deum. Item deprecatio valida, et oratio assidua, unde hoc [2]: « Exaudi, Domine, orationem meam, cum deprecor, » id est, valde precor. Primo est remotivum, secundo remissivum, tertio intentivum.

Oratio. Deprecatio.

Dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum. Nota: Deus dicitur esse in cœlo, non pro dignitate elementi, sed quia omnia suum ordinem servant: *Veritas tua semper est in cœlo.* Primus confusor ordinis, scilicet diabolus, a cœlo in terram dejectus, mansit in terra, scilicet in hoc caliginoso aere: et in hac terra ordinem mutavit. Si enim in cœlo post peccatum remansisset, etiam ibi ordinem mutasset. Ideo ibi Deus dicitur habitare, ubi ordo servatur; non in terra, ubi ordo confunditur.

Deus in cœlo.

Nota: cum oramus, vertimus nos ad orientem, quia [3] « Dominus ascendit super cœlos ad orientem. » Vel mystice: orientia ante oculos, occidentia post tergum debemus habere: quod repræsentatur, cum quis orat, quia faciem ad orientem, dorsum ad occidentem vertit.

Oratio in orientem versus.

6. *Benedictus Dominus, quoniam exaudivit vocem meam.* Quidam dicunt, quod benedicere alicui, est benedicere ad utilitatem ejus. Unde Berengarius constituit dicendum: « Benedicamus Dominum, » et non « Domino, » quia non ad utilitatem ejus fit benedictio. Nos autem dicimus, quod utrumque potest indifferenter dici. Sciendum vero, quod creatura benedicit creaturam, creatura Creatorem, Creator creaturam. Creatura creaturam, ei bonum optando; creatura Creatorem, duobus modis: laudando, et bonum ei tribuendo; Creator creaturam, augendo, et hoc duobus modis, scilicet augendo in numero, et merito: sic enim crescit Ecclesia.

Benedicere.

7. *Et refloruit caro mea.* Flos humanitas Salvatoris, unde hoc [4]: « Egredietur virga de radice Jesse, et flos, » etc. Quandoque significat gaudium æternitatis, unde hoc [5]: « Justus, ut palma, florebit; » quandoque nativitatem hominis, ut hic: *Refloruit caro mea*; quandoque prosperitatem, unde hoc [6]: « Tanquam flos agri, sic efflorebit, » id est, quoniam pulchritudo (*a*) est; ut divitiæ, quæ cito transeunt. Hinc est, quod Ziphæi, id est, florentes, persecuti sunt David. Quandoque nuntium boni operis, unde hoc [7]: « Vineæ florentes odorem dederunt. » Quandoque supereminentiam et gloriam, unde hoc [8]: « Super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea. » In Ecclesia tria sunt genera hominum: unum non sperantium, aliud desperantium, tertium sperantium. Primum, in vitiis; secundum, in pœnis; tertium habitat in propriis meritis. Immunda est habitatio primi; anxia, secundi; sed stulta et periculosa est tertii, quando scilicet confidunt in virtute sua, et in libero arbitrio moraliter.

Reflorescere.

Tria genera hominum in Ecclesia.

PSALMUS DAVID XXVIII.

1. *Afferte Domino, filii Dei.* Differentia est oblationum, et item differentia offeren-

[1] *Rom.*, VII, 23.— [2] *Ps.* LXIII, 2.— [3] *Ps.* LXVII, 34.— [4] *Isa.*, XI, 1.— [5] *Ps.* XCI, 13.— [6] *Psal.* CII, 15.— [7] *Cant.*, II, 13. — [8] *Ps.* CXXXI, 18. — (*a*) *Edit. Ven.* pulchrius.

tium. Nam sicut servi, mercenarii, filii: servo sufficit metu gehennæ de malis pœnitere; mercenario causa mercedis a malis abstinere; filio etiam parum est pro Domino animam ponere. Servis pertinet pœnitentia, mercenariis abstinentia, filiis patientia. Ergo, *o filii Dei, afferte Domino;* quam hostiam? *Filios arietum.* Arietes sunt prophetæ et apostoli, qui gemino cornu, id est, scientia utriusque Testamenti adversarios hæreticos ventilant; filii autem eorum sunt bona opera et fortia. Ergo filii Dei afferant fortia opera et perfecta Domino. Ad imitationem eorum, *afferte, afferte, Domino, Domino*, utrumque reperitur, hostiam pro stola duplici, ne puniat nos duplici contritione. Pro stola corporis afferte hostiam bonæ actionis; pro stola mentis, hostiam piæ devotionis.

Arietes.

Afferte Domino: Domino corporum, Domino spirituum [1]. Semel Dominus, quia potest temporalia dare, vel mala; iterum Dominus, quia dabit æterna præmia, vel tormenta. *Afferte Domino*, qui potest corpus, et animam perdere in gehennam, vel etiam glorificare: et ideo Dominus est. [2] « Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; » et ideo sunt domini non geminati.

Ergo *afferte Domino, filii Dei.* Congrua verborum distinctio. *Deus* bonitatem sonat; *Dominus* potestatem designat. Ex hoc innuit quia, quod filii Dei sumus, gratia est, non meritum; quod servitium exhibemus, debitum est, non beneficium.

Deus Dominus.

2. Sequitur [3]: *Afferte Domino gloriam et honorem; afferte Domino gloriam nomini ejus.*

Nota: In primo versu, et in secundo bis ponitur, *Afferte.* Primo dicitur: *Afferte, afferte,* propter vos; secundo: *Afferte, afferte,* propter proximos. Primo, *afferte filios arietum,* ad meritum; secundo, *afferte gloriam et honorem,* ad exemplum.

Proximi

Nota: Sunt enim proximi boni; sunt et mali. Propter bonos, *afferte gloriam et honorem*; propter malos, *afferte gloriam nomini ejus.* Laudibus Deus glorificatur, unde: *Afferte Domino gloriam;* operibus, unde: *Afferte Domino honorem;* pro bonis: *Afferte Domino gloriam nomini ejus*, ut ad exemplum vestri ita faciant, et disciplinam Christi honorent; pro malis: *Afferte Domino gloriam nomini ejus*, ut quamvis ad exemplum vestri ita non faciant, saltem disciplinam Christi laudent.

boni, et mali.

Sequitur: *Adorate Dominum in atrio sancto ejus.* [4] Prius hostias offerre præcipimur; deinde adorare jubemur intus. Prius, ne intremus vacui; secundo, ne stemus otiosi. Sunt autem fluctuationes mentis humanæ, et cogitationes vanæ, vel vagæ, et diversæ. Sed ne timeas, quia (v. 3) *vox Domini super aquas multas.* Si times de infirmitate tua, cogita quia (v. 4) *vox Domini in virtute.* Si times de pusillanimitate, cogita quia *vox Domini in magnificentia.* Si times elationem mentis, id est, superbiam, cogita quia (v. 5) *vox Domini confringentis cedros.* Metuis incentiva libidinis; sed agnosce, quia (v. 7) *vox Domini intercidentis flammam ignis.* Hic cogita, et hic cogita, et habebis remedium contra prædicta. Non timeas fluctuationem mentis, quia *vox Domini super aquas multas;* qui convertit mare in aridam, et ad vocem ejus congregabuntur aquæ in unum locum, ut appareat arida, id est, carens fluxu vitiorum. Sed quomodo hoc fiet? Ad vocem Domini, quia *Deus majestatis intonuit super aquas multas* (v. 3). [5] Aliquando intonat (*a*) ut Deus; aliquando intonat ut Dominus, quando minatur mala æterna. Intonat ut Deus, qui solus potest dare bona æterna, vel mala, quando irrogat. Mala temporalia intonat ut Dominus, quando aliquis sano corpore conteritur. Scias quod *Deus majestatis intonuit*, vel quando quis morbo valido corporis, vel damno temporalium compulsus, pravam vitam deserit;

Fluctuationes mentis.

Intonat Deus.

[1] Richard. de S. Vict., *Not.* in hunc psalmum. — [2] *Matth.*, x, 28. — [3] Richard., ut supra. — [4] Ibid. — [5] Ibid. — (*a*) *Al.* intonuit.

scito, quia *Dominus majestatis intonuit ei.*

Sequitur : 26. *Dilectus quemadmodum filius unicornium.* Hic dilectus Filius Patris est : qui dilectus est a Patre, unde Pater [1] : « Hic est filius meus dilectus; » a sponsa, unde ipsa [2] : « Adjuro vos, filiæ Hierusalem, si inveneritis dilectum meum, ut annuncietis ei, quia amore langueo ; » et ab angelis, unde dicitur [3] : « In quem angeli prospicere (*a*) desiderant ; » item ab hominibus, unde hic [4] : « Veniet desideratus cunctis gentibus. »

Unicornus natura.

Filius Dei quare dicitur *filius dilectus, sicut filius unicornium?* Unicornis in tantum diligit filium, quod mavult mori, quam fœtum amittere, vel etiam vivum perdere.

Unicornes sancti martyres.

Unicornes sunt sancti martyres, qui sanguinem fuderunt, ne Filium, id est, Christum amitterent. Ergo est *dilectus, sicut filius unicornium.*

Sancti quare vocantur unicornes.

Quare Sancti dicuntur unicornes? Hæc est ratio : Genus humanum ante peccatum habuit geminam fortitudinem, scilicet cornu geminum, integritatem mentis et corporis. Integritatem corporis accepit contra mortalitatem; integritatem mentis, contra iniquitatem. Sed homo congressus cum diabolo cecidit, et diabolus unum cornu prorsus ei abstulit, alterum inclinavit, quia homo vitare mortem non potest. Unum cornu perdidit, dextrum cornu inclinatum gerit. Sed [5] « visitavit nos Oriens ex alto, » scilicet dilectus, et « erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui. » Sancti ergo in præsenti unicornes sunt; in futuro duo cornua habebunt. Nam omnia [6] « cornua peccatorum confringentur, et exaltabuntur cornua justi. » Nam [7] prima hominis fortitudo fuit posse non mori, et posse non peccare; in futuro habebit non posse mori, et non posse peccare. Ecce quare Sancti dicuntur unicornes. Nunc quæremus, quare filius eorum dicatur Christus. Interrogemus Christum Filium, qui dixit [8] : « Quicumque fecerit voluntatem patris mei, qui in cœlis est, ipse meus frater, soror, et mater est. » Filius Patris, est sapientia Patris, voluntas Patris; voluntas hominis, quædam proles virtutis est. Sed eadem voluntas est tua, et Patris; idem est filius tuus, et Patris; imo, quod plus est, potes esse et pater, et mater ejus. Nam quando veritatem intelligis, vel alios intelligere facis, Christum gignis, id est, veritatem, et ita es pater. Quando veritas tibi vel ab alio persuadetur, Christus in te conspicitur, id est, veritas, et ita es mater ejus. Potes etiam eum gignere in corde alieno, et concipere a corde, et ab ore alieno. Christus autem, id est, veritas, in te intellectu gignitur, consensu concipitur, affectu nascitur, effectu nutritur. Ergo [9] in lege maledicta est, quæ talem filium non peperit, id est, veritatem sic, quia talem filium non gignit.

Sequitur : 7. *Vox Domini intercidentis flammam ignis.* Flammam quandoque Deus abstulit totam, ut tribus pueris in fornace positis. Forte pueri non erant, quibus David loquebatur, a puritate, sed in electa ætate. Ideo flamma eis salubriter servabatur ad reprimendam elationem; in parte extinguitur ad turpitudinis cautelam, ut Paulo non remotus est angelus satanæ, ne magnitudo revelationum eum extolleret. Sed forte cum quis plene conversus est, efficitur ut parvulus; tunc flamma ei prorsus extinguitur, ut tribus pueris, a puritate sic vocatis. Est autem veritas mentis, oris, operis. In corde simplicitas, in ore veritas, in corpore sinceritas. [10] Hos tres pueros habemus, cum sanctum meditamur, verum loquimur, justum operamur. Talibus pueris extinguitur ideo flamma ignis. Nota : Ignis, fomes peccati; flamma ignis, peccatum fomitis.

Veritas.

Sequitur : 9. *Vox Domini præparantis cervos.* Cervus est animal velox, pavidum, serpentibus inimicum. Vis audire cervum velo-

Cervus.

[1] *Matth.*, XVII, 5. — [2] *Cant.*, II, 5. — [3] II, *Petr.*, I, 12. — [4] *Agg.*, II, 8. — [5] *Luc.*, I, 78, 69. — [6] *Psal.* LXXIV, II. — [7] Richard., ubi supra. — [8] *Matth.*, XII, 50. — [9] Richard., ut supra. — [10] Ibid.

(*a*) *Edit. Ven.* perspicere.

citer currentem? « [1] Viam mandatorum cucurri. » Vis audire cervum formidantem? [2] « Beatus homo, qui semper est pavidus. » Vis audire cervum se præparantem ad serpentium interfectionem? [3] «Mortificate membra vestra super terram. » Hæc tria scias ad cervum pertinere, scilicet velociter currere, cautum et providum esse, venena vitiorum audacter destruere. Actio itaque expedita, provida, justa, cervos facit : quia in quantum est expedita, velocitatem tribuit; in quantum provida, cautum et providum reddit; in quantum justa, vitiorum venena extinguit. Qui talia agunt, secure cervis comparantur. In talibus Dominus revelabit condensa, id est, sacram Scripturam obscuram. Ecce ad hoc est vox Domini.

Dominus ut vocem emittat. Sed quandoque emittit Dominus vocem sine sermone; quandoque sermonem cum voce; quandoque sonum cum voce. Nunc autem, sicut ipse dicit, [4] « stridet ut plaustrum onustum fœno; » nunc [5] « sibilat, ut apis, quæ est in extremo Assur, » sicut legitur in *Isaia*; nunc [6] « rugit ut leo. » Quandoque [7] « emittit eloquium suum terræ, et velociter sermo ejus currit. » Dominus ergo habet sonum in administratione operis; vocem in revelatione veritatis; sermonem in aspiratione voluntatis. Sermo proprie rationabilium; vox, irrationabilium; sonus, inanimatorum. Sed hoc alias.

Sermo. Vox. Sonus.

Proprietates aquæ. Sequitur : 10. *Dominus diluvium inhabitare facit.* [8] Aqua sapientiæ multis modis se effundit. Nam quandoque facit puteum, quandoque cisternam, quandoque fontem salientem, quandoque excrescit in lacum, vel in stagnum, vel in rivum, vel in fluvium, vel in abyssum, vel in diluvium. Ecce differentiæ decem sapientiæ Dei. Fortassis in diluvium inundaverat ei, qui exclamavit [9] : « O altitudo sapientiæ et scientiæ Dei. » [10] « Judicia Dei abyssus multa, » quando scilicet aqua sapientiæ transcendit colles et montes, id est, virtutes hominum, et virtutum cacumina, id est, quandoque copiose se dat. Postquam gigantes perierunt, diluvium inundavit, id est, postquam malitia periit, aqua sapientiæ se late diffudit. Existenti in diluvio cœlum, non terra, apparet; ut rapto per contemplationem usque ad tertium cœlum, id est, innotuit scientia cœli, non terræ, id est arcana Dei, non terrena. Paulo in raptu tale diluvium inundavit. Post tale diluvium, *Dominus sedebit rex in æternum.*

Sequitur : 11. Et *Dominus virtutem populo suo dabit.* [11] Quis enim Dominus, aut quis populus? Dominus est sapientia Patris; de populo ejus est omnis voluntas bona, cogitatio munda, desiderium sanctum, consilium rectum, intellectus verus, affectus ordinatus. Regi placet hic populus, quia [12] « beneplacitum est Domino in populo suo. » O quam dissimilis est ab illo populo, qui [13] « ambulavit in tenebris, » donec « vidit lucem magnam! » Hic populus est maligna cogitatio, sive voluntas. O popule, quamdiu [14] « sedebitis in tenebris et umbra mortis? » [15] « Exite de medio Babylonis; » venite ad illum, qui [16] «illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. » Sequitur : *Dominus benedicet populo suo in pace.* Benedictio erit in pace, et non dabitur hic requirentibus eam, secundum illud [17] : « Inquire pacem, et persequere eam. » [18] Pax autem aliter quærenda est a Deo, aliter conquirenda a mundo, aliter a carne, aliter a diabolo. Illam, quæ est spiritus ad Deum, debet quis humiliter impetrare; illam, quæ est spiritus ad mundum, fortiter exhibere; illam, quæ est spiritus de carne, violenter exigere; illam, quæ est spiritus de diabolo, precibus apud Deum obtinere. Prima pax, quæ est ad Deum, adipiscenda est per obedientiam; sed quæ est ad mundum, conservanda est per patientiam; tertia, quæ est de carne, acquirenda est per abstinentiam; quarta, quæ a diabolo, obti-

Pax, ut varie quærenda.

[1] *Psal.* CXVIII, 32. — [2] *Prov.*, XXVIII, 14. — [3] *Coloss.*, III, 5. — [4] *Amos.*, II, 13. — [5] *Isa.*, VII, 18. — [6] *Osc.*, XI, 10. — [7] *Psal.* CXLVII, 15. — [8] Richard., in hunc versum. — [9] *Rom.*, XI, 33. — [10] *Psal.* XXXV, 9. — [11] Richard., in hunc versum. — [12] *Psal.* CXLVI, 11. — [13] *Isa.*, IX, 2. — [14] *Luc.*, I, 79. — [15] *Isa.*, LII, 11. — [16] *Joan.*, I, 8. — [17] *Psal.* XXXIII, 5. — [18] Richard., in hunc versum.

nenda per providentiam. De prima dicitur [1]: « Gloria in excelsis Deo. » De secunda [2]: « Pacem relinquo vobis. » De tertia et quarta dicitur in *Job* [3]: « Bestiæ terræ pacificæ erunt », etc.; et : « Scies, quia pacem habebit tabernaculum tuum». Per tabernaculum, corpus; per bestias terræ, maligni spiritus intelliguntur.

Vel sic potest exponi : (v. 1) *Afferte Domino filios arietum*. Philisthæi posuerunt arcam Domini juxta idolum Veneris Dagon : sic mali sacerdotes, quando ponunt Filium Virginis juxta filium Veneris in altari. Nota : Philisthæi fecerunt annulos aureos, ut liberarentur ab infirmitate, quam habebant in illa parte; quod erat eis, eo quod abstulerant arcam Judæis. Sic modo facit quis membrum pro membro, in quo infirmatur. Et *afferte* ad altare *filios arietum* : Apostoli dicuntur arietes propter quatuor quæ arietibus conveniunt, scilicet quia generant, unde hoc [4]: « Ego per Evangelium vos genui; » quia habent duo Testamenta, quasi duo cornua, quod repræsentant duo cornua mitræ, unde hoc [5]: « Bonus homo de bono thesauro profert bonum, et nova (*a*), et vetera; » quia sunt duces ovium, unde hoc [6]: « Principes Juda, duces eorum, principes Zabulon, » etc.; item quia impugnant (*b*) aereas potestates, unde hoc [7]: « Gladium suum vibravit. » Debent enim inimicos impugnare gladio verbi Dei. Nota hanc præpositionem, scilicet *Præ*, quæ notat quandoque comparationem ad tempus, tum in bono, tum in malo : in bono, ut hic [8]: « Prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis, » id est, fecisti eum immunem a peccato ante nativitatem; in malo, ut hic [9]: « Prævenerunt et præoccupaverunt me laquei mortis, » id est, antequam essem mei juris, habui originale, quod est laqueus mortis; ad tempus, ut hic [10]: « Prævaluit in vanitate sua, » id est, plus fuit vanus Antichristus, quam alii.

Apostoli, arietes.

Cornua Mitræ.

Præ, quid notat.

2. *Adorate Dominum in atrio sancto ejus.* Atrium quandoque dicitur Ecclesia triumphantium, unde hoc [11]: « Stantes erant pedes nostri in atriis, » etc.; quandoque Ecclesia militantium, unde hoc de Petro, quando incœpit peccare [12]: « Petrus introivit in atrium principis sacerdotum; » quandoque mens igne charitatis succensa, nam in atrio solebant facere ignem, unde *atrium* ab *atro* fumo dicitur; quandoque initium conversionis, unde hoc [13]: « Introite portas ejus in confessione, atria, » etc.; (quod sequitur in versu est de alia sententia); quandoque confessionem divinitatis, scilicet in Christo, unde hoc [14]: « Beatus quem elegisti et assumpsisti, habitabit in atriis tuis. »

Atrium.

6. *Comminuet eas, tanquam vitulum Libani*. Est vitulus innovationis, unde hoc [15]: « Ponam super altare tuum vitulos. » Est vitulus confessionis, unde dicitur [16]: « Vitulus labiorum. » Est vitulus redemptionis, unde dicitur [17], quod Aaron vitulum obtulit, id est, Christum Redemptorem. Est vitulus mortificationis, ut hic dicitur. Nota progressum : Deus ante legem vocavit se Dominum, vel dixit se esse Dominum, unde hoc [18]: « Ego sum Dominus Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob; » et : « Qui est, misit me ad vos. » In tempore legis dixit se esse unum Deum, dicens [19]: « Dominus Deus noster, Deus unus est. » In tempore gratiæ dixit se trinum esse, unde hoc [20]: « Baptizate in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. » Nota : in cruce est dolor confessorum; in sepultura, requies absolutorum; in resurrectione, vita justorum; in ascensione, perfectio perfectorum; in consessu ad dexteram, gloria bonorum.

Vitulus.

PSALMUS DAVID XXIX.

1. *Psalmus David, in dedicatione domus*

[1] *Luc.*, II, 14. — [2] *Joan.*, XIV, 27. — [3] *Job*, V, 23, 24. — [4] I *Cor.*, IV, 15. — [5] *Matth.*, XII, 35; XIII, 52. — [6] *Psal.* LXVII, 28. — [7] *Psal.* VII, 13. — [8] *Psal.* XX, 4. — [9] *Psal.* XVII, 6. — [10] *Psal.* LI, 9. — [11] *Psal.* CXXI, 2. — [12] *Matth.*, XXVI, 58. — [13] *Psal.* XCIX, 4. — [14] *Psal.* LXIV, 5. — [15] *Psal.* L, 21. — [16] *Ose.*, XIV, 3. — [17] *Levit.*, VIII. 14. — [18] *Exod.*, III, 6, 14. — [19] *Deuter.*, VI, 5. — [20] *Matth.*, XXVIII, 19.

(*a*) *Cæt. edit.* bona. — (*b*) *Cæt. edit.* impugnabant.

Domini (a). Nota : ad domum faciendam, quatuor sunt necessaria, scilicet lignorum incisio, eruderatio, erectio, conjunctio. Sic in domo spirituali, scilicet corpore Christi : nam in primo facta est incisio, quando pars separata est a carne virginis; unde dicitur [1] : « Lapis de monte sine manibus excisus (b). » Eruderatio facta est in ejus corpore, quando fuit mundatus ab omni contagione; et in resurrectione, quando caro ejus refloruit. Erectio facta fuit in corpore, quia legitur quod in utero contemplabatur et erigebatur ad Deum. Conjunctio facta fuit, quando [2] « Verbum caro factum » fuit, scilicet duæ naturæ conjunctæ sunt. Hac similitudine dicitur corpus Christi domus.

Corpus Christi domus.

2. *Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me*. Plenitudo donorum fuit in Christo, in quatuor; scilicet quantum ad meritum, quia omnia habuit; quantum ad usum, quia omnibus utebatur; quantum ad tempus continuum, quia non interrupit charitatem, imo perseveravit; et quantum ad signum, quia etiam miracula fecit, et scientiam linguarum habuit, et prophetandi, quia non alii omnes. Nota : In hoc psalmo agitur simul de passione, de resurrectione, quia vita præsens modo tristia, modo læta profert : nam humana felicitas variis amaritudinibus est respersa. Ad hoc significandum, in Ramis palmarum post processionem passio, quasi post lætitiam tristitia. Nam [3] « extrema gaudii luctus occupat. » Nam [4] « factum est vespere, et mane, dies unus. » Unde in *Job* [5] : « Visitas eum diluculo, et subito probas illum. » «[6] Omnia flumina tendunt (c) in mare. »

Plenitudo donorum in Christo.

Psalmus de passione et resurrectione.

Dominica Palmarum.

6. *Ad vesperum demorabitur fletus*, etc. Res quandoque significatur ex qualitate temporis; et hoc tum in bono, tum in malo, ut hic [7] : « Quadam die, cum venissent filii Dei, et assisterent coram Domino, » etc. Nam, quod tentatio Job incœpit in die, significat victoriam ejus. In malo, ut, cum dicitur [8] : « Judas nocte exiit (d); » quandoque ex qualitate aeris, ut quod dicitur in negatione Petri [9] : « Et hyems erat, » scilicet pectoris, non tantum temporis; qualitate loci, ut quod dicitur [10] : Israel in imo accepit legem, non in monte; quandoque ex hora temporis, ut quod dicitur [11] : Abraham vidit angelos in meridie, quasi in charitatis fervore. Quandoque ex situ corporis, ut [12] : « Stephanus vidit cœlos apertos, et JESUM stantem, » id est, adjuvantem; quandoque ex ordine, ut major ostendatur passio, ut quod dicitur, quod Job prius amisit possessionem, quam filios : ne, jam orbato, esset vilis rerum amissio, cum non essent hæredes, quibus hæc servarentur. Hoc reperitur in glossa super hunc locum *Job* [13]. « Cum quadam die venissent filii Dei, ut assisterent coram Domino. » Nota : Est vesper temporis, unde dicitur, quod in vespere mundi Christus incarnatus est; est perseverantia operis, unde hoc [14] : « Exibit homo ad opus suum, et ad operationem suam usque ad vesperam; » id est, perseverabit in opere. Est vesper criminis, unde hic : *Ad vesperum demorabitur fletus*. Est vesper adversitatis, unde : « Factum est vespere et mane dies unus. » Sic mane principium est temporis, unde hoc [15] : « Pater familias exiit primo mane conducere (e) operarios in vineam suam. » Est mane operis, scilicet juventutis, unde hoc [16] : « Mane floreat, et (f) transeat, et vespere decidat, induret, » id est, in pueritia senescente. Est mane virtutis, unde hoc, secundum unam expositionem : *Ad vesperum demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia*. Et usquequo oriatur lux fidei [17] : « Mane astabo tibi. » Et est mane prosperitatis, unde hoc : « Vespere et mane, dies unus. »

Tentatio Job.

Vesper.

[1] *Dan.*, II, 34. — [2] *Joan.*, I, 14. — [3] *Prov.*, XIV, 13. — [4] *Gen.*, I, 5. — [5] *Job*, VII, 18. — [6] *Eccle.*, I, 7. — [7] *Job*, I, 6. — [8] *Joan.*, XIII, 30. — [9] *Joan.*, X, 22. Error est commentatoris, ut patet cuique legenti. — [10] *Exod.*, XIX, 23. — [11] *Gen.*, XVIII, 1. — [12] *Act.*, VII, 55. — [13] *Job*, I, 6. — [14] *Psal.* CIII, 23. — [15] *Matth.*, XX, 1. — [16] *Psal.* LXXXIX, 6. — [17] *Psal.* V, 5.

(a) Hic titulus, qui est psalmi XXIX, non habetur in cæteris codicibus, et nota quæ sequitur usque ad *Exaltabo te*, transposita erat immediate ante *Ad vesperum demorabitur fletus*. — (b) *Vulg.* abscissus. — (c) *Vulg.* intrant. — (d) *Vulg.* exiit continuo : erat autem nox. — (e) *Cat. edit.* conduxit, *nec habetur* exiit primo mane. — (f) *Cat. edit. non habent* floreat et.

Caro Christi quare saccus dicatur.

(*a*) 12. *Conscidisti saccum meum.* Caro Christi dicitur saccus propter asperitatem, quæ erat in carne, scilicet mortalitas, passibilitas, defectus nostri. Unde in Natali Domini templum solet tapetiis ornari quasi saccis, ad significationem quod solemnitas debet celebrari ejus Natalis, qui nunc incipit habere asperitatem. Sed in Pascha ornatur pannis sericis, ad significandum quod solemnitas ejus est, qui deponit saccum, scilicet mortalitatem, et assumit pannum sericum, scilicet immortalitatem, levitatem, delicias.

Ornatus templi in Natali Domini.

Circumdedisti me lætitia, id est, cinxisti me prima stola. Est triplex stola : est stola innocentiæ, unde hoc [1] : « Laverunt stolas suas ; » est stola animæ; et est stola corporis.

Stola triplex.

PSALMUS DAVID XXX.

2. *In te, Domine, speravi; non confundar in æternum.* Hoc exponitur in persona Christi. Habuitne spem ? Dicimus, quod spes quatuor modis dicitur. Nam quandoque spes præsumptio et temeraria confidentia; unde dicitur [2] : « Maledictus homo, qui confidit in homine; » quandoque virtus, scilicet certa expectatio futurorum ex meritis proveniens; quandoque quoddam medium inter desperationem (*b*), et virtutem, quando scilicet aliquis peccat, sed de venia sperat, unde dicitur : « Maledictus homo, qui peccat in spe, » id est, qui peccat etiam in spe. Quandoque dicitur quædam expectatio futuræ gloriæ cum certitudine scientiæ, et talis spes in Christo fuit.

Spes quatuor modis dicitur.

3. *Inclina*, per benignitatem; *aurem*, per sollicitudinem; *ad me*, humiliter petentem. *Accelera*, sine dilatione. *Erue*, cum festinatione, scilicet a morte, ut dicitur in Glossa, id est, ne differas meam resurrectionem usque in generalem resurrectionem : et loquitur Christus homo Patri.

Odium multiplex.

7. *Odisti observantes vanitates.* Est odium reprobationis, unde hoc [3] : « Deus Jacob dilexit, Esau odio habuit. » Est odium iniquitatis, ut odium nostrum. Est odium subtractionis, unde hoc [4] : « Nemo carnem suam odio habet, » quia proximo suo subtrahit beneficium. Est odium afflictionis, unde hoc [5] : « Qui odit animam suam in hunc mundo, in vitam æternam custodit eam. »

10. *Conturbatus est in ira oculus meus* (*c*). Captat misericordiam judicis a propria miseria, quæ consistit in tribus : in vulneratione naturalium; in magnitudine pœnarum; in paucitate gratuitorum. Naturalia vulnerantur quantum ad tria : quantum ad finem, unde : *Conturbatus est in ira oculus meus;* quantum ad sensualitatem, unde : *Anima mea;* quantum ad carnem, unde : *Venter meus.* Magnitudo pœnæ consistit in duobus : in acerbitate, unde (v. 11). : *Defecit in dolore vita mea;* in duratione, unde : *Anni mei.* Paucitas gratuitorum notatur (v. 14) : *In paupertate.* Vel sic : Tria genera hominum hic intellige : perfectos, ubi dicitur : *Oculus meus;* minus perfectos, ibi : *Anima mea;* debiles, ibi : *Venter meus.*

Magnitudo pœnæ.

Quoniam defecit in dolore vita mea. Tardum est sanctis cum Christo esse propter tria : propter illam beatitudinem quæ differtur, unde hoc [6] : « Cupio dissolvi, et esse cum Christo; » et quia hic inter mala premuntur, unde hoc [7] : « Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? » et (*d*) quia ibi non sunt securi, unde [8] : « Qui stat, videat, ne cadat. »

Vas Dei.

13. *Factus sum tanquam vas perditum.* Vas autem Dei, et est argenteum, vel aureum, in quo reponit gratiam suam ; vel est diaboli, et dicetur [9] *iræ* vel *contumeliæ*, in quo reponit malitiam, unde Apostolus [10] : « Quoddam (*e*) vas in honorem, aliud in contumeliam » fecit; et hic [11] : « Prudentes ac-

[1] *Apoc.*, VII, 14. — [2] *Jerem.*, XVII, 5. — [3] *Malac.*, I, 3. — [4] *Ephes.*, V, 29. — [5] *Joan.*, XII, 25. — [6] *Philip.*, I, 23. — [7] *Rom.*, VII, 24. — [8] I *Cor.*, X, 12. — [9] *Rom.*, IX, 22. — [10] *Rom.*, IX, 21. — [11] *Matth.*, XXV, 4.

(*a*) Hoc loco legitur in cæt. edit. nota illa circa Octavas, quam potius referendam censuimus ad psalmum X, v. 1. — (*b*) *Cæt. edit. add.* et spem. — (*c*) Hic versus, cum ejus glossa, transpositus est in cæt. edit. post hanc lineam : « debiles, ibi : *Venter meus,* » quam sequitur *Quoniam defecit*, etc. — (*d*) *Cæt. edit. non habent* et. — (*e*) *Vulg.* aliud quidem.

ceperunt oleum in vasis suis, » id est, charitatem in cordibus suis, vel conscientiis. Vasa. Vasa dicuntur Scripturæ, in quibus continentur cibi animæ, unde [1] : « Confitebor tibi in vasis. » Per vasa dicuntur doctores, unde Paulus dicitur [2] « vas electionis. » Vasa dicuntur decipuli, unde *Isaias* [3] : « Fraudulenti sunt vasa pessima. » Sunt vasa hæretici [4] : « Paravit in eo vasa mortis, » id est, in sacra Scriptura, hæreticos. *Vas* dicitur os, unde Moyses [5] : « Vas quod non habet operculum, immundum est. » Nam [6] « in multiloquio non deerit peccatum : » ideo debemus ostium ori ponere. *Vas* corpus hominis, unde Apostolus [7] : Sciat unusquique vestrum vas suum possidere in sanctificatione. » *Vas* Christus, vel Ecclesia, unde hoc : *Factus sum tanquam vas perditum.* Vas medicinale crux, unde hoc [8] : « Oleum redundavit in vase ; » et dilectio Christi in cruce. *Vasa*, tabernacula æterna, unde [9] elegerunt bonos in vasa, etc. (*a*)

18. *Erubescant impii, et deducantur in infernum, muta fiant labia dolosa.* Est triplex deductio hominis peccantis : est Deductio hominis peccantis. deductio de loco ad locum, ut de terra ad infernum ; est deductio de peccato ad peccatum, unde dicitur [10] : « Væ, qui trahitis peccatum (*b*) quasi vestem longam ; » et hoc [11] : « Sanguis sanguinem tetigit ; » est deductio supplicii ad supplicium, unde hoc [12] : « Transeat ab aquis nivium ad calorem nimium.

Civitas. 22. *In civitate munita. Civitas* quandoque significat Ecclesiam ; *munita* (*c*), militantem, unde hoc [13] : « Magnus Dominus, et laudabilis nimis, in civitate, » etc., id est (*d*) in præsenti Ecclesia ; quandoque triumphantem, unde hoc [14] : « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei ; » quandoque animam, unde hoc [15] : « Disperdam de civitate Domini omnes operantes iniquitatem, » id est, ab anima malas cogitationes, quæ sunt mali cives ; quandoque Judæos et Gentiles, ut hic ; quandoque congregationes fidelium, unde hoc [16] : « Ego Dominus ; in civitatem non ingrediar (*e*). »

24. *Diligite Dominum, omnes sancti ejus.* Est inimicus inhærens, serviens, blandiens ; Inimicus quadruplex. peccatum, caro, diabolus, homo. De primo [17] « Inimici hominis, domestici ejus. » De secundo : « Nulla pestis efficacior est, quam familiaris inimicus. » De tertio [18] : « Inimicus homo hoc fecit (*f*), » quia superseminavit zizania. De quarto [19] : « Diligite inimicos vestros. »

PSALMUS DAVID XXXI.

1. *Beati, quorum remissæ sunt iniquitates.* Tria sunt vitia in homine, et ad hæc removenda tria sunt antidota : primo homo ignorat Tria vitia in homine. se peccare ; secundo dedignatur confiteri ; tertio bonum, si quod habet, sibi attribuit. Primo ergo, ignorantia ; secundo, dedignatio : tertio, arrogantia. Contra primum est sui cognitio ; contra secundum est pia confessio ; contra tertium est pia attributio, ut Deo attribuamus bona nostra. Beatitudo Beatitudo. consistit in duobus : in deletione peccati, et in vitatione supplicii : deletio peccati quantum ad duo : nam quantum ad actualia, unde : *Remissæ sunt iniquitates ;* quantum ad originalia, unde : *Quorum tecta sunt peccata.* Vitatio supplicii est in duobus : ut Vitatio supplicii. vitetur pœna materialis, unde hoc : *Cui non imputavit Dominus peccatum ;* etiam pœna spiritualis, unde hoc : *Nec est in spiritu ejus dolus.* Nam mala conscientia est tormentum. Est vitium in homine, ab homine, hominis. Primum, peccatum est oc- Vitium in homine, ab homine, hominis. cultum, unde hoc [20] : « Delicta quis intelligit ? Ab occultis meis munda me. » Secundum,

[1] *Psal.* LXX, 22. — [2] *Act.*, IX, 15. — [3] *Isa.*, XXXII, 7. — [4] *Psal.* VII, 14. — [5] *Num.*, XIX, 15. — [6] *Prov.*, X, 19. — [7] I *Thess.*, IV, 4. — [8] IV *Reg.*, IV, 6, quoad sensum. — [9] *Matth.*, XIII, 38. — [10] *Isa.*, V, 18. — [11] *Ose.*, IV, 2. — [12] *Job*, XXIV, 19. — [13] *Psal.* XLVII, 2. — [14] *Psal.* LXXXIII, 2. — [15] *Psal.* C, 8. — [16] *Ose.*, XI, 9. — [17] *Matth.*, X, 36. — [18] *Matth.*, XIII, 28. — [19] *Luc.*, VI, 27. — [20] *Psal.* XVIII, 13.

(*a*) Hic legebantur quædam in cæt. edit., quæ opportuniorem sortientur locum super Psal. LXVII, v. 5. — (*b*) *Vulg.* iniquitatem. — (*c*) *Cæt. edit.* munitam. — (*d*) *Cæt. edit. non habent* in civitate, etc., id est. — (*e*) *Cæt. edit.* ingredior. — (*f*) *Cæt. edit.* facit.

peccatum est aliunde, unde hoc [1] : « Ab alienis parce servo tuo. » Tertium est ignorantia, quod dicitur esse peccatum hominis, non diaboli, quia diabolus ex industria, homo ex ignorantia peccavit. Præterea dicitur in *Levitico* [2] : « Si. » etc. : videtur (*a*), quod peccatum omne in homine est saltem ex ignorantia boni. Deus debet salvare nos triplici de causa : ex promissione ; ex nostro merito ; ex congruo : et nos debemus servire ei ratione commissi, dimissi, præcepti.

Deus quot modis videre dicitur.

Et quorum tecta sunt peccata. Deus dicitur videre per cognitionem, unde hoc [3] : « Oculis Dei omnia nuda sunt ; » et per approbationem, unde hoc [4] : « Respexit Dominus Abel et munera ejus ; » quandoque per compassionem, unde hoc [5] : « Videns vidi afflictionem populi mei ; » quandoque per punitionem. In prima est scientia ; in secunda est justitia ; in tertia, misericordia ; in quarta, potentia.

Tempus opportunum.

6. *Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno*, id est, in tempore gratiæ, quod dicitur tempus opportunum, quia quando oratur, datur gratia, et effectus gratiæ, scilicet redemptio. Sed in tempore legis, per orationem dabatur gratia, non effectus gratiæ, scilicet redemptio. Tunc enim nullus erat redemptu (*b*) ; et ideo non dicitur tempus opportunum.

Aqua quotuplex.

Verumtamen in diluvio aquarum multarum. Est aqua defluens, deficiens, reficiens, inficiens ; et sufficiens : prima, populus ; nam sicut aqua aquæ succedit, ita populus populo, unde hoc [6] : « Lignum quod plantatum est secus decursus aquarum ; » et hoc [7] : « Aquæ multæ, populi multi. » Secunda materialis ; unde Dominus Samaritanæ [8] : « Qui bibet ex hac aqua, sitiet iterum. » Tertia, doctrina bona, unde hoc [9] : « Qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, » etc. ; (*c*) quarta, doctrina hæreticorum, unde [10] : « Super flumina Babylonis illic sedimus et flevimus. » Ultima, Spiritus sancti, unde [11] : « Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. »

Sex genera hominum.

9. *Nolite fieri sicut equus et mulus.* Nota sex genera hominum hic nominata : sunt enim timidi, pigri, stolidi, superbi, blasphemi, et maligni. Primos vincit concupiscentia ; secundos, acedia ; tertios, negligentia ; quartos, superbia ; blasphemos, diffidentia ; malignos, nequitia. Tria prima genera nominantur per equum et mulum.

PSALMUS DAVID XXXII.

Confessio alia laudis, alia peccati.

1. *Exultate, justi, in Domino.* 2. *Confitemini Domino.* Confessio alia laudis, alia peccati, quæ consistit in quinque : in carnis maceratione, unde (v. 2) : *In cithara ;* in operatione, unde : *In psalterio ;* in decalogi observatione, unde : *Decem chordarum ;* in mentis hilaritate (aliter enim non servantur præcepta), unde hoc (v. 3) : *Cantate canticum ;* in vitæ novitate, unde : *Novum.* Hæc quinque confessionem laudis operantur. *Cantate Domino canticum novum*, scilicet, in Christo, in quo est novitas ; et illa consistit in quatuor : in conceptione, unde hoc [12] : « Novum faciet Dominus in terra, mulier circumdabit virum ; » in prædicatione, unde [13] : « Mandatum novum do vobis ; » novitas in miraculorum ostensione, unde [14] : « Si non fecissem opera in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent ; » in resurrectione, unde dicitur [15], quod « caro » ejus « refloruit. »

Novitas consistit in quatuor.

Terra multiplex.

5. *Misericordia Domini plena est terra.* Terra quandoque visibilis, ut hic ; quandoque caro hominis, unde [16] : « Terra tradita (*d*) est in manus inimici impii ; » quandoque anima, unde hoc [17] : « Semen cecidit in terram bonam ; » quandoque Ecclesia militans,

[1] *Psal.* XVIII, 13. — [2] *Levit.*, IV, 2, 3, 13, 22, 27. — [3] *Hebr.*, IV, 13. — [4] *Gen.*, IV, 4. — [5] *Exod.*, III, 7, 9. — [6] *Psal.* I, 3. — [7] *Apoc.*, XVII, 15. — [8] *Joan.*, IV, 13. — [9] Ibid. — [10] *Psal.* CXXXVI, 1. — [11] *Joan.*, VII, 38. — [12] *Jerem.*, XXXI, 22. — [13] *Joan.*, XIII, 34. — [14] *Joan.*, XV, 24. — [15] *Psal.* XXVII, 7. — [16] *Job*, IX, 24 — [17] *Marc.*, IV, 9.

(*a*) *Cæt. edit.* in Levitico : Si videtur. — (*b*) *Cæt. edit.* redempturus. — (*c*) *Cæt. edit. non habent* unde hoc : « Qui autem ei..., » etc. — (*d*) *Vulg.* data.

unde hoc [1] : « Domini est terra et plenitudo ejus ; » quandoque Ecclesia triumphans, unde illud [2] : « Credo videre bona Domini in terra viventium. » Prima est calcanda ; secunda domanda ; tertia seminanda ; quarta collocanda ; quinta possidenda.

Et spiritu oris ejus omnis virtus eorum.

O. multis modis

Os quandoque Pater, unde hoc [3] : « O sapientia, quæ [4] ex ore Altissimi prodiisti ; » quandoque pro Filio, ut hic ; quandoque pro justo, unde hoc [5] : « Os enim Domini locutum est. »

10. *Dominus dissipat consilia gentium : reprobat autem cogitationes populorum, et reprobat consilia principum. Gentes*, sunt peccatores ; *populi*, sunt stulti ; *principes*, superbi. *Consilium* est gentium, concupiscentia est oculorum ; *cogitatio populorum*, concupiscentia carnis ; *consilia principum*, est superbia vitæ. Hæc omnia Deus dissipat. Bene populi cogitationes habent, et non consilium, quia stulti significantur per populum (*a*).

Fames.

19. *Ut alat eos in fame.* Est fames pœnalis, unde hoc [6] : « In fame et siti, in frigore et nuditate. » Est culpabilis fames vel sitis, unde hoc [7] : « Non similiter justis sitientes ; » est et (*b*) pœna, quam habent hi de quibus dicitur [8] : « Parvuli petierunt panem, et non erat, » etc. ; est laudabilis, unde dicitur [9] : « Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam. »

PSALMUS DAVID XXXIII.

2. *Benedicam Dominum in omni tempore.*

Laus Dei in tribus

Laus Dei consistit in tribus : in benedictione, in magnificentia, in bonorum prosecutione (*c*). Nam debemus Deum benedicere et magnificare, bona prosequi (*d*). Benedictio autem notatur ibi : *Benedicam Dominum ;* magnificentia (v. 4) : *Magnificate Dominum ;* bonorum prosecutio (*e*) ibi (v. 5) : *Exquisivi Dominum.* Benedictio debet esse universalis, unde : *In omni tempore ;* ita quod universitas referatur ad vocem, unde : *In ore meo ;* et ad mentem, unde (v. 3) : *In Domino laudabitur anima mea ;* id est, Dominus in animâ, unde Apostolus [10] : « Fruar te in Domino, » id est, Domino in te. Magnificentia consistit in duobus : Deus enim magnificatur in nobis, id est, magnus ostenditur ; unde : *Magnificate Dominum meum* ; et in aliis (*f*), unde : *Exaltemus nomen ejus in idipsum.* Bonorum prosecutio (*e*) consistit in tribus : in inquisitione, unde ; *Exquisivi Dominum ;* in accessu, unde (v. 6) : *Accedite ad eum* ; in clamore, unde (v. 7) : *Iste pauper clamavit.* Exquisitio autem refertur ad intellectum, sive ad mentem ; clamor, ad vocem ; accessus, ad operationem. Nota : quidam pulsant ad intelligentiam, unde hoc [11] : « Punge oculum, et produces lacrymas : punge cor, et produces scientiam ; » quidam ad sanctimoniam, unde [12] : « Pulsate, et aperietur vobis ; quærite, et invenietis, » scilicet bonam vitam ; quidam ad vitam æternam, unde hoc [13] : « Attollite portas, principes, vestras. »

Benedictio universalis.

Bonorum prosecutio (e).

7. *Iste pauper clamavit, et Dominus exaudivit.* Nota : quinque sunt genera paupertatum : primum est infelicitatis ; secundum, cupiditatis ; tertium, superfluitatis ; quartum, calliditatis : quintum, voluntatis (*g*). Sub primo genere est egenus ; sub secundo est avarus ; sub tertio, prodigus ; sub quarto, paries dealbatus ; sub quinto, vir religiosus. Prima paupertas misera, quia flagellat ; secunda noxia, quia necat ; tertia ventosa, quia inflat ; quarta dolosa, quia dissimulat ; quinta gloriosa, quia consum-

Paupertatum quinque genera.

[1] *Psal.* XXIII, 1. — [2] *Psal.* XXVI, 13. — [3] Antiph. *O* 17 decemb. — [4] *Eccli.*, XXIV, 5. — [5] *Isa.*, I, 20. — [6] II *Cor.*, XI, 27. — [7] *Sap.*, XI, 15. — [8] *Thren.*, IV, 4. — [9] *Matth.*, V, 6. — [10] *Philem.*, 20. — [11] *Eccli.*, XXII, 24. *Pungens oculum, deducit lacrymas ; et qui pungit cor, profert sensum.* — [12] *Matth.*, VII, 7. — [13] *Psal.* XXIII, 7, 9.

(*a*) Hic cæt. edit. habent : *De cœlo respexit Dominus*, ad quem versiculum referunt glossam *de decem modis vocationum ;* sed hunc locum transferendum censuimus ad *Psal.* XLIX, v. 1. — (*b*) *Cæt. edit. non habent* fames vel sitis, unde hoc : Non similiter justis sitientes ; est et. — (*c*) *Cæt. edit.* persecutione. — (*d*) *Item* bonos persequi. — (*e*) *Item* persecutio. — (*f*) *Cæt. edit. non habent* et in aliis. — (*g*) *Cæt. edit.* voluptatis.

mat. Patet sub quo genere sit pauper, qui hic clamat ad Deum.

9. *Gustate, et videte quoniam suavis est Dominus.* Nota : cibus corporalis, cum non sumitur, placet, et in principio sumptionis avide sumitur; in fine autem generat fastidium, et displicet, unde dicitur [1] : « Omnia flumina tendunt in mare, » et hoc [2] : « Omnis homo primum bonum vinum ponit, et cum inebriati fuerint, » etc. Nam [3] : « Extrema gaudii luctus occupat. » Cibus autem spiritualis (*a*), cum non sumitur, displicet, quia amarus est Deus malis; sed sumentibus placet : et quanto quis magis sumit de illo cibo, tanto magis ei placet; nec in præsenti quis potest illo cibo satiari, sed modo est refocillatio. Nam cibus ille non venit ad ventrem, id est, usque ad satietatem, nec usque ad gutur, unde Job [4] : « Nec dimittas me, ut glutiam salivam meam. » Sed [5] : *Satiabor, cum apparuerit gloria tua.* Tres vocationes facit in hoc psalmo. Nam primo vocat ad fidem, dicendo : *Accedite ad eum, et illuminamini*; post, ad sacramentorum participationem, unde hoc : *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus*; tertio ad conservationem (*b*) commissorum, ubi necessaria est fides, ibi : *Venite, filii, audite me.*

16. *Oculi Domini super justos.* Tria notantur in hoc versu, scilicet in Domino potestas exaudiendo, cum dicit : *Oculi Domini super justos*; voluntas, cum dicit : *Super justos*; et intelligentia, cum dicit : *Et aures ejus in preces eorum.* Nota : est gratia præveniens, subveniens, adveniens, et veniens. Voluntas Dei, prima gratia : secunda gratia, quæ fit postulanti; tertia (*c*), quæ datur ex merito; quarta, quæ ultra meritum (*d*), vita æterna. Prima secundæ, secunda tertiæ, tertia quartæ causa.

Gratia quotuplex.

19. *Juxta est Dominus iis, qui tribulato sunt corde.* Martyrium debet tria habere, scilicet causam finalem, ut propter Deum patiatur, unde dicitur : « Martyrium non facit pœna, sed causa; » causam formalem, ut scilicet voluntate sustineatur, nec sit sicut rota carri, quæ fœnum portat, et tamen murmurat; et perseverantiam, nam [6] « qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. »

Martyrium tria debet habere.

23. *Redimet Dominus animas servorum suorum.* Christus liberavit antiquos patres ante adventum in certa spe, cum promitteret; in sufficientia, cum offerret; in efficientia, cum liberaret.

PSALMUS DAVID XXXIV.

1. *Judica, Domine, nocentes me.* Triplex est judicium in præsenti, triplex in futuro. In præsenti, judicium discretionis, unde hoc [7] : « Judica me, Domine, et discerne causam meam. » Est judicium afflictionis, unde hoc [8] : « Judicium incipit a domo Dei, » quia boni debent se ponere [9] « murum pro domo Israel. » Est præmonstratio damnationis, unde hoc [10] : « Qui non credit, jam judicatus est, » id est, ejus, qui non suscipit sacramentum fidei, sententia damnationis est. Nota : triplex in futuro : primum, judicium discussionis, unde dicitur [11] : Quia veniet Dominus « cum senatoribus terræ » ad judicium, et [12] separabit bonos a malis, oves ad hœdis, grana a paleis; aliud salvationis, unde dicitur [13] : « Non damnabit eum, cum judicabitur illi, » id est, ad utilitatem ejus; tertium damnationis, unde dicitur [14] : Qui fecit « judicium sine misericordia. » Navis periclitatur vel quia est infirma, vel quia tempestas imminet, vel quia nauta dormit. Ita anima fidelis periclitatur propter infirmitatem fidei [15] : « Modicæ fidei, quare dubitasti? » vel quia tempestas imminet, quæ dupliciter insurgit : nam quandoque per

Judicium præsens triplex.

Judicium futurum triplex.

[1] *Eccle.*, I, 7. — [2] *Joan.*, II, 10. — [3] *Prov.*, XIV, 13. — [4] *Job.*, VII, 19. — [5] *Psal.* XVI, 15. — [6] *Matth.*, X, 22. — [7] *Psal.* XLII, 1. — [8] I *Petr.*, IV, 17. — [9] *Ezech.*, XIII, 5. — [10] *Joan.*, III, 18. — [11] *Prov.*, XXXI, 23. — [12] *Matth.*, XIII, 49; XXV, 32; *Luc.*, III, 12. — [13] *Psal.* XXXVI, 33. — [14] *Jac.*, II, 13. — [15] *Matth.*, XIV, 31.

(*a*) *Cæt. edit. add.* est. — (*b*) *Cæt edit.* consummationem. — (*c*) *Cæt. edit. non habent* quæ fit postulanti; [illegible]. — (*d*) [illegible] quarta, quæ ultra meritum. — (*e*) *Cæt. edit.* [illegible].

ventum, id est, per superbiam, unde dicitur [1] : « Flaverunt venti, et diruerunt domum ; » quandoque per fluctum, id est, per persecutionem temporalium, unde dicitur [2] : « Elevaverunt flumina fluctus suos. » Item anima periclitatur, cum homo dormit in vitiis, unde dicitur [3] : « Vigilate, quia nescitis diem neque horam. »

Mundi pugna. 2. *Apprehende arma, et scutum.* Armis pugnamus, scuto tegimur. Mundus enim duobus modis contra electos pugnat, verbo, et gladio. Verbum falsitatis ejus expugnamus per sapientiam; gladio adversitatis resistimus per patientiam. In sapientia ergo accipimus arma; scutum, in patientia. Deus autem hæc apprehendit, quia nos ea apprehendere facit.

7. *Quoniam gratis absconderunt interitum laquei sui.* Quatuor in hoc versu notantur: primo notat eorum malitiam, cum dicit: *Gratis;* dolositatem, cum dicit: *Absconderunt;* crudelitatem, cum dicit: *Interitum laquei sui;* stultitiam, cum dicit: *Supervacue exprobraverunt animam meam.*

10. *Eripiens inopem de manu fortiorum ejus.* Diabolus quosdam aperta tentatione deprimit; quosdam occulte seducit: unde dicitur *leo,* et *draco.* Psalmista hic duo

Inops. Pauper. genera exprimit. Inops est, qui virtutum divitias prorsus non habet, quasi sine ope (a); pauper, qui quamvis aliquas habeat, tamen ad cumulum perfectionis non pervenit. Inopem manus fortiorum opprimunt; pauperem, etiam deprimentium affligebant. Nec mirum, quia antiquus hostis eos, qui nullam virtutem habent, sibi violenter subjicit; ab his, qui opera imperfectionis colligunt, occulta direptione (b) virtutes tollit. Deus autem contra apertam sævitiam quosdam corroborando, alios quidem contra occultas insidias per circumspectionem custodiendo, *inopem de manu fortiorum ejus, pauperem a diripientibus* liberavit.

12. *Retribuerunt mihi mala pro bonis : sterilitatem animæ meæ.* Triplex sterilitas, scilicet operis, unde hoc [4] : « Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur (c); » carnis, unde hoc [5] : « Maledicta sterilis, quæ non reliquit semen suum post se super terram; » legis, unde [6] : « Lex neminem duxit ad perfectum, » quia non generat gratiam. Sterilitas solet esse in homine ex infirmitate, ex impotentia generandi, ex ætate transacta, et hac ratione dicitur lex sterilis ex ætate, quia amisit statum suum, unde hoc [7] : « Si circumcidimini, nihil vobis prodest (d); » ex infirmitate, unde dicitur [8] : « Lex neminem duxit ad perfectum; » ex impotentia hominum, unde hoc [9] : « Cur vultis vobis (e) imponere jugum, » hoc est onus, « quod nec vos, nec patres vestri portare potuerunt? » Sterilitas triplex.

13. *Humiliabam in jejunio animam meam.* Est jejunium Christi, ut ibi, et hic : « Tota die pependi in ligno, et non comedi; » justi, unde hoc [10] : « Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam; » mali, unde hoc [11] : « Parvuli petierunt panem. »

16. *Tentaverunt me et subsannaverunt me.* Tentatio hominis ad Deum triplex, Dei ad hominem triplex. Prima Dei ad hominem, manifestationis, unde hoc [12] : « Tentavit Deus Abraham (f); » secunda permissionis, unde hoc [13]: « Et ne nos inducas in tentationem; » nam Deus tentat nos per cogitationes, id est, permittit tentari; tertia purgationis, unde hoc [14]: « Beatus vir, qui suffert tentationem, » id est, purgationem. Item, homo tentat Deum dubitando, unde hoc [15] : « Tentaverunt Deum in cordibus suis; » ad iracundiam concitando, unde hoc [16] : « Tentaverunt me patres vestri; » addiscendo, unde Tentatio triplex.

(a) *Al.* opere. — (b) *Item* directione. — (c) *Cæt. edit. non habent* unde hoc : Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur — (d) *Vulg.* Christus nihil vobis proderit. — (e) *Vulg.* Quid ergo tentatis Deum. — (f) *Cæt. edit. non habent* unde hoc : « Tentavit Deus Abraham. »

[1] *Matth.*, VII, 27. — [2] *Psal.* XCII, 3. — [3] *Matth.*, XXV, 13. — [4] *Matth.*, VII, 19. — [5] *Joh*, XVIII, 19, quoad sensum — [6] *Hebr.*, VII, 19. — [7] *Gal.*, V, 2. — [8] *Hebr.*, VII, 19. — [9] *Act.*, XV, 10. — [10] *Matth.*, V, 6. — [11] *Thren.*, IV, 4. — [12] *Gen.*, XXII, 1. — [13] *Matth.*, VI, 13. — [14] *Jac.*, I, 12. — [15] *Psal.* LXXVII, 18. — [16] *Psal.* XCIV, 9.

Moyses [1] : « Tentabo Dominum, si possum eum placare. »

18. *Confitebor tibi in ecclesia magna.* Ecclesia dicitur magna loco, unde hoc [2] : « A finibus terræ ego clamabo ; » et illud [3] : « Jacob dilatavit (*a*) tabernacula sua; » merito, unde [4] : « Erit semen tuum sicut stellæ cœli; » numero, unde hoc [5] : « Multi enim sunt vocati, » etc.

In populo gravi. Est gravitas morum, unde hoc : « Plotinus est gravissimus philosophorum. » Est gravitas annorum, unde senioris ætas dicitur gravitas, appropriato vocabulo. Est gravitas peccatorum, unde hoc [6] : « Filii hominum, usquequo gravi corde? » Prima informat; secunda aggravat; tertia deformat.

21. *Dixerunt: Euge, euge.* Dicitur *Euge* (*b*) multipliciter. Quomodo accipitur, alibi dictum est, scilicet, oratorium, illusorium, exultatorium, applausorium.

Exurgere Christus multipliciter dicitur.

23. *Exurge, et intende judicio meo.* Christus *exurgere* dicitur per primum adventum, unde hoc [7] : « Nunc exurgam, dicit Dominus; » *exurgere* per meritum nostrum, unde hoc [8] : « Exurge, quare obdormis, Domine? » id est, fac nos exurgere, Domine ; *exurgere* per auxilium, unde hoc [9] : « Exurge in occursum meum, Domine, exurge ad judicium, unde hoc [10] : « Exurget in judicio Deus. »

26. *Erubescant.* In pœnitente ista debent esse, scilicet contritio, unde hoc : *Erubescant;* ex contritione remissio, unde hoc : *Revertantur.* Neutrum sine altero sufficit : unde dicitur simul universalis pœnitentia, unde hoc : *Induantur :* quasi dicat : De omnibus pœniteant, non de quibusdam. Peccati (*c*) pœna, unde : *Confusione.* Nam ipse rubor est pars pœnæ. Hæc (*d*) optat Propheta peccanti.

PSALMUS DAVID XXXV.

1. *In finem, ipsi David servo Domini.* Servus dicitur, vel a serviendo, vel a servando : si primo modo, tam boni, quam mali, servi Dei dicuntur, scilicet quia omnes serviunt Deo. Unde, et de omnibus dicitur [11] : « Castra Dei sunt, » et Deo militant. Boni ergo et mali serviunt Deo, sed dissimiliter : quia serviunt boni Deo, ut a quibus; mali, ut de quibus fit voluntas Dei. Si servi a servando dicuntur, tantum bonis convenit : nam antiquitus homines cum capiebantur, interficiebantur; sed modo factum est miseratione et propitiatione, ut capti non interficiantur, sed serventur : et hac ratione boni dicuntur servi, quia cum prius essent morte digni (nam omnes nascuntur [12] *filii iræ*, non statim interficit eos Deus, sed expectat (*e*). Servus.

2. *Dixit injustus, ut delinquat in semetipso*, etc. Mendosi codices habent, *ut non delinquat.* Nota : Peccatum in corde, unde (v. 5) : *Iniquitatem meditatus est in cubili suo;* in ore, unde hoc (v. 4) : *Verba oris ejus iniquitas, et dolus.* In opere, unde hoc : *Viæ non bonæ.* Peccatum ex sollicitudine, unde : *Astitit.* Universitas in peccando, unde : *Omni.* Et peccandi delectatio, unde hoc : *Malitiam autem non odivit.* Nota : tria sunt genera peccatorum : nam quidam ex infirmitate peccant; alii ex ignorantia; alii ex iniquitate. De primis illud [13] : « Non ego operor illud, sed peccatum, quod in me habitat. » De secundis [14] : « Quia ignoranter hoc feci, consecutus sum veniam. » De tertiis hoc : *Malitiam autem non odivit.* Unde primi dicuntur peccare contra potentiam; secundi, contra sapientiam; tertii dicuntur peccare contra benignitatem : unde primi in Patrem, secundi in Filium, tertii in Spi-

[1] *Exod.*, XXXII, 14, quoad sensum. — [2] *Psal.* LX, 3. — [3] *Gen.*, XXXI, 25 : *Extendit in monte tabernaculum.* — [4] *Gen.*, XXII, 17. — [5] *Matth.*, XX, 16. — [6] *Psal.* IV, 3. — [7] *Psal.* XI, 6. — [8] *Psal.* XLIII, 23. — [9] *Psal.* LVIII, 5. — [10] *Psal.* LXXV, 10. — [11] *Gen.*, XXXII, 2. — [12] *Ephes.*, II, 3. — [13] *Rom.*, VII, 17. — [14] I *Tim.*, I, 13.

(*a*) *Cæt. edit.* illud Jacob : *Dilatavit.* — (*b*) *Cæt. edit.* falsum, loco Euge. — (*c*) *Cæt. edit.* Pœnitentia. — (*d*) *Cæt. edit.* Hic. — (*e*) *In cæt. edit.* universa hæc annotatio super titulum *In finem*, etc., refertur ad finem psalm XXXIV.

ritum sanctum dicuntur peccare. *Iniquitatem meditatus est in cubili suo.* Nota : Abraham in sacrificio suo abjiciebat aves, id est, malas cogitationes ; et nos malas cogitationes debemus a nobis expellere, ut adsit scrutinium morum quoad tria in nobis, cognitionem sui, proximi, et Dei : primum, humilitas; secundum, charitas; tertium, futura felicitas (*a*).

Abraham cur abjiciebat aves in sacrificio.

6. *Domine, in cœlo misericordia tua, et veritas tua usque ad nubes.* Nota, quod quandoque transpositio suscitat quæstionem, ut hic : *Domine, in cœlo misericordia tua*, etc. : quia videtur potius dicendum, quod *veritas* est *usque ad cœlos*, scilicet angelos, et *misericordia tua usque ad nubes*, id est, homines ; et hoc [1] : « Populus pascuæ ejus et oves manus ejus,» videtur dicendum, « Populus manus, et oves pascuæ ejus;» sed transponit ad significandum, quod idem intelligitur per populum, et per oves ; et hic [2] : « In innocentia cordis sui, et intellectibus manuum,» debet dicere e converso; sed hic dicit, quia melior est innocentia cordis : quoniam quandoque recta ordinatio aufert dubitationem, unde hoc [3] : « Volucres cæli, et pisces maris. » Quandoque extrema appositio facit quæstionem, ut hic [4] : « Lingua mea meditabitur justitiam tuam tota die.» Meditatio enim proprie non ad linguam pertinet, sed ad cor. Sed hoc ideo dixit, ut daret intelligere, quod idem habeat in corde, et in ore. Quandoque propria appositio aufert dubitationem, ut hic [5] : *Filii autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt.* Duæ sunt alæ Dei, Vetus et Novum Testamentum, quia nos regunt, subvehunt, et protegunt. Regunt, ut hic [6] : « Dominus regit me » Veteri et Novo Testamento, « et nihil mihi deerit. » Subvehunt, unde hoc [7] : « Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem, » etc., quia ad alta tulit nos. Protegunt : *In tegmine alarum tuarum sperabunt.* Nota : Sex sunt unius hominis alæ, unde hoc [8] : « Sex alæ uni, et sex alæ alteri : » duæ pedestres, scilicet patientia, et cordis contritio, quæ humilem reddunt ; collaterales, spes, et timor, quæ latus ambiunt; capitales, scilicet charitas, et humilitas, quæ nos extollunt. Per primas erigitur sponsa ad osculum sponsi.

Transpositio. Appositio. Meditatio. Alæ Dei duæ. Sex hominis alæ.

7. *Justitia tua sicut montes Dei.* Mons novem modis dicitur : nam quandoque Christus, unde hoc [9] : « Erit in novissimis diebus præparatus mons Domini in vertice montium. » Etiam dicitur mons montium, quasi Sanctus sanctorum. Montes etiam dicuntur angeli, unde hoc [10] : « Priusquam montes fierent, aut formaretur terra et orbis, Ego sum (*b*). » Mons justitiæ, unde hoc [11] : « Exaudivit me de monte sancto suo. » Mons sancta Ecclesia triumphans, unde hoc [12] : « Quis requiescet in monte sancto tuo? « et hoc [13] : « Reliquit nonaginta novem in deserto in montibus, » id est, in cœlo. Et mons Ecclesia militantium, unde hoc [14] : « Super Sion montem sanctum. » Montes dicuntur majores sancti; colles, minores sancti : unde hoc [15] : « Suscipiant montes pacém populo, et colles justitiam. » Mons diabolus, unde hoc [16] : « Si habueritis fidem sicut granum sinapis, et dixeritis huic monti : Transi hinc illuc, et transibit. » Montes, divites et superbi, unde hoc [17] : « Montes sicut cera fluxerunt a facie Domini (*c*). » Montes, hæretici; unde hoc [18] : « Inter medium montium pertransibunt aquæ, » quia sacra Scriptura transit per hæreticos, et non ibi remanet, nec eos fœcundat, nam per canales lapideos transit aqua ad areolas.

Mons novem modis dicitur.

Homines et jumenta salvabis, Domine. Nota : Dominus salvat temporalia conferendo,

[1] *Psal.* XCIV, 7. — [2] *Psal.* LXXVII, 72. — [3] *Psal.* VIII, 9. — [4] *Psal.* XXXIV, 28. — [5] *Psal.* XXXV, 8. — [6] *Psal.* XXII, 1. — [7] *Rom.*, XV, 4. — [8] *Isa.*, VI, 2. — [9] *Isa.*, II, 1. — [10] *Psal.* LXXXIX, 2. — [11] *Psal.* III, 5. — [12] *Psal.* XIV, 1. — [13] *Matth.*, XVIII, 12. — [14] *Psal.* II, 6. — [15] *Psal.* LXXI, 3. — [16] *Matth.*, XVII, 19. — [17] *Psal.* XCVI, 5. — [18] *Psal.* CIII, 10.

(*a*) Hic cæt. edit. habent, v. 7, *Justitia tua sicut montes Dei*, cum glossa de novem modis intelligendi montem ; quæ omnia restituemus suo loco. — (*b*) *Vulg.* a sæculo tu es. — (*c*) *Cæt. edit. deest* Domini.

unde : *Homines et jumenta salvabis*, *Domine*. Unde quandoque [1] cæcus ducitur ad recipiendam sanitatem. Salvat a pœnis liberando, unde dicitur [2] salvasse tres pueros, quia a flamma ignis liberavit. Salvat gratiam conferendo, unde hoc [3] : « Secundum suam misericordiam salvos nos fecit. » Salvat vitam æternam conferendo, unde dicitur quod prædestinatus salvabitur in futuro.

Ebrietas corporalis, et spiritualis. 9. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ.* Ebrietas corporalis aufert officium membrorum, usum sensuum, et sæcularium; sic ebrietas spiritualis aufert officium membrorum, unde [4] : « Confige timore tuo carnes meas, » ut sensus mei non habeant potestatem, nisi ad Deum; usum sensuum, unde hoc [5] : « Averte oculos meos, ne videant vanitatem ; » usum sæcularium, quia ebrius Spiritu sancto non ita sciens in sæcularibus, unde (*a*) alibi dicitur [6] : « Prudentiam prudentium reprobabo, et sapientiam sapientium. » Unde mare mortuos ejicit, et vivos retinet. Nota : *Domus*, vita æterna, unde hoc [7] : « In domo patris mei mansiones multæ sunt; » quandoque Ecclesia triumphans, unde hoc [8] : « Beati, qui habitant in domo tua; » quandoque Ecclesia militans, unde hoc [9] : « In domo Dei ambulavimus cum consensu ; » quandoque anima justi, unde hoc [10] : « Templum Dei sanctum est, quod estis vos ; » quandoque lapidea, unde hoc [11] : « Domus mea, domus orationis vocabitur. »

PSALMUS DAVID XXXVI.

Æmulatio multiplex. 1. *Noli æmulari in malignantibus*. Est æmulatio amoris, unde Apostolus [12] : « Æmulor enim vos Dei æmulatione. » Est æmulatio livoris, unde dicitur in Prologo Hieronymi, quod multos æmulos habuit. Est æmulatio indignationis, unde hoc : *Noli æmulari in malignantibus*. Est æmulatio imitationis, sive indignationis, unde exponitur de utroque (v. 6) : *Nolite æmulari in eo, qui prosperatur*.

Herbarum genera. 2. *Quoniam tanquam fœnum velociter arescent.* Herbarum quædam habent florem, et non folia; quædam folia, et non florem. Florem et non folia, ut fœnum, et significat carnem mortalem, quæ floruit in Adam, et per peccatum defloruit, unde hoc [13] : « Percussus sum ut fœnum, et aruit cor meum. » Quandoque designat nobiles, unde hoc [14] : « Florebunt de civitate, sicut fœnum terræ. » Quandoque minores, unde hoc [15] : « Præceptum est locustis, ne conculcent (*b*) fœnum terræ, » id est, simplices, quibus non est vigor alta intelligere, sicut fœnum, altam radicem non habent. Quandoque voluptuosi dicuntur fœnum, unde hoc [16] : « Omne fœnum viride combustum est. » Quandoque pro veniali, unde aliquis dicitur [17] ferre fœnum, lignum, et stipulam secum.

Quemadmodum olera herbarum cito decident; unde [18] : « Qui infirmus, olus manducet, » id est, tenuia et arida cibaria; nam [19] « sine Cerere et Baccho, friget Venus : » ecce medicina contra carnem lascivientem. Vel sic : in primitiva Ecclesia quidam discernebant cibos, quidam non; ergo qui infirmus erat, id est, qui nesciebat a quibus esset abstinendum, et a quibus non, olus manducet, quia hic cibus in lege non erat prohibitus. Vel ad litteram, [20] quoddam genus oleris valet ad sanitatem corporis, ut circium (*c*), et similia. Ergo qui infirmus est, olus manducet contra carnem concupiscentem, vel contra animum fluctuantem, vel contra carnis infirmitatem. Vel qui infirmus est, olus manducet propter majorem scientiam, id est, qui non potest capere majora, capiat minora. Tria sunt genera olerum ; nam sunt olera herbarum, hortorum, olus conditum. Olera herbarum significant Tria genera olerum.

[1] *Marc.*, VIII, 20. — [2] *Dan.*, III, 50. — [3] *Tit.*, III, 5. — [4] *Psal.* CXVIII, 120. — [5] Ibid., 37. — [6] I *Cor.*, I, 19. — [7] *Joan.*, XIV, 2. — [8] *Psal.* LXXXIII, 5. — [9] *Psal.* LIV, 15. — [10] I *Cor.*, III, 17. — [11] *Isa.*, LVI, 7. — [12] II *Cor.*, XI, 2. — [13] *Psal.* CI, 5. — [14] *Psal.* LXXI, 16. — [15] *Apoc.*, IX, 4. — [16] *Apoc.*, VIII, 7. — [17] I *Cor.*, III, 12. — [18] *Rom.*, XIV, 2. — [19] Terent., *Eunuch.* — [20] Dioscorid., lib. IV, c. CXIV et CXXI, et Matthiolo.

(*a*) *Cæt. edit.* in sæcularibus, ut alibi. Unde. — (*b*) *Vulg.* læderent. — (*c*) *Edit. Ven.* corsium.

infirmos in fide, scilicet minores, non nobiles, quia hæ herbæ sunt viles: hi modo florent, sed in die judicii arescent, ut hic. Olera hortorum significant infirmos in carne, de quibus dicitur: « Qui infirmus est, olus manducet, » quia sine Cerere et Baccho friget Venus. Olus conditum significat historiam cum spirituali intelligentia; unde puer prophetarum dixit Elisæo [1]: « Serve Dei, mors in olla. » Cui Elisæus: « Appone farinam, et dulcorabitur, » id est, appone subtilem intelligentiam litteræ, quæ [2] *occidit*, et dulcis erit intellectus. Olera hortorum sunt meliora, quam olera herbarum; et infirmi in fide magis mali, quam infirmi in carne.

7. *Subditus esto Domino, et ora eum.* Primo, subditus esto, ne male agendo, præcepta despicias. Secundo, subditus esto, ut ad bona agenda de tuis viribus non præsumas. Sis Deo subditus; de te non præsumendo, ores auxilium expectando.

14. *Gladium evaginaverunt, intenderunt arcum.* 'Arcus quandoque significat sacram Scripturam, unde hoc [3]: « Tetendit arcum suum, et paravit illum. » Nam in arcu duo sunt, chorda, et lignum: chorda, Novum; lignum, Vetus Testamentum significat. Nam sicut chorda emollit lignum, ita Novum Testamentum emollit Vetus. Quandoque pravam intentionem; unde hoc [4]: « Conversi sunt in arcum pravum. » Quandoque comminationem, sive promissionem; unde hoc [5]: « Filii Ephrem intendentes, et mittentes arcum, » etc. *Intendentes arcum*, facientes comminationem, vel promissiones, dicentes: « Quæcumque nobis dixerit Deus, faciemus. » Quandoque diem judicii; unde hoc [6]: « Ut fugiant a facie arcus. » Quandoque insidias, vel dolos; unde hoc: *Intenderunt arcum.* Quandoque arcus significat victoriam Christi; unde hoc: « Arcus triumphat (*a*). »

Arcus.

23. *Apud Dominum gressus hominis dirigentur.* Est via a qua, in qua, per quam, et ad quam. Via a qua imus, est peccatum; unde hoc [7]: « Viam iniquitatis amove a me. » Via in qua imus, sunt virtutes et bona opera; unde hoc [8]: « Viam mandatorum tuorum cucurri. » Via ad quam tendimus, est Christus, qui dicit [9]: « Ego sum via, veritas, et vita. » Via per quam, Christus, quia (*b*) est [10] « ostium, » per quem ad eum itur, et intratur.

Via quadruplex.

24. *Si ceciderit, non collidetur.* Quidam cadunt extra viam, ut ille qui nunquam fuit in Ecclesia; quidam cadunt a via, unde hoc [11]: « Melius est viam justitiæ non agnoscere, quam post agnitam retroire. » Quidam cadunt in via (*c*), unde dicitur [12]: « Justus septies cadit in die (*d*); » sed quod in die, bonum est, quia non in nocte peccati.

Cadere.

26. *Tota die miseretur et commodat.* Nota: quatuor genera eleemosynæ: proximi correctio, injuriarum remissio, sui miseratio, proprii beneficii collatio. De primo et ultimo dicitur [13]: « Omni petenti te tribue, » rem, vel correctionem. De secundo dicitur [14]: « Qui percusserit te in unam maxillam, præbe ei et alteram. » De tertio dicitur [15]: « Miserere animæ tuæ, placens Deo. »

Quatuor genera eleemosynæ.

34. *Expecta Dominum, et custodi viam ejus, et exaltabit te.* Nota: exaltatur quis in potentiam; unde hoc [16]: « Exaltasti dexteram deprimentium eum. » Exaltatur in superbiam, unde hoc [17]: « Qui se exaltat, humiliabitur. » Exaltatur quis ex merito, unde: « Qui se humiliat exaltabitur. » Exaltatur in præmio; unde hoc [18]: « Exaltabuntur cornua justi. »

Exaltare

PSALMUS DAVID XXXVII.

2. *Domine ne in furore tuo arguas me.* Nota: est furor hujus temporis, scilicet pœna

Furor

[1] IV *Reg.*, IV, 40 et seq. — [2] II *Cor.*, III, 6. — [3] *Psal.* VII, 13. — [4] *Psal.* LXXVII, 57. — [5] Ibid., 7. — [6] *Psal.* LIX, 6. — [7] *Psal.* CXVIII, 29. — [8] Ibid., 32. — [9] *Joan.*, XIV, 6. — [10] *Joan.*, X, 9. — [11] II *Petr.*, II, 21. — [12] *Prov.*, XXIV, 16. — [13] *Luc.*, VI, 30. — [14] *Matth.*, V, 39. — [15] *Eccli.*, XXX, 24. — [16] *Psal.* LXXXVIII, 43. — [17] *Luc.*, XIV, 11. — [18] *Psal.* LXXIV, 11.

(*a*) *Fortasse legendum* triumphalis. — (*b*) *Al.* quia Christus. — (*c*) *Carl. edit.* viam. — (*d*) *Vulg. non habet* in die.

multiplex. temporalis, unde hoc[1]: « Virga (a) furoris mei Assur. » Est furor pœna gehennalis, unde hoc[2]: « Ignis succensus est in furore meo. » Est furor sententia judicis, unde hoc: *Domine, ne in furore tuo arguas me.*

3. *Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi.* Est sagitta, quæ mittitur a se, et mittit, scilicet Christus, qui mittitur a se, et mittit prædicatores; unde Isaias[3]: « Misi sagittam elegantem (b). » Est sagitta quæ mittit, et aliunde mittitur, ut prophetæ et apostoli, qui mittuntur a Deo, et mittunt verbum doctrinæ; unde hoc[4]: « Posuit me Dominus quasi sagittam electam. » Est sagitta quæ mittit et non mittitur, ut pseudo-prophetæ, qui prædicant, non missi a Deo; unde hoc[5]: « Inebriabo sagittas meas sanguine. » Est sagitta quæ non mittit, et non mittitur, ut sunt verba, unde hoc[6]: « Sagittæ potentis acutæ, » etc.

Sagitta quadruplex.

Putruerunt, et corruptæ sunt cicatrices meæ. Hic quatuor genera hominum intelliguntur: primum eorum qui nunquam vulnerati sunt; secundum, eorum qui post vulnera non perfecti sunt; tertium eorum, quibus obducta sunt vulnera, tamen cicatrices, id est, vestigia vulnerum remanserunt; quartum eorum, quibus adhuc vulnera hiantia nondum obduci cœperunt. Si per peccatum vulnera intelligimus, qui in desiderio peccati remanent, vulnera hiantia habent. Qui actum peccati deserunt, et tamen reatum retinent, in his quædam signa vulnerum remanserunt. Alii, qui per pœnitentiam actum et reatum obducunt, etiam vestigia vulnerum deterserunt. Alii sunt, qui non peccaverunt. De tertio genere erat Paulus, dicens[7]: « Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum. » Primum ergo genus est peccantium; secundum, pœnitentium: tertium eorum, qui per pœnitentiam correcti sunt; quartum eorum, qui per iniquitatem non sunt corrupti. Primi, ægri; secundi, ad sanitatem conversi; tertii, sanati; quarti, sani. Patet igitur de quo genere sit hic, qui cicatrices ad corruptionem conversas plangit. Nota: peccatum fœtet Deo, sibi, et proximo. Deo, unde hoc[8]: « Clamor Sodomorum ascendit ad me. » Sibi, unde hoc[9]: «Quem fructum habuistis in his, in quibus nunc erubescitis? » Proximo, unde hoc[10]: « Sepulcrum patens est guttur eorum. » Unde peccatum quatriduanum dicitur fœtere.

Quatuor genera hominum.

Peccati fœtor.

Titulus psalmi sequentis: *In finem Idithum* (c), id est, Canticum hoc dirigens nos *in finem*, id est, in Christum. Titulus David Prophetæ est Psalmi sequentis, et est *pro Idithum*, id est, de Transiliente. Vel sic: Hoc Canticum est *pro Idithum*, id est, transiliente; *in finem*, id est, in Christum. Debemus transire ad bonum de vitiis, unde hoc[11]: « Quis dabit mihi pennas, et volabo? » de bono ad melius, ut in Cantico amoris[12]: « Amicus meus transiliens colles, saliens in montibus; » et a temporalibus ad æterna, unde hoc[13]: « Transite ad me omnes, qui concupiscitis me. » Nota: Debemus transire ad Dei mandata, ut intelligamus, et diligamus, et faciamus. De primo[14]: « Accedet homo ad cor altum, » etc. De secundo[15]: « Quam dulcia faucibus meis, » etc. De tertio[16]: « Viam justificationum tuarum instrue me; » et hoc[17]: « Estote factores verbi, et non auditores; » et hoc[18]: « Intellectus bonus omnibus facientibus eum. »

PSALMUS DAVID XXXVIII.

2. *Dixi: Custodiam vias meas.* Nota: Verbum mentis, unde: *Dixi.* Verbum oris, unde: *Ut non delinquam in lingua mea.* Sed cum moderatione, unde (v. 3): *Posui ori meo custodiam.* Nota etiam concordiam mentis et oris, ubi ponitur hæc dictio, *Cum*; fervorem cha-

Verbum mentis et oris.

[1] *Isa.*, x, 5. — [2] *Deut.*, xxxii, 22. — [3] *Isa.*, xlix, 2. — [4] Ibid. — [5] *Deut.*, xxxii, 42. — [6] *Psal.* cxix, 4. — [7] I *Cor.*, iv, 4. — [8] *Gen.*, xviii, 20. — [9] *Rom.*, vi, 21. — [10] *Psal.* v, 11. — [11] *Psal.* liv, 7. — [12] *Cant.*, ii, 8. — [13] *Eccli.*, xxiv, 26. — [14] *Psal.* lxiii, 8. — [15] *Psal.* cxviii, 103. — [16] Ibid., 27. — [17] *Jac.*, i, 22. — [18] *Psal.* cx, 10.

(a) *Cæt. edit. add.* tua. — (b) *Vulg.* electam, *vel potius nihil simile.* — (c) Vulg. *In finem ipsi Idithum, Canticum David.*

ritatis, unde hoc (v. 4) : *Concaluit cor meum intra me.* Hoc totum est, *Cum.* Vel ex ratione, unde hoc: *Intra me,* id est, in ratione, sicut exponitur. Non hoc est momentaneum, sed ex deliberatione; unde hoc : *In meditatione.* Nota liberum arbitrium, unde dicit: *Mea.* Virtutis augmentum, unde : *Exardescet ignis,* id est, magis et magis. In *Paralipomenis* [1] dicitur, quod Heman fuit de Caath (*a*), Asaph de Gerson (*b*); Ethan de Merari. Unde ergo fuit Idithum, sicut de filiis Levi.

3. *Obmutui, et humiliatus sum, et silui.* Silentium triplex. Tria sunt silentia : primum in cœlo; secundum in paradiso; tertium in mundo. Primum a malo, quando scilicet angeli cessaverunt a malo, sed Satan interrupit illud silentium, dicens [2]: « Ascendam in cœlum, » etc. Secundum fuit a bono, scilicet ab Adam usque ad Christum, quia tandiu regnavit mors. Tertium erit in bono, quia in patria nullus murmurabit contra alium. De silentiis dicitur [3]: « Dum medium silentium tenerent omnia, omnipotens sermo tuus venit a regalibus sedibus. » Et hoc [4] : « In silentio erit fortitudo vestra. »

5. *Numerum dierum meorum.* Numerus quandoque significat consummationem, unde Balthasar vidit manum scribentem in pariete [5] : *Mane*, *Thecel*, *Phares*. *Mane*, numeravit ; *Thecel*, appendit (*d*); *Phares*, divisit ; quasi diceret : Regni tui est divisio. Quandoque discretionem, unde hoc[6] : « Omnia creavit Deus in (*c*) numero, pondere, et mensura; » quandoque multiplicationem, unde hoc [7] : « Qui numerat multitudinem stellarum. » Deus dicitur dives in potentia, cui [8] «omne genu flectitur; » in sapientia, unde [9] : « In eo sunt absconditi omnes thesauri sapientiæ et scientiæ; » in sufficientia, unde hoc [10]: « Bonorum meorum non indiges. »

Notum fac mihi, Domine, finem meum. Nota: Vita præsens incerta, brevis, et mala. Quia incerta, dico Deo : *Notum fac mihi Domine finem meum.* Quia brevis, potes dicere, (v. 6) : *Mensurabiles posuisti dies meos.* Quia mala, potes dicere: *Substantia mea tanquam nihilum ante te.* Nota: Omnis substantia [11] est prima, vel secunda : prima, ut aliquis homo; secunda, ut homo. Sed prima subsistit per se, et in se; secunda per se, et non in se. Non enim invenitur secunda substantia, nisi in prima. Secunda igitur, ratione, sive intellectu, sive natura, abstrahitur; prima ratione, re, natura, actu, intellectu, et statu subsistit. Unde verior prima, quam secunda. *Substantia mea, tanquam nihilum ante te.* Substantia in creaturis, alia prima, alia secunda. Sed omnis substantia in creaturis est secunda respectu substantiæ Dei. Substantia. Nota : Substantia Dei, nostræ substantiæ, dignitate præponitur, contrarietate opponitur, efficientia supponitur. Nam est dignior, et ei præponitur; nam est immutabilis, et immortalis, nostra est mutabilis, et mortalis, et ei opponitur; nam efficiens est, et ei nostra supponitur, sicut opus artifici. Nota : tria Deo apponuntur ,scilicet unum, simplex, stabile. Quia unum, super omnem materiam ; quia simplex, super omne materiatum; quia stabile, super omne creatum. Tria Deo apponuntur. Nam ab uno numerositas, a simplici multiplicitas, a stabili mutabilitas. Nam principium numeri est unitas, et omne compositum a simplici, et omnis motus surgit ab immobili. Unitas numeri principium. Unum, ante omnia; simplex, post omnia; immobile super omnia. Ab unitate enim pluralitas omnium ; a simplicitate diversitas universorum; ab immutabilitate omnis mutabilitas; ab uno omne multipliciter numerosum ; a simplicitate omne numerose compositum; ab immobili omne quocumque genere motum. Nam sicut motus ab immobili, ita compositum a simplici.

[1] *Paral.*, VI, 13, 39, 44. — [2] *Isa.*, XIV, 14. — [3] *Sap.*, XVIII, 14. — [4] *Isa.*, XXX, 15. — [5] *Dan.*, V, 25. — [6] *Sap.*, XI, 21. — [7] *Psal.* CXLVI, 4. — [8] *Rom.*, XIV, 11. — [9] *Coloss.*, II, 3. — [10] *Psal.* XV, 2. — [11] Arist., *Prædicam.*, c. *De substantia.*

(*a*) *Cæt. edit.* Achaz.— (*b*) *Item* et Jesse.— (*c*) *Cæt. edit.* apprehendit. — (*d*) *Cæt. edit. deest* in.

8. *Et nunc quæ est expectatio mea? Nonne Dominus?* qui est super omnia, id est Christus. Nota : Christus dicitur esse super omnem locum, vel omnia loca, unde hoc [1] : « Attingit ergo a fine usque ad finem fortiter. » Potentia ; nam ei [2] « flectitur omne genu, » scilicet « cœlestium, terrestrium, et infernorum. » Et dignitate, unde dicitur [3] : « Primogenitus ante omnem creaturam. »

PSALMUS DAVID XXXIX.

2. *Expectans, expectavi Dominum, et intendit mihi.* Vide quo modo. Nam montes expectant durando, homines desiderando : montes expectant pluviam, ne arescant ; homines gratiam, ne pereant. Qui durando, et non perseverando, expectat, expectans non expectat ; qui perseverat, et desiderat, expectans expectat. Ergo expectans expecta, id est, perseverans desidera, et desiderans persevera (*a*) : et faciet Dominus quod non fraudaberis a desiderio tuo.

(*b*) Nota : cum dicitur : *Expectans expectavi Dominum, et intendit mihi*, pro alio sic suppono, per antecedens et consequens : nam qui expectaverunt Christum, non viderunt, sed alii.

3. *Eduxit me de lacu miseriæ, et de luto fæcis.* Tres gratiæ notantur, scilicet : incipiens, ubi dicit : *Eduxit me de lacu miseriæ ;* proficiens, ubi dicit : *Direxit gressus meos* ; perficiens, ubi dixit : *Immisit in os meum canticum novum.*

Tres gratiæ.

Et de luto fæcis. Nota : est lutum platearum, fæcis, ex stupo. De primo hoc : *Ut lutum platearum delebo eos :* et significat luxuriam per latam viam incedentem : de secundo hoc [5] : « Viam fecisti in mari equis tuis in luto aquarum multarum ; » et significat curam temporalium : de tertio hic, et exponitur vel de concupiscentia, vel de gentibus idola colentibus, vel de miseria hujus sæculi. Lutum, scilicet sputum, unde in Evangelio [6] Dominus luto sanavit oculos cæci, apposita saliva. Nota : lutum est caro Christi ; saliva est sapientia Patris, quæ ex ore Altissimi prodiit. Unde Job [7] : « Non dimittis me, ut glutiam salivam : » quia cognitio sapientiæ Patris venit in præsenti usque ad guttur, non usque ad ventrem, id est, non usque ad satietatem, habens cognitionem de sapientia Patris : sed [8] : « Satiabor, cum apparuerit gloria tua. » Salivam igitur apposuit luto ad sanandum cæcum : nam sapientia est incarnata ad sanandum genus humanum.

Lutum triplex.

Lutum. Saliva.

Et direxit gressus meos [9]. « Nemo mittens ad aratrum manum, et aspiciens retro, aptus est regno cœli. » Unde sacerdos, postquam apposuit manum ad calicem, scilicet ad aratrum, non convertit se ad populum, donec finita sit missa.

Declaratio ritus.

4. *Immisit in os meum canticum novum.* Nota : Cardinales in festis diebus resident equis tectis albis pannis. Per equum album, caro ; per pannum album, munditia intelligitur (*c*), ad significandum quod debent superesse, id est, dominari carni, non caro eis, et caro debet esse munda. Inde et summus Pontifex semper equitat equis albis, et quandoque tectis pannis sericis, ad significandum quod debet habere virtutes, quas significant panni serici.

Cæremonia cardinalium in festis.

6. *Multa fecisti.* Mare, sæculum, propter amaritudinem, unde hoc [10] : « Hoc mare magnum et spatiosum ; » ubi magnus piscis devorat minorem. (*d*) Gentilis, propter fluctuationem, quia scilicet fluctuat (*e*) in hoc mundo, unde hoc [11] : « In mari via tua. » Et dicitur homo, propter profunditatem, unde Job [12] : « Numquid ego sum mare ? » Et dicitur Baptismus, unde : Mare Rubrum signifi-

Mare.

Mare rubrum.

[1] *Sap.*, VIII, 1. — [2] *Philip.*, II, 10. — [3] *Eccli.*, XXIV, 5. — [4] *Psal.* XVII, 43. — [5] *Habac.*, III, 15. — [6] *Joan.*, IX, 6. — [7] *Job*, VII, 19. — [8] *Psal.* XVI, 15. — [9] *Luc.*, IX, 62. — [10] *Psal.* CIII, 25. — [11] *Psal.* LXXVI, 16. — [12] *Job*, VII, 12.

(*a*) *Cæt. edit.* expectat... desiderat... perseverat. — (*b*) In cæt. edit. habentur ibi notæ circa diabolum et circa tentationis originem, quas potius transferendas censuimus ad *Psal.* XC, 13, et ad *Psal.* XVII, 30. — (*c*) *Cæt. edit.* munditiam intelligit. — (*d*) *Supp.* Mare dicitur. — (*e*) *Cæt. edit.* fluctuant.

cat baptismum sanguine Christi rubricatum.

Misericordiæ species duæ.

12. *Misericordia et veritas tua semper susceperunt me.* Duæ sunt misericordiæ species, scilicet dare, et dimittere; et hæ proportionaliter se habent, unde hoc [1] : « Dimitte nobis debita nostra, » etc. Et hoc [2] : « Eadem mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis; » et hoc [3] : « Dimittite, et dimittemini.» Utriusque sunt tres species. Primo de prima, scilicet dare, sunt gradus : nam est misericordia magna, major, maxima; scilicet inchoans, adulta, robusta. Primus itaque gradus dat de suis [4] : « Date eleemosynam, et omnia munda sunt vobis. » Secundus dat sua, unde hoc [5] : « Ecce nos reliquimus omnia, » etc.; « quid ergo erit nobis? » Tertius dat totum : Da, scilicet, te totum, unde Apostolus [6] : « Non solum impendam, sed impendar pro animabus vestris. » Similiter quidam remittit partem debiti; quidam omnia debita; quidam etiam ipsum servum manumittit.

Tria homo debet considerare.

18. *Ego autem mendicus, et pauper.* Hæc tria debet homo considerare, scilicet suam insufficientiam, suam inopiam, et quia bonum quod habet, non habet permanentiam. In primo se inveniet imperfectum; in secundo, non habet proprium; in tertio, debet timere malum, ruinam et lapsum; quia semper aliquid deest homini ad salutem, et nihil habet ex se unde possit salvari, et bona ejus non permanent.

PSALMUS DAVID XL.

1. *Psalmus ipsi David* (a). Tredecim sunt psalmi, in quorum titulo hoc ponitur pronomen, *ipsi*, vel *huic*. Primus est : *Conserva me, Domine.* Secundus : *Ad te, Domine,* clamabo. » Tertius est hic. Quartus : *Deus, repulisti nos.* Quintus : *Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ.* Sextus : *Exultate Deo.* Septimus : *Venite, exultemus.* Octavus : *Dominus regnavit, exultet terra.* Nonus : *Misericordiam et judicium.* Decimus : *Benedic, anima mea, Domino, et omnia quæ intra me.* Undecimus : *Paratum cor meum.* Duodecimus : *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, quoniam audisti.* Tertius decimus : *Exaltabo.*

2, 9. *Beatus, qui intelligit super egenum et pauperem. Numquid, qui dormit, non adjiciet, ut resurgat?* Hic dicitur quod Christus animam suam deposuit, sed non a se, imo a carne : nam corpus et anima nunquam sunt separata a divinitate. Nota : hic dicitur, quod Christus est unus in personis, in naturis geminus, in substantiis trinus. Nam ibi sunt tres substantiæ, scilicet corpus, anima et divinitas. Hic dicitur, quod Christus mortuus est, non necessitate. Dicimus, quia est necessitas coactionis, opportunitas conditionis. Sed necessitas conditionis dividitur in necessitatem coactionis ex libera voluntate, vel ex causa præcedente; ex libera voluntate, ut qui in claustrum se ponit, debet ire ex necessitate ad matutinas ex tali necessitate, quia de voluntate in necessitatem se posuit. Ex causa præcedente, ut quando quis pro peccato præcedenti affligitur. Christus mortuus est ex necessitate conditionis et opportunitatis, non coactionis. Polysyntheton est, quando oratio multis connectitur conjunctionibus, ut hic (v. 3) : *Dominus conservet eum, et vivificet eum, et beatum faciat eum, et non tradat,* etc.

Homo exterior et interior.

10. *Etenim homo pacis meæ, in quo speravi.* Est homo interior, et est homo exterior; unde Apostolus [7] : « Etsi homo noster exterior corrumpitur, interior tamen renovatur de die in diem. » Ergo homo interior de exteriori conqueritur. *Homo pacis,* etc. Quandiu corpus spiritui non obedit, pugna est : quando corpus non bene obediens, obedit, dicitur pax spiritus; quando e converso, pax carnis. Spiritus in carne pacem suam invenit, cum dicit : *Homo pacis meæ,* et sub-

Pax spiritus.

[1] *Matth.*, VI, 12. — [2] *Luc.*, VI, 38. — [3] Ibid., 37. — [4] *Luc.*, XI, 41. — [5] *Matth.*, XIX, 27. — [6] II *Cor.*, XII, 15. — [7] II *Cor.*, IV, 16.

(a) Cæt. edit. non habent : *Psalmus. ipsi David*, et glossam referunt ad *Psal.* LV

dit : *in quo speravi*, unde dicitur [1] : « Faciamus ei adjutorium simile sibi. »

Sequitur : *Qui edebat panes meos*. De quibus dicitur [2] : « Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte. » Et alibi [3] : « Surgite, postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. » Quando quis pro peccatis dolet, et tamen nondum ea plorare potest, tunc solus ipse panem doloris comedit. Quando, quod homo dolet interior, exterior deflet, unum panem comedunt, unde hoc : *Qui edebat panes meos*. Interior autem homo conqueritur de exteriori; quia postquam exhibuit ei panem, postquam panes doloris cum eo comedit, contra se insperate consurgit, dicens : *Magnificavit super me supplantationem*. Inde magis peccavit, quia post pacem factam, eum supplantavit. *Qui edebat panes*. Est panis sacra Scriptura. Nam panis in clibano, est sermo in historia abditus; in sartagine, est sermo moralis decoctus; in craticula, sermo mysticus et allegoricus. Nam in *Levitico* dicitur [4] : « Fiat oblatio de pane in clibano, in sartagine, in craticula. » Nam sacra Scriptura historice, moraliter, et allegorice exponitur. Et sicut illud quod est in sartagine, magis apparet, quam quod est in clibano; et quod est in craticula, magis, quam quod est in utroque; ita allegorica expositio magis apparet utraque, et moralis magis quam litteralis. Panis est Christus, scilicet panis vivus, unde hoc [5] : « Hic est panis vivus, qui de cœlo descendit. » Hic panis in utero Virginis formatus, in ara crucis coctus, ad mensam altaris sumendus. Est panis propositus, scilicet apostoli : nam duodecim panes propositionis significant duodecim apostolos. Nam sicut illorum panum loco, id est sabbato, alii substituebantur; ita apostolis alii successerunt, unde hoc [6] : « Pro patribus tuis nati sunt tibi filii. » Est panis refectorius, scilicet lacrymæ, unde hoc [7] : « Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, » quæ animam reficiunt. Est panis quotidianus, scilicet charitas, unde hoc [8] : « Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. » Nam sicut panis cum omni cibo sumitur, ita charitas cum omni opere debet esse. Nam sicut mensa inops est sine pane, ita opus inops sine charitate. Nota : dicitur a πᾶν, quod est totum, quia cum omni cibo ponitur. Est panis voluntas Dei, unde hoc [9] : « Meus cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei. »

Scriptura sacra panis.

Christus panis.

Charitas panis.

PSLAMUS DAVID XLI.

2. *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum*. Ostendit causam, quare debeat exaudiri, scilicet pro quantitate desiderii, unde : *Quemadmodum desiderat*. Pro desiderio interiori, unde (v. 3) : *Sitivit anima*. Pro pœna exteriori, unde hoc (v. 4) : *Fuerunt mihi lacrymæ meæ*. Nota etiam in lacrymis delectationem, unde dicuntur *panes;* in his perseverantiam, unde : *Die ac nocte*. Nota : desiderium, sive cogitatio, sive anima est in cerebro secundum physicos; secundum theologos, est in corde : unde dicimus, quod vis inveniendi est in corde, et in cerebro : in corde, secundum materiam; in cerebro, secundum formam. Nam a corde quid, a cerebro quale inveniamus, habemus. Unde dicitur vis, ingenium, similia ex similibus procreans. Similitudo autem omnis forma, unde dicitur : « Si videris longum sapientem, da gloriam Deo : » quia in eo cor remotum est a cerebro, et cerebrum non potest habere adminiculum a corde, et e converso; et ideo cogitatio in longo erit sine forma quantum ad cerebrum, vel sine materia quantum ad cor.

Dictum de homine longo.

5. *Hæc recordatus sum, et effudi in me animam meam*. Est dilatationis effusio, unde hoc [10] : « Oleum effusum nomen tuum. » Est effusio exultationis, unde hoc [11] : « Anima mea liquefacta est. » Est effusio maledictionis, unde in *Genesi* de Ruben [12] : « Effusus est, sicut aqua.

5. *In voce exultationis et confessionis*.

[1] *Gen.*, II, 18. — [2] *Psal.* XLI, 4. — [3] *Psal.* CXXVI, 2. — [4] *Levit.*, VII, 9. — [5] *Joan.*, VI, 59. — [6] *Psal.* XLIV, 17. — [7] *Psal.* XLI, 4. — [8] *Luc.*, XI, 3. — [9] *Joan.*, IV, 34. — [10] *Cant.*, I, 1. — [11] *Cant.*, V, 6. — [12] *Gen.*, XLIX, 4.

Quandoque quis gaudet de his quæ sunt extra se, sicut malus de temporalibus, unde hoc [1] : « Væ illis, qui rident, quoniam ipsi lugebunt ; » quidam de his quæ sunt intra se, ut bonus de conscientia, unde hoc [2] : « Hæc est gloria vestra, testimonium conscientiæ vestræ ; » quidam, de eo quod juxta se, ut proximus de proximo ; quidam de eo quod est supra se, ut de Deo, unde hoc [3] : « Exultate, justi, in Domino. »

6. *Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me?* Sensualitas quandoque turbat animam per motus veniales, et hoc etiam in perfectis, unde hoc [4] : « Turbatus est a furore oculus meus ; » quandoque turbat, et hoc in infirmis, unde hoc [5] : « Supra modum turbati (*a*) sumus, » quando scilicet anima infirmi longo fastidio expectationis gravatur ; quandoque ligat, cum anima funiculis peccatorum comprehenditur, unde hoc [6] : « Funes peccatorum circumplexi sunt me, » et hoc [7] : « Projicite illum in tenebras exteriores, ligatis manibus. »

8. *Abyssus abyssum invocat.* Est abyssus elementorum, unde hoc [8] : « Tenebræ erant super faciem abyssi. » Est abyssus judiciorum Dei, unde [9] : « Judicia tua abyssus multa. » Est abyssus cordium humanorum, unde hoc [10] : « Ponens in thesauris abyssos. » Et hoc [11] : « Pravum est cor hominis, et incrustabile, quis cognoscet illud? » Est abyssus Scripturarum. Nota : *Abyssus abyssum invocat*, id est, mortificatio nostra mortificationem Christi, passio nostra passionem Christi, patientia nostra patientiam Christi in auxilium nostrum vocat.

PSALMUS DAVID XLII.

1. *Judica me, Deus, et discerne causam meam.* Aliud est judicium secundum causam ; aliud secundum retributionem. Primum est in præsenti : secundum in futuro. Peto a malis liberari ; potes (v. 2), *quia tu es fortitudo mea.* Sed quod peto, differtur ; ideo clamabo : *Quare me repulisti?*

3. *Emitte lucem tuam et veritatem tuam.* Per illuminationem misericordia : per veritatem fidei remuneratio. Illuminando misericors, remunerando verax. Hæc duo deducunt a malis, et educunt ad bona. Ad quæ bona? Scilicet ad « montem Domini » et in « tabernacula ejus. » In montem, per fidem ; in tabernaculum, per operationem. (*b*) In montem, ut altiora crederem ; in tabernaculum, ut fortiora facerem.

4. *Introibo* per dilectionem (*c*), *ad altare*, ut me immolem. Mons et tabernaculum dicitur in præsenti vita, et altare in futuro, ubi plena charitas. Sequitur : *Ad Deum, qui lætificat juventutem meam.* Juventutem meam, non vetustatem lætificat ; juventutem gratiæ, non vetustatem culpæ.

5. *Quare tristis es, anima mea* (*d*)? Est tristitia peccati, unde hoc [12] : « Afflictus sum et humiliatus sum nimis. » Est tristitia infirmitatis, unde hoc [13] : « Tristis est anima mea usque ad mortem. » Est tristitia hujus sæculi, quæ potest dici acedia, unde hic : *Quare tristis*, etc. (*e*)

Emitte lucem et veritatem tuam. Est emissio æternitatis, unde hoc [14] : « Ego ex ore altissimi prodivi. Est emissio temporalis, unde hoc [15] : Emitte agnum, Domine. » Est emissio glorificationis, unde hic : *Emitte lucem*, etc. (*f*) Est emissio infusionis, unde hoc [16] : « Emitte spiritum tuum, et creabuntur. » *Introibo ad altare Dei.* Inter altare, quod erat in templo, et illud quod erat in cœlesti Hierusalem, hæc est differentia, quod in templo Salomonis et sacrificium, et libamen, et holocaustum com-

[1] *Luc.*, VI, 25. — [2] II *Cor.*, I, 12. — [3] *Psal.* XXXII, 1. — [4] *Psal.* VI, 8. — [5] II *Cor.*, I, 8. — [6] *Psal.* CXVIII, 61. — [7] *Matth.*, XXII, 13. — [8] *Gen.*, I, 2. — [9] *Psal.* XXXV, 7. — [10] *Psal.* XXXII, 7. — [11] *Jerem.*, XVII, 9. — [12] *Psal.* XXXVII, 9. — [13] *Matth.*, XXVI, 38. — [14] *Eccli.*, XXIV, 5. — [15] *Isa.*, XVI, 1. — [16] *Psal.* CIII, 30.

(*a*) *Vulg.* gravati. — (*b*) Cæt. edit. hic habent : *Introibo ad altare*, per dilectionem. — (*c*) *Cæt. edit.* hic non *habent* per dilectionem. — (*d*) Cæt. edit. non habent *Quare tristis es, anima mea?* — (*e*) Cæt. edit. non habent *Quare tristis*, etc. — (*f*) Cæt. edit. non habent *Emitte lucem*, etc.

burebatur; in cœlesti Hierusalem, tantum holocaustum.

PSALMUS DAVID XLIII.

2. *Deus, auribus nostris audivimus.* Deus alliciebat Judæos per promissa, unde hoc [1] : « Dabo vobis terram fluentem lac et mel; » per comminationem, unde hoc [2] : « Visitabo iniquitates patrum in filios, » et hoc [3] : « Oculum pro oculo; » et per afflictionem, unde hoc [4] : « Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea acceleraverunt; » per collationem temporalium, unde hoc [5] : « Pluit illis manna ad manducandum. » Nota : Quædam sunt bona temporalia, quædam spiritualia. Temporalium sunt quædam quibus meremur, ut virtutes; quædam, quibus juvamur ad merendum, ut sacramenta; quædam spiritualia et æterna.

Bona quædam temporalia, quædam spiritualia.

Opus quod operatus es in diebus eorum. Nota : Opus Dei est opus creationis, æternæ retributionis. Ad opus creationis pertinet opus perfectionis (a) : unde hoc [6] : « Qui vivit in æternum, creavit omnia simul; » et opus distinctionis, quo (b) distincta sunt elementa a se; opus ornatus, quo coronavit ea; opus novitatis, quo fiunt miracula; opus propagationis, quo quotidie operatur.

Opus quotuplex.

3. *Manus tua gentes disperdidit, et plantasti eos.* Est plantatio in merito, unde hoc [7] : « Ego plantavi, Apollo rigavit. » Est plantatio in præmio, unde hoc [8] : « Plantatus in domo Domini. » Est plantatio in viatico, scilicet in temporalibus hominibus.

Plantatio.

10. *Nunc autem repulisti nos* (c). Deus repulit justum quantum ad opinionem, unde supra [9] : « Ut quid repulisti me? » Quantum ad negationem, ut filios Zebedæi, cum dixit [10] : « Nescitis quid petatis. » Quantum ad dilationem, unde hoc [11] : *Ne repellas me in finem.* Quandoque Deus repellit, permittendo (d) peccare, ut fortior surgat, ut repulit Petrum (e). Jejunat luxuriosus, ut ventrem repleat; avarus, ut plus habeat; hypocrita, ut hominibus appareat jejunans; medicus, ut convaleat. Nota vitia quinque gulæ, quæ Gregorius [12], *super Job*, assignat. Nam quandoque quis indigentiæ tempora prævenit, quando cibos quærit; quandoque quæ sumenda sunt, parare delicatius appetit; quandoque in quantitate mensuram excedit; quandoque quod abjectius est desiderat, sed ipso æstu desiderii deterius peccat.

Gulæ vitia quinque.

21. *Si obliti sumus nomen Dei.* Est oblivio mandati, unde hoc (v. 18) : *Hæc omnia venerunt super nos, nec obliti sumus te.* Est oblivio beneficii Dei, est oblivio supplicii; unde hoc (v. 23) : *Exurge, quare obdormis, Domine?* Christus dicitur dormire propter mortem, unde hoc [13] : « Ego dormivi, et soporatus sum, et exurrexi. » Dormit in nobis per negligentiam nostram, unde dicitur dormisse in navi, quando periclitabatur. Dormit per gratiæ subtractionem, unde hoc [14] : « Ne unquam obdormiam in morte. » Hoc dixit in persona membrorum. Dormit per dilationem, unde : *Exurge, Domine;* conferendo fidem meriti, scilicet primam gratiam; *Adjuva nos*, conferendo meritum fidei, scilicet secundam gratiam; *Redime nos*, incarnationem Filii. Et bene distinguit : nam in prima justificatione opus est magna potentia; nam majoris est potentiæ justificare impium, quam creare cœlum et terram, unde dicit : *Exurge, Domine* : nam Dominus est nomen potentiæ. In secunda justificatione nos cooperamur Deo, unde hoc [15] : « Cum Deus faciat nos sine nobis, non justificat nos sine nobis. » Unde Apostolus [16] : « Coadjutores (f) Dei sumus : » unde hoc : *Adjuva nos.* Item nullum meritum sufficeret ad

Oblivio.

Christi dormitio quotuplex.

[1] *Exod.*, XIII, 5. — [2] *Exod.*, XX, 5. — [3] *Exod.*, XXI, 24. — [4] *Psal.* XV, 4. — [5] *Psal.* LXXVII, 24. — [6] *Eccli.*, XVIII, 1. — [7] I *Cor.*, III, 6. — [8] *Psal.* XCI, 14. — [9] *Psal.* XLII, 2. — [10] *Matth.*, XX, 22. — [11] Infra, 23. — [12] Greg., *Moral.*, lib. XXX, c. XXVII. — [13] *Psal.* III, 6. — [14] *Psal.* XII, 4. — [15] Aug., *de verb. Apost.*, serm. XV, al. CLXIX, n. 13. — [16] I *Cor.*, III, 9.

(a) *Cæt. edit.* perceptionis. — (b) *Item* quod. — (c) Item eos. — (d) *Supple* aliquem. — (e) Hæc, quæ sequuntur de jejunio et de gula, melius alibi aptarentur. — (f) *Vulg.* adjutores.

hoc, quod Christus sua incarnatione nos redimeret, sed sola Dei gratia: *Redime nos propter nomen tuum*, id est, de gratia, non pro merito.

PSALMUS DAVID XLIV.

Psalmi tredecim nomine intellectus.

1. *Ad intellectum* (a). Nota: tredecim sunt psalmi, qui intitulantur nomine *intellectus*. Primus est: *Beati quorum;* secundus: *Beatus qui intelligit*; tertius: *Deus, auribus nostris audivimus;* quartus hic quintus: *Quid gloriaris*; sextus: *Dixit insipiens;* septimus: *Deus, in nomine tuo salvum me fac;* octavus: *Exaudi, Deus, orationem meam, et ne despexeris;* nonus: *Ut quid, Deus, repulisti;* decimus: *Attendite, popule meus;* undecimus: *Domine Deus salutis meæ;* duodecimus: *Misericordias Domini;* tertiusdecimus: *Voce mea ad Dominum clamavi.*

Nuptiarum quatuor genera.

Canticum pro dilecto (b). Quatuor sunt genera nuptiarum: primæ sunt carnis et carnis; secundæ, carnis et spiritus; tertiæ sunt Verbi et hominis: quartæ, Dei et mentis. Primæ sunt historiales, secundæ morales, tertiæ allegoricæ, quartæ anagogicæ. Vel tria sunt genera nuptiarum: primæ inter animam et animam, quando fideles charitatis vinculo junguntur, quæ cœperunt a tempore Abel; secundæ sunt inter naturam et naturam, quæ factæ sunt in utero Virginis, quando Verbum caro factum est; tertiæ, inter mortalitatem et immortalitatem, quæ fient in die judicii, quando hoc corruptibile induerit incorruptionem.

3. *Speciosus forma præ filiis hominum.* Hic commendatur Christus secundum humanitatem, cujus forma consistit in duobus, peccati immunitate, et donorum collatione. *Propterea benedixit te Deus in æternum.*

Christus ubi benedictus.

Christus fuit benedictus in utero, in mundo, in cœlo. De primo[1]: « Benedictus fructus ventris tui; » de secundo[2]: « Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit et fecit, » etc. De tertio, ut hic. (c) *De* quandoque est essentiale, ut hic: « Filius genitus est de Patre, » id est, de essentia Patris. Quandoque materiale, unde hoc: « Christus factus est de Virgine, » id est, de materia, id est, de carne Virginis. Quandoque convertibile, unde hoc: « Conceptus est de Spiritu sancto, » id est, de potentia ejus. Nota: hic possunt assignari saltus Christi. Nam dicitur in *Canticis*[3] esse « Cervus saliens » in montibus. Primus ejus saltus[4] fuit de cœlo in uterum virginis; secundus, ab utero in terram; tertius, a terra in crucem; quartus, a cruce in sepulchrum; quintus, a sepulchro in infernum: sextus, ab inferno in cœlum.

Quot modis Deus regnat.

5. *Intende, prospere procede, et regna.* Regnat Deus secundum divinitatem, unde hoc[5]: « Regnum meum non est de hoc mundo; » secundum humanitatem, et hoc tum secundum nativitatem, unde hoc[6]: « Dominus regnavit, decorem indutus est; » tum secundum passionem, unde hoc[7]: « Regnavit a ligno Deus; » tum secundum resurrectionem et ascensionem, unde hoc[8]: « Constitui te super gentes, et super regna. » Regnat per fidem in gentibus, unde hoc[7]: « Dicite in gentibus, quia Dominus regnavit a ligno. »

Speciosus forma præ filiis hominum, ecce rectitudo operis; *diffusa est gratia in labiis tuis*, puritas prædicationis; *Propterea benedixit te Deus in æternum*, felicitas retributionis. Hic tria nominantur, scilicet, munditia, prædicatio, retributio.

7. *Virga directionis*, etc. (d) Nota, quod summus Pontifex baculum pontificalem non habet. Treverensis autem semper baculum fert, quia in tempore Petri, quando erat

[1] *Luc.*, I, 42. — [2] Ibid., 68. — [3] *Cant.*, II, 8. — [4] Hieron., in *Psal.* LVIII. — [5] *Joan.*, XVIII, 36. — [6] *Psal.* XCII, 1. — [7] *Psal.* XCV, 10, vel potius Ecclesia, ex antiqua versione. — [8] *Jerem.*, I, 10.

(a) Cæt. edit. *Eructavit cor meum verbum bonum.* — (b) Cæt. edit. non habent *Canticum pro dilecto.* — (c) Hæc notata circa præpositionem *De* non sunt hic in suo loco; utcumque observa de iis quæ infra dicentur de saltibus Christi. — (d) Cæt. edit. non habent *Virga directionis*, etc.

summus Pontifex, misit tres de discipulis suis ad prædicandum versus Theutoniam; sed unus eorum non est reversus, sed mortuus est. Sed duo redierunt ad Petrum. Petrus autem misit baculum suum, ut ille suscitaretur. Qui reversi tetigerunt Petri baculo mortuum, et suscitatus est: et ita tres illi manserunt ibi, et facta est civitas a *tribus viris*. Et ideo summus Pontifex nunquam portat baculum; Treverensis autem semper portat baculum. Nota: in baculo autem pontificali sex sunt: protenditur in longum, extenditur in altum, pungit in imo, et curvatur in summo, est planus in medio, circumligatur nodo. Protenditur in longum, quia ubique debet prædicare episcopus. Nam [1]: « In omnem terram exivit sonus eorum, » etc. Extenditur in altum, quia debet prædicare pro æternis. Pungit in imo, quia debet castigare malos, et corrigere. Curvatur in summo, quia debet corrigere vel colligere, scilicet plures ad fidem convertens; et illud, quod dedit sermone, debet ad se torqueri, ut scilicet faciat quod dicit, ut os turturis torqueatur ad axillas. Planus et nodosus, quia et mansuetudinem et justitiam debet habere.

In baculo pontificali sex, et eorum significatio.

9. *Myrrha et gutta et casia:* est odor prædicationis; unde hoc [2]: « Aliis sumus odor mortis in mortem; aliis odor vitæ in vitam. » Est odor vitæ, unde hoc [3]: Dominus præcepit offerri animalia « in odorem suavitatis. » Est odor orationis, unde hoc [4]: « Portantes citharas, et phialas plenas odoramentorum. » Est odor Christus, unde hoc [5]: « Curremus in odorem unguentorum tuorum. » Est odor lucri.

Charitas regina virtutum

10. *Astitit regina a dextris tuis.* Hujus reginæ Christus rex, unde dicitur [6]: « Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ. » Charitas merito regina virtutum est, quia virtutis nomen amittit, quæ charitati non famulatur. A sinistris Dei bona temporalia; a dextris bona æterna. Charitas ergo a dextris Dei stare dicitur, quia bonis æternis, non temporalibus innititur. *In vestitu deaurato.* In *vestitu*, opera justitiæ; in *aurato*, intellige claritatem sapientiæ. Vestimenta sunt aurea; opera sunt dextera. *Circumamicta varietate.* Decet reginam habere multiplicem vestem et variam, ut de contemplatione transeat ad actionem. In conjugio Christi et Ecclesiæ duo nominantur, scilicet conjunctio naturarum et conjunctio animorum, et utrumque potest dici conjugium, hac similitudine, quod in ducenda uxore fiunt promissiones: primo scilicet sponsalia; secundo nuptiarum celebratio; tertio traductio, scilicet quando de domo patris ad propriam traducitur. Sic factum est in nuptiis nuptiarum: quia primo facta est promissio, scilicet sponsalia, unde hoc [7]: « Osculetur me osculo oris sui, » id est, osculabitur. Secundo facta est celebratio nuptiarum, quando scilicet duæ naturæ in utero virginis conjunctæ sunt, unde hoc [8]: « Verbum caro factum est. » Tertio traductio est facta, quando natura divina humanam assumpsit et in cœlum transtulit, ut in ascensione, unde hoc [9]: « Sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum. » Sponsalia in nuptiis animorum, scilicet in conjunctione animorum, unde [10]: « Non dilectam, vocabo dilectam meam. » Nuptiarum celebratio, quando facta est conjunctio animorum per charitatem, scilicet quando dixerunt angeli [11]: « Gloria in excelsis (*a*) Deo. » Traductio fiet, quando [12] « corruptibile hoc induet incorruptionem. » Unde hoc [13]: « Ego, et pueri mei mecum sunt in cubili. »

12. *Concupiscet rex decorem tuum.* In eligenda uxore quatuor requiruntur, scilicet pulchritudo, divitiæ, genus, et mores. Sic Christus, scilicet sponsus, in eligenda sponsa, scilicet Ecclesia, hæc quatuor consideravit, scilicet pulchritudinem sponsæ, scili-

Quatuor in eligenda uxore requiruntur.

[1] *Psal.* XVIII, 5. — [2] II *Cor.*, II, 16. — [3] *Levit.*, II, 9; *Num.*, XV, 7. — [4] *Apoc.*, V, 8. — [5] *Cant.*, I, 3. — [6] *Psal.* XXIII, 10. — [7] *Cant.*, I, 1. — [8] *Joan.*, I, 14. — [9] *Act.*, I, 11. — [10] *Rom.*, IX, 25. — [11] *Luc.*, II, 14. — [12] I *Cor.*, XV, 53. — [13] *Luc.*, XI, 7.

(*a*) *Vulg.* altissimis.

cet Ecclesiæ, unde hic : *Concupisce (a) rex decorem tuum*; divitias, unde : *Filiæ Tyri in mulieribus*, scilicet veniunt; mores, unde : *Vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis*, id est, conformitatem; genus, unde : *Filiæ regis (b) ab intus in fimbriis aureis*; *Filiæ Tyri in muneribus* : ut in *Actibus Apostolorum* dicitur sic [1] : Tyrus recipit Apostolum honorifice, et suos : et tunc adimpleta est prophetia : *Filiæ Tyri*, etc.

Fimbriæ significatio. *Omnis gloria ejus in fimbriis.* Fimbria quandoque significat finem, ut hic; quandoque minimum mandatum Evangelii, unde hoc [2] : « Mulier tetigit fimbriam vestimenti » Christi, et sanata est; quia qui observat minimum mandatum Evangelii, sanatur in mente. Quandoque humanitatem, ut ibidem, propter duo : nam ille, qui vidit Christum, qui scilicet credit prædicationi, ille proprie tetigit vestem Dei. Gentilitas Christi fimbriam tetigit. Gentilitas autem non tetigit vestem, sed fimbriam, quia per Paulum et alios apostolos venit ad fidem, quasi per fimbriam. Vel per fimbriam dicitur humanitas, quæ minima respectu divinitatis, ut fimbria respectu pallii. Quandoque virtutem, ut ibidem; nam mulier illa virtute Dei, quæ de illo exibat, sanata est.

15. *Adducentur regi virgines post eam.* Uxor triplici de causa ducitur. Triplici de causa ducitur uxor : causa prolis, unde Dominus [3] : « Crescite et multiplicamini; » causa adjutorii, unde Dominus [4] : « Non est bonum hominem esse solum; » causa incontinentiæ, unde Apostolus [5] : « Qui autem incontinens est, nubat in Domino. » Sponsus autem sponsam, Christus Ecclesiam, non accepit in uxorem, nisi causa prolis et adjutorii. Et ibi proles est, quia crevit Ecclesia in numero et merito. Et sponsus ac sponsa sibi mutuum suffragium præstant; et non eam accepit causa incontinentiæ.

PSALMUS DAVID XLV.

2. *Deus noster refugium, et virtus.* Deus dicitur alicujus quadrupliciter : nam Dominus omnium, beneficio creationis; hominum, participatione humanitatis, nam dicitur *Emmanuel*; bonorum hominum, per cultum religionis, ut hic; quorumdam, ut Abraham, Isaac et Jacob, quodam privilegio amoris. Deus dicitur alicujus quadrupliciter. Nota : Deus est Deus Abraham, conferendo fidem; Deus Isaac, conferendo spem; Deus Jacob, conferendo charitatem. Quare Deus Abrahami, Isaac et Jacob. Nam hi tres has tres virtutes designant in *Matthæo* [6]. Vel sic : Deus est Deus Abraham, filiorum multitudine; nam multi filii Dei : nam *Abraham* interpretatur pater multarum gentium. Abraham significatio. Vel sic : Deus est Deus Isaac mentiis hilaritate; nam *Isaac* interpretatur risus. Isaac interpretatio. Deus est Deus Jacob operis vel virtutis fortitudine, sive fortitudinis; nam *Jacob (c)* luctator interpretatur. Jacob quid notet. Vel sicut reperitur in fine Paralipomenon (*d*), per Abraham, Christi nativitas; per Isaac, congregatio credulæ plebis; per Jacob, resurrectio Christi Salvatoris.

Adjutor in tribulationibus. Tribulatio alia intrinseca, alia extrinseca. Tribulatio duplex. Intrinseca duplex, a carne, vel a diabolo. A carne, unde hoc [7] : « Ab ea, quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris. » Et hoc : « Nulla pestis efficacior, quam familiaris inimicus. » A diabolo, unde hoc [8] : « Ab occultis meis munda me. » Assumpta, et coacta : assumpta, unde hoc [9] : « Apprehendite disciplinam; » coacta, unde hoc [10] : « Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores. »

4. *Sonuerunt, et turbatæ sunt aquæ.* Est sonus prædicationis, unde hoc [11] : « In omnem terram exivit sonus eorum. » Sonus quotuplex. Est sonus confessionis, unde hoc [12] : « Rugiebam a gemitu cordis mei; » et hoc [13] : « In voce exultationis et confessionis, sonus epulantis. » Est sonus jubilationis, unde hoc [14] :

[1] *Act.*, [illegible] 3, 4. — [2] *Luc.*, VIII, 44. — [3] *Gen.*, I, 28. — [4] *Gen.*, [illegible] 18. — [5] I *Cor.*, VII, 9. — [6] *Matth.*, I, 2. — [7] *Mich.*, [illegible] — [8] *Psal.* XVIII, 13. — [9] *Psal.* II, 12. — [10] *Psal.* CXXXIII, 3. — [11] *Psal.* XVIII, 5. — [12] *Psal.* [illegible] — [13] *Psal.* XLI, 5. — [14] *Psal.* [illegible]

(*a*) [illegible] — (*b*) Item [illegible] — (*c*) Vel potius *Israel*. — (*d*) Forsan in quadam glossa, nam ipsi Paralipomenon libri de hoc tacent.

« Laudate eum in cymbalis bene sonantibus. » Est sonus contradictionis, unde hoc.

9. *Venite, et videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram.* Primo, *Venite*; postea, *Videte* : vos enim in tenebris estis, et ideo opera Domini videre non potestis. Venite ad lucem, videte opera Domini per lucem. Quæ sunt illa opera? *Prodigia super terram.* Quomodo super terram? [1] « Verbum caro factum est, » etc. Quomodo *prodigia?* « [2] Parvulus natus est nobis, » etc., « et vocabitur nomen ejus admirabilis, » etc. *Super terram*, quia ad pacem terrena componunt. *Prodigia* sunt, quia futura gaudia protendunt. *Prodigia* sunt, quia « pater futuri sæculi; » *super terram*, quia « princeps pacis. »

Deus abstulit bellum multiplex.

10. *Auferens bella.* Multiplex bellum abstulit Deus. Nam bellum adversus Gentiles et Judæos. Nam ille lapis angularis, qui conjunxit duos parietes, reconciliavit eos, solvens inimicitias inter eos. Bellum adversus carnem et spiritum. Nam modo caro non concupiscit, sicut prius; unde hoc [3] : « Nobis non est colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus spirituales » nequitias, quæ militant adversus carnem. Et bellum malorum, quæ sunt in conscientia, unde hoc [4] : « Non est pax impio, dicit Dominus. » Et bellum inter hominem, et angelum, et Deum, unde hoc [5] : « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, » etc.

PSALMUS DAVID XLVI.

3. *Quoniam excelsus Dominus*, etc. Nota : Deus est *Dominus* in potestate, *excelsus* in comprehensione, *terribilis* in admiratione. Nam est potens, incomprehensibilis, admirabilis. Potentiam Deus ostendit per tria : per ejus magnitudinem, unde : *Rex magnus;* per universitatem, unde : *Super omnem terram*; per inimicorum subjectionem, unde v. 4 : *Subjecit populos.*

5. *Speciem Jacob, quem dilexit.* Est species mundi, unde hoc [6] : « Fallax gratia, et vana est pulchritudo. » Est species gratiæ, unde hoc [7] : « Speciosus forma præ filiis hominum. » Est species gloriæ, unde hoc : *Speciem Jacob, quem dilexit.* Prima deformat; secunda informat; tertia reformat.

6. *Ascendit in jubilatione* (a). Jubilus est laus, quæ nec prorsus taceri, nec prorsus exprimi potest præ gaudio, quod fit præ gaudio quandoque in principio orationis, ut hoc [8] : « Tanquam sponsus. » Et ibi [9] : « A! a! a! puer ego sum, et loqui nescio. » Quod dixit propheta, qui repræsentat nostram infirmitatem. Et in medio, unde hoc [10] : « Vespertina oratio, » quia Sanctorum gaudium in hac vita est imperfectum, unde [11] : « Imperfectum meum viderunt oculi tui. » Est jubilus in fine, et est eorum qui sunt in patria, quorum gaudium consummatum est, qui tamen expectant stolam corporis; unde pro illo, qui jam habet utramque stolam, scilicet corporis et animæ, non fit jubilus. Nam in solemnitate, scilicet paschali, non fit jubilus in fine cantus; similiter in Laudibus non cantatur, in memoriam resurrectionis, quia Dominus ea hora resurrexit; et in Completorio, quod designat consummatam lætitiam Sanctorum, qui in corpore resurgunt. — Jubilus.

6. *Ascendit* (b) [12]. « Ascende, calve : » hoc exponitur de Eliseo, qui fuit calvus ad litteram; sed exponitur de Christo, qui non fuit calvus ad litteram. Dominus ergo, qui est Christus, in anteriori parte capillos non habuit, sed in posteriori : nam in anteriori parte decapillatus est, non in posteriori. Nam Judæi ab eo recesserunt, qui sunt anterior populus; et Gentiles ei adhæserunt, qui sunt posterior populus, et ideo dicitur calvus. — Christus quomodo dicitur calvus.

[1] *Joan.*, I, 14. — [2] *Isa.*, IX, 6. — [3] *Ephes.*, VI, 12. — [4] *Isa.*, XLVIII, 22. — [5] *Luc.*, II, 14. — [6] *Prov.*, XXXI, 30. — [7] *Psal.* XLIV, 3. — [8] *Psal.* XVIII, 6. — [9] *Jerem.*, I, 6. — [10] *Psal.* CXL, 2. — [11] *Psal.* CXXXVIII, 16. — [12] IV *Reg.*, II, 23.

(a) Vulg. *jubilo.* — (b) Cæt. edit. *Omnes gentes, plaudite manibus*, et ponunt in principio omnem hanc conclusionem.

PSALMUS DAVID XLVII.

2. *Magnus Dominus, et laudabilis nimis.* Nota : Laus Dei in Ecclesia finem non habet quantum ad Deum, unde hoc [1] : « Deus inhabitat lucem inaccessibilem ; » et quantum ad homines Deum in hac vita laudantes, unde hoc [2] : « Vobiscum sum usque ad consummationem sæculi ; » et quantum ad homines Deum in futura vita laudantes, unde hoc [3] : « Beati, qui habitant in domo tua, Domine. »

5. *Quoniam ecce reges terræ.* Illi qui convenerunt adversus Christum, fuerunt in malo notabiles, unde : *Ecce.* Idem notatur, cum in sequenti dicitur versu : *Ipsi*, ut discretive loquatur, scilicet, notabiles fuerunt. Potentes, unde : *Reges;* multi, unde : *Congregati;* in malo unanimes, unde : *Convenerunt in unum.* Nec hoc fecerunt ignari, sed solliciti, unde (v. 6) : *Ipsi videntes.* Idem notatur in hoc versu [4] : « Astiterunt reges terræ, et principes : » multi, unde : « Convenerunt; » in malo unanimes, unde : « In unum ; » solliciti, quia non ignari astiterunt; in malo notabiles, nam : « Adversus Dominum. » Hoc est ibi signum malitiæ, quoniam convenerunt adversus Dominum.

7. *Ibi dolores, ut parturientis.* Nota : In Pœnitentia. pœnitentia quatuor debent esse : dolor, pudor, timor, et satisfactio : dolor, ut hic; timor, ut ibi [5] : « A timore tuo concepimus, et peperimus spiritum salutis (*a*). » Pudor, ut hic [6] : « Quem fructum habuistis in his, in quibus nunc erubescitis? » Satisfactio, unde hoc [7] : « Facite fructus dignos pœnitentiæ. »

8. *In spiritu vehementi conteres naves*, etc. Spiritus sanctus. Spiritus sanctus dicitur esse benignus, vehemens, spiritus furoris. Benignus est, unde hoc [8] : « Benignus est spiritus sapientiæ, » qui « non habitat in corpore subdito peccatis. » Vehemens, quasi vehemens (*b*) extra mentem, unde hoc [9] : « Tanquam sonus advenientis spiritus vehementis. » Furoris spiritus, unde [10] : « In spiritu furoris tui congregatæ sunt aquæ. » Deus suscipit hominem, quando per se cadit, unde hoc [11] : « Cum ceciderit, non collidetur; » unde [12] : « Mei autem pene moti sunt pedes. » Suscipit hominem cum aliis, cum impellit, unde [13] : « Manus peccatoris non moveat me. » Postquam cecidit, suscipit, unde [14] : « Excutere de pulvere, surge de pulvere, filia Hierusalem. »

9. *Sicut audivimus, sic vidimus.* Sedere ad dexteram, est sedere ad æqualitatem Patris, sicut Filius dicitur sedere ad dexteram Patris; sedere in dextera, est frui in gloria, unde Sancti dicuntur sedere in dextera, non ad dexteram (*c*).

11. *Secundum nomen tuum, Deus.* Ecclesia non est in arcto (*d*), quantum ad locum : nam [15] « in omnem terram exivit sonus eorum ; » nec quantum ad tempus, quia [16] : « Vobiscum sum usque ad consummationem sæculi ; » nec quantum ad scientiam, quia [17] : « Multiplex erit tunc scientia ; » nec quantum ad personas, quia [18] : « In omni gente, qui timet Deum, acceptus est illi : » et hoc [19] : « Laudate Dominum, omnes gentes, et collaudate eum, omnes populi. »

13. *Circumdate Sion, et complectimi eam.* Hæc civitas, scilicet Ecclesia, munita turribus, scilicet prælatis in Ecclesia, unde hoc : *Narrate in turribus*; muris, id est, Sanctis, unde hoc [20] : « Muri tui lapides pretiosi ; et Salvator [21] ibi est « murus et antemurale; » unde Job [22] : « Quia rupto muro, et aperta janua, irruerunt super me. » Flumen, unde hoc [23] : « Fluminis impetus lætificat civitatem Dei, » scilicet Spiritus sanctus. Hanc civitatem quidam circumdant, ne impugnetur, unde hoc [24] : « Circumdederunt me » viri

[1] I *Tim.*, VI, 16. — [2] *Matth.*, XXVIII, 20. — [3] *Psal.* LXXXIII, 5. — [4] *Psal.* II, 2. — [5] *Isa.*, XXVI, 17, 18, sed prorsus diverso sensu. — [6] *Rom.*, VI, 21. — [7] *Luc.*, III, 8. — [8] *Sap.*, I, 5, 4. — [9] *Act.*, II, 2. — [10] *Exod.*, XV, 8. — [11] *Psal.* XXXVI, 24. — [12] *Psal.* LXXII, 2. — [13] *Psal.* XXXV, 12. — [14] *Isa.*, LII, 2. — [15] *Psal.* XVIII, 5. — [16] *Matth.*, XXVIII, 20. — [17] *Dan.*, XII, 4. — [18] *Act.*, X, 35. — [19] *Psal.* CXVI, 1. — [20] *Tob.*, XIII, 21, quoad sensum. — [21] *Isa.*, XXVI, 1. — [22] *Job*, XXX, 14. — [23] *Psal.* XLV, 5. — [24] *Eccli.*, LI, 10, sed sensu diverso.

(*a*) *Vulg.* a facie tua, Domine. Concepimus..., et peperimus spiritum; salutes, etc. — (*b*) *Leg.* vehens. — (*c*) Hæc absona, nec digna sancto Doctore. — (*d*) *Cæt. edit.* alto.

mendaces; quidam, ut explorent, unde Apostolus [1]: « Propter subintroductos fratres, ut explorent libertatem vestram. » Quidam, ut diligant, unde hoc: *Circumdate Sion*. Quidam, ut intrent, unde hoc [2]: « Attollite portas. » Glossa: « Christus est murus, qui ad corda nostra impetum malorum pertingere vetat. »

PSALMUS DAVID XLVIII.

2. *Audite hæc, omnes gentes,* Nota: Reddimur attenti ab utilitate propositionis, quæ hic dicitur parabola; a persona proferentis, et hoc per divinarum rerum et humanarum cognitionem, unde (v. 4): *Os meum loquetur sapientiam, et meditatio cordis mei prudentiam*. Pro discretione, unde: *Meditatio* in se zelus Dei fit, et non secundum scientiam. Pro humilitate, unde (v. 5): *Inclinabo*. Pro obscurorum apertione, unde hoc [3]: « Aperiam in parabolis. » Quidam abjiciunt mundum, et abjiciuntur a mundo, unde Apostolus [4]: « Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. » Quidam nec abjiciunt, nec abjiciuntur, unde hoc [5]: « Deposuit potentes, et exaltavit humiles. » Quidam abjiciunt, et non abjiciuntur, unde hoc [6]: « Elegi abjectus esse in domo Dei mei, » etc. Quidam abjiciuntur, et non abjiciunt, unde hoc [7]: « Princeps hujus mundi ejicietur (*a*) foras, » quia ejectus est de mundo, et tamen mundum non deseruit. Hoc verbum, scilicet *habitare,* notat quandoque permanentiam, unde hoc [8]: « Beati qui habitant in domo tua, Domine. » Quandoque jucunditatem [9]: « Ecce quam bonum, et quam jucundum habitare, » etc. Quandoque dominium, unde hoc: « Jesus erat habitans in medio eorum. »

7. *Qui confidunt in virtute sua, et in multudine divitiarum suarum.* Divitiæ in tribus attenduntur, in pecunia, in honore, in fama. De primo [10]: « Destruam horrea mea, et majora faciam. » De secundo [11]: « Amant primas cathedras, et salutationes in foro. » De tertio (v. 12): *Vocaverunt nomina sua in terris suis*.

Divitiæ in tribus

8. *Frater non redimit, redimet homo.* Homo Christus dicitur frater noster, et quatuor modis, et quatuor de causis, scilicet pro participatione gratiæ quam habet nobiscum, unde [12]: « Narrabo nomen tuum fratribus meis; » et quia habet eamdem hæreditatem, quam nos habituri sumus, unde hoc [13]: « Hæredes Dei, cohæredes autem Christi; » et quia est ejusdem naturæ nobiscum, unde dicitur [14] « Emmanuel, » et [15] « Dominus virtutum nobiscum: » et quia diligit nos, ut frater fratrem, unde hoc [16]: « Dilexit Deus mundum, ut filium suum daret. »

Christus quomodo frater noster.

Et non dabit Deo placationem suam. Deus placatur contritione, eleemosyna, oratione: contritione, unde hoc [17]: « Sacrificium Deo spiritus contribulatus; » eleemosyna, unde hoc [18]: « Date eleemosynam, et omnia munda sunt vobis; » oratione, unde hoc [19]: « Dirigatur oratio mea sicut incensum. »

9. *Et pretium redemptionis animæ suæ.* Pœna attenditur in immensitate, sive in acredine, unde dives petiit guttam aquæ ab Abraham ad refrigerandam linguam; in perpetuitate, unde hoc (v. 15): *Mors depascet eos,* ut animalia herbam, quæ corrosa magis ac magis renascitur; in pœnarum numerositate, unde punientur in corpore et in anima, unde [20]: « Duplici contritione contere eos; » et hoc [21]: « Transibunt ab aquis nivium ad calorem nimium. »

13, 21. *Homo, cum in honore esset, non intellexit.* Homo dicitur factus ad imaginem Dei propter naturalia; ad similitudinem, propter spiritualia, aut (*b*) gratuita: de utroque [22]: « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram; » et ad Dei conformitatem, quantum ad beatitudinem, quam

[1] *Gal.*, II, 4. — [2] *Psal.* XXIII, 7, 9. — [3] *Psal.* LXXVII, 2. — [4] *Gal.*, VI, 14. — [5] *Luc.*, I, 52. — [6] *Psal.* LXXXIII, 11. — [7] *Joan.*, XII, 31. — [8] *Psal.* LXXXIII, 5. — [9] *Psal.* CXXXII, 1. — [10] *Luc.*, XII, 18. — [11] *Luc.*, XX, 46. — [12] *Psal.* XXI, 23. — [13] *Rom.*, VIII, 17. — [14] *Isa.*, VII, 14. — [15] *Psal.* XLV, 12. — [16] *Joan.*, III, 16. — [17] *Psal.* L, 19. — [18] *Luc.*, XI, 41. — [19] *Psal.* CXL, 2. — [20] *Jerem.*, XVII, 18. — [21] *Job*, XXIV, 19. — [22] *Gen.*, I, 26. — (*a*) Cæt. edit. *ejicitur*. — (*b*) *Item* ut.

est habiturus: nam sumus hæreditarii patriæ cœlestis, unde hoc [1]: « Hæredes Dei, cohæredes autem Christi. » Et hoc [2]: « Satiabor, cum apparuerit gloria tua. »

Pelles. 14. *Hæc via illorum scandalum ipsis.* [3] Sunt pelles corruptionis; sunt et immortalitatis, unde in *Job* [4]: « Pellem pro pelle, et cuncta, quæ habet homo, dabit pro anima sua. » Sed sunt pelles avaritiæ, unde hoc [5]: « Turbabuntur pelles terræ Madian. » Sunt pelles justitiæ, scilicet Sancti, unde hoc [6]: « De pellibus coopertum est tabernaculum. » Sunt pelles nequitiæ, unde hoc [7].

15. *Sicut oves in inferno positi sunt.* Est ovis infirmitatis, unde [8]: « Æstimati sumus sicut oves. » Est ovis simplicitatis, unde [9]: « Sicut ovis ad occisionem, » et hoc: « Tanquam ovis (*a*) coram tondente se obmutuit. » Est ovis damnationis, unde nota: tam oves, quam herbæ pascentur. Et ideo hoc dupliciter exponitur.

PSALMUS DAVID XLIX.

1. *Deus Deorum Dominus locutus est.* Deus et Dominus. Nota: Deus dicitur *Dominus* potestate, et creatione, unde hoc [10]: « Domini est terra. [11] Cœlum cœli Domino, » quia omnia creavit aptitudine, unde hoc [12]: « Dominus nomen illi, » scilicet essentiale, scilicet Dominabilis, quia fuit ab æterno; et abusivum, unde hoc: « Nisi esset qui famularetur, non esset qui dominaretur: nam [13] *Dominus* et *Servus* sunt correlativa, et secundum hoc ab æterno non fuit dominus, quia ab æterno non fuit aliquis servus.

Vocationum modi decem. *Et vocavit terram.* Decem sunt modi vocationum: vocat enim Deus per naturam, per angelos, per patriarchas, per legem, per prophetas, per Christum, per apostolos, per doctrinam, per prospera, per adversa.

2. *Ex Sion species decoris ejus.* Formosus est Deus secundum deitatem, unde:

> ... pulchrum pulchrius ipse
> Mundum mente gerens...

Secundum animam, unde hoc [14]: « Speciosus forma præ filiis hominum. » Secundum corpus, unde hoc [15]: « Quis est iste, qui venit de Edom? sponsus in stola sua. » Secundum corpus mysticum, unde hoc [16]: « Pulchrum (*b*) indumentum tuum; » et hoc [17]: « Pulchræ sunt genæ tuæ, sicut turtur. »

3. *Deus manifeste veniet* (*c*). Deus fecit judicium pro nobis; facit modo de nobis, ad nos: de homine, pro homine, ab homine, ad hominem.

Ignis in conspectu ejus exardescet. Pœna qua judex puniet in futuro, erit ex magna manifestatione: nam ex eo quod videbunt se puniri, magis dolebunt; unde: *In conspectu ejus.* Ex acredine, unde: *Exardescet ignis;* ex pœnarum multitudine, unde: *In circuitu.* Et quia est intolerabilis, unde: *Tempestas.* Et quia interminabilis, unde: *Valida.*

5. *Congregate illi sanctos ejus, qui ordinant testamentum ejus.* Nota: quatuor hic fiunt expositiones, secundum quatuor acceptiones hujus nominis, *Testamentum.* Testamentum. Nam dicitur testamentum pro mandato veteris et novæ legis, unde hoc [18]: « Si testamentum custodieritis, dabo vobis terram fluentem lac et mel; » et pro promissione, unde hoc [19]: « Non profanabo testamentum meum; » et pro vita æterna, unde hoc: « Consummabo testamentum meum super domum Juda; » et pro speciali mandato charitatis, unde hoc [20]: « Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem; » et « testamentum » secundum aliam litteram. Hic sic dicitur.

7. *Deus, Deus tuus ego sum.* Bono meo

[1] *Rom.*, VIII, 17. — [2] *Psal.* XVI, 15. — [3] Hæc potius refer ad *Psal.* CII, 2. — [4] *Job*, II, 4. — [5] *Habac.*, III, 7. — [6] *Exod.* XXXVI, 19, quoad sensum. — [7] *Psal.* CIII, 2. — [8] *Psal.* XLIII, 22. — [9] *Isa.*, LIII, 7. — [10] *Psal.* XXIII, 1. — [11] *Psal.* CXIII, 16. — [12] *Psal.* LXVII, 5. — [13] Arist., *Prædica.*, c. *de ad aliquid.* — [14] *Psal.* XLIV, 3. — [15] *Isa.*, LXIII, 1. — [16] Ibid., 2. — [17] *Cant.*, I, 9. — [18] *Levit.*, XX, 24, quoad sensum, sed non legitur nomen *testamentum.* — [19] *Psal.* LXXXVIII, 35. — [20] *Joan.*, XIII, 34.

(*a*) *Vulg.* agnus. — (*b*) *Vulg.* rubrum. — (*c*) Cæt. edit. non habent *Deus manifeste veniet.*

sum *Deus*; malo tuo sum *Deus tuus*: id est, voluntate mea, scilicet essentia, quod est bono meo, sum *Deus*, et sic bono erit ablativus; vel : Bono meo sum Deus, id est, qui est meus; id est, ei, qui est bonus, sum Deus; id est, ad ejus voluntatem, et sic erit dativus.

16. *Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas?* Dicimus, quod prædicatio prohibita, quæ fit propter quæstum temporalem, et propter inanem gloriam, vel propter hæresim introducendam, vel quæ fit propter fratrum conversionem, si crimen sit prædicantis notorium. Si crimen sit occultum, propter fratrum conversionem potest prædicare. Vera prædicatio necessaria est, quia quando vox vitam non remordet, dulcis symphonia, ne sit vox Jacob, et manus Esau.

17. *Tu vero odisti disciplinam.* Tria genera peccatorum hic notantur: contemptus disciplinæ, ut hic; morbus avaritiæ, hic (v. 18) : *Si videbas furem, currebas cum eo;* vitium luxuriæ, hic (ibid.) : *Et cum adulteris portionem tuam ponebas.*

21. *Arguam te, et statuam contra faciem tuam.* Homo debet tria sibi proponere : peccatum, mortem, et Deum. De primo [1] : « Peccatum meum contra me est semper. » De secundo [2] : « Fili, memorare novissima tua, et in æternum non peccabis. » De tertio [3] : « Illustra faciem tuam super servum tuum. »

Sacrificiorum genera quatuor.

23. *Sacrificium laudis* (*a*). In veteri Testamento, in lege, erant quatuor genera sacrificiorum. Nam ibi erat sacrificium, scilicet quod non totum accendebatur. Erat holocaustum, scilicet totum incensum. Oblatio dicitur de duris, scilicet de pane et de thure; libamen, de liquidis, scilicet de vino et oleo. Sicut in lege Evangelii sunt quatuor genera sacrificiorum : nam est sacrificium justitiæ; pœnitentiæ, laudis, et mortificationis. De primo [4] : « Sacrificate sacrificium justitiæ; » de secundo [5] : « Sacrificium Deo spiritus contribulatus; » de tertio : *Sacrificium laudis honorificabit me*; de quarto, Apostolus [6] : « Exhibete corpora vestra hostiam viventem, Deo placentem, » id est, mortificate carnem vestram. Prima duo sunt justificandorum; secunda duo sunt justificatorum. (*b*)

PSALMUS DAVID L.

3. *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam.* Audite, peccatores. Rex iste in causam ductus considerat, quod judex suus falli non potest, quia est sapiens; nec corrumpi, quia est justus; nec vinci, quia omnipotens; neque declinari, quia est ubique : ideo ad solam misericordiam confugit, dicens : *Miserere mei*, *Deus*, etc. Volo peccatum meum abscondere, sed tu nosti omnia; volo resistere, sed tu potes omnia; (*c*) sed tu complecteris omnia : ideo ad solam misericordiam confugio. Nolo ut intres in judicium cum servo tuo, [7] « quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. » Peto non justitiam, sed misericordiam, dicens : *Miserere mei*, *Deus.* Subticeo nomen : non dico : Miserere David, sicut consueveram dicere [8] : « Memento, Domine, David, » etc. Neque blandiens dicam [9] : « Da imperium puero tuo, » nec saltem « servo tuo, » vel « filio ancillæ tuæ : » quia hæc nomina sunt familiaritatis. Et quanto magis beneficium mihi collatum ad memoriam reducerem, tanto gravius sequentis culpæ reatum accusarem : ergo *Miserere mei*, *Deus.* Non audeo dicere : « Deus meus; » solummodo Deum agnosco, meum non præsumo. Ego enim peccando, te perdidi; inimicum sequendo, a te recessi; malum amando, a bono me elongavi. Sequitur : *Secundum magnam misericordiam tuam.* Contra, non

[1] *Psal.* L, 5. — [2] *Eccli.*, VII, 40. — [3] *Psal.* XXX, 17. — [4] *Psal.* IV, 6. — [5] *Psal.* L, 18. — [6] *Rom.*, XII, 1. — [7] *Psal.* CXLII, 2. — [8] *Psal.* CXXXI, 1. — [9] *Psal.* LXXXV, 16, 3.

(*a*) Cæt. edit. non habent *Sacrificium laudis*. — (*b*) In cæt. edit. omnis hæc glossa super versic. 23 posita erat ante v. 16. — (*c*) *Suppl.* volo fugere.

dico secundum magnam miseriam (a) meam, sed : *secundum magnam misericordiam tuam*. Et licet magna sit miseria mea, major est tamen misericordia tua. Nolo parvam misericordiam quærere; neque te decet parvam misericordiam dare. Imo indignus exaudiri essem, si a magno peterem parva; nec magna petens de meis meritis præsumo, sed de magna misericordia tua confido. *Secundum magnam misericordiam tuam*. Deus est misericors in remittendo, multum misericors in remissionem iterando, maxime misericors in glorificando. Quidam peccatum negant, ut Cain dicens [1] : « Numquid custos fratris mei sum ego? » Et alii confitentes, culpam in actorem retorquent, unde Adam [2] : « Mulier, quam dedisti mihi sociam, [3] decepit me, » id est, seduxit me. Alii in infirmitatem, unde Apostolus [4] : « Quis es, homo, qui respondeas? Numquid dicit lutum figulo : Quid facis? » Alii coacti confitentur, ut Judas [5] : « Peccavi tradens sanguinem justum. » Ea, quæ apponuntur in aliis pœnitentialibus psalmis, dicuntur difficilia quædam ad faciendum, ut hoc [6] : « (b) Per singulas noctes lectum meum; » quædam ad sustinendum, unde hoc [7] : « Gravata est super me manus tua : » quædam ad committendum, unde hoc [8] : « Cinerem tanquam panem manducabam. » Nota : quædam sunt difficilia per obscuritatem; quædam obscura propter difficultatem : nam est obscuritatis difficultas, et obscuritas difficultatis. Nota : hic psalmus est quinquagesimus, et primo anno erat annus jobeleus : *Jobel* autem interpretatur initium, sive remittens (c), unde hic psalmus potest dici Jubileus, quia in anno jubileo et servi manumittebantur, et possessiones alienatæ ad hæredes revertebantur, et debita remittebantur. Hic psalmus similiter docet liberari a servitute diaboli, vel peccati, unde hoc (v. 16) : *Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis meæ*. Hic psalmus possessiones virtutum per pœnitentiam facit redire, unde hoc (v. 14) : *Redde mihi lætitiam saluturis tui;* et peccata, quæ debita dicuntur, remitti, unde hoc (v. 4) : *Amplius lava me ab iniquitate mea*. Aliquid alicujus dicitur esse novem modis : per identitatem, unde dicitur *essentia Patris*; per creationem, ut *creatura Dei*; per perfectionem, unde peccata filiorum dicuntur esse *peccata patrum*; per continentiam, ut *peccata inferni*, quæ continet infernus, et *civitates Galileæ*; per actionem, ut *occisio Caïn*; per mysterium, ut *baptismus Joannis*; per cultum, ut *Deus Abraham*; per dationem, ut *justitia Dei*; per acceptionem, ut *justitia hominis*; per possessionem, ut *asinus alicujus*, et quæ hic, cum de Diabolo dicitur [9] : « Omnis fortitudo ejus in lumbis ejus. » Lex alicujus dicitur, Moysi, Judæorum, dissimiliter.

Deus misericors.

Aliquid alicujus esse multipliciter dicitur.

5. *Et peccatum meum coram* (e) *me est semper*. Peccatum quandoque est super nos, unde hoc [10] : « Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, » quando scilicet peccatum dominatur. Quandoque est subtus nos, quando homo dominatur peccato, unde hoc [11] : « Appetitus illius erit subtus te, et dominaberis illius. » Quandoque intra nos, ut occulta, unde [12] : « Ab occultis meis munda me. » Quandoque ante nos, et tunc ad (f) cavendum, ut hic; vel ad faciendum, quando scilicet promittimus nobis impunitatem; vel quando delinquimus, unde Apostolus [13] : « Posteriorum oblitus, in anteriora me extendo.

6. *Tibi soli peccavi, et malum coram te feci*. In præsenti solent homines judicem effugere, vel se ei subtrahere, vel per munera corrumpere, vel vi superare. Hoc non potest de judice poli fieri, quoniam David cum non

[1] *Gen.*, IV, 9. — [2] *Gen.*, III, 12. — [3] Ibid., 13, sed sunt verba mulieris de serpente. — [4] *Rom.*, IX, 21, quoad sensum. — [5] *Matth.*, XXVII, 4. — [6] *Psal.* VI, 7. — [7] *Psal.* XXXI, 4. — [8] *Psal.* CI, 10. — [9] *Job*, XL, 11. — [10] *Psal.* XXXVII, 5. — [11] *Gen*, IV, 7, quoad sensum. — [12] *Psal.* XVIII, 13. — [13] *Philip.*, III, 13, quoad sensum, sed minime ad rem.

(a) *Cæt. edit.* Misericordiam. — (b) *Suppl.* Lavabo. — (c) Minime, sed dicitur ab hebræo יובל, *Jôbel*, id est aries, quod cornu arietino solenniter promulgari soleret. *Vid.* Buxtorf, p. 294. — (d) *Al.* civitas. — (e) Vulg. *contra*. — (f) *Cæt. edit. non habent* ad.

posset effugere, dixit: *Tibi soli peccavi;* quasi dicat: Tu solus dignus es judicare me peccantem, quia tu solus es sine peccato, sicut dicitur [1]: « Qui sine peccato est vestrum, mittat primus in eam lapidem. » Et non potest celare, unde dicit: *Malum coram te feci.* Non potest corrumpere, unde dicit: *Ut justificeris in sermonibus tuis.* Non potest vincere, unde dicit: *Et vincas, cum judicaris.*

8. *Ecce enim veritatem dilexisti, incerta* etc. Id est, adventum tuum incertum et occultum: *incertum*, ut ad fideles; *occultum*, ut ad infideles referatur. Incertus vero fuit adventus Christi quantum ad modum, unde Maria [2]: « Quomodo fiet istud, » etc.? Quantum ad tempus, unde hoc [3]: « Expecta, et expecta modicum, quia veniet, et non tardabit. » Etenim erit futurus Deus homo; unde Dominus objiciens Judæis [4]: « Quid vobis videtur de Christo, cujus filius est? Dicunt omnes: David. Quomodo David dicit: Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis? » Et quantum ad humilitatem, unde: « Putabant enim, quod daret terrenum regnum: unde filii Zebedæi petierunt, quod unus a dextris, et alius a sinistris poneretur in regno Patris. » Est veritas immutabilis, unde [5]: «Ego sum via, veritas, et vita.» Est etiam veritas æquitatis, unde hoc [6]: « Universæ viæ Domini veritas (*a*): » Est veritas in dictis, unde [7]: « Omnis homo mendax, Deus autem verax. »

9. *Asperges me, Domine, hyssopo.* Hyssopus tria facit: tumorem removet; humilis est; petræ adhæret. Ideo comparatur Christo. Nam removet languorem, unde hoc [8]: «Vere languores nostros ipse tulit. » Humilis fuit, unde [9]: « Vidimus eum non habentem speciem, neque decorem. » Petræ adhæret, unde hoc [10]: « Petra autem erat Christus. »

17. *Domine, labia mea aperies.* Nota: duo offerenda sunt, caput, et cauda. Nam principium et finem nostri operis Deo debemus attribuere; unde post silentium nocturnum dicimus primo: *Domine, labia mea aperies;* et in fine horarum, scilicet in Completorio, dicimus: *Converte nos*, id est, converte nos a superbia, quam possemus contrahere ex eo, quod septies in die Deum laudavimus, et semel in nocte. Triplici de causa prohibetur alicujus locutio, scilicet pro vitio subditorum, unde Dominus ad Ezechielem [11]: « Adhærere faciam linguam palato tuo, et eris quasi vir objurgans, quia domus exasperans est. » Quandoque propter proprium vitium (*b*), unde hoc [12]: « Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. »

18. *Quoniam si voluisses, sacrificium dedissem.* In sacrificio tria sunt: devotio, oblatio, et significatio. Prima duo diligit Deus, non ultimum, unde hoc [13]: « In me sunt, Deus, vota tua, » dicit Dominus. Nam agnus paschalis significat Christum, non carnes, unde hoc [14]: « Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? » Et hoc [15]: «Sacrificia vestra odivit anima mea. » Hic quinque notantur, scilicet quis debeat dare sacrificium, et cui, et quid, et ubi, et ad quid: quis, humilis et pœnitens, quia in psalmo hic loquitur; cui, *Deo,* unde dicitur: *Sacrificium Deo*; quid, *Sacrificium*, unde hoc: *Spiritus contribulatus*; ad quid: *Ut ædificentur muri Hierusalem;* ubi: *Super altare tuum.* In sacrificio tria.

PSALMUS DAVID LI.

3. *Quid gloriaris in malitia?* Hic ostendit quinque, scilicet: qui gloriatur, ibi: *Qui potens es;* et in quo, ibi: *In malitia;* quandiu, ibi (v. 4): *Tota die;* qualiter, scilicet expedite, ibi (v. 5): *Sicut novacula acuta;* et quare, ibi (v. 6): quia *dilexisti malitiam.* Per antithesim ostenditur quis puniat, ibi (v. 7): *Deus destruet;* et quandiu, ibi: *In*

[1] *Joan.*, VIII, 7. — [2] *Luc.*, I, 34. — [3] *Habac.*, II, 3. — [4] *Matth.*, XXII, 42, et seq. — [5] *Joan.*, XIV, 6. — [6] *Psal.* XXIV, 10. — [7] *Rom.*, III, 4. — [8] *Isa.*, LIII, 4. — [9] Ibid., 2. — [10] I *Cor.*, X, 4. — [11] *Ezech.* II, 5. — [12] *Joan.*, XVI, 12. — [13] *Psal.* LV, 12. — [14] *Psal.* XLIX, 13. — [15] *Isa.*, I, 14.

(*a*) *Cat. edit. non habent* veritas. — (*b*) *Suppl.*, ut ibi. Quandoque propter vitium auditoris.

finem; et qualiter, ibi (v. 8): ***Evellet te et emigrabit te;*** quare, ibi: quia ***videbunt justi, et timebunt*** de malorum damnatione, et gaudebunt de sua liberatione. Ephod. *Ephod* quandoque dicitur vestis linea, qua utebantur sacerdotes communiter majores, et minores, ut hic : et dicitur Ephod, quia *Ephod bad* vestimentum lineum interpretatur; quandoque vestis, qua utebantur summi sacerdotes tantum; quandoque vestis, qua utebantur primogeniti; quandoque tabernaculum, unde hoc [1] : « Gedeon intulit aurum et argentum, de victis hostibus, et fecit inde Ephod. » Abimelech. *Abimelech* interpretatur Patris mei regnum, et significat Judæos, qui regnum patris ideo, quia potestative eos liberavit de Ægypto Deus, et potentia attribuitur Patri : ideo dicuntur regnum Patris. In effusione sanguinis Christi tria notantur : in hoc, scilicet, quia effudit, voluntas, unde hoc [2]: « Oblatus est, quia ipse voluit; » copia, unde hoc [3] : « Hic est sanguis meus, qui pro vobis et pro multis effundetur; » irrigatio animarum nostrarum imbre virtutum, unde hoc [4]: «Nisi granum frumenti,» etc. (v. 7). *Radicem* Radix. *tuam de terra viventium.* Radix communis tam bonorum, quam malorum, scilicet voluntas, unde hoc [5]: « Non potest arbor bona fructus malos facere, » etc. Est radix malorum, unde hoc [6]: « Radix omnium malorum est cupiditas, » scilicet avaritia. Est radix bonorum, scilicet charitas, unde Apostolus [7]: «In charitate radicati, et firmati» (v.8). *Vide-* Lucerna *bunt* (*a*). Lucerna quandoque dicitur Christus, unde in Evangelio [8]: « Mulier si perdidit drachmam unam, nonne accendit lucernam (*b*), » etc.; quandoque claritas prædicationis, unde hoc [9] : « Neque accendit lucernam, et ponit eam sub modio; » quandoque claritas bonorum operum, unde hoc [10] : « Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ (*c*), » etc.; quandoque lumen sanctæ Scripturæ, unde Job in persona Ecclesiæ, in ultima tribulatione positæ [11]: « Quis mihi tribuat, ut sim juxta menses pristinos, secundum dies, quibus Deus custodiebat me, quando splendebat lucerna ejus, » etc.; quandoque gaudium in carne, unde [12]: «Lucerna, quæ super eum est, extinguetur; » quandoque lux aliunde illuminata, unde hoc [13] : « Paravi lucernam Christo meo; » quandoque modicum lumen, unde hoc [14]: « Lucerna pedibus meis verbum tuum, » etc., quia quandiu vivimus, modicum habemus lumen; quandoque lumen in testa, scilicet deitas in carne. Et hi sunt septem modi.

10. *Ego autem sicut oliva in domo Dei.* In oliva tria commendantur : truncus, rami, fructus : truncus, scilicet fides patriarcharum, prophetarum; rami ejus succedentes, unde hoc [15] : « Filii tui sicut novellæ olivarum; » fructus, scilicet bonum opus, unde hic : ***Ego sicut oliva fructifera.***

PSALMUS DAVID LII.

1. ***Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus.*** Titulus Psalmi: ***David, pro Maëleth*** (*d*), quod interpretatur « dolens, » et significat Ecclesiam, quæ dolet pro delictis suis, unde hoc [16] : « Rugiebam a gemitu cordis mei ; » et pro alienis, unde hoc [17] : « Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror? » et pro pondere carnis, unde hoc [18] : « Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? » et pro dilatione regni cœlestis, unde hoc [19] : « Incolatus meus prolongatus est. »

2. ***Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt.*** Corruptio alia est animæ, alia corporis. Quæ est animæ, dicitur corruptio; quæ est corporis, dicitur abominatio. Corruptio Corrup-

[1] *Judic.*, VIII, 24 et seq., quoad sensum. — [2] *Isa.*, LIII, 7. — [3] *Matth.*, XXVI, 28. — [4] *Joan.*, XII, 24. [5] *Matth.*, VII, 18. — [6] I *Tim.*, VI, 10. — [7] *Ephes.*, III, 17. — [8] *Luc.*, XV, 8. — [9] *Matth.*, V, 15. — [10] *Luc.*, XII, 35. — [11] *Job*, XXIX, 3. — [12] *Job*, XVIII, 6. — [13] *Psal.* CXXXI, 17. — [14] *Psal.* CXVIII, 105. — [15] *Psal.* CXXVII, 3. — [16] *Psal.* XXXVII, 9. — [17] II *Cor.*, XI, 29. — [18] *Rom.*, VII, 24. — [19] *Psal.* CXIX, 5.

(*a*) Cæt. edit. add. *justi et timebunt.* — (*b*) Cæt. edit. *non habent* nonne accendit lucernam. — (*c*) *Item nec* præcincti, et lucernæ. — (*d*) Cæt. edit. *Amalech.*

tio animæ, et corporis.

animæ in tribus, sicut anima in tribus consistit : in superbia, vana gloria, et invidia. Consistit etiam in tribus anima : nam est rationabilis, irascibilis, et concupiscibilis. Rationem, cujus sanitas est cognitio veritatis, corrumpit superbia; concupiscentiam, vana gloria; irascibilitatem, invidia. Abominatio autem consistit in quatuor, quæ sunt curiositas, loquacitas, crudelitas, voluptas. Corpus in quatuor elementis, quæ habent esse in quatuor partibus hominis, maxime consistit : nam in oculis ignis; in lingua, quæ vocem format, aer : in manibus, quarum proprie tactus est, terra : in genitalibus, aqua. Oculos autem corrumpit curiositas; sed linguam loquacitas, manus crudelitas, genitalia voluptas. Sic ergo homines *corrupti sunt* in anima, et *abominabiles* in corpore.

4. *Omnes declinaverunt.* Hi peccant in committendo [1] unde : *Declinaverunt*; in omittendo, unde (v. 5) : *Operantur iniquitatem*; ex voluntate, unde : *Qui devorant plebem meam*; assidue : *sicut escam panis.*

PSALMUS DAVID LIII.

Titulus Psalmi. 2. *Ziphæi*, quasi florentes. Nota : In flore tria sunt, pulchritudo, spes, delectatio; et quia hæc tria conveniunt malis, ideo dicuntur florentes. Pulchritudo est in temporalibus, unde hoc [1] : « Homo cum in honore esset, non intellexit; » spes, unde [2] : « Speravit in multitudine divitiarum suarum; » delectatio, unde hoc [3] : « Væ vobis divitibus, qui habetis consolationem hujus mundi. »

3. *Deus, in nomine tuo salvum me fac.* Petit animæ gratiam, unde : *Salvum me fac*; justitiæ gloriam, unde : *Judica me.* In collatione gratiæ opus est misericordia maxima, quæ modo regnat, unde dicit : *In virtute.* Ergo bene distinxit, ut misericordia ad infusionem gratiæ, justitia ad collationem gloriæ referatur. De primo ostendit se exauditum iri, unde hoc (v. 6) : *Deus adjuvat me.* De secundo : *Et Dominus susceptor est animæ meæ.* Ut primum conferat, a peccato (*a*) avertit, unde hoc (v. 7) : *Averte mala.* Ut secundum conferat, a pœna eripit, unde hoc (v. 9) : *Ex omni tribulatione eripuisti me.* Εἱρμός est, quando series omnis tenorem suum usque ad ultimum servat, nulla causa, vel persona mutata, ut hic : *Deus, in nomine tuo*, usque ibi (v. 6) : *Et non proposuerunt Deum in conspectu suo.* Orat enim Propheta non mutata voce, ut hic : *Et non proposuerunt Deum ante conspectum suum*, ut auxilio Dei ab hostibus liberaretur.

PSALMUS DAVID LIV.

2. *Exaudi, Deus, orationem meam.* Est oratio quam Deus approbat, quæ est scilicet causa etiam causata. Est oratio quam sustinet, quæ est ex infirmitate. Est oratio quam contemnit, quæ est pro temporalibus. Primam Deus semper audit, si homo pie oret, pro se, et perseveranter, et ad salutem, unde hoc [4] : « Quidquid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. » Quoniam cum fit oratio pro alio, et non ex charitate, non exauditur pro illo pro quo oratur; ut Samuel, pro Saule non exauditus, dixit [5] : « Oratio mea in sinu meo convertetur. » Secundam orationem non semper audit Deus, ut Christus non fuit exauditus, quando petiit ut, ex infirmitate (*b*), non moreretur; quandoque audit, ut Petrum [6] : «Nunc scio vere, quia misit Dominus angelum suum, » etc. Tertiam quandoque audit, unde illud [7] : « Petierunt, et venit coturnix, » et [8] : « Adhuc escæ erant in ore ipsorum. » Quandoque non audit, unde hoc [9] : « Clamaverunt ad Dominum, et non exaudivit eos. » (*c*) Est regio communis tam bonorum, quam malorum, unde hoc [10] :

[1] *Psal.* XLVIII, 13, 21. — [2] Ibid., 7. — [3] *Luc.*, VI, 24. — [4] *Joan.*, XIV, 13. — [5] *Psal.* XXXIV, 13. — [6] *Act.*, XII, 11. — [7] *Psal.* CIV, 40. — [8] *Psal.* LXXVII, 30. — [9] *Psal.* XVII, 46. — [10] *Isa.*, IX, 2.

(*a*) *Al. add.* se. — (*b*) *Leg.* petiit ex infirmitate, ut. — (*c*) Hæc, quæ sequuntur, potius refer ad Psalm. CIV, 44.

« Habitantibus in regione umbræ mortis. » Est regio bonorum, scilicet in præsenti, unde hoc[1] : « Regiones albæ sunt ad messem. » Est regio malorum, unde de filio prodigo dicitur[2], quod « abiit (*a*) in regionem longinquam. » Est regio spirituum, id est, vita æterna; unde dicitur, quod Christus post ascensionem abiit in regionem suam, id est, in cœlum.

Pœna.

4. *Quoniam declinaverunt in me iniquitates* (*b*). Nota pœnæ immissionem, unde hoc : *Iniquitates;* immissionis abundantiam, unde : *Declinaverunt*, ut hic exponitur ; acredinem pœnæ, unde hoc : *Molesti erant mihi;* pœnam illatam ex rancore, unde : *In ira.*

Pennæ variæ.

7. *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ?* Sunt pennæ virtutis, ut hic; sunt pennæ prædicationis, unde hoc[3] : « Volavit, volavit super pennas ventorum ; » sunt pennæ protectionis, unde hoc[4] : « Sub umbra alarum tuarum protege me ; » sunt pennæ, vel alæ resurrectionis, unde hoc[5] : « Si sumpsero pennas meas diliculo ; » et hæc[6] : « Sex alæ uni, et sex alæ alteri, » significant.

Unitas triplex.

10. *Præcipita, Domine, divide linguas eorum.* Est triplex unitas, scilicet in bonis, in malis, in Trinitate. De prima dicitur[7] : « Ecce quam bonum et quam jucundum ; » de secunda[8] : « Convenerunt in unum adversus Dominum ; » de tertia : « In Trinitate veneretur unitas, et in unitate Trinitas. »

12. *Et non defecit.* Ille qui hic loquitur, peccat in occulto, ex simulatione, unde : *Dolus*; in manifestatione (*c*), ex obstinatione, unde : *De plateis*; abundanter, unde : *Usura*; perseveranter, unde : *Non defecit.*

Maledictio quot modis fiat.

13. *Si inimicus maledixisset mihi* (*d*). Nota : Maledictio fit per imprecationem, unde hoc[9] : « Benedicite, et nolite maledicere. » Quandoque per elationem (*e*), unde hoc[10] : « Maledici (*f*) regnum Dei non possidebunt. » Quandoque per damnationem, unde hoc[11] : « Ite, maledicti, in ignem æternum. » Quandoque per opprobrium et infamiam, unde in lege maledicebatur sterilis, quæ non relinquebat semen super terram. Quandoque per opinionem, unde Christus dicitur maledictus secundum opinionem, quia pependit in ligno : nam dicebatur[12] *maledictus*, quicumque pependisset in ligno. Nota : Maledictum, quasi malo addictum.

14. *Tu vero, homo.* Altitudinem peccantis ostendit, ut magis reum ostendat : nam quanto gradus altior, tanto etiam casus gravior. Dignitatem ostendit per naturam, unde : *Homo*; per fideiunitatem, unde : *Unanimis*; per potestatem, unde : *Dux meus* ; a familiaritate, unde : *Notus meus*; a conversatione, unde hic (v. 15) : *Qui simul mecum dulces capiebas cibos.* Est cibus amarus et utilis, scilicet pœnitentiæ, unde hoc[13] : « Cinerem tanquam panem manducabam. » Est cibus malus et dulcis, fermentatus, doctrina hæreticorum, unde hoc : « Labia meretricum stillant mel (*g*). » Est cibus bonus et dulcis doctrina prædicatorum, qui quandoque est solidus, quandoque liquidus, unde hoc[14] : « Lac potum (*h*) dedi vobis, non escam ; et hoc[15] : « Parasti in conspectu meo mensam. » Est cibus bonum opus, unde hoc[16] : « Meus cibus est, ut faciam voluntatem patris mei. » Est cibus prædicatio Christi, unde hoc[17] : « Ego habeo cibum, quem vos nescitis. » Est cibus Sacramentum altaris, unde hoc[18] : « Caro mea vere est cibus. » Est cibus æternitatis, scilicet vita æterna, unde hoc[19] : « Satiabor, cum apparuerit gloria tua. » Tribus modis Deus cor hominis emollit : per inspirationem, bonam voluntatem creando ; per aspirationem, excitando ; per occasionem, bonam viam aperiendo ad perfectionem. Per inspirationem ponit;

Cibus multiplex.

Cor hominis tripliciter a Deo emollitur.

[1] *Joan.*, IV, 35. — [2] *Luc.*, XV, 13. — [3] *Psal.* XVII, 1. — [4] *Psal.* XV, 8. — [5] *Psal.* CXXXVIII, 9. — [6] *Isa.*, VI, 2. — [7] *Psal.* CXXXII, 1. — [8] *Psal.* II, 2. — [9] *Rom.*, XII, 14. — [10] I *Cor.*, VI, 10. — [11] *Matth.*, XXV, 41. — [12] *Deut.*, XXI, 23; *Gal.*, III, 10. — [13] *Psal.* CI, 10. — [14] I *Cor.*, III, 2. — [15] *Psal.* XXII, 5. — [16] *Joan.*, IV, 34. — [17] Ibid., 32. — [18] Ibid., VI, 56. — [19] *Psal.* XVI, 15.

(*a*) *Vulg.* profectus est. — (*b*) Cæt. edit. non habent *in me iniquitates*. — (*c*) *Lege* manifesto. — (*d*) Cæt. edit. non habent *Si inimicus meus maledixisset mihi*, et glossam in hunc locum referunt ad *Psal.* XXXIX. — (*e*) *Leg.* assertionem. — (*f*) *Cæt. edit.* Maledicti. — (*g*) *Cæt. edit.* mœrentium stillat. *Vulg.* Favus distillans, labia meretricis. — (*h*) *Cæt. edit.* potu.

per aspirationem impellit; per occasionem trahit. Ponit ad velandum; impellit ad appetendum; trahit ad perficiendum.

22. *Molliti sunt sermones ejus*. Sermo emollitur per expositionem; unde hoc [1] : « Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos; » per humilitatem et charitatem, unde Dominus [2] : « Discite a me, quia mitis sum, » etc. Per suavitatem, unde per novum Testamentum rigor veteris temperatur: quia ibi dictum est [3] : « Oculum pro oculo; » nunc [4] : « Si te percusserit in unam maxillam, præbe et aliam. »

24. *Tu vero, Deus, deduces eos in puteum* Puteus. *interitus*. Est puteus iniquitatis, sive desperationis, unde hoc [5] : « Aperuit super me, quasi puteus, os suum. » Est puteus terrenæ cupiditatis, ad quem venit mulier samaritana haurire aquam, et [6] : « Qui ex ea bibit, iterum sitiet; » nam [7] :

Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit.

Est puteus divinæ cognitionis, unde hoc [8] : « Altus est puteus. » Est puteus pœna intolerabilis, ut hic. Est puteus doctrina Scripturæ, unde hoc [9] : « Foderunt pueri (*a*) Isaac puteum aquæ vivæ. »

PSALMUS DAVID LV. (*b*)

2. *Miserere mei, Deus, quoniam conculcavit me homo*. Conculcavit Deus sanctos suos, id est, conculcari facit, vel sinit ad augmentum meritorum, unde hoc [10] : « Torcular calcavi solus; » malos, ad depressionem, unde hoc: « Superborum et sublimium colla propria virtute calcavit. » Calcat quandoque ad diminutionem, unde Apostolus [11] : « Conculcet Dominus Satan (c) sub pedibus nostris. »

7. *Inhabitabunt, et abscondent*, vel « excolent (*d*). » Incola quandoque notat peregrinationem, unde hoc [12] : « Incola ego sum in terra. » Quandoque hæreditatem æternam, unde hoc [13] : « Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est. » Quandoque diligentiam, unde [14] : « Ego sum vitis, et pater meus agricola est. » Incola.

10. *In quacumque die invocavero te*. Anima est vas concavum, unde in veteri Anima. lege altare erat concavum. Et mensura animæ est Deus, quo, et non alio potest impleri, nisi Deo. Ideo anima avaritia non potest impleri, quia vas quod continet modicum, non potest impleri, nisi modico.

15. *Quia eripuit* (*e*) *animam meam de morte*. A triplici defectu hic ostendit hominem liberatum, id est, animam (*f*) a moriendi necessitate, unde hoc [15] : *Quia eripuit animam meam de morte*, cognitionem ab errore; *Oculos a lacrymis*, unde hoc [16] : « Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum, » etc. Affectum a defectione, quia tunc desiderium nostrum adimplebitur, unde hic : *Pedes meos a lapsu*. Unde hoc [17] : « Impulsus, eversus sum, ut caderem. » In hunc triplicem defectum ostendit prius hominem dejectum, scilicet in necessitatem moriendi, ibi : *Conculcavit me homo :* nam diabolus me in mortem misit. Errorem cognitionis, ibi : *Impugnans*. In defectum affectionis, ibi : *Tribulavit me*. De primo in præcedenti psalmo dicitur [18] : « Veniat mors super illos. » De secundo : « Et descendant in infernum viventes, » ubi [19] « erit fletus et stridor dentium. » De tertio [20] : « Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos. »

[1] *Psal*. XVIII, 9. — [2] *Matth*., XI, 29. — [3] *Exod*., XXI, 24. — [4] *Matth*., V, 39. — [5] *Psal*. LXVIII, 16. — [6] *Joan*., IV, 13. — [7] Juven., *Sat*. XIV. — [8] *Joan*., IV, 11. — [9] *Gen*., XXVI, 19. — [10] *Isa*., LXIII, 3. — [11] *Rom*., XVI, 20. — [12] *Psal*. CXVIII, 19. — [13] *Psal*. CXIX, 5. — [14] *Joan*., XV, 1. — [15] *Psal*. CXIV, 8. — [16] *Apoc*., VII, 17. — [17] *Psal*. CXVII, 13. — [18] *Psal*. LIV, 16. — [19] *Matth*., VIII, 12. — [20] *Psal*. LIV, 28.

(*a*) *Cæt. edit*. puteum. — (*b*) Cæt. edit. ponunt in capite hujus psalmi glossam de voce *Ipsi* posita in titulo tredecim, ut putant, psalmorum; tum alteram de ratione qua Deus regit omnia; tertiam denique de torcularibus : nos vero retulimus illas glossas, primam scilicet ad psal. XL, secundam ad psal. XCVI, postremam denique ad psal. VIII. — (c) *Vulg*. conterat satanam. — (*d*) *Cæt. edit*. ut absconderent, vel extollerent. — (*e*) Vulg. *eripuisti*. — (*f*) *Cæt. edit*. animam.

PSALMUS DAVID LVI.

2. *Miserere mei, Deus, miserere mei : quoniam in te confidit anima mea. Et in umbra* Alarum effectus tres. *alarum tuarum sperabo* (*a*). Deus protegit nos suis alis, hac similitudine, quia alæ tria faciunt, quæ Deus facit in nobis. Nam alæ fovent, sicut Deus nos, unde Dominus ad Hierusalem[1] : « Quoties volui congregare filios tuos sub alis (*b*), et noluisti ! » Sunt contra æstum, unde hoc[2] : « Domine, obumbrasti super caput meum. » Sunt contra impetum milvi, id est, diaboli, unde[3] : *In umbra alarum tuarum sperabo*. « Sanctum[4] non est dandum canibus, » id est, arcanum non est proponendum indignis; vel sacra Scriptura patet majoribus, id est, debent scire eam, non minores. Unde, post Evangelium, liber apertus offertur sacerdoti et canonicis in choro. Nam liber significat sacram Scripturam, quæ debet esse aperta sacerdotibus, et non minoribus. Unde Christus[5] « aperuit librum, » quando legit in Isaia, et post librum clausum dedit Judæis. Tamen liber clausus offertur sacerdoti in principio Missæ, quia principium statum (*c*) legis repræsentat, ubi sacra Scriptura erat clausa. Sed modo est aperta : nam[6] « velum templi scissum est, petræ scissæ sunt, et monumenta aperta sunt. » Jam velamen non est super faciem Moysi. Non enim velanda est facies Christi, ne dicamus : Prophetiza.

3. *Clamabo ad Deum altissimum*. Ostendit Deum magnum in essentia, unde : *Clamabo ad Deum altissimum*. Magnum in effectu, unde : *Ad Deum, qui benefecit mihi*. Quia magnus in effectu, misericors, unde (v. 4) : *Misit Deus misericordiam suam*. Quia magnus in essentia, verax est, unde (v. 6) : *Misit veritatem*. Misericors pro liberationis animæ promissione. Nam quia misericors, hoc promisit, unde[7] : *Eripuit animam meam*. Verax pro promissionis adimpletione, unde hoc (v. 5) : *Dormivi conturbatus* : nam mortem prædictam subiit. Ecce habes qui misit, ibi : *Misit Deus*; quem, ibi : *Misericordiam*; unde, ibi : *De cœlo*; ad quid, ibi : *Ut liberet animam*; a quo, ibi : *De medio catulorum leonum*.

4. *Misit Deus misericordiam suam, et veritatem*. Christus dicitur veritas propter tria : propter immutabilitatem, unde hoc[8] : « Omnis homo mendax, solus Christus (*d*) verax; » propter æquitatem, quia reddit æqua meritis ; propter promissionis impletionem, quia[9] « ipse dixit, et facta sunt. »

5. *Dormivi conturbatus*. Dormitio Christi triplex : Dilationis, unde hoc[10] : « Exurge, quare obdormis, Domine? » corporis, unde Petrus excitavit Dominum dormientem in navi ; passionis, unde hoc[11] : « Ego dormivi et soporatus sum. »

7. *Laqueum paraverunt pedibus meis*. Pedes Dei, pauperes, unde[12] : « Maria unxit pedes Domini, » quia pauperes debent ungi, id est, refocillari ; subjectio[13] : « Ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum ; » humilitas Christi, unde[14] : « Adorate scabellum pedum ejus ; » incurvatio malorum, unde : *Incurvaverunt animam meam*. Aliquis incurvatur, sedet, jacet, stat, tum in bono, tum in malo. Incurvari in malo, unde hoc de diabolo : « Ad nos inclinavit, ut transeamus. » Mulier curva, quæ sanata erat a Domino. In bono, unde hoc[15] : « Tota die contristatus ingrediebar. » Sedere in malo, unde hoc[16] : « Quomodo sedet sola civitas plena populo ? » In bono[17] : « Sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel. » Jacere in malo, unde hoc[18] : « Multitudo languentium jacebat in porticu piscinæ expectantium aquæ

[1] *Matth.*, XXIII, 37. — [2] *Psal.* CXXXIX, 8. — [3] *Psal.* XVI, 8. — [4] *Matth.*, VII, 6. — [5] *Luc.*, IV, 17, 20. — [6] *Matth.*, XXVII, 51. — [7] *Psal.* CXIV, 8. — [8] *Rom.*, III, 4. — [9] *Psal.* CXLVIII, 5. — [10] *Psal.* XLIII, 23. — [11] *Psal.* III, 6. — [12] *Joan.*, XII, 3. — [13] *Psal.* CIX, 2. — [14] *Psal.* XCVIII, 5. — [15] *Psal.* XXXVII, 7. — [16] *Thren.*, I, 1. — [17] *Matth.*, XIX, 28. — [18] *Joan.*, V, 3.

(*a*) In cæt. edit. versiculus iste cum sua glossa transpositus erat infra, post *De medio catulorum leonum*. — (*b*) *Vulg.* alas. — (*c*) *Edit. Ven.* latum. — (*d*) *Vulg.* Deus autem.

motum. » In bono, ut boni dicuntur jacere in lecto contemplationis. Stare in malo, ut ibi [1] : « Quid hic statis tota die otiosi ? » In bono, ibi [2] : « Sta in porta domus Domini ; » et hoc [3] : « Qui statis in atriis domus Domini. »

PSALMUS DAVID LVII.

2. *Si vere utique justitiam loquimini.* Aliquis loquitur verum et vere, ut qui verum dicit, et vera intentione; aliquis falsum, et falso, ut qui falsum dicit ad decipiendum. De his dicitur [4] : « Os quod mentitur, occidit animam. » Aliquis verum falso, ut hæretici vera miscent falsis, ut magis decipiant. Aliquis dicit vere, sed falsissimum adimplet, (*a*) quibus Dominus [5] : « Vocatis me, Domine, Domine ; et non facitis quæ dico. » Nota : Verum et falsum attenditur in cohærentia prædicati ad subjectum; vere vel false loqui ad intentionem fallentis, id est, loquentis. (*b*) Duo sunt mandata naturalia : unum prohibitivum, unde hoc [6] : « Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris; » aliud affirmativum, unde in Evangelio [7] : « Omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, eadem facite illis. » Primum de malis removendis, secundum de bonis adipiscendis.

Mandata naturæ duo.

3. *Etenim iniquitates in corde.* Funis significat peccatum, unde hoc [8] : « Funes peccatorum circumplexi sunt me. » Unde Dominus [9] « funiculo ejicit vendentes et ementes in templo, » quia unusquisque peccatis suis astringitur, et ab ecclesia arcetur. Significant hæreditatem terrenam, unde hoc [10] : « Funes ceciderunt mihi in præclaris. » Significant Judæos; unde Dominus misit Zachariæ, ut afferret duas virgas : una vocatur [11] « Funiculus, » altera « Decor. » Primum accepit funiculum, postea decorem ; id est, primum Judæos, postea gentes accepit. Quandoque soliditatem in trinitate, unde in *Ecclesiaste* [12] : « Triplex funiculus difficile rumpitur, » id est, soliditas trium personarum ; difficile propter Judæam, in qua fuit ruptus. Quandoque sacram Scripturam, propter triplicem sui expositionem. Quandoque gloriam Judæorum, unde in *Ecclesiaste* [13] : « Donec rumpatur funis argenteus. » Nam prima incommoditas, sanitatem non habere; secunda infirmitatem nescire ; tertia, medicinam non gerere : quarta, oblatam spernere.

5. *Furor illis.* Est furor pœna, scilicet damnatorum, unde hoc [14] : « Domine, ne in furore tuo arguas me. » Est furor peccatum, et furor contra peccatum, unde hoc [15] : « Turbatus est a furore oculus meus; » et hoc [16] : « Irascimini et nolite peccare. » Hic furor ad tempus turbat oculos (*c*) rationis, ut postea clarius videat; ut collyrium oculos, ut tandem clariores reddat.

Secundum similitudinem serpentis. Nota : Aspis dicitur serpens surda, obturans aures, non audiens vocem incantantis; et pro his quatuor, peccator comparatur aspidi : nam peccator dicitur serpens, propter calliditatem ; surdus, propter peccati consuetudinem ; obturans aurem, propter peccati obstinationem : non audiens vocem prædicantis, propter stultitiam. Unde ibi dicitur (v. 6) : *Non exaudiet vocem incantantis sapienter.* Hic quatuor in peccatore repeRiuntur, scilicet calliditas, consuetudo peccati, peccandi obstinatio, stultitia.

Aspis.

Peccator similis aspidi.

7. *Deus conteret dentes eorum, et molas leonum.* Tria sunt genera dentium, incisivi, canini, molares : per primos, dolosa verba intelliguntur, quibus mali separant bonos ab Ecclesia; per secundos, verba detractoria; per tertios, manifesta mala.

Dentium tria genera.

8. *Donec infirmentur.* Homo post triduum revertitur in patriam, scilicet post triduum discessionis per culpam, et reversionis per pœnitentiam, et inquisitionis per diligentiam.

[1] *Matth.*, XX, 6. — [2] *Jerem.*, VII, 2. — [3] *Psal.* CXXXIII, 1. — [4] *Sap.*, I, 11. — [5] *Luc.*, VI, 46. — [6] *Tob.*, IV, 16, quoad sensum. — [7] *Matth.*, VII, 12. — [8] *Psal.* CXVIII, 61. — [9] *Joan.*, II, 15. — [10] *Psal.* XV, 6. — [11] *Zach.*, XI, 7. — [12] *Eccle.*, IV, 12. — [13] *Eccle.*, XII, 6. — [14] *Psal.* VI, 2. — [15] Ibid., 8. — [16] *Psal.* IV, 5.

(*a*) *Suppl.* quales ii. — (*b*) Hæc quæ sequuntur melius referre juvat ad psal. CXI, 1. — (*c*) *Edit. Ven.* oculus.

PSALMUS DAVID LVIII.

2. *Eripe me de inimicis meis, Deus meus.* In titulo hujus Psalmi, sepulchrum Christi dicitur domus ejus, quia in domo quiescimus, reficimur, dominamur. Sic Christus in sepulchro, unde hoc [1] : « Caro mea requiescet in spe; » et ibi [2] : « Refectus est. » Christi enim refectio fuit ejus resurrectio, quæ facta est in sepulchro, unde in cœna [3] : « Non bibam de hoc genimine vitis, donec bibam in regno Patris mei. » Et dominium habuit in resurrectione, quod in sepulchro factum est, unde hoc [4] : « Data est mihi omnis potestas, » etc. Petit liberari ab his, qui persequuntur animam, unde hoc : *Eripe me de inimicis meis :* verbo, ut hic exponitur, unde hic *: Et ab insurgentibus in me ;* passione, unde hic (v. 3) : *Eripe me de operantibus iniquitatem* ; morte, unde hic : *Et de viris sanguinum salva me.* Persecutio animi ibi iterum notatur (v. 4) : *Ceperunt animam meam.* Verbo, ibi : *Irruerunt in me.* » A persecutione passionis ostendit se esse liberatum, unde [5] : « Cucurri viam mandatorum. » Non retardatur passionis persecutione, etiam a (*a*) morte.

6. *Exurge in occursum.* Christus quadrupliciter vivit : secundum divinitatem, unde hoc [6] : « Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic et Filio dedit habere vitam in semetipso; » secundum humanitatem, unde hoc [7] : « Mors illi ultra non dominabitur ; » secundum fidem, unde hoc [8] : « Vivo ego jam non ego, vivit autem in me Christus ; » secundum famam, quia nomen ejus manet in æternum, id est, fama nominis. *Exurge in occursum meum.* Hic Christus gallinæ comparatur propter quinque. Nam gallina cum ovum posuit, cantat, et exultat; sic Christus, positis peccatoribus in nido Ecclesiæ, unde hoc [9] : « Gaudium est angelis Dei, » etc. Et quod avidius nutrit, et fovet pullos, quam alia avis; quod cognoscitur in laxatione alarum, et in raucitate; sic Christus, unde hoc [10] : « Quoties volui congregare pullos tuos, » etc.; et hoc [11] : « Raucæ factæ sunt fauces meæ; » quod dicitur de Christo. Et quia gallina, cum sit animal domesticum, non patitur tangi; sic Christus, licet nobiscum sit usque ad consummationem sæculi, non tamen plene tangitur, unde hoc [12] : « Accedet homo ad cor altum, » etc. Et quia gallina per medium scissa, et morsui serpentis supposita curat, ita Christus in cruce extensus languores transtulit, et morsum serpentis curavit. Et quia inter alias aves accommodatior, et sanior esui hominum est, sic Christus, unde hoc [13] : « Caro mea vere est cibus. » Gallinæ effectus.

7. *Convertentur ad vesperam, et famem patientur, ut canes*, etc. Et est fames corporalis, unde Apostolus [14] : « In fame et siti. » Est fames spiritualis, quæ dividitur in famem verbi scilicet, et desiderii famem. De primo [15]: «Parvuli petierunt panem,» etc., id est, sacram Scripturam, «qui aperiret eis, non erat,» vel etiam qui legem sanctam enuclearet. De secundo, hic (v. 8) : *Gladius in labiis eorum.* Est occisio corporis, et est occisio animæ, scilicet peccatum, quod est mors animæ. Est occisio vitiorum, unde hoc [16] : « Ego occidam, et ego vivere faciam, » quando quis moritur. Fames multiplex. Occisio.

9. *Ad nihilum deduces omnes gentes.* Deducit quandoque diminuendo, unde Job [17] : « In pulverem reduces me. » Quandoque protegendo, unde hoc [18] : « Deduxisti sicut oves populum. » Quandoque erigendo de virtute in virtutem, unde hoc [19] : « Justum deduxit Dominus per vias rectas. » Conservando, unde hoc [20] : « Deduxisti me, quia factus es spes mea. »

[1] *Psal.* XV, 9. — [2] II *Cor.*, VII, 13. — [3] *Matth.*, XXVI, 29. — [4] *Matth.*, XXVIII, 18. — [5] *Psal.* CXVIII, 32. — [6] *Joan.*, V, 26. — [7] *Rom.*, VI, 9. — [8] *Gal.*, II, 20. — [9] *Luc.*, XV, 20. — [10] *Matth.*, XXIII, 37. — [11] *Psal.*, LXVIII, 4. — [12] *Psal.* LXIII, 7. — [13] *Joan.*, VI, 55. — [14] II *Cor.*, XI, 27. — [15] *Thren.*, IV, 4. — [16] *Deut.*, XXXII, 39. — [17] *Job*, X, 9. — [18] *Psal.* LXXV, 21. — [19] *Sap.*, X, 10. — [20] *Psal.* LX, 3. — (*a*) *Del.* a.

PSALMUS DAVID LIX.

3. *Deus, repulisti nos.* Deus repellit malos, gratiam eis subtrahendo, unde hoc [1] : « Expulsi sunt, nec potuerunt stare. » Repellet in futuro, quando dicet [2] : « Ite, maledicti, in ignem æternum. » Repellit bonos, passionibus exponendo, unde erepti dicunt [3] : « Anima nostra, sicut passer, erepta est. » Bona temporalia subtrahendo, unde hoc [4] : « Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? » Repellit malos a spiritualibus, unde hoc [5] : « Quia repulisti scientiam, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi in æternum. »

4. *Commovisti terram.* Est mutatio mala, quando de bono fit malus, ac de malo deterior, unde hoc [6] : « Exultabunt, si motus fuero. » Est commutatio bona, quando de bono fit melior : ibi enim cum Deo operatur homo. Est commutatio, quando de mortalibus erimus immortales, unde Job [7] : « Expecto, donec veniat immutatio mea. » Prima est sinistra, et diaboli; secunda dextra, et Dei; tertia est solius Dei.

5. *Potasti nos vino compunctionis.* Est
Vinum. vinum corporale, quod luxuriam provocat, unde Apostolus [8] : « Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. » Est vinum luxuriæ, doctrina hæreticorum, unde caupones nostri commiscent aquam vino. Est vinum spirituale, scilicet compunctionis, ut hic. Est vinum reprehensionis, unde [9] Samaritanus ad curationem vulnerati apposuit « oleum et vinum. » Est vinum sacra Scriptura, unde hoc [10] : « Vinum lætificat cor hominis. »

9. *Meus est Galaad.* Testimonium Domini fidele perhibens, posteriora cum Apostolo obliviscens, in virtutibus proficiens, peccatum vere confitens, est Dei. Primus ibi notatur : *Galaad,* quod interpretatur acervus testimonii; secundus ibi : *Manasses*, quod interpretatur oblivio; tertius, ibi : *Ephraim*, qui interpretatur fructificatio; quartus, ibi : *Juda*, quod interpretatur confessio. Nam in isto debent ista quatuor esse, scilicet confessio, ut sit *Juda*; peccati ad faciendum oblivio, ut sit *Manasses*; testimonium fidei, ut sit *Galaad;* augmentum virtutum, ut sit *Ephraim.*

10. *Extendam in Idumæam calceamentum meum.* Nota : Hic quatuor notantur, scilicet dantis voluntas, ibi : *In Idumæam*; rei datæ infirmitas, ibi : *Calceamentum meum,* quod fit de pellibus mortuorum animalium, et ideo humilitatem significat; subjectio pro beneficiis collatis, ibi : *Mihi alienigenæ subditi sunt.* Calceamentum quandoque passio Christi, unde hoc [11] : « Quare rubrum est indumentum tuum, et vestimentum tuum? » etc.; quandoque Evangelium, ut hic; quandoque incarnatio, unde Joannes Baptista [12] : « Non sum dignus solvere corrigiam, » etc. Secundum has tres significationes exponitur hic. Quandoque bona opera, unde hoc [13] : « Renes vestros accingetis, et calceamenta in pedibus habebitis; » quandoque mala, unde Dominus ad Moysen [14] : « Solve calceamenta de pedibus tuis. [15] Non sum dignus solvere corrigiam calceamenti ejus, » ex merito, sed ex officio. Vel sic : in incarnatione tria attendimus : factum, causam, modum : factum et causam possumus scire, sed non modum. Nota : Dominus præcepit apostolis habere calceamenta superius aperta, et inferius clausa, ut secure possint calcare colla malorum, et ne prædicent in tenebris, sed in manifesto. Talia sunt sandalia episcoporum hujus temporis.

14. *Ad nihilum deducet inimicos nostros* (a). Quidam ad nihilum deducitur per gratiam, alius per culpam, alius per pœnam. De primo [16] : « Increpasti gentes, et periit

[1] *Psal.* XXXV, 13. — [2] *Matth.*, XXV, 41. — [3] *Psal.* CXXIII, 7. — [4] *Psal.* XXI, 2. — [5] *Ose.*, IV, 6. — [6] *Psal.* XII, 5. — [7] *Job*, XIV, 14. — [8] *Ephes.*, V, 18. — [9] *Luc.*, X, 34. — [10] *Psal.* CIII, 15. — [11] *Isa.*, LXIII, 2. — [12] *Luc.*, III, 16. — [13] *Exod.*, XII, 11. — [14] *Exod.*, III, 5. — [15] *Luc.*, ut supra. — [16] *Psal.* IX, 6.

(a) Cæt. edit. *deductus sum*, et glossam, quæ sequitur transferunt ad psal. CXVIII, post; *Misit de summo*, etc., seu ante v. 118.

impius; » et hoc [1] : « Verte impium, et non erit, » quando scilicet de malo fit bonus. De secundo [2] : « Sine ipso factum est nihil, » id est peccatum, quod ad nihilum deducit hominem, quia separat a vero esse. De tertio [3] : « Sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei. »

PSALMUS DAVID LX.

2. *Exaudi, Deus, deprecationem meam.* Quomodo operandum. Opus debemus facere cum hilaritate mentis, et fortitudine virtutis, et perseverantia. Opus, unde dicit (v. 1) : *Psalmus*; hilaritas mentis, unde dicit : *In hymnis*; fortitudo virtutis, unde dicit : *David*; perseverantia, unde : *In finem.* Tentat Deus, ut humiliet, unde hoc [4] : « Fidelis Deus, qui non permittit tentari nos ultra id, quod possumus ; » ut coronet, unde hoc [5] : « Beatus vir, qui suffert tentationem. » Tentat diabolus, ut decipiat, unde hoc [6] : « Accessit ad Deum tentator. » Tentat homines, ut evertat; unde martyres tentati sunt; et ut discant, unde hoc [7] : « Omnia tentate (a) : quod bonum est, tenete. » Dominus, duobus modis; diabolus, uno modo; homo, duobus modis.

4. *Turris fortitudinis.* Est turris elationis, unde hoc [8] : « Moverunt pedes suos ab Turris. oriente, et ædificaverunt turrim. » Est turris speculationis, scilicet prælati, unde hoc [9] : « Velamen positum est super faciem Moysi. » Est velamen contra æstum vitiorum, unde hoc [10] : « Fuit illis in velamento diei. » Est velamen contra arma inimicorum, unde hoc [11] : « Protexisti me, Deus, a conventu malignantium. »

PSALMUS DAVID LXI.

2. *Nonne Deo subjecta erit anima mea?* Quidam tangunt terrena, et non eis inhærent, unde hoc [12] : « Excutite pulverem de pedibus vestris. » Ideo sandalia episcoporum pelle terram tangunt, et superius aperta sunt. Quidam tangunt, et inhærent, sed separari nolunt. Alii inhærentes separari volunt, quia a terra submerguntur. Nota humilitatem Ecclesiæ, cum dicit; *Nonne Deo subjecta erit anima mea?* spem, cum dicit : *Ab ipso enim salutare meum*; fidem, cum dicit (v. 3) : *Ipse Deus meus;* perseverantiam, cum dicit : *Non movebor amplius*; patientiam, cum dicit (v. 4) : *Quousque.* Nota : Triplex est hierarchia : prima in Trinitate; secunda in angelis; tertia in hominibus. Hierarchia triplex. Prima nulli subjicitur, sed omnia ei; secunda primæ, et tertia secundæ, et tertiæ omnia ista temporalia. *Quousque irruitis in hominem?* Nota : quatuor sunt interpretationes hujus nominis, *Abel.* Abel quid. Interpretatur enim luctus, vanitas, vapor, miserabilis : moraliter, vanitas respicit mundum; luctus, peccatum; vapor, ad teipsum : miserabilis, ad Dominum. Fuge (b) ergo mundum, quia vanitas; luge peccatum, quia iniquitas est; attende carnem tuam, quia fragilis est, et ad modicum vapor apparens est; deprecare Deum, quia misericors est : nam misericors et clemens est. Igitur fuge, luge, attende, deprecare; mundum, peccatum, carnem, Deum. Ecclesia incepit ab Abel, et non ab Adam, quadruplici de causa : Ecclesia ab Abel incœpit. quia Adam occidit, non Abel; ita fuit et Adam justificatus, non justus : e converso Abel. Et quia Abel gessit tres status Ecclesiæ in se, scilicet martyrum, virginum, et pastorum : fuit enim martyr, virgo, et pastor : vel quia significat Christum, qui est caput Ecclesiæ; unde [13] : « Agnus occisus est ab origine mundi. » Item ab Abel ideo, et non ab Adam, quia trunci non solent computari, sicut nec in consanguinitate.

9. *Effundite coram illo corda vestra.* (c) Hæc tria notant mentis hilaritatem, ibi : *Corda*

[1] *Prov.*, XII, 7. — [2] *Joan.*, I, 3. — [3] *Psal.* LXVII, 3. — [4] I *Cor.*, X, 13. — [5] *Jac.*, I, 12. — [6] *Matth.*, IV, 3. — [7] I *Thess.*, V, 21. — [8] *Gen.*, XI, 4, quoad sensum. — [9] *Exod.*, XXXIV, 33. — [10] *Sap.*, X, 17. — [11] *Psal.* LXIII, 3. — [12] *Matth.*, X, 14. — [13] *Apoc.*, V, 12.

(a) *Vulg.* probate. — (b) *Edit. Ven.* Fugite. — (c) Cæt. edit. non habent *coram illo corda vestra.*

vestra; humilitatis abundantiam, ibi : *Effundite*; humilitatem ad Deum relatam, ibi : *Coram illo*. Sed tria tribus in remunerando redduntur. Nam humilitatem adjuvat, unde dicit : *Adjutor*; abundantiam humilitatis in remunerando superat, unde dicit : *In æternum*; ille, cui est humilitas, remunerat, unde dicit : *Deus. Effundite coram illo corda vestra*. Nota : Peccatum tribus modis committitur, cogitatione, locutione, et opere. In *Confiteor* illa tria conveniunt, scilicet os, manus, pectus : ut cogitatio ad pectus, locutio ad os, manus ad opus referatur.

Peccatum tribus modis committitur.

12. *Semel locutus est Deus*. Hic conjungit legem et prophetas, ac si prophetæ non sint de lege. Lex dicitur septem modis : nam quandoque totum Vetus Testamentum, unde hoc [1] : « Nonne in lege vestra scriptum est : Ego dixi : Dii estis, et filii excelsi ? » et quandoque tantum quinque libri Moysi, unde hoc [2] : « Oportet impleri, quæcumque scripta sunt in Lege, et Prophetis, et Psalmis de me; » quandoque Decalogum, unde dicitur [3], quod « lex est scripta digito Dei in tabulis lapideis; » quandoque moralia, unde hoc [4] : « Non veni solvere, sed adimplere ; » quandoque cæremonialia, unde hoc : « Lex reatum non operatur ; » quandoque obscurationem ad litteram, unde hoc : « Littera legis suo tempore observata non tantum bona temporalia, sed vitam conferebat æternam ; » quandoque unum præceptum speciale, ut [5] « lex lepræ. » Loquitur Deus per subjectam creaturam, ut Moysi in rubo; quandoque per inspirationem, unde hoc [6] : « Audiam, quid loquatur in me Dominus Deus; » quandoque per prophetiam, unde hoc [7] : « Os enim Domini locutum est; » quandoque per prædicatores, et expositores sacræ Scripturæ, unde hoc [8] : « Vos enim non estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri; » quandoque mittendo Filium in carnem, unde hoc [9] : « Novissime diebus istis locutus est nobis in Filio; » quandoque per æternam generationem, unde hoc : *Semel locutus est Deus*.

Lex septem modis dicitur.

PSALMUS DAVID LXII.

Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo. Fit aliquid aridum ex devotione, et hoc in bono, ex siccitate, et ex defectu. De primo [10] : « Aruit tanquam testa virtus mea; » quia quæ bene coacta est, solidatur. De secundo [11] : « Si in viridi hoc faciunt, in arido quid fiet, » scilicet qui carent humore gratiæ? De tertio [12] : « Fiant sicut fœnum tectorum, quod priusquam evellatur exaruit. »

Aridum quot modis fit.

3. *Sitivit in te anima mea*. In siti tria attenduntur : pœna, a qua liberari volumus, quam sustinemus ex siti : potus dat robur, et delectationem. Hæc tria sanctis conveniunt, et ideo dicuntur sitire. Nam sitiebat Paulus pœnam removeri, unde dixit [13] : « Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus ? » De secundo [14] : « Beati, qui esuriunt et sitiunt justitiam. » De tertio [15] : « Cupio dissolvi, et esse cum Christo. »

In siti attenduntur tria.

3. *In terra deserta*. Nam Judæi quandoque fuerunt in Ægypto, in deserto, in terra promissionis. Ægyptus est vita sæcularis; desertum, vita claustralis; terra promissionis, gratia spiritualis. Regnum Ægyptiorum voluntas carnis; desertum, votum promissionis; terra Chananæorum, sive promissionis, tranquillitas mentis.

6. *Sicut adipe et pinguedine*. Adeps interior, scilicet pinguedo intra carnem, arvina (*a*) exterior, ut lardum in porco. Adeps quandoque significat interiorem sapientiam, ut hic; quandoque lætitiam sempiternam, ut hoc [16] : « Et (*b*) adipe frumenti satiat te ; » quandoque superbiam, unde hoc [17] : « Adipe frumenti ; » quandoque nimiam abundan-

Adeps.

[1] *Joan.*, X, 34. — [2] *Luc.*, XXIV, 44. — [3] *Exod.*, XXXI, 18. — [4] *Matth.*, V, 17. — [5] *Levit.*, XIII, 59. — [6] *Psal.* LXXXIV, 9. — [7] *Isa.*, I, 20. — [8] *Matth.*, X, 20. — [9] *Hebr.*, I, 2. — [10] *Psal.* XXI, 16. — [11] *Luc.*, XXIII, 31. — [12] *Psal.* CXXVIII, 6. — [13] *Rom.*, VII, 24. — [14] *Matth.*, V, 6. — [15] *Philipp.*, I, 23. — [16] *Psal.* CXLVII, 14. — [17] *Psal.* LXXX, 17.

(*a*) *Edit. Ven.* a ruina. — (*b*) *Item* Ex.

tiam, unde hoc [1] : « Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum. » Quid hoc [2] : « Omnis adeps Domini erit (*a*)? »

4. ***Labia mea laudabunt te.*** Sunt labia simulationis, unde hoc [3] : « Populus hic labiis me honorat, » etc. Sunt labia discretionis, unde hoc [4] : « Reddam tibi vota mea quæ distinxerunt labia mea. » Sunt labia consonantia, scilicet duo Testamenta, unde hoc [5] : « In cymbalis bene sonantibus ; » sunt labia jubilationis, unde [6] : « Eructabunt labia mea hymnum ; » sunt labia confessionis, unde hoc [7] : « Domine, labia mea aperies ; » sunt labia contritionis, unde Habacuc [8] : « A voce tua contremuerunt (*b*) labia mea. » Quid hoc [9]? « Labia nostra a nobis sunt. »

Stratum. 7. ***Si*** (*c*) ***memor fui tui super stratum meum.*** Stratum quandoque referimus ad asperitatem, unde hic ; quandoque ad sensualitatem, unde hoc [10] : « Universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus ; » quandoque conscientiam, unde hoc [11] : « Lacrymis meis stratum meum rigabo ; » quandoque ad beatitudinem, unde hoc [12] : « Ego et pueri mei mecum sunt in cubili meo. » Quid hoc [13] : « In cubilibus vestris compungimini. »

Mane. ***In matutinis.*** Est mane initium boni operis, unde hoc [14] : « Exibit homo ad opus suum a mane usque ad vesperam. » Est mane initium virtutis, unde [15] : « Orietur misericordia tua sicut lux matutina ; » et hoc : « Tunc erumpet quasi mane lumen tuum. » Est mane initium æternitatis, unde hoc [16] : « Mane astabo tibi, et videbo. »

Vulpes. 11. ***Partes vulpium erunt.*** Vulpes tortuose incedunt, profundæ cordis sunt. Hæc autem conveniunt malo principi. Item mali principes vulpi comparantur. De primo dicitur, quod fœtent, quasi quatriduani ; de secundo [17] : « In circuitu impii ambulant. » De tertio [18] : « Dicite vulpi illi. » De quarto [19] : « Væ qui profundi estis corde, ut abscondatis consilium a Domino (*d*). »

PSALMUS DAVID LXIII.

2. ***Exaudi, Domine, orationem meam.*** Quandoque oramus ut tribulationes amoveantur, ut Paulus rogavit [20], ut removeretur ab eo angelus Satanæ ; quandoque ut apponantur, unde hoc [21] : « Da nobis auxilium de tribulatione ; » quandoque ne succumbamus, ut hoc [22] : « Et ne nos inducas in tentationem. » Et hoc : Ne permittas nos succumbere in tentationibus nostris.

4. *Quia exacuerunt, ut gladium, linguas suas*; ***intenderunt arcum, rem amaram,*** etc. Hic notatur crudelitas, unde dicit : ***Linguas suas ;*** sollicitudo peccandi, unde : ***Intenderunt;*** peccati immanitas, unde dicit : ***Rem amaram ;*** deceptio, unde dicit : ***Ut sagittent in occultis*** (*e*) ***immaculatum.***

PSALMUS DAVID LXIV.

2. ***Te decet hymnus, Deus, in Sion.*** Sabbatum in octava Paschæ dicitur ***in albis***, quia a (*f*) vigilia Paschæ baptizati deferunt usque tunc albas ; vel quia illa die dicimus (*g*) in albis, et tota septimana, quæ est consuetudo in quibusdam Ecclesiis, quod significat innocentiam per passionem et resurrectionem receptam. Nota, quod in quibusdam ecclesiis Graduale, scilicet responsorium, cantant juvenes, quia dum gradimur hic, robur necessarium est. Pueri tunc *Alleluia* resonant, vel alba ferunt, quia tunc erimus innocui, simplices, ut pueri. Nam Graduale præsentem vitam, Alleluia vero futuram vitam significat. Nota mentis hilaritatem, ibi : *Hymnus ;* Deo eam oblatam, ibi : ***Deus;*** acceptam Deo, unde ibi : ***Te decet ;*** Locum hostiæ convenientem : ***In*** Sabbatum. Graduale, Alleluia.

[1] *Psal.* LXXII, 7. — [2] *Levit.*, III, 16. — [3] *Matth.*, XV, 8. — [4] *Psal.* LXV, 14. — [5] *Psal.* CL, 5. — [6] *Psal.* CXVIII, 171. — [7] *Psal.* L, 17. — [8] *Habac.*, III, 16. — [9] *Psal.* XI, 5. — [10] *Psal.* XL, 4. — [11] *Psal.* VI, 7. — [12] *Luc.*, XI, 7. — [13] *Psal.* IV, 5. — [14] *Psal.* CIII, 23. — [15] *Isa.*, LVIII, 8. — [16] *Psal.* V, 5. — [17] *Psal.* XI, 9. — [18] *Luc.*, XIII, 32. — [19] *Isa.*, XXIX, 15. — [20] II *Cor.*, XII, 8. — [21] *Psal.* LIX, 13. — [22] *Matth.* VI, 13. — (*a*) *Cod. edit.* erat. — (*b*) *Item* contremuerunt. — (*c*) Item *Sic.* — (*d*) *Item* corde. — (*e*) Item *occulto.* — (*f*) *Item* in. — (*g*) *Suppl.* Missam.

Sion, quia non est verum sacrificium extra *Hierusalem*. Nota differentiam inter *repræsentari*, et *significari*. Nam repræsentamus præterita, significamus futura. Nota: Omnes Judæi dabant decimas Levitis, et Levitæ de suis decimis decimas dabant summo Pontifici, et hoc dicebatur *decima decimæ*. Non est decimatus in lumbis Abrahæ, sed totum genus humanum, quia totum genus humanum, quod erat descensurum per libidinosam conceptionem, mundandum erat a peccato originali, et non Christus.

Decima decimæ quid.

4. *Verba iniquorum prævaluerunt super nos*. Scilicet persuasio Evæ, vel Adæ, vel excusatio Adæ.

5. *Beatus, quem elegisti, et assumpsisti*. Est electio, est subjectio, est præelectio. Populum suum Deus ex gentibus elegit in Judæis, ecce electio; ex Judæis in Levitis, ecce subjectio; ex Levitis in Aaronitis, ecce præelectio. Ecce triplex electio (*a*).

6. *Exaudi nos, Deus salutaris noster*. Ille, a quo petit hic exaudiri, exaudire potuit, nam *Deus* est; et exaudire debuit, nam est *noster*. Quid in exaudiendo daret (*b*) habuit, unde: *Salutaris noster*. Nam est salus, et dare potest salutem.

Sæculum mare.

In mari longe. Hoc præsens sæculum mari comparatur propter amaritudinem, unde hoc[1]: « Hæ sunt aquæ Marath; » et Elisæus[2]: « Anima ejus in amaritudine est; » propter elevationem, sive commotionem, unde hoc[3]: « Mirabiles elationes maris; » et propter instabilitatem, unde hoc[4]: « Homo natus de muliere, brevi vivens tempore. »

Sancti, montes.

7. *Præparans montes*. Sancti dicuntur montes, quia primo receperunt radios fidei, sicut montes solis, propter defensionem, unde hoc[5]: « Levavi oculos meos ad montes. »

8. (*c*) *Replebimur in bonis*. Repletur aliquis ad indigentiam tollendam, unde hoc (v. 11): *In stillicidiis ejus lætabitur germinans*; vel ad sufficientiam, unde hoc[6]: « Repleti sunt omnes Spiritu sancto; » vel ad satietatem, unde hoc[7]: « Satiabor, cum apparuerit gloria tua; » vel quantum ad famam (*d*), ut[8]: « Repleta est domus ex odore unguenti; » vel quantum ad divinam essentiam, unde in persona Domini Propheta[9]: « Plenus sum. » Quid hic?[10] « Repleatur os meum laude. »

10. *Visitasti terram, et inebriasti eam*. Terra per se arida est, et expetit ut inebrietur. Visitatur autem, quando aratur, quando seminatur, quando rore fœcundatur, quando messis colligitur. Sic terra mentis nostræ aratur, quando per prædicationem a vitiis purgatur, unde hoc[11]: « Constitui te, ut evellas, et destruas, et plantes. » Seminatur, unde hoc[12]: « Exiit, qui seminat, seminare semen suum. » Rore gratiæ fœcundatur, unde[13]: « Sicut imber super gramen, et sicut ros super herbam. » Messis colligitur in futuro, quando grana a paleis separata in horrea cœlestis Hierusalem transferentur (*e*), quando dicetur[14]: « Venite, benedicti, patris mei. »

12. *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ*. Nota: Gentes Deum benedicunt laudando, prædicando, peccatum confitendo. Deus homini, peccata remittendo, gratiam conferendo, in bonis operibus perseverare faciendo. Homo homini, bonum ei optando. Nota: Verbum Dei primo seminatum est in angelis; secundo, in hominibus primis; tertio, in Judæis; quarto, in gentibus: nam præcepit[15] evangelizare omni creaturæ. Primum in cœlo; secundum in paradiso; tertium in deserto; quartum in universo mundo. Primum præcepit naturæ, secundum disciplinæ, tertium mandato litteræ, quartum Evangelio gratiæ. Primum verbum in ratione, secundum in voce, tertium in cha-

[1] *Exod.*, XV, 23, quoad sensum. — [2] IV *Reg.*, IV, 27. — [3] *Psal.* XCII, 4. — [4] *Job*, XIV, 1. — [5] *Psal.* CXX, 1. — [6] *Act.*, II, 4. — [7] *Psal.* XVI, 15. — [8] *Joan.*, XII, 3.— [9] *Isa.*, I, 11. — [10] *Psal.* LXX, 8. — [11] *Jerem.*, I, 10. — [12] *Matth.*, XIII, 3. — [13] *Deut.*, XXXII, 2. — [14] *Matth.*, XXV, 34. — [15] *Matth.*, XVI, 15.

(*a*) In cæt. edit. glossa super versic. 4, *Verba*, etc., legitur post glossam versic. 6, in hæc verba: *Salutaris noster*, et quæ super versic. 5, *Beatus*, etc., legitur infra post glossam versic. 8. — (*b*) *Cæt. edit.* dare.— (*c*) Item versic. 8 insertus erat inter versic. 4 et versic. 5. — (*d*) *Cæt. edit.* famem. — (*e*) *Item* transferuntur.

ractere, scilicet circumcisione, quartum in carne : nam [1] « Verbum caro factum est. » Primum rationi totum intus, secundum foris auribus; tertium in oculis; quartum in manibus, de Christo humanato.

PSALMUS DAVID LXV.

1. *Jubilate Deo, omnis terra.* Quidam expectant præmium, scilicet Deum in futuro, et expectantur, ut qui sperant et salvantur, unde [2] : « Expectans expectavi Dominum, et intendit mihi; » et Paulus post conversionem. Quidam nec expectant, nec expectantur ; ut qui desperant et damnabuntur, ut iste, qui dicebat [3] : « Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear. » Quidam expectant, et non expectantur : ut illi, qui dicent in futuro [4] : « Domine, in nomine tuo dæmonia ejecimus. » Et Dominus ad illos : « Non novi vos. » Quidam expectantur, et non expectant, ut Paulus ante conversionem. Dialyton, sive asyntheton est (polysyntheton contraria), quando scilicet diversæ clausulæ sine conjunctionibus ad invicem connectuntur, ut hic : *Jubilate Deo, omnis terra, psalmum dicite nomini ejus*, etc. *Dicite Deo*, etc.

6. *Qui convertit mare in aridam.* In prima confusione, quandiu fuit terra mixta aquæ, terra erat sterilis; sed ab aqua separata, dedit fructum : sic nos, qui sumus terra, quandiu sumus in aqua, et in fluxu vitiorum, non facimus fructum; illa autem aqua separata, fructificamus.

In flumine pertransibunt pede. Quidam pede sicco pertranseunt hoc flumen, scilicet mundum, et non merguntur, qui sine omni peccato sunt, ut Christus, qui sine peccato siccis pedibus super mare ambulavit. Alii merguntur, et submerguntur, quos sua peccata ad fundum trahunt, unde hoc [5] : « Submersi quasi plumbum in aquis vehementibus. » Ali merguntur, sed non ex toto, quia peccata sua superant ; unde hic, in figura horum, Pharao submersus, Petrus usque ad genua, et Christus super mare ambulavit : quia primus multum plumbi habuit; secundus parum ; tertius nihil habuit.

7. *Qui exasperant, non exaltentur in semetipsis.* Judex exasperatur tripliciter : de ingrato, scilicet quando habet ingratos; de dicto; de facto. Sic Judæi Christum exasperaverunt, quia ei ingrati fuerunt, unde hoc [6] : « Eduxi vos de terra Ægypti, et habitare vos feci in terra promissionis. » In dicto, unde hoc [7] : « Numquid poterit Deus parare mensam in deserto? » In facto, quando vitulum adoraverunt, unde hoc [8] : « Hi dii tui sunt, Israel. »

9 (a). *Qui posuit animam meam ad vitam.* Anima præsciti (b) in præsenti ponitur ad mortem, in futuro in mortem; ad mortem peccati, in mortem supplicii.

9. *Et non dedit in commotionem pedes meos.* Primus motus sentit, et non consentit. Movetur, unde dicitur [9] : « Irascimini, et nolite peccare. » Commovetur, qui usque ad delectationem perducitur, unde hoc [10] : « Mei autem pene moti sunt pedes. » Hi pedibus currunt, qui usque ad opera procedunt, unde hoc [11] : « Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. » Primus motus movet ; secundus commovet; tertius promovet.

10. *Quoniam probasti nos, Deus, igne nos examinasti.* Examinatur ferrum, argentum, aurum, ut comburatur, ut purgetur, ut probetur. Sic ignis tribulationis quosdam comburit, ut illos qui franguntur, unde hoc [12] : « Tanquam fœnum velociter arescent. » Quosdam purgat, ut Paulum, unde hoc [13] : « Ne magnitudo revelationum extollat me. » Quosdam probat, id est, probatos ostendit, unde hoc : [14] « Tanquam aurum in fornace probavit electos Dominus. »

[1] *Joan.*, I, 14. — [2] *Psal.* XXXIX, 2. — [3] *Gen.*, IV, 13. — [4] *Matth.*, VII, 22, 23. — [5] *Exod.*, XV, 10. — [6] *Psal.* LXXX, 11. — [7] *Psal.* LXXVII, 19. — [8] *Exod.*, XXXII, 4. — [9] *Psal.* IV, 5. — [10] *Psal.* LXXII, 2. — [11] *Psal.* XIII, 3. — [12] *Psal.* XXXVI, 2. — [13] II *Cor.*, XII, 7. — [14] *Sap.*, III, 6.— (a) Cæt. edit. hanc partem versic. 9 inseruerant inter versic. 12 et 13. — (b) *Cæt. edit.* justi.

12. *Transivimus per ignem et aquam*, etc. Est refrigerium benedictionis sinistræ, unde Apostolus [1] : « Nolo vos esse in tribulatione, aliis refrigerium. » Est refrigerium scilicet diminutionis pœnæ, unde hoc [2] : « Dives petiit aquam, ut posset refrigerare linguam suam. » Est refrigerium futuræ gloriæ, unde hoc : *Induxisti nos in refrigerium.* Nota : Hic præcedit ignis, et sequitur aqua, quia tribulatio debet præcedere prosperitatem, ne in prosperitate nimis tepescat ; unde quando puer aqua baptizatur, datur candela, scilicet ignis, postea aqua, quando merigtur in aqua.

Refrigerium multiplex. Ritus.

13. *Introibo ad domum tuam.* In templo Salomonis fuit atrium, sanctuarium, sanctum sanctorum; sic in templo spirituali, scilicet Ecclesia moraliter accepta, est atrium, sanctuarium, sanctum sanctorum. In atrio sunt qui vivunt, unde hoc [3] : « Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri. » In sanctuario sunt, qui primam habent stolam, habent versus hic. In sancta sanctorum qui utrumque habent, ut Christus, unde hoc : Christus « [4] semel introivit in tabernaculum non manufactum, » scilicet in sanctuarium holocaustomatorum (*a*).

15. *Holocausta medullata*, etc. Nota pœnitentiam, ibi : *Et cum hircis;* orationem, ibi : *Cum incenso arietum;* doctrinam, ibi : *Boves;* omnium horum sufficientiam, ibi : *Holocaustum*, holocaustum enim totum; internam dulcedinem, ibi : *Medullata.* Ecce hic quinque nominantur. Holocaustum, totum incensum, quando totum Dei erat, holocaustum enim totum erat *cauma*, Incensum, sacrificium, cujus pars Dei erat pars sacerdotis. Sic partim quidem mundo, partim Deo, qui cogitant quæ Dei sunt, et quæ mundi, hi se offerunt sacrificium, unde hoc [5] : « Sacrificate sacrificium justitiæ. » Quidam se offerunt totum diabolo, unde hoc [6] : « Immolaverunt filios suos et filias suas dæmoniis, » id est, opera.

Holocaustum. Cauma. Sacrificium.

15. *Offeram tibi boves cum hircis.* Peccatores enim hircis comparantur, qui pœnitent, propter tria : quia olent, unde hoc [7] : « Computruerunt jumenta in stercore suo. » Et quia pascuntur amaris in pœnitentia, ut hirci, sic pœnitentes, unde hoc [8] : « Cinerem tanquam panem manducabam. » Et quia de pilis caprarum fiunt cilicia, unde hoc : « Cinis et cilicium sunt arma pœnitentium ; » et hoc [9] : « Induebar cilicio. »

Peccatores.

17. *Ad ipsum ore meo clamavi* (*b*). Ad Deum clamare, est solum animæ salutem rogare. Sub lingua exaltare, est in cordis conscientia proximum non habere. Iniquitatem in corde non aspicere, est malum non diligere.

Clamare ad Deum. Exaltatio sub lingua.

PSALMUS DAVID LXVI.

2. *Deus misereatur nostri*, etc. Nota animæ profectum : *Deus misereatur nostri,* per peccati remissionem; *Benedicat nobis*, per gratiæ infusionem; *Illuminet vultum suum super nos*, per virtutem (*c*) dando sui cognitionem. Iterum, *Misereatur nostri,* per collationem glorificationis, conferendo vitam æternam, unde subdidit (v. 3) : *Ut cognoscamus in terra viam suam :* tunc enim perfecte cognoscemus.

Et benedicat nobis (*d*). Benedixit Dominus domui Abraham, Isaac, et Jacob, et Esau [10] : « In pinguedine terræ erit benedictio tua. » Est benedictio dexteræ, quæ duplex est; in collatione gratiæ, et gloriæ. De primo [11] : « Benedicti vos a Domino, qui fecit cœlum et terram. » De secundo [12] : « Venite, benedicti Patris mei, » etc. Est benedictio prædestinationis.

7. *Terra dedit fructum suum.* Christus dicitur germen, unde hoc [13] : « Erit germen Domini in magnificentia; » et granum, unde hoc [14] : « Nisi granum frumenti cadens, » etc. Radix, ut [15] : « Radix Jesse » lignum, unde

[1] II *Cor.*, VIII, 13. — [2] *Luc.*, XVI, 24, quoad sensum. — [3] *Psal.* CXXXIV, 2. — [4] *Hebr.*, IX, 11. — [5] *Psal.* IV, 6. — [6] *Psal.* CV, 37. — [7] *Joel*, I, 17. — [8] *Psal.* CI. 10. — [9] *Psal.* XXXIV, 13. — [10] *Gen.*, XXVII, 39. — [11] *Psal.* CXIII, 15. — [12] *Matth.*, XXV, 34. — [13] *Isa.*, IV, 2. — [14] *Joan.*, XII, 24. — [15] *Isa.*, IX, 10. — (*a*) *Leg.* holocaustorum. — (*b*) Cæt. edit. hunc versic. cum ejus glossa ponunt ante *Offeram tibi boves cum hircis.* — (*c*) *Leg.* veritatem. — (*d*) Cæt. edit. non habent *Benedicat nobis.*

hoc [1] : « Sapientia est lignum vitæ omnibus amplexantibus eam ; » et etiam dicitur flos, unde hoc [2] : « Et flos de radice ejus ascendet; » et fructus etiam dicitur, unde hoc [3] : « Benedictus fructus ventris tui. »

Terra dedit fructum suum, triplicem : qui fructus est quandoque pro merito, ut hic; quandoque pro præmio, sicut dicitur, quod fructus centesimus debetur virginibus. Nota : Triginta tribuuntur conjugatis, quia in manuali computo incipimus computando ab arce, et pollex et index conveniunt in triginta, quasi blando osculo se conjungentes, quod est proprium conjugatorum; per sexagenarium, continentes, quia cum pollex per manus partes superiores processit in designatione, quasi sexaginta, quasi claustrum manus interioris ingreditur, scilicet in medio medii digiti, quod fit in afflictione, sicut viduæ; per centum, virgines, quia cum de læva transitur ad dexteram, quasi temporalibus omnino postpositis, in carne vivendo præter carnem angelicam vitam ducunt, unde hoc :

... Jam dextera computat annos,

Id est, habet centum annos, vel plus. Nota : Beata Virgo dicitur terra triplici de causa: propter rorem quem suscepit, unde hic [4] : « Descendet sicut pluvia in vellus; » et propter fructum quem fecit, unde hoc [5] : « Benedictus fructus ventris tui. » Et quia mundata et exculta per Spiritum sanctum, unde hoc [6] : « Spiritus sanctus superveniet in te, » etc.

Beata Virgo cur terra dicitur.

PSALMUS DAVID LXVII.

2. *Exurgat Deus, et dissipentur inimici ejus.* Deus dicitur exurgere, vel grandescere in mente hominis, quando homo sublevatur in meditationis contemplatione, unde hic : *Exurgat Deus*, in mente per augmentum contemplationis. *Et dissipentur inimici ejus*, per remotionem inutilis cogitationis. *Et fugiant qui oderunt eum*, per repulsionem alienæ suggestionis. Tunc homo secure Deum contemplatur, cum a se abjicit inutiles cogitationes, sicut Abraham aves a sacrificio : nam [7] « muscæ morientes perdunt suavitatem unguenti; » et cum non infestatur suggestione hominis, vel dæmonis. *Et dissipentur inimici ejus.* Nota : inimicus qui peccat in se, ecce cogitatio propria; odium, quod committimus in proximum, ecce suggestio aliena. Sic autem *Deus exurgat, ut dissipentur inimici ejus, et fugiant qui oderunt eum, a facie ejus.* Quatuor leguntur Christi exaltationes : prima in monte Thabor, quando transfiguratus est; secunda in Hierusalem, quando resurrexit; tertia in monte Oliveti, in ascensione; quarta in nubibus cœli, in die judicii. De prima, quando in monte Thabor transfiguratus est; de secunda [8] : « Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum ; » de tertia [9] : « Elevata est magnificentia tua super cœlos; » et hoc : « Exurge (*a*); » de quarta [10] : » Cum sederit filius hominis in sede majestatis suæ, » id est, cum Christus exaltatus fuerit in judicio. Est humilis exaltatio, scilicet in cruce, cum [11] « sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, » etc. Exaltatur in fidem, unde hoc [12] : « Exaltabor in gentibus, et exaltabor in terra; » per majoritatem, unde hoc [13] : « Accedet homo ad cor altum. » Exaltatur per cognitionis subtractionem, unde hoc [14] : « Exaltare in finibus inimicorum, » subtrahe te a cognitione eorum. Hic legitur, quod cum Israel pugnabat cum gentibus, Moyses erat in oratione; et cum manus elevabat, vincebat Israel; cum deprimebat, vincebatur Israel. Sic in historiis legitur de elevatione manuum, vel depressione. Nota : Duæ arcæ leguntur, arca Noe, arca Moysi. Arca Noe significat Ecclesiam; arca Moysi, bibliothecam. Nam sicut arca erat tricamerata, ita et Ecclesia, unde dicitur [15] : « In nomine Jesu omne genu flec-

Exaltationes.

Arcæ duæ.

[1] *Prov.*, III, 18. — [2] *Isa.*, XI, 1. — [3] *Luc.*, I, 42. — [4] *Psal.* LXXI, 6. — [5] *Luc.*, I, 42. — [6] Ibid., 35. —

[7] *Eccle.*, X, 1. — [8] *Joan.*, XII, 32. — [9] *Psal.* VIII, 2. — [10] *Matth.*, XIX, 28. — [11] *Joan.*, III, 14. — [12] *Psal.* XLV, 11. — [13] *Psal.* LXIII, 7. — [14] *Psal.* XII, 7. — [15] *Philip.*, II, 10.

(*a*) *Leg.* hic : Exurgat.

tatur, cœlestium, terrestrium, et infernorum. » Unde et Paulus legitur raptus usque ad tertium cœlum: sic anima tricamerata, scilicet fide, spe, et charitate. Et bibliotheca tricamerata, propter triplicem modum exponendi. Nam exponitur historice, mystice, et moraliter. Arca Moysi significat Ecclesiam, quæ continet tabulas testamenti, scilicet legem; et mentem, quæ legem meditatur; et Eucharistiam, scilicet corpus Christi, sex de causis. Nam arca transivit Jordanem: sic corpus Christi baptizatis prodest. Et quia quicumque arcam indigne tractavit, manus ejus facta est arida; sic qui accedit ad corpus Domini indigne, fit aridus, et moritur in anima. Et quia in arca erant ligna (*a*) imputribilia, sic corpus Christi imputribile, unde hoc [1]: « Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. » Et quia in arca erat urna (*b*) aurea plena manna, quæ est anima in corpore Christi, plena sapientia, unde hoc [2]: « Non relinques animam meam in inferno; » plena, unde dicitur [3]: « Et requiescet super eum spiritus sapientiæ, » quia non proficiet. Et quia ibi erant tabulæ, sic in Christo observatio utriusque legis, unde hoc [4]: « Data est mihi omnis potestas, » etc. Surgo de loco; consurgo ad auxilium, unde hoc [5]: « Consurge, consurge, induere fortitudine » in auxilium meum. Assurgo ad honorem: insurgo ad vindictam, unde [6]: « Insurrexerunt in me testes iniqui. » Exurgo a somno, unde hoc: « Exurge, quare obdormis, Domine? » Resurgo de morte, unde hoc [7]: « Christus resurgens a mortuis. » Christus autem dicitur exurgere a morte, quasi a somno: mors enim dormitioni (*c*) comparatur.

Anima tricamerata.

5. *Iter facite ei, qui ascendit super occasum* (*d*). Corpus hominis jacet, ita ut caput sit ad occidentem, et pedes ad orientem: nam ita jacuit corpus Christi, ac si diceretur cadere. Amodo tendebat ab oriente ad occidentem, scilicet ad occasum, vel ad lapsum; amodo ad orientem, quasi ab occasu ad resurrectionem.

8. *Cum egredereris in conspectu populi tui.* Est egressus Christi æternitatis (*e*), unde [8]: « Egressus ejus a diebus antiquis. » Est egressus ejus incarnatio, unde hoc [9]: « Egredietur virga de radice Jesse. » Et est egressus ejus in auxilium hominis, unde hoc [10]: « Non (*f*) egredieris, Deus, in virtutibus nostris. »

10. *Pluviam voluntariam segregabis, Deus.* Est pluvia naturæ, unde hoc [11]: « Non pluet super terram tribus annis. » Est pluvia gratiæ, unde hoc [12]: « Descendet sicut ros eloquium meum; » sed hoc iteratur, scilicet Christus, unde hoc [13]: « Nubes pluant justum, » et hic [14]: « Sicut pluvia in vellus descendet. » Est pluvia sinistræ, scilicet affluentia temporalium, unde hoc [15]: « Pluit Dominus super justos et injustos, et facit solem suum oriri super bonos et malos. » Dicitur etiam pluvia cessatio ab opere peccati, unde hoc [16]: « Pluit Dominus super unam civitatem, et super aliam non pluit. » Est pluvia pœnæ, unde hoc [17]: « Pluit super peccatores laqueos ignis. »

Tu vero perfecisti eam. Est in consummatione perfectio legis, quando scilicet legalia consummata sunt, unde hoc [18]: « Consummatum est. » Perfectio est in legis impletione, unde hoc [19]: « Qui mandata mea custodit, legem adimplet. » Est perfectio legis in additione, unde dictum est [20]: « Diliges amicum tuum, et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos. » Pater agricola, igne Spiritus sancti exustis spinis, in cordibus nostris jecit semen verbi Dei, et terra mentis nostræ dedit fructum suum centesimum, vel sexagesimum, vel trigesimum. Ibi autem obedientia semen recipit, patientia fructificat, perseverantia metit. Nam, sicut Apostolus de agonistis exemplificat [21]:

[1] *Psal.* xv, 10. — [2] Ibid. — [3] *Isa.*, xi, 2. — [4] *Matth.*, xxviii, 18. — [5] *Isa.*, li, 9. — [6] *Psal.* xxvi, 12. — [7] *Rom.*, vi, 9. — [8] *Mich.*, v, 2. — [9] *Isa.*, xi, 1. — [10] *Psal.* xliii, 10. — [11] III *Reg.*, xvii, 1. — [12] *Deut.*, xxxii, 2. — [13] *Isa.*, xlv, 8. — [14] *Psal.* lxxi, 6. — [15] *Matth.*, v, 45. — [16] *Amos.*, iv, 7. — [17] *Psal.* x, 7. — [18] *Joan.*, xix, 30. — [19] *Prov.*, xix, 16. — [20] *Matth.*, v, 44. — [21] I *Cor.*, ix, 24.

(*a*) *Edit. Ven.* signa. — (*b*) *Item* una. — (*c*) *Item* dormitionis. — (*d*) Omnis hæc annotatio in v. 5. locata fuerat ad psal. xxx, v. 13, in cæt. edit. — (*e*) *Leg.* æternitas. — (*f*) *Edit. Ven.* Cum.

« Omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium; » sic de virtutibus potest dici. Nam virtutes ad regnum Christi currunt, sed una sola accipit bravium. Nam currunt mundi contemptus, paupertas, vigiliæ, eleemosyna, obedientia, abstinentia, patientia; sed sola perseverantia coronatur. Nam [1] « qui perseveraverit in finem, salvus erit. » Non enim incipere, sed perficere, pro virtute habetur. Obedientiam itaque commendat patientia; patientiam glorificat perseverantia. Obedientiam exercet patientia; patientiam coronat perseverantia.

13. *Rex virtutum dilecti.* Nota : Hic commendat Christum a quatuor : a dignitate, ubi dicit : *Rex*; a patientia, ubi dicit : *Virtutum*; a dilectione, ubi dicit : *Dilecti*; a discretione, ubi dicit : *Dividere spolia.* Virtus quandoque dicitur constantia, unde hoc [2] : « Virtute magna reddebant apostoli testimonium; » quandoque æqualitas mentis, unde hoc : « Virtus est habitus mentis bene compositæ; » quandoque fortitudo animi, unde hoc[3] : «Virtus in infirmitate perficitur; » quandoque opera potentiæ exteriora, unde hoc [4] : « Non salvatur rex per multam virtutem; » quandoque majores in Ecclesia, unde hoc [5] : « Defecit in paupertate virtus mea; » quandoque angeli, unde hoc [6] : « Dominus virtutum ipse est rex gloriæ; » quandoque Spiritus sanctus, unde hoc [7] : « Et virtus Altissimi obumbrabit tibi. » Quid hic [8] : « Virtus de illo exibat, » scilicet de Jesu?

14. *Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ.* Ecclesia significatur per columbam propter tria quæ columbæ conveniunt, sic et Ecclesiæ allegorice : nam propter simplicitatem, unde hoc [9] : « Estote simplices sicut columbæ; » propter fœcunditatem [10] : « Lætare, sterilis, quæ non paris, quia plures filii, » etc., « quam ejus, quæ habet virum; » propter murmurationem, unde hoc [11] : « Rugiebam a gemitu cordis mei. »

16. Polyptoton (*a*) est, quando diversis casibus variatur oratio, id est, quando diversæ inflexiones unius nominis ponuntur, ut de hoc nomine, *Mons*, ut hic : *Mons pinguis, ut quid suspicamini montes coagulatos*? Polyptoton (a).

15. *Dum discernit cœlestis reges super eam.* Homo est rationalis, ut Deum investiget; concupiscibilis, ut solum Deum desideret; irascibilis, ut adversantia reprobet, sicut scriptum est [12] : « Ut sciat (*b*) » per rationem « reprobare malum; » per concupiscibilitatem, « eligere bonum. » Non ergo concupiscibilitas, vel concupiscentia, importat vitium. Homo.

18. *Currus Dei decem millibus multiplex.* Currus significat Evangelium, unde in *Cantico* [13] : « Turbata est anima mea propter quadrigas Aminadab, » id est, admirationem Evangelii; quandoque quatuor virtutes cardinales, unde : Elias raptus est igneo curru. Est currus vitiorum, unde legitur de curru Pharaonis, qui submersus est. Currus fidelium, unde hoc : « Currus Dei decem millibus. » Est currus sæcularium bonorum, unde [14] : « Hi in curribus, et in equis, » id est, in majori et in minori honore. Currus.

19. *Ascendisti in altum, cepisti captivitatem.* Est rete, carnis concupiscentia. Est rete mundi, vanitas temporalium. Est rete diaboli : tentationes, suggestiones, deceptiones. His opponuntur retia Petri. Rete.

24. *Lingua canum tuorum.* Nota : Rodere aliena, est vi quadam dentibus subtrahere; lambere, est quodam blandimento linguæ tollere; unde Job [15] : « Qui rodebant in solitudine. » Hic tamen aliter.

24. *Ibi Benjamin adolescentulus.* Nota : Paulus dicitur filius Benjamin, id est, filius dexteræ, id est, filius gratiæ, id est, post resurrectionem vocatus; Petrus autem sinistræ, id est, ante passionem vocatus : unde in picturis, Paulus in dextera, Petrus in si- Paul cur a dexter et Pet n sinis pinga tur.

[1] *Matth.*, x, 22. — [2] *Act.*, iv, 33. — [3] II *Cor.*, xii, 9. — [4] *Psal.* xxxii, 16. — [5] *Psal.* xxx, 11. — [6] *Psal.* xxiii, 10. — [7] *Luc.*, i, 35. — [8] *Luc.*, vi, 19. — [9] *Matth.*, x, 16. — [10] *Gal.*, iv, 27. — [11] *Psal.* xxxvii, 9. — [12] *Isa.*, vii, 15 — [13] *Cant.*, vi, 11. — [14] *Psal.* xix, 8. — [15] *Job*, xxx, 3.

(*a*) *Edit. Ven.* Polypleton. — (*b*) *Item* scias.

nistra ponitur. Hic dicitur, quia Paulus raptus est usque ad tertium cœlum. Tres ergo cœli sunt tria genera visionum. Primum in imaginatione; secundum in ratione; tertium in intelligentia. Unumquoque in duo dividitur. Primum igitur est in imaginatione, secundum rationem; secundum, secundum imaginationem, quando temporalia, et non rationem eorum attendimus; tertium in ratione, secundum imaginationem, quando per visibilium similitudinem, in invisibilium speculationem sublevamur; quartum in ratione secundum rationem, quando semoto omni imaginationis adminiculo, solum illa animus intendit, quæ imaginatio non novit; quintum super rationem, sed non præter rationem, ut de simplici essentia Dei. Hæc non est citra (*a*) rationem : nam physici per visibilia mundi, ad invisibilia Dei pervenerunt. Sextum super rationem, et dicitur esse præter rationem, ut distinctio in personis, et notio, vel cum de incarnatione, vel modo fruendi in patria cogitamus.

31. *Dissipa gentes quæ bella volunt.* Ante incarnationem erat bellum inter carnem et spiritum, et hoc est duellitas. In Deo non est nisi pax, nam ibi Trinitas; et ideo non fuit, qui ei pacem turbaret. In Deo quartum non admittitur, ne pax turbetur. In homine tertius non erat, ne duellum sedaretur : opus ergo erat, ut in nostra duellitate tertius esset, qui duellum sedaret : ideo Filius Dei venit de cœlo. In homine ergo apparet trinitas, scilicet corpus, anima, Deus in Christo : sed in æterna Trinitate sunt tres diversæ personæ et una substantia. In nova, scilicet trinitate, sunt tres substantiæ, et una persona. Ibi est, scilicet in Trinitate, naturalis unitas, diversitas personalis; in Christo, personalis unitas, diversitas naturalis. Ibi tres personæ coæternæ et coæquales; in Christo tres substantiæ diversæ et inæquales. Nam Deus majus, quam anima; anima majus, quam corpus.

36. *Mirabilis Deus in sanctis suis.* Anima suo modo dicitur qualis, quanta, habens differentias positionis. Nam alba, nigra, longa, alta, lata, habens aliquid sursum, deorsum, ante, retro, dextrorsum, sinistrorsum. Nam eam albam facit sapientia; nigram, ignorantia; vel bona conscientia, albam; nigram, mala fides; longam, latam, charitas; altam spes; timor, contractam; avaritia, arctam; pusillanimitas, parvam : ut singula singulis reddantur, ante habet, quod inquirit; retro, quod non meminit, unde Apostolus [1] : « Posteriorum oblitus, in anteriora me extendo; » sursum, quod non capit; deorsum, quod respicit; dextrorsum, quod delectat; sinistrorsum, quod molestat.

PSALMUS DAVID LXVIII.

2. *Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam.* Transformat (*b*) membra Christus tribus modis, scilicet eorum proprietates sibi attribuendo, unde hoc [2] : « Cœpit Jesus pavere, » hoc enim habet a membris; vel in persona membrorum loquendo, unde hoc [3] : « Saule, Saule, quid me persequeris? » id est, meos fideles persequeris; suo exemplo, instruendo, unde hoc [4] : « Clamavit, » et [5] exoravit, ut idem faceremus. Est clamor diaboli. [6] « Quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea, » etc. : tacet, et tamen clamat. Clamor Dei fit tripliciter, scilicet quando quis Deum laudat, vel quando proximum ædificat, vel quando se excusat. Nota : Hic genus humanum petit auxilium, nam impugnatur extrinsecus, quandoque bello intestino, scilicet vitiis et concupiscentiis, unde dicitur : *Intraverunt aquæ usque ad animam meam.* Nota dejectionem hic; dejectionis tenacitatem, ibi : *In limo*; persecutionis magnitudinem, ibi : *Profundi*; spem ablatam liberandi, ibi : *Et non est substantia.* Granum sinapis dicitur Christus propter tria : quia vile, sic Christus [7] : « Vidimus non haben-

Clamor Dei tripliciter.

[1] *Philip.*, III, 13, quoad sensum. — [2] *Marc.*, XIV, 33. — [3] *Act.*, IX, 4. — [4] *Matth.*, XXVII, 46. — [5] *Luc.*, XXIII, 41. — [6] *Psal.* XXXI, 3. — [7] *Isa.*, LIII, 2. — (*a*) *Leg.* præter. — (*b*) *Suppl.* in se.

tem speciem, neque decorem ;» et quia seminatur modicum, post surgit in altum, unde ipse dicitur primo [1] « parvus lapis, » postea autem totam superficiem terræ occupavit; etiam quando teritur, odorem reddit : sic Christus in morte, unde hoc [2] : « Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit. »

3. *Infixus sum in limo profundi.* Nota : duo modi loquendi : unus qui supergreditur veritatem, et excedit fidem, qui dicitur hyperbole ; alius qui non attingit ad veritatem, nec ad rei proprietatem : hic modo de eo loquimur. Quid enim de indicibili dicere, vel de incomprehensibili comprehendere possumus? *Veni in altitudinem maris.* In hoc versu tria notantur : voluntas scilicet passionis, unde dicit : *Veni*; magnitudo pœnæ, unde : *In altitudinem maris*; infirmitas humanitatis, unde : *Tempestas demersit me.*

Hyperbole.

5. *Multiplicati sunt super capillos capitis mei.* Præpositio (*a*) congruam expositionem habet. Sed si allegoria ibi ponatur, non semper congruam habet expositionem, ut hic : *Multiplicati sunt super capillos capitis mei*, bene est; si autem dicatur : *Qui oderant me gratis*, scilicet, *multiplicati sunt super inimicos*, non ita bene resonat, sicut si ibi poneretur *super capillos.* Tale est hoc [3] : « Dulciora super mel et favum : » congrua, si dicatur, « super dulciora ; » « super vetus et novum testamentum,» non ita congruum. Quatuor leguntur depositiones vestium Christi : prima quando præcinxit se, ut lavaret pedes discipulorum, tunc vestes deposuit, et reindutus est; secunda, quando est illusus a militibus, et Herodi transmissus, tunc deposuit et reassumpsit; tertia, quando ligatus ad columnam, tunc deposuit, et resumpsit; quarta, quando cruxifixus est, quatuor (*b*) tunc vestes deposuit, et non resumpsit. His significantur tria genera Judæorum : prima significat scilicet Judæos in primitiva Ecclesia salvatos; secunda illos, quos assumpsit in die Pentecostes, et quosdam, qui modo assumuntur; tertia illos, qui salvabuntur, nam [4] « reliquiæ Israel salvæ fient; » quarta, majorem partem nostri temporis, quæ non suscipitur. Secunda et tertia repræsentatur in Ecclesia : nam verberatio altaris significat secundam scilicet verberationem; effusio vini et aquæ super altare significat quartam scilicet, quia sanguis et aqua fluxerunt de latere Christi. Nota : Calvariæ dicitur locus, ubi crucifixus est Dominus, ubi solebant facinorosi cruciari, et ibi capita nuda a capillis apparebant quasi calva : inde dicitur Calvariæ.

Calvariæ locus.

11. *Operui in jejunio animam meam.* Nota : quaternarius ad Evangelium ; denarius ad Legem refertur; et voluntas ad Evangelium, opus ad Legem, unde dicitur [5] « factorum. » Evangelium lex spirituum; factum autem voluntate, et voluntas opere debet impleri : aliter non erit meritorium. Sic ergo multiplicatur quaternarius per denarium, et e converso, id est, per Evangelium lex, quia in neutrum sufficit non multiplicatum.

15. *Eripe me de luto, ut non infigar.* Lutum quandoque dicitur infirmitas hominis, unde Job [6] : « Memento, quæso, quod sicut lutum feceris me; » quandoque culpa hominis; quandoque materia unde homo factus est, unde hoc [7] : « Formavit Deus hominem de limo ; » quandoque Christi humanitas, unde dicitur sanasse (*c*) oculos cæci nati, id est, humanitate, genus humanum.

Lutum.

18. *Ne avertas faciem tuam a puero tuo.* Christus dicitur puer propter quatuor, quæ conveniunt puero, et etiam Christo, scilicet puritatem, peccati scilicet immunitatem, unde [8] : « Qui sine macula ingreditur; » et propter humilitatem, unde hoc [9] : « Humiliavit semetipsum; » propter obedientiam, unde hoc [10] : « Factus obediens usque ad mortem; » et per mansuetudinem, unde [11] : « Discite a me, quia mitis sum, » etc.

Christus puer.

[1] *Dan.*, II, 34. — [2] *Joan.*, XII, 24. — [3] *Psal.* XVIII, 11. — [4] *Rom.*, IX, 27. — [5] *Rom.*, III, 27. — [6] *Job*, X, 9. — [7] *Gen.*, II, 7. — [8] *Psal.* XIV, 2. — [9] *Philip.*, II, 9. — [10] Ibid., — [11] *Matth.*, XI, 29. — (*a*) Suppl. *Super.* — (*b*) *Fortasse legendum* quarto. — (*c*) *Suppl.* luto.

Confusio multiplex. 20. *Tu scis improperium meum, et confusionem meam.* Est confusio tristitiæ, quam habuit Christus, unde hoc [1] : « Tristis est anima mea usque ad mortem. » Est confusio erubescentiæ, quando homo erubescit de his, quæ falso sibi imponuntur, quia facies ingenua nescit (*a*) erubescere de his, quæ etiam ei falso imponuntur. Est etiam confusio conscientiæ, quam habet tantum malus, unde hoc [2] : « Confundantur, qui me persequuntur, et non confundar ego. » Christus desideravit comedere agnum paschalem desiderio, dicens [3] : « Desiderio desideravi hoc pascha, » etc. Hoc desiderium propter tria : propter legalium consummationem, unde dictum est [4] : « Consummatum est; » et propter novæ legis incœptionem, unde hoc [5] : « Non bibam de genimine vitis, etc.; » et propter Ecclesiæ unitatem, quam in eis voluit efficere, unde Apostolus [6] : « Unus panis in Christo, unum corpus sumus. »

Mensa multiplex. 23. *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum.* Est mensa propositionis, quæ scilicet erat in tabernaculo; est mensa æternitatis, unde hoc [7] : « Ut edatis et bibatis super mensam meam, » etc. Est mensa thesaurus desiderabilis, scilicet sacra Scriptura, unde hoc [8] : « Parasti in conspectu meo mensam. » Est mensa iniquitatis. Est mensa sacramentalis, ut hoc [8] : « Parasti in conspectu meo mensam. » Nota : in mensa propositionis erant duodecim panes, et in singulis sabbatis novi ponebantur, et super unumquemque erat patera aurea cum pugillo thuris. Duodecim panes loco aliorum substituti (*b*), duodecim sunt apostoli, quibus succedunt episcopi eorum vicarii, quia [9] : « Pro patribus tuis nati sunt tibi filii. » Patera (*c*) significat charitatem, quia christiani charitatem debent habere. Thus significat devotionem orationis, quam debent prælati habere. Mensa est sacra Scriptura, cujus quatuor sunt pedes, scilicet, in quatuor mundi partibus exponendi. Nam historice, mystice, moraliter, anagogice exponuntur. Pedes autem semper sunt supra mensam, quia prælati semper debent habere scientiam sacræ Scripturæ, et in ea residere. Ad hanc mensam sedent Judæi, et effugiunt, non nos.

Episcopi vicarii apostolorum. — Thus quid.

24. *Obscurentur oculi eorum, ne videant.* Exercitia data sunt homini propter tria temporalia, id est, ingenium, memoria, ratio. Ingenium requirit incognita; memoria recondit dijudicata; ratio judicat inventa. Ingenium, quod invenit, rationi adducit; ratio memoriæ; memoria recondit. Ratio in ore cordis masticat, quod dentes ruminant, quod venter memoriæ recommendat. Ingenium igitur ad futura, ratio ad præsentia, memoria ad præterita pertinet. Judæi autem hoc facere amiserunt (*d*), cum Christum non cognoverunt. Ingenium. Memoria. Ratio.

29. *Deleantur de libro viventium.* Tribus modis aliquis scribitur in libro vitæ [10] : secundum præsentiam; secundum causam; secundum opinionem : secundum præsentiam, prædestinatus, qui perire non sinitur, licet ad tempus a via veritatis errare permittatur; secundum etiam causam præscientiæ, qui aliquando ambulant in justitia; secundum opinionem, ut præsciti, qui faciunt opera quæ reputant homines esse bona. His etiam modis aliquis dicitur deleri. De primo Moyses ait [11] : « Dimitte eis, Domine, noxam, aut dele me de libro viventium. » De secundo [12] : « Gaudete, justi, quoniam nomina vestra scripta sunt in libro vitæ. » De tertio, hoc secundum opinionem. Quatuor sunt libri : Primus scriptus ab æterno, scilicet Divinitas; secundus in paradiso, scilicet ratio hominis; tertius in deserto, scilicet lex; quartus in homine Christo, scilicet ejus actio, in qua debemus legere; quia ejus actio, nostra instructio est. Primus

Liber vitæ. — Libri quatuor.

[1] *Matth.*, XXVI, 38. — [2] *Jerem.*, XVII, 18. — [3] *Luc.*, XXII, 15. — [4] *Joan.*, XIX, 30. — [5] *Matth.*, XXVI, 29. — [6] I *Cor.*, X, 17. — [7] *Luc.*, XXII, 30. — [8] *Psal.* XXII, 5. — [9] *Psal.* XLIV, 17. — [10] *Cf.* S. Thom., I, q. XXIV, art. 3, per totum. — [11] *Exod.*, XXXII, 32. — [12] *Luc.*, X, 20. — (*a*) *Potius lege* scit. — (*b*) *Edit. Ven.* substitui. — (*c*) *Fortasse legend.* Patena. — (*d*) *Leg.* omiserunt.

est ab æterno tantum intus, et tres personæ tantum ibi legebant. Sed per humanitatem scriptus est foris, et ille liber auro divinitatis est illuminatus, et in claustro humanitatis scriptus. Modo in eo legunt angeli, et homines, non tantum tres personæ.

30. *Ego sum pauper et dolens.* Christus pro omnibus doluit : quia pro se ex infirmitate; pro bonis, scilicet apostolis, ex dilectione; et pro malis, scilicet Judæis, ex compassione. De primo [1] : « Tristis est anima mea usque ad mortem, » etc. De secundo (v. 4) : *Defecerunt oculi mei.* Nam, de tertio, oravit pro Judæis dicens [2] : « Ignosce (*a*) illis, quia nesciunt, quid faciunt. »

31. *Laudabo nomen tuum.* Hic notantur tria, scilicet laus oris, cum dicitur : *Laudabo*; jucunditas mentis, cum dicitur : *Cantico*; bona operatio, cum dicitur : *Magnificabo.* Debemus enim Deum laudare voce, unde hoc [3] : « Domine, labia mea aperies; » jucunditate, unde hoc [4] : « Hilarem datorem diligit Deus, » id est, laudatorem; opere, unde hoc [5] : « Qui facit hæc, non commovebitur (*b*) in æternum. »

34. *Vinctos suos non despexit.* Est triplex vinculum, secundum quod hic exponitur tripliciter : vinculum culpæ, unde hoc [6] : « Qui eduxit vinctos in fortitudine, » et hoc [7] : « Funes peccatorum circumplexi sunt me; » vinculum pœnæ, unde hoc [8] : « Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium. » Est vinculum legis, sive gratiæ, unde hoc [9] : « Injice pedem tuum in compedes ipsius, » et hoc [10] : « Rete expandit pedibus meis. » Sufficiat diei malitia sua, id est, nostra mortalitas. Sufficiat nobis non apponamus ultra peccare, non quæramus necessaria ultra sufficientiam, si forte non sufficit ultra dies (*c*) malitia.

Vinculum multiplex.

[1] *Matth.*, XXVI, 38. — [2] *Luc.*, XXIII, 34. — [3] *Psal.* L, 17. — [4] II *Cor.*, IX, 7. — [5] *Psal.* XIV, 5. — [6] *Psal.* LXVII, 7. — [7] *Psal.* CXVIII, 61. — [8] *Psal.* CXXIII, 7. — [9] *Eccli.*, VI, 25. — [10] *Thren.*, I, 13. — [11] Cassian., *Collat.* X, c. IX. — [12] *Psal.* XXXIX, 2. — [13] *Psal.* XXII, 6. — [14] *Psal.* LXXIX, 2. — [15] *Rom.*, VII, 24. — [16] I *Cor.*, IV, 7. — [17] *Job*, XIV, 1. — [18] *Job*, III.

PSALMUS DAVID LXIX.

2. *Deus, in adjutorium meum intende.* Cassianus [11] fecit librum, in quo docet, quod in primitiva Ecclesia unusquisque dicebat in principio : *Deus, in adjutorium*; et hoc, quando pauci erant fideles. Sed modo, quia multi fideles, non omnes hoc faciunt; sed Ecclesia in principio hoc observabat (*d*). Intendit Deus per misericordiam, unde hoc [12] : « Expectans expectavi Dominum, et intendit mihi; » per perseverantiam, unde hoc [13] : « Misericordia tua sequetur (*e*) me; » per consummationem, unde hoc [14] : « Qui regis Israel, intende, » etc. : quia prævenit ad ortum, quantum ad primam gratiam; adjuvat ad perfectionem, quantum ad secundam; consummat ad perfectionem, quantum in futuro. Nota, quod epignome est, quando eadem sententia diversis verbis explicatur, ut hic : *Deus, in adjutorium meum intende.* Item significatur per hoc : *Domine, ad adjuvandum me festina.* Epigrammos est, quando diversæ sententiæ eisdem vocibus exprimuntur, ut hic : *Avertantur*, et in alio versu dixit : *Avertantur*, in alia significatione.

6. *Ego vero egenus et pauper sum.* Egeni sumus propter quatuor : propter fomitem peccati, unde Apostolus [15] : « Quis me liberabit de corpore mortis hujus ? » et quia nihil hic a nobis habemus boni, unde hoc [16] : « Quid habes, quod non accepisti ? » et quia in motu, et in transitu sumus, unde hoc [17] : « Homo natus de muliere, » etc.; et quia pœnæ subjacemus, unde hoc [18] : « Maledicta (*f*) dies, in qua natus sum. » Quatuor sunt genera persecutionum : prima in strage martyrum; secunda in prædicatione hæreticorum; tertia in fraude falsorum fratrum; quarta est mixta ex omni genere, quod erit in tempore Antichristi. Prima et secunda, aperta; tertia occulta; quarta mixta.

(*a*) *Vulg.* dimitte. — (*b*) *Vulg.* non movebitur. — (*c*) *Leg.* diei. — (*d*) *Cat. edit.* observat. — (*e*) *Vulg.* subsequetur. — (*f*) *Vulg.* Pereat.

PSALMUS DAVID LXX.

1. *In te, Domine, speravi.* Quidquid boni sumus, misericordia Dei sumus. Hic *Quidquid* substantiam et qualitatem comprehendit. Nam et naturalia a Deo sunt, et gratuita, ut virtutes; et ita substantia, et qualitas. Quidquid ex nobis sumus, et mali sumus. Hic non comprehendit, nisi qualitatem malam, non substantiam : nam substantia et naturalia sunt a Deo. Fomes peccati dicitur lex carnis, quia ligat, vel quia sicut lex a generatione in generationem transit, ita fomes peccati : quia justum est, quod inferior Adæ, ei non obediat, quod Adam suo superiori noluit obedire. Nota : Tres captivitates Judæorum significant tres captivitates nostras, scilicet captivitatem pœnæ, culpæ, gehennæ.

Fomes peccati.

Tres captivitates Judæorum quid.

4. *Contra legem agentis et iniqui.* In quadruplici lege legere debemus : in lege foris scripta, sicut Moysi et Evangelii; in lege intus data, scilicet ratione; in mundi figura, per creaturæ enim pulchritudinem laudatur Creator; in lege æterna, quæ (a) scilicet Deus est.

Juventus

5. *A juventute mea.* Juventus consistit in tribus : in ætate, scilicet parva; in fortitudine; in decore. Hac similitudine dicitur juventus Ecclesiæ. Nam fuit parva, quando scilicet erant pauci fideles, unde hoc [1] : « Junior fui, » scilicet tempore Abel, scilicet tempore apostolorum; fortis in tempore martyrum, unde hoc [2] : « Sæpe expugnaverunt me a juventute mea. » etc.; decora in patria, unde hoc [3] : « Renovabitur, ut aquilæ, juventus tua. » Vel ætas Ecclesiæ distinguitur secundum quatuor sacramenta, quæ sunt catechismus, scilicet infantia; exorcismus, pueritia; confirmatio, juventus. Totum quod sequitur est senectus.

8. *Repleatur os meum laude,* etc. Quadruplici de causa præcipimur Deum laudare ore, cum debeat laudari corde, scilicet ut pigritia nostra excitetur, ut proximus audiendo corrigatur, ut meritum nostrum augmentetur, ut illa mens, illa laus, mente, et corpore exprimatur, ne sit ibi duplex cor.

9. *Cum defecerit virtus mea.* Deficit quis a Deo, sub Deo, in Deo, in Deum : a Deo, quando per peccatum aliquis recedit, ut hic; sub Deo, qui a peccato desistit, ut hoc [4] : « Defecit caro mea et cor meum; » in Deo, qui in cognitione Dei deficit, unde hoc [5] : « Defecerunt scrutantes scrutationes; » in Deum, qui in Deum contemplatione intendit, unde hoc [6] : « Defecit in salutare tuum anima mea. »

Defectio quadruplex (b).

13. *Confundantur et deficiant detrahentes animæ meæ,* vel committentes animam meam. Nota, aliter dicitur peccatum committi, aliter anima. Peccatum committitur, id est, fit; anima committitur, quando aliquid contra eam fit, vel quando ad committendum inducitur, vel provocatur.

15. *Quoniam non cognovi litteraturam.* Triplex est litteratura : prima facit inflatum; secunda, servum; tertia, filium. Prima est philosophorum; secunda Judæorum, qui ad litteram tantum exponunt Scripturas, non attendentes mysticum intellectum; tertia Christi, scilicet Novum Testamentum. Prima fuit sine medicamento; secunda habuit medicamentum; tertia medicamentum medicatum. De prima hoc dicitur : *Quoniam non cognovi litteraturam.* De tertia posset dici : *Si cognovi litteraturam,* etc.

Litteratura triplex.

16. *Introibo in potentias Domini.* Nota : Homo habuit triplex officium : consilii, auxilii, judicii. Primum fuit in conceptione legis, quia lex neminem duxit ad perfectum; secundum Evangelium, quod salutem confert; tertium erit in ultimo examine, quo (c) redditur [7] « unicuique, prout gessit in corpore. »

17. *Deus, docuisti me.* Docet Deus quinque modis : per Scripturam, per doctrinam, per

Deus quinque modis docet.

[1] *Psal.* xxxvi, 25. — [2] *Psal.* cxxviii, 2. — [3] *Psal.* cii, 5. — [4] *Psal.* lxxii, 26. — [5] *Psal.* lxiii, 7. — [6] *Psal.* cxviii, 81. — [7] II *Cor.*, v, 10.

(a) *Edit. Ven.* quam. — (b) *Cæt. edit.* triplex. — (c) *Edit. Ven.* quod.

inspirationem, per exemplum, per flagella: per Scripturam, unde hoc [1]: « Aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas; » per doctrinam, unde illud [2]: « Verba, quæ locucutus sum vobis, spiritus et vita sunt; » per inspirationem, unde hoc [3]: « Audiam quid loquatur in me Dominus Deus; » per exemplum, unde [4]: « Discite a me, quia mitis sum et humilis corde; » et hoc [5]: « Si ego lavi pedes vestros, etc., exemplum enim dedi vobis; » per flagella, unde hoc [6]: « Qui fingis laborem in præcepto. » Flagella enim et labores erudiunt nos plerumque.

Similitudo multiplex.

19. *Deus, quis similis tibi?* Est similitudo naturæ, unde hoc [7]: « Et factus est homo ad imaginem et similitudinem Dei. » Est similitudo gratiæ, unde hoc [8]: « Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. » Est similitudo æqualitatis, secundum quam dicitur [9] Filius splendor Patris. Est similitudo imitationis, quæ bona est. Est similitudo usurpationis, de qua [10]: « Ponam sedem meam ab aquilone, » etc.

Reductio triplex.

20. *Et de abyssis terræ iterum reduxisti me.* Est triplex reductio: prima est generalis, et causalis, quia resurrectio Christi fuit sufficiens causa resurrectionis omnium; secunda reductio spiritualis et personalis, quæ est animæ; tertia est gehennalis et effectus, quæ erit in corpore et in anima in judicio, et hic erit effectus resurrectionis Christi. Unde in Glossa ponitur: primo iterum reducimur, id est, secundo, et secundo iterum, id est, tertio.

21. *Et conversus consolatus es me.* Deus consolatur nos per pascua Scripturarum, unde hoc [11]: « Dominus regit me, » etc.; per promissa, unde hoc [12]: « Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum; » per flagella, unde [13]: « Virga tua et baculus tuus, » etc.; per beneficia temporalia, unde hoc [14]: « Læva ejus sub capite meo. »

PSALMUS DAVID LXXI.

2. *Deus, judicium tuum regi da.* Christus est verus Salomon, scilicet pacificus. Et dicitur pax triplici de causa: quia dat causam pacis, unde hoc [15]: « Cum inimici essemus, dilexit nos; » et quia est nuntius pacis futuræ; et quia dat pacem in præsenti, unde hoc [16]: « Pacem meam do vobis. » De quadruplici pace, vel judicio, alibi dicitur. Epignome est figura, quando eadem sententia diversis verbis exponitur, unde hoc: « Deus, judicium tuum regi da, et justitiam tuam, etc. Et epignome, sive talis repetitio, quatuor fit de causis: ut audita memoriæ recommendentur; ut animus pigritantium excitetur; ut commodius a dictis ad dicenda (*a*) transeamus, et affectus et desiderium pœnitentis exprimatur.

Epignome figura.

5. *Permanebit cum sole, et ante lunam.* Ecclesia dicitur luna propter tria: quia in principio fuit parva, postea crevit, unde hoc [17]: « Junior fui, etenim senui; » et hoc [18]: « Sonor mea tenera est, nec adhuc habet ubera, » et hoc [19]: « Nisi granum frumenti cadens in terram (*b*). » Et quia non habet maculam, unde hoc [20]: « Sicut lilium inter spinas, » etc.; et quia non habet lumen a se, sed a Christo sole justitiæ, unde hoc [21]: « Sine me nihil potestis facere, » et hoc [22]: « Omne bonum desursum est; » et hoc [23]: « Ego sum vitis vera, » etc. Nota: Propheta commendat Christum hic a quatuor: (*c*) unde dicit: *Deus, judicium tuum regi da;* ab æquitate, cum dicit: *Judicare populum tuum in justitia;* ab utilitate, cum dicit: *Suscipiant montes pacem populo;* a perpetuitate, cum dicit: *Et permanebit cum sole, et ante lunam.* Nota: Tria debemus Deo, tria proximo. Nam majestati, id est Patri, debemus reverentiam [24], « qui potest corpus et animam mittere in

Ecclesia quare dicatur luna.

Deo tria debemus, et tria proximo.

[1] *Luc.*, XXIV, 45. — [2] *Joan.*, VI, 64. — [3] *Psal.* LXXXIV, 9. — [4] *Matth.*, XI, 29. — [5] *Joan.*, XIII, 14, 15. — [6] *Psal.* XCIII, 20. — [7] *Gen.*, I, 26. — [8] *Psal.* IV, 7. — [9] *Hebr.*, I, 3. — [10] *Isa.*, XIV, 13. — [11] *Psal.* XXII, 1, 2. — [12] *Apoc.*, VII, 17. — [13] *Psal.* XXII, 4. — [14] *Cant.*, II, 6. — [15] *Rom.*, V, 10. — [16] *Joan.*, XIV, 27. — [17] *Psal.* XXXVI, 25. — [18] *Cant.*, VIII, 8. — [19] *Joan.*, XII, 24. — [20] *Cant.*, II, 2. — [21] *Joan.*, XV, 5. — [22] *Jac.*, I, 17. — [23] *Joan.*, XV, 1. — [24] *Matth.*, X, 28. — (*a*) *Al.* discenda. — (*b*) *Edit. Ven.* terra. — (*c*) *Suppl.* a potestate.

gehennam; » obedientiam veritati, id est, Filio, quia ad hoc pertinet obedientia; benignitati, patientiam, id est, Spiritui sancto. Pro Christo, nostrum posse, nostrum nosse, nostrum velle. Nostrum posse, in subsidiis; nostrum nosse, in consiliis : nostrum velle, in desideriis.

6. *Descendet sicut pluvia in vellus.* Hic commendatur regnum Christi a tribus, scilicet ab origine, unde hoc : *Descendet sicut pluvia in vellus ;* ab utilitate, unde hoc : *Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis*; ab amplitudine, unde hoc : *Et dominabitur a mari usque ad mare.* Filius Dei venit ad nos, scilicet illusis veritas, errantibus via, mortuis vita, fatuis sapientia, infirmis medicina, captivis redemptio. Nota : Beata Virgo velleri comparatur, quia sicut de vellere fiunt vestes, ita caro Christi facta est de carne Virginis, quasi vestis ejus, unde [1] : « Et habitu inventus ut homo. » Nam de purissimis sanguinibus Christus assumpsit Mariæ virginis carnem. Et sicut vellus sine læsione sumitur de ove, sic Christus de Maria sine læsione exivit, et sine virili semine. Nam hæc [2] « porta clausa, » per quam vir non introivit. Et sicut vellus plenum est rore, ita Maria virtutis plenitudine, unde dicitur [3] : « Ave, Maria, gratia plena, Dominus tecum. » Ut solis radius intrat innoxius fenestram vitream, sic Dei Filius, imo subtilius, aulam virgineam, scilicet per carnis integritatem, gratiæ plenitudinem.

B. Virgo comparatur velleri.

9. *Coram illo procident Æthiopes.* Hi coram Deo cadunt, ut qui male credunt, ut hic : quidam a Deo, qui ab eo recedunt, unde hoc [4] : « Cadent a latere tuo mille; » quidam sub Deo, ut qui venialiter peccant, unde hoc [5] : « Justus septies (*a*) in die cadit, » etc.; et hoc [6] : « Justus si ceciderit, non collidetur; » quidam in Deum, ut qui ad lapidem angularem offendit.

10. *Reges Arabum et Saba dona adducent.* Ubi nos habemus *Reges Arabum et Saba*, Hebræi habent *Reges Schaba et Saba :* ut primum per schin scribatur, et tunc interpretatur Arabum; secundum per samech.

11. *Ex usuris et iniquitate redimet animas eorum.* Est usura injuriæ, unde in lege [7] : « Oculum pro oculo, dentem pro dente. » Sunt usuræ doctrinæ, unde hoc [8] : « Domine, quinque talenta tradidisti mihi, etc. » Sunt usuræ pœnæ et culpæ, unde hoc duobus modis exponitur.

Usura quadruplex.

13. *Parcet pauperi et inopi.* Judæus dicitur pauper, quia pauca habet, scilicet legem et prophetas; Gentilis inops, quia nihil, scilicet nec legem, nec prophetas.

16. *Superextolletur super Libanum.* Libanus interpretatur candidatio. Nota : est candor innocentiæ, unde hoc [9] : « Candidiores nive. » Est candor hypocrisis, unde hoc [10] : « Paries dealbatus. » Est candor gloriæ, unde hoc [11] : « Vestimenta ejus candida sicut (*b*) nix. »

Libanus.

PSALMUS DAVID LXXII.

1. *Quam bonus Israel Deus.* Novum Testamentum erat occultum in veteri, quantum ad verba, promissa, et opera. De primo [12] : « Abraham habuit duos filios, unum de ancilla, et unum de libera, quæ sunt per allegoriam dicta. » De secundo : Nam [13] « Abrahæ factæ sunt promissiones » ad litteram, nobis spiritualiter. De tertio, Dominus [14] : « In manu prophetarum assimilatus sum. » Nota : Aliquis cessat a laude Dei quatuor de causis : propter culpam, unde [15] : « Peccatori dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas? » Propter infirmitatem, unde Hieremias [16] : « A! a! a! Domine Deus, ecce nescio loqui, quia puer ego sum; » propter immensitatem Dei, unde Moyses dicit, se non posse loqui de Deo, quia [17] « impeditioris linguæ » erat,

Novum Testamentum in veteri occultum.

[1] *Philip.*, II, 7. — [2] *Ezech.*, XLIV, 1. — [3] *Luc.*, I, 28. — [4] *Psal.* XC, 7. — [5] *Prov.*, XXIV, 16. — [6] *Psal.* XXXVI, 24. — [7] *Levit.*, XXIV, 20. — [8] *Matth.*, XXV, 20. — [9] *Thren.*, IV, 7. — [10] *Act.*, XXIII, 3. — [11] *Marc.*, IX, 2. — [12] *Gal.*, IV, 24. — [13] *Gal.*, III, 16. — [14] *Ose.*, XII, 10. — [15] *Psal.* XLIX, 6. — [16] *Jerem.*, I, 6. — [17] *Exod.*, IV, 10.

(*a*, *Vulg. non habet* septies. — (*b*) *Vulg.* nimis velut.

non sufficiebat ad intelligentiam divinæ immensitatis; propter temporalium subtractionem, unde hoc [1] : « Confitebitur tibi, cum benefeceris ei; » et hoc [2] : « Si vero non fuerint saturati, et murmurabunt. »

7. *Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum.* Quidam peccant ex abundantia, de quibus hic; alii ex macie, ex paupertatis necessitate, et hi minus peccant. [3] « Divitias et paupertatem (*a*) ne dederis mihi : » divitias, inquam, unde hoc [4] : « Ne forte satiatus, evomam illud. » Ex paupertate, unde hoc [5] : « Et ne perjurem nomen Dei mei. » Alii peccant ex obstinatione, unde hoc [6] : « Peccator cum venerit in profundum vitiorum, contemnit. » Alii ex infirmitate, unde hoc [7] : « Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum. » Alii ex suggestione, unde hoc [8] : « Ab occultis meis munda me, Domine. »

Peccatores varii.

9. *Posuerunt in cœlum os suum.* Quidam ponunt in cœlum os suum, murmurantes contra Dominum per impatientiam, unde hoc [9] : « Si vero non fuerint saturati, murmurabunt; » alii derogant potentiæ divinæ, unde hoc [10] : « Numquid poterit Deus parare mensam populo suo? » quasi dicant : Non; alii male sentientes, ut Arius et Sabellius.

16. *Existimabam ut cognoscerem.* Nota : Quædam sunt bona mala bonis, ut plerumque affluentia temporalium, quando eis cor apponunt; quædam bona mala malis, ut sumptio corporis Domini, quando indigne sumitur. Sunt etiam quædam bona bonis, ut Ecclesiæ sacramenta; sunt quædam mala, malis mala (*b*), ut doctrina hereticorum. Sunt mala, malis bona, ut adversitates in præsenti, quando per illas ad Deum redeunt. Non autem simpliciter malum dicitur bonum, nec dabitur bonum, nisi in beneplacito Dei, nec aliquid simpliciter malum, nisi quod (*c*) displicet. Nota : Homo dicitur factus ad imaginem et similitudinem Dei secundum interiorem, id est, animam; sed dicitur microcosmus, secundum exteriorem, scilicet corpus, secundum quod dicitur pecus, jumentum : similiter alia sunt, quæ circa hominem sunt, sive extra hominem, ut divitiæ, et hujusmodi. Alia sunt in homine, ut proprietas. Homo etiam dicitur imago Dei secundum animam, et imago mundi secundum corpus.

Bonorum discrimen.

23. *Ut jumentum factus sum apud te.* Homo dicitur jumentum propter stoliditatem (*d*), unde hoc [11] : « Nolite fieri sicut equus et mulus; » propter fœtorem, unde hoc [12] : « Computruerunt jumenta in stercore suo; » propter laborem, unde hoc [13] : « Qui dat jumentis escam ipsorum; » propter mansuetudinem, unde hoc, secundum ultimam propositionem.

25. *Quid enim mihi est in cœlo? Quid* quandoque quærit de substantia, ut [14] : «Quid est veritas? » quandoque de quantitate, ut [15] : « Quid est homo? » quandoque de qualitate, ut : « Quid est homo, quod memor es ejus? » quandoque de utroque, ut hic : *Quid enim mihi est in cœlo*? id est, quantum vel quale præmium?

27. *Perdidisti omnes, qui fornicantur abs te.* Est fornicatio idololatriæ, unde illud [16] : « Si fornicaris, Israel, ne descendas in Dan, aut in Bethel. » Hoc dicitur de fornicatione idololatriæ. Fecerunt enim duos vitulos, quorum unum posuerunt in Dan, alium in Bethel. Est fornicatio cujusque peccati mortalis, unde hic : *Perdidisti omnes, qui fornicantur abs te*; temporalis, unde hoc [17] : « Fornicatores et adulteros judicabit Deus. » Est fornicatio spiritualis : sicut propter fornicationem separatur uxor a viro, sic per peccatum anima a Deo, tanquam uxor a viro, recedit. Nota quod fornicatio corporalis est species fornicationis spiritualis.

Fornicatio varia.

[1] *Psal.* XLVIII, 19. — [2] *Psal.* LVIII, 16. — [3] *Prov.*, XXX, 8. — [4] *Prov.*, XXV, 16. — [5] *Prov.*, XXX, 9. — [6] *Prov.*, XVIII, 1. — [7] *Psal.* VI, 3. — [8] *Psal.* XVIII, 13. — [9] *Psal.* LVIII, 16. — [10] *Psal.* LXXVII, 19. — [11] *Psal.* XXXI, 9. — [12] *Joel.*, I, 17. — [13] *Psal.* CXLVI, 9. — [14] *Joan.*, XVIII, 38. — [15] *Psal.* VIII, 5. — [16] *Osc.*, IV, 15. — [17] *Hebr.*, XIII, 4.

(*a*) *Vulg.* mendicitatem. — (*b*) *Edit. Ven.* bona mali bona, *perperam.* — (*c*) *Suppl.* Deo. — (*d*) *Edit. Ven.* soliditatem.

PSALMUS DAVID LXXIII.

1. *Ut quid, Deus, repulisti in finem.* Populus Dei populus Judæorum dicitur; similiter et gentilis populus Dei erat ante adventum Domini : sed populus Judæorum specialiter et beneficio amoris; populus gentilis tantum beneficio creationis. Nota : Primum beneficium Judæorum populo fuit per circumcisionem, unde hoc (v. 2) : *Memor esto congregationis tuæ, quam possedisti ab initio*, per fidem et circumcisionem. Secundum per liberationem, unde hoc : *Redemisti virgam hæreditatis tuæ*, populum Judæorum.

Beneficia Dei in Judæos denotata.

4. *Posuerunt signa sua, signa*; scilicet in signum futurorum; unde dictum est Achaz (*a*) ut peteret signum futuræ victoriæ a Domino. Est signum præsentium, unde dictum est pastoribus [1] : « Invenietis infantem pannis involutum; » tunc signum erat in præsenti. Est signum præteritorum, sicut hoc. Nota : Est tentatio violenta, scilicet adversitas; est tentatio deceptoria, scilicet prosperitas. De quibus dicitur hoc [2] : « Non me demergat tempestas aquæ, » id est, periculum adversitatis; « neque absorbeat me profundum, » id est, delectatio prosperitatis; « neque urgeat super me puteus os suum, » id est, desperationis.

Tentatio

12. *Deus autem rex noster ante sæcula operatus est salutem in medio terræ.* In communi, quia passio Christi omnibus æque profuit, quantum in se est : vel *in medio terræ*, id est, in Hierusalem, quæ est in medio terræ, id est, in superficie terræ. Nam [3] in sphærico corpore, quidquid est in superficie terræ, est in medio. Est salus temporalis, unde hoc [4] : « Homines et jumenta salvabis, Domine. » Est salus spiritualis, unde illud [5] : « Salus autem justorum a Domino. » Est salus finalis, unde illud [6] : « Qui in me credit, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. » Est etiam salus malorum.

17. *Æstatem et ver, tu plasmasti ea.* Juxta quatuor tempora anni, quatuor genera hominum assignari possunt. Nam ver, quia est initium, convenit incipientibus, unde in *Canticis* [7] : « Flores apparuerunt. » Æstas in charitate ferventibus. Autumnus in charitate refrigescentibus : nam autumnus est finis temporis, quod erit in tempore Antichristi, quando refrigescet charitas multorum; et tunc erit finis mundi. Hyemi comparantur, qui gelicidio peccati torpent; unde dicitur, quod calefaciebat se Petrus ad ignem Caiphæ, quia hyems erat, non tantum temporis, sed etiam peccatoris.

20. *Respice in testamentum tuum.* Tria solent oculum turbare : tenebræ, humor concretus, pulvis injectus. Hoc hic de oculo mentis, quem tenebræ infidelitatis impediunt. Humor concretus est peccatum, quod non est aliunde, sed ex carne. Ex pulvere est peccatum aliunde. Sed sic solent distinguere : nam quidam habent in oculo trabem; quidam festucam; quidam pulverem; quidam nihil, sed clare vident. Id est, quidam habent maximum et mortale peccatum; quidam minimum mortale peccatum; quidam veniale tantum; quidam nullum.

21. *Pauper et inops laudabunt nomen tuum.* Pauper dicitur divitiis, qui parum habet de divitiis. Pauper dicitur autem spiritu, qui parum habet de spiritibus (*b*). Spiritus carnis, mundi, dæmoniorum, Dei. Qui tamen habet spiritum Dei, ille non est pauper spiritu, sicut dives dicitur, qui multas habet divitias.

PSALMUS DAVID LXXIV.

2. *Confitebimur tibi, Deus, confitebimur.* Primo datur medicina ad removendos pravos humores; secundo, ad adhibendos bonos : tertio, quod dicit, docet alios facere. Nam primo est confessio, quæ mala expellit; secundo fit invocatio, quæ bonos humores at-

[1] *Luc.*, II, 12. — [2] *Psal.* LVIII, 16. — [3] Euclid., *Phænom.* — [4] *Psal.* XXXV, 7. — [5] *Psal.* XXXVI, 39. — [6] *Joan.*, VII, 38. — [7] *Cant.*, II, 12.

(*a*) *Edit. Ven.* Abrahæ. — (*b*) *Leg.* spiritualibus.

trahit; tertio narratio, scilicet prædicatio. Primum notatum est, cum dicit : *Confitebimur tibi, Deus*; secundum, cum dicit : *Invocabimus nomen tuum*; tertium, cum dicit : *Narrabimus mirabilia tua.* Nota : triplex est confessio, scilicet oris, cordis, operis; inchoativa, expletiva, consummativa. Indevotus, si invocat Deum, sibi judicium postulat; id est, contra se vocat, ut fur, de furto ut bene sibi accidat. Vel sic : est indevotio nequitiæ; est indevotio negligentiæ. Si autem ex nequitia indevotus Deum invocat, peccat, scilicet qui desperat, et contumax est, de quo dicitur[1] : «Oratio ejus fiat in peccatum.» Vel indevotus, si Deum invocat, peccat, vel judicium sibi postulat, id est, etiam si Deum invocat : sed non ex eo, quod invocat; sed ex indevotione, sicut dicitur : « Maledictus, qui peccat in spe, » de quo minus videtur; minus enim est peccare in spe, quam sine spe. Nota : Ecclesia debet ornari bysso castitatis, cocco martyrii, purpura pœnitentiæ, auro apostolorum, gemmis virginum.

Confessio triplex.

5. *Nolite exaltare.* Hic prohibet voluntatem peccandi, cum dicit : *Nolite exaltare cornu*; peccandi perseverantiam, cum dicit :

6. *Nolite extollere in altum cornu vestrum*; peccandi excusationem, cum dicit : *Nolite loqui adversus Deum iniquitatem*, contra Deum murmurationem. Nota sunt cornua bonorum, unde hoc (v. 11) : *Exaltabuntur cornua justi.* Sunt cornua malorum. Est cornu Deitatis, ut hic[2] : « Erexit cornu salutis nobis. » Sunt cornua crucis, unde hoc[3] : « Cornua in manibus tuis. »

9. *Quia calix in manu Domini vini meri plenus mixto.* In calice Domini est vinum merum in summo; fæx in imo; mixtum in medio. Sed tantummodo dicitur *plenus mixto.* Calix Domini[4] est justitia; vinum merum, jucunditas sola; fæx, amaritudo summa. Vel merum, æterna felicitas; fæx, infelicitas sempiterna; mixtum ex prosperis et adversis, temporalis mutabilitas. Hunc calicem Dominus in manu tenet, quia justitiam in opere exercet. Primo in hoc calice inebriata est angelica natura, et in eo eodem inebriata est humana natura. Angeli, qui ceciderunt, de fæce; stantes, de mero inebriati sunt. Humana natura cecidit; ideo de mero bibere digna non fuit. Sed quia suggestione alterius peccavit, de mero eam Dominus inebriare misericorditer voluit. Dominus autem ita monet, quod plenus mixto est calix usque in finem mundi : quia in quolibet prospera et adversa, tristia et læta sunt. *Dominus autem inclinavit ex hoc in hoc*, id est[5], in die bonorum, memento malorum; e converso, in prosperis memento adversorum; et e converso : quia *Dominus inclinavit ex hoc in hoc*, quia neutra pars hominum confirmata est (*a*) bono vel malo : ideo calix est in manu Domini, quia plenus est mixto. Sed fæx ad ima descendet in futuro, et merum ad summa, quia *fæcem non exinanitam bibent omnes peccatores terræ.* Soli boni de mero; soli mali de fæce bibent in fine mundi.

Calix Domini.

PSALMUS DAVID LXXV.

2. *Notus in Judæa Deus.* Hic commendat Dominum, quia manifestatur; unde dicit : *Notus in Judæa Deus*, quia ab omnibus confitetur, unde *in Judæa;* et quia per contemplationem, unde *in Israel*; ab opinione magnitudinis, et magnitudine opinionis, unde hic : *Magnum nomen ejus.* Magnitudo per *Magnum,* opinio per *Nomen* notatur. Nota : Interpretatio nominis sumitur quandoque secundum rei proprietatem, secundum veritatem, ut Salomon *Pacificus ;* quandoque secundum contrarietatem, ut Lucus, quia minime lucet, et Assyrii, *Dirigentes,* per contrarium, quia in Deum minime dirigunt; vel secundum consecutionem, vel similitudinem : nam sicut Assyrii olim persequebatur Judæos, ita de quibus hic fit mentio

Nominis interpretatio.

Antiphrasis.

[1] [illegible] — [2] [illegible] — [3] [illegible] — [4] Richard, in hunc ipsum psalmum. — [5] Idem, ut supra. — (*a*) *Suppl.* in.

persequuntur christianos. *Notus in Judæa Deus*, per philosophorum cognitionem, unde hoc [1] : « Cum Deum cognovissent, non sicut Deum glorificaverunt ; » per cultum, ut Judæis per amorem, unde hoc [2] : « Cognosco oves meas, et cognoscunt me meæ. »

Scutum. 4. *Arcum, scutum et gladium.* Scutum significat defensionem peccati, unde hoc : Scutum rotundum est, et caput protegit : et dicitur bona voluntas, unde hoc [3] : « Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti eum ; » et fidem : fides enim est prima, sicut scutum præponitur, unde Apostolus [4] : « Sumentes scutum fidei. »

6. *Omnes viri divitiarum in manibus suis.* Nota : fides nostra, sive mens, debet esse concava, quia repræsentat altare concavum in lege : sed sicut creat Deus vasa, ut sint, ita replet ea, ne vacua sint. Tale autem vas solo Deo repleri potest, sed totum corpore non potest. Deus autem major est illo vase, sed post Deum nihil est majus homine. Tale vas nullo nisi Deo repleri potest ; sed alio (*a*) potest infundi. Si ergo in tali vase infunditur cupiditas pecuniæ vel laudis, vel hujusmodi, non eis impletur, et ideo magis sitit talia. Si enim plenum esset his, non plus sitiret. Sed quia his non potest impleri, adhuc sitit talia; sed saturari hic non potest, quia nec impleri. Hic habes, quod potest quis Deo impleri, sed non totum capere ; nec potest quis temporalibus impleri, et quanto plus habet, tanto plus appetit : sic de avaro, qui nunquam potest satiari.

PSALMUS DAVID LXXVI.

2. *Voce mea ad Dominum clamavi.* Christus potest dici Idithun (*b*), id est, saliens. Nam [5] « venit saliens in montibus, transiliens colles. » Christus itaque saliens in tres montes ascendit. In primum (*c*) ascendit docere; in secundum, gloriam suam ostendere, scilicet in montem (*d*) Thabor ; in tertio, scilicet in montem Oliveti, ad Patrem orare. Primo cum turbis et discipulis assiliit in montem, eis solus prædicans. Secundo, relictis aliis, cum tribus saliit in montem Thabor. Tertio, omnes transiliens, ubi enim nullus sequitur, solus saliit, æqualis ad æqualem, Filius ad Patrem. Primo saliit a cœlo in virginis uterum; secundo a ventre in terram; tertio, a terra in crucem; quarto, a cruce in sepulchrum ; quinto, a sepulchro in infernum ; sexto, ab inferno ad cœlum. Nota : quædam transilire, ut attingamus, scilicet vitia, sicut legitur de cervo saliente in montibus. Quædam transilienda, quæ tangi non possunt, ut necessaria temporalia ad salutem, unde hoc [6] : « Exurge, excutere de pulvere, et [7] : Excute (*e*) pulverem de pedibus tuis; » et hoc [8] : « Divitiæ si affluant, nolite cor apponere. » Nota : Propheta clamat pro deviis, unde hoc [9] : « Deduc me, Domine, in via recta. » Clamat pro viatoribus, unde hoc [10] : « Ingrediar in veritate tua, » et hoc [11] : « Dirige in conspectu tuo viam meam. » Clamat pro pulsantibus, unde hoc [12] : « Lætetur cor meum, ut timiet nomen tuum, » et hoc [13] : « Pulsate, et aperietur vobis. » Primo corrigit errantes ; secundo dirigit itinerantes ; tertio admittit ad januam pulsantes. Christus itaque est [14] « via, veritas, et vita : » via corrigens, veritas dirigens, vita admittens.

6. *Renuit consolari anima mea.* Nota : Despecta est confessio, quam facit prosperitas. De talibus dicitur : « Cum nil intus prurit, sunt cælibes ; cum nil extra sævit, sunt fortes ; cum nullus molestat, mansueti ; cum omnia succedunt, tunc devoti. »

5. *Anticipaverunt vigilias oculi mei.* Tres nocturni in officio matutinali significant tres status Ecclesiæ : statum ante legem, in lege, post legem, scilicet in Evan- Nocturni tres in matutinis quid significent.

[1] *Rom.*, I, 21. — [2] *Joan.*, X, 14. — [3] *Psal.* V, 13. — [4] *Ephes.*, VI, 16. — [5] *Cant.*, II, 8. — [6] *Isa.*, LII, 2. — [7] *Matth.*, X, 14. — [8] *Psal.* LXI, 11. — [9] *Psal.* CVI, 7, quoad sensum. — [10] *Psal.* LXXXV, 11. — [11] *Psal.* V, 9. — [12] *Psal.* LXXXV, 11, — [13] *Matth.*, VII, 7. — [14] *Joan.*, XIV, 6. — (*a*) *Leg.* aliud. — (*b*) *Edit. Ven.* Judithum. — (*c*) *Item* primo, *et sic deinde* secundo... tertio. — (*d*) *Item* monte, *et sic deinde* montem Oliveti. — (*e*) *Item* Excutere.

gelio. Unde etiam in tertio nocturno legitur Evangelium.

Homo tribus malis affligitur, et in quatuor bonis consolatur.

10. *Aut continebit in ira sua misericordias suas?* Tria sunt mala, in quibus affligitur homo; quatuor bona, in quibus consolatur. Unum malum exterius sub homine; aliud exterius in homine; aliud interius in homine. Primum exterius sub homine, cum in his, quæ foris sunt, damna patitur; secundum exterius in homine, cum caro ejus infirmatur; tertium interius in homine, vermis conscientiæ. His tribus malis quatuor bona opponuntur, ut misericordiam ira non contineat, sed beneficia propitii (*a*), irati flagella transcendant. Nam bonum exterius sub homine, in tranquillitate temporalium; bonum exterius in homine, in sanitate corporum; bonum interius in homine, securitas conscientiarum; bonum interius supra hominem, dulcedo cœlestium gaudiorum. Plus ergo confert propitius, quam iratus.

11. *Et dixi : Nunc cœpi,* id est, incœpi, id est : nunc primo intellexi, vel : nunc accepi aliquid, unde securus sum.

14. *Deus, in sancto via tua.* Christus est via, veritas, et vita : vita tua Christus est. Et via Christus homo, est patria Deus. Christus est via in humilitate, patria in divinitate : via, per quam venitur; patria, ad quam itur : veritas, in qua manetur, ut ad veritatem et patriam, id est vitam, pervenires, et permaneres. Ipse est, per quem venias, ad quem venias, quo pervenias.

16. *Redemisti filios Jacob et Joseph,* id est, Judæos, et Gentiles per Joseph significatos; et tunc *Joseph* erit accusativus. *Redemisti filios Jacob, et filios Joseph*, id est Christi, et sic *Joseph* erit genitivus. Primo: *Redemisti*, repetitur (*b*) secundo, *filios*.

18. *Vox sonitus aquarum.* Aqua significat utilitatem et copiam, unde hoc [1] : « Effuderunt sanguinem sanctorum, velut aquam, » quia viliter et abundanter. Lapsum nota, unde hoc [2] : « Sicut aqua effusus sum ; » quia passio Christi fuit occasio lapsus Judæis. Nota : tria considerantur in aqua : nam fluit, mundat, et potat. Secundum hoc, quod fluit, accipitur pro primordiali materia, fluida et informi : sicut enim (*c*) illa materia fuit apta recipere omnes materias et formas, ita et aqua cujuslibet rei, cum infunditur, formas capit; unde hoc [3] : « Spiritus Domini ferebatur super aquas, » quia mens artificis secundum hanc formam significat populum : nam aqua præterit, et venit, nam hoc [4] :

Tempora prætereunt more fluentis aquæ.

Sic generatio generationi succedit; unde etiam in *Apocalypsi* [5] : « Aquæ multæ, populi multi : » et hic secundum hanc proprietatem, aqua dicitur concupiscentiæ, quibus homines fluunt; et mors, qua effluunt; et gehenna, quo (*d*) perfluunt, id est, peccatum et mortem, et pœnam æternam, unde [6] : « In diluvio aquarum multarum, ad Deum non approximabunt, » quasi, qui habebunt peccatum in morte, vel qui punientur æternaliter. Si enim de lacrymis exponeretur, potius esset dicendum : Verumtamen non nisi in diluvio aquarum multarum ad Deum approximabunt. Secundum quod inundat aqua, baptismum, qui mundat a peccato; vel dona Spiritus sancti, unde hoc [7] : « Omnes sitientes, venite ad aquas. » Secundum quod potat, significat sapientiam, unde in *Ecclesiastico* [8] : « Aqua sapientiæ potavit eos. » Vel aqua, litteralis sensus legitur, unde Dominus convertit aquam in vinum, id est, litteralem sensum in spiritualem. Vel aqua, prava doctrina, unde in *Pvoverbiis* [9] : « Aquæ furtivæ dulciores sunt, » quia hæretici doctrinam suam dulcioribus verbis componunt. Aqua in cadendo dicitur pluvia, vel ros, vel stillicidium.

[1] *Psal.* LXXVIII, 10. — [2] *Psal.* XXI, 15. — [3] *Gen.*, I, 2. — [4] Ovid., *Fast.*, lib. VI. — [5] *Apoc.*, XVII, 15. — [6] *Psal.* XXXI, 6. — [7] *Isa.*, LV, 1. — [8] *Eccli.*, XV, 3. — [9] *Prov.*, IX, 17. — (*a*) *Edit. Ven.* proprii. — (*b*) *Item* reperitur. — (*c*) *Item* etiam. — (*d*) *Item* qua.

PSALMUS DAVID LXXVII.

1. *Attendite, popule meus, legem meam.* Judaicus populus dicitur vetus: vetus propter vetustatem temporis, unde dicitur primogenitus: unde dicitur, quod Abraham fuit prima via credendi propter vetustatem, unde hoc[1]: « Novis supervenientibus, vetera projicietis; » propter culpam, unde Apostolus[2]: « Exuite (*a*) veterem hominem, et induite novum. » Deus eos, quibus loquitur, vult esse sollicitos, unde dicit: *Attendite.* Reddit benevolos, unde dicit: *Popule meus,* attentos, unde: *Legem meam:* nam quia Dei est, debent eam audire; ad audiendum assiduos: *Inclinate aurem vestram.*

3. *Aperiam in parabolis os meum.* Quælibet persona habet os suum. Patris os Filius, unde hoc[3]: « Osculetur me osculo oris sui; » unde Job[4]: « Audient sonum de ore ejus procedentem. » Ibi autem dicitur, quod Filius est os; sonus oris est Spiritus sanctus, unde hoc[5]: « Factus est repente de cœlo sonus. » Os etiam Filii, sunt apostoli, unde[6]: « Os meum loquetur sapientiam. » Os Spiritus sancti, prophetæ, unde[7]: « Os enim Domini locutum est. » Unde, quamvis indifferentia sint opera Trinitatis, quælibet tamen persona dicitur habere statum proprium, et tempus suum: ab initio usque ad incarnationem Christi, Patri; ab incarnatione usque ad missionem Spiritus sancti, Filio; a missione Spiritus sancti usque ad diem judicii, Spiritui sancto. Nam tempus creationis, Patri; tempus prophetarum, Spiritui sancto, quia ea locuti sunt; tempus apostolorum, Filio, qui eos misit.

Loquar propositiones ab initio. Nota: Christus est initium sive[8] « principium, et finis, » finale principium, finis principalis; principium perfectum, præter finem; finis infinitus, propter juge principium. Quia enim, ubi incipit, et ubi finit, semper incipit. Semper incipit: nam nec perfecto carere, nec defectum potest incurrere: et ita carens defectu, perfectus est, quia est Alpha et Omega.

5. *Suscitavit testimonium in Jacob.* Jacob *luctatio* interpretatur. Nota: Quadruplex lucta; nam luctamur contra carnem, contra falsos fratres, contra diabolum, contra Deum. Hæc autem quatuor repræsentant quatuor luctas Jacob. Nam luctatus est cum fratre suo in utero; quæ lucta repræsentat primam: nam frater ejus de eadem carne. Luctatus quodam modo cum eodem, quando abstulit primogenita; hæc repræsentat circa falsos fratres luctam: nam ibi fuit fraus. Luctatus est cum Laban; hæc contra diabolum. Luctatus est contra angelum; hæc est contra Deum.

8. *Generatio, quæ non direxit cor suum.* Est duplex generatio, sive nativitas corporalis, scilicet in utero, ex utero. De primo[9]: « Quod natum est in te (*b*), de Spiritu sancto est. » De secundo[10]: « Puer (*c*) natus est nobis. » Ita generatio spiritualis duplex: gratiæ infusio, et gloriæ collatio. De primo[11]: « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto. » De secundo[12]: « In generatione, cum sederit filius hominis, etc.

9. *Filii Ephrem intendentes.* Super *Paralipomenon* legitur sic: « Fabulantur Hebræi, quod filii Ephrem, adhuc vivente patre, conati sunt reverti in terram promissionis. Sed in Geth (*d*) Palæstinorum occisi sunt. » Unde, cum cæteræ tribus de Ægypto irent ad terram promissionis, per desertum adducuntur, ne viderent ossa fratrum suorum. Unde textus in *Paralipomenis* (*e*)[13]: « Occiderunt filios Ephraim, ut invaderent promissiones eorum. » Unde hoc dicitur: *Filii Ephrem conversi sunt in die belli.*

[1] *Levit.*, XXVI, 10. — [2] *Ephes.*, IV, 24. — [3] *Cant.*, I, 1. — [4] *Job*, XXXVII, 2. — [5] *Act.*, II, 2. — [6] *Psal.* XLVIII, 4. — [7] *Isa.*, I, 20. — [8] *Apoc.*, I, 8. — [9] *Matth.*, I, 20. — [10] *Isa.*, IX, 6. — [11] *Joan.*, III, 3. — [12] *Matth.*, XIX, 28. — [13] I *Paral.*, VII, 21.

(*a*) *Vulg.* Expoliantes vos. — (*b*) *Vulg.* ea. — (*c*) *Vulg.* Parvulus. — (*d*) *Edit. Ven.* Jeth. — (*e*) *Edit. Ven.* parabolis.

Tanis quid. 12. *In campo Taneos.* Tanis interpretatur *humile mandatum* et humilitas debet esse in mandato præcedens, unde hoc[1] : « Filii, accedens ad servitutem Dei, præpara animam tuam; » concomitans, unde hoc[2] : « Discite a me, quia mitis sum et humilis corde ; » subsequens, unde hoc[3] : « Cum omnia bene feceritis, dicite, quia inutiles servi » estis, et tunc nos debemus humiliari. *Coram patribus eorum fecit mirabilia in campo Taneos.* Deus, justificando peccantes, facit mirabilia, et hoc voluntarie, unde dicit : « Nihil facit invitus; » manifeste, unde hoc : *Coram patribus*, ubi prius fuerunt tenebræ infidelitatis et ignorantiæ, unde : *In terra Ægypti,* nam Ægyptus tenebræ sunt; cum humilitate : *In campo Taneos :* Tanis, humile.

Tanis, humilis.

14. *Et perduxit eos in nube diei.* Columnæ significant angelos, unde hoc[4] : « Columnæ cœli contremiscunt ante Deum. » Significant apostolos, unde hoc[5] : « Ego confirmavi columnas ejus. » Quandoque carnem Christi, unde dicitur, quod Judæos præcedebat columna nubis in die, et columna ignis in nocte, quæ Christum repræsentat : nam ibi lumen, etc., scilicet divinitas, et humanitas, scilicet cereus paschalis, qui Christus dicitur : columna nubis, secundum quod homo; columna ignis, secundum quod Deus. Et columna Novum Testamentum, unde[6] in tabernaculo erat basis sub columna, quia Novum Testamentum sumit auctoritatem a Veteri.

Cereus paschalis.

26. *Transtulit austrum de cœlo.* Nescitur unde veniat ventus, et est validus, et dissolvit, et in altum extollit. His similitudinibus, prædicatores ventis comparantur : nam nescitur, unde veniat prædicator, unde hoc[7] : « Qui educunt (*a*) ventos de thesauris suis; » unde hoc[8] : « Nescis (*b*) spiritus hominis unde veniat, aut quo vadat; » et quia valida est prædicatio, unde hoc[9] : « Quis me separabit a charitate Christi? » quia et peccatum dissolvit, unde hoc[10] : « Mittit crystallum suam, sicut buccellas; » et quia in altum se extollit quandoque, unde hoc[11] : « Sive sobrii sumus, sive excedimus, vobis. »

27. *Et pluit super eos sicut pulverem carnes.* Pulvis significat malum a rore gratiæ aridum, unde hoc[12] : « Tanquam pulvis, quem projicit ventus a facie terræ; » quandoque superbiam, unde hoc[13] : « Gloriam meam in pulverem deducam, » id est, bona opera mea in superbiam; quandoque abundantiam et subtilitatem, unde hoc : « Quia Deus abundanter subtilitatem Scripturæ aperit. » Quandoque virtutes, unde hoc : « Qui sine humilitate virtutes congregat, pulverem in ventum portat; » quandoque mortalitatem, unde hoc[14] : « Ecce nunc in pulvere dormiam; » quandoque culpam venialem, unde hoc[15] : « Excutite pulverem de pedibus vestris. »

34. *Diluculo veniebant ad eum.* Quidam veniunt ad Deum per fidem, unde hoc[16] : « Venite ad me, omnes, qui laboratis et onerati estis. » Quidam abeunt a Deo per culpam, sicut legitur de filio patrisfamilias, qui « abiit[17] in regionem longinquam. » Quidam redeunt ad Deum per pœnitentiam, unde hoc[18] : « Revertere, Sunamitis (*c*). »

39. *Et recordatus est, quia caro sunt, spiritus vadens, et non rediens.* Hic ostendit Dei clementiam, unde dicit: *Recordatus est*; hominis miseriam, unde dicit : *Caro sunt :* quæ miseria consistit in duobus: in potentia peccandi, unde dicit: *Spiritus vadens*; et impotentia resurgendi, unde dicit, quod homo redire per se non potest; sed refertur ad hunc terminum *Redire,* nec ad hunc potest. Non enim homo potest hoc, scilicet redire per se; sed per se redire potest, quia ex libero arbitrio, gratia adjuvante.

45. *Misit in eos cœnomyiam* (*d*). Cœno-

Cœno-

[1] *Eccli.*, II, 1. — [2] *Matth.*, XI, 29. — [3] *Luc.*, XVII, 10. — [4] *Job*, XXVI, 11. — [5] *Psal.* LXXIV, 4. — [6] *Exod.*, XXVII, 10, etc. — [7] *Psal.* CXXXIV, 7. — [8] *Joan.*, III, 8. — [9] *Rom.*, VIII, 35. — [10] *Psal.* CXLVII, 17. — [11] II *Cor.*, V, 13. — [12] *Psal.* I, 4. — [13] *Psal.* VII, 8. — [14] *Job*, VII, 21. — [15] *Matth.*, X, 14. — [16] *Matth.*, XI, 28. — [17] *Luc.*, XV, 13. — [18] *Cant.*, VI, 12.

(*a*) *Vulg.* producit.— (*b*) *Edit. Ven.* Nescit.— (*c*) Vulg. *Sulamitis.*— (*d*) Edit. Ven. *Cynomyiam*, et sic deinceps.

myia quid. myia, musca canina, et significat caninos mores: canes enim non venerantur patres suos. Nota autem tres esse patres, scilicet Deum, hominem, diabolum. Nos facimus voluntate Deum patrem; hominem patrem necessitate; diabolum malignitate. Primus homo pater; secundus, diabolus; tertius, Deus. Primus gignit; secundus rapit; tertius eripit. Primus ad naturam carnis; secundus ad pœnam mortis; tertius ad gaudium æternitatis. De primo[1]: « Honora patrem et matrem. » De secundo[2]: « Vos ex patre diabolo estis. » De tertio[3]: « Pater noster, qui es in cœlis. » Sub primo carnaliter vivimus; sub secundo mortaliter delinquimus: sub tertio, fideliter regnamus.

48. *Possessionem eorum igni.* Hic nota ignem, concupiscentiam, sive cupiditatem. Nota: tria in nobis, sive nos in tribus considerare debemus, scilicet in concupiscentia carnali, in sensu animali, in mente rationali. Hæc (*a*) in paradiso uniuscujusque sunt, scilicet vir, mulier et serpens. Concupiscentia prurit; delectatur animalitas; consentit rationalis voluntas: sic peccatum perficitur, et sic homo a paradiso per se ipsum ejicitur.

52. *Perduxit eos, tanquam gregem, in deserto.* Est desertum locus vitiorum, scilicet mundus, unde Joannes prædicabat in deserto. Est desertum locus damnatorum, unde hoc[4]: « Ruit ventus a regione deserti. » Est desertum locus cupidorum appetitus, unde hoc[5]: « Adducet Dominus urentem ignem (*b*) de deserto. » Est desertum vita justorum in præsenti, unde hoc[6]: « Pinguescent speciosa deserti. » Est desertum vita Sanctorum, scilicet beatitudo, unde hoc[7]: Pastor « reliquit nonaginta novem oves in deserto. » Est desertum virtutis progressus, unde hoc[8]: « Quæ est ista, quæ ascendit per desertum? » Hic nomine deserti, ad litteram intelligitur Judæorum, et mystice mundus. Quidam credebant Deum esse imaginem; quidam in imagine; quidam ex imagine. Nam quidam credebant, quod illud aurum esset Deus; quidam non aurum, sed numen quod auro præsidebat; alii credebant ex auro constare, et numine illi auro præsidente.

(Desertum)

64. *Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt.* Quatuor sunt vitia principalia, quibus homo cadit in præsenti, id est, superbia, avaritia, invidia, ira. Primum, in Patrem; secundum, in Filium; tertium in Spiritum sanctum; quartum in proximum. Superbia, contra Patrem; avaritia, contra Filium; invidia, contra Spiritum sanctum; ira, contra proximum. Nam Patri attribuitur potentia: qui autem superbit, contra potentiam facit. Filius quasi prodigus fuit; nam seipsum et omnia pro humano genere dedit: qui ergo avarus est, peccat in Filium. Invidia contra Spiritum sanctum, qui dicitur amborum benignitas. Ira, quando proximus offenditur.

(Vitia quatuor principalia.)

66, 67. *Et percussit eos in posteriora..... Et elegit tribum Juda.* Hic notatur confessio, inde dicit: *Juda*; in operibus Dei speculatio, unde: *Sion*; ex his sanctificatio, unde dicit: *Ædificavit.* Fortitudo, ibi: *Elegit Deus*; subjectio, ibi: *Servum suum.* Qui hæc habet, eligitur a Deo, sicut hic dicitur. Nota: Arca capta fuit a Philisthæis, et eam posuerunt juxta idolum; et pro illo peccato puniti sunt. Nam cum veniebant ad secreta naturæ, mures de terra ebullientes corrodebant extales eorum eminentes; et ut hi possent evadere malum, fecerunt anos aureos, et posuerunt circa arcam. Sic cum homo habet infirmitatem in aliquo membro, facit tale membrum de cera, et ponit super reliquias.

(Confessio.)

PSALMUS DAVID LXXVIII.

1. *Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam,* etc. Aliquid quandoque sumitur materialiter, allegorice, moraliter, anagogice. Unde hoc nomen, *Templum,* juxta historiam, significat domum quam fecit Salomon: juxta allegoriam, corpus Dominicum, unde

(Aliquid multipliciter sumitur)

[1] *Exod.*, XIX, 32. — [2] *Joan.*, VIII, 44. — [3] *Matth.*, VI, 9. — [4] *Job*, I, 19. — [5] *Ose.*, XIII, 15. — [6] *Psal.* LXIV, 13. — [7] *Luc.*, XV, 4. — [8] *Cant.*, III, 6.

(*a*) *Edit. Ven.* Hic. — (*b*) *Vulg.* ventum.

hoc [1]: « Solvite templum hoc; » per moralem expositionem, quemlibet fidelem, unde hoc [2]: « Templum Spiritus sancti, quod estis vos: » per anagogen, vitam æternam, unde hoc [3]: « Adorabo ad templum sanctum tuum. » Sic et hoc nomine Hierusalem debet intelligi.

. *Effuderunt sanguinem eorum.* Est effusio supplicii, unde hic; est effusio orationis, unde hoc [4]: « Effundo in conspectu ejus orationem; » est effusio peccati, unde hoc [5]: « Effundite coram illo corda vestra. » Quid hic [6]: « Effunde frameam? »

Zelus

5. *Accendetur velut ignis zelus tuus.* Zelus proprie amor viri in uxorem; et zelus castitatis exactio intelligitur. Nam sicut sponsus uxorem flagellat, ut ab ea exigat castitatem; sic Christus, scilicet sponsus, Ecclesiam, ne cum diis fornicetur idololatrando, vel mortaliter peccando. Nota: Sicut ad prolis procreationem operatur sponsus et sponsa; sic ad procreanda opera, quasi filios, comparat (a) Christo Ecclesia, scilicet sponsa: sola sponsa exterius, sponsus interius: sponsa, aquam et oleum ministrando, et hujusmodi; sponsus, interius propagando, unde potest dici (v. 9): *Adjuva nos, Deus salutaris noster;* et [7]: « Ego, non ego operor illud, sed gratia Dei mecum, » unde Apostolus [8]: « Coadjutores Dei sumus. »

8. *Ne memineris iniquitatum nostrarum.* Nota Prophetam misericordiam Dei postulantem, unde: *Ne memineris*; peccati confessionem, unde dicit: *Iniquitatum nostrarum*; peccati præteritionem, sive deletionem, unde dicit: *Antiquarum*; gratiam Dei, opus hominis prævenientem, unde: *Cito anticipent nos misericordiæ tuæ*; hominem infirmum et impotentem, ibi: *Quia pauperes facti sumus nimis.* Vera paupertas consistit ibi, ut non sit substantiæ vel corporis proprietas, nec operis, nec quietis libertas, ut illi qui sunt in claustro, quia nec habent substantiam, nec operis libertatem, nec laborem, quando volunt, nec quietem.

Paupertas vera.

11. *Intret in conspectu tuo gemitus compeditorum.* Fratres, arduum nimis est, quo ascendere molimur; altum, quo penetrare cupimus: ideo expeditos vos condecet, et liberales. In altum enim repere honestum, et per angustam introire difficile est. Si vis elevari et intromitti, depone pondus oneris, et inflationem tumoris. Exonerari cupiens, dicit Apostolus [9]: « Quis me liberabit de corpore mortis hujus? » Ut tumorem superbiæ deponamus, invitamur in Evangelio per camelum, qui non potest per foramen acus introire, nisi deponat sarcinas, onus mortalitatis, et tumorem peccati.

PSALMUS DAVID LXXIX.

2. *Qui regis Israel, intende.* Quatuor sunt genera Prælatorum, scilicet pastor, mercenarius, fur, et lupus. Primus imitandus, secundus tolerandus, tertius cavendus, quartus baculo arcendus. De primo [10]: « Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis. » De secundo: « Mercenarius est, qui videt lupum venientem et fugit. » De tertio: « Fur enim venit, ut furetur. » De quarto: « Lupus rapit et dispergit oves.

Prælatorum genera quatuor

Qui deducis velut ovem Joseph. Joseph interpretatur *augmentum*, et significat Ecclesiam, quæ crescit augmento, numero, et merito. Nam dilatatum est tabernaculum Jacob tribus modis, scilicet spe certa, fide vera, charitate non ficta. Nota: hoc nomen, *Charitas*, convenit quandoque Creatori, quandoque creaturæ: quando Creatori, tunc est nomen Dei, et tunc est essentiale, tunc est personale: quando essentiale, toti Trinitati convenit, ut Trinitas est charitas; quando est personale, tunc convenit appropriato vocabulo Spiritui sancto. Et tamen convenit Patri, unde Apostolus [11]: « Gratia Domini Jesu Christi, et charitas Dei, et communi-

Joseph quid.

Charitas

[1] *Joan.*, II, 19. — [2] I *Cor.*, III, 17. — [3] *Psal.* V, 8. — [4] *Psal.* CXLI, 3. — [5] *Psal.* LXI, 9. — [6] *Psal.* XXXIV, 3. — [7] I *Cor.*, XV, 10. — [8] I *Cor.*, III, 9. — [9] *Rom.*, VII, 24. — [10] *Joan.*, X, 11, 12, 10, 12. — [11] II *Cor.*, XIII, 13.

(a) *Leg.* cooperatur.

catio sancti Spiritus, » etc. Quandoque est nomen creaturæ; quandoque nomen virtutis, unde hoc [1] : « Charitas, fides, spes, » sunt tres virtutes; quandoque nomen motus, unde hoc : « Charitas est motus ad diligendum Deum propter se, et proximum propter Deum; » quandoque opus, unde hoc [2] : « Majorem charitatem (a) nemo habet. » etc., id est, majus opus.

Claudicare in malo.

3. *Excita potentiam tuam, et veni.* Claudicare, in malo accipitur. Nam Judæi dicuntur claudi, unum testamentum observantes. Nos autem utrumque observantes, utroque pede incedimus in bono : unde Jacob, qui uno pede claudicabat, nos significat. Nam unum debemus habere suspensum, id est, amorem mundi; et super alium debemus incedere, id est, amorem Dei.

Tempora sex.

6. *Cibabis nos pane lacrymarum.* Puniti sunt ante adventum Christi, sed ad consolationem. Nota : sex sunt tempora : primum increpationis, quando dictum est primis parentibus [3] : « Quacumque die comederitis, morte moriemini; » secundum castigationis, bene est enim castigatum genus humanum, quando in arca Noe ad unum octonarium redactum est; tertium sacrificationis, tunc enim circumcisio data fuit Abrahæ in signum; quartum prohibitionis, quando dedit legem, quia prohibendo dedit, dicens [4] : « Non fornicaberis (b), non furtum facies; » quintum demonstrationis, quando prophetæ certi de adventu Christi demonstrando, dicebant [5] : « Ecce veniet Dominus, et non tardabit; [6] ecce merces ejus cum eo; » sextum reconciliationis, quando Christus venit in carne. Primo tempore homo mundatus est a peccato; secundo, conculcatus est in peccato : tertio, angariatus pro peccato; quarto, humiliatus sub peccato; quinto, consolatus de peccato; sexto, liberatus a peccato. Nota :

Vita

vita præsens dicitur panis : nam in pane tria sunt necessaria : farina, id est, bona actio, unde [7] : « Operamini cibum, qui non perit, sed qui manet in vitam æternam; » et aqua, unde hoc [8] : « Effundam sicut aquam cor meum (c) in conspectu tuo, » scilicet, lacrymas; et ignis, scilicet charitas, quæ illa duo consolidat et coadunat, unde hoc [9] : « Ignem, » id est, charitatem, « veni mittere in terram. »

persona panis dicitur.

Maceria quid.

13. *Ut quid destruxisti maceriem ejus?* Maceries est murus sine cœmento, et significat Christum, qui est natus sine viri semine, unde in *Canticis* [10] : « In caverna maceriæ, » id est, in fide vulnerum Christi, qui est muratio Ecclesiæ, id est, vineæ, et significat murationem, ut hoc. Nota : Murus significat opera virtutum, unde hoc [11] : « Urbs fortitudinis nostræ Sion, » in qua est murus, et antemurale, scilicet virtutes, et opera bona, quæ cœmento charitatis conduntur (d). Est murus peccati, qui est inter nos et Deum, ne transeamus, quoniam non potest homo durare in præsenti, sed transire, unde hoc [12] : « In Deo meo transgrediar murum. » Quandoque defensionem, unde in Ezechiele [13] : « Non ascendistis ex adverso, nec opposuistis murum pro domo Israel. » Quandoque sanctos, unde Hieremias [14] : « Tradidit in manus inimici muros turrium ejus, » id est, apostolos, qui sunt muri fidelium. Quandoque Christum, unde [15] : « Luxit antemurale, et murus dissipatus est, » id est, Christus lugere cum nos facit, luget; et dissipatus est, cum Ecclesiam non defendit. Quandoque validas orationes, unde in *Canticis* [16] : « Si murus est, » etc. Quandoque divinam potentiam, unde Hieremias [17] : « Clamavit cor meum ad Dominum super murum filiæ Sion. » Unde tres leguntur famosissimæ superbiæ : prima dæmonum, unde [18] : « Ponam sedem meam ad Aquilonem; » secunda pravorum parentum, unde [19] : « Increpasti su-

Murus quid significet.

[1] I *Cor.*, XIII, 13. — [2] *Joan.*, XV, 13. — [3] *Gen.*, II, 17. — [4] *Exod.*, XX, 14, 15. — [5] *Habac.*, II, 3. — [6] *Isa.*, XL, 10. — [7] *Joan.*, VI, 27. — [8] *Thren.*, VIII, 19. — [9] *Luc.*, XII, 49. — [10] *Cant.*, II, 14. — [11] *Isa.*, XXVI, 1. — [12] *Psal.* XVII, 30. — [13] *Ezech.*, XIII, 5. — [14] *Thren.*, II, 7. — [15] *Thren.*, II, 8. — [16] *Cant.*, VIII, 9. — [17] *Thren.*, II, 18. — [18] *Isa.*, XIV, 13. — [19] *Psal.* CXVIII, 21.

(a) *Vulg.* dilectionem. — (b) *Vulg.* Non mœchaberis. — (c) *Vulg.* Effunde... tuum. — (d) *Leg.* condiuntur.

perbos; » tertia Judæorum, unde hoc [1]: « Absconderunt superbi laqueum mihi. »

PSALMUS DAVID LXXX.

Ecclesia per torcular significatur.

1. *Pro torcularibus* (*a*). In titulo agitur de Ecclesia, quæ per torcular significatur, quia sicut in torculari fit separatio vini a vinaceis, olei ab amurca, ita in pressura Ecclesiæ, boni a malis separantur, aurum in fornace probatur. Nota : hic fit triplex separatio in Ecclesia : ibi enim separantur boni a malis, corpus ab anima, sensus a littera. Unde quidam psalmi intitulantur *Pro torcularibus*, id est, Ecclesiis. De prima separatione Hieremias [2]: « Torcular calcavit Dominus filiæ Juda, » id est, separavit bonos a malis, dando bonis præmia, malis supplicia. De secundo [3]: « Torcular calcavi solus; » torcular, scilicet, quia est separatio corporis ab anima. Calcant allophyli, id est, tyranni, qui separant corpus ab anima. De tertia [4]: « Redundabunt torcularia vino, » id est, exponent (*b*) mystico intellectu, in quibus sensus occultus separatur a littera. Torcular, propter triplicem separationem quæ fit in Ecclesia, significat Ecclesiam. Torcular etiam significat legem, qua Judæi premebantur, unde in Evangelio [5]: « Plantavit (*c*) paterfamilias vineam, et sepe circumdedit, et fodit in ea torcular : » quia Judæis dedit legem. Ibi etiam significat altare, quod habebant Judæi.

Separatio triplex in Ecclesia.

Status hominum quatuor.

4. *In insigni die solemnitatis vestræ.* Nota quatuor status hominis : ante peccatum; in peccato ante legem; in lege; in tempore gratiæ. Primus appellatur crepusculum; secundus, nox; tertius, diluculum; quartus, dies. Crepusculum hic intelligitur quædam deliberativa impulsio pravæ voluntatis; nox perpetrata vitia (*d*) ex negligentia, ut ignorantia propriæ infirmitatis; diluculum, signum quoddam rediturae incolumitatis; dies, restitutio sanitatis. Ante peccatum fuit homo in primo crepusculo, scilicet vergente die ad occasum, quasi inter diem et noctem. Usque ad diem fuit in morte, unde hoc [6]: « Habitantibus in regione umbræ mortis, » etc. In lege diluculum, quia appropinquabat, quasi dies, veritas, et e converso est dies, unde hoc [7]: « Hæc est dies, quam fecit Dominus. » Nota : Oleum tria facit : illuminat, reficit, et sanat. Sic sancti illuminant, unde hoc [8]: « Vos estis lux mundi; » reficiunt, unde hoc [9]: « Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; » et pastor triplici pane oves debet reficere, scilicet verbo, exemplo, adjumento. Sanat, unde [10]: Samaritanus apposuit vinum et oleum in curatione vulnerati. Sic prælati austeritatem et mansuetudinem debent subditis proponere, et hac similitudine sancti dicuntur *oleum*.

Prælati cum subditis quomodo se gerere debeant.

6. *Cum exiret de terra Ægypti, linguam, quam non noverat, audivit.* Ægyptus, tenebræ : de Ægypto exire, est tenebras ignorantiæ deserere. Cum de Ægypto exivimus (*e*), linguam ignotam audivimus, id est, linguam angelicam, et inspirationem divinam. Lingua ignota, visitatio angelica : lingua ignota, inspiratio divina, unde Apostolus [11]: « Si linguis hominum loquar, et angelorum. » Has linguas audire non possunt, qui Ægypti tenebras aspiciunt. Sequitur :

(*f*) 7. *Divertit ab oneribus dorsum ejus,* id est, rationem sarcina peccatorum pressam, quia est in medio, et duobus inferioribus gloriatur. Nam sicut mundus major constat ex quinque, scilicet terra, aqua, aere, firmamento, cœlo empyreo, quasi semper ascendendo; sic microcosmus, id est minor mundus, id est homo, constat ex quinque, quibus est progressus ad sapientiam : sensu, imaginatione, ratione, intellectu, intelligentia. Sensu corporea comprehenduntur; imaginatione, corporum proprietates quæ videri non possunt, et spiritus creati qui (*g*)

Major mundus.

Minor mundus.

[1] *Psal.* CXXXIX, 6. — [2] *Thren.*, I, 15. — [3] *Isa.*, LXIII, 3. — [4] *Joel.*, II, 24. — [5] *Matth.*, XXI, 33. — [6] *Isa.*, IX, 2. — [7] *Psal.* CXVII, 24. — [8] *Matth.*, V, 14. — [9] *Rom.*, XII, 20. — [10] *Luc.*, X, 34. — [11] I *Cor.*, XIII, 1.

(*a*) In cæt. edit. legitur *Exultate Deo adjutori nostro.* — (*b*) *Cæt. edit.* exponens. — (*c*) *Item* Pastinavit. — (*d*) *Item* vitio. — (*e*) *Item* eximus. — (*f*) *In cæt. edit. versic.* 11, *cum sua glossa, ponitur hic, immediate post vocem.* Sequitur. — (*g*) *Cæt. edit.* quod.

sine corpore subsistere non possunt, ut anima; intellectu, spiritus qui sine corpore esse possunt, ut angeli; intelligentia, spiritus increatus. Mundandum est ergo cor, ut ab omni terra et aqua longe recedat, ut in serenitatem rationis evadat, ut in intellectus societatem surgat, et in candorem intelligentiæ ascendat; sicque transfiguratum et glorificatum Jesum cernat.

11. *Dilata os tuum, et implebo illud.* Hoc dicitur tantum egredientibus de Ægypto. Os hominis interioris est desiderium cordis. Dilata desiderium cordis, et ego implebo refectione panis cœlestis. [1] « Beati, qui esuriunt et sitiunt justitiam. » Quis propinabit tibi ista? Ipse Christus, de quo dicitur [2] : « Transiens ministrabit illis. » Dabit panem qui de cœlo descendit, nec deerit potus. Nam [3] « flabit spiritus ejus, et fluent aquæ. » Vides, quoniam Christus in cibo, et Spiritus sanctus in potu ministrando. Qualis refectio, ubi dapifer Christus, pincerna Spiritus sanctus!

Dilatatio

Dilata os tuum. Dilatatio est in duobus, et de duobus : in corpore, et in ore; et de fide, et amore. *Et implebo illud,* pane vitæ. Legitur [4], quod Sara fecit tres panes ex tribus satis farinæ, hoc est mensuris (a). Tres enim sunt fructus pœnitentiæ : cordis contritio, oris confessio, operis satisfactio. Et bene Sara hoc fecit. Sara enim mens hominis, quæ illa tria operatur : unum panem in arca fecit, id est, adimpletionem boni operis; secundum, quod ille dixit [5] : « Non possumus non loqui quod vidimus et audivimus; » tertium, Maria ex devotione lacrymosæ compunctionis. Ille, qui hic loquitur, est mundus (b) : unde Dominus noster est adorandus. Unde Dominus liberat a peccatis, unde hoc [6] : *Qui eduxi te de terra Ægypti :* et ideo diligendus. Dat augmentum virtutis, unde : *Dilata os tuum :* et ideo amplectendus. Dat consummationem glorificationis in futuro, vel justitiæ in præsenti, unde : *Et ego implebo illud ;* et ideo extollendus.

Pœnitentiæ fructus tres.

12. *Et non audivit populus meus vocem meam.* Nota : Deus seminat verbum suum in auribus, voce; in oculis, exemplo; in corde, gratiæ infusione.

13. *Super tribulantes eos, misissem manum.* Deus mittit manum suam puniendo, ut hic; protegendo, unde hoc [7] : « Posuisti super me manum tuam; » quandoque benedicendo, unde Jacob [8] cancellatis manibus posuit manus super filios suos.

Manus Dei.

PSALMUS DAVID LXXXI.

1. *Deus stetit in synagoga deorum.* Stare Dei pro adjuvare, unde hoc [9] : « Stephanus vidit cœlos apertos, et Jesum stantem, » id est, adjuvantem. Stat Deus per judicii sententiam, unde hoc [10] : « Utinam stemus cum ipso in judicio! » Stat per gloriæ stabilitatem, unde ipse [11] in littore stetit per resurrectionem. Qui enim stat in littore, stat bene, firmus est : et ideo Christus post resurrectionem bene fuit firmus. Stat per carnis manifestationem, unde hoc [12] : « Medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis. » Nota : Dicitur stare in medio, non extra exclusus : nam dicitur intra omnia, quia omnia replet; extra omnia, quia omnia continet; super omnia, quia omnibus præsidet; subtus omnia, quia omnia, vel omnibus sustinet.

Deus multipliciter stare dicitur.

7. *Sicut unus de principibus cadetis :* scilicet per superbiam. Nota : Septem sunt vitia capitalia, quæ a superbia procedunt, scilicet superbia, invidia, ira, tristitia, avaritia, gula, luxuria. Prima tria a diabolo; duo sequentia a mundo; alia a carne, scilicet a familiari inimico. Superbia hominem Deo, invidia proximo, in seipso tristitia spoliavit : ira in terram stravit; avaritia prostratum ligavit; gula ligatum devoravit; luxuria devoratum stercoravit. Hæ sunt species nequitiæ, quæ militant adversum nos. Hi sunt latrones [13], qui spoliant hominem

Vitia capitalia septem.

[1] *Matth.*, V, 6. — [2] *Luc.*, XII, 37. — [3] *Psal.* CXLVII, 18. — [4] *Gen.*, XVIII, 6. — [5] *Act.*, IV, 20. — [6] *Exod.*, XX, 2. — [7] *Psal.* CXXXVIII, 5. — [8] *Gen.*, XLVIII, 14. — [9] *Act.*, VII, 55. — [10] *Isa.*, LVIII, 8, non iisdem terminis. — [11] *Joan.*, XXI, 4. — [12] *Joan.*, I, 26. — [13] *Luc.*, X, 30.

(a) *Cœt. edit.* mensura. — (b) *Leg.* Creator mundi.

descendentem ab Hierusalem in Hierico. Ex superbia nascitur invidia, tanquam proles primogenita; et ex invidia, alia sequentia per ordinem. Propter hoc superbia est radix omnium malorum.

Superbia

PSALMUS DAVID LXXXII.

Taciturnitas multiplex.

Deus, quis similis erit tibi? Est taciturnitas sermonis : unde hoc [1] : Christus « coram tondente se obmutuit, » id est, Pilato. Est taciturnitas operis, unde hoc [2] : « Possum rogare patrem meum, ut mittat mihi plusquam duodecim legiones angelorum, » ut liberent me. Est taciturnitas voluntatis, unde hoc [3] : « Occisus (*a*) est, quia ipse voluit; » et hoc est tacere, se velle occidi.

3. *Quoniam ecce inimici tui sonuerunt.* Hic dicit [4], quod « petræ scissæ sunt, monumenta aperta sunt; » sed hoc ad diversa tempora referendum est. Nam petræ scissæ sunt in passione; monumenta aperta sunt in resurrectione.

Testamentum multiplex.

6. *Quoniam cogitaverunt unanimiter simul adversum te.* Est testamentum pactionis, unde Laban et Jacob fecerunt acervum lapidum in testamentum pactionis et pacis. Est testamentum scripturæ, unde hoc [5] : « Consummabo novum testamentum super domum Juda. » Est testamentum promissionis, unde hoc [6] : « Si custodieritis (*b*) testamentum meum, » etc.

8. *Gebal* (*c*). Vallis humilitatem significat, unde hoc [7] : « Descendi in hortum meum, » etc., id est, fructus humilitatis; quandoque delectationem (*d*) hujus sæculi, unde hoc [8] : « In valle lacrymarum, in loco quem posuit; » quandoque vallem peccati, unde hic *Gebal* interpretatur vallis vana; quandoque gehennam, unde dicitur vallis et mons in quo (*e*) filii Israel immolabant dæmoniis, ejicientes per ignem pueros suos, et hoc [9] : « Reus erit gehennæ ignis; » quandoque humiles, unde hoc [10] : « Valles abundabunt frumento. » Est [11] « vallis Salinarum, » id est discreta humilitas. Est vallis tabernaculorum, id est, humilitas militiæ, unde hoc [12] : « Vallem (*f*) tabernaculorum dimetiar. » Est vallis Gethsemani, id est, pinguium, id est, humilitas charitatem habentium.

Alienigenæ (*g*). Nota : Aliquis dicitur alienus sacramento fidei, quia (*h*) bonus est, nondum baptizatus est, ut Cornelius [13]; et fide sacramenti, ut qui habet sacrum baptismum, sed non est bonus.

Jabin (*i*). Nota : *Jabin* interpretatur sapiens. Et est triplex sapientia : pecuniam congregandi, philosophandi, et Deum diligendi : prima circa hominem, rationem, et Deum, et contra Deum; secunda ultra rationem, et circa Deum, et contra Deum; tertia ad Deum. De prima [14] : « Sapientes sunt, ut faciant mala, » et hoc [15] : « Filii tenebrarum astutiores sunt (*j*), quam filii lucis. » De secunda [16] : « Confusi sunt sapientes et perterriti. » De tertia : « Sapientia est sapore virtutum condita scientia.

Rota.

14. *Pone illos ut rotam.* Rota est quandoque mundus, unde hoc [17] : « Vox tonitrui tui, Deus, in rota, » id est, vox Evangeliorum in mundo; quandoque lex, quandoque Evangelium. Unde Ezechiel vidit [18] rotam in medio (*k*) rotæ, id est Novum Testamentum in Veteri. Unde et rota, quæ in molendino subtus jacet, est tarda, et significat legem; superior vero, quæ volubilis est, Evangelium, quæ frangit triticum, et aperit sensum. Quandoque volubilitas mundi, unde hoc (v. 16) : *Persequeris in tempestate illos*, id est, in judicio. Tria sunt in judicio, testis, tortor, judex : sic in mente hominis, ibi

In judicio tria sunt.

[1] *Isa.*, LIII, 7. — [2] *Matth.*, XXVI, 53. — [3] *Isa.*, LIII, 7. — [4] *Matth.*, XXVII, 51. — [5] *Hebr.*, VIII, 8. — [6] *Psal.* LXXXVIII, 35. — [7] *Cant.*, VI, 10. — [8] *Psal.* LXXXIII, 7. — [9] *Matth.*, V, 22. — [10] *Psal.* LXIV, 14. — [11] I *Paralip.*, XVIII, 12. — [12] *Psal.* CVII, 8. — [13] *Act.*, X, 1 et seq. — [14] *Jerem.*, IV, 22. — [15] *Luc.*, XVI, 8. — [16] [illegible] 9. — [17] *Psal.* LXXVI, 19. — [18] *Ezech.*, I, 16.

(*a*) *Vulg.* oblatus. — (*b*) *Vulg.* nec profanaverint. — (*c*) Cæt. edit. *Moab et Agarem.* — (*d*) *Leg.* desolationem. — (*e*) *Cæt. edit.* qua. — (*f*) *Vulg.* Convallem. — (*g*) Cæt. edit. non habent *Alienigenæ*. — (*h*) *Suppl.* [illegible] — (*i*) Cæt. edit. deest *Jabin*. — (*j*) *Vulg.* hujus sæculi prudentiores. — (*k*) *Cæt. edit.* in mundo.

testis conscientia, quæ accusat; dolor, qui cruciat; ratio, judex qui judicat.

17. *Et quærent nomen tuum, Domine.* Hic dicitur, quod hoc nomen, *Dominus*, est essentiale; et si hoc est, ergo ab æterno Dominus; quod falsum est, quia non esset (*a*) Dominus, nisi esset, qui (*b*) famularetur; quia *Dominus* et *Servus* correlativa sunt. Dicimus quod hoc nomen, *Dominus* est essentiale, quia magis ei convenit, quam aliis dominis. Ipse enim ita est dominus, quod non servus. Sed non est alius dominus, qui non sit alicujus servus. Unde summus Pontifex vocat se servum servorum Dei. Et ideo nomen est ei essentiale, non nobis, unde sic : Hoc nomen, *Dominus*, quandoque notat actum, quandoque aptitudinem : si hoc nomen *Dominus* notat actum, secundum quod dicitur dominans, non est essentiale; si notat aptitudinem, scilicet : *Dominabitur*, est essentiale. Nota hic, quod undenarius numerus dicitur transgressionis. Nam vetustas nostra, alia pœnæ, alia culpæ, Pœna alia temporalis, alia æterna. Culpa, alia actualis, alia originalis. Actualis, alia mortalis, alia venialis. Ecce habes triplicem, scilicet originalem, actualem (*c*), actu venialem. Originalis est in tribus; in fomite, in actu, in reatu : utraque (*d*) actualis, tam venialis, quam mortalis, consistit in tribus, in affectu peccandi, in actu, in utriusque reatu. Ecce hic habes novem, et duo in pœna præcedenti : et ita undecim. Et ideo undenarius numerus est; transgressionis autem, quia vetustas nostra, sive transgressio, consistit in his undecim, et quia sunt undecim genera malorum, quæ assignantur in *Isaia*.

Pontifex cur servum se nominat.

Undenarius quid.

PSALMUS DAVID LXXXIII.

2. *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum!* 3. *Concupiscit, et deficit anima mea in atria Domini.* Hic dicitur [1] : « Quos præscivit Deus fieri conformes imaginis filii sui, » et dicitur [2] : « Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in timore, et justitia. » Homo ergo debet timere tria : mortem, judicium, et gehennam. In morte tria, ne non puram confessionem, id est, diminutam fecerit; ne non injunctam pœnitentiam negligenter executus fuerit; et ne contra flagellum Dei murmuraverit. In judicio, conscientiam accusantem, Judicis severitatem, imminentem damnationem. In gehenna tria sunt; nam ibi timendus est ignis inextinguibilis, fœtor intolerabilis, caligo palpabilis.

Homo tria timere debet.

4. *Etenim passer invenit sibi domum.* Nota : Duæ sunt alæ, quibus homo debet vehi in præsenti : confessio et satisfactio. Prima illarum habet quatuor pennas. Prima est veritas, quæ excludit simulationem; non enim simulare debes, qui confiteris. Secunda, integritas, quæ excludit divisionem : non enim debet confiteri quædam peccata, et quædam tacere, quod esset dividere. Tertia est firmitas, quæ excludit jactantiam. Quarta est humilitas, quæ excludit excusationem. Confessio debet esse sine simulatione, integra sine divisione vel diminutione, firma sine titubatione, humilis sine præsumptione. De pennis alterius alæ, alias dicetur.

Alæ duæ hominis in hac vita. Confessionis conditiones.

6. *Ascensiones in corde suo disposuit.* Nota : Deus ad nos descendit, et nos ad Deum debemus ascendere. Nam ipse transmigravit intra se, quod supra se non potuit; et usque ad te, quod ultra non debuit; et totum fecit pro te, quia ut pro se faceret, non indiguit. Considerandum ergo est, unde, et quare, et quousque se exinanivit : unde, a forma Dei; quare, non timore damni, nec cupiditate lucri, sed sola dilectione nostri. Et nos ei occurramus, in nobis faciendo ascensionem graduum contra gradum : sed non timore pœnæ, ut servi; non cupiditate regni, ut mercenarii; sed sola dilectione Dei, ut filii. Sic ergo occurramus

[1] *Rom.*, VIII, 29. — [2] *Eccli.*, II, 1.

(*a*) *Cæt. edit.* est. — (*b*) *Item* cui. — (*c*) *Leg.* actu mortalem. — (*d*) *Cæt. edit.* utriusque.

descendenti, ut misericordia et veritas ei obvient, et justitia et pax osculentur.

8. *Etenim benedictionem dabit legislator, Ibunt de virtute in virtutem.* Nota dantis voluntatem, unde dicit : *Dabit :* nihil enim dat invitus; dantis auctoritatem, unde : *Legislator;* rei datæ augmentum, unde hoc : *Ibunt de virtute in virtutem;* pro re data præmium, unde : *Videbitur Deus Deorum* Sion. *in Sion.* Nota : *Sion* dicitur a specula, vel a speculo. Si a speculo, significat Ecclesiam militantem, quia nunc videmus Deum per speculum in ænigmate, id est, per cor in sacra Scriptura. Si a specula, significat triumphantem : videbimus (*a*) enim quasi a specula, quia a longinquo. Nota : Sion quidam monticulus, qui in Hierusalem erat, ubi postea facta est turris David. Et sicut monticulus est de terra, et tamen excedit terram; ita Ecclesia militans est de terra, id est de hominibus terrenis, et tamen excedit terram, quæ spe cœlestis est. « Nostra » enim [1] « conversatio in cœlis est. »

11. *Melior est dies una in atriis tuis super millia.* Post judicium, Sancti semper erunt in die, mali vero semper in nocte. Tunc enim firmamentum non movebitur, et Sol stabit in occidente, et Luna in oriente, ut continue hemisphærium superius illuminetur semper, et inferius semper obscuretur. Quia ergo perpetua luce fruitur corpus Chri- Missa cur sine lumine non debeat celebrari. sti, nunquam celebratur missa sine lumine. Inde etiam corpora defunctorum nunquam sine lumine in ecclesia sunt : speramus enim eos perpetua luce fruituros. Amen.

PSALMUS DAVID LXXXIV.

2. *Benedixisti, Domine, terram tuam.* Præteritum. Nota : præteritum quandoque notat præteritionem, unde dicitur : « *Fuit* non convenit Deo. » Quandoque perfectionem, unde hoc [2] : « Credidi ; propter quod locutus sum ; » et hoc [3] : « Hodie genui te, » ut per *hodie*, semper præsens; per *genui*, perfectio generationis designetur; quandoque certitudinem, ut ibi, in certitudine prophetica. Ponit præteritum pro futuro; sed præteritum imperfectum nec finitionem, nec inceptionem notat, unde hoc [4] : « In principio erat Verbum. » Et dicit Hilarius : « Nec intervenientis est, nec supervenientis. »

9. *Audiam*, etc. Ille, qui in prophetia loquitur, debet audiri ex timore, nam *Dominus*; et ex amore, nam *Deus*; et quia bonum nuntiat, unde : *Loquetur pacem*; et quia proximum ædificat, unde : *in plebem suam. Audiam, quid loquatur in me Dominus Deus.* Deus loquitur ad quosdam, per quosdam, et in quosdam, unde hoc [5] : « Locutus est Dominus ad Achaz; » sed non in eum aut per (*b*) eum. Per quosdam, ut per Caipham, quando nesciens prophetavit; non ad illum, aut in illum. Loquitur in quosdam, ut in Oseam, et in David, et in bonos tantum. Loqui ad quosdam, est commune tam bonis, quam malis; loqui in quosdam, est commune tantum bonis. Deus quomodo loquatur.

10. *Quoniam loquetur pacem in plebem suam, et super sanctos suos.* Quatuor sunt Pax quadruplex. paces : duas dat Deus : duas dat mundus. Mundus dat pacem in tranquillitate temporalium, et in sanitate corporum. Deus dat pacem in tranquillitate mentis, et in gaudio contemplationis : sed pax, quæ est tranquillitas mentis, est in homine; ea, quæ in gaudio contemplationis, supra hominem. Prima *in plebem* quoniam imperfectis tribuit; secunda, *super sanctos,* quia perfectioribus concedit, unde : *Prope timentes eum.* Christus erat prope Judæos ratione promissionis, nam fere omnes promissiones factæ sunt Judæis; ratione seminis, quia fuit ex semine Abrahæ ; ratione conversationis, quia inter eos conversatus est, et tantum in eis in propria persona.

11. *Justitia et pax osculatæ sunt.* Pax alia, quando caro concupiscit, et spiritus acquiescit ; alia est pax, quando spiritus

1 *Philip.*, III, 20. — 2 *Psal.* CXV, 10. — 3 *Psal.* II, 7. — 4 *Joan.*, I, 1. — 5 *Isa.*, VII, 10.

(*a*) *Cæt. edit.* videmus. — (*b*) *Item* ad.

imperat, et caro obtemperat. De prima [1] : « Pax, et non est pax. » De secunda [2] : « Pax, quæ exuperat omnem sensum. » Distingue tria tempora : primum, quando expletur concupiscentia ; secundum, quando exercetur potentia ; tertium, quando diligitur justitia. Primo est pax sola sine justitia, et illa pax non est justa ; secundo est sola justitia, nondum enim est pax plena spiritus ad carnem ; tertio, simul justitia et pax. Primo est pax sola, tempore explendæ concupiscentiæ ; secundo, justitia sola, tempore exercendæ potentiæ ; tertio, justitia et pax osculatæ sunt.

14. *Ponet in via gressus suos.* Hoc nomen
Lapis. *Lapis* (*a*) in singulari, tria ; in plurali, quatuor significat. Nam significat cordis duritiam, unde Job [3] : « Lapis calore solutus in æs convertitur. » Quandoque Ecclesiam, unde hoc [4] : « Aaron et Hur sustentabant manus ejus ex utraque parte ponentes lapidem subtus eum ; » sic Christo significatur Ecclesia. Quandoque peccati consuetudinem, unde Hieremias [5] : « Lapsa est in lacum vita mea, et posuerunt lapidem super me. » In plurali significat virtutem angelorum, unde hoc [6] : « Omnis lapis pretiosus operimentum tuum ; » et nominat novem genera lapidum, propter novem ordines angelorum. Quandoque mentis fortitudinem, unde hoc [7] : « Et nos sicut lapides vivi. » Quandoque dura corda gentium, unde hoc [8] : « Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. » Quandoque divinum eloquium, unde in Ezechiele [9] : « Quatuor mensæ ad holocaustum
[D]ilectio. de lapidibus quadris extructæ sunt. » Dilectio proximi hic requiritur : nulli enim homo debet nocere verbo, vel opere, unde hoc [10] : « Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris ; » verbo et opere omnibus prodesse, unde hoc [11] : « Frater fratrem adjuvans, exaltabitur, sicut civitas fortis et munita ; » de datis non pœnitere, unde hoc [12] : « Qui negligit damnum propter amicum, justus est ; pro fratre animam ponere, id est, pro temporali salute proximi, propriam voluntatem deserere, unde hoc [13] : « Majorem charitatem nemo habet, » etc. ; in his perseverare, unde hoc [14] : « Qui autem perseveraverit, » etc. Nam multæ virtutes currunt ; sed sola perseverantia accipit bravium.

PSALMUS DAVID LXXXV.

1. *Inclina, Domine, aurem tuam.* Deus inclinat se, et pervenit ad ægrotum, et ut medicus naturam depravatam in Adam sanavit. Nam in Adam simul erant (*b*) natura et culpa, quæ duo sunt ad nos derivata. Nam sicut, si de uno fonte simul scaturirent vinum et aqua, non posset hauriri nisi vinum aquatum et aqua vinita (*c*), sic in filiis Adæ vinum mixtum est aqua : nam simul oritur culpa naturalis, et natura culpabilis. Nota, quinque Psalmi nomine *Orationis* intitulantur. Primus est [15] : *Exaudi, Domine, justitiam meam, intende deprecationem meam* ; secundus hic ; tertius [16] : *Domine, refugium* ; quartus [17] : *Domine, exaudi orationem meam, et clamor meus* ; » quintus [18] : *Voce mea ad Dominum clamavi.* Quinque Psalmi orationis nomine intitulantur.

6. *Auribus percipe, Domine, orationem meam.* Ut Deus audiat nos, carnem nostram debemus domare. Et ad hoc valet visus pudicitia, scilicet, ut oculum circumcidamus, unde [19] : « Si oculus tuus scandalizat te, » etc. ; auditus castimonia, ut non recipiamus vocem maledicti oblectantis, nihil injustum audiamus ; olfactus modestia, unde hoc [20] : « Currimus in odorem unguentorum tuorum ; » gustus temperantia, scilicet, ut gulam refrænemus, unde hoc [21] : « Væ illis quorum Deus venter est ; » tactus

[1] *Jerem.*, V, 14. — [2] *Philip.*, IV, 7. — [3] *Job*, XXVIII, 2. — [4] *Exod.*, XVII, 12. — [5] *Thren.*, III, 53. — [6] *Ezech.*, XXVIII, 13. — [7] I *Petr.*, II, 5. — [8] *Matth.*, III, 9. — [9] *Ezech.*, XL, 2. — [10] *Tob.*, IV, 16. — [11] *Prov.*, XVIII, 19. — [12] *Prov.*, XII, 26. — [13] *Joan.*, XV, 13. — [14] *Matth.*, X, 22. — [15] *Psal.* XVI, 1. — [16] *Psal.* LXXXIX, 1. — [17] *Psal.* CI, 2. — [18] *Psal.* CXLI, 2. — [19] *Matth.*, V, 29. — [20] *Cant.*, I, 3. — [21] *Philip.*, III, 19.

(*a*) Hæc et sequentia ad alium quemdam psalmum potius referenda videntur. — (*b*) *Cæt. edit.* erat. — (*c*) *Edit. Ven.* unita.

castimonia, unde hoc [1] : « Anima, quæ tetigerit mortuum, immunda erit. » Sic ad hoc, ut caro munda sit, omnes sensus debemus circumcidere; unde Apostolus [2] : « Sicut exhibuistis membra vestra servire immunditiæ, » etc.

Pœnitentia requirit tria.

11. *Lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum.* In pœnitentia tria sunt necessaria : compunctio, confessio, satisfactio. Compunctio turbat; confessio accusat; satisfactio confortat. Compunctio apostema pungit; confessio saniem expellit; satisfactio cataplasma apponit. Compunctio enim vulnus invenit; confessio aperit; satisfactio sanitatem restituit. Compunctionem duo creant, scilicet spes, et timor. Timor est inchoativus, spes confortativa. Nam timor, et numerum culparum examinans, et rigorem judicii attendens, animum pungit, et pungendo peccatum expellit. Per timorem, compunctio suscitatur; per spem, optatæ reconciliationis gratia promeretur. De utroque hic dicitur [3] : « Non accipies loco pignoris superiorem molam, sive inferiorem, » vel e converso; id est, non habebis spem sine timore, vel e converso.

14. *Deus, iniqui insurrexerunt adversum me, et synagoga potentium quæsierunt animam meam.* Qui justum afflixerunt, sunt præ eo potentiores, unde : *Super me*; multi, unde : *Et synagoga*; potentes id est, potissimum in Deum peccantes, unde :*Non proposuerunt te in conspectu suo.*

PSALMUS DAVID LXXXVI.

Ecclesia quot nominibus vocetur.

1. *Fundamenta ejus in montibus sanctis.* Ecclesia in hoc Psalmo sex nominibus appellatur. Nam dicitur *fundamentum, mons, Sion, sancta, porta, civitas : fundamentum*, a stabilitate; *sancta,* a virtute; *mons*, ab altitudine; *porta,* propter securitatem; *Sion*, propter speculationem; *civitas,* propter collectionem. Dicitur *fundamentum* inchoatione, *mons* in viæ perfectione, *sancta* in operum superadditione. Hæc autem tria nomina conveniunt Ecclesiæ quantum ad partes quæ triumphant in cœlis : quæ dicitur *porta* in aditu regni, Sion (*a*) in fruitione Dei, *civitas* pro bono multiplici; dicitur *porta* in obitu mortis, Sion (*b*) in speculatione divinitatis, *civitas* pro multitudine unionis, sive pro unione multitudinis. Prima tria nomina designant tres status Ecclesiæ, scilicet ante legem, sub lege, sub gratia. Nota : prolepsis est præoccupatio, quando quæ sequi debent præponuntur, ut dicit Beda [4], ut hic : *Fundamenta ejus in montibus sanctis*, etc. Nam præposuit hic pronomen, *ejus*, et post dixit : *Dominus*. Prolepsis.

Tyrus.

4. *Ecce alienigenæ et Tyrus. Tyrus*, angustia pœnitentiæ. Nota : qui pœnitet, primo debet peccatis abrenuntiare, scilicet a malo declinare vanitatis. De secundo [5] : « Iniquitatem odio habui. » De tertio [6] : « Odivi ecclesiam malignantium. » De quarto [7] : « Et cum impiis non sedebo. »

PSALMUS DAVID LXXXVII.

Maheleth.

2. *Domine, Deus salutis meæ.* Maheleth, de quo hic fit mentio, interpretatur Chorus, quod proprie est concordia humanarum vocum : translative etiam dicitur Chorus, ubi præcentore incipiente, alii respondent, et sic credimus omnes patres fuisse cantores. Ideo in omni Psalmi titulo potuit poni *Maheleth :* sed semel positum, ubique potuisse poni intelligatur.

3. *Intret in conspectu tuo oratio mea.* Ad hoc quod aliquis audiatur, oportet quod ibi sit simplicitas; cujus duo sunt genera, innocentia, et rectitudo. Duæ enim sunt species innocentiæ : prima est non nocere ei, qui non nocuit tibi; secunda, non nocere ei, qui nocuit. Tres sunt species rectitudinis, scilicet reddere tibi, quod tuum est; proximo, Innocentiæ species.

[1] *Levit.*, XXVII, 39. — [2] *Rom.*, VI, 19. — [3] *Deut.*, XXIV, 6. — [4] Bed., *de Schemat.* — [5] *Psal.* CXVIII, 163. — [6] *Psal.* XXIV, 5. — [7] *Psal.* XXV, 5.

(*a*) *Edit. Ven.* sicut. — (*b*) *Item.*

quod proximi : Deo, quod Dei est, juxta illud [1] : « Cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal ; cui honorem, honorem. » Tributum, tibi; vectigal, proximo; honorem, Deo.

6. *Sicut vulnerati*, etc. Christus ad infernum descendit, claustra confregit, tyrannum baculavit, suos ejecit. *Quorum non es memor.* Debemus habere memoriam trium : primorum, mediorum, infimorum. Data sunt enim nobis tria : prima, media, infima : prima, ad gubernandum; media, ad conservandum; infima, ad sustentandum. Prima, Domini Trinitatem : media, angelorum dignitatem; infima mundi ubertatem significant (*a*).

Memoria trium.

11. *Numquid mortuis facies mirabilia?* Deus sanavit quinque genera hominum immundorum : nam alii sunt curvi, alii languidi, alii cæci, alii surdi, alii claudi. De primo [2] : « Incurvare, ut transeamus. » De secundo [3] : « Erat quidam in Bethania. » De tertio [4] : « Oculos habent, et non videbunt. » De quarto [5] : « Aures habent, et non audient. » De quinto [6] : « Angelus Domini tetigit servum Jacob, et claudicabat. »

Deus quinque genera hominum sanavit.

17. *In me transierunt iræ tuæ.* Deus nos sanavit, et in illa justificatione fuit opus sine exemplo, humilitas sine modo, gratia sine merito, bonum sine principio. Hic attendit potentiam in opere, charitatem in humilitate, bonitatem in gratia, largitatem in munere. De primo : « Majoris potentiæ est justificare impium, quam creare cœlum, et terram. » De charitate hoc [7] : « Propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, » [8] « misit Deus filium suum. »

PSALMUS DAVID LXXXVIII.

2. *Misericordias Domini in æternum cantabo.* Ethan, de quo hic fit mentio, interpretatur robustus. Qui est de his quatuor generibus malorum, non est robustus : nam sunt pravi, malevoli, maligni, pessimi. Primi modo flent commissa, modo flenda committunt, unde hoc [9] : Tales quandoque « credunt, et in tempore tentationis recedunt. » Malevoli sunt, qui opportunitate malefaciendi carent, voluntate tamen parati sunt, de quibus dicitur [10] : « Malevoli (*b*) regnum Dei non possidebunt. » Maligni sunt, qui non solum peccant, sed etiam alios secum ad peccandum trahunt, unde dicitur [11] : « Noli æmulari in malignantibus. » Pessimi sunt, qui credunt se esse sanctissimos plenarie, et sunt pessimi, ut Pharisæi. In primis habet Satanas hospitium, quia si more hospitis aliquando recedit, tamen quoties pulsat, januam intrat. In secundis habet tabernaculum, licet non semper, ita semper eorum voluntatem secum habet, licet non perducat ad effectum. In tertiis habet castra : nam sicut castrum non cito expugnatur, ita maligni non cito corriguntur. In quartis habet templum, qui se ipsos penitus ei dederunt, ejicientes arcam Dei.

Ethan robustus.

Malorum quatuor genera.

6. *Confitebuntur cœli mirabilia.* Nota : Confessio debet esse voluntaria, nuda, munda : voluntaria, secundum originem; nuda, secundum qualitatem; munda, secundum finem.

Confessionis conditiones.

11. *Tu humiliasti sicut vulneratum superbum.* Ad hoc quod homo habeat veram humilitatem post peccatum, oportet quod ibi sit lacrymarum effusio, quæ vulnera peccatorum lavat, et carnis mortificatio, quæ vulnera Dei corrigit et siccat; et eleemosynarum largitio, quæ (*c*) alligat, contrita consolidat, et omnia sanat : et orationis devotio quæ sanitatem conservat.

Humilitas vera

18. *Quoniam gloria virtutis eorum tu es.* Tres sunt virtutes, quas in præsenti attingere possumus. Prima est alliciens, quæ allicit ad se; secunda convertens, quæ con-

[1] *Rom.*, XIII, 7. — [2] *Isa.*, LI, 23. — [3] *Joan.*, XI, 1. — [4] *Psal.* CXIII, 5. — [5] Ibid., 6. — [6] *Gen.*, XXXII, 31, quoad sensum. — [7] *Ephes.*, II, 4. — [8] *Gal.*, IV, 4. — [9] *Luc.*, VIII, 13. — [10] I *Cor.*, VI, 10. — [11] *Psal.* XXXVI, 1.

(*a*) *Al.* significat.— (*b*) *Vulg.* Maledici.— (*c*) *Suppl.* disrupta.

vertit in se; tertia informans, quæ informat in se, secundum se; quartam non possumus attingere in præsenti, sed, ut eam habeamus, exclamamus, et in sola exclamatione tria attendimus : primum est querimonia tribulationis, unde hoc [1] : « Da nobis auxilium de tribulatione; » secundum est insufficientia laudis, unde hoc [2] : « A, a, a, Domine, nescio loqui, » etc.; tertium, hilaritas mentis, unde hoc [3] : « Hilarem datorem diligit Deus. » Prima virtus, ad Deum conversio : secunda, timor de injuncta satisfactione, ut pudor de confessione; tertia, fervens desiderium regni Dei.

21. *Inveni David servum meum.* Nota gratuitam dilectionem, unde : *Inveni*; electi fortitudinem, unde : *David*; ejus humilitatem, unde : *Servum meum;* regiam dignitatem, unde : *Unxi eum;* gratiæ plenitudinem, unde : *Oleo sancto meo.* Est oleum misericordiæ et pietatis; secundum, bonæ famæ et opinionis; tertium, sanctæ dissimulationis. Primum emollit cordis duritiam; secundum extinguit mundi infamiam; tertium sepelit inanem gloriam. De primo [4] : « Oleum de capite tuo non deficiat. » De secundo [5] : « Oleum effusum nomen tuum. » De tertio [6] : « Cum jejunas, unge caput tuum oleo (*a*). »

Oleum multiplex.

30. *Et thronus ejus sicut dies cœli.* Primus thronus, Ecclesia militans; secundus, Ecclesia triumphans; tertius, fidelis anima; quartus, Virgo Maria. De primo [7] : « Thronum fecit Salomon de ebore magnum » vel grandem. De secundo [8] : « Thronus tuus (*b*), Deus, in sæculum sæculi. » De tertio : « Thronus Dei anima justi. » De quarto [9] : « Thronus meus in columna nubis. » Primus a nobis incolendus; secundus possidendus; tertius imitandus; quartus adorandus.

Thronus

41. *Destruxisti omnes sepes ejus.* Multæ erant munitiones Judæorum, ut angeli, unde hoc [10] : « Angelus meus præcedet faciem tuam; » et prophetæ, unde hoc [11] : « Misi ad vos prophetas, et sapientes; » et lex, et sanctuarium.

44. *Avertisti adjutorium gladii ejus.* Gladius quandoque verbum Dei, unde Apostolus [12] : « Et gladium spiritus, quod est verbum Dei. » Quandoque sententiam futuri judicii, unde hoc de filiis hæreticorum [13] : « Si multiplicati fuerint filii ejus, gladio peribunt. » Quandoque pœnam ignis æterni, unde hoc [14] : « Eruens vitam illius, ut non transeat in gladium. » Quandoque intimam persecutionem, unde [15] : « Confregisti arcum, scutum, gladium, et bellum. » Quandoque tribulationem temporalem, unde de Maria dictum est [16] : « Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. » Quandoque maligni hominis persecutionem, unde hoc [17] : « Liberasti David servum tuum de gladio maligno. » Quandoque blandam iniquorum persecutionem, unde Eliphaz [18] : « Salvum fecit pauperem de gladio oris eorum. »

Gladius.

52. *Commutationem Christi tui.* Christus commutavit se ad tria : quantum ad carnis et sanguinis sacramentum, unde habes hoc [19] : « Quia vultum suum mutavit coram Abimelech; » et quantum ad passionem, et quantum ad resurrectionem, unde hoc [20] : « Refloruit caro mea. » Quantum ad transfigurationem, unde hoc [21] : « Resplenduerunt vestimenta ejus sicut nix. »

Christi commutatio ad tria.

PSALMUS DAVID LXXXIX.

1. *Domine, refugium factus es nobis.* Nota : In textu Paralipomenon sæpe dicitur Moyses homo Dei, sicut in titulo hujus Psalmi. Hic commendat sponsum a protectione, unde : *Refugium factus es nobis.* Ab æternitate, unde : *Priusquam montes fierent.* Sed tempus æternitatis in tribus consistit : in

[1] *Psal.* CVII, 13. — [2] *Jerem.*, I, 6. — [3] II *Cor.*, IX, 7. — [4] *Eccle.*, IX, 8. — [5] *Cant.*, I, 1. — [6] *Matth.*, VI, 17. — [7] III *Reg.*, X, 18. — [8] *Psal.* XLIV, 7. — [9] *Eccli.*, XXIV, 7. — [10] *Exod.*, XXXII, 34. — [11] *Matth.*, XXIII, 34. — [12] *Ephes.*, VI, 17. — [13] *Job*, XXVII, 14. — [14] *Job*, XXXIII, 18. — [15] *Psal.* LXXV, 4. — [16] *Luc.*, II, 35. — [17] *Psal.* CXLIII, 10. — [18] *Job*, V, 15. — [19] I *Reg.*, XXVIII, 8. — [20] *Psal.* XXVII, 7. — [21] *Matth.*, XVII, 2.

(*a*) *Vulg. non habet* oleo. — (*b*) Vulg. Sedes tua.

præterito, unde dicit : *A sæculo ;* in præsenti, unde dicit : *Tu es ;* in futuro, unde dicit ; *in sæculum*, scilicet futurum. Nota : nostra vita dicitur mortalis, vita vitalis, vita malorum in inferno, mors mortalis. Nostra autem vita habet aliquid commune cum utroque extremorum, et ideo sic dicta, et ad utrumque sic flecti potuit. Nota : in lege Moysi promittebantur temporalia, non æterna, unde Dominus [1] : « Si hoc feceritis, dabo vobis pluvias temporibus suis. » In lege autem Evangelii æterna, quæ sursum sunt ; temporalia autem deorsum. Et ad hoc repræsentandum, cum leguntur scripta Moysi, ut in Matutinis, in Lectionibus, terminantur cum cantus inclinatione ; sed scripta Evangelii cum cantus elevatione.

Vita multipliciter.

2. *Priusquam montes fierent.* Nota in creatore, vel artifice Deo facilitatem, nihil enim cum labore fecit ; et in creatura fragilitatem [2] : « Quia ipse cognovit figmentum nostrum ; » et in reformata decorem, quia [3] « formavit Deus hominem ad imaginem, » etc. Hic dicitur, quod non novit præteritum, vel futurum, id est, non novit præteritionem, quia ei nihil præteritur, quia non subjacet mutabilitati, sed creatura ; et hoc propter tria : propter augmentum, propter diminutionem, propter vicissitudinem : nam quandoque crescit ; quandoque decrescit. Vicissitudo autem attenditur in quatuor : in essentia, in forma, in loco, in tempore, quia tum est, tum non est, tum uniusmodi, tum alterius. Mutatur per loca, per tempora. Æternitas est intemporalis (*a*) vitæ possessio tota simul.

Deus nihil cum labore fecit.

Creatura mutationi subjecta propter tria.

Æternitas.

4. *Quoniam omnes dies nostri.* Triplici de causa homines modo minus vivunt, quam ante diluvium : quia saniora erant cibaria ; et ut comprehenderent causas rerum, et siderum cursus, quæ in brevi tempore perpendi non possunt ; et quia primi patres comederunt de ligno vitæ, diu vixerunt, et quanto magis ab eis elongantur filii, tanto minus vivunt, quia tanto minus habent de alimentis eorum. Deus autem sic consuluit mundo, quia si diutius viveremus, diutius peccaremus.

omines ur minus modo vivant uam in principio mundi.

10. *Amplius labor et dolor.* Quindecim sunt psalmi, qui dicuntur *Cantica graduum*, quia in templo Salomonis erant quindecim gradus, et dum sacerdos ascendebat primum gradum, cantabat primum gradum, sic deinceps, et ideo dicuntur *Cantica graduum* (*b*). Nota : sunt tria per tria novem, ter novem viginti septem, ter viginti septem octoginta et unum. Si autem sic per ternarium multiplices numerum usque ad infinitum, semper in quarto ordine excrescit unitas. Per unitatem semper essentia animæ, per ternarium tres unitates ejus designantur, scilicet vis irascibilis, rationabilis, concupiscibilis. Sicut unitas in medio ternarii, ita vis rationalis in medio ad refrænandum extrema. Prima multiplicatio fit unitatis ad ternarium, quia ternarius animam, quaternarius corpus designat. Nam sicut corpus divisibile, ita quaternarius ; et sicut anima indivisibilis, ita ternarius. Et quaternarius corpus designat propter quatuor elementa ; ternarius animam propter tres virtutes, unde dicitur [4] :

..... O terque quaterque beati,

id est, in anima et corpore ; et sicut unitas præcedit ternarium, ita anima vires suas. Unitas in ternarium multiplicata ter tota reperitur ; sic anima in suis potentiis est tota et in qualibet. Prima progressio, unitatis ad ternarium ; secunda, ternarii ad novenarium, et significat accessum animæ ad corpus. Tertia progressio est ternarii ad viginti septem, et fiunt octoginta et unum. Per octoginta vita hominis designatur, unde hic dicitur : *Amplius eorum labor, et dolor.* Et sicut ultra (*c*) octoginta crescit unitas, ita postquam homo tantum vixit, anima egreditur

[1] *Levit.*, XXVI, 3. — [2] *Psal.* CII, 14. — [3] *Gen.*, I, 26. — [4] *Æneid.*, lib. I.

(*a*) *Leg.* interminabilis.— (*b*) Quæ præcedunt circa Cantica graduum melius aptarentur infra ad psalmum CXIX, verbi gratia, et ad cæteros.— (*c*) *Edit. Ven.* ultima.

de corpore, et revertitur ad primum statum.

Plenitudinis verbum.

14. *Repleti sumus mane.* Verbum plenitudinis notat stolam corporis et animæ; aliter non esset, nisi esset in utroque beatitudo; æternitatem, unde [1] : « In sæcula sæculorum laudabunt te ; » satietatem , unde hoc [2] : « Satiabor, cum apparuerit gloria tua; » unde hoc [3]: « Erit Deus omnia in omnibus : » aliter non esset plenitudo, nisi ista omnia concurrerent.

Trinitas triplex.

17. *Sit splendor.* Est triplex trinitas (*a*) : nefanda, misera, beata. Prima, peccatum, quod est in cogitatione, locutione, et opere. Secunda, homo : nam vestigium Trinitatis relucet in homine : nam memoria Patri, intellectu Filio, dilectione Spiritui sancto est similis (*b*). Tertia trinitas est Deus. Sed trinitas misera, scilicet homo, cecidit a trinitate beata, scilicet Deo, per trinitatem nefandam, scilicet peccatum.

PSALMUS DAVID XC.

1. *Qui habitat in adjutorio Altissimi.* Est mutatio claritatis, secunda miraculi, tertia humilitatis. Prima Adæ, secunda Simonis Magi, tertia hominis boni.

Piscator, et venator, quid.

3. *Liberavit me de laqueo venantium.* Piscator semper in bono; venator semper in malo. Quandoque tamen in bono, unde hoc [4]: « Venabor (*c*) eos in monte et colle. » Diabolus dicitur venator propter tria : quia insidias ponit, unde hoc [5] : « Circuit, tanquam leo, quærens quem devoret; » laqueos ponit, unde hoc [6] : « Juxta iter scandalum posuerunt mihi; » quia sanguinem fundit, unde dicitur [7] homicida ab initio.

Verbum asperum lex.

Et a verbo aspero. Est verbum asperum, hoc scilicet [8] : « Surgite, qui jacetis in sepulchris. » Est asperius, hoc scilicet [9] : « Esurivi, et non dedistis mihi manducare. » Est asperrimum, hoc scilicet [10] : « Ite, maledicti, in ignem æternum. » Nota : Ecclesia hic conqueritur de quatuor, quæ concutiunt latera ejus : prima pestis est violentia persecutorum, quando in prima Ecclesia fiebat strages martyrum ; sed hæc pestis victa est per patientiam, unde dicitur (v. 5) : *Non timebis a timore nocturno.* Tunc vera (*d*) fuit nox infidelitatis. Secunda pestis, in aperta fraude hæreticorum, quando diversis dogmatibus afflixerunt Ecclesiam ; sed ab hæresi secura est Ecclesia; quam vincit prudentia, unde dicitur (v. 6) : *A sagitta volante in die.* Et bene dicitur *a sagitta volante in die ;* nam a nobis recesserunt, et se in altum extulerunt gloriæ cupidi. Tertia est in moribus domesticorum, de qua dicitur : *A negotio perambulante in tenebris.* Hypocritæ bene ambulant in tenebris : nam abscondunt quod est, et mentiuntur quod non est. Quarta pestis est in elatione principum, quæ fit suggestione dæmonum. Cum se extollunt mali principes supra omne quod dicitur vel colitur Deus, et hoc faciunt suggestione dæmonum, quod vocatur *dæmonium meridianum.* Prima pestis amara valde in nece martyrum; secunda amarior in conflictu hæreticorum ; tertia nunc amarissima in moribus domesticorum; quarta, in elatione principum.

Ecclesiæ quadruplex persecutio.

Hypocritæ in tenebris ambulant.

5. *Scuto circumdabit te.* Hic dicitur, quod Christus est leo , nam est leo vincens, et victurus ; diabolus, leo victus et vincendus. De primo dicitur [11] : « Vicit leo de tribu Juda ; » de secundo, scilicet (*e*) victuro [12] : « Erunt reliquiæ Jacob, quasi leo in jumentis sylvarum , et sicut catulus leonis in medio pardorum. » De tertio [13] : « Leo in saltu rugit, sed non invenit prædam. » De quarto [14] : « Catulus leonis (*f*) habitans in abditis. » Primus habitat in spelunca beata et immortali ; secundus, in spelunca beata et mortali. Spelunca prioris est in terra viventium, scilicet in patria. Spelunca secundi est in terra mor-

[1] *Psal.* LXXXIII, 5. — [2] *Psal.* XVI, 15. — [3] I *Cor.*, XV, 27. — [4] *Jerem.*, XVI, 16. — [5] I *Petr.*, V, 8. — [6] *Psal.* CXXXIX, 6. — [7] *Joan.*, VIII, 44. — [8] *Ezech.*, XXXVII, 4, quoad sensum. — [9] *Matth.*, XXV, 42. — [10] Ibid., 41. — [11] *Apoc.*, V, 5. — [12] *Mich.*, V, 8. — [13] *Amos*, III, 4. — [14] *Psal.* XVI, 12.

(*a*) *Edit. Ven.* unitas. — (*b*) *Item* simul. — (*c*) *Item* Venabuntur. — (*d*) *Leg.* vera. — (*e*) *Edit. Ven.* se. — (*f*) *Edit. Ven. non habet* leonis.

talium, scilicet in præsenti. Spelunca tertii est in terra mortuorum. Spelunca quarti est in terra morientium. Primus est Christus; secundus, christianus; tertius, Antichristus: quartus, antichristianus. Sicut enim a Christo Christianus, ita ab Antichristo Antichristianus, scilicet malus. Christus natus est ut homo, passus ut vitulus, resurrexit ut leo, ascendit ut aquila. Et hæ sunt proprietates animalium, quæ Christo possunt adaptari. Etiam homo perfectus, homo est ratione; vitulus, in sacrificii oblatione, scilicet dum se Deo offert; leo in fortitudine, ut sit fortis contra adversa; aquila in contemplatione. Talia ergo nomina mystice Deo, moraliter homini perfecto possunt assignari.

10. *Flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo*, scilicet carni Christi post resurrectionem. Nam in præsenti triplex malum in homine ex occasione superveniente, et quodam modo exterius, ut in *Isaia* (*a*), quia in genere humano dicitur fuisse [1] « vulnus, livor, plaga tumens : » sic defectu humanæ naturæ tres persecutiones surgunt in homine, quasi ab initio, scilicet languor capitis, dolor infirmi corporis, mœror cordis. Languor capitis, debilitas liberi arbitrii ad bonum; infirmitas corporis; inquietudo desiderii ad malum, quia difficile cessare malum desiderare, mœror cordis.

(*b*) 13. *Conculcabis leonem et draconem* (*c*).

Diabolus leo et draco. Nota : diabolus dicitur *leo* et *draco*. Leo fuit in tempore martyrum; draco, in tempore plenitudinis. In leone est sævitia, in dracone, astutia. Contra astutiam adhibe circumspectionem prudentiæ, scilicet sapientiam; contra sævitiam, virtutem patientiæ : et ita

Leo sævus; draco astutus. poteris vincere leonem et draconem. Nota : diabolus dicitur leo propter tria, quæ et diabolo conveniunt, et leoni proprie : quia leo

Diabolus leo propter tria. est rex omnium animalium, et diabolus etiam est rex omnium malorum, unde hoc [2] : « Princeps mundi hujus ejicietur foras; » et quia fundit sanguinem, sicut et diabolus, unde hoc [3] : « Ille homicida erat ab initio, » et hoc [4] : « Rex Sodomorum quærebat animas » ab Abraham; et quia devorator est, unde dicitur [5] : « Tanquam leo circuit, quærens quem devoret. »

14. *Quoniam in me speravit, liberabo eum*, etiam ab omni defectu, qui est in homine triplex, sicut dicitur in *Isaia* (*d*): « A vertice capitis usque ad plantam non est in eo sanitas. » In humano corpore summum locum tenet caput, pes imum, medium cor. Caput, liberum arbitrium; cor, consilium; pes, carnale desiderium. Caput corpori, liberum arbitrium præest affectui; (*e*) cor, scilicet consilium in secreto, quia sapientia trahitur de occulto. In imo jacet pes, quia carnalis concupiscentia, quandiu [7] « adhæsit pavimento anima mea. »

PSALMUS DAVID XCI.

(*f*) 1. *Psalmus Cantici in die sabbati*.

Sabbatum. Sabbatum interpretatur *requies* vel *juramentum*. Est sabbatum, in quo Dominus legitur requievisse; est sabbatum, quod Judæis servare præcipitur; est sabbatum, quod in justificatione nobis datur; sabbatum, quod in remissione nobis permittitur (*g*). Sabbatum temporis continet prima duo; sabbatum mentis, tertium; sabbatum æternitatis est quartum. Nota, quod in sex diebus operatus est Deus, et in septimo requievit. Figurat, quod Christus in septimana pœnosa, sex diebus laboravit, et in septimo die, scilicet in sabbato (*h*). Utrumque figurat, quia nos per sex ætates laboramus, et in septima requiescimus. Nota : est quies conscientiæ; est quies simplicis gloriæ; est quies glorifica- Quies multiplex.

[1] *Isa.*, I, 6. — [2] *Joan.*, XII, 31. — [3] *Joan.*, VIII, 44. — [4] *Gen.*, XIV, 21. — [5] I *Petr.*, V, 8. — [6] *Isa.*, I, 6. — [7] *Psal.* CXVIII, 25.

(*a*) Edit. Ven. *Job*. — (*b*) In cæt. edit. hæc explicatio versiculi 13 transposita reperitur ad *Psal.* XXXIX, post has voces : « Non fraudaberis a desiderio tuo. — (*c*) Cæt. edit. non habent *Conculcabis leonem et draconem*; glossam vero, quæ sequitur, retulerunt ad *Psal.* XXXIX, post expositionem v. 2. — (*d*) Edit. Ven. *Job*. — (*e*) *Cæt. edit.* affectu in. — (*f*) In cæt. edit. titulus ille omittitur, et ejus expositio transfertur immediate ante *Vir insipiens*. — (*g*) *Leg.* promittitur. — (*h*) *Suppl.* in sepulcro requievit.

tionis compositæ : prima est quies; secunda est requies; tertia, conquies : nam sic dicuntur quiescere, requiescere, conquiescere. Prima in præsenti, post mortem ; secunda, ad diem judicii; tertia, in utraque gloria post judicium. De secunda dicitur : « Requiem æternam dona eis, Domine;» et hoc[1] : « Amodo jam dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis. » De tertia dicitur, quod tunc sancti conquiescent, quia simul erunt, et loco, et anima. Prima recipit perturbationem, non secunda, vel tertia.

Confessio duplex.

2. *Bonum est confiteri Domino.* Duplex est confessio, alia criminis, alia laudis. Prima est conversio peccatoris; secunda, glorificatio Creatoris. In detestatione mali, prima; in exaltatione boni, secunda. Primam parit timor; secundam, amor. *Bonum est confiteri Domino*, quoniam mitis est, et *psallere nomini tuo*, quoniam suavis est. Hic etiam quatuor notantur : exaltatio mentis, unde dicitur (v. 4) : *Cum cantico.* Mortificatio carnis, unde : *Cithara;* spiritus vivificationis, sicut hic exponitur, unde : *In Psalterio;* observantia legis, unde : *Decachordo.* Qui hæc quatuor habet, bene Deo confitetur (*a*).

7. *Vir insipiens non cognoscet* (*b*). Tria sunt, quæ fastidium generant : inanitas, unde hoc : « Oculi nostri nisi vana, et inania; » infirmitas, unde hoc[2] : « Omnem escam abominata est anima ejus; » et cibi asperitas, unde cum Dominus dixit[3] : « Nisi manducaveritis carnem filii hominis, » etc., discipuli dixerunt : « Durus est hic sermo. » Turpitudo animæ, deformitas est corporis; continentia a vitiis, abstinentia a cibis; tamen unum quandoque pro alio ponitur. Tres sunt species temperantiæ, continentia, eleemosyna, modestia, unde hoc : *Vir insipiens non cognoscet*, etc.

Temperantiæ species tres.

Genus humanum stultum.

Stultus (*c*). Genus humanum stultum potest dici : quia in homine triplex est vitium, triplex peccatum; sed contra hoc triplex remedium. Tria vitia sunt : impotentia, ignorantia, concupiscentia. Peccata alia ex infirmitate, alia ex errore, alia ex voluntate contrahimus. Sed triplex remedium : in divinis institutionibus; in divinis comminationibus; in divinis promissionibus.

8. *Cum exorti fuerint*, etc. Hic dicitur præsens tempus, hyems. Tum dicitur *hyems* tempus ante legem, scilicet sterile; in lege æstas, tempus floridum, quia lex promittebat, promittendo fructum non dabat; in tempore gratiæ, scilicet modo, tempus fructiferum, scilicet autumnus, et ibi collegerunt, scilicet viventes fructus.

10. *Et dispergentur.* Iniquitas habet tres species : suggestionem, voluntatem, consuetudinem. Tres sunt species peccati, scilicet in verbo, in opere, et consuetudine. Unde iniquitas ad animam, peccatum ad corpus refertur, tamen unum pro alio ponitur.

Iniquitatis species tres.

13. *Justus ut palma flor ebit.* Justusdicitur palma, hac similitudine : nam habet asperam radicem; sic sancti, unde hoc[4] : « Propter te morte afficimur tota die. » Extensa in altum; sic Sancti, unde hoc[5] : « Altum est cor hominis, et inscrutabile; quis cognoscet illud? » Et habet pulchrum corticem, unde hic : *Justus ut palma florebit.* Et quanto plus premitur inferius, tanto magis fructificat : sic sancti, unde hic[6] : « Cum tribulor (*d*), potens sum, » scilicet in corpore, et in parte inferiori. Et plantata noviter non fert fructum; sic justus : nam non remunerabitur, nisi in centesimo anno, scilicet post judicium.

Justus palma dicitur.

PSALMUS DAVID XCII.

In titulo : 1. *Ante sabbatum, quando fundata est terra* (*e*). Leguntur viginti duo opera Domini in creatione : juxta hunc numerum in hebræo sunt viginti duo elementa. Nota:

[1] *Apoc.*, XIV, 13. — [2] *Psal.* CVI, 18. — [3] *Joan.*, VI, 54, 61. — [4] *Psal.* XLIII, 22. — [5] *Jerem.*, XVII, 9. — [6] II *Cor.*, XII, 10.

(*a*) Edit. Ven. repetit. *Bonum est confiteri Domino.* — (*b*) Edit. Ven. non habet *Vir insipiens non cognoscet.* — (*c*) Item nec *Stultus.* — (*d*) *Vulg.* infirmor. — (*e*) Cæt. edit. non habent in titulo : *Ante sabbatum, quando fundata est terra*, sed *Dominus regnavit.*

sex dies in creatione leguntur habuisse vesperam. Nam ibi dictum est[1] : « Factum est vespere et mane dies sextus. » Hoc autem non est dictum de septimana, ad significandum quod septima ætas non est habitura vesperam et finem : unde in festo animarum non cantamus vesperas, ad significandum quod vita eorum non est habitura finem, quæ (a) dicitur vespera.

Decor divinitatis et humanitatis.

1. *Decorem indutus est.* Est decor divinitatis; est decor humanitatis. Humanitatis : alius corporis, alius animæ, alius resurrectionis. De primo hoc[2] : « Tanquam sponsus procedens de thalamo suo. » De secundo hic. De tertio ibi[3] : « Resplenduerunt sicut nix vestimenta ejus. »

2. *Parata est sedes tua.* Sedes dicitur tum secundum divinitatem, tum secundum humanitatem. Sedes Dei secundum divinitatem dupliciter, scilicet æqualitatis, et anima fidelis. Juxta primum, dicitur[4] « sedere ad dexteram Patris (b), » quia ei æqualis; juxta secundum, dicitur quod sedes Dei est anima justi. Sedes humanitatis dupliciter : nam secundum quod homo stat, sedet ad dexteram Patris, id est, secundum quod homo habet potiora Patris, et judiciariam potestatem : nam secundum quod homo, in forma servi judicabit. Est plenitudo cumulationis, unde hoc[5]: « Plenum gratiæ et veritatis. » Est plenitudo perfectionis, unde hoc : « Ave, Maria, gratia plena, » et hoc[6]: « Stephanus plenus gratia. » Est plenitudo sufficientiæ, unde hoc[7] : « Plenitudo legis dilectio. » Est plenitudo numerositatis, unde hoc : « Ingratus enim extitit, qui plenus virtutibus Domini, omnino non timuit. »

Flumen multipliciter.

3. *Elevaverunt flumina, Domine.* Flumen multipliciter dicitur in Scriptura: quandoque Spiritus sanctus, unde Job de hypocrita[8] : « Non videat rivulos fluminis ejus : » per *flumen*, Spiritus sanctus; per *rivulos*, dona ejus. Quandoque prædicatores, unde Salomon[9] : « Ad locum unde exeunt flumina, revertuntur, ut iterum fluant; » quia ad Deum, a quo missi sunt, redeunt, ut ejus auxilio prædicent. Quandoque actiones hujus sæculi, unde Isaias[10] : « Denuda turpitudinem tuam, discooperi humerum, revela crura, transi flumina. » Quandoque dona Spiritus sancti, unde hoc[11] : « Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. »

Testimonia tua credibilia facta sunt nimis (c). Dicta sponsi commendantur a fidelitate, unde : *Testimonia;* a dicentis auctoritate, unde : *Tua;* a certitudine, unde: *Credibilia facta sunt nimis.*

In titulum psalmi sequentis : *Psalmus David quarta sabbati.* Nota : Homo factus est sexta feria, luna quarta. Et homo, quando incœpit esse, computavit lunam primam, quando jam erat tertia; et ideo nos illum ordinem observantes, computamus lunam primam, quando jam est tertia, quod non faciunt Judæi. Nota : quarta feria creata sunt sol et luna, et ita Ecclesia illuminata. Inde quatuor tempora quarta feria incipimus semper, et quarta feria quadragesimam incipimus semper. Nos debemus Deo offerre primitias temporum, id est, quatuor tempora; et decimam (d) dierum, id est, quadragesimam. Quare potius decimam damus, quam nonam, vel undecimam? Quia decimus ordo cecidit angelorum, qui debet hominibus restaurari.

Quarta feria cur incipiamus quadragesimam et quatuor tempora

Cur decimam solvamus, et non nonam, vel undecimam.

PSALMUS DAVID XCIII.

Ultiones Dei.

1. *Deus ultionum Dominus.* Multæ sunt ultiones Dei; nam quandoque punit peccatores in præsenti, unde[12] : « Tradidit illos Deus in passiones ignominiæ, » et ita in spiritualibus; quandoque in temporalibus, de quorum amissione dolent, unde dicent[13] :

[1] *Gen.*, I, 31. — [2] *Psal.* XVIII, 6. — [3] *Matth.*, XXVIII, 3. — [4] *Rom.*, VIII, 34. — [5] *Joan.*, I, 14. — [6] *Act.*, VI, 8. — [7] *Rom.*, XIII, 10. — [8] *Job*, XX, 17. — [9] *Eccle.*, I, 7. — [10] *Isa.*, XLVII, 2. — [11] *Joan.*, VII, 38. — [12] *Rom.*, I, 26. — [13] *Sap.*, V, 8.

(a) *Edit. Ven.* qui. — (b) *Vulg.* Dei. — (c) Cæt. edit. non habent *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis.* — (d) *Edit. Ven.* decima.

« Quid divitiarum jactantia contulit nobis? » Puniet in anima et corpore, unde hoc[1] : « Duplici contritione contere (a) eos. » Sancti dicuntur lumen ratione illuminationis, quia illuminant Ecclesiam, sicut lux mundum ratione ordinis, quia cum ordine faciunt quidquid faciunt, sicut sol; ratione habitationis cœlestis, quia eorum conversatio in cœlis est; ratione perseverantiæ. Est infirmitas pœnæ, unde Apostolus[2] : « Quando enim infirmor, tunc fortior (b) sum et potens. » Est infirmitas culpæ, unde hoc[3] : « Qui infirmus est, olus manducet. » Nam[4] sine Cerere et Baccho friget Venus.

Sancti cur lumen dicantur.

Infirmitas multiplex.

15. *Qui recto sunt corde.* Nota sex differentias : tres bonorum, et tres malorum. Hæ sunt bonorum : Deus facit suos pie velle, quod ipse vult; et facit suos pie nolle, quod ipse non vult; ut ego nolo, et pie, patrem meum mori, et tamen pie Deus vult; et suos facit pie velle, quod ipse non vult, ut facit justum pie velle patrem suum mori, et tamen hoc Deus non vult, et pie. Hæ sunt malorum : Deus permittit impios velle, quod ipse pie vult, ut malus impie vult patrem suum mori, quia ei beneficium suum contulit pater, sed Deus pie vult eum mori. Permittit malos impie velle, quod ipse non vult, ut malus impie vult patrem suum mori, quia ei beneficium suum contulit pater, sed Deus hoc non vult. Permittit impios impie nolle, quod ipse vult, ut malus impie vult patrem suum non mori, quod tamen Deus pie vult, scilicet eum mori. Nota : Judæi impie volebant Christum mori, quod Deus pie voluit (c) : sed qui habet rectum cor, pie vult quod Deus. Nota : Christus habuit infirmitatem (d) moventem angustias, non moventes illecebras. Nota : Necessitas, alia coactionis, alia opportunitatis, alia conditionis. Necessitas conditionis est alia libera voluntate, ut hic qui voluntarie in claustrum, post ex necessitate tenetur ire ad matutinas ex causa præcedente, scilicet ex pacto. Necessitas ergo opportunitatis et conditionis ex libera voluntate, non ex causa præcedente, vel coactionis, fuit in Christo.

Necessitas triplex.

18. *Si dicebam : Motus est pes meus*, etc. A multis tribulationibus, et infirmitatibus liberavit (e) nos Dominus. Nam Christus missus est, scilicet, ut pius pastor, ut quod erat confractum, solidaret; et quod erat debile, confortaret, scilicet liberum arbitrium, quod olim supra se nitens (f), infra se ruit; et se ferre non valens, se in se a se oppressit, et confregit a se confractum. Per hoc debilitatum in se, surgere omnino non potuit per se : Christus ergo confractum consolidavit; sed quia nondum omnino pingue est, donec semel cum nonaginta novem in pascuis pinguibus collocetur,[5] « in sinu suo fœtas ipse portabit (g). »

20. *Numquid adhæret tibi*, etc. Naturalem ordinem quærendi non prosequitur. Primum enim de omni re investigare oportet, cur sit, quid sit; post, quale sit; tertio, ad quid sit; de natura, forma, et usu : unde physici tres naturales esse disciplinas invenerunt, Physicam, Logicam, Ethicam, scilicet naturalem, rationalem, moralem.

PSALMUS DAVID XCIV.

1. *Venite, exultemus Domino. Venite*, fide; *Exultemus*, opere; *Jubilemus*, mentis hilaritate. Cui? Patri, unde dicit : *Domino*. Unde alibi dicetur : *Dominus*, ut hic[6] : « Dixit Dominus ad me, » etc. Filio, unde dicit : *Salutari*, quia salutem in opere nostro gessit. Spiritui sancto, unde dicit : *Nostro*; quia noster est, et nobis datus est in arrham (h) futuræ gloriæ. Et ita Deus trinus trino sacrificio honoratur. Nota : totus hic Psalmus de vocatione Judæorum est; sed quia nondum conversi sunt, ideo singulis noctibus repetitur in Invitatorio, quia vocamus Judæos ut convertantur; sed quia Epiphania

Psalmus *Venite exultemus*, quare in singulis noctibus repeta-

[1] *Jerem.*, XVII, 18. — [2] II *Cor.*, XII, 10. — [3] *Rom.*, XIV, 2. — [4] Terent., *Eun.*, act. IV, scen. V. — [5] *Isa.*, XL, 11. — [6] *Psal.* II, 7. — (a) *Al.* contereт. (b) *Vulg. non habet* fortior. — (c) *Edit. Ven.* noluit. — (d) *Item* infinitatem. — (e) *Al.* liberabit. — (f) *Al.* videns. — (g) *Al.* portabat. — (h) *Edit. Ven.* arcum.

tur in Invitatorio In Epiphania cur non dicatur Invitatorium.

tota est de vocatione gentium, scilicet quomodo reges vocati, et non de vocatione Judæorum agitur, ideo iste Psalmus tacetur in Invitatorio : sed quia Judæi in sexta ætate convertentur, scilicet in fine mundi, quando scilicet manus Moysi ad sinum, ideo in sexto loco in Matutinis illius festi cantatur. Vel ideo hic Psalmus in invitatorio illius festi tacetur, quod illud festum est de vocatione gentium, quæ non sunt vocatæ ad fidem, scilicet laboriose. Non enim tot miracula facta sunt in vocatione gentium, ac Judæorum, unde Dominus [1] : « Populus, quem non cognovi, servivit mihi. » Ideo in illo festo tacetur.

Præoccupatio quomodo intelligatur.

2. *Præoccupemus faciem ejus in confessione* (*a*). Homo debet præoccupare faciem Domini in confessione, ut prius dicat peccatum. Nam si homo operit peccatum, Deus revelat : si homo denudat, Deus operit : si homo accusat se, Deus excusat : si homo excusat, Deus accusat. Nam, o Deus, si condemnabo me, liberabis : si dignoscam, ignosces.

Populus fidelis, ovis.

7. *Et oves manus ejus*. Populus fidelis dicitur ovis propter tria : propter fœcunditatem, patientiam, innocentiam : hæ sunt proprietates ovis. De primo [2] : « Oves eorum fœtosæ, » etc. De aliis duobus [3] : « Sicut ovis coram tondente se obmutuit. »

8. *Nolite obdurare corda vestra*. Homo, Deus, diabolus obdurat hominem : homo, propter infidelitatem, ut hic; Deus, per gratiæ non appositionem, vel subtractionem, unde Apostolus [4] : « Deus quem vult obdurat (*b*), et cujus vult miseretur; » unde hoc [5] : « Obduratum (*c*) est cor Pharaonis; » diabolus per iniquitatem, unde hic : *Et isti non cognoverunt vias meas*. Via Christus, unde Job [6] : « Deus intelligit viam ejus, et novit locum ejus. » Via, humanitas; locus, divinitas. Est via spiritualis, aditus cordis, unde hoc [7] : « Ego vox clamantis in deserto, » etc. Est via, iter rectitudinis, unde *Job* [8] : « Si declinavit gressus meus a via. » Est via, latitudo prosperitatis, unde hoc [9] : « Est spatiosa via, quæ ducit ad mortem ; » unde Jacob [10] : « Fiat Dan coluber in via. » Est via, sanctitas conversationis, unde hoc [11] : « Arcta est via, quæ ducit ad vitam. »

PSALMUS DAVID XCV.

1. *Cantate Domino canticum novum; cantate Domino omnis terra*. Hoc nomen, *Terra*, quandoque significat patriam, unde hoc [12] : « Credo videre bona Domini in terra viventium ; » quandoque Ecclesiam militantem, unde [13] : « Germinet terra herbam virentem; » quandoque Synagogam, unde hoc [14] : « Terra, de qua oriebatur panis, in loco suo subversa est; » quandoque Gentilitatem, unde *Job* [15] : « Quis dedit vehementissimo imbri cursum, ut impleret inviam et desolatam terram? » Quandoque animam justam, unde *Job* [16] : « Ubi eras, quando ponebam fundamenta terræ? » Quandoque animam peccatricem, unde in Evangelio [17] : « Ignem veni mittere in terram; » quandoque carnem hominis, unde *Job* [18] : « Ungula terram fodit, » id est, districta abstinentia carnem domat; quandoque quemlibet peccatorem, unde hoc [19] : « Terra es, et in terram ibis; » quandoque plebem subjectam, unde *Job* [20] : « Si adversum me terra mea clamat; » quandoque Christi humanitatem, unde hoc [21] : « Altare de terra facietis mihi; » quandoque locum pœnalem, scilicet infernum, unde *Job* [22] : « Dimitte me, ut plangam paululum dolorem meum, » etc. Quandoque Christi carnem, unde *Job* [23] : « Terra tradita est in manu impii. » Quandoque ter-

Terra.

[1] *Psal*. XVII, 45. — [2] *Psal*. CXLIII, 13. — [3] *Isa*., LIII, 7. — [4] *Rom*., IX, 18. — [5] *Exod*., VII, 13; IX, 12. — [6] *Job*, XXVIII, 23. — [7] *Matth*., III, 3.— [8] *Job*, XXXI, 7. — [9] *Matth*., VII, 13. — [10] *Gen*., XLIX, 17. — [11] *Matth*., VII, 14. — [12] *Psal*. XXVI, 13. — [13] *Gen*., I, 11. — [14] *Job*, XXVIII, 5. — [15] *Job*, XXXVIII, 27. — [16] Ibid., 4. — [17] *Luc*., XII, 49. — [18] *Job*, XXXIX, 21. — [19] *Gen*., III, 19, quoad sensum. — [20] *Job*, XXXI, 38. — [21] *Exod*., XX, 24. — [22] *Job*, X, 21. — [23] *Job*, IX, 24.

(*a*) Cart. edit. non habent *Præoccupemus faciem ejus in confessione*, et glossam, quæ sequitur usque ad v. 7, transponunt ad *Psal*. CXVIII, post v. 26, et ante v. 28. — (*b*) *Vulg*. indurat. — (*c*) *Vulg*. induratum.

renam actionem, unde hoc [1] : « Descende, sede in pulvere, virgo filia Babylon (*a*), sede in terra. »

4. *Quoniam magnus Dominus, et laudabilis nimis, terribilis est* (*b*) *super omnes deos.* Hic commendat Christum a potentia, unde dicit : *Magnus Dominus*; a bonitate, quando dicit : *Laudabilis*; ab admiratione, unde : *Terribilis*.

In præpositio variam habet significationem.

8. *Introite in atria ejus. In* quandoque notat intentionem, unde hoc [2] : « Dominus intendit mihi, » id est, valde intendit mihi; quandoque attractionem, unde [3] : « Peccatores intenderunt arcum, » id est, ad se tenderunt Scripturam; quandoque negationem, unde hoc : « Spiritus sanctus ingenitus, » id est non genitus. Quandoque notat positionem, ut cum dicitur : « Pater est ingenitus; » quandoque aliquid interius, unde hoc [4] : « Cum invocarem, exaudivit me Deus justitiæ meæ. »

13. *Judicabit orbem terræ in æquitate.* Hic dicitur, quod hujus nominis, *Adam*, sunt hæ quatuor litteræ græcæ, scilicet α, δ, α, μ; Et sic intelligitur crux Christi. Nam primam litteram habet in principio oriens, in græco scilicet ἀνατολή; secundam occidens, scilicet δύσις; tertiam aquilo, scilicet ἄρκτος; quartam meridies, scilicet μεσημβρία. Et nota, quod non in primo ponit orientem post meridiem, sed post occidentem, ut ponendo opposita, notet crucem. Et nota, quod hoc dicitur : quod δύσις significat occidentem, sed solet dici, quod paradisus dicitur quasi juxta orientem : forte juxta gloriam Dei dicitur : δόξα enim gloria dicitur : non ergo a δύσις, sed a δόξα componitur.

PSALMUS DAVID XCVI.

(*c*) 1. *Dominus regnavit, exultet terra.* Deus regit malos ad depressionem, unde hoc [5] : « Reges eos in virga ferrea. » Regit bonos in præsenti ad exultationem, unde hoc [6] : « Salvum fac populum tuum, Domine, » etc., « et rege eos. » Reget in futuro electos quantum ad glorificationem, unde hoc [7] : « Et reget eos usque in sæculum sæculi. » Et ita Christus dicitur rex omnium, sicut dicitur in titulo Psalmi.

3. *Ignis ante ipsum præcedet.* Est ignis corporalis; est ignis spiritualis. Corporalis triplex : peremptorius, purgatorius, emendatorius; scilicet qui comburet terram, et tantum ascendet, quantum aqua diluvii. Spiritualis duplex, alius invidiæ, alius amoris. De utroque hic exponitur. De secundo [8] : « Ignem veni mittere in terram. » Nota : Quidam ignis cruciat et purgat, ut consolatorius, scilicet Spiritus sanctus. Ignis duplex.

4. *Illuxerunt fulgura ejus.* Miracula Dei dicuntur fulgura, quia illuminant, unde hoc [9] : « Si mihi non vultis credere, operibus credite, » opera mea me manifestant; et quia terrent, unde apostoli in die Pentecostes territi dixerunt [10] : « Quid faciemus? » Et Petrus [11] : « Unusquisque vestrum baptizetur; » et quia interius movent, unde Joelis [12] : « Dabo prodigia in cœlo sursum, et signa in terra deorsum. » Miracula Dei dicuntur fulgura.

5. *Montes sicut cera fluxerunt a facie Domini.* Hic ostendit superbiam, unde dicit : *Montes*; instabilitatem, unde ; *Sicut cera fluxerunt*; fragilitatem, unde : *Terra*; fragilitatis universitatem, unde : *Omnis*.

PSALMUS DAVID XCVII.

1. *Cantate Domino canticum novum : quia mirabilia fecit. Salvavit* (*d*) *sibi dextera ejus.* Dextera nos protegit, defendit, et facit, id est, operatur. Et hac similitudine Filius dicitur dextera : nam nos protegit, unde hoc [13] : « Et dextera tua nos protegit (*e*). » Defendit in expugnando hostem, unde hoc [14] : « Dex- Dextera.

[1] *Isa.*, XLVII, 1. — [2] *Psal.* LXXVI, 2. — [3] *Psal.* XXXVI, 14. — [4] *Psal.* IV, 2. — [5] *Psal.* II, 9. — [6] Cant. *Te Deum.* — [7] *Psal.* XLVII, 15. — [8] *Luc.*, XII, 49. — [9] *Joan.*, X, 38. — [10] *Act.*, II, 37. — [11] Ibid., 38. — [12] Ibid., 19. — [13] *Psal.* LXII, 9. — [14] *Psal.* CXVII, 16. — (*a*) *Al.* filia Sion Babylonis. — (*b*) Al. *es*. — (*c*) Cæt. edit. hanc glossam referunt ad psal. LV. — (*d*) Al. *Salvabit*. — (*e*) *Vulg.* me suscepit.

tera Domini fecit virtutem ; » et facit ; nam per Filium operatur omnia Deus Pater.

4. (*a*) *Jubilate Deo, omnis terra.* Hic notat laudis ineffabilitatem, unde : *Jubilate*; eam Deo oblatam, unde : *Deo*; laudantium universitatem, unde : *Omnis terra.* Quæ laus consistit in tribus : in mente, unde : *Exultate*; in verbo, unde : *Cantate*; in opere, unde : *Psallite.*

Cithara. 5. *Psallite Domino in cithara.* In cithara duo sunt : inferius concavum, superius solidum. Intra hæc tenduntur chordæ, quibus clavi deorsum tenduntur, quibusdam sursum trahentibus ; ad superiores clavos plectrum torquet, ad inferiores clavos chordæ digitis percussæ resonant. Moraliter duo ligna sunt duæ cruces. Inferius lignum, crux carnis ; superius, crux mentis : compassio in mente. Inferius lignum solidum non est, quia omne quod in carne dolet, si conscientiæ bonæ gaudium tollitur, foris speciem habet doloris, sed intus veritatem non habet, et ideo concavum est ; superius lignum solidum est, quia dolor mentis ad intima penetrans, monstrari potest, fingi non potest. Chorda est corpus, quod tenditur et maceratur. Inter pœnam carnis, et dolorem mentis, inferior clavus est timor, superior est amor ; quia timore caro figitur, amore animus vulneratur : ille, ne ad mala moveatur ; iste, ne ad bona sensificetur. Plectrum est ergo, quod affectum cordis (*b*) appendens ad se trahit, et ad superiora ire facit. Chorda siccatur et tenditur, ut sonum reddat ; caro hominis a malo mundatur, post in bono excitatur. Ibi est siccata ; hic tensa. Siccatur per abstinentiam ; tensa est per patientiam. Inferiores clavi rotundi sunt ; superiores solidi, quia timor circumspectus debet esse amor perfectus. Homœoptoton est [1], quando diversa verba proximaliter sibi cadunt : *Cantate, exultate, et psallite.*

Malleus. 6. *In tubis ductilibus.* Malleus significat diabolum, unde hoc [2] : « Contritus est malleus universæ terræ, » scilicet diabolus ; hic est malleus qui non auditur in templo Salomonis. Malleus significat prædicationem ; nec malleus auditur hic in templo Salomonis post hanc vitam. Sed modo lapides sunt inter malleum et incudinem, scilicet sancti inter tentationes et tribulationes. Et modo sonat alius malleus, prædicator scilicet ; nunc Pilatus, id est, malleator, christianus scilicet populus, qui domat feras gentes ; dat corpus Domini Joseph, id est, viaticum petentibus. Sancti dicuntur laminæ aureæ, quia laminæ tunduntur, et tunsionibus extenduntur : sic sancti in persecutione proficiunt, unde hoc [3] : « Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores, » etc. Et sicut laminæ purgantur, sic sancti purgantur, unde hoc [4] : « Ad Dominum, cum tribularer, clamavi. »

7. *Moveatur mare et plenitudo ejus.* Lex dicitur amara propter tria : propter vindictam, unde hoc [5] : « Bestia, quæ tetigerit montem, lapidabitur ; » et propter præceptorum multitudinem, unde hoc : [6] « Hoc est onus, quod nec nos, nec patres nostri ferre potuerunt ; » et propter obscuritatem, unde hoc [7] : « Tenebrosa aqua in nubibus aeris. » Lex amara propter tria.

Mare. Mare quandoque designat præsens sæculum ; quandoque populum gentium ; quandoque inquietudinem sæcularium hominum ; quandoque cor humanum ; quandoque divinum eloquium ; quandoque prædicationem sanctorum. De primo [8] : « Si voluerit nubes extendere, cardines maris operiet (*c*). » De secundo [9] : « Transferentur montes in cor maris, » id est, apostoli, relictis Judæis, prædicabunt gentibus. De tertio dicit Job [10] : « Ubi posset inveniri sapientia ? Et mare loquitur : Non est mecum. » De quarto Dominus ad Job [11] : « Quis conclusit ostiis mare ? » De quinto [12] : « Omnia flumina in-

[1] Bed., *de Schemat.* — [2] *Jerem.*, L, 23. — [3] *Psal.* CXXVIII, 3. — [4] *Psal.* CXIX, 1. — [5] *Exod.*, XIX, 12. — [6] *Act.*, XV, 10. — [7] *Psal.* XVII, 12. — [8] *Job*, XXXVI, 29, 30. — [9] *Psal.* XLV, 3. — [10] *Job*, XXVIII, 12-14. — [11] *Job*, XXXVIII, 8. — [12] *Eccle.*, I, 7.

(*a*) In cæt. edit. versiculus ille cum sua expositione est ad finem psalmi XCVI. — (*b*) *Cæt. edit.* chordis. — (*c*) *Item* operient mare.

trant in mare; inde revertuntur, ut iterum fluant. »

PSALMUS DAVID XCVIII.

Prophetæ quare sub figura loquuntur. 1. *Dominus regnavit, irascantur populi.* Prophetæ sub figura vel velamine loquebantur triplici de causa : propter rei immensitatem, quia promittebant rem magnam, quam [1] « nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit; » et propter audientium indignitatem, quia non debemus thesauros domus Domini exponere Babyloniis; propter exercitationem, quia si omnia essent levia, parvipenderemus; nam [2] : « In labore et sudore vesceris pane tuo. » Hic duo notantur præconia, et duæ admonitiones. Primum præconium, ibi (v. 4) : *Tu parasti directiones*, etc. Prima admonitio (v. 5) : *Exaltate Dominum*, etc. Secundum præconium, ibi (v. 6) : *Moyses et Aaron*, etc. Secunda admonitio, ibi (v. 9) : *Exaltate Dominum Deum*, etc. Nota, dicit : *Irascantur populi*, quia optando; sed non optat quod populi irascantur contra Sanctos vel Christum, sed optat pro sequenti antecedenter (*a*), propter fructum qui inde secutus est. Ex persecutione enim tyrannorum, secuta est passio martyrum, quod fuit bonum. Ponit antecedens pro consequenti, et optat antecedens, gratia sequentis. 6. *In columna nubis :* quot modis accipitur, alibi dictum est. *Loquebatur ad eos.* Dei ad nos loqui, est suum secretum nobis aperire; ad Deum loqui nos, est ad eum promptis desideriis inhiare. Deum hominem interrogare, est in conspectu ejus, scilicet Dei, nescientem cognoscere. Hominem Deum interrogare, est se nescientem, et hominem ignorantem manifestare.

PSALMUS DAVID XCIX.

1. *Jubilate Deo, omnis terra. Servite Do-*
Confessio. *mino in lætitia. Psalmus in confessione.* Confessio alia laudis, alia peccati. Confessio laudis, alia de bono æterno, ut de Deo; alia de bono perpetuo, nam laudandus est Deus, qui dat vitam æternam; alia de bono temporali; nam laudandus est Deus, qui dat temporalia. 4. *In Confessione* (*b*). Confessio peccati alia est in gemitu, alia in singultu, alia in fletu. Gemitus in pectore, singultus in gutture, fletus in ore. Et nota : a confessione laudis dicuntur Sancti confessores, non a confessione peccati. *Introite portas ejus.* Portæ nomine quandoque Christus, unde hoc [3] : « Conterentur in porta; » quandoque apostoli, in *Apocalypsi* [4] duodecim portæ describuntur; quandoque dies judicii : nam sicut porta urbis aditus, ita aditus diei judicii [5] : « Conterentur in porta; » quandoque bona actio, unde Job [6] : « Quando procedebam ad portam civitatis : » quandoque exitus ab hac vita, unde Ezechiel, qui dixit de viro, qui ei apparuit [7] : « Stabat autem in porta : » nam qui in porta est, partim intus, partim foris est; quandoque mali doctores, unde Dominus ad Job [8] : « Portas vultus ejus quis aperiet? » nam per malos doctores mali intrant in infernum, ut boni per bonos doctores in paradisum; quandoque actionem, sive bonam, sive malam, unde hoc [9] : « Qui exaltas me de portis mortis, et collocas me in portis filiæ Sion. » Sancti confessores unde.

PSALMUS DAVID C.

1. *Misericordiam et judicium.* Hic psalmus est centesimus, et docet perfectionem. Nam in manuali computo, quando incœpimus computare centum, transimus ad dexteram, per quam significatur vita æterna, vel perfectio. Unde, ad probandum quod habet centum annos, dicitur :

... In dextra (*c*) computat annos :

Et debet incipere ab arce per omnes arti-

[1] I *Cor.*, II, 9. — [2] *Gen.*, III, 19. — [3] *Job*, [illegible] — [4] *Apoc.*, XXI, 21. — [5] *Job*, V, 4. — [6] *Job*, XXIX, 7. — [7] *Ezech.*, XL, 3. — [8] *Job*, XLI, 5. — [9] *Psal.* IX, 15.

(*a*) *Edit. Ven.* antecedentes. — (*b*) In cæt. edit. hæc verba *In confessione* ponuntur infra, post illa : *Introite portas ejus.* — (*c*) *Cæt. edit.* dextera.

culos manus. In hoc psalmo describitur vir perfectus : in quo psalmo reperies perfectionem, unde hoc (v. 2) : *Quando venies ad me ;* ejusdem amplificationem, ibi (v. 3) : *Perambulabam* ; mali vitationem, ibi : *Non proponebam ante oculos rem injustam*. et ibi (v. 4) : *Non adhæsit*; primorum motuum deletionem, unde (v. 8) : *In matutino interficiebam omnes peccatores terræ.* Qui hæc quatuor tenet, perfectus est.

Innocentia. *Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meæ.* Innocentia debet esse in ingressu, ut in eo, qui potest peccare, et non vult, unde hoc [1] : « Qui potuit transgredi, et non est transgressus ; » et in progressu, unde hoc : Quando quis habet occasionem peccandi, et non vult ei dare effectum, et cum Christus eligeretur in regem, noluit, ne daret aliis occasionem peccandi ; et in egressu, scilicet consummatione, ut quando provocatur (*a*) ad peccandum, et non peccat, ut hic [2] : « Qui te percusserit in unam maxillam, præbe ei et aliam. » *Domus meæ.* Ad hoc, quod aliquis quiescat in domo, hæc tria sunt necessaria : quod intus sit munda, et quod ostium sit clausum, et quod intus habeat omnia necessaria. Sic in domo mentis nostræ non quiescet homo, nisi mundetur et ornetur, unde hoc : « Adorna thalamum tuum, » etc.; et nisi ostium sit clausum, unde hoc [3] : « Intra in cubicula tua, et claude ostia super te. » Nonne Isboseth mortuus est, quia ostiaria ancilla non bene servavit ostia? Vir, et non (*b*) fœmina, sit in custodia mentis tuæ; ratio, non sensualitas. Et nisi intus habeat necessaria, scilicet Deum cum charitate, unde hoc [4] : « Habe charitatem, et fac quidquid vis. » Timenti Deum nihil deest. Nota tres partes innocentiæ : prima est cum malis consortium non habere ; secunda est non malis consentire ; tertia est cum justis partem habere. Est (*c*) peccatum, quod provenit aliunde, ut alterius suggestione (*d*) ; quod provenit ex propria voluntate, quia non aliunde; mala uxor, quod provenit (*e*) ex carne. Hæc tria expellunt hominem a domicilio mentis suæ. (*f*).

Innocentiæ partes.

PSALMUS DAVID CI.

1. *Oratio pauperis* (*f*). Homo de residuis primordialibus naturæ Adæ adhuc habet, non totam amisit ; unde potest dici [5] « pauper et inops : » vulneratus enim est in naturalibus, non expoliatus.

2. *Domine, exaudi orationem meam.* Triplex unio capitis et corporis, scilicet Ecclesiæ, in voce, in carne, in hæreditatis participatione. De primo [6] : « Verba delictorum meorum longe a salute mea. » Hoc caput de se in persona membrorum. De secundo, nam dicitur : [7] « Emmanuel, id est, nobiscum Deus, » scilicet nobiscum humanatus. De tertio : Nos sumus [8] « hæredes Dei, cohæredes autem Christi. » Anxietatem Christus habuit in carne, unde hoc [9] : « Factus est sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurrentis in terra. » In anima, unde hoc [10] : « Tristis est anima mea. » In crucifixoribus, unde pro eis oravit, unde hoc [11] : « Ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. » In apostolis, unde hoc [12] : « Oravi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua. » Tria impediunt ne oratio exaudiatur, scilicet propria culpa, quasi nubes inter nos et Deum posita. Unde Ezechiel vidit [13] sartaginem inter se, et civitatem ; et hoc [14] : « In Deo meo transgrediar murum. » Ignorantia, unde dictum est de filiis Zebedæi [15] : « Nescitis quid petatis. » Dei gratia, scilicet ad augmentum meriti, unde Apostolus non est exauditus, sed dictum est ei [16] : « Sufficit tibi gratia mea. » Exau-

Triplex unio Ecclesiæ cum capite.

[1] *Eccli.*, XXXI, 10. — [2] *Luc.*, VI, 29. — [3] *Isa.*, XXVI, 20. — [4] Aug. : « Ama, et fac quod vis. » — [5] *Psal.* LXXIII, 21. — [6] *Psal.* XXI, 2. — [7] *Isa.*, VII, 14. — [8] *Rom.*, VIII, 17. — [9] *Luc.*, XXII, 44. — [10] *Matth.*, XXVI, 38. — [11] *Luc.*, XXIII, 34. — [12] *Luc.*, XXII, 32. — [13] *Ezech.*, IV, 3. — [14] *Psal.* XVII, 30. — [15] *Marc.*, X, 38. — [16] II *Cor.*, XII, 9. — (*a*) *Edit. Ven.* provocat. — (*b*) *Cæt. edit. deest* non.— (*c*) *Cæt. edit.* Stillicidium est. — (*d*) *Cæt. edit. add.* fumus. — (*e*) *Edit. Ven.* quæ pervenit. — (*f*) Cætera hoc loco posita in cæt. edit., lege ad pag. seq. Cæt. edit. non habent *Oratio pauperis*, et referunt expositionem hujus tituli ad versic. 5, *Defecerunt*, etc.

ditur oratio, quando ejus merita, qui orat, approbantur, unde hoc[1] : « Adhuc loquente, ecce adsum. » Et quando cœlesti curiæ esse exaudita manifestatur, unde hoc[2] : « Acceptæ sunt eleemosynæ tuæ, et orationes tuæ apud Deum. » Et quando effectui mancipantur, unde hoc[3] : « Oculi Domini super justos. »

Deus quomodo dicatur habere aures.

3. *Inclina ad me aurem tuam.* Deus dicitur habere aurem, ut ostendatur perfecte audire, ut hic; oculos, ut ostendatur perfecte videre, unde hoc[4] : « Oculi Domini super justos; » manus, ut ostendatur perfecte operari, unde hoc[5] : « Manus Domini tetigit me; » et cor, ut ostendatur perfecte velle, unde hoc[6] : « Perambulabam in innocentia cordis mei, » etc. (*a*).

4. *Ossa mea sicut cremium aruerunt*, scilicet primo, dolore peccatorum : secundo, de timore pœnarum; tertio, de derelictione fratrum.

5. *Defecerunt* (*b*). Captat benevolentiam judicis a miseria postulantis, quæ consistit in quinque, unde hic dicitur : in detrimento naturalium, unde : *Defecerunt dies mei;* in defectu gratuitorum, unde : *Ossa mea sicut cremium aruerunt ;* in mortalitate, unde : *Percussus sum;* in sterilitate, unde : *Aruit cor meum;* in faciendorum oblivione, unde : *Oblitus sum comedere panem meum.*

Fumus.

Defecerunt sicut fumus dies mei. (*c*) Hic *fumus* in malo accipitur. Fumus propter tres proprietates, quas habet, significat sanctum, vel maxime virgines. Fumus enim est ætherei coloris, et cito transiens et tenuis. Per æthereum colorem, notatur desiderium virginis in cœlestibus. Per transitum, festinus motuum defectus. Per tenuitatem scilicet, exilitas, humilitas, et simplicitas rectæ intentionis, macilentia castitate carnis : et bene congruit. In tenuitate enim hæc tria sunt, scilicet exilitas, simplicitas, macilentia ; unde de beata Virgine dicitur[7] : « Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ? »

Tria genera peccatorum.

8. *Similis factus sum pelicano solitudinis,* etc. Per solitudinem, parietinam, et tectum, tria genera peccatorum intelliguntur : per primum, infideles; per secundum, hæretici ; per tertium, christiani.

Passer.

Sicut passer solitarius in tecto. Passer quandoque est nomen levitatis et inconstantiæ, unde hoc[8] : « Transmigra in montem, sicut passer; » quandoque sanctitatis et justitiæ, ut hic ; quandoque immortalitatis et gloriæ, unde hoc[9] : « Anima nostra, sicut passer, erepta est de laqueo venantium; » quandoque divinitatem, quandoque humilitatem significat, unde in *Levitico*[10] duo passeres offerebantur pro leproso : unus immolabatur, qui significabat humanitatem ; alius vero, qui significabat divinitatem, quæ illæsa fuit, dimittebatur (*d*).

Christus quomodo solitarius.

Christus dicitur solitarius propter tria : propter partus novitatem ; propter peccati immunitatem; propter auctoritatem. De primo[11] : « Novum faciet Dominus super terram, mulier circumdabit virum ; » quia tantum mulier operabitur sibi, et non vir. De secundo[12] : « Et macula non est in te. » De tertio[13] : « Ego solus deleo iniquitates populi. » Penes eum solum est auctoritas.

Dies multis modis.

9. *Tota die exprobrabant mihi inimici mei.* Hoc nomen, *Dies*, in singulari quatuor modis accipitur, et tunc quandoque significat vitam æternam, unde hoc[14] : « Melior est dies una in atriis tuis super millia ; » quandoque peccati deletionem, unde Job[15] : « Pereat dies, in qua natus sum; » quandoque clarum intellectum, unde Job de filiis suis[16] : « Faciebant convivia unusquisque in die suo (*e*) : » filii sunt apostoli qui prædicabant claro intellectu; quandoque doctorem spiritualem, unde hoc[17] : « Dies

[1] *Isa.*, LVIII, 9; LXV, 24. — [2] *Act.*, X, 4. — [3] *Psal.* XXXIII, 16. — [4] *Psal.* XXXIII, 16. — [5] *Job*, XIX, 21. — [6] *Psal.* C, 3. — [7] *Cant.*, III, 6. — [8] *Psal.* X, 2. — [9] *Psal.* CXXIII, 7. — [10] *Levit.*, XIV, 4 et seq. — [11] *Jerem.*, XXXI, 22. — [12] *Cant.*, IV, 7. — [13] *Isa.*, XLIII, 25, quoad sensum. — [14] *Psal.* LXXXIII, 11. — [15] *Job*, III, 3. — [16] *Job*, I, 4. — [17] *Psal.* XVIII, 3.

(*a*) In cæt. edit. versiculi illi 3, et 4, cum utriusque expositione, transpositi sunt post hæc verba : *Oblitus*, etc. — (*b*) Cæt. edit. non habent 5. *Defecerunt.* — (*c*) In cæt. edit. hæc, quæ sequuntur usque ad v. 8, posita reperies ad finem *Psal.* C. — (*d*) *Cæt. edit. non habent* dimittebatur. — (*e*) *Edit. Ven.* sua.

diei eructat verbum. » In plurali, quinque modis : nam quandoque animas electorum, unde Job [1] : « Nox, in qua conceptus sum non computetur in diebus anni. » Quandoque angelum, in eodem exemplo. Quandoque virtutes singulorum, unde Job : « Non computetur in diebus anni. » Quandoque longitudo æternorum, unde hoc [2] : « Qui noverunt Deum, ignorant dies ejus. » Quandoque intellectum, unde Job de amicis suis [3] : « Sederunt cum eo septem diebus, et septem noctibus, » id est, hæretici, qui habent falsum intellectum, dolos Ecclesiæ parant.

Pœna triplex.

10. *Cinerem tanquam panem manducabam.* Peccatum triplex pœna secuta : concupiscentia carnis, mortalitas, ignorantia mentis. Sed in reparatione horum, tria data sunt homini, locus, tempus, remedium : locus, mundus; tempus, ab initio usque ad finem mundi; remedium in tribus, in fide, in sacramentis, in operibus bonis.

11. *Elevans allisisti me.* Deus tripliciter humanam naturam elevavit : quando eam ad imaginem Dei creavit, unde hoc [4] : « Faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram; » quando eam sibi univit, unde hoc [5] : « Misit de summo, et accepit me; » et quando super angelicam naturam elevavit, unde hoc [6] : « Elevata est magnificentia tua super cœlos. » Nota : Incarnatio Christi descensus dicitur, propter deitatis illuminationem (*a*), unde hoc [7] : « Descendit sicut pluvia in vellus. » Et dicitur ascensus propter nostræ naturæ exaltationem, vel propter peccati immunitatem, unde dicitur [8] : « Ascendit Deus super nubem levem. »

13. *Tu autem, Domine, in æternum,* etc. Hic captat benevolentiam Judicis ab ejus magnitudine, quæ consistit in quatuor : in potentia, unde dicit : *Domine;* in æternitate, unde dicit : *Permanes in æternum*; in misericordia, unde dicit (v. 14) : ***Misereberis;*** in virtutis manifestatione, unde : ***Tu exurgens*** (*b*).

19. *Scribantur hæc*, etc. (*c*). Quæritur, quid Dominus scripsit in terra, quando se inclinavit [9]. Quidam dicunt : Peccata accusantium adulteram. Alii dicunt hoc, scilicet [10] : « Qui sine peccato est, primus in illam mittat lapidem. » Hieronymus videtur velle hoc, scilicet : Terra terram accusat, scilicet peccator peccatricem.

23. *In conveniendo populos in unum.* Hæc est una ovis [11] in montibus relicta : una mysterialiter, multæ personaliter : multæ per carnem naturaliter, una per gratiam spiritualiter. Nam unica est, et cæteræ ad unum tendentes, ad unitatem Ecclesiæ, non ad divisionem : unde arca in cubito consummatur.

24. *Respondit ei in via virtutis.* Homo erat illusus, errans, mortuus; Christus autem factus [12] « via, veritas, et vita : » via errantibus, illusis veritas, vita mortuis. Item homo erat fatuus, captivus, famelicus; sed Christus factus est fatuis sapientia, infirmis medicina, captivis redemptio, famelicis refectio. Missus est tanquam anima in corpus mortuum, ut ejus adventu calefacta, membra reviviscerent. *Paucitatem dierum meorum nuntia mihi.* Christus non relinquet Ecclesiam : opus enim Dei sine artifice non subsistet. Sicut enim in corpore anima operatur vitam, et æqualitas sanitatem, et sol diem, et exterior lux in oculo visionem, et sine istis non subsistunt (nam corpus non vivit sine anima, et sic de aliis), ita creaturæ non subsistunt sine opifice. Nam [13] « Pater usque modo operatur, » Filius idem operatur. Nam sicut ab essentia habet omne quod est, ita, subducta essentia, non potest omne quod in ea est. Aliter ergo operatur Deus, et aliter homo : nam sine artifice opus esse non potest, et e converso; non ita in Deo. Operante ergo creatrice essentia, et

[1] *Job*, III, 6. — [2] *Job.* XXXV, 1. — [3] *Job*, II, 13. — [4] *Gen.*, I, 26. — [5] *Psal.* XVII, 17, — [6] *Psal.* VIII, 2. — [7] *Psal.* LXXI, 6. — [8] *Isa.*, XIX, 1. — [9] *Joan.*, VIII, 6. — [10] *Ibid.*, 7. — [11] *Luc.*, XV, 4. — [12] *Joan.*, XIV, 6. — [13] *Joan.*, V, 17.

(*a*) *Leg.* humiliationem. — (*b*) In cæt. edit. v. 13 et 14, cum sua expositione, transposita sunt post v. 24 et 26. — (*c*) In cæt. edit. deest *Scribantur*, et quæ sequitur glossa, transposita est ad *Psal.* CII, ante v. 11.

illuminante sapientia, et inflammante charitate, corroborante virtute, creatur in nobis essentia, ut simus; sapientia, ut sciamus; charitas, ut velimus; virtus, ut possimus. Deus, qui talibus nominibus appellatur, talia creat in nobis.

26. *Initio tu, Domine, terram fundasti.* Nomine terræ quatuor elementa intelliguntur, sicut nomine aquæ; unde hoc[1]: « Spiritus Domini ferebatur super aquas, » id est, super materiam quatuor elementorum. Differentia solet annotari inter initium, principium, et exordium: quod in arbore potest perpendi: nam sulcus dicitur initium, quandiu latet sub cortice, quasi intus jactum; principium, quando extra prodiit in lucem; exordium, quando in ramos extenditur. Sic de elementis: nam elementa initio fuerunt in mente divina per providentiam, quasi intus latentia; sed quia illa machina informis et fluida facta est, tunc elementa fuerunt quasi in principio, quasi quodam modo extra apparentia; sed quando distincta sunt elementa, et per naturam similia a similibus sunt procreata, tunc fuerunt elementa quasi in exordio.

Terra.

28. *Tu autem idem ipse es.* Hic commendat Deum a tribus: ab excellentia, unde dicitur: *Tu autem;* ab immutabilitate, unde: *Idem ipse es;* ab æternitate, unde: *Anni tui non deficient.*

PSALMUS DAVID CII.

Benedic, anima mea, Domino, etc. Ratio duas partes habet: superiorem, qua Deum contemplamur, quæ potest dici sapientia; inferiorem, qua recti conversantur in medio hujus nationis pravæ, quæ potest dici scientia. Superior ergo pars rationis invitat inferiorem ad laudandum Deum, dicens: *Benedic, anima mea, Domino:* non enim ad laudem partem animæ, quam habemus cum brutis animalibus communem, invitat. *Et omnia, quæ intra me sunt:* ut etiam secundum inferiores (*a*) partes animæ laudetur Deus, ut in ratione possideamus prudentiam, in ira odium vitiorum, in concupiscibilitate virtutum desiderium. Sic tribus animæ viribus laudatur Deus, scilicet rationalitate, irascibilitate, concupiscibilitate: hoc autem reperitur (*b*) super *Matthæum*[2], ubi loquitur de tribus satis farinæ. Nota: Angelicæ virtutes non solum sunt circa nos, sed etiam intra nos; unde et in Introitu Missæ Angelorum hic cantatur versus, scilicet; *Benedic, anima mea, Domino.* Forte dicuntur esse intus, quia juvant in opere interiori.

Ratio duplex.

3. *Qui coronat te.* Christus dicitur corona et diadema, quasi duo demens, scilicet principium et finem: utroque enim caret; et quia demit et perimit pœnam et culpam; quod erit in futuro. *Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis.* Dat sanitatem, unde: *Qui sanat omnes infirmitates tuas.* Dat gloriam: *Qui coronat te in miserationibus.* Dat gloriæ plenitudinem (v. 5): *Qui replet in bonis desiderium tuum. Ut aquilæ juventus tua.* (*c*)

Christus quare dicitur corona et diadema.

6. *Faciens misericordiam et judicium.* Nota: aliquis miseretur inimici, unde[3]: « Si esurierit inimicus tuus, ciba illum. » Sui (*d*), unde[4]: « Miserere animæ tuæ, placens Deo. » Amici, unde hoc[5]: « Diliges proximum tuum sicut teipsum. » Unde triplex est misericordia: Præveniens, subveniens, perficiens. De hoc plenius supra. (*e*)

Misericordia triplex.

11. *Secundum altitudinem cœli,* etc. Cœlum quandoque significat Patrem, unde hoc[6]: « Cœlum cœli Domino » (*f*), etc., quandoque Christum, unde hic[7]: « A summo cœlo egressio ejus; » quandoque sanctum sanctorum, unde hoc[8]: « Rorate, cœli, desuper, » etc.; quandoque justam animam, unde Deus dicitur[9]

[1] *Gen.*, I, 2. — [2] *Matth.*, XIII, 33. — [3] *Prov.*, XXV, 21. — [4] *Eccli.*, XXX, 24. — [5] *Matth.*, XXII, 39. — [6] *Psal.* CXIII, 16. — [7] *Psal.* XVIII, 7. — [8] *Isa.*, XLV, 8. — [9] *Psal.* I, 5. — (*a*) *Edit. Ven.* interiores. — (*b*) *Suppl.* apud Hieronymum. — (*c*) Quæ in cæt. edit. immediate sequuntur, vid. infr., in *Psal.* CIV, 41. — (*d*) *Edit. Ven.* Tui. — (*e*) Vid., *Psal.* CI, notam ad v. 19. — (*f*) Cæt. edit. referunt ad Patrem. *A summo cœlo egressio ejus,* ad Christum vero *Cœlum cœli Domino.*

habitare « in cœlo; » quandoque Angelos, unde hoc [1] : « Elevata est magnificentia tua super cœlos; » quandoque prædicatores, secundum quod prædicant deitatem, unde hoc [2]: « Cœli enarrant gloriam Dei; » quandoque spiritum creatum, unde [3] : « In principio creavit Deus cœlum et terram, » id est, spiritus et corpora; quandoque aerem, unde [4]: « Volucres cœli. »

14. *Quoniam ipse cognovit figmentum nostrum.* Est fictio ostensio simulationis, unde [5] : « Et ipse finxit se longius ire. » Est
Fictio. fictio eruditionis, unde [6] : « Qui fingis laborem in præcepto. » Est fictio corruptionis, unde hoc [7] : « Qui finxit sigillatim corda eorum. »

15. *Homo sicut fœnum dies ejus.* Quamvis homo sit fragilis, tamen tenetur habere for-
Fortitudo quid; et ejus species. titudinem. Fortitudo est contemptio laboris et periculi cum ratione humilitatis, et compassione (*a*) incommodorum. Quatuor sunt species ejus : magnificentia, confidentia, patientia, et humilitas.

PSALMUS DAVID CIII.

1. *Benedic, anima mea, Domino : Domine Deus meus.* Magnitudo in Patre; pulchritudo in Filio; dispositio in Spiritu sancto. Nota : Alio modo benedicit creatura Deum; alio modo creaturam Deus : creatura Deum, in gratiarum actione; Deus creaturam dupliciter : vel infusione gratiæ in præsenti; vel in collatione gloriæ in futuro.

2. *Confessionem et decorem induisti.* Christus dicitur speciosus in deitate, unde [8] : « Speciosus forma præ filiis hominum; » et in humanitate, et hoc duplici de causa : propter peccati immunitatem, unde hoc [9] : « Qui ingreditur sine macula; » et carnis glorificationem, unde hoc [10] : « Caro mea refloruit. »
Vestimentum *Amictus lumine, sicut vestimento.* Vestimentum significat Ecclesiam, unde hoc [11] : « Diviserunt sibi vestimenta mea, » scilicet hæretici; quandoque Christi carnem, unde Isaias [12] : « Quare rubrum vestimentum (*b*) tuum? Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? » quandoque divinitatem, unde Filius dicitur esse in sinu Patris, hoc est, in secreto divinitatis; quandoque bonum opus, unde Salomon [13] : « Vestimenta tua sint candida omni tempore ; » quandoque fideles, unde hoc [14] : « Quod descendit in oram vestimenti ejus, » quia gratia usque ad extremos fideles pervenit; quandoque virtutem, unde hoc : « Charitas vestis nuptialis, qua carebat Petrus, quia calefaciebat se ad prunas Caiphæ. » Hac veste, scilicet charitate, pellitur frigus vitiorum, unde Dominus [15]: « Amice, quomodo huc intrasti (*c*) non habens vestem nuptialem? » id est, charitatem.

3. *Qui tegis aquis superiora ejus.* Supra cœlos sunt aquæ, unde alibi [16] : « Benedicite, aquæ omnes, quæ supra cœlos sunt : » et illæ sunt frigidæ; unde Saturnus, qui vicinior est aquis illis, aliis planetis frigidior est: quia (*d*) est in tenore sphæræ, et ideo facit majorem circulum, et ideo calidior deberet (*e*) esse aliis, nisi frigiditas impediret aquæ, et eum frigidum faceret.

Qui ambulas. Hic commendat conditionem a quatuor : a Conditoris agilitate, unde hic : *Qui ambulas super pennas ventorum;* ab operis stabilitate, unde hic (v. 5) : *Qui fundasti terram super stabilitatem suam*; a perseverantia, unde hic : *Non inclinabitur in sæculum sæculi*; a profunditate, unde hoc [17] : « Abyssus abyssum invocat. »

4. *Qui facis angelos tuos spiritus :* ut de subjecto fiat prædicatum. Hic autem dicuntur ἄγγελοι, qui nuntiant bonum prædi- Ἄγγελοι.
cando. Sed inter eos qui audiunt verbum eorum, quidam respuentes sunt, quasi nullo modo consentientes; alii rejicientes, scilicet

[1] *Psal.* VIII, 2. — [2] *Psal.* XVIII, 2. — [3] *Gen.*, I, 1. — [4] *Psal.* VIII, 8. — [5] *Luc.*, XXIV, 28. — [6] *Psal.* XCIII, 20. — [7] *Psal.* XXXII, 15. — [8] *Psal.* XLIV, 3. — [9] *Psal.* XIV, 2. — [10] *Psal.* XXVII, 7. — [11] *Psal.* XXI, 19. — [12] *Isa.*, LXIII, 2, 1. — [13] *Eccle.*, IX, 8. — [14] *Psal.* CXXXII, 2. — [15] *Matth.*, XXII, 12. — [16] *Dan.*, III, 60. — [17] *Psal.* XLI, 8. — (*a*) *Leg.* perpessione. — (*b*) *Vulg.* indumentum. — (*c*) *Cæt. edit.* ad quid venisti. — (*d*) *Leg.* qui. — (*e*) *Edit. Ven.* debet.

qui verbum primo receperunt, postea expellentes; alii suffocantes, ut illud [1], quod cadit « inter spinas; » alii fructificantes. Primi non concipiunt; secundi concipiunt, sed abortivum faciunt; tertii fœtum vivum opprimunt; quarti cum pietate et materna diligentia enutriunt.

10. *Inter medium montium pertransibunt aquæ.* Sex dicuntur montes, per quos Christus transiliit; nam legitur, quod fuit sicut cervus transiliens in montibus: primus umbrosus; secundus caliginosus; tertius luminosus; quartus aquosus; quintus nemorosus; sextus spinosus. Primus, altitudo incarnationis; secundus, mysterium circumcisionis; tertius, liberalitas propriæ oblationis, scilicet in templo; quartus, sacramentum baptismalis (*a*) ablutionis; quintus, abstinentia jejunii quadragesimalis; sextus, anxietas victoriosæ passionis. De primo: [2] « Deus a Libano (*b*) veniet, et a monte umbroso. » De secundo [3]: « Operuit caligo cacumen montis (*c*). » De tertio [4]: « Cœperunt ædificare secundo mense in monte. » De quarto [5]: « Venite, ascendamus ad montem Domini. » De quinto [6]: « Ductus est Jesus in desertum, » ubi erat terra montuosa. De sexto [7]: « In monte Oliveti oravit ad patrem. » Tamen ad litteram tres montes ascendit, ut legitur in Evangelio.

Sex montes per quos Christus transiliit

12. *Super ea volucres cœli habitabunt.* Hic dicit, quod trina animalia erant, quæ immolabat Abraham. Ternarius autem numerus significat tres principales virtutes, unde *Job* [8]: « Nati sunt ei septem filii, et tres filiæ; » septem filii sunt septem dona; et tres filiæ, tres virtutes. Quandoque fidem Trinitatis, unde Ezechiel [9]: « Porta thalami ad viam orientalem, tres hinc, tres inde. » Via enim ad Christum, qui (*d*) dicitur Oriens, est fides Trinitatis. Quandoque tria genera peccatorum, unde *Job* [10]: « Chaldæi fecerunt tres turmas, et invaserunt camelos. » Tres turmas contra camelos facere, est modo illicito opere, modo superflua locutione, modo inordinata cogitatione terrenarum dispensationum studia vastare. Quandoque vitam præsentem, unde Dominus de ficulnea [11]: « Ecce anni tres, ex quo veni quærens fructum in ficulnea hac, et non inveni. » Ficulnea, humana natura: ad hanc venit Dominus tertio anno, in ea fructum quærens, quia humanam naturam ante legem, sub lege, sub gratia, expectando, admonendo, visitando, quæsivit.

Ternarius numerus.

Ficulnea quid.

15. *Ut exhilaret faciem in oleo.* Christus hic dicitur panis, vinum, et oleum: panis, quia confortat (*e*), unde hoc: *Panis cor hominis confirmet*; vinum, quia lætificat; oleum, quia exhilarat. Sic fides potest dici quodlibet horum trium, quia tria operatur in nobis. Nam dicitur quia in nobis operatur remissionem peccatorum, et ita confortat sicut panis, quia aufert morbum. Oleum, ad manifestationem bonorum operum; vinum, ad delectationem, sive scientiæ gaudium: vinum enim, quia lætificat. Quot modis accipitur oleum, alibi [12] est dictum.

Christus

Fides tria in nobis operatur

19. *Sol cognovit occasum suum.* Legimus solem justitiæ et salutis, ostensionem manifestæ visionis, claritatem boni operis, fervorem persecutionis, intellectum sapientis, jucundum lumen veritatis, claritatem prædicationis, ardorem tentationis. De primo [13]: « Elevatus est sol, et luna stetit in ordine suo. » De secundo [14]: « In sole posuit tabernaculum suum. » De tertio *Job* [15]: « Si vidi solem cum fulgeret, et lunam incedentem clare. » De quarto [16]: « Semen jactum super terram aruit sole. » De quinto [17]: « Quartus angelus effudit phialam suam in solem, et datum est illi æstu afficere omnes et igni. » De sexto, in persona impiorum in die judicii dicetur [18]: « Erravimus a via veritatis, et

[1] *Luc.*, VIII, 7. — [2] *Habac.*, juxta LXX. — [3] *Exod.*, XXIV, 16. — [4] III *Reg.*, XI, 7 et seq., quoad sensum. — [5] *Isa.*, II, 3. — [6] *Matth.*, IV, 1. — [7] *Matth.*, XXVI, 30, quoad sensum. — [8] *Job*, I, 2. — [9] *Ezech.*, XL, 10. — [10] *Job*, I, 17. — [11] *Luc.*, XIII, 7. — [12] Vid. in Psal. LXXXVII, 21. — [13] *Jos.*, X, 13, quoad sensum. — [14] *Psal.* XVIII, 6. — [15] *Job.*, XXXI, 26. — [16] *Matth.*, XIII, 6, quoad sensum. — [17] *Apoc.*, XVI, 8. — [18] *Sap.*, V, 6.

(*a*) *Edit. Ven.* baptismatis. — (*b*) *Leg.* Theman. — (*c*) *Vulg.* nubes montem. — (*d*) *Edit. Ven.* quæ. — (*e*) *Item* conformat.

sol non est ortus nobis. » De septimo, Job [1]: « Qui præcipit soli, et non oritur, et stellas claudit sub signaculo. » Hoc reperitur in Meldensi.

Deus Pater quomodo omnia faciat per Filium.

24. *Omnia in sapientia fecisti*, id est, per sapientiam, id est, per Filium. Deus Pater dicitur omnia facere per Filium, id est, cum Filio, ita quod Patri auctoritas tribuatur; vel per Filium facit omnia, id est, genuit Filium opificem; et potius per Filium, quam per Spiritum sanctum, quia sapientia attribuitur Filio. Facit ergo per Filium, id est sapientiam (*a*), id est, sapienter.

25. *Hoc mare magnum*. Hæc tria notantur, mare, navis, nauta : mare, mundus; navis, Ecclesia; Nauta, Christus. Remigium (*b*) illius navis, lignum crucis, quo navigamus ad littus æternitatis. Per mare trahuntur retia Petri, qui multitudinem piscium per prædicationem trahit ad portum. *Illic reptilia, quorum non est numerus*. In hoc mare jecit Dominus lineam, et hamo (*c*) illius captus est diabolus; unde *Job* [2]: « Quasi hamo capiet Leviathan. » Illa linea est propago patrum per Evam memorata. Ibi erat hamus interior, et caro exterior; hamus divinitatis, et caro humanitatis. Diabolus ergo captus est, quia cum per satellites suos carnem Christi crucifigendo momordit, maxillam ejus aculeus divinitatis perforavit. Sicut in linea extremum est hamus, ita in genealogia extremus est Christus.

28. *Aperiente te manum tuam :* quæ duobus (*d*) modis aperitur, scilicet sanctam Scripturam exponendo, nam sic habemus notitiam de Deo; vel Filium mittendo in carnem: vel aperit manum beneficia conferendo, unde hoc [3]: « Aperis tu manum tuam, » etc.

Deus quomodo nobiscum loquatur.

34. *Jucundum sit ei eloquium meum*, vel disputatio mea. Deus loquitur nobiscum, et nos cum eo. Sermo Dei ad nos duobus modis: interius, per inspirationem (*e*); exterius, per prædicationem. Per inspirationem (*e*) duobus modis, natura, et gratia : natura, quando conditis inspirat (*f*) cognitionem boni; gratia, quando reparatis suggerit boni amorem. Sermo noster ad Deum fit consulendo, vel orando, vel bene operando. Nota : duo sunt libri : sacra Scriptura, et clerici. In primo legunt clerici; in secundo legunt laici. In nobis ergo legere possunt laici; sed ibi non inveniunt, quid possint eligere. Homo primo debet esse accusator sui, unde hoc [4]: « Justus in principio sermonis debet esse accusator sui, » laudator Dei, doctor proximi. Quidam attribuunt sibi temporalia, ut Nabuchodonosor dixit [5]: « Nonne hæc est Babylon, » etc.; quidam naturalia, ut philosophi, qui dicunt [6]: « Labia nostra a nobis sunt : » nam [7] « Deum cognoverunt, sed non sicut Deum glorificaverunt; » quidam gratuita, scilicet virtutes, ut Pharisæus (*g*) [8].

PSALMUS DAVID CIV.

1. *Confitemini Domino, et invocate nomen ejus*. Super *Paralipomenon* dicitur, quod titulus hujus Psalmi est *Alleluia,* quia (*h*) secundum aliam litteram in illo libro ponitur : quem David fecit, cum arca Domini capta a gentibus reduceretur. *Alleluia* proprie est laus angelorum, sicut *Gloria in excelsis :* nam angeli proprie dicuntur laudare Deum, propter peccati immunitatem, unde et *cœli* dicuntur; unde hoc [9]: « Fiat voluntas tua, sicut in cœlo; » et propter assiduitatem, nam non cessant clamare [10]: « Sanctus, Sanctus, Sanctus; » et quia semper habent Dei fruitionem, unde hoc [11]: « Angeli eorum semper vident faciem Patris : » unde pueri semper solent *Alleluia* cantare, quia innocentiam habent, in quo assimilantur angelis: sed quandoque in festis diebus majores, scilicet perfecti, solent cantare *Alleluia*, ut designetur perfectio, quam expectamus in

Ritus.

[1] *Job*, IX, 7. — [2] *Job*, XL, 19. — [3] *Psal.* CXLIV, 16. — [4] *Prov.*, XVIII, 17, quoad sensum. — [5] *Dan.*, IV, 27. — [6] *Psal.* XI, 5. — [7] *Rom.*, I, 21. — [8] *Luc.*, XVIII, 12. — [9] *Matth.*, VI, 10. — [10] *Isa.*, VI, 3. — [11] *Matth.*, XVIII, 10.

(*a*) *Edit. Ven.* sapientia. — (*b*) *Item* Remum. — (*c*) *Item* humo. — (*d*) *Leg.* tribus. — (*e*) *Item* aspirationem. — (*f*) *Item* aspirat — (*g*) *Item* Publicanus. — (*h*) *Item* qui.

Confessio et contritio

anima et in corpore. Nota : Os loquitur sermones (*a*) tribus de causis : dum Deum laudat; dum se accusat; dum proximum ædificat. Confessio mundat os, contritio cor, unde hoc [1] : « Corde creditur ad justitiam; ore autem confessio fit ad salutem. » Confessio decorat, decor laudat, unde hoc [2] : « Confessionem induisti. » Ad hoc ergo, quod os sit mundum, et cor, hæc sunt necessaria, confessio scilicet, et contritio. Unde nos debemus laudare in mente, unde hic : *Confitemini;* in voce : *Invocate;* cum jucunditate, unde : *Cantate;* in opere, unde : *Et psallite;* a rerum creatione, unde : *Narrate omnia mirabilia ejus.*

12. *Cum essent numero brevi, paucissimi.* Paucissimos cives habemus, cum illas tantum virtutes, sine quibus salvari non possumus : spes, fides, charitas, facile nuntiari, facile possunt vel numerari. Cum his sociis tendimus ad regionem longinquam. Pauci sunt virtutum tyrones, quandiu cohortem vitiorum delere non possunt; paucissimi, cum sibi nequeant eos sibi subjugare, et saltem sibi tributarios facere; paucissimi, cum nequeant sine magno labore, vel gravi periculo resistere, vel etiam defendere. Hi sunt peregrini : nam fides, quod credit, nondum apprehendit; et quod speratur, nondum tenetur; charitas nondum suo gaudio perfruitur. *Cum essent numero brevi.* Deus diligendus est ratione commissi, dimissi, præcepti.

Deus tripliciter diligendus.

16. *Et vocavit famem super.* Nota : sicut post saturitatem edere superfluum est, ita ante esuriem otiosum est; cum esurie licitum est, post esuriem strenuum (*b*) est.

17. *Misit ante eos virum.* Opera Dei fiunt vel auctore Deo solo, ut opera creationis, vel hominis ministerio, ut sacramenta Ecclesiæ. Quædam cum Deo, ut opera meritoria, unde Apostolus [3] : « Non ego operor illud, sed gratia Dei mecum, » et alibi [4] : « Coadjutores (*c*) Dei sumus. » Quædam fiunt (*d*) sine eo, ut peccata; et tamen dicitur [5] : « Sine eo factum est nihil, » id est, peccatum.

18. *Ferrum pertransiit animam ejus.* De Virgine dicitur [6] : « Tuam ipsius animam pertransibit gladius, » id est, mors ipsius : vel « pertransibit gladius, » id est, « tui ipsius animam, » id est, per mortem Christi; vel tuam animam quæ quodam modo est ipsius, scilicet Christi. Ferri ratione quandoque soliditas conversorum designatur, unde Job [7] : « Ferrum de terra tollitur; » quandoque fortitudo, unde Dominus ad Ezechielem [8] : « Sume tibi sartaginem ferream, et eam pone inter te, et civitatem; » quandoque jaculum prædicationis, unde Dominus loquens de violentia diaboli ad Job [9] : « Reputabat ut paleas ferrum. » Nam ferrum acuitur, ut adversarius vulneretur; sic de prædicatione, quando aliquis deserit malitiam nocendi, unde Dominus [10] : « Versa est mihi domus Israel in scoriam. Omnes isti, æs, et stannum, et ferrum, et plumbum in medio fornacis. » Nos sumus tenebræ et vanitas; Christus, lux et veritas. Nisi ergo in bonis operetur, nec a malo deficimus, nec ad bonum proficimus, nec a vanitate cadimus, nec ad veritatem surgimus.

Ferrum.

19. *Eloquium Domini inflammavit.* Spiritus sanctus inflammat eloquium ad sciendum; quandoque ad diligendum, unde euntibus in Emmaus [11] : « Nonne cor nostrum ardens erat in nobis? » Quandoque ad sacrificandum, unde [12] : « Dominus inflammavit sacrificium (*e*) Abel. » Quandoque ad prædicandum, unde hoc [13] : « Ignitum eloquium tuum vehementer; » et hoc [14] : « Non possumus non loqui, quæ audivimus, et vidimus. » Septem sunt in temporalibus, quæ homines appetunt : pecunia, scientia, pulchritudo, dignitas, potentia, fortitudo, sanitas.

Spiritus sanctus.

Septem appetit homo in temporalibus.

37. *Et eduxit eos cum auro, et argento.* Aurum quandoque splendor cœlestis patriæ,

[1] *Rom.*, x, 10. — [2] *Psal.* CIII, 1. — [3] I *Cor.*, xv, 10. — [4] Ibid., III, 9. — [5] *Joan.*, I, 3. — [6] *Luc.*, II, 35. — [7] *Job*, XXVIII, 2. — [8] *Ezech.*, IV, 3. — [9] *Job*, XLI, 18. — [10] *Ezech.*, XXII, 18. — [11] *Luc.*, XXIV, 33. — [12] *Gen.*, IV, 4. — [13] *Psal.* CXVIII, 140. — [14] *Act.*, IV, 20.

(*a*) *Suppl.* Dei. — (*b*) *Leg.* stultum *vel aliud quodpiam.* — (*c*) *Vulg.* adjutores. — (*d*) *Edit. Ven. add.* non. — (*e*) *Vulg.* Respexit Dominus ad.

unde dicitur [1], quod « illa civitas ex auro simili vitro mundo : » quandoque charitas, unde Joannes [2] : « Vidi angelum cinctum zona aurea; » quandoque temporalem gloriam, unde hoc [3] : « Calix Babylonis aureus; » quandoque splendor sanctitatis, unde hoc [4] : « Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus? » Quandoque sensus bonæ operationis, unde hoc [5] : « Aurum in fornace probatum. » Quandoque incorruptio boni operis, unde quidam [6] « ædificant aurum, et lapides pretiosos. » Quandoque anima fidelis, unde Job ad Heliu [7] : « Ab aquilone aurum venit. » Quandoque divinitas, unde Ezechiel [8] : « De medio ignis quasi splendor electri. » Electrum constat ex auro et argento; et dum miscentur, argentum crescit in claritatem, et aurum in claritate a fulgore suo pallescit; sic humanitas in majestatis gloria crevit, divinitas a fulgoris proprietate, potentia se humanis oculis temperavit in Christo. Dum ergo pallet aurum, fulget argentum. Unde etiam Deus homo dicitur liber in claustro humanitatis
Vas. scriptus, et auro divinitatis illuminatus. Vas quandoque corpus fragile, unde hoc [9] : « Habemus » saltem scientiæ « thesaurum in vasis fictilibus. » Quia vas fictile est, ideo fragile. Cave ergo, ne frangatur.

41. *Dirupit petram* (a). Hic dicitur Christus *petra;* nam triplex theologia : prima, quæ Dei est; secunda rationabilis, et nostra; tertia sensualis, et symbologica. Secundum primam Deus non dicitur sapientia et justitia : nam, ut ait Dionysius [10], potius de Deo omnia negamus, quam si (b) omnium aliquid de Deo affirmamus. Secundum secundam, dicitur sapientia et justitia; secundam tertiam, terra, petra, cœlum, et hujusmodi. Nam quodam modo loquendi, qui est contrarius hyperbolæ (c), aliquid de eo dicimus. Per hyperbolem enim supergredimur veritatem, et excedimus fidem; sed modus, quo de Deo (d) loquimur, non pertingit ad veritatem, nec accedit ad proprietatem. De Deo enim proprie non potest dici : tacere enim, vel mutatis verbis de Deo loqui necesse est (e).

Custodiant justificationes. Ad inchoationem (f), per perfectum (g), ad perfectum debemus tendere. Inchoatio nulli injuriam continet facere; perfectius (h), illatam patienter tolerare; perfectio, omnibus prodesse, et sine opere velle. *Et legem ejus requirant.* Omnem legem comitatur justitia : nam lex naturæ comitatur justitiam, et continet justum. Nam [11] : « Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris. » Lex Moysi præcepit in decem præceptis; lex Evangelii complet : et hic dicitur, quod lex Moysi erat umbra, non tota nigra; unde Judæi non nisi encausto (i) scribebant libros suos; nos autem auro, quia lex nostra, exhibita veritate, illuminata est. Et tamen illa significat legem nostram bonam. Nam si res mala significaret bonam, nomen Dei nunquam encausto (i) scriberetur. Si habemus a Deo temporalia, et propter Deum debemus ea quærere : temporalia enim quodam modo adjectiva sunt : nam tum adsunt, tum non. Substantivum est amor Dei : nam talia non transeunt, sed permanent immobilia in æternum. Adjectiva ergo ad substantiva debent referri, id est, temporalia ad summum bonum.

PSALMUS DAVID CV.

1. *Confitemini Domino, quoniam bonus.* Nota : Deus dicitur bonus in natura, unde hoc [12]: « Nemo dicitur bonus, nisi solus Deus; » et in misericordia, et in liberatione, unde hoc [13] : « An oculus tuus nequam, quia ego bonus sum? » et in æquitate, unde [14] : « Bo-

[1] *Apoc.*, XXI, 18. — [2] *Apoc.*, I, 13. — [3] *Jerem.*, LI, 7. — [4] *Thren.*, IV, 1. — [5] *Sap.*, III, 6. — [6] I *Cor.*, III, 12. — [7] *Job*, XXXVII, 22. — [8] *Ezech.*, I, 4. — [9] II *Cor.*, IV, 7. — [10] Dion., *de Cœl. Hierarch.* — [11] *Tob.*, IV, 16. — [12] *Luc.*, XVIII, 19. — [13] *Matth.*, XX, 15. — [14] *Psal.* CXVIII, 68.

(a) Cæt. edit. non habent v. 41. *Dirupit petram.* — (b) *Edit. Ven.* quia sic. — (c) *Item* hyperbole. — (d) *Item* cœlo. — (e) Cæt. edit. referebant hanc eamdem expositionem v. *Dirupit petram*, ad *Psal.* CII, immediate ante v. 6, *Faciens misericordiam.* — (f) *Leg.* ab inchoatione. — (g) *Leg.* imperfectum. — (h) *Cæt. edit.* perfectus. — (i) *Cæt. edit.* in causto.

nus es tu, et in bonitate tua doce me. » Nos debemus laudare Deum pro bonitate, unde hoc : *Quoniam bonus;* pro æternitate, unde hoc : *Quoniam in sæculum misericordia ejus;* pro misericordia, unde hoc: *Misericordia ejus*; pro potentia, unde (v. 2): *Quis loquetur potentias Domini?* id est, ea quæ potenter facit. Alibi reperitur, quod Deus facit magna, inscrutabilia, innumerabilia: magna virtute, inscrutabilia ratione, innumerabilia multiplicitate.

6. *Peccavimus cum patribus nostris.* Nota, quod peccatum dicitur, quod committit homo in se; iniquitas, quod in proximum committit, sicut distinguitur inter peccata in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, ut supra dictum est. Phisonomaton (*a*) est, quando diversa nomina diverso sono unam rem designant, ut hic : *Peccavimus cum patribus nostris*, *injuste egimus*, *iniquitatem fecimus.* Ad videndum duo sunt homines: interior, vir; exterior, mulier. Interior, per inobedientiam superioris Dei, et obedientiam inferioris mulieris, est excæcatus ad intelligentiam; exterior, illuminatus ad intellectum. Non dicuntur oculi amborum aperti ante peccatum, sed tantum viri: nam exterior, scilicet animalis, ante peccatum nec Creatoris habet visionem, nec creaturæ discretionem; sed interior oculo intelligentiæ Deum videbat, et oculo rationis creaturas examinabat. Oculus autem intelligentiæ sine oculo cognitionis, trabe inobedientiæ est extinctus. Alter, scilicet oculus rationis, festuca inobedientiæ turbatur. Dicet ergo homo interior [1]: « Comprehenderunt me iniquitates meæ, et non potui ut viderem, » oculo scilicet cognitionis, et hoc [2]: « Lumen oculorum meorum non est mecum.» De alio oculo dicit [3]: «Turbatus est a furore oculus meus.» Factus est ergo cæcus ad Deum, perspicax ad mundum, obscurus ad scientiam, acutus ad concupiscentiam. Vel sic: Oculi duo sunt: oculus concupiscentiæ, et oculus rationis. Si unus clauditur, alius aperitur, et e converso. Nunquam simul clausi sunt, nec simul aperti; unde dicitur [4]: Venit (*b*) Dominus, « ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant: » id est, cæci oculo rationis, et videntes oculo concupiscentiæ, videant oculo rationis. Hi sunt oculi ante peccatum clausi, post peccatum aperti.

Peccatum et iniquitas quomodo differant. Phisonomaton. Homines duo. Oculi duo.

10. *Et redemit nos ab inimicis nostris.* Homo redemptus est quantum ad signum, quantum ad pretium, quantum ad effectum. De primo, ut in baptismo, quod significat passionem Christi, unde *mare rubrum* dicitur, sanguine Christi rubricatum, in quo puer ter mergitur, ad significandam sepulturam triduam (*c*) Christi, vel ad significandum Trinitatem, in cujus fide puer baptizatur. De secundo dicitur, quod Deus nos in cruce redemit, quando pro nobis pretium obtulit. De tertio hoc [5]: « Redime me, Domine, et miserere mei, » quando scilicet homo liberatur a peccato.

Homo redemptus. Trina immersio in baptismo quid.

13. *Cito fecerunt, obliti sunt operum ejus.* Duo sunt in homine : sensus, et affectus. Sensus in capite, et affectus in corde. Sensus in tribus consistit : in ingenio, ratione, memoria; quibus tres cellulæ attribuuntur capitis. Nam ingenium ancipiti; ratio syncipiti; memoria occipiti. Ingenium ad futura, ratio ad præsentia, memoria ad præterita refertur. Primo refertur, et occurrit timor faciendorum, et tædium factorum, et memoria præteritorum malorum. Ingenium inquirit incognita; ratio judicat inventa; memoria recondit dijudicata.

Sensus et affectus.

37. *Et immolaverunt filios suos et filias suas dæmoniis* (*d*). Tria sunt, caro, mundus, dæmonia, et ab illis tribus tria sunt in nobis genera peccatorum : nam quædam sunt carnalia, quæ a carne; quædam sæcularia, quæ a mundo; quædam spiritualia, quæ a diabolo. Hæc peccata carnalia et sæcularia sunt desideria, et « spiritualia (*e*) nequi-

Inimici tres, a quibus tria peccatorum genera.

[1] *Psal.* XXXIV, 13. — [2] *Psal.* XXXVII, 11. — [3] *Psal.* VI, 8. — [4] *Joan.*, IX, 39. — [5] *Psal.* XXV, 11.

(*a*) *Leg.* Polyonomaton *vel* Pleonasma. — (*b*) *Edit. Ven.* Venict. — (*c*) *Item* trinam. — (*d*) Edit. Ven. *Immola Deo sacrificium.* — (*e*) *Item* spirituales.

tiæ, » quæ nominat [1] Apostolus. Septem ab illis fiunt, ut in superioribus dictum est.

47. *Salvos nos fac, Domine Deus noster.* Hoc potes, unde : *Domine.* Hoc vis, unde : *Deus.* Hoc debes, undo : *Noster.*

PSALMUS DAVID CVI.

Binarius in sacra Scriptura.

1. *Confitemini Domino.* In hoc psalmo duo sunt *Alleluia*, ad notandum, quod duo populi Deum laudare debent. Binarius ergo in sacra Scriptura significat charitatem, quæ gemina est : ad Deum, et proximum ; unde Ezechiel mensus est [2] portæ frontem duobus cubitis. Frons portæ est vita præsens. Sicut enim domus interior est superna requies ; ita frons portæ, vita præsens. Frons ergo portæ duobus cubitis mensuratur, quia qui habet dilectionem Dei et proximi, ad requiem æternam venit. Unde Moyses in ornamento summi pontificis [3] « coccum bis tinctum » jubet apponi, scilicet charitatem, id est, amorem Dei et proximi. Quandoque intellectum et operationem ; unde Dominus alibi [4] : « Uni dedit quinque talenta, alii duo, alii vero unum.» Quinque talentis [5], quinque sensus ; duobus, intelligentia (*a*) et operatio ; uno tantum, intelligentia (*a*) designatur. Quandoque binarius prædicatorem perfectum in charitate ; unde Dominus [6] binos et binos misit discipulos ad prædicandum, quia qui charitatem erga alterum non habent, prædicationis officium nullatenus debent suscipere. Quandoque duo genera compunctionis ; unde Caleb (*b*) filiæ suæ Axæ dedit duo irrigua [7], id est superius et inferius. Quandoque duo testamenta ; unde Dominus præcepit duos Cherubim aureos poni ex utraque parte oraculi.

Tentationis origo triplex.

4. *Erraverunt in solitudine.* Hic psalmus agit de tentatione. Est ergo triplex origo tentationis : nam quædam est intus et de nostro ; quædam tota foris, et de alieno ; quædam ex utroque. Quandoque enim tentatio surgit ignorante diabolo ; et tunc tota est de nostro. Quandoque diabolo suggerente ; et tunc partim de nostro, et partim de alieno. Nam callidus ille tentator, cum intus aliquem scintillæ fomitem deprehendit, plurimas paleas cum magna festinatione colligit. Et si prævalet, de scintilla flammam excutit, et domum pectoris nostri de nostro simul et suo exurit. Vel sic tentatio alia ab anteriori, alia a posteriori ; alia a superiori, alia ab inferiori ; alia a dextris, alia a sinistris : prima per diabolum ; secunda per recordationem præteritorum malorum ; tertia per rationem ; quarta per sensualitatem ; quinta per prospera ; sexta per adversa. Sed [8] « fidelis Deus non permittit nos tentari ultra quod possumus. »

Hominem tria impediunt in præsenti

6. *Et clamaverunt.* Tria sunt, quæ impediunt hominem in præsenti, a quibus liberari petit, scilicet rationem ab ignorantia, liberum arbitrium a difficultate, voluptatem a concupiscentia.

Concupiscentiæ quatuor genera.

10. *Sedentes in tenebris.* Hic agit de concupiscentia, cujus quatuor sunt genera, duo bona, et duo mala : nam [9] « caro concupiscit adversus spiritum, spiritus adversus carnem, » et hoc mali spiritus in Deum, vel e converso. De bonis, unde hoc [10] : « Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini.»

Clerici quare in processione per aliam viam redeant in chorum.

11. *Consilium Altissimi.* Homo cecidit per superbiam, et debet redire per aliam viam, scilicet per humilitatem : nam Magi [11] « per aliam viam reversi sunt in regionem suam. » Unde clerici in processione per aliam viam revertuntur in chorum, quam eam (*c*), per quam egrediuntur.

Contemplatio quadruplex.

23. *Qui descendunt mare*, id est, ab activa ad contemplativam (*d*) : et est descensus a statu in statum, vel ad statum ; a gradu, in gradum : non enim qui descendunt a contemplatione ad activam, fiunt minus boni. Quatuor sunt contemplationes : oratio, medi-

[1] *Ephes.*, VI, 12. — [2] *Ezech.*, XL, 9. — [3] *Exod.*, XXVIII, 5. — [4] *Matth.*, XXV, 15. — [5] Greg., *in Evang.*, hom. IX. — [6] *Jos.*, XV, 19. — [7] *Luc.*, X, 1. — [8] I *Cor.*, X, 13. — [9] *Gal.*, V, 17. — [10] *Psal.* LXXXIII, 3. — [11] *Matth.*, II, 12. — (*a*) *Leg.* intellectus. — (*b*) *Edit. Ven.* Caleph. — (*c*) *Edit. Ven.* ea. — (*d*) *Lege potius* a contemplativa ad activam.

tatio, lectio, gratiarum actio. Quatuor sunt activæ; peregrinatio, prædicatio, sacramentorum administratio, eleemosynarum largitio. Cujus tres sunt species; sed de his alias dicemus. *In navibus.* Navis quandoque significat uterum Virginis, unde hoc [1]: « Ascendit Jesus in naviculam, et venit in civitatem suam, » id est, introivit in uterum, et venit in mundum, qui dicitur ejus civitas. Quandoque crucem, quia fit de lignis, sicut crux, unde [2]: « Ascendit Jesus in naviculam, et secuti sunt eum discipuli ejus. » Unde : *Illic naves pertransibunt;* quia mare hujus mundi auxilio crucis, id est ligni, pertransimus. Quandoque Ecclesiam, ut hic : *Qui descendunt mare in navibus.* Quandoque superbiam, unde hoc[3]: «In spiritu vehementi conteres naves Tharsis,» id est, superbiam gentium. Nam, sicut navis tunditur fluctibus, ventis agitata; ita superbia.

Navis.

25. *Dixit, et stetit.* Hic commendat eos a quatuor : ab altitudine, cum dicit : *Qui descendunt mare;* a charitate, cum dicit : *Facientes operationem;* a labore, cum dicit: *Dixit, et stetit spiritus procellæ;* a discretione et sapientia, cum dicit (v. 24) : *Ipsi viderunt opera Domini.* Qui hic loquitur, clamat ter ad Deum, ut clamorem cordis, oris et operis intelligas; unde hic versus ter ponitur [4] : *Clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur.* Sed iste multum profecit in clamore. Nam in primo clamore Deus sanitatem ei ostendit, scilicet monstrando viam quæ ducit ad sanitatem; unde subjungit versum secundo positum, subdit (v. 7) : *Deduxit* (*a*) *eos in viam rectam.* In secundo clamore sanitatem restituit; unde post hunc versum secundo positum; subdit (v. 20) : *Misit verbum suum, et sanavit eos.* In tertio persecutionibus succumbere non permisit, unde post tertium clamorem subjungit (v. 29) : *Siluerunt fluctus ejus. Et benedixit eis et multiplicati sunt nimis.*

Peccata nostra sunt magna, multa, turpia : magna in quantitate, multa in numero, turpia in qualitate. Nam sunt aliquanta, aliquota, aliqualia; magna in merito, multa in numero, turpia in modo. Contra hæc, tria remedia debemus opponere : contra magna, timorem; contra multa, dolorem; contra turpia, pudorem. Sicut peccatum magnum et multum, ita misericordia Dei magna et multa, unde hoc [5] : « Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam, et secundum multitudinem miserationum tuarum. » Ut deponam turpitudinem : « Lava me ab iniquitate mea; » et deposita turpitudine : « Super nivem dealbabor. »

Peccata nostra.

39. *Et pauci facti sunt.* Hic agit de bello, quod fit contra hæreticos. Et est triplex bellum : nam est extraneum, quod fit contra gentiles, unde Apostolus [6] : « Pugnavi contra bestias Ephesi ; » est bellum civile, quod fit contra hæreticos, qui sunt de nostra civitate, saltem de sacramento fidei, non de fide sacramenti; est plusquam civile, scilicet intestinum, quod fit contra filios, fratres, qui adhuc tolerantur, unde [7] : « Filii matris meæ pugnaverunt contra me. » De secundo [8] : « Exierunt ex nobis, sed a nobis non erant. »

Bellum triplex.

40. *Effusa est contentio* (*b*) *super eos.* Hoc duobus modis exponitur; uno modo, ut *Contentio* (*c*) sumatur a *Contemno;* alio modo, a *Contendo, contendis.*

PSALMUS DAVID CVII.

2. *Paratum cor meum, Deus; paratum cor meum.* 4. *Confitebor tibi.* Confessio debet esse oris, et cordis, quasi *simul fassio* : quod notatur in consecratione pontificis : quando annulus ponitur in medio, baculus argenteus datur, quia sonorum est argentum, per quod notatur confessio oris;

Confessio duplex.

[1] *Matth.*, IX, 1. — [2] *Matth.*, VIII, 23. — [3] *Psal.* XLVII, 8. — [4] Imo quater, nempe v. 6, 12, 19, 28. — [5] *Psal.* L, 3, 4, 9. — [6] I *Cor.*, XV, 32. — [7] *Cant.*, I, 5. — [8] I *Joan.*, II, 19.

(*a*) Vulg. *Deduxisti.*— (*b*) Item *contemptio.*— (*c*) Tunc legendum esset *contemptio*. Septuaginta : Ἐξουδένωσις, *contemptus*. Hebraica lectio : בוז, *contemptus*.

per hoc quod ponitur in medio digito, confessio cordis. Nam in illo digito est vena, quæ venit a corde; unde Prometheus (a), qui invenit usum annuli, instituit ut in illo digito poneretur. Unde et in sponsalibus annulus argenti in medio digito sponsæ ponitur, ad significandum quod ibi debet esse consensus animorum et verborum.

Ecclesia militans.

11. *Quis deducet me in civitatem munitam?* Hæc civitas est Ecclesia militans; et est in monte, unde hoc [1]: « Hæc est civitas in monte posita: » et firmum habet fundamentum, scilicet Christum, unde hoc [2]: « Hæc est domus Dei firmiter ædificata. » Et hoc [3]: « Fundamentum positum est, quod nemo potest mutare. » Ibi est turris Christus, quod significat turris David. Ibi sunt aliæ turres, id est, prælati Ecclesiæ. Nam sicut turres excedunt altas domos, ita prælati minores. Ibi est undique murus, scilicet munimentum christianæ fidei, unde Job [4]: « Quia rupto muro et aperta janua irruerunt super me. » Ruptus enim murus dicitur, cum fides quorumdam malorum persuasione dissipatur. In ea est [5] *antemulare*, prophetæ, qui Christum, id est, fidem Christi prædicavernnt, et ita eam præcesserunt. Vel *murus* dicitur Christus; *antemurale* prophetæ, qui Christum præcesserunt. Undique est fossatum, scilicet humilitas, quæ vallis dicitur, unde hoc [6]: « Omnis vallis implebitur. » Et flumen est ibi, unde [7]: « Fluminis impetus lætificat civitatem Dei, » scilicet Spiritus sanctus. Sed rivuli inde procedentes sunt dona Spiritus sancti. Est ibi porta, scilicet dies judicii, qui est exitus hujus mundi, unde Job [8]: « Conterentur in porta, non est qui eripiat. Est ibi altera porta, scilicet ingressus, ut bona actio, unde Job [9]: « Quando procedebam ad portam civitatis, et in platea parabant mihi cathedram. » Vel etiam ostium est Christus, unde hoc [10]: « Ego sum ostium; si quis intrat, per me intrat. » Et ibi est custos, scilicet Christus, unde hoc [11]: « Nisi Dominus custodierit civitatem, » etc. Ibi rex, ita munitus cum populo suo, non timet exercitum Pharaonis.

Christus turris. Prælati turres minores.

PSALMUS DAVID CVIII.

1. *Deus, laudem meam ne tacueris.* 3. *Locuti sunt adversum me.* 4. *Pro eo, ut me diligerent*, etc. Hic dicitur, quod plus peccant, qui detrahunt sedenti ad dexteram Patris scilicet, quam qui crucifixerunt ambulantem in terris. Sed solet dici, quod tria sunt genera peccatorum. Est enim originale, quod non solum maculat personam, sed etiam naturam: omnes enim nascuntur cum originali; est personale, cum non solum alieno, sed proprio compedimur, ut actuale; est singulare, quod Judæi commiserunt in Deum majestatis, qui possunt dici homicidæ, sed, ut verum dicam, deicidæ: secundum hoc magis peccaverunt crucifigentes, quam qui modo persequuntur eum in membris. Dicimus ergo, quod quidam persequebantur ex invidia; et illi magis peccaverunt, quam qui modo persequuntur; ex ignorantia [12]: « Et credebant obsequia præstare Deo; » et illi minus peccaverunt, quam qui modo persequuntur: vel sunt excedentia, vel excessa, qui enim magis contemnit, magis peccat.

Peccatorum tria genera.

4. *Ego autem orabam.* Christus oravit pro se, et hoc cum affectu sensualitatis; et tunc non semper exauditus est, ut quando petiit [13], quod *calix* ab eo removeretur; cum affectu rationis, et tunc est exauditus, unde quando oravit [14]: « Pater, clarifica filium tuum..... » Tum pro amicis, quando oravit pro Petro [15], « ne deficeret in fide, vel [16] in via. » Tum pro inimicis, cum dixit [17]: « Domine, dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. »

Christi oratio.

5. *Et posuerunt adversum me*, etc. Nota

[1] *Matth.*, v, 15. — [2] *Offic. Dedic. Eccl.*, sicut et præcedens. — [3] I *Cor.*, III, 11. — [4] *Job*, XXX, 14. — [5] *Isa.*, XXVI, 1. — [6] *Luc.*, III, 5. — [7] *Psal.* XLV, 5. — [8] *Job*, V, 4. — [9] *Job*, XXIX, 7. — [10] *Joan.*, X, 9, quoad sensum. — [11] *Psal.* CXXVI, 1. — [12] *Joan.*, XVI, 2, quoad sensum. — [13] *Matth.*, XXVI. 39. — [14] *Joan.*, XII, 28. — [15] *Luc.*, XXII, 32. — [16] *Marc.*, VIII, 3. — [17] *Luc.*, XXIII, 34. — (a) *Al.* Promotheus.

triplex vitium, triplex peccatum, triplex remedium. Vitia : impotentia, ignorantia, concupiscentia. Peccata alia contrahimus ex infirmitate, (a) alia ex perversa voluntate. Remedium in divinis institutionibus, in divinis promissionibus, in divinis comminationibus.

6. *Constitue super eum* (b) *peccatorem.*

Diabolus quatuor modis super aliquem constituitur.

Diabolus constituitur super aliquem quatuor modis : scilicet ad auferenda temporalia, ut super Job ; ad confringenda naturalia, ut de energumenis ; ad ferenda supplicia æterna, unde hoc [1] : « Ligatis manibus et pedibus, » mittitur aliquis « in tenebras exteriores ; » ad tentationes, unde : « Magna est dignitas animarum, quia unicuique deputati sunt duo angeli, unus bonus ad custodiendum, alius malus ad tentandum. »

Animæ duplex angelus deputatur.

7. *Oratio ejus fiat in peccatum.* Forte pro oratione dominica, pro illa parte [2] : « Dimitte nobis, sicut nos dimittimus. » Vel de illa exponitur, quando aliquis petit ut bene accidat ei in furto. Vel sic : prædicatio alia officiosa, alia quæstuosa, alia pretiosa, alia sancta ; sic de oratione. Nam oratio officiosa est, quando ad ejus officium pertinet orare, et forte mala causa prædicat : quæstuosa, quando pro temporalibus ; pretiosa, quando pro inani gloria ; sancta, quando orat prout debet. Tres primæ species orationis in peccatum sunt, et non ultima. Vel plus dicit, et minus significat : *Oratio ejus fiat in peccatum*, id est, absorbeatur in peccato, id est, peccato impediente non habeat efficaciam suam, sicut dicitur [3] : « Omne, quod non est ex fide, peccatum est, » id est, absorbetur a peccato.

Prædicatio triplex.

11. *Scrutetur fœnerator omnem substantiam ejus.* Sunt usuræ suppliciorum, unde hoc [4] : « Ex usuris et iniquitatibus redimet animas eorum : » nam repetitur in suppliciis, quod commissum est in peccatis. Sunt usuræ præmiorum : nam dabitur nobis ultra meritum. Sunt usuræ gratiæ collatæ in tempore, unde hoc [5] : « Qui facit hoc, centuplum accipiet in præsenti, et vitam æternam in futuro possidebit. » Sunt usuræ pecuniæ, hic (c) dicitur [6], quod Judas loculos habuit, nam erat fur, quia Christum vendidit triginta argenteis ad recompensationem unguenti effusi, quod potuit venundari trecentis argenteis. Unusquisque autem illorum triginta valebat decem usuales denarios, et ita per illos triginta recompensavit damnum trecentorum : nam decies triginta sunt trecenti. Quidam spiritus indigent loco et tempore, sed non corpore, ut angelus, unde angelus spiritus dicitur quis, anima spiritus cujus. Quidam spiritus non indigent loco, nec tempore, nec corpore, ut Deus.

Usura multiplex.

14. *In memoriam redeat iniquitas, et peccatum ejus.* Peccatum fit quadrupliciter : nam quis peccat quandoque in radice, unde hoc [7] : « Omnes peccaverunt in Adam ; » quandoque in origine, contrahendo originale ; quandoque in mutatione (d) ; quandoque propria voluntate, quod sæpe fit.

Peccatum quot modis fit.

19. *Sicut zona, qua semper præcingitur.* Nota : Est cingulum justitiæ, unde hoc [8] : « Justitia cingulum lumborum ejus. » Cingulum pœnitentiæ, unde Joannes [9] præcinctus est zona pellicea, id est, justitiæ. Est cingulum continentiæ, unde hoc [10] : « Sint lumbi vestri præcincti. » Est cingulum fortitudinis, unde [11] : « Accingere gladio tuo, » etc. Est cingulum humilitatis, unde Dominus [12] « præcinxit se, » ut lavaret pedes discipulorum suorum. Est cingulum iniquitatis, (e) unde [13] : « Misit Dominus verbum in Jacob, et cecidit in Israel ; » unde Filius Dei missus ad Judæos, unde hoc [14] : « Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt, domus Israel. » « Sed quia, » ut dicunt [15] apostoli, « repulistis verbum Dei, ecce convertimur ad gentes : » et ita verbum cecidit in gentes. Vel per *Jacob* et *Israel* Judæus accipitur sic : « Verbum misit in Jacob,

[1] *Matth.*, XXII, 13. — [2] *Matth.*, VI, 12. — [3] *Rom.*, XIV, 23. — [4] *Psal.* LXXI, 14. — [5] *Matth.*, XIX, 29, quoad sensum. — [6] *Luc.*, XII, 6; *Matth.*, XXVI, 15, etc. — [7] *Rom.*, V, 12. — [8] *Isa.*, XI, 5. — [9] *Matth.*, III, 4. — [10] *Luc.*, XII, 35. — [11] *Psal.* XLIV, 4. — [12] *Joan.*, XIII, 4. — [13] *Isa.*, IX, 8. — [14] *Matth.*, XV, 24. — [15] *Act.*, XIII, 46. — (a) *Suppl.* alia ex ignorantia. — (b) Edit. Ven. non habet *eum*. — (c) *Leg.* sic. — (d) *Leg.* ex coactione. — (e) Hæc quæ sequuntur, ad alium refer locum.

et cecidit in Israel, » id est, quia non honorificaverunt, sed interfecerunt Deum. Vel de semine verbi, id est, prædicatione.

24. *Caro mea immutata est propter oleum.* Christus tradidit semetipsum pro nobis in mortem; nos autem tradimus nosmetipsos ad vitam. Vivere enim incipit, quando quis incipit mori pro Christo. Unde cum solemnizatur de morte alicujus sancti, dicitur: « Deus, (*a*) qui tui sancti natalitia colimus.

PSALMUS DAVID CIX.

Dicere Dei multis modis accipitur.

1. *Dixit Dominus Domino meo. Dicere* Dei multis modis accipitur: nam pro *gignere*, pro *disponere*, pro *facere;* et his tribus modis exponitur hic. Quandoque pro *promittere*, ut hic [1]: « Dixit Dominus, et stetit spiritus procellæ. » Pro *Domino meo*, hic dicitur in glossa sic: « Qui Dominus meus est, secundum quod homo, id est, qui (*b*) homo est; sed non ex eo, quod homo. » Sed nonne est caput Ecclesiæ, secundum quod homo? Ergo Dominus noster secundum quod homo. Dicimus, quod si *secundum* notat conditionem privatam specialem, scilicet quia talis homo est, scilicet plenus est gratia, noster est Dominus, secundum quod homo; si *secundum* notet conditionem generalem, non est Dominus noster secundum quod homo, quia eadem ratione, quod homo. Vel sic: Si *secundum* notet instrumentum, est Dominus noster Christus secundum quod homo; quia per omnia, quæ gessit in carne, est Dominus noster. Si notet causam generalem, id est quia homo, non est Dominus noster secundum quod homo.

Christus quomodo dicatur sedere ad dexteram, et quomodo Sancti.

Sede a dextris meis. Quot modis accipitur *sedes*, prius dictum est: sed nota, quod Christus sedet ad dexteram Patris, secundum quod ei æqualis, et secundum quod homo, quia homo in potioribus Patris bonis, scilicet quæ Pater dedit hominibus. Sancti autem dicuntur sedere ad dexteram Patris, non (*c*) quantum ad æqualitatem, quantum ad donorum omnium plenitudinem; sed (*d*) quantum ad multæ gratiæ collationem, non omnis. Nota: Si Filius sedet ad dexteram Patris, quia est æqualis; ergo Pater ad dexteram Filii? Forte notat « sedere ad dexteram » æqualitatem et processionem.

Donec, quot modis.

Donec. Quinque modis accipitur: pro *quandiu*, unde Apostolus [2]: « Donec cognominatur hodie, » id est, quandiu durat hodie, tandiu (*e*) durat hoc sæculum. Quandoque pro *ut*, unde hoc [3]: « Oculi nostri semper ad Dominum, donec misereatur nostri. » Quandoque pro *et*, unde [4]: « Joseph non cognovit Mariam, donec peperit. » Quandoque posito consequenti, ponitur antecedens, ut hoc: « Non legam, donec veneris ad me, » id est, cum veneris, legam. Quandoque pro *æterno*. His duobus modis exponitur hic ultimus (*f*). Et nota, quod hic est inclusivum permanentiæ sessionis, et exclusivum occultationis.

Subjectio multiplex.

Scabellum pedum tuorum. Est subjectio secundum conditionem, quia opus suo creatori debet, ut cujus (*g*) dispositionibus obtemperet. Est subjectio secundum necessitatem: nam de pravis voluntatibus, quamvis jussionibus Dei contraire nituntur; et tamen per ineffabilem ejus dispositionem arctantur, ut nihil sine ejus nutu ad effectum ducere queant. Est subjectio secundum timorem, quando ejus præcepta non amore, sed timore complentur. Est subjectio secundum dilectionem, quando voluntarie ejus jussionibus obtemperamus. De primo [5]: « Omnia subjecisti sub pedibus ejus, et oves, et boves. » De secundo: « Omnia serviunt Deo, sive nolint, sive velint. Nam etiam diaboli castra Dei sunt, et Deo militant. » De tertio, ut de illo, qui timet serviliter. De quarto, ut de illo, qui initialiter, vel finaliter timet. Nota: hic subjectio potest appellari servitus.

3. *Tecum principium.* Hic commendat Christum a quatuor: ab æqualitate, ubi dicit: *Tecum;* a deitate, ubi dicit: *Princi-*

[1] *Psal.* CVI, 25. — [2] *Hebr.*, III, 13. — [3] *Psal.* CXXII, 2. — [4] *Matth.*, I, 25. — [5] *Psal.* VIII, 8. — (*a*) *Suppl.* concede, ut nos. — (*b*) *Cæt. edit.* quia. — (*c*) *Cæt. edit.* deest non. — (*d*) *Item deest* sed. — (*e*) *Leg.* quandiu. — (*f*) *Leg.* ultimis. — (*g*) *Leg.* ejus.

pium ; a fortitutidine, ubi dicit : *In die virtutis tuæ*; a perpetuitate, ubi dicit : *Ante luciferum genui te.* Hoc nomen, *principium*, quandoque per se ponitur ; quandoque cum adjuncto. Quando per se, quandoque significat Patrem, ut hic[1] : « In principio erat Verbum; » quandoque Filium, ut hic[2]: « In principio creavit Deus cœlum et terram, » id est, Pater in Filio. Quando cum adjuncto ponitur ex diversis adjunctis, diversa contrahit significata. Nam quandoque generationem, ut hic : « Pater est principium Filii ; » quandoque processionem activam, unde : « Pater et Filius sunt principium Spiritus sancti ; » quandoque creationem, unde hoc : « Pater, et Filius, et Spiritus sanctus sunt principium creaturarum. » Quando enim tres personæ simul ponuntur cum hoc nomine, *principium*, non potest intelligi nisi essentialis proprietas.

Principium multipliciter ponitur.

4. *Tu es sacerdos in æternum.* Vere sacerdos, nam sacramentum Missæ in cœna inchoavit et instituit. Nota : in oblatione quatuor sunt necessaria, scilicet qui offert, et quid, et cui, et pro quo. Sed Christus hæc omnia fuit : nam fuit *qui*, et *pro quo*, et *quid*, et *cui* : nam ipse obtulit se sibi Deo pro se : nam mortuus est pro se, quia solvit didrachma pro Petro, et pro se. Didrachma est passio.

Missa in cœna Domini instituta. In oblatione quatuor requiruntur. Didrachma passio.

7. *De torrente in via bibet.* Hic quatuor nominamus : passionem, ibi : *Bibet*; passionis abundantiam, ibi : *De torrente;* locum passioni convenientem, ibi : *In via*; pro his retributionem, ibi : *Propterea exaltabit caput.* Hæc quatuor Christo homini attribuuntur.

PSALMUS DAVID CX.

1. *Confitebor tibi, Domine.* Nota : est confessio duplex : cordis, et oris. Confessio oris triplex : nam homo debet loqui utilitatem sui, sublimitatem Dei, utilitatem proximi. Nota : Peccatum Deo committimus, et confessionem ei facimus, satisfactionem retribuimus (*a*). De primo dicitur[3] : « Tibi soli peccavi. » De secundo, hic. De tertio[4] : « Quid retribuam Domino pro omnibus, » etc.

Confessio duplex.

In consilio justorum. Est consilium, quod dant Sancti, ut hoc[5] : « Si vis perfectus esse, » etc., « veni et sequere me. » Est consilium, quod datur Sanctis ; unde Rebecca Jacob[6] : « Acquiesce consilio meo, et audi verba mea. » Est consilium justorum, unde[7] : « Non resurgent impii in consilio justorum. »

Consilium multiplex.

2. *Magna opera Domini.* Plurale, vel singulare, scilicet *opus*, *operis*, vel *opera*, *operæ*. Nota magnitudinem in redemptione hominum : nam magnus fuit Redemptor, unde hoc[8] : « Magnus Dominus, et laudabilis nimis ; » magnus redemptus, nam homo, quo non est major inter creaturas ; et magna hostia, quia Filius Dei ; et a magno redemptus, quia a diabolo. Magnus ergo fuit *quis*, et *quem*, et *quo*, et *a quo*. Nota : est causa materialis, et causa finalis. Non enim propter sua opera laudandus est Deus, si *propter* notet causam finalem ; sed potius propter Dominum (*b*) opera sunt laudanda, sic ut bona opera, non dico præcedentia, sed sequentia, ostendant quod fides accipit quod non meruit. Sicut enim non propter opera nostra placemus Deo, sed nostra opera placent Deo propter nos.

Redemptionis nostræ magnitudo. Causa duplex.

9. *Redemptionem misit Dominus populo suo.* Christus dicitur missus ad Judæos triplici de causa : tum quia in persona propria eis prædicavit, non gentibus ; tum quia de carne eorum assumpsit ; tum quia promissiones eis fecit. Semper enim flebat promissio Abrahæ, non gentibus.

Christus triplici de causa dicitur missus ad Judæos.

Aliter totum exponitur : *Confitebor tibi*, in omnes voluntates. Nota : voluntas Dei, quæ Deus non est, dicitur quinque modis : præceptum, prohibitum, consilium, volitum, permissio (*c*) : contra talem fit aliquid,

[1] *Joan.*, I, 1. — [2] *Gen.*, I, 1. — [3] *Psal.* L, 6 — [4] *Psal.* CXV, 12. — [5] *Matth.*, XIX, 21. — [6] *Gen.*, XXVII, 13. — [7] *Psal.* I, 5. — [8] *Psal.* XLVII, 2.

(*a*) *Edit. Ven.* attribuimus. — (*b*) *Item* Domini — (*c*) *Edit. Ven.* promissio.

non contra illam, quæ Deus est. Estne aliquid contra permissionem (a) Dei ? Et sic hoc bonum, vel malum.

3. *Confessio et magnificentia opus ejus*, etc. Nota : Justificatio est remissio peccatorum ; justitia, provectus bonorum operum. Sicut fides præcedit naturaliter justificationem, ita justificatio justitiam. Unde Pascha præcedit Pentecosten, id est, contritio justitiam, quia in Pascha torrebant spicas igni, et confricabant manibus grana : hoc est *contritio*; in Pentecoste offerebant panes fermentaceos : hoc est justitia (*b*) operum. Justificatio consistit in duobus : in confessione, et contritione; justitia, in vitatione mali, et electione boni, vel in augmento boni operis. Unde quatuor (*c*) hic notantur : initium boni operis, unde hoc : *Confessio*; augmentum virtutis, unde dicit : *Magnificentia;* retributio æternitatis, unde dicit : *Justitia ejus manet in sæculum sæculi.*

Justificatio, justit.

10. *Initium sapientiæ timor Domini.* Servilis timor est initium extrinsecum, vel extra sumptum. Nam timor servilis est initium sapientiæ, id est, ad sapientiam, non de sapientia. Initialis est initium sapientiæ, quia de sapientia : nam est terminus : terminus in quem, et ad quem. Nota : in glossa super hunc versum : *Confessio et magnificentia,* sic habetur : « Credens in eum, qui justificat impium, a fide incipit, ut bona opera non præcedentia, quod meruit, sed sequentia, quod accipit, ostendant. » Hoc dupliciter exponitur : primum, ut hæc dictio, *non*, repetatur cum hoc verbo, scilicet *meruit*, sic : Ut bona opera, non præcedentia, sed sequentia, ostendant quod fides accipit quod non meruit, id est, per opera sequentia constans est quod habet fidem (*d*) pro merito. Vel sic : Bona opera, quia præcedentia, non ubi (*e*) ostendant quod meruit fides, quia nulla præcesserunt; sed sequentia ostendant (*f*), quod eam accepit. Hic ponitur hæc dictio non cum hoc verbo, *ostendant* (*f*); sed cum hoc, scilicet *sequentia* (*g*) : in prima expositione fit e converso.

Timor.

PSALMUS DAVID CXI.

1. *Beatus vir qui timet Dominum.* Sancti habent hilaritatem in tribus : in conscientia, in opere, in conversione fratrum. De primo[1] : « Gloria hæc est, testimonium conscientiæ. » De secundo[2] : « Hilarem datorem diligit Deus. » De tertio[3] : « Vos estis gloria mea. » Omnis timor bonus, præter mundanum. Nam naturalis bonus, quo timemus mortem ; mundanus malus, qui facit nos abstinere a bono opere ; servilis bonus, quia facit cessare a malo, scilicet opere, etsi non a mala voluntate ; initialis bonus, quia habetur cum charitate imperfecta ; finalis est cum perfecta.

2. *Potens in terra erit semen ejus.* Honor, divitiæ, justitia, filii : hæc quatuor faciunt beatum; quæ hic ponuntur. Filii notantur hic : *Potens in terra erit semen ejus ;* honor, et divitiæ hic (v. 3) : *Gloria, et divitiæ in domo ejus ;* justitia hic : *Justitia ejus manet in sæculum sæculi.*

5. *Qui miseretur et commodat.* Tria sunt opera misericordiæ : mutuo dare, dare, et commodare. Dare est sine spe iterum recipiendi, unde Aristoteles : « Donum est datio irreddibilis. » Unde tres Gratiæ, quasi tres sorores, cum depinguntur, dant manus retro flexas post tergum, quasi non videant cui dent, ut iterum aliquid petant. Mutuo dare, est idem dare, et tale recipere. Commodare, est vel tale, et non cum usura recipere.

Opera misericordiæ.

7. *Paratum cor ejus*, etc. Arrisores sunt, qui potentibus et impotentibus in malis consentiunt; adulatores, qui verba cadentia tollunt; derisores, qui amicis et dominis absentibus detrahunt. *Ab auditione mala.* Est verbum asperum hoc : « Surgite, mortui. » Asperius[4] : « Esurivi, et non dedistis mihi manducare. » Asperrimum : « Ite, maledicti,

[1] II *Cor.*, I, 12. — [2] Ibid., IX, 7. — [3] I *Thess.*, II, 20. — [4] *Matth.*, XXV, 42. 41, 34.

(a) *Edit. Ven.* promissionem. — (b) *Item* justitiam. — (c) *Leg.* tria — (d) *Suppl.* non. — (e) *Leg.* ibi. — (f) *Al.* ostenderant. — (g) *Leg.* præcedentia

in gnem æternum. » Est verbum suave : « Esurivi, et dedistis mihi manducare. » Suavius [1] : « Euge, serve bone et fidelis. » Est suavissimum : « Intra in gaudium Domini tui. » Ista dicentur in judicio. Duæ sunt hic promissiones : una bonis, unde hoc [2] : « Omnes sitientes, venite ad aquas; » alia malis [3] : « Arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. » Duæ erunt impletiones, una hic [4]: « Venite, benedicti patris mei; » alia malis, unde : « Ite, maledicti, in ignem æternum. » Nota : *Exortum est in tenebris lumen rectis, misericors, et miserator, et justus*, ecce fides; *Jucundus homo*, ecce operatio; *In memoria æterna erit justus*, ecce retributio.

9. *Dispersit, dedit pauperibus* (a). *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis* [5]. Quidam dicunt quod *mammon* divitiæ, *et Mammona* nomen diaboli, qui præest divitiis : forte idem est. Sed diabolus dicitur præesse divitiis, non quia det, sed quia solet homines tentare divitiis; quæ dicuntur iniquitatis [6], quia ad iniquitatem viam aperiunt, vel quia ab iniquis habentur : nam omnis dives aut iniquus, aut hæres iniqui; vel dicuntur iniquitatis, aut inæqualitatis, quia cum iniquitate, vel inæqualitate possidentur. Vel : « Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, » id est, reddendo eas, cui ablatæ sunt, id est, divitias; et sic, qui prius erant inimici, fiant amici.

Mammon et Mammona.

PSALMUS DAVID CXII.

1. *Laudate, pueri, Dominum.* Tripliciter Deus gentes assumit : nam ad fidem, unde hoc [7] : « Misit de summo, et accepit me, et assumpsit; » ad sacramenti susceptionem : « Et assumpsit me de aquis multis; » tandem ad gloriam. Deum tripliciter debemus laudare : nam devote, ne dicatur [8] : « Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me; unde hoc : *Laudate, pueri, Dominum;* continue, scilicet omni tempore, unde hoc (v. 2) : *Ex hoc nunc, et usque in sæculum*, ne dicatur [9] : « Confitebitur, cum benefeceris ei; » publice, scilicet ubique, unde hoc (v. 3) : *A solis ortu, usque ad occasum*, et hoc [10] : « Qui me confessus fuerit coram hominibus, » etc. Unde signum fit in fronte, id est, in manifesto. Vel sic : Qui, et quem debent laudare? Scilicet pueri Deum. Et quandiu? Scilicet in æternum; unde dicit : *Ex hoc nunc, et usque in sæculum.* Et ubi? Scilicet ubique; unde hoc : *A solis ortu usque ad occasum.* Habes ergo quis, quem, quando vel quandiu, et ubi. *Pueri* a *puritate* dicuntur; et tales debent laudare, unde dicunt : *Benedicamus Domino,* in ecclesia, et chorus respondet : *Deo gratias*, subaudi, *dicamus*, ut cum dicimus : *Tu autem, Domine, miserere nobis*, a choro respondetur : *Deo gratias.* Nota : Soli pueri intrabunt in regnum cœlorum; unde Dominus dicit in Evangelio : nam humiles et simplices intrabunt, id est, submissi, et graciles. Nam arduum est, quo ascendere molimur; arctum, quo penetrare tentamus : nam [11] « via ad patriam est arcta. » Ergo si voluerimus intrare, oportet nos esse expeditos et subtiles. Nam in altum repere est honestum, et per angusta intrare inflatum inpossibile est : oportet ergo hominem esse tenuem in divitiis, et exoneratum curis, ad hoc quod intret. Deponat ergo sarcinas peccatorum. Camelus autem per foramen acus cum sarcinulis suis, nisi humiliaverit se, intrare non poterit.

Ritus Ecclesiæ

7. *De stercore.* Stercora in sacra Scriptura tribus modis accipiuntur. Nam dicuntur voluptates carnales, ut hic; quandoque amaritudines pœnitentiæ, unde hoc [12] : « Sine, fodiam circa illam, et mittam stercora; » quandoque substantia mundialis, ut hic [13] :

[1] *Matth.*, XXI, 23. — [2] *Isa.*, LV, 1. — [3] *Matth.*, VII, 19. — [4] *Matth.*, XXV, 34, 41. — [5] *Luc.*, XVI, 9. — [6] Hieron., *Epist.* CL, ad *Hedib.*, q. 1. — [7] *Psal.* XVII, 17. — [8] *Matth.*, XV, 8. — [9] *Psal.* XLVIII, 19. — [10] *Matth.*, X, 22. — [11] *Matth.*, VII, 14. — [12] *Luc.*, XIII, 8. — [13] *Philip.*, III, 8.

(a) Cæt. edit. non habent *Dispersit, dedit pauperibus*, et glossam, quæ sequitur, transferunt ad psal. CXIII, immediate ante v. 3. *Mare vidit.*

« Omnia reputavimus (a) ut stercora. » Nota : Homo debet considerare, quid fecit, quid meruit, et quid amisit : peccatum, supplicium, præmium : et debet considerare, unde vocatus, ad quid, per quid : de stercore ad gloriam, per gratiam.

9. *Qui habitare facit sterilem in domo.* Septem modis dicitur Deus inhabitare in aliquo : nam tribus modis est ubique, scilicet per potentiam, per præsentiam, per essentiam ; in sanctis, per inhabitantem gratiam ; in Virgine, per conceptionem ; in Christo, per unionem; in Patre, per identitatem, unde hoc [1] : « Ego in Patre, et Pater in me est. » Sed tribus modis dicitur inhabitare in aliquo, unde versus :

Deus septem modis dicitur inhabitare in aliquo.

In Patre, carne, bonis, habitat sapientia Patris.

Hic commendat sapientiam, scilicet Ecclesiam, a quatuor : a diuturnitate, unde dicit : *Qui habitare facit*, nam qui alicubi habitat, ibi diu manet : a stabilitate, unde hoc : *In domo*, non quasi in tabernaculo fragili et vago ; a fœcunditate, unde dicit : *Matrem filiorum;* ab exultatione, unde dicit : *Lætantem.*

PSALMUS DAVID CXIII.

1. *In exitu Israel de Ægypto.* Exitus est de bono in malum, de malo in bonum, de malo in malum. Nam exierunt obviam Christo in dominica ante Pascha pharisæi ad detrahendum; Judas, ad distrahendum, sive perdendum; apostoli, ad attrahendum active; pueri, ad attrahendum passive, id est, ut attraherentur a Deo, unde hoc [2] : « Trahe me post te. » *In exitu Israel de Ægypto, domus Jacob.* A triplici domo oportet nos exire, quæ sunt mundus, caro, propria voluntas. Mundus est domus carnis ; caro, propriæ voluntatis; propria voluntas, serpentis. De his tribus domibus præcepit Dominus exire Abraham, dicens [3] : « Egredere de terra, et de cognatione tua, et de domo patris tui. » Mundus adulatur per occasiones; caro suggerit per causam; voluntas captivat per effectum.

Exitus multiplex.

Domus triplex, a qua exire oportet.

2. *Facta est Judæa sanctificatio ejus.* Prius est in Ægypto sub Pharaone in tribulatione : *Ægyptus* enim *tribulatio* interpretatur. Et in Ægypto hujus mundi est tribulatio triplex : nam prima est tribulatio cordis ; secunda, dissolutio corporis et animæ ; tertia, pœna gehennalis. In prima canitur *Væ* ; in secunda : *Væ*, *Væ;* in tertia : *Væ*, *Væ*, *Væ.* Nam væ corpori, in carnis tribulatione ; væ animæ et corpori, in carnis dissolutione ; triplex væ, in gehennali exustione. *Israel potestas ejus.* Ad hoc, quod aliquis sit in futuro verus (b) Israel, oportet quod hæc quatuor sint in eo, scilicet timor, spes, dolor, amor : timor mentem humiliet; dolor carnem mortificet ; spes dolentem beatificet ; amor certantem coronet.

Tribulatio triplex.

3. *Mare vidit.* Dicimus peccatorem mare furore turgidum, rixis amarum, elatione tumidum. Tria sunt impedimenta homini circa Deum : primum philosophorum ; secundum pharisæorum; tertium hæreticorum.

Peccator qualis.

(c) *Jordanis.* Nota : duo flumina sunt, scilicet Jor et Dan, et conveniunt ad faciendum fluvium, scilicet Jordanem. Nam sicut nomen ex nominibus, ita flumen ex fluminibus, ut sicut Tamisæ fluminis in Anglia. Vel potest dici, quod quidam fluvius fluit ad radicem montis Dan, qui vocatur Jor, et a monte contrahit nomen, ut dicatur Jordanis. Nota : Judæi adoraverunt vitulos, unum in Dan, et alium in Bethel. Quatuor genera hominum hic notantur : contemplativi, et activi, infideles, et baptizati, sed iterum ad culpam reversi ; vel sanativi, et sani, ægrotativi et ægroti. Medii sanativi et sani; pessimi ægrotativi et ægroti. Istorum optimi sunt sanativi et sani. Sanativi sunt, quorum natura nullo vitio latente corrumpitur. Sani, qui nulla ægritudine manifesta vexantur. Sed judica de ægrotativo et ægroto, per Israel

Quatuor genera hominum.

[1] *Joan.*, X, 38. — [2] *Cant.*, I, 3. — [3] *Gen.*, XII, 1.

(a) *Vulg.* arbitror. — (b) *Cæt. edit.* versus. — (c) Cæt. edit. *Et tu Jordanis.*

sanativum, per Israel sanum. Per mare ægrotativum, per Jordanem ægrotum intellige. Nota : quatuor in hominibus solent reperiri, scilicet virtus, justitia, vitium, peccatum. Quod est sanativum in corpore, hoc est virtus in mente. Quod est sanum in corpore, hoc est justitia in mente. Quod est ægrotativum in corpore, hoc est vitium in mente. Quod est ægrotum in corpore, hoc est peccatum in mente. Non ergo omnis qui aliquando virtutem habet, sed qui facit justitiam, bonus est. Nec omnis qui aliquod habet, sed qui facit malum, malus est. Ergo in adventu Israel et Jacob fugiunt mare et Jordanis. Nam consuetudine benefaciendi, et actu veniente, consuetudo et actus peccandi recedunt.

Festum triplex faciendum.

4. *Montes exultaverunt.* Triplex gaudium, vel festum, debemus facere, scilicet festum Virginum, Confessorum, Martyrum. Festum Virginum facit, qui observantia castitatis mentem exhilarat. Festum Confessorum facit, qui etsi gloriari non potest de integritate virginitatis, consolatur tamen in puritate confessionis, et hoc laudis vel peccati. Festum Martyrum facit, qui in tribulatione gaudet in spe resurrectionis.

Motus triplex.

7. *A facie Domini mota est terra.* Est triplex motus. Nam est mentis, sensualitatis, et corporis. Primus est in voluntate; secundus, in delectatione; tertius, in opere : et hoc tum in bono, tum in malo accipitur. Vel commota est terra, ac si non stabilis. Sed nos Deus invitat ad stabilitatem, non ad delicias : non enim legitur, quod elixa comedit, scilicet aqua cocta, sed [1] favum mellis, et partem piscis assi igni. De agno paschali præceptum est [2], ut non sit coctus aqua, sed igni.

8. *Qui convertit petram in stagna aquarum.* Propter duritiam : nam quando dixit [3]: « Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, » etc., dixerunt discipuli : « Durus est hic sermo; » et propter offensionem, unde dicitur [4] : « Lapis offensionis in caput anguli; » et [5] : « Super quem ceciderit, conteret eum; » et propter stabilitatem, unde hoc [6] : « Fundamentum positum est, quod nemo mutare potest. » Et alibi dicitur [7] : « Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, » id est super Christum : propter hoc dicitur lapis Christus.

Christus misericors triplici de causa.

2 *bis. Super misericordia.* Christus dicitur misericors triplici de causa : quia peccatorem expectat, et quia impium justificat, et quia ultra meritum remunerat. De primo [8] : « Nonne vides, quia benignitas Dei ad pœnitentiam te vocat? » De secundo [9]: « Mittit crystallum suam sicut buccellas. » De tertio [10] : « Non sunt condignæ passiones hujus temporis, » etc.

Idololatriæ species.

4. *Simulacra gentium argentum et aurum.* Quatuor sunt species idololatriæ : nam est idololatria avarorum, gentilium, judæorum, hæreticorum. De primo Apostolus [11] : « Fugite avaritiam, quæ est idolorum servitus, » et hoc : Sicut guloso [12] « Deus venter est, » ita avaro aurum. De secundo hic. De tertio : Servitus legis non multum distat ab idololatria. De quarto in *Osea*, nam ibi dicitur [13], quod hæretici sunt idololatræ sectantes dogmata sua.

5. *Os habent, et non loquentur.* Nota : quinque sunt operarii, scilicet, quinque sensus, visus, auditus, tactus, olfactus, et gustus. Ad visum electio, ad auditum sermo, ad tactum manus officium, et ad olfactum et gustum experientia. Visus eligit, sermo prædicat, officium coaptat, experientia disponit. Sic (a) potest fieri ædificium; simulacra talia non possunt. *Pedes habent, et non ambulabunt.* Nos, qui pedes habemus, debemus ambulare. Duo pedes sunt : cognitio exilii, et memoria beneficii. Cognitio exilii in duobus : in notitia adversitatis, et notitia prosperitatis. Cognosce quia prospera, quia

Pedes duo quid.

[1] *Luc.*, xxiv, 42. — [2] *Exod.*, xii, 8. — [3] *Joan.*, vi, 61. — [4] *Isa.*, viii, 14; *Psal.* cxvii, 22 — [5] *Matth.*, xxi, 44. — [6] I *Cor.*, iii, 11. — [7] *Matth.*, xvi, 18. — [8] *Rom.*, ii, 4. — [9] *Psal.* cxlvii, 17. — [10] *Rom.*, viii, 18.— [11] *Gal.*, v, 20.— [12] *Philip.*, iii, 19.—[13] *Ose.*, xiii, 2.— (a) *Al.* Si.

blandiuntur, ut decipiant. Adversa terrent, ut frangant. Memoria beneficii triplex : primorum, mediorum, infimorum (a). Data sunt enim homini tria, suprema, media, infima, scilicet Deus, Angelus, creatura ad hominis sustentationem. Prima ad gubernandum, media ad conservandum, infima ad sustentandum.

Homini tria sunt data.

16. *Cœlum cœli Domino.* Sancti scilicet prælati dicuntur *cœli* triplici de causa : propter secretum, propter ornatum, propter doctrinæ privilegium. De primo [1] : « Vobis datum est nosse mysterium regni Dei : » nam celant arcana Dei, sicut cœlum celat superiora. De secundo, nam sic sunt ornati virtutibus, ut cœlum luminaribus : nam [2] « stella differt a stella in claritate. » De tertio : nam dicuntur nubes rorantes (b) minis, coruscantes miraculis, pluentes doctrinis.

Prælati sancti, cœlum dicuntur.

PSALMUS DAVID CXIV.

1. *Dilexi, quoniam exaudiet Dominus.* Laus Christi dicitur dignisssima propter tria : propter immensitatem rei, propter rei jucunditatem, propter continuationem. De primo [3] : « Magnus Dominus, et laudabilis nimis. » De secundo [4] : « Jucunda decoraque laudatio. » De tertio [5] : « Ex hoc nunc et usque in sæculum ; » nam in præsenti et in futuro Deum laudabimus. Nos dicimur peregrini propter quatuor, quæ solent peregrinis convenire : propter laborem, unde hoc [6] : « In sudore et labore vesceris pane tuo ; » propter paupertatem, unde hoc [7] : « Ego sum pauper et dolens ; » quia in præsenti non habemus permanentiam, unde hoc [8] : « Non habemus hic manentem civitatem. » Omnia prætereunt præter amare Deum. Et propter (c) a patria remotionem, unde [9] : « Super flumina Babylonis illic sedimus, et flevimus ; » [10] « Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est. »

Laus Christi.

2. *Inclinavit aurem suam mihi.* In hoc quod Deus nobis filium suum dedit, tria intelliguntur : mysterium incarnationis absconditum angelis, unde Apostolus [11] : « Hæc dispensatio abscondita est a sæculis, ut innotescat potestatibus in cœlestibus ; » et devotio populi expectantis, unde hoc [12] : « Credidi, propter quod locutus sum, » etc. ; humilitas et exinanitio Dei, unde [13] : « Humiliavit semetipsum, formam servi accipiens. »

3. *Tribulationem et dolorem inveni.* Quidam inveniunt mala, scilicet pœnam, et inveniuntur a malis : quando volunt puniri, a pœna meliorantur : de his hæc sunt exempla : *Dolores inferni circumdederunt me ; tribulationem, et dolorem inveni.* [14] « Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus ; » [15] « Tribulatio et angustia invenerunt me ; » [16] « Virum injustum mala capient in interitu. » [17] « Non visitabo super filias vestras (d), cum fornicatæ fuerint (e). » [18] « Virga tua, et baculus tuus, » etc.

8. *Pedes meos a lapsu.* Tres sunt partes in homine, caput, cor, pes ; supremum, medium, et infimum. Caput, liberum arbitrium ; cor, consilium ; pes, carnale desiderium, scilicet sensualitas. Nam in homine nihil subtilius libero arbitrio, et ideo capite designatur ; nihil utilius consilio ; nihil inferius carnali desiderio, et ideo pedibus designatur. Nihil melius libero arbitrio, nam habet imaginem æternitatis, et divinæ (f) majestatis : æternitatis, quia nulla culpa vel miseria destrui potest ; divinæ (f) majestatis, quia Creator non habet superiorem, ita liberum arbitrium. De consilio dicitur [19] : « Ego, inquit, in consilio, » id est, in corde ; et hoc [20] :

In homine tres partes.

In homine nihil melius libero arbitrio.

[1] *Matth.*, XIII, 11. — [2] I *Cor.*, XV, 41. — [3] *Psal.* XLVII, 2. — [4] *Psal.* CXLVI, 1. — [5] *Psal.* CXII, 2. — [6] *Gen.*, III, 19. — [7] *Psal.* LXVIII, 30. — [8] *Hebr.*, XIII, 14. — [9] *Psal.* CXXXVI, 1. — [10] *Psal* CXIX, 5. — [11] *Ephes.*, III, 10. — [12] *Psal.* CXV, 10. — [13] *Philip.*, II, 8. — [14] *Psal.* II, 12. — [15] *Psal.* CXVIII, 143. — [16] *Psal.* CXXXIX, 12. — [17] *Ose.*, IV, 14. — [18] *Psal.* XXII, 4. — [19] *Prov.*, VIII, 12. — [20] *Prov.*, III, 15.

(a) *Edit. Ven.* infirmorum. — (b) *Cæt. edit.* rotantes. — (c) *Edit. Ven.* propterea. — (d) *Cæt. edit.* Non vitabo. — (e) *Cæt. edit.* fuerunt. — (f) *Edit. Ven.* diem.

« Beatus homo, qui invenit sapientiam; et hæc pretiosior est cunctis opibus. » Ecclesia dicitur catholica (a) esse propter tria : propter fidei constantiam; propter dilectionem; propter sacramentorum communionem. De his dicit Apostolus [1] : « Una fides, unus spiritus, unum baptisma. »

PSALMUS DAVID CXV.

10. *Credidi, propter quod locutus sum. Ego dixi.* Quadruplici de causa non confitetur quis ore, quod habet in mente : propter timorem, ut Petrus, qui intus fidem Christi tenebat, quod non ore confessus est; propter impotentiam, vel infirmitatem, unde Hieremias [2] : « A, a, a, Domine, nescio loqui; » propter negligentiam, ut ille, qui [3] « abscondit in terra talentum » domini sibi commissum; propter cauteriatam conscientiam, unde hoc [4] : « Iniquitas oppilabit os suum. » Talis non est, qui dicit : *Credidi, propter quod locutus sum.* Nota : Fides debet esse fidelis, integra, firma, et voluntaria; unde hoc [5] : « Quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit; » et illud : « Integram inviolatamque servaverit, absque dubio peribit. » Integra ergo ad factorum et miraculorum plenitudinem, nam [6] « fides sine operibus mortua est; » et debet credere omnes articulos fidei. Inviolata, quantum ad errorum et hæresum vitationem, ut non sit adultera, sed casta. Virginitas mentis fides est incorrupta, fidelis per obedientiam, firma per certitudinem; diabolus enim firmiter credit, sed non fideliter.

Quadruplici de causa ore quis non confitetur quod intus in mente habet.

Fidei conditiones.

11. *Omnis homo mendax* : in natura, in animo, in verbo. Excessus mentis fit tribus modis, nam fit mentis dilatatione, mentis sublevatione, mentis alienatione. Dilatatio, quando mentis acies latius diffunditur, tamen modum humanæ industriæ non supergreditur. Sublevatio, quando mentis vivacitas gratia Dei illustrata humanæ industriæ metas excedit, sed non mentis alienatione transit, quando supra se videt, tamen assuetum. Alienatio est, quando præsentium memoria mentem excedit, et peregrinum statum, divinæ operationis transfiguratione transit. Primus modus est ex industria humana; secundus, ex utriusque permixtione; tertius, ex sola gratia. Unusquisque modus in tres dividitur; sed de hoc alias.

Mentis excessus tripliciter fit.

13. *Calicem salutaris.* Adjective (b), huic innitens substantivo : *populi*, vel *Christi*.

16. *Dirupisti vincula.* Μαρτὺρ græce, testis latine : nam martyres de tribus perhibent testimonium, scilicet de Christi passione, unde hoc [7] : « Non est major dilectio, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis, vel pro ovibus suis. » Et Petro dictum est [8] : « Sequere me. » Nam oportet, ut totum corpus patiatur : caput enim prius passum est, et oportet membra compati. Et de carnis glorificatione : non enim exponerent se morti, nisi carnis glorificationem expectarent, unde Apostolus [9] : « Cupio dissolvi, et esse cum Christo. » Et de æterna beatitudine : non enim mundana tanquam stercora reputarent, nisi æterna expectarent. Nota : Deus dirupit nostra vincula sua morte : nam nos redemit : et attende in illo opere quatuor : nam opus fuit sine exemplo, humilitas sine modo, gratia sine merito, donum sine pretio. Attende potentiam in opere, charitatem in humilitate, bonitatem in gratia, largitatem in munere. De potentia ait Augustinus : « Majoris potentiæ est justificare impium, quam creare cœlum et terram. » De charitate [10] : « Propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, misit Deus Filium suum in mundum. » De bonitate hoc [11] : « Bonus es tu, et in bonitate tua doce me. » De largitate hoc [12] : « Quomodo non omnia nobis cum illo donavit, qui etiam proprio Filio suo pro nobis non pepercit? »

Μαρτὺρ testis.

Deus nostra vincula dirupit.

Redemptionis opus.

[1] *Ephes.*, IV, 5. — [2] *Jerem.*, I, 6. — [3] *Matth.*, XXV, 18. — [4] *Psal.* CVI, 42. — [5] Ex Symbol., ut dicunt, Athanasii. — [6] *Jac.*, II, 10. — [7] *Joan.*, XV, 13. — [8] *Joan.*, XXI, 19. — [9] *Philip.*, I, 23. — [10] *Ephes.*, II, 4. — [11] *Psal.* CXVIII, 68. — [12] *Rom.*, VIII, 32.

(a) *Leg.* una. — (b) *Leg.* Adjectivum.

PSALMUS DAVID CXVI.

Laudate Dominum, omnes gentes. Hic psalmus est primus eorum, qui dicuntur ἄτομοι, id est, sine divisione. Nam duo sequuntur, scilicet [1]: « Ecce quam bonum, et quam jucundum: » et [2]: « Laudate Dominum in sanctis ejus: » et significant Trinitatem, quæ sectionem non recipit (*a*).

2. *Quoniam confirmata est super nos misericordia ejus.* Dei enim gratia est nobis promissa, unde hoc [3]: « In semine tuo benedicentur omnes gentes. » Data incarnatione, unde [4]: « In terra pax hominibus; » et hoc [5]: « Puer natus est nobis, et Filius datus est nobis. » Confirmata in die Pentecostes, unde Dominus discipulis [6]: « Sedete hic, donec induamini virtute ex alto. » Nota: Donum Dei a Deo datum vel promissum non fuisset, nisi ad datum apponeretur custodia, ne amitteretur; et ad promissum aperiretur via, ut inveniretur. Ideo ad datum apposita est custodia, ne amittatur præceptum naturæ; et ad promissum aperta est via, ut Homini duo data inveniatur præceptum disciplinæ. Hæc enim duo data sunt homini: præceptum naturæ, quod intus inspiratum est per naturam; præceptum disciplinæ, foris appositum per doctrinam: intus per sensum, foris per verbum. In præcepto naturæ tria: præceptio, prohibitio, et concessio (*b*).

PSALMUS DAVID CXVII.

1. *Confitemini Domino, quoniam bonus: Angelorum laus triplex. quoniam in sæculum misericordia ejus.* Triplex est laus angelorum: scilicet *Alleluia*, ut hic habetur [7]; *Gloria in excelsis Deo*,[8], etc.: quod enim sequitur [9], appositum est; [10] *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, etc.

5. *In latitudine.* Est latitudo bonorum, et angustia malorum. Sit latitudo bonorum in Latitudo bonorum, angustia malorum, etc. converso charitate, quæ dicitur habere tres divisiones secundum corpus: nam habet latitudinem, extenditur enim ad amicos et inimicos; altitudinem ad Deum; longitudinem pro perseverantia. Hanc latitudinem non habet malus: et ideo est in angustia. Est angustia bonorum. Nam [11] « arcta est via, quæ ducit ad vitam: » nam [12]

Ardua prima via est... (*c*)

Sed « lata est, quæ ducit ad mortem: » nam [12]

... facilis descensus averni.

Nam ultima prona est via. Est latitudo, et angustia, in bono, et malo.

12. *Exarserunt sicut ignis in spinis.* Spinæ quandoque peccata, ut hic; quandoque divitiæ, ut hic [13]: « Semen cecidit super terram, et ortæ sunt spinæ, » scilicet divitiæ, quæ suffocant hominem, ne fructificet in verbo Dei; quandoque in bono, unde hoc [14]: « Sepite aures vestras spinis, » quia serpens adhuc mussitat moraliter.

15. *Vox exultationis et salutis in tabernaculis justorum.* Congrue post exultationem sequitur: multi enim gaudent salute. Distingue ergo quatuor voces: est vox exultationis (*d*) et perditionis in personis perverse lætantibus; est vox mœroris et perditionis, in perniciose dolentibus; est vox mœroris et salutis, in pœnitentibus; est vox exultationis et salutis, in perfecte viventibus, unde dicitur: *Vox exultationis*, etc.

17. *Non moriar, sed vivam.* Nota: vita Vita sanctorum, et mors malorum, etc. converso sanctorum in patria est vita vitalis; mors malorum in inferno, est mors mortalis; vita in præsenti viventium, scilicet malorum, vita mortalis; mors bonorum, mors vitalis, quia tendit ad vitam; nam [15] « pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus. »

[1] *Psal.* CXXXII, 1. — [2] *Psal.* CL, 1. — [3] *Gen.*, XXI, 18. — [4] *Luc.*, II, 14. — [5] *Isa.*, IX, 6. — [6] *Luc.*, XXIV, 49. — [7] Scilicet in titulo hujus psalmi. — [8] *Luc.*, II, 14. — [9] Scilicet in cantico Missæ. — [10] *Isa.*, VI, 3. — [11] *Matth.*, VII, 14. — [12] *Æneid.*, lib. VI. — [13] *Luc.*, VIII, 7. — [14] *Eccli.*, XXVIII, 28. — [15] *Psal.* CXV, 5.

(*a*) In cæt. edit. hoc loco ponitur glossa de tædio, quæ melius refertur ad *Psal.* CXIX, 5. Vide *Psal.* CXIX, ad hæc verba: *Multum incola fuit anima mea.* — (*b*) *Edit. Ven.* confessio. — (*c*) *Item* est via. — (*d*) *Item* exaltationis.

22. *Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes.* Ad litteram, in ædificatione templi erat lapis, cui non poterat locus aptus inveniri, nisi in consummationem in angulo duorum parietum, et ibi aptum locum invenit. Non est mirum, si Judæi infatuati, quia carent capite, in quo sunt omnes sensus. Nam sibi caput amputaverunt, scilicet Christum, in quo debent esse nostri sensus.

Judæi quare infatuati

24. *Hæc est dies, quam fecit Dominus.* Est dies Dominus, Domini, a Domino : Pater, Filius, et Spiritus sanctus. De primo : In die judicii sedebit ille « Antiquus dierum [1], » quia auctor est personarum. De Patre et Filio dicitur [2] : « Dies diei eructat verbum : » de Spiritu sancto [3] : « In die mandavit Dominus misericordiam suam. » Nota : ad litteram, secundum legem, debuit esse annus jubilæus in anno resurrectionis Christi, et vere tunc fuit annus jubilæus nobis, quia de servis facti sumus liberi. Tunc redimus (*a*) ad hæreditatem nostram, prius per peccatum alienatam. Dicitur etiam, quod in anno, quo rex Philippus debita Judæorum condonavit, debuit esse annus jubilæus. Paromœon (*b*) est [4], cum diversa verba ab eisdem litteris incipiunt, ut hic : *Benediximus vobis de domo Domini, Deus Dominus, et illuxit nobis.*

Ritus. Ecclesiam quatuor de causis intramus.

27. *Usque ad cornu altaris.* Nota : ter in anno Judæi intrabant templum non vacua manu; unde et sacerdotes nostri temporis ter in anno exigunt oblationes subditis. Nota : quatuor de causis intramus ecclesiam : ut laudemus Deum, unde hoc [5] : « Laudate, servi, Dominum; » quandoque, ut oremus, unde hoc [6] : « Domus mea domus orationis est; » quandoque, ut instruamur, unde hoc [7] : « Venite, ascendamus ad montem Domini, » et illud [8] : « Venite ad me, et ego docebo vos; » quandoque, ut reficiamur susceptione Sacramenti, quod in Ecclesia præsentatur. Nota : quatuor sunt partitiones (*c*) in Ecclesia in Missa : prima, scilicet Introitus, laudatio est; secunda est oratio, quam dicit sacerdos; tertia instructio, scilicet per epistolam et evangelium; quarta refectio, quando sacerdos reficitur corpore et sanguine Jesu Christi.

In Missa quatuor sunt partitiones.

PSALMUS DAVID CXVIII.

1. *Beati immaculati.* Nota : Sacra scriptura dicitur *paradisus*, sive *hortus*, triplici de causa : quia est locus ad delectationem, unde [9] : « Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones; » et ad vescendum, unde [10] : « Qui non habetis argentum, properate, et emite, et comedite; » et ad excitandum, unde hoc [11] : « In labore et sudore vesceris pane tuo; » unde [12] : « Qui apponit (*d*) scientiam, apponit et dolorem. » Nota : hæc tria solent esse in horto, a simili in sacra Scriptura. Homo habet qua pergat, cum quibus, quo perveniat; qua, perlegat legem quasi viam, unde hic : *Qui ambulant in lege Domini*; cum quibus, sunt *immaculati in via*; quo perveniat, habet patriam, unde hoc [13] : « Dirige in conspectu tuo viam meam. » Nota : Legitur in Prologo beati Hieronymi super *Regum* libros, et in glossis super Prologum, sic : « Moyses invenit litteras Hebræorum. Sed Esdras post reparationem templi invenit alias faciliores ad pronuntiandum, quæ a sinistra in dexteram tendunt, sicut latinæ; sed Mosaicæ a dextera in sinistram. » Et sicut ibi dicitur, Judæi modo utuntur litteris Esdræ : quod non videtur; nam Judæi incipiunt scribere a dextera in sinistram, cum e converso litteræ Esdræ scribantur. Nota : a quatuor capitibus (*e*) initium, scilicet ab operis utilitate, a facilitate, a profunditate, ab ornatu. Duæ sunt scholæ, et duo genera discentium. Nam est schola virtutis, et veritatis, sive sanctitatis, et sapientiæ. Nam alii quærunt sapientiam, alii virtutem; sed neutrum sine altero haberi potest. Schola virtutis et sanctitatis est : *Beati immaculati in via.*

[1] *Dan.*, VII, 9. — [2] *Psal.* XVIII, 3. — [3] *Psal.* XLI, 9. — [4] Bed., *de Schemat. div. Script.* — [5] *Psal.* CXXXIV, 1. — [6] *Matth.*, XXI, 13. — [7] *Isa.*, II, 3. — [8] *Psal.* XXXIII, 11, 12. — [9] *Psal.* XXXVI, 4. — [10] *Isa.*, LV, 1. — [11] *Gen.*, III, 19. — [12] *Eccle.*, I, 18. — [13] *Psal.* V, 9.

(*a*) *Leg.* redivimus. — (*b*) *Al.* Parœmium. — (*c*) *Al.* petitiones. — (*d*) *Vulg.* addit, *et sic deinde.* — (*e*) *Al.* capit.

Schola veritatis, sive sapientiæ est : *Beati, qui ambulant in lege Domini*.— 2. *Beati qui scrutantur testimonia ejus*. Sic in primo psalmo, scilicet, *Beatus vir*. Schola sanctitatis (*a*) est ubique, ibi [1] : « Non sedi cum concilio. » Schola sapientiæ est ibi [2] : « Sed in lege Domini voluntas ejus et in lege meditabitur die ac nocte. » Utrobique studium sanctitatis præmittitur, ut prius per, studium boni operis mundetur conscientia, et corde mundo quæratur sapientia. Primum disce quid facias ; post quæras, quid scias, unde [3] : « Cœpit Jesus facere, et docere. » Immaculatus est impollutus, vel ablutus, nunquam adversus, vel reversus. Nota : quidam sunt in lege ambulantes, qui in lege proficiunt ; quidam in lege stantes, qui a lege declinant, a lege recedunt. *Beati, qui scrutantur*. Sapientia debet esse in episcopo ; unde cum primo intrat ecclesiam, debet habere textum in pectore. Unde, post evangelium, textus ei portatur, offertur apertus, sed aliis in choro clausus, quia tenetur habere scientiam, ad quod non alii.— 3. Nota : sunt tres viæ, Dei, hominis, diaboli. Duæ extremæ convenire non possunt ; sed media ad utramque flecti potest. De prima [4] : *Viam veritatis elegi*. De ultima [5] : *Viam iniquitatis amove a me*. Propheta volens quod via sua ad viam Dei, non diaboli, dirigatur, orat [6] : *Dirige in conspectu tuo viam meam*. Lex dicitur umbra : nam ad quod sit umbra, tria sunt necessaria, lumen, corpus objectum, et umbræ receptaculum. Si enim usque ad infinitum umbra protenderetur, ita quod non haberet obstaculum, non esset umbra. Sic tria hæc in lege : nam ibi lux veritatis ; figura quæ promittebatur, vel latebat in littera ; corpus, cæremoniæ, quæ erant quasi obstacula veritati, scilicet livor ; Judæi, quasi umbræ receptaculum, super quos erat umbra. Nota : ignorantia est triplex velum, quod alibi exponitur (*b*). — 4. *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis*, id est, per multos et multum. — 7. *Confitebor tibi in directione cordis*. Via nostra est tortuosa propter tria : quia ignota, laboriosa, periculosa. De primo [7] : *Erravi, sicut ovis quæ perierat*. De secundo [8] : « Arcta est via, quæ ducit ad vitam. »

[9] Ardua prima via est.

De tertio [10] : « Juxta iter scandalum posuerunt mihi. » *Confitebor tibi in directione cordis*. Cor hominis dirigitur, quando humana voluntas divinæ conformatur, et odit, vel diligit quod Deus. Nota : in hac partitione (*c*), præcepta Dei quinque nominibus designantur [11]. Nam dicuntur « via, lex, testimonia, mandata, justificationes : » *via*, quia ad vitam (*d*) ducunt ; *lex*, quia ligant ; *testimonia*, quia evidenter admonent, pœnis, promissis præmiis contestantia ; *mandata*, quia facienda indicant ; *justificationes*, quia impleta a reatu liberant.

9. *In quo corrigit*. In Prologo super *Reg*., dicit Hieronymus, quod psalmus trigesimus sextus, scilicet : « Noli æmulari ; » et centesimus decimus, scilicet : « Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, in concilio justorum ; » Et centesimus quadragesimus, scilicet : « Exaltabo te, Deus meus rex, » texuntur alphabeto Hebræorum, sicut et hic psalmus. Aliquis corrigitur, quando cavet sibi a lapsu, vel peccati consuetudine, unde hoc [12] : « Nolite inebriari vino, in quo est luxuria, » non tantum prohibet actum inebriandi, sed consuetudinem ; et tertio modo, quando abstinet a causa peccati, id est, a primo motu, unde hoc : « Si surgit primus motus inde, non consentiat ratio, » et hoc [13] : « Irascimini, et nolite peccare. » — 10. *Ne repellas me a mandatis tuis*. Homo accedens ad Deum repellitur per se, per mundum, per diabolum ; per se duobus modis, per

Immaculatus quis.

In episcopo sapientia debet esse.

Viæ Dei tres.

Lex umbra dicitur.

Via nostra tortuosa.

Cor humanum quando dirigatur.

Quando aliquis corrigatur.

Homo quomodo dicatur repelli a Deo.

[1] *Psal*. XXV, 4. — [2] *Psal*. I, 2. — [3] *Act*., I, 1. — [4] Infra, 30. — [5] Infra, 29. — [6] *Psal*. V, 9. — [7] Infra, 176. — [8] *Matth*., VII, 14. — [9] Virg., *Æneid*., lib. VI. — [10] *Psal*. CXXXIX, 6.— [11] *Cf*. Ambros., in hunc psalmum.— [12] *Ephes*., V, 18.— [13] *Psal*. IV, 5.— (*a*) *Suppl*. non. — (*b*) Versiculus ille cum sua expositione mutatus est loco in cæt. edit., et positus post citat. ex psal. CXXXIX, « Juxta iter, » etc.— (*c*) *Al*. portione.— (*d*) *Al*. viam.

propriam voluntatem, per carnis concupiscentiam; a mundo duobus modis, quando adversis premitur, vel prosperis irretitur; a diabolo, quando ejus suggestione vexatur. Repellitur (a) etiam a Deo, quando homo accedit ut investiget immensitatem ejus, quod in præsenti fieri non potest. Primæ tres sunt ex ira Dei; tertia est ad correctionem nostram, et utilitatem, et exercitationem. — 11. *In toto corde meo abscondi eloquia tua.* Qui ea per dilectionem suscepit, per memoriam retinet, per humilitatem tegit. Oportet enim ut quandoque tegantur, unde dicit: *In toto corde meo abscondi eloquia tua;* et ut quandoque manifestentur, unde dicit (v. 13): *In labiis meis pronuntiavi.* Nam si nunquam tegerentur, nunquam foverentur; et si nunquam manifestarentur, nunquam multiplicarentur. Utrumque ergo necessarium est. Nota: Cor est nidus; verbum, ovum: bonum opus, pullus, qui fovetur, nutritur; non justificabitur, nisi nutriatur. Absconde in corde verbum, scilicet in nido ovum. Nam peccas, si non recipis; peccas, si receptum ejicis; peccas, si receptum ante tempus exponas. Primum (b), duritia; secundum, negligentia; tertium superbia. — 13. *In labiis meis pronuntiavi.* Bonus ordo: primus, humilitas silentii; secundus, studium bene operandi; tertius, pronuntiandi fiducia verbum Dei: silentium, ubi dicitur: *In corde meo abscondi eloquia tua*; opus, ubi dicit: (v. 12) *Doce me justificationes tuas*; verbum, hic: *In labiis meis pronuntiavi omnia judicia oris tui.* Duo sunt, quæ impediunt labia loqui: ignorantia, et mala conscientia, quando scilicet erubescit. Propter ignorantiam ergo: *In corde meo abscondi eloquia tua*; contra scientiam (c): *Doce me justificationes tuas. Pronuntiavi* fiduciam loquendi significat. *Omnia judicia oris tui:* Nil abscondi, totum dixi, quod mihi dixisti, nihil de meo adjeci: nihil de tuo abscondi, ne falsitatem prædicarem, vel ne veritatem

Ordo optimus.

[1] *Psal.* XII, 4. — [2] *Isa.*, IX, 2. — [3] *Psal.* XLIII, 23. — [4] I *Cor.*, XV, 10.

negarem. Judicia cordis abscondita; oris manifesta. Judicia oris proposui, corde abscondi. Judicia cordis, ubi sententia dictatur; oris, ubi sententia pronuntiatur.

17. *Retribue servo tuo.* Deus aliquando reddit malum pro malo ad bonum, ut Sauli pœnam pro injustitia sua, ad correctionem; quandoque bonum pro bono ad malum, ut abundantiam (d) diviti pro sua justitia ad retributionem, ne in futuro ei retribueret; quandoque malum ad malum pro malo, ut Herodi et Judæ in præsenti pœnam pro injustitia, ad damnationem, quia hoc fuit initium pœnæ æternæ; quandoque bonum pro bono ad bonum, ut Abrahæ et Job in præsenti abundantiam (d) pro justitia, ad salvationem, quia initium fuit retributionis æternæ. Nota: In hac partitione quatuor nominantur: infirmitas, ubi dicit: *Vivifica me*; ignorantia, ubi dicit (v. 18): *Revela oculos meos*; exilium, ibi (v. 19): *Incola ego sum in terra*; hostes, ibi (v. 23): *Etenim adversum me sederunt principes.* — 18. *Revela oculos meos.* Nota: oculi exteriores velantur quatuor de causis: per mortem, per obscuritatem, scilicet tenebras, per infirmitatem, per torporem: sic oculi mentis per obstinationis culpam, quod dicitur peccatum ad mortem, ut in hoc [1]: « Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte; » per ignorantiæ obscuritatem, unde hoc [2]: « Populus, qui habitabat in tenebris, vidit lucem magnam; » per carnis fragilitatem, ut hic; per torporem, ut hic [3]: « Exurge, quare obdormis, Domine? » — 20. *Concupivit anima mea.* Est sensus (e) præcedens, comitans, subsequens: præcedens, quando desiderat bonum facere, et nondum desiderat. Comitans est, vel cohærens (f), ait Apostolus [4]: « Non ego operor illud, sed gratia Dei mecum. » Subsequens, unde hoc: « Gratia volentem prævenit: sequitur autem, ne frustra velit (g). » Moraliter. — 22. *Aufer a*

Oculi exteriores, et interiores.

(a) *Al.* Expellitur.— (b) *Cæt. edit.* primo... secundo... tertio. — (c) *Leg.* malam conscientiam. — (d) abundantia. — (e) *Suppl.* quando.— (f) *Leg.* gratia.— (g) *Cæt. edit.* velint.

me opprobrium et contemptum. Opprobrium, culpa; contemptus, pœna. Opprobrium, iniquitas; contemptus, mortalitas. Ut me facias justum, *aufer opprobrium*; ut me facias bonum (*a*), *aufer contemptum.* — (*b*) 23. *Etenim sederunt principes.* Hoc præcipue cantatur in solemnitate beati Stephani protomartyris, quia hic versus exponitur in persona martyrum pro persecutoribus orantium, quod primo fecit beatus Stephanus. Nota : in martyrio tria sunt : causa, amaritudo, finis. Pro duobus extremis gaudebunt Sancti; pro medio dolebunt. Nota : in hac partitione, præcepta Dei *judicia* vocantur, quia unicuique pro merito debitam retributionem pronuntiant; *sermones,* quia narrando instruunt; *eloquia,* quia aperte significant; *mirabilia,* quia insolita pronuntiant, et promittunt; *æquitas*, quia secundum justitiam facta sunt; *verba*, quia significationes Dei ad homines sunt; *veritas*, quia ita est, ut dicunt; *justitia,* quia nil inordinatum tenent (*c*).

Ritus.

In martyrio tria sunt.

Retributio multiplex.

25. *Adhæsit pavimento anima mea.* Cor nostrum, pavimentum : nam pavimentum est solidum, lucidum, politum. Sic corpus nostrum, scilicet nos sumus solidi contra adversa, et non fragiles, ut dicamus [1] : « Neque vita, neque mors separabit nos a charitate Christi. » Sed solidum et stabile sit (*d*) fundamentum; lucidum, per bona opera coram hominibus; politum, quod erit in futuro, vel quia etiam hoc fit in præsenti, quod pondus peccati deponitur. Sit ergo solidum per constantiam, lucidum per virtutem, politum per immortalitatem in futuro, vel peccati in præsenti depositionem (*e*). Nota : Etiam beatus Nicasius in martyrio suo dicebat hunc versum, cum adhuc psalmum cantaret; et casu, finita hac voce, scilicet : *Adhæsit pavimento anima mea*, amputatum est ei caput; et caput abcissum dixit residuum versus, hoc scilicet : *Vivifica me secundum verbum tuum.* Verbum dicitur esse in mente, in scripto, in prolatione : hac similitudine Filius dicitur esse Verbum : nam Filius Dei dicitur esse verbum mentale, quod ab æterno dicitur ἐν νῷ, id est, in mente divina, quia in Patre; et inscriptibile, quando venit in lucem : nam in utero Virginis, quasi in pergamena fuit scriptum ; tunc liber scriptus fuit, ut homo foris legeret, qui erat intus scriptus, ut angelus legeret, unde hoc [2] : « Lingua mea calamus scribæ, » etc. Est prolatibile, quando Christus in prædicatione pronuntiatur. Est ergo intelligibile, per æternitatem; scriptibile, per incarnationem; prolatibile per prædicationem (v. 26) : *Doce me justificationes tuas.* (*f*) — 28. *Confirma me in verbis tuis.* Ordo debet servari. Nota : primo petit justificationem, scilicet primam gratiam, ibi : *Vivifica me secundum verbum tuum;* post, augmentum virtutum : *Doce me justificationes tuas*, et hic : *Viam justificationum tuarum instrue me;* virtutum robur, ibi : *Confirma me in verbis tuis.* Ordo debet servari, unde hoc [3] : « Introduxit me in cellam vinariam; ordinavit in me charitatem. » Nam ordo in diligendo, ut primo quod supra ; secundo quod intra; tertio quod juxta; quarto quod infra : scilicet Deum, animam nostram, proximum, corpus nostrum.

Cor, pavimentum.

Beati Nicasii martyrium.

Verbum triplex.

Ordo dilectioni.

33. *Legem pone mihi, Domine.* In hoc, quod dicit novam legem constitui, tria notat in lege : ordinem, firmitatem, conjunctionem. De primo Apostolus [4] : « In manu mediatoris est lex ordinata per angelos. » De secundo [5] : « Et posuit (*g*) illud Jacob in præceptum, Israel (*h*) in testamentum æternum. » De tertio, scilicet conjunctione utriusque legis ad litteram : nam [6] « rota erat

[1] *Rom.*, VIII, 39. — [2] *Psal.* XLIV, 2. — [3] *Cant.*, II, 4. — [4] *Gal.*, III, 19. — [5] *Psal.* CIV, 10. — [6] *Ezech.*, X, 10.

(*a*) *Leg.* beatum. — (*b*) Cæt. edit. in hoc loco ponunt glossam super partem versiculi 62 : *Super judicia justitiæ tuæ;* tum eam quæ infra legetur in v. 175. — (*c*) *Cæt. edit.* tenet. — (*d*) *Item* fit. — (*e*) *Item* depositione. — (*f*) Cæt. edit. hoc loco ponunt glossam quam retulimus ad psal. XCIV, v. 2. (Vide ibid.), eamque terminant his duabus voculis : *Si non*, nullo sensu. — (*g*) *Vulg.* statuit. — (*h*) *Cæt. edit.* in Jacob, et præceptum in Israel.

in medio rotæ. » *Et exquiram eam semper.* Quidam requirunt legem, dum intelligunt: hi sancti. Quidam nec intelligunt, nec requirunt : et hi mortui. Quidam intelligunt, et non requirunt: et hi impii. Quidam requirunt, et non intelligunt, et hi sunt fatui. *Et scrutabor legem tuam in toto corde meo.* Aliud est legem habere in corde, et aliud est cor in lege. Legem in corde habet, qui cognoscit veritatem; cor in lege, qui diligit veritatem. Utrumque habet sanctus, unde hic : *Sed in lege Domini voluntas ejus.* Et hoc e converso : *Scrutabor legem in toto corde meo.* Nota: in toto corde legem scrutantur, qui in illis faciendis per omnem vim animæ exercentur, quæ sunt vis rationalis, concupiscibilis, irascibilis. Nam rationabilis facta est anima, ut Deum in se et in omnibus investiget; concupiscibilis, ut solum Deum diligat et desideret; irascibilis, ut cuncta huic dilectioni adversantia reprobet, sicut scriptum est [1] : *Ut sciat*, per rationabilitatem, *reprobare malum*; per irascibilitatem et per concupiscibilitatem, eligere bonum. — 35. *Deduc me in semita* (*a*) *mandatorum tuorum.* Aliud est deduci in semitam, aliud deduci in semita. Qui in semitam deducitur, non est in ea. Qui deducitur in semita, est in ea. Propheta ergo petit, ut deducatur in semita, id est, ut ipse in mandatis Dei jam positus proficiat de virtute in virtutem, donec videat Deum Deorum in Sion. — 37. *Averte oculos meos, ne videant vanitatem.* Nota illa, quæ facta sunt propter hominem, vel ab homine, vel in homine; unde tria sunt genera vanitatum: scilicet, vanitas mutabilis, nam omnia, quæ sub cœlo sunt, mutabilia et vana, et hæc omnia facta sunt propter hominem; et hæc est vanitas curiositatis, scilicet peccatum, quod fit ab homine; et est vanitas mortalitatis, quæ facta est in homine. De his dicitur [2]: « Vanitas vanitatum, et omnia vanitas. » — 38. *Statue servo tuo eloquium tuum in timore tuo.*

Vanitatum tria genera.

Hic quatuor notantur : Firmitas, ubi dicit : *Statue*; humilitas, ubi dicit : *Servo;* veritas, ubi dicit : *Eloquium tuum;* dilectio, ubi dicit : *In timore tuo.* Quæ quatuor debent esse in verbo, scilicet firmitas, humilitas, veritas, dilectio (*b*) — 40. *Ecce concupivi mandata tua.* Quæ sunt mandata Dei? Dilectio Dei scilicet, et proximi. Dilectio, ut diligas Deum ex toto corde, id est, pleno cordis affectu; ex tota anima, id est, tota rationis vigilantia, et circumspectione; ex totis viribus, id est, pro eo mori non pertimescas : id est, discas diligere Deum dulciter, fortiter, prudenter. Sic potes in via mandatum de dilectione servare : hoc dicit Clarævallensis (*c*). Augustinus aliter exponit, secundum quod impletur in patria tantum, sic: Diligere Deum ex toto corde, id est, intellectu sine errore; ex tota anima, id est, voluntate sine contrarietate; ex totis viribus, id est, memoria sine oblivione.

41. *Et veniat super me.* Quidam petunt digne indigna, et ideo non exaudiuntur, ut Paulus, qui petiit ut angelus satanæ removeretur, id est, fomes peccati; vel mulier, in quam injecerat oculos, quæ erat in comitatu ejus, scilicet Thecla; vel de morbo intelligitur, quem habebat in capite. Quidam digna, sed indigne, ut filii Zebedæi, et Judæi, qui non sunt exauditi, unde hoc [3]: « Clamaverunt ad Dominum, nec exaudivit eos. » Quidam indigne, et non digna, ut si quis petat, quod sibi bene succedat in furto. Quidam digne, et digna, unde hoc [4]: « Petite, et accipietis. » — 42. *Respondebo exprobrantibus mihi verbum.* Ut hæc dictio, scilicet, *verbum*, determinet hoc verbum, *respondebo,* et hac dictione, *exprobrantibus.* — 43. *Ne auferas de ore meo verbum.* Nam de eo, qui bene loquitur, et male vivit, potest dici [5] : « Vox Jacob, et manus Esau. » *Usquequaque*, vel secundum aliam litteram, *Usque valde;* et tamen Hieronymus dicit super *Ezechielem :* « Josephus et omnis

[1] *Isa.*, VII, 15. — [2] *Eccle.*, I, 1. — [3] *Psal.* XVII, 46. — [4] *Matth.*, VII, 7. — [5] *Gen.*, XXVII, 22.

(*a*) Vulg. *semitam.* — (*b*) In cæt. dil. v. 40, cum glossa, positus erat ante v. 38.— (*c*) *Al.* Clarevallensis.

schola Judæorum tantum quinque libros Moysis asserunt esse translatos, scilicet a Septuaginta. » Sed nonne in Psalmo reperimus translationem quandoque septuaginta? — 45. *Quia mandata tua exquisivi*, petendo, quærendo, pulsando. Per lectionem petite; quærite, sive interrogate per orationem; pulsate per meditationem. Vel sic : Meditatione pulsatus, aperi; interrogatus, responde; oratus, exaudi. — 48. *Et levavi manus meas*. Nos servimus Deo pro æternis, quæ sursum sunt; Judæi pro temporalibus, quæ deorsum sunt. Unde lectiones legis Moysi, cum legimus, in imum terminamus, ut in Matutinis; lectiones Evangelii in altum terminamus, ut Evangelium et Epistolam. *Exercebor* (*a*) *in justificationibus tuis*. Nota: in justificationibus nostris quatuor sunt necessaria : primi nihil est causa, sed est causa secundi; secundum tertii; tertium quarti : scilicet fides, contritio, motus ex libero arbitrio, peccatorum remissio. Primi nihil est causa, nisi Deus: motus ex libero arbitrio partim ex Deo, partim ex nobis, unde Apostolus [1] : « Coadjutores (*b*) Dei sumus. » Nam [2] cum fecit nos sine nobis, non justificat nos sine nobis, id est [3] : Non ego operor illud, « sed gratia Dei mecum. »

49. *Memor esto verbi tui servo tuo*. Est quietudo quieta; est inquietudo inquieta; est quietudo inquieta; est inquietudo quieta. Quietudo quieta est, quando exterius vacamus ab opere, interius a turpi cogitatione. Inquietudo inquieta est, quando exterius non vacamus ab opere, nec interius a strepente cogitatione. Quietudo inquieta est, quando quiescimus ab opere exteriori, non ab opere interiori. Inquietudo quieta est, quando non vacamus ab opere exteriori, sed a strepente cogitatione, ut quietudo referatur ad cessationem ab opere exteriori. De contrariis modo contrario judica. Nota: huic octonario (*c*) modo præponitur Thau littera, quæ interpretatur *Duc te*. Deus quandoque ducit hominem, unde hoc [4] : « Trahe me post te; » et hoc [5] : « Dominus regit me, et nihil mihi deerit. » Quandoque homo se per liberum arbitrium : nam coadjutores Dei sumus, unde hoc [6] : « Gratia Dei in me vacua non fuit. » Unde Sancti Dei dicuntur reges vel duces, se et alios bene ducentes (*d*). Quandoque homo hominem, et hoc dupliciter: nam quandoque ad bene regendum, unde Dominus [7] : « Constitui te ducem populi hujus; » quandoque ad lapsum faciendum, unde hoc [8]: « Si cæcus cæcum duxerit, ambo in foveam cadunt. » [9] « Venite ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis, » etc. Labore fatigati, onere gravati, inedia macerati. « Venite ad me, » quales ad qualem, clausi ad ostium, ægroti ad medicum, naufragi ad portum; ad ostium luminis, ad portum quietis, ad medicum salutis: ad ostium, (*e*) ingressi veritatem videatis; ad medicum, ut curati ad sanitatem convalescatis; ad portum, ut collecti post laborem quiescatis: vani, ut veritatis lumine adimpleamini; onerati, ut pondere peccatorum allevemini; laborantes, ut quiete adepta consolemini. — 50. *Quia eloquium tuum vivificavit me*. [10] « Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. » Hic panis materialis; vel corpus Christi, quod traxit de Virgine; vel corpus Christi spirituale, id est Ecclesia, id est, petimus ut simus de unitate Ecclesiæ; vel sacra Scriptura, ut nobis exponatur. Petimus ergo panem corporalem corpori, spiritualem spiritui. — 52. *Memor fui judiciorum* (*f*) *tuorum a sæculo, Domine*. Id est, a sæculo ego sum, ut generalis justus loquitur; vel *judiciorum* quæ sunt *a sæculo*, ut hæc oratio, scilicet *a sæculo*, determinet hunc terminum, scilicet *memor*, vel hunc, scilicet *judiciorum*. Miserum est sua peccata oblivisci; miserius sine pœnitentia cordis

[1] I *Cor.*, III, 9. — [2] Aug., *de verb. Apost.*, serm. XV, al. CLXIX, c. XI, n. 13. — [3] I *Cor.*, XV, 10. — [4] *Cant.*, I, 3. — [5] *Psal.* XXII, 1. — [6] I *Cor.*, XV, 10. — [7] I *Reg.*, XXV, 30. — [8] *Matth.*, XV, 14. — [9] *Matth.*, XI, 28. — [10] *Luc.*, XI, 3. — (*a*) Vulg. *exercebar*. — (*b*) Vulg. *Adjutores*. — (*c*) *Edit. Ven.* octogenario. — (*d*) *Item* benedicentes. — (*e*) *Suppl.* ut. — (*f*) Cæt. edit. *mandatorum*.

reminisci; miserrimum, per recordationem (a) eis delectari.

57. *Portio mea, Domine, quia custodivi* (b) *legem tuam.* Vel: Custodivi legem tuam, quia es portio mea. Nota: quando Judæi venerunt in terram promissionis, tribus Levi non accepit in ea portionem; sed de decimis vivebat, et in templo serviebat. Sic clerici, qui sunt de tribu Levi, non habent portionem hæreditatis, nisi de patrimonio Crucifixi. Unde, cum suscipiunt coronam, cantatur hic versus: *Portio mea, Domine.* Christus est nostra portio: nam cum eo habemus partem communem: ipse enim accepit de nostro, ut nobis daret de suo. Nam caput corporis est particeps in duobus: in natura; in miseria: quæ duo accipit de nostro. Et corpus cum capite est particeps in duobus: in gratia in præsenti, et gloria in futuro. Hoc habemus de suo. [1] « Littera occidit, spiritus vivificat, » id est, litteralis scientia, seu intelligentia, sicut Judæos occidit in anima; sic spiritualis intelligentia vivificat Christianos, qui spiritualiter intelligunt. Vel « littera occidit, » quia [2] « scientia inflat: » nam « [3] scienti, et non facienti, peccatum est illi. » Vel « littera occidit, » unde dictum est in lege [4]: « Oculum pro oculo, animam pro anima. » — 58. *Miserere mei secundum eloquium tuum.* Nam secundum quod promisit, debet nostri misereri. Nam quædam reddunt nos debitores Deo, ut prima dona; quædam Deum debitorem nobis, ut opera virtutum, virtutes operum. Vel opera virtutum dicuntur hic, quod fides impetrat, quod lex imperat. Nam fides, qua credimus Deum, dicitur notitiæ; fides, qua credimus Deo, dicitur Deo confidentiæ; fides, qua credimus in Deum, quæ operatur in Deum, quæ operatur per dilectionem, dicitur consensus. Fidem notitiæ habuit Petrus, quando Domino quærenti [5]: « Quem dicunt homines esse filium hominis? » respondit: « Tu es filius Dei vivi; » fidem confidentiæ, quando vidit Dominum ambulantem supra mare, et se in fluctibus projecit dicens [6]: « Domine, si tu es, jube me venire ad te; » fidem consensus, in Ecclesia. *Deprecatus sum faciem tuam.* Hic dicitur, quod Deus debet facere aliquid. Ideo notatur quod quatuor debitores, qui sunt Deus, spiritus, caro, et mundus. Deus debet spiritui, ut eum in cognitione illuminet veritatis, et in amore virtutis inflammet. Spiritus Deo, in omnibus quæ agenda sunt ab ipso erudiri, et secundum ipsum operari. Spiritus debet carni, ut eam a malis cohibeat, ut in bonis exerceatur. Caro debet spiritui in bono agendo ministerio (c), in commodo appetendo. Caro debet mundo, ab ejus abundantia, quod necessitatis est, sumere, quod virtutis est exercere. Mundus debet carni, in necessitate subsidium, in exercitatione exercitamentum. Sed quia spiritus beneficium Creatori non persolvit, juste Creator beneficium spiritui subtrahit, et sic de aliis. — 62. *Media nocte surgebam.* In nocte opera non facimus, insidias latronum sustinemus, dormimus. Hac similitudine hoc sæculum dicitur *nox*. De primo hoc [7]: « Prævenit (d) intempestæ noctis silentio. » De secundo [8]: « Cave tibi ab ea, quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui: » et cave tibi a dæmonibus, qui tunc magis instant. De tertio nova partitio. — 164. (e) Sequitur: *Super judicia justificationis* (f) *tuæ.* Alia sunt judicia Dei quæ reprobos damnant; alia, quæ electos justificant; alia, quæ justificatos beatificant. Prima sunt reprobationis; secunda, justificationis; tertia, glorificationis. Damnantia exercentur in inferno; justificantia, in mundo; beatificantia, in cœlo.

Portio nostra Christus

Debitores quatuor.

Nox.

Judicia Dei diversa.

65. *Bonitatem fecisti cum servo tuo, Domine.* — 66. *Bonitatem, et disciplinam, et scientiam doce me.* Notandum quod est via, per quam curritur; est patria, ad quam

[1] II *Cor.*, III, 6. — [2] I *Cor.*, VIII, 1. — [3] *Jac.*, IV, 17. — [4] *Levit.*, XXIV, 20, 18. — [5] *Matth.*, XVI, 17, 18. — [6] *Matth.*, XIV, 28. — [7] III *Reg.*, III, 20. — [8] *Mich.*, VII, 5; II, 7.— (a) *Al.* retractionem.— (b) Vulg. *dixi, custodire.* — (c) *Leg.* ministerium. — (d) *Vulg.* Consurgens. — (e) Glossa hæc, cum parte v. *Super judicia*, etc., in cæt. edit. posita est inter v. 22 et 23. — (f) Edit. Ven. *justitiæ*.

Viæ tres. tenditur. Tres sunt viæ, quæ ducunt ad patriam : scientia, disciplina, et bonitas. Prima itur ad secundam ; secunda ad tertiam ; tertia ad patriam, scilicet beatitudinem. Propheta cupiens ire ad patriam, dicit : *Bonitatem, et disciplinam, et scientiam doce me.* Sed itur ordine præpostero. Idem alibi (v. 1) : *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Notandum est, quod scientia est, quando tenuis est, et non firmiter scitur ; disciplina, quando firmiter scitur, ut quando dispositio et habitus, scientia et disciplina dicantur ; et scientia ad trivium, disciplina ad quadrivium referatur ; quod multipliciter addiscitur (*a*) : nam primo, regula ; secundo, exemplo ; tertio, figura demonstratur. *Doce bonitatem* per inspirationem ; *disciplinam*, per exemplum, et exempli suppositionem, vel certitudinem ; *scientiam*, per proprietatem : nam scientia proprie docetur ; bonitas improprie. Homo est debitor Deo, sibi, et proximo : Deo, ex Deo (*b*), quod Deus dat bona homini, quod ibi notatur : *Bonitatem, et scientiam, et disciplinam doce me.* Ergo, homo, solve tibi quod tuum est ; proximo, quod proximi est ; Deo, quod Dei est. Tributum tibi, vectigal proximo, honorem Deo, juxta illud Apostoli [1] : « Cui tributum, tributum ; cui vectigal, vectigal ; cui honorem, honorem. » Tria tibi, tria proximo, tria Deo. Debes tibi sustentationem, punitionem, sanctificationem. De primo [2] : « Nemo carnem suam odio habuit. » Nam debemus pascere jumentum nostrum, ne deficiat in via. De secundo [3] : « Apprehendite disciplinam. » De tertio : « Sanctificate vosmetipsos. » Proximo debemus tria : severitatem, compassionem, benignitatem : severitatem in vitiorum impugnatione ; compassionem in tribulatione ; benignitatem in utroque. Deo similiter tria, quæ sunt amor castus, patiens, purus : castus in prosperis ; patiens in adversis ;

Scientia, et disciplina.

Homo tribus est debitor.

purus in his et in illis. 70. *Coagulatum est, sicut lac, cor eorum.* Lac aliquando in bono accipitur : nam lacte nutritus est Christus. Notandum ergo, quod lac est dulce, humidum, reficiens, candidum. Sic prælatus, si hæc quatuor habuerit, lacte pascit Christum, ut habeat dulcedinem in contemplatione, humorem in devotione, refectionem ut alios pascat sua sancta conversatione, et candorem, id est, munditiam, quæ est in tribus : in carne, in conscientia, in opere : sic pascitur Christus.

Prælatus quomodo Christum lacte pascat.

73. *Manus tuæ, Domine, fecerunt me.* Nota : Triplex immortalitas (*c*) : una, potentia non moriendi (*d*), quæ fuit in Adam ante peccatum, unde Adam quodam modo factus est immortalis, quod erat ibi de ligno vitæ, non de conditione naturæ ; (*e*) immortalitas, impossibilitas moriendi, quod erit in patria, quando hoc mortale induerit immortalitatem ; et (*f*) immortalitas, immutabilitas (*g*) quæ solius Dei est, unde [5] : « Regi sæculorum immortali, et invisibili, soli Deo honor et gloria, » et victoria. Christus, secundum quod homo, ad imaginem Dei, non imago ; secundum quod Deus est, imago Dei, non ad imaginem Dei : sicut pictura regis dicitur esse ad imaginem regis, non imago regis, quia non de eadem substantia, cujus rex ; et filius dicitur rex, dicitur imago regis, non ad imaginem regis, quia est de eadem substantia, cujus rex. Omnes homines creavit Deus materialiter ; sed modo creat eos formaliter. Dignitas hominis attenditur in his : quia manibus Dei formatus, unde hoc [6] : « Manus tuæ, Domine, fecerunt me et psalmaverunt me ; » quia ad imaginem et similitudinem Dei factus est, unde hoc [7] : « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram ; » quia in dextera Dei collocatus, nam boni erunt in dextera ; et quia ab angelis Dei honoratus, nam serviunt nobis, nam unicuique animæ deputati sunt angeli ad sui custodiam. Homo factus

Immortalitas triplex.

Dignitas hominis.

[1] *Rom.*, XIII, 7. — [2] *Ephes.*, V, 30. — [3] *Psal.* II, 12. — [4] *Act.*, XXI, 24, quoad sensum. — [5] I *Tim.*, I, 17. — [6] *Job*, X, 8. — [7] *Gen.*, I, 26. — (*a*) *Cæt. edit.* additur. — (*b*) *Leg.* eo. — (*c*) *Cæt. edit.* immutabilitas. — (*d*) *Item* movendi, *et sic infra.* — (*e*) *Suppl.* altera. — (*f*) *Suppl.* tertia. — (*g*) *Cæt. edit.* immutabilitatem.

est ad cognoscendum et ad diligendum Deum : unde homini data sunt duo, sensus et bona vita : factus est ad imaginem et similitudinem Dei : per sensum ad imaginem, per (*a*) vitam ad similitudinem. Similitudinem, et non imaginem, potest amittere, unde hoc [1] : « Verumtamen in imagine pertransit homo. » Factus est ut cognoscat Deum, et diligat. Charitas, similitudo; veritas cognitio, (*b*) scilicet, imago. Charitas, via; veritas, vita: charitas, meritum; vita, præmium: charitate itur, veritate statur. *Da mihi intellectum, ut discam mandata tua.* Nota : Homo cum dicit falsum, scio quid dicit, sed quid non dicit. Similiter intelligimus, quid credere debeamus; sed articulos propter fidem intelligimus, quod credimus, scilicet rationem articulorum. Cum ergo dicuntur quædam, non aliter creduntur, nisi prius intelligantur. Ad rationem articulorum illud est referendum : credere primum aliquid; secundum, ad quod. Vel quædam non aliter intelliguntur in patria, nisi prius credantur in via. Quædam non aliter creduntur firmiter, nisi prius intelligantur, ut in discendo, ut discipulus non credit quæ audit, nisi prius intelligat. [2] Aureolus, sive Oriolus visus prodest ictericis, id est, iis qui habent pallidum colorem. Isidorus dicit duo esse genera proverbiorum : unum proverbium est accommodatum rebus; aliud accommodatum temporibus. Proverbium accommodatum rebus, ut [3] : « Lupus est in fabula, » id est, tace; sicut ille, quem videt lupus, tacet, mutus factus. Proverbium accommodatum temporibus, unde hoc [4] : « Noli contra stimulum calcitrare. »

81. *Defecit in salutare tuum anima mea.* Hæc littera Caph, quæ interpretatur curvatus. Est igitur incurvatio cum amore, ut hic; est ex cupiditate, ut legitur in Evangelio de muliere, quæ decem et octo annis curvata fuit, scilicet genus humanum; et hoc [5] : « Miser factus sum, et curvatus sum : » unde in cœlo nil tortum et nil curvatum implet. Est incurvatio doloris, unde hoc [6] : « Mulier dolens incurvavit se. » Vita nostra quatuor de causis militiæ comparatur. Milites enim habitant in tabernaculis, sicut et nos, unde hoc [7] : « Non habemus hic manentem civitatem; sed futuram, » sicut peregrini, « inquirimus. » Et quia sunt in labore sicut et nos, unde hoc [8] : « In labore, et ærumna, et in vigiliis multis. » Et hoc [9] : « In labore et sudore vesceris pane tuo. » Et quia sunt in lucta sicut et nos, unde hoc [10] : « Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus spirituales nequitias in cœlestibus. » Et quia expectant stipendia, id est, coronam, sicut et nos, unde hoc [11] : « Omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium. » Et Apostolus [12] : « Reposita est mihi corona justitiæ. » Ita et nos. Sumus cum Deo unum unione; Christus, unitate. Aliquid dicitur deficere, id est, desinere, unde hoc [13] : « Defecit caro mea, et cor meum. » Et deficere pro diminuere, unde hoc [14] : « Defecerunt sicut fumus dies mei; » et pertransire ad spiritualitatem ab animalitate. Quæ melior, activa vita, an contemplativa vita? Si ad personas referas, sunt excedentia et excessa; si ad status, contemplativa melior his de causis : quia est securior, et quia diuturnior; unde hoc [15] : « Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea : » nam est in præsenti, et erit in futuro. Sed activa melior, quia fœcundior : nam Lia, id est, activa, quia fœcunda; Rachel, id est, contemplativa, est sterilis. 85. *Narraverunt iniqui fabulationes.* Fabula dicitur quandoque omne verbum otiosum, sive verum, sive falsum, unde in Evangelio [16] : « Dum fabularentur, et loquerentur inter se discipuli. » Quandoque (*c*) fingunt inter se hæretici, ut hic. Quandoque quod nec verum, nec verisimile,

Incurvatio multiplex, Caph.

Vita militiæ comparatur.

Deficere

Vitæ activæ, et contemplativæ collatio.

Fabula.

[1] *Psal.* XXXVIII, 7. — [2] Plin., *de Natur. Hist.*, lib. XXX, c. XI. — [3] Terent., *Phorm.* — [4] *Act.*, IX, 5. — [5] *Psal.* XXXVII, 7. — [6] I *Reg.*, IV, 19. — [7] *Hebr.*, XIII, 14. — [8] II *Cor.*, XI, 27. — [9] *Gen.*, III, 19. — [10] *Ephes.*, VI, 12. — [11] I *Cor.*, IX, 24. — [12] II *Tim.*, IV, 8. — [13] *Psal.* LXXII, 26. — [14] *Psal.* CI, 5. — [15] *Luc.*, X, 42. — [16] *Luc.*, XXIV, 15. — (*a*) *Suppl.* bonam. — (*b*) *Leg.* cognitio, veritas. — (*c*) *Suppl.* quod.

quod proprie dicitur fabula, ut in poetis. Nota : tria genera martyrii : castitas in juventute, largitas in paupertate, abstinentia in abundantia escarum. Castitas juvenem resistentem luxuriæ cruciat; largitas dare cupientem pauperem extenuat; abstinentia inter divitias mactat.

Tria genera martyrii

89. *In æternum, Domine, verbum tum.* Aliquis recusat laborem triplici de causa : propter negligentiam, simplicitatem, mundanum timorem. De primo, ut de illo, qui abscondit talentum suum in terra; de secundo, ut de illo, qui dixit [1] : « A, a, a, puer sum, et nescio loqui; » de tertio, ut « mercenarius [2], » qui « videt lupum et fugit. » Superiora habent tria, ordinem, quietem, et pulchritudinem; et nos illa, quæ in firmamento sunt, in histribus debemus imitari (*a*): in ordine, ut ibi [3] : « Introduxit me rex in cellam vinariam, et ordinavit in me charitatem; » in quiete, unde hoc [4] : « Super quem requievit spiritus meus, nisi super humilem et quietum? » in pulchritudine, unde hoc [5] : « Pulchra es, amica mea. » Quinque sunt loca; primus, in quo solum bonum, et summum, ut cœlum; secundus, in quo solum malum, et summum, ut infernus : tertius, in quo solum bonum, et non summum, ut paradisus terrestris; quartus, in quo solum malum, et non summum, ut purgatorius; quintus est, in quo est bonum et malum, ut mundus. *Quoniam omnia serviunt tibi,* Deo: boni, se spontanee subjiciendo, et hæc servitus est amoris, serviunt Deo, unde hoc : *Servire Deo, regnare est;* mali, ex opere eorum bonum eliciendo : nam diaboli castra Dei sunt, et ideo militant in animatis animabus, de eis ad libitum faciendo. — 92. *Nisi quod lex tua meditatio mea est.* Quatuor modis in nostro animo meditamur agenda, sive tractamus : cogitando, volendo, deliberando, vovendo. Cogitatio ad cognitionem, voluntas ad desiderium, deliberatio ad propositum, ad promissionem pertinet votum. — 94. *Tuus sum ego.* Hic dicitur quid debeat aliquis facere ratione vitandæ transgressionis, scilicet decem præcepta, ne peccet mortaliter transgrediendo ea; ratione adipiscendæ perfectionis, ut si volo esse perfectus, jejunabo in pane et aqua; ratione reddendæ vicissitudinis, ut si aliquis mihi benefecerit, debeo etiam sibi benefacere.

Agenda quatuor modis meditamur.

97. *Quomodo dilexi,* etc. Meditatio legis valet ad tria: ad scientiæ augmentum, ad virtutis profectum, ad pœnitentiam, sive firmamentum. De primo [6] : « Punge oculum, et producit lacrymas; punge cor, et producit scientiam. » De secundo (v. 27): *Viam justificationum tuarum instrue me.* De tertio; qui prospiciebant (*b*) serpentem æneum, id est, in sacram Scripturam, firmabantur contra serpentes. Quandoque tamen serpens dicitur Christus. Nota : quidam sunt duo in carne una, ut sponsus et sponsa; quidam unus in carne gemina, ut duo boni uniuntur in glutino charitatis; quidam duo in carne gemina, ut duo mali dividuntur; quidam unus in carne una, scilicet singularis per antonomasiam, ut Christus in carne sine macula, vel de quolibet fideli, qui non dividitur ab eo in opere carnis. — 98. *Super inimicos meos,* etc. In hac partitione agitur de justitia, quam vocat Apostolus loricam, hac similitudine. Nam lorica nos munit ante, et retro, a dextris, et a sinistris, scilicet justitia, quia unicuique reddit quod suum est : habemus enim ante nos, qui priores vocantur, docentes; post nos, juniores; a dextris, amicos; a sinistris, inimicos. Reddamus ergo unicuique quod suum est : prioribus obedientiam, junioribus doctrinam, amicis lætitiam, inimicis patientiam. Hic ergo, qui hic loquitur, undique est munitus : ante, cum dicit : *Super docentes me intellexi,* quia super priores; retro, cum dicit : *Super senes intellexi;* ergo multo magis super juvenes : a dexteris, unde dicitur :

Meditatio legis ad tria valet.

Justitiæ proprium.

[1] *Jerem.*, I, 6. — [2] *Joan.*, X, 12. — [3] *Cant.*, II, 4. — [4] *Isa.*, LXVI, 2, secundum LXX. — [5] *Cant.*, IV, 7. — [6] *Eccli.*, XXII, 24, quoad sensum.

(*a*) *Cæt. edit.* mutare. — (*b*) *Cæt. edit.* prospiciebat.

Quomodo dilexi legem tuam, diligere autem ad fideles amicos pertinet; a sinistris, unde : *Super inimicos meos prudentem me fecisti.* — 103. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, Domine!* Si verba Dei comeduntur, cibus sunt, quod verum est [1] : « Non enim in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei. » Tamen verba Dei dicuntur in hac similitudine : nam cibus corporis tria habet, scilicet saporem, nutrimentum, et massam. Sapor delectat, nutrimentum sustentat, massa onerat. Sapor ad palatum pertinet; nutrimentum, ad naturam, scilicet substantiam; massa, ad miseriam. Gula percipit saporem, stomachus nutrimentum et massam, alterum ad refectionem, alterum ad gravamen : nutrimentum, ut illud in corpus transeat; massam, ut illam ejiciat. Sic cibus etiam spiritualis habet saporem, qui fauces spirituales delectat ; nutrimentum, quod substantiam spiritualem pascit et vegetat; massam, quæ infirmitatem nostram quodammodo premit et gravat. Fauces spirituales sunt palatum cordis ; sapor verbi Dei est gustus internæ dulcedinis; anima est ipsa substantia spiritualis; nutrimentum verbi Dei est exercitium virtutis; massa, pondus laboris. Dulcia ergo sunt eloquia Dei faucibus meis. Nota : dulcia sunt ori, vel faucibus, non ventri : cibus enim iste non venit in ventrem, id est, in satietatem, unde Job [2] : « Nec dimittis me ut glutiam salivam meam. » Nam in præsenti est quædam refocillatio. Sed [3] : « Satiabor, cum apparuerit gloria tua. »

Cibus corporalis.

Cibi spiritualis proprietates.

Dulcia.

105. *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* Lucerna est lumen in testa. Lumen in vase, est divinitas in humanitate. Lumen, divinitas; vita est via; tenebræ sunt ignorantiæ. Præcedit Christus, tenens lucernam ; sequitur Christianus, tenens exempli semitam. Proposuit humanitatem lucentem ex divinitate. Extulit lucernam, ut videamus in fide, ambulemus in operatione, dirigamur imitatione, præcedentem unum multi sequentes. Lucerna tria facit in nobis, quia viam ostendit, et a scandalis, et a fovea nos custodit; sic verbum Dei, et ideo dicitur lucerna. De primo [4] : « Domine, in lumine tuo ambulamus. » De secundo [5] : « Super aspidem et basiliscum ambulabis, ne forte offendas, » etc. De tertio [6] : « Si cæcus cæcum duxerit, ambo in foveam cadunt. — 106. *Juravi et statui.* Juramentum est de illicitis, vel licitis : si de illicitis, semper est peccatum; si de licitis, illud quod juratur, vel superfluum est, vel incertum, et utrobique est peccatum et perjurium; vel necessarium, et tunc non est peccatum. Item, si juramentum de licitis, homo intendit jurare quod jurat, vel non intendit : si intendit, non perjurat; si non intendit, perjurat. — 108. *Voluntaria oris mei beneplacita,* etc. Triplex confessio laudis, unde hoc [7] : « Confiteor tibi, Pater, » etc.; fidei, unde hoc : « Credo in Deum Patrem ; » peccati, unde hoc [8] : « Confitemini alterutrum peccata vestra. » — 109. *Anima mea in manibus meis semper.* Et nota : Anima hominis est in præsenti quandoque in manu hominis, quandoque in manu Dei, quandoque in manu hominis et Dei simul. De primo, hic; de secundo, hoc [9] : « Potestatem habeo ponendi animam meam, » etc. De tertio [10] : « Non ego operor illud, » etc. In futuro erit tantum in manu Dei, unde illud [11] : « Justorum animæ in manu Dei sunt. » Malæ in manu diaboli, unde hoc [12] : « Vide, ne adversarius tuus tradat te in manus judicis, et judex tradat te tortoribus. » Judex Deus, tortor diabolus. — 110. *Posuerunt peccatores laqueum mihi*, scilicet triplicem. Nam triplici morbo laborat genus humanum : principio, medio, fine; in ingressu, in progressu, in egressu, id est, nativitate, vita, morte. Nativitas erat immunda, unde hoc [13] : « In iniquitatibus meis conceptus sum ; » secun-

Lucerna

Vas, humanitas.

Verbum Dei lucerna.

Juramentum

Confessio triplex.

Anima.

Morbus triplex quo laborant homines

[1] *Matth.*, IV, 4. — [2] *Job*, VII, 19. — [3] *Psal.* XVI, 15. — [4] *Psal.* LXXXVIII, 16. — [5] *Psal.* XC, 13. — [6] *Matth.*, XV, 14. — [7] *Matth.*, XI, 25. — [8] *Jac.*, V, 16. — [9] *Joan.*, X, 18. — [10] I *Cor.*, XV, 10. — [11] *Sap.*, III, 1. — [12] *Matth.*, V, 25. — [13] *Psal.* L, 7.

do (*a*) vita perversa, unde hoc[1] : « Dies mali sunt ; » mors peremptoria, ut hic[2] : « Mors peccatorum pessima ; » unde alibi :

> Væ mihi nascenti, væ nato, væ morienti.
> Væ mihi, quod sine væ non vivit filius Evæ.

Antidotum triplex.

Sed contra hunc triplicem morbum Christus apposuit triplex antidotum. Nam natus est, vixit, mortuus est : nativitas ejus purgavit nostram nativitatem, nam nativitate sua purgavit nos ab originali peccato ; vita ejus informavit nostram, nam vita ejus nostra vivendi forma est ; morte sua destruxit nostram, unde hoc[3] : « Ero mors tua, o mors. » — 111 et 112. *In æternum* (*b*). Hoc dicitur sic : « In æternum diligens, in æternum meruit habere, quod diligit. » Sed si quis diligit in æternum, ergo merebitur in æternum in patria habere quod diligit. Dicimus ergo, quod hæc oratio, scilicet *In æternum*, determinat hoc verbum, *Habere*, et non hoc verbum, scilicet, *Meretur;* sed post dicitur (*c*) in glossa, quod meritum dilectionis erit in æternum. Sed hoc referendum est ad dilectionem, quæ erit æterna. Nam[4] « charitas nunquam excidet. »

Dilectio fervens.

Compassio quatuor habet.

113. *Iniquos odio habui.* Tres sunt species ferventis dilectionis : compassio, ultio, devotio. Tria siquidem sunt in homine, scilicet natura, culpa, gratia. Compassionem naturæ, ultionem culpæ, devotionem debemus gratiæ. In compassione sunt quatuor : pietas, erogatio, sollicitudo, protectio. Pietas voluntatis, erogatio facultatis, sollicitudo necessitatis, protectio ab hoste. — 114. *Adjutor.* Nota : Deus adjuvat cadentes, infirmos, jacentes. De primo dicitur[5] : « Non collidetur, quia Dominus supponit manum suam, » et hoc[6] : « Dum caderem, Dominus suscepit me. » De secundo hic ; de tertio[7] : « Misit de summo, et accepit me, » etc. (*d*). — 118. *Discedentes a judiciis*, etc. In triplici judicio ducimur : primo enim statur ante hominem ; secundo ante angelum ; tertio ante Deum : ante hominem, peccata confitendo ; ante angelum, pro peccato supplicando ; ante Deum, sententiam expectando. In primo judicio habemus advocatum pœnitentiam ; in secundo, justitiam : in tertio, solam Salvatoris misericordiam. In unoquoque judicio habes advocatum Deum : in primo, pœnitentiam suggerendo ; in secundo, justitiam conferendo ; in tertio, ad gloriam adducendo. Est enim Christus consolator, et advocatus ; consolator in miseria, advocatus in causa : consolator, ne succumbamus : advocatus, ut vincamus. Nota : post mortem erimus in judicio cum angelis litigantibus pro anima. Si boni fuerimus, angelus tollet animam ; si mali, diabolus. Et est secundum judicium ; primum judicium est in præsenti, quando peccata confitemur sacerdoti ; et tertium in futuro, quando utramque stolam recipiemus. — 119. *Peccatores terræ.* Nam sunt peccatores cœli ; quia peccator dicitur aliquis a cœlo cadendo, unde hoc[8] : « Vidi satanam, sicut fulgur, de cœlo cadentem. » Sunt peccatores cœli, Deum blasphemando, unde hoc[9] : « Peccavi in cœlum, et coram te. » — 120. *Confige timore tuo carnes meas.* Ad hoc ut Christum imitemur, oportet ut tollamus crucem ejus, unde hoc[10] : « Qui vult venire post me, » etc. Nota : tria nobis dedit Deus : servitutem, utilitatem, asperitatem. In abnegatione sui, scilicet hominis, fit servitus ; in tollenda cruce, utilitas ; in imitatione Dei, asperitas. Homo enim ceciderat a libertate, ab angelorum societate, a Dei visione. Ab hac trinitate felicissima, per infelicissimam trinitatem, scilicet superbiam, iram, invidiam, in prædictam trinitatem per miseriam cecidit. Sed per miseram trinitatem post rediit ad felicissimam trinitatem. Nam abnegando se, scilicet propriam voluntatem, recuperavit propriam liberta-

Deus adjutor. Judicium. Deus ubique advocatus. Peccator cœli quis. Casus hominis.

[1] *Ephes.*, v, 16. — [2] *Psal.* xxxiii, 22. — [3] *Ose.*, xiii, 14. — [4] I *Cor.*, xiii, 8. — [5] *Psal.* xxxvi, 24. — [6] *Psal.* cxvii, 13. — [7] *Psal.* xvii, 17. — [8] *Luc.*, xvii, 24. — [9] *Luc.*, xv, 21. — [10] *Matth.*, xvi, 24.

(*a*) *Cæt. edit.* scilicet. — (*b*) Cæt. edit. deest *in æternum*. — (*c*) *Cæt. edit.* dicit. — (*d*) Hoc loco cæt. edit. ponunt v. *Ad nihilum*, cum ejus glossa. Utrumque retuimus ad psal. lix, v. 14.

tem; tollendo crucem suam, id est[1], « carnem suam cum vitiis et concupiscentiis crucifigendo » per continentiam, recuperavit angelorum societatem; sequendo Christum, ejus passionem imitando, recuperavit Dei visionem.

Adventus Christi quadruplex.

121. *Feci judicium, et justitiam.* Quatuor leguntur adventus Christi : nam est historialis, tropologicus, mysticus, anagogicus. Primus in carnem; secundus in mentem, unde hoc[2]: « Ad (*a*) eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus; » tertius in obitu uniuscujusque, unde[3] : « Veni, Domine Jesu; » quartus in die judicii, et bene dicitur anagogicus, quasi desuper cœlestis, tunc enim veniet non humilis, ut prius, sed cum angelis, et terribilis apparebit, et potens. — 122. *Suscipe servum tuum in bono* (*b*). Tria sunt genera servorum : nam sunt fideles; sunt prudentes; sunt fideles et prudentes : qui suis operibus alios ornant, fideles sunt; qui doctrina pollent, prudentes sunt; qui vita et verbo pollent, fideles et prudentes. Primi in vita justitiam, secundi in sermone scientiam, tertii in remuneratione percipient gloriam. Primos apud Deum opus exaltat; secundos apud homines doctrina commendat; tertios apud Deum et homines vita et eloquium perfectos indicat (*c*). *Ne calumnientur me superbi.* A tribus aliquid sustinemus : a Deo, flagella; a proximo, contumelias et percussiones; a diabolo, tentationes sustinendo, patienter toleramus. Sed homo debet considerare, ne contra flagella Dei prorumpat in contumeliam; ne contra mala proximi, in mali retributione (*d*); ne contra diaboli tentamenta, in peccati delectationem. Nam cum a Deo flagellatur, scrutari debet, quod sit patris percussio, peccatorum purgatio, patientiæ remuneratio. Cum ab homine, cavere debemus ne reddamus talionem; vel superioris potestatem, ne inferamus ultionem; vel interni judicis, ne desideremus (*e*) vindictam. Cum a diabolo, consideretur culpa delinquentis, invidia ferientis, justitia permittentis. Adversarius vincitur, si in his animus figitur. — 126. *Tempus faciendi, Domine.* Sex leguntur tempora : tempus increpationis, quando dictum est Adæ[4] : « Maledicta terra in opere tuo; » tempus castigationis, unde (*f*) quando dixit Dominus[5] : « Delebo omnem terram diluvio; » tempus segregationis in tempore circumcisionis, quando significabat baptismum; tempus prohibitionis in lege, quando factæ sunt prohibitiones, ut hoc[6] : « Non furtum facies, » etc.; tempus demonstrationis in tempore prophetarum, quando quasi demonstrando dicebant[7] : « Ecce veniet Dominus, et non tardabit; » tempus operationis, vel reconciliationis, modo, ut hic agitur. Primo tempore fuit homo venundatus cum peccato; secundo, conculcatus in peccato; tertio, angariatus pro peccato; quarto, humiliatus sub peccato; quinto, consolatus de peccato; sexto, liberatus a peccato.

Servorum tria genera. Tempora sex.

Via duplex.

129. *Mirabilia testimonia tua.* Duæ sunt viæ : via iniquitatis, et via veritatis. Prima mirabiliter mirabilis; secunda tantum mirabilis, de qua hic agitur. Via iniquitatis est in ingressu delectabilis, in progressu gravis, in egressu damnabilis. Via veritatis in ingressu gravis, in progressu delectabilis, in egressu remunerabilis. Accedenti ad portam, sive ingressum iniquitatis, occurrit suggestio, et deducit delectatio, inducit assensio, et sic fit peccatum. Nota : primum, per hostem diabolum; secundum, per carnem; tertium, per spiritum, scilicet rationem, quando consentit ratio; sed Deus, quando miseretur illius, accedit ad tumulum[8], et reducit eum[9] « de lacu miseriæ et de luto fæcis; » eductum deducit; deducendo, conducit; conducendo, inducit in viam veritatis. Opera Dei dicuntur mirabilia quinque de causis : propter sapientiam, unde hoc[10] : « Omnia in sapientia fecisti; »

Dei opera quibus de causis mirabilia.

[1] Gal., V, 24. — [2] Joan., XIV, 23. — [3] Apoc., XXII, 20. — [4] Gen., III, 17. — [5] Gen., VI, 7. — [6] Exod., XX, 15. — [7] Habac., II, 3. — [8] Joan., XI, 43. — [9] Psal. XXXIX, 3. — [10] Psal. CIII, 24. — (*a*) Cat. edit. Deum. — (*b*) Vulg. bonum. — (*c*) Cat. edit. judicat. — (*d*) Item tribulationem. — (*e*) Item desideret. — (*f*) Dele unde.

propter ordinem, unde hoc[1] : « Omnia creavit Deus in numero, pondere, et mensura ; » propter potentiam, unde hoc[2] : « Potens est Dominus in cœlo et in terra ; » propter profunditatem, unde hoc[3] : « Abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis, » et hoc[4] : « Quis consiliarius ejus fuit ? » Propter bonitatem, unde hoc[5] : « Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, » etc. — 130. *Declaratio sermonum tuorum illuminat.* Vetus Testamentum declaratur per novum propter tria : propter explanationem, unde hoc[6] : « Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est in corde suo : » hæc est explanatio hujus præcepti, scilicet[7] : « Non mœchaberis ; » propter prædicationem ubique factam, unde hoc[8] : « In omnem terram exivit sonus eorum ; » propter promissionis impletionem, unde Christus dixit[9] : « Consummatum est. » — 135. *Faciem tuam illumina.* Sol quandoque irradiat aliquid, et illud non illuminat, ut cæcum ; quandoque super aliquid irradiat, et illud illuminat, sicut montem ; quandoque aliquid irradiat, et illuminatur illud, quod etiam illuminat, ut sol illuminat aerem, et aer illuminat alia. Sic sol justitiæ Christus quandoque quosdam irradiat, qui non illuminantur, nec alios illuminant, quando (*a*) repellunt primam gratiam, quam Deus offert, unde hoc[10] : « Lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt ; » quosdam illuminat, qui illuminantur, sed alios non illuminant per prædicationem, de quibus dicitur[11] : « Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine ; » quosdam illuminat, qui illuminantur, et alios illuminant per prædicationem, ut prælatos : unde Dominus ad apostolos[12] : « Vos estis lux mundi » active, et passive, scilicet illuminans (*b*), et illuminata. — 136. *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei.* Tres sunt species lacrymarum ; alia amara, alia dulcis, alia calida. Nam lacrymæ sunt pro se, pro peccatis aliorum, pro desiderio regni cœlestis. Lacryma est amara, cum pro se effunditur ; calida, cum pro aliis scilicet emittitur ; dulcis, cum pro desiderio regni cœlestis fletur : dulcis, quia ad regnum defertur, quæ prius amara fuit, quia timebat damnari. Pro se effunditur tribus de causis : pro recordatione præteritorum malorum ; pro metu infernalium tormentorum ; pro peregrinatione a Deo.

Vetus Testamentum declaratur per novum.

Solis proprietas.

Sol justitiæ Christus quomodo illuminet.

Lacrymarum species tres.

137. *Justus es, Domine.* Hic dicitur, quod petit intellectum (*c*) ab eo, qui est intellectus, et omnia intelligens ; (*d*) voluntas, omnia disponens ; qui est memoria præsentia, præterita, futura, ante se collecta conspiciens. Hæc autem trinitas talem in nobis trinitatem creat, scilicet intellectum, voluntatem, memoriam. Nam summa Trinitas jubet se diligi triplici ista virtute, scilicet : toto corde, id est, toto intellectu ; tota anima, id est, tota voluntate ; totis viribus, id est, tota memoria. Habet ergo homo intellectum, quo bona a malis discernat ; voluntatem, qua mala respuat, et bonum eligat ; memoriam, qua malorum supplicia, et bonorum præmia recolat. Hic diriguntur tria genera consolationum. Primum est illius, qui credit se non habere peccatum, et tamen habet. Talis potest dicere[13] : « Ab occultis meis munda me, Domine. » Notandum autem, quod tria sunt occulta : illicita cogitatio, dolosa intentio, impudica affectio. Illicita cogitatio inquinat memoriam ; dolosa intentio, rationem ; impudica affectio, voluntatem. Mundatur memoria per confessionem ; affectio, sive voluntas, per orationem. Ab his occultis mundus eris, si non insultes, si non discedas, si non consentias, si non dissimules. Temperantiæ est non insultare, sed cum moderamine pati ; fortitu-

Trinitas.

Homo.

Consolationum tria genera.

Occulta peccata tria.

[1] *Sap.*, XI, 21. — [2] II *Mach.*, XV, 3-5. — [3] *Matth.*, XI, 25. — [4] *Rom.*, XI, 34. — [5] *Gen.*, I, 31. — [6] *Matth.*, V, 28. — [7] *Exod.*, XX, 14. — [8] *Psal.* XVIII, 5. — [9] *Joan.*, XIX, 30. — [10] *Joan.*, I, 5. — [11] *Psal.* IV, 7. — [12] *Matth.*, V, 14. — [13] *Psal.* XVIII, 13.

(*a*) *Cæt. edit.* quandoque. — (*b*) *Item* illuminatio. — (*c*) Hæc referenda potius viderentur ad v. 76, vel alium similem. — (*d*) *Suppl.* qui est.

dinis est non discedere, sed mala proximi constanter tolerare; justitiæ est non consentire, sed cum robore resistere; prudentiæ est non dissimulare, sed sollicite, ut mala desinant, providere. — 138. *Mandasti*, etc., *nimis*. Deus dicitur districte agere propter tria : quia personas non accipit, nam[1] : « non est personarum acceptor; » quia nullum malum impunitum relinquit, et quia in æternum punit. — 139. *Tabescere me fecit zelus*. Aliquis tabescit ex livore, unde hoc[2] : « Dentibus suis fremet et tabescet; » ex infirmitate, unde hoc[3] : « Tabescere fecisti, sicut araneam, animam ejus; » ex dilectione, ut hic : *Tabescere me fecit zelus meus*. — 140. *Ignitum eloquium tuum vehementer*. Sursum ignis ascendit. Ad hoc ergo, quod oratio ascendat in altum, id est, penetret cœlum, oportet quod adsit ignis, id est, quod inflammetur charitate. — 142. *Justitia tua*. Hic commendat Christum a quinque : ab æquitate, ubi dicit: *Justitia;* ab æquitatis auctoritate, unde dicit : *Tua*, nam est auctor omnis boni; ab auctoritatis æternitate, nam erit auctor *in æternum :* nam lex ejus, quæ dicitur *Evangelium* (a), non Moysi, promittit æterna, unde : *Lex tua ;* a promissionis impletione, unde : *Veritas*. Vide quomodo hæc sibi cohærent : pendentia mitræ descendunt usque ad humeros, ad significandum quod episcopi non sunt soluti ab onere legis, ne imponant hominibus onera importabilia, qui (b) digito nolunt ea movere.

Deus ob tria districte agit.

Tabescere.

Ignis proprietas.

Christus a quinque commendatur.

145. *Clamavi in toto corde*. Aliquis angariatur (c) propter propriam culpam, unde hoc[4] : « Rugiebam a gemitu cordis mei, » quando scilicet habet captivatam conscientiam; quandoque propter alienam, unde Apostolus[5] : « Quis infirmatur, et ego non infirmor ? » quandoque propter pœnam, unde hoc[6] : « Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? » quandoque propter gloriæ dilationem, unde hoc[7] : « Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est! » Hic dicitur, quod noxia conscientia premit, quia non fit tranquilla. Notandum autem, quod quædam est mala et tranquilla, ut in obstinatis; quædam mala et non tranquilla, ut in mediocriter malis, vel incipientibus esse malis; bona et non tranquilla, ut incipientibus esse bonis; bona et tranquilla, ut in perfectis. Hic dicitur, quod oratio quærenda est : nam ipsa est ad Patrem missa. Et nota, quod anima est civitas summi Regis : et dicitur civitas virtutum, quia virtutes ibi sunt. Sed Ismaelitæ, scilicet Moab, et Agareni, Gebal, et Ammon, et Amalech, et Pharao cum curribus et equitibus venientes obsident hanc civitatem, id est, diaboli et malæ cogitationes animam. Illæ quatuor virtutes[8] « clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur. » Prudentia autem prævidens hos hostes, nam prudentia dicitur in præcavendis insidiis, currit ad artem sapientiæ, quasi ad dominam virtutum, consilium quærens a sapientia, quæ testatur quærendum summi Regis auxilium, et cum quærerent virtutes : Quis ibit pro nobis? Respondit consilium, unum de septem donis : Oratio; et ne moram faciat, supra equos fidei ascendat. Proficiscitur oratio per viam cœli, et currit, donec intret portas Domini[9] « in confessione, atria ejus in hymnis. » Nam oratio penetrat cœlos, quæ velut mancipium fidele cum fiducia nuntiat Regi imminens periculum. Hoc audito, Rex mittit charitatem reginam cœli, et tota cœlestis curia eam comitatur. Charitas autem intrans civitatem, omnia illico exhilaravit, commota composuit, turbata pacavit. Redit spes in civitatem, quæ primo pene effugerat; fortitudo, quæ pene corruerat, et aliæ virtutes. Hoc videntes inimici, dixerunt[10] : « Fugiamus Israel, quia Dominus pugnat pro eis. » Sic civitas virtutum, id est anima, oratione nuntia, liberatur. Tria solent esse in medico

Rugitus.

Conscientia.

Oratio.

Anima civitas est summi regis.

Prudentia. Sapientia.

Charitas

Medicus falsus.

[1] *Act.*, X, 34. — [2] *Psal.* CXI, 10. — [3] *Psal.* XXXVIII, 12. — [4] *Psal.* XXXVII, 9. — [5] II *Cor.*, XI, 29. — [6] *Rom*, VII, 24. — [7] *Psal.* CXIX, 5. — [8] *Psal.* CVI, 6, etc. — [9] *Psal.* XCIX, 4. — [10] *Exod.*, XIV, 25.

(a) *Cæt. edit.* Evangelium, quæ dicitur ejus.— (b) *Al.* quæ. — (c) *Leg.* angustiatur.

falso, quæ hic removet a medico vero : scilicet promissionem, quia promittit, et non facit : nihil promittat, quod non faciat; unde hoc [1] : « Juravit Dominus, et non pœnitebit eum. » In sanando, moram, nam [2] « nescit molimina tarda gratia Spiritus sancti. » Ferro incisionem. Primum, ubi dicit : « Quærenda est medicina. » Secundum, ibi : « Ne differas. » Tertium, ibi, ubi dicit : « Verbo, non ferro sanare. » Animus divisus non impetret, scilicet quando aliud habet in corde, et aliud in mente, unde hoc [3] : « Corde, et corde locuti sunt. » Quando constituit duos fines supremos, vel principales, ita quod unum non referat ad alium (*a*), ut de petitione temporalium, unde hoc [4] : « Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. » Vel quando homo orat, et tunc inanes cogitationes surgunt in eo, quæ possunt dici [5] « muscæ morientes, quæ perdunt suavitatem unguenti. » Has cogitationes, scilicet [6] *aves abigebat Abraham* a sacrificiis. — 146. *Ut custodiam mandata tua.* Duæ sunt species

Œconomiæ species duæ

œconomiæ, scilicet operari, et custodire; unde in *Genesi* de primis parentibus [7] : « Ut operaretur, et custodiret illum. » Una pertinet ad virum; alia ad mulierem, scilicet viraginem. Vir debet operari exterius, et acquirere; mulier intus custodire, unde dicitur :

Non minor est virtus, quam quærere, parta tueri.

Vir, ratio; mulier, ordinata est affectio. — 147. *Præveni inmaturitate* (*b*), ut sit una dictio, id est, *ætate immatura*, id est in juventute, Deum laudavi. Nam temperantia in juvene majus meritum est, quam in sene. Quam temperantiam seminaverunt virgines. Nam in terra mentis nostræ octo agricolæ seminaverunt : Pater, qui dicitur agricola in Evangelio, seminavit panem cœli. Filius seminavit veritatem : nam [8] « exiit, qui seminat, seminare semen suum, » scilicet verbum. Spiritus sanctus seminavit charitatem : nam venit, et [9] « apparuerunt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis, » id est, fervor charitatis. Ecce tota charitas (*c*), scilicet bonus agricola, ibi seminavit angelorum stabilitatem, quando aliis cadentibus, steterunt. Apostoli prudentiam : nam eis dictum est [10] : « Estote prudentes sicut serpentes. » Martyres fortitudinem : opus fortitudinis fuit in martyrio. Confessores justitiam, scilicet devotionem. Virgines temperantiam, de qua hic agitur. Ecce hic quatuor agricolæ quatuor seminaverunt virtutes.

Agricolæ quatuor.

Sed timeo, ne aves cœli veniant, et rapiant semen, et seminent zizania. 151. *Prope es tu, Domine.* Deus dicitur *prope* tribus de causis : per inspirationem, unde hoc [11] : « Te loquente, ecce adsum; » per infusionem, unde hic; per auxilium, unde hoc [12] : « Prope est Dominus omnibus invocantibus eum. »

153. *Vide humilitatem meam.* Alibi dicitur [13] : « Respexit humilitatem ancillæ suæ. » Hæc est unica filia summi Regis, quæ dicitur esse caput omnium virtutum. Sed nonne fides est caput omnium virtutum? Nam prima petit caput.

Fides.

Dicimus, quod dicitur caput virtutum, quas Dominus enumerat in sermone [14] : « Beati pauperes spiritu; » ubi per paupertatem intelligit humilitatem, quæ primo enumeratur : ideo dicitur caput. Nota : Deus dicitur videre hominem, peccatum, gratiam : hominem quandoque in bono, unde hoc [15] : « Oculi Domini super justos; » quandoque in malo, unde hoc : « Vultus autem Domini super facientes mala. » Peccatum, dum punit, unde hoc [16] : « Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata, » scilicet ne videat Deus. Virtutem, dum eam approbat, unde hic : *Vide humilitatem meam.* — 154. *Judica judicium meum, et redime me.* Nota causam inter hominem et hominem, unde

[1] *Psal.* CIX, 4. — [2] Ambr., *in Luc.* — [3] *Psal.* XI, 3. — [4] *Matth.*, VI, 3. — [5] *Eccle.*, X, 1. — [6] *Gen.*, XV, 11. — [7] *Gen.*, II, 15. — [8] *Luc.*, VIII, 5. — [9] *Act.*, II, 3. — [10] *Matth.*, X, 16. — [11] *Isa.*, LVIII, 9. — [12] *Psal.* CXLIV, 18. — [13] *Luc.*, I, 48. — [14] *Matth.*, V, 3. — [15] *Psal.* XXXIII, 16, 17. — [16] *Psal.* XXXI, 1.

(*a*) *Cæt. edit.* unus non referat alium. — (*b*) Vulg. *in maturitate.* — (*c*) *Leg.* Trinitas.

hoc[1] : « Nolite contendere (*a*) in judicio. » Inter hominem et diabolum, id est, quando diabolus eum accusat, et homo se defendit per bona opera; unde beatus Martinus dixit : « Quid hic astas, cruenta bestia? » Inter hominem, et Deum; unde Isaias, in persona Domini[2] : « Judicate inter me, et vineam meam. » Inter Deum et diabolum, unde hoc[3] : « Venit princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam. » Hic petit justus examinari. Unde alibi[4] : « Igne me examinasti. » Nota : valde boni examinati per gravitatem constantiæ in dexteram partem se inclinaverunt; valde (*b*) mali examinati sunt, qui per pondus propriæ iniquitatis in sinistram partem declinaverunt; mediocriter boni et mali examinati non sunt, quia ad quam partem pertineant humana judicia discernere non possunt. De hac statera, vel æquilibrio, vel æqua lance, loquitur Job dicens[5] : « Utinam peccata mea, et calamitas quam patior, appenderentur in statera. » Super hoc Gregorius[6] : « Statera Patris in manu, Christus est, habens misericordiam et justitiam; et peccatum per misericordiam relaxans, leve esse ostendit. » Totus ergo mundus in hac statera est, quam Pater in manu tenet; et in una parte boni, et in alia parte mali apponunt opera sua. Stephanus appetiit (*c*) lapidem, unde lapidatus est; Laurentius craticulam, et alii alia : tamen omnia ista non facerent nutum, nisi gutta sanguinis Christi apponeretur in lance bonorum. Ecce sanctimonia. Nam sicut quædam medicina nihil valet sine scamonea; ita merita nostra nihil valent sine passione Christi. Hic dicitur, quod rationalis sensus est caput, quod interpretatur, res lancea. Nam secundum rationem homo debet vivere, non bestialiter. Nam homo habet tria, quæ sunt in anima, scilicet imaginatio, ratio, intelligentia, sive intellectus. Ex his tribus tria proveniunt : ex imaginatione, cogitatio; ex ratione, meditatio; ex intelligentia, contemplatio procedit. Nota differentiam inter cogitationem, et meditationem, et contemplationem. Cogitatio lento pede, sive respectu, per devia discurrit. Meditatio per ardua, sive per aspera cum magna industria animi nititur. Contemplatio, quocumque eam fert impetus, nimia agilitate confertur. Cogitatio sine labore et fructu; meditatio cum labore et fructu; contemplatio sine labore et cum fructu est : eamdem materiam per hæc tria intuemur; sed aliter per cogitationem, aliter per contemplationem. Christus est principium et finis, caput et cauda, Alpha et Omega. Et ille ablatus est Judæis : unde in septimana pœnosa tacetur principium et finis horarum; quia tunc ablatus est nobis ille, qui est principium et finis : tunc enim non dicitur *Deus in adjutorium*, nec Collecta. — 156. *Misericordiæ tuæ multæ, Domine.* Hic dicitur, quod Deus non solum apparuit non quærentibus, sed etiam quærentibus, ut Magis. Nam leguntur Christi tres apparitiones. Nam in Epiphania apparuit Magis, et ibi ostendit se esse verum hominem tantum, non Deum : apparuit enim inter ubera matris. Secundo apparuit in baptismo, quando Joanni per (*d*) testimonium Spiritus sancti se esse filium Dei ostendit : nam Pater auditus est dicens[7] : « Hic filius meus dilectus, in quo mihi complacui. » Sed quia posset credi per adoptionem, ideo post apparuit in nuptiis architriclino, ubi ostendit se esse Deum per opus miraculosum, quod fecit ibi. Nam ibi aquam in vinum mutavit, quod fuit signum deitatis. Vide quomodo profecerit in apparitionibus : nam primo ostendit se esse verum hominem; secundo, filium Dei; tertio, Deum. Et hoc totum factum est eadem die, sed annis revolutis. Unde illæ tres solemnitates in die Epiphaniæ simul occurrunt, scilicet de Magis, de baptismo, et de mutatione aquæ in vinum.

Medicina sine scamonea nihil valet.

Solemnitas triplex in Epiphania cur

[1] I *Cor.*, VI, 6, quoad sensum. — [2] *Isa.*, V, 3. — [3] *Joan.*, XIV, 30. — [4] *Psal.* XVI, 3. — [5] *Job*, VI, 2. — [6] Greg., *Moral.*, lib. VII, c. II. — [7] *Matth.*, III, 17.

(*a*) *Cæt. edit.* confidere. — (*b*) *Item* unde. — (*c*) *Leg.* apposuit. — (*d*) *Cæt. edit. non habent* per.

celebretur. *Secundum judicium tuum vivifica me.* Deus mortuos vivificat ut vivant, unde hoc [1] : « Sicut suscitat mortuos, et vivificat, sic et Filius, quos vult, vivificat : » vivos, ut amplius vivant, unde et utrobique de vita gratiæ : et vivos, ut in æternum vivant, unde hoc [2]: « Semen non vivificabitur, nisi prius moriatur. » — 157. *Qui persequuntur me, et tribulant me.* Tria genera martyrii, sive sanctitatis legimus, quæ habebimus a tribus solemnitatibus, quæ sequuntur diem Natalem Christi : a Stephano enim habemus opus martyrii et voluntatem ; a Joanne solam voluntatem ; ab Innocentibus solum opus. Omnes hi calicem biberunt ; sed alius corpore et spiritu ; alii solo spiritu ; alii solo corpore.

Martyrii tria genera.

161. *Principes persecuti sunt me gratis.* Sin [3] interpretatur *super vulnus,* id est, emplastrum hac similitudine : nam emplastrum tria facit : nam tumorem vulneris deprimit ; ardorem caloris lenit ; carnes putridas depellit. Hoc totum facit verbum Dei. De primo Apostolus [4] : « Ne magnitudo revelationum extollat me, » etc. De secundo [5] : « Per diem sol non uret te, » quia aufert ignem concupiscentiæ. De tertio [6] : « Sermo Dei penetrabilior est omni gladio ancipiti, » quia putredinem resecat. Hic dicitur vulneratus in naturalibus, qui venit ad Samaritanum, scilicet Christum, qui suscepit genus humanum ad curandum. Unde hic medicus, ægrotum tenens in manibus artis suæ, peritiam probat. Primum stupida membra diu palpando ad sensum revocat ; et tactu levi dolentia membra et vulnera tangendo ad ictum confirmat ; deinde secat, post ungit, deinde ligat, post fovet ad plenam sanitatem reparans. Nam primo est conquestio ; secundo, increpatio ; tertio, consolatio ; quarto, præceptio ; quinto deprecatio. Per quæstionem, palpat ; per increpationem, secat ; per consolationem, ungit ; per præceptionem ligat ; per deprecationem, fovet. Adventus Christi fulguri comparatur propter tria, quæ fulguri conveniunt : nam manifestum, terribile, lucidum. Manifestus erit adventus Christi, unde hoc [7] : « Omnis caro videbit salutare Dei. » Terribilis, unde hoc [8] : « Timebunt angeli, et mali dicent montibus : Cadite super nos, et collibus. » Fulgidus, quando in bonos, unde [9] : « Fulgebunt justi in regno patris eorum. » — 163. *Legem autem tuam dilexi.* Charitas Dei integra propter tria : propter perpetuitatem, unde hoc [10]: « Charitas nunquam excidit ; » propter firmitatem, unde hoc [11] : « Fortis est ut mors dilectio ; » propter amplitudinem, nam omnia mandata continet præceptum de dilectione, unde hoc [12] : « Habe charitatem, et fac quidquid vis. » 164. *Septies in die laudem dixi tibi :* id est, semper in omni statu, id est cogitatione, locutione, et opere. Primo modo Moyses laudabat Deum, quando dixit ei Dominus [13] : « Quid clamas ad me ? » ore, ut hoc [14] : « Domine, labia mea aperies, » etc. ; opere, unde Apostolus [15] : « Gratias ago Deo meo ; » et hoc [16] : « Sine intermissione orate. » — 165. *Non est scandalum ;* supple : *Christus,* vel *lex,* secundum duas expositiones. — 168. *Omnes viæ meæ in conspectu tuo :* quia omnia a te habeo, donum, meritum, præmium : donum, id est, prima gratia nobis est a Deo, quia ex ipso ; meritum, scilicet virtus, et augmentum virtutis, a Deo, quia per ipsum ; præmium a Deo, quia in Christo : nam ipse est præmium nostrum, unde Apostolus [17] : « Ex ipso, et in ipso, et per ipsum sunt omnia ; » ut ad hoc quod dixit, *ex ipso,* referatur donum ; ad hoc quod dicit, *per ipsum,* referatur meritum ; ad hoc quod dicit, *in ipso,* præmium.

Sin.

Emplastrum tria facit.

Medicus Christus quid faciat.

Adventus Christi fulguri comparatur.

169. *Appropinquet deprecatio mea.* Tau interpretatur *Erravit,* vel *Consummavit.* Est enim multiplex consummatio. Est enim consummatio malitiæ, quando scilicet homo est cumulatio malorum, in qua esset, si am-

Consummatio multiplex.

[1] *Joan.,* v, 21. — [2] I *Cor.,* xv, 36. — [3] Littera hebricaa ש, ad hunc versum pro numero posita. — [4] II *Cor.,* xii, 7. — [5] *Psal.* cxx, 6. — [6] *Hebr.,* iv, 12. — [7] *Luc.,* iii, 6. — [8] *Luc.,* xxiii, 30. — [9] *Matth,* xiii, 43. — [10] I *Cor.,* xiii, 8. — [11] *Cant.,* viii, 6. — [12] Augustin., passim, quoad sensum. — [13] *Exod.,* xiv, 15. — [14] *Psal.* l, 17. — [15] I *Cor.,* i, 4. — [16] I *Thess.,* v, 17. — [17] *Rom.,* xi, 36.

plius viveret, unde hoc [1] : « Consummatus in brevi explevit tempora multa. » Est consummatio legis, sive prophetiæ, unde [2] : « Consummatum est; » quia lex consummata est, vel quæ dicta sunt de Christo, impleta sunt. Est consummatio gloriæ; unde hoc (v. 96) : « Omnis consummationis vidi finem. » Nota : Fit appropinquatio ad Deum fide, unde hoc [3] : « Accedite ad eum, et illuminamini; » opere, unde hoc [4] : « Donec intrem in sanctuarium Dei; » scientia sive cogitatione, unde hoc [5] : « Si quis sitit, veniat ad me, et bibat; » ejus fruitione, unde hoc [6] : « Venite, benedicti Patris mei; » et per corporalem pœnitentiam, ut illi, qui desiderabant primum adventum, unde hoc: *Appropinquet deprecatio mea.* Plus est a vitiis se revocasse, qnam prope, id est, ferme ipsa vitia necasse (*a*). Sed auctoritas habet in contrarium, quæ dicit : « Semper aberrans, si repertus fuerit pii pastoris humeris, non erit in eadem gloria cum eo, qui nunquam aberravit. » Dicimus, quod plus est a vitiis se revocasse, id est, quia ex quo rivuli sunt aperti, difficile est abstinere; vel plus est, id est, occasio majoris boni, ut Petrus, qui fortior surrexit. Nam prædicator duo debet habere, scilicet scientiam, et mundam conscientiam; et tunc secure potest prædicare, ne ei dicatur [7] : « Peccatori dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas? » Primum Propheta petit, hic scilicet : *Da mihi intellectum.* Secundum ibi (v. 170) : *Eripe me.* Post prædicat, dicens (v. 171) : *Eructabunt labia mea hymnum* (*b*). — 175. *Judicia tua adjuvabunt me* (*c*). Judicia ultionis, judicia correctionis, judicia remunerationis. Per judicia ultionis Judas reprobatur; per judicia correctionis, Saulus cæcatur; per judicium remunerationis, David humilis in regnum sublimatur. Primum stantibus timorem cadendi dat; secundum lapsis præbet spem resurgendi; tertium perfectis affert amorem perseverandi. Primum generat timorem; secundum nutrit spem; tertium accendit charitatem. Recte de his dicitur : *Judicia tua adjuvabunt me.* — 176. *Erravi, sicut ovis quæ periit.* Est pastor, pastor; pastor, etiam mercenarius; est pastor, fur; est pastor, lupus. Primus est imitandus; secundus tolerandus; tertius cavendus; quartus baculo arcendus. De primo [8] : « Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis. » De secundo : « Mercenarius vidit lupum venientem, et fugit. » De tertio : « Fur non venit, nisi ut furetur. » De quarto : « Lupus rapit, et dispergit oves. » Nota : hic dicitur, quod Christus laniavit vestes in vepribus Judæorum : sciendum, quod homo descendit ab Hierusalem in Jericho, vulneratus est in corpore, et spoliatus vestibus, id est, genus humanum vulneratum in naturalibus, et spoliatum gratuitis. Prius enim erat indutum vestibus contra frigus vitiorum, unde hoc [9] : « Induit me vestimentis salutis (*d*). » Non (*e*) ergo nudus se non (*f*) nudum confessus est, Domino veniente, quando se operuit foliis fici. Recipere autem sua vestimenta non posset, nisi Christus sua amitteret. Sicut enim homo non potuit sanari in corpore, nisi primum Christus corpus deponeret, ita et non potuit vestiri in anima, nisi Christus suas deponeret vestes, et crucifixione sua amisisset. Quia quatuor fuerunt crucifixores Christi, quatuor fuerunt partes de vestibus Christi, et ita genus humanum per quatuor vestes, quas amiserat, quatuor virtutes recuperavit : ergo depositio corporis Christi sanavit genus humanum in corpore, depositio vestium Christi reinduit, et restituit generi humano vestes, id est, virtutes. Non loquar (*g*) de tunica, quæ non est divisa, quia inconsutilis; sed de aliis vestibus.

Prædicator debet habere duo.

Judicia tria.

Pastor multiplex.

[1] *Sap.*, IV, 13. — [2] *Joan.*, XIX, 30. — [3] *Psal.* XXXIII, 6. — [4] *Psal.* LXXII, 17. — [5] *Joan.*, VII, 37. — [6] *Matth.*, XXV, 34. — [7] *Psal.* XLIX, 6. — [8] *Joan.*, X, 11, 12, 10, 12. — [9] *Isa.*, LXI, 10.

(*a*) *Leg.* nesciisse. — (*b*) *Cæt. edit.* Exultabunt labia mea justitiam tuam. — (*c*) Quæ hic datur expositio partis v. 175, transposita est in cæt. edit. supra, inter v. 22 et 23 ejusdem psalmi. — (*d*) *Cæt. edit.* suis. — (*e*) *Leg.* Adam. — (*f*) *Dele* non. — (*g*) *Leg.* Loquor.

ALTERA EXPOSITIO

EJUSDEM PSALMI CXVIII

ARGUMENTUM

(*Ex editione Vaticana.*)

Quæ et temporis diuturno usu, et omnium comprobatæ consensu multis abhinc annis in lucem prodiit. Quod si pluribus scripta est, quam superior, id non alienum est a sacrarum litterarum interpretibus, qui sæpenumero eadem modo fusius, modo brevius explicarunt.

PROLOGUS.

Titulus Psalmi: Alleluia.

[1] *Alleluia, laus et gloria, et virtus Deo nostro.* Quis titulus, quis ornatus, quis fructus astruatur præsentis psalmi, apostolicis instruimur documentis. Titulus spectat ad causam materialem, ornatus ad formalem, fructus ad finalem.

Articulus primus.

Quantum ad primum, ait Apostolus: *Alleluia*, id est, Laudate Dominum. Ecce clarissimus titulus: ecce clarissima materia psalmi hujus. Quis enim clarior titulus, quam laus divina? quæ clarior materia, quam laudabilis conversationis doctrina? Et nota, quod sicut legitur in Scriptura, *Alleluia*, sive laudationis dominicæ harmonia est dicenda, iteranda, cantanda: uti referatur dictio ad intellectum, iteratio ad affectum, cantatio ad effectum: quia secundum eloquium tullianum [2], dulcior est concentus actuum, quam sonorum. De primo [3]: « Ceciderunt vigintiquatuor seniores, et quatuor animalia, et adoraverunt sedentem super thronum, dicentes: Amen, alleluia: » hic dicitur *alleluia* dictione intellectiva. De secundo supra eodem capitulo sic habetur [4]: « Iterum dixerunt: Alleluia. » Hic iteratur alleluia iteratione affectiva. De tertio [5]: « Per vicos tuos alleluia cantabitur: » hic cantatur alleluia cantatione effectiva.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum addit Apostolus: « Laus, et gloria, et virtus: » ecce trinus ornatus. Unde videtur iste psalmus quasi trinus et unus, quia trinus ornatu, sed unus tractatu. Trinitas ista perhibetur consistere in laude, gloria, et virtute: videlicet in laude mensurationis, in gloria numerationis, in virtute ponderationis. Mensuratur enim geometrice circulo elementario; numeratur arithmetice numero octonario; ponderatur musice, sive metrice, quia metra dicitur quædam musica harmonico pedum senario. Quanta sit laus circuli mensurantis, patet ex figura deiformissima, quia simplicissima, quia perfectissima, quia capacissima, quia nobilissima. Quanta gloria sit octonarii numerantis, liquet ex eo, quod bis duo bis valent octo, ubi numerus unus et primus per processum binum fit trinus. Quanta sit virtus senarii ponderantis, apparet in eo, quod numerus perfectus, et perfectorum primus, trinam recipit distinctionem præter excessum et diminutionem. Et nota de trinitate laudis, gloriæ et virtutis, quod potest divinis adaptari personis, quia sicut ex Scripturis colligitur, laus Patri, gloria Filio, virtus Spiritui sancto adscribitur.

Metra quid.

Primum patet per illud Sapientis eloquium [6]: « Patri omnium (*a*) decantantes laudes. » Ecce laus Patri adscripta.

Secundum liquet per illud evangelicum [7]: « Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre: » ecce gloria Filio attributa.

Tertium apparet per illud propheticum [8]: « Spiritu oris ejus, omnis virtus eorum: » ecce virtus Spiritui sancto addicta.

[1] *Apoc.*, XIX, 1. — [2] Id est, Tullii Ciceronis. — [3] *Apoc.*, VII, 11. — [4] *Apoc.*, XIX, 3. — [5] *Tob.*, XIII, 22. — [6] *Sap.*, XVIII, 9. — [7] *Joan.*, I, 14. — [8] *Psal.* XXXII, 6.

(*a*) *Vulg.* Patrum jam.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium subdit Apostolus: *Deo nostro:* quasi dicat: Laus, gloria, virtus (ex quibus ornatus hujus psalmi pertexitur) Deo attribuitur, a quo et tribuitur. Ecce sanissimus et suavissimus præsentis operis fructus, ut laudem, et gloriam, et virtutem pro laudabili, gloriosa, et virtuosa doctrina Dei nostri, laudabili potentiæ, gloriosæ sapientiæ, virtuosæ clementiæ referamus. Notandum itaque quod Dominus Deus est dignus laude, gloria, et virtute, quia potens, sapiens, clemens: potenter formans; sapienter informans; clementer conformans. De primo [1]: « Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ: » ecce Deus potens formator. De secundo [2]: « Secundum revelationem mysterii temporibus æternis taciti, cogniti soli sapienti Deo: » ecce Deus sapiens informator. De tertio [3]: « Pius et clemens est Dominus Deus noster, et non avertet faciem suam a vobis, si reversi fueritis ad eum: » ecce Deus pius reformator et clemens conformator.

Et hoc est, quod ait Apostolus: « Alleluia: laudate Dominum, » in quo titulus pertinens ad causam materialem; « Laus et gloria et virtus, » in quo trinus et unus ornatus attinens ad causam formalem; « Deo nostro, » qui est « sermonis consummatio, » sicut scribitur [4], in quo fructus spectans ad causam finalem.

CAPUT PRIMUM.

VERSICULUS PRIMUS.

Beati immaculati in via, etc. Post generalem prælocutionem accedendum est ad specialem (*a*) præsentis psalmi prosecutionem. Psalmus iste distinguitur distinctione summaria in undecim capitula, in quibus totidem administrantur fercula. Nam in primo beatitudo præmittitur: *Beati immaculati.* In secundo retributio submittitur: *Retribue servo tuo.* In tertio lex committitur: *Legem pone.* In quarto spes immittitur: *Memor esto.* In quinto bonitas transmittitur: *Bonitatem fecisti.* In sexto defectus dimittitur: *Defecit in salutare.* In septimo dilectio intromittitur: *Quomodo dilexi.* In octavo iniquitas interdicitur (*b*): *Iniquos odio habui.* In nono judicium promittitur: *Mirabilia testimonia tua.* In decimo pietas admittitur: *Clamavi in toto corde.* In undecimo impietas emittitur: *Principes persecuti sunt me.* Et quoniam ad beatitudinem præmissam pervenitur per retributionem submissam; ad retributionem submissam, per legem commissam; ad legem commissam, per spem immissam; ad spem immissam, per bonitatem transmissam; ad bonitatem transmissam, per defectionem dimissam; ad defectionem dimissam, per dilectionem intromissam; ad dilectionem intromissam, per iniquitatem interdictam (*c*); ad iniquitatem interdictam, per judicii severitatem promissam; ad severitatem promissam, per pietatem admissam; ad pietatem admissam, per impietatem emissam (*d*), ut luce clarius elucescet inferius, patet tam ferculorum, quam capitulorum ordo et numerus, procedendo secundum ordinem appetitus.

Undecim capitula hujus psalmi.

Pulchra repetitio

Primum capitulum distinguitur in hunc modum: primo beatitudo præmittitur digredientibus, seu impœnitentibus, et hoc in primo octonario; secundo regredientibus, sive pœnitentibus, et hoc in secundo. Et quia per tentationem fit digressio, primus octonarius inchoatur ab Aleph, littera hebraica, quæ interpretatur *tentationum millia.* Quia vero pœnitens ad beatitudinem æternam, tanquam ad domum non manufactam regreditur; idcirco secundus octonarius inchoatur a Beth littera, quæ *domus* interpretatur. Primus autem octonarius distinguitur, quia via beatitudinis proponitur primo tanquam spectabilis, et hoc in primo quaternario; secundo tanquam affectabilis, et hoc in secundo. Primus etiam quaternarius distinguitur sub hac forma, quia via beatitudinis proponitur tanquam spectabilis: primo, quia congrua; secundo, quia proficua; tertio, quia necessaria; quarto, quia justa: quorum singula singulis respondent versiculis. Primum versiculum possumus distinguere quadrimembri distinctione, secundum quod congruit viatori quatuor attendere: quo tendat; quo modo tendat; si tendat, et qua tendat: quo tendat, ut perficiatur; quomodo tendat, ne inficiatur; si tendat, ut reficiatur; qua tendat, ne interficiatur. Hæc sunt quatuor documenta, quæ viato-

Aleph.

Beth.

[1] *Matth.*, III, 9. — [2] *Rom.*, XVI, 25. — [3] II *Paralip.*, XXX, 9. — [4] *Eccli.*, XLIII, 29. — (*a*) *Cæt. edit.* speciem. — (*b*) *Item* intromittitur. — (*c*) *Cæt. edit.* intermissam, *et sic deinceps.* — (*d*) *Item* remissam.

ribus dogmatizat Psalmographus per hæc verba : *Beati.* Hic notatur, quo tendant, ut perficiantur. *Immaculati in via.* Hic notatur, quomodo tendant, ne inficiantur. *Qui ambulant.* Hic notatur, si tendant, ut reficiantur. *In lege Domini.* Hic notatur, qua tendant, ne interficiantur.

Articulus primus.

Docens ergo viatores, quo tendant, ut perficiantur, dicit : *Beati.* Ad hoc enim debent tendere, ut sint beati. Est autem beatitudo perfectiva, sive summa perfectio beatifica tripartita, videlicet visio, tentio, fruitio Trinitatis increatæ. Quæ sunt perfectivæ trinitatis creatæ, ut puta memoriæ, intelligentiæ, et voluntatis : quarum prima est merces fidei, secunda spei, tertia charitatis. De prima beatitudine perfectiva, quæ dicitur visio, figuraliter dicitur [1] : « Beati servi tui, et hi qui assistunt coram te omni tempore. » De secunda, quæ dicitur tentio, legitur [2] : « Qui tenuerit eam, » scilicet sapientiam increatam, « beatus. » De tertia, quæ dicitur fruitio, vel amabilis adhæsio, scribitur in *Tobia,* ubi loquitur de cœlesti civitate, sive felicitate, quia cœlestis civitas nihil aliud est, quam felicitas [3] : « Beati omnes qui diligunt te, et qui gaudent super pace tua. » Dilectio pertinet ad fruitionem ; pax autem ad appetitus consummationem.

Beatitudo perfectiva tripartita.

Articulus secundus.

Secundo docens viatores quo modo tendant, ne inficiantur, subdit : *Immaculati.* Sic enim debet viator tendere, ut sit immaculatus corde, ore, et opere. De quorum primo dicitur infra, cap. 6 : *Fiat cor meum immaculatum in,* etc. De secundo [4] : « Elegit nos ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus. » Sanctos dicit quantum ad affectum; immaculatos, quantum ad affatum (*a*). De tertio [5] : « Satagite immaculati, et inviolati ei inveniri : » quasi dicat : immaculati exterius, et inviolati interius. Unde quod subditur : *In via,* intelligitur tam de via exteriori, quam interiori; quarum prior pertinet ad hominem exteriorem, posterior ad interiorem : de quibus viis illud propheticum potest intelligi [6] : « Vias tuas, Domine, demonstra mihi. »

Articulus tertius.

Tertio, docens attendere si tendant, ut reficiantur, addit : *Qui ambulant :* non supra se, sicut ambitiosi; non circa se, sicut voluptuosi; non infra se, sicut curiosi; sed coram se, sicut virtuosi. Primi tendunt post vanitatem, de quibus [7] : « Ambulaverunt post vanitatem, et vani facti sunt : » quorum primum pertinet ad affectum, secundum ad effectum. Secundi tendunt post voluptatem, de quibus [8] : « Post carnem in concupiscentia immunditiæ ambulant, damnationemque contemnunt : » quorum primum refertur ad actum prævaricationis, secundum ad contemptum correptionis. Tertii tendunt post vacuitatem, seu temporalium supervacuitatem, de quibus [9] : « Ambulabunt in vacuum, et peribunt : » quorum primum pertinet ad culpam, secundum ad pœnam. Ideoque qui ambulant supra se, seu ambitiose; vel circa se, hoc est voluptuose; vel infra se, id est, curiose, non reficiuntur, quia non proficiunt (*b*). Sed qui ambulant coram se, soli reficiuntur, quia soli ulterius, vel anterius progrediuntur. Hi denotantur in illis animalibus, de quibus legimus [10] : « Unumquodque eorum coram facie sua ambulabat. »

Articulus quartus.

Quarto, docens qua tendant, ne interficiantur, superaddit : *In lege Domini,* quia revera lex dominica est via non guerrifera, sed pacifica; unde Propheta [11] : « Pax multa diligentibus legem tuam ; » non mortifica, sed vivifica, unde [12] : « Lex sapientis, fons vitæ; » non damnifica, sed beatifica, unde [13] : « Qui custodit legem, beatus est, » in spe, non in re.

Epilogus.

Beati ergo sunt, attendendo quo tendunt, ut perficiantur : *Immaculati in via ;* attendendo quo modo tendunt, ne inficiantur : *Qui ambulant;* attendendo si tendant (*c*), ut reficiantur : *In lege Domini;* attendendo, qua tendunt, ne interficiantur.

VERSICULUS II.

Beati, qui scrutantur testimonia ejus, etc. Superius ostendit Propheta, quod beatitudinis via sit spectabilis, quia congrua ; hic ostendit, quod

[1] II *Paralip.*, IX, 7. — [2] *Prov.*, III, 18. — [3] *Tob.*, XIII, 18. — [4] *Ephes.*, I, 4. — [5] II *Petr.*, III, 14. — [6] *Psal.* XXIV, 4. — [7] *Jerem.*, II, 5. — [8] II *Petr.*, II, 10. — [9] *Job*, VI, 18. — [10] *Ezech.*, I, 12. — [11] *Psal.* hoc, 165. — [12] *Prov.*, XIII, 14. — [13] *Prov.*, XXIX, 18.

(*a*) *Leg.* effectum. — (*b*) *Cæt edit.* proficiscuntur. — (*c*) *Item* tendunt.

eadem via sit spectabilis, quia proficua. Quod autem proficua, probat quasi per quatuor argumenta, et sic in hoc versiculo quatuor sunt notanda. Probat enim, quod sit proficua : primo, quia purgat intentionem; secundo, quia illuminat rationem; tertio, quia inflammat affectionem; quarto, quia perficit actionem. Purgatur autem intentio, summam et solam felicitatem expectando; illuminatur autem ratio, summam veritatem spectando; inflammatur affectio, summam bonitatem affectando; perficitur actio, summam sanctitatem sectando.

Beatitudinis via variis modis proficua.

Articulus primus.

Quantum ad primum dicitur : *Beati*; supple : non re, sed spe; non felicitatis tentione, sed expectatione. Ecce summæ felicitatis expectatio, per quam purgatur intentio. Quod autem beatum faciat hæc expectatio, scribitur [1] : « Beati omnes, qui expectant eum. » Sed nota quod Deus est tripliciter expectandus : videlicet magnanimiter, æquanimiter, et longanimiter : magnanimiter, contra diffidentiam; æquanimiter, contra impatientiam; longanimiter, contra inconstantiam. De magnanimiter, non diffidenter (*a*) expectantibus, legimus [2] : « Non confundentur, qui expectant eum; » quasi diceret : Non privabuntur præmio expectantium, qui non privantur ipsorum merito. De æquaminiter, non impatienter expectantibus, sic habemus [3] : « Pars mea Dominus, dixit anima mea, propterea expectabo eum. » Quorum primum pertinet ad rectitudinem intentionis; secundum, ad rectitudinem actionis. De longaminiter expectantibus, non inconstanter, scriptum agnovimus [4] : « Si moram fecerit, expecta eum : » quasi dicat : Si differatur speratum præmium, non auferatur spei meritum.

Deus tripliciter expectandus.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum subditur : *Qui scrutantur testimonia ejus.* Hæc testimoniorum scrutatio est summæ veritatis spectatio, per quam illuminatur ratio, quæ spectatur in testimoniis veritatis. Sed nota, quod veritatis summæ testimonia sunt diversa. Nam alia sunt de considerandis, alia de operandis, alia de sperandis, seu tolerandis. Quorum prima sunt reverenter credenda; secunda diligenter implenda; tertia vehementer stupenda. De primis [5] : « Testimonia tua credibilia facta sunt nimis. » Et [6] : « Splendidum in panibus benedicent labia multorum, et testimonium veritatis illius fidele. » Quid per *splendidum in panibus* aliud intelligimus, quam illum, qui multa multoties millia satiavit de paucis panibus? Hujus plane testimonium est *fidele*, videlicet testimonium de credibilibus. De secundariis [7] : « Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis, » quasi dicat : Testimonium Domini fidele (*b*), id est, fideliter observabile, propter observantiam fidelem (*c*) præstat observantibus sapientiam. De tali quoque testimonio legitur [8] : « Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. » Testimonium respicit facienda; lex fugienda : sive : testimonium, præcepta affirmativa; lex, negativa. De tertiis [9]: « Mirabilia testimonia tua. » De eisdem intelligitur, quod legitur [10] : « Scribe ei super buxum, et in libro diligenter exara illud; et erit in die novissimo in testimonium, usque in æternum. » Per scripturam buxi, quod est lignum infructuosum, intelligitur revocatio malorum; per scripturam libri, quod est opus fructuosum, accipitur provocatio bonorum : hæc sunt in testimonium illis : primum scilicet in testimonium de tolerandis; secundum, in testimonium de sperandis, quia mali revocantur, supplicia comminando; boni vero provocantur, præmia promittendo.

Testimonia summæ veritatis diversa.

Revocatio malorum per quid intelligatur, et per quid provocatio bonorum.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium additur : *In toto corde meo. In toto*, notatur perfectio; *in corde*, affectio. Unde *in toto corde*, effectionis perfectio, quæ est summæ bonitatis affectatio, per quam inflammatur affectio. Sed nota, quod cordis inflammatio est tripartita : quædam acuta, quædam acutior, quædam acutissima : quarum prima pertinet ad pœnitentes, vitia deplorantes; secunda ad proficientes, patrocinium implorantes; tertia ad pervenientes, superna præmia explorantes. De prima quidem [11] : « Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, quoniam audisti omnia verba oris mei; » quasi diceret : Vadam ad peccatorum confessionem, secundum acutam cordis inflammationem, quoniam audisti peccatoris oratio-

Cordis inflammatio triplex.

[1] *Isa.*, XXX, 18. — [2] *Isa.*, XLIX, 23. — [3] *Thren.*, III, 24. — [4] *Habac.*, II, 3. — [5] *Psal.* XCII, 5. — [6] *Eccli.*, XXXI, 28. — [7] *Psal.* XVIII, 8. — [8] *Isa.*, VIII, 16. — [9] *Psal.* hoc, 129. — [10] *Isa.*, XXX, 8 — [11] *Psal.* CXXXVII, 1.

(*a*) *Cæt. edit.* differenter. — (*b*) *Item non habent* fidele. — (*c*) *Cæt. edit.* fidele.

nem. De secunda similiter scribitur [1] : *Clamavi in toto corde meo : Exaudi me, Domine : justificationes tuas requiram*; ac si diceret : Clamavi per devotam orationem, secundum acutiorem cordis inflammationem; exaudi me per patrocinii exhibitionem. Justificationes tuas requiram, per proximorum ædificationem, De tertia quoque concinitur psalmo eodem [2] : *In toto corde meo exquisivi te* ; *ne repellas me a mandatis tuis.* Ac si aperte dicat ; in acutissima cordis inflammatione exquisivi te in contemplatione. Ne repellas me, meritorum meorum consideratione, a mandatorum tuorum expletione.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superadditur : *Exquirunt eum*; hæc exquisitio est summæ sanctitatis sectatio, per quam perficitur actio. Sed nota, quod est sanctitatis summæ sectatio, seu exquisitio tripartita, scilicet initiativa, provectiva, et perfectiva : quarum prima propinqua ; secunda propinquior ; tertia proxima. De prima [3] : « Ut ponant in Deo spem suam, et non obliviscantur operum Dei, et mandata ejus exquirant, » quasi dicat : Ut ponant in Deo spem veniæ ; et non obliviscantur operum Dei, quantum ad exempla patientiæ ; et mandata ejus exquirant, quantum ad dignos fructus pœnitentiæ. Hæc etiam exquisitio notatur [4] : « Quomodo cataclysmus terram inebriavit, sic ira ipsius gentes, quæ non exquisierunt eum, hereditabit : » hoc est : quomodo diluvium inebriavit terram per aquarum inundantiam, sic ira, id est, justa Dei vindicta hereditabit per pœnarum affluentiam gentes, quæ non exquisierunt eum per pœnitentiam. De secunda quoque Psalmista [5] : « In die tribulationis meæ Dominum exquisivi, manibus meis nocte contra eum, et non sum deceptus ; » quasi dicat : *In die tribulationis meæ*, quantum ad tentationem ; *Dominum exquisivi*, quantum ad devotam orationem ; *manibus meis*, quantum ad attentionem ; *nocte*, quantum ad occultationem ; *contra eum*, scilicet tentatorem ; *et non sum deceptus*, quantum ad exauditionem. Talis etiam exquisitio notatur [6] : « Exquisivi, inquit, eam a juventute mea, et quæsivi sponsam mihi assumere eam. » Quorum primum pertinet ad sapientiæ salutaris acquisitionem ; secundum, ad ipsius fructificationem per proximorum ædificationem ; de tertia quoque psallimus (*a*) [7] : « Exquisivit te facies mea : faciem tuam, Domine, requiram, » quasi dicat : *Exquisivit te*, supple, divina sapientia ; *facies mea*, id est, humana intelligentia ; *faciem tuam*, id est, apertam notitiam ; *Domine*, *requiram* per orationis instantiam, et contemplationis gratiam. Hæc etiam exquisitio notatur [8] : « Sapientiam antiquorum omnium exquirit (*b*) sapiens, » quasi dicat aperte : Sapientiam antiquorum, propositam tenebrose, sapiens exquirit exponere luminose. Sed nota, quod ab hac triplici exquisitione deficiunt tres hominum differentiæ. Ab exquisitione quidem initiativa deficiunt impœnitentes, de quibus [9] : « Longe a peccatoribus salus, quia justificationes tuas non exquisierunt. » Quorum primum pertinet ad justificationis defectum ; secundum, ad supplicationis neglectum. Ab exquisitione provectiva deficiunt negligentes, de quibus legitur [10] : « Non sunt confisi super sanctum Israel, et Dominum non exquisierunt, » ubi notatur negligentia orationis propter diffidentiam exauditionis. Ab exquisitione proficua deficiunt præsumentes, illuminationem suam non divinæ influentiæ, sed industriæ propriæ temere arrogantes, de quibus habemus [11] : « Immitte timorem tuum super gentes, quæ non exquisierunt te ; » quasi dicat : Immitte timorem, ut emittas tumorem.

Epilogus.

Patet ergo quia *beati* sunt summam felicitatem expectando, quod purgat intentionem ; *qui scrutantur testimonia ejus*, summam veritatem spectando, quod illuminat rationem ; *in toto corde*, summam bonitatem affectando, quod inflammat affectionem ; *exquirunt eum*, summam sanctitatem sectando, quod perficit actionem.

VERSICULUS III.

Non enim qui operantur, etc. Ostensum est supra, quod beatitudinis via sit spectabilis, quia congrua, sicut in versiculo primo ; quia proficua, sicut in secundo. Hic ostenditur, quod eadem via sit spectabilis, quia necessaria. Mafestat autem Propheta hanc viam esse necessariam per deviantium pœnam ; quoniam illud est necessarium, cujus oppositum merito est puniendum. Describitur autem in hoc versiculo

[1] *Psal.* hoc, 145. — [2] Ibid., 10. — [3] *Psal.* LXXVII, 7. — [4] *Eccli.*, XXXIX, 28. — [5] *Psal.* LXXVI, 3. — [6] *Sap.*, VIII, 2. — [7] *Psal.* XXVI, 8. — [8] *Eccli.*, XXXIX, 3. — [9] *Psal.* hoc, 155. — [10] *Isa.*, XXXI, 1. — [11] *Eccli.*, XXXVI, 2. — (*a*) *Leg.* Psalmus. — (*b*) *Vulg.* exquiret.

deviantium pœna ab ipsius quadrupli circumstantia : videlicet, quia rationabilis, inæstimabilis, inexcusabilis, interminabilis. Quorum primum respicit sententiam; secundum, sustinentiam; tertium, culpam; quartum, culpæ ac pœnæ consonantiam. Primum notatur per rationalem conjunctionem [1]; secundum, per iniquitatis operationem; tertium per viarum declinationem; quartum, per suppositam ambulationem.

Articulus primus.

Ostendens itaque Propheta necessitatis rationem per rationabilem punitionem, ait : *Enim*, quasi dicat : Ecce ratio, scilicet rationabilis punitio; et fundatur hæc ratio, quam prætendit rationalis conjunctio, super justo Dei judicio. Unde notandum, quod divinum judicium tribus de causis justum dicitur : utpote quia Deus nec injustitia vincitur, nec potentia flectitur, nec imperitia impeditur. De primo [2] : « Non enim est alius Deus, quam tu, cui cura est de omnibus, ut ostendas, quoniam non injuste judicas judicium : » ac si aperte dicat : *Enim*, id est, ecce rationem; *Non est alius Deus quam tu*, hoc dicitur quantum ad creationem; *cui cura est de omnibus* hoc dicitur quantum ad recreationem ; *ut ostendas quoniam judicas judicium*, hoc dicitur quantum ad particularem vel universalem animarum dijudicationem; *Non injuste*, hoc dicitur quantum ad injustitiæ declinationem. De secundo scribitur prædictis libro et capite [3] : « Quis enim dicet tibi : quid fecisti, aut quis stabit contra judicium tuum ? » Hoc *enim* est, quod insinuat rationem. *Quis dicet tibi : quid fecisti?* Hoc dicitur quantum ad judicii prosecutionem. *Aut quis stabit contra judicium tuum?* scilicet rebellando, vel appellando; hoc dicitur quantum ad judicii promulgationem. De tertio [4] : « Omnes ei viæ tuæ paratæ sunt, et tua judicia in tua providentia posuisti. » Istæ *viæ* sunt judicia, quia, sicut in Cantico Deuteronomii cantatur [5] : « Dei perfecta sunt opera, et omnes viæ ejus judicia. » Hæc autem *judicia* dicuntur *parata*, quia expedita; et *in providentia posita*, quia non per imperitiam impedita.

Articulus secundus.

Consequenter declarans Propheta pœnam præmissam esse inæstimabilem, subdit : *Qui operantur iniquitatem.* Isti iniquitatis operarii sunt damnati, in malo confirmati, de quibus legimus [6] : « Discedite a me, omnes operarii iniquitatis. » Hi siquidem operantur iniquitatem, quæ non tantum est iniquitas, sed iniquitatis pœnalitas. Unde operando iniquitatem, tolerant pœnalitatem; peccando vapulant, et vapulando peccant; et sicut totalis eorum vita est pœnalitas, sic et iniquitas, quæ est inæstimabilis calamitas. Specialiter autem operantur triplicem iniquitatem : videlicet iniquitatem impatientiæ, incompatientiæ, impœnitentiæ : per quarum primam deordinantur quantum ad Deum; per secundam, quantum ad proximum; per tertiam, quilibet quantum ad seipsum. De hac iniquitate triplici illud propheticum potest intelligi [7] : « Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem ponam eam, » scilicet reproborum vitam; et hoc non fiet, antequam veniat, cujus est judicium : quasi dicat : Hæc obduratio non fiet in via, sed in termino.

Articulus tertius.

Deinde designans dictam pœnam esse inexcusabilem, addit : *In viis ejus.* Valde quidem inexcusabile est vias Domini declinare : prædictæ namque viæ sunt rectæ, et ideo breviores; puræ, et ideo leviores; pulchræ, et ideo suaviores : rectæ, quantum ad intentiones; puræ, quantum ad affectiones; pulchræ, quantum ad cogitationes. De primo [8] : « Rectæ sunt viæ Domini, et justi ambulabunt in eis. » De secundo dicitur [9] : « Deus meus, impolluta via ejus. » De tertio [10] : « Viæ ejus, viæ pulchræ. »

Articulus quartus.

Denique denotans pœnam præfatam esse interminabilem, superaddit : *Non ambulaverunt.* Ista negatio affirmationem supponit, quia non negat ambulationem simpliciter, sed secundum quid. Unde negando ambulationem in viis dominicis, supponit ambulationem in aliis, vel potius in inviis. Ambulaverunt igitur, et ambulando erraverunt in inviis, et non viis. Ambulaverunt enim imprudenter, impudenter, et indesinenter, secundum tria in peccato contenta, quæ sunt actus, reatus, et macula. Imprudentia pertinet ad actum; impudentia ad maculam; indesinentia ad reatum. De primo [11] : « Quieve-

[1] *Gallice, conjonction causale.* — [2] *Sap.*, XII, 13. — [3] Ibid., 12. — [4] *Judith*, IX, 5. — [5] *Deut.*, XXXII, 4. — [6] *Luc.*, XIII, 27. — [7] *Ezech.*, XXI, 27. — [8] *Ose.*, XIV, 10. — [9] *Psal.* XVII, 31. — [10] *Prov.*, III, 17. — [11] *Judic.*, V, 6.

runt semitæ; et qui ingrediebantur per eas, ambulaverunt per calles devios: » quod potest accipi de quibusdam religiosis in principio fervidis, in medio tepidis, in fine frigidis, vel forte perfidis. Dicit itaque : *Semitæ* conciliorum *quieverunt* : scilicet per religiosorum teporem, et qui ingrediebantur per eas, scilicet per novitialem fervorem, ambulaverunt per calles devios, scilicet per finalem nequitiam, vel errorem. De secundo [1] : « Elevatæ sunt filiæ Sion, et ambulaverunt collo extento, et nutibus oculorum ibant. » Istæ *filiæ Sion* sunt animæ speculativæ: *Sion* enim hebraice, specula latine; quæ dicuntur *elevari*, propter imprudentiam; *collo extento ambulare*, propter impudentiam; *nutibus oculorum ire*, propter intemperantiam. De tertio [2] : « Elongaverunt a me, et ambulaverunt post vanitatem, et vani facti sunt; » ac si dicatur aperte : *Elongaverunt a me* per irreverentiam, et *ambulaverunt post vanitatem* per inobedientiam, *et vani facti sunt* per finalem impœnitentiam. Unde in hoc nota consonantiam inter culpam et pœnam : quoniam culpæ terminatæ respondet pœna terminata, et interminatæ interminata : et ideo, quia culpa non fuit terminata per gratiam, nec pœna terminatur per indulgentiam. Patet ergo versiculi præsentis intentio. *Enim* : hoc dicitur quantum ad necessitatis causam, scilicet rationabilem pœnam, quæ spectat ad judicis rectam sententiam. *Qui operantur iniquitatem*, non delectabilem, sed pœnalem : hoc pertinet ad pœnam inæstimabilem, quæ attinet ad sustinentiam. *In viis ejus*, id est, mandatis ejus; non gravibus, sed levibus, brevibus, et suavibus. Hoc additur quantum ad pœnam inexcusabilem, quod refertur ad culpam. Sed potius in viis ambulaverunt, nulla facta mentione de ambulationis terminatione, vel ambulantium reversione. Hoc vero superadditur quantum ad pœnam interminabilem, quod retorquetur ad culpæ et pœnæ proportionem, quantum ad interminationem.

Sion interpretatio.

VERSICULUS IV.

Tu mandasti, etc. Ostenso, quod beatitudinis via sit spectabilis, quia congrua, proficua, necessaria; hic ostendit Propheta, quod sit spectabilis, quia justa : ad cujus ostensionem introducit quadruplicem rationem : quarum prima est, quod justum est exhiberi reverentiam majestati; secunda, quod justum est exhiberi obedientiam potestati; tertia, quod justum est exhiberi observantiam honestati; quarta, quod justum est exhiberi providentiam egestati. Secundum hæc in versiculo præsenti quatuor possunt pensari; videlicet mandantis majestas, mandandi potestas, mandatorum honestas, et non imperantis, sed obtemperantis egestas. Majestas requirit reverentiam; potestas, obedientiam; honestas observantiam; egestas, providentiam.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicit Propheta : *Tu*. Ecce mandantis majestas, cui debetur reverentia, et præcipue propter tria : puta, quia mirabilis, laudabilis, formidabilis. Dicitur mirabilis, quia mirabilium operativa, teste Propheta [3]: « Tu es Deus, qui facis mirabilia. » Dicitur quoque laudabilis, quia miserabilium liberativa, testante Propheta [4] : « Adjutor meus, et liberator meus es tu. » *Adjutor*, dicit, quantum ad agenda; et *liberator*, quantum ad cavenda. Dicitur etiam formidabilis, quoniam operabilium ponderativa, testificante Propheta [5] : « Tu reddes unicuique juxta opera sua. »

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subdit Psalmus : *Mandasti*. Ecce mandandi potestas. Nam mandare signum est potentiæ; sicut supplicare, impotentiæ; unde notandum quod Deus mandat tripliciter, videlicet prudenter, potenter, clementer. Mandat quidem prudenter, merita providendo; mandat potenter, supplicia comminando; mandat clementer, præmia promittendo. De primo dicitur [6] : « Mandavit unicuique de proximo suo : » ecce mandatum magnæ prudentiæ, quo quisque proximo providere mandatur, ut providendo mereatur. De secundo scribitur [7] : « Mandabo serpenti, et mordebit eos. » Ecce mandatum magnæ potentiæ, quia comminativum pœnæ. De tertio canitur [8] : « Mandavit Dominus benedictionem et vitam. » *Benedictionem* in vocatione, cum dicetur electis [9] : « Venite, benedicti, » et possidete *vitam* in perceptione regni : ecce mandatum magnæ clementiæ, quia promissivum felicitatis æternæ.

[1] *Isa.*, III, 16. — [2] *Jerem.*, II, 5. — [3] *Psal.* LXXVI, 15. — [4] *Psal.* LXIX, 6. — [5] *Psal.* LXI, 13. — [6] *Eccli.*, XVII, 12. — [7] *Amos*, IX, 3. — [8] *Psal.* CXXXII, 3. — [9] *Matth.*, XXV, 34.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, addit Propheta : *Mandata tua.* Ecce mandatorum honestas, cui debetur observantia. Et nota, quod mandata dominica sunt servanda, tanquam argumenta amoris, tanquam alimenta dulcoris, tanquam medicamenta doloris. Quorum primum refertur ad vim rationabilem ; secundum, ad concupiscibilem ; tertium, ad irascibilem. De primo [1] : « Si diligitis me, mandata mea servate : » unde mandatorum observatio, dilectionis est probatio. De secundo [2] : « Nihil dulcius, quam respicere in mandatis Domini ; » ecce nutrimentum dulcoris, quia dulcedo congruit alimento. De tertio [3] : « Si volueris mandata conservare, conservabunt te ; » ecce doloris præservatio, quæ competit medicamento.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superaddit Psalmus : *Custodiri nimis.* Ecce nimia non imperantis, sed obtemperantis, et mandatum custodientis egestas ; cui congruit providentia, et specialiter quantum ad tria, videlicet quantum ad bona naturalia, bona moralia, bona æternalia. In primis est humana natura originaliter vulnerata ; secundis est spoliata ; tertiis est exheredata. Quorum primum notatur [4] : « Cæsus est Israel, et fugit unusquisque in tabernaculum suum, et facta est plaga magna nimis, » quasi dicat : *Cæsus est Israel* in primo parente, [5] « in quo omnes peccaverunt, « quoniam in ipso originaliter extiterunt ; hoc dicitur quantum ad peccati perpetrationem. *Et fugit unusquisque in tabernaculum suum* ; hoc subditur quantum ad peccati excusationem. *Et facta est plaga magna nimis* ; hoc superadditur quantum ad naturalium vulnerationem. Secundum notatur [6] : « Domus, inquit, quæ nimis locuples est, annullabitur superbia. » Domus ista est humana natura, quæ nimirum fuit bonis moralibus locupletata ; sed nimis egena facta fuit, cum eisdem bonis fuit per parentis primi superbiam spoliata. Tertium denotatur [7] : « Ego protector tuus, et merces tua magna nimis. » *Protector* dicitur, quantum ad evasionem mali, et *merces magna nimis* quantum ad adeptionem boni. Hac mercede magna nimis sumus originaliter exheredati : ideo nimis egeni.

Domus, natura humana.

Epilogus.

Propterea in isto versu dicitur : *Tu*, ecce majestas, cui debetur reverentia ; *Mandasti*, ecce potestas, cui debetur obedientia ; *Mandata tua*, ecce honestas, cui debetur observantia ; *Custodiri nimis*, ecce non imperantis, sed obtemperantis egestas, cui congruit providentia, et ideo custodia.

VERSICULUS V.

Utinam dirigantur, etc. Via beatitudinis proposita est in præmissis tanquam spectabilis ; hic proponitur tanquam affectabilis. Est autem specialiter affectabilis propter amorem virtutis : scilicet justitiæ, prudentiæ, temperantiæ, et fortitudinis ; quarum singulæ singulis correspondent versiculis. In hoc ergo primo versiculo declaratur via beatitudinis affectabilis esse propter amorem justitiæ. Justitia vero dicitur amabilis quatuor de causis, quæ notantur breviter in his verbis : primo, quoniam affectiones rectificat ; secundo, quia rectificatas multiplicat ; tertio, quia multiplicatas fortificat ; quarto, quia fortificatas sanctificat. Quorum primum pertinet ad ejusdem virtutis ingressum ; secundum, ad progressum ; tertium, ad congressum, et quartum ad egressum. Egrediente namque anima, virtutes, quæ sunt in ipsa, egrediuntur cum ipsa.

Via beatitudinis

Justitia quatuor de causis amabilis

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur : *Utinam dirigantur.* Ecce rectitudinis, seu justitiæ rectificantis desiderium, quod pertinet ad ingressum : desiderium namque præcedit omne bonum. Et notandum, quod justitia rectificat affectiones tribus modis : videlicet per dolorem contritionis, per pudorem confessionis, et per laborem satisfactionis. Prima rectificatio denotatur [8] : « Revertatur unusquisque a via sua mala, et dirigite vias vestras et studia vestra : » ac si dicat Propheta : *Revertatur unusquisque a via sua mala*, quantum ad mali declinationem ; *et dirigite vias vestras et studia vestra*, quantum ad affectionum et cogitationum rectificationem. Secunda rectificatio designatur [9] : *Deprecare Altissimum*, scilicet per instantiam orationis, *ut dirigat in veritate viam tuam*, scilicet per

Justitia affectiones rectificat.

[1] *Joan.*, XIV, 15. — [2] *Eccli.*, XXIII, 37. — [3] *Eccli.*, XV, 16. — [4] I *Reg.*, IV, 10. — [5] *Rom.*, V, 12. — [6] *Eccli.*, XXI, 5. — *Gen.*, XV, 1. — [8] *Jerem.*, XVIII, 11. — [9] *Eccli.*, XXXVII, 19.

pudorem confessionis : ne scilicet per pudorem aliquid mendose subticeas ; sed in veritate peccata tua recognoscas, et agnita per salubrem confessionem dicas. Tertia rectificatio figuratur [1] : « Statera, inquit, dolosa non est bona : a Domino diriguntur gressus viri. » Forefacere. *Statera dolosa* est magis forefacere, et minus satisfacere, sive pro majori culpa minorem pœnam reddere. *Viri* autem dicuntur satisfactores virtuosi. Hi dicuntur *a Domino dirigi* digne satisfaciendo : ecce satisfactionis rectificatio. Liquet ergo triplex affectionum rectificatio, seu directio, quam justitia facit in ingressu suo : unde legimus [2] : « Justitia simplicis dirigit viam ejus. »

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subditur : *Viæ meæ*, non via mea, quasi diceret : plures, non una : ecce viarum, seu affectionum nostrarum plurificatio. Et nota, quod in progressu justitiæ tripliciter multiplicantur affectiones nostræ, videlicet a parte superiori, per frequentiam compunctionum ; inferiori, per frequentiam contemplationum; interiori, per frequentiam consolationum. Nam cum justificatio prosperatur, frequentius anima compungitur, contemplatur, confortatur. De primo figuraliter dicitur [3] : *Unus cuneus*, id est affectionum cœtus, *venit per viam*, scilicet compunctionis : *per viam*, inquam, *quæ respicit quercum*, id est, vitiosi-
Quercus tatem actionum. Quercus enim lignum ferens fructum porcis duntaxat convenientem, significat actum vitiosum. De secundo [4] : « Ibant in directum vaccæ, » id est, affectiones mundæ; *arcam*, id est, spiritualem animam, *deportantes* ; *per viam*, scilicet contemplationis, *quæ ducit Bethsames*, id est, ad domum illuminationis.
Vaccæ mundas denotant affectiones. Per vaccas, quæ inter animalia munda deputantur, affectiones mundæ denotantur; per quas portetur arca fœderis, id est, anima fidelis fœde-
Bethsames quid. rata cum Deo fœdere charitatis. Bethsames interpretatur domus illuminationis, id est domus cœlestis. Tunc itaque in directum vadunt vaccæ per viam quæ ducit Bethsames, cum mundæ affectiones spiritualem animam deportantes, directe vadunt per viam contemplationis, quæ ducit ad domum illuminationis. De tertio [5] : « Cunctus populus, » id est, affectionum exercitus : « incedebat contra viam olivæ, » id est, versus lætitiam spiritualem, per viam consolationis internæ et spiritualis. Populus ergo contra viam olivæ vadit, cum affectionum exercitus versus lætitiam spiritualem per viam consolationis procedit.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, additur : *Ad custodiendas*. Circa quod notandum, quod justificationes
Justificationes divinæ custodiendæ tripliciter. divinæ tripliciter sunt custodiendæ : videlicet contra hostem, quantum ad vanitatis incursum ; contra mundum, quantum ad cupiditatis ingressum ; contra carnem, quantum ad voluptatis insultum. De quorum primo [6] : « Collocavit Deus ante paradisum voluptatis Cherubim, » id est, sinceritatem intelligentiæ ; « et flammeum gladium, atque versatilem, » id est, severitatem custodiæ; « ad custodiendam viam ligni vitæ, » id est, studium sapientiæ, contra incursum vanæ gloriæ. Per studium namque, tanquam per viam, pervenitur ad sapientiam ; per lignum autem vitæ, sapientia designatur, secundum illam Sapientis sententiam [7] : « Lignum vitæ est, » scilicet sapientia, « iis qui apprehenderint eam : et qui tenuerit eam beatus. » De secundo [8] : « Dixi Levitis, » id est, affectibus bene ordinatis, « ut mundarentur, » scilicet a quotidianis immunditiis per lavacrum confessionis ; « et venirent ad custodiendas portas civitatis, » id est, sensus exterioris hominis contra ingressum cupiditatis. De tertio [9] : « Reliquit rex decem mulieres concubinas, » id est, affectiones depurgatas (*a*), « ad custodiendam domum, » scilicet conscientiæ, contra insultum concupiscentiæ. Per denarium numerum intellige decalogum ; per mulieres concubinas denario mensuratas, affectiones purgatas.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superaddit : *Justificationes tuas*. Justificationes istæ sunt tripartitæ, utpote non desertæ, præsumptæ, ablatæ. Desertio pertinet ad negligentiam ; præsumptio ad arrogantiam ; ablatio ad injustitiam. Prima justificatio notatur [10] : « Justificationem meam, » id est, justificationis gratiam, quam cœpi tenere per diligentiam, « non deseram, » per negligentiam. Secunda tangitur [11] : « Neque enim

[1] *Prov.*, XX, 23. — [2] *Prov.*, XI, 5. — [3] *Judic.*, IX, 37. — [4] I *Reg.*, VI, 12. — [5] II *Reg.*, XV, 23. — [6] *Gen.*, III, 23. — [7] *Prov.*, III, 18. — [8] II *Esdr.*, XIII, 22. — [9] II *Reg.*, XV, 16. — [10] *Job*, XXVII, 6. — [11] *Dan.*, IX, 18.

(*a*) *Cæt. edit.* deputatas.

in justificationibus nostris, » scilicet præsumptis per arrogantiam, « prosternimus preces ante faciem tuam. » Tertia notatur, ubi dicit Dominus ore prophetico ad Hierusalem, id est, ad animam rationalem, professione spiritualem, sed conversatione carnalem [1] : « Ecce extendam manum meam super te, » per suppliciorum intensionem. Sequitur : « Et auferam justificationem tuam, » per meritorum mortificationem.

Epilogus quinti versiculi.

Dicit ergo Propheta in persona cujuslibet fidelis justitiam sitientis : *Utinam dirigantur*, quantum ad affectionum rectificationem, quæ pertinet ad virtutis ingressum; *viæ meæ*, id est affectiones, quantum ad affectionum multiplicationem, quæ attinet ad virtutis progressum : *ad custodiendas*, quantum ad affectionum fortificationem, quæ refertur ad ipsius congressum contra triplicem tentationem; *justificationes tuas*, quantum ad ipsarum affectionum sanctificationem : quæ retorquetur ad vitæ perfectionem, vel animæ separationem.

VERSICULUS VI.

Tunc non, etc. Manifestum est ex prædictis, quod via beatitudinis est affectabilis amore justitiæ; hic manifestatur, quod sit affectabilis amore prudentiæ. Quæ prudentia est amabilis propter quatuor rationes, quæ notantur in his verbis : utpote quia luminosa, in quantum temporum discretiva; fructuosa, in quantum futurorum provisiva; studiosa, in quantum præteritorum recordativa; operosa, in quantum præsentium ordinativa.

Prudentia quatuor rationibus amabilis

Articulus primus.

Quantum ad primum dicit : *Tunc*, scilicet in futuro judicio : ecce temporum discretio. Et notandum, quod futurum judicium est timendum propter tria, scilicet, propter judicis terrorem, judicii rigorem, suppliciorum horrorem. De primo [2] : « Tunc incipient dicere montibus : Cadite super nos, et collibus : Operite nos : » ecce judicis terror. De secundo legitur in *Psalmis* [3] : « Tunc loquetur ad eos in ira sua; » quod pertinet ad conscientiæ examinationem. Sequitur : « Et in furore suo conturbabit eos; » quantum ad sententiæ fulminationem : ecce judicii rigor. De tertio [4] : « Tunc invocabunt me, et non exaudiam; » *tunc*, scilicet [5] « quando super eos venerit repentina calamitas, » etc.; videatur ibi textus : ecce suppliciorum horror.

Futurum judicium timendum.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, ait : *Non confundar*, pro peccato scilicet : ecce futurorum provisio, scilicet confusionis futuræ præservatio. Et notandum, quod confusio debetur peccato mentaliter, vocaliter, aut manualiter perpetrato, et idcirco confundi merentur malevoli pro peccato mentali; maledici, pro peccato vocali; malefici, pro peccato manuali. De primis dicitur [6] : « Confundetur Israel in voluntate sua; » id est, in actu intrinseco voluntatis : ecce confusio peccati mentalis. De secundis [7] : « Confundentur, » scilicet interius, id est, coram Deo suo, « et erubescent » exterius, id est, coram hominibus, « omnes qui pugnant adversum te, » scilicet reluctando doctrinæ tuæ. De tertiis [8] : « Confundemini a fructibus vestris, propter iram furoris Domini. » Ira levior, furor est gravior. Similiter judicare levius, vindicare gravius. Propterea signanter ait Propheta : « Confundemini a fructribus vestris : » ecce confusio peccati manualis; « propter iram furoris Domini, » id est, propter judicium ultionis judicis metuendi. Unde primum respicit culpam, secundum aspicit pœnam.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, subdit : *Cum perspexero*, videlicet merita recordando : ecce præteritorum recordatio. Hæc merita consistunt in legis observantia, quam diversi perspiciunt diversa perspicacia. Alii namque perspiciunt obliviose, ut tepidi; alii infructuose, ut cupidi; alii superstitiose, velut callidi. De primis [9] : « Qui perspexerit, » videlicet legendo, « in lege (a) perfectæ libertatis, » id est, in lege amoris et dulcedinis, prout est lex evangelica, non in lege timoris, quæ est lex mosaica, « et permanserit in ea » intelligendo, « non auditor obliviosus factus » negligendo; « sed factor operis, » scilicet eligendo et exequendo, « hic beatus in facto suo erit, » videlicet fructum justitiæ colligendo. De secundis [10] : « Non obdurabis cor

Legis observantia diversimode perspicitur.

[1] *Ezech.*, XXV, 7. — [2] *Luc.*, XXIII, 30. — [3] *Psal.* II, 5. — [4] *Prov.*, I, 28. — [5] Ibid., 27. — [6] *Osc.*, X, 6. — [7] *Isa.*, XLI, 11. — [8] *Jerem.*, XII, 13. — [9] *Jac.*, I, 25. — [10] *Deut.*, XV, 7. — (a) *Vulg.* legem.

tuum, » scilicet instinctu cupiditatis; « nec contrahes manum tuam, » motu tenacitatis; « sed aperies eam pauperi » affectu liberalitatis, « et dabis mutuum, » scilicet in casu necessitatis, « quo eum indigere perspexeris, » intuitu pietatis. De tertiis [1] : « Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, et tunc perspicies, ut educas festucam de oculo fratris tui; » quasi diceret : Perspice transgressiones tuas religiose, ne perspicias alienas superstitiose.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, addit : *In omnibus mandatis tuis*, præsentialiter observandis : ecce præsentium ordinatio. Et nota, quod mandata debemus servare triplici ratione, scilicet : propter salutarem obligationem; propter maledictionis ablationem; propter benedictionis collationem. Istorum primum pertinet ad expiationem culpæ; secundum, ad evasionem pœnæ; tertium, ad adeptionem gloriæ. De primo [2] : « Salutare sacrificium est attendere mandatis; » ecce salutaris obligatio, per quam fit criminis expiatio. De secundo dicitur [3] : « Maledicti, qui declinant a mandatis tuis : » ecce maledictionis comminatio, quæ fulminabitur in extremo judicio, cum dicetur [4] : « Ite, maledicti, in ignem æternum. » Hujus maledictionis evasio est mandatorum observatio. De tertio scribitur [5] : « Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. » Hujus benedictionis adeptio est mandatorum observatio, unde [6] : « Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, eo quod obedierit Abraham voci meæ, et custodierit præcepta et mandata mea : » ecce benedictionis collatio, quam meretur mandatorum observatio.

Mandata servanda tripliciter.

Epilogus.

Dicit igitur Propheta, dirigente prudentia : *Tunc*, scilicet in futuro judicio, in quo patet temporum discretio pertinens ad ipsius prudentiæ luminositatem; *non confundar*, pro perpetrato flagitio : in quo patet futurorum prævisio, attinens ad prudentiæ fructuositatem; *cum perspexero*, scilicet merita recordando, in quo claret præteritorum recordatio, spectans ad prudentiæ sollicitudinem; *in omnibus mandatis tuis*, scilicet præsentialiter observandis, in quo rutilat præsentium ordinatio respiciens prudentiæ operositatem.

VERSICULUS VII.

Confitebor tibi, etc. Quod via beatitudinis sit affectabilis amore justitiæ atque prudentiæ, ex præscriptis potest clarescere. Hic clarescit, ipsam esse affectabilem amore temperantiæ. Quod autem temperantia sit amabilis, quadruplex est ratio, quæ notatur in præsenti versiculo : videlicet conscientiæ mundificatio; concupiscentiæ mortificatio; intelligentiæ clarificatio; exterioris experientiæ rectificatio. Prima conditio reddit hominem puriorem; secunda duriorem; tertia maturiorem; quarta securiorem.

Temperantia amabilis.

Articulus primus.

Prima ratio declarat, cum dicitur : *Confitebor tibi*, quia confessio est conscientiæ mundificatio. Ad hoc enim pœnitens confitetur, ut ejus conscientia mundificetur, et ipse purior inveniatur. Debet autem confiteri tripliciter, videlicet, patenter, ferventer, festinanter. Patenter, ut sit confessio nuda sine palliatione. Ferventer, ut sit confessio vera sine excusatione. Festinanter, ut sit confessio prompta sine dilatione. De primo [7] : « Confitere, atque indica mihi quid feceris. » Quorum primum pertinet ad confessionis actum; secundum, ad confessionis modum. Hunc modum servat, qui peccatum non palliat, sed patenter indicat. De secundo [8] : « Non confundaris confiteri peccata tua; » quasi diceret, non impediaris a veritate confessionis, propter impedimentum confusionis. De tertio [9] : « Confiteberis vivens, et vivus, et sanus, » quasi dicat : Confiteberis in vita et salute, quoniam certus (a) es de mortis aut infirmitatis celeritate et acerbitate.

Quomodo confitendum.

Articulus secundus.

Secunda ratio propalatur, cum additur : *In directione cordis*. Directio cordis, est directio et erectio voluntatis, quæ tunc dirigitur et erigitur, cum sensualitas deprimitur et restringitur. Hæc enim est proportio inter sensualitatem, et voluntatem, hoc est inter appetitum rationalem, et sensualem, quod dum voluntas, seu appetitus rationalis erigitur, sensualitas, seu appetitus sensualis deprimitur, et e converso. Unde per directionem cordis, id est, voluntatis, convenienter innuitur depressio sensualitatis, quæ

[1] *Luc.*, VI, 42. — [2] *Eccli.*, XXXV, 2. — [3] *Psal.* hoc, 21. — [4] *Matth.*, XXV, 41. — [5] *Matth.*, XIX, 17. — [6] *Gen.*, XXVI, 4. — [7] *Jos.*, VII, 19. — [8] *Eccli.*, IV, 31. — [9] *Eccli.*, XVII, 27. — (a) *Leg.* incertus.

depressio est concupiscentiæ mortificatio. Et notandum, quod hæc directio divinitus imperatur per potentiam, præparatur per sapientiam, remuneratur per clementiam. De primo legitur [1] : « Virga directionis, virga regni tui, » quasi diceret; Virga qua nos regis, qua imperas nobis, est virga directionis. De secundo [2] : «Tu parasti directiones. » De tertio [3] : « Veniat pax, » quantum ad malorum evasionem; « requiescat in cubili suo, » quantum ad bonorum adeptionem;» quæ (a) ambulavit in directione sua,» id est, in rectitudine bona, quantum ad meritoriam actionem.

Articulus tertius.

Tertia ratio designatur, cum subditur : *In eo, quod didici*; quia discendi actus est scientiæ acquisitivus, et intelligentiæ clarificativus. Sed advertendum, quod propter tria specialiter est discendum, scilicet ut timeamus, diligamus, placeamus. Istorum primum est justitiæ initiativum; secundum, provectivum; tertium, perfectivum. De primo [4] : « Congrega ad me populum, ut audiat sermones meos, et discat timere me. » Hic est clarum quod discendum est ad timendum. De secundo [5] : « Ipsi enim a Deo didicistis, ut diligatis invicem : » hic est planum, quod discendum est ad diligendum. De tertio [6] : « Correctæ sunt semitæ eorum, qui in terris sunt, et quæ tibi placent, didicerunt homines. » Et hic est liquidum, quod discendum est ad complacendum.

Articulus quartus.

Quarta ratio denotatur, cum subjungitur : *Judicia justitiæ tuæ*. Quoniam illa justitia, qua Dominus judicabit omnium merita et demerita, rectificat exteriora opera : nisi enim timeretur illa justitia, multi multa perpetrarent flagitia. Propterea sciendum, quod hæc justitia a culpa præservat, a pœna liberat, ad vitam elevat. Primum reddit hominem securum, quantum ad interiora; secundum, quantum ad inferiora; tertium, quantum ad superiora. De primo [7] : « Justitia custodit innocentis viam : » ecce præservatio culpæ. De secundo [8] : « Justitia vero liberabit a morte : » ecce declinatio pœnæ. De tertio [9] : « Justitia elevat gentem; miseros autem facit populos peccatum : » ecce adeptio vitæ æternæ.

Epilogus septimi versiculi.

Propterea dicit Psalmista in cujuslibet temperati persona : *Confitebor tibi*, scilicet conscientiam emundando, ut sim purior; *in directione cordis*, id est, voluntatis, per depressionem sensualitatis, et mortificationem concupiscentialis fomitis, ut sim durior; *in eo quod didici*, scilicet intelligentiam clarificando, ut sim prudentior, et maturior; *judicia justitiæ tuæ*, in futuro judicio exercendæ, exteriorem operationem rectificando, ut sim securior : quasi diceret : Intendo fore conscientia purior, concupiscentia durior, intelligentia maturior, et experientia, seu operatione exteriori securior.

VERSICULUS VIII.

Justificationes tuas. Sicut patens est ex prædictis, via beatitudinis est affectabilis amore virtutis civilis, scilicet justitiæ, prudentiæ, et temperantiæ. Hic ostenditur, quod via beatitudinis est affectabilis amore fortitudinis, quæ quidem fortitudo est amabilis quatuor de causis : scilicet, quia fortitudo spiritum armat, armatum animat, animatum associat, associatum adjuvat. In primo patet divina providentia; in secundo, humana confidentia; in tertio, spes de virtute divina; in quarto, diffidentia de virtute propria.

Fortitudo amabilis quatuor de causis

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicit Propheta, tanquam fortis athleta : *Justificationes tuas*, id est, spirituales armaturas, per tuam providentiam mihi collatas, *custodiam*. Ecce spiritus armatio, ecce divina provisio; sed nota quod justificationes istæ, sive spirituales armaturæ, divinitus comparantur, præparantur, nobis dantur. Illas namque Dominus comparavit in passione, præparavit in resurrectione, dedit nobis in nostra vocatione. De primo [10] : « De peccato damnavit peccatum, » id est, pœna dominicæ passionis abstulit culpam primæ prævaricationis, in carne, non in divinitate. Sequitur, ut justificatio legis, in qua non fiebat remissio sine effusione sanguinis, impleretur in nobis per Christi sanguinem nos justificantis. De secundo [11] : « Traditus est propter delicta nostra, » ut scilicet ea deleret, et ut debita solveret.

[1] *Ps.* XLIV, 7.— [2] *Ps.* XCVIII, 4. — [3] *Isa.*, LVII, 2.— [4] *Deut.*, IV, 10.— [5] I *Thess.*, IV, 9. — [6] *Sap.*, IX, 18.— [7] *Prov.*, XIII, 6.— [8] *Prov.*, X, 2.— [9] *Prov.*, XIV, 34.— [10] *Rom.*, VIII, 3. — [11] *Rom.*, IV, 15. — (a) *Leg.* qui.

Sequitur : *Et resurrexit propter justificationem nostram*, ut justitiam perditam restauraret. De tertio [1] : « Datum est illi, » scilicet Ecclesiæ Byssinum. Christi sponsæ, «ut cooperiat se byssino splendente candido. » Byssinum autem justificationes sanctorum sunt. Ecce justificationis operimentum splendens exterius, candens interius, Ecclesiæ datum divinitus. In his omnibus apparet divina providentia, per quam comparata, præparata, et data est nobis hujuscemodi armatura.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, addit : *Custodiam*; scilicet usque ad tentationis victoriam : per quod notat humanam confidentiam. Et sciendum quod armaturas hujusmodi debemus custodire triplici ratione, videlicet, propter pudorem, timorem, amorem. Pudor respicit culpam; timor, pœnam; amor, justitiam. De primo [2]: « Beatus, qui vigilat, » scilicet per diligentiam, » et custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, et videant turpitudinem ejus, » per negligentiam suam. De secundo [3]: « Qui timent Dominum, custodiunt mandata illius : » hæc mandata sunt[4] « lucis arma, » quibus nos armamur, cum illa servamus. De tertio [5] : « Hæc est charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus. »

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, subditur : *Non me derelinquas*, quasi diceret : Non derelinquas me, confidentem de te, non de me. Ecce confidentia de virtute divina. Associari a Deo petit, quia de illo confidit. Et nota, quod de Deo debemus confidere, quod non derelinquet nos in tentatione, triplici ratione : utpote ratione divinæ potentiæ, ratione divinæ sapientiæ, et ratione divinæ benevolentiæ. De primo [6] : « Invocavi Dominum Patrem Domini mei, ut non me derelinquat in die tribulationis meæ. » Ista confidentia fundatur in divina potentia, sicut patet ex nomine, quia *Dominus* est nomen potentiæ. De secundo [7] : « Ego Dominus exaudiam eos; Deus Israel non derelinquam eos. » *Dominus* est nomen potentiæ; *Deus* autem est nomen sapientiæ, dictum a θεωρέω, quod est *video* vel *considero*. Unde ista fiducia fundatur in divina potentia et sapientia. De tertio [8] : « Ostende, quia non derelinquis præsumentes de te, et præsumentes de se et de sua virtute gloriantes humilias. » Ista non derelictionis fiducia fundatur in divina benevolentia, quæ non derelinquit præsumentes de se, id est, de sua bonitate.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subjungit : *Usquequaque*, ac si dicat aperte : Non me derelinquas in tentatione usquequaque; scilicet absque quacumque protectione, usquequo deficiam in agone. Ecce diffidentia de virtute humana : et nota, quod de nostra debemus virtute diffidere et timere, ne forte deficiamus a triplici veritate : videlicet a veritate vitæ, a veritate doctrinæ, et a veritate justitiæ : a prima, per infirmitatem; a secunda, per cæcitatem, et a tertia per iniquitatem. De prima [9]: « Humiliatus sum usquequaque, Domine : vivifica me secundum verbum tuum, » quasi dicat : Humiliatus sum ex infirmitate : vivifica me vitæ veritate. De secunda [10] : « Ne auferas de ore meo verbum veritatis usquequaque, » scilicet ne deficiam a doctrinæ veritate, ex ignorantiæ cæcitate. De tertia rursus ait idem psalmographus ibidem [11] : « Superbi inique agebant usquequaque, » quasi dicat : Superbi deficiebant usquequaque a veritate justitiæ, ex iniquitate certæ malitiæ.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta, tanquam fortis athleta : *Justificationes tuas*, quibus armatus sum per tuam providentiam; *Custodiam*, animatus per confidentiam : *Non me derelinquas*, tanquam habentem in te fiduciam; *Usquequaque*, usquequo deficiam propter virtutis meæ diffidentiam.

VERSICULUS IX.

In quo corrigit adolescentior viam suam? etc. In octonario præcedenti fuit proposita beatitudinis via digredientibus, seu impœnitentibus; in præsenti octonario proponitur regredientibus, seu pœnitentibus. Unde profecto, sicut octonarius ille incipiebat ab Aleph littera, quæ interpre- Aleph.
tatur tentationum millia, per quæ fit digressio, sic iste a Beth littera, quæ interpretatur domus, Beth.
ad quam fit regressio. Verum quia regredientes, seu pœnitentes primo suspirant per compunctionem, postremo respirant per consolationem : idcirco beatitudinis via proponitur prius suspirantibus, sicut in quaternario primo; postea

[1] *Apoc.*, XIX, 8. — [2] *Apoc.*, XVI, 15. — [3] *Eccli.*, II, 21. — [4] *Rom.*, XIII, 12. — [5] I *Joan.*, V, 3. — [6] *Eccli.*, LI, 14. — [7] *Isa.*, XLI, 17. — [8] *Judith*, VI, 15. — [9] *Psal.* hoc, 107. — [10] Ibid., 43. — [11] Ibid., 51.

respirantibus, sicut in quaternario secundo. Ad hoc, quia suspirantes interdum suspirant ex dolore culpæ, interdum ex timore pœnæ, interdum ex horrore malitiæ, interdum ex amore justitiæ, idcirco seriatim singulis singuli respondent versiculi. Primus ergo versiculus respondet pœnitentibus ex dolore culpæ suspirantibus, in quo quatuor annotantur: primo, stupor rationis; secundo, dolor affectionis; tertio, pudor confessionis; quarto, labor satisfactionis. Quorum primum innuitur in eo, quod consilium quæritur; secundum in eo, quod peccator proditur; tertium in eo, quod peccatum proponitur; quartum in eo, quod remedium reperitur.

Articulus primus.

Ad primum articulum pertinet, quod dicit Propheta ex pœnitentis, stupentis, et dolentis persona: *In quo corrigit?* Ecce consilium quærit. Et nota, quod hæc quæstio est difficilis, est utilis, non tamen est insolubilis: difficilis, propter correctionis difficultatem: utilis, propter correctionis utilitatem; sed solubilis, propter correctionis possibilitatem. De primo [1]: « Perversi difficile corriguntur; » ecce correctionis difficultas. De secundo [2]: « Melius est a sapiente corripi, quam stultorum adulatione decipi; » ecce correctionis utilitas. De tertio, prædictis libro et capitulo [3]: « Per tristitiam vultus, corrigitur animus delinquentis; » ecce quæstionis solubilitas, seu correctionis possibilitas.

Articulus secundus.

Ad secundum articulum pertinet, quod addit: *Adolescentior.* Ecce peccator proditur: ecce dolor affectionis promitur. Nam peccator adolescentioris nomine designatur. Et nota, quod per adolescentiorem convenienter insinuat peccatorem, propter triplicem rationem: videlicet propter aversionem, conversionem, et perversionem: per aversionem a bono receditur; per conversionem ad malum acceditur; per perversionem in malo proceditur. De primo [4]: « Dixit adolescentior patri: Pater, da mihi portionem substantiæ, quæ me contingit. » O quam mala portio, quam mala portionis petitio! Abdicatur enim bonum perpetuum, et vendicatur bonum transitorium. Tale bonum peccatori contingit, quia dum boni transitorii fruitionem attingit, ad fruitionem boni perpetui non pertingit. Hæc ergo adolescentioris petitio est, peccatoris aversio ab incommutabili bono. De secundo scribitur eisdem libro et capitulo [5]: (Adolescentior filius) « peregre profectus est in regionem longinquam. » O quam mala peregrinatio! O quam mala profectio! imo verius defectio! O quam longinqua regio, non localis, sed moralis elongatio, qua distat a pulchritudine turpitudo, a divina similitudine dissimilitudo! Hæc itaque peregrina adolescentioris profectio est peccatoris ad commutabile bonum conversio. De tertio [6]: « Adolescentiores viduas devita; cum enim luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt: » ac si aperte diceret: « Viduas adolescentiores, » scilicet quantum ad ætatem, « devita, » scilicet propter lubricitatem. « Cum enim luxuriatæ fuerint in Christo, » scilicet quantum ad voluntatem, « nubere volunt, » scilicet quantum ad voluptatem, « habentes damnationem » propter instabilitatem; « quia primam fidem irritam fecerunt » propter peccandi pronitatem.

Articulus tertius.

Ad tertium spectat, quod subdit: *Viam suam.* Via adolescentioris est culpa peccatoris, quæ proponitur pudore confessionis. Et nota, quod peccatoris via est tenebrosa, lubrica, et lapidosa; tenebrosa dicitur propter ignorantiam; lubrica, propter immunditiam; lapidosa, propter cordis duritiam, seu pertinaciam. De primo [7]: « Via impiorum tenebrosa: nesciunt ubi corruant. » Tenebrosa dicitur propter imprudentiam; sed « nesciunt ubi corruant, » propter injustitiam. De secundo [8]: « Via eorum erit quasi lubricum in tenebris. » De utroque vero dicitur [9]: « Fiat via illorum tenebræ et lubricum. » *Tenebræ* spectant ad ignorantiam; sed *lubricum* ad immunditiam. De tertio [10]: « Via peccantium complanata est lapidibus, et in finem illorum inferi, et tenebræ, et pœnæ. » Quorum primum pertinet ad culpam, scilicet pertinaciam; secundum ad pœnam: nam *inferi* spectant ad pœnam exteriorem, quæ est pœna ignis; *tenebræ* ad pœnam superiorem, quæ est pœna damni, seu carentia divinæ visionis; *pœnæ* vero ad pœnam interiorem, quæ dicitur pœna vermis.

Peccatoris via qualis.

[1] *Eccle.*, I, 15. — [2] *Eccle.*, VII, 6. — [3] Ibid., 4. — [4] *Luc.*, XV, 12. — [5] Ibid., 13. — [6] I *Tim.*, V, 11, 12. — [7] *Prov.*, IV, 19. — [8] *Jerem.*, XXIII, 12. — [9] *Psal.* XXXIV, 6. — [10] *Eccli.*, XXI, 11.

Articulus quartus.

Ad quartum retorquetur, quod sequitur : *In custodiendo sermones tuos.* Ecce remedium culpæ, videlicet labor pœnitentiæ, qui suadetur dominico sermone, sicut patet [1] : « Pœnitemini, et credite Evangelio. » Et nota, quod sermones hujusmodi debent esse penetrativi, lætificativi et ædificativi : penetrativi dico, propter compunctionem; lætificativi, propter consolationem; ædificativi, propter morum compositionem. De primo [2] : « Vivus est sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti. » *Vivus* dicitur, quantum ad sensum agnitionis; *efficax*, quantum ad motum actionis; sed *penetrabilior omni gladio ancipiti*, quantum ad planctum compunctionis. De secundo [3] : « Mœror in corde viri humiliabit eum, et sermone bono lætificabitur. » Primum pertinet ad compunctionem; secundum ad consolationem. De tertio [4] : « Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat; sed si quis bonus est ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus. » Ecce sermonis corruptivi dissuasio, et ædificativi persuasio.

Epilogus.

Ait ergo Propheta in pœnitentis persona : *In quo corrigit?* ubi consilium quærit, et rationis stuporem aperit; *Adolescentior*, ubi proditur peccator, et ostenditur affectionis dolor; *Viam suam*, ubi culpam detegit, et pudorem confessionis innuit; *In custodiendo sermones tuos*, hic reperitur remedium prævaricationis, videlicet exercitium satisfactionis.

VERSICULUS X.

In toto corde meo, etc. Versus præcedens pertinebat ad pœnitentes ex dolore culpæ suspirantes; versus præsens pertinet ad pœnitentes ex timore pœnæ suspirantes. Unde in versu isto notatur pœnitentis ex timore pœnæ suspirantis actio quadruplex; quarum prima est cordis distinctio; secunda distincti discussio; tertia discutientis trepidatio; quarta trepidantis humiliatio. Prima est studiosa; secunda laboriosa; tertia luctuosa, et quarta gratiosa.

Articulus primus.

Prima notatur, cum dicitur : *In toto corde*; non in cordis parte; per quod innuitur cordis distinctio, quæ non habetur sine studio. Unde nota, quod cor, quantum ad præsens pertinet, distinguitur trifariam; videlicet in partem intellectivam, affectivam, et effectivam : quarum prima est deliberans, secunda imperans, tertia operans. De prima dicitur [5] : « Si intraverit sapientia cor tuum, et scientia animæ tuæ placuerit, consilium custodiet te. » Hic accipitur cor pro parte intellectiva, ad quam pertinent divinorum sapientia, humanorum scientia, et agendorum consilia. De secunda scribitur [6] : « Religiositas custodiet, et justificabit cor, jucunditatem atque gaudium dabit. » Hic accipitur cor pro parte affectiva, quam religiositas custodit a desideriis malis, justificat desideriis bonis, cui et jucunditatem dat temporaliter in merito, et gaudium æternaliter in præmio. De tertia legitur [7] : « Cor suum dabit in consummationem operum. » Hic accipitur cor pro parte affectiva, ad quam pertinet operum consummatio, quæ pars intellectiva deliberando inchoat, pars affectiva imperando provehit, pars effectiva operando consummat. Cor tripliciter distinguitur.

Articulus secundus.

Secunda notatur, cum subditur : *Exquisivi te.* Ad hoc enim a pœnitente cor distinguitur, ut distinctum discutiatur, et sicubi Deus adsit per meritum, vel absit per demeritum, inveniatur. Dicit itaque : *In toto corde*, supple, distincto studiose. *Exquisivi te*, scilicet discutiendo laboriose. Et nota, quod Deus est tripliciter exquirendus : primo in cogitationibus; secundo in delectationibus; tertio in operationibus : ut cogitationes referantur ad partem deliberativam, delectationes ad partem operativam. De primo scribitur [8] : « Cor rectum exquirit (*a*) scientiam. » Exquisitio ista fit in parte deliberativa, ad quam pertinet scientia vel inscientia. De secundo dicitur [9] : « Cor iniqui exquirit (*b*) mala. » Exquisitio ista fit in parte imperativa, ad quam pertinet bonitas vel malitia. De tertio legitur [10] : « Deum exquisivi manibus, » id est actibus, « meis. » Exquisitio ista fit in parte operativa, ad quam pertinet actus interioris, et exterioris hominis. Deus tripliciter exquirendus.

Articulus tertius.

Tertia notatur, cum additur : *Ne repellas me.*

[1] *Marc.*, I, 15. — [2] *Hebr.*, IV, 12. — [3] *Prov.*, XV, 23. — [4] *Ephes.*, IV, 29. — [5] *Prov.*, II, 21. — [6] *Eccli.*, I, 18. — [7] *Eccli.*, XXXVIII, 31. — [8] *Prov.*, XXVII, 24. — [9] Ibid. — [10] *Psal.* LXXVI, 3.

(*a*) Vulg. *inquirit.* — (*b*) Item *inquirit.*

Cum enim peccator Deum in toto corde exquisivit, et non invenit, non immerito trepidat, ne repellatur a Deo, sicut ipse Deum repulit; et idcirco timens repulsionem, proponit supplicationem dicens : *Ne repellas me.* Et notandum quod peccator timere debet, ne repellatur, ut flagitiis polluatur, ut tristitiis absorbeatur, ut suppliciis exponatur : quorum primum fit per privationem gratiæ; secundum, per privationem fiduciæ; tertium, per privationem gloriæ. De primo [1] : « Repulit Dominus altare suum, maledixit sanctificationi suæ; » ac si dicat aperte : *Repulit Dominus*, scilicet privando gratiam; *altare suum*, scilicet cordis munditiam; *maledixit sanctificationi suæ*, scilicet permittendo cadere in immunditiam. De secundo [2] : « Ne dederis in tristitiam cor tuum, sed repelle eam a te; » quasi dicat : *Ne dederis cor tuum in tristitiam* per diffidentiam, *sed repelle eam a te* per confidentiam. De tertio [3] : « Cœpit abjicere (*a*) eum, et a se repellere. » Ubi loquitur Scriptura de Dalila Samsonis amasia, quæ Samsonem abjecit, et suppliciis exponens repulit. Dalila quidem interpretatur *situla*, vel *paupercula*, per quam notatur humana justitia, quam debemus sitire, quia [4] « Beati qui sitiunt justitiam; » et ideo dicitur *situla*. Sed immunda est per negligentiam, quia [5] « Justitiæ nostræ tanquam pannus menstruatæ; » et ideo dicitur *paupercula*. Hæc Samsonem, id est, inordinatum justitiæ præconem, qui alios illuminare videtur (Samson enim *sol eorum* interpretatur), abjicit excludendo a præmio, et repellit exponendo supplicio.

Dalila.

Samson.

Articulus quartus.

Quarta notatur, cum superadditur : *A mandatis tuis.* Ecce qui, ne repelleretur, supplicaverat tanquam trepidans luctuose, mandatis subjici desiderat, tanquam se humilians gratiose. Et nota, quod mandata sunt tribus de causis desideranda : primo, quoniam animam pacificant; secundo, quia pacificatam fortificant; tertio, quia fortificatam sapientificant. Quorum primum respicit vim irascibilem; secundum, concupiscibilem; tertium, rationabilem. De primo [6] : « Utinam attendisses mandata mea; facta fuisset sicut flumen pax tua. » Ac si dicat : *Utinam attendisses mandata mea* per observantiam; *facta fuisset pax tua* quantum ad conscientiam, *sicut flumen*, quantum ad affluentiam. De secundo [7] : « Fundamenta æterna super petram solidam, et mandata Dei in corde mulieris sanctæ; » quasi dicat : Mandata moralia in cordis sanctimonia sunt fundamenta immobilia. De tertio [8] : « Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis, et ingressus illius mandata æterna, » quasi dicat : Ingressus in supernam sapientiam est per mandatorum observantiam.

Mandata cur desideranda.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in pœnitentis, præ timore pœnæ, suspirantis persona : *In toto corde meo*, videlicet studiose distincto; *Exquisivi te*, videlicet discutiendo laboriose; et quia te non potui reperire, idcirco supplico, quasi trepidans luctuose : *Ne repellas me*, scilicet, *a mandatis tuis*, quibus humiliter adimplendis me subjicio gratiose.

VERSICULUS XI.

In corde meo abscondi, etc. Versiculus antecedens spectabat ad pœnitentes suspirantes ex timore pœnæ; versus præsens spectat ad pœnitentes suspirantes ex horrore malitiæ. Hi siquidem abhorrent mala, ne cum malis scribantur in terra, sicut scribitur [9] : « Recedentes a te scribentur in terra : » et idcirco describitur in hoc versu quadruplex pœnitentium consideratio : debent enim considerare pœnitentes primo, in quo scribendum; secundo, quo modo scribendum; tertio, quid scribendum; quarto, quid proscribendum : quia nimirum in corde, tanquam in codice est scribendum, caute scribendum, bonum perscribendum, malum proscribendum.

Pœnitentibus quid considerandum.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur : *In corde meo*, tanquam in codice meo. Et nota, quod cordis et codicis triplex est convenientia : quarum prima est in scriptura; secunda in pictura; tertia in ligatura. Scriptura siquidem pertinet ad purgationem; pictura ad illuminationem; ligatura ad consummationem. De primo [10] : « Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam; » ecce cordis, sicut codicis scriptura. Quod autem ait : *In*

Cordis et codicis convenientia.

[1] *Thren.*, II, 7. — [2] *Eccli.*, XXXVIII, 11. — [3] *Judic.*, XVI, 19. — [4] *Matth.*, V, 6. — [5] *Isa.*, LXIV, 6. — [6] *Isa.*, XLVIII, 18. — [7] *Eccli.*, XXVI, 24. — [8] *Eccli.*, I, 5. — [9] *Jerem.*, XVII, 13. — [10] *Jerem.*, XXXI, 33.

(*a*) Vulg. *abigere.*

visceribus, refertur ad partem animæ appetitivam; et quod ait : *In corde*, retorquetur ad partem apprehensivam. De secundo [1] : « Cor suum dabit in similitudinem picturæ; » ecce cordis, ut codicis pictura. De tertio [2] : « Ne dimittas legem matris tuæ; liga eam in corde tuo : » ecce cordis, ut codicis ligatura, quia revera legem in corde ligare, est cor lege ligare : sicut enim liber ligatur, cum ligamen ipsius partibus illigatur, sic cor ligatur, cum lex illius partibus, videlicet animæ viribus illigatur.

Articulus secundus.

In corde quare caute est scribendum.

Quantum ad secundum, subditur : *Abscondi*, id est, abscondite sive caute scripsi. Et nota, quod in hoc codice, scilicet in corde, scribendum est caute triplici ratione : videlicet, propter zelatores, delatores, adulatores : ne zelatores plangant; ne delatores pungant; ne adulatores ungant. De primis scribitur in hunc modum [3] : « A zelantibus te per invidiam, absconde tuam prudentiam, » ne forsan urantur per impatientiam. De secundariis [4] : « A flagello linguæ absconderis. » Istud flagellum est detractionis vitium. De tertiis scribitur sub his verbis [5] : « Sapientes abscondunt scientiam; os autem stulti confusioni proximum est. » Primum est humilitatis; secundum est vanitatis.

Articulus tertius.

Eloquium divinum notabile.

Quantum ad tertium, additur : *Eloquia tua*. Ecce quid perscribendum; quoniam eloquium bonum, eloquium divinum. Et nota, quod eloquium divinum est notabile triplici ratione, videlicet, propter decorem, dulcorem, fervorem. Decor spectat ad eloquentiam; dulcor ad sapientiam; fervor ad justitiam. De primo [6] : « Nephtalim cervus emissus, et dans eloquia pulchritudinis. » In quo notatur modus dicendi tripartitus, videlicet eruditus, expeditus, expolitus. *Nephtalim* namque, quod interpretatur *dilatatio mea*, pertinet ad eruditionem; *cervus* ad expeditionem; *eloquia pulchritudinis* ad expoliationem; ecce eloquiorum decor. De secundo [7] : « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua! » Ecce eloquiorum dulcor. De tertio [8] : « Eloquium Domini inflammavit eum; » ecce eloquiorum fervor.

Nephtalim.

[1] *Eccli.*, XXXVIII, 28. — [2] *Prov.*, VII, 3. — [3] *Eccli.*, XXXVII, 7. — [4] *Job*, V, 21. — [5] *Prov.*, X, 14. — [6] *Gen.*, XLIX, 21. — [7] *Psal.* hoc, 103. — [8] *Psal.* CIV, 19. — [9] *Eccle.*, IX, 18.— [10] *Mich.*, VII, 9. — [11] *Prov.*, VIII, 36.

Articulus quartus.

Quartum superadditur : *Ut non peccem tibi*. Ecce quid proscribendum : quia peccatum. Debemus autem peccatum proscribere triplici ratione : videlicet ne spoliemur, ne sauciemur, et ne cruciemur. Ecce nocumentum tripartitum, scilicet nocumentum sursum, quod pertinet ad pœnam damni; nocumentum deorsum, quod attinet ad pœnam ignis, et nocumentum introrsum, quod respicit pœnam vermis. De primo [9] : « Qui in uno peccaverit, multa bona perdet; » ecce pœna damni a parte superiori. De secundo [10] : « Iram Domini portabo, quia peccavi ei; » ecce pœna ignis a parte inferiori. De tertio [11] : « Qui in me peccaverit, lædet animam suam, » dicit Sapientia; ecce pœna vermis a parte interiori.

Peccatum proscribendum est.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in pœnitentis, propter horrorem malitiæ, suspirantis persona : *In corde meo*, tanquam in codice meo; ecce in quo scribendum. *Abscondi*, hoc est, abscondite sive caute scripsi ; ecce quo modo scribendum. *Eloquia tua*, scilicet dominica; ecce quid perscribendum, quia bonum. *Ut non peccem tibi*; ecce quid proscribendum, quia malum.

VERSICULUS XII.

Benedictus es, Domine, etc. Versiculus præcedens pertinebat ad pœnitentes ex horrore malitiæ suspirantes; versiculus præsens spectat ad pœnitentes præ amore justitiæ suspirantes. Unde Propheta in eorum persona proponit orationem, et supponit quadruplicem Dei conditionem. Et sic in hoc versiculo notatur quadruplex Dei conditio, videlicet : quod sit laudifluus; quod sit largifluus; quod sit lucifluus; quod sit mellifluus. Dicitur autem laudifluus, quantum ad bona naturalia; largifluus, quantum ab bona temporalia; lucifluus, quantum ad bona intellectualia; mellifluus, quantum ad bona virtualia.

Dei quadruplex conditio.

Articulus primus.

Quamobrem Propheta proponens orationem, et supponens primam conditionem, dicit : *Benedictus es*, et sic laudifluus, quia benedici est laudari. Et nota, quod Dominus dicitur *benedictus*, et sic laudifluus propter data naturalia, et specialiter propter tria : primo, propter per-

Dominus quare benedictus.

spicaciam intellectualem; secundo, propter perspicaciam rationalem; tertio, propter perspicaciam sensualem. Intellectualis perspicacia est superiorum contemplativa, et ideo comparatur templo sacerdotali. Rationalis perspicacia est inferiorum regitiva, et ideo comparatur throno regali. Sensualis perspicacia est exteriorum apprehensiva, et ideo comparatur spectaculo generali. De primo dicitur [1] : « Benedictus es in templo sancto gloriæ tuæ. » Hoc templum spiritualiter intellectum est intellectualis perspicacia superiorum contemplativa. De secundo siquidem subditur ibidem [2] : « Benedictus es in throno regni tui. » Iste thronus moraliter intellectus est rationalis perspicacia inferiorum regitiva. De tertio scribitur eisdem libro et capitulo [3] : « Benedictus es, qui intueris abyssos. » Iste intuitus est sensualis aspectus exteriorum sensibilium innumerabilium apprehensivus.

Articulus secundus.

Secundam conditionem supponit, cum dicit: *Domine*; in qua supponit ipsum Dominum, et sic largifluum. Dicitur enim Dominus, quasi *dans munus*. Et nota, quod dicitur Dominus præcipue propter triplex munus, videlicet propter terræ fertilitatem, aeris claritatem, temporis tranquillitatem. Primum munus datur divinitus propter nostram sustentationem; secundum, propter actionem; tertium, propter contemplationem. De primo dicitur [4] : « Qui vocat aquas maris, et effundit eas super faciem terræ, Dominus nomen ejus; » quasi dicat : « Qui vocat aquas maris » per vaporum exhalationem, « et effundit eas super faciem terræ, » per ipsorum resolutionem, « Dominus nomen ejus, » propter terræ fœcunditatem. De secundo [5] : « Hæc dicit Dominus, qui dat Solem in lumine diei, ordinem Lunæ et stellarum in lumine noctis. » De tertio [6] : « In loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum. »

Dominus.

Articulus tertius.

Tertiam conditionem supponit, cum dicit: *Doce me*; ubi supponit eum esse doctorem, et sic lucifluum. Et nota, quod doctor iste docet tripliciter: primo, interius inspirando; secundo, exterius incitando; tertio, inferius comparando. De primo [7] : « Spiritum tuum bonum dedisti, qui doceret eos; » ecce doctrina inspirationis. De secundo [8] : « Docebit nos de viis suis, et ibimus in semitis ejus. » Viæ pertinent ad præcepta, semitæ ad consilia. De tertio [9] : « Qui docet nos super jumenta terræ, et super volucres cœli erudit nos, » quasi diceret: *Qui docet nos* per comparationem ad jumenta terrestria, *docebit nos* per comparationem ad cœli volatilia. Unde scribitur eodem libro [10] : « Interroga jumenta, et docebunt te, et volucres cœli, et indicabunt tibi. » Jumenta significant activos, quia colunt terram; volucres significant contemplativos propter volatum.

Articulus quartus.

Quartam conditionem supponit, cum dicit : *Justificationes tuas*. Ecce supponit Deum esse justificatorem et mellifluum, quia scilicet gratiæ beneficia sunt dulciflua. Et nota, quod dominicæ justificationes sunt meditabiles, cantabiles, operabiles : meditabiles siquidem per discretionem; cantabiles per devotionem; operabiles per dilectionem. De primo [11] : « In justificationibus tuis meditabor. » De secundo in eodem Psalmo [12] : « Cantabiles mihi erant justitiæ tuæ in loco peregrinationis meæ, » etc. De tertio canitur in eodem Psalmo [13] : « Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas propter retributionem. »

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in pœnitentium, propter amorem justitiæ, suspirantium persona : *Benedictus es*, supponendo Deum esse laudifluum, quantum ad bona naturalia; *Domine*, supponendo Deum esse largifluum, quantum ad bona temporalia; *Doce me*, supponendo Deum esse lucifluum, quantum ad bona intellectualia; *Justificationes tuas*, supponendo Deum esse melifluum, quantum ad bona virtualia.

VERSICULUS XIII.

In labiis meis pronuntiavi, etc. In præcedenti quaternario fuit proposita beatitudinis via regredientibus, seu pœnitentibus, per compunctionem suspirantibus. In præsenti quaternario eadem proponitur regredientibus, seu pœnitentibus per consolationem respirantibus. Hæc autem consolatio, mediante Dei verbo, perci-

[1] *Dan.*, III, 53. — [2] Ibid., 54. — [3] Ibid., 55. — [4] *Amos*, IX, 6. — [5] *Jerem.*, XXXI, 35. — [6] *Agg.*, II, 10. — [7] II *Esdr.*, IX, 20. — [8] *Matth.*, IV, 2. — [9] *Job*, XXXV, 11. — [10] *Job*, XII, 7. — [11] *Psal.* hoc, 16. — [12] Ibid., 54. — [13] Ibid., 112.

pitur, et quadrupliciter dispartitur : aliquando namque consolantur pœnitentes a Domino, verbum Dei sagaciter audiendo; aliquando, tenaciter custodiendo; aliquando, vivaciter operando; aliquando perspicaciter considerando. De quatuor istis articulis seriatim agitur in his quatuor versiculis. Primus ergo versiculus pertinet ad pœnitentem respirantem, mediante Dei verbo, ipsum sagaciter audiendo. Unde sagacis auditoris quadrimembris conditio denotatur in hoc versiculo, videlicet virilitas refricandi, utilitas fructificandi, docilitas colligendi, subtilitas eligendi. Prima conditio contrariatur auditoribus desidiosis; secunda infructuosis; tertia obliviosis; quarta fabulosis.

Articulus primus.

Quantum ad primam conditionem sagacis auditoris, scilicet virilitatem refricationis, præmittitur : *In labiis meis,* quia per humana labia divina refricantur eloquia. Et nota, quod hujusmodi labia non debent esse aspernantia, non indignantia, non adversantia. Aspernari pertinet ad tumorem; indignari, ad livorem; adversari, ad teporem. De primo scribitur [1] : « Melior est pauper, qui ambulat in simplicitate sua, quam dives torquens labia sua; » quasi dicat : Melior est auditor humilis simpliciter ambulans, quantum ad verbi Dei refricationem, quam tumidus torquens labia sua, quantum ad refricationis aspernationem. De secundo [2] : « Labia ejus repleta sunt indignatione : » quod dicitur de Domino tropice, sed proprie dici potest de livido auditore. De tertio canitur [3] : « Labia mea non prohibebo : Domine, tu scisti; » quasi dicat : *Labia mea non prohibebo* a verbi tui refricatione, sicut faciunt aliqui ex tepore.

Articulus secundus.

Quantum ad secundam conditionem, scilicet utilitatem fructificationis, subnectitur : *Pronuntiavi,* id est, ad utilitatem audientium eructavi. Et nota, quod verbum Dei debet pronuntiari tripliciter : videlicet sapienter, eloquenter, confidenter : sapienter, ut doceat; eloquenter, ut placeat; confidenter, ut moveat. De primo dicitur [4] : « Pronuntiabo mirabilia tua; » ecce pronuntiato sapiens et docens. De secundo idem propheta [5] : « Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum; » ecce pronuntiatio eloquens

Verbum Dei quomodo pronuntiandum

[1] *Prov.*, XX, 1. — [2] *Isa.*, XXX, 27. — [3] *Psal.* XXXIX, 10. — [4] *Psal.* LXX, 17. — [5] *Psal.* hoc, 172. — [6] *Levit.*, XIII, 37. — [7] *Sap.*, I, 10. — [8] *Luc.*, II, 19. — [9] *Joan.*, XV, 15. — [10] *Jerem.*, XV, 19. — [11] *Cant.*, VII, 8. — [12] *Prov.*, X, 31. — [13] Ibid., 11.

et placens. De tertio [6] : « Porro si steterit macula, et capilli nigri fuerint, noverint hominem esse sanatum, et confidenter eum pronuntiet mundum; » ecce pronuntiatio confidens, et movens.

Articulus tertius.

Quantum ad tertiam conditionem, subjungitur : *Omnia judicia,* non tantum aliqua; ecce docilitas collectiva. Qui enim omnia dicit, nihil excipit. Et nota, quod ad docilitatem pertinet omnium collectio, scilicet : omnia audiendo; omnia custodiendo; omnia erudiendo. Quorum primum attinet ad bonitatem apprehensivæ; secundum, ad bonitatem retentivæ; tertium ad bonitatem interpretativæ. De primo [7] : « Auris zeli audit omnia; » ecce docilitas apprehensivæ virtutis omnia recipientis. De secundo [8] : « Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo; » ecce docilitas retentivæ virtutis omnia conservantis. De tertio [9] : « Omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis, » ecce docilitas interpretativæ virtutis omnia erudientis.

Articulus quartus.

Quantum ad quartam conditionem, subinfertur : *Oris tui,* scilicet dominici, non terreni, non animalis, non diabolici. Ecce subtilitas eligendi doctorem virtuosum, non vitiosum. Per os namque dominicum accipimus doctorem discretum, juxta illud [10] : « Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris. » Et nota, quod os dominicum est aliis tribus de causis præeligendum : utpote quoniam odoriferum, fructiferum, salutiferum. Propter primum est audiendum libenter; propter secundum est attendendum intelligibiliter; propter tertium est exequendum obedienter. De primo [11] : « Odor oris tui, sicut odor malorum; » ecce odoriferum propter facundiam. De secundo [12] : « Os justi parturit sapientiam; » ecce os fructiferum propter doctrinam. De tertio ibidem [13] : « Vena viæ, os justi; » ecce os salutiferum propter vitam beatam.

Os dominicum

Epilogus.

Dicit ergo pœnitens verbum Dei sagaciter audiens, et consolationem audiendo recipiens : *In labiis meis;* ecce virilitas contra desidiosos.

Pronuntiavi; ecce utilitas contra infructuosos. *Omnia judicia;* ecce docilitas contra obliviosos. *Oris tui;* ecce subtilitas contra fabulosos.

VERSICULUS XIV.

In via testimoniorum tuorum, etc. Versiculus antecedens pertinebat ad respirantes, mediante Dei verbo, ipsum sagaciter audiendo; iste sequens pertinet ad respirantes, mediante Dei verbo, ipsum tenaciter custodiendo. Sicut autem insinuat versus iste, quatuor sunt causæ, propter quas oportet ipsum tenaciter custodire. Est namque verbum Dei custodiendum sicut thesaurus artificiosus, radiosus, deliciosus, copiosus. Artificiosus dicitur, quantum ad mosaicas allegorias; radiosus, quantum ad evangelicas theorias; deliciosus, quantum ad cœlestes anagogias; copiosus, quantum ad terrestres tropologias. Allegoria pertinet ad credenda; theoria ad videnda; anagogia ad speranda; tropologia ad operanda.

Verbum Dei quomodo custodiendum

Articulus primus.

In via. Hoc dicitur quantum ad allegorias, quæ viæ sunt ad theorias: quia nimirum per allegorias legis veteris venitur ad theorias novæ legis. Et nota, quod allegoria est via spatiosa, laboriosa, inaquosa. Licet autem sit spatiosa, ducit ad sacrificium justitiæ; licet laboriosa, ducit ad unctionem gratiæ; licet inaquosa, ducit ad aquam sapientiæ. De primo [1]: « Ibimus viam trium dierum in solitudine, ut immolemus Domino Deo nostro; » quasi dicat apertius: *Ibimus* internis pedibus, videlicet admirationis, et investigationis processibus; « viam trium dierum, » id est, allegoriam trium specierum, scilicet visualem, vocalem, et manualem; hoc est in visis, in dictis, in operibus existentem: *in solitudine*, id est, doctrina legis mosaicæ: « ut immolemus sacrificium justitiæ Domino Deo nostro: » scilicet intellectum nostrum in obsequium Christi captivando, et quasi mortificando, secundum doctrinam veritatis evangelicæ. Ecce via spatiosa, sed non dispendiosa, quia ducit ad sacrificium justitiæ. Ecce thesaurus artificiosus, quoniam artificiosum est valde figuras visibiles invisibilibus coaptare. Unde Dionysius [2]: « Valde artificialiter theologia poeticis sacris formationibus in non figuratis intellectibus usa est. » De secundo [3]: « Si fuerit Dominus mecum, et custodierit in via, per quam ambulo; et dederit mihi panem ad vescendum, et vestem ad induendum, reversusque fuero prospere in domum patris mei, erit mihi Dominus in Deum, et lapis iste, quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei. » Ac si diceret manifeste: *Si fuerit Deus mecum*, scilicet aperiendo sensum: *et custodierit me*, videlicet ab errore: *in via*, hoc est laboriosa allegoria, *per quam ambulo* (theoriam investigando); *et dederit mihi panem ad vescendum*, scilicet intellectuale nutrimentum; *et vestem ad induendum*, videlicet disciplinale vestimentum: *reversusque fuero prospere* per viam obedientiæ, *in domum patris mei*, id est, in domum sapientiæ, de qua recessit pater meus per viam inobedientiæ: *erit mihi Dominus in Deum*, id est, timendus in credendum: *et lapis iste*, scilicet Christus reprobatus humanitus: *quem erexi in titulum*, tanquam approbatum divinitus, *vocabitur* per fidei confessionem *domus Dei*, quantum ad naturarum unionem: ut *domus* referatur ad humanitatem; *Dei* autem, ad deitatem. Ecce via laboriosa, sed non infructuosa: quia ducit ad unctionem gratiæ, scilicet lapidem vivum, unctum oleo lætitiæ. De tertio [4]: « Deambulabat Isaac, » id est, animus congaudens veritati, quia *Isaac* interpretatur *gaudium*; *per viam inaquosam* Scripturarum, scilicet figuralium, quæ ducit ad puteum aquarum; scilicet viventium, id est, theoriarum vivificantium. Ecce via inaquosa, non tamen otiosa, quia ducit ad fontem sapientiæ:

Isaac.

Articulus secundus.

Testimoniorum tuorum. Hoc dicitur quantum ad theorias novi Testamenti, quæ clarum testimonium perhibent veritati. Et nota, quod testimoniorum hujusmodi quædam dicuntur credibilia, quædam mirabilia, quædam fidelia. Quorum prima pertinent ad purgandos: secunda ad illuminandos: tertia ad perficiendos. De primis dicit [5]: « Testimonia tua credibilia facta sunt nimis: domum tuam decet sanctitudo: » ecce testimonia per fidem purgantia, sive sanctificantia. De secundis iterum in Psalmo hoc [6]: « Mirabilia testimonia tua: ideo scrutata est ea anima mea: declaratio sermonum tuorum illuminat. » Ecce testimonia scrutantes illuminantia. De tertiis rursus [7]: « Testimonium Domini

[1] *Exod.*, III, 18. — [2] Dion. Areop., de *Cæl. Hier.*, c. II. — [3] *Gen.*, XXVIII, 20. — [4] *Gen.*, XXIV, 3. —

[5] *Psal.* XCII, 5. — [6] *Psal.* hoc, 129, 130. — [7] *Psal.* XVIII, 8.

fidele, sapientiam præstans parvulis. » Ecce testimonia humilium perfectiva: ideoque thesaurus radiosus merito dicitur verbum Dei, quantum ad doctrinam Novi Testamenti, quæ reddit perspicuum testimonium veritati.

Articulus tertius.

Delectatus sum. Hoc dicitur quantum ad cœlestes anagogias, quæ delectant mentes contemplativas. Et nota, quod in qualibet delectatur contemplativus animus, tum propter sapientiæ suavitatem, tum propter sententiæ varietatem, tum propter influentiæ charitatem. In primo delectat sapientiæ subtilitas; in secundo, ipsius mobilitas; in tertio, ejusdem utilitas. De primo [1]: « Cerva carissima, et gratissimus hinnulus. Ubera ejus inebrient te omni tempore, et in amore ejus delectare jugiter. » Quæ est ista cerva carissima, nisi divina sapientia, quam in montibus æternis humana venatur perspicacia? Quis gratissimus hinnulus, nisi veritatis radius in mysterio absconditus? Quæ sapientiæ ubera, nisi varia contemplationum genera? Hæc inebriant hominem per mentis alienationem. In amore illius hinnuli jugiter delectantur, qui die ac nocte in lege Domini meditantur, et inter figurarum fruteta veritatis radium assidue perscrutantur. De secundo [2]: « Delectabar per singulos dies ludens coram eo. » Verba sunt sapientiæ, quæ delectatur sapientiales quotidie delicias contemplativis mentibus instruendo, et videtur ludere coram Deo, de paucis Scripturæ verbis multiformes sententias eruendo. De tertio [3]: « Delectabitur infans ab ubere super foramen aspidis, et in caverna reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam mittet. » Per infantem intellige quemlibet ignorantem; per ubera, verba et documenta salutifera; per regulum, peccatum superbiæ; per aspidem surdam, peccatum inobedientiæ. Infans ergo ab ubere super foramen aspidis et cavernam reguli delectatur, cum ignorans, post haustum doctrinæ salutiferæ, tentamentis superbiæ vel inobedientiæ non gravatur.

Articulus quartus.

Sicut in omnibus divitiis. Hoc dicitur quantum ad terrestres tropologias, quibus ditissime cumulatur devota studiositas. Istarum deliciæ sic delectant, sicut omnes divitiæ: nimirum purgant, illuminant, et consummant, velut aliæ divitiæ multifariæ. Unde nota, quod sunt divitiæ fortunæ, gratiæ, gloriæ. Primæ purgant; secundæ illuminant: tertiæ consummant. De primis [4]: « Redemptio animæ viri, divitiæ suæ. » De secundis [5]: « Mihi autem omnium sanctorum minimo data est gratia hæc in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi. » De tertiis [6]: « Ut sciatis, quæ sit spes vocationis ejus, et quæ divitiæ gloriæ hæreditatis ejus. » Divitiæ.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in persona pœnitentis, verbum Dei tenaciter custodientis, et custodiendo respirantis: *In via*, quantum ad artificiosas allegorias; *Testimoniorum tuorum*, quantum ad radiosas theorias; *Delectatus sum*, quantum ad deliciosas anagogias; *Sicut in omnibus divitiis*, quantum ad tropologias copiosas. Unde nimirum custodire convenit Dei verbum, tanquam thesaurum artificiosum, quantum ad sensum allegoricum; radiosum, quantum ad sensum theoricum; deliciosum, quantum ad sensum anagogicum; copiosum, quantum ad sensum tropologicum.

VERSICULUS XV.

In mandatis tuis exercebor, etc. Sicut versiculus præambulus congruebat respirantibus, mediante Dei verbo, illud tenaciter custodiendo, sic et iste congruit respirantibus, mediante Dei verbo, ipsum efficaciter adimplendo, seu vivaciter operando. Unde nota quatuor conditiones in hoc versiculo, quæ vivaci congruunt operario: videlicet, quod non sit tepidus, torpidus, stolidus, stupidus; sed potius e converso, sit avidus in affectu, validus in effectu, providus in prospectu, fervidus in profectu. Operarii vivacis conditiones.

Articulus primus.

Primum notatur, cum dicit: *In mandatis tuis.* Cum enim mandata, non monita, non preces prætendit, sed ostendit quid intendit, quia scilicet non tepide, sed avide obedire contendit. Et nota, quod divina mandata sunt reverenter audienda, memoriter custodienda, inviolabiliter adimplenda. Quorum primum spectat ad potentiam apprehensivam; secundum, ad potentiam retentivam; tertium, ad potentiam

[1] *Prov.*, v, 19. — [2] *Prov.*, VIII, 30. — [3] *Isa.*, XI, 8. — [4] *Prov.*, XIII, 8. — [5] *Ephes.*, III, 8. — [6] *Ephes.*, I, 18.

operativam. De primo [1] : « Audi, Israel, mandata vitæ auribus percipe, ut scias prudentiam. » Ubi duplicem requirit audientiam : scilicet intrinsecam, et extrinsecam : quod pertinet ad reverentiam. Quantum ad primam, ponitur actus audiendi; quantum ad secundam, actus percipiendi. De secundo [2] : « Qui custodit mandatum, custodit animam suam; » quasi dicat : *Qui custodit mandatum*, memoriter retinendo, *custodit animam suam*, ipsius pericula præcavendo. De tertio [3] : « Peccator transgrediens mandatum Domini, incidet in promissionem nequam. » Unde patet, quod mandatum dominicum non est transgrediendum, sed inviolabiliter adimplendum.

Articulus secundus.

Secundum insinuatur, cum subditur : *Exercebor.* Non dicit : *Operabor*, sed : *Exercebor*, quod est amplius, quia exercitium consistit in multis operibus. Unde liquet, quod non sit torpidus, sed validus, et promptus operarius. Et nota, quod exerceri debemus specialiter ad tria, scilicet ad puritatem, æquitatem, et pietatem. Puritas pertinet ad carnis mortificationem; æquitas, ad nostri dijudicationem; pietas, ad proximi ædificationem. De primo [4] : « Diligenter exerce agrum tuum. » Agri exercitatio est carnis mortificatio. De secundo canitur in hoc Psalmo [5] : « Servus tuus exercebatur in justificationibus tuis. » In justificationibus se exercitat, qui semetipsum sæpe dijudicat, quia nimirum illum, qui (*a*) judicat, Deus justificat. De tertio [6] : « Exerce te ad pietatem, » id est, da proximo (*b*) piam ædificationem.

Articulus tertius.

Tertium annotatur, cum additur : *Et considerabo.* Non solum promittit operationem, sed operationum considerationem. In quo notatur non esse stolidus, sed providus. Et nota, quod tria præcipue debemus considerare : videlicet nostrum defectum, alienum profectum, finem suspectum. Prima consideratio nobis est utilis, ne inflemur; secunda, ne aliquem aspernemur; tertia, ut ad judicium præparemur. De primo [7] : « Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges considera. » Istud pecus est brutalis appetitus. Isti greges sunt primi motus, quos in nobis considerare debemus, ut de nobis humiliter sentiamus. De secundo [8] : « Considerate lilia, quo modo crescunt. » Considerare debemus lilia, non lolia agri : hoc est, laudabilia, non vituperabilia opera proximi. Et rursus, *quomodo crescunt*, non quo modo decrescunt, sive marcescunt deficiendo. Si sic consideremus, neminem contemnemus. De tertio [9] : « Considera, quod dies ad occasum declivior sit, et propinquet ad vesperam: » dies est vita; occasus est obitus; vespera est senecta.

Tria nobis consideranda.

Articulus quartus.

Quartum innuitur, cum superadditur : *Vias tuas.* Ecce vias dominicas considerat, ut sectetur : unde non stupidum, sed fervidum ad sectandum ostendere se videtur. Sed nota, quod viæ dominicæ quædam sunt pavendæ, quædam cavendæ, quædam appetendæ. Primæ sunt viæ judiciorum; secundæ, suppliciorum; tertiæ, præmiorum. De primis [10] : « Dominus in tempestate, et in turbine viæ ejus. » Hæ sunt viæ judiciariæ, quæ sunt in tempestate quantum ad examinationem conscientiæ, et in turbine quantum ad fulminationem sententiæ. De secundis [11] : « Ego ero eis quasi leæna, sicut pardus in via Assyriorum. » Leæna est unicolor; pardus discolor : illa notat pœnitentiam patentium peccatorum : iste simulatorum. De tertiis [12] : « Dignos seipsa circuit quærens, et in viis suis ostendit se hilariter. » Verba sunt tradita de Sapientia increata, quæ *dignos se quærit* considerando merita, et *in viis suis hilariter se ostendit*, illis retribuendo præmia. Dicit itaque Propheta in persona pœnitentis, verbum Dei efficaciter observantis, et observando respirantis : *In mandatis tuis*, tanquam avidus, non tepidus in affectu; *Exercebor*, tanquam non torpidus, sed validus in effectu; *Et considerabo*, tanquam non stolidus, sed providus in prospectu; *Vias tuas*, tanquam non stupidus, sed fervidus in profectu.

Leæna et pardus quos denotent.

VERSICULUS XVI.

In justificationibus tuis. Quemadmodum respirat pœnitens mediante Dei verbo, ipsum sagaciter audiendo, sicut patuit in primo quaternarii præcedentis versiculo; aut ipsum tena-

[1] *Baruch*, III, 9. — [2] *Prov.*, XIX, 16. — [3] *Eccli.*, XXIV, 26. — [4] *Prov.*, XXIV, 27. — [5] *Psal.* hoc, 23. — [6] I *Tim.*, IV, 7. — [7] *Prov.*, XXVII, 23. — [8] *Matth.*, VI, 28. — [9] *Judic.*, XIX, 9. — [10] *Nahum*, I, 3. — [11] *Osc.*, XIII, 7. — [12] *Sap.*, VI, 17.

(*a*) *Suppl.* seipsum. (*b*) *Cæt. edit.* proximorum.

citer custodiendo, sicut enituit in secundo; aut ipsum efficaciter adimplendo, sicut emicuit in tertio : sic et ipsum perspicaciter considerando, sicut elucescit in isto. Est autem quadrimembris conditio denotata in præsenti versiculo, qua laudatur ista consideratio; utputa, quia virtuosa, studiosa, affectuosa, fructuosa. Prima conditio spectat ad gratiam devotionis; secunda, ad gratiam discretionis; tertia, ad gratiam æmulationis ; quarta, ad gratiam exhortationis.

Articulus primus.

In justificationibus tuis. Ecce bona considerationis materia, utputa justificatio dominica : a qua dicitur consideratio virtuosa, quia materia considerationis est actus virtutis. Et nota, quod tria sunt circa justificationes hujuscemodi consideranda : videlicet, ne deserantur, ne proferantur, ne auferantur. Desertio fit per omissionem, prolatio per ostentationem, ablatio per obdurationem. De primo [1] : « Justificationem meam, quam cœpi tenere, non deseram; » quasi diceret : *Justificationem*, *quam teneo* per observationem, *non deseram* per omissionem. De secundo [2] : « Neque enim in justificationibus, » scilicet prolatis per ostentationem, vel jactantiam, « prosternimus preces ante faciem tuam. » De tertio [3] : « Auferam a te justificationem tuam, et dabo te in animas odientium. » Quorum primum spectat ad mortificationem meriti; secundum, ad irrogationem supplicii.

Articulus secundus.

Meditabor. Ecce bona considerationis forma : non vaga, sed fixa; non lenta, sed attenta, et ideo studiosa. Et nota, quod talis meditatio non debet versari circa materiam vitiosam, utputa immunditiam, discordiam, rapinam. Et tamen nonnulli meditationes suas occupant circa illam : nam nonnunquam meditantur immunditiam otiosi, discordiam contentiosi, rapinam negotiosi. De primo dicitur [4] : « Iniquitatem meditatus est in cubili suo. » Hæc est iniquitas immunditiæ, cujus meditatio frequenter accidit otioso. De secundo [5] : « Qui meditatur discordias, diligit rixas. » De tertio [6] : « Rapinas meditatur mens eorum, et fraudes labia eorum loquuntur. » Tales sunt negotiosi, qui rapinam meditantur in emptione, et fraudes in venditione : quia volunt emere vilissime, et vendere carissime.

Articulus tertius.

Non obliviscar. Ecce bonum considerationis principium, scilicet æmulationis sanctæ desiderium. Quod enim per æmulationem agitur, oblivioni non traditur. Unde consideratio ista recte dicitur affectuosa. Hic potest notari, quod tria specialiter non debet oblivisci : videlicet, culpam abolendam, gratiam recolendam, beneficentiam exhibendam. Primum quidem non debet oblivisci per impœnitudinem ; nec secundum per ingratitudinem; nec tertium per cupidinem. De primo [7] : « Delebis nomen ejus, » scilicet Amalech, « sub cœlo ; cave ne obliviscaris ; » quasi diceret : Noli oblivisci deletionem peccati; sicut solet ab impœnitentibus fieri. *Amalech* enim interpretatur gens bruta, Amalech
et significat gesta brutalia, et indiscreta. De secundo [8] : « Gratiam fidejussoris ne obliviscaris ; » scilicet ne incurras vitium ingratitudinis. De tertio [9] : « Beneficentiæ et communionis nolite oblivisci. »

Articulus quartus.

Sermones tuos. Ecce bonus considerationis terminus, ut considerantes, alios instruamus, ut sermocinando fructificemus. Propterea benedicitur hæc consideratio fructuosa. Et nota, quod sermones hujusmodi non sunt parvipendendi, non erubescendi, non negligendi : quorum primum pertinet ad effectum (*a*); secundum ad affatum (*b*); tertium ad effectum. Contra parvipendentes dicitur [10] : « Subsannabant nuntios Dei, et parvipendebant sermones ejus. » Unde qui parvipendit sermonem divinum, aut ejus nuntium, parvipendit ipsum Deum : quod non est leve peccatum. Contra erubescentes legitur [11] : « Qui me erubuerit, et sermones meos, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua. » Contra negligentes scribitur [12] : « Audiunt sermones tuos, et non faciunt eos, quia in canticum oris sui vertunt illos. » Unde liquet, quod illi sunt audiendo curiosi; non faciendo, desidiosi; cantando, contumeliosi.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in persona pœnitentis, verbum Dei perspicaciter considerantis, et con-

[1] *Job*, XXVII, 6. — [2] *Dan.*, IX, 18. — [3] *Ezech.*, XVI, 27. — [4] *Psal.* XXXV, 5. — [5] *Prov.*, XVII, 19. — [6] *Prov.*, XXIV, 2. — [7] *Deut.*, XXV, 19. — [8] *Eccli.*, XXIX, 20. — [9] *Hebr.*, XIII, 16. — [10] II *Paralip.*, XXXVI, 16. — [11] *Luc.*, IX, 26. — [12] *Ezech.*, XXXIII, 31.

(*a*) *Leg.* affatum. — (*b*) *Leg.* affectum.

siderando respirantis : *In justificationibus tuis;* ecce considerationis materia virtuosa : *Meditabor;* ecce forma studiosa : *Non obliviscar;* ecce causa motiva affectuosa : *Sermones tuos;* ecce consummatio fructuosa.

CAPITULUM SECUNDUM.

VERSICULUS PRIMUS.

17. *Retribue servo tuo*, etc. Hic incipit secundum capitulum, quod præsentat secundum ferculum. In primo capitulo fuit beatitudo præmissa; in isto retributio est submissa. Si quæris ordinis causam, ad illum pervenitur per istam. Istud capitulum distinguitur per hunc modum. Justorum (*a*) retributio prius ipsos excitat per amorem, quorum excitatio describitur in primo octonario. Consequenter eos exercitat per laborem, quorum exercitatio describitur in secundo. Et quoniam ad retributionem illam per laborem intratur quasi per januam, inde est quod a Gimel littera, quæ interpretatur retributio, inchoatur octonarius primus : et a Daleth, quæ interpretatur janua, initiatur secundus. Distinguitur autem primus octonarius, quia sicut oculata fide videmus, hujusmodi excitati plerumque fervescunt interius in affectu, quorum fervorem declarat quaternarius primus; sed tepescunt exterius in effectu, quorum teporem manifestat secundus. Distinguitur nihilominus et quaternarius primus secundum quatuor gradus, quibus ad præfatam retributionem pervenire nititur justorum affectus : quorum primus et summus est superna delectatio; secundus, interna illuminatio; tertius, meritoria actio; quartus, gratuita dilectio. Et quidem ad supernam delectationem, per internam illuminationem; ad hanc autem, per meritoriam actionem; ad hanc autem, per gratuitam pervenitur dilectionem. Et quia illa sunt in affectione priora, quæ sunt affectabiliora : inde est quod in primo versiculo notatur fervor affectionis respectu supernæ delectationis; in secundo, respectu internæ illuminationis; in tertio, respectu meritoriæ actionis; in quarto, respectu gratuitæ dilectionis. Versiculus primus distinguitur secundum quod duo bona retributoria promittuntur, et duo meritoria bona præmittuntur, quorum præambula pertinent tam ad interiorem, quam ad exteriorem salutem; reliqua vero tam ad intrinsecam, quam ad extrinsecam servitutem.

Gimel. Daleth. Gradus quibus ad retributionem pervenitur.

(*a*) *Edit. Ven.* Istorum.

Articulus primus.

Ostendens ergo Propheta ex viri justi persona affectionis fervorem erga supernam delectationem, petit primo interioris hominis beatitudinem ad stolam animæ pertinentem, dicens : *Retribue servo tuo*; scilicet quantum ad interiorem hominem, quem formasti tibi servum ex utero. Unde notandum, quod Dominus retribuit, quantum ad istam retributionem, misericordiam, veritatem, bonitatem. Retribuit namque misericordiam, cum tribuit se tenendum; retribuit veritatem, cum tribuit se videndum; retribuit bonitatem, cum tribuit se fruendum. De primo [1] : « Nunc retribuet vobis Dominus misericordiam, » quasi diceret : Quia misericorditer tractatis dominum vestrum terrestrem, non ad oculum serviendo, sed voluntatem Dei faciendo, feliciter tenebitis Regem cœlestem. De secundo scribitur ibidem [2] : « Nunc retribuet vobis Dominus veritatem, » quasi diceret : Pro fideli visitatione domini vestri terrestris, recipietis felicem visionem regis cœlestis. Verba namque sunt David typum gerentis Regis cœlestis, ratione triplicis interpretationis : David enim interpretatur *misericors*, *aspectu desiderabilis*, *amicus*. Rex autem cœlestis dicitur misericors, in quantum tractabilis; aspectu desiderabilis, in quantum contemplabilis; amicus, in quantum delectabilis. De tertio [3] : « Justis retribuentur bona. » Retributio bonitatis est fruitio divinæ suavitatis.

Dominus quid retribuat. David.

Articulus secundus.

Postquam præmisit primum bonum retributorium, petendo interioris hominis beatitudinem ad stolam animæ pertinentem; consequenter addit secundum, petendo exterioris hominis beatitudinem ad stolam corporis attinentem, dicens : *Vivifica me*, scilicet quantum ad hominem exteriorem, retribuendo ei vitam immortalem. Sed nota, quod licet indivisa sint opera Trinitatis, vivificatio tamen corporis singulis potest appropriari personis : quia, sicut in evangelica veritate legimus, vivificat Pater, vivificat Filius, vivificat Spiritus sanctus. Pater quippe vivificat configurando potentiæ, quan-

[1] II *Reg.*, II, 6. — [2] Ibid. — [3] *Prov.*, XIII, 21.

tum ad impassibilitatem : [1] « Pater suscitat mortuos et vivificat. » Filius quoque vivificat configurando sapientiæ quantum ad claritatem [2] : « Et Filius quos vult vivificat. » Spiritus sanctus etiam vivificat configurando bonitati, quantum ad spiritualitatem [3] : « Spiritus est, qui vivificat. » « Seminatur » enim [4] « corpus animale, surget corpus spirituale. »

Articulus tertius.

Postquam præmisit, et præmittendo petivit bona retributoria; deinde, ne fortasse petitio sit frustratoria, hic promittit bona meritoria, et primo interiorem sermonum Dei custodiam spectantem ad servitutem intrinsecam, sic dicens : *Et custodiam*, scilicet quantum ad spiritualem custodiam. Et nota, quod sermones divinos debemus custodire intelligendo, diligendo, obediendo. Prima custodia sit in parte animæ intellectivæ; secunda, in affectiva; tertia, in effectiva. De prima [5] : « Quis sapiens, et custodiet hæc, et intelliget misericordias Domini? » Ecce custodia intellectivæ. De secunda [6] : « Custodivit anima mea testimonia tua, et dilexit ea vehementer : » ecce custodia affectivæ. De tertia [7] : « Etenim servus tuus custodit ea, in custodiendis illis retributio multa : » ecce custodia effectivæ. Denique, postquam promisit bonum meritorium primum, scilicet interiorem sermonum custodiam, spectantem ad servitutem intrinsecam, promittere videtur secundum, videlicet sermonum audientiam, respicientem servitutem extrinsecam, sic dicendo :

Sermones divini custodiendi.

Articulus quartus.

Sermones tuos, scilicet quos audiam. Et nota, quod sermones Domini libenter audire debemus propter tres speciales effectus : ut pote quia sanant, vim scilicet concupiscibilem; illuminant, vim scilicet rationalem; armant, vim scilicet irascibilem. De primo [8] : « Neque herba, neque malagma sanavit illos; sed tuus, Domine, sermo, qui sanat omnia : » ecce sermonem sanantem. De secundo dicit Propheta [9] : « Declaratio sermonum tuorum illuminat : » ecce sermonem illuminantem. De tertio [10] : « Singulos illorum armavit non clypei, aut hastæ munitione, sed sermonibus optimis ; » ecce sermonem armantem.

Sermones Domini cur libenter audiendi

Epilogus.

Dicit ergo Propheta ex viri justi persona, exprimens affectionis fervorem erga supernam delectationem : *Retribue servo tuo*, scilicet interiorem beatitudinem ad stolam animæ pertinentem; *Vivifica me*, quantum ad beatitudinem exteriorem ad stolam corporis attinentem, ecce bona retributoria, quæ promittit. Sequitur : *Et custodiam*, videlicet quantum ad interiorem custodiam, quæ spectat ad servitutem intrinsecam; *Sermones tuos*, scilicet, quos audiam per exteriorem audientiam, quæ respicit servitutem extrinsecam : ecce bona meritoria, quæ promittit.

VERSICULUS II.

18. *Revela oculos meos*, etc. Versus præambulus præostendit fervorem affectionis respectu supernæ delectationis; versus iste insinuare intendit fervorem ipsius affectionis respectu internæ illuminationis. In quo notare possumus quatuor gradus speculationis : utputa lectionem, admirationem, investigationem, illuminationem. Lectio pertinet ad Scripturas; admiratio ad figuras; investigatio ad mysticas operturas; illuminatio ad theoricas aperturas. Cum enim legimus Scripturas, cum miramur Scripturarum figuras, cum scrutamur, et nudare conamur figurarum mysticas operturas; apparet nobis nuda veritas per quasdam theoricas aperturas. Cæterum, quia secundum appetibilium ordinem posteriora prius movent, et ideo priorem locum obtinent; propterea Propheta sequens appetibilium ordinem, procedit in præsenti versiculo ordine retrogrado; in primis ordinans illuminationem, deinde investigationem, post admirationem, et inde lectionem. Nos autem, ratione doctrinæ, converso procedemus ordine.

Speculationis gradus quatuor.

Articulus primus.

De lege tua. Hoc dicitur quantum ad actum lectionis, quæ prior est secundum ordinem speculationis, licet posterior secundum affectionis. Plane lex a legendo dicitur; unde per legem lectio denotari dignoscitur. Et nota, quod in hac lege debemus legere tripliciter, videlicet prudenter, frequenter, patenter : ut intellectus imbuatur, affectus moveatur, proximus instruatur. De primo [11] : « Legerunt in libro

Lex. In lege quomodo legendum.

[1] *Joan.*, v, 21. — [2] Ibid. — [3] *Joan.*, vi, 63. — [4] I *Cor.*, xv, 44. — [5] *Psal.* cvi, 43. — [6] *Psal.* hoc, 167. — [7] *Psal.* xviii, 12. — [8] *Sap.*, xvi, 12. — [9] *Psal.* hoc, 130. — [10] II *Mach.*, xv, 11. — [11] II *Esdr.*, viii, 8.

legis Dei distincte et aperte ad intelligendum, et intellexerunt cum legeretur; » ecce prudens lectio, qua imbuitur legentis ratio. De secundo [1]: « Legerunt in volumine legis Domini Dei sui quater in die, et quater in nocte confitebantur et adorabant Dominum Deum suum : » ecce frequens lectio, qua movetur affectio. De tertio [2] : « Leges verba legis hujus coram omni Israel, audientibus illis, » etc. : ecce patens lectio, qua instruitur audientium multitudo.

Articulus secundus.

Mirabilia. Hoc scribit quantum ad actum admirationis. Actui enim lectionis succedit actus admirationis, quia dum legimus Scripturas, statim incidimus in figuras. Et nota, quod ista figurarum mirabilia sunt triplicia, quia quædam sunt mirabilia quantum ad usum; quædam, quantum ad auditum; quædam, quantum ad intellectum. Primum pertinet ad figurales operationes; secundum, ad figurales locutiones; tertium, ad figurales visiones. De primo [3]: « Mirabilia opera Altissimi solius, et gloriosa, et absconsa, et invisa opera illius : » ecce mirabilia figuralium operationum, quia visibiles Dei facturæ, invisibilium sunt figuræ. Unde Dionysius, in epistola ad beatum Joannem apostolum in Pathmos insulam relegatum : « Vere, inquit, manifeste imagines sunt visibilia invisibilium. » Idem quoque in epistola ad Titum : « Apparentis, inquit, omnis mundi operatio est invisibilium Dei propositio. » De secundo : « Mirabilia testimonia tua : » ecce mirabilia figuralium lectionum. De tertio [4] : « Dixi viro, qui indutus erat lineis, qui stabat super aquas fluminis : usquequo finis horum mirabilium ? » ecce mirabilia figuralium visionum.

Figurarum mirabilia triplicia.

Articulus tertius.

Et considerabo. Hic tangitur actus investigationis. Actui admirationis succedit actus investigationis. Cum enim in lectione Scripturæ nobis occurrunt figuræ, in quibus est operta sive velata veritas per quasdam metaphoricas operturas, considerantes investigamus, et velaturas hujusmodi deponere laboramus. Sed nota, quod consideratio ista facienda est cum diligentia, vehementia, reverentia : utpote diligenter explorando, vehementer laborando, reverenter orando. Quorum primum insinuatur, ubi dicitur [5] : « Diligentius præparate, et curiosius agite, et considerate locum, ubi sit pes ejus. » Hic notantur tria diligentiæ præfatæ congruentia, utpote præparare rationem figuræ, agere continuationem Scripturæ, considerare pedem litteræ, ne quid inveniatur proposito repugnare. Sed forte dicetur ab aliquo, quod non sic est in prædicto eloquio. Imo proculdubio : sunt enim verba Saulis, in Gabaa existentis, Ziphæos rogantis de traditione David in deserto Ziph in colle Hachilæ latitantis. Saul interpretatur *abusio*, quod non convenit nisi stulto; Gabaa *collis altitudo*, quod alto convenit officio; Ziphæi *florentes* vel *germinantes*, quales sunt sapientes; David *aspectu desiderabilis*, qualis est sapientia salutaris; Ziph *flos* interpretatur, per quod flos scientiarum significatur; Hachilæ *suscipiens eum*, quod est altum ejusdem scientiæ sacramentum. Quid ergo volunt hæc omnia et verba circumadjacentia, nisi quod stultus in alto officio constitutus, sapientes rogat, ut per eos sapientia salutaris in scientiarum flore, in figurali secreto latitans, patefiat, præparando rationem figuræ, agendo continuationem Scripturæ, considerando pedem litteralis lecturæ? Quod etsi faciendum pensetur, quia tamen non ex charitate, sed ex cupiditate requiritur, mancipare effectum non meretur, sicut David in præmisso loco quæsitus legitur, non inventus. Multa quoque tam præcedentia, quam sequentia possunt præhabitæ coaptari sententiæ; quia, sicut Dionysius in *Angelica Hierarchia* [6] : « Non dubitabit perspicax animus pulchre invisibilibus adunare visibilia. » Secundum innuitur, ubi legitur [7] : « Mittite in Cedar, et considerate vehementer. » Cedar *tenebræ* vel *nigredo* interpretatur, per quod tenebrosa sententia designatur. Ad investigandam autem sententiam tenebrosam, oportet mittere intelligentiam luminosam, et vehementiam studiosam. Tertium notatur, ubi scribitur [8] : « Quis consideravit verbum illius, et audivit ? » In quo notare possumus, quanta reverentia, et reverenti instantia debemus Dominum prævenire, ut valeamus reserare et erudire, quæ nec considerare sufficimus, nec audire : quia profecto in talibus plus proficit oratio, quam meditatio : imo secure audeo dicere, quod brevitas orationis nonnunquam impetrat quod prolixitas meditationis non penetrat.

Consideratio sacræ scripturæ qualis. — *Saul.* — *Gabaa.* — *Ziphæi.* — *David.* — *Ziphæi.* — *Hachilæ* — *Cedar.* — *Orationis vis.*

[1] II Esdr., IX, 3. — [2] *Deut.*, XXXI, 11. — [3] *Eccli.*, XI, 4. — [4] *Dan.*, XII, 6. — [5] I *Reg.*, XXIII, 22. — [6] Dion., *de cœl. Hierarch.*, c. 1. — [7] *Jerem.*, II, 10. — [8] Ibid., XXIII, 18.

Articulus quartus.

Revela oculos meos. Hic exprimitur actus illuminationis, quæ perficit actum investigationis. Tunc enim veritatis investigatio est perfecta, cum veritas est detecta. Tunc veritas investigantem illuminat, cum ille velamina veritatis eliminat. Revelatio ergo est illuminatio quæ petenda (*a*) proponitur, quia magis ad divinum beneficium, quam ad humanum ingenium pertinere dignoscitur. Et nota, quod tripliciter revelatur veritas quantum ad mysticas intelligentias, utputa quantum ad allegorias, tropologias, anagogias. Prima pertinet ad credenda; secunda, ad operanda; tertia, ad speranda. De prima revelatione, ubi dicitur de Domino [1] : « Ipse revelat profunda et abscondita, et novit in tenebris constituta; » ubi loquitur Daniel de adventu Christi, et regni christiani : unde pertinet ad allegoriam. De secunda, ubi dicitur ab Angelo [2] : « Opera Dei revelare et confiteri honorificum est; » ubi loquitur de pietatis operibus, quæ operatur in justis Dominus : unde pertinet ad tropologiam. De tertia legitur, ubi dicitur [3] : « Vox Domini præparantis cervos, et revelabit condensa; » ubi loquitur de illuminatione speculativorum, et speculatione cœlestium secretorum : unde pertinet ad anagogiam.

Epilogus.

Dicit itaque Propheta loquens in viri justi persona, et exprimens affectus fervorem erga illuminationis splendorem : *Revela oculos meos,* quantum ad illuminationem pertinentem ad theoricas aperturas; *et considerabo,* quantum ad investigationem attinentem ad metaphoricas operturas; *Mirabilia,* quantum ad admirationem, quæ pertinet ad figuras; *De lege tua,* quantum ad lectionem, quæ pertinet ad Scripturas.

VERSICULUS III.

19. *Incola ego sum,* etc. Sicut versus præcedens innuebat affectionis fervorem erga internam illuminationem; sic præsens innuit ejusdem fervorem erga meritoriam actionem. Appetitus autem cœlestium parit contemptum terrestrium. Quibus enim divina sapiunt, eis mundana desipiunt. Unde nimirum quatuor consideranda concurrunt circa præsentem versiculum : videlicet, affectus *fastidium* circa terrenum *studium,* et ipsius *incendium* circa divinum *imperium.* In fastidio onerositas; in studio infructuositas; in incendio, vel incenso desiderio, virtuositas; in imperio fructuositas.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur in viri justi persona : *Incola ego sum,* per hoc innuens affectum fastidiosum, et incolatum onerosum. Unde nota, quod viri justi conversantes in cœlis secundum hominem interiorem, in terris secundum exteriorem, sunt in cœlis sicut cives, in terris sicut hospites : ibi sicut indigenæ; hic autem sicut incolæ. Tales autem incolæ in incolatu præsentis miseriæ solent tædio affici occasione triplici : tum quia nonnullos inveniunt dyscolos; tum quia multos malevolos; tum quia paucos benevolos. Primi nolunt prodesse; secundi volunt obesse; tertii vellent, si valerent, prodesse. De primo [4] : « Ne contendas adversus hominem incolam (*b*) frustra, cum ipse nihil tibi mali fecerit. » Hic prohibetur filiis hujus sæculi, ne fiant adversus incolas dyscoli. De secundo [5] : « Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est : habitavi cum habitantibus Cedar. » Cedar interpretatur *tenebræ* : habitantes Cedar sunt tenebrarum filii, videlicet malevoli : unde liquet, quam molestum sit incolis habitare cum malevolis. De tertio [6] : « Cum essent numero brevi, paucissimi et incolæ ejus. » De benevolis loquitur, in quibus paucitas numero scilicet, perpaucitas merito reperitur. Cedar.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subdit Propheta : *In terra,* per hoc indicans terrenam studiositatem, et ipsius infructositatem. Terra quippe sunt, qui terrena sapiunt. Terra quoque terrena est sapientia, non propter terrenam substantiam, sed propter terrenam circumstantiam; et universaliter terra dicuntur, quicumque tali circumstantia vestiuntur. Hujus terræ, id est, terrenæ sapientiæ studia sunt infructuosa, imo periculosa, propter quadruplicem rationem : Terrenæ sapientiæ studia infructuosa et periculosa.

[1] *Dan.*, II, 22. — [2] *Tob.*, XII, 7. — [3] *Psal.* XXVIII, 9. — [4] *Prov.*, III, 30. — [5] *Psal.* CXIX, 5. — [6] *Psal.* CIV, 12. — (*a*) *Edit. Ven.* petendo. — (*b*) *Vulg. non habet* incolam. *Apud LXX sic legitur* : Μὴ φιλεχθρήσῃς πρὸς ἄνθρωπον μάτην, μήτι σε ἐργάσηται κακόν ; id est : *Noli inimicitias exercere adversus hominem sine causa, ne quid tibi operetur malum* : quod magis convenit cum hebræo.

videlicet propter agitationem, commotionem, contritionem, confractionem: agitant enim intelligentiam, commovent concupiscentiam, conterunt conscientiam, confringunt innocentiam. De primo [1]: « Agitatione agitabitur terra, » quasi dicat: Agitatione terrenæ sapientiæ per diversa studia agitabitur terrena intelligentia. Quid enim, nisi terrena cogitant, quos studia terrena agitant? De secundo [2]: « Commotione commovebitur terra, » quasi dicat: Commotione terrenæ intelligentiæ commovebitur terrena concupiscentia. Nam qui tota die considerant terrestria, quid desiderant, nisi terrestria? De tertio [3]: « Contritione conteretur terra, » quasi dicat; contritione terrenæ concupiscentiæ conteretur terrena conscientia: cum enim paulatim dissolvitur concupiscentiæ pronitas, pedetentim resolvitur conscientiæ bonitas. De quarto [4]: « Confractione confringetur terra, » quasi dicat: Confractione terrenæ conscientiæ confringetur terrestrium innocentia: faciliter enim confringitur innocentia, quæ non constringitur a conscientia: conscientia vero, quæ non stricta, sed resoluta est, quomodo constringere potest?

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, addit: *Non abscondas a me.* Per hoc intimat desiderii æstuationem, et ipsius virtuositatem. Petit enim affectuose, quod appetit virtuose: nisi enim appeteret amplecti, non peteret non abscondi. Nec insulse dicit: *Non abscondas a me*: ac si diceret aperte: Non abscondas tua a me, qui non abscondo mea a te. Et nota, quod tria præcise debemus non abscondere, cum opportunitas id videtur exigere: ut puta justitiam immissam, injustitiam permissam, pecuniam commissam. Primum potissime non debemus abscondere in contritione; secundum in confessione; tertium in satisfactione. De primo [5]: « Justitiam tuam non abscondi in corde meo, » scilicet plane contrito et humiliato, quasi diceret: Non abscondi justitiæ tuæ aspectum, per quam contrivi injustitiæ meæ affectum. Qualiter enim possem conterere radicem injustitiæ in mortariolo conscientiæ, nisi tuæ pistillo justitiæ? De secundo [6]: « Delictum meum cognitum tibi feci, » etc., quasi diceret: Notum feci delictum omissionis, nec abscondi injustitiam commissionis, ne tu abscondas gratiam remissionis: non debet

Tria non sunt abscondenda.

ergo abscondere peccator miseriam, ne abscondat Salvator misericordiam. De tertio [7]: « Perde pecuniam propter fratrem et amicum, et non abscondas illam sub lapide in perditionem, » quasi dicat: *Perde* temporalem retributionem, non præstolando *pecuniam*, peccata eleemosynis redimendo; *propter fratrem et amicum*, id est, propter fraternitatis amorem pauperi succurrendo; *et non abscondas illam sub lapide*, id est, lapideo corde, cor tuum quasi lapidem indurando; *in perditionem*, id est, vitam beatam perdendo. Felix ergo, qui perdit pecuniam, ut cum ea perdat miseriam. Infelix, qui perdit vitam æternalem, ne perdat pecuniam temporalem.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superaddit: *Mandata tua*; per hoc implicans divinum imperium, et fructum ejus nimium. Mandata quippe divina sunt nimium fructuosa: unde pro sua præcellentia dicuntur via, veritas, vita: via, scilicet in patriam nos reducens; veritas, in patriam nos conducens; vita, in patriam nos inducens. De primo [8]: « Viam mandatorum tuorum cucurri: » ecce quia mandata sunt via. Hanc viam currimus internis pedibus, ut ad patriam, a qua decidimus per inobedientiam, recurramus per obedientiam. De secundo [9]: « Omnia mandata tua veritas. » Mandata dicuntur veritas, quia lucentia sicut veritas, quia ducentia per justitiæ semitas. De tertio [10]: « Scio quia mandatum ejus vita æterna est, » scilicet causaliter: nam mandatum est causa vitæ æternæ, nec solum meritoria, sed et introductoria, dicente Domino in eodem capite [11]: « Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. »

Mandata divina.

Epilogus.

Dicit itaque Propheta: *Incola ego sum*, quantum ad fastidium onerosum; *In terra*, quantum ad studium infructuosum; *Non abscondas a me*, quantum ad desiderium virtuosum; *Mandata tua*, quantum ad imperium fructuosum.

VERSICULUS IV.

20. *Concupivit anima mea*, etc. Enucleatus est in præmissis fervor affectionis respectu supernæ delectationis, respectu internæ illuminationis, respectu meritoriæ actionis, sicut patet in tribus

[1] *Isa.*, XXIV, 20. — [2] Ibid., 19. — [3] Ibid. — [4] Ibid. — [5] *Psal.* XXXIX, 11. — [6] *Psal.* XXXI, 5. — [7] *Eccli.*, XXIX, 13. — [8] *Psal.* hoc, 32. — [9] Ibid., 86. — [10] *Joan.*, XII, 50. — [11] Imo *Matth.*, XIX, 17.

versiculis prænotatis; hic ostenditur fervor affectionis respectu gratuitæ, seu gratificæ dilectionis. Dilectio talis dicitur esse actus inclytus, voluntate genitus, charitate vestitus, justitia nutritus, perseverantia custoditus. Ideoque, quantum mihi nosse permittitur, quadrupliciter in hoc versu describitur: videlicet in quantum gignitur, in quantum vestitur, in quantum nutritur, et in quantum custoditur. Voluntas est pariens; charitas vestiens; justitia nutriens; perseverantia custodiens.

Dilectio.

Articulus primus.

Vis audire voluntatem animæ parientem? Audi Prophetam dicentem: *Concupivit anima mea.* Quid est, *anima concupivit*, nisi, voluntas animæ parturiit: et quis parturientis fœtus, nisi dilectionis actus? Sed nota breviter, quod voluntas concupiscit, sive parturit tripliciter: videlicet irrationabiliter, rationabiliter, superrationabiliter. Primo modo parturit, quasi ex contagio passionis; secundo, quasi ex semine rationis; tertio, quasi ex semine unctionis. Prima concupiscentia prohibetur, cum dicitur [1]: « Non concupisces uxorem proximi tui, non domum, non agrum, » etc. Hic prohibetur concupiscentia irrationalis voluntatis, quæ parturit ex contagio sensibilis passionis. Secunda concupiscentia suadetur [2]: « Sicut modo geniti infantes rationabiles (*a*) sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem. » Hic suadet Apostolus rationabiliter rationabilibus concupiscentiam rationalem ex rationis consilio parientem, ut crescere valeant in concupiscentiam salutarem. Tertia concupiscentia recensetur per Prophetam, cum psallitur [3]: « Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini, » etc. Ecce supernaturalis concupiscentia voluntatis parientis ex donario, vel seminario unctionis, quæ concupiscit per cœlestium dilectionem, sed deficit propter dilationem. Ecce patet, quod actus dilectionis est rationalis, cum sit actus voluntatis, non sensualitatis. Voluntas enim est appetitus intellectivus, sicut sensualitas sensitivus; nec solum est rationalis actus, sed et rationaliter natus, cum sit ex rationis consilio, non ex passionis contagio procreatus. Verumtamen adhuc informis est et inermis, nisi superveniat concupiscentia superrationalis, quæ illum formet, tanquam virtus formalis, et armet, vel ornet, tanquam habitus spiritualis.

Voluntas tripliciter parit.

Voluntas. Sensualitas.

Articulus secundus.

Vis videre concupiscentiam concupiscentiæ supervenientem et supervestientem? Vide Psalmographum subscribentem: *Desiderare*, etc. Quid est desiderare, nisi concupiscere? Ecce concupiscentia superaddita concupiscentiæ, tanquam forma materiæ, scilicet concupiscentia charitatis, concupiscentiæ voluntatis: non dico successione temporis, sed distinctione originis; ut sit actus gratuitæ dilectionis, tam voluntati, quam charitati communis, productus materialiter ex consilio rationis, sed formaliter ex beneficio unctionis; ex rationali voluntate laudabilis, ex superrationali charitate remunerabilis. Sed nota, quod ex charitate tria debemus desiderare: videlicet divinam justitiam; divinam complacentiam; divinam cohærentiam. Primum desiderium est reformativum; secundum conformativum; tertium transformativum. De primo intelligitur quod legitur [4]: « Anima mea desideravit te in nocte. » Justificari namque desiderat, cum in lacrymis compunctionis pernoctat. De secundo non absurde accipitur, quod scribitur [5]: « O quam pulchra est casta generatio cum claritate! Immortalis est enim memoria illius: quoniam et apud Deum nota est, et apud homines. Cum præsens est, illam imitantur; et desiderant eam, cum se eduxerit, et in perpetuum coronata triumphat. » Quæ est ista tam pulchra, tam casta, tam clara generatio, nisi pulchritudo justitiæ, quam castitas concepit ex charitate, id est, beatissima Virgo de Spiritu sancto? Hujus revera immortalis est memoria: hujus apud Deum et homines celebris est notitia; hanc imitamur passam in terris, sibi compatientes; hanc desideramus coronatam in cœlis, sibi complacere studentes. De tertio patenter exponitur quod proponitur [6]: « Sub umbra illius, quem desideraveram, sedi, et fructus ejus dulcis gutturi meo. » Verba namque sunt sponsæ sedentis per vacationem sub umbra sponsi, per umbratilem speculationem desiderantis illius dilucidam contemplationem, et recipientis aliquam fruitionem.

Tria desideranda ex charitate

[1] *Deut.*, v, 21. — [2] I *Petr.*, II, 2. — [3] *Psal.* LXXXIII, 3. — [4] *Isa.*, XXVI, 9. — [5] *Sap.*, IV, 1, 2. — [6] *Cant.*, II, 3.

(*a*) *Vulg.* rationabile.

Articulus tertius.

Liquet itaque quomodo gratuitæ dilectionis actus gignitur et vestitur. Si volumus scire qualiter et nutritur, consideremus quod sequitur : *Justificationes tuas.* Ecce per optimam nutritionem ad nutriendam dilectionem propter triplicem rationem : quia justificatio mundificat, vivificat, salvificat : quorum primum pertinet ad imaginem ; secundum ad similitudinem ; tertium ad beatitudinem. De primo [1] : « Fiat cor meum immaculatum in justificationibus tuis : » ecce justificatio mundificans, imaginem reparando. De secundo [2] : « Non obliviscar justificationes tuas, quia in ipsis vivificasti me : » ecce justificatio vivificans, similitudinem comparando. De tertio [3] : « Salvum me fac, quoniam justificationes, » etc. : ecce justificatio salvificans ad beatitudinem præparando. Cæterum, quia parum proficit gratuitam dilectionem oriri, vestiri, nutriri, nisi proficiat custodiri ; pensandum est, quod dicit Propheta de ipsius custodia.

Justificatio.

Articulus quartus.

In omni tempore. Quid est *in omni tempore,* nisi continue ? Continuatio ergo temporis requiritur ad custodiam dilectionis : quod proprium est perseverantiæ finalis. Et nota, quod ista continuatio temporis debet esse trimembris : utputa mentalis, corporalis, vocalis ; ut omni tempore sit charitas in mente, castitas in corpore, laus in ore. De primo [4] : « Ama Dominum Deum tuum, et serva præcepta ejus omni tempore : » ecce custodia mentalis. De secundo [5] : « Omni tempore sint vestimenta tua candida. » Quæ est vestis candida, nisi conversatio casta ? Ecce custodia corporalis. De tertio [6] : « Omni tempore benedic Deum : » ecce custodia vocalis. »

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in viri justi persona, innuens fervorem respectu gratuitæ dilectionis : *Concupivit anima mea,* quantum ad voluntatem parientem ; *Desiderare,* quantum ad charitatem vestientem ; *Justificationes tuas,* quantum ad justitiam nutrientem ; *In omni tempore,* quantum ad perseverantiam custodientem.

VERSICULUS V.

21. *Increpasti,* etc. In præcedenti quaternario tractatum est de justorum fervore quantum ad interiorem affectum ; in præsenti quaternario tractatur de tepore justorum quantum ad exteriorem effectum. Iste tepor interdum evenire dignoscitur per effectum aspectum, et despectum : defectus subsequitur. In hoc primo versu adhibetur remedium contra teporem extrinsecum, vel defectum recogitandi quid postpositum, quid præpositum, quid omissum, quid admissum. Postpositus est timor increpans ; præpositus (*a*) tumor crepans ; omissus fervor maledicens ; admissus tepor malefaciens.

Articulus primus.

Increpasti; ecce prima vox ostendens, quid tepidus primo recogitat, quia timorem, quem postposuerat, per quem Deus peccantes increpat. Hic possumus notare, quod Deus per se vel suos videtur peccantes tripliciter increpare, videlicet potenter, prudenter, clementer : potenter increpat peccantes ex industria ; prudenter, peccantes ex ignorantia ; clementer, peccantes ex impotentia. De primo scribitur ab Apostolo [7] : « Sunt multi inobedientes, vaniloqui, seductores. » Et infra [8] : « (Quos tu) increpa dure, » ac si dicat : potenter peccantem, libenter et scienter, debes increpare potenter. De secundo [9] : « Abraham increpavit Abimelech propter puteum aquæ quem vi abstulerant servi illius. Responditque Abimelech : Nescivi, quis fecerit hanc rem, sed et tu non indicasti mihi. » Ecce quomodo peccans ignoranter increpatur prudenter ; quia veritas corrigit, quem severitas non constringit. De tertio canitur in Psalmo [10] : « Corripiet me justus in misericordia, et increpabit me ; » quasi dicat : Quia peccavi ex infirmitatis miseria, *corripiet me justus in misericordia, et increpabit me,* ex compassione, non ex indignatione : quia vera justitia habet compassionem ; falsa autem indignationem.

Deus tripliciter peccantes increpat.

Articulus secundus.

Superbos. Ecce secunda vox extra reserat, quod tepidus intra se considerat. Plane superbos considerat, quia superbire cœperat ; sed fuerat increpatus, et crepare desierat ; et ideo de superbis non superbe deliberat, quomodo cor eorum Deus timore increpat, quomodo cor

[1] *Psal.* hoc, 80. — [2] Ibid., 93. — [3] Ibid., 94. — [4] *Deut.*, XI, 1. — [5] *Eccli.*, IX, 8. — [6] *Tob.*, IV, 20. — [7] *Tit.*, I, 10. — [8] Ibid., 13. — [9] *Gen.*, XXI, 25 et seq. — [10] *Psal.* CXL, 5. — (*a*) *Edit. Ven.* propositus.

eorum tumore crepat, ut tumorem crepantem præponat, et timorem increpantem postponat. Superbi. Ideoque superbi sunt merito increpandi. Sed nota, quod sunt superbi mali, pejores, pessimi. Mala est superbia cordis, pejor oris, pessima operis. De primis [1] : « Sicut perdix inducitur in caveam, et ut capra in laqueum ; sic et cor superborum : » ac si aperte diceret : Sicut animalia tam volatilia, quam gressibilia, capiuntur, et illaqueantur ab hominibus, sic corda superborum tam contemplativorum, quam activorum, a dæmonibus. De mediis [2] : « Inter superbos semper jurgia sunt ; » unde vesicæ tumidæ similes sunt, quæ creparet, nisi ventum intrinsecum per jurgium eructaret. De ultimis [3] : « Superbus et arrogans vocatur indoctus, qui in ira operatur superbiam : » quasi diceret : Superbus, qui se doctum opinatur, tunc indoctus esse probatur, cum iratus superbiam operatur.

Articulus tertius.

Maledicti. Ecce tertia vox, quæ ostendit quid tepidus parvipendit, quia charitatis fervorem, maledicentis teporem. Vis audire quorum? Erudientium, audientium, custodientium. Primum pertinet ad prælatos ; secundum ad subditos : tertium ad universos. De primo [4] : « Maledictus, qui prohibet gladium suum a sanguine. » Gladius est verbum prædicationis ; sanguis, contagium prævaricationis. Gladius sanguinem effundit, cum verbum prædicationis contagium prævaricationis confundit. De secundo [5] : « Maledictus vir, qui non audierit verba pacti hujus, quod præcepi patribus vestris. » Istud pactum non audiunt, qui a veritate doctrinæ auditum avertunt, et ad fabulas se convertunt. De tertio [6] : « Maledictus, qui non permanet in sermonibus legis hujus, nec ea opere perficit. » Permanere pertinet ad affectum ; perficere, ad effectum.

Articulus quartus.

Qui declinant a mandatis tuis. Ecce vox ultima, quæ determinat quod tepidus a mandatis tanquam a via veritatis declinat. Et nota, quod diversi declinant diversimode : quidam namque declinant cum bove calcitrante ; quidam cum vacca lasciviente ; quidam cum asina locum dante. Prima declinatio est immatura ; secunda impura : sed tertia secura. De primo [7] : « Calcitrabant boves, et declinaverunt arcam. » Tales sunt motus brutales et immaturi, qui dum rationi recalcitrant, arcam sanctificationis inclinant. De secundo [8] : « Sicut vacca lasciviens, declinavit Israel. » Tales sunt affectus bestiales impuri, qui derelinquentes disciplinam, declinant ad ruinam. De tertio, ubi dicit Angelus ad Balaam [9] : « Nisi asina declinasset a via dans locum resistenti, te occidissem, et illa viveret. » Sed quid hoc ad propositum ? Multum quidem per omnem modum ; nam *Balaam* significat appetitum superiorem, sive Balaam. rationalem ; *asina* inferiorem, sive animalem ; Asina. *via*, errorem : *declinatio*, timorem ; *Angelus*, correctionem. Dicit ergo Angelus, id est, corrector, quod nisi asina, id est, appetitus inferior, a viæ suæ errore declinasset præ timore, appetitus superior mortuus fuisset morte spirituali, et inferior viveret vita carnali.

Epilogus.

Et hoc est, quod dicit Propheta in persona viri justi, propter effectus sui aspectum et despectum, in defectum seu teporem delapsi, et defectum hujusmodi interius coram Deo recogitantis, et dicentis : *Increpasti*, per timorem increpantem, quem postposui ; *Superbos*, per tumorem crepantem, quem præposui ; *Maledicti*, per fervorem maledicentem, quem omisi ; *Qui declinant a mandatis tuis*, per teporem malefacientem, quem admisi.

VERSICULUS VI.

22\. *Aufer a me opprobrium*, etc. Vir justus, qui propter justitiæ suæ effectum ab aliis aspectum et despectum deciderat in teporis seu pusillanimitatis defectum, in præcedenti versiculo remedium adhibuit contra hujusmodi defectum, ipsum humiliter recogitando. In præsenti vero remedium adhibet contra despectum, impatientiæ suæ solatium divinitus flagitando. Unde versiculi præsentis videtur esse continentia quadrimembris : primo namque notatur impatientia ; secundo impatientiæ causa, scilicet contumelia ; tertio contumeliæ causa, videlicet calumnia ; quarto calumniæ occasio, quæ fuit justitiæ observantia. Quorum primum pertinet

[1] *Eccli.*, XI, 32. — [2] *Prov.*, XIII, 10. — [3] *Prov.*, XXI, 24. — [4] *Jerem.*, XLVIII, 10. — [5] Ibid., XI, 3. — [6] *Deut.*, XXVII, 26. — [7] II *Reg.*, VI, 6. — [8] *Ose.*, IV, 16. — [9] *Num.*, XXII, 33.

ad affectum; secundum ad afflatum; tertium ad despectum; quartum ad effectum.

Articulus primus.

Impatientia igitur prænotatur, cum dicitur : *Aufer a me.* Petens enim auferri impatientiæ suæ causam, præsupponit impatientiam fuisse causatam. Unde rogat auferri causam illius, quatenus, ablata causa, auferatur effectus. Nam proculdubio, nisi sentiret illationem, non peteret ablationem, dicendo : *Aufer a me.* Et nota,
Impatientia. quod non insulse petit impatientiam auferri a se triplici ratione : quoniam impatientia est impietas, iniquitas, et infirmitas : per respectum ad Deum, ad proximum, ad seipsum. De primo competenter accipitur, quod dicitur [1] : « Aufer impietatem de vultu regis, et firmabitur justitia thronus ejus : » ac si diceretur apertius : *Aufer impietatem* impatientiæ de rationis facie respectu superiorum, *et justitia firmabitur thronus ejus* respectu inferiorum; quia si pietatem habet ad suum superius, non habebit impietatem ad suum inferius. De secundo congruenter intelligitur, quod scribitur [2] : « Convertimini ad Dominum, et dicite ei : Omnem aufer iniquitatem. » Quod ait : *Convertimini*, accipitur respectu sui; quod addit : *ad Dominum*, respectu Dei; quod autem superaddit : *Et dicite ei, omnem aufer iniquitatem,* respectu proximi. De tertio condecenter exponitur, quod proponitur [3] : « Auferet a te Dominus omnem languorem, et omnes infirmitates Ægypti pessimas. » Languor pertinet ad perversitatem concupiscentiæ; sed infirmitas pessima, ad perversitatem conscientiæ, quæ nonnunquam accidit peccato impatientiæ.

Articulus secundus.

Impatientiæ causa, scilicet contumelia subnotatur, cum dicitur : *Opprobrium* : quia nimirum propter opprobria exprobrantium plerumque justi corruunt in impatientiæ vitium. Et nota
Opprobrium triplex cavendum bonis. triplex opprobrium, quod specialiter est cavendum a bonis : videlicet opprobrium remissionis, omissionis, et commissionis. In primo debilitas; in secundo sterilitas; in tertio quasi gentilitas. Ad primum respicit, quod David dicit [4] : « Nunc vadam, et auferam opprobrium populi, » videlicet opprobrium debilitatis. Populus debilis est, qui adversus Philisthæum, id est, diabolum, dimicare non potest. Ad secundum opprobrium aspicit, quod Rachel ait [5] : « Abstulit Deus opprobrium meum, » videlicet opprobrium sterilitatis. Steriles dici possunt, qui sic contemplationis gratiam diligunt, quod actionis fructum negligunt. Ad tertium spectat, quod Dominus asseverat [6] : « Hodie, inquit, abstuli opprobrium Ægypti a vobis, » hoc est opprobrium gentilitatis. Quasi gentiles possunt dici, qui non sunt a carnalibus desideriis circumcisi.

Articulus tertius.

Contumeliæ causa, ut puta calumnia denotatur, cum additur : *Et contemptum*, quia nonnunquam in contumelias proximorum irruunt, qui abjectas eorum circumstantias calumniari non metuunt. Et nota, quod calumniatorum contemptus versari solet circa triplices proximorum defectus : utpote circa defectus corporales, temporales, morales : quorum primi pertinent ad defectum naturæ; secundi, ad defectum fortunæ; tertii, ad defectum prudentiæ. Primo modo loquitur Lia [7] : « Quoniam audivit Dominus me haberi contemptui, dedit Dominus etiam istum mihi. » Ecce contemptus corporalis defectus pertinentis ad naturam. Secundo modo loquitur Sapiens [8] : « Hoc est pessimum inter omnia quæ sub sole fiunt, quod eadem cunctis eveniunt : unde et corda filiorum hominum implentur malitia et contemptu in vita sua. » Ecce contemptus temporalis defectus, spectantis ad fortunam. Tertio modo loquitur Salomon [9] : « Doctrina sua cognoscitur vir; qui autem vanus et excors est, patebit contemptui. » Ecce contemptus moralis defectus respicientis ad prudentiam.

Articulus quartus.

Effectus justitiæ, qui fuit occasio calumniæ, connotatur, cum superadditur : *Quia testimonia tua exquisivi.* Testimonia Dei exquirit, qui per Dei testimonia Deum perquirit. Quæ sunt hæc testimonia, nisi virtutum moralium et intellectualium exercitia, divinæ voluntati et veritati attestantia? Talia Dei testimonia justus exquisivit, cum ipsum per calumniatorem Satanas expetivit. Et nota, quod Deus solet exquiri tripliciter : videlicet intellectualiter, affectualiter, manualiter; id est, considerando, desiderando, operando. De exquisitione prima Psalmogra- Deus tripliciter exquiritur.

[1] *Prov.*, xxv, 5. — [2] *Ose.*, xiv, 3. — [3] *Deut.*, vii, 15. — [4] I *Reg.*, xvii, 36. — [5] *Gen.*, xxx, 23. — [6] *Jos.*, v, 9. — [7] *Gen.*, xxix, 33. — [8] *Eccle.*, ix, 3 — [9] *Prov.*, xii, 8.

phus ait ita [1] : « Exquisivit te facies mea. » Quæ est facies illa, nisi superior rationis facies, quæ est divinorum speculativa? De secundo psallit Propheta [2] : « In toto corde meo exquisivi te. » Per cordis totalitatem possumus accipere perfectam voluntatem, quia secundum Philosophum [3], *totum et perfectum idem* : licet illud verbum aliter possit exponi, sicut superius est expressum. Hic enim totum exponitur collective; sed superius divisive. De tertio dicit Psalmographus [4] : « Deum exquisivi manibus meis, » id est, manualibus pietatis exercitiis.

Epilogus.

Ait ergo justus propter contumeliam et calumniam prolapsus in impatientiam, petens divinitus impatientiæ suæ, tanquam infirmitatis pessimæ, medicinam : *Aufer a me*, propter impatientiam causatam in me, pertinentem ad affectum ; *Opprobrium*, quantum ad contumeliam, impatientiæ causam, attinentem ad affatum; *Et contemptum*, quantum ad calumniam, contumeliæ causam, spectantem ad despectum; *Quia testimonia tua exquisivi*, quantum ad justitiam, calumniæ occasionem non datam, sed acceptam, respicientem effectum.

VERSICULUS VII.

23. *Etenim sederunt principes*, etc. Viri justi animus tepefactus propter inspectionem et despectionem laudabilis actus, adhibito remedio circa tepefactionem et despectionem; hic adhibetur remedium circa inspectionem, meditando miserabilem inspectorum abusionem. Unde profecto in præsenti versiculo notantur inspectores inordinati, et perversi ordine perverso, sive retrogrado, tanquam curiosi, murmurosi, furiosi, et injuriosi. Quæris quomodo? Curiosi, suspicando; murmurosi, mordicando; furiosi, alienum jus sibi vendicando; injuriosi, alienam justitiam temerarie judicando.

Articulus primus.

Inspectorum injuriositas elucescit, cum Psalmista præmittit : *Etenim sederunt*; ac si diceret : Non est mirabile si despexerunt, quia miserabiliter inspexerunt. *Etenim sederunt*, tanquam judices; sed temere sederunt, quia temerarie judicantes, et alienæ justitiæ præjudicantes. Et nota, quod judicum est sedere, sed diversorum diversimode. Quidam sedent ad judicandum justitiam, dissipandum malitiam, consolandum tristitiam, persequendum innocentiam : quorum primum pertinet ad justitiæ sinceritatem; secundum, ad severitatem; tertium, ad pietatem; quartum, ad impietatem. De primo [5] : « Fecit Salomon domunculam, in qua sedebat ad judicandum, » scilicet justitiam : ecce sinceritas. De secundo [6] : « Rex, qui sedet in solio judicii, dissipat omne malum intuitu suo : » ecce severitas. De tertio [7] : « Cum sederem, quasi rex, circumstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator : » ecce pietas. De quarto [8] : « Sedit Demetrius (qui interpretatur nimium persequens) super sedem regni sui : » ecce impietas.

Judices diversis modis dicuntur sedere.

Demetrius.

Articulus secundus.

Furiositas innotescit, cum Propheta subjungit : *Principes*. Quo pacto? non de jure, sed de facto; non ordinaria jurisdictione, sed temeraria usurpatione. Unde non est mirabile, si sederunt judicantes injuriose, qui facti fuerunt principes furiose. Et nota de talibus furiosis principibus, quod comparantur ursis esurientibus, leonibus rugientibus, et lupis rapientibus. Habent enim similitudinem ursorum esurientium, propter furiosum desiderium; leonum rugientium, propter furiosum eloquium; luporum rapientium, propter furiosum exercitium. De primo [9] : « Ursus esuriens, princeps impius super populum pauperem : » ecce furiosa voracitas. De secundo [10] : « Principes ejus in medio ejus, quasi leones rugientes : » ecce furiosa minacitas. De tertio [11] : « Principes ejus in medio illius, quasi lupi rapientes prædam : » ecce furiosa rapacitas.

Principes furiosi quibus comparentur

Articulus tertius.

Murmurositas quæque clarescit, cum Psalmographus ipse subnectit : *Et adversum me loquebantur*. Adversa locutio est murmurantium oblocutoria mordicatio. Et nota, quod loquentes murmurose loquuntur male, aspere, et temere : male quidem propter malignitatem materialem, quia loquuntur de malo; aspere autem propter asperitatem formalem, quia non solum loquuntur de malo, sed etiam malo modo; temere vero propter temeritatem finalem, quia

[1] *Psal.* XXVI, 8. — [2] *Psal.* hoc, 10. — [3] Arist., *de Cœl.*, lib. I. — [4] *Psal.* LXXVI, 3. — [5] III *Reg.*, VII, 8. — [6] *Prov.*, XX, 8. — [7] *Job*, XXIX, 25. — [8] I *Mach.*, VII, 4. — [9] *Prov.*, XXVIII, 15. — [10] *Sophon.*, III, 3. — [11] *Ezech.*, XXII, 27.

non tantum loquuntur de malo, et modo malo, sed etiam fine malo. De primo [1] : « Simon autem pecuniarum et patriæ delator male loquebatur de Onia; » plane male loquebatur, quia de malo loquebatur, et malitia erat loquendi materia. De secundo, ubi dixit Dominus ad Laban [2] : « Cave, ne quidquam aspere loquaris contra Jacob : » ubi prohibetur non loquendi materies, sed maneries. De tertio [3] : « Ne temere quid loquaris, neque cor tuum sit velox ad proferendum sermonem coram Deo. » Hic prohibetur temerarius loquendi finis, vel intentio, qui non patet audienti, sed Deo.

Articulus quartus.

Curiositas vero patescit, cum Psalmographus superaddit : *Servus autem tuus exercebatur in justificationibus tuis:* ac si diceretur apertius : *Servus tuus exercebatur in tuis justificationibus;* sed servi satanæ suspicantes sinistre, exercebantur in suis mordicationibus. Et nota de servis satanæ, qualiter oporteat eos exercere. Nam servorum hujuscemodi, quidam sunt mali, quidam pejores, quidam pessimi : quorum primos oportet opere inclinare; secundos verbere disciplinare : tertios latere sanguinare. De primis [4] : « Servum inclinant operationes assiduæ : » ecce servi mali et pigri inclinatio. De secundis idem [5] : « Panis, et disciplina, et opus servo; » ecce servi pejoris disciplinatio. De tertiis [6] : « Servo pessimo latus sanguinare; » ecce servi pessimi sanguinatio.

Servi satanæ.

Epilogus.

Dicit ergo vir justus ab injustis inspectus et despectus, inspectores suos non despiciens, sed inspiciens, non exterius recitando, sed interius meditando, abusiones eorum qui temere despexerunt, quia temerarie inspexerunt : *Etenim sederunt*, tanquam injuriosi judices alienam justitiam temere judicantes; *Principes*, tanquam furiosi usurpatores, alienum jus sibi temere vendicantes; *et adversum me loquebantur*, tanquam murmurosi, actiones meas mordicantes; *servus autem tuus exercebatur in tuis justificationibus*, licet aliter videatur aliquibus, qui erant curiose suspicantes.

VERSICULUS VIII.

24. *Nam et testimonia tua*, etc. Quia viri justi defectus traxit originem ex despectu, et despectus ex affectu; et aspectus ex effectu; idcirco adhibendis remediis circa despectum et aspectum, sicut in tribus prænotatis versiculis plenius est expressum; in hoc quarto versiculo adhibetur remedium circa ipsum effectum, diffinitive dictando illum nullatenus deserendum propter opprobria exprobrantium, tanquam laudabiliter acceptum, perceptum, conceptum, inceptum. Istam quadruplicem rationem in præsenti proponit versiculo ad suæ sententiæ confirmationem : videlicet acceptionem, perceptionem, conceptionem, inceptionem : quarum prima pertinet ad sensualem audientiam; secunda ad intellectualem perspicaciam; tertia ad effectualem complacentiam; quarta ad actualem experientiam.

Articulus primus.

Quantum ad primum, ait : *Nam et testimonia tua.* Hæc sunt veritatis testimonia, quæ accepit audientia. Et nota, quod multipliciter accipiuntur divina testimonia : plerumque per auditum; plerumque per visum; plerumque per tactum : primo modo accipiuntur testimonia oris; secundo, testimonia operis; tertio, testimonia resuscitati corporis. De primo dicitur [7] : « Vivifica me, et custodiam testimonia oris tui, » quasi dicat : *Vivifica me* per gratiæ medicinam, et *custodiam* per morum disciplinam, *testimonia oris tui*, quæ accipiet audientia per doctrinam. De secundo, per Evangelistam scribitur [8] : « Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me; » quasi dicat : *Opera quæ ego facio*, non humana, sed divina virtute, *testimonium perhibent de* mea divinitate. De tertio [9] : « Virtute magna reddebant apostoli testimonium resurrectionis Jesu Christi Domini nostri : » testimonium resurrectionis, est testimonium resuscitati corporis.

Testimonia divina.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, addit : *Meditatio mea est.* Porro meditatio est perspicaciæ intellectualis actio. Quid ergo est : *Testimonia tua meditatio mea est*, nisi quod per testificationem, seu prædicationem accepit auditus, per meditationem percepit intellectus? Et nota, quod non inconcinne dicit : *Meditatio mea* : non tantum

Meditatio.

[1] II *Mach.*, IV, 1. — [2] *Gen.*, XXXI, 24. — [3] *Eccle.*, V, 1. — [4] *Eccli.*, XXXIII, 27. — [5] Ibid., 25. — [6] *Eccli.*, XLII, 5. — [7] *Psal.* hoc, 17. — [8] *Joan.*, X, 25. — [9] *Act.*, IV, 33.

meditatio, sed *meditatio mea*, quasi mei suspensiva, succensiva, defensiva. Suspendit enim respectu superiorum; succendit respectu interiorum; defendit respectu inferiorum. De primo dicitur [1] : « Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper : » ecce meditationis suspensio. De secundo psallit Propheta [2] : « In meditatione mea exardescet ignis : » ecce meditationis succensio. De tertio scribitur in prophetica psalmodia [3] : « Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte periissem in humilitate mea; » quasi dicat : Nisi me defendisset meditatio tua, in periculum descendisset humilitas mea : ecce meditationis defensio.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, annectit : *Et consilium meum.* Istud consilium dicit consiliatæ (a) voluntatis conceptum, secundum quod consilium nostrum dicere consuevimus, quod divina influentia, vel humana industria dirigente consentiendo concepimus. Et nota circa divinum consilium, quod interdum attestatur divinæ potentiæ, interdum sapientiæ, interdum benevolentiæ : potentiæ quidem, ratione roboris, vel vigoris; sapientiæ autem, ratione stuporis; benevolentiæ vero, ratione dulcoris. De primo [4] : « Memento, Domine, testamenti tui, et da verbum in ore meo, et in corde meo consilium meum, » id est, te inspirante conceptum, corrobora : ecce consilium roboris. De secundo [5] : « A Domino Deo exercituum exivit, ut mirabile faceret consilium : » ecce consilium stuporis. De tertio [6] : « Bonis amici consiliis anima dulcoratur, » illius præcipue quem beatum est invenire, sicut scriptum est [7] : « Beatus est, qui invenit amicum verum : » ecce consilium dulcoris.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subnectit : *Justificationes tuæ.* Quæ justificationes, nisi justitiæ operationes? quas dum, cooperante Domino, operamur, a Domino justificamur. Tunc itaque possumus dicere : *Consilium meum justificationes tuæ*, quando sanctum propositum cœlitus inspiratum, quod concepimus per complacentiam affectualem, incipimus per experientiam actualem. Sed nota, quod justificationes divinæ sunt exquirendæ, requirendæ, exercendæ. Exquiruntur autem per eruditionem; requiruntur per orationem; exercentur per operationem. De primo dicitur [8] : « Justificationes tuas exquisivi; » hæc exquisitio est eruditio. De secundo per Prophetam psallitur [9] : « Justificationes tuas requiram : » hæc requisitio est oratio. De tertio quoque in psalmodia prophetica continetur [10] : « In justificationibus tuis exercebor : » hæc exercitatio est operatio.

Justificationes divinæ.

Epilogus.

His prævisis, intentio prophetalis ita colligi potest : Quod prælibatum est : *Servus autem tuus exercebatur in justificationibus tuis*, dignum et justum est : *Nam et testimonia tua*, quantum ad acceptionem audientiæ sensualis : *Meditatio mea est*, quantum ad perceptionem perspicaciæ intellectualis; *Et consilium meum*, quantum ad conceptionem complacentiæ affectualis; *Justificationes tuæ*, quantum ad inceptionem experientiæ actualis.

VERSICULUS IX.

25. *Adhæsit pavimento*, etc. Clarum est per octonarium præcedentem, quo modo beatitudo justos excitat per amorem, nec minus clarum est per præsentem, qualiter eosdem exercitat per laborem. Cæterum horum nonnulli prius ex naturæ conditione languescunt, sicut aperit quaternarius prior; sed postmodum ex consolatione gratiæ revalescunt, sicut patefacit posterior. Languor eorum ex eo causatur interdum, quod humiliatur pœnitens ad confitendum; anxiatur ad satisfaciendum; instigatur ad exhortandum; sed fatigatur ad supportandum : quorum singula singulis declarantur versiculis. In primo ergo versiculo, in quo pœnitens ad confitendum humiliatur, quadrimembris humiliationis conditio designatur, utputa extrinseca, intrinseca, discreta et devota : extrinseca humiliatio pertinet ad corporis prostrationem; intrinseca, ad culpæ protestationem; discreta, ad veniæ postulationem; devota ad gratiæ præstolationem.

Humiliatio.

Articulus primus.

Extrinseca conditio demonstratur, cum dicitur : *Adhæsit pavimento*, scilicet per totius corporis prostrationem, secundum laudabilem monachorum consuetudinem. Non est nullius

[1] *Psal.* XVIII, 15. — [2] *Psal.* XXXVIII, 4. — [3] *Psal.* hoc, 77. — [4] *Judith*, IX, 18. — [5] *Isa.*, XXVIII, 29. — [6] *Prov.*, XXVII, 9. — [7] *Eccli.*, XXV, 12. — [8] *Ps.* hoc, 56. — [9] Ibid., 145. — [10] Ibid., 48. — (a) *Edit. Ven.* consiliate.

momenti talis adhæsio pavimenti, in quo talis humilitas, agilitas, utilitas; videlicet humilitas honorans Deum, agilitas dehonorans reum, utilitas devorans multitudinem peccatorum. De primo [1]: « Omnes filii Israel videbant descendentem ignem et gloriam Domini super domum, et corruentes proni in terram super pavimentum stratum lapide adoraverunt; » sic faciunt spirituales Israelitæ, id est, cœnobitæ, qui descendente igne gratiæ, et splendente super domum conscientiæ, corruentes ad litteram, proni in terram super pavimentum lapide stratum, adorant non confessorem, sed in ipso Deum veniæ largitorem. De secundo [2]: « Lapsus falsæ linguæ, quasi qui in pavimento cadens; » quasi dicat: Lapsus linguæ cadunt interius, sicut pœnitens in pavimento cadens exterius: vel, ut apertius dicam, cadit culpa quærendo gratiam, sicut pœnitens petendo veniam: nam secundum Ambrosianam sententiam, et lapsus cadunt, et culpa quærit gratiam; et est valde rationabile, quod peccator divinæ honorificentiæ usurpator, honorem exuat, et Deo restituat; quatenus [3] prius restituatur ablatum, quam dimittatur peccatum. De tertio [4]: « Non pervenerunt ad pavimentum laci, donec arriperent eos leones; » quasi dicat: Nondum pœnitentes pervenerant ad pavimentum capituli, donec suas offensiones devorarent immissæ contritiones.

Articulus secundus.

Intrinseca humiliatio designatur, cum sequitur: *Anima mea*; ac si aperte diceret: *Adhæsit pavimento*, humilitatis causa, non solum corpus, sed *anima*, quia non solum humiliatus fui humiliatione extrinseca, sed et intrinseca. Et nota de pœnitentis anima, quod dicitur dissoluta, conturbata, confusa: quia pro peccato fuit dissoluta delinquendo, conturbata pœnitendo, confusa confitendo. De primo [5]: « Pigredo immittit soporem, et anima dissoluta esurit; » ac si aperte diceret: Sicut per pigredinem sensus ligatur, sic per dissolutionem anima miseriæ obligatur. De secundo scribitur in psalmo [6]: « Ad me ipsum anima mea conturbata est; » quasi dicat: Ad me ipsum anima mea conturbata est pœnitendo, quoniam a me ipso conturbata est delinquendo. De tertio [7]: « Infirmata est, quæ peperit septem filios; defecit anima ejus, occidit ei sol, cum adhuc esset ei dies; confusa est, et erubuit: hæc est anima in principio fervida, in medio tepida, in fine frigida, carens vita gratiæ, non naturæ, quæ confunditur in confessione, et erubescit in satisfactione, Domino miserante.

Articulus tertius.

Humiliationis discretio denotatur, cum additur: *Vivifica me*. Ecce petitio discreta, qua petitur venia, qua habita habetur vita. Sed nota, quod triplex vita pœnitenti est necessaria, utpote vita naturæ, vita gratiæ, vita gloriæ: prima, propter pœnitentiæ spatium; secunda, propter pœnitentiæ meritum; tertia, propter pœnitentiæ præmium. Hanc triplicem vitam videtur petere dicendo: *Vivifica me*. De primo [8]: « Apparuit mulier cujus filium vivificaverat, » scilicet Elisæus, ubi loquitur de vivificatione, quantum ad vitam naturæ. De secundo [9]: « Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes vivificabuntur; » quasi dicat: Sicut Adam fuit principium mortificationis morte culpæ, ita Christus erit principium vivificationis vita gratiæ. De tertio [10]: « Quicumque quæsierit animam suam salvam facere, perdet illam; et quicumque perdiderit illam, vivificabit eam: » et loquitur de beata vivificatione, quantum ad vitam gloriæ.

Triplex vita pœnitenti necessaria.

Articulus quartus.

Humiliationis devotio subinfertur, cum subditur: *Secundum verbum tuum*, hoc est, verbum promissivum indulgentiæ, quod præstolandum est cum devotione. Et nota, quod hoc verbum est eductivum, deductivum et reductivum: educit namque a statu injustitiæ; deducit per statum pœnitentiæ; reducit ad statum justitiæ. De primo verbo [11]: « Verbum, quod pepigi vobiscum, cum egrederemini de terra Ægypti: » ecce verbum eductivum de statu injustitiæ per Ægyptum signatæ. De secundo [12]: « Per verbum Domini figebant tentoria, et per verbum ejus proficiscebantur: » ecce verbum deductivum per viam pœnitentiæ, per desertum figuratæ. De tertio [13]: « Suscitabo super vos verbum meum bonum, ut reducam vos ad locum istum: » ecce verbum reductivum ad statum justitiæ per Hierusalem designatæ.

[1] II *Paralip.*, VII, 3. — [2] *Eccli.*, XX, 20. — [3] Ex epist. Augustini *ad Maced.*, epist. LIV, al. CLIII, n. 20. — [4] *Dan.*, VI, 24. — [5] *Prov.*, XIX, 15. — [6] *Psal.* XLI, 7. — [7] *Jerem.*, XV, 9. — [8] IV *Reg.*, VIII, 15. — [9] I *Cor.*, XV, 22. — [10] *Luc*, XVII, 33. — [11] *Agg.*, II, 6. — [12] *Num.*, IX, 23. — [13] *Jerem.*, XXIX, 10.

Epilogus.

Patet itaque intentio Prophetæ loquentis in figura personæ ad confitendum humiliatæ : *Adhæsit pavimento* quantum ad humiliationem extrinsecam, qua prostramur; *Anima mea*, quantum ad humiliationem intrinsecam, qua culpam protestamur; *Vivifica me*, quantum ad humiliationem discretam, qua veniam deprecamur; *Secundum verbum tuum*, quantum ad humiliationem devotam, qua promissam gratiam præstolamur.

VERSICULUS X.

26. *Vias meas enuntiavi*, etc. Audivimus pœnitentem humiliatum ad confitendum; audiamus eumdem anxiatum ad satisfaciendum. Est autem hæc anxietas quadriformis, et ideo versiculi hujus continentia quadrimembris : describitur enim anxietas ista tanquam pavida, provida, fervida, avida. Dico autem pavidam, quantum ad culpæ reserationem; providam, quantum ad pœnæ moderationem; fervidam, quantum ad conscientiæ exonerationem; avidam, quantum ad justitiæ recuperationem.

Anxietas

Articulus primus.

Vias meas enuntiavi. Vox est animæ pavidæ, quæ vias abominationum suarum enuntiaverat cum pavore. Et nota tres viarum differentias secundum tres concupiscentias : videlicet vias tenebrosas, menstruosas, et laboriosas, quantum ad concupiscentias excellentiarum, deliciarum, et divitiarum. De primis scribitur [1] : « Viæ impiorum tenebrosæ, nesciunt ubi corruant. » Tales sunt viæ ambitiosorum, qui secundum Poetam :

Viæ tres.

tolluntur in altum,
Ut lapsu graviore ruant.

De secundariis legitur [2] : « Juxta immunditiam menstruatæ facta est via eorum coram me. » Tales sunt viæ luxuriosorum, quorum immunditias horrendum est nominare. De tertiis dicitur [3] : « Ne credas te viæ laboriosæ, ne ponas animæ tuæ scandalum : » hæc est via cupidorum, qui nesciunt, cui laborant, et suas animas bonis fraudant.

Articulus secundus.

Et exaudisti me. Vox est animæ providæ, quæ per absolutionis gratiam providet divinam mitigari sententiam, et pœnam perpetuam permutari in transitoriam; unde jam non pavide dicit, sed provide : *Et exaudisti me*. Et nota, quod Dominus dicitur pœnitentes tripliciter exaudire : vinctos liberando, inferos obserando, et cœlos reserando : quia revera vinctos liberat, quantum ad vitia; inferos obserat, quantum ad supplicia; cœlos reserat, quantum ad præmia. De primo Propheta psallit [4] : « Exaudivit pauperes Dominus, et vinctos suos non despexit : » et quid est vinctos exaudire, nisi a vitiorum vinculis expedire ? De secundo littera canit [5] : « De ventre inferi clamavi, et exaudisti vocem meam : » de ventre inferi clamant, qui territi timore inferi, Salvatorem inclamant, quos exaudiri, est inferos obserari. De tertio dicitur [6] : « Exaudiet illum de cœlo sancto suo : » de cœlo exaudiri dicitur, cui cœlum ad præmium aperitur.

Dominus tripliciter pœnitentes exaudit.

Articulus tertius.

Doce me. Vox est animæ fervidæ desiderio desiderantis exonerationem conscientiæ : licet enim noverit culpam fuisse reseratam, et pœnam temperatam, adhuc sentit se pœnarum debitis oneratam, quorum exonerationem inardescens audire, ferventer dicit : *Doce me*. Et nota, quod Dominus docet pœnitentem per se interius, vel per suos exterius, tribus modis : videlicet per aspirationem vel adhortationem discretionis, compunctionis, et devotionis : per discretionem docet inter bonum omissum, et malum commissum discernere; per compunctionem docet malum commissum deflere; per devotionem docet bonum omissum explere. De primo [7] : « Populum meum docebunt, quid sit inter sanctum et pollutum, et inter mundum et immundum : » ecce discretio, quam docet Dominus suorum ministerio, scilicet discernere inter pollutam et impollutam affectionem, et inter mundam et immundam actionem. De secundo [8] : « Docete filias vestras lamentum, et unaquæque proximam suam planctum; quia ascendit mors per fenetras nostras, ingressa est domos nostras : » ecce compunctio, quam docet, et doceri monet Dominus; videlicet deflere mala commissa per fenestras sensuum exteriorum, ad domos sensuum interiorum im-

Dominus pœnitentem docet.

[1] *Prov.*, IV, 19. — [2] *Ezech.*, XXXVI, 17. — [3] *Eccli.*, XXXII, 25. — [4] *Psal.* LXVIII, 34. — [5] *Jon.*, II, 3. — [6] *Psal.* XVII, 7. — *Ezech.*, XLIV, 23. — [8] *Jerem.*, IX, 20.

missa. De tertio [1] : « Domine, doce eos viam bonam, per quam ingrediantur : » ecce devotio quam Salomon rex petit pro populo, ut doceat Dominus viam bonæ operationis, per quam ingrediantur in vitam supernæ felicitatis.

Articulus quartus.

Justificationes tuas. Vox est animæ avide justitiam esurientis, et quod amiserat per culpam, recuperare per pœnitentiam sitientis. Quid enim est justificatio, nisi justitiæ recuperatio? Et quoniam in multis offenderat, non singulariter, sed pluraliter justitiæ restitutionem efflagitat. Et nota, quod justificationes istæ sunt avide appetendæ propter triplicem causalitatem : quia causant puritatem, claritatem, hilaritatem. Causant enim puritatem in concupiscibili; claritatem in rationabili; hilaritatem in irascibili. Primum patet per Psalmistam dicentem [2] : « Fiat cor meum immaculatum in justificationibus tuis : » ecce causalitas puritatis. Secundum liquet per Prophetam psallentem [3] : « Faciem tuam illumina super servum tuum, » etc. : ecce causalitas claritatis. Tertium claret per psalmographiam loquentem [4] : « Cantabiles mihi erant justificationes tuæ, » etc. : ecce causalitas hilaritatis.

Epilogus.

Distingue itaque voces animæ ad satisfaciendum anxiæ. *Vias meas annuntiavi.* Ecce vox pavidæ propter reserationem culpæ. *Et exaudisti me.* Ecce vox providæ propter moderationem pœnæ. *Doce me.* Ecce vox fervidæ propter exonerationem conscientiæ. *Justificationes tuas.* Ecce vox avidæ propter recuperationem justitiæ.

VERSICULUS XI.

27. *Viam justificationum,* etc. Audistis pœnitentem humiliatum ad confitendum, et anxiatum ad satisfaciendum, sicut in duobus versiculis præambulis est ostensum. Nunc audite eumdem instigatum ad proximum exhortandum. Sicut autem instinctus iste quadripartitur, sic et versiculus iste quadripartito distinguitur. Est enim sanctæ exhortationis instinctus provisivus, prælusivus, prolativus, et prælativus. Intendit namque pœnitens iste proximo providere, quod est justitiæ; provisionem prævidere, quod est prudentiæ : prævisionem proferre, quod est fortitudinis, seu constantiæ; in prolatione Deum præferre, eamque Deo, non sibi attribuere, quod est humilitatis aut temperantiæ.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicit Propheta in pœnitentis exhortari cupientis persona : *Viam justificationum.* Ista via est exhortativa, et proximorum provisiva, per tuam affectat pœnitens secundum instinctum justitiæ, non solummodo sibi, sed etiam proximo providere. Et nota, quod in exhortatione sancta occurrit exhortantibus triplex via : videlicet via amovenda, via eligenda et via inquirenda. Prima est via iniquitatis; secunda est via veritatis, et tertia est via supernæ civitatis. De prima via per Psalmistam dicitur [5] : « Viam iniquitatis amove a me. » Et est notabile, quod non dicit se amovendum a via, sed viam amovendam a se : a via namque amovetur, qui in via est; sed via amovetur ab eo, qui nondum in via est, sed in illam incidere potest : ecce via amovenda. De secunda via per Prophetam psallitur [6] : « Viam veritatis elegi. » Notabiliter ait *viam veritatis*, non veritatem, quoniam finis non eligitur, sed ea quæ sunt ad finem : ecce via eligenda. De tertia via in ipsa psalmographia scribitur [7] : « Viam civitatis habitaculi non invenerunt. » Non dicit civitatem, quam præsentem incolimus, sed quam futuram inquirimus : ecce via inquirenda.

Via triplex.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subjungit : *Instrue me*, scilicet in mea præmeditatione, sive prævisione, ut provideam proximis secundum instinctum prudentiæ, non impræmeditate, non improvide. Et nota, quod Dominus tripliciter instruit in præmeditatione, videlicet mundative, illuminative, consummative : quorum primum spectat ad conscientiam; secundum ad scientiam; tertium ad prædicationis gratiam. De primo [8] : « Erudiens eos instruit disciplina, ut avertat hominem ab iis quæ fecit, et liberet eum a superbia : » ecce instructio mundativa. De secundo dicitur [9] : « Intellectum tibi dabo, et instruam te : » ecce instructio illuminativa. De tertio [10] : « Præpara, et instrue te, et omnem multitudinem tuam, quæ coacervata est ad te : » quasi dicat : Præpara, et instrue te præ-

[1] II *Paralip.*, VI, 27. — [2] *Psal.* huc, 80. — [3] Ibid., 135. — [4] Ibid., 54. — [5] Ibid., 29. — [6] Ibid., 30. — [7] *Psal.* CVI, 4. — [8] *Job*, XXXIII, 16. — [9] *Psal.* XXXI, 8. — [10] *Ezech.*, XXXVIII, 7.

visive, et tuam multitudinem provisive : ecce instructio consummativa.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, subnectit : *Et exercebo*, scilicet exhortationis seu prædicationis exercitio, in quo necessaria est fortitudo. Et nota, quod in hujusmodi debemus exerceri, non ut maledici, non ut malefici, sed ut benefici : primi intonizant; secundi scandalizant; tertii dogmatizant. De primis [1] : « Non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium ; » sicut faciunt nonnulli prædicantes maledici, quia, sicut experimento didici, audientibus patientiam prædicant, ut patientibus securius maledicant. Quid aliud agunt isti, nisi quod contra alios levant gladium verbi Dei, ut audacius possint ad prælium exerceri? De mediis [2] : « Obsecro ut obliviscaris sceleris fratrum tuorum, et peccati atque malitiæ, quam exercuerunt in te. » Malitia maxima in proximum exercetur, cum pro doctrina scandalum exhibetur. De ultimis [3] : « Principes gentium dominantur eorum, et qui majores sunt, potestatem exercent in eos. » Felices principes, qui dominantur gentium non tanquam domini, sed tanquam vicedomini; et felices majores, qui potestatem exercent in eos, non tanquam malefici, sed tanquam benefici. Non dico beneficum, qui potestatem per temporale beneficium assequitur; sed qui potestatem per spirituale beneficium exequitur.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subscribit : *In mirabilibus tuis*. Non dicit meis, sed *tuis*; nam etsi mirabilia sint, quæ dicit, non sibi (*a*) tanquam fistulæ sonanti, sed Deo inspiranti, et fistulam moderanti, moderanter ascribit. Et nota tria mirabilia, quæ personare debet hæc fistula divinitus inspirata : videlicet mirabilia Dei beneficia, judicia, et supplicia : quorum prima canenda; secunda pavenda; tertia præcavenda. De primo [4] : « Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit. » quæ sunt hæc mirabilia, nisi divina beneficia cum magna devotione canenda? De secundo Propheta psallit [5] : « Mirabilis in altis Dominus : » propter quæ mirabilia, nisi propter ejus judicia, quæ sunt casto pavore pavenda? De tertio eadem psalmodia proponit [6] : « Mirabilia ejus in profundo. » Quænam sunt illa mirabilia, nisi illa gehennæ supplicia, quæ nullus ambigit cautissime præcavenda?

Tria mirabilia.

Epilogus.

Liquet itaque intellectus Prophetæ loquentis in persona pœnitentis, proximos ædificare volentis : *Viam justificationum tuarum*, quantum ad provisionem justitiæ convenientem : *Instrue me*, quantum ad prævisionem prudentiæ congruentem; *Et exercebor*, quantum ad prælationem fortitudini competentem; *In mirabilibus tuis*, quantum ad prælationem, sive prælionorationem doctoris illius, qui docet interius, humanæ temperantiæ consonantem.

VERSICULUS XII.

28. *Dormitavit anima mea*, etc. Audito circa pœnitentem, qualiter humiliatur ad confessionem, anxiatur ad satisfactionem, instigatur ad exhortationem; audiendum est circa eumdem, quo modo fatigatur ad supportationem. Modus autem exhortationis, supportationis, reportationis, confortationis innuitur in his verbis, in quibus nota, qualiter exhortatio pigritatur, supportatio molestatur, reportatio infirmatur, confortatio flagitatur.

Articulus primus.

Pigritatio quidem exhortationis prænotatur, cum præmittitur; *Dormitavit anima mea*. Quid est dormitare, nisi a vigilantia ad somnolentiam declinare? Sic nonnulli exhortatores faciunt, qui dum suam diligentiam proficere non advertunt, incunctanter ad negligentiam se convertunt. Sed nota, quod illi dicuntur præcipue circa subditos dormitare, qui non curant eos visitare, vegetare, et suscitare. Visitatio pertinet ad exempla; vegetatio ad eloquia; suscitatio ad suffragia. De quorum primo dicitur [7] : « Dormitaverunt, qui ascenderunt equos; » quia recte videntur erga subditos dormitare, qui malunt ad alios infructuose equitare, quam fructuose suos visitare, et exemplis laudabilibus ad similia invitare. De secundo scribitur [8] : « Dormitaverunt pastores tui, rex Assur. » Plane pastores spirituales

Qui dormiten circa subditos. Tædium triplex.

[1] *Isa.*, II, 4. — [2] *Gen.*, L, 27. — [3] *Matth.*, XX, 25. — [4] *Psal.* XCVII, 1. — [5] *Psal.* XCII, 9. — [6] *Psal.* CVI, 24. — [7] *Psal.* LXXV, 7. — [8] *Nahum*, III, 18.

(*a*) *Cæt. edit. non habent* sibi, *sed* igitur.

erga oves rationales dormitant, cum eas sacris eloquiis, quasi sanis alimentis vegetare recusant. De tertio [1] : « Suscita amicum tuum, ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ. » Hic prælato præcipitur, qui verbis oris sui pro subditis illaqueatus esse dignoscitur, circa subditos non dormitare, sed eos quotidianis suffragiis, prout potest a morte animæ suscitare.

Articulus secundus.

Molestatio vero supportationis insinuatur, cum sequitur : *Præ tædio.* Facile est malos exhortari; sed difficile indisciplinabiles supportari. Sicut exhortator repletur gaudio, quando correptionem illico sequitur correctio; sic e contrario idem tædio afficitur, si correptionem correctio continuo non sequatur. Et nota tædium trimembre, utputa mentale, vocale, corporale. Primum consistit in cogitatione; secundum, in mussitatione; tertium, in intrinseca passione. De primo [2] : « Proposui hanc, » scilicet sapientiam, « adducere mihi ad convivendum, sciens, quod mecum communicabit de bonis, et erit allocutio cogitationis et tædii mei : » ecce tædium mentale. De secundo [3] : « In tempore redditionis postulabit tempus, et loquetur verba tædii et murmurationis : » ecce tædium vocale. De tertio [4] : « Dominus cœli det tibi gaudium pro tædio, quod perpessa es : » ecce tædium corporale.

Articulus tertius.

Reportationis infirmatio implicatur, cum subditur : *Confirma me.* Bene dicitur : *Confirma.* Quare? quia infirma : qua infirmitate? infirmata est in paupertate : quomodo? multum exhortando, et parum reportando; multum ferendo, et parum inferendo. Et nota, quod Dominus confirmat sic infirmantem, tanquam justitiam sitientem, deficientem, spiritum non habentem. De primo [5] : « Confirmat autem justos Dominus : » ecce confirmatio justitiam sitientis. De secundo [6] : « Pœnitentibus dedit viam justitiæ, et confirmavit deficientes sustinere; » quasi dicat : *Pœnitentibus dedit viam justitiæ* quantum ad exhortationem, *et deficientes sustinere* quantum ad supportationem *confirmavit*, quia infirmabantur quantum ad reportationem. De tertio [7] : « Redde mihi lætitiam salutaris tui, et spiritu principali confirma me, » quasi dicat : *Redde lætitiam* contra molestationem; *confirma spiritu* contra infirmationem, ne molestetur supportatio, nec infirmetur reportatio.

Articulus quartus.

Confortationis flagitatio explicatur, cum scribitur : *Confirma me in verbis tuis* : quare? quia infirmatus sum in verbis tuis. *Confirma me* verborum tuorum contemplatione, quia infirmatus sum verborum tuorum ministratione. Et nota, quod verba divina sunt confirmatoria triplici de causa : quia sunt verba prudentiæ; verba gratiæ; verba vitæ. Propter primum suscipienda; propter secundum miranda; propter tertium amplectenda. De primo [8] : « Ad intelligenda verba prudentiæ, et suscipiendam eruditionem doctrinæ : » ecce verba suscipienda propter prudentiam. De secundo [9] : « Mirabantur in verbis gratiæ quæ procedebant de ore ipsius : » ecce verba miranda propter gratiam. De tertio [10] : « Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes : » ecce verba amplectenda propter vitam.

Verba divina confirmatoria triplici de causa

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in prædicti pœnitentis figura : *Dormitavit anima mea,* quantum ad exhortationis pigritationem; *Præ tædio,* quantum ad supportationis molestationem : *Confirma me,* scilicet infirmantem, quantum ad reportationem; *Confirma,* inquam, *in verbis tuis,* quantum ad confortationis contemplativæ flagitationem.

VERSICULUS XIII.

29. *Viam iniquitatis,* etc. Languor ille naturæ, qui solet pœnitentibus evenire, claruit in quaternario præcedente; vigor autem gratiæ, quem consequenter sentiunt advenire, clarescit in isto quaternario subsequente. Vigor iste quatuor modis agnoscitur, qui quatuor versiculis annotantur : videlicet, cum pœnitens invenitur ad peccandum difficilior, ad perseverandum facilior, ad orandum habilior, ad operandum agilior. Versus primus, qui ad peccandi difficultatem pertinet, quatuor iniquitatis processus continet, qui tanto difficilius perpetrantur, quanto subtilius penetrantur. Quæris, qui sunt

Vigor gratiæ.

[1] *Prov.*, VI, 4. — [2] *Sap.*, VIII, 9. — [3] *Eccli.*, XXIX, 6. — [4] *Tob.*, VII, 20. — [5] *Psal.* XXXVI, 17. — [6] *Eccli.*, XVII, 20 — [7] *Psal.* L, 14. — [8] *Prov.*, I, 3. — [9] *Luc.*, IV, 22. — [10] *Joan.*, VI, 68.

Iniquitatis processus. isti iniquitatis processus? Primus est iniquitatis incessus; secundus, iniquitatis accessus; tertius, iniquitatis excessus; quartus, iniquitatis successus. Incessus attinet ad suggestionem; accessus, ad subreptionem; excessus, ad aversionem; successus, ad animadversionem.

Articulus primus.

Via iniquitatis. Iniquitatis incessus insinuatur, cum dicitur: *Viam iniquitatis. Viam iniquitatis*, ait, per quam iniquitas incedit. Hæc via proculdubio est iniquitatis suggestio. Et notandum, quod hæc via trifurcatur in trivium: continet enim viam erroris, viam furoris, et viam stercoris: quarum prima spectat ad insipientiam, secunda ad impatientiam, tertia ad immunditiam. De prima in libro *Sapientiæ,* ubi scribitur de quibusdam, qui insensate vixerunt [1]: « Etenim in erroris via diutius erraverunt: » ecce via erroris. De secunda [2]: « Proficiscentibus ait: Ne irascamini in via; » et sunt verba Joseph fratres admonentis: ecce via furoris. De tertia [3]: « Omnis mulier fornicaria, quasi stercus in via, ab omnibus prætereuntibus conculcabitur: » ecce via stercoris.

Articulus secundus.

Iniquitatis accessus. Iniquitatis accessus indicatur, cum subjungitur: *Amove a me*; quasi dicat: *Viam*, per quam movetur iniquitas, *amove a me*, ne ad me moveatur iniquitas: seu *viam*, per quam incedit iniquitas, *amove a me,* ne ad me accedat iniquitas: ac si aperte dicat: Scio per quam viam iniquitas incedat: nolo quod sic incedat, ut ad me accedat. Per suggestionem incedit; per subreptionem accedit: nolo quod sic incedat per suggestionem, ut accedat per subreptionem. Et nota, quod tripliciter dicere possumus: *Amove a me,* secundum tres vires animæ, ac si dicatur: *Amove a me,* id est, a mea rationabili, vel a mea irascibili, vel a mea concupiscibili: a mea quidem rationabili, quantum ad intelligentiæ impedimenta; a mea irascibili, quantum ad impatientiæ irritamenta; a mea concupiscibili, quantum ad concupiscentiæ incitamenta. De primo [4]: « Amovit lapidem, quo

Jacob. puteus claudebatur. » Ibi legitur, quod Jacob amovit lapideum putei tegumentum ad gregem

Rachel. Rachelis adaquandum. *Jacob*, id est luctator, quid est, nisi sapientiæ meditator? *Rachel*, id est videns Deum, quid est, nisi intelligentia? *Puteus clausus*, quid est, nisi occulta sapientia? Jacob igitur amovet putei lapidem, cum sapientiæ meditator removet sapientiæ velamen. Grex Rachelis adaquatur, cum scientiatum intellectuantium congregatione illustratur, vel [5] « aqua sapientiæ salutaris » potatur. Sane tale operimentum sapientiæ, seu impedimentum intelligentiæ nonnunquam procedit ab iniquitate, et ideo dicitur non absurde: *Amove a me.* De secundo scribitur [6]: « Amove a me plagas tuas. » Non est dubium, quin plagæ tam extrinsecæ, quam intrinsecæ, id est, corporis vel animæ, sint irritamenta impatientiæ, quæ procedit ex iniquitate; propter quod dici potest non insipide: *Amove a me.* De tertio [7]: « Amove malitiam a carne tua. » Malitiam dicit causam, intrinsecam vel extrinsecam, concupiscentiæ incitativam, quæ proculdubio contingit ex iniquitate. Unde adhuc hoc modo dicitur non incongrue: *Amove a me.*

Articulus tertius.

Iniquitatis excessus intimatur, cum subnectitur: *Et in lege tua*, quam excessi, dum abscessi. Et notandum circa legis excessum, quod in lege excedimus modis tribus: videlicet, legem contemnendo, contra legem faciendo, aut legem non faciendo: quorum primum est præsumptionis; secundum, commissionis; tertium autem, omissionis. De primo [8]: « Sacerdotes ejus contempserunt legem meam: » ecce præsumptio. De secundo [9]: « Sacerdotes ejus polluerunt sanctum, injuste egerunt contra legem: » ecce commissio. De tertio [10]: « Nonne Moyses dedit vobis legem, et nemo ex vobis facit legem? » ecce omissio. Iniquitatis excessus.

Articulus quartus.

Iniquitatis successus subnotatur, cum subditur: *Miserere mei*; in quo notatur miseria succedens iniquitati. Iniquitas enim præcedit; miseria succedit; misericordia intercedit. Petit ergo quod misericordia intercedat, ne miseria iniquitati succedat, dicens: *Miserere mei.* Ubi possumus notare successum miseriæ tripartitæ, scilicet miseriæ superioris, interioris, exterioris: quarum prima pertinet ad pœnam damnificationis; secunda, ad pœnam vermis; tertia, ad pœnam ignis. De prima dicitur [11]: « Respice Iniquitatis successus.

[1] *Sap.*, XII, 24. — [2] *Gen.*, XLV, 24. — [3] *Eccli.*, IX, 10. — [4] *Gen.*, XXIX, 10. — [5] *Eccli.*, XV, 3. — [6] *Psal.* XXXVIII, 11. — [7] *Eccle.*, XI, 10. — [8] *Ezech.*, XXII, 26. — [9] *Sophon.*, III, 4. — [10] *Joan.*, VII, 19. — [11] *Psal.* LXXXV, 16.

in me, et miserere mei; da imperium puero tuo, et salvum fac filium ancillæ tuæ. » De secunda etiam ait Psalmographus [1] : « Domine, miserere mei, sana animam meam, quia peccavi tibi. » De tertia rursus legimus [2] : « Miserere mei, Domine, quoniam tribulor; » in quo patet pœna exterior.

Epilogus.

Et hoc est, quod ait Propheta in prælibati pœnitentis persona : *Viam iniquitatis*, quantum ad suggestionem, per quam iniquitas (*a*) incedit; *Amove a me*, quantum ad subreptionem, per quam iniquitas accedit; *Et in lege tua*, quantum ad legis aversionem, qua iniquitas excedit; *Miserere mei*, quantum ad animadversionem, quæ iniquitati succedit.

VERSICULUS XIV.

30. *Viam veritatis elegi*, etc. Sicut versus præambulus pertinebat ad peccandi difficultatem, sic iste attinet ad perseverandi facilitatem. Ratio vero dictæ facilitatis est dilectio veritatis, qua mens trahitur, trahentem sequitur, sequens consequitur, et consequens complectitur, sicut in præsenti versiculo per ordinem aperitur. Trahitur autem admirando; sequitur investigando; consequitur speculando; complectitur delectando.

Veritatis lectio quid operetur

Articulus primus.

Viam veritatis. Hic notatur via admirationis, per quam veritas trahit mentem, reducendo creaturam admirantem ad admirabilem Creatorem. Sed notandum, quod hæc via videtur trivium quoddam facere : continet enim viam admirativam divinæ potentiæ; viam admirativam divinæ sapientiæ; viam quoque admirativam bonitatis divinæ. Quarum prima dicitur in Scriptura via procellarum; secunda, via Bethsamitarum; tertia, via vinearum. De prima via Scriptura loquitur, ubi scribitur [3] : « Quando ponebat pluviis legem, et viam procellis sonantibus, tunc vidit illam. » In hac quippe Scriptura sub pluviarum et procellarum figura describitur mira Dei potentia, disponentis pœnas mirandas contra culpas miserandas, scilicet algorem mirabilem et ardorem, contra timorem miserabilem et amorem : unde dicit : *Quando ponebat*, id est, disponebat; *pluviis legem*, quantum ad pœnas aqueas, quæ puniunt per algorem; *et viam procellis sonantibus*, quantum ad pœnas igneas, quæ puniunt per ardorem; *tunc vidit*, id est, videri fecit, *illam*, scilicet sapientiam timoratam, vel sapientialem timorem. Et hoc est, quod subdit infra [4] : « Et dixit homini : Ecce timor Dei est sapientia. » Ecce via admirativa divinæ potentiæ, quæ est comminativa pœnæ. De secunda via convenienter intelligitur, quod legitur [5] : « Ibant in directum vaccæ per viam, quæ ducit Bethsames. » Istæ vaccæ sunt vires rationis. Ista via est via admirationis, *quæ ducit Bethsames*, id est, in domum illuminationis, seu sapientiæ illuminantis. Ecce via admirativa divinæ sapientiæ, quæ est illuminativa intelligentiæ. De tertia via competenter exponitur, quod proponitur [6] : « Maledicta sit pars ejus in terra, nec ambulet per viam vinearum. » De adultero loquitur, qui delectatione carnali quasi parte et sorte sua fruitur. Hujus revera maledicta est pars in terra, et per viam vinearum non ambulat; quoniam ad suavitatem cœlestium deliciarum admirando non appropinquat. Ecce via admirativa divinæ bonitatis, quæ est germinativa summæ suavitatis.

Vaccæ Bethsamitæ.

Articulus secundus.

Elegi. Hic notatur mens veritatem sequens. Quicumque enim eligit, internis pedibus sectatur id, quod elegit. Et nota, quod mens tripliciter veritatem eligit (*b*), et eligendo sequitur, quam elegit : videlicet scrutando, legendo, orando. Scrutando quidem eligit, sicut elector lapidum, quibus veritas figuratur. Legendo eligit, sicut elector doctrinæ, qua veritas explicatur. Orando eligit, sicut elector domus, qua veritas invocatur. De primo [7] : « Transite, transite per portas, præparate viam populo, planum facite iter, et eligite lapides, et elevate signum ad populos. » Quæ sunt portæ, quas debemus transire, nisi portæ justitiæ? Quæ est via, quam debemus præparare, nisi via prudentiæ? Quod est iter, quod debemus complanare, nisi difficultas intelligentiæ? Qui sunt lapides, quos debemus eligere, nisi graves et duræ veritatis figuræ? Quod est signum, quod debemus ad populos elevare, nisi signatæ veritatis (*c*) theoriæ? Ecce quomodo lapides eli-

Mens tripliciter veritatem elegit.

[1] *Psal.* XL, 5. — [2] *Psal.* XXX, 10. — [3] *Job*, XXVIII, 26. — [4] Ibid., 28. — [5] I *Reg.*, VI, 12. — [6] *Job*, XXIV, 18. — [7] *Isa.*, LXII, 10.

(*a*) *Cat. edit.* iniquitatis. — (*b*) *Item* elegit. — (*c*) *Item* veritas.

guntur, quibus veritas figuratur. De secundo [1] : « Doctrinam magis, quam thesaurum eligite : » ecce quomodo doctrina eligitur, qua veritas explicatur. De tertio scribitur [2] : « Elegi abjectus esse in domo Dei : » ecce quomodo domus eligitur, qua veritas invocatur.

Articulus tertius.

Judicia.

Judicia tua. Hic notatur mens veritatem consequens : illam namque consequitur, cum illius judicia speculatur. Et nota, quod triplicia speculatur judicia : quædam scilicet declaratoria; quædam consolatoria; quædam desolatoria : quorum prima pertinent ad abscondita; media, ad merita; novissima, ad demerita. De primis scribitur [3] : « Judicia mea quasi lux egredientur : » ecce judicia declaratoria. De mediis per Psalmum dicitur [4] : « Judicia tua adjuvabunt me : » ecce judicia consolatoria. De novissimis per Prophetam psallitur [5] : « A judiciis enim tuis timui : » ecce judicia desolatoria.

Articulus quartus.

Non sum oblitus. Hic notatur mens veritatem complectens. Quod enim quispiam complectitur, oblivioni nequaquam traditur : et ideo dicitur spiritus non oblitus, tanquam complectendo unitus. Et nota, quod veritatis complexus maxime congruit vacantibus, videntibus, gustantibus ; in quorum persona præcipue dicitur:

Veritas.

Non sum oblitus, quia nimirum veritas est cubiculum vacantium, speculum videntium, pabulum gustantium. Plane vacantis, non vagantis spiritus potest congrue dicere : *Non sum oblitus;* sicut e contrario vagantis, non vacantis spiritus hujuscemodi cubiculi est oblitus. Nam de vagantibus legimus [6] : « Fecerunt eos vagari in montibus; de monte in collem transierunt, obliti sunt cubilis sui. » Ita sane spiritualem, non carnalem, in spirituali, non corporali speculo imaginem intuitus, recte potest dicere : *Non sum oblitus* : sicut e contrario carnalem, non spiritualem, in corporali, non spirituali speculo imaginem intuitus, sui spectaculi est oblitus. Nam de tali viro in tali speculo imaginem talem intuito scribitur [7] : « Consideravit se, et abiit, et statim oblitus est qualis fuerit. » Ita quoque religiose, non irreligiose gustantis spiritus egregie potest dicere : *Non sum oblitus;* sicut e contrario irreligiose, non religiose gustantis spiritus sui pastoris et pabuli est oblitus : nam de talibus sic conqueritur Dominus [8] : « Adimpleti sunt, et saturati elevaverunt cor suum, et obliti sunt mei. »

Epilogus.

Ait ergo Propheta in prætaxati pœnitentis figura : *Viam veritatis*, quantum ad admirationem, qua mens a veritate trahitur; *Elegi*, quantum ad investigationem, qua mens trahentem sequitur; *Et judicia tua*, quantum ad speculationem, qua mens sequens veritatem consequitur; *Non sum oblitus*, quantum ad delectationem, qua mens consequens veritatem complectitur.

VERSICULUS XV.

31. *Adhæsi testimoniis*, etc. Post primum gratiæ effectum, quo pœnitens efficitur difficilior ad peccandum; et secundum, quo redditur facilior ad perseverandum : acceditur ad tertium, quo fit habilior ad orandum. Unde nimirum in serie versus hujus distinguitur quadrifidus orandi modus, videlicet orandi ferventer, prudenter, reverenter, confidenter : quorum primus excludit teporem; secundus errorem; tertius, tumorem; quartus, timorem.

Modus orandi quadruplex.

Articulus primus

Adhæsi. Ecce ferventiam excludentem teporem. Accedentes quippe ad portam gratiæ, quanto adhærent fortius, tanto pulsant ferventius. Et nota, quod si Deum ferventer orare volumus, illi tripliciter adhærere debemus, videlicet per fidem, per spem, per charitatem : fides enim orationem dirigit; spes erigit; charitas porrigit. De primo [9] : « Dominum Deum tuum timebis, et ei soli servies, ipsi quoque adhærebis; » quasi dicat : Illum, quem credis *Dominum*, id est, summe potentem; *Deum*, id est, summe sapientem; *tuum*, id est, summe clementem; *timebis*, quia summe potens; *et ei soli servies*, quia summe sapiens; *ipsique adhærebis*, quia summe clemens. Ecce fidei adhærentia. De secundo psallit Propheta [10] : « Mihi autem adhærere Deo bonum est; ponere in Domino Deo spem meam : » ecce adhærentia spei. De tertio [11] : « Diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci ejus, et illi adhæreas : » ecce adhærentia charitatis.

Deo tripliciter adhærendum.

[1] *Prov.*, VIII, 10. — [2] *Psal.* LXXXIII, 11. — [3] *Ose.*, VI, 5. — [4] *Psal.* hoc, 175. — [5] Ibid., 120. — [6] *Jerem.*, L, 6. — [7] *Jac.*, I, 24. — [8] *Ose.*, XIII, 6. — [9] *Deut.*, X, 20. — [10] *Psal.* LXXII, 28. — [11] *Deut.*, XXX, 20.

Articulus secundus.

Testimoniis tuis. Ecce prudentiam excludentem errorem. Plane prudentissimum est in oratione divinis testimoniis adhærere. Si quæris, quibus testimoniis? Proculdubio testimonio creationis; testimonio recreationis, sive redemptionis; testimonio adoptionis. Prudenter orat, qui adhæret primo testimonio; prudentius, qui secundo; prudentissime vero, qui tertio. De primo [1]: « Da testimonium, quia ab initio tuæ creaturæ sunt; et suscita precationes (*a*), quas locuti sunt in nomine tuo prophetæ priores: » quasi diceret: *Da testimonium*, quia ab initio creaturæ tuæ sunt, largiendo quod petunt; *et suscita precationes, quas locuti sunt in nomine tuo prophetæ priores*, id est, nomen creatoris invocantes, et solam creationis gratiam allegantes. Prudenter igitur orant, qui priorum prophetarum exemplo adhærent creationis testimonio, Creatorem invocando, et creationis gratiam allegando. De secundo [2]: « Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, spiritus veritatis qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. » Sane Spiritus sanctus infirmitatem nostram adjuvans, atque pro nobis efficaciter postulans, Christo testimonium perhibet, cum ipsum invocare nos docet, et redemptionis gratiam prætendere nos suadet; nec dubium, quin prudentius et efficacius orent, qui testimonio huic adhærent, et gratiam hanc recensent. De tertio [3]: « Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. Quod si filii, et hæredes; hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. » Hoc testimonium reddit Spiritus sanctus devotis spiritibus, cum eos facit in Deo præcordialiter exultare, et tanto fiducialius, quanto familiarius postulare. Quis autem nesciat prudentissimum existere tali ac tanto testimonio adhærere?

Articulus tertius.

Domine. Ecce reverentiam excludentem tumorem; quia nimirum nomèn Domini est nomen reverendum. Et nota, quod Domino debetur reverentia specialiter propter tria: quia rex; quia judex; quia vindex. Dicitur autem Dominus *rex*, quia rectificator effectuum; *judex*, quia indagator affectuum; *vindex*, quia ordinator defectuum. De primo [4]: « Dominus rex noster ipse veniet, et salvabit nos: » quasi dicat: Rectificator veniet, ut rectificet, et rectificatos salvificet. De secundo [5]: « Dominus judex noster; Dominus legifer noster. » Valde reverendus est talis Dominus, qui non solum est affectuum indagator, sed et alligator. De tertio [6]: « Vindex est Dominus de his omnibus. » O quam verendus, et reverendus est ille Dominus, qui ordinaturus est omnes peccatorum defectus per congruos cruciatus!

Domino reverentia debetur ob tria.

Articulus quartus.

Noli me confundere. Ecce confidentiam excludentem timorem: vox enim est fiduciæ, ac si diceretur aperte: Noli me confundere confidentem de te. Et nota, quod Dominus non confundit ipsum laudantes, ipsum invocantes, in ipso sperantes: qui laudant de præteritis; invocant de præsentibus; sperant de futuris. De laudantibus legimus [7]: « Lætetur anima vestra in misericordia ejus, et non confundemini in laude ejus. » De invocantibus frequenter psallimus [8]: « Salvum me fac in misericordia tua, Domine; non confundar, quoniam invocavi te. » Ecce pœnitens miseriam recognoscit, misericordiam deposcit; et non confunditur, quia miserator ignoscit. De sperantibus ait etiam idem [9]: « In te, Domine, speravi, non confundar in æternum. » Et planum est, quia si spes non præsumptio est, confundi non potest; quia [10] « spes non confunditur, » prout apostolica tuba canit *ad Romanos*.

Epilogus.

Ait ergo Psalmographus, typum gerens pœnitentis illius, qui ad orandum est habilitatus: *Adhæsi*, quantum ad ferventiam excludentem teporem; *testimoniis tuis*, quantum ad prudentiam excludentem errorem; *Domine*, quantum ad reverentiam excludentem tumorem; *noli me confundere*, quantum ad confidentiam excludentem timorem.

VERSICULUS XVI.

32. *Viam mandatorum tuorum*, etc. Tribus effectibus gratiæ prænotatis in tribus versibus præli-

[1] *Eccli.*, XXXVI, 17. — [2] *Joan.*, XV, 26. — [3] *Rom.*, VIII, 16. — [4] *Isa.*, XXXV, 4. — [5] *Isa.*, XXXIII, 22. — [6] I *Thess.*, IV, 6. — [7] *Eccli.*, LI, 37. — [8] *Psal.* XXX, 18. — [9] *Psal.* XXX, 2. — [10] *Rom.*, V, 5.

(*a*) *Vulg.* prædicationes; LXX: Ἔγειρον προφητείας τὰς ἐπ' ὀνόματί σου, id est, *suscita prophetias quæ in nomine tuo.*

batis, quibus efficitur pœnitens ad peccandum difficilior, ad perseverandum facilior, ad orandum habilior, subsequitur quartus, quo redditur ad operandum agilior, sicut patet per quadrifariam præsentis versus continentiam. Continet enim actionem vehementem ex vehementi affectione fluentem: quorum primum redolet obedientiam; secundum, festinantiam; tertium, lætitiam; quartum, benevolentiam.

Articulus primus.

Viæ morales observantiæ.

Quantum ad primum, præmittitur: *Viam mandatorum tuorum.* Istæ viæ sunt moralis observantiæ, pertinentes ad actum obedientiæ, quæ videntur tripartitæ. Nam aliæ sunt de cavendis, aliæ de custodiendis, aliæ de erudiendis. Primæ dicuntur viæ ruinæ; secundæ, viæ disciplinæ; tertiæ, viæ doctrinæ. De primis viis sic legis [1]: « In viam ruinæ non eas, et non offendas in lapides; » quasi dicat: Cave actus periculum, propter affectus offendiculum: ecce via ruinæ cavenda. De secundis reperis [2]: « Via vitæ custodienti disciplinam: » quasi dicat: Per disciplinæ custodiam, sicut per viam, pervenitur ad vitam: ecce via disciplinæ custodienda. De tertiis sic invenire poteris [3]: « Vir, qui erraverit a via doctrinæ, in cœtu gigantum commorabitur. » Hoc dicitur contra errantes, et in errorem mittentes. Tales namque sunt, sicut gigantes, animas fidelium simplices linguarum gladiis trucidantes: ecce vita doctrinæ erudienda.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subnectitur: *Cucurri*, quod sonat festinantiam, quæ etiam augmentat obedientiam. Obedientia nempe minus meretur, si nimis moretur; et majus meritum continet, si festinet. Hic debemus notare, qualiter per vias supradictas oportet currere, utpote per viam ruinæ, per viam disciplinæ, per viam doctrinæ. Porro per primam oportet currere, malum odiendo, illius exemplo, de quo legitur [4]: « Cucurrit David, et stetit super Philisthæum: » per quem intelligimus adversarium nostrum diabolum. Per secundum oportet currere, bonum custodiendo, sicut illius canitur voce psalmi [5]: « Sine iniquitate cucurri, et direxi: » quorum primum pertinet ad custodiam bonitatis, respectu actionis; secundum, ad custodiam ipsius, respectu intentionis. Sine iniquitate namque currit et dirigit, qui tam actionis, quam intentionis sinceritatem custodit. Per tertiam oportet currere, verum erudiendo, sicut ille cucurrit, qui dixit [6]: « Inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes: quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum laboravi; » quasi dicat: Quia verum dictis et factis utiliter erudivi.

Articulus tertius.

Dilatatio quid.

Quantum ad tertium, subinfertur: *Cum dilatasti.* Dilatatio est ille cordis motus, quo movetur ab interiori ad exterius, vel ab inferiori ad superius; aut, ut aliter, sed non aliud dicam, a centro ad circumferentiam. Centrum quippe est interius et inferius respectu circumferentiæ; et e converso potest dici, quod circumferentia sit exterior, vel superior, respectu centri. Huic motui cordis videtur consonare ille motus spiritus, quo movetur extra se, vel supra se, divina gratia ipsum extendente, vel extollente; et eodem vocabulo vocatur *dilatatio.* Hic possumus notare, quod Dominus dilatat diversos diversimode: aliter enim dilatat pœnitentes, aliter proficientes, aliter pervenientes: primos justificando; secundarios magnificando; alios glorificando. De primo dicitur [7]: « In tribulatione dilatasti mihi: » ecce dilatatio pœnitentis per justificationem et conscientiæ lætificationem, quia [8] « justificatio Domini recta, lætificans corda. » De secundo [9]: « Dilataberis ad Orientem, et Occidentem, et Septentrionem, et Meridiem, » hoc est, ad copiosam prudentiæ, justitiæ, fortitudinis, et temperantiæ frugem: ecce dilatatio proficientis per magnificationem. De tertio [10]: « Dilatavit gloriam populo suo; » dicitur de Juda Machabæo, et mystice intelligendum de Christo: Judas enim *glorificans*, et Machabæus *protegens* interpretatur, per quem glorificator et protector noster congrue significatur: ecce dilatatio pervenientis per glorificationem.

Dominus diversimode dilatat.

Judas Machabæus.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subnotatur: *Cor meum.* Sed, quæso, quale cor tuum, quod fuit dilatationi prædictæ congruum? numquid durum? numquid obscurum? numquid invalidum? Videmus enim, quod cera dura non dilatatur ad sigillandum, nec candela extincta ad illuminandum, nec manus invalida ad notandum.

[1] *Eccli.*, XXXII, 25. — [2] *Prov.*, X, 17. — [3] *Prov.*, XXI, 16. — [4] I *Reg.*, XVII, 51. — [5] *Psal.* LVIII, 5. — [6] *Philip.*, II, 15-16. — [7] *Psal.* IV, 2. — [8] *Psal.* XVIII, 9. — [9] *Gen.*, XXVIII, 14. — [10] I *Mach.*, III, 3.

Cordis dispositio ad dilatationem qualis. Notandum itaque, quod cor ad dilatationem dispositum, debet esse, quantum pertinet ad propositum, emollitum, eruditum, stabilitum. Emollitur autem per pœnitentiam; eruditur per sapientiam; stabilitur per gratiam. De primo [1]: « Audisti verba voluminis, atque emollitum est cor tuum, et humiliatus es in conspectu Domini: » ecce cor emollitum per pœnitentiam. De secundo dicit Psalmista [2]: « Dexteram tuam sic notam fac, et eruditos corde in sapientia: » ecce cor eruditum per sapientiam. » De tertio [3]: « Optimum est gratia stabilire cor: » ecce cor stabilitum per gratiam. Hoc modo dispositum erat illius cor, quem Dominus dilatavit, ut esset ad operandum agilior.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in præfati pœnitentis figura: *Viam mandatorum tuorum*, quantum ad exteriorem actionem, obedientiæ congruentem; *cucurri*, quantum ad ejus conditionem festinantiæ convenientem; *cum dilatasti*, quantum ad interioris affectionis dispositionem, lætitiæ consonantem; *cor meum*, quantum ad ipsam affectionem benevolentiæ attestantem.

CAPUT TERTIUM.

VERSICULUS PRIMUS.

33. *Legem pone mihi, Domine*, etc. Hic tertium inchoatur capitulum, quo tertium repræsentatur ferculum. In primo siquidem proponitur beatitudo; in secundo retributio; in tertio legis positio. Et quia per legem venitur ad retributionem, et per retributionem pervenitur ad beatitudinem, patet quod fercula, dignitate pensata, non sunt incongrue ordinata. Lex ista potenter imperat, sicut ostendit octonarius primus; et ipsa clementer liberat, sicut ostendit secundus: cui respondent eorumdem primordiales litteræ: nam primus octonarius incipit

He. ab hebraica littera He, quæ interpretatur *Ista*;

Vau. et secundus, ab hebraica littera Vau, quæ interpretatur *Et ipsa*. Lex prædicta rationalitati nostræ complacet, sicut insinuatur quaternario primo; sed animalitati nostræ displicet, sicut

Complacentia quadriformis. insinuatur secundo. Est autem complacentia quadriformis, quæ quatuor præambulis indicatur versiculis: complacet enim ut desiderabilis, ut considerabilis, ut operabilis, ut remunerabilis. Primus versus primam declarans complacentiam, quadruplicem innuit causam: puta, quia insipientiam ligat; quia concupiscentiam castigat; quia sapientiam investigat; quia intelligentiam non fatigat. Primum est justitiæ; secundum, temperantiæ; tertium, prudentiæ; quartum, constantiæ.

Articulus primus.

Primam complacentiæ causam, scilicet ligare insipientiam, insinuavit Psalmista, assumpta pœnitentis figura, cum ait: *Legem pone mihi, Domine*, quasi ligamen insipientiæ. Lex enim a ligamine [4]: « Liga legem in digitis tuis. » Et notandum, quod Dominus triplices ponit leges ad ligandum insipientias triplices: ponit enim leges naturales, clericales, laicales: per primas ligat insipientiam ethnicorum; per secundas, insipientiam clericorum; per tertias, insipientiam laicorum. De primis [5]: « Aquas appendit in mensura, quando ponebat pluviis legem, » etc. Ecce leges naturales, insipientiam ethnicorum ligantes, qui (*a*) dicunt elementares actiones non subesse divinæ providentiæ, sed casui et fortunæ. De secundis ait Propheta [6]: « Legem posuit in Israel. » Quod dicitur de viris Israeliticis, competenter accipitur de clericis; quoniam Israel *Vir videns Deum* interpretatur, quod clericis congrue non negatur; et luce clarius est quod dictis legibus ligantur abusus ipsorum. De tertiis etiam dicitur per Psalmistam [7]: « Legem pone mihi, Domine, in via tua, etc.; » quod de viatoribus publicis condecenter intelligitur; et quod eorum insipientia sic ligetur, nullus nisi insipiens diffitetur.

Lex a ligamine

Israel.

Articulus secundus.

Secundam complacentiæ causam declaravit, cum addidit: *Viam justificationum tuarum*. Ecce viam concupiscentiæ contrariam, quam ob causam recte dicitur castigare concupiscentiam. Et notandum, quod hæc via dicitur in Scriptura via innocentium, via simplicium, via humilium: quarum prima est præcipue contraria concupiscentiæ carnali: secunda, concupiscentiæ temporali; tertia concupiscentiæ favorali. De prima via scribitur [8]: « Justitia custodit innocentis viam. » Ecce innocentium via, concu-

[1] I *Paralip.*, XXXIV, 27. — [2] *Psal.* LXXXIX, 12. — [3] *Hebr.*, XIII, 9. — [4] *Prov.*, VII, 3. — [5] *Job*, XXVIII, 25. — [6] *Psal.* LXXVII, 5. — [7] *Psal.* XXXVI, 31. — [8] *Prov.*, XIII, 6.

(*a*) *Cæt. edit.* quæ

piscentiæ carnali contraria. Nam etsi quævis concupiscentia sit innocentiæ corruptela; aliæ tamen, quia subtiliores et latentiores sunt, aliquatenus palliari possunt: hæc autem ita rudis et patens est, quod palliari nullatenus potest. De secunda via dicitur [1]: « Justitia simplicis diriget viam ejus. » Ecce simplicium via, concupiscentiæ temporali adversaria, quia profecto temporalium cupidi non student simplicitati, sed duplicitati, et dolositati. De tertia via legitur [2]: « Conterunt super pulverem terræ capita pauperum, et viam humilium declinant. » Ecce humilium via favorali concupiscentiæ inimica; humiles enim mundanos favores et honores fugiunt, quos ambitiosi et superstitiosi sitiunt. Illi capita pauperum super pulverem terræ conterunt, quia sicut ventus dissipat pulveres, ita ventosus pauperes. Vias humilium declinant, quoniam ad sublimia, gravius ruituri, festinant.

Articulus tertius.

Tertiam complacentiæ causam aperuit, cum adjunxit: *Et exquiram eam*, quantum ad ea quæ intrinsecus latent, per ea quæ extrinsecus patent, hoc est, per legis sententiam, legislatoris sapientiam. Et nota, quod modis tribus sapientiam exquirere, vel investigare debemus, videlicet potenter, sapienter, libenter: potenter, quia scrutabilis; sapienter, quia spectabilis; libenter, quia delectabilis. De primo [3]: « Occulta proverbiorum exquiret, et in absconditis parabolarum conversabitur. » Ecce exquisitio potens, per quam exquiritur sapientia interius latens, non exterius patens. De secundo [4]: « Sapientiam antiquorum omnium exquiret sapiens. » Ecce exquisitio sapiens, sicut exquirens. De tertio [5]: Hanc amavi et exquisivi eam. » Ecce exquisitio placens.

Articulus quartus.

Quartam complacentiæ causam subintulit, cum subjecit: *Semper*, id est, infatigabiliter; quia sapientia non fatigat intelligentiam, tanquam virtutem materiæ impermixtam; et ideo sapientia semper quærenda, semper petenda, semper comedenda; quia nimirum quæritur ad videndum, petitur ad tenendum, comeditur ad fruendum. De primo dicitur [6]: « Quærite faciem ejus semper, » quantum ad visionem. De secundo sub panis typo scribitur [7]: « Domine, da nobis panem hunc, » quantum ad tentionem. De tertio [8]: « Tu comedes panem in mensa mea semper, » quantum ad fruitionem.

Epilogus.

Patet itaque sensus Prophetæ, cum dicit: *Legem pone mihi, Domine*, quæ liget insipientiam per actum justitiæ; *Viam justificationum tuarum*, quæ castiget concupiscentiam per actum temperantiæ; *Et exquiram eam*, ut per eam investigetur sapientia per actum prudentiæ; *Semper*, ut per eam non fatigetur intelligentia per actum constantiæ.

VERSICULUS II.

34. *Da mihi intellectum*, etc. Quo modo lex divina sit desiderabilis, indicavit versus præcedens; quo modo vero sit considerabilis, indicat versus præsens, in quo notatur signanter, et signatur notabiliter, quod sit consideranda quadrupliciter, videlicet humiliter, viriliter, utiliter, et infallibiliter. Primum est contra præsumptuosos; secundum, contra desidiosos; tertium, contra infructuosos; quartum, contra superstitiosos.

Articulus primus.

Considerationis humilitas prænotatur, cum dicitur: *Da mihi intellectum*; ubi pœnitens, non alta sapiens, sed humilibus consentiens, spiritualem intellectus gratiam petit, quia de naturali intellectus perspicacia non præsumit. Et nota, quod est intellectus tripartitus, scilicet inditus, acquisitus, infusus. In primo obscuritas; in secundo maturitas; in tertio puritas. De primo scribitur ab Apostolo [9]: « Testificor in Domino, ut jam non ambuletis, sicut gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum. » Non sicut gentes, sed sicut fideles ambulant, qui divina perscrutantes eloquia, spiritualem intellectus gratiam reverenter expostulant; sicut gentes, non sicut fideles ambulant, qui eadem perscrutari eloquia secundum naturalem intellectus perspicaciam irreverenter attentant. De secundo [10]: « Vir in multis expertus cogitabit multa, et qui multa didicit, enarrabit intellectum; » ubi tanguntur duæ acquisitionis differentiæ: una, per viam experientiæ; altera, per viam doctrinæ. De tertio dicit Apostolus [11]:

[1] *Prov.*, XI, 5. — [2] *Amos*, II, 7. — [3] *Eccli.*, XXXIX, 3. — [4] Ibid., 1. — [5] *Sap.*, VIII, 2. — [6] *Psal.* CIV, 4. — [7] *Joan.*, VI, 34. — [8] II *Reg.*, IX, 7. — [9] *Ephes.*, IV, 17. — [10] *Eccli.*, XXXIV, 9. — [11] *Coloss.*, I, 9.

« Non cessamus pro vobis orantes et postulantes, ut impleamini agnitione ejus, in omni sapientia et intellectu spiritali. » Equidem intellectu spiritali impletur, cui donum intellectus divinitus inspiratur.

Articulus secundus.

Considerationis virilitas denotatur, cum dicitur : *Et scrutabor legem tuam.* Arduum enim est legis scrutinium, ad quod non sufficit humanum ingenium; sed coexigitur divinum beneficium ; unde nimirum scrutatorem requirit strenuum. Et nota, quod talis actus non est humanus, sed divinus, et tamen hominibus opportunus : propter primum, mirabilis; propter secundum, venerabilis; propter tertium, desiderabilis. De primo [1] : « Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, et nullus ei similis in legislatoribus. Quis poterit scrutari vias ejus? » Plane *excelsa* Dei *fortitudo* est, quæ humanæ mentis simplicitatem ad speculandam divinæ dispositionis sublimitatem sublevare potest. *Nullus ei similis in legislatoribus*, quoniam hoc fieri non potest humanitus. *Quis ergo scrutabitur vias ejus*, supple, nisi sublevetur divinitus? Ecce mirabilis scrutandi actus, quia non humanus. De secundo [2] : « Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Ita et quæ Dei sunt, nemo cognoscit, nisi spiritus Dei. Nos autem non hujus mundi spiritum accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis. » Ac si aperte diceret : Spiritus divinus scrutatur secreta divina, sicut humanus humana; et tamen ille spiritus, qui divina scrutatur, hominibus inspiratur, ut divina dispositio ab hominibus dignoscatur. Ecce venerabilis scrutandi actus, quia divinus. De tertio scribitur [3] : « Beati, qui scrutantur testimonia ejus. » Ecce desiderabilis scrutandi actus, quia hominibus opportunus. Quid enim desiderabilius, quid opportunius homini, quam beatificari?

Articulus tertius.

Considerationis utilitas annotatur, cum sequitur : *Et custodiam illam.* Nihil enim prodest notitia veritatis, ubi deest custodia charitatis. Planum quippe est, quia si charitas abest, nihil prodest quidquid adest. Et nota, quod est perutile non tantum legem scire, sed et custodire, sicut probatur triplici ratione, videlicet quia vivificat, quia sapientificat, quia beatificat : quorum primum pertinet ad purgationem, quæ fit per justificationem; secundum, ad illuminationem, quæ fit per informationem; tertium, ad consummationem, quæ fit per beatitudinis expectationem. De primo [4] : « Custodi legem meam atque consilium meum, et erit vita animæ tuæ : » *legem* dicit, quantum ad necessaria; *consilium*, quantum ad voluntaria instituta : ecce custodia legis vivificans. De secundo [5] : « Qui custodit legem, filius sapiens est : » ecce custodia legis sapientificans. De tertio [6] : « Qui custodit legem, beatus est : » ecce custodia legis beatificans.

Articulus quartus.

Considerationis infallibilitas subnotatur, cum subditur : *In toto corde meo.* Fallibilis est legis consideratio, si considerantis sit intentio, ut custodiatur extrinsecus coram hominibus, non intrinsecus coram Deo. Illa vero consideratio non fallit, quæ non solum exterius, sed et interius custodire intendit. Custodia quidem extrinseca non est perfecta, nec in corde perfecto radicata; sed custodia tam extrinseca, quam intrinseca, est perfecta, et in corde perfecto fundata. De tali custodia dicit Propheta : *In toto corde meo*, id est, in perfecto corde. Et nota de perfecto corde, quod tali corde debemus in Deum credere, Deo servire, ad Deum venire. Fidei est credere; spei, servire; charitatis, venire. De primo [7] : « Oculi Domini contemplantur universam terram; et præbent fortitudinem iis, qui perfecto corde credunt in eum : » hic attende *credere perfecto corde.* De secundo [8] : « Salomon, fili mi, scito Deum patris tui, et servi ei corde perfecto : » hic adverte *servire perfecto corde.* De tertio [9] : « Omnes isti viri bellatores, et expediti ad pugnandum, cum corde perfecto venerunt in Hebron (a), ut constituerent regem David super universum Israel. » *Omnes viri bellatores* sunt omnes martyres, qui fuerunt ad pugnandum expediti, relictis temporalibus, quibus fuerant impediti. Hi *venerunt perfecto corde*, quia per dilectionem perfectam : *in Hebron*, id est, in visionem sempiternam, *ut constituerent David*, id est, Christum, aspectu desiderabilem, *super* Martyres.

[1] *Job*, XXXVI, 22, 23. — [2] I *Cor.*, II, 10-12. — [3] *Psal.* hoc, 2. — [4] *Prov.*, III, 21. — [5] *Prov.*, XXVIII, 7. — [6] *Prov.*, XXIX, 18. — [7] II *Paralip.*, XVI, 9. — [8] I *Paralip.*, XXVIII, 9. — [9] Ibid., XII, 38.

(a) *Cæt. edit.* Ebron, *et sic deinceps.*

universum Israel regem, collaudando et conglorificando eumdem, tam angelicis, quam humanis spiritibus præsidentem : hic apprehende *venire perfecto corde*.

Epilogus.

Ex his potest clarescere intellectus propheticus in hac parte ; dicit enim : *Da mihi intellectum*, quasi legis considerator humilis, non præsumptuosus ; *Et scrutabor legem tuam*, quasi considerator virilis, non desidiosus; *Et custodiam illam*, quasi considerator utilis, non infructuosus; *In toto corde meo*, quasi considerator infallibilis, non superstitiosus.

VERSICULUS III.

35. *Deduc me in semitam* (*a*), etc. De lege divina, in quantum desiderabilis et considerabilis, determinatum est in duobus versibus suprascriptis; in hoc tertio determinatur de ipsa in quantum operabilis. Est igitur versus hujus continentia quadrimembris, secundum quod lex ipsa quadrupliciter est operabilis. Enimvero operabilis est Deum sequendo, prosequendo, obsequendo, et consequendo : operantes Deum sequuntur, in quantum præoperans ; prosequuntur, in quantum cooperans; obsequuntur, in quantum imperans; consequuntur, in quantum remunerans.

Lex quadrupliciter operabilis.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur : *Deduc me*. Vox est animæ fidelis, legem servare volentis, quæ dicit Domino : *Deduc me*, quæ sequor te, quia tu præoperans. Unde notandum, quod Dominus tripliciter nos deducit, videlicet custodiendo, erudiendo, eripiendo : custodit enim, ut tutor; erudit, ut doctor; eripit, ut victor. De primo [1] : « Deducet me in operibus meis sobrie, et custodiet me in sua potentia : » primum pertinet ad custodiam intrinsecam; secundum ad extrinsecam. De secundo scribitur [2] : « Emitte lucem tuam, et veritatem tuam : ipsa me deduxerunt, et adduxerunt in montem sanctum tuum, et in tabernacula tua; » quasi dicat : Immitte sapientiæ et scientiæ claritatem, quæ dirigunt, et erigunt ad Dei et proximi charitatem. De tertio [3] : « Super excelsa mea deducet me victor in psalmis canentem; » ac si dicat : Qui vicit mundum, deducet me super excelsa mundi tentamina lætabundum.

Deus tripliciter nos deducit.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, additur : *In semitam*, qua prosequor te, quia tu cooperans. Nota, quod hæc semita est semitæ mundanæ opposita, scilicet semitæ vanitatis, voluptatis, et cupiditatis : quarum prima dicitur incurvata, secunda inclinata, tertia involuta. De prima scribitur [4] : « Confidunt in nihilo (*b*), et loquuntur vanitates; » et infra : « Semitæ eorum incurvatæ sunt eis : » ecce vanitatis semita incurvata. De secunda [5] : « Ut eruaris a muliere aliena; » et infra : « Inclinata enim est ad mortem domus ejus, et ad inferos semitæ ipsius : » ecce voluptatis semita inclinata. De tertia [6] : « Ecce non est auxilium mihi in me, necessarii quoque mei recesserunt a me; » et infra : « Involutæ sunt semitæ gressuum eorum; ambulaverunt in vacuum, et peribunt : » ecce cupiditatis semita involuta.

Semita.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium subditur : *Mandatorum tuorum*. Hic semitam specificat, qua se deduci supplicat. In quo duo patenter implicat, utpote se obsequentem, et illum imperantem. Unde notandum, quod tribus de causis est mandatis Dominicis obsequendum : utputa, quia non impossibilia, non inutilia, non difficilia : nec enim sunt impossibilia credenti, nec inutilia speranti, nec difficilia diligenti. De primo [7] : « Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est. » Plane supra te non est, quod per te fieri potest; supra te non est, quod potentiæ tuæ subest. De secundo [8] : « Reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem ejus, et inutilitatem. » Hic possumus a contrario sensu concludere, quod si mandatum reprobatum fuit inutile, sicut cæremoniale, mandatum non reprobatum fuit utile, sicut morale. De tertio [9] : « Mandata ejus gravia non sunt. » Plane gravia non sunt, nisi iis qui non sunt; quales sunt, qui in charitate non sunt, teste Apostolo [10].

Mandatis Dei tribus de causis obediendum.

[1] *Sap.*, IX, 11. — [2] *Psal.* XLII, 3. — [3] *Habac.*, III, 19. — [4] *Isa.*, LIX, 4, 8. — [5] *Prov.*, II, 16, 18. — [6] *Job*, VI, 13, 18. — [7] *Deut.*, XXX, 11. — [8] *Hebr.*, VII, 18. — [9] I *Joan.*, V, 3. — [10] I *Cor.*, XIII, 2.

(*a*) Cæt. edit. *semita*, et sic deinceps. — (*b*) *Cæt. edit.* nihili.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subscribitur : *Quia ipsam volui*. Hic ostendit, quod intendit : sua finalis intentio, est finis consecutio, sive sua remuneratio. Semitam quippe voluit, quia sequi, persequi, et obsequi voluit. Hæc autem voluit, quia consequi voluit; nec illa voluisset, nisi consequi maluisset. Ostendit itaque, et se consequentem, et illum remunerantem secundum suam intentionem, licet non secundum impletionem. Sed nota, quod ait : *Volui*. Hic enim innuit, et velle quo voluit; et velle quod voluit; et velle, quod voluit ipsum velle, quo voluit. Primum velle fuit adjacens; secundum præjacens; tertium subjacens. De primo scribitur [1] : « Velle adjacet mihi : » tale velle fuit, quo Propheta voluit. De secundo dicitur [2] : « Ut facerem voluntatem tuam, Deus meus, volui : » tale velle Propheta voluit, cum semitam mandatorum voluit. De tertio [3] : « Deus est, qui operatur in nobis, et velle, et perficere, pro bona voluntate. » Ac si diceretur aperte : Bonum Dei velle operatur in nobis, bonum velle et perficere. Velle itaque quo Propheta voluit, ab ejus velle factum fuit, cujus velle facere voluit. Propheta quippe hoc voluit facere, quod Deus voluit, sed hoc idcirco voluit, quia Deus hoc ipsum velle voluit.

Velle triplex.

Epilogus.

Patet itaque super his mens Prophetæ. Ait enim : *Deduc me*, supple, qui sequor te; quare? quia tu mihi præoperans; *In semita*, supple, in qua prosequor te; quare? quia tu mihi cooperans; *Mandatorum tuorum*, supple, in quibus tibi obsequor; quare? quia tu mandator, aut imperans; *Quia ipsam volui* : supple, propter te, quem consequi malui; quare? quia tu remunerans.

VERSICULUS IV.

36. *Inclina cor meum*, etc. Propalata complacentia legis in tribus versiculis sub tribus circumstantiis, puta prout desiderabilis, considerabilis, operabilis; hic propalatur eadem complacentia sub quarta circumstantia, puta prout remunerabilis. Remuneratur autem in personis disciplinatis, ordinatis, illuminatis, incontaminatis : quibus respondet versus præsentis continentia quadrimembris : dico autem personas disciplinatas, respectu exteriorum; ordinatas, respectu interiorum; illuminatas, respectu superiorum; incontaminatas, respectu inferiorum.

Articulus primus.

Prima conditio, scilicet disciplinatio, præfertur, cum scribitur : *Inclina*; ubi postulatur a Deo inclinatio, quæ est disciplinabilis dispositio : nam personæ disciplinatæ procedunt vultibus inclinatis; sicut indisciplinatæ, verticibus supinatis. Et nota, quod Dominus disciplinat, et disciplinando inclinat prælatos, contemplativos, activos, scilicet ad imperanda, consideranda, operanda. De primo [4] : « Sicut divisiones aquarum, ita cor regis in manu Domini; quocumque voluerit, inclinabit illud; » ac si diceretur aperte : Sicut facile est homini aquam cuicumque voluerit propinare; ita facile est manui Domini cor prælati, quocumque voluerit, inclinare. Feliciter imperat, qui taliter inclinatur; salubriter obtemperat, cui taliter imperatur. De secundo [5] : « Inclina cor tuum ad cognoscendam prudentiam. Plane sicut vas artificiale non potest haurire aquam de fonte supinatum, sed inclinatum; sic nec vas rationale, scilicet cor, potest accipere aquam sapientiæ de fonte Scripturæ indisciplinatum, sed disciplinatum. De tertio canitur [6] : « Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes : » sicut inclinatur corporaliter fabricans ad fabricationem, sic inclinat (*a*) spiritualiter justificans ad justificationem. Unde prædictæ inclinationes sunt disciplinæ insinuationes, quæ sunt interius secundum incœptionem, exterius secundum perceptionem; quoniam in corde originantur, sed in corpore consummantur : ideoque inclinatio secundum sui completionem ad disciplinam spectat exteriorem.

Articulus secundus.

Secunda conditio, videlicet ordinatio, profertur, cum dicitur : *Cor meum*. Ubi notatur disciplinæ forinsecæ fundamentum, id est, cor non obligatum ad supplicium, non translatum in alienum dominium, quod est inordinatum. Et nota, quod cor potest esse tripliciter inordinatum : puta quantum ad Deum, per superbiam; quantum ad proximum, per invidiam;

[1] *Rom.*, VII, 18. — [2] *Psal.* XXXIX, 9. — [3] *Philip.*, II, 13. — [4] *Prov.*, XXI, 1. — [5] *Prov.*, II, 3. — [6] *Psal.* hoc, 112.

(*a*) *Cæt. edit.* inclinatur.

quantum ad semetipsum, per iracundiam. Primum Scriptura nominat cor aversum; secundum, cor perversum; tertium, cor subversum. De primo [1] : « Vir aut mulier, familia aut tribus, cujus cor aversum est hodie a Domino Deo vestro, ut vadat, et serviat diis illarum gentium; » et infra : « Sedeant super ipsum omnia maledicta, quæ scripta sunt in hoc volumine; » ubi notatur cordis aversio, et aversionis animadversio. De secundo [2] : « Qui perversi cordis est, non invenit bonum : » hoc planum est in invido; nam invidus non invenit bonitatem in proximo, sicut nec gustus infectus suavitatem in vino. De tertio [3] : « Subversum est cor meum in memetipsa, quoniam amaritudine plena sum : » hoc clarum est in iracundo; quoniam plenitudo amaritudinis mentem ejus subvertit, sicut plenitudo maris navem submergit.

Articulus tertius.

Tertia conditio, ut puta illuminatio, affertur, cum additur : *In testimonia tua :* divina namque testimonia sunt superna luminaria, quibus illuminatur intelligentia. Et nota testimonia tripartita : quædam scilicet exquisita; quædam acquisita; quædam infusa. Exquiruntur quippe per industriam; acquiruntur per doctrinam; infunduntur per gratiam. De primis [4] : « Testimonia tua exquisivi : » illud enim exquiri dicitur, quod per industriam experiendo discitur. De secundis psallit Propheta [5] : « Hæreditate acquisivi testimonia tua : » illud profecto hæreditate acquisivimus, quod ex patrum catholicorum doctrina suscepimus. De aliis canit eadem scriptura [6] : « Da mihi intellectum, ut sciam testimonia tua : » hic petitur intellectus gratia, per quam infunditur scientia.

Articulus quartus.

Quarta conditio, ut pote incontaminatio, subinfertur, cum subditur : *Et non in avaritiam.* Temporalis enim avaritia mentem contaminat, dum veritati vanitatem superseminat. Unde notandum, quod avaritia est odienda, cavenda, projicienda : odienda quippe, quia impedit vitam naturæ; cavenda, quia impedit vitam gratiæ; projicienda, quia impedit vitam gloriæ. De primo [7] : « Qui odit avaritiam, longi fient dies ejus : » ecce avaritia audienda. De secundo [8] : « Videte et cavete ab omni avaritia, quia non in abundantia cujusquam vita ejus est, » scilicet gratiæ : ecce avaritia cavenda. De tertio [9] : « Qui projicit avaritiam ex calumnia, » et : « Iste in excelsis habitabit : » ecce avaritia projicienda.

Epilogus.

Et hoc est, quod Propheta cantat in illius persona, qui ad remunerationem beatorum anhelat : *Inclina*, quantum ad perfectam disciplinationem, quæ fulgere debet exterius; *Cor meum*, quantum ad virtuosam ordinationem, qua disponitur cor interius; *in testimonia tua*, quantum ad divinam illuminationem, qua trahitur superius; *et non in avaritiam*, quantum ad humanam incontaminationem, qua non trahitur inferius.

VERSICULUS V.

37. *Averte oculos meos*, etc. De legis complacentia, quantum ad nostram rationabilitatem, dissertum est per quaternarium præcedentem; de ipsius displicentia, quantum ad nostram animalitatem, disseritur per præsentem. Porro displicentia hujuscemodi generatur ex timore quadruplici : timet enim ne occasione legalis observationis sit minus honorabilis, minus affabilis, minus amabilis, minus favorabilis, ut quatuor subnotatur versiculis. Versus primus primum timorem præsupponit, ut ostendit petitio, quam proponit; præsupponit siquidem appetitus debilitatem, appetendi facilitatem, appetibilis carnalis inutilitatem, et appetibilis spiritualis utilitatem. Unde petit debilitatem averti, facilitatem reverti, ab inutilitate diverti, ad utilitatem converti.

Articulus primus.

Appetitus debilitas prænotatur, cum dicitur : *Averte oculos meos.* Per oculos, quos debiles esse nullus ambigit, concupiscentiam oculorum intelligit; ideoque non absurde illorum aversionem exigit. Sed nota, quod est alius oculus, et alia aversio ejus : est enim oculus quovis creato nequior, et est oculus vino pulchrior, et est oculus sole lucidior. Primus est oculus peccatoris, de quo [10] : « Malus est oculus nequam : nequius oculo quid creatum est? » Secundus est oculus speculatoris, sub cujus typo dici-

[1] *Deut.*, XXIX, 18, 20. — [2] *Prov.*, XVII, 20. — [3] *Thren.*, I, 20. — [4] *Psal.* hoc, 22. — [5] Ibid., III. — [6] Ibid., 125. — [7] *Prov.*, XXVIII, 16. — [8] *Luc.*, XII, 15. — [9] *Isa.*, XXXIII, 15, 16. — [10] *Eccli.*, XXXI, 15.

tur [1] : « Pulchriores sunt oculi ejus vino. » Tertius est oculus Salvatoris, de quo [2] : « Oculi Domini multo plus lucidiores sunt sole. » Primus avertitur a bono ad malum per inobedientiam; secundus, a majori bono ad minus bonum, per inobedientiam; tertius, ab optimo ad pessimum, per vindictam. Primum vituperabile: secundum tolerabile : tertium formidabile. De primo [3] : « Propter inopiam multi deliquerunt; et qui quærit locupletari, avertit oculum, » scilicet a licito ad illicitum. Unde dicit Sapiens [4] : « Qui festinat ditari, non erit innocens. » De secundo sic loquitur sponsus sponsæ [5] : « Averte oculos tuos a me, quia ipsi me avolare fecerunt; » quasi dicat : Averte aspectus speculativos a speculatione veritatis ad æmulationem virtutis, quia ipsi propter suam (*a*) improbitatem me avolare fecerunt a claritate in claritatem, hoc est a claritate justitiæ in claritatem sapientiæ. Sic oportet quandoque propter bonum obedientiæ oculum contemplantis averti a visione Dei ad provisionem proximi. De tertio [6] : « Cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis. » O quam terribilis aversio Salvatoris a dextera ad sinistram, a corona ad pœnam, a gloria ad gehennam!

Articulus secundus.

Appetendi facilitas connotatur, cum additur : *Ne videant*, id est, appetant. Non indocte posuit *videre* pro *appetere*, quia non est appetitus sine intuitu. Nam, secundum Philosophum [7], apprehensio præcedit appetitum. Nec in visu est vitium propter intuitum, sed propter appetitum. Et nota, quod magna est videndi seu appetendi facilitas circa tres appetibilium differentias, puta circa divitias, delicias, excellentias. Ad hæc tria appetibilia dirigit appetitum sapientia tripartita, utputa terrena, animalis, diabolica : quorum primum convenienter intelligitur per id, quod legitur [8] : « Si vidi solem cum fulgeret, et lunam incedentem clare. » Quod dictum est secundum morem alchimistarum, quo metalla nominantur nominibus planetarum. Secundum enim morem istum (*b*), per solem et lunam aurum accipimus et argentum, quæ dicuntur clara et cara; ct tanto clariora, quanto cariora. Hæc autem, licet clarissima et carissima, beatus Job non vidit, quia non appetivit : ecce divitiarum appetitus, terrena sapientia excitatus. Secundum exprimitur, ubi scribitur [9] : « Oculi tui videbunt extranea, et cor tuum loquetur perversa; » quasi dicat : Concupisces mulieres extraneas, et perversis verbis perversas manifestabis concupiscentias : ecce deliciarum appetitus, animali sapientia irretitus. Tertium explicari dignoscitur, ubi de rege filiorum superbiæ dicitur [10] : « Omne sublime videt : » quippe rex ille sublimia appetivit, et similia appetere filios erudivit : ecce excellentiæ appetitus, sapientia diabolica eruditus.

Articulus tertius.

Appetibilis carnalis inutilitas denotatur, cum subditur : *Vanitatem*. Proculdubio vanitas non est appetibilis; imo contemptibilis, præcipue tribus de causis : quia sensuum detentiva; mentium seductiva; Dei provocativa. Plane sensum detinet in delectatione; mentem seducit in deliberatione; Deum provocat in operatione. De primo [11] : « Multos supplantavit suspicio eorum, et in vanitate detinuit sensus illorum. » Illos profecto supplantat suspicio, qui vanitatem ut veritatem existere suspicantur; sed illorum sensus vanitas detinet, qui in vanitate tanquam in veritate delectantur : ecce vanitas sensuum detentiva. De secundo [12] : « Ego et domus patris mei peccavimus, vanitate seducti sumus; » quia peccavimus in operatione, vanitate seducti sumus in deliberatione : ecce vanitas mentium seductiva. De tertio canitur [13] : « Odisti observantes vanitates supervacue : » sane odiosa est Deo vanitas, quia Deus est veritas : ecce vanitas, Dei provocativa.

Vanitas non est appetibilis, sed contemptibilis.

Articulus quartus.

Appetibilis spiritualis utilitas annotatur, cum annectitur : *In via tua vivifica me*. Ecce via spiritualis, via appetibilis. Sed quæ est hæc via, ut ambulemus in ea? Nota, quod hæc via est una, via vera, via bona. Hanc viam dico unam, propter obedientiam, quæ pluralitatem vivificat; veram, propter continentiam, quæ spiritualitatem verificat; bonam, propter renuntiationem proprietariam, quæ temporalitatem communicat. De primo [14] : « Dabo eis cor unum, et viam unam, ut timeant me universis diebus. »

[1] *Gen.*, XLIX, 12. — [2] *Eccli.*, XXIII, 28. — [3] *Eccli.*, XXVII, 1. — [4] *Prov.*, XXVIII, 20. — [5] *Cant.*, VI, 4. — [6] *Isa.*, I, 15. — [7] Arist., *Metaph.*, lib. XII, text. 36, 37. — [8] *Job*, XXXI, 26. — [9] *Prov.*, XXIII, 33. — [10] *Job*, XLI, 25. — [11] *Eccli.*, III, 26. — [12] II *Esdr.*, I, 7. — [13] *Psal.* XXX, 7. — [14] *Jerem.*, XXXII, 39.

(*a*) *Cæt. edit.* tuam. — (*b*) *Item* justum.

Cor dicit, propter intrinsecam unitatem affectionis; *viam*, propter unitatem extrinsecam actionis, vel regularis observationis. De secundo [1]: « Justæ et veræ sunt viæ tuæ (*a*), Domine rex sanctorum. » *Justæ*, dico, quia sine alterius præjudicio, quantum ad temporalia; *veræ*, quia sine mendacio, quantum ad spiritualia. De tertio [2]: « Doce eos viam bonam, per quam ingrediantur, » quasi dicat: Doce Israelitas viam bonam bonorum temporalium communicativam, per quam ingrediantur ad vitam.

Epilogus.

Dicit ergo: *Averte oculos meos*, quantum ad appetitus debilitatem, quam petit averti; *Ne videam*, quantum ad appetendi facilitatem, quam vult reverti; *Vanitatem*, quantum ad appetibilis inutilitatem, a qua quærit diverti; *In via tua vivifica me*, quantum ad appetibilis utilitatem, ad quam cupit converti.

VERSICULUS VI.

38. *Statue servo tuo*, etc. Versus præcedens timorem primum supposuit, sicut remedium requisitum exposuit; versus præsens timorem secundum supponit, sicut remedium expetitum exponit. Supponens enim anima timorata, quod affabilitas hominem declinat ad timorem humanum potius, quam divinum, petit e contra, quod affabilitas sua a Domino producatur, in servum introducatur, ad conservos conducatur, ad Dominum reducatur: producatur, inquam, per potentiam; introducatur per sapientiam; conducatur per eloquentiam; reducatur autem per timorem, seu reverentiam: sicut seriatim exprimitur per quadripartitam versus præsentis continentiam.

Articulus primus.

Quantum ad primum articulum, subditur: *Statue*. Quid est statuere, nisi statutum producere? Et qualis productio ista, nisi potestativa? Dicit ergo anima timorata Domino congruenter: *Statue*, scilicet producendo potenter, quia tua potentia est omnium productiva. Et nota, quod Dominus invenitur in Scripturis statuere diversa diversimode, quia nimirum alia statuit ad uniendum, alia ad muniendum, alia ad puniendum: unde statuit pactum, statuit testamentum, statuit peccatum. De primo [3]: « Statuam pactum meum inter me et te, et semen tuum post te: » ecce statutum, per quod sibi univit Dominus Abraham et posteritatem suam, sicut pariter uniuntur quicumque concorditer paciscuntur. De secundo legitur [4]: « Statuam illis testamentum alterum sempiternum, ut sim illis in Dominum, et ipsi mihi erunt in populum: » ecce statutum, quo muniuntur, qui testatoris hæreditatem sortiuntur. De tertio [5]: « Domine, ne statuas illis hoc peccatum: » ecce statutum, per quod puniuntur, quæ contra divinum imperium præsumuntur.

Statuere quid.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subscribitur: *Servo tuo*. Optime cantat, et pulcherrime continuat; quia sicut potentiæ est producere, sic sapientiæ introducere; nec potentia divina sine sapientia, nec productio illa sine introductione: unde præmisso: *Statue*, potenter producendo, continuo subjungit: *Servo tuo*, sapienter introducendo. Et nota, quod servus iste debet habere apprehensivam capacem, discretivam sagacem, memorativam tenacem, ut capaciter audiat, sagaciter intelligat, tenaciter custodiat. De primo [6]: « Loquere, Domine, quia audit servus tuus: » ecce servi capacitas, quantum ad apprehensivam. De secundo [7]: « Ecce intellige, servus meus: » ecce servi sagacitas, quantum ad discretivam. De tertio [8]: « Etenim servus tuus custodit ea: » ecce servi tenacitas, quantum ad memorativam.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, conscribitur: *Eloquium tuum*, quia sapientiæ institutum conducitur per eloquium ab uno servo in servorum collegium. Eloquium autem hujusmodi interdum legitur emitti, interdum emitti (*b*), interdum dimitti. Eloquium emittitur, cum deorsum effunditur; mittitur, cum extrorsum transfunditur; dimittitur, cum introrsum refunditur. De primo legitur [9]: « Qui emittit eloquium suum terræ. » Hæc emissio fit a superiori, effundendo inferius per eloquium inspiratum divinitus: propter quod utile est theologizantem ab oratione incipere, ut ait Dionysius [10], quia non potest eloqui utiliter, nisi

[1] *Apoc.*, XV, 3. — [2] II *Paralip.*, VI, 27. — [3] *Gen.*, XVII, 7. — [4] *Baruc.*, II, 35. — [5] *Act.*, VII, 59. — [6] I *Reg.*, III, 9. — [7] *Isa.*, LII, 13. — [8] *Psal.* XVIII, 12. — [9] *Psal.* CXLVII, 15.— [10] Dion., *de Div. Nom.*, c. III. — (*a*) *Cæt. edit. non habent* tuæ.— (*b*) *Leg.* mittit *vel* immitti.

datum fuerit desuper. De secundo [1] : « Si Dominus magnus voluerit, spiritu intelligentiæ replebit illum, et ipse tanquam imbres mittet eloquia sapientiæ suæ. » Hæc missio fit ab interiori exterius transfundendo, quoties sapientia deorsum emissa a Domino in servum, consequenter per eloquium a servo transfunditur in conservum. De tertio [2] : « Dimittam adversum me eloquium meum. » Hæc dimissio fit ab exteriori interius refundendo, cum transfundens sapientiam exterius ad informationem alterius, refundit eam interius ad informationem sui ipsius, ut qui docet alium, doceat et seipsum. Non enim debent indociles esse doctores, secundum Augustini testimonium in libro *ad Dulcitium* [3].

Articulus quartus.

Quantum ad ultimum, perscribitur: *In timore tuo*. Hic est timor reverentiæ, qui reducit a servo in Dominum, quem Dominus introduxit in servum : quoniam ab ipso omnia, et in ipsum, testante Dionysio in libro *de Cœlesti Hierarchia* [4]. Reverentia namque reducit, quod sapientia introduxit. Et nota, quod timor iste dicitur principium causale sapientiæ secundum triplicem causalitatem, videlicet initialem, formalem, finalem : quia sapientiam initiat, sapientiam disciplinat, sapientiam coronat, et coronando consummat. De primo legitur [5] : « Initium sapientiæ timor Domini. » Hoc timore initiatur sapientia, quando requiritur et recipitur cum reverentia. De secundo [6] : « Timor Domini disciplina sapientiæ: » ecce forma sapientiæ disciplinalis, seu disciplina formalis. Sapientiam (*a*) namque, quam timor non format, tumor deformat. Unde sapientia cum tumore inflat, cum timore ædificat. De tertio [7] : « Corona sapientiæ timor Domini. » Plane sapientia timentium coronabitur; sapientia tumentium conculcabitur. Primus Adam coronam sapientiæ concupivit : sed quia timorem Domini non custodivit, invenire non potuit quod quæsivit. Secundus Adam nobis aperiens viam bonam, super omnia dona spiritualia posuit hanc coronam, sicut patet, ubi [8] propositis donis Spiritus sancti, superponitur « Spiritus timoris Domini. » Cui etiam *Ecclesiasticus* congruit [9] : « Timor, inquit, Domini se superposuit (*b*). »

Epilogus.

Ex prædictis potest clarescere sensus propheticus in hac parte; quia Propheta, gerens imaginem animæ timoratæ, ita psallit Domino cum timore : *Statue*, scilicet producendo per potentiam; *Servo tuo*, scilicet introducendo per sapientiam; *Eloquium tuum*, scilicet ad conservos conducendo per eloquentiam; *In timore tuo*, scilicet ad te reducendo per reverentiam.

VERSICULUS VII.

39. *Amputa opprobrium*, etc. Quemadmodum versus primus supposuit timorem primum, et secundus secundum, sic iste tertius supponit tertium. Suspicatur enim meticulosus animus, quod malus putetur, et per consequens minus ametur; et idcirco supplicat Domino, ut hæc suspicio amputetur : quod patet luce clarius ex quatuor actibus, quos continet iste versus, et ideo quadripartitus est tenor ejus. Hi sunt actus malitiæ, bonitatis, falsitatis, veritatis : actus malitiæ, est malum putare; actus bonitatis, bonum reputare; actus falsitatis, falsum imputare; actus veritatis, falsum amputare. Unde cum actus malitiæ per actum falsitatis inferatur, petit quod, per actum veritatis, actus falsitatis auferatur, et actus bonitatis subinferatur, sicut in prosecutione clarius declaratur.

Articulus primus.

Actus veritatis prænotatur, cum dicitur : *Amputa*, quoniam amputare falsum ad veritatis pertinet actum. Et nota, quod falsa triplicia sunt principaliter amputanda : quorum alia humana, alia vana, alia sunt profana. In primis fallit carnis concupiscentia; in mediis, superbia; in ultimis, perfidia. De primis [10] : « Si pes tuus scandalizat te, amputa illum. » Pes veteris hominis est affectus carnalis, qui scandalizat, cum spiritum colaphizat; sed amputatur, dum timore securis ad radicem arboris positæ resecatur. De mediis [11] : « Fac, Domine, ut gladio proprio superbia ejus amputetur. » Superbia gladio proprio amputatur, dum pensato ejus periculo devitatur. De ultimis [12] : « Amputabuntur cornua altaris. » Cornua siquidem altaris amputantur, cum cruciformis figura, seu crucifixi cultura, in diabolicam transformatur; quod illi perpe-

[1] *Eccli.*, XXXIX, 9. — [2] *Job*, X, 1. — [3] Aug., *ad Dulcit. de octo quæst.* — [4] Dion., *de Cœl. Hier.*, c. 1. — [5] *Psal.* CX, 10. — [6] *Prov.*, XV, 33. — [7] *Eccli.*, I, 22. — [8] *Isa.*, XI, 3. — [9] *Eccli.*, XXV, 14. — [10] *Marc.*, IX, 44. — [11] *Judith*, IX, 12. — [12] *Amos.*, III, 14. — (*a*) *Edit. Ven.* Sapientia. — (*b*) *Leg.* super omnia.

trare noscuntur, quia (*a*) sacris execrabiliter abutuntur.

Articulus secundus.

Actus malitiæ subnotatur, cum subditur : *Opprobrium*, hoc est opinatum vitium, quod putatur odii seminarium. Frequenter enim accidit quod mali propter impatientiam correptionis opinantur mala de bonis, et ex temeritate illius opinionis generatur temeritas indignationis. Et nota, quod est opprobrium non ferendum; opprobrium auferendum; opprobrium sufferendum : primum pertinet ad infectionem; secundum, ad imperfectionem; tertium, ad perfectionem. De primo [1] : « Noli facere stultitiam hanc; ego enim ferre non potero opprobrium meum. » Verba sunt Thamar, sororis Absalon, quam oppressit frater suus Amnon : ecce opprobrium non ferendum. De secundo [2] : « Auferet Dominus omnem lacrymam ab omni facie, et opprobrium populi sui auferet de universa terra. » Primum facit Dominus, dum sanat contritos; secundum, dum solvit compeditos : illic purgat infectos; hic perficit imperfectos : ecce opprobrium auferendum. De tertio psallitur per Prophetam [3] : « Propter te sustinui opprobrium; operuit confusio faciem meam. » Istud opprobrium infertur vituperabiliter; sed suffertur venerabiliter : ecce opprobrium sufferendum.

Articulus tertius.

Actus falsitatis annotatur, cum subditur : *Quod suspicatus sum.* Ecce falsa suspicio, qua meticulosus animus suspicatur de proximo, quod malum opinetur de ipso : hoc illi falso imputat, quod ille hunc malum putat. Hujus falsitas, cujus est falsum imputare, imputat illi malitiam, cujus est malum putare. Et nota quod contingit suspicari tripliciter, videlicet irrationabiliter, probabiliter, violenter : prima suspicio nullatenus excusat; secunda aliquatenus excusat; tertia prorsus excusat. De primo [4] : « Suspicatus est rex societatem deserturos Judæos : » quod fuit irrationabile, sicut patet inspectori historiæ. Unde nullatenus excusatur a perpetrato scelere. De secundo [5] : « Judas suspicatus est eam, » scilicet Thamar nurum suam, « meretricem esse : operuerat enim vultum suum, ne cognosceretur. » Hæc suspicio aliquatenus excusat illam commistionem, scilicet quantum ad incestum, non quantum ad fornicationem.

De tertio [6] : « Dixit rex Israel ad Josaphat : Sume arma, et ingredere prælium, et induere vestibus meis. Porro rex Israel mutavit habitum suum, et ingressus est bellum. Rex autem Syriæ præceperat principibus curruum triginta duobus, dicens : Non pugnabitis contra majorem et minorem quempiam, nisi contra regem Israel solum. Cum ergo vidissent principes curruum Josaphat, suspicati sunt, quod ipse esset rex Israel, » etc. Ista fuit suspicio violenta, id est, qua principes excusati fuissent, si Josaphat occidissent.

Articulus quartus.

Actus bonitatis denotatur, cum superadditur : *Quia judicia tua jucunda.* Plane, sicut prædictum est, bonitatis actus est bonum reputare : de his enim, quæ bona reputamus, jucunde judicamus. Nota, quod bonitatis judicia sunt jucunda triplici de causa : quia judicant cum æquitate, cum veritate, cum charitate. De primo Psalmista loquens de Domino, qui est bonitas summa, sic ait [7] : « Cognovi, Domine, quoniam æquitas judicia tua : » ecce judicium cum æquitate. De secundo Apostolus [8] : « Scimus, quoniam judicium Dei est secundum veritatem : » ecce judicium cum veritate. De tertio [9] : « Væ vobis Pharisæis, qui decimatis mentham, et rutam, et omne olus; et præteritis judicium, et charitatem Dei : » ecce judicium cum charitate.

Epilogus.

Et hoc est quod ait Propheta in personæ formidolosæ figura : *Amputa*, quantum ad actum veritatis, cujus est falsum amputare; *Opprobrium*, quantum ad actum malitiæ, cujus est malum putare; *Quod suspicatus sum*, quantum ad actum falsitatis, cujus est falsum imputare; *Quia judicia tua jucunda*, quantum ad actum bonitatis, cujus est bonum reputare; ac si diceretur aperte : Amputa falsum, quod imputaveram, ut bonum reputem, quem malum putaveram.

VERSICULUS VIII.

40. *Ecce concupivi*, etc. Sicut homines animales verentur observationes legales, ne reddantur minus honorabiles, affabiles, amabiles, ut patuit per tres versiculos præcedentes; sic et ne sint minus favorabiles in propriis necessitati-

[1] II *Reg.*, XIII, 13. — [2] *Isa.*, XXV, 8. — [3] *Psal.* LXVIII, 8. — [4] II *Mach.*, V, 11. — [5] *Gen.*, XXXVIII, 15. — [6] III *Reg.*, XXII, 30-32. — [7] *Psal.* hoc, 75. — [8] *Rom.*, II, 2. — [9] *Luc.*, XI, 42. — (*a*) *Leg.* qui.

bus : prout insinuat iste quartus, in quo describitur pœnitens laudabiliter intelligens, diligens, eligens ; sed corporaliter indigens, et ideo necessitatem exigens. Et secundum hoc quadripartitus est versus præsens. Dico autem intelligentem, quantum ad veritatis aspectum ; diligentem, quantum ad bonitatis affectum ; eligentem, quantum ad æquitatis effectum ; indigentem, quantum ad necessitatis defectum.

Articulus primus.

Primum notatur, cum dicitur : *Ecce*, in quo veritatis speculatio demonstratur, per quam bonitatis æmulatio ministratur. Dicit ergo : *Ecce*, quasi dicat : Non ignoro quod imploro ; imo præcognosco quod concupisco. Intellectus per sapientiam apprehendit, ad quod affectus per concupiscentiam se extendit. Dicturus itaque : *Concupivi*, prædixit : *Ecce*, ne nesciretur apprehensio appetitum præcedere. Et nota, quod

Ecce adverbium

hoc adverbium, *Ecce*, est multiplex, scilicet sapientiæ demonstrativum, intellectus illuminativum, affectus inflammativum. Demonstrat enim interdum sapientiæ principium ; interdum sapientiæ modum ; interdum sapientiæ fructum : quorum primum spectat ad causam materialem ; secundum, ad formalem ; tertium, ad finalem. De primo legitur [1] : « Ecce timor Dei ipsa (*a*) est sapientia : » hoc est principium sapientiæ ; sicut materia dicitur substantia, quia principium substantiæ. Secundum hunc modum loquendi, timor est sapientia Veteris Testamenti, quemadmodum amor Novi. De secundo scribitur [2] : « Ecce descripsi eam tripliciter ; » ubi notatur forma sapientiæ divisiva. De tertio traditur [3] : « Ecce factus est mihi trames abundans, et fluvius meus propinquavit ad mare ; quoniam doctrinam, tanquam antelucanum, illumino omnibus ; » ubi notatur finalis consummatio, quæ est doctrinæ sacræ dilatatio, et dilatatæ dilucidatio.

Articulus secundus.

Secundum subnotatur, cum dicitur : *Concupivi*, scilicet concupiscentia virtuali, vel affectu laudabili ; quia bonitas potest bene, et male appeti. Unde notandum est, quod bonitatem concupiscunt quidam desidiose, quidam dolore, quidam virtuose : primi sunt otiosi ; secundi, superstitiosi ; tertii, religiosi. Ad primos respicit, quod Salomon ait [4] : « Desideria occidunt pigrum : noluerunt enim quidquam manus ejus operari ; tota die concupiscit et desiderat. » Tales sunt, qui concupiscunt virtutis habitum sine actu, et felicitatis bravium sine cursu. Ad secundos attinet, quod Petrus admonet [5] : « Sicut modo geniti infantes rationabiles (*b*) sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem : » quia superstitiosi concupiscunt non rationabiliter, sed dolose dulcedinem bonitatis : non propter incrementum salutis, sed alicujus commodi temporalis. Ad alios spectat, quod Sapiens dogmatizat [6] : « Concupiscite sermones meos, et diligite illos, et habebitis disciplinam ; » ac si aperte dicat : Sermones meos concupiscite propter sapientiam, et diligite illos propter eloquentiam ; et habebitis interioris et exterioris disciplinæ elegantiam.

Articulus tertius.

Tertium annotatur, cum additur : ***Mandata tua*** : nam mandatum dicit æquitatis effectum, quod per æquitatem injungitur, et per æquitatem eligitur. Unde notandum, quod mandato debetur dilectio, directio, electio : quorum primum pertinet ad voluntatis desiderium ; secundum, ad rationis consilium ; tertium, ad libertatis arbitrium. De primo psallit Propheta [7] : « Expectabam salutare tuum, Domine, et mandata tua dilexi : » ecce mandati dilectio. De secundo quoque dicit Psalmus [8] : « Ad omnia mandata tua dirigebar : » ecce mandati directio. De tertio in eadem legitur psalmodia [9] : « Fiat manus tua, ut salvet me ; quia mandata tua elegi : » ecce mandati electio.

Articulus quartus.

Quartum connotatur, cum connectitur : *In æquitate tua vivifica me* : hæc enim vivificatio est vitæ sustentatio, quam a Domino flagitat, cui intelligendo, diligendo, et eligendo militat. Æquitatem autem allegat, quoniam æquitas dictat, quod favorem inveniat apud Dominum, propter quem parvipendit favorem hominum. Et nota, quod Dominus legitur vivificare vita naturæ tres specialiter hominum species, videlicet innocentes, pœnitentes, et persecutionem pro justitia patientes ; sicut pa-

[1] *Job*, XXVIII, 28. — [2] *Prov.*, XXII, 20. — [3] *Eccli.*, XXIV, 34. — [4] *Prov.*, XXI, 25, 26. — [5] I *Petr.*, II, 2. — [6] *Sap.*, VI, 12. — [7] *Psal.* hoc, 166. — [8] Ibid., 128. — [9] Ibid., 173.

(*a*) Cæt. edit. *ipse.* — (*b*) Vulg. *rationabile* ; gr. τὸ λογικὸν

tet in Ismaele, in Israele, in Daniele. De primo Psalmographus[1] : « Non discedimus a te; vivificabis nos : » in quo notatur innocentium vivificatio. De secundo quoque legimus[2] : « Deus, tu conversus vivificabis nos : » in quo patet pœnitentium vivificatio. De tertio etiam psallimus[3] : « Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me : » in quo persecutionem patientium vivificatio claret.

Epilogus.

Liquet ergo, quod pœnitens de favore humano dubitans, de divino non hæsitans, tanquam toto corde Domino militans, fiducialiter ait : *Ecce*, in quantum veritatem intelligens; *Concupivi*, in quantum bonitatem diligens (*a*), *Mandata tua*, in quantum æquitatem eligens; *In æquitate tua vivifica me*, in quantum necessitatem exigens.

VERSICULUS IX.

41. *Et veniat super me*, etc. Quod lex ista potenter imperet, indicat octonarius antecedens; sed quod lex ipsa clementer liberet, indicat iste sequens. Quæris, quo modo? Timorem removendo : quod ostendit quaternarius primus; et amorem promovendo, quod ostendit secundus. Si quæris de remotione timoris, removetur timor honorabilitatis, affabilitatis, amabilitatis et favorabilitatis minoris, ut bis binis dilucidatur versiculis. In primo versiculo dilucide removetur timor honorabilitatis minoris per amorem humilitatis minoris, sicut probat ipsius sectio quadrimembris. In ipso namque notatur subjectio, erectio, abjectio et directio mentis : subjectionem dico, quantum ad veritatis radium; abjectionem, quantum ad vanitatis vitium; erectionem, quantum ad salutis desiderium; directionem, quantum ad virtutis eloquium.

Articulus primus.

Primum patet, cum dicitur : *Et veniat super me*. Est enim vox animæ judicio veritatis subjectæ, quæ per radium veritatis supernæ videt vitium vanitatis internæ, et propter hujuscemodi vitii intentionem, per radii præventionem, petit remedii superventionem. Legitur autem in Scriptura superventio tripartita : quædam misericordiæ dativa; quædam misericordiæ accusativa; quædam misericordiæ ablativa : prima justorum; secunda injustorum; tertia reproborum. De prima[4] : « Benedictio perituri super me veniebat. » Et plane benedictio perituri super illum venit, qui in benedictione seminans, in benedictione metit; qui gratiam pro gratia recipit : pro exteriori, interiorem; pro inferiori, superiorem; pro tenui, pinguiorem : ecce superventio dativa misericordiæ maximæ, pro minima felici fœnore redditiva. De secunda dicit Psalmista[5] : « Timor et tremor venerunt super me. » Sane timor et tremor venient super te, qui contemptor es misericordiæ : quia pertimesces propter conscientiam interius accusantem, et contremisces propter justitiam superius immisericorditer judicantem. Ecce superventio accusativa misericordiæ, non exhibitæ, sed contemptæ. De tertia[6] : « Nonne dissimulavi? nonne silui? nonne quievi? Et venit super me indignatio. » Optime loquitur in persona avari divinitus reprobati, qui (*b*), misero mendicante, dissimulavit, quasi non videret; siluit, quasi non audiret; quievit, quasi eleemosynam non haberet : et ideo venit super eum indignatio, quia regnum misericordiæ sibi obseratum est, ut indigno; et regnum miseriæ eidem reseratum est, tanquam digno : ecce superventio misericordiæ ablativa.

Superventio tripartita.

Articulus secundus.

Secundum claret, cum subditur : *Misericordia tua, Domine*. Est enim vox ejusdem animæ vitio vanitatis abjectæ, quæ dum misericordiam deposcit, miseriam recognoscit. Hæc fuit miseria, quæ superius vanitati annuebat, veritatem renuebat, dum minus honorabilis effici metuebat; sed post recognitam miseriam requirit misericordiam. Et nota, quod est triplex misericordia, contra triplicem miseriam necessaria : scilicet misericordia præveniens, prosequens, et subsequens. Prima est necessaria contra miseriam desiderandi; secunda contra miseriam operandi; tertia contra miseriam perseverandi. De prima dicit Psalmographus[7] : « Misericordia ejus præveniet me. » Illum misericordia Dei prævenit, cujus affectum ad bonum effectum incitat, et incendit. De secunda dicitur a Domino[8] : « Misericordia mea non recedet a

Misericordia triplex.

[1] *Psal.* LXXIX, 9. — [2] *Psal.* LXXXIV, 7. — [3] *Psal.* CXXXVII, 7. — [4] *Job*, XXIX, 13. — [5] *Psal.* LIV, 6. — [6] *Job*, III, 29. — [7] *Psal.* LVIII, 11. — [8] *Isa.*, LIV, 10.

(*a*) *Cæt. edit.* dirigens. — (*b*) *Item* quæ.

te. » Ab illo divina misericordia non recedit, cum quo cooperando procedit. De tertia psallit Propheta [1] : « Misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ. » Illum misericordia subsequitur, cui finalis perseverantiæ gratia impartitur.

Articulus tertius.

Tertium liquet, cum scribitur : *Salutare tuum* : est enim vox ipsius animæ per desiderium salutis erectæ, quæ per subjectionem videns abjectionem, movetur ad erectionem; quia per veritatem intuens vanitatem, erigitur ad salutem. Ad hoc salutare debemus nos erigere triplici ratione : quia spectabile, expectabile, delectabile. Quæris, quibus? Spectabile credentibus; expectabile sperantibus; delectabile diligentibus. De primo [2] : « Videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri : » ecce salutare credentibus spectabile. De secundo [3] : « Salutare tuum expectabo, Domine : » ecce salutare sperantibus expectabile. De tertio dicitur [4] : « Delectabitur super salutari suo : » ecce salutare diligentibus delectabile.

Articulus quartus.

Quartum sublucet, cum subscribitur : *Secundum eloquium tuum* : vox enim est animæ sæpe dictæ, eloquio seu consilio virtutis directæ. Frustra namque se reputat erigi ad salutem, qui se recusat dirigi per virtutem. Et nota, quod eloquium divinum, tanquam virtutis magisterium, est per virtuale trivium directivum; scilicet per viam satisfactoriam, meritoriam, et prælibatoriam : quarum prima est justitiæ initiativa; secunda profectiva; tertia perfectiva. De primo dicitur per Psalmistam [5] : « Miserere mei secundum eloquium tuum; » quod pertinet ad viam satisfactoriam, justitiæ initiativam : est enim vox animæ pœnitentis, justitiam aggredientis. De secundo psallitur per Prophetam [6] : « Gressus meos dirige secundum eloquium tuum; » quod attinet ad viam meritoriam justitiæ profectivam : etenim vox animæ proficientis, in via justitiæ progredientis. De tertio in ipsa legitur psalmodia [7] : « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua! » quod spectat ad viam prælibatoriam, justitiæ perfectivam : est enim vox animæ perfectæ, mercedem justitiæ in verbis cœlestibus prægustantis.

Epilogus.

Patet ergo per præposita, quid sentiat in hac parte Psalmista, sive fidelis anima, loquens voce prophetica : *Et veniat super me*, quia scilicet veritatis radio sum subjecta; *Misericordia tua*, quia scilicet vanitatis vitio sum abjecta; *Salutare tuum*, quia scilicet salutis desiderio sum erecta; *Secundum eloquium tuum*, quia scilicet virtutis eloquio sum directa.

VERSICULUS X.

42. *Et respondebo*, etc. Post remotionem primi timoris, scilicet honorabilitatis minoris, in tenore versiculi præcedentis, sequitur remotio secundi timoris, videlicet affabilitatis minoris, in tenore præsentis. Remotio hujus timoris est conceptio confidentiæ plenioris : confidit enim anima fidelis super discretione locutionis, quæ consistit in tardiloquio, in dulciloquio, in breviloquio, in rectiloquio : quæ notantur seriatim in præsenti versiculo. Quorum primum est contra impetuosos; secundum, contra contentiosos; tertium, contra verbosos; quartum contra otiosos, aut infructuosos.

Articulus primus.

Ad primum respicit, quod Psalmista prædicit : *Et respondebo*; quasi dicat : Rogatus, eloquium exhibebo; non rogatus, spiritum cohibebo, et sic servabo tardiloquium secundum ritum respondentium. Et nota, quod cum gravitate et tarditate convenit respondere triplici ratione : pro vitanda vituperatione, exasperatione, et scandali generatione. Prima ratio respicit respondentem; secunda, interrogantem; tertia, assistentem. De prima [8] : « Qui prius respondet, quam audiat, stultum se demonstrat esse, et confusione dignum : » ecce vituperatio respondentis. De secunda [9] : « Stude sapientiæ, fili mi, et lætifica cor tuum, ut possis exprobranti respondere sermonem; » quasi dicat : *Stude sapientiæ*, quantum ad cordis considerationem; *et lætifica cor tuum*, quantum ad oris reserationem; *ut possis exprobranti respondere sermonem*, præter ejus exasperationem : ecce exasperatio interrogantis. De tertia [10] : « Qui interrogationem manifestat, parabit verbum; et sic deprecatus exaudietur,

[1] *Psal.* XXII, 6. — [2] *Isa.*, LII, 10. — [3] *Gen.*, XLIX, 18. — [4] *Psal.* XXXIV, 9. — [5] *Psal.* hoc, 58. — [6] Ibid., 133. — [7] Ibid., 103. — [8] *Prov.*, XVIII, 13. — [9] *Prov.*, XXVII, 11. — [10] *Eccli.*, XXXIII, 4.

et conservabit disciplinam, et tunc respondebit; » ac si aperte dicat : *Qui interrogationem manifestat*, quantum ad respondentis intentionem; *parabit verbum*, quantum ad intentionis executionem; *et sic deprecatus exaudietur*, quantum ad interrogantis satisfactionem; *et conservabit disciplinam*, quantum ad satisfactionis dilatationem; *et tunc respondebit*, præter scandali generationem : ecce devitatio scandali assistentis.

Articulus secundus.

Ad secundum aspicit, quod adjicit: *Exprobrantibus*; ad quorum refrigerium requiritur dulciloquium, quia dulciloquium refrigerat furorem, sicut ros ardorem. Et nota, quod exprobrantium hujuscemodi, quidam sunt malefici, quidam maledici, quidam blasphemi. Primi siquidem irruunt in hominem; secundi, in hominis opinionem; tertii autem, in hominis Conditorem. De primis legimus [1] : « Exprobrantes percusserunt maxillam meam, saturati sunt pœnis meis : » ecce exprobrantes malefici. De aliis Psalmographus [2] : « Confusio faciei meæ cooperuit me, a voce exprobrantis et obloquentis : » ecce exprobrantes maledici. De reliquis similiter psallimus [3] : « Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me : » ecce exprobrantes blasphemi.

Articulus tertius.

Ad tertium spectat quod restat: *Verbum*. Non enim ait verba, sed verbum, ut annotaret breviloquium. Et notandum, quod breviloquium tribus de causis est multiloquio præferendum; videlicet ad vitandum stultitiæ suspicionem, animæ læsionem, et ipsius perditionem : quorum primum pertinet ad infamiam; secundum, ad culpam; tertium, ad pœnam. De primo [4] : « Stultus verba multiplicat : » unde verborum multiplicatio videtur stultitiæ suspicatio. De secundo [5] : « Qui multis utitur verbis, lædit animam suam : » unde verborum multiplicatio videtur animæ læsio. De tertio [6] : « Verbum custodiens filius, extra perditionem erit; » [7] « Verba congregantis, filii vomentis. » Quis est verbum custodiens, nisi breviloquus? Quis verba congregans et vomens, nisi multiloquus? Quid ergo datur in his verbis intelligi, nisi quia breviloquus erit extra perditionem multiloqui?

Breviloquium

[1] *Job*, XVI, 11. — [2] *Psal.* XLIII, 17. — [3] *Psal.* LXVIII, 10. — [4] *Eccle.*, X, 14. — [5] *Eccli.*, XX, 8. — [6] *Prov.*, XXIX, 27. — [7] *Prov.*, XXX, 1. — [8] *Coloss.*, IV, 6. — [9] *Psal.* LIV, 22. — [10] *Prov.*, XXX, 5.

Articulus quartus.

Ad quartum refertur quod postmodum subinfertur : *Quia speravi in sermonibus tuis*, tanquam directionibus meis, in exhortationibus, in supportationibus, et in confortationibus meis. Unde notandum, quod sermones divini dicuntur conditi, molliti, et igniti : conditi profecto, justitiam exhortando; molliti, injuriam supportando; igniti, injuriæ tolerantiam confortando. De primo [8] : « Sermo vester semper in gratia sit sale conditus; » ac si breviter diceretur : Sermo vester semper devotus sit et discretus : devotus, seminando mores; discretus, declinando errores. De secundo canitur [9] : « Molliti sunt sermones ejus super oleum, et ipsi sunt jacula; » quasi dicat : Divini sermones ungentes sunt, et pungentes : ungentes in præsenti sæculo; pungentes in futuro : ungentes mala moralia sufferendo; sed pungentes mala pœnalia inferendo. De tertio [10] : « Omnis sermo Dei ignitus clypeus est sperantibus in se; » quasi dicat : Sermo divinus illuminativus est, et protectivus : illuminat enim, ut ignis; protegit, ut clypeus : illuminat interius; protegit exterius: illuminat ignorantes, protegit imbecilles; illuminat per sapientiam, protegit per patientiam.

Epilogus.

Et hoc est, quod ait Propheta, vel potius ore prophetico fidelis anima : *Et respondebo*, servando tardiloquium contra impetuosos; *Exprobrantibus*, servando dulciloquium contra contentiosos; *Verbum*, servando breviloquium contra verbosos; *Quia speravi*, etc., servando rectiloquium contra otiosos, sive infructuosos.

VERSICULUS XI.

43. *Et ne auferas*, etc. Remoto timore minoris honorabilitatis et affabilitatis in duobus versibus prænotatis, hic removetur timor minoris amabilitatis, cujusmodi timor impedimentum esse dignoscitur veritatis. Amabilitas ista non amat veriloquium, ne veritas pariat odium; fit autem hæc remotio, invocato cœlesti brachio. Invocatur igitur, per hunc versum, divinum patrocinium, ad auferendum præfatum impedimentum, quod impedit veritatis instrumen-

tum, veritatis prædicamentum, veritatis emolumentum. Quemadmodum plerumque prædicanti contingit, cum talis timor taliter cor impingit, quod prædicans os constringit, verbum confringit, et speratum stipendium non attingit. Impedimentum spectat ad culpam; instrumentum, ad naturam; prædicamentum, ad gratiam; emolumentum, ad gloriam.

Articulus primus.

Veritatis impedimentum insinuatur, cum petitur : *Et ne auferas*, etc.; ac si aperte dicat : Ne auferas quod auferendum non est, auferendo quod auferendum est. Verbum veritatis auferendum non est; impedimentum veritatis auferendum est. Aufer ergo auferendum; ne auferas non auferendum : aufer timorem malum; ne auferas verbum bonum. Sed nota, quod contingit interdum auferre non auferendum, propter ventum, propter vinum, propter donum. In vento intellige vanitatem; in vino, voluptatem; in dono, cupiditatem. De primo [1] : « Iniquitates nostræ, quasi ventus, abstulerunt nos : » istæ profecto iniquitates sunt iniquæ vanitates, quæ auferunt, seu impediunt nos, ne corrigamus amicos, quærendo vanam dilectionem, plusquam veram correctionem. De secundo [2] : « Fornicatio, vinum et ebrietas auferunt cor. » Voluptates quidem auferunt cor, dum impeditur corrector, ne impediatur dilector; vel aufertur correctio, ne auferatur dilectio, seu dilectorum condelectatio. De tertio [3] : « Qui dat munera, animam aufert accipientium. » Plane per munus aufertur animus, ne arguatur proximus, sicut experimento didicimus.

Munus impedit correctionem.

Articulus secundus.

Veritatis instrumentum declaratur, cum dicitur : *De ore meo*, etc., tanquam veritatis congruo instrumento. Et notandum, quod os nostrum, ad hoc quod sit congruum veritatis instrumentum, debet esse non pravum, non lubricum, non perversum : pravitas pertinet ad detractionem; lubricitas, ad dissolutionem; perversitas, ad fidei perversionem. De primo [4] : « Remove a te os pravum, et detrahentia labia procul sint a te : » ecce oris pravitas. De secundo [5] : « Os lubricum operatur ruinas, » quia nimirum dissolutio dissolutionem generat in animo auditoris : ecce oris lubricitas. De tertio [6] : « Homo apostata, vir inutilis, graditur ore perverso. » Homo siquidem apostata, vir inutilis dicitur, qui a fidei veritate aversus, ad perfidiæ falsitatem convertitur : hic autem ore perverso graditur, cum ad oris perversa dogmata pervenitur : ecce oris perversitas.

Os, ut instrumentum veritatis, quale esse debeat.

Apostata vir inutilis.

Articulus tertius.

Veritatis prædicamentum annotatur, cum additur : *Verbum veritatis usquequaque*. Hæc veritas lubricatur, cum propter personarum acceptionem remissius prædicatur. Et notandum circa veritatis verbum, quod ipsum est proponendum, exponendum, opponendum : proponendum plane, quantum ad historicam narrationem; exponendum sane, quantum ad mysticam interpretationem; opponendum etiam opportune, contra sophisticam vel hæreticam calumniationem. De primo dicit Paulus, dominicæ apparitionis et suæ conversionis narrator [7] : « Veritatis et sobrietatis verba eloquor. » De secundo scribit Apostolus [8] : « Sollicite cura teipsum probabilem exhibere Deo, operarium irreprehensibilem, recte tractantem verbum veritatis. » Per rectam verbi tractationem insinuat mysticam interpretationem. De tertio [9] : « Non contradicas verbo veritatis ullo modo, et mendacio ineruditionis tuæ confundere; » quasi dicat : Non contradicas verbo veritatis tibi opposito; sed erubesce de verbo falsitatis a te proposito.

Verbum Dei quomodo prædicandum.

Articulus quartus.

Veritatis emolumentum subnotatur, cum subditur : *Quia in judiciis tuis supersperavi* : hæc sunt judicia justorum retributoria, in quibus justi merito supersperant, quia meritum ipsorum superant. Sed nota, circa judicia memorata, quod sunt defectuum purgativa, aspectuum illuminativa, affectuum inflammativa : propter primum, comparantur aquæ; propter secundum, luci; propter tertium, igni. De primo [10] : « Revelabitur quasi aqua judicium, et justitia quasi torrens fortis : » in quo potest intelligi purgatio cordis et corporis. De secundo [11] : « Occidi eos in verbis oris mei, et judicia mea, quasi lux, egredientur. » Quid est occidi in verbis oris Dei, nisi intellectus frangi in obsequium fidei ? Et quid est judicia quasi lucem egredi, nisi aspectus

[1] *Isa.*, LXIV, 6. — [2] *Osc.*, IV, 11. — [3] *Prov.*, XXII, 9. — [4] *Prov.*, IV, 24. — [5] *Prov.*, XXVI, 28. — [6] *Prov.*, VI, 12. — [7] *Act.*, XXVI, 25. — [8] II *Tim.*, II, 15. — [9] *Eccli.*, IV, 30. — [10] *Amos*, V, 24. — [11] *Osc.*, VI, 5.

illuminari ad visionem dominicæ speciei? De tertio [1] : « Ecce vocabit judicium ad ignem Dominus Deus meus. » Vocari ad ignem est vocari ad igneam dilectionem per affectus inflammationem.

Epilogus.

Hoc est ergo, quod ait Psalmista in personæ meticulosæ figura : *Et ne auferas*, scilicet auferendo non auferendum, vel non (*a*) auferendo auferendum, quantum ad veritatis impedimentum pertinens ad culpam; *De ore meo*, quantum ad veritatis instrumentum, pertinens ad naturam; *Verbum veritatis usquequaque*, quantum ad veritatis prædicamentum pertinens ad gratiam; *Quia in judiciis tuis supersperavi*, quantum ad veritatis emolumentum pertinens ad gloriam.

VERSICULUS XII.

44. *Et custodiam*, etc. Timore tripartito in tribus versiculis præambulis expedito, sequitur expeditio quarti timoris, quo timetur minoratio favoris in articulo necessitatis : hunc timorem audacius deponit, qui divinæ obedientiæ vivacius se supponit. Est autem obedientia quadriformis, quam innuit hujus versiculi continentia quadrimembris; puta corporalis, mentalis, temporalis, æternalis : quarum prima pertinet ad extrinsecam operationem; secunda, ad intrinsecam considerationem ; tertia, ad præsentem perseverationem ; quarta, ad futuram remunerationem

Obedientia quadriformis.

Articulus primus.

Quantum ad primam obedientiam, scribitur : *Et custodiam*, scilicet quoad exteriorem custodiam, seu corporalem obedientiam, quæ pertinet ad exterioris hominis disciplinam. Notandum itaque, qualiter se debeat custodire, quicumque vult taliter obedire : debet proculdubio custodire se a triplici vitio; videlicet a vitio loquelæ, a vitio sequelæ, a vitio corruptelæ. Prima custodia respicit maturitatem ; secunda securitatem : tertia puritatem. De prima [2] : « Qui custodit os suum et linguam suam, custodit ab angustiis animam suam; » quia revera exterior custodia, quantum ad gustum et loquelam, multum valet ad spiritualium offensionum cautelam. De secunda [3] : « Unusquisque se a proximo suo custodiat, et in omni fratre suo non habeat fiduciam : » hic prohibet Dominus per Prophetam hominum impiorum sequelam. De tertia [4] : « Teipsum castum custodi; » hic præcipitur custodia, vel cautela a continentiæ corruptela.

Articulus secundus.

Quantum ad secundam obedientiam, conscribitur : *Legem tuam*, quasi lucem tuam intus lucentem, interiorem hominem conducentem, quia lex lux, sicut patet ex Salomonis testimonio [5]. Notandum igitur de hac lege, quod ei debemus intrinsecus tripliciter obedire; ut puta condelectando, consentiendo', et serviendo : quorum primum spectat ad voluntatis desiderium; secundum, ad rationis consilium; tertium, ad libertatis arbitrium. De primo [6] : « Condelector legi Dei, secundum interiorem hominem : » ecce legis condelectatio, quantum ad voluntatis desiderium. De secundo [7] : « Si quod nolo, illud facio, consentio legi, quoniam bona est : » ecce legis consensum, quantum ad rationis consilium. De tertio [8] : « Ego ipse mente servio legi Dei : » ecce legis servitium, quantum ad libertatis arbitrium.

Legi tripliciter obediendum.

Articulus tertius.

Quantum ad tertiam obedientiam, subscribitur : *In sæculum*, id est in præsentis temporis spatium. Hoc ergo sæculo, quod est temporalis duratio, significatur expresse temporalis perseveratio. Et notandum, quod præsens sæculum est specialiter deputatum ad tria, scilicet ad recolenda, postulanda, præstolanda divina beneficia. Recolendum est autem potissimum beneficium effectivum; postulandum beneficium refectivum; præstolandum beneficium perfectivum. De primo [9] : « Confitebor tibi in sæculum, quia fecisti : » ecce recordatio præsentis sæculi, respectu beneficii effectivi. De secundo idem psalmographus [10] : « Dominus retribuet pro me : Domine, misericordia tua in sæculum; opera manuum tuarum ne despicias : » ecce postulatio præsentis sæculi, respectu beneficii refectivi. De tertio quoque psallimus [11] : « Sit gloria Domini in sæculum; lætabitur Dominus in operibus suis : » ecce præstolatio præsentis sæculi respectu beneficii perfectivi.

Vita præsens ad tria deputata

[1] *Amos*, VII, 4. — [2] *Prov.*, XIII, 3. — [3] *Jerem.*, IX, 4. — [4] I *Tim.*, V, 22. — [5] *Prov.*, VI, 23. — [6] *Rom.*, VII, 22. — [7] Ibid., 16. — [8] Ibid., 25. — [9] *Psal.* LI, 11. — [10] *Psal.* CXXXVII, 8. — [11] *Psal.* CIII, 31.

(*a*) *Cæt. edit.* sed.

Articulus quartus.

Quantum ad quartam obedientiam, perscribitur : *Et in sæculum sæculi*. Quid est sæculum sæculi, nisi sæculum subsecutivum sæculi? Hoc autem est sæculum futurum, præsenti sæculo successurum. Illud sæculum pertinet ad morum remunerationem, sicut istud ad perseverationem : illud ad obedientiam æternalem, sicut istud ad obedientiam temporalem. O quam beata illa obedientia, in qua nulla gravitas, sed plena suavitas; quam imperabit summa bonitas, cum obtemperabit perfecta charitas! Sed notandum, quod illud sæculum, quod dicitur sæculum sæculi, est deputatum triplici actioni; ut pote divinæ nobilitatis laudationi, divinæ civilitatis cohabitationi, divinæ hostilitatis conturbationi. Nihil illa nobilitate venerabilius; nihil illa civilitate desiderabilius; nihil illa hostilitate vituperabilius. De primo dicitur [1] : « Laudatio ejus manet in sæculum sæculi : » ecce laudatio futuri sæculi, conveniens divinæ nobilitati. De secundo psallitur per Prophetam [2] : « Justi hæreditabunt terram, inhabitabunt in sæculum sæculi super eam, » scilicet terram viventium, non terram morientium : ecce hæreditatio et habitatio futuri sæculi, congruens divinæ civilitati. De tertio apud eamdem legitur psalmodiam [3] : « Erubescant et conturbentur in sæculum sæculi, et confundantur, et pereant : » ecce erubescentia, conturbatio, confusio, et periclitatio futuri sæculi, competens divinæ hostilitati. Plane erubescentia sibi competit propter justitiam, quam omisit; conturbatio, propter injustitiam, quam commisit; confusio, propter gloriam, quam demeruit; periclitatio, propter miseriam, quam promeruit.

Sæculum sæculi, quid.

Sæculum futurum triplici actioni deputatum.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, seu potius voce prophetica Deo subjecta fidelis anima, quæ de illo semper sperat, cui servire desiderat : *Et custodiam*, exterius operando, quantum ad obedientiam corporalem; *Legem tuam*, interius considerando, quantum ad obedientiam mentalem; *In sæculum*, finaliter perseverando, quantum ad obedientiam temporalem; *Et in sæculum sæculi*, interminabiliter te laudando, quantum ad obedientiam æternalem.

[1] *Psal.* CX, 3. — [2] *Psal.* XXXVI, 29. — [3] *Psal.* LXXXII, 18. — [4] I *Thess.*, II, 12. — [5] *Ephes.*, V, 15. — [6] I *Thess.*, IV, 12.

VERSICULUS XIII.

45. *Et ambulabam*, etc. De lege libertatis perfectæ, qualiter timorem removet, ex quaternario primo liquet; qualiter autem amorem promovet, ex præsenti sublucet. Hæc amoris promotio quadruplici solet causari beneficio; utpote exhibitione (*a*) manualis efficaciæ, mentalis perspicaciæ, verbalis elegantiæ, personalis reverentiæ : quæ subnotantur in isto quaternario, sed ordine retrogrado. Versus primus, respondens reverentiæ personali, declarat reverentiam præstitam viatori, propter obedientiam exhibitam Creatori. Reverentia quidem illum dilatavit exterius per concomitantiam popularem, quoniam ipsum obedientia sublevavit superius per mandatorum observantiam salutarem. Secundum hoc, versus iste circa meritum reverentiæ videtur quatuor continere; videlicet quis meretur, quid meretur, a quo meretur, qua ratione meretur. Viator quippe meretur; reverentiam meretur; a Creatore meretur; obedientiæ ratione meretur.

Articulus primus.

Et ambulabam. Hoc dicitur de viatore, cujus actus est ambulare. Vis scire qualiter? plane tripliciter; digne, caute, honeste : digne siquidem per devotionem; caute per discretionem; honeste per circumspectionem. De primo [4] : « Deprecantes vos, et consolantes testificati sumus, ut ambularetis (*b*) digne Deo, qui vocavit vos in suum regnum, et gloriam : » Ecce dignitas pertinens ad devotionem. De secundo [5] : « Videte, fratres, quo modo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed quasi sapientes : » ecce cautela spectans ad discretionem. De tertio [6] : « Præcipimus vobis, ut et honeste ambuletis ad eos qui foris sunt, et nullius aliquid desideretis : » ecce honestas respiciens ad circumspectionem.

Viator quomodo debeat ambulare.

Articulus secundus.

In latitudine. Hoc scribitur de reverentia dilatante. Reverenda nempe persona in latitudine ambulat, quam pro sui reverentia socialis amplitudo dilatat. Hæc est latitudo litteralis; sed est triformis latitudo spiritualis, non minus personis competens reverendis : quarum prima

Latitudo spiritualis triformis.

(*a*) *Cæt. edit.* exhibitiones.— (*b*) Cæt. edit. *ambuletis*.

est sapientiæ initiativa: secunda provectiva; tertia consummativa. Prima sane pertinet ad consilia: secunda, ad eloquia; tertia, ad stipendia. De prima [1] : « Dedit Deus sapientiam Salomoni, et prudentiam multam nimis, et latitudinem cordis, quasi arenam, quæ est in littore maris; » ac si apertius diceretur : Dedit sapientiam ad judicandum, prudentiam ad demonstrandum, latitudinem cordis ad deliberandum. *Judicare* pertinet ad æquitatem; *demonstrare*, ad honestatem; *deliberare* ad utilitatem. Hæc enim sunt tria causarum genera, quæ distinguit Tullius [2], scilicet demonstrativum, judiciale, deliberativum. De secunda [3] : « Nunc pascet eos Dominus, quasi agnum in latitudine : » pastus quippe agnorum rationalium est in latitudine eloquiorum sapientialium. De tertia vero canitur [4] : « Prævenerunt me in die afflictionis; et factus est Dominus protector meus, et eduxit me in latitudinem : salvum me fecit, quoniam voluit me. » In latitudinem talem educitur, qui præventus ab inimicis in die afflictionis ad salutem adducitur adjutorio Salvatoris.

Articulus tertius.

Quia mandata tua. Per hæc mandata designatur mandator ille sublimis, qui mandavit [5] « mandata sua custodiri nimis. » Quocirca ejus mandata sunt concupiscenda, discenda, non obliviscenda : concupiscenda, inquam, quantum ad potentiam affectivam; discenda, quantum ad intellectivam; non obliviscenda, quantum ad effectivam. De mandatis concupiscendis dicit Psalmista [6] : « Ecce concupivi mandata tua. » De mandatis discendis psallit Propheta [7] : « Da mihi intellectum, ut discam mandata tua. » De mandatis non obliviscendis ait ipse psalmographus [8] : « Quære servum tuum, quia mandata tua non sum oblitus. »

Articulus quartus.

Exquisivi : in quo notatur obedientia exquisita, non solum exterius in actione, sed et interius in intentione exhibita. Non enim solum mandata custodivit, sed et mandatorum obedientiam exquisivit; exterius obedivit, sed et interius exquisivit. Actio obedivit; intentio exquisivit. Quæris, quomodo? Tripliciter proculdubio : vigilanter, instanter, perseveranter; contra rationis stuporem, affectionis teporem, operationis torporem. De primo Propheta [9] : « Exquisivit te facies mea : » in quo vigilantia sine tepore. De secundo [10] : « In toto corde meo exquisivi te : » in quo instantia sine tepore. De tertio, eadem psalmodia [11] : « Legem pone mihi, Domine, et exquiram eam semper. » In quo perseverantia sine torpore.

Epilogus.

Patet itaque intellectus Prophetæ, typum gerentis reverendæ personæ, non timore contractæ, sed amore attractæ, ratione præfatæ gratiæ divinitus sibi factæ : *Et ambulabam*, ecce viator, qui promeruit; *In latitudine*, ecce reverentia quam promeruit; *Quia mandata tua*, ecce Creator obedientiæ imperator, et remunerator, a quo promeruit; *Exquisivi*, ecce obedientia exquisita, cujus ratione promeruit.

VERSICULUS XIV.

46. *Et loquebar*, etc. Personalem reverentiam insinuavit versus præcedens; verbalem elegantiam insinuat iste præsens. Est autem quadripartita locutionis elegantia secundum quadrifariam ipsius proprietatem, scilicet puritatem, claritatem, maturitatem, securitatem. Puritas respicit causam materialem; claritas, formalem; maturitas, finalem; securitas, efficientem : quæ notantur per hujus versus continentiam quadrimembrem.

Articulus primus.

Puritatem locutionis Propheta præposuit, cum dixit : *Loquebar de testimoniis tuis*, vel *in testimoniis tuis*. Ecce pura locutionis materia : quid enim illis testimoniis purius est, quibus falsitas subesse non potest? Talia proculdubio sunt testimonia dominicæ missionis, redemptionis, resurrectionis : quorum primum pertinet ad Salvatoris ingressum; secundum, ad egressum; tertium, ad regressum. De primo [12] : « Opera ipsa, quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me : » ecce testimonium dominicæ missionis, vel incarnationis. De secundo [13] : « Qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus, cujus testimonium temporibus suis confirmatum est : » ecce testimonium dominicæ redemptionis. De tertio [14] : « Virtute magna reddebant Apostoli testimonium resur-

[1] III *Reg.*, IV, 29. — [2] Cic., *Rhet. ad Herenn.*. lib. I. — [3] *Ose.*, IV, 16. — [4] *Psal.* XVII, 20. — [5] *Psal.* hoc, 4. — [6] Ibid., 40. — — [7] Ibid., 73. — [8] Ibid., 176. —

[9] *Psal.* XXVI, 8. — [10] *Psal.* hoc, 10. — [11] Ibid., 33. — [12] *Joan.*, V, 36. — [13] I *Tim.*, II, 6. — [14] *Act.*, IV, 33.

rectionis Domini nostri Jesu Christi: » ecce testimonium dominicæ resurrectionis.

Articulus secundus.

Claritatem locutionis proposuit, cum adjunxit: *In conspectu:* nihil enim in conspectu, nisi conspicuum; nihil conspicuum, nisi clarum. Et nota, quod conspicuitas talis requirit apparentiam, non solam existentiam. Est autem apparentia tripartita; videlicet apparentia dialectica, apparentia rhetorica, apparentia sophistica. Prima est apparentia veritatis; secunda est apparentia æquitatis; tertia est apparentia vanitatis. De prima Scriptura dicit [1]: « Sapiens in conspectu præsidis apparebit. » Quippe sapiens in conspectu illius apparet, si conspicue rei veritatem declaret: ecce conspicua veritatis apparentia. De secunda scribitur [2]: « Ego autem in justitia apparebo conspectui tuo. » Quod eleganter convenit oratori, tam rhetorico, quam theologico: quoniam inter orationem rhetoricam, et theologicam, conformitatem constat esse non modicam. In justitia siquidem apparet conspectui judicis sui quivis orator, si fuerit justi negotii conspicuus declarator. Ecce conspicua æquitatis apparentia. De tertio legitur in figura [3]: « Septem diebus comedes azyma, sicut præcepi tibi tempore messis novorum, quando egressus es de terra Ægypti: non apparebis in conspectu meo vacuus; » ac si diceretur apertius: Omnibus diebus comedes azyma sinceritatis, sicut præcepi tibi tempore novitatis, in exitu vetustatis: non apparebis in conspectu meo vacuus gratiæ et veritatis. Ecce hic prohibetur apparentia vanitatis: nam septenarius significat universitatem: tempus novorum, vitæ novitatem; Ægyptus, vetustatem; vacuitas, vanitatem.

Apparentia triplex.

Articulus tertius.

Maturitatem locutionis apposuit, cum adjecit: *Regum*, id est, recte regentium, rectitudinem diligentium, maturos fructus in maturis præeligentium. Et notandum quod reges hujuscemodi diligunt veritatem, æquitatem, non vanitatem. Hæc autem tria respiciunt triplicem apparentiam præcedentem. Quod reges diligant veritatem, patet per Sapientem dicentem [4]: « Qui diligit cordis munditiam, propter gratiam labiorum suorum habebit amicum regem; » quasi dicat: Qui diligit munditiam veritatis, tam in corde, quam in labiis, erit amicus regis, verbum interius et exterius audientis. Quod reges diligant æquitatem, ostendit Psalmista, cum ait [5]: « Honor regis judicium diligit. » Quod autem reges ejusmodi non diligant vanitatem, satis aperit Sapiens, sic dicens [6]: « Ne gloriosus appareas coram rege. » Hic prohibetur a rege vanæ gloriæ apparentia coram rege: unde liguet, quod vanitas non diligatur a rege.

Articulus quartus.

Securitatem loquentis supposuit, cum subscripsit: *Et non confundebar*; ac si diceret: In conspectu regum, veritatem, æquitatem, non vanitatem diligentium, loquebar, et non confundebar; quia nec falsitatem, nec iniquitatem, nec vanitatem sequebar. Notandum igitur quod illi per loquelam confundi merentur, qui loquelam confundere non verentur; ideo quod confunduntur plerique a falsitate, ab iniquitate, a vanitate: quia falsitas confundit causam loquelæ formalem; iniquitas autem materialem; vanitas vero finalem. De primo [7]: « De mendacio ineruditionis tuæ confundere. » De secundo, ubi scribitur de Israelitis [8]: « Confundentur ab iniquitatibus suis. » De tertio [9]: « Confundentur ab idolis, quibus sacrificaverunt. » Quid est idolum, nisi vanum et frivolum? Idolis ergo sacrificant, qui vitulos labiorum frivolis dedicant.

Epilogus.

Ait ergo Psalmista, tanquam persona ad amorem accensa pro tali gratia eidem impensa: *Et loquebar de testimoniis tuis*, quantum ad locutionis puritatem, quæ tangit causam materialem; *In conspectu*, quantum ad claritatem, quæ conspicit causam formalem; *Regum*, quantum ad maturitatem, quæ sapit causam finalem; *Et non confundebar*, quantum ad securitatem, quæ redolet causam efficientem.

VERSICULUS XV.

47. *Et meditabar*, etc. Propalata sunt duo beneficia ad amorem divinum promoventia, personalis scilicet reverentia, atque verbalis elegantia. Sequitur tertium, quod est mentalis perspicacia, non indita menti, sed superaddita; non acquisita, non insita, sed infusa: sicut

[1] *Eccli.*, XXXIX, 4. — [2] *Psal.* XVI, 15. — [3] *Exod.*, XXIII, 15. — [4] *Prov.*, XXII, 11. — [5] *Psal.* XCVIII, 4. — [6] *Prov.*, XXV, 6. — [7] *Eccli.*, IV, 30. — [8] *Ezech.*, XLIII, 10. — [9] *Isa.*, I, 29.

illa, qua perspicitur in mandatis consilium mandatoris. Hujus perspicaciæ beneficium insinuat iste versus, innuendo quatuor mentis actus, qui sunt appetitus, introitus, intuitus, obtentus. Disponitur namque mens, tanquam invenire cupiens, imperium ingrediens, imperatorem inveniens, donum optimum obtinens. Quid enim est meditari, nisi appetitus inveniendi? Quid mandatum, nisi imperium? Quid mandator, nisi imperator? Quid diligere, nisi donum optimum obtinere?

Articulus primus.

Appetitus igitur prænotatur, cum psallitur : *Et meditabar,* quod proprium est mentis invenire cupientis. Illud namque proprie meditamur, quod invenire conamur. Unde notandum, quod recte mens meditatur, tria specialiter invenire cupiens; utputa sapientiam, justitiam, doctrinam : primum quidem, propter Dei speculationem; secundum autem, propter sui regulationem; tertium vero, propter fraternæ salutis æmulationem. De primo [1] : « Mens justi meditabitur sapientiam. » De secundo [2] : « Beatus vir, qui in sapientia morabitur, et qui in justitia meditabitur, » quasi dicat : Beatus vir in sapientia perseverans, justitiam invenire desiderans, istam non deserens, illam quærens. De tertio psallit Propheta [3] : « Prævenerunt oculi mei ad te diluculo, ut meditarer eloquia tua. » Oportet enim orationis instantiam prævenire, si volumus prædicationis gratiam invenire.

Articulus secundus.

Introitus annotatur, cum additur : *In mandatis.* Mandata, secundum Gregorium [4], multa sunt, et unum : multa scilicet per diversitatem operis; unum in radice dilectionis. Unde sive dicamus mandata, sive mandatum, virtuale designatur imperium, in quo imperat rex virtutum. Hoc imperium videtur mens intrare, cum ad divinæ dispositionis arcanum nititur penetrare. Et nota, quod divinum imperium, vel mandatum, est aliis pacificum, aliis mortificum, aliis vivificum : pacificum plane progredientibus; mortificum transgredientibus; vivificum regredientibus. De primo [5] : « Utinam attendisses mandata mea; facta fuisset, sicut flumen, pax tua; » quasi dicat : Utinam attendisses mandata mea, procedendo sine querela. Facta fuisset, sicut flumen, pax tua, descendendo sine vitii et supplicii corruptela. De secundo [6] : « Peccator transgrediens mandata Domini, incidet in promissionem nequam. » Ista nequam promissio ipsa est tam interioris, quam exterioris hominis mortificatio. De tertio scribitur [7] : « Vide quoniam mandata tua dilexi, Domine; in misericordia tua vivifica me : » quorum primum pertinet ad regressionem; secundum, ad regredientis vivificationem, seu justificationem.

Articulus tertius.

Intuitus denotatur, cum dicitur : *Tuis.* Est enim pronomen possessivum, et possessoris demonstrativum. Possessor autem imperii virtualis est imperator, operator, ac remunerator vitæ spiritualis. Ad ipsius imperatoris intuitum videtur mens humana penetrare, cum meretur ab ipso revelationis gratiam impetrare. Circa dictum imperatorem tria notare possumus, quæ decent imperatoriam majestatem : utpote potentiam, sapientiam, bonitatem. Quæ notavit Psalmista, cum ait : *Tuis,* quasi dicat : Tuæ potentiæ, tuæ sapientiæ, tuæ bonitatis : quarum prima, scilicet potentia, est venerabiliter eloquenda; secunda, scilicet sapientia, venerabiliter audienda; tertia, scilicet bonitas, venerabiliter amplectenda. De prima dicitur [8] : « Gloriam regni tui dicent, et potentiam tuam loquentur : » ecce potentia venerabiliter eloquenda. De secunda [9] : « Beati servi tui, qui stant coram te semper, et audiunt sapientiam tuam : » ecce sapientia venerabiliter audienda. De tertia [10] : « Tu, Domine, secundum bonitatem tuam promisisti pœnitentiam remissionis peccatorum : » ecce bonitas venerabiliter amplectenda.

Articulus quartus.

Obtentus subnotatur, cum subditur : *Quæ dilexi.* Sane mandata dilexit, quia mandantem prospexit : mandantis bonitatem percepit, et ideo charitatem concepit. Et nota, quod divina mandata debemus diligere tribus de causis potissime, videlicet quia dilectio est mandati causa materialis, efficiens, finalis : plane materialis, quia dilectio est, quæ mandatur; efficiens, quia per dilectionem mandatur; finalis, quia propter dilectionem mandatur. De primo [11] :

[1] *Prov.*, XV, 28. — [2] *Eccli.*, XIV, 22. — [3] *Psal.* hoc, 148. — [4] Greg., *Hom.* XXVII. — [5] *Isa.*, XLVIII, 18. — [6] *Eccli.*, XXIX, 26. — [7] *Psal.* hoc, 159. — [8] *Psal.* CXLIV, 11. — [9] III *Reg.*, X, 8. — [10] *Orat. Manassæ.* — [11] *Joan.*, XIII, 34.

« Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem : » ecce dilectio, quæ mandatur. De secundo [1] : « Si diligitis me, mandata mea servate : » ecce dilectio, per quam mandatur. De tertio [2] : « Qui habet mandata mea, et servat ea, ille est, qui diligit me : qui autem diligit me, diligetur a patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo illi meipsum : » ecce dilectio, propter quam mandatur.

Epilogus.

Patet itaque mens Prophetæ; quod enim ait : *Et meditabar*, vox est mentis invenire cupientis, pertinens ad primum actum, scilicet appetitum; quod addit : *In mandatis*, est vox ipsius mentis imperium ingredientis, pertinens ad secundum, scilicet introitum; quod subdit : *Tuis*, vox est ipsius mentis imperatorem invevientis, pertinens ad tertium, scilicet intuitum; quod superaddit : *Quæ dilexi*, vox est ipsius mentis donum optimum obtinentis, pertinens ad quartum, scilicet ad obtentum.

VERSICULUS XVI.

48. *Et levavi manus meas*, etc. Inter bis bina beneficia ad amorem divinum promoventia, onere primum, sed honore novissimum est manualis efficacia, quam describit versus iste quadrupliciter, distinguendo modum operandi quadriformiter; puta patenter, obedienter, ferventer, atque frequenter : quorum primus excludit timorem; secundus, tumorem; tertius, teporem; sed quartus, torporem.

Operandi modus quadruplex.

Articulus primus.

Primum operandi modum intelligimus, cum legimus : *Et levavi manus meas :* levatio nempe manuum est motus exterior, per quem manifestatur motus interior : sicut enim levatur manus, sic levatur animus. Et nota, quod levatio exterior manifestat interiorem, quantum ad timorem, dolorem, amorem. Primum patet pulsu tentationis; secundum in planctu contritionis; tertium in plausu devotionis. De primo [3] : « Cum levaret Moyses manus, vincebat Israel : si autem paululum remisisset, superabat Amalech. » Hic Moyses exprimebat exterius, quantum timebat interius, levando manus intensius, vel remissius, sicut quivis alius in periculo constitutus. Quod manibus levatis, non remissis, Amalech vinceretur, significat, quod cordis intentio, non remissio victoriam tentationis meretur. De secundo [4] : « Levemus corda nostra cum manibus ad Dominum in cœlos. Nos inique egimus, et ad iracundiam provocavimus : ideo inexorabilis es. » Hic patet levatio tam intrinseca, quam extrinseca, ex doloris pœnitentialis vehementia. De tertio [5] : « Sic benedicam te in vita mea, et in nomine tuo levabo manus meas. » Ista levatio pertinet ad plausum exteriorem, manifestans motum amoris interiorem.

Levatio manuum

Articulus secundus.

Secundum operandi modum aspicimus, cum adjicimus : *Ad mandata tua.* Revera mandatis divinis debetur obedientia. Tunc igitur manus ad mandata levamus, cum libenter et obedienter illa servamus. Et nota, quod mandatis divinis convenit obedire voluntarie, necessarie, atque plenarie. Quare voluntarie? propter benedictionis promissionem. Quare necessarie? propter maledictionis comminationem. Quare plenarie? propter solutionis confusionem. De primo [6] : « Si audieris vocem Domini Dei tui, ut facias, atque custodias omnia mandata ejus; » et infra : « Venient super te universæ benedictiones istæ, » etc. : ecce benedictio, quam meretur mandati conservatio. De secundo subditur [7] : « Si audire nolueris vocem Domini Dei tui, ut custodias et facias omnia mandata ejus; » et infra : « Venient super te omnes maledictiones istæ : » ecce maledictio, quam meretur mandati violatio. De tertio [8] : « Qui solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum : » ecce confusio, quam meretur unius mandati solutio.

Mandatis divinis quomodo obedire oporteat.

Articulus tertius.

Tertium operandi modum audimus, cum addimus : *Quæ dilexi :* quod enim dilexione facimus, ferventer agimus. Et nota, quod mandata dominica debemus diligere specialiter triplici ratione; utputa propter mandantis honorem, propter mandati valorem, propter salarii salutaris amorem. Prima ratio respicit mandati originem; secunda, mandati ordinem; tertia, mandati terminum, seu finem.

Mandata Dei diligenda propter tria.

[1] *Joan.*, XIV, 15. — [2] Ibid., 21. — [3] *Exod.*, XVII, 11. — [4] *Thren.*, III, 41, 42. — [5] *Psal.* LXII, 5. — [6] *Deut.*, XXVIII, 1, 2. — [7] Ibid., 15. — [8] *Matth.*, V, 19.

De prima psallit Propheta[1] : « Vide, quoniam mandata tua dilexi, Domine : » ecce mandantis honorem. De secunda[2] : « Dilexi mandata tua super aurum et topazium (a) : » ecce mandati valorem. De tertia[3] : « Expectabam salutare tuum, Domine, et mandata tua dilexi : » ecce salarii salutaris amorem.

Articulus quartus.

Quartum operandi modum annotamus, cum annectimus : *Et exercebar* (b) *in justificationibus tuis* : quoniam ubi exercitatio, ibi frequens actio. Et nota quod bonus operator, bonorum operum frequentator, recte dicit : *Exercebar*, videlicet tanquam cultor, ultor, rector ; plane tanquam cultor, quantum ad vitiorum eradicationem ; tanquam ultor, quantum ad virtutum vindicationem ; tanquam rector, quantum ad virium rectificationem. De primo[4] : « Præpara foris opus tuum, et diligenter exerce agrum tuum ; » quasi dicat : Forinsecus te præpara ad bonorum operum multiplicationem, et intrinsecus ad vitiorum, tanquam tribulorum in cordis agro germinantium, eradicationem. De secundo[5] : « Viderunt Ægyptios mortuos super littus maris, et manum magnam, quam exercuit Dominus contra eos. » Moraliter intellige, per Ægyptios, vitiorum multitudinem ; per mare, contritionis amaritudinem ; per littus, contritionis finem ; per magnam manum, vindicationem submersarum virtutum, quam exercuit Dominus ultionum. De tertio[6] : « Principes gentium dominantur eorum, et qui majores sunt, potestatem exercent in eos. » Moraliter, per principes et majores accipe virtutes morales, viribus naturalibus principantes, quæ dominantur naturæ pronitatem domando, potestatem exercent bonitatem rectificando.

Epilogus.

Ex præmissis potest clarescere moralis intellectus Psalmistæ, vicem gerentis personæ bonis operibus mancipatæ. Ait enim : *Et levavi manus meas*, scilicet operando potenter, contra timorem ; *Ad mandata tua*, scilicet operando obedienter, contra tumorem : *Quæ dilexi*, scilicet operando ferventer, contra teporem ; *Et exercebar in justificationibus tuis*, scilicet operando frequenter, contra torporem.

[1] *Psal.* hoc, 159. — [2] Ibid., 127. — [3] Ibid., 166. — [4] *Prov.*, XXIV, 27.— [5] *Exod.*, XIV, 31.— [6] *Matth.*, XX, 25. — [7] *Ps.* XXXVI, 3.— [8] I *Tim.*, IV, 10.— [9] *Ps.* LXXIII, 3.

CAPUT QUARTUM.

VERSICULUS PRIMUS.

49. *Memor esto verbi tui*, etc. Hic inchoatur quartum capitulum, et præsentatur quartum ferculum. Sicut in tertio præsentata fuit legis commissio, sic in isto spei immissio. Si quæris ordinis rationem, equidem ad illius commissionem venitur per istius immissionem, sicut patet per Prophetam dicentem[7] : « Spera in Domino, et fac bonitatem. » Sic faciebat Apostolus, cum dicebat[8] : « In hoc laboramus, quia speramus. » Istud autem capitulum distinguitur in hunc modum : Spes immissa lætificat patientes, ut ostendit octonarius primus ; et fortificat facientes, ut ostendit secundus. Unde primus incipit ab hebraica littera Zain, quæ interpretatur Zain.
oliva, cujus est lætificare ; secundus ab hebraica littera Heth, quæ interpretatur vivacitas, cujus Heth.
est fortificare. Prius octonarius est bipartitus, quia spes dupliciter lætificat patientes, scilicet quantum ad malorum patientiam, quod declarat quaternarius primus ; et quantum ad ipsorum compatientiam, quod declarat secundus. Primus quaternarius est quadripartitus, secundum quatuor patientiæ gradus, qui sunt patientia subjectionis, abjectionis, scandalizationis, et præjudicationis ; qui gradatim tanguntur in quatuor versibus primis. Primus versus insinuat subjectionis consolationem per quadruplicem subjectæ personæ considerationem, quæ non absurde considerat quem desiderat, cui obtemperat, propter quem tolerat, in quem sperat. Quis autem est ille, nisi cujus est remunerare, imperare, onerare, et exonerare ?

Articulus primus.

Prima consideratio tangitur in hoc membro : *Memor esto*. Dominus dicitur illorum memor, Memor.
quorum est remunerator. Hæc est rememoratio quam affectat, scilicet remuneratio, quam expectat. Peroptime remunerationem considerat, quia permaxime subjectionis laborem et dolorem refrigerat. Sed notandum, quod retributor universorum, est memor diversimode diversorum, videlicet sapientium, insipientium, perversorum : horum, ad redimendum ; illorum, ad sævius opprimendum ; aliorum, ad gravius puniendum. De primis psallimus[9] : « Memor

(a) *Vulg.* topazion.— (b) Cæt. edit. *exercebor*, et sic deinceps.

esto congregationis tuæ; » quasi dicat: sapientis. De secundariis canimus [1]: « Memor esto improperiorum tuorum eorum, quæ ab insipiente sunt tota die. » De aliis legimus [2]: « Memor esto, Domine, filiorum Edom; » quasi dicat: perversorum. Unde subditur de illorum perversitate: *Qui dicunt: Exinanite, exinanite*, etc.

Articulus secundus.

Secunda consideratio advertitur in hoc articulo: *Verbi tui.* Hoc verbum est præceptum dominicum, quo præcipitur servis subjectos esse [3] « dominis, non solum bonis et modestis, sed etiam dyscolis. » Hoc præceptum est promulgatum a Domino ore apostolico. Hoc imperium ob hoc subjectus considerat, quia non modicum subjectionem imperatam temperat, considerare, cui obtemperat. Et nota, quod hoc verbum imperatorium est retinendum, continendum, et sustinendum: retinetur autem, ut fructificet; continetur, ut ædificet; sustinetur, ut beatificet. De primo [4]: « Qui corde bono et optimo audientes verbum retinent, et fructum afferunt in patientia: » ecce verbum retentum, ut fructificet. De secundo [5]: « Inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes: » ecce verbum contentum, ut ædificet. De tertio scribitur [6]: « Sustinuit anima mea in verbo ejus, speravit anima mea in Domino: » ecce verbum sustentatum (a), ut beatificet.

Articulus tertius.

Tertia consideratio colligitur ex hoc ramo: *Servo tuo.* Ecce onerosa servitus: ecce onus impositum divinitus, quod idcirco considerat oneratus; quia consideratio onerantis, onus alleviat tolerantis. Sed nota circa servum hujuscemodi, quod leguntur servitutis tres modi: est namque servitus ex necessitate, servitus ex humilitate, servitus ex charitate: quarum prima toleranda, secunda desideranda, tertia veneranda. De prima [7]: « Servus vocatus es? non sit tibi curæ; » quod pertinet ad servitutem necessitatis. De secunda [8]: « Quicumque voluerit inter vos primus esse, erit vester servus: » quod spectat ad servitutem humilitatis. De tertia [9]: « Cum liber essem ex omnibus, omnium me servum feci, ut plures lucrifacerem; » quod servitutem exprimit charitatis.

Servitutis tres modi.

[1] *Psal.* LXXIII, 22. — [2] *Psal.* CXXXVI, 7, 8. — [3] I *Petr.*, II, 18. — [4] *Luc.*, VIII, 15. — [5] *Philip.*, II, 16.

Articulus quartus.

Quarta consideratio accipitur ex hoc loco: *In quo mihi spem dedisti*; quasi dicat: In verbo imperatorio, salutis meritorio, quo imperasti, mihi spem inspirasti. Plane Imperator cœlestis imperat actum virtutis, qui meritorius est salutis; et idcirco, dum imperat, obtemperantibus spem inspirat. Et nota spem tripartitam obtemperantibus inspiratam, videlicet spem laborantium, spem tolerantium, spem amantium: quarum prima respondet servituti primæ; secunda, secundæ; tertia, tertiæ. De prima [10]: « Debet in spe, qui arat, arare: » ecce spes laborantium. De secunda [11]: « Scientes, quia tribulatio patientiam operatur; patientia autem probationem; probatio vero spem: » ecce spes tolerantium. De tertia [12]: « Audientes fidem vestram in Christo Jesu, et dilectionem, quam habetis in sanctos omnes, propter spem, quæ reposita est vobis in cœlis: » ecce spes amantium.

Spes tripartita.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, seu persona subjecta, sed spei consolatione refecta, voce prophetica: *Memor esto*, qui remuneras, quem desidero; *Verbi tui*, qui imperas, cui obtempero; *Servo tuo*, id est, tui, qui oneras, propter quem tolero; *In quo mihi spem dedisti*, qui oneras, in quem spero.

VERSICULUS II.

50. *Hæc me consolata est*, etc. Subjectionis consolatio satis claruit in versu præambulo; abjectionis consolatio non minus claret in isto, in quo notatur spes confortans, supportans, dehortans, et exhortans. Dicitur autem spes confortans per æquanimitatem, supportans per longanimitatem, dehortans pusillanimitatem, et exhortans magnanimitatem.

Articulus primus.

Hæc me consolata est. Hic proculdubio notatur spei confortatio, qua confortatur homo, vel interius a Domino æquanimitatem inspirante, vel exterius a proximo æquanimitatem procurante. Et nota, quod homo tripliciter dicitur exterius alterum consolari, videlicet verbo,

— [6] *Psal.* CXXIX, 4. — [7] I *Cor.*, VII, 21. — [8] *Matth.*, XX, 17. — [9] I *Cor.*, IX, 19. — [10] I *Cor.*, IX, 10. — [11] *Rom.*, V, 4, 5. — [12] *Coloss.*, I, 5. — (a) *Leg.* sustentum

subsidio, et exemplo. Prima consolatio, seu confortatio, est vocalis; secunda, manualis; tertia, visualis. De prima [1] : « Consolatus est eos, et blande ac leniter est locutus : » ecce consolatio vocalis. De secunda [2] : « Benedictio perituri super me veniebat, et cor viduæ consolatus sum : » ecce consolatio manualis. De tertia [3] : « Consolatus est David Bethsabee uxorem suam : » ecce consolatio visualis.

Articulus secundus.

In humilitate mea. Humilitatem nuncupat vilitatem, quam supportavit per longanimitatem. Humilitas ista quam supportavit Propheta, fuit extrinseca et fortuita; non tamen fuit sine humilitate intrinseca et gratuita. Ideoque ad commendationem humilitatis intrinsecæ atque gratuitæ, possumus hic notare, quod humilitas est sapientiæ solium, gratiæ pallium, et gloriæ præludium. Dicitur autem sapientiæ solium, quia sapientiam suscipit [4] : « Ubi est humilitas, ibi est et sapientia. » Dicitur quoque gratiæ pallium, quoniam electos induit [5] : « Induite vos, sicut electi Dei, sancti et dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem. » Dicitur denique gloriæ præludium, quia gloriam antecedit [6] : « Gloriam præcedit humilitas. »

Articulus tertius.

Quia eloquium tuum. Quale, quæso, eloquium, nisi pusillanimitatis dehortatorium ? Tale nimirum est abjecto et humiliato necessarium. Unde notandum, quod eloquium dehortatorium est tripartitum : continet enim eloquium increpatorium, eloquium adversatorium, et eloquium castigatorium : quorum primum videtur dehortatorium cogitationum; secundum, delectationum; tertium, assensionum. De primo [7] : « Ad increpandum tantum eloquia concinnatis : » ecce eloquium increpatorium. De secundo [8] : « Dimittam adversum me eloquium meum : « ecce eloquium adversatorium. De tertio scribitur [9] : » Eloquia Domini, eloquia casta : » plane casta, quia castigantia, et castigando castificantia : ecce eloquium castigatorium.

Eloquium dehortatorium triplex.

Articulus quartus.

Vivifica me. Quo modo, nisi magnanimitatem exhortando? Quæ vivificatio patienti potior, aut abjecto accommodatior? Notandum itaque, quod taliter vivificare, videtur ad tria perutile, scilicet ad tolerandum, ad perseverandum, ad superandum : quorum primum pertinet ad tentationis aggressum, secundum ad progressum, tertium ad egressum. De primo [10] : « Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me, » scilicet per gratiam tolerantiæ. De secundo [11] : « Dominus conservet eum, et vivificet eum, et beatum faciat eum. » Conservatio pertinet ad tentationis aggressum; vivificatio ad progressum; beatificatio ad egressum. De tertio [12] : « Deus, tu conversus vivificabis nos. » Convertitur ad nos Deus, præstando gratiam tolerandi tentationem; sed vivificat nos, præstando gratiam superandi.

Epilogus.

Ex præmissis satis est liquidum, quid Propheta nobis insinuet per hunc versum : ait enim : *Hæc*, scilicet spes, de qua superius immediate fecerat mentionem; *Me consolata est*, confortans per æquanimitatem; *In humilitate mea*, ipsam supportans per longanimitatem; *Quia eloquuim tuum*, dehortans pusillanimitatem; *Vivificavit me*, exhortans magnanimitatem.

VERSICULUS III.

51. *Superbi inique agebant*, etc. Post consolationem subjectionis et abjectionis, sequitur consolatio scandalizationis, quam ostendit istius versus continentia quadrimembris : continet enim quadruplicem causam consolatoriam; puta stultorum differentiam, malorum sufferentiam, legis reverentiam, et regis adhærentiam : prima bona, secunda melior, tertia optima, et quarta peroptima.

Articulus primus.

Prima causa dignoscitur, cum dicitur : *Superbi.* Si superbi, ergo stulti, quasi stantes alti : stultorum autem scandala spernenda sunt, quasi ridicula : nam qui quærit conjugationis normam apud verbum anomalum, aut conversationis formam apud virum acephalum, ipse sibi est scandalum. Multum igitur illi confert, qui scandalum perfert, pensare quantum moribus differt, qui scandalum infert. Et notandum circa scandala superborum, quod eorum

[1] *Gen.*, L, 21. — [2] *Job*, XXIX, 13. — [3] II *Reg.*, XII, 24. — [4] *Prov.*, XI, 2. — [5] *Coloss.*, III, 12. — [6] *Prov.*, XV, 33. — [7] *Job*, V, 26. — [8] *Job*, X, 1. — [9] *Psal.* XI, 7. — [10] *Psal.* CXXXVII, 7. — [11] *Psal.* XL, 3. — [12] *Psal.* LXXXIV, 7.

alii sunt litigiosi, alii bellicosi, alii tam Deo, quam hominibus odiosi : quorum primi sunt inaffabiles; secundi sunt intractabiles ; tertii sunt irrationabiles. De primis [1] : « Inter superbos semper jurgia sunt : » ecce superbi litigiosi. De secundis [2] : « Arma et gladii in via superbi (*a*) : » ecce superbi bellicosi. De tertiis [3] : « Nec superbi placuerunt tibi ab initio ; » et [4] : « Tres species odivit anima mea, et aggravor valde animæ illorum ; pauperem superbum, et divitem mendacem, et senem fatuum : » ecce superbi tam Deo, quam hominibus odiosi.

Articulus secundus.

Secunda causa aperitur, cum additur : *Inique agebant usquequaque.* Si inique agebant, iniqui erant : tales autem ferendi sunt, quia secundum Gregorianum eloquium [5], boni non sunt, qui malos ferre non possunt. Et notandum circa scandala iniquorum, quod leguntur tripliciter inique agere : contra regem ; contra legem ; contra gregem : contra summum Regem, recedendo per irreverentiam ; contra legem, deviando per inobedientiam ; contra Dei gregem, dominando per injustitiam. De primis intelligitur, quod legitur [6] : « Peccavimus et inique egimus, recedentes a te : » ecce iniquitas recedentium. De secundis ascribitur, quod scribitur [7] : « Novi, quod post mortem meam inique agetis, et declinabitis cito de via, quam ostendi vobis : » ecce iniquitas deviantium. De tertiis exponitur, quod proponitur [8] : « Hæc dicit Dominus, quoniam ablatus est populus meus gratis, dominatores ejus inique agunt : » ecce iniquitas dominantium.

Articulus tertius.

Tertia causa subinfertur, cum subjungitur : *A lege autem tua*, quæ est reverenda scientia, imo reverendi scientia; reverenda in omni reverentia ; ex cujus reverentia redditur aliis reverentia, sine cujus sententia nulli debetur reverentia. Et nota, quod lex est specialiter reverenda tribus de causis : quia regalis ; quia irreprehensibilis ; quia spiritualis : regalis plane, quantum ad mandata judicialia ; irreprehensibilis, quantum ad mandata moralia ; spiritualis, quantum ad mandata cæremonialia, seu figuralia. De primo [9] : « Si tamen legem perficitis regalem secundum Scripturas ; » et infra : « Bene facitis : » ecce lex regalis. De secundo dicitur secundum aliam litteram [10] : « Lex Domini irreprehensibilis, convertens animas : » ecce lex irreprehensibilis. De tertio [11] : « Scimus quoniam lex spiritualis est ; ego autem carnalis sum : » ecce lex spiritualis.

Lex reverenda tribus de causis.

Articulus quartus.

Quarta causa subditur, cum sequitur : *Non declinavi.* Per negationem, quæ additur, affirmatio subauditur : non declinavit, quoniam inclinavit : non declinavit a lege, quoniam declinavit a Rege ; sed inclinavit se ad legem, quoniam inclinavit se ad Regem. Notans ergo adhærentiam legis, subnotavit adhærentiam Regis : equidem, qui non noverunt regem nisi per legem, adhærent regi adhærendo legi. Sed nota, circa legis declinationem, quod contingit a lege tripliciter declinare : videlicet ad errorem, ad favorem, ad furorem. Prima declinatio pertinet ad vim rationabilem; secunda, ad concupiscibilem : tertia, ad irascibilem. De primo [12] : « Ne declinetis ad magos, nec aliquid ab hariolis sciscitemini : » hic prohibetur declinatio ad errorem. De secundo [13] : « Judices et magistros constitues : » et infra : « Ut judicent populum justo judicio, nec in alteram partem declinent : » hic prohibetur declinatio ad favorem. De tertio [14] : « Cave, ne declines ad iniquitatem : hanc enim cœpisti sequi post miseriam : » hic prohibetur declinatio ad furorem.

Epilogus.

Et hoc est quod ait Propheta, vel scandalis impugnatus, non expugnatus, voce prophetica : *Superbi*, considerando stultorum differentiam, quod est bonum ; *Inique agebant usquequaque*, considerando malorum sufferentiam, quod est melius ; *A lege autem tua*, considerando legis reverentiam, quod est optimum ; *Non declinavi*, considerando Regis adhærentiam, quod est peroptimum.

VERSICULUS IV.

52. *Memor fui judiciorum tuorum*, etc. Memorato spei solatio ad subjectionum, abjectionum, et

[1] *Prov.*, XIII, 10. — [2] *Prov.*, XXII, 5. — [3] *Judith*, IX, 16. — [4] *Eccli.*, XXV, 4. — [5] Greg., *in Evang.*, hom. XXXV; *Pastor.*, part. III, c. X. — [6] *Dan.*, III, 29. — [7] *Deut.*, XXXI, 29. — [8] *Isa.*, LII, 5. — [9] *Jac.*, II, 8. — [10] *Psal.* XVIII, 8. — [11] *Rom.*, VII, 14. — [12] *Levit.*, XIX, 31. — [13] *Deut.*, XVI, 19. — [14] *Job*, XXXVI, 21.

(*a*) *Vulg.* perversi.

scandalizationum sufferentiam, memoratur ipsius consolatio ad injustorum judiciorum sustinentiam. Tradit namque versus iste memoriale divinæ patientiæ speciosum, spatiosum, virtuosum, victoriosum, tanquam speculum spirituale humanæ tolerantiæ. Dicitur autem memoriale prædictum speciosum, quantum ad patientiæ materiam; spatiosum, quantum ad frequentiam; virtuosum, quantum ad excellentiam; victoriosum, quantum ad efficaciam.

Articulus primus.

Primus articulus prænotatur, cum scribitur : *Memor fui judiciorum tuorum* : ecce speciosum memoriale divinæ patientiæ, respectu humanæ injustitiæ : patitur namque divina clementia mirabili atque memorabili patientia, conculcari sua judicia ab humana injustitia. Notandum itaque, quod contingit tripliciter divina judicia conculcare; puta corde, ore, opere : corde conculcantur, quando contemnuntur; ore, quando deridentur; opere, quando projiciuntur. De primo [1] : « Ista est Hierusalem, in medio gentium posui eam, et in circuitu ejus terras, et contempsit judicia mea, ut plus esset impia, quam gentes, et præcepta mea ultra, quam terræ, quæ in circuitu ejus sunt : » ecce judiciorum contemptio. De secundo [2] : « Testis iniquus deridet judicium : » ecce judiciorum derisio. De tertio [3] : « Judicia mea projecerunt, et in præceptis meis non ambulaverunt : » ecce judiciorum projectio.

Articulus secundus.

Secundus articulus subnotatur, cum dicitur : *A sæculo* : ecce spatiosum memoriale divinæ patientiæ, quoniam a sæculi initio facta est prædicta conculcatio. Notandum ergo, quod legimus Dominum a sæculo imperantem, tolerantem, miserantem : quorum primum est signum potentiæ; secundum, sapientiæ; sed tertium, clementiæ. De primo scribitur a Psalmographo [4] : « Parata sedes tua ex tunc; a sæculo tu es; » ubi per sedem imperialem insinuat imperantem. De secundo [5] : « Postquam ingressi sunt filii Dei ad filias hominum, illæque genuerunt; isti sunt potentes a sæculo, viri famosi; » ubi potentes potentia abutentes subintelligimus tolerantem. De tertio canitur [6] : « Reminiscere miserationum tuarum, Domine, et misericordiarum tuarum, quæ a sæculo sunt; » ubi legimus Dominum miserantem.

Articulus tertius.

Tertius articulus annotatur, cum additur : *Domine* : ecce virtuosum memoriale. Quid enim illa patientia virtuosius, quam patitur a talibus servis talis Dominus? Vis audire qualis Dominus? Plane reverendus, tremendus, colendus : tanquam omnium creator; tanquam omnium gubernator; tanquam omnium consummator. De primo, ubi de rege Josia scribitur in hæc verba [7] : « Reveritus es faciem meam, scidisti vestimenta tua, et flevisti coram me. Ego quoque exaudiam te, dicit Dominus. » Hic apparet, quod Dominus est humiliter et flebiliter reverendus. De secundo, ubi scribitur de Saulo [8] : « Tremens ac stupens dixit : Domine, quid me vis facere? » ubi patet luce clarius, quod Dominus mirabiliter est tremendus. De tertio, ubi dixit Ezechias sacerdotibus et levitis [9] : « Vos elegit Dominus, ut stetis coram eo, et ministretis illi, colatis eum et cremetis illi incensum; » ubi notatur Dominus contemplatione, actione, devotione colendus.

Articulus quartus.

Quartus articulus denotatur, cum dicitur : *Et consolatus sum*; ecce victoriosum memoriale, quoniam ex memoria divinæ patientiæ generatur victoria nostræ impatientiæ, dum illius memoria nobis est consolatoria. Hic potest notari, quod diversi dicuntur diversimode consolari : aliter enim consolari dicuntur patientes; aliter, compatientes; aliter, impatientes. Primi namque dicuntur consolari consideratione alienæ patientiæ; secundi, consideratione alienæ misericordiæ; tertii, consideratione alienæ miseriæ. Prima consolatio patet [10] : « Cessavit rex David persequi Absalon, eo quod consolatus esset super Ammon interitu : » ecce consolatio patientiæ. Secunda consolatio liquet [11] : « Adduxerunt puerum viventem, et consolati sunt non minime : » ecce consolatio compatientiæ. Tertia consolatio claret [12] : « Vidit eos Pharao, et consolatus est super universa multitudine, quæ interfecta est gladio : » ecce consolatio impatientiæ.

[1] *Ezech.*, V, 5, 6. — [2] *Prov.*, XIX, 28. — [3] *Ezech.*, V, 6. — [4] *Psal.* XCII, 2. — [5] *Gen.*, VI, 4. — [6] *Psal.* XXIV, 6. — [7] II *Paralip.*, XXXIV, 27. — [8] *Act.*, IX, 6. — [9] II *Paralip.*, XXIX, 11. — [10] II *Reg.*, XIII, 39. — [11] *Act.*, XX, 12. — [12] *Ezech.*, XXXII, 31.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, vel patiens voce prophetica : *Memor fui judiciorum tuorum*, quantum ad patientiæ divinæ materiam, cujus materia sunt divina judicia : ecce memoriale speciosum; *A sæculo*, quantum ad illius patientiæ frequentiam : ecce memoriale spatiosum; *Domine*, quantum ad ipsius patientiæ excellentiam : ecce memoriale virtuosum; *Et consolatus sum*, quantum ad ejusdem patientiæ efficaciam : ecce memoriale victoriosum.

VERSICULUS V.

53. *Defectio tenuit me*, etc. Consolationem patientium declaravit quaternarius antecedens; consolationem compatientium declarat quaternarius præsens. Hæc consolatio consummatur, quando fraterna culpa deploratur, venia imploratur, pœna memoratur, pœnitentia procuratur, sicut quatuor proximis versibus intimatur. Versus primus pertinens ad deplorationem culpæ fraternæ, videtur quatuor continere, videlicet dolorem animi propter errorem proximi : dolor liquefacit; animus liquescit; error frigefacit; proximus refrigescit.

Articulus primus.

Quantum ad primum articulum, dicitur : *Defectio* : ista defectio est vehemens compassionis affectio, quæ sic fervidas animas comprimit, quod calidas lacrymas exprimit. Et nota, quod est defectio tripartita : quædam lætitiæ, quædam gratiæ, quædam gloriæ privativa : quarum prima justorum; secunda injustorum; tertia reproborum. De prima [1] : « Cor tabescens, et dissolutio geniculorum, et defectio in cunctis renibus; » ubi compassionis dolor describitur, qui dum cordi illabitur, corpus collabitur, et voluptas elabitur. De secunda [2] : « Jucunditas cordis, hæc est vita hominis, et thesaurus sine defectione sanctitatis : » ecce defectio gratiæ : et revera lætitia si afficit, non proficit, ubi gratia deficit. De tertia [3] : « Inclinate humerum vestrum et cervicem vestram, et operam facite regi Babylonis, et sedebitis in terra, quam dedi patribus vestris. Quod si non feceritis, nec audieritis vocem Domini Dei vestri operari regi Babyloniæ, defectionem vestram faciam de civitatibus Juda, » etc.; ac si apertius dicatur peccatoribus : Humiliate vos ad confessionem, sustinete confusionem, ut recipiatis iniquitatis remissionem, et hæreditatis æternæ repromissionem. Quod si nolueritis confessioni vacare, et confusioni operam dare, propter defectum gratiæ deficere vos faciam a societatibus gloriæ. Ecce defectio gloriæ : *Babylon* enim interpretatur confusio, et *Juda* gloriatio.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum subditur : *Tenuit me*, scilicet animum meum afficiens, et afficiendo liquefaciens eum. Si quæris qualiter affectiones tenent animum, profecto diversimode diversorum. Notandum ergo generaliter, quod affectiones animum tenent tripliciter : quædam feliciter; quædam infeliciter; quædam mediocriter. Primæ tenent animos beatorum; secundæ, animos damnatorum; tertiæ, animos viatorum. De primo scribitur [4] : « Tenebit me dextera tua. » Hæc dextera est æterna lætitia, quæ tenebit animam sponsæ felici tentione, ipsa teste [5] : « Dextera ejus amplexabitur me. » De secundo, ubi dicitur a Saule [6] : « Interfice me, quoniam tenent me angustiæ. » Tales angustiæ mystice intellectæ, sunt æternales tristitiæ, quarum tentiones infelices ad illos pertinent, qui [7] « quærent mortem, et non invenient, » sicut scribitur ab Apostolo. De tertio [8] : « Pavor tenuit me, et tremor. » Sic potest dicere viator, cujus animum tenet timor.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, additur : *Pro peccatoribus*; quoniam ubi peccator, ibi error, ibi tenebræ sunt [9] : « Error et tenebræ peccatoribus concreata sunt. » Ubi vero tenebrositas, ibi solet esse frigiditas. Unde peccator est frigidus, et infrigidator, et specialiter adulator, explorator, detractor : quorum primus est lactator; secundus sagittarum fabricator; tertius sagittator. De primo [10] : « Fili mi, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis : » ecce peccator lactans. De secundo [11] : « Homo peccator sanguini insidiatur; attende tibi a pestifero, fabricat enim mala, ne forte inducat super te subsannationem in perpetuum : » ecce

[1] *Nah.*, II, 10. — [2] *Eccli.*, XXX, 23. — [3] *Baruch*, II, 21, 22. — [4] *Psal.* CXXXVIII, 10. — [5] *Cant.*, II, 6. — [6] II *Reg.*, I, 9. — [7] *Apoc.*, IX, 6. — [8] *Job*, IV, 14. — [9] *Eccli.*, XI, 16. — [10] *Prov.*, I, 10. — [11] *Eccli.*, XI, 34, 35.

peccator sagittas fabricans. De tertio cantatur [1] : « Ecce peccatores intenderunt arcum, paraverunt sagittas suas, » etc. : ecce peccator sagittans.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superadditur : *Derelinquentibus legem tuam :* nam qui legem derelinquit, ignem derelinquit, et ideo refrigescit. Unde scriptum est [2] : « In dextera ejus ignea lex. » Et nota, quod lex non est derelinquenda, sive dimittenda, specialiter propter tria : quia lux speciosa ; quia donatio fructuosa ; quia corona gratiosa : quorum primum spectat ad speculativos ; secundum, ad activos ; tertium, ad prælatos. De primo [3] : « Ne dimittas legem matris tuæ, » etc., quia « mandatum lucerna est, et lex lux. » Hic prohibetur dimissio legis ratione lucis. De secundo [4] : « Donum bonum tribuam vobis ; legem meam ne derelinquatis. » Hic prohibetur derelictio legis, ratione donationis. De tertio [5] : « Ne dimittas legem matris tuæ, ut addatur gratia capiti tuo. » Hic prohibetur dimissio legis ratione coronæ, vel gratiæ capitalis.

Epilogus.

Ait ergo Propheta in personæ compatientis figura : *Defectio*, quantum ad dolorem liquefacientem ; *Tenuit me*, quantum ad animum liquescentem ; *Pro peccatoribus*, id est, peccati auctoribus, quantum ad errorem frigefacientem ; *Derelinquentibus legem tuam*, quantum ad proximum frigescentem.

VERSICULUS VI.

54. *Cantabiles mihi erant*, etc. Versus præambulus versabatur circa fraternæ culpæ deplorationem ; versus iste versatur circa veniæ implorationem. Et quia dicta venia solemniter imploratur per divinum officium, quod in ecclesia decantatur ; propterea versus iste quadrifidus quatuor connotat circumstantias ejus, quæ sunt modus, motus, locus, tempus : modus autem requirit modulationem ; motus, opitulationem ; locus, venerationem ; tempus, perseverationem.

Articulus primus.

Primum prænotavit Propheta, cum ait : *Cantabiles mihi erant justificationes tuæ* ; ac si diceretur aperte : Justificationes fraternæ, quæ postulantur a te justificatore superne, erant cantabiles, id est, cantando pronuntiabiles in signum prolationis internæ. Nec enim eas protulit sola speculatio intellectiva, quia sic essent pronuntiabiles confabulando ; nec sola æmulatio affectiva, quia sic essent pronuntiabiles ejulando : sed tam speculationis intellectivæ, quam æmulationis affectivæ copulatio modificativa, et ideo pronuntiabiles modulando. Notandum itaque, quod justificationes divinæ sunt concupiscendæ, discendæ, non obliviscendæ : unde requirunt appetitivam vivacem, apprehensivam sagacem, retentivam tenacem. De primo [6] : « Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas, » etc. De secundo [7] : « Bonum mihi, quia humiliasti me, ut discam justificationes tuas. » De tertio [8] : « In æternum non obliviscar justificationes tuas, » etc.

Articulus secundus.

Secundum denotavit, cum dixit : *Mihi*, videlicet opitulanti. Quæris, quo modo ? speculando, æmulando, famulando : quorum primum pertinet ad intellectum ; secundum, ad affectum ; tertium, ad effectum. De primo [9] : « Quare ostendisti mihi iniquitatem, et laborem videre, prædam ? » etc. Verba sunt compatientis, errorem proximi speculantis. De secundo [10] : « Væ mihi, ut quid natus sum videre contritionem populi mei ? » Verba sunt compatientis, salutem proximi æmulantis. De tertio legitur [11] : « Convertentur mihi timentes te : » verba sunt compatientis, conversionem proximi postulantis, et postulando famulantis.

Articulus tertius.

Tertium annotavit, cum addidit : *In loco.* Si quæris, in quo ? cito solvitur quæstio : *In loco*, qui ad orandum ordinatur, et ab orando oratorium nominatur : hic est locus quem elegit Dominus, ut invocetur ibi nomen ejus, ut collocetur inibi corpus ejus. Notandum ergo, quod huic loco debetur veneratio specialis, ratione venerabilis nominis, venerabilis numinis, venerabilis agminis : est enim idem locus divinæ memoriæ attitulatus, divinæ Eucharistiæ deputatus, divina militia visitatus. De primo [12] : « In omni loco, in quo fuerit memoria nominis mei, veniam ad te, et benedicam tibi ; » ecce locum

[1] *Psal.* x, 3. — [2] *Deut.*, xxxii, 2. — [3] *Prov.*, vi, 20, 23. — [4] *Prov.*, iv, 2. — [5] *Prov.*, i, 8. — [6] *Psal.* hoc, 20. — [7] Ibid., 71. — [8] Ibid., 93. — [9] *Habac.*, i, 3. — [10] I *Mach.*, ii, 7. — [11] *Psal.* hoc, 79. — [12] *Exod.*, xx, 24.

divinæ memoriæ attitulatum. De secundo scribitur[1]: « Dominus in loco sancto suo: » et proculdubio in hoc loco habitat ille sacramentaliter, in quo plenitudo divinitatis habitat corporaliter: ecce locum sacramento dominico deputatum. De tertio[2]: « Quam terribilis est locus iste! » inquit; « non est hic aliud, nisi domus Dei, et porta cœli; » et loquitur Jacob de loco a cœlesti agmine visitato. Quis autem dubitat, quin divina familia locum visitet, in quo Dominus habitat?

Articulus quartus.

Quartum subnotatur, cum subditur: *Peregrinationis meæ:* ista peregrinatio est viatorum festinatio, qui spiritu ambulantes, et crucem suam quotidie bajulantes, peregrinantur de die in diem, festinantes ingredi in illam requiem. Et nota, quod est peregrinatio tripartita: quædam improperabilis; quædam miserabilis; quædam venerabilis. Prima est de hospitio in hospitium; secunda, de vitio in supplicium; tertia, de merito ad præmium. De primo[3]: « Minimum pro magno placeat tibi, et improperium peregrinationis non audies: vita nequam hospitandi de domo in domum: » ecce peregrinatio improperabilis. De secundo[4]: « Non exoraverunt pro peccatis suis antiqui gigantes, qui destructi sunt confidentes suæ virtuti, et non pepercit peregrinationi illorum: » ecce peregrinatio miserabilis. De tertio[5]: « Ordinatus est ab ecclesiis comes peregrinationis nostræ in hanc gratiam, quæ ministratur a nobis ad Dei gloriam; » ecce peregrinatio venerabilis.

Epilogus.

Liquet igitur vox Prophetæ, vel compatientis, et fraternam veniam implorantis personæ, sic loquentis prophetico ore: *Cantabiles mihi erant justificationes tuæ,* quantum ad implorandi modum, quem decet modulatio; *Mihi*, quantum ad implorantis motum, cui convenit opitulatio; *In loco,* quantum ad implorandi locum, cui congruit veneratio; *Peregrinationis meæ,* quantum ad implorandi tempus, cui competit perseveratio.

VERSICULUS VII.

55. *Memor fui nocte,* etc. Prænotatis duobus actibus ad proximi compassionem pertinentibus, hic notatur tertius, utpote memoratio pœnæ, quam denotat versus iste sub quadruplici conditione, scilicet ut studendam, ut stupendam, ut pavendam, ut cavendam: studenda dicitur, ut percurratur; stupenda, ut occurratur; pavenda, ut succurratur; cavenda, ne incurratur.

Articulus primus.

Ut studenda notatur per nocturnam memorationem, dicendo: *Memor fui nocte;* quia nimirum talis actus, et tale tempus videtur convenire studentibus. Hic potest notari, quod nox est tempus congruum lectioni, meditationi, revelationi: quorum primum est sensuale; secundum rationale; tertium intellectuale. De primo[6]: « Noctem illam duxit rex insomnem: jussitque sibi afferri historias, et annales priorum temporum; quæ cum illo præsente legerentur, ventum est ad illum locum, » etc.: ecce noctis lectio. De secundo scribitur[7]: « Meditatus sum nocte cum corde meo; » ecce noctis meditatio. De tertio[8]: « Danieli (a) mysterium per visionem nocte revelatum est; » ecce noctis revelatio.

Articulus secundus.

Ut stupenda, notatur per nomen, quod infert miseris passionem, et miserentibus compassionem, dicendo: *Nominis tui,* quod est nomen judicis, stupendum tam maleficis quam beneficis, illis ut dolentibus, istis ut condolentibus: ecce quid studuit, et studens stupuit, qui proximo condoluit, quia pœnam, quam ille meruit. Hic potest notari circa nomen, quod est nomen mirabile, horribile, et terribile, si memoretur ut indicans, ut judicans (a), ut vindicans. De primo[9]: « Cur quæris nomen meum, quod est mirabile? » Ecce nomen mirabile: et plane mirabile est, quoniam omnia judicare, et a nemine judicari potest. De secundo[10]: « Rex magnus ego, dicit Dominus exercituum, et nomen meum horribile in gentibus, » id est, gentiliter viventibus: ecce nomen horribile. De tertio[11]: « Nomen ejus gloriosum et terribile; » quia gloriosum virtuosis, terribile vitiosis. Unde psallimus[12]: « Sanctum et terribile nomen ejus. »

Articulus tertius.

Ut pavenda, notatur per *Domini* expressio-

[1] *Psal.* LXVII, 6. — [2] *Gen.*, XXVIII, 17. — [3] *Eccli.*, XXIX, 30. — [4] *Eccli.*, XVI, 9. — [5] II *Cor.*, VIII, 19. — [6] *Esth.*, VI, 1. — [7] *Psal.* LXXVI, 7. — [8] *Dan.*, II, 19. — [9] *Gen.*, XXXII, 29. — [10] *Malac.*, I, 14. — [11] *Deut.*, XXVIII, 58. — [12] *Psal.* CX, 9.

(a) *Al.* Daniel. — (b) *Cæt. edit.* ut judicans, ut indicans.

nem, dicendo : *Domine*. Quis enim non paveat illum Dominum, cujus est indicare, judicare, vindicare? Ipse enim et indicat abscondita, et judicat merita, et vindicat illicita. De primo [1] : « Si descendet Saul, sicut audivit servus tuus, Domine Deus Israel, indica servo tuo : » ecce Dominus indicans. Sic indicabit, cum reatus absconditos, et cruciatus debitos hypocritis judicio suo justis in judicio suo explicabit. De secundo [2] : « Qui judicat me, Dominus est : » ecce Dominus judicans. Sic judicabit, cum justorum personas bene meritas, et coronas repositas publicabit. De tertio [3] : « Væ genti insurgenti super genus meum : Dominus enim omnipotens vindicabit in eis : » ecce Dominus vindicans. Sic vindicabit, cum indebitas actiones debitis passionibus applicabit.

Articulus quartus.

Ut cavenda, notatur per legis custoditionem, dicendo : *Et custodivi legem tuam*. Optime pœnam cavit, qui legem servavit. Non est melior sempiternæ mortis cautela, quam supernæ legis sequela. Hic notare possumus, quod tribus de causis legem custodire debemus : videlicet, ut caveamus mortem primam; ut caveamus mortem secundam; ut obtineamus vitam beatam : quorum primum pertinet ad flagitium; secundum, ad supplicium; tertium, ad præmium. De primo [4] : « Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam. » Attende lacrymarum emissionem propter legis omissionem, quæ pertinet ad mortem primam, sive mortalem culpam. De secundo [5] : « Cum essetis ministri regni illius, non recte judicastis, » supple, quantum ad diffinitionem; « neque custodistis legem justitiæ, » scilicet quantum ad executionem ; « neque secundum voluntatem Domini ambulastis, » scilicet quantum ad intentionem. Hic arguuntur, qui legem omiserunt, propter pœnam, quam meruerunt; quæ pertinet ad mortem secundam, sive pœnam æternam. Unde sequitur [6] : « Potentes enim potenter tormenta patientur. » De tertio [7] : « Custodite leges meas, atque judicia, quæ faciens homo vivet in eis : » hic mandatur custodia legum moralium propter æternæ vitæ præmium.

Epilogus.

Et hoc est, quod per Psalmistam cantatur : *Memor fui nocte*, quantum ad pœnam studendam, ut percurratur; *Nominis tui*, quantum ad pœnam stupendam, ut occurratur; *Domine*, quantum ad pœnam pavendam, ut succuratur; *Et custodivi legem tuam*, quantum ad pœnam cavendam, ne incurratur.

VERSICULUS VIII.

56. *Hæc facta est mihi*, etc. Quartum actum compatientiæ, videlicet procurationem fraternæ pœnitentiæ, dilucidat versus iste, in quo notatur consolatio præfata, divinitus destinata, compatienti collata, pro pœnitentia procurata : ecce [8] « datum optimum, descendens a Patre luminum, » ad compatientis animum, propter conversum proximum.

Articulus primus.

Consolationem præfatam Propheta demonstravit, cum ait : *Hæc*, scilicet spes consolatoria, de qua supra scriptum est : *Hæc me consolata est*. Et nota, quod spes dicitur consolatoria præcipue propter tria : quia servitutis mutatoria; quia virtutis probatoria; quia salutis prælibatoria : quorum primum pertinet ad insipientes; secundum, ad proficientes; tertium, ad pervenientes. De primo [9] : « Nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ Excelsi : » vox est incipientis, se a servitute diabolica ad servitutem dominicam transmutari sperantis. De secundo [10] : « Hæc sit mihi consolatio, ut affligens me dolore, non parcas : » vox est proficientis, probari et approbari in tribulationis conflatorio confidentis. De tertio [11] : « Gloria hæc est omnibus sanctis ejus : » quia gloria sanctorum in via, est præstolatio et prælibatio futurorum bonorum in patria.

Articulus secundus.

Consolationis destinationem designavit, cum dixit : *Facta est*. A quo facta est? Ab eo plane facta est, « sine quo [12] nihil factum est. » Hæc factio dicitur destinatio. Sed nota, quod hæc consolatio tripliciter facta reperitur a Deo secundum triplicem apparitionem ; sensibilem, intelligibilem, et imaginabilem : prima fit per vocem corporalem; secunda, per illuminationem spiritualem; tertia, per imaginem somnialem. Quocirca prima dicitur facta quasi vox, secunda quasi lux, tertia quasi nox. De pri-

[1] I *Reg.*, XXIII, 11. — [2] I *Cor.*, IV, 4. — [3] *Judith*, XVI, 20. — [4] *Psal.* hoc, 136. — [5] *Sap.*, VI, 5-6. — [6] Ibid., 7. — [7] *Levit.*, XVIII, 5. — [8] *Jac.*, I, 17. — [9] *Psal.* LXXVI, 11. — [10] *Job*, VI, 10. — [11] *Psal.* CXLIX, 9. — [12] *Joan.*, I, 3.

ma [1] : « Vox facta est de cœlis : » ecce apparitio corporalis. Talis profecto est divina consolatio, quæ fit a Deo, vel vocali judicio, vel speciali nuntio. De secunda competenter exponitur, quod proponitur [2] : « Dixit Deus : Fiat lux, et facta est lux. » Quid enim clarius intelligimus per lucem divinitus factam, quam veritatem interius patefactam? Talis est proculdubio divinæ consolationis spiritualis destinatio, videlicet interior mentis illuminatio. De tertia potest accipi verbum illud Psalmographi [3] : « Posuisti tenebras, et facta est nox; » quia ponitur in somnio imago ænigmatica, et fit apparitio phantastica, per quam fit nonnunquam consolatio tenebrosa.

Articulus tertius.

Consolationis collationem annotavit, cum adjunxit : *Mihi*, tanquam compatienti proximo, et idcirco spectanti, et expectanti, et affectanti consolationem ab eo, qui [4] « mandavit unicuique de proximo suo : » spectanti quidem per fidem, expectanti per spem, affectanti per charitatem. Horum primo concinit, quod Psalmista dicit [5] : « Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi, » scilicet spectanti. Secundo convenit, quod Propheta psallit [6] : « Expectans expectavi Dominum, et intendit mihi, » scilicet expectanti. Tertio quoque congruit, quod idem astruit [7] : « Cum invocarem, exaudivit me Deus justitiæ meæ; in tribulatione dilatasti mihi, » scilicet affectanti.

Articulus quartus.

Consolationis rationem, videlicet fraternæ pœnitentiæ procurationem subintulit, cum subjunxit : *Quia justificationes tuas exquisivi* : quid enim est pœnitentiæ procuratio, nisi justificationis exquisitio? Et nota quod fraternam pœnitentiam debemus exquirere non curiose, nec insidiose, sed officiose. Primo modo exquirunt exploratores; secundo, exprobratores, et tertio, exhortatores. De primo [8] : « Cor iniqui exquirit (a) mala; sic curiosus explorator aliena peccata. » De secundo [9] : « Herodes occidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem, et in omnibus finibus ejus a bimatu, et infra, secundum tempus quod exquisierat a Magis. » *Herodem* interpretamur in pellibus gloriantem, et *Judæum* confitentem : Herodes itaque tempus exquirit, et pueros Judæorum occidit, cum prælatus, ut appareat gloriosus, alienam vitam explorat, et confitentium spurcitias per pœnitentiam depuratas, et ad innocentiam revocatas, exprobrando commemorat. De tertio [10] : « De qua salute exquisierunt, et scrutati sunt prophetæ. » Sic faciunt illi, qui officiose ac studiose procurant salutem proximi.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta in hujusmodi compatientis persona : *Hæc*, scilicet consolatio præfata : ecce datum optimum; *Facta est*, id est, divinitus destinata : ecce descensum a Patre luminum; *Mihi*, quasi compatienti collata : ecce descensum in convertentis animum; *Quia justificationes tuas exquisivi*, dum proximi pœnitentiam procuravi : ecce conversum proximum.

VERSICULUS IX.

57. *Portio mea*, etc. Non solum spes lætificat patientes, ut octonarius prior proposuit, sed etiam fortificat facientes, prout iste proponit. Fortificat autem primum ad bene operandum, quod testatur quaternarius anterior; postmodum ad malum superandum, quod testificatur posterior. Ad operandum vero fortificat, quia propositum ratificat, intuitum rectificat, affectum purificat, et effectum plurificat, sicut quatuor ordo versuum manifestat. Qualiter autem spes propositum ratificet, versus primi quadrifida continentis docet, denotando quadruplicem propositi causalitatem, videlicet finalem, initialem, formalem, et materialem; et connotando causarum proprietatem, scilicet finis utilitatem, initii vel efficientis humilitatem, formæ stabilitatem et materiæ facilitatem.

Articulus primus.

Finalis utilitas aperitur, cum dicitur : *Portio mea* : nam portionem suam quilibet illud dicit, quod utilius conspicit, et amplius concupiscit, sicut patet in portione triformi; exteriori, interiori, superiori : quarum prima spectat ad bona fortunæ; secunda, ad bona gratiæ; et tertia, ad bona gloriæ. Portio prima bona est utentibus, non abutentibus; qualis fuit filius prodigus, qui patri dixit [11] : « Pater, da mihi portio-

[1] *Marc.*, I, 11. — [2] *Gen.*, I, 3. — [3] *Psal.* CIII, 20. — [4] *Eccli.*, XVII, 12. — [5] *Psal.* CXX, 1. — [6] *Psal.* XXXIX, 1. — [7] *Psal.* IV, 1. — [8] *Prov.*, XXVII, 21. — [9] *Matth.*, II, 16. — [10] I *Petr.*, I, 10. — [11] *Luc.*, XV, 12.

(a) *Vulg.* inquirit.

nem substantiæ, quæ me contingit : » ecce portio fortunæ. Portio secunda melior est exercentibus, non deserentibus, quales sunt, qui in vanum gratiam Dei recipiunt. De quibus desertoribus conqueritur Dominus ore prophetico sub his verbis [1] : « Dederunt portionem meam desiderabilem in desertum solitudinis : » ecce portio gratiæ. Portio tertia peroptima est non aspernantibus, sed aspirantibus, qualis fuit, qui cecinit in hunc modum [2] : « Portio mea in terra viventium : » ecce portio gloriæ.

Articulus secundus.

Initialis humilitas subauditur, cum subditur: *Domine* : vocare namque Dominum, est vocantis humilitas, sicut vocari Dominum, est vocari nobilitas. Et nota, quod humiliari debemus coram Domino specialiter propter tria; quia pastor, ductor, ultor : pastor quippe, quantum ad veritatem doctrinæ; ductor, quantum ad veritatem vitæ; ultor, quantum ad veritatem justitiæ. De primo [3] : « Qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium in sanguine testamenti æterni, Dominum nostrum JESUM CHRISTUM : » ecce Dominus pastor. De secundo [4] : « Dominus Deus tuus ipse est ductor tuus : » ecce Dominus ductor. De tertio [5] : « Fortis ultor Dominus reddens retribuit (a) : » ecce Dominus ultor.

Articulus tertius.

Formalis stabilitas eruditur, cum sequitur : *Dixi*, id est, irrevocabiliter sancivi, immutabiliter stabilivi. Et notandum, quod sic sanciri et stabiliri oportet propositum tripartitum; puta propositum culpam confitendi, linguam custodiendi, et vitam mutandi : quorum primum est justitiæ initiativum; secundum, provectivum; tertium, perfectivum. De primo scribitur a Psalmista in persona pœnitentis [6] : « Dixi : Confitebor adversum me injustitiam meam Domino : » ecce propositum confitendi culpam. De secundo legitur in eadem psalmodia, in persona proficientis [7] : « Dixi : Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea : » ecce propositum custodiendi linguam. De tertio canitur in eodem psalmista, in persona vitam immutantis, seu religionem intrantis [8] : « Dixi : Nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ Excelsi : » ecce propositum mutandi vitam.

Articulus quartus.

Materialis facilitas reperitur, cum legitur : *Custodire legem tuam.* Lex namque divina, propositi prophetalis materia, est facilis, et faciliter observabilis, præcipue triplici ratione; ut puta ratione scripturæ, ratione lecturæ, ratione facturæ : quia scriptura est plana, et lucida; lectura distincta et aperta; factura sancta et bona. De primo [9] : « Scribes super lapides omnia verba legis hujus plane et lucide : » ecce legis scriptura plana et lucida. De secundo [10] : « Legerunt in libro legis Dei distincte et aperte ad intelligendum : » ecce legis lectura distincta, et aperta. De tertio [11] : « Lex quidem sancta; » et : « Scimus, quia bona est lex, si quis ea legitime utatur : » ecce legis usus, sive factura sancta, et bona.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, seu bonæ spei persona voce prophetica, propositum suum insinuans per hæc verba : *Portio mea*, quantum ad propositi finem, et finis utilitatem; *Domine*, quantum ad efficientem, et ejus humilitatem; *Dixi*, quantum ad formam et ipsius stabilitatem; *Custodire legem tuam*, quantum ad materiam, et ejusdem facilitatem : quasi dicat : Proposui pro fructu utili, ex corde humili, promisso stabili, de lege facili, seu faciliter observabili.

VERSICULUS X.

58. *Deprecatus sum faciem tuam*, etc. Vidistis spem ratificantem propositum; videatis eamdem rectificantem intuitum, sicut patet per quadrifariam versus istius continentiam. Spes dirigit mentis aciem ascendentis ad Dei faciem, et descendentis ad suam speciem; quoniam ascendentem supportat, et descendentem confortat. Ecce quadruplex actio, quæ notatur in hoc versiculo, scilicet ascensio, supportatio, confortatio, descensio. Ascensio spectat ad contemplationem; supportatio, ad sublevationem; descensio, ad compunctionem; confortatio, ad consolationem.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur : *Deprecatus sum faciem tuam* : ecce ascensio mentis ad

[1] *Jerem.*, XII, 18. — [2] *Psal.* CXLI, 6. — [3] *Hebr.*, XIII, 20. — [4] *Deut.*, XXXI, 6. — [5] *Jerem.*, LI, 56. — [6] *Psal.* XXXI, 5. — [7] *Psal.* XXXVIII, 2. — [8] *Psal.* LXXVI, 11. — [9] *Deut.*, XXVII, 8. — [10] II *Esd.*, VIII, 8. — [11] *Rom.*, VII, 12, 14.

(a) *Vulg.* retribuet.

Dei faciem, quæ fit per deprecantis contemplationem, vel contemplantis deprecationem. Hic potest notari, quod tripliciter contingit faciem Domini deprecari; videlicet fervide, tepide, callide : fervidi sacris eloquiis patefiunt per eos qui deprecari veniunt; tepidi vero, per eos qui non veniunt, sed proponunt; callidi autem, per eos qui nec veniunt, nec proponunt, sed mittunt. De primis [1] : « Venient populi multi, et gentes robustæ ad quærendum Dominum exercituum in Hierusalem, et deprecandam faciem Domini : » ecce deprecatio faciei quantum ad venientes, seu fervidos. De secundariis scribitur [2] : « Vadent habitatores, unus ad alterum, dicentes : Eamus, et deprecemur faciem Domini : » ecce deprecatio faciei quantum ad proponentes, seu tepidos. De aliis legitur [3] : « Miserunt ad domum Dei Sarasar, et Rogommelech, et viri qui cum eis erant, ad deprecandam faciem Domini : » ecce deprecatio faciei quantum ad mittentes, seu callidos, quales nonnulli sunt, qui proprias orationes Deo non porrigunt, sed alienas exigunt. Tales enim Dominum orare negligunt; sed ad eum orantes dirigunt.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, adjicitur : *In toto corde meo.* Ecce supportatio ascendentis, quæ fit per conatum cordis confidentis, contra dubitationem; quærentis, contra volitationem; clamantis, contra pigritationem. De primo [4] : « Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo : » ecce cor confidens sine dubitatione. De secundo [5] : « Cum quæsieris Dominum Deum tuum, invenies eum, si cum toto corde quæsieris eum : » ecce cor quærens sine volitatione. De tertio canitur [6] : « Clamavi in toto corde : Exaudi me, Domine : » ecce cor clamans sine pigritatione.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, subjicitur : *Miserere mei*: ecce descensio mentis ad suam speciem, quæ fit per reflexæ compunctionem, vel compunctæ reflexionem. Nam sicut mentis acies impellitur per fervorem ad Dei faciem, ita repellitur per timorem ad sui speciem; quoniam quæ superius ferebatur per ferventiam, inferius reverberatur per reverentiam. Ob hanc causam reposcit misericordiam; quia recognoscit miseriam, resiliens ad suam speciem miseram. Et nota quod hæc species est misera, et indigens misericordia, quantum ad tres animæ vires; puta concupiscibilem, irascibilem, et rationabilem : quantum ad primam, propter miseriam pronitatis respectu pravitatis; quantum ad secundam, propter miseriam tarditatis respectu bonitatis; quantum ad tertiam, propter miseriam cæcitatis respectu veritatis. Quorum primo congruit quod ille psalmista astruit [7] : « Miserere mei, Deus, quoniam conculcavit me homo. » Secundo quoque concinit quod psalmista cecinit [8] : « Domine, miserere mei et resuscita me. » Tertio quoque consonat quod evangelica tuba sonat, ubi Bartimæus, typum gerens humani generis, petit remedium cæcitatis, dicens [9] : « Jesu fili David, miserere mei. » Bartimæus.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superadjicitur : *Secundum eloquium tuum* : ecce confortatio descendentis, quæ fit per Scripturæ consolationem. Et nota, quod eloquia Domini sunt animæ consolatoria quantum ad præfatas vires, utpote concupiscibilem, irascibilem, et rationabilem : quia corrigunt pronitatem, dirigunt tarditatem, abigunt cæcitatem. De primo psallit Propheta [10]: « Eloquia Domini, eloquia casta, » et castificantia, contra concupiscibilis pronitatem. De secundo scribitur [11] : « Dirige gressus meos secundum eloquium tuum. » Et rursus [12] : « Qui emittit eloquium suum terræ, velociter currit, » id est, currere facit, « sermo ejus, » contra irascibilem tarditatem. De tertio in ipsa canitur psalmodia [13] : « Secundum eloquium tuum da mihi intellectum, » contra rationabilis cæcitatem.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, vel animus bonæ spei voce prophetica : *Deprecatus sum faciem tuam*, quantum ad mentis ascensionem, quæ fit per deprecantis contemplationem; *In toto corde meo*, quantum ad ascendentis supportationem, quæ fit per spei sublevationem; *Miserere mei*, quantum ad mentis descensionem, quæ fit per mentis reflexæ compunctionem; *Secundum eloquium tuum*, quantum ad compunctæ confortationem, quæ fit per Scripturæ consolationem.

[1] *Zach.*, VIII, 22. — [2] Ibid., 22. — [3] Ibid., VII, 2. — [4] *Prov.*, III, 5. — [5] *Deut.*, IV, 29. — [6] *Psal.* hoc, 145. — [7] *Psal.* LV, 2. — [8] *Psal.* XL, 5. — [9] *Marc.*, X, 47. — [10] *Psal.* XI, 7. — [11] *Psal.* hoc, 133. — [12] *Psal.* CXLVII, 15. — [13] *Psal.* hoc, 169.

VERSICULUS XI.

59. *Cogitavi vias meas*, etc. Audistis spem rectificantem mentis intuitum; audiatis eamdem purificantem affectum. Cum enim cujusvis actum virtutis imperet spes salutis, quis mentis compos dubitet, quin affectionum purificatio eidem militet? Processum purificationis istius sic instruit iste versus : primo notatur affectionum inspectio; secundo, inspectarum infectio; tertio, infectarum despectio; quarto, despectarum correctio. Quorum primum spectat ad conscientiæ redargutionem; secundum, ad concupiscentiæ pollutionem; tertium, ad pœnitentiæ ablutionem; quartum ad justitiæ restitutionem.

Articulus primus.

Cogitavi. Hic notatur affectionum inspectio, seu iniquitatum antiquarum recogitatio. Et notandum, quod cogitare debemus mala præterita, ad scopendum (*a*), ad annuntiandum, non ad renovandum : quorum primum pertinet ad compunctionem; secundum ad confessionem; tertium ad delectationem. De primo dicitur [1] : « Cogitavi dies antiquos, » supple, quantum ad temporalium delectationum admissionem; « et annos æternos in mente habui, » supple, quantum ad æternalium delectationum amissionem. « Et meditatus sum nocte cum corde meo, » supple, quantum ad infernalium tenebrarum acquisitionem; « et scopebam spiritum meum, » supple, quantum ad cordis contriti compunctionem. De secundo psallit Propheta [2] : « Iniquitatem meam annuntiabo, » scilicet per confessionem; « et cogitabo pro peccato meo, » scilicet per conscientiæ discussionem. De tertio [3] : « Qui cogitat mala facere, stultus vocabitur. » Cogitatio stulti peccatum est, ac si dicat : Qui cogitat mala facere, quantum ad veterum malorum renovationem, per actum interiorem, vel exteriorem, stultus vocabitur, quantum ad divinam reprobationem. Cogitatio stulti peccatum est quantum ad consensum in illicitam actionem, vel etiam delectationem.

Articulus secundus.

Vias meas. Hic notatur affectionum infectio; quia viæ sunt ut plurimum infectæ, et viantium infectivæ. Et nota, quod viæ præfatæ leguntur inquinatæ, aggravatæ, sceleratæ : inquinatæ, siquidem propter oppositionem; aggravatæ autem, propter iterationem; sceleratæ, propter infamiæ vituperationem. De primo legitur [4] : « Inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore. » Væ illis, quorum viæ sunt in omni tempore inquinatæ, hoc est in vere, in æstate, in autumno, in hyeme; id est, in pueritia, juventute, senectute, senio, sive morte. De secundo [5] : « Aggravata est via maris trans Jordanem. » *Jordanis* interpretatur rivus judicii, per quem significatur confessio flagitii : via igitur trans Jordanem est infectio iterata post confessionem : quæ merito dicitur aggravata, sicut graviora sunt vulnera renovata. De tertio [6] : « Dabo te in animas odientium te filiarum Palæstinarum, quæ erubescunt in via tua scelerata. » Per *Palæstinos*, qui interpretantur ore contundentes, intelligimus detrahentes; per *viam sceleratam*, immunditiam infamatam. Palæstinis ergo datur, qui suis promerentibus culpis a detrahentibus laceratur. Sed Palæstini tunc in via illius scelerata erubescunt, cum detractores proferre horribilitatem immunditiæ perhorrescunt.

Jordanis

Palæstini.

Articulus tertius.

Et converti pedes meos. Hic notatur infectionum inspectarum despectio. Sicut enim inspectis et despectis exterioribus immunditiis, convertimus pedes exterioris hominis, sic inspectis et despectis interioribus, pedes interioris convertimus. Tales pedes interiores, videlicet animæ affectiones, legimus in sacris eloquiis, currentes, offendentes, dolentes : currunt enim nonnunquam post concupiscentiam; offendunt ad injustitiam; dolent per pœnitentiam. De primo [7] : « Pedes illorum ad malum currunt; » id est, ad actum quem male concupiscunt, et sic post concupiscentiam suam vadunt. De secundo [8] : « Qui festinus est, pedibus offendit; » quasi dicat : Immoderatus affectibus ad objectum illicitum se allidit. De tertio [9] : « In tempore senectutis suæ doluit pedes, » scilicet Asa rex Juda. *Asa* interpretatur tollens; *Juda* confitens. Tunc igitur Asa rex Juda in tempore senectutis pedes dolet, quando tollens recte, confitens in tempore defunctionis pœnitet.

Asa.

Juda.

[1] *Psal.* LXXVI, 6, 7. — [2] *Psal.* XXXVII, 19. — [3] *Prov.*, XXIV, 8. — [4] *Psal.* X, 5. — [5] *Isa.*, IX, 1. — [6] *Ezech.*, XVI, 27. — [7] *Prov.*, I, 16; *Isa.*, LIX, 7. — [8] *Prov.*, XIX, 2. — [9] III *Reg.*, XV, 23.

(*a*) *Cæt. edit.* scopandum.

Articulus quartus.

In testimonia tua. Hic notatur affectionum despectarum correctio, quæ fit per recta affectionum objecta, quæ docentur per testimonia Dei sancta. Et nota, quod hæc testimonia, cum sint affectionum animalium correctiva, sunt accipienda, habenda, perhibenda. Accipiuntur autem consentiendo; habentur firmiter tenendo; perhibentur confitendo. De primo [1] : « Quod scimus loquimur, et quod vidimus testamur, et testimonium nostrum non accipitis, » scilicet consentiendo nobis. De secundo [2] : « Qui credit in Filium Dei, habet restimonium Dei in se, » videlicet per firmam fidei tentionem. De tertio [3] : « Vos de me testimonium perhibebitis, » scilicet confitendo, « quia (*a*) ab initio mecum estis. »

Epilogus.

Ait ergo Psalmographus in persona illius, quem spes movet ad corrigendos affectus : *Cogitavi* : in quo inspectio, quæ pertinet ad conscientiæ redargutionem; *Vias meas* : in quibus infectio, quæ attinet ad concupiscentiæ pollutionem; *Et converti pedes meos* : in quo despectio, quæ spectat ad pœnitentiæ ablutionem; *In testimonia tua* : in quibus correctio, quæ respicit ad justitiæ restitutionem.

VERSICULUS XII.

60. *Paratus sum*, etc. Legistis spem purificantem affectum; legatis eamdem plurificantem effectum; sicut videmus ad oculum, ad spei nutum, progrediuntur in publicum plurium actus virium, videlicet concupiscibilis, irascibilis, rationabilis, et exterioris sensibilis : quoniam hic appetit, hic applaudit, hic consulit, hic obaudit : quod in bis binis versus hujus particulis luce clarius elucescit.

Articulus primus.

Concupiscibilis actum aperuit Propheta, cum ait : *Paratus sum* : ubi promptum insinuat appetitum. Et nota quod concupiscibilis appetitus debet esse promptus, et paratus ad abstinendum, ad continendum, non ad actum illicitum sustinendum : quorum primum monasticum; secundum angelicum; tertium diabolicum. De primo dicit Dominus Moysi [4] : « Esto paratus mane, ut ascendas in montem Sinai; » et infra : « Fuit ibi cum Domino Moyses quadraginta dies, et quadraginta noctes, et panem non comedit, et aquam non bibit : » ecce appetitus temperatus ad abstinendum paratus. De secundo dixit Moyses populo [5] : « Estote parati in diem tertium, ne appropinquetis uxoribus vestris » : ecce appetitus moderati ad continendum parati. De tertio [6] : « Maledicunt diei, qui parati sunt suscitare Leviathan; » quasi dicat : Odiunt lucem tenebrarum filii, qui suscitare stimulum Satanæ sunt parati : ecce appetitus intemperati ad sustinendum et suscitandum diabolicum actum parati.

Articulus secundus.

Irascibilis actum exposuit, cum adjunxit : *Et non sum turbatus* : ubi notatur animi non indignatio, sed applausus. Et nota, quod irascibilis animus non debet esse turbatus circa Dei potentiam, aut circa Dei sapientiam, sed circa Dei justitiam. Potentiam dico, per quam mortuos vivificat; sapientiam dico, per quam ignorantes illuminat; justitiam dico, per quam injustos condemnat. De primo, ubi Christus diruptis vinculis mortis dixit dubitantibus discipulis [7] : « Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in corda vestra? quasi dicat » : Non debetis turbati esse, quia potens sum vincula mortis disrumpere. De secundo [8] : « Ego non sum turbatus, te pastorem sequens; » quasi dicat : Non sum turbatus de tua sublimi sapientia, qua pascis simplicium corda. De tertio [9] : « A facie ejus turbatus sum, et considerans eum, timore sollicitor; » scilicet dum injustos judicantem, et illatas injurias vindicantem contemplor.

Articulus tertius.

Rationabilis actum distinxit, cum dixit : *Ut custodiam*; per hoc notificans memorialem custodiam rationis, consiliativam affectionis, et directivam actionis. Et nota, quod rationis est custodire divinæ potestatis, veritatis, et charitatis judicia, quæ dicuntur præcepta, testimonia, et mandata. De primo [10] : « Præcepta mea cor tuum custodiat, » quantum ad judicia potestatis. De secundo Psalmista [11] : « Custodivit anima mea testimonia tua, » quantum ad judicia veritatis. De tertio [12] : « Hæc est charitas

[1] *Joan.*, III, 11. — [2] I *Joan.*, V, 10. — [3] *Joan.*, XV, 27. — [4] *Exod.*, XXXIV, 2, 28. — [5] *Exod.*, XIX, 15. — [6] *Job*, III, 8. — [7] *Luc.*, XXIV, 38. — [8] *Jerem.*, XVII, 16. — [9] *Job*, XXIII, 15. — [10] *Prov.*, III, 1. — [11] *Psal.* hoc, 167. — [12] I *Joan.*, V, 3. — (*a*) *Cæt. edit.* qui.

Dei, ut mandata ejus custodiamus, » quantum ad judicia charitatis.

Articulus quartus.

Sensibilis exterioris actum subintulit, cum subscripsit : *Mandata tua.* Dicuntur namque *mandata*, quasi manui data, eo quod sunt sensualibus organis mancipata, inter quæ manus quodam modo dignoscitur obtinere primatum, quæ secundum Philosophum [1] dicitur organum organorum. Hic potest notari, quod mandata manu dantur, vel mancipantur tripliciter, quia ministrantur, manifestantur, et notantur manualiter. Manus enim ministrat actus exteriores ; manifestat interiores ; notat autem tam interiores quam exteriores. De primo [2] : « Propter mandatum assume pauperem : » ecce mandatum pertinens ad exteriorem actum manualiter ministratum. De secundo [3] : « In hoc scimus, quoniam cognovimus eum, » scilicet per fidem, « si mandata ejus observemus, » id est, fidem nostram per opera demonstremus, juxta illud apostolicum [4] : « Ego tibi ostendam ex operibus fidem meam : » ecce mandatum pertinens ad interiorem actum manualiter manifestatum. De tertio dixit Dominus Moysi [5] : « Dabo tibi tabulas lapideas, et legem, et mandata quæ scripsi : » ecce mandata tam ad interiorem, quam ad exteriorem actum pertinentia manualiter annotata.

Manda-ta.

Epilogus.

Dicit ergo Psalmographus vicem gerens illius, qui spei gratia confortatus plurium exprimit virium actus : *Paratus sum*, quantum ad concupiscibilem appetentem; *Et non sum turbatus*, quantum ad irascibilem applaudentem; *Ut custodiam*, quantum ad rationabilem consulentem; *Mandata tua*, quantum ad sensibilem obsequentem.

VERSICULUS XIII.

61. *Funes peccatorum*, etc. Quonam modo spes roboret ad operationem boni, patet in quaternario præcedenti; qualiter autem cor roboret ad superationem mali, patens est in præsenti. Hoc autem solet effici instrumento quadruplici, scilicet rationis discretione, affectionis devotione, supplicantium communicatione, et propria supplicatione ; quod patebit totidem versuum insinuatione. Instrumento discretionis utimur cum pensamus, per quod attrahimur, ad quod attrahimur, a quo retrahimur, per quod retrahimur : quorum primum est occasio; secundum, offensio ; tertium, obeditio ; quartum, oblivio : quæ notantur per ordinem in versu proposito.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur : *Funes circumplexi sunt me;* quia revera funes, per quos attracti et circumplexi sunt peccatores, plerumque sunt occasiones peccandi, quæ dicuntur peccati dispositiones. Et nota, quod legimus triplices funes, secundum triplices peccati dispositiones. Est enim dispositio remota, propinqua, proxima, et perfecta : quarum prima pertinet ad partem animæ irrationalem, irrationaliter operantem; secunda, ad partem animæ rationalem, non rationaliter (*a*) operantem; tertia, ad partem animæ rationalem, rationaliter operantem : rationalis autem operatio est ratiocinatio, sive deliberatio. De primis funibus legimus [6] : « Funes extenderunt in laqueum : » diabolus quippe nobiles (*b*) funes in laqueum extendit, cum in parte irrationali irrationalem motum intendit, per quem partem rationalem illaqueare intendit. De secundis funibus reperimus, quod Judæi dixerunt Samsoni ipsorum judici [7] : « Non te occidemus, sed vinctum trademus; ligaveruntque eum duobus novis funibus. » Per *Judæos*, qui confitentes interpretantur, quilibet fideles notantur; per *Samsonem* eorum judicem intelligimus rationem, per quam tanquam per solem interiorem illuminantur : unde Samson *sol eorum* interpretatur. Samson ergo duobus ligatur funibus, cum ratio duobus ligatur motibus, scilicet motu irrationalitatis irrationali, qui dicitur primus motus; et motu rationalitatis non rationali, qui vocatur consensus subitus : et quoniam uterque motus venialis est, non mortalis, idcirco Samson ligari dicitur, non occidi. De tertiis funibus David dicentem novimus [8] : « Funes inferni circumdederunt me; præoccupaverunt me laquei mortis. » Per *David*, qui manu fortis interpretatur, quilibet justus signatur : qui *funibus inferni* dicitur *circumdari*, quando ad actum prohibitum per consensum

Judæi.

David.

[1] Arist., *de part. Animal.*, lib. IV, c. X. — [2] *Eccli.*, XXIX, 12. — [3] I *Joan.*, II, 3. — [4] *Jac.*, II, 18. — [5] *Exod.*, XXIV, 12. — [6] *Psal.* CXXXIX, 6. — [7] *Judic.*, XV, 13. — [8] II *Reg.*, XXII, 6. — (*a*) *Edit. Ven.* irrationaliter. — (*b*) *Leg.* mobiles.

deliberatum dignoscitur inclinari. Hic autem consensus bene vocatur inferni et mortis laqueus, quia culpa est et reatus; culpa mortem spiritualem irrogat; scilicet reatus ad mortem infernalem obligat.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subditur: *Peccatorum* : peccata namque sunt legis transgressiones, et legislatoris offensiones, ad quas trahimur per occasiones, quasi per dispositiones. Et nota circa peccata, quod cavenda sunt specialiter propter tria : quod mentem seducunt; quod mortem inducunt; quod ad infernum deducunt. Primum faciunt in congressione; secundum, in transgressione, et tertium, in egressione. De primo [1] : « Peccatum, occasione accepta, per mandatum seduxit me : » ecce peccatum mentis, sed uctivum. De secundo [2] : « Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors : » ecce peccatum mortis inductivum. » De tertio [3] : « Oculus adulteri observat caliginem; » et infra : « Et usque ad inferos peccatum illius : » ecce peccatum ad inferos usque deductivum.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, additur : *Et legem tuam*, id est, legis obeditionem. Legi namque debemus obedire : quare? propter tria præcipue : quia pacificans; quia justificans; quia beatificans : lex enim diligentes pacificat; facientes justificat; custodientes, seu perseverantes beatificat. De primo cantatur [4] : « Pax multa diligentibus legem tuam : » ecce diligentium legem pacificatio. De secundo [5] : « Factores legis justificabuntur : » ecce facientium legem justificatio. De tertio [6] : « Qui custodit legem, beatus est : » ecce perseveranter legem custodientium beatificatio.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superadditur : *Non sum oblitus*, quasi dicat : A legis obeditione, a qua multi retrahuntur oblivione, non me retraxit oblivio, Domino protegente. Et nota, quod tria sunt, quorum aliqui non debent esse obliti : utputa divinum pactum, divinum beneficium, et proprium malefactum. Primi quidem fit oblivio propter libidinem; secundi, propter ingratitudinem; tertii, propter impœnitudinem. De primo, ubi legitur de muliere mala [7] : « Reliquit ducem pubertatis suæ, et pacti Dei sui oblita est : » ecce oblivio divini pacti. De secundo scribitur a Psalmographo [8] : « Obliti sunt benefactorum ejus, » etc. : ecce oblivio divini benefacti. De tertio [9] : « Numquid obliti estis mala vestra, et mala uxorum vestrarum, quæ fecerunt in terra Juda? » ecce oblivio proprii malefacti.

Epilogus.

Et hoc est, quod ait Propheta in viri discreti persona : *Funes circumplexi sunt me*, quantum ad occasiones, per quas attrahebatur; *peccatorum*, quantum ad offensiones, ad quas attrahebatur; *et legem tuam*, quantum ad obedientiam, a qua retrahi verebatur; *non sum oblitus*, quantum ad oblivionem, per quam etsi non retrahebatur, attamen retrahi verebatur.

VERSICULUS XIV.

62. *Media nocte*, etc. Instrumentum primum præcessit ad rationis discretionem pertinens; instrumentum secundum succedit ad affectionis devotionem attinens : ostendit enim series hujus versus, quam illectus, quam erectus, quam perfectus, quam provectus debet esse ecclesiasticæ devotionis affectus. Quorum primum indicat tempus; secundum, motus; tertium, terminus; quartum, motiva ratio, sive virtus.

Articulus primus.

Media nocte. Hic nota, quam illectus sit illius devotionis affectus. Satis illum opinamur illectum, qui tranquillum negligit lectum; satis avidum ad perficiendum effectum, qui nocturnum somnium deserit imperfectum; ubi sincera charitas movet, ubi severa necessitas non coercet. Et nota, quod affectus devoti sic debent esse illecti amore triplici; videlicet amore Dei, amore sui, amore proximi : hoc est, ut Deum magnificent, ut se mundificent, ut proximum ædificent. De primo [10] :« Media nocte Paulus et Silas adorantes laudabant Dominum : » sic affectus devoti faciunt, qui ad nocturnas vigilias Dominum laudaturi consurgunt. De secundo [11] : « Media nocte clamor factus est : Ecce sponsus

[1] *Rom.*, VII, 11. — [2] *Rom.*, V, 12. — [3] *Job*, XXIV, 15, 19. — [4] *Psal.* hoc, 165. — [5] *Rom.*, II, 13. — [6] *Prov.*, XXIX, 18. — [7] *Prov.*, II, 18. — [8] *Psal.* LXXVII, 11. — [9] *Jerem.*, XLIV, 9. — [10] *Act.*, XVI, 25. — [11] *Matth.*, XXV, 6.

venit, » etc. Hoc affectus devoti vigilanter observant, qui nocturnas anticipantes vigilias, in conspectu Dei se judicant, et judicando purificant. De tertio [1] : « Quis vestrum habebit amicum, et ibit ad illum media nocte, et dicet illi : Amice, commoda mihi tres panes? » etc. Quod affectus devoti spiritualiter implent, qui prædictas præoccupantes vigilias, Deo præstante, provident qualiter populo fidei, spei, et charitatis alimenta ministrent.

Articulus secundus.

Surgebam. Hic subnotatur, quam erectus sit hujus devotionis affectus, qui tanquam promptus et paratus, ait : *Surgebam*; non, quasi lentus et somnolentus : Surgere disponebam. Notandum ergo, quod surgere debemus hoc modo, scilicet properando, contra invitos; orando, contra indevotos;(*a*) ornando, contra incompositos. De primo legimus [2] : « Surge, propera, amica mea; » ac si dicatur aperte : Properando surge, tanquam surgens amicabiliter, non invite. De secundo [3] : « Surgite, et orate, ne intretis in tentationem : » quasi dicat : Orando surgite, et sic tentatoris insidias præcavete. De tertio [4] : « Surrexit, et ornavit se ornamentis suis, » scilicet *Judith*, quæ interpretatur confitens, per quam notatur quilibet ad confitendum Domino surgens : hic dicitur surrexisse, et ornasse se, ut illius exemplo discamus surgendo nos ornare, non incomposite nos habere.

Judith.

Articulus tertius.

Ad confitendum tibi. Hic annotatur, quam perfectus sit istius devotionis affectus. Si enim perfectum censetur secundum assertionem Philosophi [5], quod attingit proprio fini : quis affectum illum perfectum ambigit, qui fini finium per confessionem laudis attingit? Sed nota, quod ad confitendum Deo perfecte tali confessione, oportet tria concurrere; puta charitatem, claritatem, et puritatem : charitas pertinet ad confitentis affectionem; claritas, ad cantionem; puritas ad intentionem. Nam revera divinæ laudis affectio sine cantione bona; cantio sine affectione vana; utraque sine debita intentione mala; sed utraque cum debita intentione perfecta. De primo scribitur [6] : « Fecit David principem ad confitendum Domino, Asaph et fratres ejus. » *Asaph* autem interpretatur collectio, per quam notatur affectum collectiva dilectio : ecce confessio cum charitate affectionis. De secundo [7] : « Levitæ stent mane ad confitendum et canendum Domino : » ecce mane, ecce cantio, ex quibus conficitur confessio cum claritate cantionis. De tertio dicitur [8] : « Ascenderunt tribus, tribus Domini, ad confitendum nomini Domini; » quasi dicat : Ascenderunt tribus Ecclesiæ militantis ad confitendum Domino confessione laudis cum tribubus Ecclesiæ triumphantis; in qua confessione procul dubio est purissima intentio : ecce confessio cum puritate intentionis.

Perfectum quid secundum Philosophum.

Asaph.

Articulus quartus.

Super judicia justificationis tuæ. Hic connotatur, quam provectus est ipsius devotionis affectus; nec enim arbitrandus est improvectus in divinæ contemplationis cellaria familiariter introductus. In quo quidem affectus intrat familiarius, quam aspectus. Nam nonnunquam affectus intrat, ubi aspectus foris stat. Et nota circa judicia justificationis divinæ, quod sunt ineffabilis magnificentiæ, incomprehensibilis sapientiæ, investigabilis clementiæ : quia revera permirabilis fuit magnificentia facientis; permirabilior sapientia patientis; permirabilissima clementia satisfacientis. De primo [9] : « Magna sunt judicia tua, Domine, et inenarrabilia verba tua; quasi dicat : » Magnifica et mirifica dispositionis tuæ judicia sunt nobis ineffabilia. De secundo [10] : « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam, incomprehensibilia sunt judicia ejus! » quasi dicat : Altissima et plenissima est scientia et sapientia Dei hominis mirabilia facientis, et miserabilia patientis, cujus judicia sunt humanæ sapientiæ ac scientiæ incomprehensibilia. De tertio cantatur ore Davidico [11] : « Judicia tua abyssus multa : homines et jumenta salvabis, Domine; quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam, Deus : » quasi dicat : Justificationis, seu justæ satisfactionis tuæ judicia sunt profundissima : quamobrem justissime salvabis homines, quantum ad naturalem deformitatem, et jumenta quantum ad moralem deformitatem (*b*), multiplicando misericordiam reformationis supra miseriam deformationis.

[1] *Luc.*, XI, 25. — [2] *Cant.*, II, 10. — [3] *Luc.*, XXII, 46. — [4] *Judith*, XII, 15. — [5] Arist., *Metaph.*, lib. V, text. 21. — [6] I *Paralip.*, XVI, 7. — [7] Ibid., XXIII, 30. — [8] *Psal.* CXXI, 4. — [9] *Sap.*, XVII, 1. — [10] *Rom.*, XI, 33. — [11] *Psal.* XXXV, 7 et seq. — (*a*) *Suppl.* nos. — (*b*) *Transpon.* quantum ad moralem deformitatem, et jumenta quautum ad naturalem deformitatem.

Epilogus.

Liquet itaque vox Psalmistæ typum gerentis personæ devotæ. *Media nocte :* ecce tempus notans affectus illectionem; *surgebam :* ecce motus subnotans illius erectionem; *ad confitendum tibi :* ecce terminus annotans ejus perfectionem; *super judicia justificationis tuæ :* ecce motiva ratio, sive virtus connotans ejus provectionem.

VERSICULUS XV.

63. *Particeps ego sum*, etc. Quemadmodum in superandis malis utendum est instrumento discretionis et devotionis, ut claruit in duobus versibus suprascriptis, in eumdem modum utendum est in ipsis instrumento generalis orationis, cujus virtus suffragatur personæ debili, sicut cibus communis membro inani : quapropter circa generalis orationis participium notantur quatuor per hunc versum, videlicet cibi communitas, membri inanitas, negandi inhumanitas, donandi humanitas. Cibus est orationis fructus; membrum, quilibet fidelium; donator vel negator, humanus vel inhumanus orator.

Articulus primus.

Quantum ad primum, scribitur : *Particeps;* ubi per participem subaudimus fructum participabilem : si enim participabile nihil esset, nec particeps esse posset. Hic notandum, quod triplex legitur participium : quoddam utile; quoddam inutile; quoddam impossibile. Participium quippe spirituale cum fideli est utile; cum infideli, inutile; et cum utroque, impossibile. De primo [1] : « Fratres sancti, vocationis cœlestis participes estis : » ecce fidelium utile participium. De secundo [2] : « Fœni cibo vescentes demorabantur, ne participes essent coinquinationis : » ecce infidelium inutile participium. De tertio [3] : « Non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum : » ecce fidelium ac infidelium impossibile participium.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, sequitur : *Ego sum;* vox est personæ debilis, tanquam membri inanis. Et nota, quod terna membrorum differentia reperitur in Ecclesia : est enim membrum summum, medium, et infimum. Membri summi, scilicet capitis Ecclesiæ Christi, est ministrare spiritualiter, non ministrari; membri medii est ministrare, et ministrari; membri infimi est non ministrare, sed ministrari. De primo [4] : « Ego in medio vestrum sum, sicut qui ministrat : » ecce membrum summum ministrans tantum. De secundo [5] : « Cujus factus sum ego minister secundum donum gratiæ Dei, quæ data est mihi : » ecce membrum medium ministrans et ministratum. De tertio dicit Psalmographus sub infimi membri figura [6] : « Ego autem mendicus sum, et pauper : Dominus sollicitus est mei : » ecce membrum infimum ministratum solum.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, dicitur : *Omnium timentium te*, et ideo recedentium ab inhumanitate; quia timens Deum est recedens a malo, sicut scribitur [7]. Et nota, quod sic timentes non renuunt communitati servire, pauperibus subvenire, pro peccatoribus intervenire : quorum primum pertinet ad præsidium; secundum, ad subsidium; et tertium, ad suffragium. De primo [8] : « Provide de omni plebe viros potentes, et timentes Deum, in quibus sit veritas, et qui oderint avaritiam, et constitue ex eis tribunos et centuriones, et quinquagenarios et decanos, qui judicent populum omni tempore : » ecce timentes, populo præsidentes, et communitati servientes. De secundo [9] : « Filius es optimi viri, et justi, et timentis Deum, et eleemosynas facientis : » ecce timens, subsidium impartiens, pauperibus subveniens. De tertio cantatur [10] : « Voluntatem timentium se faciet, et deprecationem eorum exaudiet, » scilicet timentium peccatoribus suffragantium, et pro ipsis intervenientium.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subjicitur : *Et custodientium mandata tua*, de benignitate et humanitate mutua divinitus imperata. De talibus dici potest, quod scriptum est [11] : « Non reliquistis fratres vestros longo tempore usque in præsentem diem, custodientes imperium Domini Dei vestri. » Et nota de talibus humanitatem custodientibus, quod ipsi custodiunt vitæ veritatem, fugiunt infelicitatem, acquirunt felici-

[1] *Hebr.*, III, 14. — [2] II *Mach.*, V, 27. — [3] I *Cor.*, X, 21. — [4] *Luc.*, XXII, 27. — [5] *Ephes.*, III, 7. — [6] *Psal.* XXXIX, 18. — [7] *Job*, I, 3. — [8] *Exod.*, XVIII, 21. — [9] *Tob.*, IX, 9. — [10] *Psal.* CXLIV, 19. — [11] *Jos.*, XXII, 3.

tatem : quorum primum spectat ad meritum; secundum, ad supplicium; sed tertium, ad præmium. De primo [1] : « Aperite portas, ingrediatur gens justa, custodiens veritatem, » ac si dicatur aperte : Notas facite vias vitæ, ut accipiant coronam vitæ, custodientes veritatem vitæ. De secundo [2] : « Verbum custodiens filius extra perditionem erit, et sic infelicitatem vitabit. » De tertio [3] : « Via vitæ custodienti disciplinam, » quasi dicat : Via vitæ procedit, qui disciplinam custodit; qui autem sic procedit, proculdubio ad felicitatem accedit.

Epilogus.

Ait ergo Propheta sub inanis membri figura : *Particeps*, quantum ad cibi communitatem, scilicet orationis generalitatem; *Ego sum*, quantum ad membri inanitatem, scilicet personæ debilitatem; *Omnium timentium te*, quantum ad vitantes inhumanitatem, scilicet orationis parcitatem; *Et custodientium mandata tua*, quantum ad servantes humanitatem, scilicet orationis largitatem. Parce orat, qui pro paucis; large, qui pro multis; et tanto largius, quanto pro pluribus.

VERSICULUS XVI.

64. *Misericordia tua, Domine*, etc. Quartum superest instrumentum in versu proposito proponendum, videlicet propria supplicatio, quæ resistens peccato supplicat pro seipso. Proponit itaque versus iste supplicationem sagacem, vivacem, perspicacem, et efficacem; tangendo divinæ dignationis humanitatem, indignationis humanitatem, justificantis dignitatem, et justificabilis indignitatem.

Articulus primus.

Sagaciter igitur supplicans, dignationis humanitatem allegavit, cum ait : *Misericordia tua, Domine.* Quod enim Dominus miseretur nostræ miseriæ, humanitatis est dignativæ. Sed nota misericordiam Domini triplicem miseriæ nostræ triplici congruentem, utpote misericordiam medicinæ, misericordiam disciplinæ, et misericordiam doctrinæ : quarum prior congruit nostræ vis irascibilis infirmitati; secunda, concupiscibilis lubricitati; tertia, rationabilis ruditati. De prima misericordia dicit Scriptura [4] : « Filios tuos nec draconum, nec venenatorum vicerunt dentes : misericordia enim tua adveniens sanabat eos : » ecce misericordia medicinæ. De secunda [5] : « Cum tentati sunt, et quidem cum misericordia disciplinam acceperunt : » ecce misericordia disciplinæ. De tertia [6] : « Misericordia Domini super omnem carnem : qui misericordiam habet, et docet, et erudit, quasi pastor gregem suum : » ecce misericordia doctrinæ.

Articulus secundus.

Vivaciter autem orans indignationis immunitatem aggregavit, cum addidit : *Plena est terra* : nec enim terra misericordia repleretur, si cuiquam terrigenæ Dominus indignaretur : vivaciter autem ad miserandum movetur, a quo prorsus indignatio removetur. Sed nota circa terræ plenitudinem, quod legimus terram triplicem : terram, quam terimus; terram, quam quærimus; et terram, quam gerimus. Prima terra plena est laude divina; secunda plena est gloria; sed tertia plena est miseria. De prima [7] : « Laudis ejus plena est terra, » quam terimus : tam multipliciter eum laudat, quam multipliciter laudabilem significat, de quo nullus ambigit, qui signa ejus intelligit. De secunda [8] : « Plena est omnis terra gloria ejus : » vox est angelorum loquentium de terra viventium. De tertia [9] : « Fac conclusionem, quoniam terra plena est judicio sanguinum, » id est testimonio criminum : hæc est terra miserorum hominum.

Articulus tertius.

Perspicaciter perorans justificantis dignitatem commendavit, cum subdidit : *Justificationes tuas*, id est, tibi congruas. Non fuit parvæ perspicacitatis perspicere congruentias inter justificationem, et justificationes suas. Notandum itaque quod ait : *Justificationes tuas*, quasi dicat, tuæ potentiæ, sapientiæ, ac justitiæ congruas, tanquam vias tritas, tanquam leges positas, tanquam sententias diffinitas. De primo Propheta psallit [10] : « Viam justificationum tuarum instrue me : » vox est quærentis viam regiam, viam tritam. De secundo autem ait [11] : « Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum : » sapienter legem petit Legislatoris illius, cui « nullus similis in legislatori-

[1] *Isa.*, XXVI, 2. — [2] *Prov.*, XXIX, 27. — [3] *Prov.*, X, 17. — [4] *Sap.*, XVI, 10. — [5] *Sap.*, XI, 10. — [6] *Eccli.*, XVIII, 12, 13. — [7] *Habac.*, III, 3. — [8] *Isa.*, VI, 3. — [9] *Ezech.*, VII, 23. — [10] *Psal.* hoc. 27. — [11] Ibid., 33.

bus, » sicut legimus [1]. Quæris quare? Quia, sicut scribitur [2]: « Unus est legislator et judex, qui potest perdere et liberare. » De tertio quoque canit [3]: « Surgebam ad confitendum tibi, super judicia justificationis tuæ : » ecce judiciales sententiæ a summo judice promulgatæ.

Articulus quartus.

Efficaciter consummans justificabilis indignitatem insinuavit, cum de justificationibus ipsius intulit: *Doce me:* ac si diceret manifeste: Domine, non sum doceri dignus : sed tu non es docere indignus: fac ergo mecum, unde tu es dignus, ut fiam dignus, unde sum indignus. Et nota, quod aliquis dicitur docere dignus, propter dignitatem actus, affectus, instinctus : propter primum dicitur doctor bonus; propter secundum dicitur misericors, sive pius; propter tertium dicitur benedictus. Primum patet per Prophetam psallentem [4]: « Bonus es tu, et in bonitate tua doce me justificationes tuas: » ecce doctorem bonum. Secundum sublucet per Psalmistam dicentem [5]: « Fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam, et justificationes tuas doce me : » ecce doctorem misericordem vel pium. Tertium liquet per Psalmographum sic scribentem [6]: « Benedictus es, Domine, doce me justificationes tuas : » ecce doctorem benedictum. Ita quidem a mittente benedicitur, qui ad legendum, vel ad prædicandum mittitur.

Epilogus.

Propterea dicit Propheta in laudabilis oratoris persona: *Misericordia tua, Domine,* tanquam sagaciter orans, allegando divinæ dignationis humanitatem; *Plena est terra,* tanquam vivaciter persuadens, aggregando indignationis immunitatem; *Justificationes tuas,* tanquam perspicaciter perorans, commendando justificantis dignitatem; *Doce me,* tanquam efficaciter consummans, postulando justificari justificabilis indignitatem per justificantis dignitatem; ac si loqueretur apertius: Domine, qui misereri dignaris, et nemini indignaris, justifica me, qui sum indignus, quia tu justificare dignus.

CAPITULUM QUINTUM.

VERSICULUS PRIMUS.

65. *Bonitatem fecisti,* etc. Hic quintum initiatur capitulum, et quintum repræsentatur ferculum. In capitulo præambulo præsentata fuit spei immissio; in hoc vero præsentatur bonitatis transmissio. Et quia spes immissa consurgit ex bonitate transmissa, patet ordinis ratio processu resolutorio. Istud autem capitulum distinguitur per hunc modum: Est equidem bonitas inferior, ad animæ justificationem pertinens, quam octonarius prior percurrit : quapropter ab hebraica littera *Teth,* quæ interpretatur bonum vel infra, incipit. Et est bonitas superior, ad animæ justificatæ magnificationem attinens, quam (*a*) octonarius posterior superaddit. Quamobrem ab hebraica littera *Iod,* quæ interpretatur principium seu dominatio, initium sumit. Octonarius nihilominus prior distinguitur, quoniam bonitas inferior pertinet ad animæ curationem, quam declarat quaternarius primus; et curatæ conservationem, quam declarat quaternarius alius. Quaternarius etiam prior quadripartitam recipit sectionem, secundum quatuor animæ virium curationem, videlicet apprehensivæ, appetitivæ, memorativæ, motivæ, quæ sunt totidem versibus subnotatæ. Versus primus apprehensivæ curationem ostendit, quia quid, in quem, a quo, et per quem mittitur, apprehendit, scilicet sanitatis habitum, animæ insitum ab Ingenito per Unigenitum.

Teth.

Iod.

Articulus primus.

Primum quidem prænotatur, cum præmittitur: *Bonitatem fecisti.* Ista namque bonitas est spiritualis sanitas, quam in nobis creat increata bonitas. Unde notandum, quod est bonitas improvectorum, provectorum, electorum: quarum prima fruimur, secundam sequimur, tertiam impetrare molimur. De prima scribitur ab Apostolo [7]: « Fructus lucis est in omni bonitate : » ecce bonitatis fruitio. De secunda dicit Psalmographus [8]: « Detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem : » ecce bonitatis prosecutio. De tertia psallit Propheta [9]: « Visita nos in salutari tuo, ad videndum in bonitate electorum tuorum : » ecce bonitatis impetratio.

Articulus secundus.

Secundum autem subnotatur, cum subditur: *Cum servo tuo,* quantum ad ejus spiritum sanitati redditum. Et nota servum triplicem, triplici

[1] *Job*, XXXVI, 22. — [2] *Jac.*, IV, 12. — [3] *Psal.* hoc, 62. — [4] Ibid., 26. — [5] Ibid., 124. — [6] Ibid., 68. — [7] *Ephes.*, V, 9. — [8] *Psal.* XXXVII, 21. — [9] *Psal.* CV, 5.
(*a*) *Cæt. edit.* qua.

bonitati respondentem : puta servum improvectum, provectum, electum. Servitus prima bona; secunda melior; tertia optima. De primo intelligitur, quod legitur [1] : « Omnis servus emptitius circumcidetur; » ac si diceretur expressius : Omnis servi improvecti, a vana conversatione redempti, superfluitas succidetur. De secundo competenter exponitur, quod proponitur [2]: « Sospes servus tuus pater noster adhuc vivit. » De tertio accipiendum dignoscitur, quod dicitur [3] : « Servus meus es tu; elegi te, et non abjeci te. »

Articulus tertius.

Tertium annotatur, cum additur : *Domine : Dominus* enim, licet sit nomen essentiale, tribus personis commune, potest tamen personaliter accipi, et personæ Patris appropriari. Unde notandum, quod nomen *Domini* legitur appropriatum Patri sub triplici notione patris : quarum prima negativa propria; secunda affirmativa propria; tertia affirmativa communis : videlicet innascibilitatis, paternitatis, communis spirationis. Primum patet [4] : « Respondens Dominus Job de turbine, ait : Quis ante dedit mihi, ut reddam ei? » quasi dicat : Nullus. Quis est iste Dominus, qui nullum habet ante, nisi Dominus Pater solus, quo nullus anterior nec tempore, nec dignitate, nec origine? Nam Filius et Spiritus sanctus, etsi non habeant anteriorem tempore, vel dignitate, habent tamen anteriorem origine. Aut quis Dominus, cui nullus dedit, nisi Dominus Pater solus, qui a nullo accepit, quoniam a nullo procedit? Nam aliæ personæ inde accipiunt, unde procedunt. Secundum liquet [5]: « Numquid ego, qui generationem cunctis tribuo, sterilis ero, ait Dominus? » Quis iste Dominus generationem dans temporaliter, et generans intemporaliter, nisi solus Dominus Pater? Tertium lucet [6]: « Spiritus Domini replevit orbem terrarum. » Cujus Domini, nisi Patris et Filii, qui sunt unus Dominus, in quantum dant unum munus?

Articulus quartus.

Quartum denotatur, cum dicitur : *Secundum verbum tuum,* quod dixisti, cum Filium genuisti; secundum quem cuncta facis, qui secundum artem cuncta facis. Ipse enim, secundum Augustinum [7], est ars omnipotentis et sapientis Dei, plena omnium rationum viventium, sicut scribitur ab eo. Hic potest notari sine præjudicio verbi divini, et humani, trina proportio. Sicut enim verbum humanum humanitus prolatum, est vox significativa, ita verbum divinitus prolatum est proles viva spirativa; quorum singula sunt singulis proportionalia. Prima proportio patet ex eo, quod sicut verbum humanum, in quantum vox, est in dicente, sicut procedens in non procedente, et sic distincte; ita Verbum divinum, in quantum proles, est in Patre, sicut procedens in non procedente, et sic distincte quantum ad distinctionem personalem : quod notatur in illo verbo evangelico [8] : « Verbum erat apud Deum, » tanquam personaliter distinctum : in quo refellitur error Sabellianorum, personalem distinctionem negantium. Secunda proportio patet ex eo, quod sicut verbum humanum, in quantum vivum, est in dicente, sicut vivens in vivente, et sic indistincte; ita Verbum divinum, in quantum vivum, est in Patre, sicut vivens in vivente, et sic indistincte quantum ad indistinctionem essentialem : quod notatur ibidem in illo verbo : *Deus erat Verbum*, tanquam essentialiter indistinctum : in quo refellitur error Arianorum, essentialem indistinctionem diffitentium. Tertia proportio patet ex eo, quod sicut verbum humanum, in quantum significativum, est in dicente, sicut significans in significante, et sic iterum indistincte; ita Verbum divinum, in quantum spirativum, est in Patre, sicut spirans in spirante, et sic iterum indistincte quantum ad indistinctionem notionalem : quod notatur ibidem in illo verbo, hoc scilicet [9] : « Verbum erat in principio apud Deum, » tanquam personaliter distinctum, et notionaliter indistinctum. Quod enim ait : *Apud Deum*, pertinet ad distinctionem personalem; quod autem dicit : *In principio*, pertinet ad indistinctionem notionalem. Hoc principium est communis spiratio, secundum quam Pater et Filius sunt unum principium respectu sancti Spiritus, testante Augustino [10]. In quo retunditur error Græcorum, spirationem activam soli Patri attribuentium. Hæc tria implicite prænotavit Evangelista, cum ait : *In principio erat Verbum*; ac si diceret : In Patre erat Filius uno modo distinctus, sed duobus indistinctus : videlicet distinctus personaliter; sed indistinctus natura-

[1] *Exod.*, XII, 44. — [2] *Gen.*, XLIII, 28. — [3] *Isa.*, XLI, 9. — [4] *Job*, XLI, 2. — [5] *Isa.*, LXVI, 9. — [6] *Sap.*, I, 7. — [7] Aug., *de Trin.*, lib. VI, c. X, n. 11 ; *in Gen.*, lib. II, c. VIII. — [8] *Joan.*, I, 1. — [9] Ibid., 2. — [10] Aug., *de Trinit.*, lib. V, c. XIV, n. 15.

liter et notionaliter : quorum singula singulis subnotavit articulis, sine præjudicio sententiæ sanioris.

Epilogus.

Ait ergo Propheta : *Bonitatem fecisti*, prænotans sanitatis habitum, qui transmissus; *Cum servo tuo*, subnotans servi spiritum, in quem transmissus; *Domine*, annotans Ingenitum, a quo transmissus; *Secundum verbum tuum*, denotans Unigenitum, per quem transmissus.

VERSICULUS II.

66. *Bonitatem et disciplinam*, etc. Curationem virtutis apprehensivæ vidimus in versiculo præcedente; curationem appetitivæ videre possumus in præsenti. Hujus curationis est efficax argumentum, quod ædificare appetit aurum, argentum, et lapidem pretiosum super fidei fundamentum. Nam profecto bonitas auro, disciplina argento, scientia lapidi pretioso, credulitas congruit fundamento.

Articulus primus.

Primum quidem insinuavit, cum ait : *Bonitatem*, id est, bonam mentis qualitatem : *Doce me*, non theorice, sed practice ; nec indicando, sed ædificando. Hæc est bonitas aurea; hæc est bona dispositio, quantum ad interiora. Et nota, quod bonitas ista est auro comparabilis propter tria : quia sicut aurum est ponderosum, radiosum, fructuosum ; sic bonitas ista est ponderosa, radiosa, et fructuosa. Quæris, quibus? Ponderosa pœnitentibus, radiosa contemplantibus, fructuosa gustantibus. De primo [1] : « Domine, secundum bonitatem tuam promisisti pœnitentiam : » ecce bonitas pœnitentibus ponderosa. De secundo scribitur [2] : « In bonitate tua doce me : » ecce bonitas contemplantibus radiosa. De tertio [3] : « Fructus spiritus est charitas, bonitas, gaudium, pax, patientia, benignitas : » ecce bonitas gustantibus fructuosa.

Articulus secundus.

Secundum indicavit, cum additur : *Et disciplinam*, id est compositionis modestiam. Hæc est disciplina argentea ; hæc est disciplinata compositio, quantum ad exteriora. Et nota, quod disciplina est argento comparabilis tribus de causis : quia sicut argentum est carum, clarum, et sonorum ; ita disciplina et cara, et clara, et sonora est. Vis scire quibus? Cara est acquirentibus, clara videntibus, sonora audientibus. De primo [4] : « Accipite disciplinam meam, et non pecuniam : » ecce disciplina acquirentibus cara, quia carior quam pecunia. De secundo [5] : « Cum vidissem, posui in corde meo, et exemplo didici disciplinam : » ecce disciplina videntibus clara. De tertio [6] : « Audite, filii, disciplinam patris : » ecce disciplina audientibus sonora.

Articulus tertius.

Tertium insinuavit, cum subdit : *Et scientiam*, id est, superiorum notitiam. Hæc est scientia pretiosa ; hæc est discreta expositio, quantum ad superiora. Et nota, quod hanc scientiam possumus pretiosis lapidibus comparare, specialiter triplici ratione : quia sicut in lapidibus pretiosis quæritur veritas, claritas, et salubritas; sic in Scripturarum spiritualibus theoricis (*a*) quæritur scientia veritatis, claritatis, et salutis, quantum ad expositiones allegoricas, tropologicas, et anagogicas. De prima scientia scribitur ab Apostolo [7] : « Semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes. » Tales sunt Judæi, semper legentes Scripturarum historias, et nunquam pervenientes ad earum allegoricas theoricas (*b*). De secunda vero scientia potest accipi illud verbum Apostoli [8] : « Deus, qui (*c*) dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei. » Ista profecto claritas potest dici clara moralitas, quam Pater luminum facit splendescere de tenebris, id est, de obscuris Scripturarum figuris. De tertia non indecenter intelligimus, quod legimus [9] : « Ad dandam scientiam salutis plebi ejus : » hæc enim non solum est propter salutem, sicut aliæ; sed etiam de salute : et quia de salute singulariter est, scientia salutis potissimum dici potest.

Articulus quartus.

Quartum implicavit, cum superaddidit : *Quia mandatis tuis credidi*. Quid est mandatis credere, nisi credulitatis fundamentum sternere? Notandum igitur, quod fidei fundamentum credendo sternitur, et idcirco tripliciter sternitur, quia tripliciter creditur, videlicet corde, ore, opere. Unde fides corde firmatur, ore affirmatur, opere

[1] *Orat. Manass.* — [2] *Psal.* hoc, 68. — [3] *Gal.*, V, 22. — [4] *Prov.*, VIII, 10. — [5] *Prov.*, XXIV, 32. — [6] *Prov.*, IV, 1. — [7] II *Tim.*, III, 7. — [8] II *Cor.*, IV, 6. — [9] *Luc.*, I, 77.

(*a*) *Fortasse legendum* theorius. — (*b*) *Item* theorias. — (*c*) *Edit. Ven.* quia.

confirmatur. De primo [1] : « Corde creditur ad justitiam. » Hic fundamentum credendo sternitur, et firmatur. De secundo [2] : « Nos credimus, propter quod et loquimur : » hic credendo sternitur, et affirmatur. De tertio [3] : « Qui credit Deo, attendit mandatis : » hic credendo sternitur, et etiam confirmatur.

Epilogus.

Hæc est itaque vox Prophetæ declarantis curationem virtutis appetitivæ. *Bonitatem* : ecce bonitas aurea, quantum ad dispositionem interiorum ; *Et disciplinam* : ecce disciplina argentea, quantum ad compositionem exteriorum ; *Et scientiam* : ecce scientia pretiosa, quantum ad expositionem superiorum ; *Doce me* : ecce practicum, non theoricum documentum ; *Quia mandatis tuis credidi* : ecce fidei fundamentum.

VERSICULUS III.

67. *Priusquam humiliarer*, etc. Duo versiculi præcurrentes prænuntiaverunt curationem tam apprehensivæ, quam appetitivæ ; iste sequens annuntiat curationem memorativæ, pronuntians in quatuor ejus membris memoriam commissionis, omissionis, promissionis, et immissionis : quantum ad peccatum commissum, mandatum omissum, propitiatum promissum, et gemitum compunctionis immissum.

Articulus primus.

Quantum ad primum, Psalmographus ait : *Priusquam humiliarer*, id est, priusquam per timorem male humiliantem prævaricarer : ecce prævaricatio, ecce peccati commissio. Hic potest notari, quod contingit tripliciter male humiliari : videlicet malum dissimulando, bonum simulando, malum accumulando : sicut David humiliari curavit, cum adulterium dissimulavit, cum Uriæ beneficium simulavit, cum maleficium accumulavit. De primo [4] : « Scio humiliari, et abundare, » sicut apostolici viri sciunt humiliari, malum pœnæ dissimulando, et abundare, ipsum refocillando ; sic et apostatici viri sciunt humiliari malum culpæ dissimulando, et abundare ipsum refocillando. De secundo scribitur [5] : « Quasi proximum, quasi fratrem nostrum, sic complacebam ; quasi lugens et contristatus, sic humiliabar. » Sicut novit complacere proximo, et contristari ex animo charitas consolatrix ; sic novit complacere proximo, et contristari, sed non ex animo, calliditas simulatrix. De tertio [6] : « Attende, ne seductus in stultitia humilieris. » Sic seducuntur, sic humiliantur, qui humanam verecundiam sic verentur, quod divinam iracundiam ex pusillanimitate spiritus promerentur ; sicut illi [7] contigit, quem timor male humiliatus declinare docuit ad homicidium, ut declinare posset adulterorum opprobrium ; sed Dominus abominans simulatorum facinus, maluit servum suum cum peccatoribus humiliari, quam cum simulatoribus gloriari.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, addit : *Ego deliqui*, id est, per amorem male inflammantem mandatum dereliqui. Et nota, quod delictum hujuscemodi accidit propter tria, puta propter immissionem, remissionem, et intermissionem. Cum enim passionis horror immittitur, et rationis rigor remittitur, prohibitionis timor intermittitur. De primo [8] : « Horror invasit Israel, et
deliquit in Baal. » Israel interpretatur mens Israel.
Deum videns, per quam humanam accipimus
rationem ; *Baal* interpretatur vetustas, per Baal.
quam intelligimus prævaricationem : horror ergo Israel invadit, cum horribilis passio rationem pervadit ; sed Israel in Baal delinquit, quando ratio prohibitionem propter prævaricationem relinquit. De secundo [9] : « Propter inopiam multi deliquerunt ; » sic delinquunt, qui propter passionis vehementiam, et rationis inconstantiam, prohibitionis obedientiam derelinquunt. De tertio scribitur [10] : « Dixit injustus, ut delinquat in semetipso. » Ita dicit, qui passione opposita, ratione deposita, prohibitione postposita, prævaricari proponit.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, superaddit : *Propterea eloquium tuum*, id est, tuæ potestati, tuæ veritati, tuæ pietati congruum : quia potestatis est eripere pœnitentem ; veritatis, dirigere confitentem ; pietatis, suscipere satisfacientem. De primo Psalmista dicit [11] : « Secundum eloquium tuum eripe me : » ecce eloquium potestatis. De secundo Propheta psallit [12] : « Gressus meos dirige secundum eloquium tuum : » ecce elo-

[1] *Rom.*, x, 10. — [2] II *Cor.*, iv, 13. — [3] *Eccli.*, xxxii, 28. — [4] *Philip.*, iv, 12. — [5] *Psal.* xxxiv, 14. — [6] *Eccli.*, xiii, 10. — [7] II *Reg.*, xvii, 15. — [8] *Ose.*, xiii, 1. — [9] *Eccli.*, xxvii, 1. — [10] *Psal.* xxxv, 2. — [11] *Psal.* hoc, 170. — [12] Ibid., 133.

quium veritatis. De tertio Psalmographus scribit[1] « : Suscipe me secundum eloquium tuum : » ecce eloquium pietatis.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subdit : *Custodivi*, quasi eloquium propitiatorium, promittens propitiatum confitenti peccatum : *Custodivi*, quomodo? Peccatum confitendo, propitiatum petendo. Et nota, quod in hac custodia debent esse tria, scilicet justitia, prudentia, potentia : prima, ut reum judicet in contritione; secunda, ut eum judicet in confessione ; tertia, ut Deum vindicet in satisfactione. De primo [2] : « Justitia custodit innocentis viam. » Innocentes dico tam facto, quam voto : nam uterque reatum suum judicat : sed ille leviorem, iste graviorem; ille venialem, iste mortalem. De secundo [3]: « Prudentia custodit rectorum salutem : » ita quidem per confessionem salutarem, quandoquidem rectam indicat veritatem. De tertio [4] : « Custodiet me in sua potentia, et erunt accepta opera mea : » ita plane custodit divina sapientia in satisfactione, commensurando vindictam injuriæ; et facit, quod opera satisfactoria sint digna acceptione (*a*).

Epilogus.

Liquet itaque vox Prophetæ curationem manifestans memoriæ. *Priusquam humiliarer*, per timorem male humiliantem, quantum ad peccatum commissum : ecce memoria commissionis; *Ego deliqui*, per amorem male inflammantem, quantum ad mandatum omissum : ecce memoria omissionis; *Propterea eloquium tuum*, quantum ad propitiatum promissum : ecce memoria promissionis; *Custodivi*, quantum ad gemitum compunctionis immissum : ecce memoria immissionis.

VERSICULUS IV.

68. *Bonus es tu*, etc. Prænuntiata curatione apprehensivæ, appetitivæ, atque memorativæ; novissime nuntiatur curatio motivæ sive gressivæ, quam nuntiat iste versus, innuendo bonitatem aggressus, progressus, congressus, et regressus, quoniam in his verbis notatur motus mentis, tanquam bonum aggredientis, in bono progredientis, cum bono gradientis, ad bonum regredientis.

Articulus primus.

Quod enim ait : *Bonus es tu*, vox est mentis tanquam bonum aggredientis. Et nota, quod bonus est Dominus universis ipsum aggredientibus, sive sint pœnitentes, sive proficientes, sive pervenientes : quia condonator, quia consolator, quia coronator. De primo [5] : « Bonus Dominus propitiabitur cunctis, qui in toto corde requirunt Dominum : » ecce bonus pœnitentium condonator. De secundo [6] : « Bonus Dominus, et confortans in die tribulationis : » ecce bonus proficientium consolator. De tertio [7] : « Bonus est Dominus sperantibus in eum : » ecce bonus pervenientium coronator.

Articulus secundus.

Quod autem inquit : *In bonitate tua*, vox est mentis in bono progredientis : sic progreditur, qui bonitate, non humana, sed divina fulcitur. Et nota, quod bonitati divinæ convenit sustinere, supereminere, implere, continere, tanquam inferiori, superiori, interiori, et exteriori. De primo [8] : « An divitias bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contemnis, » quasi te sustinentis? Ecce bonitas sustinens. De secundo [9] : « Ut ostenderet in sæculis supervenientibus abundantes divitias gratiæ suæ in bonitate super nos, » quasi supereminente : ecce bonitas supereminens. De tertio scribitur [10] : « Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate : » ecce bonitas implens. De quarto rursus [11] : « Ad videndum in bonitate electorum tuorum, » quasi comprehensiva ipsorum : ecce bonitas continens.

Articulus tertius.

Quod vero dicit : *Doce me*, vox est mentis cum bono gradientis, et ab ipso doceri cupientis. Sed nota, quod docere dicitur Deus mentem, influendo eidem veritatem, charitatem, facultatem, quantum ad intellectivam, affectivam, effectivam. Ad primum pertinet illud Psalmistæ [12]: « Scientiam doce me ; » ubi petitur influentia veritatis, conveniens intellectivæ. Ad secundum spectat illud Prophetæ [13] : « Doce me, quia tu es Deus salvator meus ; » ubi petitur influentia charitatis salvificæ, congruens affectivæ. Ad

[1] *Psal.* hoc, 116. — [2] *Prov.*, XIII, 6. — [3] *Prv.*, II, 7. — [4] *Sap.*, IX, 11. — [5] II *Paralip.*, XXX, 18. — [6] *Nah.*, I, 7. — [7] *Thren.*, III, 25. — [8] *Rom*, II, 4. — [9] *Ephes.*, II, 7. — [10] *Psal.* CIII, 28. — [11] *Psal.* CV, 5. — [12] *Psal.* hoc, 66. — [13] *Psal.* XXIV, 5. — (*a*) *Leg.* acceptatione.

tertium pertinere dignoscitur, quod dicitur [1] : « Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu : » ubi petitur influentia facultatis, competens effectivæ.

Articulus quartus.

Quod deinde adjunxit : *Justificationes tuas*, vox est mentis ad bonum regredientis. Quid enim justificatio, nisi ad Dominum regressio? Unde notandum, quod justificationes divinæ perficiunt animam quantum ad intellectum, affectum, et effectum : illuminando, inflammando, firmando. De primo per Psalmistam dicitur [2] : « Faciem tuam illumina super servum tuum, et doce me justificationes tuas. » Ecce illuminatio intellectus. De secundo per Prophetam psallit [3] : « Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas : » ecce inflammatio affectus. De tertio similiter scribitur [4] : « Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas : » ecce firmatio effectus.

Epilogus.

Ex his subrutilat mens Prophetæ insinuantis curationem gressivæ ; ait enim : *Bonus es tu*, ex parte mentis bonum aggredientis ; *Et in bonitate tua*, ex parte ipsius mentis in bono progredientis ; *Doce me*, ex parte ejusdem mentis cum bono gradientis ; *Justificationes tuas*, ex parte sæpe dictæ mentis ad bonum regredientis.

VERSICULUS V.

69. ***Multiplicata est super me***, etc. Animæ curationem quaternarius antecedens exposuit ; curatæ conservationem quaternarius præsens exponit. Conservationis autem istius quatuor sunt indicia, totidem versibus subnotata : videlicet, tentationis resistentia, tentationis victoria, peccatorum displicentia, et mandatorum complacentia. Primus versus tentationis resistentiam indicat, quoniam exercitum vanitatis contra spiritum humilitatis demonstrat. Attende exercitum obsidentem ; vanitatem dentibus stridentem ; spiritum præsidentem ; humilitatem in Domino confidentem.

Articulus primus.

Nisi enim exercitus nequam exterius obsideret, nequaquam Propheta diceret : *Multiplicata est super me* ; quasi dicat : Multi insurgunt adversum me. Sed qualiter multiplicata ? Nota breviter, quia tripliciter : multiplicata inferius ; multiplicata superius ; multiplicata exterius. Qualiter inferius ? Quantum ad multorum meritum suppliciorum. Qualiter superius ? Quantum ad multorum demeritum præmiorum. Qualiter exterius ? Quantum ad multorum scandalum proximorum. De primo [5] : « Multiplicata est malitia eorum, » scilicet, quantum ad meritum suppliciorum. Unde sequitur : *Quia justa est dies Domini in valle concisionis*. De secundo scribitur [6] : « Multiplicata est in eis ruina, » scilicet quantum ad demeritum præmiorum. De tertio [7] : « Multiplicata sunt mala in terra, » scilicet quantum ad scandala plurimorum.

Articulus secundus.

Nisi etiam vanitas dentibus strideret, Psalmista non adderet : *Iniquitas superborum*. Quæ est enim iniquitas superborum, nisi vanitas, quæ contra illos dentibus stridet, quos deridet ? Et nota, quod iniquitas talis comparatur in Scripturis solio dedecoris, jugo facinoris, virgæ furoris : primo quippe, propter principatum concupiscentiæ ; secundo, propter famulatum intelligentiæ ; tertio, propter cruciatum conscientiæ. De primo [8] : « Separati estis in diem malum, et appropinquatis solio iniquitatis : » ecce solium dedecoris. Magnum enim dedecus est, quod concupiscentia rationi præest. De secundo [9] : « Vigilavit jugum iniquitatum mearum in manu ejus : » ecce jugum facinoris ; magnum quippe facinus est, quod ratio concupiscentiæ subest. De tertio [10] : « Iniquitas surrexit in virgam impietatis : » ecce virga furoris, quia valde furit, qui conscientiam suam urit.

Articulus tertius.

Nisi vero spiritus præsideret, Scriptura minime subderet : *Ego autem in toto corde meo :* cui scilicet præsideo, tanquam spirituali præsidio. Et nota, quod præfatum præsidium debet esse munitum totaliter, id est tripliciter : videlicet quantum ad introitum, medium, et exitum. Introitus pertinet ad potentiam apprehensivam, seu receptivam ; medium, ad memorativam, seu retentivam ; exitus, ad interpretativam, seu pronuntiativam. De primo [11] : « Si intrave-

[1] *Psal.* CXLII, 10. — [2] *Psal.* hoc, 135. — [3] ibid., 20. — [4] Ibid., 112. — [5] *Joel.*, III, 13, 14. — [6] *Psal.* CV, 29. — [7] I *Mach.*, I, 10. — [8] *Amos*, VI, 3. — [9] *Thren.*, I, 14. — [10] *Ezech.*, VII, 11. — [11] *Prov.*, II, 10.

rit sapientia cor tuum, et scientia animæ tuæ placuerit, consilium custodiet te, et prudentia servabit te; » quasi dicat : Si sapientia spiritualis venerit ad cordis tui introitum, et scientia sæcularis apprehensivæ tuæ placuerit, consilium sapientiæ custodiet te quantum ad spiritualia, et prudentia sæcularis servabit te quantum ad temporalia : ecce cordis introitum. De secundo [1] : « Custodi ea, » scilicet eloquia mea, « in medio cordis tui, » videlicet in potentia memorativa : ecce cordis medium. De tertio [2] : « De corde exeunt cogitationes, » scilicet per interpretativæ potentiæ eructationes : ecce cordis exitum. Si vis ergo omni custodia servare cor tuum, quasi spirituale præsidium, custodi ejus introitum, medium, et exitum; ut nihil recipias, nihil retineas, nihil pronunties, nisi rectum.

Articulus quartus.

Nisi deinde humilitas in Domino confideret, Psalmographus non superadderet ; *Scrutabor mandata tua*, quod pertinet ad scrutinium humilitatis, cujus summum est studium divinis obtemperare mandatis. Hic potest notari, quod humilitatis est scrutari, non imprudenter, non impudenter, sed prudenter. Imprudenter scrutantur curiosi; impudenter, luxuriosi; prudenter, virtuosi. De primo [3] : « Nolo ut scrutemini actum meum, » quantum ad scrutinium curiosum. De secundo [4] : « Ne respicias mulierem alieni viri, et ne scruteris ancillam ejus, » quantum ad scrutinium luxuriosum. De tertio scribitur [5] : « Scrutabor legem tuam, et custodiam illam in toto corde meo, » quantum ad scrutinium virtuosum.

Epilogus.

Liquet igitur mens Prophetæ demonstrare volentis resistentiam tentationis, demonstrando exercitum vanitatis contra spiritum humilitatis. Ait enim : *Multiplicata est super me*, quantum ad exercitum obsidentem; *Iniquitas superborum*, quantum ad vanitatem stridentem ; *Ego autem in toto corde meo*, quantum ad spiritum præsidentem; *Scrutabor mandata tua*, quantum ad humilitatem in Domino confidentem.

VERSICULUS VI.

70. *Coagulatum est, sicut lac, cor eorum*, etc. Resistentiam tentatoris præcedens versus proposuit; victoriam tentationis præsens versus proponit, insinuando defectum circa tentatoris affectum, et provectum circa victoris aspectum. Defectus pertinet ad potentiam ligatam; affectus, ad malevolentiam instigatam; provectus, ad patientiam levigatam; aspectus, ad sapientiam qua vincitur malitia investigata.

Articulus primus.

Quantum ad primum, præmittitur : *Coagulatum est sicut lac*. Ista coagulatio est diabolicæ potentiæ ligatio, quæ ligatur divinæ virtutis retinaculo, sicut ligatur lac a coagulo. Et nota, quod talis coagulatio, seu potentiæ limitatio, in diversis diversimode reperitur. Unde diversi diversimode coagulati leguntur : aliter enim existit coagulatus fœtus in matrice formatus; aliter spiritus informatus; aliter spiritus informantis, informato spiritui conformatus. Prima est coagulatio seminalis; secunda disciplinalis; tertia doctrinalis. De primo [6] : « Coagulatus sum in sanguine ex semine hominis : » ecce coagulatio seminalis, qua limitatur fœtus materia, quæ ministratur a femina per virtutem formativam, quæ derivatur a masculo. Unde Philosophus [7] : « Vir dat formam et principium; femina dat corpus et materiam. » Sicut accidit in lacte coagulato, quod corpus exit ex lacte et coagulatio ex coagulo; ita exit illud, quod abscinditur a mare in femina. De secundo dicitur per Psalmistam [8] : « Utquid suspicamini montes coagulatos ? » Hoc est : Cur illi pares opinamini, qui est mons Dei secundum divinam naturam, et mons pinguis secundum humanam, cui datus est spiritus non ad mensuram, illos qui sunt montes, id est, sapientia et gratia eminentes, sed coagulati, seu limitati secundum mensuram spiritus sibi dati ? nec enim acceperunt quantum accipere potuerunt, scilicet secundum mensuram donationis Christi. Talis est coagulatio disciplinalis, qua limitatur potentia apprehensiva discipuli, secundum limites dogmatis apprehensi. De tertio psallitur per Prophetam [9] : « Mons coagulatus, mons pinguis; » quasi dicat : Ille, qui est mons pinguis secundum humanam naturam, accipiendo Spiritum sanctum non ad mensuram, est coagulatus collimitando et conformando se audientibus secundum exi-

[1] *Prov.*, IV, 21. — [2] *Matth.*, XV, 18. — [3] *Judith*, VIII, 33. — [4] *Eccli.*, XLI, 17. — [5] *Psal.* hoc, 34. — [6] *Sap.*, VII, 2. — [7] Arist., *de generat. Animal.*, lib. II, c. IV. — [8] *Psal.* LXVII, 17. — [9] Ibid., 16.

gentiam sui status. « Aperiebat enim [1] in parabolis os suum, » quia non est possibile aliter nobis lucere divinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum anagogice circumvelatum, sicut asseritur a Dionysio [2]. Ecce coagulatio doctrinalis, qua potentia informativa magistri se collimitat et conformat potentiæ apprehensivæ discipuli.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, sequitur : *Cor eorum*, id est, voluntas eorum, seu potius malevolentia, quam instigat ipsorum dæmonum malitia. Est autem triplex malum in dæmonibus, quod assignat beatus Dionysius [3] : puta, furor irrationabilis, demens concupiscentia, phantasia proterva. Unde notandum, quod cor diabolicum legitur immutatum, ingravatum, induratum : immutatio spectat ad irrationabilem furiam; ingravatio, ad dementem concupiscentiam; induratio, ad phantasiam protervam. De primo [4] : « Immutatum est cor Pharaonis, et servorum ejus super populum. »
Pharao. Per Pharaonem Ægypti principem, quid nisi
Ægyptus. princeps tenebrarum signatur? *Ægyptus* enim tenebræ interpretatur : ecce cor diabolicum immutatum. De secundo [5] : « Ingravatum est cor Pharaonis, et non dimisit populum : » ecce cor diabolicum ingravatum. De tertio [6] : « Induratum est cor Pharaonis, et non audivit eos : » ecce cor diabolicum induratum.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, scribitur : *Ego vero legem tuam*, quæ persuadet patientiam, dissuadet impatientiam, sicut declarat luce clarius tam veteris, quam novæ legis aspectus, in quo patientiæ levigatio, et patiens provectus. Et nota, quod lex docet vitia fugere, utilia eligere, gravia pro Domino sustinere : quorum primum est justitiæ initiativum; secundum, provectivum; tertium perfectivum. De primo [7] : « Per legem enim cognitio peccati : » ecce vitium fugiendum. De secundo [8] : « Probas utiliora, instructus per legem : » ecce utile eligendum. De tertio scribitur [9] : « Propter legem tuam sustinui te, Domine, » supple, persuasorem patientiæ : ecce grave pro Domino sustinendum.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subditur : *Meditatus sum* : ecce victoris aspectus. Sed nota, quod non simpliciter, sed multipliciter meditatus, quantum ad divina beneficia, humana maleficia, et divina judicia : quorum hæc præterita, hæc præsentia, hæc futura. De primis Psalmista dicit [10] : « Meditatus sum in omnibus operibus tuis, » quoad beneficia præterita. De aliis Propheta psallit [11] : « Meditatus sum nocte cum corde meo; » et hoc quoad maleficia præsentia. De reliquis [12] : « In mensura contra mensuram, cum abjecta fuerit, judicabit eam, meditatus est in spiritu suo duro, » etc., quoad judicia futura, mensuram pœnæ contra mensuram culpæ mysticæ (*a*) Domini vineæ reddituram.

Epilogus.

Ex prædictis potest clarescere mens Prophetæ proponentis victoriam tentatoris, et dicentis in persona victoris : *Coagulatum est sicut lac*, quantum ad tentatoris et satellitum ejus defectum, quo ligatur eorum potentia; *Cor eorum*, quantum ad effectum, quo instigatur ipsorum malevolentia; *Ego vero legem tuam*, quoad victoris provectum, quo levigatur ejus patientia; *Meditatus sum*, quoad ipsius aspectum, quo investigatur sapientia, per quam vincitur malitia.

VERSICULUS VII.

71. *Bonum mihi, quia humiliasti me*, etc. Post præcedentis conservationis indicia, quæ sunt tentationis resistentia, et tentatoris victoria, sequitur tertium, quod est peccati displicentia, quæ probatur in hoc versu, velut a contrario sensu. Nam probato, quod beneplacitum sit humiliari, illuminari, justificari, ex opposito probatur, quod maleplacitum sit inflari, obcæcari, prævaricari : quorum primum pertinet ad remorsionem; secundum, ad delectationem; tertium, ad assensionem; quartum, ad operationem.

Articulus primus.

Ad beneplacitum respicit, quod Propheta prædicit : *Bonum mihi*, quasi dicat : Beneplacet mihi. Si autem propositum est beneplacitum, et oppositum est maleplacitum. Et notandum, quod perfectum beneplacitum debet habere

[1] *Matth.*, XIII, 35. — [2] Dion., *de Cœl. Hierarch.*, c. II. — [3] Id., *de Div. Nom.*, c. IV. — [4] *Exod.*, XIV, 5. — [5] *Exod.*, IX, 7. — [6] *Exod.*, VII, 13. — [7] *Rom.*, III, 20. — [8] *Rom.*, II, 18. — [9] *Psal.* CXXIX, 44.

— [10] *Psal.* CXLII, 5. — [11] *Psal.* LXXVI, 7. — [12] *Isa.*, XXVII, 8. — (*a*) *Edit. Ven.* mystica.

testimonium tripartitum, scilicet inferius, superius, et exterius; hoc est, respectu sui, respectu Dei, et respectu proximi. Prima conditio legitur [1] : « Si bonum est in oculis vestris, afferte (*a*) mercedem meam : » ecce beneplacitum, quantum ad interius testimonium. Secunda conditio scribitur [2] : « Fecit Asa quod bonum et placitum erat in conspectu Dei : » ecce beneplacitum, quantum ad superius testimonium. Tertia conditio traditur ab Apostolo [3] : « Providemus bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus : » ecce beneplacitum, quantum ad exterius testimonium.

Articulus secundus.

Ad humiliationem pertinet, quod prædictis consequenter cohæret : *Quia humiliasti me*, scilicet conscientia castigante, non concupiscentia instigante; dolore inflammante, non delectatione inflante. Et nota quod Dominus aliter humiliat incipientem, aliter proficientem, aliter perfectum : primum, ad pœnitendum; secundum, ad patiendum; tertium, ad compatiendum. De primo possumus accipere illud Psalmistæ [4] : « Cognovi, Domine, quia æquitas judicia tua, et in veritate tua humiliasti me, » scilicet humiliatione pœnitentiæ. De secundo recte satis exponitur, quod proponitur [5] : « Cur vocatis me Noemi, id est, pulchram, quam Dominus humiliavit, » scilicet humiliatione patientiæ? De tertio patenter intelligitur, quod legitur [6] : « Timeo, ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos, » scilicet humiliatione compatientiæ; unde sequitur : « Et lugeam multos ex iis, qui ante peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam. »

Articulus tertius.

Ad illuminationem refertur, quod illico subinfertur: *Ut discam*, scilicet gratia illustrante, non malitia excæcante. Hic possumus notare, quod tripliciter contingit discere, videlicet experimento, exemplo, intimo documento : quorum primum præcipue habet locum in physicis; secundum, in ethicis; tertium, in divinis. De primo [7] : « Experimento didici, quod benedixerit mihi Deus propter te, » scilicet quantum ad multiplicationem animalium : ecce experimentum physicum. De secundo [8] : « Exemplo didici disciplinam : » ecce exemplum ethicum. De tertio [9] : « Notum vobis facio, fratres, Evangelium, quod evangelizatum est a me, quia non est secundum hominem : neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi : » ecce intimum documentum.

Articulus quartus.

Ad justificationem spectat quod restat : *Justificationes tuas*, non prævaricationes meas. Et nota, quod justificationes istas debemus discere triplici ratione : quia dirigunt in consiliis, in judiciis, in exercitiis : quorum primum spectat ad deliberationem; secundum, ad electionem; tertium, ad executionem. De primo scribit Psalmographus [10] :« Consilium meum justificationes tuæ; » ecce consilium deliberationis. De secundo similiter ait Psalmographus [11] : « Ad confitendum tibi super judicia justificationis tuæ : » ecce judicium electionis. De tertio quoque psallimus [12] : « Exercebor in justificationibus tuis : » ecce exercitium executionis.

Epilogus.

Et hoc est, quod psallitur per Prophetam intimantem peccati displicentiam : *Bonum mihi :* ecce beneplacitum contra maleplacitum remorsionis; *quia humiliasti me :* ecce humiliatio contra inflationem delectationis; *ut discam :* ecce illuminatio contra excæcationem assensionis; *justificationes tuas :* ecce justificatio contra prævaricationem operationis.

VERSICULUS VIII.

72. *Bonum mihi lex oris tui*, etc. Præcesserunt tria conversationis indicia, videlicet tentationis resistentia, tentatoris victoria, peccatorum displicentia, totidem versibus prænotata. Succedit quartum, scilicet mandatorum complacentia, quam subnotat quadrifida versus præsentis continentia. Causatur autem præhabita mandatorum complacentia ex quadripartita ipsorum circumstantia : puta, quia correctiva, quia directiva, quia erectiva, quia perfectiva : nam mundanum affectum corrigunt, aspectum dirigunt, auditum erigunt, et ad mundi contemptum accingunt.

[1] *Zach.*, XI, 12. — [2] II *Paralip.*, XIV, 2. — [3] II *Cor.*, VIII, 11. — [4] *Psal.* hoc, 73. — [5] *Ruth*, I, 21. — [6] II *Cor.*, II, 21. — [7] *Gen.*, XXX, 27. — [8] *Prov.*, XXIV, 32. — [9] *Gal.*, I, 12. — [10] *Psal.* hoc, 24. — [11] Ibid., 62. — [12] Ibid., 23.

(*a*) *Cæt. edit.* auferte.

Articulus primus.

Primum notatur, cum scribitur : *Bonum mihi*. Bonum profecto, quod habet locum in novitatis principio, est vetustatis correctio. Hanc autem facit mandatum, prohibendo peccatum, et præcipue peccatum incontinentiæ, peccatum incompatientiæ, peccatum inconfidentiæ : quorum primum exordinat hominem respectu sui; secundum, respectu proximi; tertium, respectu Dei. De primo [1] : « Bonum est homini mulierem non tangere : » ecce bonum correctivum incontinentiæ. De secundo [2] : « Bonum est te sustentare justum : » ecce bonum correctivum incompatientiæ. De tertio canitur in Psalterio [3] : « Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine : » ecce bonum correctivum inconfidentiæ.

Articulus secundus.

Secundum subnotatur, cum subditur : *Lex*. Quid enim est lex, nisi lux? et quid lux, nisi dux? Aspectus igitur, lege lucente et ducente, dirigitur. Et nota, quod lex dirigit humanum aspectum respectu interiorum, respectu superiorum, respectu inferiorum : docet enim recte vivere in se, recte subesse, et recte præesse. Propter primum dicitur lex vitæ [4] : « Legem vitæ hæreditavit illos, » scilicet parentes primos. Propter secundum dicitur lex disciplinæ [5] : « Dedit illi, scilicet Moysi, cor ad præcepta, et legem vitæ et disciplinæ, » id est, legem docentem recte esse et subesse. Propter tertium dicitur lex clementiæ [6] : « Lex clementiæ in lingua ejus. » Hæc lex in ejus lingua est, qui recte præest.

Articulus tertius.

Tertium annotatur, cum additur : *Oris tui*; quoniam ad audiendum os Domini debet auditus erigi. Sed nota, quod oris Domini sunt auditores diversi : quidam increduli; quidam subdoli; quidam creduli. Primi sunt filii contradictionis; secundi, filii maledictionis; tertii, filii benedictionis. Primi præsignantur in Aaron sacerdote, de quo Dominus [7] : « Pergat, inquit, Aaron ad populos suos; non enim intrabit terram, quam dedi filiis Israel, eo quod incredulus fuit ori meo ad aquas contradictionis. » Secundi consignantur in illis, de quibus dicitur a Domino [8] : « Væ vobis legisperitis, qui tulistis clavem scientiæ; » et infra : « Cœperunt pharisæi et legisperiti graviter insistere, et os ejus opprimere, de multis insidiantes ei, et quærentes capere aliquid ex ore ejus, ut accusarent eum. » Tertii designantur in Paulo, de quo scribitur [9] : « Deus patrum nostrorum præordinavit te, ut cognosceres voluntatem ejus, et videres Justum, et audires vocem ex ore ejus. »

Articulus quartus.

Quartum denotatur, cum dicitur : *Super millia auri et argenti*. In quo notatur contemptus mundi : nam *aurum et argentum* notant mundialium appetibilium qualitatem; *millia*, quantitatem; *super*, superabilitatem, et per consequens contemptibilitatem. Et nota, quod bona spiritualia sunt bonis temporalibus potiora : est enim auro et argento justitia melior, prudentia pretiosior, gratia superior. Quod namque mundana concupiscentia magnipendit, hoc justitia parvipendit, prudentia vilipendit, gratia naucipendit (*a*). Bona quippe fortunæ parva sunt respectu justitiæ, vilia respectu prudentiæ, nulla respectu gratiæ. De primo [10] : « Salus animæ in sanctitate justitiæ, et melior est omni auro et argento : » ecce justitia melior. De secundo [11] : « Beatus homo, qui affluit prudentia : melior est acquisitio ejus negotiatione auri et argenti; primi et purissimi fructus ejus; pretiosior est cunctis opibus; » ecce prudentia pretiosior. De tertio [12] : « Super argentum et aurum gratia bona. » Quod si verum de gratia humana, multo fortius de divina; ecce gratia superior.

Epilogus.

Ex præmissis propheticum patet eloquium, circa cœlestium complacentiam mandatorum; ait enim : *Bonum mihi*, quoniam affectum meum corrigit; *lex*, quæ aspectum dirigit; *oris tui*, quod auditum erigit; *super millia auri et argenti*, quia per temporalium renuntiationem ad perfectionem accingit.

VERSICULUS IX.

73. *Manus tuæ fecerunt me*, etc. Bonitatem inferiorem ad justificationem animæ pertinentem audivimus in octonario præcedenti; bonitatem

[1] I *Cor.*, VII, 1. — [2] *Eccle.*, VII, 19. — [3] *Psal.* CXVII, 8. — [4] *Eccli.*, XVII, 9. — [5] *Eccli.*, XLV, 6. — [6] *Prov.*, XXXI, 26. — — [7] *Num.*, XX, 24. — [8] *Luc.*, XI, 52, 53.

[9] *Act.*, XXII, 14. — [10] *Eccli.*, XXX, 15. — [11] *Prov.*, III, 1. — [12] *Prov.*, XXII, 1. — (*a*) *Leg.* nihili pendit.

superiorem ad justificatæ magnificationem animæ attinentem audire possumus in præsenti. Hæc autem bonitas animam justificatam magnificat, provehendo rationem ad amorem veritatis, sicut ostendit quaternarius primus, et affectionem ad amorem charitatis, sicut ostendit secundus. Ratio autem provehitur ad amorem veritatis indicantis, lætificantis, judicantis, rectificantis, ut patebit in quatuor versibus proxime sequentibus. Versus primus, sicut patet ex quatuor membris ejus, declarat provectum rationis ad amorem veritatis indicantis; quoniam in ipso postulatur ore prophetico, a magnificentia divinitatis, affectiva humanitatis, influentia veritatis, indicativa imperatoriæ voluntatis : ecce postulatio fidelis, fiducialis, humilis et utilis.

Articulus primus.

Ad primum pertinet, quod dicitur : *Manus tuæ.* Enimvero manus istæ non physice, sed metaphorice sunt divinæ signa munificentiæ, sive divinitatis magnificæ. Et nota, quod manus Domini videntur attestari aliquando divinæ potentiæ, aliquando sapientiæ, aliquando bonitati : potentiæ quippe, tanquam omnium operativæ; sapientiæ, tanquam ignorantium illuminativæ; bonitati quoque, tanquam infirmantium sanativæ. De primo [1] : « Opera manuum tuarum ne despicias : » ecce manus operativæ. De secundo [2] : « In manibus abscondit lucem, et præcipit ei, ut rursus adveniat : » ecce manus illuminativæ. De tertio [3] : « Increpationem Domini ne reprobes, quia ipse vulnerat, et medetur; percutit, et manus ejus sanabunt : » ecce manus sanativæ.

Articulus secundus.

Ad secundum attinet, quod subditur : *Fecerunt me, et plasmaverunt me* : ut factio referatur ad hominem interiorem; plasmatio autem ad exteriorem. Vel aliter : *Fecerunt me*, seminaliter in primordiali materia; *et plasmaverunt*, originaliter in protoparentis persona, de qua processit universa humanitatis natura. Et nota, quod Dominus legitur facere, et plasmare tripliciter : quandoque generaliter; quandoque specialiter; quandoque singulariter. Primum respicit creaturam mundanam; secundum, naturam humanam; tertium, determinatam personam. De primo [4] : « Tu fecisti omnes terminos terræ, æstatem, et ver, tu plasmasti ea : » ecce facere et plasmare respectu creaturæ mundanæ. De secundo [5] : « Quasi lutum figuli in manu ipsius plasmare et disponere illud : omnes viæ ejus secundum dispositionem ejus; sic homo in manu illius, qui se fecit : » ecce facere et plasmare respectu naturæ humanæ. De tertio [6] : « Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me totum in circuitu : » ecce facere et plasmare respectu determinatæ personæ.

Articulus tertius.

Ad tertium spectat, quod additur : *Da mihi intellectum*, inspirando intellectualem luculentiam, per divinæ veritatis effulgentiam, ad acuendam humanam intelligentiam. Et nota, quod intellectualis luculentia divinitus inspiratur ad tria : ad quærendum, ad videndum, ad fruendum. Prima est sapientiæ initiativa : secunda provectiva; tertia perfectiva. De prima psallit Propheta [7] : « Da mihi intellectum, et scrutabor legem tuam : » hic petitur intellectus donum ad quærendum. De secunda [8] : « Da mihi intellectum, ut sciam mandata tua : » hic idem donum petitur ad videndum. De tertia [9] : « Intellectum da mihi, et vivam : » hic ipsum donum petitur ad fruendum. Primo modo petitur in proposito : nam quod petitur ad discendum, vel scrutandum, petitur ad quærendum.

Articulus quartus.

Ad quartum respicit, quod superadditur : *Ut discam mandata tua.* Nulli dubium, quin divinum mandatum vel imperium sit imperatoriæ voluntatis indicium. Ad hujus divinæ voluntatis devotum ministerium indicandum per divinæ veritatis magisterium, anhelat voluntatis humanæ pietas per desiderium. Et nota breviter, quod discere debemus tripliciter, videlicet diligenter, patienter, sapienter : diligenter quidem discimus, si veritatem scientiæ retinemus; patienter discimus, si asperitatem experientiæ sustinemus; sapienter discimus, si sinceritatem conscientiæ obtinemus. De primo scribitur [10] : « Herodes, clam vocatis Magis, diligenter didicit ab eis tempus stellæ, quæ apparuit eis : » ecce discendi diligentia. Accipiamus secure diligentiam, non discentes mali-

[1] *Psal.* CXXXVII, 8. — [2] *Job*, XXXVI, 32. — [3] *Job*, V, 17. — [4] *Psal.* LXXIII, 17. — [5] *Eccli.*, XXVIII, 13. — [6] *Job*, X, 18. — [7] *Psal.* hoc, 34. — [8] Ibid., 125. — [9] Ibid., 144. — [10] *Matth.*, II, 7.

tiam ab Herode. De secundo [1] : « Cum esset filius Dei, didicit ex his, quæ passus est, obedientiam : » ecce discendi patientia. De tertio [2] : « Mens mea contemplata est multa sapienter, et didici : » ecce discendi sapientia.

Epilogus

Ex his clarescere potest proposita vox Prophetæ, vicem gerentis animæ, ad amorem veritatis indicantis provectæ : ait enim fideliter : *Manus tuæ*; in quo magnificentia divinitatis; subdit fiducialiter : *Fecerunt me, et plasmaverunt me* ; in quo efficientia humanitatis. Addit humiliter : *Da mihi intellectum* ; in quo influentia veritatis.; superaddit utiliter : *Ut discam mandata tua* ; in quo evidentia imperatoriæ voluntatis.

VERSICULUS X.

74. *Qui timent te, videbunt me,* etc. Præcessit amor veritatis indicantis, et succedit amor veritatis lætificantis, quam describit versus istius continentia quadrimembris. Cupiens enim illuminari Propheta, illuminationem postulat per hæc verba : *Qui timent*, etc., tanquam aperte dicens : Populum diffidentem, me videntem, facies arridentem, cum illuminaveris famulum confidentem, et sic per pavorem concipientem stuporem, et parientem favorem, introduces amorem : quoniam in diffidente pavor, in vidente stupor, in arridente favor, in confidente amor.

Articulus primus.

Quantum ad primum, Propheta prædixit : *Qui timent te,* et ideo diffidunt de te, quia timor est causa diffidentiæ. Sed nota, quod multi timent multifarie : quidam namque timent voluntarie, sicut probi; quidam necessarie, sicut reprobi; quidam temerarie, sicut pigri. De timore primo [3] : « Obsecro, Domine, sit auris tua attendens ad orationem servorum tuorum, qui volunt timere nomen tuum : » ecce timor voluntarius. De secundo scribitur ab Apostolo [4] : « Si malum feceris, time : non enim sine causa gladium portat : » ecce timor necessarius. De tertio servus piger ait Domino [5] : « Timui, quia homo austerus es, » etc. : ecce timor temerarius. Timor primus non causat diffidentiam; sed secundus, et tertius.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, adjunxit : *Videbunt me*, et idcirco stupebunt super me, pro novi luminis visione, quasi pro cæci illuminatione. Et nota, quod vicini debent in nobis videre divinam severitatem, bonitatem, et charitatem, quantum ad transgredientium cautelam, regredientium medelam, progredientium suadelam. De primo [6] : « Vide in eos, qui ceciderunt, severitatem : » ecce visio severitatis respectu transgredientium. De secundo [7] : « Vide in te bonitatem Dei, si permanseris in bonitate : » ecce visio bonitatis respectu regredientium. De tertio [8] : « Videte, qualem charitatem dedit nobis Deus Pater, ut filii Dei nominemur, et simus : » scilicet, ut filii lucis, ambulando de bono in melius : ecce visio charitatis respectu progredientium.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, annexuit : *Et lætabuntur*, mihi collætando favore benevolo. Et nota, quod diversi collætantur alicui, et corrident, secundum diversa quæ vident : nam alii collætantur severitati, alii bonitati, alii charitati. Recti namque lætantur pro visa severitate; pauperes, pro bonitate; ferventes, pro charitate. De primo per Prophetam psallitur [9] : « Videbunt recti, et lætabuntur ; » ecce recti collætantes visæ severitati. De secundo per Psalmistam dicitur [10] : « Videant pauperes, et lætentur : » ecce pauperes et humiles collætantes visæ bonitati. De tertio dicitur a Domino [11] : « Aaron frater tuus Levites, scio, quod eloquens sit : ecce ipse egredietur in occursum tuum; vidensque te, lætabitur corde : » ecce quomodo fervidi collætantur visæ fraternitati, seu fraternæ charitati.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, adjecit : *Quia in verba tua supersperavi :* super quem meam radicavi fiduciam, et fundavi. Et nota, quod secure fiducia fundatur humana super verba divina; quoniam illa verba non sunt seductoria, nec transitoria, sed confirmatoria : quia revera non seducunt, tanquam vana ; non transeunt, tanquam mundana; sed confirmant, tanquam supermundana. De primo [12] : « Nemo vos seducat inanibus verbis. » Hic improbans Apo-

[1] *Hebr.*, v, 8. — [2] *Eccle.*, I, 16. — [3] II *Esdr.*, I, 11. — [4] *Rom.*, XIII, 4. — [5] *Luc.*, XIX, 21. — [6] *Rom.*, XI, 22. — [7] Ibid. — [8] I *Joan.*, III, 1. — [9] *Psal.* CVI, 42. — [10] *Psal.* LXVIII, 33. — [11] *Exod.*, IV, 6. — [12] *Ephes.*, V, 6.

stolus verba seductoria et vana, probat verba divina non esse seductoria, neque vana : ecce verba non seductoria, tanquam vana. De secundo [1] : « Cœlum et terra transibunt; verba autem mea non transibunt : » ecce verba non transitoria, tanquam mundana. De tertio dicit Psalmista [2] : « Confirma me in verbis tuis, » qui [3] « verba vitæ æternæ habes : » ecce verba confirmatoria, tanquam supermundana.

Epilogus.

Et hoc est, quod psallit Propheta, tanquam persona ad amorem veritatis lætificantis provecta : *Qui timent te*, quantum ad pavorem populi diffidentes; *Videbunt me*, quantum ad stuporem videntis; *Et lætabuntur*, quantum ad favorem arridentis, vel aggaudentis; *Quia in verba tua supersperavi*, quantum ad amorem famuli confidentis.

VERSICULUS XI.

75. *Cognovi, Domine, quia æquitas judicia tua*, etc. Veritatem indicantem, et lætificantem vidistis, si voluistis, in duobus versibus prænotatis; veritatem judicantem videtote, si vultis, in tenore quadrifido versus præsentis, in quo relucet veritatis radius indicativus cœlestium decretorum, et radius ejusdem judicativus terrestrium delictorum : quorum primum pertinet ad notitiam; secundum, ad justitiam; tertium, ad sententiam; quartum, ad inanem gloriam.

Articulus primus.

Ad primum spectat, quod Propheta prælibat: *Cognovi, Domine*, scilicet veritatis tuæ radio indicante : nisi enim radius divinæ veritatis in oculum rationis incideret, rationis oculus non videret. Et nota, quod mediante hoc veritatis radio, datur alicui secretorum cognitio, respectu Dei, respectu sui, respectu proximi : quantum ad æternam præscientiam; quantum ad internam gratiam; quantum ad fraternam conscientiam. De primo per Prophetam psallitur [4] : « In hoc cognovi, quoniam voluisti me; quoniam non gaudebit inimicus meus super me; » quasi dicat aperte : In hoc cognovi voluntatem tuam electricem, quod fecisti voluntatem meam victricem. Probatio enim electionis, est propulsatio tentationis. Ecce cognitio æternæ præscientiæ. De secundo per Psalmistam canitur [5] : « In quacumque die invocavero te, ecce cognovi, quoniam Deus meus es; » ac si dicat expresse : Quoniam invocanti semper ades, cognovi quod per gratiam inhabitantem mecum es. Experimentum enim divinæ familiaritatis, argumentum est charitatis. Ecce cognitio internæ gratiæ. De tertio, ubi dicit Propheta Domino [6] : « Tu, Domine, demonstrasti mihi, et cognovi; tu ostendisti mihi studia eorum, » scilicet sententias animorum, seu conscientias proximorum : ecce cognitio fraternæ conscientiæ.

Radius veritatis

Articulus secundus.

Ad secundum respicit, quod littera sequens dicit : *Quia æquitas judicia tua.* Ista namque judicia sunt decreta cœlestia, quæ dicuntur æquitas, non æquata, quia non aliunde *justificata*, quam *per seipsa*, juxta verbum propheticum [7], et ideo « desiderabilia super aurum, et dulcia super favum. » Et nota, quod hæc decreta, sive judicia, decrevit justitia, sprevit injustitia, implevit innocentia. Quæris, quæ? An nescis, quia dominicum est illa decernere, diabolicum spernere, angelicum adimplere? Propterea psallit Propheta de primo [8] : « In æternum omnia judicia justitiæ tuæ. » Quisnam potest æterna dictare judicia, nisi æterna justitia? Iterum de secundo [9] : « Sprevisti omnes discedentes a judiciis tuis, quia injusta cogitatio eorum : » quorum, nisi spirituum apostaticorum, quia judicia felicia spreverunt, et judicia infelicia meruerunt. Rursus de tertio [10] : « A judiciis tuis non declinavi, quia tu legem posuisti mihi : » cui namque, quæso, magis hoc congruit, quam angelicæ sanctitati? Sed numquid angeli sunt sub lege? Utique; sed libertatis perfectæ, de qua scribitur ab Augustino [11] : « Libertas nulla vera est, nisi bonorum, et legi æternæ adhærentium. »

Articulus tertius.

Ad tertium refertur, quod subinfertur : *Et in veritate tua.* Qua veritate? Non indicante, sed judicante; non indice scientiæ, sed judice conscientiæ. Hic est veritatis radius, non speculativus, sed activus; non indicativus cœlestium decretorum, sed judicativus terrestrium delictorum. Et nota de veritate proposita, quod ipsa judicium educit, justum deducit, in supernam

[1] *Luc.*, XXI, 33. — [2] *Psal.* hoc, 38. — [3] *Joan.*, VI, 69. — [4] *Psal.* XL, 12. — [5] *Psal.* LV, 10. — [6] *Jerem.*, XI, 18. — [7] *Psal.* XVIII, 10, 11. — [8] *Psal.* hoc, 160. — [9] Ibid., 118. — [10] Ibid., 102. — [11] Aug., *de lib. Arb.*, lib. I.

Hierusalem introducit: educit quippe in confessione; deducit in satisfactione; introducit in consummatione. De primo [1]: « In veritate educet judicium : non erit tristis, neque turbulentus; » quasi diceretur aperte; in veritate conscientiam judicante, educet judicium in confessione; non erit tristis, neque turbulentus in satisfactione. De secundo scribitur [2]: « Propter veritatem, et mansuetudinem, et justitiam deducet te mirabiliter dextera tua : » ecce tria justum deducentia : veritas judicativa, pœnitentialis judicii eductiva; mansuetudo, educti judicii susceptiva ; et justitia, suscepti judicii executiva. De tertio [3]: « Aperite portas, et ingrediatur (a) gens justa, et custodiens veritatem. » Illis siquidem porta supernæ Hierusalem finaliter aperitur, a quibus veritas non tantum scientiæ, sed conscientiæ custoditur.

Articulus quartus.

Ad quartum pertinere dignoscitur, quod consequenter dicitur : *Humiliasti me.* Hæc humiliatio est vanitatis expiatio. Veritas mentem tumentem humiliat, quando tumorem expiat. Et nota, quod veritas humiliat mentem per mœrorem, pudorem, laborem : mœror humiliat in contritione; pudor, in confessione; labor, in satisfactione. De primo [4]: « Mœror in corde viri humiliabit eum, » scilicet in contritione. De secundo [5]: « Presbytero humilia animam tuam, » scilicet in confessione. De tertio scribitur [6]: « Humiliabam in jejunio animam meam, » scilicet in satisfactione.

Veritas mentem humiliat

Epilogus.

Ait ergo Propheta, judicium veritatis insinuans per hæc verba : *Cognovi, Domine*, in quo veritas indicativa, quæ spectat ad notitiam; *Quia æquitas judicia tua*, in quo decreta cœlestia, quæ spectant ad justitiam ; *Et in veritate tua*, in quo veritas judicativa, quæ spectat ad sententiam; *Humiliasti me*, in quo delicta terrestria, quæ spectant ad inanem gloriam.

VERSICULUS XII.

76. *Fiat misericordia tua*, etc. Veritas superiora indicans, exteriora lætificans, interiora judicans, hactenus claruit; veritas inferiora rectificans hic clarescit : sicut enim colligitur ex quatuor articulis versus præsentis, post veritatis judicium, sequitur hoc beneficium, quod affectus contractus inferius, et constrictus interius, sublevatur superius, et dilatatur exterius. Quid contrahit ipsum inferius? Timor pœnæ. Quid constringit interius? Dolor culpæ. Quid sublevat superius? Spes veniæ. Quid dilatat exterius? Amor justitiæ.

Articulus primus.

Primum quidem articulum prænotavit Propheta, cum ait : *Fiat misericordia tua;* quia plane vox ista procedit ex timore pœnæ inferius contrahente : nisi enim formidasset miseriam, nequaquam postulasset misericordiam. Et nota, quod est misericordia tripartita, videlicet misericordia liberans, adjuvans, et coronans : quarum prima est necessaria regredientibus, secunda progredientibus, tertia egredientibus. De prima [7]: « Conversi sunt, et clamaverunt ad te; tu autem de cœlo exaudisti, et liberasti eos in misericordiis tuis : » ecce misericordia regredientes liberans. De secunda psallit Propheta [8]: « Si dicebam : Motus est pes meus, misericordia tua, Domine, adjuvabat me : » ecce misericordia progredientes adjuvans. De tertia canit Psalmista [9]: « Qui coronat te in misericordia, » etc. : ecce misericordia egredientes coronans, vel secundum rem, vel saltem secundum spem.

Misericordia triplex.

Articulus secundus.

Secundum articulum subnotavit, cum subdidit (b): *Ut consoletur me*, contra culpæ dolorem interius constringentem : cum enim consolationem deposcit, desolationem intrinsecam recognoscit. Et nota, quod aliter consolatur Deus, aliter homo, aliter diabolus : Deus, inspirando; homo, sermocinando; diabolus, somniando. De primo [10]: « Numquid grande est, ut consoletur te Deus? » ecce consolatio divina. De secundo [11]: « Utinam esset anima vestra pro anima mea, consolarer et ego vos sermonibus : » ecce consolatio humana. De tertio [12]: « Divini viderunt mendacium, et somniatores locuti sunt frustra, vane consolabantur : » ecce consolatio diabolica et vana.

Articulus tertius.

Tertium annotavit, cum addidit : *Secundum*

[1] *Isa.*, XLII, 3, 4. — [2] *Psal.* XLIV, 5. — [3] *Isa.*, XXVI, 2. — [4] *Prov.*, XII, 25. — [5] *Eccli.*, IV, 7. — [6] *Psal.* XXXIV, 13. — [7] II *Esdr.*, IX, 27, 28. — [8] *Psal.* XCIII, 18. — [9] *Psal.* CII, 4. — [10] *Job*, XV, 11. — [11] *Job*, XVI, 4. — [12] *Zach.*, X, 2. — (a) *Edit. Ven.* ingredietur. — (b) *Item* subdit.

eloquium tuum. Cujusmodi eloquium? Non pœnæ comminatorium, sed veniæ promissorium; non contractivum inferius, sed sublevativum superius. Et nota, quod supercœleste eloquium est sublevativum animarum subcœlestium per fidem, spem, amorem: fides sublevat vim rationabilem; spes, irascibilem; amor, concupiscibilem. De primo per Prophetam psallitur[1]: « Gressus meos dirige secundum eloquium tuum: » vox est vis rationabilis per fidem sublevari quærentis. De secundo per Psalmistam canitur[2]: « Suscipe me secundum eloquium tuum, et vivam, et non confundas me ab expectatione mea: » vox est irascibilis, per spem sublevari petentis. De tertio in eadem scriptura conscribitur[3]: « Ignitum eloquium tuum vehementer, » etc.: vox est concupiscibilis, per amorem sublevari cupientis.

Articulus quartus.

Servus bonus. Quartum denotavit, cum dixit: *Servo tuo*, ad tuum et tuorum servitium parato, et sic exterius dilatato. Et notandum, quod bonum servum oportet esse bene dispositum quoad seipsum, quoad proximum, quoad Deum. Primo modo dispositus erit, si seipsum in justitia exercitaverit; secundo, si proximos ædificaverit; tertio, si Deum glorificaverit. De quorum primo dicit Psalmographus[4]: « Servus tuus exercebatur in tuis justificationibus: » ecce servum bene dispositum quoad seipsum. De secundo legimus[5]: « In scientia sua justificabit ipse justus servus meus multos: » ecce servum bene dispositum quoad proximum. De tertio dicit Dominus[6]: « Servus meus es tu, Israel, quia in te gloriabor: » ecce servum bene dispositum quoad Deum.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, rectificationem affectus insinuans, in hac forma: *Fiat misericordia tua*, quoad rectificationem affectionis, contractæ inferius per timorem; *Ut consoletur me*, quoad rectificationem ejus, constrictæ interius per dolorem; *Secundum eloquium tuum*, quoad rectificationem illius, sublevatæ superius per spem; *Servo tuo*, quantum ad rectificationem ipsius, dilatatæ exterius per amorem.

[1] *Psal.* hoc, 133. — [2] Ibid., 116. — [3] Ibid., 140. — [4] Ibid., 23. — [5] *Isa.*, LIII, 11. — [6] *Isa.*, XLIX, 3. — [7] *Isa.*, LIV, 7. — [8] *Eccli.*, XXXVI, 1. — [9] *Psal.* LVIII, 17.

VERSICULUS XIII.

80. *Veniant mihi miserationes tuæ*, etc. Provectus rationis ad amorem veritatis innotuit inspectione quaternarii præcedentis; provectus affectionis ad amorem claritatis innotescit inspectione præsentis. Provehitur autem affectio ad amorem charitatis vivificantis, fortificantis, ædificantis, et sanctificantis, sicut patet in his binis versibus subnotatis. Primus versus quadrimembrem recipit sectionem, quoniam insinuat provectum affectionis ad charitatem, per pietatem, æquitatem, et veritatem. Veritas enim reum indicat; æquitas Deum vindicat; pietas Deum pacificat; charitas reum vivificat. Exprimitur ergo ore prophetico vivificæ charitatis desiderium, sic dicendo: *Veniant mihi*, etc.; quasi dicat: Veniat pietas pacificativa, et charitas vivificativa; quia prævenit æquitas vindicativa, et veritas indicativa.

Articulus primus.

Pietatis adventus postulatur, cum dicitur: *Veniant mihi miserationes tuæ;* quia miserationes sunt pietatis operationes; sed operationes non veniunt præter opificem. Postulans ergo miserationes, postulare dignoscitur pietatem. Et nota, quod ait, *miserationes*, non miserationem, ad notandum miserationis divinæ magnitudinem, multitudinem, et claritudinem, quæ concernunt pietatis divinæ potentiam, sapientiam, bonitatem. De primo[7]: « In miserationibus magnis congregabo te: » ecce magnitudo miserationis, concernens potentiam miserantis. De secundo[8]: « Ostende nobis lucem miserationum tuarum: » ecce claritudo miserationis, respiciens sapientiam miserantis. De tertio scribitur[9]: « Exaudi me, Domine, quoniam benigna est misericordia tua; secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me: » ecce multitudo miserationis, bonitatem insinuans miserantis.

Articulus secundus.

Charitas affectari dignoscitur, cum additur: *Et vivam;* quia profecto, sicut miseratio est pietatis operatio, sic vivificatio est charitatis actio: charitas namque virtutes format, actiones vivificat, sine qua nulla meritoria, nulla viva. Et nota, ut de multis charitatis operibus colligam pauca, quod charitas vivere facit tri- Charitas triplici

ter vivere facit.

pliciter; videlicet fideliter, fiducialiter, patienter : quia sicut, Apostolo teste, liquet [1] : « Charitas omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. » De prima vita [2] : « Justus in fide sua vivet : » et quid est vivere in fide, nisi vivere fideliter? De secunda vita dicitur in hæc verba [3] : « Sive vigilemus, sive dormiamus, simul (*a*) cum illo vivamus : propter quod consolamini invicem : » et quid est vivere in Christo firmiter (*b*) et consolabiliter, nisi vivere fiducialiter? De tertia vita, scribitur sub hac forma [4] : « Omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patiuntur : » quid autem est sic vivere, nisi vivere patienter?

Articulus tertius.

Æquitatis præventus supponitur, cum ratiocinando proponitur : *Quia lex tua.* Ubi namque lex est, ibi æquitas est; ubi vero æquitas abest, et iniquitas adest, ibi lex esse non potest; alioquin, quod absurdum est, illegitimum legitimum est. Et nota, quod legitur in Scripturis lex mentalis, quia ligat cordis consilia; lex vocalis, quia ligat oris eloquia; lex manualis, quia ligat manuum exercitia. De primo [5] : « Audite me, qui scitis justum; populus meus, lex mea in corde eorum : » ecce lex mentalis, ligans cordis consilia. De secundo [6] : « Lex Domini semper sit in ore tuo; » ecce lex vocalis, ligans oris eloquia. De tertio [7] : « Dederunt ei in manu ejus tenendam legem, et constituerunt eum regem : » ecce lex manualis, ligans manuum exercitia.

Articulus quartus.

Veritas etiam implicatur, cum meditatio explicatur : quia, sicut est lex insana, cui non subest æquitas; sic est meditatio vana, cui non subest veritas. Et nota, quod legis meditatio est legentis protectio, provectio, et perfectio : propter vis irascibilis munimentum; propter rationabilis documentum; propter concupiscibilis implementum. Primum patet per illud Prophetæ [8] : « Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte periissem in humilitate mea : » ecce legis meditatio, irascibilis protectiva. Secundum liquet per illud Psalmistæ [9] : « Quomodo dilexi legem tuam, Domine! tota die meditatio mea est : » ecce legis meditatio, rationabilis provectiva. Tertium claret per illud propheticæ psalmodiæ [10] : « Concupivi salutare tuum, Domine, et lex tua meditatio mea est : » ecce legis meditatio, concupiscibilis completiva.

Legis meditatio.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta, vivificæ charitatis desiderium exprimens per hæc verba : *Veniant mihi*, charitatem affectanti; *miserationes tuæ*, ubi pietas Deum pacificans; *et vivam*, ubi charitas reum vivificans; *quia lex tua*, ubi æquitas Deum vindicans; *meditatio mea est*, ubi veritas reum judicans : quasi dicat : Quia venit veritas per viam meditationis ad vindicandum reum, et æquitas per viam legislatoris ad vindicandum Deum; veniat pietas per viam miserationis ad pacificandum Deum, et charitas per viam justificationis ad vivificandum reum.

VERSICULUS XIV.

78. *Confundantur superbi*, etc. Tactum est in versiculo superiore de vivificæ charitatis amore, quem quia non tanquam præsentem sentimus, tanquam absentem sitimus, et utinam incessabiliter sitiamus, ut sitiendi assiduitate, ac hauriendi aviditate semper in charitate crescamus. In hoc vero tangendum de charitatis vigore, quem (*c*) debent Christi milites vehementer amare, et eodem se viriliter amare, ut possint dicere cum Propheta : *Confundantur superbi*, etc.; quasi dicat : Confundantur accusatores, judices, et tortores; quia non prævaricabor leges superiores. Accusatores dicuntur superbi, propter superandi desiderium; judices injusti, propter injustitiæ magisterium; tortores iniqui, propter iniquitatis ministerium; leges, mandata Dei, propter divinum imperium. Ecce quatuor articuli hujus versiculi.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur : *Confundantur superbi.* Isti superbi sunt accusatores acerbi, accusantes adversus electos Dei, qui dum fidei veritatem truculentis tormentis, quasi cruentis argumentis improbare conantur, ipsi improbatores improbi improbitate propria improbantur, et volentes, nec valentes veritatis testes confundere, confusione propria confunduntur. Hic potest notari de superbis hujusmodi, quod merito confunduntur, illuduntur, et in caminum

Accusatores superbi.

[1] I *Cor.*, XIII, 7. — [2] *Habac.*, II, 4. — [3] I *Thess.*, V, 10. — [4] II *Tim.*, III, 12. — [5] *Isa.*, LI, 7. — [6] *Exod.*, XIII, 9. — [7] II *Paral.*, XXIII, 11. — [8] *Psal.* hoc, 77. — [9] Ibid., 97. — [10] Ibid., 174. — (*a*) *Edit. Ven.* sive. — (*b*) *Item* formiter. — (*c*) *Item* quam.

igneum intruduntur. Confunduntur, inquam, per humanam patientiam; illuduntur per divinam sententiam; intruduntur per æternam miseriam. De primo [1] : « Respice cunctos superbos, et confunde eos. » Sic faciunt sancti martyres accusatores suos : ecce superbos confusos. De secundo [2] : « Illusio et improperium superborum, et vindicta, sicut leo insidiatur, » scilicet in divino judicio : ecce superbos illusos. De tertio [3] : « Ecce dies veniet succensa, quasi caminus, et erunt omnes superbi, et omnes facientes iniquitatem stipula, et inflammabit eos dies veniens, » scilicet dies calimitatis et miseriæ : ecce superbos in caminum ignis intrusos.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum articulum, additur : *Quia injuste,* hoc est, injusto judice mediante. Judex iste igitur agit injuste, tanquam magister injustitiæ, aut adulter justitiæ, quoniam injustitiam determinat, aut justitiam contaminat. Et nota de injusto judice, quod tripliciter potest injuste agere, quantum ad potestatem judiciariam, quantum ad justitiam, quantum ad injustitiam : quia potest injuste potestatem assumere; potest justitiam vendere ; potest injustitiam judicare. De primo [4] : « Qui potestatem sibi assumit injuste, odietur » : ecce injusta assumptio. De secundo [5] : « Qui acervat ex animo suo injuste, aliis congregat; sic faciunt, qui justitiam vendunt : » ecce justitiæ venditio. De tertio [6] : « Non facies quod iniquum est, nec injuste judicabis : » hic prohibetur injusta meditatio.

Judex injustus.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, scribitur : *Iniquitatem fecerunt in me*, ipsi iniqui persecutores, sententiæ effectui mancipantes sententialem pœnam, seu pœnalem sententiam. Et nota, quod iniquitas executoria videtur tripartita, videlicet ablativa, translativa, illativa, secundum quod punitur quispiam quantum ad substantiam, vel patriam, vel personam. De primo [7] : « Nescierunt rectum facere, dicit Dominus, thesaurizantes iniquitatem, et rapinam in ædibus suis : » ecce iniquitas ablativa. De secundo, ubi dicitur de prædictis iniquitatis ministris [8] : « Lassati sumus in via iniquitatis, et perditionis : » ecce iniquitas translativa. De tertio [9] : « Iniquitas surrexit in virgam impietatis : » ecce iniquitas illativa.

Iniquitas executoria triplex.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subscribitur : *Ego autem exercebor in mandatis tuis*; quasi dicat : Non exercebor minis tyrannicis; sed exercebor in mandatis dominicis : non verebor leges inferiores; sed reverebor superiores. Et nota, quod mandata moralia sunt edicta imperialia, publice promulgata, authentice confirmata, pacifice observata : promulgata proculdubio angelico ministerio; confirmata vero dominico magisterio ; observata postremo catholico exercitio. De primo per Psalmistam dicitur [10] : « Tu mandasti; » scilicet mediantibus angelis; « mandata tua custodiri nimis : » ecce angelica promulgatio. De secundo per Prophetam psallitur [11] : « Fidelia mandata ejus, » scilicet Christi Domini et Magistri nostri, « confirmata in sæculum sæculi : » ecce dominica confirmatio. De tertio per ipsum Psalmographum in persona Ecclesiæ catholicæ scribitur [12] : « Servavi mandata tua et testimonia tua : » ecce pacifica conservatio.

Mandata moralia.

Epilogus.

Patet itaque vox Prophetæ, vicem gerentis personæ charitatis munimine roboratæ. *Confundantur,* inquit, *superbi,* quantum ad superbos accusatores; *Quia injuste,* quantum ad injustos judices; *Iniquitatem fecerunt in me,* quantum ad iniquos tortores ; *Ego autem exercebor in mandatis tuis,* quantum ad leges superiores.

VERSICULUS XV.

79. *Convertantur mihi timentes te,* etc. Charitatis (a) vivificantis et fortificantis desiderium in duobus præmissis versibus est expressum; sequitur ædificantis charitatis desiderium, per quadrimembrem versus præsentis seriem exprimendum. Charitatis autem ædificativæ, vel ædificantis charitativæ, desiderium debet esse deformatos informare, informatos reformare, et reformatos sibi conformare. Unde Propheta, quasi persona charitativa, et charitative ædificativa, desiderium suum exprimit per hæc verba : *Convertantur mihi,* etc., quasi dicat : Desiderio desideravi, quod deformati, informati et reformati conformentur mihi. Deformatorum est Deum tanquam judicantem timere; informatorum est

Charitatis ædificativæ desiderium quale.

[1] *Job*, XL, 6. — [2] *Eccli.*, XXVII, 31. — [3] *Malac.*, IV, 1. — [4] *Eccli.*, XX, 8. — [5] *Eccli.*, XIV, 4. — [6] *Levit.*, XIX, 15. — [7] *Amos*, III, 10. — [8] *Sap.*, V, 7. — [9] *Ezech.*, VII, 11. — [10] *Psal.* hoc, 4. — [11] *Psal.* CX, 8. — [12] *Psal.* hoc, 168. — (a) *Edit. Ven.* Charitas.

Deum tanquam testificantem noscere : reformatorum est ad Deum tanquam auctorem se convertere; conformatorum est, ejusdem famulis cohærere.

Articulus primus.

Primus articulus non secundum seriem litteræ, sed secundum ordinem sententiæ denotatur, cum dicitur : *Timentes te.* Timentes hujuscemodi dici possunt, quicumque deformati sunt : quamobrem Deum tanquam judicem pertimescunt. Ita solent timere personæ deliciosæ, desidiosæ et ambitiosæ : quarum primæ sunt per spurcitiam deformatæ; secundæ, per pigritiam; tertiæ, per superbiam. De primo [1] : « Sic faciebatis filiabus Israel : et illæ timentes loquebantur vobis. » Per istas Israel filias convenienter accipimus personas delicatas, spurcitia deformatas, quæ loquuntur timentes, quasi conscientias cauteriatas habentes. De secundo [2] : « Timens abii, et abscondi talentum tuum in terra. » Verba sunt servi desidiosi, pigritia deformati. Servus iste fuit timens, sed temerarie, quia timuit proficere, non timuit deficere; negligentior ad profectum, audacior ad defectum. De tertio [3] : « Adonias timens Salomonem surrexit, et abiit in tabernaculum Domini, » etc. Adonias, qui regnum ambierat, personam ambitiosam superbia deformatam designat : et ideo timens abiit, refugii locum adiit, quia conscientiæ remorsum habuit.

Articulus secundus.

Secundus articulus notatur, cum dicitur : *Et qui noverunt testimonia tua.* Qui sunt isti noscentes testimonia Dei, nisi qui (a) jam informati sunt? quam ob causam Deum non tantum judicantem, sed et testificantem agnoscunt. Sed nota de præfatis noscentibus, quid noverunt, et quid non noverunt : quidam Dei judicantis et testificantis justitiam noverunt, sed misericordiam non noverunt; quidam e contrario misericordiam noverunt, sed justitiam non noverunt; quidam vero, tam justitiam, quam misericordiam Dei judicantis et testificantis, noverunt, sed diem judicii et testimonii non noverunt. Primi ceciderunt in diffidentiam; secundi, in præfidentiam; tertii tenerunt viam mediam, scilicet confidentiam. De primo scribitur a Psalmographo [4] : « Effunde iram tuam in gentes, quæ te non noverunt, et in regna, quæ nomen tuum non invocaverunt. » Isti non cognoverunt, nec invocaverunt misericordiam, et ideo deciderunt in diffidentiam. De secundo [5] : « Justum est apud Deum retribuere retributionem (b) his, qui nos tribulant, » etc., « in flamma ignis dantis vindictam iis, qui non noverunt Deum : » tales non noverunt Dei justitiam, et propter hoc inciderunt in præfidentiam. De tertio [6] : « Qui noverunt eum, ignorant dies illius. » Hi noverunt tam justitiam, quam misericordiam; sed non noverunt diei differentiam, et idcirco perstiterunt per confidentiam.

Articulus tertius.

Tertius articulus prænotatur, cum prædicitur : *Convertantur.* Qui convertentur, nisi qui reformantur? Hæc enim conversio est reformativa expiatio. Unde notandum, quod in hac conversione debet se reformandus convertere au luctum, quo lavandum; ad Dominum, a quo lavandum; ad cor suum, quod lavandum. De primo [7] : « Miseri estote, » scilicet interius, « et lugete, » scilicet exterius; « Risus vester in luctum convertatur : » ecce conversio in luctum, quo lavandum. De secundo [8] : « Reminiscentur et convertentur ad Dominum universi fines terræ, » hoc est sensus terrestris animæ : ecce conversio ad Dominum, a quo lavandum. De tertio [9] : « Qui timet Deum, convertetur ad cor suum : » ecce conversio ad cor, quod lavandum.

Reformandus quo se debeat convertere.

Articulus quartus.

Quartus vero articulus subnotatur, cum subjungitur : *Mihi,* tanquam conformati, seu configurati mihi. Cui mihi? [10] « Sobrie, et juste, et pie viventi in hoc sæculo. » Quomodo? crucem bajulando, Christo famulando, salutem proximi æmulando. De primo [11] : « Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi; » ecce crucis bajulatio, correspondens vitæ sobriæ. De secundo [12] : « Mihi vivere Christus est : » ecce Christi famulatio, conveniens vitæ justæ. De tertio [13] : « Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc, in gentibus evangelizare divitias gratiæ Christi : » ecce fraternæ salutis æmulatio congruens vitæ piæ.

[1] *Dan.*, XIII., 57. — [2] *Matth.*, XXV, 25. — [3] III *Reg.*, I, 50. — [4] *Psal.* LXXVIII, 6. — [5] II *Thess.*, I, 6-8. — [6] *Job*, XXIV, 1. — [7] *Jac.*, IV, 9. — [8] *Psal.* XXI, 28. — [9] *Eccli.*, XXI, 7. — [10] *Tit.*, II, 12. — [11] *Gal.*, VI, 14. — [12] *Philip.*, I, 21. — [13] *Ephes.*, III, 8.

(a) *Edit. Ven.* quia.— (b) *Vulg.* tribulationem.

Epilogus.

Quid ergo propheta desideret, et quomodo desiderium suum reseret, sic apparet : *Timentes te*, scilicet deformati, quorum est Deum judicantem timere ; *Et qui noverunt testimonia tua*, videlicet informati, quorum est eum testificantem noscere ; *Convertantur*, quasi reformati, quorum est ad ipsum auctorem se convertere ; *Mihi*, tanquam conformati, quorum est ejusdem famulis cohærere.

VERSICULUS XVI.

80. *Fiat cor meum immaculatum*, etc. Charitas operans antecessit, quæ dicebatur ædificans ; consequenter charitas sabbatizans accedit, quæ dicitur sanctificans. Nec inconcinne nominatur hoc nomine, quoniam anima, quam charitas talis urit, semper sanctificari esurit, nunquam sibi sancta, sive sanctifica videtur ; imo sua interiora intuens, suas virtutes veretur, inde confundi metuens, unde laudari meretur. Ecce quatuor charitatis sanctificantis effectus, quos hujus versus serie comprehendit Psalmographus. Quæris, quo modo ? Speculando, æmulando, verendo, atque merendo. Speculatur enim conscientiam ; æmulatur munditiam ; veretur justitiam, ne mereatur verecundiam.

Articulus primus.

Conscientia, quam speculatur, innotescit, cum dicit : *Cor meum*, id est, cordis prætorium, seu conscientiæ consistorium. Et nota, quod in corde, vel conscientia, specialiter consideranda sunt tria, scilicet utrum mœrens, utrum pavens, utrum gaudens : hoc est, an mœreat de mali commissione ; an paveat de boni omissione ; an gaudeat de mali remissione, ac boni repromissione. De corde mœrente scribitur [1] : « Dolor meus super dolorem, in me cor meum mœrens ; » et [2] : « Multi gemitus mei, et cor meum mœrens : » quasi dicat : Dolet, gemit homo exterior, mœret homo interior, propter culpæ contagium, quo contaminor ; propter conscientiæ cauterium, quo consignor. De corde pavente legitur [3] : « Erat cor ejus, » scilicet Heli, « pavens pro arca Domini. » Arca fœderis est gratia Salvatoris, quæ servatur per obedientiam, allevatur per inobedientiam, recuperatur per pœnitentiam. De corde gaudente traditur [4] : « Cor gaudens exhilarat faciem. » Plane gaudium conscientiæ super repromissione hereditatis æternæ, non potest sic latere interius in affectu, quin pateat exterius in aspectu.

Articulus secundus.

Munditia, quam æmulatur, elucescit, cum subdit : *Fiat immaculatum*, id est, sanctificatum, vel sanctum. Ecce laudabilis æmulatio : ecce favorabilis postulatio, videlicet cordis mundificatio, sive sanctificatio. Et nota, quod sic debemus æmulari, quod simus immaculati, tanquam divinitus electi, divinitus approbati, in expectatione possessionis pacificæ constituti. Electio pertinet ad prædestinationem ; approbatio ad justificationem ; possessio ad glorificationem. De primo [5] : « Elegit nos in ipso, ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati : » ecce immaculatorum electio. De secundo canitur [6] : « Novit Dominus dies immaculatorum. » Quo modo novit ! Non solum notitia simplicis visionis, qua novit universos, tam justos, quam injustos, sed notitia approbationis, qua novit tantum justos : ecce immaculatorum approbatio. De tertio [7] : « Charissimi, hæc expectantes, satagite immaculati et inviolati ei inveniri in pace : » ecce immaculatorum expectatio. *Notitia simplicis visionis, et approbationis.*

Articulus tertius.

Justitia, quam veretur, clarescit, cum addit : *In justificationibus tuis*. Justificationes istæ, secundum præsentem intentionem Psalmistæ, sunt prædicationes justitiæ, ædificationes Ecclesiæ. Attamen nonnunquam vir justus ingrediens conscientiam, inveniens justitiam, non absurde ipsam veretur, dum illam exutam debitis circumstantiis, indutam negligentiis, et variis involutam concupiscentiis intuetur, ita ut possit cum Isaia dicere [8] : « Quasi pannus menstruatæ universæ justitiæ nostræ. » Hic notandum, quod justificatio habet causam interiorem (*a*), exteriorem, et inferiorem. Interior et superior est gratia divina ; exterior, humana doctrina ; inferior, corporis disciplina. Ad primam spectat animæ suscitatio ; ad secundam, excitatio ; ad tertiam, exercitatio. Suscitatio congruit omnipotenti ; excitatio, corripienti ; exercitatio pœnitenti. De prima justificatione habemus exemplum [9] : *Justificatio.*

[1] *Jerem.*, VIII, 18. — [2] *Thren.*, I, 22. — [3] I *Reg.*, IV, 13. — [4] *Prov.*, XV, 13. — [5] *Ephes.*, I, 4. — [6] *Psal.* XXXVI, 18. — [7] II *Petr.*, III, 14. — [8] *Isa.*, LXIV, 6. — [9] *Psal.* hoc, 93. — (*a*) *Suppl.* et superiorem.

« Non obliviscar, inquit, justificationes tuas, quia in ipsis vivificasti me ; » ecce justificatio interior. De secunda quoque habemus eloquium prophetale [1] : « Viam justificationum tuarum instrue me : » ecce justificatio exterior. De tertia denique habemus testimonium Psalmodiæ [2] : « Exercebor in justificationibus tuis : » ecce justificatio exterior.

Articulus quartus.

Verecundia, qua (*a*) meretur ne vereatur (*b*), enitescit, cum adjicit : *Ut non confundar*, id est, confundi merear. Sed quomodo justus pro injustitia confundetur, quia justitiæ confusio non debetur ? Nota, quod confundi potest justitia propter tria : quia non vera, non pura, non viva. Prima meretur confusionem, propter indiscretionem ; secunda, propter indevotionem ; tertia, propter imperfectionem. Prima confusio notatur [3] : « Confundantur vehementer, quia non intellexerunt opprobrium sempiternum. » Illi quidem non intelligunt opprobrium sempiternum, qui per erroneum conscientiæ judicium accipiunt pro virtute vitium, cui debetur opprobrium sempiternum, sicut patet in zelo infidelium fideles persequentium, de quibus indiscrete zelantibus legimus [4] : « Videant et confundantur zelantes populi. » Secunda confusio notatur [5] : « Confundetur sol, cum regnaverit Dominus exercituum. » Sicut enim sol naturalis confunditur propter obnubilationem levium vaporum, ita sol moralis, scilicet justitia, propter obscurationem venialium peccatorum. Tertia confusio annotatur [6] : « Confundetur, inquit, Israel in voluntate sua. » Plane confunditur Israel in sua voluntate, quando rationabilis anima confunditur in suæ voluntatis informitate. Etsi enim sit formata virtute politica, scilicet æquitate, non tamen est formata virtute theologica, videlicet charitate, quæ est virtutum forma et perfectio, in quantum meritorie.

Justitia propter tria confundi potest.

Similitudo pulchra.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam persona charitate sanctificante succensa : *Cor meum*, quantum ad conscientiam, quam speculatur ; *Fiat immaculatum*, quantum ad munditiam, quam æmulatur ; *In justificationibus tuis*, quantum ad justitiam, quam veretur ; *Ut non confundar*, quantum ad verecundiam, qua meretur ne vereatur (*c*), si verum est quod veretur.

CAPITULUM SEXTUM.

VERSICULUS PRIMUS.

81. *Defecit in salutare tuum anima mea*, etc. Ecce sextum capitulum præsentans sextum ferculum. In præcedenti namque capitulo præsentata fuit bonitatis transmissio ; in præsenti vero præsentatur defectionis dimissio. Et quoniam transmissio bonitatis, est collatio sanitatis ; dimissio defectionis, est ablatio infirmitatis ; patet ordinis ratio : nam propter illam transmissionem appetitur illa dimissio, sive propter illam collationem hæc ablatio. Capitulum præsens distinguitur distinctione bimembri, quia duo possunt circa defectionem notari, scilicet causa deficiens, et causa reficiens : causa quidem deficiens est humana pronitas, quam declarat octonarius primus ; causa reficiens est divina bonitas, quam declarat secundus. Et quoniam humana pronitas incurvat animam, sed divina bonitas erigit per doctrinam, inde est quod primus octonarius inchoatur per Caph litteram, quæ interpretatur incurvata ; secundus per Lamed, quæ interpretatur doctrina. Octonarius primus est in duos quaternarios distinguendus. Primus quaternarius ostendit, quod pronitas humana est causa defectiva ; secundus ostendit, quod pronitas ipsa non est refectiva. Quod autem pronitas memorata sit causa defectiva, notificat Propheta per quatuor incitamenta, totidem versibus subnotata : quorum primum est spei debilitas, secundum fidei exilitas, tertium amoris inanitas, quartum laboris diuturnitas. Primus versus primum explicat incitamentum, explicando spei defectum, objectum, subjectum, ac defectivum effectum : quorum primum est vituperabile, secundum desiderabile, tertium miserabile, quartum irremunerabile.

Caph.

Lamed.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur : *Defecit*. Ecce spei defectus, non immerito vituperandus. Defectus iste incitatur in diversis diversimode : in quibusdam ab irascibili ; in quibusdam a concupiscibili ; in quibusdam a rationabili. Primi sunt impatientes ; secundi, incontinentes ; ter-

[1] *Psal.* hoc, 27. — [2] Ibid., 23. — [3] *Jerem.*, XX, 11. — [4] *Isa.*, XXVI, 11. — [5] *Isa.*, XXIV, 23. — [6] *Os.*, X, 6.

(*a*) *Cat. edit.* quam. — (*b*) *Item* ut veretur. — (*c*) *Item* quam meretur, *nec habent* ne vereatur.

tii, insipientes. Impatientium defectio designatur [1] : « A fortitudine manus tuæ ego defeci in increpationibus, » etc. Hoc accidit, cum divinitus increpatus, in tantam impatientiam incidit, quod de increpantis miseratione diffidit. Incontinentium defectio denotatur [2] : « In die illa deficient virgines pulchræ et adolescentes in siti. » Hoc evenit illis, qui propter sitim voluptatis carnalis, abjiciunt spem aureolæ virginalis. Insipientium defectio figuratur; talibus enim ait Scriptura sub Babylonis figura [3] : « Defecisti in multitudine consiliorum : stent et salvent te augures cœli, qui contemplabantur sidera, et supputabant menses, ut ex eis annuntiarent ventura tibi. » Hoc contingit illis, qui confidentes de mundana sapientia, diffidentes sunt de divina.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subjicitur : *In salutare tuum.* Ecce spei objectum. Quale objectum? Plane postulandum, præstolandum, speculandum. Quomodo ? Proculdubio postulandum cum desiderio, præstolandum cum silentio, speculandum cum gaudio. De primo scribitur a Psalmographo [4] : « Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis : » ecce desiderium postulantis. De secundo [5] : « Bonum est præstolari cum silentio salutare Dei : » ecce silentium præstolantis. De tertio cantatur in Psalterio [6] : « Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri. Jubilate Deo, omnis terra : » ecce gaudium speculantis.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, adjicitur : *Anima mea.* Ecce subjectum spei generale, sed miserabile, quia defecit a spei fortitudine in tentationis certamine, et præcipue in tentatione tristitiæ, incontinentiæ, atque mundanæ sapientiæ. In primo miserabiliter vincitur anima contristata; in secundo, anima conglutinata; in tertio, anima saturata. De primo, ubi dixit Jezabel (*a*) ad Achab regem Israel [7] : « Quid est hoc, unde contristata est anima tua? » ecce anima contristata, et spei strenuitate privata. De secundo, ubi scribitur de Sichem, qui oppressit Dinam virginem [8] : « Conglutinata est anima ejus cum ea : » ecce anima conglutinata, et spei sublimitate nudata. De tertio [9] : « Anima saturata calcabit favum; » talis est anima sapientia sæculari imbuta, et spe sapientiæ salutaris exuta : ecce anima saturata, et spei securitate fraudata.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superadjicitur; *Et in verbum tuum supersperavi.* Verbum Salvatoris est verbum salutis; nec tantum salutis, sed et virtutis, quia nulli concedit salutem, nisi cui præconcesserit virtutem. In hunc modum supersperat, quantum ad propositum spectat, id est, supervacue sperat, quicumque sperat salutem præter gratiam et virtutem. Unde talis actus est defectivus, non provectivus, nec salutis acquisitivus. Et nota, quod est supersperatio tripartita, videlicet affectiva, effectiva, et defectiva : quarum prima provenit ex virtutis affectu; secunda, ex virtutis effectu; tertia, ex virtutis defectu. Prima patuit per illum versiculum præcedentem [10] : « Qui timent te, videbunt me, et lætabuntur, quia in verba tua supersperavi; » ubi Propheta ante supersperationis actum, præallegat illuminationis affectum, sicut ibidem plenius est expressum. Secunda patebit per illum versiculum subsequentem [11] : « Adjutor et susceptor meus es tu, et in verbum tuum supersperavi; » ubi Psalmista ante actum prædictum præassignat pœnitentiæ fructum, sicut ibidem est clarius declarandum. Tertia patens est per præsentem versum, ubi Psalmographus, ante actum præfatum, præmemorat spei suæ defectum.

Epilogus.

Loquens ergo Propheta loco personæ humilis, defectum spei suæ humiliter recolentis, et coram Deo flebiliter confitentis, ait : ***Defecit***, quantum ad vituperabilem spei defectum; ***In salutare tuum***, quod voluit; ***Anima mea***, quæ inanis et vacua fuit; ***Et in verbum tuum***, concedens salutem præhabenti gratiam et virtutem; *Supersperavi*, sive vacue speravi, quia super animam inanem et vacuam spem fundavi.

VERSICULUS II.

82. *Defecerunt oculi mei*, etc. Primum defec-

[1] *Psal.* XXXVIII, 12. — [2] *Amos*, VIII, 13. — [3] *Isa.* XLVII, 13. — [4] *Psal.* LXXXIV, 8. — [5] *Thren.*, III, 26. — [6] *Psal.* XCVII, 3, 4. — [7] III *Reg.*, XXI, 5. — [8] *Gen.*, XXXIV, 3. — [9] *Prov.*, XXVII, 7. — [10] *Psal.* hoc, 74. — [11] Ibid., 114.

(*a*) *Cæt. edit.* Hiesabel, *et sic deinceps.*

tus incitamentum, scilicet spei debilitatem expressit versus præcedens; secundum incitamentum, videlicet fidei exilitatem exprimit versus præsens, in quo Propheta sub pœnitentis figura vel forma exprimit et expromit quo modo credidit, quo credidit, quid credidit, propter quid credidit : hoc est, actum difficilem, intellectum disparilem, materiam umbratilem, notitiam desiderabilem.

Articulus primus.

Primum prænotavit, cum ait : *Defecerunt* : ecce defectum circa credendi effectum. Defectus est facilis, quoniam effectus difficilis. Facilitas defectus manifestat difficultatem effectus. Et notandum, quod circa credendi effectum faciliter deficiunt, quos mundanæ, carnales, et diabolicæ tentationes vehementer afficiunt. Mundus quidem afficit per timorem; caro, per dolorem; diabolus, per pudorem. Prima defectio prohibetur [1] : « Fratres, nolite deficere benefacientes in Domino Jesu Christo. » Proculdubio benefaciunt, et benefaciendo fidem suam patefaciunt, qui ministros Christi recipiunt, et receptos reficiunt; a quo præ timore mundano plerique deficiunt. Secunda defectio inhibetur [2] : « Disciplinam Domini, fili mi, ne abjicias; nec deficias, cum ab eo corriperis. » Nulli dubium, quin a divina disciplina deficiat, si quis propter carnis dolorem Christi fidem rejiciat. Tertia defectio cohibetur, ubi dicitur ab Apostolo [3] : « Peto, ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra. » Hic petit Apostolus, ne fideles in fide deficiant, si doctorem fidei tribulari conspiciant; nec id pudoris deputent, sed honori.

Articulus secundus.

Secundum subnotavit, cum subdidit : *Oculi mei.* Hi sunt oculi rationis, qui se habent ad credibilis excellentiam veritatis [4], sicut oculi vespertilionis ad solaris eminentiam claritatis : ecce magna cognoscibilis et cognocentis disparilitas, et ideo magna cognitionis exilitas. Et notandum, quod isti rationales oculi dicuntur humiliati, illuminati, beati; quoniam humiliantur quantum ad naturale judicium, illuminantur quantum ad supernaturale judicium, et beatificantur quantum ad æternale præmium.

Oculi rationales.

De primo [5] : « Oculi sublimis (*a*) hominis humiliati sunt : » ecce oculi humiliati judicio naturali. De secundo [6] : « Pater gloriæ det vobis spiritum sapientiæ et revelationis in agnitionem ejus, illuminatos oculos cordis vestri : » ecce oculi illuminati judicio (*b*) supernaturali. De tertio [7] : « Beati oculi, qui vident quæ vos videtis : » ecce oculi beati præmio æternali.

Articulus tertius.

Tertium annotavit, cum addidit : *In eloquium tuum.* Istud Dei eloquium est fidei mysterium. Eloquium audienti creditur, ut ab audiente credatur, et fidei mysteria sint nobis credita, et a nobis credita, juxta illud verbum Apostoli [8] : « Credita sunt illis eloquia Dei. » et nota circa Dei eloquia, quod ea legimus in Scriptura fluentia, stillantia, imbuentia : quæ sunt tribus personis divinis congruentia, in quantum realiter indistantia, sed originaliter distantia, sicut patet in rore fluente, fluendo stillante, fluendo et stillando aerem imbuente. Patri namque convenit fluere; Filio, stillare; Spiritui sancto, imbuere. Enimvero sicut ex Patre Filius, et non e converso, sic ex actu fluendi actus stillandi, et non e converso. Et sicut ex Patre et Filio Spiritus sanctus, sic ex fluendi et stillandi actibus procedit imbuendi actus. De primo per Moysen dicitur [9] : « Fluat ut ros eloquium meum : » ecce eloquium fluens. De secundo per Job asseritur [10] : « Super illos stillabat eloquium meum : » ecce eloquium stillans. De tertio per Sapientem scribitur [11] : « Ipse tanquam imbres mittet eloquia sapientiæ suæ : » imber autem ab imbuendo dicitur : ecce eloquium imbuens. Ecce nonnulla consonantia inter Dei eloquia et fidei mysteria, in quantum divinis personis respondentia.

Eloquia Dei.

Articulus quartus.

Quartum denotavit, cum dixit : *Dicentes : Quando consolaberis me?* Ista consolatio est fidei remuneratio, cujus dilatio est fidelis animæ desolatio. Et nota quod specialiter ista consolatoria retributio, seu retributoria consolatio, est entitatis, veritatis, et bonitatis divinæ contemplatio. Entitas suam speciem demonstrabit; veritas suam faciem illustrabit; bonitas suam requiem ministrabit. De primo [12] : « Ego, ego

[1] II *Thess.*, III, 13. — [2] *Prov.*, III, 11. — [3] *Ephes.*, III, 13. — [4] Arist., *Metaph*, lib. II. — [5] *Isa.*, II, 11. — [6] *Ephes.*, I, 18. — [7] *Luc.*, X, 23. — [8] *Rom.*, III, 2. — [9] *Deut.*, XXXII, 2. — [10] *Job*, XXIX, 22. — [11] *Eccli.*, XXXIX, 9. — [12] *Isa.*, LI, 12.

(*a*) *Vulg.* sublimes. — (*b*) *Cæt. edit.* indicio.

ipse consolabor vos : » ecce consolatoria demonstratio speciei. De secundo [1] : « Consolabitur Dominus Sion , » id est, animam speculativam : ecce consolatoria illustratio faciei. De tertio [2] : « Consolabor eos , et lætificabo a dolore suo : » ecce consolatoria ministratio requiei. Simul autem de omnibus legimus [3] : « Ego consolabor vos , » quantum ad primum; « in Hierusalem , » id est, visione pacis ; « et (a) consolabimini , et videbitis , » quantum ad secundum ; « et gaudebit cor vestrum ,» quantum ad tertium.

Epilogus.

Ait ergo Propheta , seu potius fidelis anima super fidei suæ exilitate compuncta, voce prophetica : *Defecerunt*, ostendendo actum difficilem, quo credidit ; *Oculi mei*, ostendendo intellectum disparilem , cujus conceptu et consensu credidit ; *In eloquium tuum*, ostendendo materiam umbratilem, quam credidit ; *Dicentes : Quando consolaberis me?* ostendendo notitiam desiderabilem, propter quam credidit.

VERSICULUS III.

83. *Quia factus sum sicut uter in pruina*, etc. Insinuatis superius incitamentis duobus , quæ sunt spei debilitas, et fidei exilitas ; hic insinuatur tertium , quod est amoris inanitas : ubi Propheta , tanquam persona amore illicito irretita , et amore gratuito inanita , et custodiens tamen secundum exteriorem hominem justitiæ viam duram , sicut vitula docta diligere trituram , sui inanitatem amoris in amaritudine cordis recogitat, et recitat in his verbis : *Quia factus sum*, etc.; ac si loqueretur apertius : Reus sum dicti reatus , quoniam inclinatus, inquinatus, conglutinatus interius, sed disciplinatus exterius : inclinatus quidem per cogitationem ; inquinatus per delectationem : conglutinatus per consensionem ; sed disciplinatus per morum exteriorum compositionem.

Articulus primus.

Quantum ad primum , dicitur : *Quia factus sum*. Per quem actum ? Per interiorem cogitatum , inclinantem animam ad peccatum. Hic notari potest, qualis factus est, cui talis cogitatus inest. Factus est enim jumento similis , inutilis, atque abominabilis ; quia non cogitavit imaginem inditam, nec similitudinem additam, sed turpitudinem prohibitam. De primo per Psalmistam dicitur [4] : « Homo, cum in honore esset , non intellexit; comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis; » ac si diceretur aperte : Homo , qui non cogitavit honorem imaginis divinæ, comparavit horrorem similitudinis jumentinæ. De secundo per Prophetam psallitur [5] : « Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt; » quasi dicat : Omnes peccatores declinaverunt, deserendo divinam similitudinem; simul inutiles facti sunt, demerendo divinam beatitudinem. De tertio scribitur [6] : « Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt ; » quasi dicat : Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ cogitantes affectaverunt. Nam qui cogitat abominabilia, et affectat, maculatur ab iis quæ speculatur ; qui vero cogitat, sed non affectat, non maculatur ab iis quæ speculatur.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subditur ; *Sicut uter*. Quæris qualiter ? Delectando bestialiter : uter quippe conficitur de corio animalis. Quid itaque per utrem rectius intelligitur, quam delectatio bestialis? Indubitanter ergo factus est sicut uter; quia cogitando, delectatus est bestialiter. Sed nota , quod legimus in Scripturis tres circumstantias utris, per quas intelligimus tres differentias delectationis. Legimus enim utrem aquæ, utrem vini, utrem lactis : primum quidem in potu parvuli Ismaelis; secundum in consensu improvido Israelis; tertium in occubitu Sisaræ principis infidelis. Unde per primum intelligitur delectatio illa, quæ consistit in sensualitate sola; per secundum illa, quæ existit in voluntate indeliberata ; per tertium illa, quæ persistit in voluntate deliberata. Prima delectatio est venialis, quia constat in parte animæ irrationali, irrationaliter operante; secunda quoque venialis, quoniam extat in parte rationali non rationaliter operante ; tertia vero mortalis, quia perstat in parte rationali rationaliter operante, sive deliberante, seu ratiocinante. De primo [7] : « Videns, » scilicet Agar, « puteum aquæ, abiit et implevit utrem, deditque puero bibere, » scilicet Ismaeli : ecce uter aquæ in potu parvuli Ismaelis. De secundo [8] : « Utres vini

Utris circumstantiæ tres.

[1] *Zach.*, I, 17. — [2] *Jerem.*, XXXI, 13. — [3] *Isa.*, LXVI, 13. — [4] *Psal.* XLVIII, 13, 21. — [5] *Psal.* XIII, 3. — [6] *Ose.*, IX, 10. — [7] *Gen.*, XXI, 19. — [8] *Jos.*, IX, 13.

(a) Vulg. non habet et

novos implevimus; nunc rupti sunt, et soluti, » etc., dictum est a Gabaonitis pacem fallacem ineuntibus cum Israelitis; ecce uter vini in consensu improvido Israelis. De tertio [1]: « Jahel (a) aperuit utrem lactis, et dedit ei bibere, » scilicet Sisaræ : ecce uter lactis in occubitu Sisaræ, principis infidelis.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, additur : *In pruina.* Quid sibi vult hæc pruina? Hæc impressio et compressio matutina. Cæterum nulli dubium, quin pruina sit prioris qualitatis, et quantitatis ruina : nam priorem caliditatem eliminat, et quantitatem conglutinat : sicut in utre videmus sensibiliter, et in mentis affectu intelligibiliter, cum præcedit vitiosa cogitatio, et delectatio, et accedit pruinosa et ruinosa consensio, per quam ab ipso eliminatur amor Dei, et ipse sibi conglutinatur per nimium amorem sui. Quid igitur uter in pruina, nisi mens humana delectando inquinata, et consentiendo sibi conglutinata? Sed nota, quod est triplex pruina, utpote pruina culpæ, pœnitentiæ, sapientiæ : prima necat; secunda sanat; tertia delectat. De prima scribitur [2]: « Et occidit moros eorum in pruina. » Quid per moros, scilicet corpora animata (b) insensibilia, convenientius intelligimus, quam mortalium animas insensatas? De secunda [3]: « Qui timent pruinam, irruet super eos nix; » quasi dicat : Qui timent pœnitentiam temporalem, invenient pœnam æternalem. De tertia, ubi dicitur de manna, quæ fuit esca sapida [4], quod « apparuit in solitudine in similitudinem pruinæ; » quid autem similius escæ corporali sapidæ, quam esca spiritualis sapientiæ?

Pruina quid.

Pruina triplex.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum superadditur : *Justificationes tuas non sum oblitus,* videlicet secundum exteriorem hominem, qui (c) priorem conservat consuetudinem, tanquam talibus deditus, talibus eruditus. Et nota, quod taliter dispositus, dici potest specialiter talium non oblitus, bonum operando, malum tolerando, verum asseverando, si fuerit magnanimiter operans, æquanimiter tolerans, fideliter asseverans. De primo scribitur inferius [5]: « Quære servum tuum, quia mandata tua non sum oblitus : » in quo boni operatio. De secundo alius ait [6]: « Hæc omnia venerunt super nos, nec obliti sumus te : » in quo mali toleratio. De tertio ibidem psallimus (d) [7]: « Si obliti sumus nomen Dei nostri, » quasi dicat : Non sumus obliti; in quo veri asseveratio.

Epilogus.

Ex his potest clarescere mens Prophetæ loquentis in persona pœnitentis, amoris inanitatem taliter confitentis : *Factus sum,* quasi cogitatione inclinatus; *Sicut uter,* quasi delectatione inquinatus; *In pruina,* quasi consensione conglutinatus; *Justificationes tuas non sum oblitus,* quasi exteriori opere disciplinatus.

VERSICULUS IV.

84. *Quot sunt dies servi tui,* etc. Non solum spei debilitas, fidei exilitas, et amoris inanitas, tribus insinuatæ versibus, sunt incitamenta defectus; sed etiam laboris diuturnitas, quam insinuat iste quartus. Hæc autem laboriosa longiturnitas, seu longiturna laboriositas consistit in protelatione servitutis, et dilatione salutis. Quæris, quare? Quia difficile militare, sed desiderabile triumphare : ex prædictis quatuor membris patet versus istius sectio quadrimembris.

Articulus primus.

Protelatio prætenditur in hoc membro : *Quot sunt dies!* Nimis prolixi videntur dies, quia laboriosi et difficiles propter quotidianam pugnam inter vitia et virtutes. Et nota, quod dies isti universi et singuli possunt dici dies ruinæ, angustiæ, vindictæ. Namque dies ruinæ, est dies culpæ, qua virtutes vincuntur; dies angustiæ, est dies pœnitentiæ, qua virtutes eriguntur; dies vindictæ, est dies justitiæ, qua vitia revincuntur. De primo dicitur [8]: « Viri bellatores tui, qui erant in te, cum universa multitudine tua, quæ est in medio tui, cadent in corde maris in die ruinæ tuæ; » quasi dicat : Habitus gratuiti, et omnes actus meritorii peribunt in tempore lapsus tui : ita dicitur Tyro, id est, cuilibet forti viro : *Tyrus* enim interpretatur fortitudo. De secundo in *Abdia* scribitur [9]: « Non magnificabis os tuum in die angustiæ, » id est, pœnitentiæ : ita dicitur Edom, qui interpretatur fulvus, sanguineus, vel terrenus, et typum gerit concupiscentiæ tripartitæ. De tertio [10]: « Zelus, et furor

Tyrus.

Edom.

[1] *Judic.*, IV, 19. — [2] *Psal.* LXXVII, 47. — [3] *Job*, VI, 16. — [4] *Exod.*, XVI, 14. — [5] *Psal.* hoc, 176. — [6] *Psal.* XLIII, 18. — [7] Ibid., 21. — [8] *Ezech.*, XXVII, 27. — [9] *Abd.*, I, 12. — [10] *Prov.*, VI, 34.

(a) *Cæt. edit* Jael, *et sic deinceps.* — (b) *Leg.* inanimata. — (c) *Item* quæ. — (d) *Leg.* Psalmus

viri non parcet in die vindictæ, nec acquiescet cujusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima: » ita potest dici de sponso Ecclesiæ, zelatore justitiæ, qui nulli parcit in vitiorum correptione, nec est acceptor precis, vel pretii, vel personæ.

Articulus secundus.

Servitus protelata subtenditur in hoc membro: *Servi tui*. Servum se dicit, sed dolens, tanquam subjectus vanitati non volens, et a servitute corruptionis liberari volens, non valens. Sed nota, quod servi solent dici servitute triplici, scilicet servitute naturæ, servitute fortunæ, servitute obedientiæ. Prima servitus est principium demerendi; secunda, nec merendi, nec demerendi; tertia, tam merendi, quam demerendi. De servis naturæ competenter exponitur, quod proponitur [1]: « Hodie increverunt servi, qui fugiunt dominos suos: » quasi dicat: Hodie increverunt servi per naturæ corruptæ propagationem, qui fugiunt per ejus naturæ inclinationem dominos suos, scilicet appetitus intellectivos, et sequuntur sensitivos. De servis fortunæ intelligitur, quod legitur [2]: « Quicumque sunt sub jugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur. » De servis obedientiæ dictum dignoscitur, quod dicitur [3]: « Servi estis ejus cui obeditis, sive peccati ad mortem, sive obeditionis ad justitiam.

Servi triplici servitute dicuntur

Articulus tertius.

Dilatio attenditur in hoc membro: *Quando*. Hæc enim interrogatio, molestæ prorogationis est insinuatio. Et nota, quod prorogationis seu dilationis molestia attenditur quantum ad tria: quia differtur præmium corporale, præmium animæ substantiale, et præmium ipsius accidentale. Primum spectat ad corporis reformationem; secundum, ad Creatoris contemplationem; tertium, ad inimicorum vindicationem, et amicorum lætificationem. De primo per Prophetam dicitur ex persona Salvatoris, vel cujuslibet ejus testis, restitutionem animæ postulantis [4]: « Domine, quando respicies? restitue animam meam a malignitate eorum: » hæc interrogatio notat prorogationem, quantum ad corporis reformationem. De secundo per Psalmographum canitur [5]: « Quando veniam et apparebo ante faciem Dei? » hæc interrogatio notat prorogationem, quantum ad Creatoris contemplationem. De tertio scribitur [6]: « Dic nobis quando hæc omnia incipient consummari? ecce duplex interrogatio, duplicem notans prorogationem: scilicet, quantum ad inimicorum vindicationem, et amicorum lætificationem.

Articulus quartus.

Salus dilata intenditur in hoc membro: *Facies de persequentibus me judicium*. Qualiter persequentibus? numquid solum initialiter? Non solum initialiter, sed et finaliter. Sunt namque plerique initialiter persequentes, et finaliter subsequentes; sicut Paulus fuit initialiter Stephanum persequens, sed finaliter subsequens. Tales non reputantur simpliciter persequentes; sed qui semper actualiter, vel affectualiter persequentes, sicut (a) finaliter impœnitentes. Et nota, quod de talibus persequentibus facit Dominus judicium, ipsis viventibus, morientibus, resurgentibus: quoniam ante mortem facit judicium auditum; in morte facit judicium cognitum; post mortem facit judicium conscriptum. De primo dicitur a Psalmographo [7]: « De cœlo auditum fecisti judicium: » ecce judicium auditum, sed a terrenis oblivioni traditum: ideo subditur: « Terra tremuit, et quievit. » De secundo psallitur a Propheta [8]: « Cognovi, quia fecit (b) Dominus judicium inopis, et vindictam pauperum; » ita potest dicere pauperum persecutor in morte: ecce judicium cognitum. De tertio subditur in eadem scriptura, mentione facta de regibus et nobilibus pauperum persecutoribus [9]: « Ut faciat in eis judicium conscriptum, tanquam irretractabiliter confirmatum: unde dicitur conscriptum, tanquam Deo scribente, et sanctis subscribentibus, pariter sit perscriptum: ecce judicium conscriptum.

Epilogus.

Liquet itaque vox Psalmistæ, tanquam loquentis loco personæ justæ, sed longiturnis laboribus fatigatæ: *Quot sunt dies*, in quo protelatio difficilis; *Servi tui*, in quo servitus militantis; *Quando*, in quo dilatio rei desiderabilis; *Facies de persequentibus me judicium*, in quo salus feliciter triumphantis.

[1] I *Reg.*, XXV, 10. — [2] I *Tim.*, VI, 1. — [3] *Rom.*, VI, 16. — [4] *Psal.* XXXIV, 17. — [5] *Psal.* XLI, 3. — [6] *Marc.*, XIII, 4. — [7] *Psal.* LXXV, 9, 10. — [8] *Psal.* CXXXIX, 13.— [9] *Psal.* CXLIX, 9. (a) *Leg.* sunt.— (b) *Vulg.* faciet.

VERSICULUS V.

85. *Narraverunt mihi iniqui fabulationes*, etc. Præcedens quaternarius erudivit, quod pronitas humana causa sit defectiva; præsens quaternarius erudit, quod ipsa nequaquam sit defectuum refectiva : ubi namque pronitas respectu mali, ibi difficultas respectu boni. Quamobrem anima quanto proclivior ad malum, tanto difficilior est ad bonum; et sicut habebat pronitas quatuor incitamenta, totidem versibus præcedentibus prænotata, sic habet difficultas quatuor irritamenta, totidem versibus subsequentibus subnotata, videlicet fabulationes judaicas, cavillationes hæreticas, stimulationes extrinsecas, et titillationes intrinsecas. Primus versus ad fabulationes pertinet; unde quatuor ipsarum conditiones continet, scilicet compositionem, propositionem, suppositionem, et oppositionem : iniquitas has componit; falsitas proponit; vanitas supponit; sed veritas se opponit.

Fabulationum conditiones.

Articulus primus.

Compositio denotatur ibi : *Iniqui*; quia revera non mediocriter iniqui sunt, qui tam iniquas fabulationes componunt, quibus fidelium affectiones delectare, et delectando depravare disponunt. Et nota, quod compositores hujusmodi sunt iniqui iniquitate triplici : tum quia falsitatem fabricando, et veritatem perdendo, perditionem mercantur; tum quia Christo adversantur; tum quia contra sanguinem suum christianum insidiantur. Prima iniquitas est contra ipsos; secunda, contra Deum; tertia, contra proximos. De primo [1] : « Numquid non perditio est iniquo? » ecce iniqui perditio. De secundo, ubi Scriptura dicit sub Christi figura [2] : « Adversarius meus, quasi iniquus : » ecce iniqui adversatio. De tertio [3] : « In insidiis suis capientur iniqui : » ecce iniquorum contra sanguinem suum insidiatio. Unde dicitur [4] : « Ipsi contra sanguinem suum insidiantur.

Articulus secundus.

Propositio denotatur ibi : *Narraverunt*, quasi dicat : Quæ malitiose composuerant, malitiose proposuerunt : de malo cordis thesauro malum protulerunt. Et nota, quod narratores hujuscemodi non narraverunt misericordiam et veritatem, sed miseriam et vanitatem, et incredibilem falsitatem. Prima narratio sana; secunda vana; tertia est profana. De primo dicitur [5] : « Numquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuam, et veritatem tuam in perditione? » quasi dicat : Numquid aliquis sepulchro dealbato similis, erit testis idoneus pietatis, aut perditus (a) veritatis? De secundo [6] : « Labia imprudentium stulta narrabunt : » ecce miseria, quantum ad narrationis originem; et vanitas, quantum ad finem. De tertio [7] : « Opus factum est in diebus nostris, quod nullus credet, cum narrabitur : » ecce narratio incredibilis falsitatis.

Articulus tertius.

Suppositio designatur ibi : *Fabulationes*. Si quæris, quales fabulationes narrant isti fabulatores? audi quid glossa dicat : « Quasi cujusdam fabulæ nænias narrant. » Si quæris, qualis fabulæ? proculdubio ineptæ, insanæ, indoctæ, et ideo devitandæ, increpandæ, non sectandæ. De primo [8] : « Ineptas et aniles fabulas devita : » ecce fabulam ineptam, et ideo devitandam. De secundo [9] : « Increpa illos dure, ut sani sint in fide, non intendentes judaicis fabulis, » quasi non sanis : ecce fabulam insanam, et ideo increpandam. De tertio [10] : « Non indoctas fabulas secuti, notam fecimus vobis Domini nostri Jesu Christi virtutem : » ecce fabulam indoctam, et ideo non sectandam : unde qui fabulationes, seu fabularum narrationes vanas tanquam veras supponit, non verus, sed vanus existit.

Articulus quartus.

Oppositio declaratur ibi : *Sed non ut lex tua* : ecce lex veritatis opposita fabulis falsitatis. Et nota, quod lex divina est fabulis judaicis opposita præcipue propter tria; quoniam illæ variantur, insidiantur, malum machinantur; ista nunquam variatur, cum ipsa sit veritas; nunquam insidiatur, cum ipsa sit claritas; nunquam malum machinatur, cum ipsa sit bonitas. De primo per Prophetam psallit [11] : « Justitia tua, justitia in æternum, et lex tua veritas : » ecce lex tua (b) veritas. De secundo per Salomonem scribitur [12] : « Mandatum lucerna est, et lex lux : » ecce lex claritas. De tertio per Psalmistam canitur [13] : « Bonum mihi lex oris tui : » ecce lex bonitas.

[1] *Job*, XXXI, 3. — [2] *Job*, XXVII, 7. — [3] *Prov.*, XI, 6. — [4] *Prov.*, I, 18. — [5] *Psal.* LXXXVII, 12. — [6] *Eccli.*, XXI, 28. — [7] *Habac.*, II, 5. — [8] I *Tim.*, IV, 7. — [9] *Tit.*, I, 14. — [10] II *Petr.*, I, 16. — [11] *Psal.* hoc, 142. — [12] *Prov.*, VI, 23. — [13] *Psal.* hoc, 72.

(a) *Leg.* peritus. — (b) *Del.* tua.

Epilogus.

Loquens ergo Propheta tanquam pœnitens, irritamentum exprimens difficultatis ad bonitatem, scilicet judaicam fabulositatem, ait : *Iniqui*, in quo notatur iniquitas quæ componit; *Narraverunt*, in quo connotatur falsitas quæ proponit; *Fabulationes*, in quo denotatur vanitas quæ supponit; *Sed non ut lex tua*, in quo subnotatur veritas, quæ fabulationibus se opponit.

VERSICULUS VI.

86. *Omnia mandata tua veritas*, etc. Versus præambulus versabatur circa fabulationes judaicas; versus iste versatur circa cavillationes hæreticas. In cujus serie enucleantur aperte mandatorum universitas, universorum veritas, persecutorum temeritas, et professorum sinceritas : universitas est difformis; sed veritas est conformis : temeritas est deformis; sed sinceritas est deiformis.

Articulus primus.

Mandatorum universitas explicatur, cum dicitur : *Omnia mandata tua*. Quorum nonnulla sunt ab hæreticis impugnata : nec sine causa dicuntur mandata tua, quasi tuæ visioni, tentioni, et fruitioni promerendæ et capessendæ congrua : et ideo credenda, eligenda, diligenda. De primo [1] : « Mandatis tuis credidi : » ecce credere congruum visioni. De secundo Propheta [2] : « Mandata tua elegi : » ecce eligere congruum tentioni. De tertio prophetica psalmodia [3] : « Mandata tua dilexi : » ecce diligere congruum fruitioni.

Mandata Dei.

Articulus secundus.

Universorum veritas eructatur, cum subditur : *Veritas*. Nam mandata prædicta, quæ disjungit varietas, conjungit veritas : quæ namque dictat veritas, non possunt non esse veritas. Si forte dubitas quomodo mandata sint veritas, cum in illis, nec veritas videtur esse, nec falsitas; hæc dubitatio citius solvitur, si mandatorum significatio plenius aperitur. Nam revera nihil aliud sunt mandata, quam jura divina manui data, vel effectui commendata, de quibus nulla dubietas, quin ipsa sint veritas : verbi causa, non furandum, non mœchandum, non necandum, et similia, sunt divina jura, quæ nullus hæsitat esse vera; quæ manui dantur, vel effectui commendantur, cum per legislatorem mandatur [4] : « Non furaberis, non mœchaberis, non necabis. » Quocirca, si non dubitas quin jura manui data sint veritas, frustra dubitas an mandata sint veritas. Et nota, quod hæc veritas divinitus eruditur, ab infidelibus oditur, a fidelibus custoditur. Quæris, quo modo? Eruditur immittendo; oditur omittendo, custoditur ore et opere confitendo. De primo [5] : « Spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem : » ecce eruditio immittentis. De secundo [6] : « Lingua fallax non amat veritatem : » ecce odium obnitentis. De tertio [7] : « Ingrediatur gens justa, custodiens veritatem : » ecce custodia confitentis.

Mandata quid.

Articulus tertius.

Persecutorum temeritas enarratur, cum additur : *Iniqui persecuti sunt me*. Tales iniqui sunt satellites hostis antiqui, et specialiter hæretici fidelium inimici, famulos Dei et articulos fidei creberrime persecuti. Hic potest notari, quod hæretici leguntur catholicos tripliciter persecuti, scilicet quoad doctrinam, quoad gratiam, quoad vitam; quoniam aut doctrinam auferunt, aut perfidiam proferunt, aut pœnam inferunt. Prima persecutio denotatur, dicente Apostolo [8] : « Nos persecuti sunt, et Deo non placent, et hominibus adversantur, prohibentes nos loqui gentibus, ut salvæ fiant : » ecce persecutio ablativa doctrinæ. Secunda persecutio designatur, ubi dicitur ex parte populi fidelis [9] : « Super montes persecuti sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis : » quid est persequi super montes, nisi hæreticos catholicis adversari super altissimam justitiam fidei, de qua Psalmista [10] : « Justitia tua, sicut montes Dei? » Aut quid insidiari in deserto, nisi calumniari in secreto fidei sacramento, non solum sensitivis viribus inexperto, sed etiam ab intellectivis deserto? Tales insidiatores sunt plerique pseudoprophetæ, qui comparantur vulpibus, de quibus legimus [11] : « Quasi vulpes in desertis prophetæ tui, Israel, erant; » ecce persecutio prolativa perfidiæ. Tertia persecutio declaratur, dicente populo ore prophetico [12] : « Confortati sunt, qui persecuti sunt me, inimici mei injuste, » quod

Hæretici antiqui hostis satellites.

Hæretici tripliciter catholicos insequuntur.

[1] *Psal.* hoc, 66. — [2] Ibid., 173. — [3] Ibid., 159. — [4] *Exod.*, XX, 15, 14, 13, quoad sensum. — [5] *Joan.*, XVI, 13. — [6] *Prov.*, XXVI, 28. — [7] *Isa.*, XXVI, 1. — [8] I *Thess.*, II, 15, 16 — [9] *Thren.*, IV, 19. — [10] *Psal.* XXXV, 7. — [11] *Ezech.*, XIII, 4. — [12] *Psal.* LXVIII, 5.

possumus accipere tam de capite, quam de corde (a) : ecce persecutio illativa pœnæ.

Articulus quartus.

Professorum sinceritas elucidatur, cum superadditur : *Adjuva me* : quod videtur vox personæ quæ contendit in agone, vel agonizat in altercatione pro fidei catholicæ defensione. Et nota, quod tali personæ talis vox congruit triplici ratione, quoniam aspiciens in auctorem fidei, et consummatorem Jesum, potest secure dicere : Adjuva me dimicantem, lubricantem, mendicantem : dimicare convenit affectivæ, fortiter æmulanti pro fide ; lubricare congruit intellectivæ, debiliter speculanti ex fide ; mendicare competit effectivæ, miraculorum gratiam fiducialiter postulanti in fide. De primo per Psalmistam dicitur [1] : « Videant, qui oderunt me, et confundantur, quoniam tu, Domine, adjuvisti me, et consolatus es me : » Vox est affectivæ virtutis pro fide fortiter æmulantis. De secundo per Prophetam psallitur [2] : « Si dicebam : Motus est pes meus, misericordia tua, Domine, adjuvabat me : » vox est intellectivæ, ex fide debiliter speculantis. De tertio per ipsum scribitur [3] : « Ego vero egenus et pauper sum : Deus, adjuva me : » vox est effectivæ, signum fide dignum in fide fiducialiter postulantis.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta sub figura cujusvis personæ fidelis, veritatem fidei catholicæ profitentis, et falsitatem pravitatis hæreticæ refellere, non propria, sed divina virtute, sinceriter enitentis : *Omnia mandata tua*, quantum ad mandatorum universitatem difformem ; *Veritas*, quantum ad ipsorum veritatem conformem ; *Iniqui persecuti sunt me*, quantum ad infidelium temeritatem deformem ; *Adjuva me*, quantum ad sinceritatem fidelium deiformem.

VERSICULUS VII.

87. *Paulominus consummaverunt me*, etc. Vidimus fabulationes judaicas, et cavillationes hæreticas, duobus versibus præmissis prænotatas ; videamus stimulationes extrinsecas, in præsentis versus bis binis portionibus subnotatas, in quibus seriatim notare possumus hostium impetum, incautum spiritum, et casum subitum, præter mortalem interitum. Nam nonnunquam tentantes tentatum præcipitant in peccatum, præter mortis reatum.

Articulus primus.

Hostilis impetus præsignatur dicendo : *Paulominus consummaverunt*. Paulominus consummare, est ad indeliberatum peccati consensum inclinare ; nam per consensum deliberatum consummatur peccatum. Unde notandum, quod peccati consummatio consistit in ternario, videlicet in rationis operatione, juris præjudicatione, et judicis indignatione : quorum primum spectat ad actum ; secundum, ad maculam ; tertium, ad reatum. De primo [4] : « Consummaverunt omnia opera, quæ fecerunt : » ecce consummationem quantum ad operationem, quia profecto tam bonorum, quam malorum consummatio est ipsorum operatio. De secundo [5] : « Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas : » ecce peccati consummationem per juris prævaricationem, justi præjudicationem, et injustorum justificationem. De tertio [6] : « Adhuc paululum, modicumque, et consummabitur indignatio mea, furor meus super scelus eorum : » ecce peccati consummationem per judicis indignationem.

Peccati consummatio in ternario consistit.

Articulus secundus.

Incautus spiritus assignatur, adjiciendo : *Me*, id est, spiritum meum intra me. Et notandum, quod paulominus consummari contingit spiritum per incautelam conturbatum, flagellatum, protractum : qui conturbatur nescienter, flagellatur ignoranter, protrahitur insensibiliter, seu imperceptibiliter. De primo [7] : « Nescivi, anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab : » ecce conturbatio nescientis, propter impetum concupiscentiæ popularis : per quadrigas enim notatur impetuositas ; Aminadab autem interpretatur « populi mei concupiscentia, vel voluntas. » De secundo scribitur [8] : « Adversum me lætati sunt, et convenerunt, congregata sunt super me flagella, et ignoravi : » ecce flagellatio ignorantis. De tertio [9] : « Traxerunt me, et ego non sensi : » ecce protractio non sentientis, sicut accidit per improvisam tentationem conturbari imaginationem, flagellari af-

Aminadab.

[1] *Psal.* LXXXV, 17. — [2] *Psal.* XCIII, 18. — [3] *Psal.* LXIX, 6. — [4] I *Mach.*, IV, 51. — [5] *Dan.*, IX, 24. — [6] *Isa.*, X, 25. — [7] *Cant.*, VII, 11. — [8] *Psal.* XXXIV, 15. — [9] *Prov.*, XXIII, 35. — (a) *Leg.* corpore.

fectionem, protrahi rationem in illicitam consensionem.

Articulus tertius.

Casus subitus designatur subjiciendo : *In terra*. Collapsus in terram est consensus in mundanam concupiscentiam. Hæc autem concupiscentia triplicatur, et per triplicem terram significatur : legimus enim terram superbientem, sitientem, fœtentem, pertinentem ad concupiscentiam superbiæ, avaritiæ, luxuriæ. De terra prima [1] : « Quid superbis, terra et cinis ? » ecce terra superbiens. De secunda [2] : « Ascendet sicut radix de terra sitienti : » radix ista est Christus Dominus; terra sitiens, avarus populus : ecce terra sitiens. De tertia [3] : « Irrigabo terram fœtore sanguinis tui : » ecce terra fœtens.

Concupiscentia triplici terra significatur.

Articulus quartus.

Exceptio interitus vel mortalis reatus consignatur superadjiciendo : *Ego autem non dereliqui mandata tua*; quasi dicat : Nihil optavi, nihil attentavi contra divina mandata ratione excitata, et voluntate consiliata; quod clarius declaravit, cum ait : *Non dereliqui*, id est : Etsi reliqui, non tamen dereliqui : nam etsi reliqui consilio subito, non tamen dereliqui consilio diffinito. Notandum itaque, quod non dereliquit Dominum derelinquendo mandatum, triplici prævia ratione : consideravit namque quis erat supra se, quis erat juxta se, quis erat infra se. Consideratio prima fuit, ne a Domino derelinqueretur; secunda, ne subjectus populus pro suo merito turbaretur; tertia, ne propter hoc in gehennale supplicium dejiceretur. De primo [4] : « Si dereliquerimus Dominum, derelinquet nos : » ecce prima consideratio, scilicet Dominica derelictio. De secundo, ubi dixit Elias ad Achab regem Israel [5] : « Non ego turbavi Israel; sed tu, et domus patris tui, qui dereliquistis mandata Domini : » ecce secunda consideratio, scilicet proximorum turbatio. De tertio, ubi dicit David Salomoni filio suo [6] : « Si dereliqueris Dominum, projiciet te in æternum : » ecce tertia consideratio, scilicet gehennalis dejectio.

Epilogus.

Ex his potest clarescere mens Prophetæ loquentis loco personæ ab hostibus, vel eorum complicibus stimulatæ, non tamen graviter superatæ : *Paulominus consummaverunt*, quantum ad hostilem tentantium impetum; *Me*, quantum ad incautum tentati spiritum; *In terra*, quantum ad casum consensus subitum; *Ego autem non dereliqui mandata tua*, quantum ad tentationis exitum, præter interitum, sive mortis reatum.

VERSICULUS VIII.

88. *Secundum misericordiam tuam vivifica me*, etc. Versus præsens quartum irritamentum continens, repræsentat titillationes intrinsecas, et quasi vestis mystica explicatur et complicatur in quatuor plicas. Veste ista vestitus Psalmista, præfatum irritamentum explicat sub hac forma : *Secundum misericordiam tuam*, etc.; ac si plane dicat : Secundum misericordiam tuam, quæ congruit meæ miseriæ sensuali, *vivifica* vita spirituali *me*, tentatum tentatione corporali; *et custodiam testimonia oris tui*, quæ docuisti doctrina morali. Unde liquet aperte, quod adversum concupiscentiæ corruptelam petit gratiæ tutelam, ad iniquitatis cautelam, et æquitatis sequelam : quorum primum spectat ad miseriam sensualem; secundum, ad vitam spiritualem; tertium, ad tentationem corporalem; quartum, ad observationem moralem.

Articulus primus.

Quantum ad primum, præposuit : *Secundum misericordiam tuam*, supple, miseriæ meæ congruam : quippe de miseria queritur, a quo misericordia quæritur. Nullus enim misericordiam invocaret, nisi miseria provocaret. Et nota, quod misericordia legitur in Scriptura magna, speciosa, benigna. Quare magna? Quia liberat a magna miseria culpæ originalis. Quare speciosa? Quia præservat a fœda miseria culpæ actualis. Quare benigna? Quia separat a maligna miseria molestiæ temporalis. De prima per Psalmistam scribitur [7] : « Quia magna misericordia tua super me, et eruisti animam meam ex inferno inferiori : » ecce misericordia magna, liberans a culpa originali in tempore regenerationis. De secunda per Sapientem dicitur [8] : « Speciosa est Dei misericordia in tempore tribulationis, sicut nubes pluviæ in tempore siccitatis : » ecce misericordia speciosa, præservans a culpa actuali in tempore tentationis. De tertia per Prophetam psallitur [9] : « Exaudi me, Domine,

Misericordia.

[1] *Eccli.*, X, 9. — [2] *Isa.*, LIII, 1. — [3] *Ezech.*, XXXII, 6. — [4] II *Paralip.*, XV, 2. — [5] III *Reg.*, XVIII, 18. — [6] I *Paralip.*, XXVIII, 9. — [7] *Psal.* LXXXV, 13. — [8] *Eccli.*, XXXV, 26. — [9] *Psal.* LXVIII, 17.

quoniam benigna est misericordia tua, » etc. : ecce misericordia benigna, separans a molestia temporali in tempore defunctionis.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, supposuit : *Vivifica*, scilicet spirituali vita, qua vitantur illicita. Et nota, quod tali vita vivificari supplicat propter tria : videlicet ad spiritualiter ambulandum ; ad fiducialiter postulandum ; ad æternaliter gratulandum : quorum primum pertinet ad operationem ; secundum, ad orationem ; tertium, ad utriusque remunerationem. De primo [1] : « Hæc dicit Dominus, » et infra : « In sancto habitans, et cum contrito et humili spiritu, ut vivificet spiritum humilium : » ecce vivificatio ad spiritualiter ambulandum. De secundo legitur [2] : « Vivificabis nos, et nomen tuum invocabimus : » ecce vivificatio ad fiducialiter postulandum. De tertio scribitur a Psalmographo [3] : « Vivificabis nos, et plebs tua lætabitur in te : » ecce vivificatio ad æternaliter gratulandum.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, proposuit : *Me*, scilicet tentatum corporali tentatione. Et nota, quod contingit spiritum tripliciter tentari tali tentatione, sine mortali prævaricatione : utpote imperite cogitando, invite delectando, incaute consentiendo. Cogitationibus vallatur, delectationibus verberatur, consensionibus vulneratur ; si tamen indeliberatæ fuerint, non necatur. De primo [4] : « Circumdederunt me aquæ usque ad animam meam, abyssus vallavit me. » Per aquas vagas, intellige cogitationes vanas ; per abyssum obscuram, cogitationem impuram. Tunc igitur animam aqua circumdat, cum vanæ cogitationes inundant ; tunc abyssus vallat, cum impura cogitatio se admiscens, cogitantem titillat. De secundo [5] : « Verberaverunt me, sed non dolui : » quod de involuntariis delectationibus potest intelligi, quæ verberant, quia rationalitatem molestant ; sed dolorem non causant, quia sensualitatem oblectant. De tertio [6] : « Invenerunt me custodes, qui circumeunt civitatem ; percusserunt me, vulneraverunt me. » Tales custodes videntur esse dæmones, qui in circuitu ambulant, et circumeunt terram, ut terrigenas circumveniant. Hi percutiunt, cum affectionem per impuram delectationem concutiunt ; sed vulnerant, cum rationem per subitam assensionem alterant.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, apposuit : *Et custodiam testimonia oris tui.* Talis custodia est moralis observantia, ore dominico prædicata. Et nota, quod divina testimonia diligenter custodire debemus, maxime si vigilanter pensemus, quis dator, quis remunerator, quis ultor : quoniam ille est dator, cui debetur maximus amor ; ille remunerator, cui debetur maximus honor ; ille ultor, cui debetur maximus timor. De primo scribit Psalmographus [7] : « Custodiebant testimonia ejus, et præceptum quod dedit illis : » ecce dator, cui debetur maximus amor. De secundo alibi ait [8] : « Si custodierint filii tui testamentum meum, et testimonia mea hæc, quæ docebo eos ; et filii eorum usque in sæculum sedebunt super sedem tuam : » ecce remunerator, cui debetur maximus honor. De tertio autem alibi psallimus (a) [9] : « Exacerbaverunt Deum excelsum, et testimonia ejus non custodierunt ; » et infra : « Audivit Deus, et sprevit, et ad nihilum redegit valde Israel : » ecce ultor, cui debetur maximus timor.

Epilogus.

Patet itaque vox Prophetæ, typum gerentis personæ intrinsecus titillatæ : *Secundum misericordiam tuam*, scilicet miseriæ meæ sensuali congruam, quantum ad concupiscentiæ corruptelam ; *Vivifica*, scilicet spirituali vita, quantum ad gratiæ tutelam ; *Me*, scilicet tentatum corporali tentatione, quantum ad iniquitatis cautelam ; *Et custodiam testimonia oris tui*, scilicet morali observatione, quantum ad æquitatis sequelam.

VERSICULUS IX.

89. *In æternum, Domine, verbum tuum*, etc. Causam deficientem vidimus per octonarium præcedentem ; causam reficientem videbimus per præsentem. Hæc autem causa est bonitas divina : quæ non est defectiva, sicut probat quaternarius primus ; sed refectiva, sicut probat secundus. Probatur autem quod non sit defectiva, eo quod sit mirabilium effectiva : quæ sunt inquietatio maximæ firmitatis, quietatio maximæ infirmitatis, retentio maximæ

[1] *Isa.*, LVII, 15. — [2] *Psal.* LXXIX, 19. — [3] *Psal.* LXXXIV, 7. — [4] *Jon.*, II, 6. — [5] *Prov.*, XXIII, 35. — [6] *Cant.*, V, 7. — [7] *Psal.* XCVIII, 7. — [8] *Psal.* CXXXI, 12-13. — [9] *Psal.* LXXVII, 56, 59. — (a) *Leg.* Psalmus.

fugacitatis, et ligatio maximæ libertatis, sicut patebit in quatuor versibus subnotatis. Quod per ipsam maxima firmitas inquietetur, in præsenti versu docetur. Quid enim firmamento firmius? Quid motu inquietius? Istum motum inquietum exprimit iste versus divinitus imperatum, et cœlitus observatum, distinguendo per quadruplex ejus membrum, imperans, et imperatum, observans, et observatum.

Articulus primus.

Imperans indicatur, cum dicitur : *Domine*; quia Domini est imperare, servi obtemperare. Et nota, quod Dominus est cœlos ponderans, cœlis imperans, et per cœlos operans : ponderat enim virtutem, imperat servitutem, et humanam operatur salutem. De primo [1] : « Dominus Deus in fortitudine veniet; » et post pauca subjungit : « Cœlos palmo ponderavit. » Quid est palmo ponderare, nisi figuram exteriorem et naturam interiorem considerare? Palmus enim pertinet ad figuram, et ponderatio ad naturam : quia palmo, quasi circino, utimur figurando; et virtutem nativam et motivam discernimus ponderando : ecce Dominus cœlos ponderans. De secundo, ubi dixit servus domino [2] : « Domine, factum est, ut tu imperasti. » Sicut enim imperanti domino respondetur ab illo, sic imperanti Domino respondetur a cœlo : nisi quod respondetur ab illo tanquam servo animato; ab isto vero, tanquam servo inanimato. Ab illo respondetur dicto; ab isto respondetur facto : ecce Dominus cœlis imperans. De tertio [3] : « Domine, dabis pacem nobis : omnia enim opera nostra operatus es nobis; » quasi diceret : *Domine, dabis pacem nobis,* videlicet in cœlis : *omnia enim opera nostra,* salutis meritoria, *operatus es nobis,* scilicet mediantibus cœlis, tanquam vivificis mortalium corporum adjumentis : ecce Dominus per cœlos operans.

Articulus secundus.

Imperatum intimatur, cum subditur : *Verbum tuum,* per hoc intimando motum verbo imperatum. Notandum ergo super hoc verbo, quod per Verbum cœli sunt facti, firmati, atque portati, ut factio referatur ad subtilitatem materialem, firmatio ad stabilitatem formalem, portatio ad utilitatem finalem. De primo [4] : « Omnia per ipsum facta sunt : » ergo cœli sunt verbo facti : ecce Verbi factura. De secundo canitur [5] : « Verbo Domini cœli firmati sunt : » ecce Verbi firmatura. De tertio [6] : « Portansque omnia verbo virtutis suæ : » ecce Verbi vectura.

Articulus tertius.

Observans annotatur, cum scribitur : *In cœlo,* quasi servo inanimato, tuo servitio mancipato. Et nota, quod cœlum est deiforme vestigium, ut videas quid tibi sit in cœlo spiritualiter imitandum. In cœlo siquidem invenies sicut altitudinem, ornatus ordinem, et concentus dulcedinem. Altitudo congruit potentiæ; ordo, sapientiæ; dulcedo, bonitati divinæ. Tales cœlos facit Dominus in intellectu nostro, quando ponit altitudinem in objecto, ordinem in medio, et dulcedinem in subjecto. De primo [7] : « Altitudinem cœli, et latitudinem terræ, et profundum abyssi quis dimensus est? » ecce cœlestis situs altitudo. De secundo [8] : « Numquid nosti ordinem cœli? » ecce cœlestis ornatus ordo. De tertio [9] : « Concentum cœli quis dormire faciet? » ecce concentus cœlestis dulcedo, seu motuum proportio, quæ propter sui dulcedinem musicæ consonantiæ comparatur, testificante Boetio, quod motus superiorum corporum musicis consonantiis celebrantur.

Articulus quartus.

Observatum subnotatur, cum scribitur : *Permanet in æternum;* quasi dicat : Motus qui per Verbum imperatur, per cœlum observatur. *In æternum* : non quod imperetur in æternum, aut observetur in æternum; sed quia quamdiu imperatur, tamdiu observabitur in æternum. Quod si videtur cuiquam difficile, audiat exemplum simile, ac satis facile. Vox, quæ profertur ab ore, defertur ab aere : hoc verum est in æternum, quia necessarium : non quia vox proferatur ab ore in æternum, aut deferatur ab aere in æternum, sed quia quandocumque profertur ab ore, defertur ab aere usque in æternum. Et notandum, quod æterna permanentia reperitur in Scriptura sub triplici differentia : quædam scilicet increata; quædam imperata; quædam inspirata. Prima quidem pertinet ad existentiam naturalem; secunda, ad influentiam corporalem; tertia, ad gratiam spiritualem. De prima psallit Propheta [10] : « Tu autem, Domine, in æternum permanes : » ecce

Æternum quomodo intelligatur.

[1] *Isa.*, XL, 10, 12. — [2] *Luc.*, XIV, 22. — [3] *Isa.*, XXVI, 22. — [4] *Joan*, I, 3. — [5] *Psal.* XXXII, 6. — [6] *Hebr.*, I, 3. — [7] *Eccli.*, I, 2. — [8] *Job*, XXXVIII, 34. — [9] Ibid., 37. — [10] *Psal.* CI, 13.

æternam permanentiam, quantum ad naturalem existentiam. De secunda dicit Psalmus in parte ista : *In æternum*, etc. Ecce æternam permanentiam, quantum ad corporalem influentiam. De tertia scribitur, ubi dicitur a Domino [1] : « Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est; » ac si diceret : Spiritualis gratia non permanebit in æternum in homine ambulante secundum carnem, sed in ambulante secundum spiritum : ecce æternam permanentiam, quantum ad spiritualem gratiam.

Epilogus.

Ostendens ergo Propheta non esse defectivam bonitatem, quæ potest inquietare maximam firmitatem, ait : *Domine*, quantum ad bonitatem dominicam imperantem; *Verbum tuum*, quantum ad motum divinitus imperatum; *In cœlo*, quantum ad firmitatem cœlicam observantem; *Permanet in æternum*, quantum ad motum cœlitus observatum.

VERSICULUS X.

90. *In generationem a et generationem veritas tua*, etc. Magnus bonitatis effectus claruit per versum prævium, scilicet inquietatio maximæ firmitatis; nec minor clarescit per istum, videlicet quietatio maximæ infirmitatis. Quid enim statu quietius? Quid infimo elemento infirmius? Nam elementa quanto inferiora, tanto infirmiora; quippe sicut humiliora sunt ordine, sic exiliora sunt specie et virtute. Hujus autem quietatio elementi declaratur in versu præsenti, quia revera bonitas summa sicut erat præstitura finaliter, per verbi virtutem, terrigenæ humanitati salutem, sic præstitit primordialiter, per veritatis stabilitatem, terrenæ infirmitati quietem, quatenus a mundi primordio subrutilaret ipsius consummatio. Quocirca in parte ista denotavit Psalmista veritatis stabilitatem, et infirmitatis quietem. Est autem veritatis verbi testis, stabilitas virtutis, infirmitas humanitatis, quies salutis.

Articulus primus.

Veritas igitur liquido aperitur, cum dicitur : *In generationem* (b) *et generationem veritas tua*; quasi dicat : Veritas a te genita est, stabilitate perpetua stabilita. Et nota quod hæc est veritas a Patre dicta; sed non relicta, veritas invicta, veritas benedicta. Dicitur enim, quia generatur; non relinquitur, quia non separatur; non vincitur, quia non commutatur; benedicitur, quia communicatur. De primo [2] : « Sermo tuus veritas est : » ecce veritas dicta. De secundo dicitur per Psalmographum [3] : « Qui custodit veritatem in sæculum : » ecce veritas non relicta. De tertio [4] : « Super omnia vincit veritas : » ecce veritas invicta. De quarto [5] : « Omnis terra invocat veritatem; cœlum etiam ipsam benedicit : » ecce veritas benedicta.

Articulus secundus.

Stabilitas subauditur, cum dicitur : *Fundasti*; quasi dicat : Sicut sapiens architectus fundamentum posuisti veritatem tuam, ut fundares terram super stabilitatem suam. Terra namque pura non est stabilis, cum sit pulvis : unde terra pura lapis non fit, sicut in libro *Meteororum* Philosophus inquit. Et nota, quod terram fundavit Dominus tripliciter, videlicet potenter, sapienter, latenter : plane potenter, quoniam stabilire infirmitatem, est potentiæ; sapienter quoque, quoniam per veritatem stabilire est sapientiæ; latenter autem, quia causalitatem invenire, non est humanæ perspicaciæ. De primo [6] : « Manus mea fundavit terram : » ecce fundandi potentia. De secundo [7] : « Dominus sapientia fundavit terram : » ecce fundandi sapientia. De tertio quæritur [8] : « Quando fundabatur (c) pulvis in terra? » ecce fundandi latentia.

Articulus tertius.

Infirmitas intelligitur, cum introducitur : *Terra*; quia terra est elementum infimum et infirmum; et quanto inferius, tanto infirmius. Et nota, quod terra dicitur aliis elementis infirmior propter tria : quia actualiter inanior; quia possibilitate plenior; quia nihilitati vicinior. Propter primum est minus activa; propter secundum, magis passiva; propter tertium, citius defectiva, quam alia elementa. Hæc autem intellige, manente parili quantitate. De primo [9] : « Terra erat inanis et vacua, » supple, per respectum ad alia elementa; quoniam illorum respectu terra est inanior specie, sive actu. De secundo [10] : « Aspexi terram, et ecce vacua erat

Terra cur cæteris elementis infirmior.

[1] *Gen.*, VI, 3. — [2] *Joan.*, XVII, 17. — [3] *Psal.* CXLV, 7. — [4] III *Esdr.*, III, 12, sed inter apocrypha, ut sequens. — [5] III *Esdr.*, IV, 36. — [6] *Isa.*, XLVIII, 13. — [7] *Prov.*, III, 19. — [8] *Job*, XXXVIII, 38. — [9] *Gen.*, I, 2. — [10] *Jerem.*, IV, 23.

(a) Cæt. edit. *generatione*. — (b) Item, ut modo. — (c) Vulg. *fundebatur*.

et nihili. » *Vacua*, dicit, quantum ad vacuitatem actualitatis; *nihili*, quantum ad plenitudinem possibilitatis : quoniam plenitudo hujuscemodi est quasi plenitudo nihili. De tertio [1] : « Qui appendit terram super nihilum. » Terra dicitur appendi super nihilum, quoniam inter esse suum, et nihilum, non est esse medium.

Articulus quartus.

Quies comprehenditur, cum concluditur : *Et permanet.* Hæc permanentia est quietis observantia in omni turbulentia. Hic potes notare exemplum morale; quod sicut viscera terræ permanent in tranquillitate in qualibet ejus mobilitate, pro Dei venerabili bonitate; ita debent præcordia tua permanere in sancta conversatione in quavis tentatione, pro Dei veneratione. Prima permansio legitur [2] : « Omnis generatio ejus in bona vita, et in sancta conversatione permansit : » ecce permansio in sancta conversatione. Secunda permansio scribitur [3] : « Vos estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis : » ecce permansio in tentatione. Tertia permansio exprimitur [4] : « Domine Deus Abraham, et Isaac, et Israel, patrum nostrorum, in æternum custodi hanc voluntatem cordis eorum; et semper in veneratione tui mens ista permaneat : » ecce permansio in Dei veneratione.

Epilogus.

Hæc est itaque vox Prophetæ : *In generatione et generationem veritas tua :* ecce veritas verbum prænosticans; *Fundasti* : ecce stabilitas virtutem prædicans; *Terram* : ecce terrena infirmitas, terrigenam humanitatem significans; *Et permanet* : ecce quies salutem indicans.

VERSICULUS XI.

91. *Ordinatione tua perseverat dies,* etc. Assignatis duobus prodigiis bonitatis naturam firmissimam inquietantis, et infirmissimam quietantis, hic assignatur tertium bonitatis prodigium, naturam fugacissimam tenaciter conservantis. Quid enim tempore fugacius ? Quid perseveratione tenacius? Hujus siquidem fugacitatis tenacitatem evidenter videmus per versum præsentem. Cum enim tempus, sicut ait Philosophus [5], sit numerus prioris et posterioris in motu, prout illa (a) numerantur animæ cogitatu, liquet satis, quod esse materiale temporis fundatur in motu primi mobilis; esse vero formale consummatur in anima numerantis : quod præclare præordinavit Dominus, quatenus sibi serviant non solum temporalia, sed et tempus. Nec enim parvus est Dei servus iste numerus numeratus, qui Deo servit tam in manentibus, quam in fluentibus; tam in cœli motibus, quam in animæ actibus; illic materialiter, istic formaliter constitutus. Loquens ergo Propheta in veritatis spiritu (a quo, teste Ambrosio [6], est omne verum cujuscumque referatur relatu,) ait sic : *Ordinatione tua*, etc., quasi dicat : Sicut præordinasti mirabiliter, tempus manet formaliter, fluit materialiter, ut tibi serviatur universaliter. Ecce quatuor causæ temporis, scilicet initialis, formalis, materialis, finalis. Prima in Dei conceptu; secunda in animæ actu; tertia in cœli motu; quarta in omnium famulatu.

Articulus primus.

Causam initialem prænotavit Psalmus, cum ait : *Ordinatione tua.* Hæc est ordinatio, per quam causa primaria, mediantibus causis secundariis, ordinat de causatis, sicut potestas ordinaria mediantibus potestatibus delegatis. Unde Apostolus inquit [7] : « Qui resistit potestatibus, Dei ordinationi resistit. » Sed fortassis quæreret aliquis, quæ sint potestates spectantes ad ordinationem temporis? Hic notandum, quod multiplex potestas est tempus ordinans : quædam, sicut prædestinans; quædam, sicut imaginans; quædam, sicut illuminans. Ad Deum pertinet prædestinatio; ad animam, imaginatio; ad luminaria, illuminatio. De prima [8] : « Non est vestrum nosse tempora, vel momenta quæ Pater posuit in sua potestate : » ecce potestas tempus prædestinans, et prædestinando ordinans. De secunda specialiter intelligitur, quod generaliter legitur [9] : « Non est potestas, nisi a Deo; » quia proculdubio potestas, seu vires animæ sunt a Deo, in quibus est potestas imaginativa, prius et posterius in motu imaginans, et imaginando tempus ordinans. De tertio psallit Propheta [10] : « Solem in potestatem diei; lunam in potestatem noctis, et stellas : » ecce potestas tempus illuminans, et illuminando ordinans.

Potestas multiplex.

[1] *Job.*, XXVI, 7. — [2] *Tob.*, XIV, 17. — [3] *Luc.*, XXII, 28. — [4] I *Paralip.*, XXIX, 18. — [5] Arist., *Physic.*, lib. IV, text. 101. — [6] Vel auctor *Comment. in Epist. ad Cor.*, sub Ambrosii nomine, c. XI. — [7] *Rom.*, XIII, 2.— [8] *Act.*, I, 7.— [9] *Rom.*, XIII, 1.— [10] *Psal.* CXXXV, 8, 9.

(a) *Cæt. edit.* illis.

Articulus secundus.

Causam formalem subnotavit, cum subdidit : *Perseverat*. Ista perseverantia est illa permanentia, qua tempus permanet in numerantis anima : unde, sicut Philosophus docet [1], tempus non esset, si anima non esset. Ita potes notare, quod tripliciter contingit perseverare : videlicet rationaliter, animaliter, et naturaliter. Prima dicitur perseveratio bonorum; secunda, perseveratio pecorum; tertia, perseveratio operum divinorum. Prima perseveratio legitur [2] : « Illi viri misericordiæ sunt, quorum pietates non defecerunt, et cum semine eorum perseverant (a) bona : » ecce perseveratio bonorum. Secunda [3] : « Pecora tibi sunt, attende illis, et si sunt utilia, perseverent apud te. » Quod hic scribitur de pecoribus, convenienter adscribitur peccatoribus, de quibus legimus [4] : « Hi vero, velut irrationabilia pecora : » ecce perseveratio pecorum. Tertia [5] : « Didici, quod omnia opera, quæ fecit Deus, perseverant in æternum : » ecce perseveratio operum divinorum.

Perseverare tripliciter contingit.

Articulus tertius.

Causam materialem annotavit, cum addidit : *Dies*; quia dies illud tempus vocatur, quod in uno cœli motu fundatur : sicut autem unitate mensuratur omnis numerus, sic illo motu omnis motus, et illo tempore omne tempus; unde nimirum convenienter accipimus per diem unum, universum motum substratum, et universum tempus fundatum. Et nota, quod est dies naturæ, fortunæ, gratiæ : prima pertinet ad motum circularem; secunda, ad motum sæcularem; tertia ad motum salutarem. De primo [6] : « Factum est vespere et mane dies unus : » ecce dies naturæ. De secundo [7] : « Diem hominis non desideravi : » ecce dies fortunæ. De tertio [8] : « Ecce nunc dies salutis : » ecce dies gratiæ.

Dies quid.

Dies multiplex.

Articulus quartus.

Causam finalem denotavit, cum dixit : *Quoniam omnia serviunt tibi*. Nulli dubium, quin finis omnium tam temporum, quam temporalium, sit divinum servitium. Quænam major perfectio creaturæ, quam Creatori servire? Sed nota, quod illi serviunt creaturæ specialiter triplici ratione : quædam, quia creatæ; quædam, quia recreatæ; quædam, quia beatæ. Primæ serviunt sibi et suis, præsentando bona naturæ; secundæ serviunt, præsentando bona gratiæ : tertiæ serviunt, præsentando bona gloriæ. De primo servitio legitur [9] : « Domine Deus; » et infra : « Tibi serviat omnis creatura tua; quia dixisti, et facta sunt : » ecce servitium pertinens ad creatas. De secundo [10] : « Conversi estis ad Deum a simulacris, servire Deo vivo et vero : » ecce servitium spectans ad recreatas. De tertio [11] : « Servi ejus servient illi, et videbunt faciem ejus; » ecce servitium attinens ad beatas.

Epilogus.

Ostendens ergo Propheta mirificam bonitatem per maximæ sagacitatis tenacitatem, sic ait : *Ordinatione tua*, scilicet in Dei conceptu, in quo causa initialis; *perseverat*, scilicet in animæ actu, in quo causa formalis; *dies*, scilicet in cœli motu, in quo causa materialis; *quoniam omnia serviunt tibi*, scilicet universali famulatu, in quo causa finalis.

VERSICULUS XII.

92. *Nisi quod lex tua*, etc. Allegatis tribus magnalibus bonitatis in tribus versibus prælibatis, hic allegatur quartum, videlicet ligatio maximæ libertatis. Quid enim voluntate liberius? Quid ligatione charitatis astrictius? Hanc libertatis ligationem per hujus versus invenimus investigationem. Deus enim, qui libera voluntate plasmavit hominem sibi libera voluntate conformem, dictavit legem charitatis ad ligationem liberæ voluntatis, ne fortasse libertas voluntatem gravaret, si eam charitas non juvaret. Hoc dictamen, hoc ligamen, hoc gravamen, hoc juvamen dogmatizat Propheta per præsentis versus seriem quadrimembrem : scilicet dictamen legis, ligamen liberæ voluntatis, gravamen libertatis, et juvamen charitatis, dicens : *Nisi quod lex tua*, etc.; quasi patenter inquiens : Nisi meditatus fuissem quod legis tuæ dictamen esset voluntatis meæ ligamen, forte periissem propter libertatis gravamen, præter charitatis juvamen.

[1] Arist., *Phys.*, lib. IV, text. 131. — [2] *Eccli.*, XLIV, 10. — [3] *Eccli.*, VII, 24. — [4] II *Petr.*, II, 12. — [5] *Eccle.*, III, 14. — [6] *Gen.*, I, 5. — [7] *Jerem.*, XVII, 16. — [8] II *Cor.*, VI, 2. — [9] *Judith*, XVI, 17. — [10] II *Thess.*, I, 9. — [11] *Apoc.*, XXII, 3.

(a) *Vulg.* permanent.

Articulus primus.

Legis dictamen aperit, cum ait : *Nisi quod lex tua* : hæc est charitatis lex, quam dictavit cœlestis rex. Unde notandum, quod lex ista non est elonganda, declinanda, dissipanda : elongatur autem per oblivionem; declinatur per omissionem; dissipatur per dissimilem actionem. De primo cantatur in prophetica psalmodia [1] : « Appropinquaverunt persequentes me iniquitati : a lege autem tua longe facti sunt : » ecce legis elongatio. De secundo scribitur in eadem psalmographia [2] : « Superbi inique agebant usquequaque; a lege autem tua non declinavi : » ecce legis declinatio. De tertio legitur in ipsa psalmographia [3] : « Tempus faciendi, Domine; dissipaverunt legem tuam : » ecce legis dissipatio.

Articulus secundus.

Voluntatis ligamen innuit, cum adjungit : *Meditatio mea est.* Hæc legis meditatio est voluntatis ligatio : quid enim melius in lege meditari possumus, quam quod legi ligati sumus? Quod autem talis esset Prophetæ meditatio, probatur ipsius testimonio. Unde notandum, quod meditatio sua erat de ligatione sua, præcipue quoad tria : videlicet, quomodo legem propter legislatorem diligeret; secundum legem viveret; non temporalem, sed æternalem mercedem inde reciperet : quorum primum respicit affectionem; secundum, actionem; tertium, intentionem. De primo scriptum est [4] : « Quomodo dilexi legem tuam, Domine! tota die meditatio mea est : » ecce meditatio diligendi. De secundo dictum est [5] : « Et vivam, quia lex tua meditatio mea est : » ecce meditatio vivendi. De tertio expressum est [6] : « Concupivi salutare tuum, Domine; et lex tua meditatio mea est : » ecce meditatio salutem æternalem recipiendi.

Articulus tertius.

Libertatis gravamen adjicit, cum dicit : *Tunc forte periissem;* ac si dicat aperte : *Tunc forte,* scilicet me non meditante de lege ligante, *periissem*, videlicet libertate gravante. Multum enim voluntatem gravat libertas, quam non trahit sursum divina charitas, sed deorsum humana vanitas : quamobrem non insulse dicit : *Periissem.* Tale periculum est mortale piaculum. Et nota, quod in illo periculo pereunt tria : perit ratio, affectio, intentio : quia perit consilium rationis; perit desiderium affectionis; perit finis intentionis. De primo [7] : « Periit consilium a filiis; inutilis facta est sapientia eorum : » ecce periclitatio consilii, quantum ad rationem. De secundo Propheta psallit [8] : « Desiderium peccatorum peribit; » ecce periclitatio desiderii, quantum ad affectionem. De tertio [9] : « Dixi : Periit finis meus : » ecce periclitatio finis, quantum ad intentionem.

Articulus quartus.

Charitatis juvamen ostendit, cum addit : *In humilitate mea* : hæc enim humilitas est charitatis exilitas, sive nihilitas. Super quo potuit esse dubitatio; quia nescit homo utrum sit dignus amore, vel odio, sicut habetur apud *Ecclesiasten* [10]. Et forte propter hoc ait : *Forte.* Unde notandum, quod est humilitas vituperabilis, tolerabilis, venerabilis : prima est illicita, secunda, fortuita; tertia, gratuita. De prima [11] : « Superbum sequitur humilitas; » quia profecto (*a*) superbiam præsumptionis interioris sequitur vilitas actionis exterioris : ecce humilitas vituperabilis. De secunda [12] : « Humilitate humiliabitur civitas : » ecce humilitas tolerabilis. De tertia [13] : « Gloriam præcedit humilitas : » ecce humilitas venerabilis.

Humilitas.

Epilogus.

Propalans ergo Propheta bonitatis mirificam actionem per maximæ libertatis ligationem, sic ait : *Nisi quod lex tua*, quantum ad charitativæ legis dictamen; *Meditatio mea est*, quantum ad voluntatis ligamen; *Forte periissem*, quantum ad libertatis gravamen; *In humilitate mea*, quantum ad modicum seu nullum charitatis juvamen.

VERSICULUS XIII.

93. *In æternum non obliviscar*, etc. Probatum est in quaternario præcedenti bonitatem divinam non esse defectivam; probandum est in præsenti ipsam esse defectuum refectivam : quod videtur probare Propheta per quatuor experimenta, totidem versibus annotata : puta per spei fiduciam, fidei constantiam, amoris

Bonitas divina est defectuum refectiva.

[1] *Psal.* hoc, 150. — [2] Ibid., 51. — [3] Ibid., 126. — [4] Ibid., 97. — [5] Ibid., 77. — [6] Ibid., 174. — [7] *Jerem.*, XLIX, 7. — [8] *Psal.* CXI, 10. — [9] *Thren.*, III, 18 — [10] *Eccle.*, IX, 1. — [11] *Prov.*, XXIX, 23. — [12] *Isa.*, XXXII, 19.— [13] *Prov.*, XV, 33.— (*a*) *Edit.Ven.* profecte.

flagrantiam, laboris complacentiam. Versus primus ad spei fiduciam spectat, in quo Psalmographus quid, et propter quid confidenter sperandum sit, manifestat. Universi siquidem justi expectant se divinam essentiam perspicue contemplaturos, et beneficentiam perpetue laudaturos : quoniam per ejus gratiam se conjectant a divina dissimilitudine reformatos, et divinæ similitudini conformatos. Propterea versus istius continentia quatuor continet eis correspondentia : videlicet æternam vitam, gratitudinem infinitam, culpam mortalem abolitam, et vitam moralem redditam : quorum primum respondet contemplationi ; secundum collaudationi ; tertium reformationi ; quartum conformationi.

Articulus primus.

Horum primum Psalmista præcinit, dicens : *In æternum*, id est, in æterna vita. Quæ est autem æterna vita, nisi contemplatio divina ? sicut scriptum est [1] : « Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum. » Hic potest notari, quod legitur in æternum misericordia Domini servari, ædificari, cantari : quia revera in sperantibus servatur; in contemplationibus (*a*) ædificatur; in collaudantibus cantatur. De primo psallitur [2] : « In æternum servabo illi misericordiam meam; » ecce misericordia in æternum servanda. De secundo scribitur [3] : « In æternum misericordia ædificabitur in cœlis; » ecce misericordia in æternum ædificanda. De tertio legitur [4] : « Misericordias Domini in æternum cantabo : » ecce misericordia in æternum cantanda.

Articulus secundus.

Secundum autem Propheta succinit, subdens : *Non obliviscar*, ut ingratus; sed reminiscar, ut gratus. Et nota quod tunc obliviscetur anima de miseria contracta, de erubescentia transacta, sed non de gratia sibi facta; quia profecto miseriæ succedit beatitudo, erubescentiæ pulchritudo, gratiæ gratitudo : beatitudo abolebit miseriam ; pulchritudo erubescentiam; sed non gratitudo gratiam. De primo [5] : « Eris stabilis, et non timebis; miseriæ quoque oblivisceris : » hic asseritur oblivio miseriæ. De secundo [6] : « Confusionis adolescentiæ tuæ oblivisceris, et opprobrii viduitatis tuæ non recordaberis amplius : » hic astruitur oblivio erubescentiæ. De tertio [7] : « Gratiam fidejussoris ne obliviscaris; dedit enim pro te animam suam : » hic dissuadetur oblivio gratiæ.

Articulus tertius.

Tertium vero Psalmus concinit, addens : *Justificationes tuas*, id est, reformationes tuas. Unde notandum, quod justificationes istæ sunt quasi pacificationes, seu salvificationes, sive revocationes, quibus animæ judicatæ pacificantur, damnatæ salvificantur, relegatæ revocantur. De primo [8] : « Surgebam ad confitendum tibi super judicia justificationis tuæ, » quantum ad animæ judicatæ pacificationem. De secundo Propheta psallit [9] : « Salvum me fac, quoniam justificationes tuas exquisivi, » quantum ad animæ damnatæ salvificationem. De tertio Psalmographus scribit [10] : « Viam justificationum tuarum instrue me, » quantum ad animæ relegatæ revocationem.

Articulus quartus.

Quartum quoque Psalmographus ait : *Quia in ipsis vivificasti me*, videlicet vita non carnali, sed morali; non deformi, sed deiformi. Et nota, quod Deus vivificat animam per perfectam pœnitentiam. Hujus autem perfectio consistit in ternario, quod est contritio, confessio, et satisfactio : ideoque vivificare legitur Dominus judicio, eloquio, et tribulationis medio : quorum primum respondet contritioni; secundum, confessioni; tertium, satisfactioni. De primo dicitur in Psalmo [11] : « Misericordiæ tuæ multæ, Domine, secundum judicium tuum vivifica me : » ecce contritionis judicium, quo judicatur a Domino cor contritum. De secundo scribitur a Psalmista [12] : « Eloquium tuum vivificavit me : » ecce confessionis eloquium, quo Dominus accusat veterem hominem per hominem novum, tanquam per vicarium suum. De tertio psallitur in Psalterio [13] : « Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me : » ecce satisfactoriæ tribulationis medium, in quo ambulat, qui condignæ pœnitentiæ crucem bajulat, quem Dominus mortificat, et vivificat.

Perfecta pœnitentia.

Epilogus.

Et hoc est, quod psallitur per Prophetam :

[1] *Joan.*, XVII, 3. — [2] *Psal.* LXXXVIII, 29. — [3] Ibid., 3. — [4] Ibid., 2. — [5] *Job*, XI, 16. — [6] *Isa.*, LIV, 4. — [7] *Eccli.*, XXIX, 20. — [8] *Psal.* hoc, 62. — [9] Ibid., 96. — [10] Ibid., 27. — [11] Ibid., 156. — [12] Ibid., 50. — [13] *Psal.* CXXXVII, 7. — (*a*) *Leg.* contemplantibus.

In æternum, quantum ad æternam vitam, quod pertinet ad Dei contemplationem; *Non obliviscar*, quantum ad gratitudinem infinitam, quod attinet ad Dei collaudationem; *Justificationes tuas*, quantum ad culpam mortalem saltem originalem abolitam, quod refertur ad rei reformationem; *Quia in ipsis vivificasti me*, quantum ad vitam moralem redditam, quod retorquetur ad conformationem : ac si lingua diceret expedita : In æterna vita non erit tradita oblivioni culpa abolita, et vita reddita; hoc est : Spero gloriam contemplationis, et collaudationis, propter gratiam reformationis, et conformationis.

VERSICULUS XIV.

94. *Tuus sum ego*, etc. Præordinata spei fiducia in versu præcedenti, subordinatur fidei constantia in præsenti; nec sine causa convenienti, si diligenter consideretur, quod ex motu spei, motus fidei generatur, dum ex boni desiderio, quod speratur, fidei inclinatio imperatur. Hanc fidei constantiam manifestat Psalmographus, per quadrimembrem continentiam hujus versus proponendo servitutem, quam tolerat, propter salutem, quam sperat; et petendo præmium salutis, propter meritum servitutis. Servitus tolerata est captivitas rationis; salus sperata est libertas visionis; præmium (*a*) præstolatum est salvifica veritatis evidentia; meritum allegatum est justifica veritatis credentia.

Articulus primus.

Salutem speratam denotavit, dicendo : *Ego*, quoniam post expositionem spei suæ in versu præcedente, subdit immediate : *Ego*, scilicet qui salutem spero. Quæris, qualiter? plane tripliciter, sicut ex verbis suis colligitur evidenter : magnanimiter, æquanimiter, longanimiter. Speravit namque et docuit nos sperare magnanimiter in prosperitate, æquanimiter in adversitate, longanimiter in antiquitate. De primo psallit [1] : « Ego in innocentia mea ingressus sum, et in Domino sperans non infirmabor : » ecce spei magnanimitas, quam non infirmat prosperitas. De secundo dicit [2] : « Qui tribulant me, exultabunt, si motus fuero : ego autem in misericordia tua speravi : » ecce spei æquanimitas, quam non turbat adversitas. De tertio quoque scribit [3] : « Ego semper sperabo, et adjiciam super omnem laudem tuam : » ecce spei longanimitas, quam non fatigat antiquitas.

Sperandi triplex modus.

Articulus secundus.

Servitutem toleratam connotavit, connectendo : *Tuus sum*, quasi dicat : Non meus, sed tuus sum : quod est apertum servitutis indicium. Si quæritur, in quo tuus sum : proculdubio in tuis mirabilibus, quibus sum attonitus; in tuis credibilibus, quibus sum subditus; in tuis delectabilibus, quibus sum irretitus. Nam profecto mirabiles sunt articuli, quos testaris; sed credibiles sunt, quoniam propter sui contemplationem testaris. De primo per Prophetam psallit [4] : « Mirabilia testimonia tua; » quasi dicat : Mirabilia sunt, quæ testaris. De secundo per Psalmistam dicitur [5] : « Testimonia tua credibilia facta sunt, » quoniam tu testaris. De tertio per Psalmographum scribitur [6] : « In via testimoniorum tuorum delectatus sum, » quasi dicat : Delectabilia sunt, propter quæ sic testaris.

Articuli fidei quales.

Articulus tertius.

Præmium postulatum annotavit, addendo : *Salvum me fac.* Quid est salvificari, nisi veritatem salvificam contemplari? Talis salvificatio est fidei remuneratio. Verumtamen fides præter spem et charitatem non sufficit ad salutem. Unde notandum, quod sicut testificantur Scripturæ, Dominus legitur salvos facere credentes, sperantes, et diligentes; quoniam tribuit se videndum, tenendum, et fruendum. De primo [7] : « Placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes : » secundum autem Dionysium, Dei stultitia est incomprehensibilis sapientia : ecce salvificatio credentium. De secundo scribitur [8] : « Qui salvos facit sperantes in se : » ecce salvificatio sperantium. De tertio, ubi mulieri, quæ multum dilexit, Dominus dixit [9] : « Fides tua te salvam fecit : » ecce salvificatio diligentium. Fides enim est meriti fundamentum; sed dilectio, complementum.

Dominus quos salvet.

Articulus quartus.

Meritum allegatum subnotavit, subdendo : *Quia justificationes tuas exquisivi.* Justificationes hujusmodi pertinent ad justitiam fidei, quæ captivant intellectum Christiani in obsequium Christi. Talis equidem captivatio non est intellectuum rectorum recurvatio, sed recurvorum

[1] *Psal.* XXV, 1. — [2] *Psal.* XII, 6. — [3] *Psal.* LXX, 14. — [4] *Psal.* hoc, 129. — [5] *Psal.* XCII, 5. — [6] *Psal.* hoc, 14. — [7] I *Cor.*, I, 21. — [8] *Psal.* XVI, 7. — [9] *Luc.*, VII, 50. — (*a*) *Edit. Ven.* prævium.

rectificatio, sive justificatio, quia (a) tanto fiunt rectiores et justiores, quanto primæ veritati subjectiores. Hujus ergo justificationis exquisitio, est salutaris acquisitio. Unde notandum, quod justificationis hujus exquisitio est quorumdam præstolatio, consolatio, desolatio : quia nimirum præstolatio est legis lectorum, consolatio dilectorum, desolatio neglectorum. De primo [1] : « Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum, et exquiram eam semper; » ubi patet, quod justificationis exquisitio, lectoris est præstolatio. De secundo [2] : « Hæc facta est mihi, quia justificationes tuas exquisivi; » ubi liquet, quod justificationis exquisitio, dilectionis est consolatio. De tertio [3] : « Longe a peccatoribus salus, quia justificationes tuas non exquisierunt; » ubi, Deo dante, clarebit, quod justificationis exquisitio, est neglectorum desolatio.

Epilogus.

Ait ergo Propheta mentione præfata de spei suæ constantia : *Ego*, sperans salutem, scilicet visionis libertatem; *Tuus sum*, tolerans servitutem, scilicet rationis captivitatem; *Salvum me fac*, exhibens salutis præmium, scilicet salvificam veritatis evidentiam; *Quia justificationes tuas exquivisi*, exsolvens servitutis meritum, scilicet justificam veritatis credentiam.

VERSICULUS XV.

95. *Me expectaverunt peccatores*, etc. Intimata spei fiducia fideique constantia in duorum versuum præcedentium continentia, hic intimatur charitatis flagrantia. Quia vero flagrantia talis præclare coruscat in ferventia prædicationis et patientia passionis, ob hanc causam in hoc versu describitur per Prophetam qualiter a peccatoribus spectatur, expectatur, tractatur, quisquis ex flagrantia charitatis testimonia veritatis gaudiose sectatur. Nam plerumque spectatur invidiose, expectatur insidiose, tractatur odiose, sectatur gaudiose.

Articulus primus.

Peccator invidus, et e converso.

Horum primum præsignavit Propheta proponens : *Peccatores*, per hoc innuens invidos spectatores. Nec mireris, quod accipiantur peccatores pro invidis; quoniam omnis peccator convenientiam habet cum invido, et e converso; unde legimus [4] : « Omnis peccator est invidus. » Quod ut videatur evidentius, notandum quod iste peccator, scilicet invidus, est omnis boni adversarius, sive sit bonum corporale, sive morale, sive intellectuale : corporale, sicut vita humana; morale, sicut cultura divina; intellectuale, sicut sapientia sana. De primo [5] : « Homo peccator insidiatur sanguini : » ecce adversatio boni corporalis. De secundo [6] : « Execratio peccatori cultura Dei : » ecce adversatio boni moralis. » De tertio [7] : « Execratio peccatoribus sapientia : » ecce adversatio boni intellectualis.

Articulus secundus.

Sanctorum insidiatores quid expectant et quid inveniunt.

Secundum assignavit, adjungens : *Me expectaverunt*, sicut insidiatores. O infelices expectatores, nescitis quid expectetis : prosperitatem quæritis; sed adversitatem invenietis. Et nota, quod insidiatores Sanctorum expectant tria prospera, sed tria invenient adversa : expectant enim claritatem, quantum ad vim rationabilem; suavitatem, quantum ad concupiscibilem; tranquillitatem, quantum ad concupiscibilem; tranquillitatem, quantum ad irascibilem. Sed invenient pro temporali claritate æternalem caliginem; pro suavitate, amaritudinem; pro tranquillitate, turbinem. Primis convenit, quod Scriptura concinit [8] : « Expectavimus lucem, et ecce tenebræ : » ecce caligo pro claritate. Secundis aptari potest quod scriptum est [9] : « Expectabam bona, et venerunt mihi mala : » ecce amaritudo pro suavitate. Tertiis condecenter adscribitur quod scribitur [10] : « Expectavimus pacem, et non est bonum; et tempus curationis, et ecce turbatio : » ecce turbo pro tranquillitate.

Articulus tertius.

Perdere tripliciter evenit.

Tertium consignavit, connectens : *Ut perderent me.* Ista perditio est odiosa tractatio. Sed nota, quod contingit perdere tripliciter, videlicet temporaliter, corporaliter, et spiritualiter : primo modo perdit rapacitas; secundo, ferocitas; tertio quoque quandoque voracitas. De primo [11] : « Fur non venit, nisi ut furetur, et mactet, et perdat : » ecce perditio substantiæ temporalis, quam facit rapacitas. De secundo [12] : « Testes erunt super nos cœlum et terra, quod

[1] *Psal.* hoc, 33. — [2] Ibid., 56. — [3] Ibid., 155. — [4] *Eccli.*, VI, 11. — [5] *Eccli.*, XI, 34. — [6] *Eccli.*, I, 32. — [7] Ibid., 26. — [8] *Isa.*, LIX, 9. — [9] *Job*, XXX, 26. — [10] *Jerem.*, XIV, 19. — [11] *Joan.*, X, 10. — [12] I *Mach.*, II, 37.

(a) *Cæt. edit.* qui.

injuste perditis nos : » ecce perditio corporalis, quam facit ferocitas. De tertio [1] : « Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est : » ecce perditio spiritualis, quam facit voracitas.

Articulus quartus.

Quartum designavit, dicens : *Testimonia tua intellexi;* quasi dicat : Quid operandum, tolerandum, sperandum, magnanimiter inspexi, et animum ad actum illicitum pusillanimiter non inflexi. Unde notandum, quod intellexit divina testimonia quantum ad præceptiones, probationes, et promissiones. In primis intellexit quid operandum; in secundis, quid tolerandum; in tertiis; quid sperandum. De primo [2] : « Custodite verba pacti hujus, et implete ea, ut intelligatis universa quæ facietis : » ecce intelligentia quantum ad operanda. De secundo [3] : « Cum videritis abominationem desolationis stantem » ubi non debet, « qui legit intelligat : » ecce intelligentia quantum ad toleranda. De tertio [4] : « Gemma gratissima expectatio præstolantis; quocumque se vertit, prudenter intelligit : » ecce intelligentia quantum ad speranda.

Epilogus.

Loquens ergo Psalmista in personæ charitate flagrantis, pro veritate certantis figura, sic ait : *Peccatores,* invidiose spectando; *Me expectaverunt,* insidiose espectando : *Ut perderent me,* odiose tractando; *Testimonia tua intellexi,* testimonia veritatis gaudiose sectando.

VERSICULUS XVI.

96. *Omnis consummationis vidi finem,* etc. Qui dat spei fiduciam, fidei constantiam, et amori flagrantiam, ipse donat labori complacentiam, ut hic patenter panditur per Prophetam. Quis enim tam æger, tam piger, cui displiceat ille labor, cujus fructus omni fructu felicior, cujus actus quovis actu facilior? Talis labor est proculdubio, cujus fructus est Dei visio, cujus actus est Dei dilectio. Nam illa visio finis est omnis finis, et ideo summe desiderabilis; illa autem actio non est arcta, sed lata nimis, et ideo facillime operabilis. Hoc videbat, qui dicebat : *Omnis consummationis,* etc.; ac si plane diceret : Vidi finem omnis finis, et actum latum nimis, ex quibus fiat labor acceptabilis : ecce quatuor versus membra, videlicet fructus essentia, et ejus excellentia; actus substantia, et ipsius supereminentia. Primum pertinet ad visionem divinam; secundum, ad appetibilitatem altissimam; tertium, ad dilectionem charitativam; quartum ad facilitatem nimiam.

Articulus primus.

Fructus essentia tangitur, cum dicitur : *Vidi finem*; quasi dicat : Fructus laboris est visio Salvatoris, qui dicit de seipso [5] : « Ego sum principium et finis. » Et nota, quod iste finis est perfectivus spei, ratione suæ tentionis; fidei, ratione suæ visionis; et charitatis, ratione suæ fruitionis. De primo [6] : « Gloriam spei, usque ad finem, firmam retineamus; » quasi dicat : Retineamus gloriam spei, usque ad tentionem rei. De secundo [7] : « Exultabitis lætitia inenarrabili et glorificata, reportantes finem fidei vestræ, » scilicet spei visionem, quia merces fidei est visio spei. De tertio [8] : « In finem dilexit eos. » Quid est enim in finem diligere, nisi eis finem dilectionis, id est, dulcedinem fruitionis optare?

Articulus secundus.

Fructus excellentia traditur in his verbis : *Omnis consummationis.* Quid enim est consummatio, nisi finis? Videns ergo finem omnis consummationis, vidit finem omnis finis. Unde cum finis naturaliter sit appetibilis, constat quod finis omnis finis est appetibilior appetibilibus universis. Et nota, quod in præsenti vita est consummatio tripartita, scilicet purgativa, illuminativa, et perfectiva; secundum triplicem fidelium statum, videlicet incipientium, proficientium, perfectorum. De prima [9] : « Oramus vestram consummationem, » scilicet purgativam. De secunda [10] : « Consummatio timoris Dei sapientia, » scilicet illuminativa. De tertia [11] : « Ipse dedit quosdam apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores, ad consummationem sanctorum, » scilicet perfectivam.

Articulus tertius.

Actus substantia nominatur aperte mandati nomine : *Mandatum,* quoniam mandatum de

[1] *Rom.*, XIV, 15. — [2] *Deut.*, XXIX, 9. — [3] *Marc.*, XIII, 14. — [4] *Prov.*, XVII, 8. — [5] *Apoc.*, I, 8; XXII, 13. — [6] *Hebr.*, III, 6. — [7] I *Petr.*, I, 9. — [8] *Joan.*, XIII, 1. — [9] II *Cor.*, XIII, 9. — [10] *Eccli.*, XXI, 13. — [11] *Ephes.*, IV, 12.

dilectione dicitur mandatum antonomastice (a) triplici ratione. Hoc enim mandatum est mandatorum omnium fundamentum, ornamentum, complementum : quapropter dicitur mandatum primum, mandatum novum, mandatum maximum. De primo [1] : « Diliges Dominum Deum tuum; » et infra : « Hoc est primum mandatum : » ecce mandatum primum. De secundo [2] : « Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem : » ecce mandatum novum. De tertio [3] : « Diliges Dominum Deum tuum; » et infra : « hoc est primum, et maximum mandatum : » ecce mandatum maximum.

Articulus quartus.

Actus autem supereminentia subnotatur per hæc verba : *Latum nimis;* quod est signum facilitatis : nam mandatum dicitur latum propter facilem actum, sicut terra dicitur lata propter facilem incolatum. Unde notandum, quod sicut invenitur terra lata, latior, latissima; sic reperitur dilectio tripartita : lata, latior, latissima. Lata dicitur dilectio carnalis; latior, dilectio socialis; sed latissima, dilectio spiritualis. De prima, ubi scribitur de Sobna templi præposito [4] : « Quasi pilam mittet te Dominus in terram latam et spatiosam; ibi morieris. » Per Sobnam templi præpositum intellige prælatum circa spiritualia somnolentum; per pilam mobilem, cogitationem volubilem; per terram latam, dilectionem circa carnem et sanguinem dilatatam; per mortem, spiritualis vitæ privationem. Tunc igitur ille præpositus quasi pila in terram latam mittitur, et ibi moritur, quando, permittente Domino, prælati cogitatio circa dilectionem carnalem sic volvitur, quod desiderium vitæ spiritualis abjicitur. De secunda [5] : « Terram dividetis vobis sorte : pluribus dabitis latiorem, et paucioribus angustiorem. » Plane pluribus datur terra latior, et paucioribus angustior, quia socialis amor est in majori societate major, et in minori minor. De tertia [6] : « Inveneruntque pascuas uberes et valde bonas, et terram latissimam, et quietam, et fertilem. » Quod legitur de pascuis animalium, intelligitur de pabulis animarum; quod autem dictum est de terra, videlicet quod sit latissima, quod quieta, quod fertilis, potest dici de dilectione spirituali, scilicet quod est facilis, quod secura, quod utilis. De tali dilectione mandatum intelligendum esse dignoscitur. Unde non tantum latum, sed nimis latum dicitur.

Epilogus.

Ostensurus ergo Psalmographus desuper datam laboris cumplacentiam, per fructus appetibilis et actus facilis evidentiam, ait : *Vidi finem,* quantum ad fructus essentiam, scilicet, visionem divinam; *Omnis consummationis,* quantum ad ejus excellentiam, videlicet appetibilitatem altissimam; *Mandatum,* quantum ad actus substantiam, utpote dilectionem charitativam; *Nimis latum,* quantum ad ipsius supereminentiam, utputa facilitatem nimiam.

CAPUT SEPTIMUM.

VERSICULUS PRIMUS.

97. *Quomodo dilexi legem tuam, Domine,* etc. Capitulum septimum hic subintrat, quod ferculum septimum subministrat. In quinto capitulo sanitas est allata; in sexto infirmitas est ablata; in septimo charitas est illata. Charitatis autem illatio, est infirmitatis ablatio, et sanitatis allatio : unde patet ferculorum dispositio ordine consueto. Circa distinctionem capituli præsentis, consideranda est dispositio charitatis : quæ prius ardet interius, sicut ostendit octonarius primus; consequenter lucet exterius, sicut ostendit secundus. Et quia charitas ardens est inflammativa viscerum interiorum, charitas lucens est nutritiva pascua proximorum; convenienter inchoatur octonarius primus ab hac littera, *Mem,* quæ interpretatur *Viscera* secundum Ambrosium [7]; secundus autem ab littera *Nun,* quæ interpretatur *Pascua eorum,* secundum ejusdem testimonium. Distinguitur rursus primus octonarius, quia charitas ardens dilatat intelligentiam, sicut declarat quaternarius primus; et serenat conscientiam, sicut declarat secundus. Sed et primus subdistinguitur quaternarius, quia charitas ardens dilatat interiorem hominem, tanquam reddens eumdem in meditatione potentiorem, in tentatione prudentiorem, in eruditione perspicaciorem, in consultatione circumspectiorem, sicut patet per totidem versuum seriem subsequentem. Primus versus ad primam dilatationem intelligentiæ spectat, sicut quadripartita sectio sententiæ suæ signat.

[1] *Matth.*, XXII, 38. — [2] *Joan.*, XIII, 34. — [3] *Matth.*, ut supra. — [4] *Isa.*, XXII, 18. — [5] *Num.*, XXXIII, 54. — [6] I *Paralip.*, IV, 40. — [7] Ambros., in hunc psalmum.

(a) *Edit. Ven.* antonomastatice.

Demonstrat quippe de charitate intus ardente, quod accendit, attendit, expendit, extendit : quia nimirum per ardorem suum rationalis affectus accenditur, spiritualis dilectio attenditur, tempus exponitur, meditativus intellectus extenditur.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur : *Quomodo dilexi legem tuam!* Legis enim lectio, est legentis illectio; affectum calefaciens, et calefaciendo liquefaciens; dum aliquid in lege legitur, quod a legente diligitur. Et nota, quod legem diligere debemus triplici ratione : quoniam delectabile, honestum, utile. Plane delectabile, dilecti vocem audire; honestum quoque, dilecti benevolentiam custodire; nec inutile, dilectum odientes odire. De primo dicitur in proposito : *Quomodo dilexi legem tuam*, etc. Sic legem diligit, qui ad legem, quasi dilecti vocem, aurem interiorem erigit, sicut scribitur alibi [1] : « Bonum mihi lex oris tui. » De secundo [2]: « Iniquitatem odio habui, et abominatus sum; legem autem tuam dilexi. » Sic legem diligit, qui dilecti benevolentiam potius, quam injuriam eligit. De tertio [3] : « Iniquos odio habui, et legem tuam dilexi. » Sic legem diligit, qui legislatoris hostes objurgare non negligit.

Legem triplici ratione diligere debemus

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subjicitur : *Domine.* Ecce dilectus : dicitur enim Dominus, quasi dans munus, et idcirco dilectus. Unde notandum, quod iste Dominus dat triplex munus, scilicet munus legis, virtutis, salutis. Primum munus est luminosum; secundum gratiosum; tertium gloriosum. De primo Propheta psallit [4] : « Dulcis et rectus Dominus, propter hoc legem dabit : » ecce Dominus dans legis munus. De secundo Psalmus scribit [5] : « Dominus virtutem populo suo dabit : » ecce Dominus dans virtutis munus. De tertio [6] : « Dedit Dominus salutem Syriæ, » quæ interpretatur *Sublimis*, et typum gerit Ecclesiæ triumphantis : ecce Dominus dans salutis munus.

Dominus, id est, dans munus.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, additur : *Tota die.* Ecce tempus expensum, scilicet diurnum spatium, quod meditanti in lege Domini videtur breve præ amoris magnitudine. Et nota, quod hoc spatium expendunt diversi diversimode : quidam in mœrore, quidam in timore, quidam in amore; sicut in Christo parvuli, grandiusculi, grandævi. De primo, ubi dicit pœnitentis anima in Christo parvula [7] : « Posuit me desolatam, tota die mœrore confectam : » ecce diem totam in mœrore expensam. De secundo, ubi præcipitur grandiusculo [8] : « In timore Domini esto tota die, quia habebis spem in novissimo : » ecce dies tota in timore expensa. De tertio [9] : « Amantissimus Domini habitabit confidenter in eo; quasi in thalamo tota die morabitur : » quod de Benjamin legitur, per quem grandævus, seu contemplativus intelligitur. Ecce diem totam in amore expensam.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superadditur : *Meditatio mea est.* Quid enim est meditatio, nisi mentis extensio? Ad illud quippe meditans, intuitum mentis extendit, quod invenire intendit. Et nota, quod legis meditatio solet esse de triplici mysterio, videlicet allegorico, tropologico, et anagogico : quorum primum pertinet ad credenda; secundum, ad operanda; tertium, ad speranda. De primo mysterio est illa meditatio, de qua scriptum est [10] : « Nisi quod lex tua meditatio mea est, » ubi agitur de credendis. De secundo mysterio est illa meditatio [11] : « Veniant mihi miserationes tuæ, et vivam, quia lex tua meditatio mea est; » ubi agitur de operandis. De tertio mysterio est illa meditatio [12] : « Concupivi salutare tuum, Domine, et lex tua meditatio mea est; » ubi agitur de sperandis.

Meditatio quid.

Epilogus.

Ostensurus ergo Psalmographus, quod per dilectionem dilatatur ad meditationem diligentis animus, ait : *Quomodo dilexi legem tuam*, ostendens quid accenditur, quoniam affectus; *Domine*, ostendens quid attenditur, quoniam dilectus; *Tota die*, ostendens quid expenditur, quoniam tempus; *Meditatio mea est*, ostendens quid extenditur, quoniam intellectus.

VERSICULUS II.

98. *Super inimicos meos*, etc. De charitatis dilatatione, quam facit in meditatione, scriptum

[1] *Psal.* hoc, 72. — [2] Ibid., 163. — [3] Ibid., 113. — [4] *Psal.* XXIV, 8. — [5] *Psal.* XXVIII, 11. — [6] IV *Reg.*, V, 1. — [7] *Thren.*, I, 13. — [8] *Prov.*, XXIII, 18. — [9] *Deut.*, XXXIII, 12. — [10] *Psal.* hoc, 92. — [11] Ibid., 77. — [12] Ibid., 174.

est in versu præcedente; de dilatatione, quam agit in tentatione, scribitur in præsenti. Hæc autem dilatatio tunc elucet, quando quid superandum, per quid superandum, propter quid superandum, unctio Dei docet (a). Superari namque decet exteriorem inimicitiam per interiorem prudentiam, propter superiorem obedientiam, præter posteriorem deficientiam: sicut liquido patet per quadrifariam præsentis versus continentiam.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur: *Super inimicos meos.* Non ait subter inimicos, sed super inimicos, ut notaret eos non pusillanimiter tolerandos, sed magnanimiter superandos. Quapropter hic potest notari, qui sunt inimici hujuscemodi, et qualiter superandi. Plane morales inimici sunt insultus terreni, carnales, diabolici; qui solent eleemosynis, disciplinis, et divinis laudibus superari. De primo [1]: « Conclude eleemosinam in sinu pauperis, et hæc pro te exorabit; » et infra: « Super scutum potentis, et super lanceam adversum inimicum tuum pugnabit: » ecce inimicus eleemosyna impugnandus. De secundo [2]: « Cum das nobis disciplinam, inimicos nostros multipliciter flagellas: » ecce inimicus disciplina flagellandus. De tertio scribitur [3]: « Laudans invocabo Dominum, et ab inimicis meis salvus ero: » ecce inimicus divinis laudibus superandus.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, subjicitur: *Prudentem me fecisti.* Sane prudentem oportet effici, per quem tentiva debet inimicitia superari; quoniam imprudentior est ad superandum impotentior, scilicet prudentior ad superandum potentior. Quæris, quare? specialiter triplici ratione: quia prudentis interest consilia trutinare, eloquia mensurare, et opera maturare; et idcirco potentior est peccata cordis, oris, et operis superare. De primo [4]: « In corde prudentis requiescit sapientia: » ecce prudentem consilia trutinare potentem. De secundo [5]: « Verba prudentium statera ponderabuntur: » ecce prudentem eloquia mensurare potentem. De tertio [6]: « Melior est sapientia, quam vires; et vir prudens magis, quam fortis: » ecce prudentem opera maturare potentem.

Prudentis munus.

[1] *Eccli.*, XXIX, 18. — [2] *Sap.*, XII, 22. — [3] *Psal.* XVII, 4. — [4] *Prov.*, XIV, 33. — [5] *Eccli.*, XXI, 28. — [6] *Sap.*, VI, 1. — [7] *Luc.*, XXIII, 56. — [8] *Joan.*, XII, 49. — [9] *Joan.*, XIV, 31. — [10] *Psal.* hoc, 111. — [11] Ibid., 160. — [12] Ibid., 142.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, additur: *Mandato tuo,* id est, propter mandatum tuum; quia nimirum propter mandatum superatur peccatum: alioquin mandato non obtemperat, qui peccatum non superat. Et notandum, quod triplex mandatum legitur in Scripturis, correspondens tribus actibus memoratis: videlicet mandatum silendi, respondens actui consilia trutinandi; mandatum loquendi, respondens actui eloquia mensurandi; mandatum faciendi, respondens actui opera maturandi. De primo [7]: « Sabbato quidem siluerunt secundum mandatum: » ecce mandatum silendi. De secundo [8]: « Qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, et quid loquar: » ecce mandatum loquendi. De tertio [9]: « Sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio: » ecce mandatum faciendi.

Triplex mandatum.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, superadjicitur: *Quoniam in æternum mihi est;* siquidem in æternum est memoriale internum, quod non deficit in æternum. Tale memoriale debet esse præceptum morale, quod servari debet memoriter in æternum, tanquam jus paternum, supernum, sempiternum. Quare paternum? Quia per paterna eloquia acquisitum. Quare supernum? Quia per superna judicia diffinitum. Quare sempiternum? Quia sempiterna justitia stabilitum. De primo per Prophetam psallitur [10]: « Hereditate acquisivi testimonia tua in æternum: » ecce eloquia hereditaria, vel paterna, quibus hæc jura sunt acquisita. De secundo per Psalmum dicitur [11]: « In æternum omnia judicia justitiæ tuæ: » ecce judicia superna, quibus hæc jura sunt diffinita. De tertio quidem ibidem scribitur [12]: « Justitia tua, justitia in æternum: » ecce justitia sempiterna, in qua sunt jura hujusmodi stabilita. Quod autem mandatum sit jus divinum, supra, capitulo sexto, et versu similiter sexto plenius est expressum.

Epilogus.

Ait ergo Propheta in tentati, sed charitate dilatati persona: *Super inimicos meos,* ad notandum, quid superandum, quoniam dicta inimicitia; *Prudentem me fecisti,* ad notandum per

(a) *Cæt. edit.* vocet.

quid superandum, quoniam per prudentiam; *Mandato tuo*, ad denotandum propter quid superandum, quoniam propter obedientiam; *Quoniam in æternum mihi est*, ad connotandum præter quid superandum, quoniam præter deficientiam, seu imperseverantiam.

VERSICULUS III.

99. *Super omnes docentes*, etc. Per charitatis ferventiam non solum dilatatur intelligentia quantum ad meditandi potentiam, et pugnandi prudentiam; sed etiam quantum ad erudiendi perspicaciam, quæ facit interius haurire in intellectuali contemplatione, quod effundat exterius in sensuali eruditione, sicut decenter edocet versus iste: in quo possumus notare per ordinem eruditorem inferiorem, et superiorem: scilicet corporalem, et spiritualem; et eruditionem interiorem, et exteriorem: videlicet mentalem, et vocalem. Ait enim Psalmus: *Super omnes*, etc., ac si lingua eloqueretur libera: Super omnem doctorem inferiorem, seu corporalem, intellexi te doctorem superiorem, seu spiritualem. Quamobrem quod testificaris mihi per doctrinam interiorem, sive mentalem, testificari meditor proximo per doctrinam exteriorem, sive vocalem.

Articulus primus.

Ad primum ergo respicit, quod dicit: *Super omnes docentes me.* Qui sunt isti docentes, nisi corporales doctores? Sed qualiter docentes? Utinam laudabiliter, ut puta docentes vivere prudenter, obedienter, sapienter, quantum ad malorum declinationem, bonorum operationem, divinorum contemplationem. De primo [1]: « Non multo vino servientes, bene docentes, ut prudentiam doceant: » ecce doctrina prudentiæ declinatoriæ. De secundo [2]: « Docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis: » ecce doctrina obedientiæ operatoriæ. De tertio [3]: « Docentes omnem hominem in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in CHRISTO: » ecce doctrina sapientiæ contemplatoriæ.

Doctores qualiter docere debeant.

Articulus secundus.

Ad secundum aspicit, quod adjicit: *Intellexi.* Quid autem intellexit super inferiores doctores, nisi superiorem doctorem? Illi corporales et sensibiles sunt, et ideo sentiri possunt; iste spiritualis et intellectualis est, et idcirco intelligi potest. Sed nota, quod ad hoc, quod aliqui doctores hujus doctrinam intelligant, requiruntur tria: scilicet instantia, confidentia, et munditia. Per instantiam intratur; per confidentiam impetratur, quod munditia illustretur (*a*). De primo [4]: « Stulte egerunt pastores, et Dominum non quæsierunt, propterea non intellexerunt; » quasi dicat: Stulte egerunt per stultitiam præsumptionis, et Dominum non quæsierunt per instantiam orationis; propterea non intellexerunt per gratiam contemplationis. De secundo [5]: « Qui confidunt in illum, intelligent veritatem; » ac si diceret: Per confidentiam impetrabunt intelligentiam. De tertio [6]: « Quem docebit scientiam, et quem intelligere faciet auditum? ablactatos a lacte, avulsos (*b*) ab uberibus; » tanquam patenter inquiens: Quem docebit scientiam per inspirationem, et quem intelligere faciet auditum per illuminationem, nisi ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus, id est depuratos quantum ad affectionem et rationem, per delectationum (*c*) cogitationum carnalium separationem? Sicut enim lac sugitur ab uberibus, et sic delectationes a cogitationibus.

Articulus tertius.

Ad tertium conspicit, quod connectit: *Quia testimonia tua.* Quænam testimonia, nisi secretorum indicia? Scimus quia testificatio est occultorum indicatio. Unde, ni fallor, Psalmus vocat in parte ista divina testimonia, divinorum secretorum indicia. Talia testimonia testificatur illi Dominus, cui profunda mysteria interpretatur interius. Hic notandum, quod tripartitum legimus Dei testimonium; scilicet magnum, majus, maximum. Primum externum; secundum internum; tertium supernum. De primo [7]: « Qui me misit baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto; et ego vidi, et testimonium perhibui, quia hic est filius Dei: » ecce testimonium Dei magnum et externum. De secundo [8]: « Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se: » ecce testimonium Dei majus et internum. De tertio legimus

[1] *Tit.*, II, 3, 4. — [2] *Matth.*, XXVIII, 20. — [3] *Coloss.*, I, 28. — [4] *Jerem.*, X, 21. — — [5] *Sap.*, III, 9. — [6] *Isa.*, XXVIII, 9. — [7] *Joan.*, I, 34. — [8] I *Joan.*, V, 10.— (*a*) *Cæt. edit.* illustratur.— (*b*) *Item* appulsos. — (*c*) *Suppl.* et.

ibidem aulo prius [1] : « Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est; quoniam hoc est testimonium Dei, quod majus est, quoniam testificatus est de Filio suo : » ecce testimonium Dei maximum et supernum.

Articulus quartus.

Ad quartum spectat, quod restat : *Meditatio mea est*. Quid autem est, *Testimonia tua meditatio mea est*, nisi : Quod testificaris interius, testificari meditor exterius? Quoniam ad hoc infundis animo, ut animus effundat proximo. Si quæris quæ sit meditatio ista, quam testificari meditatur Psalmista, ipsum interroga; ipse de se loquatur, quid testificari meditatur. Plane, quod Deus est imperator, considerator, remunerator : imperat enim virtutum effectus; considerat defectus; remunerat profectus. Primum loquitur, ubi psallitur [2] : « Mandata tua meditatio mea est : » ecce meditatio imperantis. Secundum fatetur, ubi scribitur [3] : « Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper : » ecce meditatio considerantis. Tertium testatur, ubi legitur [4] : « Concupivi salutare tuum, Domine, et lex tua meditatio mea est : » ecce meditatio remunerantis.

Epilogus.

Ait ergo Psalmographus per charitatis ferventiam, quantum ad erudiendi perspicaciam, dilatatus : *Super omnes docentes me*, quantum ad doctorem inferiorem, sive corporalem; *Intellexi*, quantum ad doctorem superiorem, seu spiritualem; *Quia testimonia tua*, quantum ad doctrinam interiorem, vel mentalem; *Meditatio mea est*, quantum ad doctrinam exteriorem, aut vocalem; ac si loqueretur apertius : *Super omnes docentes* inferius, *intellexi te* docentem superius : hinc est quod testificata interius, testificari penso exterius.

VERSICULUS IV.

Charitatis fervidæ effectus. 100. *Super senes intellexi*, etc. Deinde charitatis fervor dilatat animum ad circumspectius consulendum; quia mens charitate fervens, per cœlestes diffinitiones, terrestres dirigit actiones. Unde constat, quod charitas mentem sublevat, et sublevando dilatat. Cum enim ab altiori conspicimus, latius conspicimus; cum altiorem conscendimus montem, latiorem constituimus horizontem. Hanc autem dilatationem patenter innuit Psalmista, cum psallit : *Super senes*, etc., hoc est, super consiliarios seniores intellexi radios altiores, quia diffinitiones superiores quæsivi propter directiones inferiores. In quibus distinguere possumus consiliarios seniores, et consiliarios saniores : illos naturales, istos spirituales; diffinitiones superiores, et directiones inferiores : illas cœlestes, istas terrestres.

Articulus primus.

Primum prætenditur, cum dicitur : *Super senes*, id est, consiliarios seniores, legum terrestrium, non cœlestium, inspectores. Senes hujusmodi sunt sapientes hujus sæculi, sequentes spiritum hujus mundi. Et nota de senibus, quod venerabiles ostenduntur a tribus : a natura, a Scriptura, a peritiæ multitudine vel mensura : quoniam illos hæc dignificat, hæc honorificat, hæc coronat. De primo [5] : « Dignitas senum canities : » ecce natura senes dignificans. De secundo [6] : « Coram cano capite consurge, et honora personam senis : » ecce Scriptura senes honorificans. De tertio [7] : « Corona senum in multa peritia : » ecce peritiæ mensura senes coronans. Senes venerabiles.

Articulus secundus.

Secundum attenditur, cum additur : *Intellexi*. Quare, quæso, super intellexit, nisi quia radios superiores inspexit? Tales radii sunt æternæ leges, diffinitiones cœlestes, in quibus possumus intelligere leges justitiæ, patientiæ, atque compatientiæ; per quas in operandis, tolerandis, et miserandis, dirigi debemus et dirigere. De primo [8] : « Custodite verba pacti hujus, et implete ea, ut intelligatis universa quæ facietis; » quasi dicatur apertius : Justitiæ regulas divinitus dispositas contemplamini intellectu, amplexamini affectu, quatenus per eas dirigamini in effectu. De secundo [9] : « Utinam Deus loqueretur tecum, et aperiret labia sua tibi, ut ostenderet tibi secreta sapientiæ, et quod multiplex sit lex ejus, et intelligeres, quod multo minora exigaris ab eo, quam meretur iniquitas tua : » in præsenti scriptura corripitur Job in pœnitentis pœnitentiæ impatientis figura; ac si diceretur ei : Utinam Dominus tibi vellet imaginabiliter indicare, aut intelligibiliter explicare, quibus seve-

[1] I *Joan.*, v, 9. — [2] *Psal.* hoc, 143. — [3] *Psal.* XVIII, 15. — [4] *Psal.* hoc, 174. — [5] *Prov.*, XX, 29. — [6] *Levit.*, XIX, 32. — [7] *Eccli.*, XXV, 8. — [8] *Deut.*, XXIX, 9. — [9] *Job*, XI, 5, 6.

ritatis legibus peccatores debeat judicare : tunc agnitis tuis meritis, et pœnis debitis, posses deliberare, quod deberes pœnitentiam salutarem meritis tuis imparem æquanimiter tolerare. De tertio scribitur a Psalmographo [1] : « Beatus, qui intelligit super egenum et pauperem; » quasi dicat : Beatam partem eligit, qui per misericordiæ legem, quam interius legit, exterius se dirigit super egenum et pauperem, non super plenum et uberem.

Articulus tertius.

Tertium intenditur, cum infertur; *Quia mandata tua.* Hæc sunt jura cœlitus tradita, divinitus diffinita, velut supermundanæ regulæ regulandis humanis actibus deputatæ. Et nota circa mandata, quod dicuntur juris regulæ propter tria : quia sunt sapientialia documenta, moralia fundamenta, universalia ligamenta; quoniam omnes illuminant, omnes ædificant, omnes ligant. De primo [2] : « Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis, et ingressus illius mandata æterna : » ecce mandata, sapientialia documenta. De secundo [3] : « Fundamenta æterna super petram solidam, et mandata Dei in corde mulieris sanctæ : » ecce mandata, moralia fundamenta. De tertio [4] : « Deum time, et mandata ejus observa; hoc est omnis homo : » ecce mandata universalia ligamenta.

Mandata juris regulæ.

Articulus quartus.

Quartum subtenditur, cum subnectitur : *Quæsivi*; quasi dicat : Mandata tua, tanquam jura supermundana, quæsivi; nec frustra quæsivi, quoniam ad mundana dirigenda quæsivi : quod tamen expresse non inquit, sed nobis quærendum relinquit. Restat ergo, ut quæramus ad quid jura cœlestia quærere debeamus. Sane jura divina debemus quærere ad dirigendum tentatos in omni tentationis genere, hoc est in hostili suggestione, in sensuali surreptione, in rationali consensione : quoniam hostilitatem conterunt, sensualitatem compescunt, rationalitatem reducunt. De primo [5] : « In illa die quæram conterere omnes gentes, quæ veniunt contra Jerusalem, » quasi dicat : In die tentationis quæram conterere, mediantibus legibus divinis, omnes hostes gentilia suggerentes, contra Jerusalem, id est, mentem pacificam venientes : sic Dominus fecit in die tentationis suæ [6], qui per legis allegationem contrivit hostilem suggestionem. De secundo [7] : « Quærite pacem civitatis ad quam transmigrare vos feci, et orate pro ea Dominum, quia in pace illius erit pax vestra. » Sicut legimus transmigrasse Israelem a Jerusalem in Babylonem; sic intelligimus transmigrare animam fidelem a rationalitate in sensualitatem, seu ab appetitu rationali in appetitum sensibilem; quæ transmigratio fit occulto Dei judicio; nec dubium, quin tunc oporteat quærere jus divinum, et exorare Dominum pro pace babylonicæ civitatis, sive sedatione sensualitatis : quoniam in tranquillitate sensualitatis est tranquillitas rationabilis voluntatis. De tertio [8] : « Scrutemur vias nostras, et quæramus, et revertamur ad Dominum; » ac si dicatur aperte : Scrutemur vias nostras, scilicet consensiones erroneas, per quas deviavimus a via justitiæ; et quæramus, scilicet jus cœleste, quod est prohibitivum culpæ, et comminativum pœnæ; et revertamur ad Dominum per viam pœnitentiæ.

Epilogus.

Liquet ergo spiritualis intentio in versu proposito, sic dicendo ; *Super senes*, id est, consiliarios seniores, quales sunt naturales; *Intellexi*, radios altiores, sicut faciunt consiliarii spirituales; *Quia mandata tua*, tanquam diffinitiones cœlestes; *Quæsivi*, supple, propter directiones terrestres.

VERSICULUS V.

101. *Ab omni via mala*, etc. Per charitatis fervorem intelligentia dilatatur, sicut præcedens quaternarius testabatur; per eumdem conscientia serenatur, sicut præsens testatur : quia nimirum charitas fervida facit vitiorum utilitatem vitari, virtutum amœnitatem amari, præmiorum dulcedinem prægustari, suppliciorum formidinem exsufflari : ex quibus patet luce clarius conscientiam serenari. Hæc gradatim situavit Psalmographus in quatuor vicinis versibus. Primus itaque versus ad primum articulum spectat; unde quadruplex spectaculum repræsentat : videlicet viam iniquitatis, pedes sensualitatis, custodiam voluntatis, et verba veritatis. Via vituperatur; sensualitas temperatur; voluntas reseratur, ut veritas inferatur.

[1] *Psal.* XL, 2. — [2] *Eccli.*, I, 5. — [3] *Eccli.*, XXVI, 24. — [4] *Eccle.*, XII, 13. — [5] *Zach.*, XII, 9. — [6] *Matth.*, IV, 4, 6, 7, 10. — [7] *Jerem.*, XXIX, 7. — [8] *Thren.*, III, 40.

Articulus primus.

Via malorum. *Ab omni via mala.* Ecce via iniquitatis, via vituperabilis, via vitabilis, quia mala. Hæc est via malorum, qui a malitia sunt perversi, non reversi, vel conversi. Unde notandum, quod a via mala quidam pervertuntur, sed non revertuntur; quidam pervertuntur, et revertuntur, sed non convertuntur; quidam pervertuntur, revertuntur, et convertuntur. Primi sunt frigidi; secundi, tepidi; tertii, fervidi. De primo [1] : « Qui decipit justos in via mala, in interitu suo corruet : » quod convenit decipienti, et decepto, seu pervertenti, et perverso, non tamen reverso. De secundo [2] : « Revertatur unusquisque a via sua mala; » quasi dicat : Revertatur a malitia desistendo, qui perversus fuerat in malitia persistendo. De tertio [3] : « Convertimini ad me de viis vestris malis, et cogitationibus vestris pessimis; » quasi dicat : *Convertimini ad me* non solum tepida confessione, sed fervida professione; *de viis vestris malis, et cogitationibus pessimis,* quasi dicat : Multum diligite, quia multa dimitto vobis.

Articulus secundus.

Appetitus sensitivi partes. *Prohibui pedes meos.* Ecce pedes sensualitatis, seu partes appetitus sensibilis, cujus partes sunt irascibilis et concupiscibilis; quia videtur appetitus superior quasi caput, appetitus inferior quasi pedes. Hic potest notari a quibus dictos pedes oporteat prohiberi. Sane a tribus illos prohibere debemus, utpote ab informitate, a deformitate, ab enormitate. Informitatem facit privatio laudabilis habitus; deformitatem acquisitio vituperabilis habitus; enormitatem actus illicitus, ab habitu tali elicitus. Prima prohibitio notatur [4] : « Prohibe pedem tuum a nuditate; » ubi per pedis nuditatem intelligimus vis concupiscibilis informitatem, scilicet temperantiæ privationem. Secunda prohibitio signatur [5] : « Fili mi, ne ambules cum eis, » videlicet hominibus criminosis; *prohibe pedem tuum a semitis eorum*; quasi dicat : Prohibe vires tuas ab eorum actibus, ne acquiras deformes habitus. Tertia prohibitio innuitur in hoc verbo : *Ab omni via mala prohibui pedes meos;* hoc est : Prohibui vires meas a qualibet actione illicita, ab habitu criminali elicita.

[1] *Prov.*, XXVIII, 10. — [2] *Jerem.*, XVIII, 11. — [3] *Zach.*, I, 4. — [4] *Jerem.*, II, 25. — [5] *Prov.*, I, 15. — [6] *Exod.*, XVI, 28. — [7] *Prov.*, XXIX, 18. — [8] *Psal.* CXXVI, 1. —

Articulus tertius.

Ut custodiam. Ecce custodia voluntatis, seu appetitus rationabilis, cujus actus est diligere, et per consequens custodire. Quidquid enim voluntas diligit, sibi diligendo conjungit, et conjungendo custodit. Et nota, quod tripartita custodia legitur in Scriptura, scilicet voluntaria, meritoria, et frustratoria. Illa custodia dicitur voluntaria, quæ procedit ex voluntate; sed illa custodia dicitur meritoria, quæ procedit ex voluntate formata charitate; illa vero custodia dicitur frustratoria, quæ procedit ex voluntate non formata charitate. De prima custodia dicitur a Domino [6] : « Usquequo non vultis custodire mandata mea? » ecce custodia voluntaria. De secundo vero legitur [7] : « Qui custodit legem, beatus est, » id est, beatitudine dignus : ecce custodia meritoria. De tertia sic canitur a Psalmista [8] : « Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat, qui custodit eam; » quasi dicat : Nisi Dominus custodiat civitatem, infundendo custodienti charitatem, frustra vigilat, quantum ad promerendam felicitatem, qui custodit eam per informem voluntatem : ecce custodia frustratoria.

Appetitus rationabilis. Custodia triplex.

Articulus quartus.

Verba tua. Ecce verba veritatis non accidentalis, sed supersubstantialis, de qua scriptum est [9] : « Veritas de terra orta est. » Et nota, quod veritatis verba sunt mirabilia, conservabilia, amabilia : mirabilia quidem, quantum ad causam materialem, quia loquitur de intellectualibus naturis; conservabilia autem, quantum ad causam formalem, quia loquitur in sensualibus figuris; amabilia tandem, quantum ad causam finalem, quia loquitur de bonis confertis, coagitatis et supereffluentibus præmiorum mensuris. De primo [10] : « Omnes testimonium illi dabant, et mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius : » ecce verba mirabilia. De secundo [11] : « Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo : » ecce verba conservabilia. De tertio [12] : « Sapiens in verbis seipsum amabilem facit. » Hic autem sapiens, imo sapientia, tanto amabiliorem se facit, quanto amabiliora sunt, quæ promittit : ecce verba amabilia.

Verba veritatis.

[9] *Psal.* LXXXIV, 12. — [10] *Luc.*, IV, 22. — [11] *Luc.*, II, 22. — [12] *Eccli.*, 13.

Epilogus.

Tangens ergo Propheta conscientiæ serenationem, quantum ad vitiosæ vilitatis vitationem, sic ait : *Ab omni via mala*, quantum ad iniquitatem vituperatam; *Prohibui pedes meos*, quantum ad sensualitatem temperatam; *Ut custodiam*, quantum ad voluntatem reseratam ; *Verba tua*, quantum ad veritatem desideratam.

VERSICULUS VI.

102. *A judiciis tuis non declinavi*, etc. Prima ratio serenitatis, videlicet vitiosæ vitatio vilitatis, innotuit in versu primo ; secunda ratio ipsius serenitatis, scilicet dilectio virtualis amœnitatis innotescit in isto. Hanc autem amœnitatem amare nos ostendimus, cum per virtutum habitus divinam in nobis similitudinem reparare contendimus. Hæc enim similitudo consistit in moribus, secundum Augustinum [1]. Quia vero divinæ similitudinis reparationem præcedit virtualium habituum generatio, et habituum generationem actuum aggeratio, et actuum aggerationem ipsorum imperatio; idcirco non injusto judicio decretum est a Domino actus imperari, actus actibus aggerari, ex actibus habitus generari, ex habitibus similitudinem reparari : quatenus similitudo perdita per naturæ ruinam, reparetur aliquatenus per naturæ alterius, scilicet assuetudinis medicinam. Ecce quatuor actus morales, ad quatuor membra versus propositi pertinentes, videlicet actus imperandi, aggerandi, generandi, et reparandi. Legis interest actus imperare; hominis, actus actibus aggerare ; actuum, habitus generare ; habituum, similitudinem reparare.

Actuum moralium quatuor genera.

Articulus primus.

Actus reparandi insinuatur, cum dicitur : *A judiciis tuis*, super reparatione similitudinis. Quid enim justius judicetur, quam ut habitus per habitum reparetur, et habitus per actum perditus, per habitum actibus genitum restauretur; et humanitus deformatus, humanitus reformetur ; sed et legis temeratio, intemerato legis imperio compensetur? Et nota, quod de dictis judiciis legimus in Scriptura, quod sunt provide præparata, ponderata, et considerata. Sunt enim provide præparata ad reparationem similitudinis ; ponderata ab assimilante; considerata ab assimilatis. De primo [2] : « Omnes viæ tuæ paratæ sunt, et tua judicia in tua providentia posuisti : » ecce judicia provide præparata. De secundo [3] : « Pondus et statera judicia Domini sunt : » ecce judicia ponderata. De tertio [4] : « Cogitationes justorum judicia : » ecce judicia considerata.

Articulus secundus.

Actus generandi innuitur, cum dicitur : *Non declinavi* ; quoniam a prædictis judiciis non declinat, qui laudabiles habitus per rationabiles actus generari procurat. Et nota, quod non debemus declinare a triplici rectitudine : scilicet actionis, affectionis, et intentionis. Prima declinatio pertinet ad operanda; secunda, ad desideranda ; tertia, ad speranda. Prima declinatio prohibetur [5] : « Facite, inquit, ea, quæ præcepit Dominus vobis; non declinabitis, neque ad dexteram, neque ad sinistram : » ecce declinatio actionis. Si quæris, quid sit ad dexteram, vel sinistram declinare? Indiscrete, vel indevote præcepta servare. Indiscreti, sicut superstitiosi, declinant ad dexteram; indevoti, sicut desidiosi, declinant ad sinistram. Secunda declinatio designatur [6] : « Si declinavit gressus meus de via, » etc. Illi gressus sunt affectus, qui declinant a veritatis via, cum vagantur per illicita desideria : ecce declinatio affectionis. Tertia declinatio innuitur per Psalmistam [7] : « Oculos, inquit, suos statuerunt declinare in terram. » Quid est oculus corporis, nisi intentio operis? Oculos igitur declinant in terram, qui non intendunt mercedem operis, nisi terrenam : ecce declinatio intentionis.

Rectitudo triplex.

Articulus tertius.

Actus imperandi significatur, cum sequitur : *Quia tu legem posuisti.* Quid est enim legem ponere, nisi jura legalia imperare? Istud autem imperium est de actibus virtutum. Intentio namque legislatoris est, secundum Philosophum, facere populum virtuosum. Imperat enim virtutum actus, ut per eorum exercitium adgenerentur virtutum habitus. Unde nota, quod legitur in Scriptura lex posita, lex disposita, lex perfecta. Positio respicit actuum imperationem; dispositio actuum aggerationem ; perfectio habituum generationem. De primo Propheta psal-

[1] Imo Gennadium, *de Eccles. Dogmat.* — [2] *Judith*, IX, 5. — [3] *Prov.*, XVI, 11. — [4] *Prov.*, XII, 5. — [5] *Deut.*, V, 32. — [6] *Job*, XXXI, 7. — [7] *Psal.* XVI, 11.

lit [1] : « Legem posuit ei in via, quam elegit : » ecce legis positio. De secundo [2] : « Accepistis legem in dispositionibus angelorum, et non custodistis : » ecce legis dispositio. De tertio [3] : « Si legem perficitis regalem secundum Scripturas : Diliges proximum tuum sicut teipsum, benefacitis. » Ecce legis perfectio.

Articulus quartus.

Actus aggerandi subauditur, cum subditur : *Mihi*, tanquam legis opera operanti, et opera operibus aggeranti. Et nota, quod operatio, vel operum aggeratio meritoria respicit tria virium animalium exercitia : videlicet irascibilis, concupiscibilis, et rationabilis. Exercetur autem vis irascibilis, sub Deo viriliter militando; concupiscibilis, ad Dominum humiliter clamitando; rationabilis, quæ Dei sunt, subtiliter cogitando. Vis audire irascibilem viriliter militantem? Audi Prophetam psallentem [4] : « Sæpe expugnaverunt me a juventute mea, etenim non potuerunt mihi, » quasi viriliter militanti. Vis audire concupiscibilem humiliter clamitantem? Audi Psalmistam dicentem [5] : « Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Deum, et intendit mihi, » quasi humiliter clamitanti. Vis etiam audire rationabilem subtiliter cogitantem? Audi Psalmographum sic scribentem [6] : « Ecce enim veritatem dilexisti, incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi, » quasi subtiliter cogitanti.

Epilogus.

Ostensurus ergo Psalmographus, quantum virtutum amœnitatem diligat, cum divinæ similitudinis reparationem non negligat, intentionem suam per talia verba declarat : *A judiciis tuis*, quibus scilicet judicasti similitudinem tuam ex habitibus reparari; *Non declinavi*, prohibendo scilicet habitus ex actibus generari; *Quia tu posuisti legem*, actus virtutum operantem; *Mihi*, ut actus actibus aggerarem.

VERSICULUS VII.

103. *Quam dulcia faucibus meis*, etc. In versu superiore vidimus fervidam charitatem, conscientiam serenantem, faciendo virtutum amœnitatem amari. In versus hujus tenore videmus eamdem id idem operantem, faciendo summi boni dulcedinem prægustari. Quæris, quo modo? Aliquando cum Domino epulando, aliquando Dominum osculando. Cum Domino epulatur, qui bonum operans in Domino gratulatur. Dominum osculatur, qui bonum sperans ipsi quodam modo copulatur. Sicut autem faucibus competit epulari, sic ori congruit osculari. Hæc duplex prægustatio in mystico reperitur eloquio, tropologice, vel anagogice declarato : quia tropologia declarat bonum operandum, sive fructum virtutis, quod est dulce faucibus epulantis; anagogia dilucidat bonum sperandum, sive fructum salutis, quod superdulce ori dignoscitur osculantis. Declarans ergo Psalmographus per quas vias pervenitur ad has delicias (quia, per tropologicam et anagogicam theorias, devenitur ad epulationes et osculationes prælibatorias), ait ita : *Quam dulcia faucibus meis*, etc.; ac si dicat aperte : Dulcia sunt eloquia fructum virtutis eloquentia cum Domino epulanti; sed superdulcia fructum salutis eloquentia Dominum osculanti. Ecce duo modi mystica eloquia exponendi, scilicet tropologicus, et anagogicus; et totidem summi boni delicias prælibandi, videlicet epulatorius, et osculatorius, quos eleganter eloquitur iste versus.

Tropologia. Anagogia.

Articulus primus.

Quantum ad primum exponendi modum psallitur : *Quam dulcia eloquia tua!* Hæc sunt eloquia ad tropologiam pertinentia, quæ sunt dulcia et dulcificantia, quia dulces mores ædificantia. Sed nota, quod inter hæc dulcia triplex legitur differentia : sunt enim dulcia infectiva, seductiva, et prægustativa. Prima respondent deliciosis; secunda, contentiosis; tertia, gratiosis. Prima dulcedo legitur [7] : « Prudentiam voca amicam tuam, ut custodiat te a muliere extranea, et ab aliena, » id est, sæculari, vel irreligiosa, « quæ verba sua facit dulcia : » ecce dulcedo infectiva. Secunda dulcedo scribitur, ubi dicitur ab Apostolo [8] : « Rogo vos, fratres, ut observetis eos, qui dissensiones et offendicula, præter doctrinam, quam vos didicistis, faciunt, et declinate ab illis. Hujuscemodi enim Christo Domino non serviunt, sed ventri suo : et per dulces sermones et benedictiones, seducunt corda innocentium. » Ecce dulcedo seductiva. Tertia dulcedo tangitur [9] : « Sicut modo geniti infantes rationabiles, sine dolo lac con-

Dulcis tripliciter.

[1] *Psal.* XXVI, 11. — [2] *Act.*, VII, 53. — [3] *Jac.*, II, 8. — [4] *Psal.* CXXVIII, 2 — [5] *Psal.* LXXVI, 2. — [6] *Psal.* L, 8. — [7] *Prov.*, VII, 5. — [8] *Rom.*, XVI, 17, 18. — [9] I *Petr.*, II, 3.

cupiscite, ut in eo crescatis in salutem, si tamen gustatis, quoniam dulcis est Dominus. » Ecce dulcedo prægustativa.

Articulus secundus.

Quantum ad primum prægustandi modum, adjicitur : *Faucibus meis*, quoniam iste modus est epulatorius, et epulari convenit faucibus. Felix epulatio, qua bonum operans in Domino gratulans epulatur cum Domino. Sic epulantur justi, et exultant in conspectu Dei. Sed nota, quibus faucibus talis congruat prægustandi modus : quia non faucibus stolidorum avidorum, vel cupidorum, sed spiritu fervidorum. Quorum primi sunt fallaces; secundi, voraces; tertii, rapaces; quarti, vivaces et in bonis operibus efficaces. De primo [1] : «Non invenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis stultitia personabit;» quasi dicat, sicut in faucibus stolidorum. De secundo [2] : « Supra mensam magnam sedisti? non aperias, super illam, faucem tuam prior;» quasi dicat, sicut faciunt avidi. De tertio [3] : « Quasi fauces virorum latronum participes sacerdotum :» ecce fauces cupidorum. De quarto [4] : «Custodi legem meam atque consilium meum, et erit vita animæ tuæ, et gratia faucibus tuis :» ecce fauces spiritu fervidorum. His faucibus novissimis convenit iste modus.

Articulus tertius.

Quantum ad secundum exponendi modum, scribitur : *Super mel*, id est, superdulcia sunt eloquia ad anagogiam attinentia. Et nota, quod anagogica theoria *super mel*, id est, superdulcis dicitur propter tria : propter judicium triumphale, præmium essentiale, et præmium accidentale : quorum primum pertinet ad felicitatem adjudicatam; secundum, ad felicitatem increatam; tertium, ad felicitatem creatam : vocando felicitatem creatam, et increatam, quæ terminantur ad naturam creatam, vel increatam, id est, jucunditatem de bono increato, vel creato causatam. De primo [5] : « Judicia Domini vera, justificata in semetipsa, desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum, insuper et dulciora super mel et favum : » ecce superdulcis suavitas, quantum ad judicium triumphale. De secundo [6] : « Spiritus meus super mel dulcis : » ecce super mel dulcis suavitas, quantum ad præmium essentiale. De tertio [7] : « Hereditas mea super mel et favum : » ecce superdulcis suavitas, quantum ad præmium accidentale.

Articulus quartus.

Quantum ad secundum prægustandi modum, conscribitur : *Ori meo*; quoniam iste modus dicitur osculatorius. Actus autem osculandi non convenit, nisi ori : quia vero sperans quadammodo copulatur, et condelectatur bono sperato, sicut osculans osculato; idcirco non immerito talis speratio censetur osculatio. In hoc siquidem osculo est mutua oris impressio, et coalterna spiratio. Nisi enim sponsus os imprimeret, et spiraret, sponsa ore prophetico nullatenus affirmaret [8] : « Spiritus oris nostri, Christus Dominus. » Nisi etiam e converso sponsa os imprimeret et spiraret, sponsus in amoris Cantico non cantaret [9] : « Odor oris tui, sicut odor malorum. » Sed nota triplicem dispositionem ad istam osculationem : quod os sponsæ custodiatur; quod non impediatur; quod ori sponsi obediatur : hoc est, custodiatur ab inutilibus; non impediatur ab utilibus; obediatur in omnibus tam credibilibus, quam operabilibus. Primam dispositionem habuit, qui dixit [10] : « Posui ori meo custodiam. » Secundam habere voluit, qui scripsit [11] : « Ego non parcam ori meo, loquar in tribulatione spiritus mei. » Tertiam aliunde non habuit, de quo sponsus ait [12] : « Non intrabit terram, quam dedi filiis Israel, eo quod incredulus fuit ori meo. »

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam persona per tales intelligentias ad tales introire delicias assueta : *Quam dulcia eloquia tua*, scilicet fructum virtutis eloquentia, ad tropologiam pertinentia; *Faucibus meis*, id est, prægustanti, cum Domino epulanti, seu, bonum operando, in Domino gratulanti; *Super mel*, id est, superdulcia sunt eloquia, fructum salutis eloquentia, ad anagogiam attinentia; *Ori meo*, id est, prægustanti, Dominum osculanti, sive, summum bonum sperando, eidem se quodam modo copulanti.

VERSICULUS VIII.

104. *A mandatis tuis intellexi*, etc. Quo modo charitatis ferventia operetur ad hoc, quod con-

[1] *Job*, VI, 30. — [2] *Eccli.*, XXXI, 12. — [3] *Ose.*, VI, 9. — [4] *Prov.*, III, 22. — [5] *Psal.* XVIII, 11. — [6] *Eccli.*, XXIV, 27. — [7] Ibid. — [8] *Thren.*, IV, 20. — [9] *Cant.*, VII, 8. — [10] *Psal.* XXXVIII, 2. — [11] *Job*, VII, 11. — [12] *Num.*, XX, 24.

scientia serenetur, in tribus præmissis versibus tripliciter edocetur; quarto modo perdocetur in isto, puta suppliciorum formidinem exsufflando. Hanc autem formidinem ab illis exsufflat perfecta charitas, qui perfecto odio odiunt actiones prohibitas. Illos enim non deterrent divinæ comminationes, quos non demulcent prohibitæ actiones. In talium ergo figura, quorum conscientia pura est et secura, videtur Psalmus loqui in parte ista. *A mandatis*, etc., quasi dicat : *A mandatis* ad id ordinatis : *Intellexi*, scilicet illa ad quæ sunt ordinata; *Propter ea*, non ulterius ordinata; *Odivi* quælibet inordinata : ecce quatuor connotanda, quæ ordinata, ad quæ ordinata, et quæ non ordinata, et quæ inordinata. Plane divina præcepta sunt ordinata; ad promissa sunt ordinata; sed ipsa promissa non sunt ulterius ordinata; prohibita sunt inordinata.

Articulus primus.

Primum patet, cum dicitur : *A mandatis*, id est, a te originatis, et ad te ordinatis, per potentiam originatis, per sapientiam ordinatis. Unde notandum, quod mandata nobis accommodata, ad summum bonum comparandum, declarandum, et saporandum. Unde quoniam æquitatis est comparare, veritatis declarare, charitatis saporare; non absurde tria nomina leguntur attributa mandatis, scilicet nomen æquitatis, veritatis, et charitatis. De primo [1] : « Omnia mandata tua æquitas. » De secundo rursus scribitur a Psalmographo [2] : « Omnia mandata tua veritas. » De tertio [3] : « Hæc est charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus. » Nec dicitur unum mandatum, sed omnia; quoniam ad summum bonum comparandum, declarandum, saporandum, nequaquam sufficit mandatum unum, vel plura, sed coexiguntur omnia.

Mandatis tria attributa.

Articulus secundus.

Secundum liquet, cum additur : *Intellexi.* Quidnam aptius intellexit a mandatis ad aliud ordinatis, quam illa gaudia, ad quæ mandata sunt cœlitus ordinata? Et nota, quod illa beata gaudia consistunt in clarissima atque charissima intelligentia subcœlestium, cœlestium, et supercœlestium personarum, videlicet humanarum, angelicarum, et etiam divinarum. Primum notatur [4] : « Intellexit Saul, quod Samuel esset : » ecce intelligentia personæ humanæ. Secundum annotatur [5] : « Intellexit Manue angelum Domini, » etc. : ecce intelligentia personæ angelicæ. Tertium denotatur [6] : « Intellexit Heli, quod Dominus vocaret puerum : » ecce intelligentia personæ divinæ.

Beatitudo in quibus consistat.

Articulus tertius.

Tertium lucet, cum subditur : *Propter ea odivi* : hæc sunt bona præmialia, bona finalia, ad quæ terminantur bona moralia; hæc bona supernaturalia, ad quæ ordinantur bona naturalia : propter hæc (a) bona non ulterius ordinata, diliguntur ordinata, sicut bona moralia divinitus indicta; et odiuntur inordinata, sicut moralia divinitus interdicta. Unde notandum circa malorum odium, quod illa debemus odire triplici ratione : propter juris naturalis rigorem; propter Dei timorem; propter ipsius amorem. Prima ratio respicit naturalem inclinationem; secunda, divinam comminationem; tertia, divinam promissionem. De primo scribitur [7] : « Odite malum, et diligite bonum : » ecce rigor inclinationis. De secundo legitur [8] : « Timor Domini odit malum : » ecce timor comminationis. De tertio per Prophetam psallitur [9] : « Qui diligitis Dominum, odite malum : » ecce amor promissionis.

Mala odio habenda.

Articulus quartus.

Quartum claret, cum sequitur : *Omnem viam iniquitatis.* Tales viæ sunt actiones prohibitæ : quæ sunt inordinatæ, quia non ad præmia, sed ad supplicia terminatæ; quæ præcipue odiendæ sunt ab homine, ratione promissionis divinæ. Et nota de prædicta iniquitatis via, quod sicut sacra testificantur eloquia, est gemenda, videnda, et amovenda. Quæris quo modo? Gemenda pœnitendo, videnda confitendo, amovenda satisfaciendo. De primo signanter dicitur [10] : « Dicentes intra se, pœnitentiam agentes, et præ angustia spiritus gementes; » et infra : « Lassati sumus in via iniquitatis, et perditionis. » Licet enim hæc verba proponantur de perditis, exponuntur moraliter de contritis : ecce via iniquitatis gemenda. De secundo scribitur a Psalmographo [11] : « Vide, si via iniquitatis in me est : » ecce via iniquitatis videnda.

Via iniquitatis.

[1] *Psal.* hoc, 172. — [2] Ibid., 86. — [3] I *Joan.*, v, 3. — [4] I *Reg.*, xxviii, 14. — [5] *Judic.*, xiii, 21. — [6] I *Reg.*, iii, 9. — [7] *Amos*, v, 15. — [8] *Prov.*, viii, 13. — [9] *Psal.* xcvi, 10. — [10] *Sap.*, v, 3, 7. — [11] *Psal.* cxxxviii, 24.

(a) *Cæt. edit.* hoc.

De tertio quoque legimus [1] : « Viam iniquitatis amove a me : » ecce via iniquitatis amovenda.

Epilogus.

Et hoc est, quod ait Propheta, tanquam persona serenæ conscientiæ, et securæ; non pavida, sed avida retributionis futuræ : *A mandatis tuis*, quæ sunt præceptiones ad aliud ordinatæ; *Intellexi*, scilicet promissiones, ad quas sunt ordinatæ; *Propter ea odivi*, scilicet propter promissiones, quæ non sunt ulterius ordinatæ : *Omnem viam iniquitatis*, quæ sunt actiones prohibitæ, et inordinatæ.

VERSICULUS IX.

105. *Lucerna pedibus meis*, etc. Charitas intus fervens occupavit octonarium præcedentem; charitas foris lucens occupat hunc sequentem. Charitatis autem lucentis interest viam moralem disponere, sicut intimavit quaternarius prior; et vitam mortalem exponere, sicut indicabit posterior. Viam autem disponit in prosequendis, in persequendis, in perferendis, in proferendis; sicut patebit in quatuor versibus proximo secuturis. Primus itaque versus in bonis prosequendis viam disponit, sicut patet ex quatuor articulis quos proponit. Sicut enim in via naturali proficiscentis pedibus providetur, cum semita prævidetur; sic in morali proficientis affectionibus providetur, cum actio prævidetur. Ecce quatuor contenta in hujus versus continentia; scilicet provisio affectionum, et prævisio actionum : in provisione subtilitas; in affectione mobilitas; in prævisione utilitas; in actione facilitas. Si ergo tuus affectus fuerit mobilis ad actum, qui sit facilis, provideat mobilitati subtilitas, prævidendo utrum in facilitate sit utilitas. Unde Propheta, tanquam persona charitate lucens, lucem suam exprimit ita dicens : *Lucerna pedibus*, etc., quasi dicat : Verbum tuum est provisio meis affectionibus, et prævisio meis actionibus.

Articulus primus.

Provisionem igitur indicans, ait : *Verbum tuum est lucerna*; ac si dicat : Verbum tuum est provisivum moraliter, sicut lucerna corporaliter; quia providet homini interiori, sicut illa exteriori. Et nota, quod verbum et lucerna sunt valde consona : consonat enim verbo lucerna; interno interna; externo externa; æterno æterna. De lucerna interna [2] : « Lucerna Domini spiraculum hominis. » De verbo interno similiter per Psalmographum [3] : « Eructavit cor meum verbum bonum. » De lucerna externa [4] : « Ardeat lucerna semper in tabernaculo. » De verbo externo [5] : « Verbum ipsius, » scilicet Eliæ, « quasi facula ardebat. » De lucerna æterna [6] : « Civitas non eget sole, neque luna, ut luceant in ea; nam claritas Dei illuminabit eam, et lucerna ejus est Agnus. » De Verbo æterno [7] : « Vocabatur nomen ejus Verbum Dei. »

Articulus secundus.

Affectionem autem insinuans, addit : *Pedibus meis* : sicut enim pedes portant hominem exteriorem per viam naturalem, sic affectiones portant interiorem per viam moralem. Et nota, quod dictis pedibus providere debemus, ne inquinentur, ne illaqueentur, ne subvertantur; sed puri, liberi, et firmi serventur. Inquinantur autem per luxuriam; illaqueantur per avaritiam; subvertuntur per superbiam; sed servantur per sanctimoniam. De primo [8] : « Lavi pedes meos, » scilicet per pænitentiam; « quomodo inquinabo illos? » scilicet per luxuriam : ecce pedum inquinatio. De secundo [9] : « Laqueos absconderunt pedibus meis : » ecce pedum illaqueatio. De tertio [10] : « Calamitates meæ illico surrexerunt; pedes meos subverterunt : » ecce pedum subversio. De quarto [11] : « Pedes sanctorum suorum servabit : » ecce pedum servatio.

Pedibus providendum.

Articulus tertius.

Prævisionem vero designans, dicit : *Et lumen*; quia per lumen pericula prævidentur, et prævisa præcaventur. Sed nota, quod in ista prævisione diversi diverso diriguntur lumine. Est enim lumen naturaliter inditum; lumen doctrinaliter acquisitum; lumen liberaliter infusum; puta lumen industriæ, scientiæ, gratiæ. De primo [12] : « Super quem non surget lumen illius? » quasi dicat : Nullus. Ecce lumen inditum. De secundo [13] : « Omne, quod manifestatur, lumen est : » ecce lumen acquisitum. De tertio [14] : « Domus Jacob, venite, et ambulemus in lumine Dei nostri : » ecce lumen infusum.

[1] *Psal.* hoc, 29. — [2] *Prov.*, XX, 27. — [3] *Psal.* XLIV, 2. — [4] *Exod.*, XXVII, 20. — [5] *Eccli.*, XLVIII, 1. — [6] *Apoc.*, XXI, 23. — [7] *Apoc.*, XIX, 11. — [8] *Cant.*, V, 3. — [9] *Jerem.*, XVIII, 22. — [10] *Job*, XXX, 12. — [11] I *Reg.*, II, 9. — [12] *Job*, XXV, 3. — [13] *Ephes.*, V, 13. — [14] *Isa.*, II, 5.

Articulus quartus.

Actionem denique assignans, adjicit : *Semitis meis.* Semitæ tales sunt actus morales : sicut enim semitæ substernuntur pedibus, sic actus suppeditantur affectibus : sicut pedes per semitas proficiscuntur, sic affectus per actus progredi dignoscuntur. Hic potes notare, qualiter debes semitas considerare, ambulare, rectificare. Istas semitas considerat necessitas; ambulat voluntas; rectificat charitas. Consideras itaque, sed non ambulas, bonum operando ex necessitate, sed non ex voluntate; ambulas, sed non rectificas, operando bonum ex voluntate, sed non ex charitate. De primo, ubi dicitur de forti muliere [1] : « Consideravit semitas domus suæ. » Multi semitas domus suæ considerant; sed consideratas non ambulant, quos ad agendum actiones arduas movet necessitas, non voluntas. De secundo [2] : « Ambulabimus in semitis ejus; » quasi dicat : Non tantum ex necessitate, sed ex voluntate bonum faciemus. De tertio [3] : « Rectas facite in solitudine semitas Dei nostri; » quasi dicat : Quod facitis ex voluntate, facite ex divina charitate, non ex humana cupiditate : sicut enim voluntatis curvitas est cupiditas, sic rectitudo charitas.

Epilogus.

Dicit ergo Psalmographus, quasi charitate lucens, in prosequendis viam disponens : *Verbum tuum est lucerna*, quantum ad subtilem provisionem; *Pedibus meis*, quantum ad mobilem affectionem; *Et lumen*, quantum ad utilem provisionem; *Semitis meis*, quantum ad facilem actionem.

VERSICULUS X.

106. *Juravi et statui*, etc. Audistis, si voluistis, viæ moralis dispositionem, quantum ad boni prosecutionem; audiatis, si vultis, eamdem quantum ad mali persecutionem. Iniquitatis idoneus persecutor, æquitatis est executor : æquitatis autem congruus executor, divinæ severitatis obsecutor, et humanæ pietatis est prosecutor. Unde Psalmographus, tanquam iniquitatis persecutor legitimus, in his verbis insinuare videtur, quod severitati obsequitur, pietatem prosequitur, æquitatem exequitur, iniquitatem persequitur, dicens : *Juravi*, etc.; ac si aperte dicat : Quasi jurans sancivi, quasi statuens stabilivi, quod judicia tuæ justitiæ, custodia injustitiæ. Ecce quatuor actus, quos continet iste versus; quia actus jurandi, statuendi, judicandi, custodiendi : quorum primus spectat ad severitatem divinam, cui obsequendum; secundus, ad pietatem humanam, quam prosequendum; tertius, ad æquitatem divinam, quam exequendum; quartus, ad iniquitatem humanam, quam persequendum.

Articulus primus.

Primum igitur actum annuntians, ait : *Juravi.* Quicumque juramentum emittit, vel aliquid tanquam juratum promittit, juri divino (cui obsequendum est) se submittit. Unde Propheta, sive juraverit, sive tanquam juratum haberi dictaverit, se divino juri obnoxium, et obnoxius obsecuturum ostendit. Notandum itaque, quod periculosum est jurare; sed maxime si juretur superstitiose, si otiose, si dolose : quoniam juramentum primum profanum; secundum vanum; tertium inhumanum. De primo [4] : « Per nomen externorum deorum non jurabitis : » hic prohibetur juramentum superstitiosum. Des ecundo [5] : « Dico vobis, non jurare omnino, » sive motu humano, sive nutu divino : hic prohibetur juramentum otiosum. De tertio scribitur [6] : « Nec juravit in dolo proximo suo : » hic improbatur juramentum dolosum.

Jurare periculosum.

Articulus secundus.

Secundum actum enuntians, inquit : *Et statui.* Sicut juramentum pertinet ad jus divinum (cui secure est obsequendum), sic statutum attinet ad jus humanum pietate introductum, et idcirco pie prosequendum : quamobrem eo quod statuit, vel quasi statuendo disposuit, se pietatem prosecuturum innuit. Et nota, quod tria pietatis statuta legimus in Scriptura; videlicet statutum mortificandi, dimicandi, fructificandi : quorum primum est pietatis initiativum; secundum, provectivum; tertium, perfectivum. De primo convenienter exponitur, quod proponitur, ubi dicit Dominus Abrahæ [7] : « Statuam pactum meum inter me et te, et semen tuum post te : » hoc fuit litteraliter statutum circumcisionis, per quam intelligitur spiritualiter mortificatio carnis. De secundo, ubi

[1] *Prov.*, XXXI, 27. — [2] *Isa.*, II, 5. — [3] *Isa.*, XL, 3. — [4] *Exod.*, XXIII, 13. — [5] *Matth.*, V, 34. — [6] *Psal.* XXIII, 4. — [7] *Gen.*, XVII, 7.

legitur de filiis Israel [1] : « Statuerunt dimicare et confligere fortiter : » illa dimicatio corporalis figura fuit dimicationis moralis, quæ dimicatur per sapientiam contra tentatorum militiam, seu tentationum malitiam. De tertio, ubi Apostolus scribit Tito [2] : « Festina ad me venire Nicopolin : ibi enim statui hyemare. » Quare, quæso, hyemare statuit, nisi quia statuit per hyemem, fidem prædicando, et plebem ædificando, fructificare?

Articulus tertius.

Tertium actum pronuntians, scripsit : *Judicia justitiæ tuæ* : hæc sunt judicia æquitatis exequendæ. Et nota, quod æquitas sive justitia exequenda dignoscitur præcipue propter tria; videlicet propter bonum morale, temporale, ac æternale; hoc est, bonum virtutis, pacis, salutis. De primo [3] : « Diligite justitiam, qui judicatis terram : » ecce bonum virtutis. De secundo [4] : « Erit opus justitiæ pax : » ecce bonum pacis. De tertio [5] : « Facite justitiam, quia juxta est salus mea : » ecce bonum salutis.

Articulus quartus.

Quartum actum denuntians, dixit : *Custodire*, Cui custodire? Plane iniquitati persequendæ; quia revera per æquitatis judicia exequenda, sunt iniquitatis præjudicia persequenda. Et nota, quod hæc custodia est necessaria propter tria : propter custodiam regis, custodiam legis, custodiam gregis. Prima custodia iniquitatis persecutorem ordinat ad seipsum; secunda ad Deum; tertia ad proximum. De prima [6] : « Misericordia et veritas custodiunt regem, » scilicet misericordia respectu injuriam patientis, et veritas respectu injuriam facientis : ecce custodia regis. De secunda, ubi dicit David Salomoni filio suo [7] : « Det tibi Dominus prudentiam et sensum, ut regere possis Israel, et custodire legem Domini Dei tui : tunc enim proficere poteris, si custodieris mandata et judicia, » etc. : ecce legis custodia legislatori obsecutoria, mandatorum prosecutoria, judiciorum executoria, præjudiciorum persecutoria. De tertia [8] : « Qui dispersit Israel, congregabit eum, et custodiet eum, sicut pastor gregem suum; redemit enim Dominus Jacob, et liberavit eum de manu potentioris : » ecce custodia gregis, liberativa violentiam sufferentis, et persecutiva violentiam inferentis.

Epilogus.

Et hoc est, quod ait Propheta : *Juravi*, quantum ad severitatem, cujus sum obsecutor; *Et statui*, quantum ad pietatem, cujus sum prosecutor; *Judicia tuæ justitiæ*, quantum ad æquitatem, cujus sum executor; *Custodire*, scilicet injustitiæ, quantum ad iniquitatem, cujus sum persecutor.

VERSICULUS XI.

107. *Humiliatus sum usquequaque, Domine*, etc. Postquam paravit charitas viam bona prosequentibus, et mala persequentibus congruam, hic dirigit viam mala perferentibus opportunam. Per hanc viam toties a Domino ducimur, quoties ab eo percutimur et sanamur. Quorum utrumque promisit [9] : « Percutiam, inquit, et ego sanabo. » Porro Dominus percutit, quando mentem tumentem sic flagellando concutit, quod tumorem excutit, timorem incutit; sed tunc sanat, cum mentis languentis languorem terminat, et vigorem redonat. Unde Propheta psallens tanquam persona se divinitus percussam sentiens, sanari cupiens, promissionem percussionis agnoscens, promissionem sanationis exposcens, intentionem suam exprimit, ita dicens : *Humiliatus sum*, etc.; quasi patenter inquiens : En emisi tumorem, quoniam immisisti timorem : fac, quod amittam languorem, quoniam promisisti vigorem. Quatuor ergo notantur in proposito : tumoris emissio, timoris immissio, languoris amissio, vigoris promissio. Ad humiliatum spectat emissio tumoris; ad Dominum, immissio timoris; ad vivificationem, amissio languoris; ad verbum, promissio vigoris.

Articulus primus.

Primus prænotatur, cum psallitur : *Humiliatus sum usquequaque*. Quid enim est usquequaque humiliari, nisi tumore undique expiari? Hic potest notari triplex signum humiliati, quantum ad motum, ad locum, ad affatum : si motus curvior; si locus inferior; si affatus tardior. De primo [10] : « Si humiliatus vadat curvus : » ecce motus curvior. De secundo dicit Psalmographus [11] : « Humiliata est in pulvere anima nostra : » ecce locus inferior. De tertio psallit Pro-

[1] II *Mach.*, XV, 17. — [2] *Tit.*, III, 12. — [3] *Sap.*, I, 1. — [4] *Isa.*, XXXII, 17. — [5] *Isa.*, LVI, 1. — [6] *Prov.*, XX, 28. — [7] I *Paralip.*, XXII, 12, 13. — [8] *Jerem.*, XXXI, 10, 11. — [9] *Deut.*, XXXII, 39. — [10] *Eccli.*, XII, 11. — [11] *Psal.* XLIII, 25.

pheta [1] : « Humiliatus sum, et silui a bonis : » ecce affatus tardior.

Articulus secundus.

Secundum subnotatur, cum subditur : *Domine;* quoniam hoc nomen importat timorem, juxta illud Prophetæ [2] : « Si ego Dominus sum, ubi est timor meus, dicit Dominus exercituum? » Hoc nomen cognoscunt, qui tremiscunt; de quibus psallimus [3] : « Cognoscunt, quia nomen tibi Deus : » unde cognoscetur Dominus judicia faciens, qui non fuit cognitus præjudicia patiens. Sed nota, quod Dominus timorem immittit ad tria : ad malum auferendum, ad verum proferendum, ad Domino cohærendum. quorum primum purgativum; secundum illuminativum; tertium consummativum. De primo [4] : « Invasit timor Domini populum, et congregati sunt quasi vir unus : » ecce timorem Dominicum immissum ad malum auferendum. De secundo dicit Dominus exercituum [5] : « Dedi ei, » scilicet Levi, « timorem, et timuit me, et a facie nominis mei pavebat : lex veritatis fuit in ore ejus : » ecce timorem Dominicum immissum ad verum proferendum. De tertio [6] : « Dicit Dominus Deus Israel ad civitatem hanc; » et infra : « Timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant a me : » ecce timorem dominicum immissum ad Domino cohærendum.

Articulus tertius.

Tertium annotavit, cum additur: *Vivifica me.* Hæc vivificatio est mentis languentis medicatio, seu languoris eradicatio. Et nota, quod est vivificatio tripartita : quædam gratificans : quædam magnificans : quædam glorificans. Prima ducit a spirituali non esse, ad esse; secunda, a minori esse, ad majus esse : tertia, a majori esse, ad perfectum esse. De prima [7]: « Dominus mortificat, et vivificat. » Mortificare dicitur, non auferendo gratiam, scilicet non afferendo ipsam in animam indispositam : ecce vivificatio gratificans. De secundo [8] : « Domine, opus tuum, in medio annorum vivifica illud. » Opus Dei non est mortuum, sed vivum, quia, sicut sapiens dicit [9] : « Deus mortem non fecit; » et tamen opus ipsum in medio annorum vivificatur, quando gratia amplificatur. De tertio [10] : « Quicumque quæsierit animam suam salvam facere, perdet illam; et quicumque perdiderit illam, vivificabit eam; » quasi dicat breviter : Salvans vitam temporaliter, perdet æternaliter; et perdens temporaliter, salvabit æternaliter. Hæc animæ vivificatio, est ipsius glorificatio. Si quæris, quomodo vivificatio sumitur in proposito; non primo modo, nec tertio, sed secundo.

Articulus quartus.

Quartum denotatur, cum dicitur : *Secundum verbum tuum:* hoc est verbum salutare, quo promisit percussos sanare. Hæc promissio habetur, ubi legitur [11]: « Percutiam, et ego sanabo; » et ei testimonium perhibetur, ubi (a) scribitur [12] : « Ipse vulnerat, et medetur; percutit, et manus ejus sanabunt. » Et nota circa verbum dominicum, quod legitur interdum fructiferum, prosperum, asperum. Primum congruit verbo præceptivo; secundum, verbo promissivo; tertium, verbo comminativo. De primo [13]: « Sicut rusticatio de ligno ostendit fructum illius, sic verbum ex cogitatu hominis cor. » Ac si aperte dicat : Sicut lignum humanitus cultum ostendit fructum, ex natura interius operante productum; sic cor humanum divinitus excultum, ostendit verbum fructiferum, ex gratia interius operante conceptum : ecce verbum fructiferum de divinis præceptis. De secundo [14] : « Verbum meum, quod egredietur de ore meo, non revertetur ad me vacuum, sed faciet quæcumque volui, et prosperabitur : » ecce verbum prosperum de divinis promissis. De tertio scribitur [15] : « Ipse liberavit me de laqueo venantium, et a verbo aspero; » id est, a tentatione diabolica, et a comminatione dominica : ecce verbum asperum de comminationibus divinis.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, vel vir justus divinitus flagellatus, voce prophetica : *Humiliatus sum usquequaque,* in quo tumoris emissio; *Domine,* in quo timoris immissio; *Vivifica me,* in quo languoris amissio; *Secundum verbum tuum,* in quo vigoris promissio.

VERSICULUS XII.

108. *Voluntaria oris mei*, etc. Charitas lucens foris disposuit tripliciter viam moris : videlicet Charitas fori lucens.

[1] *Psal.* XXXVIII, 3. — [2] *Malac.*, I, 6. — [3] *Psal.* LXXXII, 19. — [4] I *Reg.*, XI, 7. — [5] *Malach.*, II, 5, 6. — [6] *Jerem.*, XXXII, 36, 40. — [7] I *Reg.*, II, 6. — [8] *Habac.*, III, 2. — [9] *Sap.*, I, 13. — [10] *Luc.*, XVII, 33. — [11] *Deut.*, XXXII, 39. — [12] *Job*, V, 18. — [13] *Eccli.*, XXVII, 7. — [14] *Isa.*, L[illegible], 11. — [15] *Psal.* XC, 3.

(a) *Cæt. edit.* et ubi.

in prosequendis, in persequendis, in perferendis. Quarto modo disponit in proposito, scilicet in proferendis. Viam istam disponit charitas, cum per eam inclinatur voluntas, ut talia concipiat, talia pariat, qualia Deus accipiat, et remuneranda diffiniat. Ad cujus pleniorem intellectum, conjugale proponatur exemplum. Sicut sponsa procreare sitiens filium Domino dominantium offerendum, ad futurum gaudium promerendum, sic voluntas devota, rationi sponsata, eructare cupiens verbum bonum penes Dominum deponendum, propter fructum gloriosum bonis laboribus reponendum, petit a sponso debitum, hoc est a ratione consilium opportunum. Tunc commisso rationis consilio cum voluntatis desiderio, quasi duplici seminario, in libero arbitrio, tanquam amborum exceptorio, exinde verbum componitur, quod dicendum disponitur, deinde per oris officium, velut voluntatis orificium, tempore competenti proponitur; quod si recte penes Deum deponitur, sperandum est quod deponenti bona retributio reponatur. Per hanc viam ambulare volebat Psalmographus, cum dicebat : *Voluntaria oris mei*, etc.; ac si diceret voce clara : *Voluntaria oris mei*, puerperia fiant tibi placentia et jucunda, tua judicia pro eisdem pronuntia. Quocirca in his verbis quatuor specialiter sunt notanda, quæ generaliter in verbis omnibus sunt pensanda; videlicet, quid voluntate componatur, ore proponatur, penes Dominum deponatur, in judicio reponatur : quatenus compositum sit studiosum, propositum fructuosum, depositum gratiosum, repositum gloriosum.

Articulus primus.

Ad primum facit, quod dicit : *Voluntaria.* Hæc sunt verba intus lucentia, non foris sonantia, ex consilio rationis et desiderio voluntatis composita. Unde debent esse rationabilia et desiderabilia : propterea competit eis compositio studiosa. Sed nota, quod sicut colligere possumus ex Scriptura, sunt voluntaria studia tripartita; scilicet theologica, ethica, malefica; triplici voluntate composita, videlicet divina, humana, diabolica. De primo voluntario convenienter intelligitur, quod legitur [1] : « Pluviam voluntariam segregabis, Deus, hæreditati tuæ, » id est, doctrinam theologicam Ecclesiæ tuæ. De secundo competenter exponitur, quod proponitur [2] : « Cuncti filii Israel voluntaria Domino dedicaverunt. » Tales fuerunt morales philosophi, qui ad compositionem domus Dei, scilicet animæ, documenta moralia obtulerunt. De tertio dictum conjicitur, quod dicitur [3] : « Quam bonum est correptum manifestare pœnitentiam ! » Sic enim effugies peccatum voluntarium, quia nulli dubium, quin maleficorum studium sit peccatum voluntarium, et diabolicum. De talibus superstitionis studiis dicitur ab Augustino [4] : « Omnes artes hujuscemodi, vel noxiæ, vel nugatoriæ superstitionis ex quadam hominum pestifera societate et dæmonum, quasi pacta infidelis et dolosæ amicitiæ constituta, sum penitus repudianda, et fugienda Christiano. »

Studia voluntaria.

Articulus secundus.

Ad secundum aspicit, quoad adjicit : *Oris mei*, quia sicut voluntatis est concipere, sic oris interest parturire. Et sicut ille conceptus debet esse studiosus, sic iste partus fructuosus, non perniciosus, non otiosus. Hic potes notare, quod os legitur aliquoties parturire, operire, et ebullire : Quoniam oris partus, sive sermo propositus, interdum est fructuosus, interdum perniciosus, interdum otiosus. De primo [5] : « Os justi parturiet sapientiam : » ecce os parturiens fructuose. De secundo scribitur [6] : « Os impiorum operit iniquitatem : » ecce os malum partum operiens perniciose. De tertio [7] : « Os fatuorum ebullit stultitiam : » ecce os per immoderatum partum ebulliens otiose.

Articulus tertius.

Ad tertium refertur, quod sequitur : *Beneplacita fac, Domine*, tanquam deposita penes te. Quidquid enim voluntarie componitur, quidquid ore proponitur, apud illum deponitur, cui tam interioris, quam exterioris hominis os loquitur : unde summopere curandum, quod sit ei gratuitum et acceptum. Qui sic deponere curat, sibi gaudium in die judicii thesaurizat. Et nota tria beneplacita penes Deum bene deposita, recta tamen intentione supposita : utpote ab iniquitate recedere; nulli, dicto vel facto, nocere; parentibus obedire : quorum primum ordinat hominem ad seipsum; secundum, ad proximum; tertium, ad prælatum. De primo [8] : « Beneplacitum est Domino recedere ab iniquitate : » ecce divinum beneplacitum ordinans

[1] *Psal.* LXVII, 10. — [2] *Exod.*, XXXV, 19. — [3] *Eccli.*, XX, 4. — [4] Aug., *de Doctr. Christ.*, lib. II, c. XXVI. — [5] *Prov.*, X, 31. — [6] Ibid., 6. — [7] *Prov.*, XV, 2. — [8] *Eccli.*, XXXV, 5.

hominem ad seipsum. De secundo [1] : « Beneplacitum est Domino fides et mansuetudo, » id est, nulli nocere dicto vel facto. Fides enim, teste Tullio [2], est constantia in verbo, quæ nulli nocet dicto; mansuetudo vero non nocet facto : ecce divinum beneplacitum ordinans hominem ad proximum. De tertio [3] : « Filii, obedite parentibus per omnia; hoc enim beneplacitum est Domino : » quod accipere possumus, tam de parentibus carnalibus, quam spiritualibus : ecce divinum beneplacitum ordinans hominem ad prælatum.

Articulus quartus.

Ad quartum spectat, quod restat : *Et judicia tua doce me*, adjudicando mihi coronam justitiæ. Hæc judicia tunc docentur, cum mercedis fiducia per privata judicia divinitus exhibetur. Et nota, quod præfata judicia sunt jucunda, munda, et profunda. Quare jucunda? quia de felicitate. Quare munda? Quia sine iniquitate. Quare profunda? Quia ex investigabili pietate. De primo [4] : « Quia judicia tua jucunda. » Quænam jucundiora judicia, quam felicem jucunditatem et jucundam felicitatem adjudicantia? De secundo [5] : « Cognovi, Domine, quia æquitas judicia tua : » ubi autem totum occupat æquitas, nullum habet locum iniquitas. De tertio in alio psallitur loco [6] : « Judicia tua abyssus multa. » Si abyssus, quid profundius? si abyssus multa, quid investigabilius profunditate prædicta? Quid illa pietate profundius, quid investigabilius, qua damnatur vanitas, ut salvetur veritas?

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam persona desiderio desiderans charitative disponere proferenda : *Voluntaria*, quantum ad composita studiose; *Oris mei*, quantum ad ipsa proposita fructuose; *Beneplacita fac, Domine*, quantum ad illa reposita gratiose; *Et judicia tua doce me*, quantum ad eorum præmia reposita gloriose.

VERSICULUS XIII.

109. *Anima mea in manibus meis*, etc. Quomodo lucet charitas viam moralem disponendo, quaternarius prior distinxit; qualiter autem lucet, vitam mortalem exponendo, quaternarius hic distinguit. Charitas nempe vitam facit exponere pro fidei confessione, pro perfidiæ confutatione, pro mandatorum conservatione, pro consiliorum consummatione, sicut tenor versuum quatuor disserit successive. Primus versus articulum primum edisserit, dum quid in tali articulo sit perdendum, et quid custodiendum, aperit. Sane carnalis vita non custodienda est, sed perdenda. Spiritualis autem vita non perdenda est, sed custodienda. Quæris, quo modo? Carnalis vita custoditur parcendo, perditur patiendo; spiritualis vita perditur diffitendo, custoditur firmiter confitendo.

Articulus primus.

Carnalem vitam contemnendam propter Deum aperiens, ait : *Anima mea*, id est, animalis vita; hoc est vita, quam diu custodire non valet natura defectiva, nec diu custodire vult gratia provectiva. Et nota, quod talis anima in tali articulo constituta, non est a tormentis salvanda, nec blandimentis effœminanda, nec emolumentis temporalibus dilatanda : ne salvetur ad perditionem; ne effœminetur ad macerationem; ne dilatetur ad æternam confusionem. De primo [7] : « Qui voluerit animam suam salvam facere, perdet eam : » ecce salvatio animæ ad perditionem. De secundo [8] : « Animæ effœminatorum esurient : » ecce effœminatio ad macerationem. De tertio [9] : « Vir superbus non decorabitur, qui dilatavit, quasi infernus, animam suam : » ecce dilatatio ad æternam confusionem.

Articulus secundus.

Carnalem etiam vitam perdendam patefaciens, addit : *In manibus meis semper*; quasi dicat : Anima et vita non est latenter reposita, sed patenter exposita. Et nota, quod vitam animalem in manibus ponere, continere, portare debemus. Quæris, qualiter? Ponere fidenter, continere fideliter, portare patienter. De primo [10] : « Obedivit ancilla tua voci tuæ, et posui animam meam in manu tua (*a*); » quasi dicat : Exposui vitam discrimini, propter fiduciam quam accepi. Si mulier infidelis confidit obediendo Sauli, quomodo vir fidelis diffidet, obediens Salvatori? De secundo [11] : « Quis continuit spiritum in manibus suis? » hoc est : Quis, nisi fidelis, continuit spiritum quasi non perditum,

[1] *Eccli.*, I, 34. — [2] Cic., *de Offic.*, lib. I. — [3] *Coloss.*, III, 20. — [4] *Psal.* hoc, 39. — [5] Ibid., 75. — [6] *Psal.* XXXV, 7. — [7] *Matth.*, XVI, 25. — [8] *Prov.*, XVIII, 8. — [9] *Habac.*, II, 5. — [10] I *Reg.*, XXVIII, 21. — [11] *Prov.* XXX, 4. — (*a*) *Vulg.* mea.

in manibus habitum, ut perditioni traditum? ac si patenter diceret : Fidelis est valde, qui non perdit in spe, quam perdit in re. De tertio [1] : « Animam meam in manibus meis porto; etiamsi occiderit me, in ipso sperabo ; » quasi dicat : Patienter animam porto ad victimam; quoniam etsi in mortem decidam, moriens tamen non diffidam.

Articulus tertius.

Vitam spiritualem custodiendam innuens, dicit : *Legem tuam,* id est, legalem observantiam : quæ est enim vita spiritualis, nisi custodia legalis? Et nota, quod legalis observantia non absurde dicitur spiritualis vita, ratione tripartita : quia parvulos vegetat; quia adolescentes augmentat; quia adultos quietat. Nam parvuli legem potant, adolescentes dilatant, adulti hereditant. De primo [2] : « Lex sapientis, fons vitæ : » ecce lex potantes vegetans. De secundo scribitur [3] : « Vivam, quia lex tua meditatio mea est : » ecce lex meditantes, et meditando dilatantes augmentans. De tertio [4] : « Legem vitæ hereditavit eos, » scilicet parentes primos : ecce lex hereditantes quietans.

Articulus quartus.

Vitam eamdem, videlicet spiritualem, non perdendam astruens, inquit : *Non sum oblitus,* quasi dicat : Oblivioni non tradidi, quia non perdidi : quoniam illud est perditum, quod est oblivioni traditum. Et nota, quod legis illius non debes aliquatenus esse oblitus, per quam judicaris, justificaris, salvaris, mediantibus ipsius judiciis, justificationibus, et mandatis. De primo debes dicere cum Propheta [5] : « Viam veritatis elegi : judicia tua non sum oblitus. » De secundo debes psallere cum Psalmista [6] : « Adolescentulus sum ego, et contemptus : justificationes tuas non sum oblitus. » De tertio vero debes cantare cum Psalmographo [7] : « Quære servum tuum, Domine, quia mandata tua non sum oblitus. »

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam persona in fidei certamine constituta, vitam ponens transitoriam pro æterna : *Anima mea,* id est, animalis vita non custodienda parcendo; *In manibus meis semper,* tanquam perdenda patiendo; *Et legem tuam,* id est, legalem vitam, non perdendam diffitendo; *Non sum oblitus,* tanquam custodiens confitendo.

VERSICULUS XIV.

110. *Posuerunt peccatores laqueum mihi,* etc. Quem ad modum agonizat fidelis anima contra tormenta tyrannica pro fidei justitia contestanda; in eumdem modum adversus argumenta sophistica pro perfidia confutanda. Talis agonista videtur in hac parte Psalmista, sicut patet ex quatuor contentis in tenore versus præsentis, quæ sunt obviantis fallacia, veritatis apparentia, falsitatis latentia, judicantis peritia. Fallacia quidem componitur; apparentia superponitur; latentia subterponitur; sed peritia interponitur. Dicit ergo Psalmographus : *Posuerunt,* etc., ac si diceret manifestius : Posuerunt componentes fallaciam, apparentiam, superlatentiam; sed non erravi propter judicandi peritiam.

Articulus primus.

Primum igitur annotans, ait : *Peccatores* : hi sunt mendacii fabricatores, seu fallaciæ compositores, quos vocavit nomine peccatoris, propter peccatum simulatæ veritatis, dissimulatæ falsitatis, præstolatæ infidelitatis. Tales in aperto lactant per veritatis apparentiam; in occulto sagittant per falsitatis latentiam; perditionem expectant per fidei victoriam. De primo [8] : « Filii mi, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis; » ac si aperte dicat : Si fallaciæ compositores te lactaverint per apparentiam veritatis, ne acquiescas eis propter latentiam falsitatis. De secundo scribitur [9] : « Peccatores intenderunt arcum, paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde. » Peccatores arcum intendunt, dum fallaciæ compositores sophisticum argumentum prætendunt; sagittas in pharetra parant, dum causam falsitatis sub apparentia veritatis occultant; sed rectos corde sagittant, cum recte credentes in errorem præcipitant. De tertio [10] : « Me expectaverunt peccatores, ut perderent me : » sic expectant, qui perdere fidei firmitatem affectant.

[1] *Job,* XIII, 15. — [2] *Prov.,* XIII, 14. — [3] *Psal.* hoc, 77. — [4] *Eccli.,* XVII, 9. — [5] *Psal.* hoc, 30. — [6] Ibid., 141. — [7] Ibid., 176. — [8] *Prov.,* I, 10. — [9] *Psal.* X, 10. — [10] *Psal.* hoc, 95.

Articulus secundus.

Secundum subnotans, subdit : *Posuerunt.* Si laqueos posuerunt, aliquid superposuerunt, cui laqueos subterposuerunt, sicut scriptum est [1] : « Narraverunt, ut absconderent laqueos ; dixerunt: Quis videbit eos ?» Quid autem superposuerunt, nisi veritatis apparentiam, quam oculis nostris opposuerunt, per quas nos fallere disposuerunt? Et nota, circa peccatorum positionem, triplicem inordinationem ; puta respectu proximi, respectu Dei, respectu sui : quoniam impugnant fraternam gratiam, supernam reverentiam, internam conscientiam. De primo per Psalmistam dicitur [2] : » Posuerunt mihi mala pro bonis ; mala scilicet circumventionis, pro bonis interventionis ; loquitur enim caput pro membris, Christus pro Christianis : ecce inordinata positio respectu proximi. De secundo per Prophetam psallitur [3] : « Posuerunt in cœlum os suum : in cœlum os ponunt, qui dum fideles perfidis argumentis obcœcare proponunt, ipsi auctori et consummatori fidei se opponunt : ecce inordinata positio respectu Dei. De tertio scribitur [4] : « Viri isti posuerunt immunditias suas in cordibus suis, et scandalum iniquitatis suæ statuerunt contra faciem suam. » Sic faciunt, qui proprias coinquinant conscientias, scandalizantes proximos per argutas astutias, et astutas versutias, et versutas argutias : ecce inordinata positio respectu sui.

Articulus tertius.

Laqueus

Tertium denotans, dicit : *Laqueum.* Iste laqueus latenter positus, est falsitas latens, quæ est causa casus, sicut veritas apparens est causa motus. Per falsitatis quippe latentiam, in erroris foveam cadimus, quia per larvalem veritatis apparentiam moti sumus : ecce laqueus periculosus. Scitis quibus? Curiose spectantibus, incuriose expectantibus, injuriose tractantibus : quoniam hos involvit, hos comprehendit, hos perdit. De primo [5] : « Peccantem virum iniquum involvet laqueus : » ecce laqueus involvens. De secundo [6] : « Sicut pisces capiuntur hamo, et sicut aves comprehenduntur laqueo, sic capiuntur homines in tempore malo : » ecce laqueus comprehendens. De tertio [7] : « Qui laqueum alii ponit, peribit in illo : » ecce laqueus perdens.

Articulus quartus.

Quartum connotans, consequenter annectit : *Et de mandatis tuis non erravi.* Hic apparet peritia judicantis, veritatem apparentem cernens, falsitatem latentem concernens, varietatem discernens, et veritatem decernens : ideo non erravit a mandatis sophistice impugnatis, quia non erravit in judicio veritatis. Et nota tres errores perfidorum circa mandata : primum circa mandatorum impositionem ; secundum circa illorum observationem ; tertium circa ipsorum prævaricationem. Primi dicebant impositionem mandatorum moralium præter additionem ceremonialium non esse plenariam ; secundi ponebant mandatorum observationem non esse salutis meritoriam ; tertii asserebant mandatorum prævaricationem non esse morti obligatoriam. Primus error repellitur ab Apostolo [8] : « Gressus rectos facite pedibus vestris, ut non quis claudicans erret ; magis autem sanetur : » hic arguitur illorum claudicatio, qui servare docebant legem cum Evangelio. Secundus error refellitur ab eo [9] : « Nolite errare : Deus non irridetur ; quæ enim seminaverit homo, hæc et metet : » ex his verbis refelli potest illorum positio, qui salutem non attribuebant meritis humanis, sed fato. Tertius error retunditur ab ipso [10] : « Nolite errare : neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt : » hic illorum error extinguitur, qui dicunt quod nullus peccator æternaliter punietur, sed etiam mali homines atque dæmones post longa temporum spatia beatitudinem consequentur.

Errores perfidorum circa mandata.

Origenis error.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam fidei fortis athleta : *Peccatores*, quantum ad fallaciæ compositionem ; *Posuerunt mihi*, quantum ad apparentis veritatis superpositionem ; *Laqueum*, quantum ad latentis falsitatis subterpositionem ; *Et de mandatis tuis non erravi*, quantum ad peritiæ judiciariæ interpositionem.

VERSICULUS XV.

111. *Hereditate acquisivi testimonia tua*, etc. De

[1] *Psal.* LXIII, 6. — [2] *Psal.* CVIII, 5. — [3] *Psal.* LXXII, 9. — [4] *Ezech.*, XIV, 3. — [5] *Prov.*, XXIX, 6. — [6] *Eccle.*, IX, 12 — [7] *Eccli.*, XXVII, 29. — [8] *Hebr.*, XII, 13. — [9] *Galat.*, VI, 7. — [10] I *Cor.*, VI, 9.

vitæ mortalis expositione, et expositionis duplici ratione, duo versus præambuli sunt breviter prælocuti; de tertia ratione, videlicet mandatorum observatione, versus iste videtur eloqui. Unde dicit Psalmographus : *Hereditate*, etc.; ac si loqueretur apertius : Per paterna eloquia acquisivi superna testimonia, non auferenda per externa supplicia, propter interna cordis solatia. Ex quibus patet versus præsentis quadripartita continentia : continet enim eruditionem paternam, acquisitionem supernam, desolationem externam, et consolationem internam. Ecce hereditas retinenda, acquisitio detinenda, desolatio sustinenda, consolatio obtinenda.

Articulus primus.

Primum ergo præsignatur, cum prædicitur : *Hereditate*. Hæc est hereditas eruditoria, vel eruditio hereditaria : ecce hereditas optima, qua ditatur et dilatatur, non corpus, sed anima; non prædiis lutulentis, sed radiis lucu-lentis. Et nota, quod hereditas mystica tripartito distinguitur in Scriptura : ibi legitur hereditas morum, hereditas præmiorum, hereditas suppliciorum : prima laudabilis; secunda desiderabilis; tertia detestabilis. De prima [1] : « Hæc est hereditas servorum Dei, et justitia eorum apud me, dicit Dominus : » ecce hereditas morum. De secunda [2] : « Quodcumque facitis, ex animo operamini, sicut Domino, et non hominibus; scientes, quod a Domino accipietis retributionem hereditatis » : ecce hereditas præmiorum. De tertia [3] : « Hæc est pars hominis impii apud Deum, et hereditas violentorum, quam ab Omnipotente suscipient, » etc. : ecce hereditas suppliciorum.

Hereditas mystica.

Articulus secundus.

Secundum assignatur, cum additur : *Acquisivi testimonia tua.* Quæ testimonia, nisi divinæ veritatis, et voluntatis judicia? Hæc testimonia ab eruditoribus accipiuntur, sicut mercimonia a mercatoribus acquiruntur. Et nota, quod legitur in Scriptura acquisitio tripartita, scilicet speculativa, activa, consummativa : prima veritatis; secunda virtutis; tertia salutis. De prima [4] : « Acquire prudentiam, quia pretiosior est argento : » ecce acquisitio speculativa. De secunda dicit Psalmista [5] : « Induxit eos in montem sanctificationis suæ; montem, quem acquisivit dextera ejus. » Montem sanctificationis acquirit ejus dextera, qui eminentiam sanctitatis acquirit per sancta opera : ecce acquisitio activa. De tertia psallit Propheta [6] : « Inhabitabunt ibi, et hereditate acquirent eam. » Sic faciunt contemplativi, qui in hac peregrinatione solo corpore constituti, cogitatione et aviditate supernam civitatem inhabitant, et finaliter illam hereditant : ecce acquisitio consummativa.

Acquisitio tripartita.

Articulus tertius.

Tertium designatur, cum dicitur : *In æternum*, tanquam in æternum possidenda, nec per externum supplicium præcidenda. At vero, quia nemo certus de crastino, dicente Scriptura [7] : « Ne glorieris in crastinum, ignorans quid superventura pariat dies; » idcirco verbum istud Prophetæ non videtur accipiendum absolute, sed conditionate. Et nota triplicem conditionem circa prædictam locutionem, utpote Domino præsidente, Domino regente, Domino adjuvante : Domini quippe est servis præsidere per potentiam, regere per prudentiam, adjuvare per gratiam. Prima conditio notatur per Psalmistam dicentem [8] : « Sedebit Dominus rex in æternum : » ecce potentiam præsidentis. Secunda conditio connotatur per Prophetam psallentem [9] : « Hic est Deus noster in æternum, et in sæculum sæculi : ipse reget nos in sæcula : » ecce prudentiam regentis. Tertia vero conditio denotatur per Psalmographum sic scribentem [10] : « Sperate in eo, omnis congregatio populi, effundite coram illo corda vestra : Deus adjutor noster in æternum : » ecce gratiam adjuvantis.

Articulus quartus.

Quartum consignatur, cum ratio subrogatur : *Quia exultatio cordis mei sunt.* Procul dubio mandatorum conservatio, est conservatorum exultatio. Sed notandum, quod triplex legitur exultatio pro mandatis certantium : prima, certamen subeuntium; secunda, certamen exeuntium; tertia, post certamen redeuntium. Exultatio prima est laboriosa; secunda, victoriosa; tertia, gloriosa. De prima per Prophetam psallitur [11] : « Exultatione colles accingentur. » Isti colles sunt viri virtutibus eminentes, qui exultanter certamen aggrediuntur. De secunda

[1] *Isa.*, LIV, 17. — [2] *Coloss.*, III, 24. — [3] *Job*, XXVII, 13. — [4] *Prov.*, XVI, 16. — [5] *Psal.* LXXVII, 54. — [6] *Psal.* LXVIII, 36. — [7] *Prov.*, XXVII, 1. — [8] *Psal.* XXVIII, 10. — [9] *Psal.* XLVII, 15. — [10] *Psal.* LXI, 9. — [11] *Psal.* LXIV, 13.

per Psalmistam [dicitur [1] : « Eduxit populum suum in exultatione. » Nam et illi sunt de certamine ducti, qui sicut per Mare Rubrum, sic per martyrium sunt traducti. De tertio quoque per Psalmographum scribitur [2] : « Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos. » Venientes utique in resurrectione, venient ad judicium cum exultatione, portantes manipulos myrrhæ suæ.

Epilogus.

Dicit ergo Psalmographus, tanquam pro mandatis moralibus decertator legitimus : *Hereditate*, quantum ad paternam eruditionem retinendam; *Acquisivi testimonia tua*, quantum ad supernam acquisitionem detinendam; *In æternum*, scilicet servanda, quantum ad externam desolationem sustinendam; *Quia exultatio cordis mei sunt*, quantum ad internam consolationem obtinendam.

VERSICULUS XVI.

112. *Inclinavi cor meum*, etc. Audivimus doctrinam charitatis, docentis animas perdere pro mandatis; audiamus doctrinam ipsius, docentis ipsas ponere pro votis regularibus. Dicit enim Propheta, quod dicendum est a persona perfecta : *Inclinavi*, etc., tanquam asserens voce libera ; *Inclinavi cor meum*, a statu libertatis, ad serviendum tibi in statu voluntariæ servitutis ; nec dimittam perfectionem virtutis, ne amittam perfectionem salutis : ecce membra quatuor, quæ tenet propositi versus tenor ; videlicet statum libertatis, statum servitutis, perfectionem virtutis, perfectionem salutis. Primum spectat ad vitam sæcularem; secundum, ad regularem; tertium, ad meriti quantitatem; quartum, ad præmii dignitatem.

Articulus primus.

Statum libertatis insinuans, ait : *Inclinavi cor meum*. Scimus, quia corde nihil liberius : tunc igitur cor inclinamus, cum a libertate declinamus. Sed nota, quod religiosæ personæ debent cor inclinare a triplici libertate, scilicet possessionis, rebellionis, commistionis, per votum paupertatis, obedientiæ, castitatis. Prima cordis inclinatio indicatur a Psalmographo [3] : « Inclina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam. » Talia quippe testimonia Dominus testificari dignoscitur, ubi dicitur [4] : « Qui non renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus : » ecce inclinatio cordis a libertate possessionis. Secunda cordis inclinatio designatur, ubi legitur [5] : « Inclinatur cor omnium virorum de Juda, quasi viri unius. » Ibi, sicut patet per litteram legenti, inclinantur corda a libertate rebellionis ad obedientiam : ecce inclinatio cordis a libertate rebellionis. Tertia cordis inclinatio connotatur, ubi dicit pater filio [6] : « Inclina cor tuum ad cognoscendum prudentiam ; » et per consequens ad castimoniam, quia, sicut scribitur ab Augustino [7] : « Casta est, et sine ulla contaminatione, sapientiæ conjunctio : » ecce inclinatio cordis a libertate commistionis.

Articulus secundus.

Statum servitutis innuens, inquit : *Ad faciendas justificationes tuas*; quibus altissime justificas, quos profundissime tibi subjugas. Cum enim nihil injustius, quam tibi objici; nihil justius, quam tibi subjici : tanto proculdubio plenius justificari dicimur, quanto perfectius tibi subjicimur. Unde notandum, quod diversæ justificationes sunt diversorum : aliæ pœnitentium : aliæ proficientium; aliæ perfectorum. Primæ pertinent ad lamenta, quæ sunt justitiæ fundamenta; secundæ ad mandata, quæ sunt justitiæ incrementa; tertiæ ad consilia, quæ sunt justitiæ complementa. De prima [8] : « Hæc facta est mihi, quia justificationes tuas exquisivi : » quod intelligitur de justificationibus lamentorum. De secunda [9] : « Levavi manus meas ad mandata tua, quæ dilexi, et exercebor in justificationibus tuis : » ecce justificatio mandatorum. De tertia [10] : « Consilium meum, justificationes tuæ : » ecce justificatio consiliorum.

Articulus tertius.

Perfectionem virtutis assignans, addit : *In æternum*, id est, sine intermissione, sine remissione, sine defectione, non obstante quacumque tribulatione. Ecce triplex perfectio virtutis: temporalis, formalis, finalis. Prima perfectio respicit actus extensionem; secunda, affectus intensionem; tertia, fructus consecutionem. De prima Psalmista dicit [11] : « Non derelinquet Dominus sanctos suos, in æternum conserva-

[1] *Psal.* CIV, 43.— [2] *Psal.* CXXV, 6.— [3] *Psal.* hoc, 36. — [4] *Luc.*, XIV, 33.— [5] II *Reg.*, XIX, 14.— [6] *Prov.*, II, 2. — [7] Aug., *Soliloq.*, lib. I, c. XIII, n. 23. — [8] *Psal.* hoc, . — [9] Ibid., 48.— [10] Ibid., 24.— [11] *Psal.* XXXVI, 28.

buntur : » ecce perfectio temporalis. De secunda Propheta psallit [1] : « In æternum exultabunt, et habitabis in eis : » ecce perfectio formalis. De tertia Psalmographus scribit [2] : « Hereditas eorum in æternum erit : » ecce perfectio finalis.

Articulus quartus.

Perfectionem salutis annotans, addidit : *Propter retributionem*. Quam retributionem, nisi præmialem perfectionem? Sane qui hilarem datorem diligit, plus tribuenti plus retribuit; eadem mensura remetiens, qui itidem mensus fuit. Unde perfectus Dominus, qui perfecte se nobis tribuit, perfectis, qui vice versa se perfecte retribuunt, pro perfectione perfectionem retribuit. Et nota, quod legitur in Scriptura retributio tripartita, utputa retributio justa, retributio magna, retributio dupla. Prima est prævaricatorum; secunda, fidelium activorum; tertia, contemplativorum. De prima [3] : « Omnis prævaricatio et inobedientia accepit justam retributionem mercedis : » ecce retributio justa. De secunda [4] : « Benefac justo, et invenies retributionem magnam : » ecce retributio magna. De tertio [5] : « Est datum, quod est inutile; et est datum, cujus retributio duplex. » Datum primum est simulatorum; secundum, contemplativorum : ecce retributio dupla.

Epilogus.

Ait ergo Propheta sub personæ contemplativæ figura : *Inclina cor meum*, scilicet a statu libertatis pertinente ad vitam sæcularem; *Ad faciendas justificationes tuas*, in statu voluntariæ servitutis attinente ad vitam regularem; *In æternum*, etiamsi me oportuerit commori tecum, quantum ad perfectionem virtutis spectantem ad meriti quantitatem; *Propter retributionem*, quantum ad perfectionem salutis respicientem præmii dignitatem.

CAPUT OCTAVUM.

VERSICULUS PRIMUS.

113. *Iniquos odio habui*, etc. Capitulum octavum incipit, et octavum ferculum introducit. Concordate fercula, et concordabunt capitula. Porro præcedenti capitulo præsentata fuit charitatis intromissio : in præsenti vero præsentatur iniquitatis intermissio, et patet modus ordinandi solitus, secundum ordinem appetitus : quoniam ad intromissionem illius ordinamur per intermissionem istius. Circa iniquitatis intermissionem pensare debemus duplicem rationem : videlicet iniquitatis odibilitatem, quam octonarius prior prætendit; et æquitatis amabilitatem, quam octonarius alter ostendit. In capite prioris octonarii locatur Samech littera, quæ, secundum Ambrosium [6], interpretatur *Audi*; in capite autem alterius Ain littera, quæ secundum ipsius testimonium, interpretatur oculus. Si causam quæris, equidem iniquitas odibilis auditum petit confessoris, non oculum inspectoris; e contra æquitas amabilis non requirit aurem confessoris, sed oculum inspectoris. Vis octonarium priorem distinguere? debes causam odibilitatis videre. Assignatur autem causa rationabilis, quia defectio naturaliter est contemptibilis, sicut quaternarius præcedens aperit; et e contrario perfectio appetibilis, sicut quaternarius sequens asserit. Defectionis autem contemptibilitas plenius elucescit, cum animus defectionem animadvertit, perfectionem advertit, defectione se avertit, ad perfectionem se convertit : quod luce clarius in primis quatuor versibus innotescit. Defectionem animadvertebat Psalmographus, cum dicebat : *Iniquos odio habui*; quasi dicat : Defectionem sensi, sed dissensi, quia præsensi rectitudinem, cui consensi : ecce quatuor actus Psalmistæ, quos continet versus iste; scilicet sentire, dissentire, præsentire, consentire : sentiebat quidem secundum hominem exteriorem; dissentiebat secundum interiorem; præsentiebat secundum rationem superiorem; consentiebat secundum rationem inferiorem.

Samech.

Ain.

Articulus primus.

Defectionem sensit, cum dixit : *Iniquos*, id est, iniquitatis amicos. Sensit autem per vim sensibilem exteriorem vel interiorem, ad exteriorem hominem pertinentem. Et nota, quod legimus iniquos per confessionem non cognitos, nec contritos; per confessionem cognitos, et contritos; per confessionem cognitos, non contritos. Primi per iniquos figurati fuerunt, qui ante Judam exierunt; secundi per eos, qui sub Juda obierunt; tertii per illos, qui sub Juda

[1] *Psal.* v, 12. — [2] *Psal.* xxxvi, 28. — [3] *Hebr.*, ii, 2. — [4] *Eccli.*, xii, 2. — [5] *Eccli.*, xx, 10. — [6] Ambros., in hunc psalm.

non obierunt, sed post Judæ obitum prodierunt. Judas enim hebraice, confessio est latine. De primis dicitur [1] : « Exierunt ex Israel filii iniqui : » ecce iniquos ante Judam exeuntes. De secundis legitur [2] : « Judas persecutus est iniquos, perscrutans eos : » ecce iniquos sub Juda obeuntes. De tertia scribitur [3] : « Post obitum Judæ emerserunt iniqui in omnibus finibus Israel : » ecce iniquos sub Juda non obeuntes, sed post Judæ obitum prodeuntes.

Articulus secundus.

A defectione dissensit, cum adjunxit : *Odio habui* ; quoniam ubi odium, ibi voluntatis dissidium. Voluntas autem est appetitus rationalis, sicut sensualitas animalis; et sicut vires animales pertinent ad hominem exteriorem, sic rationales attinent ad interiorem, quia, sicut scribitur ab Augustino [4], « ascendentibus introrsus quibusdam gradibus considerationis per animæ partes, unde incipit aliquid occurrere, quod non sit nobis commune cum bestiis; inde incipit ratio, ubi jam homo interior possit agnosci. » Et nota, quod tales debemus odio habere triplici ratione : quia sunt legis adversarii, regi contrarii, viæ legalis insidiarii; nos autem legis æmulatores, regis imitatores, viæ regiæ viatores. Prima ratio notatur [5] : « Iniquitatem odio habui, et abominatus sum : legem autem tuam dilexi : » ecce odium æmulatorum. Secunda ratio scribitur [6] : « Quoniam et Altissimus odio habet peccatores : » ecce odium imitatorum. Tertia ratio tangitur [7] : « Omnem viam iniquam odio habui. » Via iniqua non est recta, sed obliqua, et viatoribus inimica : ecce odium viatorum.

Articulus tertius.

Rectitudinem persensit (*a*), cum inquit : *Legem tuam*; hoc est, legem naturæ rationali inditam creaturæ : hæc autem lex est quædam lux rationis, per quam dirigitur in agendis. Et nota de lege ista, quod, sicut colligitur ex Scriptura, ipsa est lex nativa, viva, operum discretiva; quoniam insita menti viventi, operabilia disponenti. De primo scribitur ab Apostolo [8] : « Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt; » hoc est, quæ non habent legem scripturæ, faciunt quæ sunt legis naturæ : ecce lex nativa. De secundo subscribitur ab eo [9] : « Ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex. » Qualiter ipsi sibi sunt lex? numquid a lege habent suum esse? Ita plane. Sicut enim habent esse naturale per formam naturalem, sic habent esse connaturale per formam connaturalem. Ab utraque forma habent esse formale, nisi quod ab illa substantiale, ab hac accidentale, et ad utraque habent esse vitale, nisi quod ab illa corporale, ab hac spirituale : ecce lex viva et vivificativa. De tertio conscribitur ab ipso [10] : « Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis; » ac si aperte dicat : Ostendunt opus discretum per legis decretum, quod suis cordibus est concretum : ecce lex operum discretiva.

Articulus quartus.

Rectitudini quoque consensit, cum ait : *Dilexi* : nam qui diligit, dilecto consentit, et fideliter se conjungit, sicut scriptum est [11] : « Dilige proximum tuum, et conjungere fide cum eo. » Et nota, quod tria sunt ad hujus legis dilectionem necessaria, videlicet diligere fraternitatem, diligere veritatem, diligere simplicitatem; ut sit amor fraternitatis in affectione, veritatis in actione, simplicitatis in intentione. Primæ dilectionis admonitio habetur [12] : « Fraternitatem, inquit, diligite : Deum timete, » etc. Secundæ dilectionis persuasio legitur [13] : « Veritatem tantum et pacem diligite, dicit Dominus exercituum. » Tertiæ dilectionis commendatio scribitur [14] : « Scio, Domine Deus, quod probes corda, et simplicitatem diligas. »

Epilogus.

Patet itaque mens Prophetæ super defectionis animadversione. Ait enim : *Iniquos*, id est, iniquitatis amicos, quasi defectionem sentiens secundum hominem exteriorem; *Odio habui*, quasi dissentiens secundum hominem interiorem; *Legem autem tuam*, quasi rectitudinem præsentiens secundum rationem superiorem; *Dilexi*, quasi consentiens secundum rationem inferiorem.

VERSICULUS II.

114. *Adjutor, et susceptor meus es tu*, etc. Versus anterior annotat qualiter anima rationalis

[1] I *Mach.*, I, 12. — [2] Ibid., III, 5. — [3] Ibid., IX, 23. — [4] Aug., *de Trinit.*, lib. XII, c. III. — [5] *Psal.* hoc, 163. — [6] *Eccli.*, XII, 3. — [7] *Psal.* hoc, 128. — [8] *Rom.*, II, 14. — [9] Ibid. — [10] Ibid., 15. — [11] *Eccli.*, XXVII, 18. — [12] I *Petr.*, II, 17. — [13] *Zach.*, VIII, 19. — [14] I *Paralip.* XXIX, 17. — (*a*) *Fortasse legendum* præsensit.

rationaliter defectionem animadvertit; iste sequens subnotare intendit qualiter ipsa non irrationabiliter perfectionem advertit. Quia vero, sicut scribitur a Dionysio [1], « nihil est per se perfectum non indigens universaliter perfectionis, nisi vere perfectissimum, et ante perfectum; » ob hanc rem illius advertit anima perfectionem, per ipsius quadruplicem actionem, videlicet per commissionem, admisssionem, promissionem, præmissionem. Committit namque tempus vitæ; admittit fructus pœnitentiæ; promittit pondus gloriæ; præmittit pignus gratiæ: quæ videtur continue versus istius continentia continere.

Articulus primus.

Primum præsignatur, cum scribitur: *Adjutor*. Plane perfectissimus, et perfectorum omnium perfectivus factus est nobis adjutor magnus, potissimum præstando præsentis vitæ spatium ad faciendum dignum pœnitentiæ fructum. Et nota, quod Dominus legitur adjutor præcipue in ægrotatione, in tentatione, in defunctione; præstando vitam naturæ, vitam gratiæ, vitam gloriæ. De primo per Psalmographum dicitur [2]: « Ipse Deus meus, et Salvator meus, adjutor meus, non emigrabo. » Salvator dicitur auferendo infirmitatem; sed adjutor, conferendo sanitatem: ecce adjutor respectu vitæ naturæ. De secundo per Prophetam psallitur [3]: « Deus noster refugium et virtus, adjutor in tribulationibus: » refugium dicitur pugnantibus fugiendo in pugna continentiæ; virtus pugnantibus consistendo in pugna sustinentiæ; adjutor in tribulatione, adaugendo vitam gratiæ: ecce adjutor respectu vitæ gratiæ. De tertio per eumdem scribitur [4]: « Beatus cujus Deus Jacob adjutor ejus, » scilicet in defunctione (a): ecce adjutor respectu vitæ gloriæ.

Articulus secundus.

Secundum designatur, cum dicitur: *Et susceptor meus es tu*. Sicut enim peccator est Dei debitor, sic Deus est debitæ satisfactionis susceptor. Et nota, quod Dominus suscipit opera satisfactoria, de mente, de carne, de substantia: suscipiendo de mente orationes lacrymosas; de carne, disciplinas; de substantia, eleemosynas. De primo psalmit Propheta [5]: « Oratio Deo vitæ meæ: dicam Deo: Susceptor meus es: » ecce susceptor orationum. De secundo dicit Psalmographus [6]: « Factus es susceptor meus, et refugium meum in die tribulationis meæ, » id est, disciplinæ rationabilis, de qua loquitur in alio loco [7]: « Posuisti tribulationes in dorso nostro: » ecce susceptor disciplinarum. De tertio [8]: « Tibi psallam, quia Deus susceptor meus es: Deus misericordia mea, » id est, causa misericordiæ in erogatione eleemosynæ: ecce susceptor eleemosynarum.

Articulus tertius.

Tertium assignatur, cum dicitur: *Et in verbum tuum*. Quale verbum? Non præceptivum, non prohibitivum, non comminativum; sed promissivum, et ideo verbum bonum ad pensandum, ad gustandum, ad præstolandum: quia pensantium attractivum; gustantium protractivum; præstolantium pertractivum. De primo scribitur [9]: « Eructavit cor meum verbum bonum: » ecce verbi pensati bonitas attractiva. De secundo [10]: « Gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum: » ecce verbi gustati bonitas protractiva. De tertio [11]: « Suscitabo super vos verbum meum bonum, ut reducam vos ad locum istum, » secundum anagogicum intellectum: ecce verbi præstolati bonitas pertractiva.

Articulus quartus.

Quartum consignatur, cum incontinenti connectitur: *Supersperavi*. Supersperatio ista non est mortua, sed viva; nec informis, sed formata, quia procedit ex gratia præmissa. Et nota, quod de tribus præcipue contingit supersperare, videlicet de veritate, de virtute, de salute; sed satius est supersperare rationabiliter de veritate, viriliter de virtute, quam inaniter de salute. Prima supersperatio notatur [12]: « Qui timent te, » etc. Secunda subnotatur [13]: « Præveni in maturitate, etc. » Tertia denotatur supra [14]: « Defecit in salutare tuum, » etc.

Epilogus.

Liquet itaque vox Psalmistæ super perfectionis adversione: ait enim perfectissimo, et omnis perfectionis principio: *Adjutor*, quantum ad tempus vitæ transitoriæ, quod committit; *Et susceptor meus es tu*, quantum ad fructus

[1] Dion., *de Cœl. Hier.*, c. x. — [2] *Psal.* LXI, 7. — [3] *Psal.* XLV, 2. — [4] *Psal.* CXLV, 5. — [5] *Psal.* XLI, 10. — [6] *Psal.* LVIII, 17. — [7] *Psal.* LXV, 11. — [8] *Psal.* LVIII, 18. — [9] *Psal.* XLIV, 2. — [10] *Hebr.*, VI, 5. — [11] *Jerem.*, XXIX, 10. — [12] *Psal.* hoc, 74. — [13] Ibid., 147. — [14] Ibid., 81. — (a) *Edit. Ven.* defectione.

pœnitentiæ, quod admittit : *Et in verbum tuum*, quantum ad pondus gloriæ, quod promittit; *Supersperavi*, quantum ad pignus gratiæ, quod præmittit : ac si diceret : Tu vitæ tempus committis, et pœnitentiæ fructus admittis, et pondus gloriæ, quod promittis, superspero per pignus gratiæ, quod præmittis.

VERSICULUS III.

115. *Declinate a me, maligni*, etc. Superius innotuit, qualiter animus defectionem animadvertit; rursus enituit, quo modo perfectionem advertit : hic innotescit, quonam modo a defectione, quam animadvertit, celeriter se avertit. Hoc ostendit Psalmographus, ita loquens, sicuti bonus operarius a malis operariis se avertens; ait enim : *Declinate*, etc.; ac si diceret lingua libera : A bonis separamini, qui malum operamini; ego bonum operabor, et propter hoc a bono non separabor. Unde notare possumus, circa versum præsentem, separationem, operationem, et utriusque dignitatem, et indignitatem. Separationis dignitas sequitur operationis indignitatem; et separationis indignitas, operationis dignitatem.

Articulus primus.

Ad primam spectat, quod cantat : *Declinate a me*, tanquam digni separatione : ecce dignitas separationis. Et nota, quod expedit bonis quod mali declinent ab eis, tribus de causis : videlicet, ad vitandum vitium; ad vitandum convitium; ad vitandum supplicium. Quæris quorum? Vitium retractorum; convitium detractorum; supplicium pertractorum. De primo [1] : « Declinate de semita, auferte offendicula de via populi mei : » ecce declinatio quantum ad vitium. De secundo [2] : « Arguentem in porta supplantabant, et declinaverunt frustra a justo; » quasi dicat : Frustra declinaverunt quantum ad justi convicium, quia non evaserunt justum Dei judicium : ecce declinatio, quantum ad convicium. De tertio scribitur a Psalmographo [3] : « Si occideris, Deus, peccatores : viri sanguinum, declinate a me, » scilicet ne occidar vobiscum : ecce declinatio, quantum ad supplicium.

Articulus secundus.

Ad secundum facit, quod dicit : *Maligni*. Quinam sunt isti maligni, nisi mali operarii, et indigni? ecce indignitas operationis. Et nota, quod tales maligni, nec bonorum cohabitatione, neque cognitione, sed potius confutatione sunt digni; quoniam cohabitatio signum est fovendi, cognitio (a) favendi, sed confutatio removendi. De primo [4] : « Neque habitabit juxta te malignus; » quod non tantum competit Christo, sed etiam Christi membro; ubi refellitur malignorum cohabitatio. De secundo quoque psallimus [5] : « Declinantem a me malignum non cognoscebam : » hic exemplo prophetico improbatur malignorum familiaris cognitio. De tertio rursus legitur [6] : « Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus; » ubi Scripturæ testimonio comprobatur malignorum confutatio.

Articulus tertius.

Ad tertium aspicit, quod adjicit : *Et scrutabor mandata;* videlicet qualiter fundata, qualiter fœcundata, quibus actibus insignita, quibus viribus insita : ecce operationis dignitas. Hic potest notari, quod tria contingit circa mandata scrutari; videlicet subjectum, actum, et fructum : an subjecto cohæreant; an actus boni compareant; an fructus pereant, aut permaneant. De primo [7] : « Omnia enim corda scrutatur Deus. » Plane corda tanquam mandatorum subjecta Dominus (b) scrutatur, quia mandatorum cohærentiam, vel distinctionem contemplatur. De secundo [8] : « Altissimus interrogabit opera vestra, et cogitationes scrutabitur. » Sane tam operationes, quam cogitationes scrutari, est actus interiores et exteriores probari. De tertio dicit Psalmographus [9] : « Scrutetur fœnerator omnem subtantiam ejus. » Iste fœnerator est diabolus : quare fœnerator? Quia terminabilium consolationum conditor, et interminabilium desolationum exactor. Ipse peccantium substantiam scrutatur, quia meritorum præcedentium affluentiam deprædatur.

Articulus quartus.

Ad quartum pertinet quod remanet : *Dei mei*, et propter hoc indigne separabilis, quia mei : indignum enim est ab aliquo separari, quod suum est. Sed nota, unde tam devota præsump-

[1] *Isa.*, LVII, 24. — [2] *Isa.*, XXIX, 21. — [3] *Psal.* CXXXVIII, 19. — [4] *Psal.* V, 6. — [5] *Psal.* C, 4. — [6] *Psal.* XIV, 4. — [7] I *Paralip.*, XXVIII, 9. — [8] *Sap.*, VI, 4. — [9] *Psal.* CVIII, 11.

(a) *Cæt. edit.* cogitatio. — (b) *Item* Domino.

tio sit causata, ut præsumat Propheta dicere : *Dei mei*, quasi cohærens ei. Plane ex triplici felicitate; scilicet ex felicitate accipiendi, inveniendi, ingrediendi; quia Propheta consuevit facillime petens accipere, quærens invenire, pulsans introire. Vis audire Prophetam taliter præsumentem, tanquam faciliter accipientem? Audi eumdem psallentem [1] : « In quacumque die invocavero te, ecce cognovi quoniam Deus meus es : » est enim vox frequenter petentis, et faciliter accipientis. Vis audire taliter præsumentem, tanquam faciliter invenientem? Audi canentem [2] : « Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu; » est enim vox frequenter quærentis, et faciliter invenientis. Vis audire taliter præsumentem, tanquam faciliter ingredientem? Audi dicentem [3] : « Ad te, Domine, levavi animam meam; Deus meus, in te confido, non erubescam; » est enim vox frequenter pulsantis, et faciliter ingredientis; aliter erubuisset, nisi faciliter introisset, sicut pulsantes erubescunt, cum introire non possunt.

Epilogus.

Et hoc est, quod Psalmista dicit, tanquam persona quæ a defectione, quam animadvertit, celerrime se avertit : *Declinate a me*, quantum ad dignitatem separationis; *maligni*, quantum ad indignitatem operis; *et scrutabor mandata*, quantum ad dignitatem operationis; *Dei mei*, quantum ad indignitatem separationis.

VERSICULUS IV.

116. *Suscipe me secundum eloquium tuum*, etc. Qualiter animus a defectione, quam animadvertit, illico se avertit, præcedens versus exposuit; qualiter autem ad perfectionem, quam advertit, continuo se convertit, præsens versus exponit. Nam Propheta conventus cœlestis perfectionem admirans, ac ad ipsius admistionem aspirans, talem petitionem proponit in audientia divinæ majestatis, et assistentium angelorum, qualem novitius proponere consuevit in præsentia abbatis, et astantium monachorum. Ait enim : *Suscipe me*, etc.; ac si diceret voce clara : Suscipe me professorem, secundum tuæ promissionis tenorem; et redde vitam superiorem, pro qua contempsi vitam inferiorem. Ecce petitio professoris, promissio Salvatoris, appetitus vitæ superioris, et contemptus vitæ inferioris. Petitio sane digna acceptione; promissio digna solutione; appetitus dignus impletione, et contemptus indignus confusione.

Articulus primus.

Primus igitur denotatur, cum dicitur : *Suscipe me*, scilicet ad perfectionem cœlestem, tanquam novitium profitentem, divitias, delicias, et voluntates proprias dimittentem : quia meæ divitiæ, te tenere; meæ deliciæ, te videre; meæ concupiscentiæ, tibi præcordialiter adhærere. Unde notandum, quod Dominus suscipit a novitio, non sine magno pietatis consilio, triplex votum; utpote paupertatis voluntariæ, continentiæ, obedientiæ : quatenus per tripartitum meritum efficiatur capacior ad summum bonum capessendum, perspicacior ad videndum, efficacior ad fruendum. De susceptione paupertatis voluntariæ per Psalmistam dicitur [4] : « Ego sum pauper et dolens; salus tua, Deus, suscepit me : » quis est ille pauper et dolens, nisi possessionem exteriorem per compunctionem interiorem relinquens? De susceptione continentiæ scribitur [5] : « Fornicata es cum amatoribus multis; tamen revertere ad me, dicit Dominus, et ego suscipiam te : » ab immunditia revertitur, et ad Deum convertitur, qui continentiam profitetur. De susceptione obedientiæ per Prophetam psallitur [6] : « Tenuisti manum dexteram meam, et in voluntate tua deduxisti me, et cum gloria suscepisti me. » Dexteram manum a Deo teneri, est ei voto simplici obedientiam polliceri. In voluntate divina deduci, est simplex obedientiæ votum ad solemne perduci, sive solemniter profiteri : quæ professio dicitur suscipi cum gloria, quia suscipitur tanquam gloriæ meritoria.

Articulus secundus.

Secundum annotatur, cum additur : *Secundum eloquium tuum*, scilicet susceptionis promissorium, juxta illud propheticum [7] : « Ecce servus meus, suscipiam eum. » Hic notandum, quantum pertinet ad propositum, quod est eloquium tripartitum, videlicet eloquium quod promittitur, eloquium quod dimittitur, et eloquium quod admittitur. Primum est eloquium assumptionis; secundum, eloquium ululationis; tertium, eloquium exultationis. De pri-

[1] *Psal.* LV, 10. — [2] *Psal.* CXLII, 10. — [3] *Psal.* XXIV, 2. — [4] *Psal.* LXVIII, 30. — [5] *Jerem.*, III, 1. — [6] *Psal.* LXXII, 24. — [7] *Isa.*, XLII, 1.

mo [1] : « Fluat ut ros eloquium meum; » ecce rorifluum eloquium, quod est piæ voluntatis indicium, et promittentis proprium; dicatur autem eloquium assumptionis, pro eo quod est
Moyses. eloquium Moysi, qui interpretatur assumptio. De secundo [2] : « Dimittam adversum me eloquium meum : » hoc est eloquium vetustatis, sive lugubritatis, quod dimittitur a beatis : dicitur autem eloquium ululationis, pro eo quod
Job. est eloquium Job, qui interpretatur ululatio. De tertio [3] : « Benedictum eloquium tuum : » istud est eloquium novitatis, sive jucunditatis, quod admittitur a beatis : dicitur autem eloquium exultationis, pro eo quod est eloquium
Abigail. Abigail, quæ interpretatur patris nostri exultatio. Primum eloquium figuratur per abbatem, novitium prostratum erigi annuentem; secundum, per eum erectum exuentem; tertium, per eumdem exutum induentem.

Articulus tertius.

Tertium subnotatur, cum sequitur : *Et vivam.* Ecce vita, quam affectat et expectat. Et nota, quod vita spiritualis est triformis; quædam informis, quædam christiformis, quædam deiformis : prima vita est sophistica, secunda apostolica, tertia angelica. De prima [4] : « Nomen habes quod vivas, et mortuus es : » ecce vita informis et sophistica. De secunda [5] : « Vivo autem jam non ego; vivit vero in me Christus : » ecce vita christiformis et apostolica. De tertia [6] : « Si mortui sumus cum Christo, credimus quod etiam simul vivemus cum Christo : » ecce vita deiformis et angelica; hæc est vita quæ appetitur a Psalmista, pro qua contemnitur vita ista.

Articulus quartus.

Quartum connotatur, cum prædictis connectitur : *Et non confundas me ab expectatione mea*, scilicet æterna lætitia, de qua scribitur [7] : « Expectatio justorum, lætitia. » Et nota de confusione prædicta, quod nimis confusus erit, qui vitam temporalem prendiderit, et æternalem perdiderit; sed amplius confusus erit, qui vitam temporalem perdiderit, et vitam æternalem non prendiderit; sed nullatenus confusus erit, qui vitam temporalem non perdiderit, sed vendiderit, et vitam æternam prendiderit. Quorum primum congruit flagitiosis; secundum, superstitiosis; tertium, religiosis. De primis scribitur [8] : « Domine, omnes qui te derelinquunt, confundentur. » Tales fuerunt flagitiosi, qui dum criminaliter delinquunt, Dominum prohibitorem criminum derelinquunt; sed ipsi confundentur; nam etsi derelinquant prohibitorem, non derelinquunt ultorem. De secundis traditur [9] : « Quomodo confunditur fur, quando deprehenditur, sic confusi sunt domus Israel. » Tales Israelitæ sunt hypocritæ, qui simulacris simulationum serviunt, et gloriam Deo debitam furtive rapiunt. De aliis legitur [10] : « Filioli, manete in eo, ut cum apparuerit, habeamus fiduciam, et non confundamur ab eo. » Sic faciebat Apostolus, cum dicebat [11] : « Scio, quia hoc mihi proveniet ad salutem per vestram orationem, et subministrationem spiritus Jesu Christi, secundum expectationem et spem meam, quia in nullo confundar. »

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam persona devota cœlestium perfectionem considerans, et ipsorum communionem desiderans : *Suscipe me*, quantum ad petitionem professoris, dignam acceptione; *secundum eloquium tuum*, quantum ad promissionem Salvatoris, dignam solutione; *et vivam*, quantum ad appetitum vitæ superioris, dignum impletione; *et non confundas me*, etc., quantum ad contemptum vitæ inferioris, indignum confusione.

VERSICULUS V.

117. *Adjuva me, et salvus ero*, etc. Præcinente quaternario præcedente, defectionem contemptibilem esse cognovimus; succinente vero præsente, perfectionem appetibilem existere cognoscemus. Perfectio quidem ista, quam describit Psalmista, est perfecta militia, qua militat Ecclesia circa Deum, circa hostem, circa mundum, circa carnem. Iste modus militandi quadrimodus in quatuor patebit versibus. Primus igitur versus docet, quomodo circa Deum militare debemus, scilicet bona divina petendo, reposita rapiendo, latentia perquirendo, fugientia persequendo. Hæc autem bona petit orans, rapit plorans, perquirit meditans, persequitur perseverans.

[1] *Deut.*, XXXII, 2. — [2] *Job*, X, 1. — [3] I *Reg.*, XXV, 32. — [4] *Apoc.*, III, 1. — [5] *Gal.*, II, 20. — [6] *Rom.*, VI, 8. — [7] *Prov.*, X, 28. — [8] *Jerem.*, XVII, 13. — [9] *Jerem.*, II, 26. — [10] I *Joan.*, II, 28. — [11] *Philip.*, I, 20.

Articulus primus.

Vis audire audacem militem circa Deum, et quasi contra Dominum militantem, divina bona viriliter exigentem? Audi Psalmistam dicentem: *Adjuva me*, scilicet in mea necessitate, de tuæ gratiæ largitate. Et nota, quod Dominus adjuvat quantum ad intellectum, ad affectum, ad effectum; præstando consilium, solatium, auxilium. De primo [1]: « Adjuvit eum, » scilicet David, « Dominus in cunctis, ad quæ pertraxerat, » scilicet præstando consilium. De secundo, ubi dicit Amasai ad David [2]: « Adjuvat te Dominus Deus tuus, » scilicet præstando solatium. De tertio [3]: « Dei quippe est, et adjuvare, et in fugam convertere, » scilicet præstando, vel negando auxilium.

Articulus secundus.

Vis audire rapacem militem, non tantum bona cunctis exposita exigentem, sed et bona Sanctis reposita rapientem? Audi Prophetam psallentem : *Et salvus ero*, quasi dicat : Propter bona gratiæ non quiesco : sed et insuper bona gloriæ concupisco. Attende militem acriter militantem, magna flagitantem, et maxima raptitantem. Hoc autem contingit, quia quem orans unxerat, plorans pungit. Et nota, quod lacrymarum gratia, sive compunctio lacrymosa dicitur raptitare salutem, quoniam armat hominem ad illius similitudinem, qui propugnator est ad salutem. Facit namque flere cum flente, pati cum patiente, vivere cum vivente: flere quidem, quantum ad hominem exteriorem; pati autem, quantum ad interiorem; vivere tandem, quantum ad dulcedinem spiritus pinguiorem. De primo dicit Psalmographus [4]: « Ostende faciem tuam, et salvi erimus. » Faciem ostendere, est similitudinem faciei impendere. Qualis faciei? Numquid ridentis? Non, sed preces cum lacrymis offerentis, et salutem validissime capientis, sicut scribitur ab Apostolo [5]: « Qui in diebus carnis suæ preces supplicationesque ad eum, qui posset illum salvum facere a morte, cum clamore valido et lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia. » O quanta virtutis violentia, quanta salutis direptiva potentia fuit in illa clamosa, lacrymosa, reverentissima Redemptoris instantia! De secundo scribit Apostolus [6]: « Justificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum. » In sanguine Christi justificari videtur, qui pati cum patiente, et sanguinare cum sanguinante meretur. Quid enim lacrymæ, nisi sanguis animæ? De tertio scribitur [7]: « Reconciliati, salvi erimus in vita ipsius. » In vita Christi vivificari dignoscitur, qui post collamentationem et compassionem ab ipso Christi spiritu dulcius aspiratur.

Articulus tertius.

Vis audire sagacem militem, non solum bona bonis reposita rapientem, sed et bona bonis recondita sagaciter perscrutantem? Audi Psalmographum subscribentem : *Et meditabor in justificationibus tuis*. Si enim meditari est secreta scrutari, si justificationes secretæ sunt actiones, constat, quod hujusmodi meditari, est secreta dominica perscrutari. Si quæris, quæ sunt secreta bona Dei, ut possis illa meditando scrutari? Indicabo tibi bona hujuscemodi tripartita, in cellariis tribus abscondita : videlicet latentem potestatem in divina natura; latentem veritatem in scriptura; latentem bonitatem in creatura. In natura specialiter meditando scrutare, vel scrutando meditare fastigium potestatis; in scriptura, præsagium veritatis; in creatura, vestigium bonitatis. Fastigium potestatis in natura scrutari deliberavit, qui dixit [8]: « Meditabor in te, quia fuisti adjutor meus. » Præsagium veritatis in Scriptura scrutari dignoscitur, de quo dicitur [9]: « In lege ejus meditabitur. » Vestigium bonitatis in creatura scrutari proposuit, qui cantavit [10]: « Meditabor in omnibus operibus tuis, et in adinventionibus tuis exercebor, » id est, vestigium bonitatis in operibus creationis et recreationis scrutabor.

Meditari quid.

Bona secreta Dei meditatione scrutanda.

Articulus quartus.

Vis audire militem pertinacem, non solummodo bona latentia perquirentem, sed et fugientia persequentem? Audi scripturam sequentem: *Semper*, ac si dicat potenter: Bona latentia meditabor ineffabiliter, seu perscrutabor pertinaciter; quoniam inventis semper invenienda succedunt, collectis semper colligenda succrescunt, et affectui post bona desiderabilia volitanti, ac intellectui post pulchra considerabilia cursitanti, innumeræ turmæ, infinitæ catervæ bonorum et pulchrorum prævolant et præcurrunt. Et nota, quod non est gravis hæc sempiternitas, sed suavis tribus de causis: propter veritatem,

[1] I Paralip., XVIII, 6. — [2] Ibid., XI, 18. — [3] II Paralip., XXV, 8. — [4] Psal. LXXIX, 4. — [5] Hebr., V, 7. — [6] Rom., V, 9. — [7] Ibid., 10. — [8] Psal. LXII, 7. — [9] Psal. I, 2. — [10] Psal. LXXVI, 13.

propter bonitatem, propter felicitatem : quia semper veritas speculanda, semper bonitas æmulanda, semper felicitas præstolanda. De primo [1] :« Quærite faciem ejus semper ; » in quo sempiterna veritatis speculatio. De secundo [2] : « Bonum æmulamini in bono semper; » in quo sempiterna bonitatis æmulatio. De tertio [3] : « Spera in Deo tuo semper ;» in quo sempiterna felicitatis præstolatio.

Epilogus.

Ait ergo Psalmographus, sicut miles egregius circa Deum, et quasi contra Deum militare frequenter expertus: *Adjuva me*, tanquam orans, divina petendo; *Et salvus ero*, tanquam plorans, reposita capiendo; *Et meditabor in justificationibus tuis*, tanquam meditans, latentia perquirendo; *Semper*, tanquam perseverans, fugientem persequendo.

VERSICULUS VI.

118. *Sprevisti omnes discedentes*, etc. Qualiter Ecclesia militet circa Deum, per versum claruit præauditum; qualiter autem militet contra hostem, subrutilat per præsentem. Potenter namque militat, quæ pro filiis ab adversario superatis Omnipotentem objurgat, plangens, et angens, ut in auxilium suum surgat. Ait enim: *Sprevisti*, etc., tanquam voce rugiens planctuosa: Filios meos spernis, quos a tua civitate per temerariam voluntatem abduci, et in contrariam civitatem per adversariam potestatem traduci concernis. Ad cujus pleniorem, et planiorem intellectum, populare proponatur exemplum. Sicut merito spernitur a mundana potestate discedens a sua civitate, si sequens adversariam potestatem, incidat in contrariam civitatem; sic non immerito contemnitur a supermundana potestate, discedens ab æquitate, tanquam dominica civitate, quia sequens adversariam potestatem, incidit in iniquitatem, tanquam diabolicam civitatem. Verumtamen pia mater Ecclesia, de salute filiorum suorum anxia, non cessat potestatem primam excitare, et adversus potestatem adversariam militare. Quatuor ergo connotantur in versu proposito : videlicet primæ potestatis contemptus; dominicæ civitatis, scilicet æquitatis, recessus; secundariæ potestatis occursus, et diabolicæ civitatis, scilicet iniquitatis, incursus: quorum primum pertinet ad temeritatis permissionem; secundum, ad æquitatis prætermissionem; tertium, ad cogitationis immissionem; quartum, ad iniquitatis commissionem.

Articulus primus.

Quantum ad primum, præmittitur : *Sprevisti omnes.* Dominus dicitur aspernari, quos permittit propriam voluntatem sectari : cum enim Deum dimittens voluntas sibi dimittitur, temeritas permittitur, non immittitur. Et nota, quod spernit Dominus sectatores temerariæ voluntatis, seu voluntariæ temeritatis, per errorem, per favorem, per furorem; sicut cultores idolorum, adulatores malorum, et detractores bonorum. De primo per Psalmistam dicitur [4] : « In sculptibilibus suis ad æmulationem eum provocaverunt: audivit Deus, et sprevit: » hic spernuntur idolorum cultores. De secundo per Prophetam psallitur [5] : « Confusi sunt, » scilicet qui hominibus placent, « quoniam Deus sprevit eos. » Hic spernuntur malorum adulatores. De tertio legitur [6] : Væ, qui prædaris, nonne et ipse prædaberis : et qui spernis, nonne et ipse sperneris? » Hic spernuntur bonorum detractores, alienæ famæ prædones.

Sperni a Deo qui dicantur

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, submittitur : *Discedentes a justitiis tuis.* Istæ justitiæ sunt æquitatis observantiæ, sive mandatorum moralium differentiæ : quoniam [7] : « Omnia mandata tua æquitas, » sicut prophetica dicit auctoritas. A justitiis istis discedimus, cum easdem respicimus, repellimus, profanamus : verbi gratia, cum aliquam æquitatis observantiam respicit conscientia, repellit concupiscentia, profanat contumacia. De primo [8] : « Legem mandavit Moyses in præceptis justitiarum : » ecce justitiæ respiciendæ. De secundo dicitur a Psalmographo [9] : « Justitias ejus non repuli a me : » ecce justitiæ non repellendæ. De tertio in alio psalmo dicitur a Domino [10] : « Si justitias meas profanaverint; » et infra : « Visitabo in virga iniquitates eorum : » ecce justitiæ non profanandæ.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, adjungitur : *Quia cogitatio eorum.* Hæc est cogitatio immissa ab ad-

[1] I *Paralip.*, XVI, 11. — [2] *Gal.*, IV, 18. — [3] *Ose.*, XII, 6. — [4] *Psal.* LXXVII, 58, 59. — [5] *Psal.* LII, 10. — [6] *Isa.*, XXXIII, 1. — [7] *Psal.* hoc, 172. — [8] *Eccli.*, XXIV, 33. — [9] *Psal.* XVII, 23. — [10] *Psal.* LXXXVIII, 32, 33.

versario. Et nota, quod triplex est cogitatio, quæ frequenter immittitur ab adversario, utputa cogitatio deliciosa, cogitatio malitiosa, cogitatio ambitiosa : quarum prima immittitur virtuti concupiscibili, secunda irascibili, tertia rationabili. De prima [1] : « Sensus et cogitatio humani cordis prona sunt in malum ab adolescentia sua : » ecce cogitatio deliciosa. De secunda [2] : « Venerunt duo presbyteri pleni iniqua cogitatione adversus Susannam, ut interficerent eam : » ecce cogitatio malitiosa. De tertia [3] : « Non te extollas in cogitatione animæ tuæ, velut taurus : » ecce cogitatio ambitiosa.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subjungitur : *Injusta*, id est, in injustitiam, sive iniquitatis observantiam introducta. Sicut enim æquitas, sic et iniquitas suas habet observantias; quasdam iniquitatis procuratorias, quasdam diffinitorias, quasdam executorias. Primæ pertinent ad injusta consilia; secundæ ad injusta judicia; tertiæ ad injusta exercitia. Vis audire linguam iniquitatis procuratoriam? Audi Sapientem dicentem [4] : « Liberasti me; » et infra; « A rege iniquo, et a linqua injusta. » Vis videre personam iniquitatis diffinitoriam? Quære puerum juniorem contra presbyterum seniorem sic loquentem [5] : « Nunc venerunt peccata tua, quæ operabaris prius judicans judicia injusta. » Vis invenire personas alias iniquitatis executorias? attende alium sapientem sic scribentem [6] : « Odibilia tibi, Domine, opera faciebant per medicamina et sacrificia injusta. »

Epilogus.

Per prædicta potest clarescere mens Prophetæ prolocutoris Ecclesiæ in hac parte. Dicit namque : *Sprevisti omnes* : ecce primariæ potestatis contemptus, pertinens ad temeritatis permissionem; *Discedentes a justitiis tuis* : ecce dominicæ civitatis, scilicet æquitatis recessus, attinens ad æquitatis prætermissionem; *Quia cogitatio eorum* : ecce secundariæ potestatis occursus, respiciens ad cogitationis immissionem; *Injusta*, id est, in injustitiam seu iniquitatis experientiam introducta : ecce diabolicæ civitatis, videlicet iniquitatis incursus, spectans ad iniquitatis commissionem. Aut, ut brevius dicam : *Sprevisti*, quantum ad temeritatem permissam; *Discedentes a justitiis tuis*, quantum ad æquitatem prætermissam; *Quia cogitatio eorum*, quantum ad cupiditatem immissam; *Injusta*, quantum ad iniquitatem commissam.

VERSICULUS VII.

119. *Prævaricantes reputavi*, etc. In versu præcedenti militavit Ecclesia contra diabolum; in præsenti militat contra mundum. Dicit enim Propheta, vel potius Ecclesia voce prophetica : *Prævaricantes*, etc.; ac si loquela diceret manifesta : Omnes mundi amicos, Dei reputo inimicos : quocirca ego Dei amica, sumens arma thearchica, mundi facta sum inimica. Unde in versus hujus continentia quatuor sunt contenta, videlicet amicitia Dei, et amicitia mundi; inimicitia Dei, et inimicitia mundi : quorum primum pertinet ad charitatem; secundum, ad cupiditatem; tertium, ad prædicationem; quartum, ad prævaricationem. Porro inter prædicationem et prævaricationem est mutua contradictio, seu coalterna concertatio, sicut patet ex eo, quod prædicatio est protestatio charitatis, et detestatio cupiditatis; prævaricatio vero est protestatio cupiditatis, et detestatio charitatis; et idcirco prædicatio atque prævaricatio ad invicem adversantur, quoniam quod una protestatur, altera detestatur.

Articulus primus.

Inimicitiam ergo Dei notavit Psalmista, cum ait : *Prævaricantes reputavi*, quia prævaricantes sunt contra Dominum inimicitias exercentes, protestando quod ille detestatur, et detestando quod ille protestatur. Hic notare possumus, quod prævaricantibus tria debemus, scilicet compassionem, æmulationem, comminationem : compatiendo ex pietate; æmulando ex charitate; comminando ex severitate. De primo [7] : « Væ mihi, prævaricantes prævaricati sunt; » scilicet prævaricantes corde, prævaricati sunt opere : vox est compatientis. De secundo dicitur in Psalmo [8] : « Vidi prævaricantes, et tabescebam : » vox est æmulantis. De tertio [9] : « Factus est sermo Domini ad me dicens : Fili hominis, terra cum peccaverit mihi, ut prævaricetur prævaricans, extendam manum meam super eam : » vox est comminantis.

[1] *Gen.*, VIII, 21. — [2] *Dan.*, XIII, 28. — [3] *Eccli.*, VI, 2. — [4] *Eccli.*, LI, 4, 7. — [5] *Dan.*, XIII, 53. — [6] *Sap.*, XII, 4. — [7] *Isa.*, XXIV, 16. — [8] *Psal.* hoc, 158. — [9] *Ezech.*, XIV, 13.

Articulus secundus.

Amicitiam vero mundi denotavit, cum dixit: *Omnes peccatores terræ*: nam peccatores terræ sunt amatores terræ : peccatores autem hujusmodi vocantur amici mundi. Et nota de peccatoribus istis, quod eorum vita est vituperabilis, defectio desiderabilis, interfectio tolerabilis : quia videndo inhumantur; deficiendo exhumantur; interficiendo sanantur. De primo [1] : « Væ peccatori terram ingredienti duabus viis. » Peccatores ejusmodi sunt amici mundi, qui duabus viis terram ingrediuntur, quia tam viventes, quam morientes interrari noscuntur : viventes quidem, interrantur quantum ad corda; morientes autem, interrantur quantum ad corpora : ecce vita (*a*) vituperabilis. De secundo dicit Psalmista [2] : « Deficient peccatores a terra, » hoc est, desinent amare terrena : ecce defectio desiderabilis. De tertio psallit Propheta [3] : « In matutino interficiebam omnes peccatores terræ ; » id est, in ortu spiritualis diei, interimebam amatores terræ gladio verbi Dei : ecce interfectio tolerabilis.

Articulus tertius.

Amicitiam quoque Dei connotavit, cum ratiocinando conjunxit : *Ideo dilexi*, quasi amica Dei : non despexi, quasi amica mundi. Et nota, quod Ecclesia recte Dei reputatur amica, quod significatur in Canticis per tria signa : per tædium, per studium, per gaudium : quia signum est diligendi, tædium carendi; studium quærendi; gaudium inveniendi. De primo [4] : « In lectulo meo per noctes quæsivi, quem diligit anima mea; quæsivi illum, et non inveni : » ecce carendi tædium. De secundo scribitur infra [5] : « Surgam et circuibo civitatem, per vicos et plateas quæram, quem diligit anima mea : » ecce quærendi studium. De tertio sequitur [6] : « Inveni, quem diligit anima mea; tenui eum, nec dimittam : » ecce inveniendi gaudium.

Articulus quartus.

Inimicitiam denique mundi subnotavit, cum subjunxit : *Testimonia tua*, scilicet prædicamenta dominica, tanquam arma bellica prævaricantibus inimica. Et nota de dictis testimoniis, quod sunt testimonia charitatis, claritatis, et cupiditatis; quia charitatem protestantia, claritatem contestantia, cupiditatem detestantia. De primo [7] : « Quod vidimus, testamur, et testimonium nostrum non accipitis; » et infra : « Sic enim Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret : » ecce testimonium divinæ charitatis. De secundo [8] : « Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine : » ecce testimonium divinæ claritatis. De tertio [9] : « Me odit mundus, quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera illius mala sunt : » ecce testimonium mundanæ cupiditatis, quia [10] « radix omnium malorum est cupiditas, » teste Apostolo.

Epilogus.

Ait ergo Propheta sub Ecclesiæ figura, vel Ecclesia voce prophetica : *Prævaricantes reputavi*, notans divinam inimicitiam, quantum ad prævaricationem; *Omnes peccatores terræ*, denotans mundanam amicitiam, quantum ad cupiditatem; *Ideo dilexi*, connotans divinam amicitiam quantum ad charitatem; *Testimonia tua*, subnotans mundanam inimicitiam, quantum ad prævaricationem.

VERSICULUS VIII.

120. *Confige timore tuo*, etc. Post triplicem militandi modum, circa Deum, circa diabolum, circa mundum, sequitur quartus modus, quo circa nos militare debemus. Porro circa nos, et quasi contra nos toties militamus, quoties coarctamus appetitivam inferiorem per apprehensivam inferiorem, ne fortassis appetitiva superior coerceat apprehensivam superiorem; id est, quoties coercemus sensualitatem per imaginationem, ne forte voluntas coerceat rationem : quod contingit, cum imaginatio imaginato peccatoris supplicio, quasi doloris gladio se succingit, et sensualitatis dissolutionem per formidinem sic constringit, quod eadem affectionis altitudinem non attingit, et illa rationis rectitudinem non effringit. Ita revera militare volebat Psalmista pronuntians verba ista : *Configе*, etc., quasi dicat : Constringe, per terribilem imaginationem, sensualitatis dissolutionem, quoniam a judiciis tuis, quæ sunt penes rationem, timui, ne violentur per voluntatis violationem. Unde patet luce clarius, quod quatuor

[1] *Eccli.*, II, 14. — [2] *Psal.* CIII, 35. — [3] *Psal.* C, 8. — [4] *Cant.*, III, 1. — [5] Ibid., 2. — [6] Ibid., 4. — [7] *Joan.*, III, 11, 16. — [8] *Joan.*, I, 7. — [9] *Joan.*, VII, 7. — [10] I *Tim.*, VI, 10. — (*a*) *Edit. Ven. deest* vita.

continet iste versus : videlicet duas apprehensivas, et totidem appetitivas, quæ sunt imaginatio, ratio, sensualitas, et voluntas.

Articulus primus.

Imaginatio præsignatur, cum dicitur : *Confige timore*, id est, timida imaginatione, scilicet supplicii districtione. Qui tali timore configitur, tripliciter transfigitur, quia timor hujusmodi tripartitur. Est enim timor horribilis, intolerabilis, non incredibilis; ratione pœnæ triplicis, superioris, interioris, et exterioris. De primo [1] : « Turbabuntur timore horribili, et mirabuntur in subitatione insperatæ salutis : » ecce timor horribilis ratione pœnæ superioris, quæ dicitur pœna damni. De secundo, ubi dicitur de Babyloniis, audita decapitatione Holofernis, per quam innuitur plaga mentis [2] : « Timor intolerabilis cecidit super eos, et turbati sunt animi eorum valde : » ecce timor intolerabilis ratione pœnæ interioris, quæ dicitur pœna vermis. De tertio, ubi scribitur [3] : « Non sis incredibilis timori Domini ; » quasi dicat : Noli sic esse credulus humano timori, quod sis incredulus divino timori, qui non est incredibilis : ecce timor non incredibilis ratione pœnæ exterioris, quæ dicitur pœna ignis.

Articulus secundus.

Sensualitas consignatur, cum additur : *Carnes meas*, id est, carnales concupiscentias. Dicit autem : *Carnes*, non carnem, ut insinuet carnalis concupiscentiæ dissolutionem. Et nota, quod ista dissolutio sedet in quodam trivio : scilicet in cordis voluntate, in oris voracitate, in tactus voluptate : unde carnes istæ leguntur super montes locandæ, gladio devorandæ, a volucribus lacerandæ. De primo [4] : « Dabo carnes tuas super montes, » id est, dissolutiones in voluntate latentes, faciam eminentes. Quod enim legitur de Pharaone, convenienter intelligitur de voluntatis dissolutione. Pharao namque interpretatur dissipans eum ; Ægyptus autem interpretatur tenebræ. Et constat, quod dicta dissolutio voluntatem dissipat, et in tenebris regnat. De secundo [5] : « Gladius meus devorabit carnes. » Quippe de lingua psallimus [6] : « Lingua eorum gladius acutus : » competenter ergo lingua vorax voratur gladio.

Pharao. Ægyptus

De tertio, ubi scribitur de pistorum magistro [7] : « Lacerabunt volucres carnes tuas : » talem pœnam meretur tactus voluptas.

Articulus tertius.

Ratio designatur, cum subditur : *A judiciis tuis*, penes rationem repositis. Plane ratio judicia continet, quoniam ad ipsam judicare pertinet. Et nota, quod divina judicia dicuntur in Scriptura quandoque vera, quandoque justa, quandoque pessima ; quia sunt veritatis indicativa, æquitatis judicativa, iniquitatis vindicativa. De primo dicit Psalmista [8] : « Judicia Domini vera, » propter judicium veritatis. De secundo [9] : « Omnia judicia tua justa sunt, » propter judicium æquitatis. De tertio [10] : « Si quatuor judicia mea pessima, gladium, et famem, ac bestias malas, et pestilentiam immisero in Jerusalem, » etc., quantum ad vindictam iniquitatis.

Articulus quartus.

Voluntas assignatur, cum superadditur : *Timui*, quia timoris occasio fuit voluntatis violatio. Timuit namque Propheta, ne judicia rationis violarentur per violentiam affectionis, violatæ per violentiam sensibilis passionis. Sicut enim Achaz rex Juda vastari timuit, quando Syria super Ephraim requievit, ut scriptum est [11] ; sic Psalmista timere videtur in parte ista judiciorum rationalium vastitatem, si voluntas requiescat super sensualitatem. Nam Achaz, qui *apprehendens* interpretatur, bene Psalmistæ congruit ; Syria, quæ *sublimis*, affectioni superiori competit ; Ephraim, quæ *frugifera*, sensualitati convenit, eo quod sit frugifera passionum fruge pestifera. Notandum itaque de præsenti timore, quod Propheta videtur timuisse a triplici violatione ; videlicet a violatione sensualitatis, voluntatis, et rationis. Prima violatio est activa ; ultima, passiva ; media, passiva pariter, et activa : respectu sensualitatis est passiva ; respectu rationis, activa. Primo modo timebat Apostolus, cum dicebat [12] : « Timeo, ne sicut serpens Evam seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri. » Quid enim est Evam seduci a serpente, nisi voluntatem a sensualitate ? Secundo modo timuit ipse, cum scripsit [13] : « Timeo enim, ne forte, cum venero, non quales volo, inveniam vos : » in quo timetur ab

Achaz quid interpretetur.

[1] *Sap.*, v, 2. — [2] *Judith*, xiv, 17. — [3] *Eccli.*, i, 36. — [4] *Ezech.*, xxxii, 5. — [5] *Deut.*, xxxii, 42. — [6] *Psal.* lvi, 5. — [7] *Gen.*, xl, 9. — [8] *Psal.* xviii, 10. — [9] *Tob.*, iii, 2. — [10] *Ezech.*, xiv, 21. — [11] *Isa.*, vi i, 2. — [12] II *Cor.*, xi, 3. — [13] Ibid., xii, 20.

ipso voluntatis alteratio. Tertio modo timere videbatur, cum sic discipulus loquebatur [1] : « Dies observatis, et menses, et tempora, et annos. Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis : » ecce timor deceptionis, qui est violatio rationis.

Epilogus.

Ex prædictis potest clarescere vox Prophetæ, tanquam volentis contra se militare : *Confige*, inquit, *timore tuo*, quantum ad inferiorem apprehensivam, scilicet imaginationem; *Carnes meas*, quantum ad inferiorem appetitivam, scilicet sensualitatem; *A judiciis enim tuis*, quæ sunt apud superiorem apprehensivam, scilicet rationem; *Timui*, ne violentur per violatam superiorem appetitivam, scilicet voluntatem.

VERSICULUS IX.

121. *Feci judicium et justitiam*, etc. Quam ob causam iniquitas sit odibilis, patuit per tenorem octonarii præcedentis; quamobrem æquitas sit amabilis, patebit per tenorem præsentis. Est autem amabilis æquitas adhuc adolescentula; sed amabilior jam adulta. Illa quasi lux matutina; ista quasi lux meridiana. Illam describit quaternarius prior; istam posterior. Proprium est æquitatis adolescentulæ, calumnias pavere, calumniantes cavere, defectus proprios recognoscere, remedium adhibere : quæ videntur luce clarius in proximis quatuor versibus elucescere. Versus primus pertinet ad æquitatem, calumnias expaventem, sicut patet per Psalmographum ad Dominum sic loquentem : *Feci judicium*, etc., quasi dicat : Profeci per Dei gratiam, ad deliberandum, et operandum justitiam; sed timeo ne deficiam ad tolerandum et superandum injustitiam, seu injustam calumniam : ecce duo profectus, et totidem defectus, quos continet iste versus, scilicet profectus deliberandi et operandi, et defectus tolerandi et superandi.

Articulus primus.

Profectus deliberandi tangitur per hoc membrum : *Feci judicium*, quantum ad discretionem operabilium; discernendo inter bonum et malum; decernendo eligendum illud, et istud fugiendum. Et notandum circa memoratum judicium diversitatem judicantium : quorum alii sunt incontaminati, alii contaminati, alii obstinati. Horum primi dicuntur acuti; secundi, fracti; tertii, condemnati. De primo [2] : « Juvenis et acutus inveniar in judicio; » ecce personam in judicio acutam, quoniam incontaminatam. De secundo [3] : « Ephraim fractus judicio, quoniam cœpit abire post sordes; » ecce personam judicio fractam, quia contaminatam. De tertio [4] : « Hæreticum hominem post primam et secundam correptionem devita, sciens quia subversus est, qui ejusmodi est, et delinquit, cum sit proprio judicio condemnatus : » ecce personam in judicio condemnatam, quoniam obstinatam.

Articulus secundus.

Profectus operandi traditur per hoc verbum : *Et justitiam*, id est, justam sententiam exequendo, quod decreveram. Sicut enim judicium attinet ad actum rationis discernentis et decernentis, sic justitia pertinet ad actum affectionis eligentis et exequentis. Et nota, quod justitia nominat in Scriptura aliquoties interiorem habitum, exteriorem actum, superiorem fructum. Habitum interiorem induimus, Domino aspirante; actum exteriorem operamur, illo cooperante; fructum superiorem metimus, ipso remunerante. De primo [5] : « Justitia indutus sum : » ecce justitiæ habitum interiorem. De secundo [6] : Ante obitum tuum operare justitiam : » ecce justitiæ actum exteriorem. De tertio [7] : « Fructus justitiæ in pace seminatur : » ecce justitiæ fructum superiorem.

Articulus tertius.

Defectus tolerandi innuitur per hunc nutum : *Ne tradas me*, necdum potentem calumniam tolerare. Et nota, quod recte rogat, ne Dominus eum tradat, propter triplex periculum quod formidat, utpote periculum sensuale, rationale, gehennale : formidat siquidem sensualem subversionem, rationalem aversionem, gehennalem animadversionem. De primo canitur [8] : « Non tradas me, Domine, a desiderio meo peccatori : cogitaverunt contra me, ne derelinquas me, ne forte exaltentur. » Hujus causa petitionis, est formido sensualis subversionis, propter molestiam sensibilis passionis. De secundo legitur [9] : « Animæ irreverenti et

[1] *Galat.*, IV, 10, 11. — [2] *Sap.*, VIII, 11. — [3] *Ose.*, V, 11. — [4] *Tit.*, III, 11. — [5] *Job*, XXIX, 14. — [6] *Eccli.*, XIV, 17. — [7] *Jac.*, III, 18. — [8] *Psal.* CXXXIX, 9. — [9] *Eccli.*, XXIII, 6.

infrunitæ ne tradas me. » Hujus causa petitionis est formido rationalis aversionis. De tertio scribitur a Psalmographo[1] : « Ne simul tradas (a) me cum peccatoribus, et cum operantibus iniquitatem ne perdas me. » Hujus causa petitionis, est formido gehennalis animadversionis.

Articulus quartus.

Defectus superandi subscribitur per hoc scriptum : *Calumniantibus me*, quasi superare valentibus non valentem superare. Tales calumniatores sunt pœnitentium subversores, sicut Ægyptii Hebræorum infantium submersores; vel incipientium perversores, velut Herodiani parvulorum innocentium peremptores. Et nota tria circa calumniantes maleficia : scilicet culpam inferentium, pœnam sufferentium, ruinam audientium : quæ curantur per tria beneficia, videlicet per interventionem, subventionem, et consilii convenientis adinventionem. Si vis itaque inferentium calumnias culpam curare, debes intervenire; si vis sufferentium pœnam curare, debes subvenire; si vis audientium ruinam curare, debes consilium conveniens adinvenire. De primo[2] : « Orate pro calumniantibus vos : » ecce beneficium intervenientium contra culpam inferentium. De secundo[3] : « Eruite vi oppressum de manu calumniantis : » ecce beneficium subvenientium contra pœnam sufferentium. De tertio[4] : « Vir pauper calumnians pauperes, similis est imbri vehementi, in quo paratur fames. » Quis est vir pauper calumnians pauperes, nisi vir apostata viros calumnians regulares? Hic similis est imbri vehementi calumniarum pluviam effundendo in audientia sæculari : in quo fames paratur, quia dum pietas sæcularium obturatur, fames regularium procuratur; sed conveniens consilium invenitur, si stulto secundum suam stultitiam respondetur, dicendo, quoniam[5] « homo apostata, vir inutilis, » est incredibilis. Nec dubium, quod ille per calumniam audiri a proximo non meretur, qui per apostasiam mentiri Domino non veretur : ecce beneficium adinvenientium contra ruinam audientium.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam persona nondum ad æquitatis perfectionem provecta : *Feci judicium*, quantum ad profectum deliberandi; *Et justitiam*, quantum ad profectum operandi; *non tradas me*, quantum ad defectum tolerandi; *Calumniantibus me*, quantum ad defectum superandi.

VERSICULUS X.

122. *Suscipe servum tuum*, etc. Sicut audivimus per versum præcedentem adolescentulam æquitatem calumnias expaventem, sic audire possumus per præsentem ipsam calumniantes provide præcaventem; quia Propheta tali se commensurans ætati, tali se collimitans æquitati, petit acceptari suum servitium respectu bonorum operabilium, non malorum tolerabilium : quoniam hoc servitium facile, illud difficile; hoc ætati suæ comparile, illud disparile : scribens ita : *Suscipe*, etc.; quasi dicat : Sit tibi servitus acceptabilis, humilis, hilaris, et rationalis : ecce quatuor conditiones morales, secundum totidem considerationes causales; videlicet servitii acceptabilitas, humilitas, hilaritas, rationabilitas : quarum prima respicit causam finalem; secunda causam efficientem; tertia causam formalem; quarta causam materialem.

Articulus primus.

Acceptabilitas prænotatur, cum scribitur : *Suscipe :* illud namque suscipi dicitur, quod gratum et acceptum habetur. Unde Dominus illos suscipit, quos sibi gratos et acceptos efficit. Hic notandum, quod Dominus suscipit multifariam : quosdam per gratiam initiativam; quosdam per gratiam provectivam; quosdam per gratiam perfectivam. Primo modo suscipit bonum desiderantes; secundo, bonum operantes; tertio, malum in bono superantes. Prima susceptio significatur in illo verbo prophetico[6] : « Suscepit eos de via iniquitatis eorum. » Ita suscipiuntur pœnitentes malum detestantes, et bonum desiderantes. Secunda susceptio designatur, ubi dicitur de adjutoribus David[7] : « Suscepit eos David, et constituit principes turmæ : » hi sunt bonum operantes. Tertia susceptio consignatur[8] : « Suscepit Dominus faciem Job : » per quam notantur malum in bono superantes.

Articulus secundus.

Humilitas subnotatur, cum subditur : *Servum tuum*, quantum ad humile servitium. Servus

[1] *Psal.* XXVII, 3. — [2] *Luc.*, VI, 28. — [3] *Jerem.*, XXI, 12. — [4] *Prov.*, XXVIII, 3. — [5] *Prov.*, VI, 12. — [6] *Psal.* CVI, 17. — [7] I *Paralip.*, XII, 18. — [8] *Job*, XLI, 9.

(a) *Vulg.* trahas.

enim nomen est humilitatis. Quæris, quare? Triplici ratione : quia servus est debitor timoris, debitor operis, et debitor honoris. Per timorem humiliatur interius; per opus, exterius; per honorem, inferius. De primo [1] : « Servus Dominum suum timebit : » ecce debitum timoris. De secundo [2] : « Panis, et disciplina, et opus servo : » ecce debitum operis. De tertio [3] : « Servi dominos suos omni honore dignos arbitrentur : » ecce debitum honoris.

Articulus tertius.

Hilaritas annotatur, cum additur : *In bonum.* Quod est hilariter operandum, quare hilariter? Quia faciliter : nam facilitas operis hilaritatem generat operantis. Hic potest notari super facilitate boni, quod bonum, in quantum bonum, est desiderabile; in quantum desideratum, est operabile; in quantum operatum, est honorabile. Desiderabilitas movet affectivam; operabilitas, effectivam; honorabilitas, agnitivam. Propter istum triplicem motum est bonum faciliter, et per consequens hilariter operandum. De primo [4] : « Desiderium justorum omne bonum : » ecce boni desiderabilitas; quod expressius dicit Dionysius [5] : « Bonum, inquit, desiderant omnia : intellectualia quidem et rationalia, cognitive; sensibilia autem, sensibiliter; expertia vero sensus, naturali motu vivifici desiderii; carentia autem vita, et tantum existentia aptitudine, ad solam substantiæ participationem. » De secundo [6] : « Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes : » ecce boni operabilitas. De tertio [7] : Gloria, et honor, et pax omni operanti bonum : » ecce boni honorabilitas.

Articulus quartus.

Rationabilitas denotatur, cum dicitur : *Non calumnientur me superbi*; quia calumnia superborum, est malum difficile tolerandum : obsequium autem rationabile recusat objectum difficile, quoniam improportionale. Hic potest notari, quod circa tria contingit calumniari : circa bona naturæ, circa bona fortunæ, et circa bona gratiæ. Primum pertinet ad corporalem dispositionem; secundum ad temporalem possessionem; tertium ad moralem conversationem. De primo [8] : « Qui calumniatur egentem, exprobrat factori ejus : » ecce calumnia facturæ, pertinens ad naturam. De secundo [9] : « Accedam ad vos in judicio, et ero testis velox maleficis, et adulteris, et perjuris, et qui calumniantur mercedem mercenarii : » ecce calumnia mercedis pertinens ad fortunam. De tertio [10] : « Dominum Christum sanctificate; » et infra : « Ut in eo, quod detrahunt de vobis, confundantur, qui calumniantur vestram bonam conversationem in Christo; » ecce calumnia bonæ conversationis, pertinens ad gratiam : talis videtur columnia, quam veretur Propheta.

Epilogus.

Ait ergo Psalmographus, tanquam in Christo parvulus : *Suscipe*, quantum ad actus acceptabilitatem, quæ respicit causam finalem; *Servum tuum*, quantum ad humilitatem, quæ respicit causam efficientem; *In bonum*, quantum ad hilaritatem, quæ respicit causam formalem; *Ne calumnientur me superbi*, quantum ad rationabilitatem, quæ respicit causam materialem.

VERSICULUS XI.

123. *Oculi mei defecerunt*, etc. Vidistis adolescentulam æquitatem calumnias expaventem, et calumniantes caventem; videatis eamdem defectum proprium agnoscentem. Nam Psalmista, tali dispositione præsupposita, psallit ita : *Oculi mei*, etc.; ac si dicat : Fateor oculorum interiorum defectum circa præmiorum et meritorum aspectum. Ubi pensare possumus, qui sint oculi, quis defectus, quis præmiorum, quis meritorum aspectus. Oculi spectant ad speculativam et practicam rationem; defectus ad affectionis remissionem; præmiorum aspectus ad salutis considerationem; meritorum aspectus ad virtutis operationem.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur : *Oculi mei.* Isti siquidem oculi non sunt sensitivi, sed intellectivi, tam contemplativi, quam activi : divina imperia, judicia, præmia speculantes; humana desideria, eloquia, et exercitia regulantes. Tales oculos interiores Scriptura frequenter insinuat per oculos exteriores. Unde notandum, quod legimus oculos ardentes, oculos deficientes, oculos videntes : quorum primi pertinent ad transgredientes; secundi, ad regredientes; tertii, ad pro-

[1] *Malac.*, I, 6. — [2] *Eccli.*, XXXIII, 25. — [3] I *Tim.*, VI, 1. — [4] *Prov.*, XI, 13. — [5] Dion., *de Div. Nom.*, c. IV. — [6] *Galat.*, VI, 18. — [7] *Rom.*, II, 10. — [8] *Prov.*, XIV, 31. — [9] *Malac.*, III, 5. — [10] I *Petr.*, III, 15, 16.

gredientes. De oculis ardentibus invenimus [1] : « Cum elevasset rex faciem suam, et ardentibus oculis furorem pectoris indicasset, regina corruit : » hic considerandum est, quis rex, quæ regina, qui ardentes oculi, quæ ruina. Plane in regno quod intra nos est, nec rex, nec regina deest : quis rex ille, nisi vis animæ, cui datum est aliis viribus imperare? aut quæ regina, nisi virtus virtutum domina? Talis rex est superior appetitus; talis regina, superior habitus. Superiorem appetitum dicimus voluntatem; superiorem habitum asserimus charitatem. Rex ille non incongrue vocatur Assuerus, id est, beatus; quia beatus talis appetitus, cui copulatur inseparabiliter talis habitus. Talis namque regina non absurde nuncupatur abscondita, quia præfatus habitus habenti non est agnitus. Quid autem per ardentes oculos accommodatius accipiam, quam speculativam et activam rationis perspicaciam, candentem et cadentem per sensibilis passionis vehementiam? Cum autem sic regi succedit, regina concidit; quoniam sic voluntas excedit, quod charitas excidit. De oculis deficientibus legimus [2] : « Oculi deficientes, et anima esuriens dat tibi gloriam, » quia mens oculata, divinitus illustrata, deficiens per contritionem, esuriens justificationem, dat Deo gloriam per culpæ confessionem. De oculis videntibus reperimus [3] : « Erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, et aures tuæ audient verbum post tergum monentis : hæc est via, ambulate in ea. » Quod pertinet ad rationem divinas leges consulentem, et secundum earum consilium actiones proprias dirigentem.

Assuerus, id est beatus.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, adjicitur : *Defecerunt*. Ista defectio est aspectus omissio, cujus occasio est affectus remissio : quia dum affectio spiritualis remittitur, tam speculativa, quam practica ratio circa spiritualia consopitur : deficiunt itaque rationis oculi, quia desunt affectionis stimuli. Et nota, quod iste defectus frequenter causatur ex tribus exterius deficientibus, quæ sunt exempla, eloquia, et auxilia : scilicet exempla virtutis, eloquia veritatis : et auxilia pietatis. Prima defectio figuratur [4] : « Defecerunt oculi eorum, » scilicet onagrorum, « quia non erat herba : » sic deficiunt oculi rationis et stimuli affectionis in multis, quoniam non appa-ret in partibus suis herba viridis, id est, exempla virtutis. Secunda defectio decantatur [5] : « Defecerunt oculi mei in eloquium tuum : » sic deficit ratio circa mysteria, et affectio circa desideria, quia deficiunt eloquiorum magisteria. Tertia defectio denotatur : « Defecerunt, inquit, oculi nostri ad auxilium vanum, cum respiceremus attenti ad gentem, quæ salvare nos non poterat : » sic deficiunt in nonnullis rationis perspicacia, et affectionis efficacia, quia desunt in desolatione solatia.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, scribitur : *In salutare tuum*; hoc est præmium salutare, considerabile, atque desiderabile : quod tanto desideratur intentius, quanto consideratur attentius. Et nota de hujusmodi salutari, quod ipsum contingit tripliciter contemplari : primo per creata visibilia, quasi Creatoris vestigia, ad increata fastigia conscendendo; secundo, per creaturas invisibiles, tanquam Creatoris imagines, ad divinorum altitudines ascendendo; tertio creaturam omnem, tam visibilem quam invisibilem, transcendendo, et divinam caliginem cum Moyse subintrando. Primus contemplandi modus potest dici carnalis, quia non utitur puritate rationis, sed admittit crassitudinem imaginationis; secundus potest dici terminalis, quoniam in illo negociatur sola ratio, ad quam terminatur imaginatio; tertius potest dici finalis, pro eo quod attingit illi fini seu finali caligini, qui est finis circumscriptivus universi creati luminis. De primo [7] : « Videbit omnis caro salutare Dei. » Talis caro est carnalis contemplatio, in qua non operatur pura ratio, sed cooperatur imaginatio. De secundo canitur [8] : « Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri. » Termini terræ sunt terminales contemplationes cujuslibet terrigenæ, in quibus non operatur imaginatio, sed pura ratio, quæ est imaginationis terminatio. De tertio [9] : « Videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. » Qui sunt fines terræ, nisi finales contemplationes cujuslibet terrestris personæ, rationis terminos transeuntes, et divinam caliginem subeuntes? Hæc est caligo, de qua sic scribit Dionysius [10] : « Divina caligo est inaccessibile lumen, in quo habitare Deus dicitur; et invisibilis quidem existens, propter excedentem clarita-

[1] *Esth.*, XV, 10. — [2] *Baruc.*, II, 18. — [3] *Isa.*, XXX, 20. — [4] *Jerem.*, XIV, 6. — [5] *Psal.* hoc, 82. — [6] *Thren.*, IV, 17. — [7] *Luc.*, III, 6. — [8] *Psal.* XCVII, 3. — [9] *Isa.*, LII, 10. — [10] Dion., *ad Doroth.*

tem ; et inaccessibilis idem , propter excessum supersubstantialis luminis effusionis. »

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subscribitur : *Et in eloquia justitiæ tuæ* : hæc est doctrina moralis justitiæ generalis, sub qua continetur omnis operatio virtualis. Et nota, quod justitia specialiter est operabilis propter tria : quia vivificat; quia sanctificat; quia salvificat : quoniam operantem vivificat in accessu, sanctificat in processu, salvificat in decessu. De primo [1] : « Cum averterit se impius ab impietate sua, quam operatus est, et fecerit judicium, et justitiam, ipse animam suam vivificabit : » ecce justitia vivificans. De secundo [2] : « Exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem : » ecce justitia sanctificans. De tertio [3] : « Facite justitiam, quia juxta est salus mea, ut veniat : » ecce justitia salvificans.

Epilogus.

Ait ergo Psalmographus, tanquam æquitate imperfectus, proprios recognoscens defectus : *Oculi mei*, quantum ad speculativam et practicam rationem ; *Defecerunt*, propter affectionis remissionem ; *In salutare tuum*, quantum ad salutis considerationem ; *Et in eloquia justitiæ tuæ*, quantum ad virtutis operationem.

VERSICULUS XII.

124. *Fac cum servo tuo*, etc. Defectum agnitum insinuavit versus præcedens ; remedium adhibitum insinuat versus præsens, in quo conficitur spirituale collyrium ad vigorationem visualium virium. Quæris quo modo ? Divinæ miserationis et justificationis desideria commiscendo : quorum primum perutile ad considerationem salutis, et vigorationem rationis speculativæ; secundum non inutile ad operationem virtutis, et vigorationem rationis practicæ vel activæ. Hoc plane Propheta pronuntiat petens, quod miseratio sibi fiat et justificatio patefiat. Quatuor ergo notantur in proposito, scilicet duo desideria, et totidem desiderabilia : desiderium rationis speculativæ, ac practicæ, respectu miserationis, et justificationis divinæ.

Articulus primus.

Primum desiderium prænotatur, cum præmittitur : *Fac cum servo tuo :* quod non dicitur imperative, sed desiderative, ex parte rationis speculativæ, quæ perutilem effectum exposcit contra defectum miserabilem, quem agnoscit. Et nota, quod desideratus effectus legitur tripartitus : videlicet effectus meritorius, effectus retributorius, effectus consolatorius, non desolatorius. Primus spectat ad viam; secundus, ad patriam; tertius, ad manum dexteram ; quartus, ad sinistram. De primo per Prophetam psallitur [4] : « Notam fac mihi viam, in qua ambulem : » ecce desiderium circa effectum viæ meritorium. De secundo congruenter exponitur, quod proponitur [5] : « Quanta audivimus facta in Capharnaum, fac et hic in patria tua; » quasi dicat : Quantus fuit effectus viæ, tantus sit effectus patriæ; ecce desiderium circa effectum patriæ retributorium. De tertio per Psalmistam dicitur [6] : « Salvum fac dextera tua, exaudi me; » ecce desiderium circa effectum dexteræ consolatorium. De quarto scribitur [7] : « Manum tuam longe fac a me, et formido tua non me terreat : » ecce desiderium contra effectum sinistræ desolatorium.

Articulus secundus.

Primum quoque desiderabile subnotatur, cum subditur : *Secundum misericordiam tuam ;* quæ est desiderabilis, et desiderando considerabilis : quoniam aufert miseriam, et confert gloriam. Et nota, quod divina misericordia, prout legitur in Scriptura, est spectabilis, expectabilis, et oblectabilis. Quæris, quibus? Spectabilis ingredientibus, expectabilis progredientibus, oblectabilis egredientibus. De primo dicit Psalmographus [8] : « Quoniam misericordia tua ante oculos meos est; » ecce misericordia spectabilis in ingressu. De secundo in canonica Judæ dictum agnovimus [9] : « Vosmetipsos in dilectione Dei servate, expectantes misericordiam Domini nostri Jesu Christi in vitam æternam; » ecce misericordia expectabilis in progressu. De tertio scriptum meminimus [10] : « Qui timetis Dominum, sperate in illum, et in oblectationem veniet vobis misericordia; » ecce miseria oblectabilis in egressu.

Articulus tertius.

Secundum desiderium annotatur, cum addi-

[1] *Ezech.*, XVIII, 5. — [2] *Rom.*, VI, 19. — [3] *Isa.*, LVI, 1. — [4] *Psal.* CXLII, 8. — [5] *Luc.*, IV, 23. — [6] *Psal.* LIX, 7. — [7] *Job*, XIII, 21. — [8] *Psal.* XXV, 3. — [9] *Jud.*, 21. — [10] *Eccli.*, II, 9.

tur : *Doce me*, quod petitur vice rationis practicæ, quæ dirigi desiderat in via justitiæ, docente Domino, et ducente. Et nota, quod docere dicitur Dominus diversimode, pro diversa recipientium qualitate : docet namque in potestate, in veritate, in bonitate. Quæris, quare? Quia docet purgative, illuminative, perfective. De primo [1] : « Docebat eos sabbatis, et stupebant in doctrina ejus, quia in potestate erat sermo ipsius : » hic legitur docere in potestate purgante. De secundo [2] : « Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces : » hic dicitur docere in veritate illuminante. De tertio legitur [3] : « Bonus es tu, et in bonitate tua doce me, » hic rogatur docere in bonitate perficiente.

Articulus quartus.

Secundum desiderabile denotatur, cum dicitur : *Justificationes tuas.* Quæ sunt istæ justificationes, nihi justitiæ multiplicationes tuas, seu multiplices fructificationes, quas desiderat practica ratio, ut perficiatur ipsius imperfectio? Et nota, circa prædictam justificationem, triplicem rationis amplificationem; scilicet respectu Dei, respectu sui, respectu proximi : quorum prima spectat ad Dei imitationem; secunda, ad exercitationem; tertia, ad proximi excitationem. De primo [4] : « Resurrexit propter justificationem nostram : » quæ justificatio est resurgentis imitatio. De secundo scribitur [5] : « In justificationibus tuis exercebor : » quæ justificationes sunt rationis exercitationes. De tertio dicitur a Psalmographo [6] : « Viam justificationum tuarum instrue me : » ubi loquitur de proximorum exhortatione.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, quasi conficiendo morale collyrium ad vigorationem dictarum virium, per commistionem desideriorum, et desiderabilium : *Fac cum servo tuo,* prænotans desiderium rationis speculativæ; *Secundum misericordiam tuam,* subnotans desiderabile miserationis divinæ; *Et doce me,* annotans desiderium rationis practicæ; *Justificationes tuas,* denotans desiderabile justificationis dominicæ.

VERSICULUS XIII.

125. *Servus tuus sum ego,* etc. Præcedens quaternarius descripsit æquitatem adolescentulam; præsens quaternarius describit æquitatem adultam : cujus proprium est, profectum æmulari, defectum dehortari, bonum deficiens aspernari, bonum perficiens amplexari, sicut videntur quatuor versus proximi protestari. Primus ergo versus protestatur æmulationem profectus; ait enim Psalmographus : *Servus tuus,* etc., ac si diceretur apertius : Qui dedisti servire, da proficere, scilicet per intellectum Scripturæ, ut sciam tibi testimonium perhibere. Ecce quatuor actus, quos connotat iste versus, videlicet serviendi, proficiendi, intelligendi, testimonium perhibendi : quorum primus pertinet ad mandatorum observantiam; secundus, ad prævaricatorum convertentiam; tertius, ad legis intelligentiam; quartus, ad prædicationis scientiam.

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur : *Servus tuus sum ego.* Quæris, quo modo? Mandata tua servando : ecce mandatorum observantiam. Notandum itaque, quod servorum interest servire, obedire, custodire : ecce triplex servitutis circumstantia, scilicet operosa, timorosa, morosa. De primo [7] : « Si emeris servum Hebræum, sex annis serviat tibi : » ecce servus serviens servitute operosa. De secundo [8] : « Servi, obedite dominis carnalibus cum timore, et tremore : » ecce servus obediens servitute timorosa. De tertio canitur [9] : « Servus tuus custodit ea : » ecce servus custodiens servitute morosa.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum, adjicitur : *Da mihi.* Da, inquam, ut proficiam, quia non sufficit mihi ut serviam, nisi serviendo proficiam ad pinguiorem serviendi gratiam. Talis gratia est prævaricatorum convertentia. Et nota, quod tria data sunt proficienti necessaria; videlicet sapientia in vi rationabili, constantia in concupiscibili, et fiducia in irascibili : primum, ne deficiat per errorem; secundum, ne deficiat per favorem; tertium, ne deficiat per pavorem. Primum petitur, ut dicit sapiens Domino [10] : « Da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam : » ecce datum sapientiæ. Secundum petitur, ubi Judith orat Dominum, sic dicendo [11] : « Da mihi in animo constantiam, ut contemnam illum : » ecce datum constantiæ. Tertium petitur, ubi

[1] *Luc.*, IV, 31. — [2] *Matth.*, XXII, 16. — [3] *Psal.* hoc, 68. — [4] *Rom.*, IV, 25. — [5] *Psal.* hoc, 48. — [6] Ibid., 27. — [7] *Exod.*, XXI, 2. — [8] *Ephes.*, VI, 5. — [9] *Psal.* XVIII, 12. — [10] *Sap.*, IX, 4. — [11] *Judith*, IX, 14.

Esther orat hoc modo [1] : « Da mihi fiduciam, Domine Rex deorum : » ecce datum fiduciæ.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium, sequitur : *Intellectum*, scilicet Scripturæ, seu apertum aspectum veritatis obscuræ. Et notandum circa Scripturæ intellectum, quod intellectus Scripturæ mysticus est tripartitus : nam alius allegoricus, alius anagogicus, alius tropologicus : quorum primus servit fidei ; secundus, spei ; tertius, charitati. De primo [2] : « Sanctificabunt sanctum Jacob, et Deum Israel prædicabunt, et scient errantes spiritu intellectum : » ecce intellectus allegoricus serviens fidei. De secundo [3] : « Quam speciosa veteranis sapientia, et gloriosus intellectus ! » ecce intellectus anagogicus serviens spei. De tertio [4] : « In thesauris sapientiæ intellectus et scientiæ religiositas ; » ecce intellectus tropologicus serviens charitati.

Mysticus sensus tripartitus.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subsequitur : *Ut sciam testimonia tua.* Scire divina testimonia, est testificandi vel ædificandi scientia, voluntatem divinam testificans, et humanam ædificans. Et nota, quod ejusmodi scientia esse dignoscitur tripartita. Sicut enim ædificatores sensibiles sciunt formam elegantem proponere, materiam differentem differenter disponere, et infimis fulcimenta supponere ; sic ædificatores intelligibiles debent scientiam habere formam idoneam proponendi, materiam diversam diversimode disponendi, et debilibus sustentacula supponendi : quarum prima dicitur in Scriptura scientia conversandi ; secunda dicitur scientia respondendi ; tertia quoque dicitur scientia sustentandi. De prima scribitur ab Apostolo [5] : « Scias quo modo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi : » ecce scientia conversandi. De secunda traditur ab ipso [6] : « Sermo vester in gratia semper sit sale conditus, ut sciatis, quo modo oporteat vos unicuique respondere : » ecce scientia respondendi. De tertia dicitur ore prophetico [7] : « Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum, qui lapsus est verbo : » ecce scientia sustentandi.

Scientia triplex ædificatori intelligibili necessaria.

[1] *Esth.*, XIV, 12.— [2] *Isa.*, XXIX, 24. — [3] *Eccli.*, XXV, 7. — [4] *Eccli.*, I, 26. — [5] I *Tim.*, III, 15. — [6] *Coloss.*, IV, 6. — [7] *Isa.*, L, 4. — [8] *Eccle.*, III, 4. — [9] Ibid., 6.

(*a*) *Cæt. edit.* quando.

Epilogus.

Ait ergo Psalmographus, tanquam æquitate adultus, æmulator perfectus : *Servus tuus sum ego,* quoad actum serviendi, pertinentem ad mandatorum observantiam ; *Da mihi,* quoad actum proficiendi, attinentem ad prævaricatorum convertentiam ; *Intellectum,* quoad actum intelligendi, spectantem ad legis intelligentiam ; *Ut sciam testimonia tua,* quoad actum testimonium perhibendi, respicientem ad prædicationis scientiam.

VERSICULUS XIV.

126. *Tempus faciendi,* etc. Propheta præcinuit æmulationem profectus ; Psalmista succinit dehortationem defectus, connotando quadruplicem considerationem, ad defectus moralis dehortationem. Considerandum enim quid expenditur, quis offenditur, quid magnipenditur, et quid parvipenditur : quoniam illud indecenter expenditur, quo nihil pretiosius ; ille irreverenter offenditur, quo nihil gratiosius ; illud impudenter magnipenditur, quo nihil perniciosius ; illud imprudenter parvipenditur, quo nihil fructuosius. Quid enim tempore pretiosius ? Quid Domino gratiosius ? quid prævaricatione, seu legis dissipatione perniciosius ? quid divina lege fructuosius.

Articulus primus.

Prima consideratio præfertur, cum dicitur : *Tempus faciendi.* Ecce tempus, quo nihil pretiosius : quapropter magnopere pensandum qualiter dispensandum, ne fortassis indecenter in defectibus expendatur. Et nota, quod tempus reputatur pretiosum potissime triplici ratione : eo quod sit tempus plangendi, tempus acquirendi, et tempus custodiendi : quorum primo nihil pretiosius pœnitenti, secundo nihil pretiosius proficienti ; tertio nihil pretiosius pervenienti. De primo scribitur [8] : « Tempus plangendi, et tempus saltandi. » Nulli dubium, quin tempus plangendi sit tempus pœnitentium, peccata perpetrata plangentium ; tempus saltandi sit tempus innocentium, in vitam æternam salientium. De secundo subsequenter subscribitur [9] : « Tempus acquirendi, et tempus perdendi : » nec ambiguum quin (*a*) tempus acquirendi sit tempus proficientium, alienas animas Domino acquirentium ; tempus autem perdendi

Tempus quo modo expendendum.

sit tempus persecutionem patientium, animas proprias pro Christo perdentium. De tertio consequenter conscribitur [1] : « Tempus custodiendi, et tempus abjiciendi; » nec absurdum, quod tempus custodiendi potest dici tempus pervenientium, castitatem virginalem custodientium; tempus abjiciendi, aliorum fidelium perfectionem talem non capientium.

Articulus secundus.

Secunda consideratio profertur, cum subditur: *Domine*. Ecce Dominus, quo nihil gratiosius: unde summopere præcavendum, ne quando irreverenter in præfatis defectibus offendatur. Et nota, quod Dominus, quasi dans munus, dignoscitur omnibus gratiosior, quia formator, sanctificator, salvator: formando, dat bonum naturæ; sanctificando, bonum gratiæ; salvando, bonum gloriæ. De primo [2]: « Hæc dicit Dominus redemptor tuus, et formator tuus ex utero: » ecce Dominus redemptor a temporali servitute quantum ad bonum fortunæ, et formator quantum ad bonum naturæ. De secundo [3]: » Ego Dominus sanctificator Israel: » ecce Dominus sanctificator, quantum ad bonum gratiæ. De tertio [4]: « Ego sum Dominus, et non est absque me salvator: » ecce Dominus Salvator, quantum ad bonum gloriæ.

Dominus, id est dans munus.

Articulus tertius.

Tertia consideratio affertur, cum additur: *Dissipaverunt*. Hæc legis dissipatio est prævaricatio, quæ nullatenus est magnipendenda, quia perniciosissima. Et nota, quod legis dissipatio, sive prævaricatio, est omnibus perniciosior; quoniam sibi debetur dissipatio interior, superior, et inferior: interior, dico, in meritorum exitio; superior, in judicio; inferior, in supplicio. De primo [5]: « Dissipavit, quasi hortum, tentorium suum: ecce dissipatio interior, quantum ad meritorum exitium. De secundo [6]: « Rex, qui sedet in solio judicii, dissipat omne malum intuitu suo: » ecce dissipatio superior, quantum ad judicium. De tertio sequitur [7]: « Dissipat impios rex sapiens, et incurvat super eos fornicem: » ecce dissipatio inferior, quantum ad supplicium.

Articulus quartus.

Quarta consideratio subinfertur, cum superadditur: *Legem tuam*. Et revera lex divina non est aliquatenus parvipendenda; quia fructuosissima: quoniam per observantias legis nobis acquiritur visio, tentio, fruitio summi Regis. Unde notandum, quod lex dicitur spectabilis, expectabilis, delectabilis, propter meritum hujuscemodi visionis, tentionis, et fruitionis. De primo [8]: « Qui autem perspexerit in lege perfectæ (a) libertatis, » etc.: ecce lex spectabilis, tanquam meritoria visionis. De secundo [9]: « Legem ejus insulæ expectabunt: » ecce lex expectabilis, tanquam meritoria tentionis. De tertio scribitur ab Apostolo [10]: « Condelector legi Dei secundum interiorem hominem: » ecce lex delectabilis, tanquam meritoria fruitionis.

Epilogus.

Comprehendens ergo Psalmographus per continentiam hujus versus quadruplicem considerationem, ad omnis moralis defectus dehortationem, ait: *Tempus faciendi*, quantum ad pretiosissimum, quod indecenter expenditur; *Domine*, quantum ad gratiosissimum, qui irreverenter offenditur; *Dissipaverunt*, quantum ad perniciosissimum, quod impudenter magnipenditur; *Legem tuam*, quantum ad fructuosissimum, quod imprudenter parvipenditur.

VERSICULUS XV.

127. *Ideo dilexi mandata tua*, etc. Qualiter æquitas adulta profectum æmuletur, qualiter defectum dehortetur, per duos versus prævios præhabetur; sed qualiter bonum deficiens aspernetur, per præsentem versum videtur. Æquitas enim faciens hominem bona moralia considerantem, desiderantem, operantem, facit eumdem bona temporalia superantem; sicut patet aperte, Psalmographo sic loquente: *Ideo dilexi mandata tua super aurum*, etc., quasi dicat: considerans, desiderans, operans bona moralia, factus sum superans bona temporalia. Quatuor ergo notantur in proposito, scilicet consideratio, desideratio, operatio bonorum moralium; et superatio temporalium. Ecce vides tres animæ vires in eamdem sententiam concurrentes; videlicet intellectum, affectum, effectum, in bonorum defectivorum despectum.

[1] *Eccle.*, III, 4. — [2] *Isa.*, XLIV, 24. — [3] *Ezech.*, XXXVII, 28. — [4] *Isa.*, XLIII, 11. — [5] *Thren.*, II, 6. — [6] *Prov.*, XX, 8. — [7] Ibid., 26. — [8] *Jac.*, I, 25. — [9] *Isa.*, XLII, 4. — [10] *Rom.*, VII, 22.

(a) *Cæt. edit.* legem perfectam.

Articulus primus.

Considerationem præsignavit Psalmista, cum ait : *Ideo*; quia proculdubio per hanc conjunctionem interpretatur rationis deliberatio. Et nota triplicem considerationem, quæ movere potest ad bonorum temporalium despectionem, puta considerationem periculi interioris, inferioris, et superioris. Periculum interius est in concomitantia reatus; periculum inferius est in consequentia reatus : periculum superius est in carentia principatus. De primo psallit Propheta [1]: « Ideo tenuit eos superbia, operti sunt iniquitate et impietate sua. » Ecce reatus concomitantia, quæ concomitatur amantes temporalia; scilicet superbia respectu Dei, iniquitas respectu sui, impietas respectu proximi. De secundo canit Psalmista [2] : « Ideo non resurgunt (*a*) impii in judicio, » etc. : ecce cruciatus consequentia, qui consequitur amplexantes stercoralia. De tertio, ubi scribitur de pauperum merito et præmio [3] : « Cogitatio eorum apud Altissimum : ideo accipient regnum decoris, et diadema speciei, de manu Domini : » hujus principatus carentia timenda est a quærentibus transitoria.

Articulus secundus.

Desiderationem assignavit, cum addidit : *Dilexi* : in quo notavit desiderium non temporalium bonorum, sed moralium. Et nota triplex indicium, per quod indicatur hoc desiderium : scilicet diligere munditiam, sapientiam, disciplinam; quantum ad conscientiam, intelligentiam, custodiam sensitivam. De primo [4] : « Qui diligit cordis munditiam, propter gratiam labiorum habebit amicum regem : » ecce dilectio munditiæ conscientiam purificantis, linguam gratificantis, et Dominum admirantis. De secundo [5] : « Qui diligit sapientiam, diligit vitam : » ecce dilectio sapientiæ, quæ vita est intelligentiæ. De tertio [6] : « Qui diligit disciplinam, diligit scientiam : » ecce dilectio disciplinæ, quæ dum actus sensuales componit, ad actus intellectuales disponit.

Articulus tertius.

Operationem designavit, cum dixit : *Mandata tua*. Nam mandata sunt jura divina, manui data, vel effectui commendata, sicut plenius est expressum supra, cap. VI, versiculo quoque sexto.

Mandata, id est manui data.

Propterea per mandata est operatio connotata. Et nota circa mandata moralia, quod sunt operabilia non somnolente, non turbulente, non fraudulente; contra tepidos, frigidos, calidos, seu callidos. De primo [7] : « Viam mandatorum tuorum cucurri; » ecce operatio mandatorum, sine somnolentia tepidorum. De secundo [8] : « Non sum turbatus, ut custodiam mandata tua; » ecce operatio mandatorum sine turbulentia frigidorum. De tertio, ubi scribitur de mandatis humanis [9] : « Custodient mandata eorum absque dolo. » Si autem hominum mandata, videntium duntaxat exteriora, sunt absque dolo servanda, quanto fortius Dei mandata, videntis interiora! Ecce operatio mandatorum sine fraudulentia callidorum.

Articulus quartus.

Temporalium superationem consignavit, quando conclusit : *Super aurum et topazion*; quoniam aurum et topazius, quæ superant inter bona temporalia, superantur per bona moralia. Unde dicitur de sapientia [10] : « Non adæquabitur ei aurum; » et infra : « Non adæquabitur ei topazius de Æthiopia. » Et nota, quod sicut legitur in Scriptura, bona moralia sunt auro superiora, meliora, et utiliora, quia gratia verecundiæ superior, sapientia melior, observantia mandatorum utilior. De primo [11] : « Noli discedere a muliere sensata et bona, quam sortitus es in timore Domini : gratia enim verecundiæ illius super aurum : » ecce gratia verecundiæ auro superior. De secundo [12] : « Posside sapientiam, quia auro melior est : » ecce sapientia auro melior. De tertio [13] : « Pone thesaurum tuum in præceptis Altissimi ; et proderit tibi magis, quam aurum : » ecce præceptorum observantia auro utilior.

Epilogus.

Ostendens ergo Psalmographus adultam æquitatem bonum deficiens aspernantem, et adducens quamdam virium trinitatem in hanc sententiam concurrentem, ait : *Ideo*, quantum ad intellectus considerationem; *Dilexi*, quantum ad effectus desiderationem; *Mandata tua*, quantum ad effectus operationem; *Super aurum*

(*a*) *Vulg.* resurgent.

[1] *Psal.* LXXII, 6. — [2] *Psal.* I, 5. — [3] *Sap.*, V, 16, 17. — [4] *Prov.*, XXII, 11. — [5] *Eccli.*, IV, 13. — [6] *Prov.*, XII, 1. — [7] *Psal.* hoc, 32. — [8] Ibid., 60. — [9] I *Mach.*, VIII, 28. — [10] *Job*, XXVIII, 17, 19. — [11] *Eccli.*, VII, 21. — [12] *Prov.*, XVI, 16. — [13] *Eccli.*, XXX, 14.

et topazion, quantum ad bonorum deficientium superationem.

VERSICULUS XVI.

128. *Propterea ad omnia mandata,* etc. Quod aspernandum sit bonum deficiens, insinuavit versus præcedens; quod amplexandum sit bonum perficiens, insinuat versus præsens. Quid enim aliud sonat hæc littera, *Propterea*, etc., nisi : Quia temporalia despexi, ad moralia, quæ dilexi, rationalia vota direxi, irrationalia vero correxi? Ecce quadruplex æquitatis actio, scilicet despectio, dilectio, directio, correctio; respectu totidem objectorum, videlicet temporalium, moralium, rationalium, irrationalium.

Articulus primus.

Primum sonat, quod Psalmographus cantat : *Propterea*, id est, quia despexi temporalia, sicut patet per præcedentia. Et nota, quod temporalia prudenter despiciunt, qui vitia, judicia, supplicia vigilanter aspiciunt : quia propterea vitia frequentantur, judicia intentantur, supplicia dilatantur. De primo, ubi mentione facta de avaritia, subditur [1] : « Propterea hæc dicit Dominus : ecce ego dabo in populum istum ruinas, et ruent in eis patres et filii simul, vicinus et proximus peribunt : » ecce ruinosa vitiorum frequentatio. De secundo [2] : « Idola secuti sunt : propterea adhuc contendam judicio vobiscum, dicit Dominus, et cum filiis vestris disceptabo : » ecce occasione spiritualis idololatriæ, scilicet avaritiæ, judiciorum intentatio. De tertio [3] : « Nobiles ejus interierunt fame, et multitudo ejus siti exaruit : propterea dilatavit infernus animam suam, et aperuit os suum absque ullo termino : » ecce fames et sitis cupidorum, quam sequitur dilatatio tormentorum.

Articulus secundus.

Secundum personat, quod pronuntiat : *Ad omnia mandata tua* : hæc sunt moralia, quæ dilexit, propter quæ temporalia despexit. Et nota, quod mandata sunt nobilibus animæ viribus diligenda; scilicet, intellectivæ, effectivæ, affectivæ. Quæris, quare? Quia sunt luminaria veritatis, electuaria sanitatis, exemplaria honestatis. De primo [4] : « Ingressus sapientiæ mandata æterna; » quia veritatis luminaria. De secundo [5] : « Serva mandata mea, et vives; » quia sanitatis electuaria. De tertio [6] : « Deum time, et mandata ejus observa; » quia honestatis exemplaria.

Articulus tertius.

Tertium insonat, quod inculcat : *Dirigebar*, scilicet quantum ad desideria rationalia, quæ dirigebam ad bona moralia potius, quam ad temporalia comparanda. Et nota, quod circa desideria humana potest esse directio tripartita : quia dirigi potest homo a Domino, a proximo, a seipso. Dominus dirigit inspirando; proximus, imperando; ipsemet, operando. De primo [7] : « Cor hominis disponit viam suam, sed Domini est dirigere gressus ejus : » ecce directio Domini inspirantis. De secundo [8] : « Dirige semitas pedibus tuis, » id est, affectibus tuis : ecce directio proximi imperantis. De tertio [9] : « Simplicitas justorum diriget eos : » ecce directio suimet operantis.

Articulus quartus.

Quartum resonat, quod restat : *Omnem viam iniquam odio habui* : hæc est via desideriorum carnalium adversus animam militantium : hanc viam Propheta non diligebat, sed potius corrigebat. Et nota, quod legitur triplex via, quarum alia nec polluitur, nec arguitur; alia polluitur, sed non arguitur; alia et polluitur, et arguitur. Prima dominica; secunda diabolica; tertia humana. De prima [10] : « Deus meus, impolluta via ejus : » ecce via dominica, quæ nec polluitur, nec arguitur. De secunda [11] : « Via hæc polluta est, sed et ipsa hodie sanctificabitur in vasis. » Via polluta est voluntas diabolica, cujus vas est humana voluntas : tunc igitur via polluta, non in se, sed in vasis sanctificatur, cum voluntas hominis injusta justificatur, et diabolica deificatur : ecce via diabolica, quæ polluitur, quia semper inquinata; sed non arguitur, quoniam obstinata. De tertia [12] : « Vias meas in conspectu ejus arguam, et ipse erit salvator meus : » ecce via humana, quæ nonnunquam polluitur per concupiscentiam, sed arguitur per conscientiam, et abluitur per pœnitentiam.

[1] *Jerem.*, VI, 21. — [2] *Jerem.*, I, 9. — [3] *Isa.*, V, 14. — [4] *Eccli.*, I, 5. — [5] *Prov.*, VII, 2. — [6] *Eccle.*, XII, 13. — [7] *Prov.*, XVI, 9. — [8] *Prov.*, IV, 26. — [9] *Prov.*, XI, 3. — [10] *Psal.* XVII, 31. — [11] I *Reg.*, XXI, 5. [12] *Job*, XIII, 15.

Epilogus.

Hoc est, quod dicitur per Psalmographum, tanquam virum æquitate adultum, aspernatorem temporalium, et amplexatorem moralium : *Propter ea*, quantum ad temporalia, quæ despecta; *Ad omnia mandata tua*, quantum ad moralia, quæ dilecta; *Dirigebar*, quantum ad rationalia desideria, quæ directa; *Omnem viam iniquam odio habui*, quantum ad irrationalia desideria, quæ correcta.

CAPITULUM NONUM.

VERSICULUS PRIMUS.

129. *Mirabilia testimonia tua*, etc. Nonum capitulum incipit, et nonum ferculum intromittit. In præjacenti capitulo præsentata fuit voluntariæ temeritatis intermissio; in præsenti vero præsentatur judiciariæ severitatis promissio. Et patet ordinis ratio, quoniam ista promissio est illius intermissionis occasio. Nam nonnunquam intermittitur flagitii temeritas, quoniam promittitur judicii severitas. Promittit autem Dominus justitiæ severitatem per sapientiæ veritatem : ideoque primum octonarium occupat veritas sapientiæ; secundum, severitas justitiæ. Unde non absurde primus
Phe quid. octonarius initiatur ab hac littera Phe, quæ interpretatur *os* ab *ore*; quia veritas est os
Sade. sapientiæ; secundum (*a*) autem a Sade littera, quæ interpretatur *justitia*. Veritas quoque sapientiæ distinguitur in speculativam, primo quaternario conjugatam; et activam, secundario (*b*) copulatam. Primus quaternarius quadripartitur; quia divinæ veritas sapientiæ sapientibus secundum carnem absconditur, parvulis ostenditur, per orationem attrahitur, per dilectionem accipitur, sicut bis binis versibus aperitur. Primus versus prætendit sapientiam sapientibus memoratis absconditam, propter contemplationem incompletam. Cum enim in contemplationis negotio quadruplex inveniatur actio, scilicet admiratio, perscrutatio, illuminatio, delectatio; videntur contemplativis sæcularibus duæ primæ, contemplativis spiritualibus duæ novissimæ, divinitus deputatæ : quod luce clarius declarat Psalmographus in persona talium sapientium, taliter elocutus : *Mirabilia*, etc., quasi diceret; quod testatus est Deus, miratus et scrutatus est animus meus. Nonne vides actum duplicem interjectum inter intellectum et ejus objectum; et admirationem et perscrutationem, inter intelligentiam, naturalem, et sapientiam spiritualem ?

Articulus primus.

Ad actum ergo admirationis spectat, quod cantat : *Mirabilia*, quia mirabilia non dixisset, nisi miseratio præcessisset. Talia mirabilia sunt verba legalia, secundum historiam aperta, sed secundum theoriam operta. Et nota circa prædicta mirabilia, quod contemplanda sunt propter tria : quia lecta; quia tecta; quia non intellecta : quoniam in Scripturis leguntur, sed figuris teguntur, et ab intellectibus obscuris non intelliguntur. De primo scribit Psalmographus [1] : « Considerabo mirabilia de lege tua : » ecce mirabilia lecta. De secundo legimus [2] : « Mirabilia opera Altissimi, et gloriosa, et absconsa : » ecce mirabilia abscondita, sive tecta. De tertio quoque psallimus [3] : « Patres nostri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua : » ecce mirabilia non intellecta.

Articulus secundus.

Ad sapientiam spiritualem facit, quod dicit : *Testimonia tua;* quasi tuis tua, non tuo, scilicet suo modo testificantia, hoc est immaterialia materialiter, infiguralia figuraliter, intemporalia temporaliter significantia. Neque enim possibile est nobis lucere divinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum anagogice circumvelatum, teste Dionysio [4]. Et notandum, quod ad contemplandum divina testimonia, tria sunt necessaria : videlicet dilectio, ut veritas diligatur; directio, ut voluntas dirigatur; exactio, ut habilitas exigatur. De primo [5] : « Prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ, ideo dilexi testimonia tua : » in quo dilectio veritatis. De secundo [6] : « Beati, qui scrutantur testimonia ejus : » in quo directio voluntatis. De tertio [7] : « Da mihi intellectum, ut sciam testimonia tua : » in quo exactio habilitatis.

Articulus tertius.

Ad actum perscrutationis, seu investigationis, pertinet quod sublucet : *Ideo scrutata est ea*; quasi dicat : propter admirari, cœpit per-

[1] *Psal.* hoc, 18. — [2] *Eccli.*, XI, 4. — [3] *Psal.* CV, 7. — [4] Dion., *de Cœl. Hier.*, c. 1. — [5] *Psal.* hoc, 119. — [6] Ibid., 2. — [7] *Psal.* hoc, 125. — (*a*) *Leg.* secundus. — (*b*) *Leg.* secundo quaternario.

scrutari : quoniam ignoravit, ideo cognoscere laboravit. Et nota, quod est scrutatio tripartita: prima profana; secunda vana; tertia christiana. Prima est scrutantium in Scripturis, sive Scripturarum aut Prophetarum figuris, propria figmenta, non cœlestia sacramenta; secunda est scrutantium per naturale lumen supernaturalia sacramenta ; tertia est scrutantium per supernaturale lumen supernaturalia sacramenta. Prima scrutatio improbatur, ubi dixit Jacob ad Laban [1] : « Scrutatus es omnem supellectilem meam. » Sicut Laban in Jacob substantia scrutabatur propria idola, sic nonnulli in divina scientia scrutantur sua frivola. Secunda scrutatio reprobatur, ubi scribitur [2] : « Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris. » Fortiora se scrutatur, qui per debilitatem luminis naturalis sacramenta supernaturalia indagare conatur, et forte lumen gratiæ devotis orationibus acquirere aspernatur. Tertia scrutatio approbatur, dicente Apostolo [3] : « De qua salute exquisierunt, et scrutati sunt prophetæ, qui de futura in nobis gratia prophetaverunt, scrutantes quod, vel quale tempus significaret in eis spiritus Christi. » Sic scrutantur, qui spiritualia spiritualibus comparare, tam orando, quam meditando luctantur; quia, sicut scribitur ab Augustino [4] : « Qui didicerunt a Domino Jesu Christo mites esse et humiles corde, plus cogitando et orando proficiunt, quam legendo et audiendo. »

Articulus quartus.

Ad intelligentiam naturalem attinere dignoscitur, quod dicitur : *Anima mea.* Qualis, putas, anima, nisi qualis dixerat antea ? Puta cum prudentibus mirata et scrutata ; non cum parvulis illustrata, quoniam incompetenter disposita. Et nota triplicem animæ dispositionem ad sapientem contemplationem ; scilicet colluctationem, extensionem, directionem, quantum ad animæ rationem, affectionem, et finis intentionem. De primo scribitur [5] : « Colluctata est anima mea in illa, » scilicet sapientia : ecce colluctatio rationis. De secundo subditur [6] : « Manus meas extendi in altum, et in sapientia ejus luxit anima mea (a) : » ecce extensio affectionis per devotionem orationis. De tertio superadditur [7] : « Animam meam direxi ad illam, et in agnitione inveni eam : » ecce directio intentionis ad fructum ædificationis.

Epilogus.

Loquens ergo Psalmographus ex persona prudentium, in lumine proprio procedentium, et divinam sapientiam in mysteriis absconditam propalare studentium, ait : *Mirabilia*, quantum ad primum contemplationis effectum, scilicet admirationem; *Testimonia tua*, quantum ad contemplationis objectum, scilicet sapientiam spiritualem; *Ideo scrutata est ea*, quantum ad secundum contemplationis effectum, scilicet perscrutationem; *Anima mea*, quantum ad contemplationis subjectum, scilicet intelligentiam naturalem.

VERSICULUS II.

130. *Declaratio sermonum tuorum illuminat*, etc. De sapientia prudentibus abscondita dissertum est a Psalmista ; de sapientia parvulis revelata disserendum est in parte ista. Prudentes quidem acceperunt partem contemplationis priorem ; sed parvuli potiorem. Illis datum est incognita mirari, abdita perscrutari ; istis datum est cœlitus illuminari, et medullitus delectari. Sicut in contemplatione prudentium cognovimus actum duplicem, interjectum inter intellectum et ejus objectum ; sic in contemplatione parvulorum agnoscimus effectum duplicem, interceptum inter recipiens et receptum : videlicet illuminationem, et delectabilem perfectionem, seu perfectivam delectationem, inter divinorum declarationem, et cordium præparationem.

Articulus primus.

Declaratio, inquit, *sermonum tuorum.* Ecce declaratio divinorum ; ecce divini sermonis mysterium, quod de manu Dei suscipimus, quod cordibus custodimus, ut ædificetur proximus, et glorificetur Altissimus. Unde notandum, quod leguntur sermones hujuscemodi in manu Domini conservari, cordibus hominum commendari, et per ipsum Dominum consummari. Quæris, quare ? Quoniam ipsius est reserare ; ipsius est imperare ; ipsius est remunerari. De primo legimus [8] : « In manu enim illius et nos, et sermones nostri. » Nonne vides sermones conservatos in manu

[1] *Gen.*, XXXI, 37. — [2] *Eccli.*, III, 22. — [3] I *Petr.*, I, 10, 11. — [4] Aug., lib. *de vid. Deo*, c. 1. — [5] *Eccli.*, LI, 25. — [6] Ibid., 26. — [7] Ibid., 27. — [8] *Sap.*, VII, 16.

(a) *Vulg.* insipientiam ejus luxi; LXX : τὰ ἀγνοήματα αὐτῆς ἐπένθησα.

Domini reserante? De secundo [1] : « Ponite vos in cordibus vestris sermones istos. » Numquid audis sermones cordibus, commendatos, Domino imperante? De tertio [2] : « Consummatio sermonum ipse est. » An agnoscis sermones consummatos, Domino munerante?

Articulus secundus.

Illuminat : ecce mentis recipientis illuminatio, per quam illuminatur ignorantium, sed Patrem luminum exorantium ratio. Unde notandum, quod illuminat Pater luminum credentes, sperantes, diligentes; quia fideliter, fiducialiter, ferventer orantes. De primo scribitur [3] : « Quoniam tu illuminas lucernam meam, Domine; Deus meus, illumina tenebras meas : » tanquam patenter inquiens : Quoniam illuminasti ignorantem, ut crederem, illumina fideliter exorantem, ut credita firmiter asseverem. Ecce illuminatio credentium. De secundo [4] : « Illuminabo, » dicit Sapientia, « omnes sperantes in Domino : » ecce illuminatio sperantium. De tertio [5] : « Qui timetis Dominum, diligite illum, et illuminabuntur cordra vestra : » ecce illuminatio diligentium.

Articulus tertius.

Intellectum dat : hic intellectus est habitus intellectus, intellectivæ potentiæ perfectivus : ubi vero intellectualis perfectio, ibi spiritualis delectatio, quæ dicitur contemplationis consummatio. Nam delectatio est operationis consummatio, secundum Philosophum [6]. Sed notandum circa hujuscemodi intellectum, quod legimus intellectum datum, intellectum (*a*) privatum, intellectum mutatum : quorum primum delectabile, secundum detrectabile, tertium detestabile. De primo scribitur [7] : « Intellectum tibi dabo, et instruam te : » ecce intellectus datio delectabilis. De secundo [8] : « Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum, et auferet se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu : » ecce intellectus privatio detrectabilis. De tertio [9] : « Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus : » ecce intellectus mutatio detestabilis.

Articulus quartus.

Parvulis : ecce præparatio hominum ad suscipiendum lumen divinum; scilicet humilitas, quæ dicitur spiritualis parvulitas. Sed nota de parvulis, quod diversos in diversis invenimus scripturis; utpote parvulos ætate, parvulos maturitate, parvulos pravitate : quorum primi tolerabiles, secundi vituperabiles, tertii venerabiles, et ad divinas illuminationes habiles. De primis [10] : « Egrediuntur, quasi greges, parvuli eorum, et infantes eorum exultant lusibus : » ecce parvuli ætate. De secundis [11] : « Usquequo, parvuli, diligitis infantiam, et stulti ea, quæ sunt noxia, cupient, et imprudentes odibunt scientiam? » ecce parvuli maturitate. De tertiis [12] : « Nolite pueri effici sensibus; sed malitia parvuli estote, sensibus autem perfecti sitis : » ecce parvuli pravitate. Parvulis talibus nonnunquam revelat Dominus, quæ velavit prudentibus.

Epilogus.

Ait ergo Psalmographus de contemplationis gratia, quam Dominus operatur in talibus, mediantibus illuminationis et delectabilis perfectionis actibus : *Declaratio sermonum tuorum*, quantum ad susceptam sapientiæ declarationem; *illuminat*, quantum ad tertiam contemplationis actionem, scilicet illuminationem; *et intellectum dat*, quantum ad quartam contemplationis ipsius operationem, scilicet delectationem, seu delectabilem perfectionem; *parvulis*, quantum ad susceptivam intelligentiæ præparationem.

VERSICULUS III.

131. *Os meum aperui*, etc. Per præcedentia præmonstratur sapientiæ cœlestis absconsio, et ejus revelatio; per præsentia demonstratur ejusdem attractio, dicente Psalmista : *Os meum*, etc.; ac si diceret voce plana : Aperui desiderium rationale, et attraxi magisterium spirituale : quia mandata tua quantum ad ministerium cæremoniale, desiderabam quantum ad mysterium intellectuale. Ecce liquet ad oculum, quid apertum, quid attractum, quid mandatum, quid desideratum : quoniam apertum rationale desiderium; attractum spirituale magisterium; mandatum cæremoniale ministerium; desideratum intellectuale mysterium.

Articulus primus.

Demonstratur itaque desiderium rationale, cum dicitur : *Os meum aperui*; quoniam os in-

[1] *Luc.*, IX, 44. — [2] *Eccli.*, XLIII, 29. — [3] *Psal.* XVII, 32. — [4] *Eccli.*, XXIV, 45. — [5] Ibid., II, 10. — [6] Arist., *Ethic.*, lib. X, c. IV, circa med. — [7] *Psal.* XXX, 8. — [8] *Sap.*, I, 5. — [9] *Sap.*, IV, 11. — [10] *Job*, XXI, 11. — [11] *Prov.*, I, 22. — [12] I *Cor.*, XIV, 20.

(*a*) *Leg.* intellectu.

terius est rationalis appetitus. Sicut enim homo exterior os exterius aperit ad id, quod appetit, sic homo interior os interius aperit ad id, quod appetit. Et nota, quod os interius aperire debemus : ad sapientiam inferendam; ad sapientiam referendam; non ad insipientiam proferendam : contra murmuriosos, contra incuriosos, contra injuriosos. De primo [1] : « Aperui os meum, et cibavit me volumine : » sic aperitur os contra murmuriosos sapientiæ inferendæ. De secundo psallimus [2] : « Aperiam in parabolis os meum; » sic aperitur os contra incuriosos sapientiæ referendæ. De tertio psallentes dicimus [3] : « Obmutui, et non aperui os meum; » sic non aperitur os contra injuriosos insipientiæ proferendæ.

Articulus secundus.

Demonstratur utique magisterium spirituale, cum additur : *Et attraxi spiritum.* Ut autem videas clarius attractum hujus spiritus, debes animadvertere, quod est spiritus intelligentiæ incorporatus humanæ creaturæ, et est spiritus intelligentiæ incorporatus divinæ scripturæ. Sed iste spiritus est ante revelationem implicitus, post revelationem explicitus. Hunc igitur spiritum attrahit humanus spiritus, tanquam ab interiori exterius, supplicando, quod ex implicito fiat explicitus. Notandum itaque circa spiritum intelligentiæ, quod est spiritus attractivus, spiritus attrahendus, et spiritus attractus. Ad attractivum pertinet supplicatio; ad attrahendum, implicatio, ad attractum, explicatio. De primo [4] : « Doctrinam, qua me arguis, audiam, et spiritus intelligentiæ meæ respondebit mihi : » ecce spiritus intelligentiæ attractivus. De secundo [5] : « Omnium artifex docuit me sapientia; est enim in illa spiritus intelligentiæ sanctus, unicus, multiplex : » ecce spiritus intelligentiæ de profundo sapientiæ attrahendus. De tertio [6] : « Aperiet os suum in oratione, et pro delictis suis deprecabitur. Si enim Dominus magnus voluerit, spiritu intelligentiæ replebit illum, et ipse tanquam imbres mittet eloquia sapientiæ suæ : » ecce spiritus intelligentiæ attractus.

Articulus tertius.

Demonstratur quoque ministerium cæremoniale, cum subditur : *Quia mandata tua.* Quæ mandata, nisi cæremonialia, seu figuralia? quorum apertum ministerium, sed opertum mysterium requirit disertum dilucidationis magisterium : hæc mandata leguntur cæremoniis aggregata, ut intelligantur ab aliis segregata. Horum etiam ministeria recesserunt, sed mysteria remanserunt. Unde notandum de mandatis talibus, quod ea mandavit Dominus custodiæ triplici, videlicet populari, prophetali, regali : ut doceret agendorum, credendorum, sperandorum mysteria meditari. De primo, ubi dicit Moyses populo [7] : « Custodias mandata Domini, et cæremonias ejus : » ecce mandatorum custodia popularis, admonens de agendis. De secundo [8] : « Vanitate seducti sumus, et non custodivimus mandatum, et cæremonias : » ecce mandatorum custodia prophetalis, præmonens de credendis. De tertio, ubi dicit David filio suo, cui facta fuit regni repromissio [9] : « Custodias mandata Domini Dei tui, ut ambules in viis ejus, et custodias cæremonias ejus : » ecce mandatorum custodia regalis, commonens de sperandis.

Articulus quartus.

Demonstratur denique mysterium intellectuale, cum superadditur : *Desiderabam*; quoniam in mandatis illis carnalibus et temporalibus, quantum ad ministerium; sed in intellectualibus et æternalibus, quantum ad mysterium, illud erat desiderabile, quod intellectuale et æternale, potius quam illud, quod carnale et temporale. Et nota de mysteriorum notitia, quod desideratur ab anima, sicut umbra, sicut gratia, sicut aqua; quia recreat ejus æstum, delectat intuitum, satiat appetitum. Primi desiderii prænotatio patet, ubi dicitur [10] : « Sicut cervus desiderat umbram, et sicut mercenarius præstolatur finem sui operis, sic et ego habui menses vacuos, et noctes laboriosas enumeravi mihi : » hic comparatur animus studiosus cervo celerrimo, et mercenario pauperrimo, per laborum supervacuitatem et temporum superfluitatem currentibus ad ardoris refrigerium, et operis complementum. Secundi desiderii subnotatio liquet [11] : « Gratiam, inquit, et speciem desiderabit oculus. » Plane sicut oculus exterior desiderat gratiosam speciositatem, seu speciosam gratiositatem substantiæ corporalis;

[1] *Ezech.*, III, 2. — [2] *Psal.* LXXVII, 2. — [3] *Psal.* XXXVIII, 10. — [4] *Job*, XX, 3. — [5] *Sap.*, VII, 22. — [6] *Eccli.*, XXXIX, 7, 8. — [7] *Deut.*, X, 13. — [8] II *Esdr.*, I, 7. — [9] III *Reg.*, II, 3. — [10] *Job*, VII, 2. — [11] *Eccli.*, XL, 22.

sic oculus interior desiderat speciositatem gratiosam, seu gratiositatem speciosam sapientiæ spiritualis. Tertii desiderii denotatio relucet, ubi legitur [1] : « Desideravit David aquam ; » et intelligitur desiderium animæ rationalis respectu sapientiæ Salvatoris.

Epilogus.

Ait ergo Psalmographus, tanquam in Christo parvulus orando sapientiæ attractivus : *Os meum aperui*, quantum ad rationale desiderium, quod apertum : *Et attraxi spiritum*, quantum ad spirituale magisterium, quod attractum : *Quia mandata tua*, quantum ad cæremoniale ministerium, quod mandatum : *Desiderabam*, quantum ad intellectuale mysterium, quod desideratum.

VERSICULUS IV.

132. *Aspice in me, et miserere mei*, etc. Qualiter attrahatur divina sapientia, patet per præcedentia ; sed qualiter accipiatur ab humana intelligentia, patebit per præsentia. Nam proculdubio, sicut illam attrahit oratio, sic accipit dilectio. Enimvero est oratio infirma, quam non firmat dilectio ; et inanis est attractio, quam non implet acceptio : quod ut clarius luceat, audiamus quid hinc Propheta censeat : *Aspice*, inquit, etc. Sed quid sibi vult hæc censura? Videte, quam firmiter, quam fidenter Creatorem alloquitur creatura, dicens : Affer aspectum, aufer defectum, profer judicium rectum inter diligens et dilectum : hic aspectus est sapientialis influentia; hic defectus est intellectualis indigentia; hoc judicium est illa sapientis sententia [2] : « Amicorum omnia communia ; » hæc diligentia sunt creatrix, et creata intelligentia.

Articulus primus.

Primo sapientiæ petit aspectum, id est, sapientialem influxum, cum dicit : *Aspice in me.* Sapientia quidem aspicit, cum aspicere facit, cum aspectum imperfectum perficit. Et nota, quod Dominus tripliciter aspicit animam : quantum ad agnitivam, quantum ad affectivam, et quantum ad effectivam : primam illuminando, secundam consolando, tertiam approbando. De primo [3] : « Aspexit, et dissolvit gentes, et contriti sunt colles sæculi. » Quippe Dominus dicitur gentes, seu gentiliter viventes aspicere, dissolvere, conterere, quia facit eas peccata recognoscere, recognoscentes resipiscere, resipiscentes ingemiscere : ecce aspectus illuminatorius. De secundo [4] : « Oratio humiliantis se nubes penetrabit ; et donec propinquet, non consolabitur ; et non discedet, donec Altissimus aspiciat. » Oratio siquidem penetrat per postulationem, propinquat per præstolationem, sed aspicitur per consolationem : ecce aspectus consolatorius. De tertio [5] : « Quare jejunavimus, et non aspexisti, » id est, approbasti? ecce aspectus approbatorius.

Articulus secundus.

Secundo pandit defectum, scilicet intellectivæ imperfectum, cum adjicit : *Et miserere mei.* Petendo namque misericordiam, pandit miseriam : magna quippe miseria est sapientiæ salutaris penuria. Hic potes notare, quod miseretur Dominus diversis diversimode; scilicet aliis purgative, aliis illuminative, aliis perfective. Primo modo miseretur pœnitentibus ; secundo, ignorantibus; tertio, expectantibus. Primus modus notatur, ubi legitur [6] : « Peccavimus cum patribus nostris, injuste egimus, iniquitatem fecimus ; Tu, quia pius es, miserere nostri ; » ecce misericordia pœnitentium purgativa. Secundus denotatur, ubi scribitur [7] : « Miserere nostri, Deus omnium, et respice in nos, et ostende nobis lucem miserationum tuarum : » ecce misericordia ignorantium illuminativa. Tertius modus annotatur, ubi dicitur [8] : « Domine, miserere nostri : te enim expectavimus : » ecce misericordia expectantium perfectiva.

Articulus tertius.

Tertio postulat judicium, cum allegat : *Secundum judicium.* Quæris, quorum? Sapientium antiquorum, super communicantia amicorum : est enim publica Græcorum sententia : Amicorum omnia communia. Secundum hanc sententiam confidenter Dei postulat sapientiam, qui fideliter ei conservat amicitiam. Et notandum circa dictum judicium, quod non est timorosum, sed amorosum, sed saporosum, propter amicitiæ perfectionem, complexionem, et refectionem. De primo [9] : « In hoc perfecta est charitas Dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in die judicii ; quia sicut ille est, et nos sumus in hoc mundo : timor non est in chari-

Græcorum sententia.

[1] II *Reg.*, XXIII, 15. — [2] Cic., *de Offic.*, lib. I. — [3] *Habac.*, III, 6. — [4] *Eccli.*, XXXV, 21. — [5] *Isa.*, LVIII, 3. — [6] *Judith*, VII, 19, 20. — [7] *Eccli.*, XXXVI, 1. — [8] *Isa.*, XXXIII, 2. — [9] I *Joan.*, IV, 17, 18.

tate : » ac si diceret manifeste : Perfectum habemus amicitiæ nostræ judicium, quoniam non timemus amici nostri judicium : quia sicut ille fuit servator amicitiæ nostræ, sic sumus et nos suæ : proprium enim est amicitiæ confidere, non timere : ecce judicium non timorosum propter amicitiæ perfectionem. De secundo per Prophetam psallitur [1] : « Quia Dominus amat judicium, et non derelinquet sanctos suos : in æternum conservabuntur : » quasi dicat : Amorosum est Deo judicium amicorum; quia non contemptor est, sed complexor eorum : ecce judicium amorosum propter amicitiæ complexionem. De tertio, ubi pastor bonus de bonis gregibus loquitur [2] : « Pascam illas in judicio; vos autem greges mei : » quasi dicens : Amicis meis delicias adjudicabo supernas, qui mihi delicias administraverunt internas : ecce judicium saporosum propter amicitiæ refectionem.

Articulus quartus.

Quarto connectit dilectum et diligens, cum concludit : *Diligentium nomen tuum*; connectendo diligens et dilectum, scilicet increatum et creatum intellectum. Quod autem ait, non te, sed *tuum nomen*, ad diligendi pertinet rationem. Unde notandum circa nomen dominicum, quod legitur in Scripturis excelsum, inclytum, gloriosum. Excelsa namque diligendi ratio est originalis naturalium bonorum adinventio; sed inclyta diligendi ratio est ordinalis moralium donorum subventio; sed gloriosa diligendi ratio est terminalis supernaturalium judiciorum conventio, et stipendiorum obventio. De primo [3]: « Notas, inquit, facite in populis adinventiones ejus, mementote, quoniam excelsum est nomen ejus : » ecce nominis excelsi ratio, scilicet originalis naturalium adinventio. De secundo, ubi David sic benedixit Domino [4] : « Nunc igitur, Deus noster, confitemur tibi, et laudamus nomen tuum inclytum. Quis ego, et quis populus meus, ut possimus hæc tibi universa promittere? Tua sunt omnia, quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi : » ecce nominis inclyti ratio, scilicet ordinalis moralium subventio. De tertio [5] : « Nisi custodieris, et feceris omnia verba legis hujus, quæ scripta sunt in hoc volumine, et timueris nomen ejus gloriosum, et terribile, hoc est, Dominum Deum tuum, augebit plagas tuas Dominus : » ecce nominis gloriosi et terribilis implicita et explicita ratio, scilicet terminabilis supernaturalium judiciorum conventio, et stipendiorum obventio.

Epilogus.

Ostensurus ergo Psalmographus qualiter sapientia divina per dilectionem accipitur, Dominum sic alloquitur : *Aspice in me*, afferendo aspectum sapientialis influentiæ; *Et miserere mei*, auferendo defectum intellectualis indigentiæ; *Secundum judicium*, proferendo sententiam communicantiæ; *Diligentium nomen tuum*, scilicet creatricis et creatæ intelligentiæ, quæ sunt extrema istius amicitiæ.

VERSICULUS V.

133. *Gressus meos dirige*, etc. Quaternarius antecedens deservivit sapientiæ speculativæ; iste sequens deservit activæ, per quam divinitus dirigitur justus, erigitur elisus, illuminatur cæcus, solvitur compeditus: ecce quatuor actus divini, quibus respondent versus bis bini. In primo cantatur a Psalmographo, velut a justo in via justitiæ divinitus dirigendo : *Gressus meos*, etc., quasi dicat : Motus meæ voluntatis tuis dirige mandatis, ne subeam dominium iniquitatum omnium. Possumus itaque quatuor hic notare; scilicet actionem voluntariam, directionem necessariam, damnationem nefariam, et contaminationem multifariam : quorum primum spectat ad opera viatorum; secundum ad onera mandatorum; tertium ad sufferentias tentatorum; quartum ad differentias peccatorum.

Articulus primus.

Primum significatur, cum scribitur : *Gressus meos*. Gressus isti sunt actus universi a voluntate eliciti, vel imperati. Et nota, quod in Scriptura diversi gressus leguntur, per quos diversi actus intelliguntur; videlicet gressus recti, gressus pulchri, et gressus effusi : per quos intelliguntur actus discreti, disciplinati, dissuti. De primo [6] : « Gressus rectos facite pedibus vestris, ut non quis claudicans erret : » ecce gressus recti, id est, actus discreti. De secundo [7] : « Quam pulchri gressus tui in calceamentis, filia principis! » ecce gressus pulchri, id est, actus disciplinati. De tertio canitur [8] :

[1] *Psal.* XXXVI, 28. — [2] *Ezech.*, XXXIV, 16. — [3] *Isa.*, XII, 4. — [4] I *Paralip.*, XXIX, 13, 14. — [5] *Deut.*, XXVIII, 58. — [6] *Hebr.*, XII, 13. — [7] *Cant.*, VII, 1. — [8] *Psal.* LXXII, 2.

« Pene effusi sunt gressus mei : » ecce gressus effusi, id est, actus dissuti, seu dissoluti.

Articulus secundus.

Secundum assignatur, cum additur : *Dirige secundum eloquium tuum.* Istud eloquium est divinum imperium, nostrorum actuum directivum. Actus enim humanæ voluntatis, divinis regulantur mandatis, quasi regulis æquitatis. Et nota, quod Dominus dirigit curvitatem vis rationabilis, irascibilis, et concupiscibilis, quantum ad insipientiæ pronitatem, impatientiæ, et immunditiæ. De primo Propheta dicit [1] : « Dirige me in veritate tua, et doce me : » ecce directionem quantum ad rationabilis curvitatem, et insipientiæ pronitatem. De secundo per Psalmistam cantatur [2] : « Diriget mansuetos, » id est, dirigendo faciet mansuetos, « in judicio : » ecce directionem quantum ad irascibilis curvitatem, et impatientiæ pronitatem. De tertio Psalmographus scribit [3] : « Diriges justum, scrutans corda et renes, Deus : » ecce directionem quantum ad concupiscibilis curvitatem, et immunditiæ pronitatem.

Articulus tertius.

Tertium designatur, cum dicitur : *Et non dominetur mei.* Ecce dominium nefarium, dominium temerarium, quo tentatores dominantur tentatis, sicut superatores superatis. Et nota, quod figuraliter legitur in Scriptura spiritus voluptatis dominari delicatis; cupiditatis, dominari cupidis; vanitatis, dominari elatis. Primum figuratur, ubi scribitur [4] : « Eo tempore dominabantur Philisthiim Israeli, » id est, spiritus voluptatis populo carnali. Quid enim per Philisthiim, id est, potione cadentes, aliud senserim, quam spiritus voluptatis de peccato gulæ in peccatum luxuriæ cadentes, vel cadere facientes? Secundum notatur, ubi traditur [5] : « Dominabitur thesaurorum auri et argenti : » quod de spiritu cupiditatis potest intelligi. Tertium assignatur, ubi dicitur [6] : « Reges posuisti super nos propter peccata nostra, et corporibus nostris dominantur : » quod de spiritibus vanitatis non inconvenienter accipitur.

Articulus quartus.

Quartum consignatur, cum adjicitur : *Omnis injustitia*; hoc est, iniquitas omnifaria, per quam contaminatur malorum conscientia. Sed notandum, quod injustitia nominat in Scriptura quandoque peccati actum, peccati maculam, peccati reatum : quorum primum patet exterius, secundum latet interius, tertium trahit inferius. De primo [7] : « Regnum a gente in gentem transfertur propter injustitias, et injurias, et contumelias, et diversos dolos : » ecce injustitiæ actus patens exterius. De secundo scribitur [8] : « Delictum meum cognitum tibi feci, et injustitiam meam non abscondi : » ecce injustitiæ macula latens interius. De tertio [9] : « Justitia perpetua est et immortalis; » injustitia autem mortis acquisitio : ecce injustitiæ reatus trahens inferius.

Epilogus.

Ait ergo Psalmista, tanquam persona justa, divinitus in via justitiæ dirigenda : *Gressus meos*, quantum ad actionem voluntariam, pertinentem ad opera viatorum; *Dirige secundum eloquium tuum*, quantum ad directionem necessariam, attinentem ad onera mandatorum; *Et non dominetur mei*, quantum ad dominationem nefariam, spectantem ad sufferentiam tentatorum; *Omnis injustitia*, quantum ad contaminationem multifariam, respicientem differentias peccatorum.

VERSICULUS VI.

134. *Redime me a calumniis hominum*, etc. Sicut per sapientiam Dei diriguntur justi, testificante versu præcedenti, sic per ipsam eriguntur elisi, teste præsenti, vel etiam rediguntur venditi, quod hic accipitur pro indifferenti : quisquis enim calumniis eliditur, dum eliditur, vilipenditur; dum vilipenditur, pro vili venditur. Quid enim est vilipendere, nisi pro vili vendere? Sed dum calumnia perimitur, et elisus erigitur et venditus redimitur, fatuus mercator est calumniator, qui carum pro vili vendit, cum Deo charum hominem vilipendit. Propter elisionem, seu venditionem hujusmodi, solet mandatorum custodia præpediri. Unde Propheta, tanquam persona sic vendita, vel elisa, petit se redimi a venditionibus talibus talium venditorum, propter custodiam moralium mandatorum. Possumus itaque quatuor hic pensare, videlicet venditionis moralis causam quadruplicem : scilicet materialem, forma-

Vilipendo, id est vili vendo.

[1] *Psal.* XXIV, 5. — [2] Ibid., 9. — [3] *Psal.* VII, 10. — [4] *Judic.*, XIV, 4. — [5] *Dan.*, XI, 43. — [6] II *Esdr.*, IX, 37. — [7] *Eccli.*, X, 8. — [8] *Psal.* XXXI, 5. — [9] *Sap.*, I, 15.

lem, efficientem, finalem : elisus pertinet ad causam materialem ; elisio, ad formalem ; elidens, ad efficientem ; effectus consequens, ad finalem.

Articulus primus.

Causa materialis tangitur, cum psallitur : *Redime me*, quasi pro vili venditum a vilipendente. Et nota, quod sicut innuitur in Scripturis, tales redimit Dominus tribus modis ; scilicet per judicium ultionis, beneficium consolationis, incendium dilectionis. In primo elidentis feritas judicio referitur ; in secundo elisi debilitas solatio delinitur ; in tertio fortis, ut lapis, dilectio non frangitur, sed ignitur, cum pro calumniantibus intervenitur. Quid enim est elisos pro elidentibus intervenire, nisi scintillas igneas ex elisis lapidibus exilire ? Primum per illud intelligitur, quod legitur [1] : « Sion in judicio redimetur. » Quod tunc implebitur, cum calumniator fidelium per Dei Filium perimetur. Secundum per illud innuitur, quod astruitur [2] : « Consolatus est Dominus populum suum, redemit Jerusalem. » Hic populus redimitur, cujus debilitas delinitur. Tertium per illud accipitur, quod aspicitur [3] : « In dilectione sua, et in indulgentia sua ipse redemit nos. » Sic redemit illos, quorum charitas elisa non excidit, sed clarius coruscavit.

Articulus secundus.

Causa formalis traditur, cum dicitur : *A calumniis* ; quoniam venditiones istæ, quibus venduntur quæ (a) vilipenduntur, et vilipenduntur qui calumniis eliduntur, sunt calumniæ. Sed nota, quod calumnia tripliciter accipitur in Scriptura : interdum active ; interdum passive ; interdum active pariter et passive. Prima est calumnia facientis ; secunda, patientis ; tertia, diligentis. De prima [4] : « Audite verbum hoc, vaccæ pingues, quæ estis in monte Samariæ : » videlicet prælati effœminati, impinguati, in sublimitate custodiæ collocati, quia *Samaria* interpretatur custodia : sequitur : « quæ calumniam facitis egenis, » scilicet non curantes de curandis criminibus, sed crumenis. Ecce calumnia facientis. De secunda dicitur [5] : « Congregamini super montes Samariæ, et videte insanias multas in medio ejus, » scilicet quantum ad Ecclesias seculares ; « et calumnias patientes in penetralibus ejus quantum ad Ecclesias regulares. Ecce calumnia patientis. Calumnia talis est venditionis præmissæ causa formalis. De tertia [6] : « Chanaam, in manu ejus statera dolosa, calumniam dilexit. » Quid per Chanaam, nisi negotiator notatur ? Nam Chanaam negotiator interpretatur. Ecce calumnia diligentis.

Calumnia triplex.

Samaria.

Chanaan.

Articulus tertius.

Causa efficiens explicatur, cum additur : *Hominum*. Qualium ? Plane non spiritualium, sed animalium : quia nimirum homines calumniis elidentes, elidendo vilipendentes, vilipendendo viliter venundantes, sunt animales, spiritum non habentes. Sunt autem ejusmodi, vel corde, vel ore, vel opere depravati : quorum primi dicuntur oculis obturati ; secundi, improperiis assueti ; tertii, vita delicati. De primo [7] : « Dixit homo, cujus obturatus est oculus : » iste sane depravatus est corde. De secundo [8] : « Homo assuetus in verbis improperii, in omnibus diebus suis non erudietur : » iste quoque depravatus est ore. De tertio [9] : « Homo delicatus in te, et luxuriosus valde, invidebit fratri suo : » hic aperte depravatus est opere.

Articulus quartus.

Causa finalis subnotatur, cum subditur : *Ut custodiam mandata tua* : nam intentio talium venditorum videtur irritatio mandatorum, et incitatio peccatorum, quibus nullatenus oportet cedere, sed mandata inviolabiliter observare. Et nota de mandatorum custodia, quod debet existere cum timore, cum amore, cum vigore ; contra tumidos, tepidos, et torpidos. De primo [10] : « Qui timent Dominum, custodiunt mandata illius : » ecce mandatorum custodia, cum timore. De secundo [11] : « Domine Deus cœli fortis, magne, atque terribilis, qui custodis pactum, et misericordiam cum iis qui diligunt te, et custodiunt mandata tua : » ecce mandatorum divinorum custodia cum amore. De tertio [12] : « Confortare, et esto vir fortis, et observa, ut custodias mandata Domini Dei tui : » ecce mandatorum Dei custodia cum fortitudine, vel vigore.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam persona sic vendita, divinitus redimenda ; vel elisa, divinitus erigenda : *Redime me*, quantum ad elisum, seu

[1] *Isa.*, I, 27. — [2] *Isa.*, LII, 9. — [3] *Isa.*, LXIII, 9. — [4] *Amos*, IV, 1. — [5] *Amos*, III, 9. — [6] *Ose.*, XII, 7. — [7] *Num.*, XXIV, 3. — [8] *Eccli.*, XXIII, 20. — [9] *Deut.*, XXVIII, 54. — [10] *Eccli.*, II, 21. — [11] II *Esdr.*, I, 5. — [12] III *Reg.*, II, 2, 3. — (a) *Leg.* qui.

venditionis moralis causam materialem; *A calumniis*, quantum ad elisionem, seu causam formalem; *Hominum*, quantum ad elidentem, seu causam efficientem; *Ut custodiam mandata tua*, quantum ad effectum consequentem, seu causam finalem.

VERSICULUS VII.

135. *Faciem tuam illumina*, etc. Quonam modo sapientia divina justos dirigit, et etiam elisos erigit, in duobus præmissis versibus enitescit; quonam pacto cæcos illuminat, hic coruscat. Plerumque Domino permittente, bonus activus per amorem terrenorum, quasi calorem stercorum, excæcatur; sed denique, Domino visitante, per amaram compunctionem, tanquam fellis unctionem, curatur, et ad speculationem cœlestium revocatur. Ad hoc enim, quod obscuritas sapientiæ per contemplationis perspicaciam declaretur, oportet quod impuritas intelligentiæ per compunctionis amaritiem depuretur. Sub figura talis cæci videtur Propheta precari, quod divina declaretur obscuritas, et humana depuretur impuritas. Sicut ex dictis eminet, versus iste quatuor continet: obscuritatem, et ejus declarationem; impuritatem, et ejus depurationem. Obscuritas spectat ad sapientiam; declaratio, ad contemplationis perspicaciam; impuritas, ad intelligentiam; depuratio, ad compunctionis amaritiem.

Articulus primus.

Primum, scilicet obscuritatem sapientiæ, insinuans, ait: *Faciem tuam.* Revera per faciem significatur sapientia, propter tria faciei accidentia, quæ sunt scientia, gratia, reverentia. Sicut enim homo exterior notificatur, gratificatur, magnificatur, propter faciei carnalis elegantiam; sic homo interior, propter sapientiam. De primo dixit Moyses Domino [1]: « Ostende mihi faciem tuam, ut sciam te: » ecce faciei scientia. De secundo sponsa dixit ad sponsum [2]: « Facies tua plena est gratiarum: » ecce faciei gratia. De tertio [3]: « Reveritusque faciem meam, scidisti vestimenta tua, et flevisti coram me; ego quoque exaudivi te, dicit Dominus: » ecce faciei reverentia. Hæc est facies divina, quam angeli nobis velant, cum meditantibus divinam sapientiam non revelant, sicut prophetico figuratur eloquio, ubi legimus [4]: « Duabus alis velabant faciem ejus. »

Articulus secundus.

Secundum, scilicet declarationem, indicans, inquit: *Illumina.* Faciem quippe Domini velut velatam petit illuminari, obscuram sapientiam declarari; quod efficitur per tertiam contemplationis actionem, quam dicimus illuminationem. Hic potes notare, quod tripliciter contingit illuminare, scilicet deponendo, disponendo, exponendo. Primo modo illuminatur ignorantia; secundo, intelligentia; tertio, sapientia. De primo dicitur ore prophetico [5]: « Illumina tenebras meas: » ecce illuminatio depositiva. De secundo scribitur stylo davidico [6]: « Tu illuminans lucernam meam: » ecce illuminatio dispositiva. De tertio legitur [7]: « Doctrinam, quasi antelucanum, illumino: » ecce illuminatio expositiva. Hoc modo sumitur *illuminare* in proposito.

Articulus tertius.

Tertium, scilicet impuritatem intelligentiæ designans, dixit: *Super servum tuum*, quasi secretorum tuorum nescium; quia, sicut legimus [8]: « Servus nescit quid faciat dominus ejus. » Unde per servum innuit servilem et indispositum intellectum. Hic potest notari, quod servi dicuntur male dispositi, quantum ad vim rationabilem, concupiscibilem, irascibilem. Quocirca non competit eis eloquiis erudiri, deliciis enutriri, dominiis insigniri. De primo [9]: « Servus verbis non potest erudiri, » quantum ad dispositionem rationabilis. De secundo [10]: « Qui delicate a pueritia sua nutrit servum suum, postea sentiet eum contumacem, » quantum ad dispositionem concupiscibilis. De tertio [11]: « Non decent stultum deliciæ, nec servum dominari principibus, » quantum ad dispositionem irascibilis.

Articulus quartus.

Quartum, scilicet depurationem coadunans, concludit: *Et justificationes tuas doce me.* Istæ namque justificationes sunt animæ purificationes, ad compunctionis amaritiem pertinentes, quas petit doceri, hoc est, quantum ad varias ipsius differentias admoneri. Hic potes notare, quod Dominus videtur tripliciter hæc docere: videlicet docendo nos orare, plorare, in agro corporis laborare; quatenus purificetur orando

[1] *Exod.*, XXXIII, 13. — [2] *Esth.*, XV, 17. — [3] II *Paral.*, XXXIV, 27. — [4] *Isa.*, VI, 2. — [5] *Psal.* XVII, 32. — [6] Ibid. — [7] *Eccli.*, XXIV, 44. — [8] *Joan.*, XV, 15. — [9] *Prov.*, XXIX, 19. — [10] Ibid., 21. — [11] *Prov.*, XIX, 10.

vituperabilis actus, plorando macula, laborando reatus. De primo [1] : « Domine, doce nos orare : » ecce doctrina orandi. De secundo [2] : « Præcepit ut docerent filios Juda planctum : » ecce doctrina plorandi. De tertio [3] : « Interroga jumenta, et docebunt te : » ecce doctrina laborandi.

Epilogus.

Ait ergo Psalmographus, tanquam cæcus divinitus illuminandus : *Faciem tuam*, quantum ad sapientiæ obscuritatem; *Illumina*, quantum ad contemplationis declarationem; *Super servum tuum*, quantum ad intelligentiæ impuritatem : *Et doce me justificationes tuas*, quantum ad compunctionis depurationem.

VERSICULUS VIII.

136. *Exitus aquarum deduxerunt*, etc. Lectione sapientiæ tripartita tribus præmissis versibus expedita, subsequitur actio quarta, per quam solvitur anima compedita. Notandum igitur, qualiter anima compeditur, et qualiter expeditur : compediri dicitur per spiritum erroris; expediri dignoscitur per spiritum mœroris : quia spiritus erroris rapit de bonis hominis interioris, quæ sunt bona moralia; sed spiritus mœroris id exsolvit de bonis hominis exterioris, quæ sunt bona naturalia : et sic animam, quam ille compedivit, hic expedit, quia quod ille rapuit, hic exsolvit. Quod ille rapuit per indebitam actionem, hic exsolvit per debitam passionem. Hoc liquido protestatur Propheta loquendo, tanquam persona taliter expedita : *Exitus aquarum*, etc.; ac si voce loqueretur expressa : Solutum est per spiritum mœroris de bonis hominis exterioris, quod raptum fuerat per spiritum erroris de bonis hominis interioris. Quatuor igitur hic notantur : utputa solutio, et rapina, naturalia, et moralia bona. Quorum primum interest spiritus mœroris, secundum spiritus erroris, tertium hominis exterioris, quartum hominis interioris.

Anima quomodo compeditur, et expeditur.

Articulus primus.

Solutionem prænotavit Psalmus, cum ait : *Exitus aquarum*, id est, fluxus lacrymarum. Talem solutionem, scilicet lacrymarum resolutionem solvit spiritus mœroris per oculos, quasi per loculos peccatoris. Pretiosa est in conspectu Domini pecunia talis, qualis est acrimonia lacrymalis. Sed nota, quod talium exitus aquarum triplicatur, secundum tria genera personarum. Inveniuntur enim exitus aquarum, seu fluxus lacrymarum interdum in personis pœnitentibus, et continentibus; interdum in personis pœnitentibus, sed non continentibus; interdum in personis nec pœnitentibus, nec continentibus. Primum aquarum exitum sequitur fertilitas; secundum, sterilitas; tertium, utilitas. Primus aquarum exitus est, de quo scribit Psalmographus [4] : « Posuit desertum in stagna aquarum, et terram sine aqua in exitus aquarum : » in quo describitur status pœnitentium a peccatis abstinentium. Secundus aquarum exitus est, de quo psallimus [5] : « Posuit flumina in desertum, et exitus aquarum in sitim; » in quo notatur status pœnitentium, non tamen continentium. Tertius aquarum exitus est, de quo legimus [6] : « Non des aquæ tuæ exitum, nec modicum; nec mulieri nequam veniam prodeundi. Si non ambulaverit ad manum tuam, confundet te in conspectu inimicorum. » In quo signatur status impœnitentium, et incontinentium, qui non debent dare exitum aquæ concupiscentiæ, vel ineptæ lætitiæ, sicut nec vir mulieri lascivæ.

Articulus secundus.

Bona naturalia demonstravit, cum dixit : *Deduxerunt oculi mei*. Hi sunt oculi naturales, quasi loculi corporales ad exteriorem hominem attinentes, solutionem debitam deducentes. Et nota, quod oculi debent aquas lacrymarum deducere propter tria : propter vulnerationem, propter vastationem, propter captivationem : quorum primum spectat ad bona naturalia; secundum, ad bona moralia; tertium, ad mala mortalia. De primo [7] : « Deducant oculi mei lacrymam per noctem et diem, et non taceant; quoniam contritione magna contrita est virgo filia populi mei plaga pessima vehementer : » ecce oculi deductivi lacrymarum propter vulnerationem naturalium. De secundo [8] : « Deducant oculi nostri lacrymas, et palpebræ nostræ defluant aquis; quia vox lamentationis audita est de Sion, quomodo vastati sumus : » ecce oculi lacrymarum deductivi propter vastationem moralium. De tertio [9] : « Divisiones aquarum deduxerunt oculi

[1] *Luc.*, XI, 1. — [2] II *Reg.*, I, 18. — [3] *Job*, XII, 7. — [4] *Psal.* CVI, 35. — [5] Ibid., 33. — [6] *Eccli.*, XXV, 34, 35.

— [7] *Jerem.*, XIV, 17. — [8] *Jerem.*, IX, 18, 19. — [9] *Thren.*, III, 48, 52.

mei in contritione filiæ populi mei : venatione ceperunt me, quasi avem inimici mei gratis. : » ecce oculi lacrymarum deductivi, propter mortalia animam captivantia.

Articulus tertius.

Rapinam annotavit, cum addidit : *Quia non custodierunt* ; ac si diceret : Propterea solverunt emendam oculi hominis exterioris, quia non custodierunt bona hominis interioris, introducendo raptorem, scilicet spiritum erroris ; et ita bona naturalia ad hominem exteriorem pertinentia lacrymas deduxerunt, quia custodire bona moralia ad hominem interiorem attinentia neglexerunt. Et nota, quod nonnulli sunt, qui Domini mandata non custodiunt, quia nesciunt, quia negligunt, quia nolunt; sicut mendaces, sicut desides, sicut contumaces. De primo [1] : « Qui dicit se nosse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est : » ecce non custodia nescientis. De secundo [2] : « Quare non custodisti dominum tuum regem ? » ecce non custodia negligentis, seu dormientis. De tertio dixit Dominus ad Moysen [3] : « Usquequo non vultis custodire mandata mea, et legem meam ? » ecce non custodia non volentis, scilicet populi contumacis.

Articulus quartus.

Bona moralia subnotavit, cum subdidit ; *Legem tuam*, quantum ad moralem observantiam. Et nota, quod hæc est lex materna, lex interna, lex æterna ; propter Ecclesiam imperantem, propter gratiam inviscerantem, propter gloriam remunerantem. De primo [4] : « Ne dimittas legem matris tuæ : » ecce lex materna propter Ecclesiam imperantem. De secundo dicit Dominus [5] : « Dabo legem meam in visceribus eorum : » ecce lex interna propter gratiam inviscerantem. De tertio [6] : « Hic liber mandatorum Dei, et lex quæ est in æternum : » ecce lex æterna propter gloriam remunerantem.

Epilogus.

Loquens ergo Propheta, tanquam persona prius compedita, postmodum expedita, interius absoluta, quoniam exterius resoluta, dicit : *Exitus aquarum*, quantum ad emendam factam per spiritum mœroris ; *Deduxerunt oculi mei*, quantum ad bona naturalia hominis exterioris; *Quia non custodierunt*, quantum ad rapinam factam per spiritum erroris; *Legem tuam*, quantum ad bona moralia hominis interioris.

VERSICULUS IX.

137. *Justus es, Domine*, etc. Præcedens octonarius disputavit de divina sapientia; præsens octonarius disputabit de divina justitia. Nam de justitia dispositiva differret quaternarius prior; de justitia diffinitiva, posterior. Justitia vero dispositiva quatuor habet filias : videlicet prohibitivam, præceptivam, comminativam, promissivam, totidem versibus conjugatas. Prohibitiva justitia, primo versui copulata, prohibet omne vitium per quadruplex prohibitorium : per externum, per supernum, per internum, per infernum; scilicet per justum, per dominium, per rectum, per judicium. Quæris quale ? per justum legale, per dominium regale, per rectum rationale, per judicium gehennale.

Justitiæ dispositivæ filiæ.

Articulus primus.

Justum legale proditur, cum psallitur : *Justus es*, quia justa jubes; justas condis leges, omnem injustitiam prohibentes. Et nota de divina justitia, quod legitur tripartita : scilicet erectiva, effectiva, neglectiva. Prima dicitur justitia sancientis; secunda, justitia facientis; tertia, justitia patientis. De prima [7]: « Rex justus eriget terram : » ecce justitia erectiva. De secunda [8] : « Justus es in omnibus, quæ fecisti nobis : » ecce justitia effectiva. De tertia [9]: « Qui negligit damnum propter amicum, justus est : » ecce justitia neglectiva.

Articulus secundus.

Dominium regale promitur, cum canitur : *Domine*. Magna profecto vitiorum est prohibitio, illius Domini consideratio, cujus omnia substernuntur dominio. Et notandum circa prædictum dominium, quod est, secundum Scripturæ testimonium, omnia potens, omnia circumspiciens, omnia, quæ vult, faciens. Quapropter omnes, et singuli sunt substrati ejus potentiæ, ejus notitiæ, ejus voluntati. De primo [10]: « Respondens Job Domino dixit : Scio, quia omnia potes : » ecce Dominus omnia potens. De secundo [11] : « Oculi Domini multo plus lucidiores super

[1] I *Joan.*, II, 4. — [2] I *Reg.*, XXVI, 15. — [3] *Exod.*, XVI, 28. — [4] *Prov.*, I, 8. — [5] *Jerem.*, XXXI, 33. — [6] *Bar.*, IV, 1. — [7] *Prov.*, XXIX, 4. — [8] *Dan.*, III, 27. — [9] *Prov.*, XII, 26. — [10] *Job*, XLII, 2. — [11] *Eccli.*, XXIII, 28.

solem, circumspicientes omnes vias hominum, » etc. : ecce Dominus omnia circumspiciens. De tertio scribitur [1] : « Omnia, quæcumque voluit, Dominus fecit; » ecce Dominus omnia, quæ vult, faciens.

Articulus tertius.

Rectum rationale proponitur, cum profertur : *Et rectum.* Qualiter rectum? Secundum internum rationis arbitrium, vel aspectum. Nam proculdubio quælibet tam interior, quam exterior actio rectificari dignoscitur mediante interno rationis arbitrio. Unde notandum circa rectitudinem rationis, quod, sicut legitur in Scripturis, est rectitudo visionis, est rectitudo prædicationis, est rectitudo operationis, procedens a rectitudine rationis : prima mentalis; secunda vocalis; tertia manualis. De primo [2] : « Oculi tui videant recta : » ecce rectitudo visionis. De secundo [3] : « Aperientur labia mea, ut recta prædicent : » ecce rectitudo prædicationis. De tertio [4] : « Qui mundus est, rectum opus ejus : » ecce rectitudo operationis. Unde nimirum recte prohibetur vitium, cum rectum perhibetur (*a*) ejus supplicium per rectæ rationis arbitrium.

Articulus quartus.

Judicium gehennale pronuntiatur, cum sequitur : *Judicium tuum*, hoc enim judicium est gehennale supplicium. O quam dura prohibitio est hæc consideratio! Quicumque tali prohibitorio non prohibetur, non surdus, sed mortuus esse videtur. Et nota, quod, sicut traditur in Scriptura, judicium tale dicitur judicium mortale, judicium gehennale, judicium æternale. Quæris, quare : quia interminabile. De primo [5] : « Non est viro huic judicium mortis, quia in nomine Domini Dei nostri locutus est ad nos : » ecce judicium mortale. De secundo [6] : « Genimina viperarum, quomodo fugietis a judicio gehennæ? » ecce judicium gehennale. De tertio [7] : « Intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectionem feramur; » et infra : « Resurrectionis mortuorum, et judicii æterni : » ecce judicium æternale.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, quadruplicem prohibitionem explicans per hæc verba : *Justus es*, quantum ad justum legale, prohibens exterius in libris legalibus; *Domine*, quantum ad dominium regale, prohibens superius; *Et rectum*, quantum ad rectum rationale, prohibens interius; *Judicium tuum*, quantum ad judicium gehennale, prohibens inferius.

VERSICULUS X.

138. *Mandasti justitiam*, etc. Si quis abhorreat gravitatem justitiæ prohibitivæ in versu traditam præcedente, audiat suavitatem justitiæ præceptivæ propositam in præsenti. Sicut enim sponsus carissimus mandat sponsæ carissimæ mandata carissima ex charitate maxima, sic Deus mandat animæ mandata nimis amabilia, præ charitate nimia. Quod ut clarius videatur, attendamus quid Propheta super hoc fateatur. Plane prophetica sic cantat littera : *Mandasti*, etc., quasi dicat : Mandasti operabile, quod est amabile super omnia operabilia; et credibile, quod est amabile super omnia credibilia; et desiderabile, quod est amabile super omnia desiderabilia ex charitate nimia. Ecce mandatum animæ carissimum operabile, carissimum credibile, carissimum desiderabile ex nimia charitate : quorum primum pertinet ad virtutem animæ effectivam; secundum ad intellectivam; tertium ad affectivam; quartum ad charitatis prærogativam.

Articulus primus.

Primum notatur, cum scribitur : *Mandasti justitiam.* Ecce operabile, quod est amabile super omnia operabilia. Quid enim operanti amabilius, aut amanti operabilius, quam justitia quæ continet universa bona moralia? Et nota, quod justitia est amabilis, et amabiliter operabilis, propter tria : quia facit animam Deo caram, animam Deo cariorem, animam Deo carissimam; tanquam amicam, tanquam filiam, tanquam sponsam. De primo, ubi dicitur de opere Abraham [8] : « Reputatum est illi ad justitiam, et amicus Dei appellatus est : » ecce justitia, faciens animam Dei amicam. De secundo [9] : « Omnis, qui facit justitiam, ex ipso, » scilicet Deo, « natus est : » ecce justitia faciens animam Dei filiam. De tertio [10] : « Sponsabo te mihi in

[1] *Psal.* CXXXIV, 6. — [2] *Prov.*, IV, 25. — [3] *Prov.*, VIII, 6. — [4] *Prov.*, XXII, 8. — [5] *Jerem.*, XXVI, 16. — [6] *Matth.*, XXIII, 33. — [7] *Hebr.*, VI, 1, 2. — [8] *Jac.*, II, 23. — [9] I *Joan.*, II, 29. — [10] *Ose.*, II, 19.

(*a*) *Cæt. edit.* prohibetur.

justitia : » ecce justitia faciens animam Dei sponsam.

Articulus secundus.

Secundum subnotatur, cum subditur : *Testimonia tua*. Ecce credibile, quod est amabile super omnia credibilia. Quid enim credenti amabilius, aut amanti credibilius, quam sapientiæ testimonia ? Si enim sapientes sunt propter sapientiam credibiles, multo magis credibilis est ipsa sapientia. Et nota, quod divina testimonia sunt amabilia, et amabiliter credibilia, propter tria : tum quia sublevantia ; tum quia illuminantia ; tum quia delectantia : quia nimirum mentes (a) sublevant, rationem illuminant, affectionem delectant. De primo [1] : « Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est : » in quo mentis sublevatio. De secundo [2] : « Me expectaverunt peccatores, ut perderent me ; testimonia tua intellexi : » in quo rationis illuminatio. De tertio supra [3] : « In via testimoniorum tuorum delectatus sum : » in quo affectionis delectatio.

Articulus tertius.

Tertium annotatur, cum additur : *Et veritatem tuam*. Ecce desiderabile, quod est amabile super omnia desiderabilia. Quid enim desideranti amabilius, aut amanti desiderabilius, quam divinæ veritatis essentia, cujus evidentia est omnis mali absentia, et omnis boni præsentia ? Et nota, quod veritas divina est amabilis, et amabiliter desiderabilis, propter tria : propter veritatis primæ beatissimam evidentiam, suavissimam complacentiam, et sempiternam permanentiam : in quorum primo consummabitur nostræ beatitudo intelligentiæ ; in secundo, voluntatis ; in tertio, memoriæ. De primo scribitur [4] : « Omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire : » ecce primæ veritatis beatissima evidentia. De secundo per Psalmistam dicitur [5] : « Complacui in veritate tua : » ecce primæ veritatis suavissima complacentia. De tertio per Prophetam psallitur [6] : « Veritas Domini manet in æternum : » ecce primæ veritatis sempiterna permanentia.

Articulus quartus.

Quartum denotatur, cum dicitur : *Nimis*, id est, charitate nimia : ecce charitatis prærogativa, quæ mandata divina facit nimium amabilia ; quia nimis est amabile, quod mandatur nimis amabili (b) nimia charitate. Et nota, quod nimietas ista facit mandatum nimis facile, peccatum nimis difficile, judicium nimis terribile : primum quidem propter nimiam mandatoris dulcedinem ; secundum autem propter nimiam peccatoris ingratitudinem ; tertium tandem propter nimiam Judicatoris, et Vindicatoris formidinem. De primo [7] : « Latum mandatum tuum nimis : » ecce mandatum nimis facile. De secundo dixit David ad Dominum [8] : « Peccavi nimis, ut hoc facerem : » ecce peccatum nimis difficile. De tertio [9] : « Juxta est dies Domini magnus, juxta est, et velox nimis : » ecce judicium nimis terribile.

Epilogus.

Patet itaque suavitas præceptivæ, Psalmographo sic dicente : *Mandasti justitiam* : ecce charissimum operabile, pertinens ad effectivam ; *Testimonia tua* : ecce charissimum credibile, attinens ad intellectivam ; *Et veritatem tuam* : ecce charissimum desiderabile, spectans ad affectivam ; *Nimis*, ecce amoris nimietas, respiciens ad charitatis prærogativam.

VERSICULUS XI.

139. *Tabescere me fecit zelus meus*, etc. Justitiam præceptivam elucidavit versus præcedens ; justitiam comminativem elucidat versus præsens. Hæc est justitia terribilis, per quam Dominus comminatur suis terribiliter inimicis, sicut patet, ubi dicit Dominus ore prophetico [10] : « Comminatus sum, ut effunderem furorem meum super eos. » Unde mirabile, et mirabiliter miserabile videtur, quod talis comminatio semper in memoria non habetur. Propterea dicit : *Tabescere*, etc., quasi dicat : Motus sum misericordia super inimicorum vecordia, quia non habent in memoria verba Dei comminatoria. Quatuor ergo notantur in proposito : misericordia prophetica, memoria lubrica, verba terrifica, vecordia inimica. Primum laudabile ; secundum vituperabile, tertium formidabile ; sed quartum detestabile.

Articulus primus.

Primum patet, cum dicitur : *Tabescere me*

[1] *Psal.* hoc, 99. — [2] Ibid., 95. — [3] Ibid., 14. — [4] I *Tim.*, II, 4. — [5] *Psal.* XXV, 3. — [6] *Psal.* CXVI, 2.

[7] *Psal.* hoc, 96. — [8] I *Paralip.*, XXI, 8. — [9] *Sophon.*, I, 14. — [10] *Ezech.*, XX, 21.

(a) *Leg.* mentem. — (b) *Leg.* amabilis.

David. *fecit zelus meus*. Hic est zelus davidicus. David autem interpretatur misericors, vel amicus. Quis est ergo zelus iste, nisi zelus misericordiæ? Talis zelus dicitur tabefaciens, seu liquefaciens, quia compatiens. Notandum itaque quod est zelus misericordiæ, justitiæ, sapientiæ : primus dicitur compatiens; secundus faciens; tertius audiens. De primo [1] : « Miserebor omnis domus Israel, et assumam zelum pro nomine meo sancto : » ecce zelus misericordiæ, assumptivus alienæ miseriæ. De secundo [2] : « Super solium David sedebit, et super regnum ejus, ut confirmet illud, et corroboret in judicio, et justitia, amodo, et usque in sempiternum : zelus Domini exercituum faciet hoc. » Ecce zelus justitiæ. De tertio [3] : « Auris zeli audit omnia. » Talis est auris auditoris sapientiæ zelatoris. Ecce zelus sapientiæ.

Zelus triplex.

Articulus secundus.

Secundus liquet, cum scribitur : *Quia obliti sunt*. Quid enim est oblivio, nisi memoriæ lubricatio? Et nota, quod vituperabilis est memoria, quæ quatuor memorabilium est oblita, scilicet divinæ præceptionis, prohibitionis, promissionis, et comminationis, propter periculum omissionis, commissionis, amissionis, et admissionis. De primo dicitur [4] : « Si obliti sumus nomen Dei nostri, et si expandimus manus nostras ad Deum alienum. » Hic oblivio refertur ad præceptionem, expansio ad prohibitionem. De secundo [5] : « Fecerunt malum in conspectu Domini, et obliti sunt Dei sui, servientes Baalim. » Hic oblivio refertur ad prohibitionem. De tertio scribitur a Psalmographo [6] : « Obliti sunt Deum, qui salvavit eos, » supple, in spe. Hic refertur oblivio ad promissionem. De quarto [7] : « Adimpleti sunt, et saturati elevaverunt cor suum, et obliti sunt mei, et ego ero eis quasi leæna, sicut pardus in via Assyriorum. » Hic refertur oblivio ad comminationem.

Oblivio quid.

Articulus tertius.

Tertium lucet, cum traditur : *Verba tua*. Hæc sunt verba comminatoria, et ideo digna memoria, præcipue propter tria : tum quia sunt verba fidelia, verba formidabilia, verba interminabilia : plane fidelia, quantum ad tenorem eloquii; sed formidabilia, quantum ad rigorem judicii; sed interminabilia, quantum ad dolorem supplicii. De primo per Psalmistam dicitur [8] : « Fidelis Dominus in omnibus verbis suis : » ergo et in verbis comminatoriis : ecce verba fidelia, seu credibilia. De secundo per Prophetam psallitur [9] : « A verbis tuis formidavit cor meum, » et maxime a comminatoriis : ecce verba formidabilia. De tertio [10] : « Verba mea non præteribunt : » ecce verba interminabilia; quia proculdubio manet comminatio, manente comminato supplicio.

Articulus quartus.

Quartum claret, cum sequitur : *Inimici mei*. Qui sunt illi, quos inimicos dicebat, super quorum vecordia tabescebat, nisi quos inimicos Domini cognoscebat? Ita profecto probatur ipsius testimonio; ait enim [11] : « Nonne qui oderunt te, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, et inimici facti sunt mihi. » Dei vero sunt inimici, qui hujus sæculi sunt amici, quia, sicut scribitur [12], « quicumque voluerit amicus esse hujus sæculi, inimicus Dei constituitur. » Quæ vero major vecordia, quam amicitiam divinam contemnere pro mundana? Et nota, quod tales inimici distinguuntur distinctione triplici : nam alii dicuntur infirmati, alii locupletati, alii exaltati; et sunt trimembri concupiscentia irretiti : quidam, concupiscentia carnis; quidam, concupiscentia oculorum; quidam, superbia vitæ. De primis legitur [13] : « Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt, et ceciderunt : » ecce inimici infirmati, quorum infirmitate et lubricitate dignoscitur Ecclesia tribulari. De secundis [14] : « Facti sunt hostes ejus in capite ejus, et inimici ejus locupletati sunt : » ecce inimici locupletati, quales sunt nonnulli principes et prælati, vacantes cupiditati potius, quam charitati. De tertiis scribitur a Psalmographo [15] : « Inimici Domini mox, ut honorificati fuerint, et exaltati, deficientes, quemadmodum fumus, deficient : » ecce inimici exaltati, quorum culpa et pœna connotantur in verbo præsenti.

Inimici Dei qui.

Epilogus.

Ait ergo Psalmographus, divinam commina-

[1] *Ezech.*, XXXIX, 25. — [2] *Isa.*, IX, 7. — [3] *Sap.*, I, 10. — [4] *Psal.* XLIII, 21. — [5] *Judic.*, III, 7. — [6] *Psal.* CV, 21. — [7] *Ose.*, XIII, 6, 7. — [8] *Psal.* CXLIV, 13. — [9] *Psal.* hoc, 161. — [10] *Matth.*, XXIV, 35. — [11] *Psal.* CXXXVIII, 21, 22. — [12] *Jac.*, IV, 4. — [13] *Psal.* XXVI, 2. — [14] *Thren.*, I, 5. — [15] *Psal.* XXXVI, 20.

tionem, et humanam oblivionem mirabiliter miseratus : *Tabescere me fecit zelus meus* : ecce misericordia prophetica, quæ est laudabilis : *Quia obliti sunt* : ecce memoria lubrica, quæ vituperabilis ; *Verba tua* : ecce comminatio terrifica, quæ formidabilis ; *Inimici mei* : ecce vecordia inimica, quæ est detestabilis.

VERSICULUS XII.

140. *Ignitum eloquium*, etc. Post acerbitatem justitiæ comminativæ, subjungit Propheta suavitatem promissivæ. Hæc est justitia suaviter attractiva, quæ totum trahit hominem, tam interiorem, quam exteriorem, per desiderium et amorem. Sic trahebat ipsum Psalmographum, qui dicebat : *Ignitum*, etc. Quid enim aliud sonat hæc littera, nisi quod homo interior trahitur per ardorem, et homo exterior per amorem? Nam nulli dubium, quod prædictum eloquium non tantum ignitum est, sed auditum; nec ullum igniret, si nullus audiret. Unde quatuor actus connotat iste versus, scilicet actum igniendi, audiendi, serviendi, et diligendi : quorum primus ad ardorem, secundus ad hominem interiorem, tertius ad exteriorem, quartus attinet ad amorem. Quis enim eloquii cœlestis auditor, nisi homo interior? quis servitor, nisi homo exterior? quid ignitio, nisi ardor? quid dilectio, nisi amor?

Justitia suaviter attractiva.

Articulus primus.

Igniendi actus proponitur, cum scribitur : *Ignitum vehementer*, supple, active, non passive. Aliter enim competit ignitum eloquio, aliter desiderio : quoniam eloquio congruit active, sed desiderio passive. Nec enim ignitum hic vocatur eloquium, nisi quoniam ignit desiderium. Et nota, quod invenimus ignitum desiderium tripartitum; videlicet desiderium tentationis, reluctationis, et remunerationis. Unde legimus ignitum serpentem, clypeum, sermonem. De primo [1] : « Misit Dominus in populum ignitos serpentes. » Tales serpentes tentatores sunt, qui concupiscentias incendere inardescunt. Talium ergo desiderium est ignitum circa malum culpæ. De secundo [2] : « Clypeus fortium ignitus. » Moraliter tales clypei, fortes affectiones sunt, quæ tela diabolica extinguere incandescunt. Talium ergo desiderium est ignitum circa bonum gratiæ. De tertio [3] : « Omnis sermo Dei ignitus clypeus est omnibus sperantibus in se. » Tales præcipue sermones cœlestium promissiones sunt, quibus igniti milites Christi nulla pericula pertimescunt. Talium ergo desiderium est ignitum circa bonum gloriæ.

Desiderium tripartitum.

Articulus secundus.

Audiendi actus supponitur, cum subditur : *Eloquium tuum*, scilicet auditum per hominem interiorem, et ideo trahens ipsum per desiderii fervorem. Et nota circa eloquium beatitudinis promissivum, quod est desiderabile homini interiori, quantum ad gressum, visum, gustum, propter summum bonum consequendum, videndum, fruendum. De primo [4] : « Gressus meos dirige secundum eloquium tuum. » Hic desideratur eloquium ratione mandati complendi, et præmii consequendi. De secundo [5] : « Defecerunt oculi mei in eloquium tuum : » hic desideratur eloquium respectu summi boni videndi. De tertio [6] : « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua ! » hic desiderantur eloquia ratione summi boni fruendi.

Articulus tertius.

Serviendi actus interponitur, cum inseritur : *Et servus tuus*. Servus iste, ni fallor, est homo exterior, qui non tantum Creatoris, sed etiam interioris hominis est servitor. Si quæris in quibus; specialiter in tribus : in eo, quod sensatus, disciplinatus, operibus inclinatus. Quantum ad primum, servit intellectivæ; quantum ad secundum, affectivæ; quantum ad tertium, effectivæ. De primo [7] : « Servus sensatus sit tibi dilectus, quasi anima tua; » quoniam a sensibus incipit cognitio intellectiva : ecce servus sensatus intellectivæ. De secundo [8] : « Panis et disciplina, et opus servo : » hoc est disciplina exteriorum sensuum, per quam adjuvatur disciplina interiorum affectuum : ecce servus disciplinatus serviens affectivæ. De tertio [9] : « Servum inclinant operationes assiduæ : » hæc inclinatio est ad ministerium effectivæ prædispositio : ecce servus inclinatus serviens effectivæ.

Homo exterior, servus interioris.

Articulus quartus.

Diligendi actus subterponitur, cum subsequitur : *Dilexit illud*. Ecce amor, quo trahitur homo exterior. Sed nota triplicem amorem,

Amor triplex, quo ho-

[1] *Num.*, XXI, 6. — [2] *Nah.*, II, 3. — [3] *Prov.*, XXX, 5. — [4] *Psal.* hoc, 133. — [5] Ibid., 82. — [6] Ibid., 103. — [7] *Eccli.*, VII, 23. — [8] *Eccli.*, XXXIII, 25. — [9] Ibid. 27.

mo exterior amat Salvatorem.

per quem amat homo exterior Salvatorem. Homo quidem exterior, cum sit creatus, animatus, rationis arbitrio subjugatus, habet amorem naturalem, animalem, rationalem : quapropter diligit naturaliter, animaliter, rationaliter, suum factorem, suum dilectorem, suum clarificatorem. De primo [1] : « Dilige eum qui te fecit : » ecce dilectio factoris. De secundo [2] : « Diligamus Deum, quoniam ipse prior dilexit nos : » ecce dilectio dilectoris. De tertio [3] : « Qui diligunt te, sicut sol splendet, ita rutilent : » ecce dilectio clarificatoris. Hæc autem dico sine præjudicio veritatis, tanquam sectator pietatis, magis quam proprietatis.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, quasi attractus divinitus mediante justitia promissiva : *Ignitum vehementer*, quantum ad actum igniendi, qui pertinet ad ardorem; *Eloquium tuum*, quantum ad actum audiendi, qui pertinet ad hominem interiorem : *Et servus tuus*, quantum ad actum serviendi, qui pertinet ad hominem exteriorem; *Dilexit illud*, quantum ad actum diligendi, qui pertinet ad amorem. Ac si dicatur : *Eloquium tuum*, quod audit homo interior, *Est ignitum vehementer*, id est, ipsum attrahit per ardorem; *Et servus tuus*, id est homo exterior, *Dilexit illud*, id est attrahitur per amorem.

VERSICULUS XIII.

141. *Adolescentulus sum ego*, etc. Hactenus justitia dispositiva disposuit, qualiter operandum; tempus est ut justitia diffinitiva diffiniat qualiter remunerandum. Hæc est justitia finiens, et diffiniens, terminans, et determinans causas universas, tam prosperas, quam adversas, secundum quatuor sententias totidem versibus annotatas : quarum prima est humilium sublimatio; secunda, sublimium humiliatio; tertia, patientium coronatio; quarta, impatientium condemnatio. Primam sententiam enucleat primus versus, in quo Psalmographus, tanquam in divino judicio constitutus, conscientiæ suæ librum aperit, et justitiæ debitum emolumentum exquirit, dicens : *Adolescentulus*, etc., quasi patenter inquiens : Ego parvulus in oculis meis, et in oculis alienis, qui tibi credidi, oblivioni non tradidi. Quatuor ergo sunt, quæ super hoc pensari possunt : humilitas implicita, humilitas explicita, merces deposita, et spes reposita. Ecce bonum interius, bonum exterius, bonum superius, bonum inferius.

Articulus primus.

Primum indicatur, cum scribitur : *Adolescentulus sum ego*. Per adolescentulos, qui sunt humiles humilitate corporali, vel forinseca, significantur humiles humilitate morali, vel intrinseca. Sed notandum, quod leguntur adolescentuli perfecti, interfecti, despecti : per quos notantur humiles virtuosi, duplices, vel dolosi. De primis psallimus [4] : « Ibi Benjamin adolescentulus in mentis excessu : » ecce adolescentulus perfectus, tum propter nominis increpationem, quoniam filius dexteræ interpretatur; tum propter mentis excessionem, quæ contemplativæ perfectioni non incongrue deputatur. De secundariis dicit ita Lamech, qui interpretatur humilis, vel humiliatio [5] : « Occidi virum in vulnus meum, et adolescentulum in livorem meum : » ecce adolescentulus per humiliationem interfectus. De tertiis [6] : « Super adolescentulis ejus non delectabitur Dominus, et pupillorum et viduarum ejus non miserebitur; quia omnis hypocrita est nequam : » ecce adolescentuli propter simulationem despecti. Lamech.

Articulus secundus.

Secundum intimatur, cum dicitur : *Et contemptus*, scilicet ab aliis, et sic humilis in oculis alienis. Hic potest notari, quod diversi diversimode sunt contempti : legitur enim contemptus servus, contemptus sensatus, contemptus Dominus : quorum primum miserabile; secundum contristabile; tertium condemnabile. De primo [7] : « Libera eos, qui serviunt gentibus, et contemptos, et abominatos respice, ut sciant gentes, quia tu es Deus noster : » ecce contemptus servus. De secundo [8] : « In duobus contristatum est cor meum, et in tertio iracundia mihi advenit : vir bellator deficiens per inopiam, et vir sensatus contemptus, et qui transgreditur a justitia ad peccatum : » ecce contemptus sensatus. De tertio [9] : « Anima quæ peccaverit, et contempto Domino, negaverit proximo suo depositum, quod fidei ejus creditum fuerat, » etc. : ecce contemptus Dominus.

[1] *Eccli.*, VII, 32. — [2] I *Joan.*, IV, 19. — [3] *Judic.*, V, 31. — [4] *Psal.* LXVII, 28. — [5] *Gen.*, IV, 23. — [6] *Isa.*, IX, 17. — [7] II *Mach.*, I, 25, 26. — [8] *Eccli.*, XXVI, 26. — [9] *Levit.*, VI, 2.

Articulus tertius.

Tertium denotatur, cum psallitur : *Justificationes tuas.* Justificationes istæ sunt operationes justæ, quibus remunerationes justæ reddendæ sunt, non injustæ. Tales justificationes deponit justus apud Deum, et Deus apud eum : nam Deus deponit apud justum eas, ad operandum ; et justus deponit apud Deum operatas, ad remunerandum. Notandum namque, quod justificationes ejusmodi debent custodiri, non deseri, sed requiri. Quæris, quo modo? custodiri operando, non deseri temerando; sed requiri, remunerationem sperando. De primo [1] : « Justificationes tuas custodiam : » ecce justificatio custodita operando. De secundo [2] : « Justificationem meam, quam cœpi tenere, non deseram : » ecce justificatio non deserta temerando. De tertio [3] : « Justificationes tuas requiram : » ecce justificatio requisita, remunerationem sperando.

Articulus quartus.

Quartum demonstratur, cum sequitur : *Non sum oblitus;* quasi dicat : Scio cui credidi, nec oblivioni tradidi , quid ei credidi. Qualiter enim dari posset oblivioni possessio , visio , fruitio summi boni? Sed nota, quod multi reperiuntur illius obliti, quia multipliciter impediti. Nam alii sunt obliti divinæ possessionis, alii visionis, alii fruitionis ; quia sunt impediti quidam avaritia temporali, quidam animali, quidam lascivia corporali. De primo [4] : « Oblitus est Israel factoris sui, et ædificavit delubra : » ecce oblivionis causa, temporalis avaritia, quæ dicitur idololatria, Apostolo dicente [5] : « Avaritia, quæ est simulacrorum servitus.. » De secundo [6] : « Repulsa est anima mea, oblitus sum bonorum : » ecce oblivionis causa animalis avaritia. De tertio, ubi dicitur de anima impudica [7] : « Reliquit ducem pubertatis suæ, et pacti Dei sui oblita est : » ecce oblivionis causa corporalis lascivia.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam persona in divino judicio constituta : *Adolescentulus sum ego*, quantum ad humilitatem implicitam, quæ est bonum interius; *Et contemptus* , quantum ad humilitatem explicitam, quæ est bonum exterius; *Justificationes tuas*, quantum ad mercedem depositam , quæ est bonum superius ; *Non sum oblitus* , quantum ad spem repositam , quæ est bonum interius.

VERSICULUS XIV.

142. *Justitia tua , justitia in æternum*, etc. Sententiam humilium sublimativam præcedens versus exposuit ; sententiam sublimium humiliativam præsens versus exponit. Nam Propheta, tanquam assessor summi judicis , sententiam continuatam et confirmatam super his luculenter recitat super his verbis : *Justitia tua*, etc., quasi dicat ; Justa est sententia condemnationis ; justa sententia continuationis ; et lex tuæ comminationis est veritas confirmationis. Hæc notavit Psalmista per quatuor verba ista : per justitiam, per æternitatem, per legem, per veritatem; quia profecto ad justitiam spectat condemnatio, ad æternitatem continuatio, ad legem comminatio, ad veritatem confirmatio.

Articulus primus.

Justitia tua. Hæc est justitia, quæ condemnat, dum superbos humiliat, non ad pœnitentiam , sed ad pœnam. Et nota, quod hæc justitia dicitur in Scriptura memoranda, mensuranda , revelanda. Quæris quibus? memoranda viventibus, mensuranda morientibus, revelanda resurgentibus. De primo psallimus [8] : « Domine memorabor justitiæ tuæ solius ; » ecce justitia memoranda. De secundo [9] : « Ponam in pondere judicium, et justitiam in mensura : » ecce justitia in particulari judicio mensuranda. De tertio [10] : « Revelabitur quasi aqua judicium, et justitia, quasi torrens fortis : » ecce justitia in generali judicio revelanda.

Articulus secundus.

Justitia in æternum : Hæc est justitia , qua condemnationem continuat non in quinquennium, vel decennium, sed in æternum. O justitia permirabilis, et permirabiliter formidabilis , cujus qualitas intolerabilis, et quantitas interminabilis ! Et nota , quod æternitas illa videtur nimis terribilis propter tria : propter æternum laborem, propter æternum horrorem, et propter æternum mœrorem ; quoniam erit labor æternæ pœnalitatis , horror æternæ tenebrositatis, mœror æternaliter perditæ cœlestis

[1] *Psal.* hoc, 9. — [2] *Job*, XXVII, 6. — [3] *Psal.* hoc, 145. — [4] *Ose.*, VIII, 14. — [5] *Coloss.*, III, 5. — [6] *Thren.*, III, 17. — [7] *Prov.*, II, 18. — [8] *Prov.*, LXX, 16. — [9] *Isa.*, XXVIII, 17. — [10] *Amos.*, V, 24.

hereditatis. De primo per Psalmistam dicitur [1] : « Laborabit in æternum, et vivet adhuc in finem, » scilicet finem præter finem : ecce æternitas laboris. De secundo per Prophetam psallitur [2] : « Usque in æternum non videbit lumen : » ecce æternitas horroris. De tertio per eumdem conscribitur [3] : « Dominus regnabit in æternum, et in sæculum sæculi : » peribitis gentes de terra illius ; quasi dicat : Quandiu regnabit Dominus dominantium, tandiu peribitis de terra viventium : ecce regnandi æternitas, et pereundi coæternitas.

Articulus tertius.

Et lex tua. Legem dicit legalem comminationem contra legis contaminationem ; quia pauci contaminationem caverent, nisi comminationem paverent. Et nota tria comminantia, contra tria contaminantia ; scilicet desperationem, desolationem, et consumptionem, contra peccati perpetrationem , deformationem , et obligationem. Cum enim peccatum perpetratur, anima deformatur, et ad pœnam perpetuam obligatur. De primo [4] : « Tenentes legem nescierunt me ; » et infra : « Propterea adhuc contendam judicio vobiscum, ait Dominus, et cum filiis vestris disceptabo ; » ecce prima comminatio legis, scilicet comminatio disceptationis. De secundo [5] : « In die illa longe fiet lex ; » et infra : « Et terra erit in desolationem propter habitatores suos : » ecce secunda comminatio legis , scilicet comminatio desolationis. De tertio [6] : « Sacerdotes contempserunt legem meam, » et infra : « Et effudi super eos indignationem meam , et in igne iræ meæ consumpsi eos : » ecce tertia comminatio legis, scilicet comminatio consumptionis, seu combustionis.

Articulus quartus.

Veritas. Hæc est veritas confirmationis : et recte dicit auctoritas, quod *lex tua veritas*, quia lex divinæ comminationis , est confirmatio humanæ condemnationis ; quoniam non indigne condemnationem meretur, quicumque comminationem ejusmodi non veretur. Et nota, quod veritas ista, sicut legitur in Scriptura, est veritas diffinitiva, est veritas retributiva, est veritas confirmativa : plane diffinitiva sine appellatione, retributiva sine rebellatione, confirmativa sine retractatione (*a*). De primo [7] : « In veritate educet judicium : » ecce veritas diffinitiva : quid enim est judicium educere, nisi diffinire ? De secundo scribitur a Psalmographo [8] : « Veritatem requiret (*b*) Dominus, et retribuet abundanter facientibus superbiam : » ecce veritas retributiva. De tertio [9] : « Labium veritatis firmum erit in perpetuum : » ecce veritas confirmativa.

Epilogus.

Patet itaque propheticum eloquium circa sententiam humiliativam sublimium. Ait enim : *Justitia tua*, quantum ad justitiam condemnationis; *Justitia in æternum*, quantum ad justitiam continuationis; *Et lex tua*, quantum ad legem comminationis ; *Veritas*, quantum ad veritatem confirmationis.

VERSICULUS XV.

143. *Tribulatio et angustia*, etc. Duæ diffinitivæ sententiæ in duobus præmissis versibus sunt expressæ, videlicet humilium sublimativa, et sublimium humiliativa ; sequitur tertia diffinitiva sententia in istius versus continentia breviter exprimenda, scilicet patientium coronativa. Nam Propheta præclare patientium militiæ coronationem contemplans , et contemplando conjubilans, ex eorum persona loquitur, ita cantans : *Tribulatio et angustia* , quasi dicat : Attendite, quid toleravi , per quid superavi, quid consideravi, quid speravi. Unde per versus hujus continentiam possumus connotare militiam tolerantem, militiam superantem, militiam considerantem , militiam sperantem , Toleravit enim malitiam, superavit per sapientiam, consideravit gratiam, speravit gloriam.

Articulus primus.

Primum notatur, cum scribitur : *Tribulatio et angustia*, id est, corporalis et spiritualis malitia, exterior et interior amaritia, quam pro Christo æquanimiter tolerat christiana militia. Et nota circa tribulationem et angustiam, tripartitam tolerantium differentiam : quorum alii superantur, alii non superantur, alii sustentantur. Prima tolerantia vitiosa, secunda virtuosa, sed tertia gratiosa ; quia, sicut Seneca

[1] *Psal.* XLVIII, 9. — [2] Ibid., 20. — [3] *Psal.* IX, 37. [4] *Jerem.*, II, 8. 9. — [5] *Mich.*, VII, 11, 13. — [6] *Ezech.*, XXII, 26. 31. — [7] *Isa.*, XLII, 3. — [8] *Psal.* XXX, 24 — [9] *Prov.*, XII, 19.

(*a*) *Cæt. edit.* retractione. — (*b*) *Item* requirit.

dicit[1] : « Generosos animos labor nutrit. » De primo, ubi dicitur de impio[2] : « Terrebit eum tribulatio, et angustia vallabit eum, sicut regem, qui præparatur ad prælium : » hic tribulatio et angustia toleratur, sed tolerans superatur. De secundo[3] : « Quis separabit nos a charitate Christi ? tribulatio, an angustia ? » etc. Hic tribulatio et angustia toleratur, sed tolerans non superatur, quoniam a charitate Christi non separatur. De tertio[4] : « Mittite virum istum in carcerem, et sustentate eum pane tribulationis, et aqua angustiæ : » hic tribulatio et angustia toleratur, et tolerans non superatur, sed potius sustentatur.

Articulus secundus.

Secundum subnotatur, cum subscribitur : *Invenerunt me*, quasi non dubitantem, non dormitantem, sed strenue militantem. Et nota, quod tentatio invenit hominem, vel Dominus per tentationem interdum errantem, interdum dormientem, interdum vigilantem : errant improvidi, dormiunt invalidi, vigilant virtuosi. Primum figuratur[5] : « Invenit eum vir errantem in agro; » ubi notatur inventio cujusque errantis per imprudentiam. Secundum signatur[6] : « Venit, et invenit eos dormientes; » ubi notatur inventio dormientium per inconstantiam. Tertium insinuatur[7] : « Beati servi illi, quos cum venerit Dominus, invenerit vigilantes : » ubi notatur inventio vigilantium per virtuosam tentationis victoriam.

Articulus tertius.

Tertium connotatur, cum scribitur : *Mandata tua.* Ecce gratiosa considerationis materia. Nec enim sine maxima gratia nobis recommendata sunt hæc mandata. Et nota, quod in mandatis possunt considerari tria; videlicet divina notitia, coambulatio, et commanentia; quia, teste beato Joanne, si mandata servemus, Dominum cognoscimus, Domino coambulamus et Domino commanemus. De primo[8] : « In hoc scimus quoniam cognoscimus eum, si mandata ejus servemus; » ecce prima mandatorum continentia, scilicet Dei notitia. De secundo[9] : « Hæc est charitas, ut ambulemus secundum mandata ejus : » ecce mandatorum continentia, scilicet coambulandi gratia. De tertio[10] : « Qui servat mandata ejus, in illo manet, et ipse in eo : » ecce tertia mandatorum continentia, scilicet commanentia.

Articulus quartus.

Quartum prænotatur (a), cum perscribitur : *Meditatio mea est.* Ubi meditatio, ibi frequentatio. In mandato frequentatur consideratio; quia talia non tantum sunt operabilia, sed et remunerabilia; operanda per gratiam, remuneranda per gloriam. Mandata igitur meditatio dicitur, quia de consideratione operationis ad considerationem remunerationis venitur. O felix meditatio, intus ardens, foris lucens, sursum ducens, quam amando, interius inardescit; orando, forinsecus elucescit; suspirando, quæ sursum sunt concupiscit. De primo[11] : « In meditatione mea exardescet ignis; » ecce meditatio intus ardens. De secundo Propheta psallit[12] : « Et erunt, ut complaceant eloquia oris mei, et meditatio cordis mei in conspectu tuo semper : » ecce meditatio foris lucens. De tertio eximius citharista[13] : « Concupivi salutare tuum, Domine, et lex tua meditatio mea est : » ecce meditatio sursum ducens.

Epilogus.

Ait ergo Propheta in militiæ memoratæ persona : *Tribulatio et angustia*, quantum ad malitiam, quæ toleratur; *Invenerunt me*, quantum ad sapientiam, per quam superatur; *Mandata tua*, quantum ad gratiam, quæ consideratur; *Meditatio mea est*, quantum ad gloriam, quæ superatur.

VERSICULUS XVI.

144. *Æquitas testimonia tua*, etc. Patientium coronationem superius audivimus; superest, ut condemnationem impatientium audiamus. Circa præsentem contemplationem Psalmographus supra se sublevatus, vidisse videtur æquitatem, et duas ejus socias, quæ sunt veritas, et severitas : quarum prior est æquitatem dirigens, posterior eamdem exequens. Veritas quidem divina testimonia, tanquam jura cœlestia circa reorum supplicia indicabat, testificando, quod æternæ legis prævaricatio, et æterni regis præjudicatio debent æterno vindicari supplicio. Sicut autem veritas indicabat, sic æquitas judi-

[1] Senec., *Epist.* XXXI. — [2] *Job*, XV, 24. — [3] *Rom.*, VIII, 35. — [4] III *Reg.*, XXII, 27. — [5] *Gen.*, XXXVII, 15. — [6] *Marc.*, XIV, 37. — [7] *Luc*, XII, 37. — [8] I *Joan.*, II, 3. — [9] II *Joan.*, 6. — [10] I *Joan.*, III, 24. — [11] *Psal.* XXXVIII, 4. — [12] *Psal.* XVIII, 15. — [13] *Psal.* hoc, 174.

(a) *Edit. Ven.* pernotatur.

cabat : et sicut æquitas judicabat, sic severitas vindicabat. Unde Propheta contemplatus, et contemplando consternatus, quod tale est judicium æquitatis, tale quoque supplicium severitatis, quale testimonium veritatis; supplicavit et suppliciter mendicavit subsidium pietatis : quod breviter annotavit, cum ait : *Æquitas*, etc.; ac si voce diceret tremebunda : Ecce video quia talis est æquitas judicando, qualis veritas indicando; talis quoque severitas vindicando : quocirca peto pietatis subsidium supplicando. Quatuor itaque possumus hic pensare : scilicet æquitatem, severitatem, veritatem, et sinceritatem : prima judicat; secunda indicat; tertia vindicat; sed quarta supplicat.

Articulus primus.

Judicium æquitatis eructatur, cum dicitur : *Æquitas*, quia nulla dubietas, quin judicium æquitatis sit æquitas. Circa judiciariam æquitatem potest notari, quod æquitas solet in sacra Scriptura comparari scuto inexpugnabili, virgæ inflexibili, semitæ infallibili : quia judicialis æquitas esse debet inexpugnabilis per timorem, inflexibilis per favorem, infallibilis per errorem. De primo, ubi dicitur de judice summo [1] : « Sumet scutum inexpugnabile æquitatem : » hic comparatur æquitas scuto inexpugnabili. De secundo [2] : « Virga æquitatis, virga regni tui : » hic comparatur æquitas virgæ inflexibili. Unde virga ista in Psalmista dicitur ferrea [3] : « Reges eos in virga ferrea, » etc. De tertio [4] : « Ducam te per semitas æquitatis : » hic comparatur æquitas semitæ infallibili. Unde semita recta dicitur in Propheta [5] : « Semita, inquit, justi recta est. »

Articulus secundus.

Judicium veritatis enuntiatur, cum adjicitur : *Testimonia tua.* Nam nulli dubium, quin divinum testimonium sit veritatis indicium : quia vero præcedens æquitatis judicium, et præsens veritatis indicium in unum conveniunt, et per consequens unum fiunt, propterea recte dicit Propheta : *Æquitas testimonia tua*; ac si diceret voce perspicua : Æquitatis judicia, et veritatis indicia sunt indifferentia, in quantum sunt in unum convenientia. Et nota circa præmissa testimonia, quod nimis erunt illis terribilia, qui dum viverent, ea non attenderunt; aut si attenderunt, non acceperunt; aut si acceperunt, non custodierunt, propter aversionem intellectus, affectus, et effectus. De primo [6] : « Non attenderunt mandata tua, et testimonia, quæ testificatus es in eis : » ecce intellectus aversionem, quantum ad testimoniorum attentionem. De secundo [7] : « Quod scimus loquimur, et quod vidimus testamur, et testimonium nostrum non accipitis : » ecce affectus aversionem, quantum ad testimoniorum acceptionem. De tertio scribitur [8] : « Exacerbaverunt Deum excelsum, et testimonia ejus non custodierunt; et averterunt se, et non servavarunt pactum : » ecce effectus aversionem, quantum ad testimoniorum custoditionem.

Articulus tertius.

Severitatis supplicium enucleatur, cum additur : *In æternum*, hoc est, in æternum supplicium : quod pertinet ad severitatis officium. Ecce qualiter æquitatis judicium, et veritatis indicium fuerunt unum, in quantum convenerunt in unum. In quod unum? In æternum supplicium, per quod æterni Regis præjudicium severitas vindicavit, sicut veritas indicavit, et æquitas judicavit. Nec mirum, si Psalmographus fuerit valde breviloquus, quia valde perterritus. Ita loquuntur homines fugiendo periculum anhelantes, et per brevitatem affatus, brevitatem anhelitus intimantes. Et nota de vindicta severitatis æterna, quod secundum divina testimonia dicitur tripartita : quædam superna, quædam interna, quædam externa. Prima spectat ad domesticum exilium; secunda ad intrinsecum supplicium; tertia ad extrinsecum incendium. De primo [9] : « Qui facit peccatum, servus est peccati ; servus autem non manet in domo in æternum. » Ecce vindicta æterna, quantum ad domesticum exilium. De secundo [10] : « Ibunt hi in supplicium æternum : justi autem in vitam æternam. » Ecce vindicta æterna, quantum ad internum supplicium. De tertio [11] : « Discedite a me, maledicti, in ignem æternum. » Ecce vindicta æterna, quantum ad extrinsecum incendium.

Articulus quartus.

Sinceritatis desiderium explicatur, cum subditur : *Intellectum da mihi, et vivam.* Da mihi mentis illuminationem, ad mortis declinationem. Ecce sinceritatis supplicatio. Liquet enim,

[1] *Sap.*, V, 20. — [2] *Hebr.*, I, 8. — [3] *Psal.* II, 9. — [4] *Prov.*, IV, 11. — [5] *Isa.*, XXVI, 7. — [6] II *Esdr.*, IX, 34. — [7] *Joan.*, III, 11. — [8] *Psal.* LXXVII, 56, 57. — [9] *Joan.*, VIII, 34. — [10] *Matth.*, XXV, 46. — [11] Ibid., 41.

quod non consentiret malitiæ scienter et libenter, qui petit lumen intelligentiæ, ne fortasse consentiat nescienter. Hic potest notari quod tripliciter contingit intellectum dari : scilicet mentaliter, vocaliter, manualiter : hoc est, per illuminationem divinam, per verborum doctrinam, per verberum disciplinam. De primo[1] : « Dabit tibi Dominus in omnibus intellectum : » ecce datio mentalis. De secundo scibitur a Psalmographo[2] : « Declaratio sermonum tuorum illuminat, et intellectum dat parvulis : » quod potest accipi de datione vocali. De tertio[3] : « Vexatio dabit intellectum auditui : » quod potest exponi de datione manuali.

Epilogus.

Et hoc est, quod ait Psalmographus, condemnationem impatientium ad tempus credentium, sed in tempore tentationis recedentium, intelligibiliter contemplatus, et sensibiliter contestatus : *Æquitas*, quantum ad æquitatem judicantem ; *Testimonia tua*, quantum ad veritatem testificantem, vel testimonia indicantem ; *In æternum*, quantum ad severitatem vindicantem ; *Intellectum da mihi, et vivam*, quantum ad sinceritatem supplicantem.

CAPITULUM DECIMUM.

VERSICULUS PRIMUS.

145. *Clamavi in toto corde*, etc. Ecce decimum capitulum : excipite decimum ferculum. Excepistis de manu capituli præcedentis promissionem judicariæ severitatis; excipite de manu capituli præsentis admissionem precariæ pietatis. Nec latet ferculorum istorum ordinatio : quoniam antequam decernatur judicium, oportet quod pium ab impio discernatur. Pium autem ab impio discernitur, cum istud admitti, illud emitti concernitur. Circa pietatis, seu piæ petitionis admissionem pensare possumus duplicem ipsius conditionem : videlicet virilitatem, quam octonarius primus præloquitur, et humilitatem, quam octonarius sequens exequitur. Et quoniam virilitatis est vim inferre, humilitatis autem sufferre : per primariam octonarii prioris
Coph. litteram, scilicet Coph, quæ interpretatur *excussio*, virilitas prænotatur; et per primariam oc-
Resch. tonarii posterioris litteram, scilicet Resch, quæ interpretatur *patientia*, humilitas subnotatur. Virilitas hujuscemodi prius declaratur in oratione mentali, ad primum quaternarium pertinenti ; posterius in oratione vocali, ad secundum quaternarium attinenti. Sed et virilitas orandi solet servari in mentali oratione pro quadruplici necessitate : videlicet pro vitæ puritate, pro vitæ securitate, pro exteriori maturitate, et pro interiori saturitate : quæ videtur Psalmographus quatuor versibus, quasi totidem testibus comprobare. Versus primus probat orationis virilitatem propter vitæ puritatem, propalando qua frequentia, qua ferventia, qua instantia requiritur justificationis gratia, per quam purgatur conscientia; quia plane oratio sine torpore, sine tepore, sine tumore recipitur cum favore. Unde patet versus præsentis continentia quadrimembris. Continet enim orationis frequentiam, ferventiam, instantiam, et justificationis gratiam : quorum primum privat torporem, secundum teporem, tertium tumorem, quartum ponit favorem.

Articulus primus.

Orationis frequentia prænotatur, cum dicitur : *Clamavi*; dicendo namque : *Clamavi*, non : Clamo, notatur clamoris continuatio, non inchoatio. Et nota, quod clamare signum est interdum distantiæ, interdum instantiæ, et interdum perseverantiæ. Clamat enim anima, velut distans, posteriora desiderans; clamat velut instans, superiora desiderans ; clamat velut perseverans, ad anteriora properans. De primo canitur[4] : « A finibus terræ ad te clamavi : » hic clamat anima, quasi distans. Qui sunt terræ fines, nisi terrenæ passionis extremitates, in quibus noscuntur vitia residere, virtute in medio residente ? Unde sapienter per Sapientem scribitur[5] : « Oculi stultorum in finibus terræ. » De secundo legitur[6] : « Clamavit populus ad Dominum instantia magna. » Hic clamat anima, sicut instans. De tertio dicitur a Psalmographo[7] : « In die clamavi, et nocte coram te. » Hic clamat anima, tanquam improbe perseverans.

Articulus secundus.

Orationis ferventia subnotatur, cum subditur : *In toto corde*. Nulli dubium, quin cor sit calidum, et caliditatis principium : unde, ni fallor, totum cor dicitur magnus fervor. Sed nota circa Cor quid

[1] II *Tim.*, II, 7. — [2] *Psal.* hoc. 130. — [3] *Isa.*, XXVIII, 19. — [4] *Psal.* LX, 3. — [5] *Prov.*, XVII, 24. — [6] *Judith*, IV, 8. — [7] *Psal.* LXXXVII, 2.

dictum fervorem, quod triplicem debet habere conditionem; scilicet reversionem, conversionem, et confitendi conceptionem : ut malum postponatur, bonum præponatur, confessio proponatur. Prima conditio traditur [1] : « Si in toto corde vestro revertimini ad Dominum, auferte deos alienos de medio vestri : » ecce cordis reversio, malum postponendo. Secunda conditio scribitur [2] : « Dicit Dominus : Convertimini ad me in toto corde vestro : » ecce cordis conversio bonum præponendo. Tertia conditio legitur [3] : « Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo : » ecce cordis conceptio confiteri proponendo.

Articulus tertius.

Orationis instantia annotatur, cum additur : *Exaudi me, Domine*; quasi dicat : Oravi frequenter; oravi ferventer; precor instanter, ut exaudias indistanter. Et nota, quod orationis instantia dicitur habere tres socias, quæ sunt humilitas, affectuositas, et importunitas : quarum prima instat ungendo; secunda, pungendo; tertia, urgendo. Prima proponitur, ubi dicit Salomon Domino [4] : « Exaudi preces famuli tui : » in quo patet instantis humilitas. Secunda cantatur [5] : « Velociter exaudi me, Domine, defecit spiritus meus : » in quo liquet instantis affectuositas. Tertia profertur [6] : « Exaudi, Domine; placare, Domine; attende, et fac : » in quo lucet instantis importunitas.

Articulus quartus.

Justificationis gratia denotatur, cum psallitur : *Justificationes tuas requiram;* quasi dicat : Requiram affectionum mearum, tanquam interni gregis munditiam, per superni regis influentiam, secundum æternæ legis exigentiam. Unde notandum, quod in justificationis requisitione debemus tria requirere, videlicet justificationis principium activum, passivum, et informativum. Principium justificationis activum, est supernus Rex, qui justificat; principium justificationis passivum, est internus grex, quem justificat; principium justificationis informativum, est æterna lex, secundum quam justificat. Prima requisitio patet [7] : « Domine, in angustia requisierunt te : » hic requiritur Rex. Secunda requisitio claret [8] : « Dispersi sunt greges mei, et non erat qui requireret; » et infra : « Requiram gregem meum de manu eorum : » hic requiritur grex. Tertia requisitio lucet [9] : « Custodiant justificationes ejus, et legem ejus requirant : » hic requiritur lex.

Epilogus.

Ex his potest patescere vox Prophetæ orantis strenue pro vitæ puritate : *Clamavi*, in quo frequentia sine torpore; *In toto corde*, in quo ferventia sine tepore; *Exaudi me, Domine*, in quo instantia sine timore; *Justificationes tuas requiram,* in quo gratia cum favore.

VERSICULUS II.

146. *Clamavi ad te; salvum me fac,* etc. Jam oravit et orare docuit Propheta pro vitæ puritate; hic orat et orare dogmatizat pro viæ securitate. Et quia via mandatorum existit inter devia peccatorum; propterea petit Psalmographus divinum ducatum inter devia peccatorum, propter securum meatum per viam mandatorum. Quid enim sibi volunt actus contenti in versu præsenti, scilicet clamandi, salvandi, custodiendi, mandandi; nisi conduci per ducatum, non seduci per peccatum, deduci per meatum, perduci per mandatum ?

Articulus primus.

Quantum ad primum, dicitur : *Clamavi ad te,* quasi conducendus a te : hæc ergo clamatio est ducatus postulatio. Hic potes notare, quod tripliciter contingit clamare, puta corde, ore, et opere. De primo [10] : « Clamavit cor eorum ad Dominum super muros filiæ Sion : » ecce clamor cordis; hoc modo clamatur in proposito. De secundo dicitur [11] : « Ad ipsum ore meo clamavi : » ecce clamor oris. De tertio [12] : « Quid fecisti? Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra : » ecce clamor operis.

Articulus secundus.

Quantum ad secundum subjicitur : *Salvum me fac*, scilicet a vitiorum deviis, ab adversariorum insidiis, ne seducar ab eis. Et nota, quod salvos facit Dominus, quos conducit, a malis exterioribus, interioribus, et inferioribus; videlicet ab hostium insidiis, a vitiis, et a suppliciis. De primo canitur [13] : « Super iram inimicorum meo-

[1] I *Reg.*, VII, 3. — [2] *Joel.*, II, 12. — [3] *Psal.* CX, 1. — [4] I *Paral.*, VI, 21. — [5] *Psal.* CXLII, 7. — [6] *Dan.*, IX, 19. — [7] *Isa.*, XXVI, 16. — [8] *Ezech.*, XXXIV, 6, 10. — [9] *Psal.* CIV, 45. — [10] *Thren.*, II, 18. — [11] *Psal.* LXV, 17. — [12] *Gen.*, IV, 10. — [13] *Psal.* CXXXVII, 7.

rum extendisti manum tuam, et salvum me fecit dextera tua: » ecce salus ab insidiis exterioribus. De secundo [1]: « Sana me, Domine, et sanabor; salvum me fac, et salvus ero: » ecce salus a vitiis interioribus. De tertio [2]: « Liberabit me Dominus ab omni opere malo, et salvum faciet in regnum suum cœleste: » ecce salus a suppliciis inferioribus.

Articulus tertius.

Quantum ad tertium adjicitur: *Et custodiam*, scilicet per tuam custodiam. Hæc est custodia secura, custodia deductiva. Et nota, quod custodire debemus morales meatus in considerandis, desiderandis, operandis, et tolerandis. Prima custodia fit per prudentiam; secunda, per temperantiam; tertia, per justitiam; quarta, per patientiam. De prima [3]: « Oculi tui vias meas custodiunt: » quod pertinet ad custodiam oculosæ prudentiæ. De secunda dicitur [4]: « Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras: » quod attinet ad custodiam temperantiæ. De tertia [5]: « Justitia custodit innocentis viam: » ecce custodia justitiæ. De quarta [6]: « Viam ejus custodivi, et non declinavi ex ea: » quod spectat ad custodiam patientiæ.

Articulus quartus.

Quantum ad quartum, subditur: *Mandata tua*: non solum tua, tanquam a te procedentia, sed et tua, tanquam ad te perducentia. Et nota, quod mandata dominica non absurde dicuntur via ad Dominum perductiva; quoniam ipsa sunt introductiva ad Dei præsentiam, ad Dei sapientiam, et ad Dei vitam; et ita sunt perfectiva creatæ trinitatis, scilicet memoriæ, intelligentiæ, voluntatis. De primo [7]: « Qui servat mandata ejus, in illo manet, et ipse in eo: » ecce mandata introductiva ad præsentiam. De secundo [8]: « Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis, et ingressus illius mandata æterna: » ecce mandata introductiva ad sapientiam. De tertio [9]: « Si vis ad vitam ingredi, serva mandata: » ecce mandata introductiva ad vitam.

Epilogus.

Et hoc est, quod dicitur per Psalmographum, petentem ducatum divinum, propter securum meatum. Ait enim: *Clamavi ad te*, scilicet ut conducar; *Salvum me fac*, ne seducar; *Ut custodiam*, et (a) custodiendo deducar; *Mandata tua*, quibus ad te perducar.

VERSICULUS III.

147. *Præveni in maturitate*, etc. Vitæ puritate ac vitæ securitate superius imploratis, sequitur exterioris imploratio maturitatis: quatenus sicut per primum purificatur animus, per secundum honoratur Altissimus, sic per tertium ædificetur proximus. Hanc imploravit, et implorandam declaravit Propheta, cum ait: *Præveni*, etc.; quod est: Præcogitavi de maturitate, et eam efflagitavi cum securitate. Unde quatuor animadvertimus, circa quæ servatur iste versus: videlicet intellectum, ejus objectum, ejus affectum, et ejus provectum. Nam profecto præcogitatio spectat ad intellectum; maturitas, ad objectum; efflagitatio, ad effectum; securitas, ad provectum.

Articulus primus.

De primo scribitur: *Præveni*. Quo modo? Præcogitando, seu præmeditando. Intellectus enim debet præcogitare, quid affectus debeat flagitare, ut discretio meditationis præveniat devotionem orationis; ne fortassis dicatur orantibus indiscretis [10]: « Nescitis quid petatis. » Et nota circa meditationis præventionem ante orationis adventationem, quod triplicem legimus præventionem, scilicet Æthiopum, Nuntiorum, et Principum: per quas intelligimus præventionem meditationis per viam compunctionis, compassionis, et consolationis. Prima præventio notatur in Psalmista [11]: « Dissipa gentes, quæ bella volunt; venient legati ex Ægypto; Æthiopia præveniet manus ejus Deo. » Ad cujus intellectum prius considerandum, quod est pugna spiritualis inter desideria sensualitatis, et desideria voluntatis. Nam desideria sensualitatis trahunt per consensum desideria voluntatis interdum ad tenebras iniquitatis, sicut fornicariæ voluptatis; interdum occasionaliter ad tenebras infidelitatis, ut cum quæritur excusatio in peccatis, et dicitur, quod fornicatio non est culpa mortalis. Primæ tenebræ sunt per Æthiopiam, secundæ per Ægyptum significatæ: quarum utraque interpretatur tenebræ. Ait ergo Propheta: « Dissipa gentes, quæ bella volunt, » id est, gentilia seu carnalia desideria voluntatem

[1] *Jerem.*, XVII, 14. — [2] II *Tim.*, IV, 18. — [3] *Prov.*, XXIII, 26. — [4] *Psal.* XVI, 4. — [5] *Prov.*, XIII, 6. — [6] *Job*, XXIII, 11. — [7] I *Joan.*, III, 24. — [8] *Eccli.*, I, 5. — [9] *Matth.*, XIX, 17. — [10] *Matth*, XX, 22. — [11] *Psal.* LXVII, 32. — (a) *Leg.* ut.

debellare volentia. Hæc est petitio, quæ per manum voluntatis porrigitur Deo. At priusquam fiat hæc porrectio, oportet de Ægypto legatos venire, id est, meditationes de tenebris infidelitatis prodire, et Æthiopiam prævenire, id est, memoriam tenebrosæ iniquitatis præire. Quid præire? « Manus ejus Deo, » id est, manus voluntatis, per quas petitio porrigi debet Deo : quia prædictæ præmeditationes sunt petitionis illius præviæ rationes. Ecce præventio meditationis per viam compunctionis. Secunda præventio denotatur, ubi dicitur [1], quod epistolæ sunt missæ per veredarios, qui per omnes provincias discurrentes, veteres litteras novis nuntiis prævenirent. Sic præveniunt, qui provident salutares cautelas contra fidelium damnabiles corruptelas. Ecce præventio præmeditationis per viam compassionis. Tertia præventio connotatur in illo verbo prophetico [2] : « Prævenerunt principes conjuncti psallentibus : » quia contemplativæ mentes in canonicis laudibus præveniuntur frequenter angelicis illuminationibus, juxta illud Prophetæ [3] : « Psallam et intelligam in via immaculata, quando venies ad me. » Ecce præventio meditationis per viam consolationis vel consolatoriæ illuminationis.

Articulus secundus.

De secundo subscribitur, cum sequitur : *In maturitate.* Hæc maturitas est conversationis honestas; hæc est de qua cogitavit, et in qua cogitavit. De maturitate cogitat, qui partes et proprietates ejus considerat. In maturitate cogitat, qui potentias, et dispositiones ejus considerat. Et nota triplicem potentiam ordinatam ad moralis maturitatis elegantiam : videlicet remotam, propinquam, proximam. Qui tantum in potentia remota sunt, assimilantur terræ nascentibus, quæ virescunt, et parum crescunt, quia cito marcescunt. Qui solum in propinqua sunt, assimilantur terræ nascentibus, quæ virescunt, satis crescunt, sed non maturescunt; quoniam arescunt, vel putrescunt. Qui autem in proxima sunt, assimilantur terræ nascentibus, quæ virescunt, crescunt, et etiam maturescunt. De primo [4] : « Facti sunt quasi fœnum agri, et virens herba tectorum, quæ arefacta est, antequam veniret ad maturitatem : » ecce potentia maturitatis remota. De secundo [5] : « Erit flos decidens gloriæ exultationis ejus, qui est super verticem vallis pinguium, quasi temporaneum ante maturitatem autumni : » ecce potentia maturitatis propinqua. De tertio agitur in proposito, in quo petitur maturitatis perfectio.

Articulus tertius.

De tertio conscribitur, cum connectitur : *Et clamavi.* Quæris quo modo? Sane orando. Sic clamat, qui amat. Unde notandum, quod sicut contingit tripliciter amare, scilicet calide, acute, ac superfervide; sic contingit clamare tripliciter, videlicet instanter, fortiter, incessanter. De primo [6] : « Clamavit omnis populus ad Dominum instantia magna : » hic clamatur instanter. De secundo [7] : « Clamate fortiter, et dicite : Congregamini et ingrediamur civitates munitas : » hic mandatur clamare fortiter. De tertio [8] : « Ne cesses pro nobis clamare ad Dominum Deum nostrum : » hic rogatur Samuel clamare incessanter.

Amare, et clamare tripliciter.

Articulus quartus.

De quarto perscribitur, cum ultimo subinfertur : *Quia in verba tua supersperavi* ; quasi dicat : Clamavi, quoniam amavi; et amavi, quoniam in verba tua non timorem, non stuporem, sed amorem inducentia supersperavi, id est, valde speravi, et ideo cum severitate clamavi. Et nota, quod legimus in Scriptura verba potentia, prudentia, clementia. Prima inducunt timorem; secunda, stuporem; tertia, fiduciam et amorem. De primis [9] : « Non parcam ei verbis potentibus : » ecce verba potentia inductiva timoris. De secundis [10] : « Verba prudentium statera ponderabuntur : » ecce verba prudentia inductiva stuporis. De tertiis [11] : « Si placueris populo huic, et lenieris eos verbis clementibus, servient tibi omni tempore : » ecce verba clementia inductiva fiduciæ et amoris.

Epilogus.

Ait ergo Psalmographus, tanquam mentalis orans, maturitatem exteriorem implorans : *Præveni*, quantum ad præmeditationem, quæ pertinet ad intellectum; *In maturitate*, quantum ad maturitatem, quæ pertinet ad objectum; *Et clamavi*, quantum ad orationem, quæ pertinet ad effectum; *Quia in verba tua supersperavi*, quantum ad securitatem, quæ pertinet ad provectum.

[1] *Esth.*, VIII, 10. — [2] *Psal.* LXVII, 26. — [3] *Psal.* [illegible]. — [4] IV *Reg.*, XIX, 26. — [5] *Isa.*, XXVIII, 4. — [6] *Judith*, IV, 8. — [7] *Jerem.*, IV, 5. — [8] I *Reg.*, VII, 8. — [9] *Job*, XLI, 3. — [10] *Eccli.*, XXI, 28. — [11] II *Paralip.*, X, 7.

VERSICULUS IV.

148. *Prævenerunt oculi mei ad te*, etc. Animo purificato per vitæ puritatem, Altissimo honorificato per viæ securitatem, proximo ædificato per conversationis maturitatem, revertitur animus ad seipsum implorans internam saturitatem. Imploratio quidem ista sic ostenditur a Psalmista : *Prævenerunt*, etc., quasi dicat : Exteriores oculi prævenerunt solis adventum, ut interiores pervenirent ad interius alimentum; hoc est, compunctio prævenit contemplationem, ut meditatio perveniret ad consolationem, seu consolatoriam illuminationem : ecce quadripartita gratia hic contenta, scilicet gratia compunctionis, contemplationis, meditationis, et consolationis. Quæ notantur per exteriorum oculorum præventum, per solis adventum, per oculorum interiorum perventum, per intrinsecum alimentum.

Articulus primus.

Primum prætenditur, cum dicitur : *Prævenerunt oculi mei ad te.* Hi sunt oculi exterioris hominis, quibus exprimitur gratia compunctionis, quæ debet prævenire gratiam contemplationis, quoniam *oportet prævenire solem ad benedictionem*, ut scribitur [1]. Sicut enim Israelitæ carnales præveniebant solem sensibilem, ut invenirent refectionem exteriorem, sic Israelitæ spirituales prævenire debent solem intelligibilem, quatenus inveniant refectionem interiorem. Quid autem est sol intelligibilis, nisi gratia contemplationis? Quid interior refectio, nisi gratia consolationis, seu consolatoriæ illuminationis? Et nota, quod gratia compunctionis comparatur oculis lippis, aquosis, columbinis, quia compunctionis gratia est in principio horrida, in medio liquida, in fine nitida. De primo [2] : « Lia erat lippis oculis; Rachel decora facie : » per Rachelem figuratur gratia contemplationis; per Liam gratia compunctionis. Sicut igitur in Jacob patriarcha copula Liæ prævenit copulam Rachelis; sic in nobis gratia compunctionis prævenire debet gratiam contemplationis. Sicut ille non abhorrens horrorem per laborem pervenit ad decorem, sic nos non abhorrentes horrorem compunctionis, per laborem investigationis pervenire debemus ad decorem illuminationis : ecce oculi lippi. De secundo [3] : « Oculi tui sicut piscinæ in Hesebon (*a*), quæ sunt in porta filiæ multitudinis. » Hic oculi comparantur piscinis, quia sicut in piscinis est copia aquarum, sic in gratia compunctionis copia lacrymarum. Quamobrem hæ piscinæ in Hesebon esse narrantur, quod *cogitatio mœroris* interpretatur. Et si causa mœroris quæritur, protinus aperitur : « Quæ sunt in porta filiæ multitudinis; » nam revera vis visiva existit porta concupiscentiæ multiformis : ecce oculi aquosi. De tertio [4] : « Ecce tu pulchra es, amica mea; ecce tu pulchra es (*b*) : oculi tui columbarum; » quia pulchra est anima quantum ad conscientiam, et quantum ad intelligentiam, quæ nitescit per compunctionis gratiam : ecce oculi columbini.

Compunctionis gratia.

Articulus secundus.

Secundum subtenditur, cum adjicitur : *Diluculo :* ecce quando prævenerunt, et quid prævenerunt; quia diluculo prævenerunt, et solem prævenerunt. Oculi compunctionis prævenerunt solem contemplationis; fortasse, si non prævenissent, cibum intrinsecum non invenissent, sicut populus antiquus cibum extrinsecum non invenit, qui diluculo non prævenit. Et notandum circa diluculum, quod legitur diluculo justus vigilare, Deus evigilare, diabolus oculos opilare : quia nimirum justus vigilat ad rogandum; Deus evigilat ad erogandum; diabolus oculos opilat ad malitiam prorogandum. De primo, ubi dicitur de justo [5] : « Cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum, qui fecit illum, et in conspectu Altissimi deprecabitur : » ecce justus diluculo vigilans ad rogandum. De secundo [6] : « Si diluculo consurrexeris ad Deum, et Omnipotentem fueris deprecatus; si mundus et rectus incesseris, statim evigilabit ad te, et pacatum reddet habitaculum justitiæ tuæ : in tantum, ut si priora tua fuerint parva, et novissima tua multiplicentur nimis : » ecce Deus diluculo evigilans ad erogandum. De tertio, ubi scribitur de diabolo [7] : « Oculi ejus, ut palpebræ diluculi. » Plane oculi diaboli sunt ut palpebræ diluculi, non ut pupillæ diei, quia clausi sunt oculi, non aperti; ligati sunt, non soluti. In oculis apertis apparent pupillæ; in clausis non patent, nisi palpebræ. Ligati sunt per vinculum impietatis, non

Diluculum.

[1] *Sap.*, XVI, 28. — [2] *Gen.*, XXIX, 17. — [3] *Cant.*, VII, 4. — [4] *Cant.*, I, 14. — [5] *Eccli.*, XXXIX, 6. — [6] *Job*, VIII, 5-7. — [7] *Job*, XLI, 9.

(*a*) *Cæt. edit.* Esebon, *et sic deinceps.* — (*b*) *Cæt. edit. non habent* es.

soluti ad intuitum pietatis. Non oculos suos oppilat, et nonnullos sibi assimilat; sed tunc evigilabit, cum sol justitiæ in judicio rutilabit. Propterea tunc inveniet maledictionem, quia non prævenit solem ad benedictionem. Ecce diabolus diluculo oculos oppilans ad malitiam prorogandum.

Articulus tertius.

Tertium attenditur, cum additur : *Ut meditarer.* Hæc meditatio est oculorum interiorum negotiatio. Interiores enim oculi sunt actus perspectivi, scilicet admiratio et investigatio, quibus negotiatur ratio in meditativo negotio, donec inveniatur delectabilis illuminatio. Sed notandum, quod actus meditativi attribuuntur aliquoties ori, aliquoties gutturi, et aliquoties menti : quia prolata sensibilitas, aut illa suavitas, aut oblata sapientiæ sinceritas potest esse principium meditandi. De primo canitur [1] : « Os justi meditabitur sapientiam : » hic actus meditandi attribuitur ori. De secundo scribitur [2] : « Veritatem meditabitur guttur meum : » hic actus meditandi attribuitur gutturi. De tertio legitur [3] : « Mens justi meditabitur obedientiam : » hic actus meditandi attribuitur menti.

Articulus quartus.

Quartum intenditur, cum infertur : *Eloquia tua*, maxime figuralia, in quibus existit sapientia in mysterio abscondita, cujus inspectio est insipientis refectio. Et nota, quod hæc eloquia sunt meditationis tripartitæ materia, ori, gutturi, et menti convenientia, quia sensibiliter proferuntur, quia suaviter inferuntur, quia sinceriter offeruntur. De primo Psalmista dicit [4] : « Pronuntiabit lingua mea eloquium suum : » hic eloquium profertur sensibiliter. De secundo Propheta psallit [5] : « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua ! » hic eloquium infertur suaviter. De tertio Paulus ait [6] : « Credita sunt illis eloquia Dei : » hic eloquium offertur sinceriter.

Epilogus.

Ostendens ergo Propheta qualiter orandum pro saturitate interna, dicit : *Prævenerunt oculi mei ad te*, quantum ad oculorum exteriorum præventum, quod est compunctionis; *Diluculo*, id est ante solis adventum, quod est contemplationis; *Ut meditarer*, quantum ad oculorum interiorum perventum, quod est meditationis; *Eloquia tua*, quantum ad mysticum alimentum, quod est consolationis, vel consolatoriæ illuminationis.

VERSICULUS V.

149. *Vocem meam audi*, etc. Virilitas orationis mentalis in præcedenti quaternario claruit; virilitas orationis vocalis in præsenti clarescit. Virilitas hujuscemodi servatur in oratione vocali præcipue pro quadriformi commoditate : scilicet ut homo exterior per interiorem exaudiatur; ut homo interior per exteriorem custodiatur; ut ad hominem interiorem per hominem exteriorem doctor superior ingrediatur; ut per hominem exteriorem homo interior erudiatur, sicut luce clarius in quatuor versibus declaratur. Primum articulum primus versus declarat, dum Propheta sic orat : *Vocem*, etc.; ac si dicat : Domine, audi meam vociferationem secundum tuam miserationem, et secundum judicii tui considerationem vivifica, vel vigora meam operationem. Quis nesciat, quod versus iste quatuor comprehendat, videlicet vociferationem, miserationem, considerationem, et operationem ? aut quis non videat, quod vociferatio ad hominem pertineat exteriorem, miseratio ad interiorem, rursum consideratio ad interiorem, operatio ad exteriorem ?

Articulus primus.

Primum prænotatur, cum psallitur : *Vocem meam audi :* ecce vociferantis oratio, vel orantis vociferatio. Tali vociferatione vociferatur homo exterior triplici ratione : scilicet aut ratione contritionis, aut ratione passionis, aut ratione compassionis. Unde notandum, quod secundum Scripturæ testimonium, invenitur homo exterior clamans, exclamans, inclamans : clamare namque dicitur, qui conteritur; exclamare, qui patitur; inclamare, qui compatitur. De primo scribitur [7] : « Voce mea ad Dominum clamavi; » et infra : « Tribulationem meam ante ipsum pronuntio : » ecce vox clamantis in contritione. De secundo [8] : « Exclamavit voce magna Susanna, et dixit; » et infra : « Ecce morior : » ecce vox exclamantis in passione. De tertio [9] : « Appropinquans rex lacui, Danielem voce lacrymabili inclamavit : » ecce vox inclamantis in compassione.

[1] *Psal.* XXXVI, 30. — [2] *Prov.*, VIII, 7. — [3] *Prov.*, XV, 28. — [4] *Psal.* hoc, 172. — [5] Ibid., 103. — [6] *Rom.*, III, 2. — [7] *Psal.* CXLI, 2, 3. — [8] *Dan.*, XIII, 42, 43. — [9] *Dan.*, VI, 20.

Articulus secundus.

Secundum subnotatur, cum sequitur : *Secundum misericordiam tuam, Domine.* Hæc est miseratio, qua Deus misericorditer intuetur interiorem hominem, tanquam suam imaginem, quæ miseranda videtur propter amissam, vel remissam similitudinem. Et nota, quod invenitur misericordia quadripartita; scilicet præveniens, adveniens, superveniens, et subveniens : prima gratificat; secunda ratificat; tertia beatificat; quarta glorificat. De prima per Psalmistam dicitur [1] : « Fortitudinem meam ad te custodiam; quia Deus susceptor meus : Deus meus, misericordia ejus præveniet me : » ac si dicat : Fortiter tibi servire intendo, quia tu, de cujus humanitate confido, me prævenies, gratiam influendo : ecce misericordia præveniens gratificando. De secunda per Sapientem scribitur [2] : « Filios tuos nec draconum, nec venenatorum vicerunt dentes : misericordia enim tua adveniens sanabat illos; » quasi dicat : Filii tui non defecerunt tentati, quia fuerunt tua misericordia confortati : ecce misericordia adveniens ratificando. De tertia per Prophetam psallitur [3] : « Et veniat super me misericordia tua, Domine; salutare tuum, secundum eloquium tuum : » ecce misericordia superveniens beatificando : sic enim orat, qui suam infelicitatem deplorat, et felicitatem implorat. De quarta dicitur [4] : « Misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ, ut inhabitem in domo Domini in longitudinem dierum : » ecce misericordia subveniens glorificando : sic enim orat, qui ad gloriam æternam pervenire desiderat.

Articulus tertius.

Tertium annotatur, cum additur : *Secundum judicium tuum*, id est, secundum considerationem judicii tui, quasi ponderationem exercitii mei. Nam qui judicium divinum prudenter considerat, exercitium proprium ponderat. Hic debet notari, quod divinum judicium debet præcogitari, præcogitans interrogari, justitia præparari : quorum primum pertinet ad discretionem; secundum, ad discussionem; tertium, ad devotionem. De primo [5] : « Revertere ad Dominum, et avertere ab injustitia tua, et nimis odito execrationem, et cognosce justitias, et judicia Dei; » quasi dicat : Ad judicem revertere; a præjudiciis avertere; præjudicia detestare; judicia meditare : ecce judicii præcogitatio. De secundo [6] : « Ante judicium interroga teipsum, et in conspectu Dei invenies propitiationem; » quasi dicat : Dum divina sententia prorogatur, humana conscientia interrogetur, ut indulgentia erogetur; ecce præcogitantis interrogatio. De tertio ibidem legimus paulo superius [7] : « Ante judicium para justitiam; » ecce justitiæ præparatio.

Articulus quartus.

Quartum denotatur, cum dicitur : *Vivifica me.* Talis vivificatio est vigoratio, seu fortificatio, per quam homo exterior efficitur ad operandum vivacior, seu fortior. Hic notare possumus, quod tribus modis vivificat, sive vigorat Dominus; scilicet promittendo, transmittendo, et immittendo : promittit enim præmium, transmittit eloquium, immittit solatium. De primo [8] : « Vivificabit nos post duos dies : » divina quippe vivificatio est nostræ vivificationis præsentis excitatio, et futuræ pollicitatio : ecce vivificatio promittentis. De secundo canitur [9] : « Eloquium tuum vivificavit me : » ecce vivificatio litteras transmittentis. De tertio dicitur [10] : « Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me, » scilicet interius consolando : ecce vivificatio immittentis.

Epilogus.

Ostensurus ergo Psalmographus orationis vocalis commoditatem, quantum ad exauditionem exterioris hominis per interiorem, ait : *Vocem meam audi*, quantum ad vociferationem exteriori homini convenientem; *Secundum misericordiam tuam, Domine*, quantum ad miserationem interiori homini congruentem; *Secundum judicium tuum,* quantum ad judicii considerationem interiori homini competentem; *Vivifica me,* quantum ad vigorationem exteriori homini consonantem.

VERSICULUS VI.

150. *Appropinquaverunt persequentes me*, etc. Sicut per hominem interiorem homo exterior exauditur, sic per hominem exteriorem homo interior custoditur : quod præclare versus hujus declaratione sentitur. Nam quid sibi velit hæc littera, *Appropinquaverunt*, etc., nisi quod per-

[1] *Psal.* LVIII, 11. — [2] *Sap.*, XVI, 10. — [3] *Psal.* hoc, 41. — [4] *Psal.* XXII, 6, 7. — [5] *Eccli.*, XVII, 24. —

[6] *Eccli.*, XVIII, 20. — [7] Ibid., 19. — [8] *Ose.*, VI, 3. — [9] *Psal.* hoc, 50. — [10] *Psal.* CXXXVII, 7.

secutiones animalium cogitationum appropinquaverunt iniquitati rationalium consensionum, sed a pronuntiatione legalium lectionum facta est elongatio talium persecutionum? Quatuor ergo sunt, quæ super hæc pensari possunt; scilicet cogitationes, consensiones, lectiones, et elongationes: quarum quidem hæ currunt, hæ concurrunt, hæ succurrunt, hæ recurrunt.

Articulus primus.

Primum prælucet, cum dicitur: *Appropinquaverunt persequentes me.* Tales quippe persequentes, sunt irrationabiles cogitationes, quæ dum perveniunt ad delectationes, appropinquant ad consensiones. Hic notare possumus de supradictis persequentibus, quod interdum cogitationes rationales sunt persequentes, et animales fugientes; interdum animales sunt persequentes, et rationales fugientes; interdum animales non sunt persequentes, et tamen rationales sunt fugientes: quorum primum est laudabile; secundum vituperabile, sed aliquatenus excusabile; tertium vituperabile, et penitus inexcusabile. De primo [1]: « Filii Israel uno agmine persequentes debilitabant omnes, » scilicet Babylonios fugientes; ubi per filios Israel significantur cogitationes rationales; per Babylonios, cogitationes irrationales. De secundo [2]: « Persequentibus Joab et Abisai (*a*) fugientem Abner, sol occubuit: » Joab interpretatur *inimicus*, ipse est diabolus; Abisai, *pater meus superfluus*, ipse est carnalis stimulus; Abner patris lucerna, ipsa est rationalis appetitiva.
Joab. Abisai. Abner. Quocirca persequentibus Joab et Abisai fugientem Abner, sol occumbit, quia persequentibus tam diabolo, quam carnali stimulo, rationalem appetitivam, ratio sæpe succumbit. De tertio [3]: « Fugit impius, nemine persequente; » quia fugit sæpius intellectivus appetitus, nulla passione sensibili impugnante.

Articulus secundus.

Secundum sublucet, cum adjicitur: *Iniquitati.* Tunc consummatur iniquitas, cum irrationabili cogitationi consentit deliberata voluntas. Notandum igitur, quod iniquitas nascitur, trahitur, et completur: nascitur namque in cogitatione; trahitur in delectatione; completur in consensione. De primo [4]: « De vestimentis procedit tinea, et a muliere iniquitas viri; » id est a muliebri cogitatione iniquitas appetitus intellectivi. De secundo [5]: « Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis: » tunc in funiculis vanitatis iniquitas trahitur, cum vanis delectationum vinculis voluntas ad consensum conducitur. De tertio [6]: « Completa est iniquitas tua, Sion: » per Sion, quæ interpretatur specula, vel speculatio, recte notatur ratio, quæ dum ad consensum inclinatur, iniquitas consummatur. Sion specula.

Articulus tertius.

Tertium claret, cum scribitur: *A lege autem tua*, scilicet psallendo, vel canendo prolata foris per organum oris, ad excitationem interioris hominis: ad hoc enim exterius tuba insonat salutaris, ut interius turba fugiat animalis. Sed nota, quod tria sunt necessaria in prædicta legis custodia; scilicet, quod in ore lex habeatur, cor adaperiatur, lex oris aure cordis percipiatur: quorum primum pertinet ad objecti propositionem; secundum, ad subjecti dispositionem; tertium, ad utriusque compositionem. De primo [7]: « Lex Domini semper sit in ore tuo: » ecce lex in ore, quod est objecti propositio. De secundo [8]: « Adaperiat Dominus cor vestrum in lege sua: » ecce cordis apertio, quæ est subjecti dispositio. De tertio [9]: « Auribus percipite legem Dei vestri: » ecce perceptio legis aure cordis, quod est utriusque compositio.

Articulus quartus.

Quartum liquet, cum scribitur: *Longe facti sunt.* Hæc est elongatio, qua elongatur cogitationum animalium persecutio, quibus inquietatur interior homo. Hic potest notari, quod cogitationes animales debent ab interiori homine elongari; quia deordinant eum quantum ad Deum, ad seipsum, ad proximum; sicut cogitationes vanitatis, tristitiæ, et iniquitatis. Prima elongatio continetur [10]: « Vanitatem et verba mendacia longe fac a me: » ecce elongatio vanitatis et falsitatis. Secunda habetur [11]: « Tristitiam longe expelle a te: » ecce elongatio tristitiæ ab interiori homine. Tertia recensetur [12]: « Longe facies (*b*) iniquitatem a tabernaculo tuo: » ecce elongatio iniquitatis.

[1] *Judith*, XV, 4. — [2] II *Reg.*, II, 24. — [3] *Prov.*, XXVIII, 1. — [4] *Eccli.*, XLII, 13. — [5] *Isa.*, V, 18. — [6] *Thren.*, IV, 22. — [7] *Exod.*, XIII, 9. — [8] II *Mach.*, I, 4. — [9] *Isa.*, I, 10. — [10] *Prov.*, XXX, 8. — [11] *Eccli.*, XXX, 24. — [12] *Job*, XXII, 23.

(*a*) *Cæt. edit.* Abysai, *et sic deinceps.* — (*b*) *Item* faciet.

Epilogus.

Ex præmissis potest patescere mens Prophetæ : ostendit enim orationis vocalis virtutem, qua custoditur interior homo per exteriorem, dicens : *Appropinquaverunt persequentes me*, quantum ad cogitationum animalium cursum; *Iniquitati*, quantum ad rationalium consensionum concursum; *A lege autem tua*, quantum ad legalium lectionum succursum; *Longe facti sunt*, quantum ad talium persecutionum recursum.

VERSICULUS VII.

151. *Prope es tu, Domine*, etc. Post primam vocalis orationis virtutem, qua divinitus exauditur homo exterior per interiorem; et secundam, qua divinitus custoditur homo interior per exteriorem; acceditur ad tertiam, qua doctor superior ad hominem interiorem ingreditur per exteriorem. Hoc evidenter probatur, cum sapienter psallitur, ut intelligenter oratur : quod enim exterius pronuntiatur, interius nuntiatur; quod sensibiliter pronuntiatur per hominem exteriorem, intelligibiliter nuntiatur ad hominem interiorem. In oratione namque vocali est et vocalitas sensibilis, et veritas intelligibilis; vocalitas pronuntiata, veritas nuntiata. Vocalitas usque ad auditum progreditur; sed veritas intus usque ad intellectum ingreditur. Cum ergo per vocalitatem, quæ per organum oris emittitur, et ad organum auris transmittitur, veritas intromittitur, tunc doctor superior per hominem exteriorem ad interiorem introire dignoscitur. Hoc annotavit Psalmista, cum ait : *Prope es tu*, etc., ac si dicat homo interior : Prope es tu, doctor superior; et vox tua, quam emittit homo exterior, est veritas, quam admittit homo interior. Quatuor itaque possumus hic notare : quis ingreditur; ad quem ingreditur; per quem ingreditur, et qualiter ingreditur : quia doctor superior ad hominem interiorem, per hominem exteriorem, veritatis adductorem.

Articulus primus.

Primum notatur, dicendo : *Tu, Domine*. Hic, ni fallor, demonstratur doctor superior : quis enim verius doctor, quam Dominus? Unde notandum circa Dominum, quod Dominus legitur indicare, judicare, et vindicare, tanquam doctor veritatis, æquitatis, et severitatis. De primo, ubi David dicit Domino [1] : « Si descendet Saul, sicut audivit servus tuus, Domine Deus Israel, indica servo tuo : » ecce Dominus indicans. De secundo [2] : « Qui judicat me, Dominus est : » ecce Dominus judicans. De tertio [3] : « Væ genti insurgenti super genus meum : Dominus enim omnipotens vindicabit in eis : » ecce Dominus vindicans.

Articulus secundus.

Secundum subnotatur, subdendo : *Prope es*, scilicet, homini interiori, tanquam doctor auditori. Et nota, quod prope est Dominus ad indicandum, judicandum, vindicandum; in veritate, in æquitate, in severitate. De primo canitur [4] : « Prope est Dominus omnibus invocantibus eum, omnibus invocantibus eum in veritate : » ecce propinquitas indicandi. De secundo [5] : « Prope est justus meus; egressus est salvator meus, et brachia mea populos judicabunt : » ecce propinquitas judicandi. De tertio [6] : « Prope est dies Domini, et quasi vastitas a potente veniet : » ecce propinquitas vindicandi.

Articulus tertius.

Tertium annotatur, addendo : *Et omnes viæ tuæ*. Tales viæ sunt voces significativæ, ex vocalitate sensibili, et veritate intelligibili adunatæ, ab homine exteriori prolatæ. Et nota quod, sicut legitur in Scriptura, hæ sunt spirituales viæ, per quas dicuntur spiritus transire, venire, et abire; quia per eas spiritus sanctus transit, ad spiritum mundum venit, sed spiritus vagus abit. De primo [7] : « Per quam viam transivit spiritus Domini ad me, ut loqueretur tibi? » ac si diceret : Per quam vocem locutus est mihi, ut loqueretur tibi? ecce via spiritus transeuntis. De secundo dicitur [8] : « Psallam et intelligam in via immaculata, quando venies ad me : » ecce via spiritus venientis. De tertio [9] : « Abiit vagus in via cordis sui : » ecce via spiritus abeuntis.

Articulus quartus.

Quartum connotatur, continue connectendo : *Veritas*, sicut voces prolatæ : quia sensibiles possunt dici sonoritas : sic quoniam intelligibiles, possunt dici veritas. Sicut enim sonoritas per se sensibilis, sic veritas per se intelligibilis. Veritas triplex.
Et nota de veritate præfata, quod est veritas prænuntiata, nutrita, enuntiata : quia nimirum

[1] I *Reg.*, XXIII, 11. — [2] I *Cor.*, IV, 4. — [3] *Judith*, XVI, 20. — [4] *Psal.* CXLIV, 18. — [5] *Isa.*, LI, 5. — [6] *Joel.*, I, 15. — [7] II *Paralip.*, XVIII, 23. — [8] *Psal.* C, 2. — [9] *Isa.*, LVII, 17.

est per hominem exteriorem prænuntiata, ab exteriori ad interiorem nuntiata, per interiorem enuntiata. De primo [1] : « Est qui emittit verbum certum enarrans veritatem : » ecce veritas per exteriorem hominem pronuntiata. De secundo [2] : « Sensati in verbis, et ipsi sapienter egerunt, et intellexerunt veritatem : » ecce veritas ab exteriori homine ad interiorem hominem nuntiata. De tertio canitur [3] : « Qui loquitur veritatem in corde suo : » ecce veritas per hominem interiorem enuntiata.

Epilogus.

Manifestans ergo Propheta illam vocalis orationis virtutem, qua doctor superior per hominem exteriorem ingreditur ad interiorem, ait : *Tu, Domine,* quantum ad doctorem superiorem, qui ingreditur; *Prope es,* quantum ad hominem interiorem, ad quem ingreditur; *Et omnes viæ tuæ,* id est, voces pronuntiatæ, quantum ad hominem exteriorem, per quem ingreditur; *Veritas,* id est, sunt veritas nuntiata, cum qua, et in qua ingreditur.

VERSICULUS VIII.

152. *Initio cognovi de testimoniis tuis,* etc. Audito quo modo per hominem interiorem exterior exaudiatur, quo modo per exteriorem interior custodiatur, quo modo per exteriorem doctor superior ingrediatur, audiendum postremo quo modo per exteriorem interior erudiatur. Hoc autem in parte ista egregie citharizat eximius citharista. Ad cujus clariorem intelligentiam prævideamus corporalis et spiritualis alterationis consonam harmoniam. Plane in utraque

Causa quadruplex.

alteratione possunt assignari quatuor causæ, scilicet initialis, materialis, instrumentalis, formalis. Causam initialem dico causam efficientem, quam appellat Philosophus [4], unde initium motus. Sicut autem, in alteratione corporali, causa initialis in materialem per instrumentalem inducit formalem, verbi gratia, pictor in imaginem per penicillum inducit albedinem; ita per omnia, in alteratione spirituali, initialis in materialem per instrumentalem introducit formalem : verbi causa, doctor superior in hominem interiorem per exteriorem introducit veritatis splendorem. Quod luce clarius declaravit Propheta, cum ait : *Initio,* etc.; ac si diceret voce clara : A causa initiali cognovi, potentia intellectuali, de testimoniis tuis ore prolatis, quod habent claritudinem veritatis. Ecce quatuor causæ in præsenti versu signatæ, videlicet initialis, materialis, instrumentalis, et formalis : initialis quidem spectat ad doctorem superiorem : materialis ad hominem interiorem; instrumentalis ad exteriorem; formalis ad veritatis splendorem.

Articulus primus.

Primum igitur declaratur, cum dicitur : *Initio.* Mentior, nisi causa initialis omnis illuminationis sapientialis sit dictor superior. Et notandum, quod doctor superior est initium æternum, æviternum, et hodiernum : quoniam ab æterno est initium generandi; ab ævo initium operandi; hodie quoque initium declarandi. De primo [5] : « Scribo vobis, patres, quia cognovistis eum, qui ab initio est : » ecce initium generationis. De secundo scribitur [6] : « Initio tu, Domine, terram fundasti : » ecce initium operationis. De tertio [7] : « Initium Evangelii Jesu Christi filii Dei : » ecce initium declarationis.

Articulus secundus.

Secundum designatur, cum subditur : *Cognovi,* scilicet, potentia intellectuali, quasi causa materiali, vel materiæ proportionali, in quantum passiva et receptiva, quia, secundum Philosophum [8], pati et recipere proprium est materiæ. Et nota, quod sic cognoscimus, vel cognoscere possumus, quid fugiendum, quid eligendum, quid finaliter appetendum. Prima est cognitio peccati, secunda virtutis, tertia salutis. De primo [9] : « Peccatum non cognovi, nisi per legem : » ecce cognitio peccati. De secundo [10] : « Nunc in isto cognovi, quod vir Dei es tu : » ecce cognitio virtutis. De tertio scribitur [11] : « Nunc cognovi, quoniam salvum fecit Dominus Christum suum : » ecce cognitio salutis.

Articulus tertius.

Tertium demonstratur, cum additur : *De testimoniis tuis,* scilicet, ore prolatis, quod est organum hominis exterioris. Et nota circa testimonia memorata, quod sunt collata, prolata, et illata; quia superius conferuntur, exterius proferuntur, interius inferuntur. De primo [12] :

[1] *Eccli.,* XIV, 23. — [2] *Eccli.,* XVIII, 29. — [3] *Psal.* XIV, 3. — [4] Arist., *Phys.,* lib. II, text. 29. — [5] I *Joan.,* II, 13. — [6] *Psal.* CI, 26. — [7] *Marc.,* I, 1. — [8] Arist., *de Generat.,* lib. I, text. 45. — [9] *Rom.,* VII, 7. — [10] III *Reg.,* XVII, 24. — [11] *Psal.* XIX, 7. — [12] *Psal.* hoc, 125.

« Da mihi intellectum, ut sciam testimonia tua : » ecce testimonia collata. De secundo [1] : « Loquebar de testimoniis tuis : » ecce testimonia prolata. De tertio [2] : « Testimonia tua intellexi : » ecce testimonia illata.

Articulus quartus.

Quartum denotatur, cum superadditur : *Quia in æternum fundasti ea.* Æternaliter sunt fundata, quæ sunt invariabili veritate firmata. Ecce quid cognovit, quoniam invariabilem testimoniorum veritatem agnovit. Hic notare possumus, quod tria fundat Dominus : fundat enim fasciculum ; fundat populum ; fundat templum. Primum fundamentum spectat ad dominicæ memoriam passionis; secundum, ad victoriam tentationis; tertium, ad gloriam retributionis. Et sunt hujuscemodi fundamenta rationabiliter ordinata; quoniam de primo ascenditur in secundum, et de secundo in tertium. Nam de memoria passionis ascenditur ad victoriam tentationis; et de victoria tentationis, ad gloriam retributionis. De primo [3] : « Qui ædificavit in cœlo ascensionem suam, et fasciculum suum super terram fundavit; » quasi dicat : Qui ascendit ad gloriam retributionis, fundavit memoriam passionis; qui ascendit ad fundamentum tertium, in cœleste templum, fundavit et primum, scilicet myrrhæ fasciculum : ecce fundatio fasciculi. De secundo [4] : « Erunt mihi populus, et ego ero eis Deus; » et infra : « Et fundabo eos, et multiplicabo, » quasi dicat : Fundabo eos ad superandum malum, et multiplicabo ad operandum bonum : ecce fundatio populi. De tertio [5] : « Templum juxta ordinem suum fundabit; » hoc est, gloria retributionis ordinabitur, quoniam ordo præmiorum respondebit ordini meritorum. Quanto namque merita cariora, tanto præmia clariora. Ecce fundatio templi.

Epilogus.

Volens ergo Psalmographus declarare qualiter a superiore doctore erudiatur homo interior, mediante exteriore, dicit : *Initio*, quantum ad causam initialem, quæ est doctor superior; *Cognovi*, scilicet potentia intellectuali, quantum ad causam materialem, quæ est homo interior; *De testimoniis tuis*, ore prolatis, quantum ad causam instrumentalem, quæ est homo exterior; *Quia in æternum fundasti ea*, quantum ad causam formalem, quæ est veritatis invariabilis splendor.

VERSICULUS IX.

153. *Vide humilitatem meam*, etc. Sicut orationis virilitas enituit in octonario primo, sic ipsius humilitas enitescit in isto. Humilitas autem orandi ostenditur per primum quaternarium in oratione speciali, per secundum in generali.
Oratio vero specialiter humilis, et humiliter Oratio.
specialis, excitatur potissimum ex quatuor causis : ex naturali justitia relegata; ex originali injustitia colligata; ex cœlesti patria elongata; ex terrestri miseria prolongata : quas totidem versibus dogmatizat Propheta. Primam causam primus versus declarat, cum Psalmista sic orat : *Vide*, etc. ; quia loquitur ut persona originaliter destituta, nondum finaliter restituta, moraliter instituta, non mortaliter prostituta. Idcirco videndum est in versu proposito, quæ sit originalis destitutio, finalis restitutio, moralis institutio, mortalis prostitutio. In prima privatur potentia non peccandi; in secunda speratur impotentia peccandi; in tertia ligatur impotentia non peccandi; in quarta laxatur potentia peccandi.

Articulus primus.

Primum proditur, cum profertur : *Vide humilitatem meam;* aut, ut evidentius dicam, vilitatem meam. Grandis quidem humilitas, imo gravis est vilitas, quod homo volens non peccare, non valeat non peccare. Quæris quare? Quia primo valens non peccare, non voluit non peccare : ideo factum est nunc, ut quod velit, non valeat; quoniam tunc non voluit, quod valebat. Sane in humanitate sana, vel sanitate humana, et potentia peccandi, et potentia non peccandi præcessit; sed peccandi potentia sic excessit, quod potentia non peccandi decessit, et impotentia non peccandi successit.

Articulus idem.

Illius nobilis potentiæ decessum, et istius ignobilis impotentiæ successum deplorat Psalmographus, cum sic orat : *Vide humilitatem meam*; ac si diceret ore prophetico, quod dicitur [6] : « Vide, Domine, et considera, » videlicet

[1] *Psal.* hoc, 46. — [2] Ibid., 95. — [3] *Amos*, IX, 6. — [4] *Ezech.*, XXXVII, 23, 26. — [5] *Jerem.*, XXX, 18. — [6] *Thren.*, I, 11.

oculis pietatis, « quoniam facta sum vilis. » Et nota, quod postulat Propheta dominicam visionem propter triplicem rationem : propter vindemiationem, afflictionem, et desolationem : quorum primum pertinet ad bonum ablatum; secundum, ad malum illatum; tertium, ad exilii incolatum. De primo : « Vide, Domine, et considera, » quem vindemiaveris ita : ecce visio vindemiationis. De secundo [1] : « Vide, Domine, afflictionem meam, quoniam erectus est inimicus : » ecce visio afflictionis. De tertio [2] : « Aperi oculos tuos, et vide desolationem nostram : » ecce visio desolationis.

Articulus secundus.

Secundum promitur, cum proponitur : *Et eripe me.* Liberari desiderat a vilitate, quam tolerat, et munerari nobilitate, quam sperat. Tolerat enim impotentiam non peccandi, et sperat non tantum potentiam non peccandi, sed impotentiam peccandi. Hæc est impotentia nobilis, quia non infirmitatis signum est, sed virtutis; sicut illa impotentia existit ignobilis, quoniam infirmitatis signum est, non virtutis. Et nota, quod eripi precatur Propheta ab hac ignobili impotentia triplici de causa : quia tentatur; quia tribulatur; quia quodam modo devoratur per illam, considerando, desiderando, operando operationem illicitam. De primo per Psalmistam dicitur [3] : « Quoniam in te eripiar a tentatione : » ecce ereptio a tentatione considerandi. De secundo per Prophetam psallitur [4] : « Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me : » ecce ereptio a tribulatione desiderandi. De tertio scribitur, quod Tobias junior dixit de Angelo [5] : « Meipsum a devoratione piscis eripuit. » Per maximum piscem, animalem intelligimus passionem, quæ nisi præfocetur, interficit operantem; si præfocetur, reficit præfocantem : ecce ereptio a devoratione operandi.

Articulus tertius.

Tertium propalatur, cum pronunciatur : *Et legem tuam.* Legem utique vitæ et disciplinæ, qua utique me facis moraliter vivere, tam interiori, quam exteriori homine. Et nota de lege vivifica, quod invenimus legem vitæ triplicem in Scriptura; scilicet legem vitæ interioris, exterioris, et superioris. Prima lex hominem interiorem liberat; secunda lex ab interiori in exteriorem exuberat; tertia lex hominem tam interiorem, quam exteriorem remunerat. De prima scribitur ab Apostolo [6] : « Lex spiritus vitæ in CHRISTO JESU liberavit me a lege peccati et mortis : » ecce lex vitæ interioris interiorem hominem liberantis. De secunda legitur [7] : « Lex sapientis fons vitæ, ut declinet a ruina mortis; » quia lex, qua sapienter vivit homo interior, est fons foras exuberans respectu vitæ, qua decenter vivit homo exterior, quatenus ab exteriori homine nulli detur occasio mortalis ruinæ : ecce lex vitæ exterioris ab homine interiori in exteriorem exuberantis. De tertia dicitur [8] : « Deus creavit de terra hominem; » et infra : « Lege vitæ hæreditavit illos; » quia nimirum illa lege, sub qua militant cœlestes militiæ hæreditariæ, statuit hominem formatum; sed ea destituit deformatum; sed eadem restituit reformatum : ecce lex vitæ superioris, tam interiorem, quam exteriorem hominem remunerantis. Lex vitæ triplex.

Articulus quartus.

Quartum probatur, cum Propheta profatur : *Non sum oblitus* : qualiter sunt obliti, qui sunt mortaliter polluti, seu criminaliter prostituti. Et nota, quod talis oblivio creberrime solet contingere occasione prosperitatis, vel adversitatis, vel infidelitatis, sicut patet in mentibus tumidis, timidis, obcæcatis. De primo [9] : « Succedentibus prosperis præpositus pincernarum oblitus est interpretis sui : » ecce oblivio tumidæ mentis, occasione prosperitatis. De secundo [10] : « Repulsa est (a) anima mea, oblitus sum bonorum : » ecce oblivio timidæ mentis, occasione adversitatis. De tertio [11] : « Oblitus est Israel factoris sui, et ædificavit delubra : » ecce oblivio obcæcatæ mentis, occasione infidelitatis.

Epilogus.

Humiliter igitur ac specialiter orans Propheta, quasi compunctus pro naturali justitia relegata, sic ait : *Vide humilitatem meam,* quantum ad originalem destitutionem, qua privatur potentia non peccandi; *Et eripe me,* quantum ad finalem restitutionem, qua speratur impotentia peccandi; *Quia legem tuam,* quantum ad moralem institutionem, qua ligatur impotentia non peccandi; *Non sum oblitus,* quantum ad mortalem prostitutionem, qua laxatur potentia peccandi.

[1] *Thren.*, I, 9. — [2] *Dan.*, IX, 18. — [3] *Psal.* XVII, 30. — [4] *Psal.* LIII, 9. — [5] *Tob.*, XII, 3. — [6] *Rom.*, VIII, 2. — [7] *Prov.*, XIII, 14. — [8] *Eccli.*, XVII, 1, 9. — [9] *Gen.*, XL, 23. — [10] *Thren.*, III, 17. — [11] *Osc.*, VIII, 14.

(a) *Suppl.* a pace.

VERSICULUS X.

154. *Judica judicium meum*, etc. Sicut superius oravit Psalmista occasione naturalis justitiæ relegatæ; sic orat in parte ista occasione originalis injustitiæ colligatæ. Videtur enim hæc oratio esse petitio voluntatis ab inferiore curia ad superiorem curiam appellantis. Advertendum itaque, quod in regno animæ possumus plures curias, plures judices, sive leges judiciarias, plures quoque sententias invenire; sicut curiam concupiscentiæ, curiam conscientiæ, curiam gratiæ. Judex in curia concupiscentiæ, est lex injustitiæ; judex in curia conscientiæ, est lex justitiæ; judex in curia gratiæ, est lex clementiæ. Sententia lata in curia concupiscentiæ per legem injustitiæ, est reddere malum pro bono : quod accidit in omni peccato, quia redditur Deo indebitum opus pro debito. Sententia lata in curia conscientiæ per legem justitiæ, est reddere bonum pro bono : quod contingit in omni merito, in quo redditur bonum operatum pro bono inspirato. Sententia lata in curia gratiæ per legem clementiæ, est reddere bonum pro malo : quod evenit in omni justificationis beneficio; redditur namque a pio judice bonum veniæ pro malo culpæ. Cum igitur voluntas humana tentatur ab hoste, citatur ad curiam concupiscentiæ. Cum voluntas in tentatione modo delectatur, modo detestatur, causa ejus coram judice insipiente, seu lege injustitiæ ventilatur. Cum a delectatione detestatio superatur, iniqua sententia per legem injustitiæ promulgatur, et humana voluntas ad satisfaciendum voluntati diabolicæ condemnatur. Quo cognito, condemnata voluntas appellat ad curiam gratiæ, revocari supplicans sententiam legis injustitiæ per sententiam legis clementiæ. Quo concesso, postulat, quod deinceps trahi non valeat ad curiam concupiscentiæ; sed cuilibet conquerenti respondeat in curia conscientiæ. Omnia quidem ista brevissime comprehendit Psalmista dicens : *Judica*, etc.; ac si suum formaret petitorium sub hac forma : Peto, Domine, revoca in curia gratiæ, per legem clementiæ, judicium meum datum in curia concupiscentiæ per legem injustitiæ; et separa me a lege injustitiæ judicante in curia concupiscentiæ, ac repara me per legem justitiæ judicantem in curia conscientiæ. Ecce quatuor actus contenti in petitione præsenti : videlicet actus judicandi, actus revocandi, actus separandi, actus reparandi. Primus spectat ad mali consensionem; secundus, ad mali contritionem; tertius, ad mali confessionem; quartus, ad mali satisfactionem.

Curiæ plures in regno animæ.

Petitorium animæ.

Articulus primus.

Quantum ad actum judicandi, Psalmographus dicit : *Judicium meum* : hoc est judicium pronuntiatum in curia concupiscentiæ per legem justitiæ. Unde nimirum recte dicit, *meum*, non tuum; quia lex injustitiæ, et lex concupiscentiæ non est a Deo, sed ab homine. Notandum igitur quod, sicut in Scriptura legitur, judicium subvertitur, pervertitur, et in malum convertitur, sicut in isto judicio luce clarius invenitur. Subvertitur enim per delectationem superantem; pervertitur per legem injustitiæ imperantem; in malum convertitur per voluntatem obtemperantem. De primo [1] : « Nec Omnipotens subvertet judicium : » quoniam immissio passionis, quæ subvertit judicium rationis, fuit ab adversario, non a Deo : ecce judicium subversum. De secundo [2] : « Maledictus, qui pervertit judicium advenæ. » Plane maledictus est affectus ille, quo pervertitur judicium advenæ, id est, voluntatis bonæ : quæ dicitur advena, non indigena, quoniam inspirata est, non innata : ecce judicium perversum. De tertio [3] : « Convertitis in absinthium judicium, et justitiam in terra relinquitis. » Nulli dubium quin judicium convertat in absinthium, qui convertit dulcedinem vitii in amaritudinem supplicii : ecce judicium conversum.

Articulus secundus.

Quantum ad actum revocandi, adjunxit : *Judica*, id est, judicando revoca in curia gratiæ per legem clementiæ. Quæris, quare appellavit judicium clementiæ potius, quam justitiæ? Quia juris ordinem non servavit, dum data et accepta sententia appellavit. Ante peccati consensum potuisset appellasse judicem justum, ut faceret cum tentatione proventum; sed post consensus dementiam non potuit appellare, nisi clementiam. Et nota, quod sicut ait Scriptura, judicare contingit inter, pro, et contra, et præsertim in causa revocatoria : scilicet inter justitiam et injustitiam discernendo; injustitiam secernendo; justitiam decernendo. De primo,

[1] *Job*, xxiv, 5. — [2] *Deut.*, xxvii, 19. — [3] *Amos*, v, 7.

ubi dicit David ad Saul [1] : « Judicet Dominus inter me, et te, et ulciscatur me Dominus ex te : » ecce judicium discernentis inter justum et injustum. De secundo [2] : « Ne attingas parvulorum terminos, et agrum pupillorum non introeas : propinquus enim illorum fortis est, et ipse judicabit contra te causam » illorum : ecce judicium secernentis injustum. De tertio [3] : « Judicavit pro te Dominus hodie : » ecce judicium decernentis justum.

Articulus tertius.

Quantum ad actum separandi, conjunxit : *Et redime me.* Hæc redemptio est exemptio, qua voluntas ingemiscit, et concupiscit eximi a lege peccati, licet hæc petitio non concedatur ad plenum in vita præsenti. Nam lex ejusmodi modo potest premi, non perimi; subjici, non abjici : subigi et in servitutem redigi, non prorsus abigi. Verumtamen si differtur concessio, non aufertur; quia concedetur in vita sequenti, quando [4] « liberabimur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. » Nunc quidem in aliis dominatur; in aliis non dominatur, sed reluctatur; in aliis non reluctatur, sed subjugatur. Tunc autem, nec dominabitur, nec reluctabitur, nec subjugabitur, sed radicitus extirpabitur. Hic potes notare, quod Dominus invenitur redimere diversos diversimode. Nam redimit alios ab iniquitate, alios a servitute, alios ab infirmitate, et morte. Primo modo redimit vocatos justificando; secundo modo, justificatos magnificando; tertio modo, magnificatos glorificando. De primo [5] : « Qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate : » ecce redemptio ab iniquitate, qua redimuntur justificati. De secundo [6] : « Qui eduxit vos de terra Ægypti, et redemit vos de domo servitutis. » Eduxit justificando, redemit magnificando : ecce redemptio a servitute, qua redimuntur magnificati. De tertio psallitur per prophetam [7] : « Qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu vitam tuam : » ecce redemptio ab infirmitate et morte, qua redimuntur glorificati.

Articulus quartus.

Quantum ad actum reparandi, subjunxit : *Secundum eloquium tuum vivifica me.* Ista quippe vivificatio est vitæ renovatio, qua voluntas incipit vivere secundum judicium conscientiæ, secundum eloquium justitiæ; neminem volens lædere, sed læsis satisfacere. Et nota, quod vivificatur aliter opus, aliter spiritus, aliter corpus. Nam opus vivificatur, cum verificatur; spiritus vivificatur, cum justificatur; corpus vivificatur, cum glorificatur. De primo [8] : « Domine, opus tuum, in medio annorum vivifica illud : » ecce opus vivificatum, quia verificatum : videlicet mysticum agni sacrificium, vero sacrificio consummatum. De secundo [9] : « Hæc dicit Dominus; » et infra : « Ut vivificet spiritum humilium, et vivificet cor contritorum : » ecce spiritum vivificatum, quia justificatum. De tertio [10] : « Qui suscitavit JESUM CHRISTUM a mortuis, vivificabit mortalia corpora vestra, propter inhabitantem spiritum ejus in vobis : » ecce corpus vivificatum, quia glorificatum.

Epilogus.

His visis, patet oratio Prophetæ, orantis occasione injustitiæ colligatæ, tanquam voluntate ab ipsius sententia appellante. Ait enim : *Judicium meum,* quantum ad actum judicandi, quem exercet lex injustitiæ in mali consensione; *Judica,* quantum ad actum revocandi, quem exhibet lex clementiæ in mali contritione; *Et redime me,* quantum ad actum separandi, cujus desiderio fervet voluntas in mali confessione; *Secundum eloquium tuum vivifica me,* quantum ad actum reparandi, quem adimplet lex justitiæ in mali satisfactione.

VERSICULUS XI.

155. *Longe a peccatoribus salus,* etc. Occasione originalis justitiæ relegatæ, ac injustitiæ colligatæ superius oravit Psalmista; occasione patriæ elongatæ orat in parte ista. Nam et ipsam elongationem deplorat, et elongationis rationem declarat, dicens : *Longe,* etc.; ac si dicat ex cordis amaritudine : Salus est a peccatoribus elongata, quia virtus ab illis est postergata. Attende, lector, partes orationis quatuor : salutem, et ejus elongationem; virtutem, et ejus postergationem : in salute, stipendium; in elongatione, dispendium; in virtute, meritum; in postergatione, demeritum.

Partes orationis quatuor

[1] I *Reg.*, XXIV, 13. — [2] *Prov.*, XXIII, 10, 11. — [3] II *Reg.*, XVIII, 31. — [4] *Rom.*, VIII, 21. — [5] *Tit.*, II, 14. — [6] *Deut.*, XIII, 5. — [7] *Psal.* CII, 3. — [8] *Habac.*, III, 2. — [9] *Isa.*, LVII, 15. — [10] *Rom.*, VIII, 11.

Articulus primus.

Primum notans, ait: *Salus*. Hæc autem salus æterna: hæc est patria superna, pro qua pugnant, qui contra vitia legitime certant; ad quam perveniunt mediantibus angelis, qui percipiunt hæreditatem salutis. Et nota de prædicta salutari patria, quod ab aliis se elongat, ad alios appropinquat, alios occupat. Elongatio fit per demeritum; appropinquatio, per meritum; occupatio vero, per præmium. De primo [1]: « Expectavimus salutem, et elongata est: » ecce salutis elongatio ratione demeriti. De secundo [2]: Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus: » ecce salutis appropinquatio ratione meriti. De tertio [3]: » « Occupabit salus muros tuos, et portas tuas laudatio. » Noster murus est nostrum corpus; porta corporis est os carnis. Tunc igitur muros nostros occupabit salus, quando gloria spiritus redundabit in corpus; portas vero occupabit laudatio, cum os carnis occupabit vox laudis, quia [4] « gaudium et lætitia invenientur in ea, gratiarum actio, et vox laudis; » ubi patet gaudium interioris, et lætitia exterioris hominis, et laus oris: ecce salutis occupatio ratione præmii.

Articulus secundus.

Secundum annotans, addit: *Longe a peccatoribus*. Hæc est elongatio salutis, vel patriæ salutaris. Elongationem autem patriæ facit elongatio viæ. Tanto namque longius distat patria, quanto longius (*a*) via. Si vero salus est patria, virtus est via, quia per virtutem pervenitur ad salutem, sicut per viam pervenitur ad patriam.

Virtutis distantia per tria mensuratur.

Virtutis autem distantia mensuratur per tria virtutem concomitantia; scilicet agnitionem, actionem, et delectationem: quorum primum respicit legis doctrinam; secundum, justitiæ disciplinam; tertium, consolationem divinam. Sane longe videtur virtus distare a carentibus consolatione, sicut ab indevotis; sed longius a carentibus actione, sicut ab injustis; sed longissime a carentibus agnitione, sicut ab imperitis. Prima elongatio notatur, ubi dicitur ex persona pœnitentis consolatione carentis [5]: « Ego plorans, et oculus meus deducens aquam, quia longe factus est a me consolator: » ecce longam virtutis distantiam, propter consolationis carentiam. Secunda elongatio notatur, ubi dicitur de injustis [6]: « Conversum est retrorsum judicium, et justitia longe stetit: » ecce longam virtutis distantiam, propter actionis carentiam. Tertia elongatio notatur, ubi scribitur de imperitis [7]: « In illa die longe fiet lex, » id est agnitio legis: ecce longam virtutis distantiam, propter agnitionis carentiam.

Articulus tertius.

Tertium subnotans, subdit: *Quia justificationes tuas*. Hæ justificationes sunt justitiæ actiones. Justitia vero est virtus generalis; ecce virtus, quæ postergatur a malis. Sed notandum, quod diversæ justificationes sunt diversorum. Nam aliæ sunt justificationes injustorum; aliæ justificationes justorum; aliæ justificationes sanctorum. Primæ quidem spectant ad gratiam præoperantem; secundæ, ad gratiam cooperantem; tertiæ vero, ad gratiam remunerantem. De primo [8]: « Qui traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram: » ecce justificatio injustorum. De secundo [9]: « Justificationem meam, quam cœpi tenere, non deseram: neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea: » ecce justificatio justorum. De tertio, ubi legitur de sponsa Agni [10]: « Datum est illi ut cooperiat se byssino splendente, et candido: byssinum autem (*b*) justificationes sunt sanctorum: » ecce justificatio sanctorum.

Justitia. Diversorum diversæ justificationes.

Byssinum.

Articulus quartus.

Quartum connotans, connectit: *Non exquisierunt*, imo postposuerunt, sive postergaverunt. Ecce postergatio generalis justitiæ vel virtutis, quæ fuit causa elongationis patriæ vel salutis. Hic potest notari, quod tripliciter possunt justificationes exquiri: supra nos, extra nos, intra nos: videlicet in Dei virtute, in rei salute, in fidei servitute. De primo [11]: « Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum; et exquiram eam semper. » Hic exquiritur justificatio in servitute Dei. De secundo [12]: « Hæc facta est mihi, quia justificationes tuas exquisivi: » hic exquiritur justificatio in salute rei. De tertio [13]: « Tuus sum ego, salvum me fac; quoniam justificationes tuas exquisivi: » hic exquiritur justificatio in servitute fidei.

Justificationes tripliciter possunt exquiri.

[1] *Isa.*, LIV, 11. — [2] *Rom.*, XIII, 11. — [3] *Isa.*, LX, 18. — [4] *Isa.*, LI, 3. — [5] *Thren.*, I, 16. — [6] *Isa.*, LIX, 14. — [7] *Mich.*, VII, 11. — [8] *Rom.*, IV, 25. — [9] *Job*, XXVII, 6. — [10] *Apoc.*, XIX, 8. — [11] *Psal.* hoc, 33. — [12] Ibid., 34. — [13] Ibid., 94. — (*a*) *Leg.* longior. — (*b*) *Vulg.* enim.

Epilogus.

Ex præmissis potest clarescere, quod oratio Prophetæ sit deploratio patriæ elongatæ. Ait enim : *Longe a peccatoribus*, quantum ad elongationis dispendium ; *Salus*, quantum ad salutis stipendium ; *Quia justificationes tuas*, quantum ad virtutis meritum ; *Non exquisierunt*, quantum ad postergationis demeritum.

VERSICULUS XII.

156. *Misericordiæ tuæ multæ*, etc. Orationes Propheta proposuit nunc ratione justitiæ relegatæ, nunc ratione injustitiæ colligatæ, nunc ratione patriæ elongatæ ; hic orationem proponit ratione miseriæ prolongatæ. Nam vox ista, quam eructat Psalmista, videtur vox humani generis, miserias desolatorias supponentis, et misericordias consolatorias exponentis. Ad cujus evidentiam prævidendum, quod genus humanum ante Salvatoris adventum tripartitæ miseriæ subjacebat, propter mortis debitum, quod debebat, quod solvebat, a quo sese absolvere non valebat. Propterea tripartitam illi misericordiam Salvator exhibuit, dum se mortis debitorem, solutorem, et absolutorem constituit. Orat ergo misericordias numerando ; aliam venerando ; aliam ponderando ; aliam postulando, dicens : *Misericordiæ*, etc., tanquam patenter inquiens : Multas mihi misericordias exhibuisti, cum te debiti mei debitorem, solutorem, et absolutorem constituisti : sicut ergo fuisti debitor et solutor, sic esse non differas absolutor. Ecce vides quadrimembrem orationem, quantum ad misericordiæ numerationem, venerationem, ponderationem, et postulationem. In numeratione subtilitas ; in veneratione humilitas ; in ponderatione virilitas ; in postulatione utilitas.

Genus humanum ante Salvatoris adventum triplici miseriæ subjacebat.

Articulus primus.

Misericordia numeratur, cum dicitur : *Misericordiæ tuæ multæ*, quia tripartitæ : scilicet misericordia debitoris, misericordia solutoris, misericordia absolutoris. Et nota de misericordia memorata, quod triplex misericordia legitur in Scriptura : videlicet misericordia magnificata, misericordia confirmata, misericordia facienda. Misericordiam magnificatam arbitror, qua Dominus pro servis constituitur mortis debitor ; misericordiam confirmatam confiteor, qua Judex pro reis mortis constituitur persolutor ; misericordiam faciendam protestor, qua Agnus immolatus constitutus est immolantium absolutor. De prima misericordia dicit Psalmographus [1] : « Quoniam magnificata est usque ad cœlos misericordia tua, et veritas tua usque ad nubes : » ecce misericordia magnificata. Si forte dubitas, quæ misericordia ? quæ veritas ? quæ magnificationis varietas ? misericordia quidem affuit, quia debitum mortis admisit, non propter maleficium quod præmisit. Veritas autem non defuit, quia debitum ipsum admisit propter beneficium, quod promisit. Nam qui nullum præmiserat maleficium per actiones indebitas, incarnationis beneficium promiserat per prophetas : quocirca misericordia dicitur magnificata usque ad cœlos, id est, cœlestes angelos, quia mundus fuit a malo, sicut angeli Dei in cœlo. Tales cœli enarraverunt gloriam Dei, dicendo [2] : « Gloria in excelsis (alias in altissimis) Deo. » Veritas vero dicitur magnificata usque ad nubes, id est, propheticas promissiones. Per tales nubes nobis insonuit magnifica Dei virtus. Unde psallimus [3] : « Magnificentia ejus et virtus ejus in nubibus. » De secunda misericordia psallit Propheta [4] : « Quoniam confirmata est super nos misericordia ejus, et veritas Domini manet in æternum : » ecce misericordia confirmata. Si quæris, quando misericordia confirmata ? quæ misericordia ? quæ veritas memorata ? tunc fuit hæc misericordia confirmata, quando veritas incarnata fuit in cruce firmata. Veritas ibi fuit, quia solvit quod solvere debuit. Sed misericordia non defuit, quia misericordia mira fuit, quod se non sui debiti solutorem constituit. Nec dubium quin illa veritas maneat in æternum, quia supplet supplicium permanens in æternum. De tertia misericordia scribit Evangelista [5] : « Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, » etc. : ecce misericordia facienda. Quando facienda ? quando quidem agnus immolatus pro nobis nos absolvet a servitute corruptionis.

Misericordia triplex in Scriptura.

Articulus secundus.

Prima misericordia veneratur, cum venerabiliter adjicitur : *Domine* : ecce Dominus pro servis debitor constitutus, et ideo venerandus, et venerabiliter nominandus. Et nota, quod

[1] *Psal.* LVI, 11. — [2] *Luc.*, II, 14. — [3] *Psal.* LXVII, 35. — [4] *Psal.* CXVI, 2. — [5] *Luc.*, I, 72.

Dominus propter tria specialiter venerandus.

venerandus est specialiter propter tria : quia se parvipendit ; nos magnipendit : nostrum debitum apprehendit. Propter primum dictus est miserator ; propter secundum , ponderator ; propter tertium, liberator. De primo dicitur a Psalmographo [1] : « Memoriam fecit mirabilium suorum misericors et miserator Dominus, » etc. Vere mirabile et mirabiliter memorabile, quod Dominus pro servis debitor constitutus, nobis misericorditer condescendit, et se mirabiliter parvipendit : ecce Dominus miserator. De secundo [2] : « Spirituum ponderator est Dominus. » Mirabiliter spiritus ponderavit, cum spiritus servi spiritui (a) præponderavit ; quia proprium spiritum parvipendens, servi spiritum magnipendit : ecce Dominus ponderator. De tertio scribitur [3] : « Dominus firmamentum meum, et refugium meum, et liberator meus ; » quia profecto Dominus dicitur firmamentum vitæ, meritum immittendo ; refugium, demeritum dimittendo ; sed liberator, mortis debitum admittendo : ecce Dominus liberator.

Articulus tertius.

Secunda misericordia ponderatur, cum subjicitur : *Secundum judicium tuum.* Hoc est judicium illius judicis, qui se constituit persolutorem pro reis. Quæris, quo modo ? in se ipso judicium faciendo, et judicium patiendo. Judex quippe fuit Deus ; homo quoque fuit reus. Christus itaque, cum esset homo et Deus, fuit utique judex et reus. Judex vero solvit pro reo, cum Deus in eo satisfecit pro eo ; quia vere Deus in homine satisfecit pro homine. Unde [4] : « Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, » teste Apostolo. Sed notandum circa dictum judicium, quod potest comparari ad divinum meritum, vel humanum demeritum, vel persolutum debitum. Primo modo non fuit æquum, quia meritum non exigebat ; secundo modo fuit bonum, quia demeritum indigebat ; tertio modo fuit æquum, quia redditum debito congrue respondebat. De primo , ubi dicit Scriptura sub Redemptoris figura [5] : « Intelligite , quia Deus non æquo judicio afflixerit me : » ecce judicium non æquum , quia non secundum exigentiam Dominici meriti. De secundo [6] : « O mors , quam bonum est judicium tuum homini indigenti ! » ecce judicium bonum , quia secundum indigentiam humani demeriti. De tertio [7] : « Æquum judicium sit inter vos : » ecce judicium æquum , quod impletum est a Domino, reddendo infinitum pro infinito. Sicut enim homo fuit mortis infinitæ debitor, sic Christus fuit mortis infinitæ redditor. Sed mors potest dici dupliciter infinita : scilicet infinitate temporis, vel infinitate virtutis. In morte quidem hominis esse non potuit infinitas virtutis : unde debuit esse infinitas temporis : nam alias non esset ibi infinitas. Sed in morte Salvatoris fuit infinitas virtutis : quare non oportuit, quod esset ibi infinitas temporis; sin alias, ibi non esset æquitas. Sane fuit in Salvatore virtus infinita, tam infinitate naturæ, quam infinitate gratiæ : nam infinitas naturæ fuit in divinitate, et infinitas gratiæ in humanitate : ideoque tantum potuit solvere virtus infinita tempore finito, quantum virtus finita tempore infinito. Propterea Psalmographus misericordiam Salvatoris viriliter ponderavit, quia virtutem judicis persolventis pro reis fideliter consideravit.

Mors dupliciter infinita.

In Christo infinita virtus, et gratia infinita.

Articulus quartus.

Tertia misericordia postulatur, cum superadditur : *Vivifica me.* Nam proculdubio dicta vivificatio est mortis absolutio, et vitæ restitutio, quam postulat creatura prolixitate miseriæ fatigata. Sed nota, quod est vivificatio seu vitæ restitutio tripartita : alia vivificatio viatorum ; alia vivificatio damnatorum ; alia vivificatio beatorum. Prima vivificatio est restitutio vitæ periculosæ; secunda vivificatio est restitutio vitæ perniciosæ; tertia vivificatio est restitutio vitæ deliciosæ. De primo [8] : « Apparuit mulier, cujus vivificaverat filium, » scilicet Elisæus : ecce vivificatio viatorum. De secundo, ubi dicit Dominus de quibusdam adulatoribus [9] : « Violabant me ad populum meum, propter pugillum hordei et fragmen panis ; ut interficerent animas, quæ non moriuntur, et vivificarent animas, quæ non vivunt, mentientes : » quod potest accipi de damnatis : nam nonnulli vivificant, id est vivificati prædicant ad vitam gloriæ animas, quæ non vivunt vita gratiæ, et ideo non vivificantur usque ad vitam gloriæ (b). De tertio [10] : « Qui quæsierit animam suam salvam facere, perdet illam ; et qui perdiderit illam, vivificabit eam : » ecce vivificatio beatorum.

Vivificatio triplex.

[1] *Psal.* CX, 4. — [2] *Prov.*, XVI, 2. — [3] *Psal.* XVII, 2. — [4] II *Cor.*, V, 19. — [5] *Job*, XIX, 6. — [6] *Eccli.*, XLI, 3. — [7] *Levit.*, XXIV, 22. — [8] IV *Reg.*, VIII, 5. — [9] *Ezech.*, XIII, 18. — [10] *Luc.*, XVII, 33.

(a) *Suppl.* Domini. — (b) *Cæt. edit.* miseriæ.

Epilogus.

Orans ergo Propheta, occasione sumpta a miseria prolongata, ait : *Misericordiæ tuæ multæ,* quantum ad numerationis subtilitatem; *Domine,* quantum ad venerationis humilitatem; *Secundum judicium tuum,* quantum ad ponderationis virilitatem; *Vivifica me,* quantum ad postulationis utilitatem.

VERSICULUS XIII.

157. *Multi qui persequuntur me,* etc. In præcedenti quaternario præcessit oratio specialis, quæ duntaxat orantis utilitatem intendit; in isto sequenti quaternario sequitur oratio generalis, quæ latiore charitate procedit, quoniam ad inimicorum commoda se extendit. Orat enim pro inimicis Psalmographus, ne crucientur æternaliter, ne saucientur mortaliter; sed vivificentur moraliter, et salvificentur finaliter, sicut bis binis versibus enucleat evidenter. Primus enim versus pro inimicis orare videtur, ne illis mala pro malis retribuantur, dicendo : *Multi,* etc., quasi dicat : Multos maleficos et maledicos habui; sed a testimoniis tuis, quæ retinui, non declinavi, rogans malis mala retribui. Vide geminam adversitatem superatam per geminam charitatem; videlicet adversitatem maledicendi, et malefaciendi, per charitatem Dei, et proximi.

Articulus primus.

Primum significavit, cum ait : *Multi qui persequuntur me,* scilicet dentium sagittis, et linguarum gladiis, sicut maledici, de quibus psallimus [1] : « Filii hominum, dentes eorum arma, et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus. » Notandum igitur, quod diversi diversimode persequuntur : quidam calumniis; quidam contumeliis; quidam minis : sicut callidi, invidi, et superbi. De primo [2] : « Quare nunc dicitis : Persequamur eum, et radicem verbi inveniamus adversus eum? » Ecce calumniosa persecutio callidorum. De secundo [3] : « Audivi contumelias multorum, et terrorem in circuitu : persequimini, et persequamur : » ecce contumeliosa persecutio invidorum. De tertio [4] : « Syrus persequebatur patrem meum, qui descendit in Ægyptum : » sic persequuntur superbi virum venerabilem, qui et descendere dignoscitur in mœrorem. Nam Ægyptus interpretatur *mœror;* Ægyptus.
Syrus *sublimis,* per quem superbus intelligitur Syrus.
persecutor : ecce comminativa persecutio superborum.

Articulus secundus.

Secundum consignavit, cum subdidit : *Et tribulant me,* scilicet temporali, vel corporali tribulatione; sicut bonorum temporalium ablatione, vel malorum corporalium illatione. Hic potest notari, quod contingit tripliciter tribulari : scilicet temporaliter, corporaliter, et moraliter; quantum ad bona fortunæ, naturæ, gratiæ. Tribulatio triplex. De primo scribitur a Psalmographo [5] : « Tribulaverunt eos inimici eorum, et humiliati sunt sub manibus eorum : » ecce tribulatio humiliationis, sive subjectionis, pertinens ad fortunam. De secundo [6] : « Tribulabo homines, et ambulabunt ut cæci, quia Domino peccaverunt; et effundetur sanguis eorum, sicut humus, et corpora eorum, sicut stercora : » ecce tribulatio mortis, atrinens ad naturam. De tertio rursus [7] : « Perdes omnes, qui tribulant animam meam : » ecce tribulatio mortis, spectans ad gratiam.

Articulus tertius.

Tertium assignavit, cum addidit : *A testimoniis tuis.* Hæc sunt testimonia vindictæ dissuasoria, sicut illud [8] : « Qui vindicari vult, a Domino inveniet vindictam. Et illud [9] : « Mihi vindictam, et ego retribuam, dicit Dominus. » Talia testimonia debet retinere memoria. Et nota, quod ad sacra testimonia retinenda nos debent movere tria, scilicet natura, scriptura, memoriæ ligatura : quia natura dat aptitudinem; scriptura certitudinem, et ligatura promptitudinem. De primo [10] : « Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati : » ecce motus ad testimonia per naturam. De secundo [11] : « Scrutamini Scripturas; « et infra » : « Illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me; » ecce motus ad testimonia per scripturam. De tertio [12] : « Liga testimonium, signa legem in discipulis meis : » ecce motus ad testimonia per memoriæ ligaturam.

Articulus quartus.

Quartum designavit, cum dixit : *Non declinavi.* Quo modo? non (*a*) reddendo malum pro malo,

[1] *Psal.* LVI, 5. — [2] *Job.* XIX, 28. — [3] *Jerem.*, XX, 10. — [4] *Deut.*, XXVI, 5. — [5] *Psal.* CV, 42. — [6] *Sophon.*, I, 17. — [7] *Psal.* CXLII, 12. — [8] *Eccli.*, XXI, 1. — [9] *Rom.*, XII, 19. — [10] *Joan.*, XVIII, 37. — [11] *Joan.*, V, 36. — — [12] *Isa.*, VIII, 16.

(*a*) *Cat. edit. deest* non.

sive mala malis imprecando; sed e contrario pro transgressoribus rogando, ut non perirent, tam exemplo dominico, quam præcepto. Et nota, quod est malorum declinatio tripartita : prima, a voluntate divina ad propriam voluntatem; secunda, a voluntate propria ad iniquitatem; tertia, ab iniquitate ad infelicitatem : quarum prima pertinet ad aversionem; secunda, ad conversionem; tertia, ad animadversionem. De primo [1] : « Omnes nos quasi oves erravimus; unusquisque in viam suam declinavit. » Quid est declinare in viam suam, nisi declinare in voluntatem propriam? Per hanc viam animæ gradiuntur, cum a bono incommutabili avertuntur : ecce declinatio aversionis. De secundo [2] : « Ne declines ad iniquitatem; hanc enim cœpisti sequi post miseriam; » quasi diceret : Ne declines ad iniquitatem conversionis : hanc enim cœpisti sequi post miseriam aversionis : ecce declinatio conversionis. De tertio [3] : « Declinavit populus ingredi civitatem, quo modo declinare solet populus versus, et fugiens de prælio. » Per hanc civitatem intelligimus felicitatem, quam declinat ingredi populus versus ad iniquitatem, fugiens de prælio per aversionem a Deo. Quid est autem declinare ingredi felicitatem, quam declinare ad infelicitatem? Ecce declinatio animadversionis.

Malorum declinatio triplex.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam bonus athleta, orans pro inimicis, et insinuans victoriam geminæ adversitatis per virtutem geminæ charitatis : *Multi qui persequuntur me*, quantum ad adversitatem maledicendi; *et tribulant me*, quantum ad adversitatem malefaciendi; *a testimoniis tuis*, quæ libenter retinui, quantum ad charitatem Dei; *non declinavi*, rogans malis mala retribui, quantum ad charitatem proximi.

VERSICULUS XIV.

158. *Vidi prævaricantes*, etc. Superius oravit Propheta pro persequentibus, ne crucientur æternaliter; rursus orat pro eisdem persecutoribus, ne saucientur mortaliter. Speculabatur, ut autumo, speculator eximius, in alta sapientiæ specula constitutus, quod tribulantes visibiliter, tribulantur invisibiliter; et plerumque, lædentes leviter, læduntur graviter. Nam plerique vulnerant venialiter, et vulnerantur mortaliter(a). Unde nimirum persecutores inermes non inermis ipse perspiciens, et amplius alienum, quam proprium periculum pertimescens, ingemiscebat interveniens, et interveniebat inquiens : *Vidi*, etc., quasi dicat : Vidi prævaricantes tribulatos, et tribulantes; et oculi mei liquescebant, quoniam illi arma spiritualia non habebant : ecce vides bonorum considerationem circa malorum exasperationem, et istorum miserationem circa illorum vulnerationem. Consideratio pertinet ad aspectum; exasperatio, ad objectum; miseratio, ad affectum; vulneratio, ad imminentem effectum.

Articulus primus.

Bonorum consideratio declaratur, cum dicitur : *Vidi*, scilicet visu interiori, non exteriori; visu laudabili, non vituperabili : talis visus est pietatis intuitus. Hic potes notare, quod tria mala debemus pia consideratione videre; videlicet mala interiora, mala exteriora, mala inferiora : hoc est, interiora vitia, ad contemnendum; exteriora præjudicia, ad miserendum; inferiora supplicia, ad præcavendum. De primo [4] : « Vidi servos in equis, et principes ambulantes quasi servos super terram. » Servos equitare, et principes peditare, est affectus sensitivos præesse, et intellectivos subesse : ecce visio malorum interiorum serviens contritioni. De secundo [5] : « Vidi calumnias, quæ sub sole geruntur, et lacrymas innocentum, et consolatorem neminem, nec posse resistere eorum violentiæ cunctorum auxilio destitutos : » ecce visio malorum exteriorum serviens miserationi. De tertio [6] : « Vidi impios sepultos, qui etiam cum adhuc viverent, in loco sancto erant, et laudabantur in civitate, quasi justorum operum. » Tales sunt simulatores in sanctis monasteriis vel officiis existentes, coram hominibus laudabiles, sed coram Deo vituperabiles, qui simulationis merito sepulti sunt in inferno : ecce visio malorum inferiorum serviens cautioni.

Tria mala pie videnda.

Articulus secundus.

Malorum exasperatio demonstratur, cum sequitur : *Prævaricantes.* Quos supra nuncupaverat persequentes et tribulantes, hic nuncupat prævaricantes, ut ostendat illos esse tribulatos et tribulantes : nisi fuissent interius tribulati

[1] *Isa.*, LIII, 6. — [2] *Job*, XXXVI, 21. — [3] II *Reg.*, XIX, 3. — [4] *Eccle.*, X, 7. — [5] *Eccle.*, IV, 1. — [6] *Eccle.*, VIII, 10.— (a) *Edit. Ven.* moraliter.

per malos affectus, non essent exterius tribulantes per malos effectus; nisi fuissent prævaricantes animo, non essent præjudicantes proximo. Et notandum circa veritatem prævaricantium, quod sunt nonnulli prævaricantes ex (a) sola cupiditate; nonnulli, ex cupiditate simul et voluptate; nonnulli, ex cupiditate ac voluptate pariter, et vanitate. Primi sunt, qui semper pecuniam concupiscunt, quia semper penuriam pertimescunt; secundi sunt, qui sectantur avaritiam, ut prosequantur carnis concupiscentiam; tertii sunt, qui non solum divitiis et deliciis serviunt, sed super his impudenter et inaniter se extollunt. De primo [1] : « Anima si prævaricans cæremonias per errorem in iis, quæ Domino sunt sanctificata, peccaverit, » etc. : ecce prævaricans ex sola cupiditate. Unde post pauca subditur [2] : « Ipsum, quod intulit damni, restituet. » De secundo [3] : « Fili hominis, terra cum peccaverit mihi, ut prævaricetur prævaricans, extendam manum meam super eam, et conteram virgam panis ejus, et immittam in eam famem, et interficiam de ea hominem et jumentum. » Hoc videtur respicere prævaricantes tam ex cupiditate, quam ex voluptate; quia vindicta sumitur tam de possessione, quam de possessore. De tertio [4] : « Væ mihi, prævaricantes prævaricati sunt, et prævaricatione transgressorum prævaricati sunt. » Hic tanguntur prævaricantes ex cupiditate, voluptate, ac vanitate per ordinem, sicut exponitur per litteram immediate sequentem [5] : « Formido, et fovea, et laqueus super te, qui habitator es terræ. » Formido pertinet ad cupiditatem; fovea, ad voluptatem; laqueus, ad vanitatem.

Articulus tertius.

Bonorum miseratio, et salutaris æmulatio designatur, cum scribitur : *Et tabescebam*. Ecce qualiter condolebat, qualiter interveniebat; quoniam tabescebat, quoniam oculis liquescebat. Et nota, quod tabescere legitur, qui corripitur, qui conteritur, qui compatitur. Primo modo tabescit cor frigidum; secundo modo, cor tepidum; tertio modo, cor calidum. De primo scribitur [6] : « Propter iniquitatem corripuisti hominem; et tabescere fecisti, sicut araneam, animam ejus : » ecce tabescere procedens ex correptione. De secundo [7] : « Tabescent in iniquitatibus suis in terra inimicorum suorum, et propter peccata patrum suorum et sua affligentur, donec confiteantur sua peccata : » ecce tabescere proveniens ex contritionis afflictione. De tertio [8] : « Recordare paupertatis et transgressionis meæ, absinthii et fellis. Memoria memor ero, et tabescet in me anima mea : » ecce tabescere progrediens ex compassione.

Articulus quartus.

Quartum denotatur, cum psallitur : *Quia eloquia tua non custodierunt*. Nam revera eloquia dominica sunt arma bellica; non carnalia, sed spiritualia. Quæris quare? triplici ratione : quia fulgentia; quia ferventia; quia inflammantia. Fulgent quidem per veritatem; fervent per charitatem; inflammant ad pietatem. De primo [9] : « Eloquium Domini igne examinatum, scutum est omnium sperantium in se : » ecce eloquium fulgidum. De secundo canitur in Psalmo [10] : « Ignitum eloquium tuum vehementer : » ecce eloquium fervidum. De tertio scribitur a Psalmographo [11] : « Eloquium Domini inflammavit eum : » ecce eloquium inflammativum.

Epilogus.

Dicit ergo Propheta, pro inimicis inermibus ingemiscens, et de ipsorum vulneribus pertimescens : *Vidi*, quantum ad considerationis aspectum; *prævaricantes*, quantum ad exasperationis objectum; *et tabescebam*, quantum ad miserationis affectum; *quia eloquia tua non custodierunt*, quantum ad imminentem vulnerationis effectum.

VERSICULUS XV.

159. *Vide quoniam mandata tua dilexi, Domine*, etc. In præmissis oratum est pro inimicis, ne gehennaliter crucientur, ne mortaliter saucientur; quia vero plerumque peccare, et se peccando necare videntur, hic oratur pro ipsis, ut moraliter vivificentur. Hanc orationem format Propheta ex vehementi cordis amaritudine, sub hac forma : *Vide quoniam*, etc., quasi dicat : Vide, Domine, me morientem cum morientibus, propter tuorum observantiam mandatorum; redde me viventem cum viventibus, per suorum indulgentiam peccatorum. Hic luce clarius quatuor considerare possumus : scilicet

[1] *Levit.*, V, 15. — [2] Ibid., 16. — [3] *Ezech.*, XIV, 13. — [4] *Isa.*, XXIV, 16. — [5] Ibid., 17. — [6] *Psal.* XXXVIII, 12. — [7] *Levit.*, XXVI, 39. — [8] *Thren.*, III, 19, 20. — [9] II *Reg.*, XXII, 31. — [10] *Psal.* hoc, 140. — [11] *Psal.* CIV, 19. — (a) *Edit. Ven.* ea.

animi mortificationem propter maximi (a) prævaricationem, et ipsius vivificationem per illius justificationem; hoc est, compassionem (b) moralis, et congratulationem vitæ spiritualis.

Articulus primus.

Primum insinuavit Propheta, cum dixit : *Vide, Domine*, qui intueris cor, qualiter inimicis meis compatior, qualiter morientibus commorior : quia [1] « fortis est, ut mors, dilectio; dura, sicut infernus, æmulatio. » Et nota, quod tria videt Dominus libenter in anima; videlicet humilitatem, charitatem, et pietatem : et specialiter humilitatem orantis; charitatem zelantis; pietatem alienam tribulationem portantis. De primo scribitur [2] : « Vide humilitatem meam et laborem meum : » ecce visio humilitatis orantis, et orando laborantis. De secundo [3] : « Vide zelum meum pro Domino : » ecce visio charitatis zelantis, et vitia persequentis. De tertio [4]: « Vide, Domine, quoniam tribulor : » ecce visio pietatis alienam tribulationem portantis.

Articulus secundus.

Secundum indicavit, cum adjunxit : *Quoniam mandata tua dilexi* : quibus mandatis inimicos diligere, odientibus benefacere, pro prosequentibus et calumniantibus orare mandasti. Et nota circa mandatorum dilectionem, quod probatur per triplicem rationem : scilicet per studiosam moralium considerationem; per religiosam temporalium aspernationem; per fructuosam laborum corporalium exercitationem : quarum prima spectat ad intellectum; secunda, ad affectum; tertia ad effectum. De prima [5] : « Meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi : » hic probatur mandatorum dilectio per meditationem. De secunda [6] : « Dilexi mandata tua super aurum et topazion : » hic probatur mandatorum dilectio per aspernationem. De tertia [7] : « Levavi manus meas ad mandata tua, quæ dilexi : » hic probatur mandatorum dilectio per exercitationem.

Articulus tertius.

Tertium intimavit, cum apposuit : *Vivifica me*, quasi dicat : Mortificatum per inimicorum compassionem, vivifica per illorum congratulationem, ut sicut compatior ipsorum prævaricationi, sic congratuler eorum justificationi. Hic potest notari, quod contingit tripliciter vivificari : per suscitationem, per conversionem, per consolationem : prima vivificatio est a morte ad vitam; secunda, a culpa ad gratiam; tertia, a tristitia ad lætitiam. De primo [8] : « Sicut Pater suscitat mortuos, et vivificat, » etc. : ecce vivificationem per suscitationem. De secundo dicit Psalmista [9] : « Deus, tu conversus, » vel secundum aliam litteram, « convertens vivificabis nos : » ecce vivificationem per conversionem. De tertio psallit Propheta [10] : « Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me : » ecce vivificationem per consolationem.

Articulus quartus.

Quartum innuit, cum interposuit : *In misericordia tua*; scilicet a te requisita, sed per me expetita, et meis persecutoribus impartita. Misericordia igitur, quæ per Prophetam expetitur, pro miseria petitur, non pro miseria quam Propheta patitur, sed pro miseria cui Propheta compatitur. Et nota, quod est misericordia tripartita : scilicet misericordia immissionis, misericordia remissionis, et misericordia promissionis. Misericordia prima est compatientis, sicut amici; misericordia secunda est patientis, velut phrenetici; misericordia tertia est benefacientis, ut medici. De prima misericordia [11] : « Gratia Dei et misericordia in sanctos ejus : » ecce misericordia immissionis. De secunda [12] : « Qui abscondit scelera sua, non dirigetur; qui autem confessus fuerit, et reliquerit ea, misericordiam consequetur : » ecce misericordia remissionis. De tertia [13] : « Insustentabilis ira super peccatores comminationis tuæ; immensa vero et investigabilis misericordia promissionis tuæ : » ecce misericordia promissionis.

Epilogus.

Ex his potest clarescere vox Prophetæ orantis ex maxima compassione pro persequentium justificatione. Ait namque : *Vide, Domine*, videlicet animi mei mortificationem, ubi affectus compassionis; *Quoniam mandata tua dilexi*, quæ mandasti circa proximi præjudicationem et prævaricationem, ubi mors moralis; *Vivifica me*, per animi mei lætificationem, ubi affectus congratulationis; *In misericordia tua*, quantum

[1] *Cant.*, VIII, 6. — [2] *Psal.* XXIV, 18. — [3] IV *Reg.*, X, 16. — [4] *Thren.*, I, 20. — [5] *Psal.* hoc, 47. — [6] Ibid., 127. — [7] Ibid., 48. — [8] *Joan.*, V, 21. — [9] *Psal.* LXXIX, 19. — [10] *Psal.* CXXXVII, 7. — [11] *Sap.*, IV, 15. — [12] *Prov.*, XXVIII, 13. — [13] *Orat. Manass.*, inter apocrypha. — (a) *Leg.* proximi. — (b) *Suppl.* mortis.

ad ipsius proximi justificationem, ubi vita spiritualis.

VERSICULUS XVI.

160. *Principium verborum tuorum*, etc. Orato per versum prævium pro spirituali vivificatione persequentium, postremo per versum oratur propositum pro generali salvificatione omnium. Porro præsens oratio bene videtur oris ratio, et congrua partium ordinatio, quia nihil magis congruit personis perfectissimis, quam consonantia in dictis et factis, quatenus consonent dicta dictis, et facta factis; prima novissimis, et novissima primis. Legimus autem circa dicta et facta dominica, quædam prima, quædam novissima. Prima sunt, quæ dixit et fecit circa hominem, dicens et faciens nostram originem, cum ait [1] : « Faciamus hominem, » etc. Novissima sunt, quæ dicet et faciet circa eumdem, dicens et faciens nostrum finem, cum dicet iis, qui a dextris ejus erunt [2] : « Venite, benedicti, » etc. Ecce verbum initiale, et verbum judiciale. Per verbum initiale communicavit Deus, quibus voluit, entitatem, et per consequens veritatem; quoniam entitas et veritas judicantur ad paria, quantum ad participantia. Per verbum judiciale communicabit, quibus voluerit, æternitatem. Orat ergo Propheta oratione congrua, et ratione consona, ut qui per verbum initiale communicavit entitatem, per verbum judiciale communicet æternitatem, psallendo : *Principium*, etc., quasi manifeste dicendo : Verbum initiale fuit nobis causa introductoria in veritatem; verbum judiciale fiat causa introductoria in æternitatem. Si quæris partes orationis quot sunt, plane quatuor colligi possunt; scilicet primum dictum, primum factum, novissimum dictum, novissimum factum. Est autem primum dictum initiale verbum; primum factum, entitatis participium; novissimum dictum, judiciale verbum; novissimum factum, æternitatis principium.

Orationis partes.

Articulus primus.

Primum dictum aperuit, cum ait : *Principium verborum tuorum*; principium quippe tale est verbum initiale. Unde notandum, quod possumus distinguere Dei verbum in primum, in medium, et in ultimum; scilicet in verbum originationis, ordinationis et determinationis.

Verbum Dei.

De primo [3] : « Fide intelligimus aptata sæcula verbo Dei : » ecce verbum originationis. De secundo [4] : « De Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem : » ecce verbum ordinationis. De tertio [5] : « Mundum illuminans in excelsis Dominus, in verbis sancti stabunt ad judicium : » ecce verbum determinationis.

Articulus secundus.

Primum factum adaperuit, cum adjecit : *Veritas*. Quod autem verbum initiale veritas dicitur, causaliter dici dignoscitur, id est, causa veritatis. Est enim prædicatio causalis : quocirca fuit causa veritatis, quia causa fuit entitatis; creans entitatem, creavit veritatem. Nam quid est veritas, nisi menti conformis entitas? Sed nota, quod legitur in Scriptura veritas tripartita; scilicet veritas increata, concreata, et creata : quarum prima supernaturalis, secunda naturalis, sed tertia moralis. De prima scribitur [6] : « Christus est veritas : » hæc est veritas increata. De secunda canitur [7] : « Veritas tua in circuitu tuo : » hæc est veritas creaturæ, scilicet angelicæ naturæ. De tertia legitur de primo angelo [8] : « In veritate non stetit, quia veritas non est in eo : » hæc est veritas concreata, quia veritatem naturalem non perdidit, sed moralem, cum a veritate vitæ cecidit in vanitatem.

Veritas quid et quotuplex.

Articulus tertius.

Novissimum dictum apposuit, cum adjunxit : *Omnia judicia justitiæ tuæ* : verbum namque judiciale comprehendit omnia judicia justitiæ suæ. Sed notandum, quod judicia præfata, de quibus psallit Propheta, non sunt amara, non molesta, non aggravantia; sed dulcia, jucunda, adjuvantia, tanquam æternam felicitatem adjudicantia, sicut patet per ejus testimonia. Primum testatur psallendo [9] : « Judicia Domini vera ; » et infra : « Et dulciora super mel, et favum : » ecce judicia dulcia. Secundum protestatur canendo [10] : « Quia judicia tua jucunda ; » ecce judicia jucunda. Tertium contestatur dicendo [11] : « Judicia tua adjuvabunt me : » ecce judicia adjuvantia.

Articulus quartus.

Novissimum factum adhibuit, cum annexuit : *In æternum*, id est, in æternitatem, seu æter-

[1] *Gen.*, I, 26. — [2] *Matth.*, XXV, 34. — [3] *Hebr.*, XI, 3. — [4] *Isa.*, II, 3. — [5] *Eccli.*, XLIII, 11. — [6] I *Joan.*, V, 6. — [7] *Psal.* LXXXVIII, 9. — [8] *Joan.*, VIII, 44. — [9] *Psal.* XVIII, 10, 11. — [10] *Psal.* hoc, 39. — [11] Ibid., 175.

Æterna felicitas quare optabilis. nam felicitatem : hæc est æternitas bona, quam omnibus optat Propheta. Et nota, quod hæc æternitas est optabilis maxime tribus de causis, scilicet propter æternitatem hæreditatis, tranquillitatis, et jucunditatis : quoniam illa felicitas est æterna hæreditas, ad summum bonum possidendum; æterna tranquillitas, ad videndum ; æterna jucunditas, ad fruendum. De primo dicitur per Psalmistam [1] : « Hæreditas eorum in æternum erit : » ecce æternitas hæreditatis. De secundo per Prophetam psallitur [2] : « Non commovebitur in æternum, qui habitat in Jerusalem, » et loquitur de Jerusalem illa, quæ sursum est mater nostra : ecce æternitas tranquillitatis. De tertio per Psalmographum scribitur [3] : « In æternum exultabunt, et habitabis in eis : » ecce æternitas jucunditatis.

Epilogus.

Patet igitur oratio prophetica, quam effundit pro salute publica, dicens : *Principium verborum tuorum*, quantum ad primum dictum, quod est initiale verbum ; *Veritas*, id est, causa veritatis, quantum ad primum factum, quod est veritatis vel entitatis participium ; *Omnia judicia justitiæ tuæ*, quantum ad novissimum dictum, quod est judiciale verbum ; *In æternum*, id est, in æternitatem, quantum ad novissimum factum, quod est æternitatis participium.

CAPITULUM UNDECIMUM ET ULTIMUM.

VERSICULUS PRIMUS.

Ferculorum ordo. 161. *Principes persecuti sunt me.* Undecimum adest capitulum de ferculo novissimo serviturum. Ordo namque capitulorum sequitur ordinem ferculorum. Capitulum sane penultimum pietatis admissionem apposuit ; hoc ultimum impietatis amissionem apponit. Cæterum præsens ferculum est cæteris prælibatis postpositum, quia posterius afficit appetitum. Sicut enim inter appetibilia, priora sunt gratiora; ita posteriora sunt graviora. Hoc ergo quanto gravius, tanto posterius. Alia priora gratiora, quia continent plus amoris; istud posterius et gravius, quia continet plus timoris. Unde quemadmodum cibus gravior, seu fructus durior apponitur novissimus in prandio corporali; in eumdem modum emissionis timor administratur ultimus in morali. Impietas ista, quam memorat in hac parte Psalmista, per divinum judicium in æternum emittenda supplicium, pertinet ad membra diaboli, persequentia membra Christi. Unde nimirum per primum octonarium proponitur persecutionis gladius ; per secundum opponitur orationis clypeus. Et quoniam illa generatio « gladios habet pro dentibus, » sicut legimus [4], propterea primus octonarius a Sin littera inchoatur, quæ *dentes* interpretatur; **Sin.** quia vero in persecutionis articulo summum remedium est oratio, idcirco secundus octonarius initiatur a Tau littera, quæ interpretatur *consummatio*. **Tau.** Primum autem octonarium subdistinguere possumus in hunc modum. Per primum quaternarium indicatur improbitas persequentium; per secundum, probitas perferentium. Improbitas illa potest perpendi, quoniam impietatis filii non parcunt innocentiæ personali, nec sapientiæ salutari, nec justitiæ legali, nec observationi regulari, sicut videtur quatuor primis versibus propalari. Primus versus ostendit luce clarius, quod principes mali, tanquam impietatis filii, non parcunt innocentiæ personali, dicente Propheta : *Principes*, etc., quasi dicat : Potentiam sævientem innocenter sustinui, et reverentiam servientem verbis tuis semper adhibui. In hoc spectaculo quatuor possunt spectari, videlicet gladius in manibus insanis, et virtus in affectibus sanis; quoniam in potentia gladius, in persecutione manus, in innocentia virtus, in formidine cordis affectus.

Articulus primus.

Ad primum pertinet, quod prima fronte prælucet : *Principes :* nam in principibus potentiam intelligimus. Quid enim principes, nisi potentes? Quid principatus, nisi potentatus? Et nota de malis principibus, quod sicut in Scripturis legimus, ipsi sunt conturbati, congregati, prævaricati ; quia mundanis concupiscentiis conturbantur, in corpus diaboli congregantur, et actibus diabolicis applicantur. De primo [5] : « Tunc conturbati sunt principes Edom : » interpretatur autem Edom rufus, vel **Edom.** sanguineus, vel terrenus; quibus vanitatem, voluptatem, et cupiditatem intelligimus : ecce principes mundanis concupiscentiis conturbatos. De secundo [6] : « Tunc congregati sunt prin-

[1] *Psal.* XXXVI, 18. — [2] *Psal.* CXXIV, 1. — [3] *Psal.* V, 12. — [4] *Prov.*, XXX, 14. — [5] *Exod.*, XV, 15. — [6] *Matth.*, XXVI, 3.

cipes sacerdotum, et seniores populi in atrium Caiphas. principis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas. » Per Caipham, qui *vomens ore* interpretatur, diabolus figuratur, qui ab initio vanitatem hausit, et veritatem evomuit, quia *veritas non est in eo*, ut scribitur [1]. Hujus atrium est ecclesia malignantium, quæ est corpus illius mysticum : ecce principes in corpus diabolicum congregatos. De tertio [2] : « Universi principes sacerdotum et populus prævaricati sunt : » ecce principes diabolicis actibus applicatos.

Articulus secundus.

Ad secundum attinet, quod subsequenter sublucet : *Persecuti sunt me*, velut insani sævientes in me. Si quæris, qualiter persecuti? Plane tripliciter : quia mentaliter, quia vocaliter, quia manualiter : scilicet inimicitiis mentalibus, calumniis vocalibus, et flagellis manualibus. De primo per Psalmistam dicitur [3] : « Confortati sunt, qui persecuti sunt me inimici mei injuste : » ecce persecutio inimicantium. De secundo per Prophetam psallitur [4] : « Omnia mandata tua veritas, iniqui persecuti sunt me : » ecce persecutio calumniantium. De tertio per eumdem scribitur [5] : « Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt, et super dolorem vulnerum meorum addiderunt : » ecce persecutio flagellantium.

Articulus tertius.

Ad tertium aspicit, quod consequenter adjicit : *Gratis*, quasi dicat : Non meis exigentibus meritis, sed suis impingentibus animis infrunitis : in quo clarescit innocentia patientis. Et nota, quod innocentes (*a*) nocentibus gratis gravari tripliciter invenimus : videlicet impugnando, captivando, illaqueando : per contumelias, per insidias, per pressuras. De primo scribitur a Psalmographo [6] : « Cum loquebar illis, impugnabant me gratis : » hic gratis impugnantur contumeliis. De secundo dicitur [7] : Venatione ceperunt me, quasi avem, inimici mei gratis : » hic gratis captivantur insidiis. De tertio canitur [8] : « Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui : » hic gratis illaqueantur angustiis et pressuris.

Articulus quartus.

Ad quartum spectat, quod restat : *A verbis tuis formidavit cor meum*. Quo modo? « Non reddendo malum pro malo, sed vincendo malum in bono, » sicut præcipitur a Domino ore apostolico [9]. Et nota, quod formidatur Dominus formidine tripartita : scilicet formidine servili, initiali, filiali (*b*) : prima respicit supplicium, non præmium; secunda supplicium, et præmium; tertia præmium, non supplicium. De primo [10] : « Dominum formidabunt adversarii ejus : » ecce formido servilis, qua formidatur immissio supplicii, non amissio præmii. De secundo scribitur [11] : « A voce tonitrui tui formidabunt : » ecce formido initialis montium, sive bonarum mentium, qua formidatur tam immissio supplicii, quam amissio præmii. De tertio [12] : « Formidabunt filii maris, et avolabunt, quasi aves, ex Ægypto : » ecce formido filialis, qua formidatur non immissio supplicii, sed amissio præmii.

Epilogus.

Ostensurus ergo Psalmographus potentiam sævientem super innocentiam reverenter Domino servientem, ait : *Principes*, ubi notatur potentiæ gladius; *Persecuti sunt me*, ubi sævientium manus; *Gratis*, id est, sine præcedentibus meritis, ubi innocentiæ virtus; *Et a verbis tuis formidavit cor meum*, ubi timorati cordis affectus.

VERSICULUS II.

162. *Lætabor ego super eloquia tua*, etc. Sicut impietatis filii non parcunt innocentiæ personali, ita nec sapientiæ salutari. Illud præcedens versus docuit; istud præsens. Propterea Psalmographus, tanquam molestatus et spoliatus exterius, sed confortatus interius, de talibus taliter est locutus : *Lætabor*, etc., quasi dicat lingua loquendo libera : Molestari et spoliari tolero, quia dulcorari et decorari per sapientiam tuam spero. Unde quatuor animadvertimus circa continentiam hujus versus, scilicet potentiam affectivam, et agnitivam, et sapientiam dulcorativam, et decorativam : quia lætitia spectat ad potentiam affectivam; eloquia, ad sapientiam dulcorativam; inventio, ad potentiam agnitivam; spolia, ad sapientiam decorativam.

[1] *Joan.*, VIII, 44. — [2] II *Paralip.*, XXXVI, 14. — [3] *Psal.* LXVIII, 5. — [4] *Psal.* hoc. 86. — [5] *Psal.* LXVIII, 27. — [6] *Psal.* CXIX, 7. — [7] *Thren.*, III, 52. — [8] *Psal.* XXXIV, 7. — [9] *Rom.*, XII, 17, 21. — [10] I *Reg.*, II, 10. — [11] *Psal.* CIII, 7. — [12] *Ose.*, XI, 10. — (*a*) *Suppl.* a. — (*b*) *Al.* finali.

Articulus primus.

Ad potentiam effectivam pertinere dignoscitur, quod dicitur : *Lætabor ego*, quasi dicat : Ego, qui lædor exterius, lætabor interius; qui molestor sensualiter, lætabor affectualiter. Hic potest notari, quod tripliciter contingit lætari : nam aliter lætatur benefaciens, aliter benepatiens, aliter benedicens. Primus lætatur sicut gratiæ distributor; secundus, sicut gratiæ consecutor; tertius, sicut gratiæ pro gratia retributor. De primo scribitur [1] : « Lætabor in eis, cum eis benefecero : » ecce lætitia Domini benefacientis. De secundo per Psalmistam dicitur [2] : « Exultabo et lætabor in misericordia tua, quoniam respexisti humilitatem meam, salvasti de necessitatibus animam meam : » ecce lætitia servi benepatientis. De tertio per Prophetam psallitur [3] : « Lætabor et exultabo in te; psallam nomini tuo, Altissime : » ecce lætitia servi Dominum benedicentis.

Lætari tripliciter contingit.

Articulus secundus.

Ad sapientiam dulcorativam attinere convincitur, quod adjicitur : *Super eloquia tua* : quoniam eloquia sapientiæ sunt sapida. Quo sapore, nisi dulcore? « Non enim habet amaritudinem conversatio illius, » sicut legimus [4]. Hæc igitur eloquia tua sunt dulcia et dulcorativa, tam interius, quam exterius; quia sapientia dulcorat sapientem, interius per saporem, exterius per odorem. Et nota, quod legimus eloquia dulcia faucibus, dulcia labiis, dulcia repertis auditoribus (*a*); quia sapientiæ eloquia sunt dulcia refricanti, dulcia explicanti, dulcia proximos ædificanti. De primo [5] : Quam dulcia faucibus meis eloquia tua ! » ecce eloquia dulcia faucibus refricantium. De secundo [6] : « Sicut vitta coccinea labia tua, et eloquium tuum dulce : » ecce eloquia dulcia labiis explicantium : unde comparantur vittæ coccineæ, quæ labiorum est ornamentum. De tertio [7] : « Qui sapiens est corde, appellabitur prudens; et qui dulcis eloquio, majora reperiet; » ac si dicatur aperte : Sapientia, quæ dulcorat interius per saporem, dulcorabit exterius per odorem, et reperiet in auditoribus (*b*) fructum majorem : ecce eloquia dulcia in repertis auditoribus (*a*).

Articulus tertius.

Ad potentiam agnitivam spectare intelligitur, quod immediate legitur : *Sicut qui invenit*; quasi dicat : Sic invenit intellectus interius, sicut sensus, qui invenit exterius : sic invenit iste intelligibilia, sicut ille invenit sensibilia. Et nota, quod inventio intellectiva versari debet potissimum circa tria, scilicet interiora, superiora, exteriora : in interioribus invenitur materia compunctionis; in superioribus materia consolationis; in exterioribus materia compassionis. De primo [8] : « Invenio legem volenti mihi facere bonum, quoniam malum mihi adjacet : » ecce inventio interiorum, serviens compunctioni. De secundo [9] : « Inveni quem diligit anima mea : » ecce inventio superiorum, serviens consolationi. De tertio [10] : « Inveni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum est, sagena cor ejus, vincula sunt manus illius : qui placet Deo, effugiet eam : qui autem peccator est, capietur ab illa : » ecce visio exteriorum serviens compassioni.

Articulus quartus.

Ad quartum convenire cognoscitur, quod consequenter conjungitur : *Spolia multa*. Sicut enim spolia corporalia sunt ornamenta decorantia corpora, ita spiritualia spolia sunt ornamenta decorantia corda. Talia quidem spolia sunt, quæ sancti Patres abstulerunt ab ethnicis, et contulerunt ea catholicis. Et nota, quod ista spolia, scilicet ornamenta spiritualia, sunt tollenda, colligenda, dividenda. Tolluntur autem per animæ vires apprehensivas; colliguntur per vires retentivas; dividuntur per vires enuntiativas. De primo [11] : « Tulerunt justi spolia impiorum, » scilicet catholici ethnicorum : hic tolluntur sapientialia spolia per vires apprehensivas. De secundo [12] : « Per dies triginta vix collecta sunt spolia Assyriorum a populo Israel : » hic colliguntur illa spolia per vires retentivas; ubi etiam per moram temporis denotatur difficultas retentionis, quia difficilius est retinere, quam apprehendere. De tertio [13] : « Debilibus, orphanis et viduis diviserunt spolia : » hic dividuntur ipsa spolia simplicibus, et miserabilibus per vires enuntiativas.

[1] *Jerem.*, XXXII, 41. — [2] *Psal.* XXX, 8. — [3] *Psal.* IX, 3. — [4] *Sap.*, VIII, 16. — [5] *Psal.* hoc, 103. — [6] *Cant.*, IV, 3. — [7] *Prov.*, XVI, 21. — [8] *Rom.*, VII, 21. — [9] *Cant.*, III, 4. — [10] *Eccle.*, VII, 27. — [11] *Sap.*, X, 19. — [12] *Judith*, XV, 13. — [13] II *Mach.*, VIII, 28.

(*a*) *Cæt. edit.* auribus. — (*b*) *Item* adjutoribus.

Epilogus.

Hoc est, quod dicitur per Prophetam, tanquam personam sensibiliter molestatam, sed intelligibiliter confortatam : *Lætabor ego*, quantum ad affectivam dulcorabilem; *Super eloquia tua*, quantum ad sapientiam dulcorantem; *Sicut qui invenit*, quantum ad agnitivam decorabilem; *Spolia multa*, quantum ad sapientiam decorantem.

VERSICULUS III.

163. *Iniquitatem odio habui*, etc. Vidistis potentiam sævientem, nec innocentiæ, nec sapientiæ deferentem; videatis eamdem nec divinæ decreta justitiæ reverentem. Nam Psalmographus, quasi de bonis operibus lapidatus, hic bona reserat, pro quibus mala tolerat, dicens : *Iniquitatem*, etc., tanquam eleganter eloquens : Iniquitatem non tantum odivi, sed etiam fastidivi; et legem divinam non solum audivi, sed etiam custodivi. Quatuor itaque possumus pensare circa verba Prophetæ, scilicet quid odivit, quid fastidivit, quid audivit, quid custodivit : odivit siquidem iniquitatis errorem; fastidivit iniquitatis furorem; audivit æquitatis clamorem; custodivit æquitatis amorem.

Articulus primus.

Iniquitatis errorem aperuit, cum asseruit : *Iniquitatem odio habui.* Quia profecto viator fuit, idcirco iniquitatis errorem odio habuit; quoniam erroris odium viatoris est proprium. Hic potes notare, qualiter debes iniquitatem odire : quia stultificat; quia mortificat; quia scandalizat. Stultificatio pertinet ad intellectum; mortificatio, ad affectum; scandalizatio, ad effectum. De primo [1] : « Iniquitates suæ capiunt impium; » et infra : « In multitudine stultitiæ suæ decipietur : » ecce iniquitas stultificans. De secundo [2] : « Quasi romphæa bis acuta omnis iniquitas; plagæ illius non est sanitas : » ecce iniquitas mortificans. De tertio [3] : « Homo de Israel, qui posuerit immunditias suas in corde suo, et scandalum iniquitatis suæ statuerit contra faciem suam, et venerit ad prophetam interrogans per eum me; ego Dominus respondebo ei in multitudine immunditiarum suarum : » ecce iniquitas scandalizans.

Erroris odium est viatoris proprium.

Articulus secundus.

Iniquitatis furorem innuit, cum inseruit : *Et abominatus sum.* Nimis abominabilis est furor irrationabilis, quoniam hominem ab homine avertit : ita non hominem convertit, cum ipsum a mansuetudine in immansuetudinem pervertit. Homo namque secundum Philosophum [4] est animal naturaliter mansuetum; unde procul dubio talis abominatio ex virtute procedit, non ex vitio. Et notandum, quod differt abominatio afflictorum, abominatio perfectorum, abominatio reproborum : prima est inhumana, secunda vesana, tertia vero sana. De primo [5] : « Abominati sunt me quondam consiliarii mei : » ecce inhumana abominatio afflictorum. De secundo [6] : « Odio habuerunt in porta corripientem, et loquentem perfecte abominati sunt : » ecce vesana abominatio perfectorum. De tertio scribitur [7] : « Iratus est furore Dominus in populum suum, et abominatus est hereditatem suam : » ecce sana abominatio reproborum.

Articulus tertius.

Æquitatis clamorem apposuit, cum adjunxit: *Et legem tuam*; quoniam ubi æquitas, ibi claritas; ubi clamor, ibi calor; quorum neutrum legi deest, quoniam lex ignea est, sicut legi potest [8]. Eapropter per legem, propter charitatis (*a*) calorem, convenienter intelligimus æquitatis clamorem. Et nota, quod lex divina non est maculosa, non fabulosa, non periculosa; quia non est lex voluptatis, nec vanitatis, nec cupiditatis. De primo scribitur [9] : « Lex Domini immaculata, convertens animas : » ecce lex non maculosa. De secundo [10] : « Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua : » ecce lex non fabulosa. De tertio [11] : « Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte periissem in humilitate mea : » ecce lex non periculosa.

Articulus quartus.

Æquitatis amorem admiscuit, cum annexuit : *Dilexi* : ecce amor. Cujus amor? Amor legis regalis, amor æquitatis legalis, amor legis procedens ex amore regis. Audi regem dicentem, et legem indicentem [12] : « Si diligitis me, mandata mea servate; » hoc est : Si amatis regem, servate legem. Hic potest notari, quod non

[1] *Prov.*, v, 22, 23. — [2] *Eccli.*, XXI, 4. — [3] *Ezech.*, XIV, 3, 4. — [4] Arist., *Politic.*, lib. I, c. II. — [5] *Job*, XIX, 19. — [6] *Amos*, V, 10. — [7] *Psal.* CV, 40. — [8] *Deut.*, XXXIII, 2.— [9] *Psal.* XVIII, 8.— [10] *Psal.* hoc, 85. — [11] Ibid., 92. — [12] *Joan.*, XIV, 15.— (*a*) *Al.* claritatis.

diligunt parvuli, non æmuli, non subdoli : quia parvuli diligunt infantiam; æmuli, malitiam; subdoli, calumniam. De primo[1] : « Usquequo, parvuli, diligitis infantiam; et stulti ea, quæ sibi sunt noxia, cupient? » ecce dilectio infantiæ. De secundo scribitur a Psalmographo[2] : « Dilexisti malitiam super benignitatem : » ecce dilectio malitiæ. De tertio[3] : « Chanaam, in manu ejus statera dolosa, calumniam dilexit : » ecce dilectio calumniæ. Per Chanaam, qui *negotiator* interpretatur, negotiator subdolus denotatur.

Chanaam.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, reserans bona pro quibus tolerat mala : *Iniquitatem odio habui*, quantum ad iniquitatis errorem odiendum; *Et abominatus sum*, quantum ad iniquitatis furorem fastidiendum; *Legem autem tuam*, quantum ad æquitatis clamorem audiendum; *Dilexi*, quantum ad æquitatis amorem custodiendum.

VERSICULUS IV.

164. *Septies in die laudem dixi tibi*, etc. Gladius persecutionis non solum in sæcularibus, sed ad furoris cumulum in regularibus debacchatur personis. Illæ vero frequentant memoriam dominicæ passionis, tanquam consolatoriam tyrannicæ tribulationis. Talium typum Propheta gerebat, cum talia proferebat : *Septies*, etc.; ac si diceret patenter : Septem horis diurnis oravi, quia passiva judicia incarnatæ justitiæ memoravi. Hic luce clarius videre possumus, et officia diei, et judicia Filii Dei, loquendo de die artificiali, de officio diurnali, de judicio præjudiciali, et de justitia superessentiali, induta carne mortali.

Articulus primus.

Primum declaravit Psalmista, cum ait : *Septies in die*, id est, per septem horas diei artificialis mancipatas horis officii diurnalis. Sunt enim septem orationes canonicæ, sicut septem petitiones orationis dominicæ. Hæc est septiformis servitus, qua septies in die servimus, quia vitiis expiari, virtutibus illustrari, charismatibus consummari sitimus. Unde notandum circa septenarii sacramentum, quod numerus talis typum gerit universitatis moralis : videlicet universitatis vitiorum, virtutum, donorum. Vitia nos mortificant, virtutes nos vivificant; dona vero nos adversus hostes fortificant. De primo[4] : « Si septies in die peccaverit in te : » hic per septenarium horarum diurnalium denotatur universitas vitiorum mortificantium. De secundo sequitur[5] : « Si septies conversus fuerit ad te, » scilicet per infusionem gratiæ et virtutum. Hic per septenarium horarum diurnalium denotatur universitas virtutum vivificantium. De tertio[6] : « Die septimo diluculo consurgentes circuierunt urbem, sicut dispositum erat septies. » Hic per septenarium horarum diurnalium figuratur universitas donorum adversus hostes fortificantium.

Orationes canonicæ septem.

Septenarii sacramentum.

Articulus secundus.

Secundum demonstravit, cum addidit : *Laudem dixi tibi* : ecce laudifluum diurnale officium : Deum namque laudamus, cum eum laudabiliter invocamus, cum laudabiles ejus virtutes ad memoriam revocamus. Et nota, quod sicut in Scriptura legitur, laus divina narratur, annuntiatur, dicitur. Judæi laudem narrant formantis; Magi laudem annuntiant reformantis; Angeli laudem dicunt regnantis. De primo[7] : « Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit : » hic laudem narrant Judæi. De secundo[8] : « Aurum et thus deferentes, et laudem Domino annuntiantes : » hic laudem annuntiant Magi. De tertio[9] : « Laudem dicite Deo nostro : » hic laudem dicunt Angeli.

Deus quando laudetur

Articulus tertius.

Tertium declamavit, cum dixit : *Super judicia*. Hæc sunt illa judicia, seu verius præjudicia, quæ judicavit humana injustitia, per quæ judicari non recusavit divina justitia. Et nota, quod hæc judicia fuerunt virulenta, violenta, sanguinolenta. Quæris, quo modo? Fuerunt procul dubio virulenta, amaritudinem concipiendo; violenta, manus injiciendo; sanguinolenta, sanguinem sitiendo. De primo[10] : « Convertistis in amaritudinem judicium, et fructum justitiæ in absinthium. » Plane converterunt Judæi in amaritudinem judicium per amaritudinem affectionis, et Pilatus fructum justitiæ in absinthium per amaritudinem assensionis : ecce judicia virulenta amaritudinem concipiendo. De secundo[11] : « Si videris vio-

[1] *Prov.*, I, 22. — [2] *Psal.* LI, 5. — [3] *Ose.*, XII, 7. — [4] *Luc.*, XVII, 4. — [5] Ibid. — [6] *Jos.*, VI, 15. — [7] *Isa.*, XLIII, 21. — [8] *Isa.*, LX, 6. — [9] *Apoc.*, XIX, 5. — [10] *Amos*, V, 7. — [11] *Eccle.*, V, 7.

lenta judicia, et subverti justitiam in provincia, ne mireris super hoc negotio : » ecce judicia violenta, manus injiciendo, quæ non sunt miranda, sed potius miseranda. De tertio [1] : « Nicanor audiens virtutem comitum Judæ, et animi magnitudinem, quam pro patriæ certamine habebant, sanguinis judicium facere metuebat. » Sic principes sacerdotum timentes turbas Dominum comitantes, et magnanimiter confidentes, judicium sanguinis facere non audebant, sed sanguinem sitiebant : ecce judicia sanguinolenta, sanguinem sitiendo.

Articulus quartus.

Quartum determinavit, cum subdidit : *Justitiæ tuæ.* Hæc est justitia immortalis pro nobis facta mortalis, id est, Dei filius, qui « factus est nobis justitia a Deo, » sicut scribitur [2]. Et nota, quod hæc justitia fuit cœlitus adducta, humanitus afflicta, divinitus benedicta. Fuit namque adducta in incarnatione, afflicta in passione, benedicta in resurrectione. De primo [3] : « Adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio, et prophetia, et ungatur sanctus sanctorum : » ecce justitia cœlitus adducta. De secundo [4] : « Peccaverunt Domino, decori justitiæ, expectationi patrum eorum, » scilicet crudeliter affligendo : ecce justitia humanitus afflicta. De tertio [5] : « Benedicat tibi Dominus, pulchritudo justitiæ : » ecce justitia divinitus benedicta.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam regularis persona : *Septies in die,* loquendo de die artificiali; *laudem dixi tibi,* loquendo de officio diurnali; *super judicia,* loquendo de judicio præjudiciali; *justitiæ tuæ,* loquendo de justitia superessentiali, induta carne mortali.

VERSICULUS V.

165. *Pax multa diligentibus legem tuam,* etc. Per quaternarium consummatum innotuit improbitas persequentium; per quaternarium inchoatum innotescit probitas perferentium. Hæc probitas videtur invalescere ex Scripturæ consolatione, coronæ præstolatione, legis æmulatione, judicis speculatione; sicut patet ex quatuor versuum subscriptione. Præfatæ consolationis processum Propheta per præambulum docet versum, dicens : *Pax multa,* etc., quasi testimonium perhibens de Scriptura, quod in eadem tranquillitas sequitur charitatem, charitas veritatem, et veritas puritatem; quia per pacem prænotat tranquillitatem, per dilectionem subnotat charitatem, per legem denotat veritatem, per scandali privationem connotat puritatem : et ideo quatuor notantur in proposito; videlicet tranquillitas consequens charitatem, charitas consequens veritatem, et veritas consequens puritatem. Tranquillitas mentem pacificat; charitas lætificat; veritas rectificat; puritas scandalum eradicat.

Articulus primus.

Tranquillitas igitur prænotatur, cum legitur : *Pax multa.* Quid enim est pacis multiplicitas, Pax.
nisi multiplex tranquillitas? in illa multitudine pacis delectantur dilectores divinæ legis. Sed notandum circa pacis solatium, quod legitur pax custodiens, pax exiliens, pax adimplens : quarum prima dicitur initiativa; secunda provectiva; tertia perfectiva. De prima [6] : « Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra : » ecce pax custodiens. De secunda [7] : « Pax Christi exultet in cordibus vestris : » ecce pax exiliens. Quis enim sic exultat, quin exiliat? Sed qualiter pax exiliat, vel exilire faciat, experientia melius, quam eloquentia, dogmatizat. De tertia [8] : « Gratia vobis et pax adimpleatur in cognitione Domini nostri : » ecce pax adimplens. Virtus enim adimplere dignoscitur.

Articulus secundus.

Charitas subnotatur, cum subditur : *Diligentibus.* Quid est enim charitas, nisi dilectionis sinceritas, quam non fermentat malorum omnium radix, cupiditas? Tales diligentes Dominus diligit; talibus diligentibus dona sua distribuit. Et nota, quod diligentibus tria tribuit Dominus; videlicet misericordiam, sapientiam, et coronam. Nam misericordiam tribuit pœnitentibus; sapientiam, proficientibus; sed coronam, pervenientibus. De primo [9] : « Ego sum Dominus Deus tuus, Deus æmulator, reddens iniquitatem patrum super filios in tertiam et in quartam generationem iis, qui oderunt me, et faciens misericordiam in multa millia diligentibus me : » ecce misericordia divinitus attri-

[1] II *Mach.*, XIV, 18. — [2] I *Cor.*, I, 30. — [3] *Dan.*, IX, 24. — [4] *Jerem.*, L, 7. — [5] Ibid., XXXI, 23. — [6] *Philip.*, IV, 7. — [7] *Colos.*, III, 15. — [8] *Rom.*, I, 7. — [9] *Deut.*, V, 9.

buta diligentibus, tanquam pœnitentibus. De secundo [1] : « Disciplina sapientiæ cui revelata est et manifestata? et multiplicationem ingressus illius quis intellexit? Unus est altissimus Creator. » Et infra : « Secundum datum suum præbet illam diligentibus se : » ecce sapientia divinitus attributa diligentibus, tanquam proficientibus. De tertio [2] : « Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam, cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se : » ecce corona divinitus attributa diligentibus, tanquam pervenientibus.

Articulus tertius.

Veritas denotatur, cum subditur : *Legem tuam, quia lex tua veritas.* Sicut prophetica dicit auctoritas, qualis rex, talis lex; sicut rex veritas, sic et lex veritas. Beata lex talis regis, quia beatus rex talis legis. Et nota, quod veritas ista est erudienda, audienda, custodienda. Parentum est erudire; filiorum, audire; sed omnium, custodire. De primo [3] : « Parentes illius, cum essent justi, erudierunt filiam suam, » scilicet Susannam, « secundum legem Moysi : » ecce legem a parentibus erudiendam. De secundo [4] : « Audite, filii, disciplinam patris, ut sciatis prudentiam : donum bonum tribuam vobis, legem meam ne derelinquatis : » ecce legem a filiis audiendam. De tertio [5] : « Ego Dominus Deus vester : custodite leges meas : » ecce legem ab omnibus custodiendam.

Articulus quartus.

Puritas connotatur, cum additur : *Et non est illis scandalum*; quia scandali privatio, puritatis est probatio. Nam nimirum puritatis spectaculum nullum objicit offendiculum, sicuti purum speculum nullum offendit oculum. Hic notandum, quod puritatis est potissimum privare triplex scandalum, videlicet scandalum luxuriosum, gulosum, verbosum; quia contaminat tactum, gustum, affatum. De primo [6] : « Viri isti posuerunt immunditias in cordibus suis, et scandalum iniquitatis suæ statuerunt contra faciem suam; » ubi notatur immunditia, tam interior, quam exterior : ecce scandalum luxuriosum. De secundo [7] : « Ventres eorum non implebuntur, quia scandalum iniquitatis eorum factum est : » ecce scandalum gulosum. De tertio [8] : « Non scandalizeris in labiis tuis; attende in illis, ne forte cadas, et ponas scandalum, et adducas animæ tuæ inhonorationem : » ecce scandalum verbosum.

Epilogus.

Ostensurus ergo Propheta quia consolatoria sit Scriptura, in qua tranquillitas pacificat, charitas lætificat, veritas rectificat, puritas scandalum eradicat, ait : *Pax multa*, ecce tranquillitas pacificans; *diligentibus*, ecce charitas lætificans; *legem tuam*, ecce veritas rectificans; *et non est illis scandalum*, ecce puritas scandalum eradicans.

VERSICULUS VI.

166. *Expectabam salutare tuum, Domine*, etc. Prima probitatis occasio, quam audistis in versu prævio, fuit Scripturæ consolatio; secunda vero, quam audietis in isto, est coronæ præstolatio, quam luce clarius manifestat Psalmographus, sic dicendo : *Expectabam*, etc. Nam quid sonat hæc littera, nisi præstolationem coronæ, meritorum ratione? Quid enim est expectatio, nisi præstolatio? quid salutare, nisi corona gloriæ? quid mandata, nisi merita? quid directio, nisi merendi ratio? Ecce versus præsentis continentia quadrimembris, scilicet præstolatio coronæ, meritorum ratione, sive fiducia felicitatis, propter obsequia charitatis.

Articulus primus.

Præstolationem intelligimus, cum legimus : *Expectabam.* Hæc expectatio non mediocris est probitatis occasio. Cum enim patientis anima considerat, quid expectat; passionis molestia, quam tolerat, jam delectat. Sed notandum, quod est expectatio tripartita : quædam incerta et inexperta; quædam non incerta, sed inexperta; quædam nec incerta, nec inexperta. Expectatio tripartita. Prima spectat ad suspirantes, quasi longius a regno distantes; secunda ad aspirantes, quasi non longe distantes; tertia ad respirantes, quasi non distantes, sed præmia prægustantes. De primo [9] : « Expectabam bona, et venerunt mihi mala : » hæc expectatio fuit incerta. De secundo, ubi de Joseph Decurione dicitur [10] : « Qui expectabat et ipse regnum Dei : » hæc expectatio non fuit incerta, sed inexperta. De tertio scribitur [11] :

[1] *Eccli.*, I, 7, 8, 10. — [2] *Jac.*, I, 12. — [3] *Dan.*, XIII, 3. — [4] *Prov.*, IV, 1, 2. — [5] *Levit.*, XVIII, 5. — [6] *Ezech.*, XIV, 3. — [7] *Ezech.*, VII, 19. — [8] *Eccli.*, I, 37, 38; VII, 6. — [9] *Job*, XXX, 26. — [10] *Luc.*, XXIII, 51. — [11] *Psal.* LIV, 9.

« Expectabam eum, qui salvum me fecit : » hæc expectatio nec incerta fuit, nec inexperta.

Articulus secundus.

Coronam advertimus, cum audivimus : *Salutare tuum, Domine,* quoniam præmium salutare dicitur corona gloriæ. Et nota, quod traditur in Psalmista, qualiter ad hoc salutare venitur, qualiter appropinquatur, qualiter pervenitur : quia venitur cum labore; appropinquatur cum timore; sed pervenitur cum honore. Primum traditur, cum psallitur [1] : « Longitudine dierum replebo eum, et ostendam illi salutare meum : » ecce longus labor ad salutare venientium. Secundum traditur, cum scribitur [2] : « Verumtamen prope timentes eum salutare ipsius : » ecce timor ad salutare appropinquantium. Tertium traditur, cum profertur [3] : « Sacrificium laudis honorificabit me, et illic iter, quo ostendam illi salutare Dei : » ecce laus et honor ad salutare pervenientium (*a*).

Articulus tertius.

Merita perpendimus, cum psallimus : *Et mandata tua;* quia mandata sunt Salvatoris obsequia, salutis meritoria. Et nota circa obsequia præfata, vel obsequiosa mandata, quod sunt valde levia, valde dulcia, valde salubria. Nam nimirum levia sunt, quantum ad actum; dulcia, quantum ad aspectum; sed salubria, quantum ad affectum. De primo [4] : « Mandata ejus gravia non sunt : » ecce mandata valde levia, quia si gravitas abest, levitas adest. De secundo [5] : « Nihil dulcius, quam respicere in mandatis Domini : » ecce mandata valde dulcia. De tertio [6] : « Salutare sacrificium est attendere mandatis : » ecce mandata valde salubria.

Articulus quartus.

Rationem agnoscimus, cum videmus : *Dilexi;* quia merendi ratio, est charitativa dilectio. Sed nota, quod talis dilectio non est naturalis, nec socialis, sed spiritualis. Prima dilectio est innata; secunda acquisita; tertia est inspirata. De prima [7] : « Omne animal diligit sibi simile : » ecce dilectio naturalis. De secunda [8] : « Anima Jonathæ (*b*) colligata est animæ David, et dilexit eum Jonathas (*b*), quasi animam suam : » ecce dilectio socialis. De tertia [9] : « Dilectione perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans : » ecce dilectio spiritualis.

Epilogus.

Ostendens ergo Propheta secundam probitatis occasionem, scilicet coronæ præstolationem, ait : *Expectabam,* quantum ad fiduciam præstolantis; *Salutare tuum, Domine,* quantum ad coronam felicitatis; *Et mandata tua,* quantum ad merita obsequentis; *Dilexi,* quantum ad rationem charitatis.

VERSICULUS VII.

167. *Custodivit anima mea,* etc. Post Scripturæ consolationem, et coronæ præstolationem, audiamus tertiam probitatis occasionem, scilicet legis æmulationem. Æmulatio ista sic exprimitur a Psalmista : *Custodivit,* etc., hoc est : Custodivi catholicam veritatem, adhibendo diligentiam vehementem. Jam, ni fallor, præsentitis (*a*) distinctionem versus præsentis, videlicet custodiam catholicæ veritatis; et diligentiam virtuosam, contra perfidiam hæreticæ pravitatis, et fraudulentiam venenosam.

Articulus primus.

Vide primo custodiam : *Custodivit anima mea.* Non dixit : *caro,* sed : *anima;* quia carnis est infirmari, sed animæ cum sapientia colluctari. Legitur enim [10] : « Caro infirma; » et [11] : « Anima cum sapientia colluctata. » Sed notare potes, quomodo veritatem hujusmodi custodire debes. Plane tripliciter, scilicet intemerabiliter, irretractabiliter, indissolubiliter : quasi sacerdotium divinitus dispositum; quasi judicium divinitus diffinitum; quasi pactum divinitus stabilitum. De primo figuraliter dicitur [12] : « Custodite sacerdotium vestrum : » ecce sacerdotium custodiendum intemerabiliter. De secundo [13] : « Custodite judicium, et facite justitiam, quia juxta est salus mea : » ecce judicium custodiendum irretractabiliter. De tertio [14] : « Custodiens pactum meum, et semen tuum post te : » ecce pactum custodiendum indissolubiliter. Sic debes veritatem fidei custodire : non temerans corde; non retractans ore; non dissolvens opere.

[1] *Psal.* XC, 16. — [2] *Psal.* LXXXIV, 10. — [3] *Psal.* XLIX, 21. — [4] I *Joan.*, V, 3. — [5] *Eccli.*, XXIII, 37. — [6] *Eccli.*, XXXV, 2. — [7] *Eccli.*, XIII, 19. — [8] I *Reg.*, XVIII, 1, 3. — [9] *Jerem.*, XXXI, 3. — [10] *Matth.*, XXVI, 41. — [11] *Eccli.*, LI, 25. — [12] *Num.*, XVIII, 7. — [13] *Isa.*, LVI, 1. — [14] *Gen.*, XVII, 9. — (*a*) *Al.* prævenientium. — (*b*) *Cæt. edit.* Jonathan. — (*c*) *Item* præsentis.

Articulus secundus.

Attende secundo catholicam veritatem: *Testimonia tua*. Nulli dubium, quin veritas ejusmodi sit Dei testimonium. Et notandum circa veritatis catholicæ, seu fidei christianæ testimonium, quod nullatenus est infirmum; sed triplici firmitate firmatum, scilicet auctoritate, veritate, virtute; hoc est, auctoritate thearchica, veritate prophetica, virtute apostolica. De primo [1] : « Qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me : » ecce testimonium thearchicum. De secundo [2] : « Huic omnes prophetæ testimonium perhibent: » ecce testimonium propheticum. De tertio [3] : « Virtute magna reddebant apostoli testimonium resurrectionis Jesu Christi : » ecce testimonium apostolicum.

Articulus tertius.

Adverte tertio diligentiam : *Et dilexit ea*. Ubi namque dilectio (a), ibi diligens actio. Dilectio latet interius; diligentia patet exterius : sicut ex charitate diligimus, sic diligenter agimus : qualiter ex claritate procedit effulgentia, taliter ex charitate diligentia. Effulgentia, lucet in aere, diligentia liquet in opere. Ut autem de diligendi diligentia disseramus cum pinguiori, seu gratiori diligentia; hic notare possumus, quanta diligentia nos dilexit Dominus, quantum ad exteriores effectus, et quanta diligentia diligatur idem a suis dilectoribus. Videtur utique nos Dominus dilexisse diligenter, diligentius, diligentissime. Numquid diligenter dilexit, quos sua dilectione prævenit? Numquid diligentius dilexit, quos sanguine suo lavit? Numquid diligentissime dilexit, quibus consolationem gloriæ æternæ spem donavit? De primo [4] : « Diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos : » ecce diligentia præveniendi. De secundo [5] : « Qui dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo : » ecce diligentia lavandi. De tertio [6] : « Qui dilexit nos, et dedit consolationem æternam, et spem bonam : » ecce diligentia consolatoriam spem donandi. Diligamus igitur Dominum versa vice, diligenter, diligentius, diligentissime. Diligenter debent diligere purgatorem purgati; diligentius illuminatorem illuminati; diligentissime perfectorem perfecti. De primo, ubi dicitur de beata Magdalena, tanquam de persona purgata [7] : « Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum : » ecce diligens dilectio purgatoris. De secundo, ubi legitur de Salomone, tanquam persona illuminata [8] : « Dilexit Salomon Dominum, ambulans in præceptis David patris sui : » ecce diligentior dilectio illuminatoris. De tertio, ubi scribitur de David, tanquam de persona perfecta [9] : « De omni corde suo laudavit Deum, et dilexit Dominum, qui fecit illum : » ecce diligentissima dilectio perfectoris.

Amor Dei erga nos.

Articulus quartus.

Animadverte quarto virtuositatem : *Vehementer*. Revera virtuositas vehemens, et vehementia virtuosa est legis æmulatoribus opportuna. Quæris quare? Triplici ratione : videlicet ratione candoris, ratione ruboris, ratione fulgoris; hoc est, ut catholica veritas excandescat, ut hæretica pravitas erubescat, ut divina majestas magnificentius effulgescat. De primo per Psalmistam dicitur [10] : « Ignitum eloquium tuum vehementer : » ecce vehementia veritatis candentis. De secundo per Prophetam psallitur [11] : « Erubescant, et conturbentur vehementer omnes inimici mei : » ecce vehementia pravitatis rubentis. De tertio per Psalmographum scribitur [12] : « Domine Deus, magnificatus es vehementer : » ecce vehementia majestatis fulgentis.

Epilogus.

Et hoc est, quod ait Propheta super æmulatione præfata : *Custodivit anima mea :* ecce custodiam contra perfidiam; *Testimonia tua :* ecce catholicam veritatem contra hæreticam pravitatem; *Et dilexit ea :* ecce diligentiam contra fraudulentiam; *Vehementer :* ecce virtuositatem contra venenositatem.

VERSICULUS VIII.

168. *Servavi mandata tua*, etc. Elucidatis tribus occasionibus, quasi calcaribus probitatis, quarta restat occasio, videlicet judicis speculatio, peracuta perfectio, probitatis stimulatio. Est ista speculatio, quam Propheta dilucidat, sic loquendo : *Servavi*, etc.; hoc est : Servavi tuæ voluntatis imperium, tuæ veritatis judicium, sciens quod omne temeritatis meæ vitium veniret in severitatis tuæ judicium. Audita Pro-

[1] I *Joan.*, V, 37. — [2] *Act.*, X, 43. — [3] *Act.*, IV, 33. — [4] I *Joan.*, IV, 19. — [5] *Apoc.*, I, 5. — [6] II *Thess.*, II, 15. — [7] *Luc.*, VII, 47. — [8] III *Reg.*, III, 3. — [9] *Eccli.*, XLVII, 10. — [10] *Psal.* hoc, 140. — [11] *Psal.* VI, 11. — [12] *Psal.* CIII, 1. — (a) *Edit. Ven.* dilecti.

phetæ propositione, non est opus distinctione, sed expositione. Audivimus enim divinum imperium et judicium, et humanum vitium venturum in judicium. Vidimus etiam divinam voluntatem, et veritatem, et humanam temeritatem in venturam severitatem.

Articulus primus.

Primum innotescit, cum dicitur : *Servavi mandata tua.* Quid enim est divinum mandatum, nisi divinæ voluntatis imperium? Quid mandatum servare, nisi imperanti obtemperare, et voluntati imperanti voluntatem obtemperantem conformare? Sed notandum,
Mandatum quomodo servandum. qualiter debemus servare mandatum : plane sicut pomum, sicut ficum, sicut vinum. Quemadmodum enim servatur pomum ad naturaliter alterandum nimiam corporis caliditatem, et ficus ad alterandum oris insipiditatem, et vinum ad alterandum cordis anxietatem; in eumdem modum oportet servare mandatum ad moraliter alterandum (a) in corpore caliditatem concupiscentiæ, in ore insipiditatem insipientiæ, in corde anxietatem conscientiæ. De primo [1] : « Omnia poma nova et vetera, dilecte mi, servavi tibi; » quia vetera et nova poma sunt Decalogi et Evangelii mandata : hic docemur servare mandatum, sicut pomum. De secundo [2] : « Qui servat ficum, comedet fructum ejus : » hic docemur servare mandatum sicut ficum : nam qui servat mandatum in hoc sæculo, fructum ejus comedet in futuro. De tertio [3] : « Omnis homo primum bonum vinum ponit, et cum inebriati fuerint, tunc id, quod deterius est : tu autem servasti bonum vinum usque adhuc. » Hic docemur servare mandatum sicut vinum.
Duo hominum genera. Unde sciendum, quod sunt homines animales, et homines spirituales : animales sunt de numero omnium; spirituales de numero paucorum. Animales autem homines, qui signantur per omnem hominem, primum ponunt bonum vinum, posterius autem deterius; quia mandatum videtur talibus in principio valde bonum, sed in fine minus; quoniam [4] « ad tempus credunt, sed in tempore tentationis recedunt. » Spirituales, qui notantur per sponsum, primo ponunt bonum vinum, sed postremo melius; quia mandatum videtur talibus in principio bonum, sed in fine melius.

Articulus secundus.

Secundum illucescit, cum ait : *Et testimonia tua.* Quid enim divinum testimonium, nisi divinæ veritatis indicium? Et notandum, quod est divinum testimonium tripartitum : scilicet Testimonium divinum tripartitum.
testimonium innatum, testimonium suscitatum, testimonium confirmatum. Primum spectat ad legem naturæ; secundum, ad legem Scripturæ, tertium ad legem gratiæ. De primo [5] : « Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum : » ecce testimonium innatum. De secundo cantatur [6]: « Suscitavit testimonium in Jacob : » ecce testimonium suscitatum. De tertio [7] : « Unus mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus, cujus testimonium temporibus suis confirmatum est : » ecce testimonium confirmatum.

Articulus tertius.

Tertium inclarescit, cum inquit : *Quia omnes viæ meæ.* Non dicit *viæ tuæ*, sed *viæ meæ*, ut clarescat quod non sunt viæ veritatis, sed temeritatis; nec viæ virtuosæ, per quas ambulatur ad vitam, sed viæ vitiosæ, per quas pergitur ad gehennam. Hic potes notare, quod tales viæ sunt cogitandæ, arguendæ, lapidibus concludendæ : cogitantur autem in contritione; arguuntur in confessione; lapidibus, id est, duris laboribus concluduntur in satisfactione. De primo [8] : « Cogitavi vias meas, et converti pedes meos : » ecce viarum cogitatio. De secundo [9] : « Vias meas in conspectu ejus arguam : » ecce viarum redargutio. De tertio [10] : « Conclusit vias meas lapidibus quadris : » ecce viarum conclusio.

Articulus quartus.

Quartum patescit, cum additur : *In conspectu tuo*, scilicet in conspectu judiciario, in quo reddet tua severitas mortis stipendium pro peccato. Sed nota, quod conspectus Dei judiciarius est tripartitus, scilicet probativus, approbativus, improbativus : primus pertinet ad Conspectus Dei judiciarius triplex.
meritorum examinationem; secundus ad benemeritorum coronationem; tertius ad malemeritorum condemnationem. De primo [11] : « Stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus, » scilicet probativo; quia multi videntur stellæ

[1] *Cant.*, VII, 13. — [2] *Prov.*, XXVII, 18. — [3] *Joan.*, II, 10. — [4] *Luc.*, VIII, 13. — [5] *Rom.*, II, 15. — [6] *Psal.* LXXVII, 5. — [7] I *Tim.*, II, 6. — [8] *Psal.* hoc, 59. — [9] *Job*, XIII, 15. — [10] *Thren.*, III, 9. — [11] *Job*, XV, 15.

(a) *Edit. Ven.* alternandum.

mundana æstimatione, qui non apparebunt mundi in illa examinatione. De secundo [1] : « Non veniet in conspectu ejus omnis hypocrita, » scilicet in conspectu approbativo. De tertio [2] : « Fiant corruentes in conspectu tuo, » scilicet improbativo.

Epilogus.

Patet itaque mens Prophetæ super speculatione judicis, quam exprimit in his verbis : *Servavi mandata tua*, quantum ad imperium divinæ voluntatis; *Et testimonia tua*, quantum ad judicium divinæ veritatis; *Quia omnes viæ meæ*, quantum ad vitia humanæ temeritatis; *In conspectu tuo*, quantum ad judicium divinæ severitatis.

VERSICULUS IX.

169. *Appropinquet deprecatio mea*, etc. Octonarius prior proposuit persecutionis gladium; octonarius iste posterior apponit orationis clypeum. In cujus priori quaternario prænotatur istius clypei spiritualis erectio; in posteriori vero subnotatur ipsius protectio. In ejusdem clypei, scilicet orationis erectione, videtur fides instare, spes pulsare, charitas Dei intrare, charitas proximi impetrare; sicut quatuor versus præambuli resonant satis clare. Qualiter autem fides instat, per versum primum Psalmographus fideliter manifestat. Fides. Fides enim, tanquam habitus Deo devotus, sed ab eo remotus; devotus, inquam, affectu, sed remotus intellectu : quia videt per speculum, non oculo ad oculum; ex quo non potest mittere suum intellectum ad divinum aspectum, mittit suum affectum, petens a Deo mirificum liberationis effectum, juxta publicum instrumentum super eo confectum. Hoc instrumentum publicum est illud eloquium evangelicum [3] : « Omnia quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis, et evenient vobis. » Propterea dicit Propheta : *Appropinquet*, etc., ac si dicat : Appropinquet fidei petitorium in Dei consistorium, juxta veritatis eloquium, petens potestatis judicium. Unde perpendimus, quod quatuor continet iste versus, videlicet fidei petitorium, Dei consistorium, veritatis eloquium, et potestatis judicium : quorum primum pertinet ad humanum affectum; secundum, ad divinum aspectum; tertium, ad instrumentum confectum; quartum, ad miraculosum effectum.

Articulus primus.

Fidei petitorium denotatur, cum dicitur : *Appropinquet deprecatio mea*; quasi dicat : Fides prophetica, vel potius ex fide Propheta, quia longinqua est speculatio intellectiva, fiat propinqua postulatio affectiva. Et nota circa deprecationem, triplicem proprietatem, videlicet humilitatem, assiduitatem, affectuositatem : humilitas multum placet; assiduitas multum valet; sed affectuositas multum movet. De primo [4] : « Humilium et mansuetorum semper tibi placuit deprecatio : » ecce deprecationis humilitas. De secundo [5] : « Multum valet deprecatio justi assidua : » ecce deprecationis assiduitas. De tertio [6] : « Domine mi rex, valeat deprecatio mea in conspectu tuo : » ecce deprecationis affectuositas. Deprecationis triplex proprietas.

Articulus secundus.

Dei consistorium subnotatur, cum subditur : *In conspectu tuo.* Iste conspectus est justus et rectus, in quo facit misericordiam Dominus, et judicium injuriam patientibus. Et nota, quod sicut legitur in Scriptura, in illo consistorio petitio dirigitur, clamor auditur, propitiatio invenitur. Si quæris, quo modo? non meo, sed divino respondetur eloquio : quia, ni fallor, petitio dirigitur per humanam benevolentiam suaviter fumigantem; clamor auditur per divinam justitiam malevolos graviter castigantem; propitiatio invenitur per divinam misericordiam benevolos mulcebriter mitigantem. De primo per Psalmographum dicitur [7] : « Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo : » ecce petitionis directio per humanam benevolentiam suaviter fumigantem. De secundo per Prophetam psallitur [8] : « Clamor meus in conspectu ejus, introivit in aures ejus : commota est, et contremuit terra; fundamenta montium conturbata sunt, et commota sunt, quoniam iratus est eis : » ecce clamoris auditio per divinam justitiam malevolos, tam infimos quam supremos, graviter castigantem. De tertio scribitur [9] : « Ante judicium interroga te ipsum, et in conspectu Dei invenies propitiationem; » hoc est : Dum divinum judicium prorogatur, et miserandi spatium erogatur, interroga temetipsum; ne fortassis immisericorditer irrogaveris Dei consistorium.

[1] *Job*, XIII, 16. — [2] *Jerem.*, XVIII, 23. — [3] *Marc.*, XI, 24. — [4] *Judith*, IX, 16. — [5] *Jac.*, V, 16. — [6] *Jerem.*, XXXVII, 19. — [7] *Psal.* CXL, 2. — [8] *Psal.* XVII, 7, 8. — [9] *Eccli.*, XVIII, 20.

malis malum, sed misericorditer erogaveris bonum; et sic in divino consistorio invenies misericordiam mitigantem, non justitiam fustigantem : ecce propitiationis inventio per divinam misericordiam mulcebriter mitigantem.

Articulus tertius.

Veritatis eloquium annotatur, cum dicitur : *Secundum eloquium tuum.* Hoc divinum eloquium est illud verbum promissorium, quo firmiter promittitur, quod oratio petentium fideliter atque fiducialiter admittetur. Sed notandum circa promissionis eloquium, quod legimus eloquium annuntiatum, creditum, blasphematum : quoniam divinæ promissionis eloquia, quæ divinitus annuntiantur, a fidelibus creduntur, ab infidelibus blasphemantur. De primo [1] : « Præparare in occursum Dei tui, Israel; quia ecce formans montes, et creans ventum, et annuntians homini eloquium suum : » ecce eloquium divinitus annuntiatum. De secundo [2] : « Credita sunt illis eloquia Dei : » ecce eloquium divinum a fidelibus creditum. De tertio [3] : « Abjecerunt legem Domini, et eloquium Sancti Israel blasphemaverunt ; ideo iratus est furor Domini in populo suo : » ecce divinum eloquium ab infidelibus blasphematum.

Eloquium promissionis triplex.

Articulus quartus.

Potestatis judicium connotatur, cum canitur : *Da mihi intellectum,* quasi dicat : Fac me intelligere per liberationis miraculum, quod nondum possum intelligere per contemplationis oculum. Unde notandum, quod legitur in Scripturis intellectus moralis, intellectus naturalis, intellectus supernaturalis : primus est indicativus bonitatis; secundus veritatis; tertius potestatis. De primo psallimus [4] : « Intellectus bonus omnibus facientibus eum : » talis est intellectus moralis. De secundo dicit Apostolus [5] : « Non ambuletis sicut et gentes ambulant in vanitate sensus sui, obscuratum habentes intellectum : » talis est intellectus naturalis. De tertio scribit Psalmographus [6] : « Pavit eos in innocentia cordis sui, et in intellectibus manuum suarum deduxit eos : » intellectus manuum est intellectus mirabilium actionum, quo deducuntur homines per mirabilia quæ videntur, ad mirabiliora, quæ non videntur : talis est intellectus supernaturalis.

Intellectus triplex in Scriptura.

Epilogus.

Ostendens ergo Propheta fidem instantem, et liberationis miraculum postulantem, ait : *Appropinquet deprecatio mea,* quantum ad fidei petitorium, pertinens ad humanum affectum ; *In conspectu tuo*, quantum ad divinum consistorium, attinens ad divinum aspectum; *Secundum eloquium tuum*, quantum ad veritatis eloquium spectans ad instrumentum confectum; *Da mihi intellectum*, quantum ad potestatis judicium, respiciens ad miraculosum effectum.

VERSICULUS X.

170. *Intret postulatio mea in conspectu tuo*, etc. Fidem instantem per versum vidimus præcedentem; spem pulsantem videre possumus per præsentem. Sicut autem attribuitur fidei, quod agitur motu fidei; sic adscribitur spei, quod efficitur motu spei. Motu spei motus erat Psalmographus, cum ex bono cordis thesauro produceret verba ista : *Intret*, etc. : est enim vox animi bonæ spei, postulantis, præstolantis, allegantis, rogantis. Quæris, quid? Postulantis introitum; præstolantis intuitum; allegantis pactum præteritum; rogantis factum divinitus præfinitum, videlicet liberationis effectum. Istum actum Dominus præfinivit, quando prophetica promissione sancivit [7] : « Salus justorum a Domino, et protector eorum in tempore tribulationis, et adjuvabit eos Dominus, et liberabit eos, et eruet eos a peccatoribus, et salvabit eos, quia speraverunt in eo : » ecce spei quadrimodam pulsationem, et pulsandi quadrifidam rationem. Pulsavit enim spes postulando, præstolando, allegando, rogando : propter introitum, propter intuitum, propter pactum præteritum, propter factum divinitus præfinitum.

Articulus primus.

Postulando pulsatur, cum psallitur : *Intret postulatio mea.* Sic pulsamus, cum per affectum devotionis in sacrarium exauditionis intramus. Sic pulsare videtur, qui nubes orationibus penetrare meretur. Sed notandum, quod legimus introitum tripartitum, scilicet introitum interfectivum, introitum interventivum, introitum inventivum. Introitu primo intrat compunctio;

Introitus triplex.

[1] *Amos*, IV, 13. — [2] *Rom.*, III, 2. — [3] *Isa.*, V, 20. — [4] *Psal.* CX, 10. — [5] *Ephes.*, IV, 18. — [6] *Psal.* LXXVII, 72. — [7] *Psal.* XXXVI, 39, 40.

secundo, devotio; tertio, contemplatio. De primo Propheta psallit [1] : « Gladius eorum intret in corda ipsorum. » Iste gladius est compunctionis affectus, desideriorum mortalium, tanquam inimicorum moralium, interfectivus. De secundo Psalmographus dicit [2] : « Intret oratio mea in conspectu tuo : » ecce introitus devotionis, quo introimus, cum per invicem intervenimus. De tertio Psalmographus scribit [3] : « Ut cognoscerem hoc, labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei : » ecce introitus contemplationis, quo introimus, cum illuminationis divinæ radios invenimus. Ad introitum secundum spectat verbum propositum.

Articulus secundus.

Præstolando pulsat, cum sequitur : *In conspectu tuo.* Iste namque conspectus est divinæ pietatis intuitus. Sic pulsamus, cum in divina pietate, non in nostra virtute, figimus anchoram spei nostræ. Sic pulsat, qui divinæ pietatis consolationem confidenter expectat. Sed nota, quod sicut legitur in Scriptura, in conspectu Dei dicuntur alii lacrymari, alii deprecari, alii epulari. Quæris, quinam sunt isti? Numquid nosti, quod pœnitentium est lacrymari, proficientium deprecari, perfectorum delicias æternas prægustantium epulari? De primo per Psalmographum dicitur [4] : « Deus, vitam meam annuntiavi tibi, posuisti lacrymas meas in conspectu tuo : » ubi loquitur ex persona pœnitentis in conspectu Dei lacrymantis. De secundo, de sapiente scribitur [5] : « Cor suum tradet ad vigilandum diliculo ad Dominum qui fecit illum, et in conspectu Altissimi deprecabitur : » talis sapiens est proficiens, in conspectu Altissimi preces fundens. De tertio per Prophetam psallitur [6] : « Justi epulentur, et exultent in conspectu Dei. » Qui sunt hi justi, nisi perfecti, epulantes coram Deo felicitatis primitias prælibando, et exultantes coram eo pleniores delicias præstolando ?

Articulus tertius.

Allegando pulsatur, cum additur : *Secundum eloquium tuum.* Istud eloquium est pactum promissorium, quo promittitur auxilium in tribulationibus [7] : « Deus noster, refugium et virtus. » Hoc modo pulsamus, quando piissimum Dominum suarum funibus promissionum astringimus; cum ipsum laqueis oris sui ligamus, atque ad miserandum miseris charitatis vinculis inclinamus. Sed notandum circa dictum eloquium, quod est promissorium miserandi, dirigendi, ac suscipiendi, quia misericors et miserator Dominus promittit miserationem regredientibus, directionem progredientibus, susceptionem egredientibus. Vis videre regredientem primo modo pulsantem? vide Prophetam psallentem [8] : « Miserere mei secundum eloquium tuum; » quia juxta promissionem petit miserationem. Vis audire progredientem secundo modo pulsantem? audi Psalmistam dicentem [9] : « Gressus meos dirige secundum eloquium tuum; » quia juxta promissionem petit directionem. Vis legere egredientem tertio modo pulsantem? lege Psalmographum sic scribentem [10] : « Suscipe me secundum eloquium tuum; » quia juxta promissionem petit susceptionem.

Articulus quartus.

Rogando pulsatur, cum superadditur : *Eripe me.* Tali modo pulsamus, cum divinæ pietatis viscera sic rogamus, quod charitatis vulnera irrogamus; cum Dominus sic rogatur, promissum auxilium non prorogatur, sed protinus erogatur. Hic notandum, quod sic eripit Dominus interdum de manu principum inimicorum; interdum de medio catulorum; interdum ab injuria dæmonum, vel hominum nefandorum. Tyranni principes solent in temporalibus molestare; hæretici catuli vel leones, in spiritualibus infestare; nefandi dæmones vel homines; in corporalibus incestare. Prima ereptio legitur [11] : « Animum fortem habete, filii : proclamate ad Dominum, et eripiet vos de manu principum inimicorum : » ecce ereptio de manu principum temporaliter molestantium. Secunda ereptio scribitur [12] : « Animam meam eripuit de medio catulorum leonum : » ecce ereptio de medio catulorum hæreticorum spiritualiter infestantium. Tertia ereptio reperitur [13] : « Justum Loth oppressum a nefandorum injuria, ac luxuriosa conversatione eripuit : » ecce ereptio ab injuria nefandorum corporaliter incestantium.

Epilogus.

Ostensurus ergo Psalmographus per suam orationem spei pulsationem, ait : *Intret postu-*

[1] *Psal.* XXXVI, 15. — [2] *Psal.* LXXXVII, 3. — [3] *Psal.* LXXII, 17. — [4] *Psal.* LV, 9. — [5] *Eccli.*, XXXV, 8. — [6] *Psal.* LXVII, 4. — [7] *Psal.* XLV, 2. — [8] *Psal.* hoc, 58. — [9] Ibid., 133. — [10] Ibid., 116. — [11] *Baruc.*, IV, 18. — [12] *Psal.* LVI, 5. — [13] II *Petr.*, II, 7.

latio mea, quantum ad postulatum introitum; *In conspectu tuo*, quantum ad præstolatum intuitum; *Secundum eloquium tuum*, quantum ad pactum præteritum; *Eripe me*, quantum ad factum divinitus præfinitum.

VERSICULUS XI.

171. *Eructabunt labia mea*, etc. Audivimus fidem instantem, et spem pulsantem, neutram intrantem, sed utramque foris stantem; audiamus charitatem Dei confidenter intrantem. Hanc enim præsens versus præsentat; hanc Psalmista luce clarius hic declarat. Sciens namque Psalmographus, quod Deo nihil charitate charius, nihil ejus hilaritate jucundius, nec ignorans, quod « charitas super iniquitatem non gaudet, sed veritati congaudet, » teste Apostolo [1], sic loquitur in conspectu divinæ majestatis, tanquam utens organo charitatis : *Eructabunt*, etc.; hoc est : Eructabunt labia charitatis hymnum hilaritatis, cum præsentaveris veritatem, et absentaveris iniquitatem. Quid enim docere, nisi veritatem præsentare? Quid justificare, nisi iniquitatem absentare? Quatuor itaque possumus hic notare : videlicet labia charitatis, hymnum hilaritatis, præsentiam veritatis, et absentiam iniquitatis : quarum prima nihil charius; secunda nihil jucundius; tertia nihil clarius; quarta nihil amarius.

Articulus primus.

Labia triplicia. Primum clarescit, cum psallitur : *Eructabunt labia mea.* Ista sunt charitatis labia, de quibus ait Scriptura [2] : « Percuties eum ex labiis charitatis meæ. » Et nota, quod hæc labia leguntur detestantia, exultantia, et prædicantia : detestantur equidem injustitiam deformantem; exultant, et exultanter exaltant justitiam reformantem; prædicant prudentiam informantem. De primo [3] : « Labia mea detestabuntur impium : » ecce labia detestantia impietatem injustitiæ deformantem. De secundo scribitur [4] : « Exultabunt labia mea, cum cantavero tibi, et anima mea, quam redemisti : » ecce labia exultantia, et exultanter exaltantia justitiam reformantem. De tertio denuo [5] : « Aperientur labia mea, ut recta prædicent : » ecce labia prædicantia prudentiæ rectitudinem informantem.

Articulus secundus.

Secundum patescit, cum scribitur : *Hymnum* : hic est hymnus hilaritatis, seu jucunda laudatio, qua laudatur Dominus purissimus, clarissimus, et perfectissimus, a servis purgatis, a servis illuminatis, a servis perfectis. Unde notandum, quod hymnum legimus tripartitum; Hymnus tripartitus. videlicet hymnum puritatis, hymnum claritatis, hymnum perfectionis : quorum primus dicitur hymnus sanctorum; secundus, hymnus speculatorum; tertius, hymnus abundanter fruentium, vel perfectorum. De primo psallimus [6] : « Hymnus omnibus sanctis ejus : » ecce hymnus sanctitatis, vel puritatis, quod idem est. De secundo canit Psalmographus [7] : « Te decet hymnus, Deus, in Sion, » quod interpretatur Sion. *specula* : ecce hymnus speculatorum. De tertio quoque concinimus [8] : « Valles abundabunt frumento : clamabunt, etenim hymnum dicent : » ecce hymnus abundanter fruentium, vel perfectorum.

Articulus tertius.

Tertium elucescit, cum sequitur : *Cum docueris me*, id est, veritatem præsentaveris. Talis præsentatio maxime convenit Doctori maximo, et omni laude dignissimo. Hic notare possumus, quod multos multifarie docere legimus : nam aliter docet doctor minimus, aliter doctor magnus, aliter doctor maximus. Primus docet exterius, dicens, non faciens; secundus docet exterius, dicens, et faciens; tertius docet interius lucens, et perficiens. Vis videre doctorem minimum? aspice verbum evangelicum [9] : « Qui solverit unum de mandatis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum, » id est, Ecclesia viatorum. Vis audire doctorem magnum? Attende verbum dominicum [10] : « Qui fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. » Vis habere doctorem maximum? accipe verbum propheticum [11] : « Beatus homo, quem tu erudieris Domine, et de lege tua docueris eum. »

Articulus quartus.

Quartum innotescit, cum dicitur : *Justificationes tuas.* Ubi namque justificatio, ibidem est Justificatio quid : et ejus effectus. iniquitatis absentatio, sive ablatio, cum justificatio sit ab injustitia in justitiam transmutatio, injustitiam abjiciens, et justitiam introducens.

[1] I *Cor.*, XIII, 6. — [2] *Judith*, IX, 13. — [3] *Prov.*, VIII, 7. — [4] *Psal.* LXX, 23. — [5] *Prov.*, VIII, 6. — [6] *Psal.* CXLVIII, 14. — [7] *Psal.* LXIV, 2. — [8] Ibid., 14. — [9] *Matth.*, V, 19. — [10] Ibid., — [11] *Psal.* XCIII, 12.

Et nota, quod sicut testificatur Scriptura, justificatio veterem hominem exuit, exutum induit, et indutum superinduit. Exuit vero habitu vitioso, induit habitu gratioso, et superinduit habitu glorioso. De primo [1] : « Damnavit peccatum in carne, ut justificatio legis impleretur in nobis : » ecce justificatio exuens habitu vitioso. De secundo [2] : « Traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram : » ecce justificatio induens habitu gratioso. De tertio [3] : « Datum est illi, » scilicet sponsæ, « byssinum splendens, et candidum : byssinum enim justificationes sunt sanctorum : » ecce justificatio superinduens habitu glorioso. Primo modo sumitur in proposito.

Byssinum quid.

Epilogus.

Ait ergo Propheta, tanquam ex charitatis intrantis persona : *Eructabunt labia mea* : ecce labia charitatis, qua nihil charius ; *Hymnum* : ecce hymnus charitativæ hilaritatis, qua nihil jucundius ; *Cum docueris me :* ecce præsentatio veritatis, qua nihil clarius ; *Justificationes tuas* : ecce absentatio, vel ablatio iniquitatis, qua nihil amarius.

VERSICULUS XII.

172. *Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum*, etc. Audistis Dei charitatem intrantem ; audiatis charitatem proximi impetrantem. Illa charitas est contemplativa ; ista charitas est activa : illa sponsum osculatur ; ista familiæ famulatur : illa beatitudinem intuetur ; ista miseriæ miseretur. Unde congruum fuit valde, quod illa, quæ miseretur, repromissam misericordiam ab eo consequeretur, qui misericordibus misericordiam pollicetur. Hac de causa charitas ista describitur a Psalmographo misericordiam proximo repromittens, et misericordiam a Domino repromissam admittens, sicut sonat hæc littera : *Pronuntiabit*, etc., hoc est, lingua charitatis proximo nuntiabit eloquium veritatis ; quoniam omnia per pietatem mandata, per æquitatem sunt consummata : ecce vides quatuor virtutes ad hujus versus fabricam concurrentes : videlicet charitatem, veritatem, pietatem, æquitatem : quarum prima pronuntians, secunda prænuntians, tertia mandans, sed quarta consummans.

Nota quatuor virtutes.

Articulus primus.

Primum denotavit Psalmographus dicens : *Pronuntiabit lingua mea* : hæc est lingua charitatis, quæ loquitur lingua carnis, sicut lingua hominis interioris loquens per linguam exterioris. Hæc lingua promittit nuntiare proximis eloquium veritatis. Et nota de lingua charitatis, quod dicitur in Scripturis mollis, eucharis, et suavis ; quia nimirum mollis est ad supportandum, eucharis ad exhortandum, suavis ad confortandum. De primo [4] : « Lingua mollis confringet duritiam : » quoties enim charitas per patientiam devincit fraternam impatientiam, toties hæc mollities confringit duritiam. De secundo [5] : « Lingua eucharis in bono homine abundabit. » Bene dicit « in bono homine, » quia lingua gratiosa in homine bono abundanter fructificat, in malo non mediocriter scandalizat. Nam, secundum Gregorianum eloquium : « Cujus vita despicitur, restat ut ejus prædicatio contemnatur. » De tertio [6] : « Tibiæ et psalterium suavem melodiam faciunt, et super utraque lingua suavis : » quia revera præstantior est fructuosa suavitas labiorum, quam otiosa suavitas omnis generis musicorum.

Lingua charitatis triplex.

Articulus secundus.

Secundum subnotavit, subjiciens : *Eloquium tuum* ; hoc est, veritatis eloquium, quod interius prænuntiatur in animo, priusquam exterius pronuntietur proximo. Hic potest notari, quod veritatis eloquium comparatur igni, rori, et melli : quoniam illuminat, et inflammat, intellectivam, et affectivam potentiam ; refrigerat concupiscentiam ; dulcorat conscientiam. De primo [7] : « Ignitum eloquium tuum : » ecce veritatis eloquium igniforme. De secundo [8] : « Fluat ut ros eloquium meum : » ecce veritatis eloquium roriforme. De tertio [9] : « Eloquia tua super mel ori meo : » ecce veritatis eloquium melliforme.

Articulus tertius.

Tertium annotavit, adjiciens : *Quia omnia mandata tua* : hæc sunt mandata pietatis. Licet autem universa mandata nuncupari valeant mandata pietatis ratione originis, quoniam universaliter originata sunt ex pietate mandantis ; illa tamen præcipue censenda sunt mandata pietatis ratione ordinis, quæ specia-

[1] *Rom.*, VIII, 3. — [2] Ibid., IV, 25. — [3] *Apoc.*, XIX, 8. — [4] *Prov.*, XXV, 15. — [5] *Eccli.*, VI, 5. — [6] *Eccli.*, XL, 21. — [7] *Psal.* hoc, 140. — [8] *Deut.*, XXXII, 2. — [9] *Psal.* hoc, 103.

liter ordinantur ad impetrandum subsidium pietatis; sicut illa, de quibus scribit Evangelista [1] : « Petite, et dabitur vobis; quærite et invenietis; pulsate, et aperietur vobis. » Et nota, quod mandata legimus ordinata ad accipiendum, inveniendum, ingrediendum; scilicet in auxiliis, consiliis, et profundis sapientis sacramentis. De primo [2] : « Fiduciam habemus ad Deum, et quidquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata ejus custodimus : » ecce mandata ordinata ad accipiendum auxilium. De secundo [3] : « Qui credit Deo, attendit mandatis, » quasi scilicet legibus consulendis : ecce mandata ordinata ad inveniendum consilium. De tertio [4] : « Ingressus illius, » scilicet sapientiæ, « mandata æterna : » ecce mandata ordinata ad ingrediendum profundum sapientiæ sacramentum.

Articulus quartus.

Quartum connotavit, connectens : *Æquitas.* Mandata memorata dicuntur æquitas, quia sunt æquissime consummata; quoniam sunt efficaciter imperata. Sicut enim piissimum fuit illa mandari, sic æquissimum consummari. Ad hoc notandum, quod nomen æquitatis sic attribuitur divinis judiciis, testimoniis, et mandatis, sicut sigilli vocabulum impressionibus sigillatis : nam præfata judicia, testimonia, et mandata sunt æquitatis optime, sapientissime, potentissime signaculo consignata. Quod nomen æquitatis attribuatur judiciis, patet, ubi dicit Psalmographus [5] : « Cognovi, Domine, quia æquitas judicia tua. » Quod idem nomen attribuatur testimoniis, claret, ubi psallit Propheta [6] : « Æquitas testimonia tua. » Quod id idem nomen attribuatur mandatis, liquet, teste Psalmista in præsenti versiculo.

Epilogus.

Descripturus ergo Psalmographus proximi charitatem misericordiam promittentem, et misericordiam admittentem, ait : *Pronuntiabit lingua mea*, quantum ad charitatem pronuntiantem; *Eloquium tuum*, quantum ad veritatem prænuntiantem; *Quia omnia mandata tua*, quantum ad pietatem mandantem; *Æquitas*, quantum ad æquitatem consummantem : ac si diserte diceret, et aperte : *Lingua* charitatis *pronuntiabit eloquium* veritatis, *quia mandata* pietatis impleta sunt plenitudine æquitatis.

VERSICULUS XIII.

173. *Fiat manus tua, ut salvet me*, etc. Clypei spiritualis, scilicet orationis erectionem aperuit quaternarius antecedens; ejusdem clypei protectionem aperuit quaternarius præsens. Orationis autem clypeus orantem protegit exterius a timore passionis, interius a timore offensionis, superius a timore separationis, inferius a timore damnationis, sicut plenius continetur in versibus subnotatis. Primus versus primam protectionem exponit, in quo Psalmographus spiritualem protectionem contra afflictionem confidenter exposcit, dicens : *Fiat*, etc., quasi dicat : Fiat protectio tua, quæ me salvet in afflictione mea, quia dilectio tua regnat in afflictione mea. In quibus clarescit luce clarius quadrimembris distinctio dicti versus, qui versatur circa protectionem, afflictionem, dilectionem, affectionem : quantum hæc interior, hæc exterior, hæc superior, hæc inferior.

Articulus primus.

Primum præsignatur, cum præmittitur : *Fiat manus tua*, quia manus vocabulo solet vocari protectio, juxta illud Psalmistæ [7] : « Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ; » et illud [8] : « In umbra manus meæ protexi te. » Et nota circa manum prædictam, protectionem animæ tripartitam quantum ad vim rationabilem, irascibilem, concupiscibilem : rationabilis protegitur ab errore; irascibilis a timore; concupiscibilis a langubre. Prima protectio figuratur [9] : « Facta est super eum manus Domini, et vidit : » visio enim tollit errorem. Secunda protectio significatur [10] : « Abii amarus in indignatione spiritus mei : manus enim Domini erat mecum, confortans me : » confortatio namque tollit timorem. Tertia protectio significatur, dicente Domino [11] : « Manus mea auxiliabitur ei, et brachium meum confirmabit eum; » quia confirmatio tollit languorem.

Animæ triplex protectio

Articulus secundus.

Secundum (a) propalatur, cum legitur : *Ut salvet me*, scilicet corporali afflictione, vel temporali persecutione, ne deficiam in agone. Hic notare

[1] *Luc.*, XI, 9. — [2] I *Joan.*, III, 22. — [3] *Eccli.*, XXXII, 28. — [4] Ibid., I, 5. — [5] *Psal.* hoc, 75. — [6] Ibid., 144. — [7] *Psal.* LXXIX, 18. — [8] *Isa.*, LI, 16. — [9] *Ezech.*, I, 3. — [10] Ibid., III, 14. — [11] *Psal.* LXXXVIII, 22. — (a) *Edit. Ven.* Secundo.

Salvare diversimode. possumus, quod diversos diversimode salvare legimus : aliter enim salvat Deus, aliter homo, aliter diabolus : quia nimirum Deus salvat per adjutorium; homo, per opus meritorium; diabolus, per actum temerarium. De primo [1] : « Ego tecum sum, ut salvem te, et eruam te, dicit Dominus : » ecce salus divina per adjutorium. De secundo [2] : « Fugite de medio Babylonis, ut salvet unusquisque animam suam : » ecce salus humana per opus meritorium. De tertio [3] : « Salvent te augures cœli, qui contemplantur sidera, et supputant menses, ut ex eis annuntient ventura tibi : » ecce salus diabolica per actum temerarium.

Articulus tertius.

Tertium protestatur Propheta, cum sequitur : *Quia mandata tua*, quoniam mandatis dilectionem ostendimus, cum mandatis ejus attendimus. Si quæris, quo modo mandatis attendimus? proculdubio cum credimus, cum diligimus, cum speramus, credendo dictum, diligendo factum, sperando fructum. De primo [4] : « Qui credit Deo, attendit mandatis, » scilicet tanquam a Deo dictis et indictis : ecce attentionem credentis. De secundo [5] : « Salutare sacrificium est attendere mandatis; » nam revera hostia viva est mandatorum observantia charitativa : ecce attentio diligentis, et diligendo immolantis. De tertio [6] : « Utinam attendisses mandata mea : facta fuisset, sicut flumen, pax tua; » quasi dicat : Si servasses mandata in spe felicitatis æternæ, facta fuisset affluentissime pax voluntatis internæ : ecce attentio sperantis.

Articulus quartus.

Quartum profertur, cum psallitur : *Elegi* : quoniam electio est affectionis actio, mediante rationis consilio : eligere namque ad liberum spectat arbitrium, in quo conveniunt in unum, et voluntatis desiderium, et rationis consilium. Nam si voluntas abesset, non esset liberum; si ratio deesset, non esset arbitrium. Mandata autem eligere; est mandantem diligere, et ejus amorem quasi rectorem super regnum internum erigere; de quo regno dicitur a Domino [7]: « Regnum Dei intra vos est. » Et nota, quod Novitius professionem faciens, tria novitius eligit : professionem facit, sicut propheticis eloquiis elucescit, videlicet stabilitatem, veritatem, humilitatem, secundum tria professionis promissa. Stabilitas spectat ad residentiam; veritas ad vitam, vel morum moderantiam; humilitas ad obedientiam. Prima electio patet in illo verbo prophetico [8] : « Hæc requies mea in sæculum sæculi; hic habitabo, quoniam elegi eam : » hic eligitur stabilitas. Secunda electio liquet in illo dicto davidico [9] : « Viam veritatis elegi; » hic eligitur vitæ veritas, seu morum honestas. Tertia electio in illo claret eloquio [10] :« Elegi abjectus esse in domo Dei mei magis, quam habitare in tabernaculis peccatorum : » hic eligitur obedientiæ humilitas. tria eligit

Epilogus.

Ait ergo Psalmista, tanquam in tribulatione constitutus, et divinæ protectionis confidentiam ostensurus : *Fiat manus tua*, quantum ad protectionem interiorem per spiritualem fervorem; *Ut salvet me*, quantum ad afflictionem exteriorem; *Quia mandata tua*, quantum ad mandati superioris amorem; *Elegi*, quantum ad affectionem hominis dilecto imparem, et longe inferiorem.

VERSICULUS XIV.

174. *Concupivi salutare tuum, Domine*, etc. Primam protectionem audivimus, qua protegit oratorem orationis clypeus; sequitur secunda protectio, qua protegit oratorem oratio. Illa quidem protectio protegebat exterius a timore passionis; hæc protegit interius a timore offensionis. Tali quippe protectione fortiter orator ille protegitur, cujus intellectus et affectus fortiter ad oppositum inclinatur; quia non formidat ne offendat Salvatorem, qui anhelat et æstuat ad salutem. Talis orator erat Psalmographus, sicut enucleat iste versus. Erat enim invitatus, et excitatus : invitatus ad salutem; excitatus ad virtutem : invitatus a rege; excitatus a lege : invitatus quantum ad affectum; excitatus quantum ad intellectum. Propterea psallit ita : *Concupivi*, etc.; ac si caneret voce clara : Sic me invitas, Domine rex, ad præmium salutare, quod affectuosissime concupisco : sic me excitat tua lex ad meritum virtuale, quod studiosissime adhæresco. Quid igitur aliud hic notandum, quam invitantem, et invitatum; excitantem, et excitatum? Invitans est Dominus; excitans lex ipsius; invitatus affectus; excitatus intellectus.

[1] *Jerem.*, XV, 20. — [2] Ibid., LI, 6. — [3] *Isa.*, XLVII, 13. — [4] *Eccli.*, XXXII, 28. — [5] Ibid., XXXV, 2. — [6] *Isa.*, XLVIII, 18. — [7] *Luc.*, XVII, 21. — [8] *Psal.* CXXXI, 14. — [9] *Psal.* hoc, 30. — [10] *Psal.* LXXXIII, 11.

Articulus primus.

Invitatum exprimit, dicens : *Concupivi salutare tuum*, quia concupiscere pertinet ad affectum. Non est concupiscentia ista vitiosa, sed virtuosa : non prohibita, sed præcepta. Illa prohibetur, cum dicitur [1] : « Non concupisces aurum et argentum ; » ista præcipitur, cum scribitur [2] : « Lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem. » Unde notandum, quod non est ista concupiscentia carnis, nec concupiscentia oculorum ; sed concupiscentia cœlestium gaudiorum : quarum prima humana, secunda mundana, tertia supermundana. De prima dixit Sara Raguelis filia [3] : « « Tu scis, Domine, quia nunquam concupivi virum : » hic negatur concupiscentia humana. De secunda dicitur ab Apostolo [4] : « Argentum, et aurum, aut vestem nullius concupivi : » hic negatur concupiscentia mundana. De tertia [5] : « Ecce concupivi mandata tua, » quæ sunt salutis meritoria : hic affirmatur concupiscentia supermundana.

Articulus secundus.

Invitantem expromit et exprimit, adjiciens : *Domine*, qui me dignaris invitare ad convivium salutare. Et nota, quod servos suos invitat Dominus ad lucem sempiternam, ad pacem sempiternam, ad lætitiam sempiternam ; invitando ad summum bonum luculente videndum, pacifice possidendum, lætissime perfruendum. De primo [6] : « Erit tibi Dominus in lucem sempiternam : » ecce lux Domini sempiterna. De secundo [7] : « Dominus pacis det vobis pacem sempiternam : » ecce pax Domini sempiterna. De tertio [8] : « Qui redempti sunt a Domino, revertentur, et venient in Sion laudantes, et lætitia sempiterna super capita eorum : » ecce lætitia Domini sempiterna.

Dominus quo modo servos suos invitat.

Articulus tertius.

Excitantem exerit, inquiens : *Et lex tua* : lex enim legentis mentem excitat ad virtutem. Quid est enim bona pronuntiare, utiliora probare, perfecta consulere, nisi somnolentæ mentis oculum ad virtutis exercitium excitare? Et nota, quod legimus in Scriptura legem loquentem, legem instruentem, et legem consulentem. Loquens dicitur bona pronuntiando ; instruens, utiliora probando ; consulens, perfecta persuadendo. Vis audire legem loquentem ? audi Apostolum attestantem [9] : « Quæcumque lex loquitur, iis, qui in lege sunt, loquitur : » ecce legis locutio. Vis auscultare legem instruentem? ausculta Paulum dicentem [10] : « Probas, ait, utiliora, instructus per legem : » ecce legis instructio. Vis attendere legem consulentem? attende Sapientem filio suadentem [11] : « Custodi legem meam, atque consilium meum, » id est, legis meæ consilium : ecce legis consultatio.

Lex loquens, instruens, consulens.

Articulus quartus.

Excitatum edisserit, scribens : *Meditatio mea est*. Cum enim aliquis meditatur, oculus interioris hominis excitatur. Sed notandum, quod tria potissimum excitant interiorem oculum ; videlicet assistentis spectaculum, meditantis periculum, et charitatis vinculum : quorum primum excitat oculum per stuporem ; secundum, per timorem : tertium per amorem. De primo legitur [12] : « Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper : » in hac meditatione excitat mentis oculum assistentis spectaculum. De secundo [13]: « Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte periissem in humilitate mea : » in hac meditatione excitat mentis oculum meditantis periculum. De tertio [14] : « Quomodo dilexi legem tuam Domine ! tota die meditatio mea est ; » in hac meditatione excitat mentis oculum charitas, quæ secundum Apostolum [15] « est perfectionis vinculum. »

Epilogus.

Ostensurus ergo Psalmographus orationis protectionem, adversus offensionis timorem, per salutis invitationem, et virtutis excitationem sic ait : *Concupivi salutare tuum*, quantum ad effectum invitatum ; *Domine*, quantum ad regem invitantem ; *Et lex tua*, quantum ad legem excitantem ; *Meditatio mea est*, quantum ad intellectum excitatum.

VERSICULUS XV.

175. *Vivet anima mea*, etc. Clypeus spiritualis, scilicet virtus orationis, non tantum protegit oratorem a parte exteriori contra timorem passionis, et a parte interiori contra timorem offen-

[1] *Deut.*, VII, 25. — [2] I *Petr.*, II, 2. — [3] *Tob.*, III, 16. — [4] *Act.*, XX, 33. — [5] *Psal.* hoc, 40. — [6] *Isa.*, LX, 19. — [7] II *Thess.*, III, 16. — [8] *Isa.*, LI, 11. — [9] *Rom.*, III, 19. — [10] *Rom.*, II, 18. — [11] *Prov.*, III, 21. — [12] *Psal.* XVIII, 15. — [13] *Psal.* hoc, 92. — [14] Ibid., 97. — [15] *Coloss.*, III, 14.

sionis; sed a parte superiori contra timorem separationis. Quod præclare Propheta cecinit in his verbis : *Vivet*, etc.; ac si caneret cantione dulcissima : Confido de præmio æternali, tam spirituali, quam corporali, in judicio generali. Unde convincitur, quod quatuor hic notantur : videlicet fiducia præmiorum, tam interiorum, quam exteriorum, secundum judicia meritorum : quorum primum pertinet ad præmium æternale; secundum, ad præmium spirituale; tertium, ad præmium corporale; quartum, ad judicium generale.

Articulus primus.

Primum prænotavit, cum præcinit : *Vivet*. Quali vita, nisi beata? Hæc est vita virtuosis servata, virtutibus comparata. Quæris, quibus? Plane fide, spe, charitate : videndo per fidem, fidendo per spem, obtemperando per charitatem. De primo [1] : « Si mortui sumus cum Christo, credimus, quia simul etiam vivemus cum Christo : » ecce vita credita. De secundo [2] : « Vivemus in conspectu ejus, sciemus, sequemurque, ut cognoscamus Dominum. » Quid est vivendo scire, sciendo sequi, sequendo cognoscere, nisi vitæ fontem scire, sciendo sitire, sitiendo haurire? ecce vita sperata. De tertio [3] : « Obtemperabimus Patri spirituum, et vivemus : » ecce via obtemperando dilecta.

Articulus secundus.

Secundum subnotavit, cum succinit : *Anima mea*. Anima namque vivet, cum ad vitam deiformem ascendet, et imaginem concreatam ad imaginem creatricem extendet. Et nota, quod anima beata, sicut invenitur in Scriptura, erit magnificata, erit inebriata, erit impinguata : quoniam animæ potentiam retentivam magnificabit divinæ potestatis immensitas; potentiam animæ apprehensivam inebriabit divinæ veritatis incomprehensibilitas; potentiam animæ appetitivam impinguabit divinæ bonitatis ineffabilitas. De primo [4] : « Magnificetur anima mea in oculis Domini, et liberet me de omni angustia. » Hic secundum anagogiam magnificat retentivam animæ potentiam divinæ potestatis immensitas. De secundo [5] : « Inebriavi animam lassam. » Hic secundum eamdem intelligentiam inebriat intellectivam animæ potentiam divinæ veritatis incomprehensibilitas. De tertio [6] : « Anima operantium impinguabitur. » Hic etiam, secundum anagogicam theoriam, impinguat affectivam animæ potentiam divinæ bonitatis ineffabilitas.

Animæ beatæ præmia.

Articulus tertius.

Tertium connotavit, quando concinit : *Et laudabit te*, supple, vocali laude : quod spectat ad præmium corporale. Et nota, quod sicut legitur in Scriptura, laudabunt Dominum credentes, sperantes, diligentes; quia fient videntes, tenentes, fruentes. De primo [7] : « Simul laudabunt, qui oculo ad oculum videbunt : » ecce laudatio credentium. De secundo dicit Judith [8] : « Laudate Dominum Deum nostrum, quia non deseruit sperantes in se : » ecce laudatio sperantium. De tertio [9] : « Comedetis vescentes, et saturabimini, et laudabitis nomen Domini Dei nostri : » ecce laudatio diligentium.

Dominum quinam laudabunt.

Articulus quartus.

Quartum quoque denotavit, dum cecinit : *Et judicia tua adjuvabunt me*. Judicium generale notatur plurali voce, *Judicia*, propter diversa merita, diversimode judicanda. Hoc autem judicium illos adjuvabit, quibus æternam hereditatem adjudicabit. Talia judicia dogmatizat Scriptura, divinitus ponderanda, declaranda, et dulcoranda; quoniam illa divina potentia ponderabit, sapientia declarabit, et clementia dulcorabit. De primo [10] : « Pondus et statera, judicia Domini sunt : » ecce judicia ponderanda. De secundo [11] : « Judicia, quasi lux, egredientur : » ecce judicia declaranda. De tertio [12] : « Judicia tua jucunda : » ecce judicia dulcoranda.

Epilogus.

Demonstrans ergo Psalmista virtutem orationis contra timorem separationis, sic ait : *Vivet*, supple, vita beata, quantum ad fiduciam beatitudinis æternalis; *Anima mea*, quantum ad fiduciam beatitudinis spiritualis; *Et laudabit te*, scilicet vocali laude, quantum ad fiduciam beatitudinis corporalis; *Et judicia tua adjuvabunt me*, scilicet judicando pro meritorum consideratione, quantum ad fiduciam judicii generalis.

[1] *Rom.*, VI, 8. — [2] *Ose.*, VI, 3. — [3] *Hebr.*, XII, 9. — [4] I *Reg.*, XXVI, 24. — [5] *Jerem.*, XXXI, 25. — [6] *Prov.*, XIII, 4. — [7] *Isa.*, LII, 8. — [8] *Judith*, XIII, 17. — [9] *Joel.*, II, 26. — [10] *Prov.*, XVI, 11. — [11] *Ose.*, VI, 5. — [12] *Psal.* hoc, 39.

VERSICULUS XVI.

176. *Erravi, sicut ovis quæ periit*, etc. En audistis clypeum spiritualem, scilicet orationis virtutem, exterius, interius, superius protegentem, contra passionis, offensionis, et separationis timorem; novissime auditote virtutem ipsius protegentem inferius, contra timorem infernalis interitus. Sciens enim Propheta, quod in orantis conscientia potest oriri cogitationum accusantium et excusantium controversia, cogitationibus accusantibus, actum iniquitatis recitantibus, et metum infelicitatis excitantibus, ex adverso cogitationibus excusantibus, actum æquitatis recitantibus, et spem felicitatis excitantibus; nec ignorans, quoniam orationis virtus, cum partes suas viriliter interponit, inter partes altercantes amicabiliter componit, quoniam actum iniquitatis expiat, metum infelicitatis exsufflat, præmium felicitatis postulat, et meritum æquitatis allegat: totum processum præhabitum per verbum propositum breviter repræsentat, dicens: *Erravi*, etc., quasi canens voce dulcisona: Prævaricatus sum, periclitatus sum; sed spe salvificatus sum, quia justificatus sum. Quatuor ergo notantur in proposito, scilicet actus iniquitatis, metus infelicitatis, speratum præmium felicitatis, et opus meritorium æquitatis: quorum primum orationis virtus expiat; secundum exsufflat; tertium postulat, et quartum allegat.

Articulus primus.

Actum iniquitatis aperuit, dicens: *Erravi sicut ovis*. Errorem commemorat, ovi se comparat, propter gesta brutalia quæ patrarat. Et nota, quod legimus in Scripturis triplicem errorem ovis: scilicet errorem abeuntis, errorem adeuntis, errorem pereuntis: quibus respondent errores totidem in peccatis; videlicet error aversionis, conversionis, et obligationis. De primo [1]: « Si fuerint alicui centum oves, et erraverit una ex eis: » ecce error abeuntis, pertinens ad aversionem. De secundo [2]: « Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit: » ecce error adeuntis, attinens ad conversionem. De tertio scribitur in proposito: *Erravi sicut ovis, quæ periit*: ecce error pereuntis, spectans ad obligationem. Unde tripliciter errat, quicumque mortaliter peccat, quoniam a præcepto avertitur, ad prohibitum convertitur, et ad interitum obligatur.

Triplex ovis error.

Articulus secundus.

Metum infelicitatis adaperuit, inquiens: *Quæ periit*. Ista periclitatio est mortis obligatio, et idcirco timoris ratio. Et nota, quod legimus in Scriptura triplicem periclitationem; et secundum triplicem periclitationem, intelligimus triplicem obligationem; et secundum triplicem obligationem, accipimus triplicem timoris rationem. Attenditur autem periclitationis ternarius quantum ad periculum superius, interius, et exterius: hoc est, periculum damni superioris, vermis interioris, et ignis exterioris. Inde colligitur, quod quisquis prævaricatur, tripliciter periclitatur; quia tripliciter obligatur, et ideo tripartito timoris vinculo colligatur. Prima periclitatio per Psalmistam exprimitur, ubi psallitur [3]: « Pereant peccatores a facie Dei: » ecce periclitatio respectu damni superioris. Secunda periclitatio innuitur, ubi per Antiochum regem iniquum, et fidelium inimicum, asseritur [4]: « Ecce pereo tristitia magna in terra aliena: » ecce periclitatio respectu vermis interioris. Tertia periclitatio proponitur, ubi legitur [5]: « Blasphemantes in corruptione sua peribunt, percipientes mercedem injustitiæ: » ecce periclitatio respectu ignis exterioris.

Triplex periclitatio in Scriptura.

Articulus tertius.

Speratum præmium felicitatis exeruit adjiciens: *Quære servum tuum, Domine*: non enim desperat, qui quæri desiderat. Sine spe nullatenus auderet dicere: *Quære*. Si quæris qualiter quæras: non qualiter Herodes puerum Jesum; non qualiter Ananias Saulum; sed qualiter Pastor piissimus pecus suum. Nam Herodes quæsivit puerum ad perdendum; Ananias quæsivit Saulum ad curandum; sed Pastor piissimus quæsivit pecus suum ad supernis gregibus aggregandum. De primo [6]: « Futurum est, ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum: » ecce puer quæritur ad perdendum. De secundo [7]: « Quære in domo Judæ Saulum nomine Tharsensem. » Hic Saulus quæritur ad curandum. De tertio, ubi mystice scribitur de pastore piissimo [8]: « Relinquet nonaginta novem in montibus, et vadet quærere eam, quæ erravit: »

[1] *Matth.*, XVIII, 12. — [2] *Isa.*, LIII, 6. — [3] *Psal.* LXVII, 3. — [4] I *Mach.*, III, 13. — [5] II *Petr.*, II, 12. — [6] *Matth.*, II, 13. — [7] *Act.*, IX, 11. — [8] *Matth.*, XVIII, 12.

hic quæritur pecus mysticum ad supernis gregibus aggregandum.

Articulus quartus.

Opus meritorium æquitatis asseruit, superadjiciens : *Quia mandata tua non sum oblitus;* quoniam actus æquitatis mandatus est in mandatis. Hic autem actus non fuit oblivioni traditus, quia mandata non fuit oblitus. Quæris quare? Mandata Puto, quod triplici ratione. Nam mandata sunt semitæ deductivæ, lucernæ directivæ, januæ in cœlestem beatitudinem inductivæ ; quoniam obtemperantes deducunt, considerantes dirigunt, perseverantes inducunt. De primo scribitur [1] : « Deduc me in semita in mandatorum tuorum : » hic apparet aperte, quod mandata sunt semitæ deductivæ. De secundo [2] : « Ad omnia mandata tua dirigebar, » tanquam ad lucernas directivas; quia [3] « mandatum lucerna est, » sicut scriptum est Salomonis stylo. Hic liquet lucide, quod mandata lucernæ sunt directivæ. De tertio [4] : « Si vis ad vitam ingredi, serva mandata, » quasi cœli januas inductivas. Hic docetur implicite, quod mandata sunt cœli januæ inductivæ.

Epilogus.

Declaraturus ergo Psalmographus orationis virtutem, quæ protegit oratorem, quantum ad partem inferiorem, contra damnationis timorem, actum iniquitatis expiando, metum infelicitatis exsufflando, speratum felicitatis præmium postulando, opus æquitatis meritorium allegando, sic ait : *Erravi sicut ovis*, quantum ad actum iniquitatis, quam virtus orationis expiat; *Quæ periit*, quantum ad metum infelicitatis, quem exsufflat; *Quære servum tuum*, quantum ad præmium speratum felicitatis, quod postulat; *Quia mandata tua non sum oblitus*, quantum ad opus æquitatis meritorium, quod allegat.

Et in hoc consummatur doctrina Psalmi *Beati immaculati*, ad gloriam Regis beati immaculati, et in honorem Reginæ beatæ immaculatæ : cujus meritis et precibus nos dignetur beatus et immaculatus Dominus beatis et immaculatis spiritibus aggregare. Amen.

PSALMUS DAVID CXIX.

1. *Canticum graduum* (a). Quo modo septimæ decadis dicatur Jubilæus, in principio libri [5] dictum est; et etiam quomodo *Septem* potest esse accusativus, et dativus. « Da partes septem, nec non et octo [6], » id est, vive secundum utrumque testamentum. Nota : Quindecim gradus erant in templo Domini ; et quando sacerdos ascendebat primum gradum, dicebat hunc primum psalmum; quando ascendebat secundum, dicebat secundum, et sic in ascendendo dicebat hos quindecim psalmos. Ideo hujusmodi psalmi dicuntur cantica graduum, Glossa : « varietate rerum unita. » Quidam uniuntur in unum, alii per unum, alii ad unum. De primo [7] : « Ecce quam bonum, et quam jucundum, » etc. De secundo : « Per charitatem uniuntur fideles : » nam hoc gluten est indissolubile, quo linita sunt ligna arcæ. De tertio : « Nam unimur ad Christum, ad quem opera nostra debent convenire : » unde arca consummata est in cubito. Nos celebramus octavas Sanctorum, quia octavam, scilicet resurrectionem expectamus. Unde octavas Domini in solemnitatibus non observamus, quia ejus resurrectionem non expectamus ; jam enim resurrexit. Non enim Natale habet octavam, imo quoddam festum per se Circumcisionis ; nec Pascha, nam octavo die canitur : « Quasi modo geniti ; » et in octava Pentecostes, de sancta Trinitate. Quod autem in quibusdam ecclesiis fiunt octavæ in Pascha, et non cantatur : « Quasi modo geniti, » sed de resurrectione ; de hoc dicimus, quod octavæ Christi possunt observari, quia ejus octavam expectamus, ut resurgat in nobis, non in se ; in membris, non in capite. Quidam cadunt propter infirmitatem pedum ; quidam propter alterius impulsionem ; quidam propter tenebras, id est, propter ignorantiam ; qui-

Ritus octavarum.

Cadere multipliciter.

[1] *Psal.* hoc, 35. — [2] Ibid. 128. — [3] *Prov.*, VI, 23. — [4] *Matth.*, XIX, 17.— [5] Supra, *Præf. in Psalt.*, p. 157, — [6] *Eccle.*, XI, 2. — [7] *Psal.* CXXXII, 1.

(a) Al. *Ad Dominum, cum tribularer, clamavi.*

dam propter viæ augustiam; quidam propter negligentiam : sic aliquis cadit a vita. De primo dicitur [1] : « Mei autem pene moti sunt pedes. » De secundo, quod scilicet alterius occasione, vel persuasione peccat [2] : « Impulsus, eversus sum ut caderem, et Dominus suscepit me. » De tertio [3] : « Si cæcus cæcum duxerit, ambo in foveam cadunt. » De quarto [4] : « In manibus portabunt te. » Nam [5] « arcta est via, quæ ducit ad vitam. » De quinto [6] : « Qui enim stat, videat ne cadat. » Sunt gradus officiorum ; unde Apostolus [7] : « Quosdam dedit apostolos, quosdam prophetas, alios doctores. » Sunt gradus dignitatum ; unde Dominus in Evangelio [8] : « Amice, ascende superius. » Sunt gradus meritorum, unde hoc : « Gradus sunt in charitate : » unde quibusdam centesimus, aliis sexagesimus, aliis trigesimus fructus debetur. Sunt gradus beatitudinum, unde hoc [9] : « In domo patris mei mansiones multæ sunt. » Quando Judæus emebat gentilem, radebat ei barbam, et capillos; sic quando quis eligebatur (*a*) in sortem Dei, id est, quando fit clericus, tondentur ei capilli, ad significandum, quod inutiles cogitationes debet ponere ; et in superiori parte, id est, in capite debet esse apertura, ut sine impedimento, quæ sursum sunt, sapiant, et pro eis, quæ sursum sunt, Deo deserviant. Idem significant sandalia episcoporum superius aperta. Sæpe clerici tondentur, et pili renascuntur, quia primi motus non possunt omnino abire, sed redeunt. Sed [10] « beatus qui tenebit et allidet parvulus suos ad petram, » id est Christum. Monachi autem altius tondentur, quam clerici sæculares, quia magis tenentur inutiles cogitationes abjicere.

Capilli cur tondeantur, quando aliquis fit clericus.

Sandalia Episcoporum.

Monachi cur altius tondeantur.

2. *A labiis iniquis.* Quidam loquuntur iniqua inique, ut qui dixerunt [11] : « In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia. » Quidam iniqua non inique, ut Petrus dixit Domino [12] : « Absit a te, Domine, » ut scilicet crucifigaris. Quidam non iniqua inique, ut diabolus Domino [13] : « Mitte te deorsum. »

4. *Sagittæ potentis acutæ.* Verbum dicitur sagitta : nam Pater tetendit arcum, quando promisit Filium venientem (*b*) per Prophetam. « Misit (*c*) sagittam electam, » dicit Isaias [14], quando misit eum incarnari. Ad quid? ut sagittaret [15] « in obscuro rectos corde, » id est, ut malos faceret bonos. Hæc sagitta est vulnus faciens sine vulnere, percutiens, et sanans, occidens, et vivificans. Et hæc sagittat sive percutit prudenter, nam apostoli in prædicando habuerunt prudentiam ; vulnerat fortiter, nam [16] « fortis est ut mors dilectio ; » occidit salubriter, unde [17] : « Occide, et manduca : » id est, occide vitia, et fac hominem de corpore Ecclesiæ ; et hoc [18] : « Verte impios, et non erunt. » Hæc sagitta, id est, dilectio, magnum vulnus facit in Virgine, et acutissima est : nam non solum carnem Virginis configit, sed etiam animam pertransiit, quod potest dici gladius, ut de Deipara Virgine dicitur [19] : « Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. » Tres sunt status Ecclesiæ, scilicet sponsæ ; et sub primo fuit percussa, sub secundo vulnerata, sub tertio denudata. In primo laborat ; in secundo ægrotat ; in tertio expirat : primo concipit ; secundo parturit ; tertio finit : concipit in labore ; parturit in dolore ; finit in consummatione : unde dicitur in Canticis [20] : « Percusserunt me, et vulneraverunt me, tulerunt mihi pallium meum custodes. » In aliis percussa ; in aliis vulnerata ; in aliis nudata. In primorum persona dicitur [21] : « Advena et peregrinus sum, sicut omnes patres mei. » De secundo [22] : « Posuerunt morticina servorum tuorum, » etc. Qui tulerunt pallium, qui contaminaverunt testamentum, unde hoc [23] : « Diviserunt sibi vestimenta mea. »

Ecclesiæ status tres.

[1] *Psal.* LXXII, 2. — [2] *Psal.* CXVII, 13. — [3] *Matth.*, XV, 14. — [4] *Psal.* XC, 12. — [5] *Matth.*, VII, 14. — [6] I *Cor.*, X, 12. — [7] I *Cor.*, XII, 28. — [8] *Luc.*, XIV, 10. — [9] *Joan.*, XIV, 2. — [10] *Psal.* CXXXVI, 9. — [11] *Luc.*, XI, 15. — [12] *Matth.*, XVI, 22. — [13] *Matth.*, IV, 6. — [14] *Isa.*, XLIX, 2. — [15] *Psal.* X, 3. — [16] *Cant.*, VIII, 6. — [17] *Act.*, X, 13. — [18] *Prov.*, XII, 7. — [19] *Luc.*, II, 35. — [20] *Cant.*, V, 7. — [21] *Psal.* XXXVIII, 13 — [22] *Psal.* LXXVIII, 2. — [23] *Psal.* XXI, 19. — (*a*) *Leg.* eligitur. — (*b*) *Leg.* venturum. — (*c*) *Vulg.* Posuit me.

3. *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est.* Spiritus sanctus hic conqueritur de tribus : de regni dilatione, hic : *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est;* de malorum cohabitatione, unde : *Habitavi cum habitantibus Cedar*; de longa peregrinatione, ibi : *Multum incola fuit anima mea.* In Ecclesia quidam sunt exules, quidam cives, quidam peregrini : de primis, ut de filio prodigo [1], qui abiit « in regionem longinquam. » Peregrini, boni in Ecclesia militantes, de quibus dicitur [2] : « Non habemus hic manentem civitatem, » etc. Cives, qui sunt in patria, de quibus dicitur [3] : « Cives sanctorum, et domestici Dei. »

Tædium multiplex.

Multum incola fuit anima mea (*a*) : Est (*b*) tædium ex adversitate, unde Apostolus [4] : « Gravati sumus supra modum, ita quod tædet (*c*) vivere. » Est tædium ex identitate, unde : « Identitas generat fastidium. » Est tædium ex longa expectatione, unde hoc : *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est.* Est tædium ex hujus vitæ labore, unde [5] : « Tædet animam meam vitæ meæ. »

PSALMUS DAVID CXX.

Ascensiones quinque.

1. *Levavi oculos meos in montes.* Quinque leguntur ascensiones, scilicet elevationis, unde hoc [6] : « Ascendam in cœlum, et similis ero Altissimo. » Dignitatis, unde hoc [7] : « Amice, ascende superius. » Cogitationis, » unde hoc [8] : « Ascendet (*d*) homo ad cor altum, » etc. Deus dicitur exaltari in nobis, et nos in Deo, quando cogitamus de Deo. Charitatis [9] : « Ascensiones in corde suo disposuit. » Futuræ glorificationis, unde dicitur [10] : « Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit; » et nisi per eum. Aliquis exit de mundo tribus modis, scilicet pœnitendo, omnibus quæ possidet abrenuntiando, moriendo. De primo [11] : « Fugite de medio Babylonis. » De secundo [12] : « Quis dabit mihi pennas, sicut columbæ? » Et hoc : *Ecce elongavi fugiens.* De tertio patet. Hic dicitur, quod in deliciis hujus mundi defluentes timent : nam concupiscentia, sive carnalis appetitus, dicitur fluxus, sive fluvius; nam semper est in motu; nam crescit, et decrescit. Locus, unde hic [13] : « Fluvius venit; » et necessitas, quo tendit satietas; qua via transit, voluntas; via qua redit, cupiditas; locus unde excurrit, defectus nostri decrementum; per quem decurrit, fastidium; per quem recurrit, desiderium [14]. « Omnia flumina tendunt in mare, » sic et hic fluvius : nam talis dilectio habet amaritudinem; nam [15] « extrema gaudii luctus occupat. » Et cum flumina tendant in mare, et (*e*) mare non superabundat, quia meritum malitiæ nostræ quantitas pœnæ non exuperat.

Exaltatur Deus in nobis, et nos in Deo quomodo.

De mundo exit aliquis tribus modis.

Concupiscentia fluxus dicitur.

Civitates et custodes tres.

4. *Ecce non dormitabit.* Tres sunt civitates, et custodes; in prima habent; in secunda expectant; in tertia desperant. In prima, beati misericordes regnant in cœlis; in secunda, exultant in spe; in tertia, reprobi damnantur in re. Tres sunt, scilicet patria, mundus, infernus. De primo [16] : « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei. » De secunda [17] : « Nisi Dominus custodierit civitatem. » De tertia [18] : « Qui ædificat civitatem in sanguinibus. » Prima habet vigiles suos angelos; secunda doctores; tertia angelos malos, sive dæmones : primi vigilant ad laudem; secundi, ad custodiam; tertii, ad prædam. De primis [19] : « Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes. » De secundis Propheta [20] : « Super custodiam meam ego sum, stans per diem, et totis noctibus. » De tertiis [21] : « Extendunt (*f*) sagenam suam, et interficere gentes non cessant (*g*). » Unus est

[1] *Luc.*, XV, 13. — [2] *Hebr.*, XIII, 14. — [3] *Ephes.*, II, 19. — [4] II *Cor.*, I, 8. — [5] *Job*, X, 11. — [6] *Isa.*, XIV, 14. — [7] *Luc.*, XIV, 10. — [8] *Psal.* LXIII, 7. — [9] *Psal.* LXXXIII, 6. — [10] *Joan.*, III, 13. — [11] *Jerem.*, LI, 6. — [12] *Psal.* LIV, 7, 8. — [13] *Eccle.*, V, 15. — [14] Ibid., I, 7. — [15] *Prov.*, XIV, 13. — [16] *Psal.* LXXXVI, 3. — [17] *Pasl.* CXXVI, 1. — [18] *Habac.*, II, 12. — [19] *Isa.*, LXII, 6. — [20] *Isa.*, XXI, 8. [21] *Habacuc.*, I, 17.

(*a*) Cæt. edit. non habent ***Multum incola fuit anima mea***, et glossam, quæ sequitur, transposuerunt ad **Psal. CXVI**, ante v. ***Quoniam confirmata est super nos***, etc. — (*b*) *Edit. Ven.* Et. — (*c*) *Vulg.* ut tæderet. — (*d*) *Vulg.* accedet. — (*e*) *Del.* et. — (*f*) *Vulg.* Expandit (*g*) *Item* non parcet.

principalis custos, scilicet Christus, de quo dicitur [1] : « Nisi Dominus custodierit. »

3. *Non det in commotionem pedem tuum.* Hic dicitur, quod Propheta loquitur : Docete veritatem, monete ad conversionem, orate ad intercessionem : docete de fide, et de articulis fidei; monete de moribus; orate pro sua et populi ignorantia. De prima [2] : « Ite, docete omnes gentes. » De secunda Jeremias [3] : « Constitui te super gentes et regna. » De tertia [4] : « Sine intermissione orate. » Tres sunt modi tacendi : ignorantia, impotentia, negligentia : ignorantia turpis; impotentia difficilis; negligentia pinguis. Si quæritis ore, quærite opere; vos si quæritis in prosperitate, quærite in adversitate; unde dicitur [5] : « Si quæritis, quærite. » Ad triplex ostium pulsamus : ad difficultatem intelligentiæ; nam cum labore et sudore acquiritur sapientia, scilicet panis noster. Ad ostium operis, ut amicus, qui dixit [6] : « Amice, accommoda (*a*) mihi tres panes. » Et hoc [7] : « Maria stabat ad monumentum foris plorans. » Ad ostium æternitatis, unde hoc [8] : « Pulsate, et aperietur vobis. »

Docere, monere et orare.

Tacendi tres modi.

Ostium triplex pulsamus.

PSALMUS DAVID CXXI.

1. *Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi.* Nam Ecclesia, scilicet Synagoga, prius fuit in tabernaculo, quod erat fragile et mobile; post in atrio ante templum; deinde in templo, quod erat solidum et immobile. Unde tres status animæ leguntur : nam in primo est in corpore fragili, non glorificato; post exuta a corpore; tertio, rediens in corpus glorificatum, quando habebit utramque stolam. Anima autem lætatur, quia debet ire in domum, id est in corpus glorificatum, dicens : *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi*, cum essent jam pedes in atriis. Moraliter : *Lætatus sum*, etc. [9] Adam Evam alloquitur, et gaudet de eo quod dictum est, quia ibunt in domum Domini. Per Adam rationem, per Evam intellige affectionem, sive sensualitatem. Ad rationem cognitio; ad affectionem pertinet dilectio. Prius [10] « Adam formatus est, quam Eva; » quia præcedit veri cognitio, sequitur justi dilectio. Domus diaboli vanitas; domus Adæ veritas; domus Dei æternitas, de quo dicitur [11] : « Beati, qui habitant » æternitatem. Inde Adam gaudet, quia hanc domum debet ingredi. Adam de domo diaboli ad domum propriam rediit, cum de vanitate ad inquisitionem veritatis intrat; intrat in domum Dei, cum post diu quæsitam, et inventam veritatem, rapitur ad contemplationis veritatem, et æternitatis contemplationem. De vanitate mutabilitatis diabolus extendit sibi porticum. De vanitate mortalitatis diabolus extendit sibi domum (*b*). De vanitate iniquitatis collocat sibi thalamum. Si æterna cogitas, sed æterna non amas, intrat Adam in domum Dei solus; si æterna cogitas et amas, Adam cum Eva intrat. Lætatur Adam de hoc, quod debeat (*c*) ire in domum Domini; sed de hoc, quod dictum est : Ibitis in domum Domini, forte quia Adam est in domo propria, et sperat se intrare in domum Domini. Apostolus se lætatur ad tertium cœlum. Adam se sperat intraturum. Primum cœlum, sublimitas intelligentiæ; secundum cœlum, claritas justitiæ; tertium, sublimitas gloriæ. In primo est contemplatio veritatis; in secundo, dilectio æquitatis; in tertio, plenitudo æternæ jucunditatis. De primo et secundo Apostolus [12] : « Nostra conversatio in cœlis est. » De tertio [13] : « Scio hujusmodi hominem raptum ad tertium cœlum. » In primo cœlo illuminatur ignorantia; in secundo extinguitur concupiscentia; in tertio absorbetur miseria. Quod Apostolus intelligit tertium cœlum, Adam intelligit domum Dei.

Animæ status tres.

2. Anadiplosis est, sicut Beda dicit [14], quod

[1] *Psal.* CXXVI, 1. — [2] *Matth.*, XXVIII, 18. — [3] *Jerem.*, I, 10. — [4] I *Thess.*, V, 17. — [5] *Isa.*, XXI, 12. — [6] *Luc.*, XI, 5. — [7] *Joan.*, XX, 11. — [8] *Luc.*, XI, 9. — [9] Richard., *in Psal.* CXXI. — [10] I *Tim.*, II, 13. — [11] *Psal.* LXXXIII, 5. — [12] *Philip.*, III, 20. — [13] II *Cor.*, XII, 2. — [14] Bed., *De Schem. Script.*, V. — (*a*) *Valg.* commoda. — (*b*) *Edit. Ven.* donum. — (*c*) *Item* debent.

sequens clausula incipit adjectione, in qua prima clausula finit, ut hoc : *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis, Jerusalem : Jerusalem, quæ ædificatur, ut civitas.* Tres sunt civitates, ut prius[1] dictum est, militantium, triumphantium, morientium. Prius Jerusalem dicta est Jebus; post Salem. Jebus est *conculcatio*, Salem *pax*. *Jerusalem*. Nota : primo homines sunt filii iræ; *prius* enim[2] est, *quod animale; deinde quod spirituale:* ecce Jebus. Deinde mundantur (*a*) per baptismum, scilicet pacificati : ecce Salem. Tandem videbunt Deum : ecce Jerusalem. « Cœlum cœli Domino : » ecce Jerusalem. « Terram autem dedit filiis hominum : » ecce Jerusalem terra, ubi est[4] « pax hominibus bonæ voluntatis. Non mortui laudabunt te, Domine : » ecce ubi est conculcatio. Nota : A tribus commendatur illa civitas : ab antiquitate, ibi : *Quæ ædificatur ut civitas*; de charitate : *Cujus participatio est;* a beatitudine, ibi : *In idipsum.*

Civitas triplex. Jerusalem. Jebus. Salem.

PSALMUS DAVID CXXII.

Ad te levavi oculos meos. Duo sunt oculi : oculus dilectionis, et oculus fidei. Oculus dilectionis duplex : dilectio Dei, et dilectio proximi. Oculus fidei duplex : cognitio, et devotio. Hos quatuor oculos ad Deum levamus. Nota : ideo dicit : *Levavi*, non *Levavimus*, quia omnes unum sumus : nam participatione charitatis, plures homines unum sumus, et plura membra unum cum Christo triplici de causa : propter regni identitatem, unde Apostolus[5] : « Hæredes sumus Dei, cohæredes autem Christi; » propter communem charitatem, unde hoc[6] : « Propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, misit Deus filium suum in mundum ; » propter naturæ conformitatem, unde dicitur[7] *Emmanuel*, quia eamdem naturam habet nobiscum.

Oculi duo dilectionis, et fidei.

2. *Ita oculi nostri.* Si nos levamus oculos nostros ad Deum, et ipse suos inclinat ad nos; si manus nostras levamus ad Deum, ipse suis manibus levat nos; sic de cæteris. Sic Eliseus volens suscitare puerum Sunamitis, os ori, oculos oculis, et manus manibus applicuit. Sic ad hoc, quod homo suscitetur interius, oportet illa applicari. Hoc Deus facit in nostra suscitatione ; nam cordi dat lumen intelligentiæ, ori verbum ædificationis, manibus opus justitiæ. Nam dedit proferre utiliter, ecce os oppositum ori ; dat sentire fideliter, ecce oculi oculis; dat implere efficaciter, ecce manus manibus. Hic[8] « triplex funiculus difficile rumpitur », ad extrahendas animas[9] « de lacu miseriæ, et de luto fæcis. » *Ad Dominum* (*b*), nota : debemus Deum considerare Dominum, et factorem, patrem, et benefactorem. Ex primis duobus nascitur in nobis timor; ex sequentibus duobus pudor. Nam quia pater, et quia benefacit mihi, debeo habere pudorem. Si vero non serviero; quia ingratus beneficii mihi collati, quia Dominus timendus est, nam ipse est[10] « Dominus Deus ultionum ; » et quia factor, adorandus et timendus est; nam[11] « quid potest figmentum figulo ? »

Homo quo modo interius suscitetur a Deo.

Deus quomodo a nobis considerandus.

PSALMUS DAVID CXXIII.

1-5. *Nisi quia Dominus erat in nobis. Aquam intolerabilem*, alia littera, *sine substantia ;* et tamen dicit Hieronymus super Ezechielem[12] : « Solos tantum libros Moysi magis eruditi a Septuaginta translatos putant. » Hanc sententiam Hieronymus in eodem libro dicit, quod prius[13] in Psalmis notavimus. Hic dicitur, quod filius prodigus recessit a patre, hoc est genus humanum, quod per peccatum recessit a Deo : sed[14] « numquid obliviscitur mater filii uteri (*c*) sui ? » aut[15] « numquid obliviscitur misereri Deus ? »

[1] Supra, *in Psal.* CXX. — [2] I *Cor.*, XV, 46. — [3] *Psal.* CXIII, 16. — [4] *Luc.*, II, 14. — [5] *Rom.*, VIII, 17. — [6] *Ephes.*, II, 4. — [7] *Matth.*, I, 23. — [8] *Eccle.*, IV, 12. — [9] *Psal.* XXXIX, 3. — [10] *Psal.* XCIII, 1. — [11] *Isa.*, XLV, 9. — [12] Hieron., *in Ezech.*, c. V et XVI, ex Joseph. *Antiquit.*, lib. XII, c. II. — [13] Supra, *in Psal.* CXVIII, p. 302-303. — [14] *Isa.*, XLIX, 15. — [15] *Psal.* LXXVI, 10.

(*a*) *Edit. Vat.* mundat. — (*b*) Cæt. edit. non habent *Ad Dominum*. — (*c*) *Cæt. edit.* pater uteri filii.

Absit. Pater ergo sollicitat servos ad inquirendum filium; et unus servorum, nomine Timor, ad imperium domini, fugitivi vestigia filii insequitur. Quem inveniens in carcere peccatorum vinculis consuetudinis ligatum, conviciis et verberibus urgens cogit exire. A patre missus est alius famulus nomine Spes, quæ videns filium a timore non ereptum, sed obrutum (a), veste simul consolationis ejus oculos tersit, et de stercore pauperem eripuit. Quem videns filius dicit : Quomodo venisti ad me? Cui Spes : Ne timeas, quia misericors est, qui pro nobis pugnat, et omnipotens. Et ideo [1] : « Plures nobiscum sunt, quam cum adversariis. » Super hæc omnia adduxi tibi equum a patre, scilicet Desiderium. Imponunt filium super equum Desiderii, mollibus stramentis piæ devotionis suppositis, calcaribus bonorum exemplorum additis : sed frænum defuit, tanta erat festinantia fugiendi, et timentes adversarios dicebant [2] : « Fiant immobiles, quasi lapis, donec pertranseat populus tuus, quem possedisti ab initio. » Hi effugiunt, sed non sine periculo, quia erant (b) sine Consilio. Ideo de summis principibus palatii, missa est a patre Prudentia habens in comitatu Temperantiam, dixit : Parcius, obsecro : nam dicit Salomon [3] : « Qui festinus est pedibus, offendit. » Et tunc frænum Discretionis imposuit fervido equo Desiderii, ne sit desiderium sine discretione; ejusque habenas Temperantiæ commisit, et præcepit Prudentiæ ut retro puerum iret, cum retro Timor de vicinitate inimicorum et tarditate fugæ causaretur; et tunc Fortitudo miles egrediens occurrit, per campum fiduciæ extracto gladio, dicens : « Nolite timere, plures sunt nobiscum, quam cum adversariis nostris. » Statim Prudentia, cœlestis curiæ assueta consiliis, dixit : Cavete et proficiscemini, non tam festinanter, quam prudenter. Inimici non sunt in itinere; sed [4] « juxta iter scandalum posuerunt mihi. » Ego præcedam; vos autem viam Justitiæ tenete. Introducimus nos in atrium sapientiæ, quod non est longe a vobis. Ecce quatuor virtutes. Hæc est summa : dum timor viget retro, spes autem trahit, munit fortitudo, temperantia moderatur, provide instruit prudentia, ducit et inducit et perducit justitia, filius a patre recipitur cum majori gaudio.

7. *De laqueo venantium.* Nota : Diabolus quandoque parat laqueos, ut hic; quandoque sagittas, ut hoc [5] : « Paraverunt sagittas suas in pharetra; » quandoque arcum, unde hoc [6] : « Arcum paravit, et tetendit illum; » quandoque canes, unde hoc [7] : « Circumdederunt me canes multi : » Diaboli insidiæ.

PSALMUS DAVID CXXIV.

1. *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion.* Hic ponitur plurale, et singulare. Nos enim multa sumus, et unum; quod non Deus : ipse enim est unum; minui non potest : et quia infinitum non potest multiplicari, et quia simplex non potest decrescere, et quia immensus augeri non potest, et quia immobilis moveri non potest; item quia unum super omnem materiam, et quia simplex super omne materiatum; quia immobilis super omne creatum : unde ante omnia, simplex post omnia, immobile super omnia. Ab ea unitate est pluralitas omnium; a simplicitate compositio universorum; ab incommutabilitate, omnis commutabilitas; ab uno, omne multipliciter numerosum; a simplicitate omne numerosum compositum. Nam ipse est principium unde sunt omnia, finis continens omnia, ne recedant a non esse; æternitas originans, et regens omnia per esse; universitatis creator, moderator, sustentator. Deus.

4. *Benefac, Domine, bonis, et rectis corde.* Hic tria nota : bonam voluntatem, ubi dicit : *Rectos corde*; opus ibi, ubi dicit : *Bonis;*

[1] IV *Reg.*, VI, 16. — [2] *Exod.*, XV, 16. — [3] *Prov.*, XIX, 2. — [4] *Psal.* CXXXIX, 6. — [5] *Psal.* X, 3. — [6] *Psal.* VII, 13. — [7] *Psal.* XXI, 17.

(a) *Edit. Vat.* obtutum; *Edit. Ven.* obductum. — (b) *Cæt. edit.* erat.

pro utroque retributionem, ibi : *Benefac, Domine*. Sed utitur ordine præpostero. *Ecclesia* Nota : Ecclesia hic notatur ovis : sed tribus nominibus solet appellari, scilicet civitas, sponsa, ovis : civitas propter collectionem; sponsa propter dilectionem; ovis propter mansuetudinem. De primo [1] : « Nisi Dominus custodierit civitatem. » De secundo, in *Canticis*. De tertio hic. Civitas est, vigilate ad custodiam; sponsa est, studere ornatui; *Custodia triplex.* oves sunt, intendite pastui (*a*). Custodia trifaria debet esse : debet enim custodiri a vi tyrannorum, a fraude hæreticorum, a tentatione dæmonum. Ornatus sponsæ in tribus : in bonis operibus, in bonis moribus, in ordinibus, sive gradibus. Pastus quatuor, juxta quatuor genera hominum : nam quidam sunt duri; alii infirmi; alii firmi; alii parvuli poni debent. Duris sit (*b*) flagellum, unde dicitur : « Lex posita est duris in flagellum. » Infirmis, sint (*b*) olera, unde Apostolus [2] : « Qui infirmus est, olus manducet. » Lac minoribus; solidis panis : unde Apostolus [3] : « Lac potum dedi vobis, non escam. » Nota : ad custodiam civitatis opus est viro forti, spirituali, fideli : forti, ad propulsandas injurias; spirituali, ad comprehendendas insidias; fideli, ad mores honestandos et corrigendos.

PSALMUS DAVID CXXV.

In convertendo Dominus captivitatem Sion, facti sumus sicut consolati. Sicut quandoque notat imitationem, unde hoc [4] : *Sicut varie sumitur.* « Estote perfecti, sicut et pater vester perfectus est. » Quandoque proprietatem, ut hoc [5] : « In resurrectione neque nubent, neque nubentur; sed erunt sicut angeli in cœlo. » Quandoque identitatem, unde hoc [6] : « Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit et filio habere vitam in semetipso. » Quandoque majoritatem, unde hoc [7] : « Sicut lætantium in præsenti (*c*), ita habitatio in cœlis (*d*). » Quandoque ponitur pro *per*, unde hoc [8] : « Nebulam, sicut cinerem, spargit, » id est, per peccatum pœnitentiam. Quandoque pro *propter*, ut hic [9] : « Defecerunt sicut fumus dies mei, » id est, propter fumum, id est superbiam Adæ. Hic tria notantur : mens munda, ibi : *Facti sumus sicut consolati*; purum verbum, ibi : *In* (*e*) *exultatione*; bona fama, ibi : *Tunc dicent inter gentes*. Ecce oleum in lampade, id est, conscientia sana in mente; et lumen in oleo, id est, bona fama, quæ proximis lucet.

5. *Qui seminant in lacrymis*. Verbum est *Verbum Dei, seminator.* sator : nam qui seminant, de horreis occultis semen extrahunt, cophinos semine replent, in agrum spargunt. Exiit ergo Christus de occulto, ubi est plenitudo divinitatis, scilicet de sinu Patris; et missus est in cophinum, id est in Virginis uterum. Inde exivit ad serendum in agrum, id est, in mundum, et ibi fructificavit. Nam triplex *Semen triplex.* semen in mundum jecit : nam seminatio alia ad aures, alia ad oculos, alia ad cor : ad aures, verbo doctrinæ; ad oculos, exemplo vitæ; ad cor, inspiratione gratiæ. Christus fortis seminat vita et voce, et juvat dono gratiæ. Scribæ et Pharisæi seminaverunt foris verbo, et non exemplo : Nam [10] : « Quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt ipsi, nolite facere; » apostoli autem utraque. Nam alius rigat; alius plantat; solus autem Christus incrementum dat. Primus sator minimus vocatur in regno cœlorum; secundus, major; tertius, maximus.

PSALMUS DAVID CXXVI.

1. *Nisi Dominus ædificaverit domum*. Ad ædificandum (*f*) spirituale fundamentum in *Fundamentum spiritualis ædificii.* alto ponendum est, non in imo, scilicet in temporalibus, ut in ædificatione corporali. Nam anchoram spei nostræ in alto, scilicet in Deo, debemus ponere; non in imo, scilicet in temporalibus. Et sicut in ædificio corporali primo debemus sumptus congre-

[1] *Psal.* CXXV, 1. — [2] *Rom.*, XIV, 2. — [3] I *Cor.*, III, 2. — [4] *Matth.*, V, 48. — [5] *Matth.*, XXII, 30. — [6] *Joan.*, V, 26. — [7] *Psal.* LXXXVI, 7. — [8] *Psal.* CXLVII, 16. — [9] *Psal.* CI, 5. — [10] *Matth.*, XXIII, 3. — (*a*) *Al.* pascui. — (*b*) *Al.* ut. — (*c*) *Vulg.* omnium. — (*d*) *Vulg.* te. — (*e*) *Leg.* lingua nostra. — (*f*) *Leg.* ædificium.

gare; ita in ædificio spirituali, primo debemus sumptus erogare pauperibus, et sic ædificare; et ibi debet esse decor, id est, ornatus virtutum, unde hoc [1] : « Domine, dilexi decorem domus tuæ. » De fundamento, parietibus, et tecto, alibi [2] dictum est, et de custodia civitatis. Notandum autem, quod alia civitas, scilicet malorum, cujus muri ædificantur in luto, et latere, et palea : nam in his tribus Judæi servierunt Pharaoni. Lutum se tangentes polluit; lateres in igne decoquuntur, æstu cupiditatis. In palea, nugas et frivolas voluntates intellige : et qui talia operantur, ædificant muros hujus civitatis, et serviunt Pharaoni, id est diabolo.

2. *Vanum est vobis ante lucem surgere.* Quod autem dicitur [3] : « Non sit vobis vanum ante lucem surgere, » ad litteram debet exponi. Et primum mystice : *Qui manducatis panem doloris.* Sunt alii, quos quærit amicus dicens [4] : « Amice, accommoda mihi tres panes; » sed mirum est, unus quærit tres panes : nam unus uni posset sufficere. Forte non venit solus; nam secum habet uxorem, et mancipium. Vir est ratio; uxor, voluntas; mancipium, caro nostra. Tres panes, panis veritatis, charitatis, et fortitudinis. Vir primum, uxor secundum, mancipium quærit tertium panem. Deficit enim ratio præ ignorantia veritatis languet voluntas; præ inedia affectionis; infirmatur caro præ inopia fortitudinis. Nam [5] « aruit cor meum, et oblitus sum comedere panem meum, » quia manducavimus panem doloris. Non enim hos defectus sustineremus, si exercitata esset ratio in inquisitione veritatis, et voluntas in desiderio charitatis; et caro in operatione virtutis. Ideo orat amicus, ut intelligat, diligat, voluntatem Dei faciat; quod non potest hic, qui manducat panem doloris.

Filiorum

3. *Filii merces fructus ventris.* Quatuor sunt genera filiorum. Nam sunt quidam ex mare et femina, ut hi de quibus hic fit mentio; quidam ex femina sine mare (*a*), ut Adam de terra; quidam ex mare, et sine femina, ut Eva de costa Adæ; quidam ex sola femina sine mare, ut Christus : ecce quatuor genera hominum.

quatuor genera.

3. *Sicut filii excussorum.* Asinus dicitur gentilis populus, unde Gregorius [6] : « Asinus, gentilis populus, quem sicut natura extra stabula disciplinæ edidit, ita vagus in voluptatum suarum campo permansit. Bos, Judæus, qui jugo supernæ damnationis suppositus, ad spem proselytos colligens, per corda, quæ valuit, vomerem legis traxit. » Item *super Job*, de prædicatione Paulo quem comparat bovi, sine rhinoceronti [7] : « Paulus ad præsepe Dei moratus est; qui ruminare verba Evangelii dedignatus non est. » Et mox ait : « Loris (*b*) quoque Dei non tantum a feritate restringitur, sed quod magis fit (*c*) mirabile, ad arandum ligatur, ut non solum homines crudelitatis cornu non impetat, sed eorum etiam refectioni serviens, aratrum prædicationis trahat. » Et paucis interpositis : « Qui ergo in humili mente fidelium legis duritiam redarguendo contrivit, quid aliud, quam in valle post Dominum glebas fregit? ne videlicet grana seminum, quæ excisus aratro fidei, sulcus cordis exciperet, per custodiam litteræ pressa deperirent. »

Asinus populus gentilis.

Bos Judæus.

PSALMUS DAVID CXXVII.

1. *Beati omnes, qui timent Dominum.* Timor divinus super omnes gradus, supple sequentes. *Qui ambulant in viis ejus.* Quidam sunt in via, qui et ambulant, ut hi; quidam sunt in via, et non ambulant, ut trepidi, unde hoc [8] : « Qui stat, videat ne cadat; » alii extra sunt, et non veniunt ad viam, unde hoc [9] : « Venite ad me omnes,

[1] *Psal.* XXV, 8.— [2] Supra, *in Psal.* V, XXVI et CXXIV. — [3] Ad invitatorium matutini officii in Quadragesima. — [4] *Luc.*, XI, 5. — [5] *Psal.* CI, 5. — [6] *Greg.*, *Moral.*, lib. VII, c. IV. — [7] Ibid., lib. XXXI, c. X. — [8] I *Cor.*, X, 12.— [9] *Matth.*, XI, 28.— (*a*) *Leg.* sine mare et femina.— (*b*) *Cæt. edit.* Locis.— (*c*) *Al.* sit.

qui laboratis, et onerati estis, » etc.; quidam sunt in via, et cadunt de via, unde: « Qui stat, videat ne cadat. »

Uxor. 3. *Uxor tua.* Uxor mortem machinatur, sicut in Paradiso factum est. Eva corrigenda, et interiora domus disponit. Hac similitudine dicitur uxor. De primo [1]: « Beatus qui tenebit, et allidet parvulos tuos (*a*) ad petram: » ne scilicet suggestione sensualitatis, ratio, scilicet vir, moriatur, consentiendo peccato. De secundo [2]: « Ab ea, quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui. » De tertio [3]: « Passer invenit sibi domum. » Nota: in homine tria sunt: natura in medio; hinc gratia; hinc concupiscentia. Prurit, reptat, suggerit concupiscentia naturæ, si natura delectatur; concepit, si consentit; moritur, si parit: non enim nascitur viperea proles, nisi parente dirupta. Itaque [4] « concupiscentia, cum conceperit » per delectationem « parit peccatum; peccatum, cum consummatum fuerit » per consensum, « parit (*b*) mortem » consentienti, et delectanti viro, vel mulieri. Nam dictum est ei [5]: « Quacumque die comederis, morte morieris. » Talis proles in sorde concipitur, in dolore nascitur, in labore vivit, nec sine periculo moritur. Ex alia parte hortatur gratia, præstat consilium, offert auxilium. Si delectatur natura, concipit; si consentit, parit virtutem; virtus præterea parit beatitudinem. Hanc prolem parit timor [6]: « A timore tuo concepimus, et peperimus spiritum salutis. »

In homine tria. Concupiscentia. Gratia.

PSALMUS DAVID CXXVIII.

1. *Sæpe expugnaverunt me a juventute mea.* Hic psalmus invitat nos ad pœnitentiam. Sed ut persecutoribus possimus resistere, tria nobis consideranda sunt, scilicet patientia, humilitas, charitas: patientia ad misericordiam, humilitas ad Deum, charitas ad proximum. Patientia animæ sit scutum, quod (*c*) ferat contra adversa, quia est scutum animæ; unde hoc [7]: « In patientia vestra possidebitis animas vestras. » Humilitas pro thorace, quæ conservet interiora præcordia. Petrus negavit per impatientiam, flevit per humilitatem. Charitas pro lancea, ut omnes impetus invocatione Trinitatis frangat. Nam [8] « fortis est ut mors dilectio, » et omnia adversantia penetrat. Nam, ut dicitur [9]: « Penetrabilior est omni gladio ancipiti. » Et habeat galeam, scilicet spem, quæ est principale mentis, quasi caput muniat, scilicet superiorem partem animæ. Et habeat gladium verbum Dei, ut non tantum sustineat, imo hostes persequatur prædicando, et errores eorum gladio verbi Dei dividendo. Et habeat equum desiderii: « Fides sit » [10] « cinctorium renum ejus: » nam spes superior. Nam de cœlestibus sic armatus, poterit resistere illis, qui expugnant Ecclesiam a juventute.

Tria consideranda contra persecutores.

3. *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores.* Quatuor sunt Ecclesiæ necessaria ad hoc, quod non succumbat: mandata, flagella, charismata, tentamenta. Mandatis firmatur, flagellis probatur, charismatibus decoratur, tentamentis conservatur. In mandatis habenda est obedientia; in flagellis, patientia; in charismatibus, magnificentia; in tentamentis proponenda est perseverantia. Ex primo surgit fiducia; ex secundo, patientia; ex tertio, magnificentia; ex quarto, innocentia. *Prolongaverunt iniquitatem suam.* Hic nota, scilicet persecutionem ab initio incœptam, unde hic: *A juventute mea;* multoties iteratam: *Sæpe expugnaverunt me;* et in persequendo perseverantiam, ibi: *Prolongaverunt iniquitatem suam*; et Ecclesiam fortiter resistere, ut hic: *Et non potuerunt mihi.*

Ecclesiæ quatuor necessaria, ut non succumbat.

8. *Benediximus vobis in nomine Domini.* Nos debemus a Deo petere benedictionem dexteræ, et non sinistræ; id est, æterna quærere, et non temporalia. Nam benedic-

A Deo petenda benedictio dexteræ, et

[1] *Psal.* CXXXVI, 9. — [2] *Mich.*, II, 7. — [3] *Psal.* LXXXIII, 4. — [4] *Jac.*, I, 15. — [5] *Gen.*, II, 17. — [6] *Isa.*, XXVI, 18. — [7] *Luc.*, XXI, 19. — [8] *Cant.*, VIII, 6. — [9] *Hebr.*, IV, 12. — [10] *Isa.*, XI, 5. — (*a*) *Cæt. edit.* suos. — (*b*) *Vulg.* generat. — (*c*) *Cæt. edit. add.* me.

non sinistræ.

tionem sinistræ dat Deus quandoque iratus, quasi despiciens, ac si tu benedictionem petas, et tu manu (*a*) sinistra benediceris (*b*).

PSALMUS DAVID CXXIX.

De profundis clamavi. Hic ostendit unde clamet, scilicet : *De profundis*; ad quem, ibi : *Ad te, Domine;* qua fiducia (*c*) Dei misericordia, ibi : *Quia apud te propitiatio est.* « Dimitte nobis debita nostra [1], » id est, peccata, quæ dicuntur debita, id est, pœnæ pro peccatis.

Status tres. — Infernus. — Patria. — Mundus. — Numeri pars aliquota. — Numerus perfectus, quis. — Senarii perfectio.

6. *A custodia matutina usque ad noctem.* Nota : Omnis psalmus pœnitentialis incipit a lacrymis, et terminatur in exultatione : in præsenti enim prosperitas est cum adversitate : nam [2] « factum est vespere et mane dies unus. » Nam tres status sunt : infernus, patria, mundus. In inferno est nox sine die; in patria est dies sine nocte; in mundo, nec nox est sine die, nec dies sine nocte. In inferno est adversitas sine prosperitate; in patria est prosperitas sine adversitate; in mundo, prosperitas cum adversitate. Nam humana felicitas variis amaritudinibus est respersa. Nota : Pars aliquota alicujus numeri dicitur esse [3], quæ in se vel alium ducta constituit illum, ut ternarius pars aliquota dicta senarii, qui ductus in alium constituit senarium : nam bis tria sunt sex. Ille autem numerus, cujus partes aliquotæ in simul acceptæ faciunt illum, dicitur perfectus, ut senarius. Nam non habet partes aliquotas, nisi unitatem, binarium, ternarium, quæ insimul faciunt senarium : et ideo senarius numerus dicitur *perfectus.* Cujus tales partes faciunt majorem, dicitur *superfluus.* Ille, cujus partes faciunt minorem, dicitur *diminutus.* Nam tanta est dignitas hujus numeri, quod dicit Augustinus [4], opera perfecta sunt, quia facta sunt sub senario; non autem senarius perfectus est propter sex opera. Dicitur etiam perfectus, quia orbicularis, sive circularis. Rotunditas autem notat perfectionem, quia ibi non est principium, neque finis. Nota : circulus est circumferentia ad idem rediens; sphæra non ad idem. Si autem senarius multiplicetur per senarium, semper excrescit senarius : nam sexies sex sunt triginta sex; triginta sex sunt viginti novies et triginta sex, et sic usque ad infinitum. Inde dicitur perfectus numerus senarius. Hic dicitur, quod imago Dei deformata in nobis per peccatum, debet sic reformari per perfectionem operum. Deus est simplex, unus, immobilis; et nos modo debemus esse simplices. Nam nos unum a multis collecti, cum uno numerari, id est, dilectione debemus cum simplo simplificari, scilicet simplicitate, ne simus superbi. Nam [5] « arcta est via, quæ ducit ad vitam, » quam transire nos oportet. Et ideo oportet nos esse graciles, et cum immobili immobiles fieri, scilicet perseverantia non titubantes. Sic imago nostra potest reparari.

Circulus quid. — Imago Dei deformata in nobis per peccatum quomodo reformanda.

PSALMUS DAVID CXXX.

Domino duplex subjectio debetur. — Utroque genu flecti coram Deo, quid denotet. — Ubera charitatis duo.

1. *Domine, non est exaltatum cor meum.* Cum dicit : *Domine*, nota duplicem subjectionem Domino esse exhibendam, scilicet interiorem, et exteriorem, scilicet in anima, et corpore: interiorem, cum dicit : *Domine, non est exaltatum cor meum;* exteriorem, cum dicit : *Neque elati sunt oculi mei.* Notatur duplex servitium, quando coram Deo utrumque genu flectimus; quia ei in corpore et in anima servire debemus. Nota, in glossa dicitur, quod Ecclesia habet ubera. Sciendum autem, quod duo ubera charitatis, scilicet compassio, et congratulatio. Ex compassione lac sugitur consolationis; ex congratulatione lac sugitur exhortationis.

Invidiæ species tres.

2. *Si non humiliter sentiebam.* Humilitas debet esse in nobis, non invidia, cujus tres sunt species. Nam invidi pervertunt quod bonum est; dissimulant quod est verum; diminuunt quod magnum est. De primo [6] :

[1] *Matth.*, VI, 12. — [2] *Gen.*, I, 5. — [3] Euclid., *Element.*, lib. VII, diffin. 21. — [4] Aug., *de Gen. ad litt.*, lib. IV, c. II et VII. — [5] *Matth.*, VII, 14. — [6] *Luc.*, XI, 15. — (*a*) *Leg.* tibi. — (*b*) benedixerit. — (*c*) *Suppl.* de.

« In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia. » De secundo [1] : « Quod signum facis, ut videamus, et credamus tibi ? » cum tamen multa signa faceret. De tertio nota : Visis signis in terra, signum de cœlo quærebant, ac si non esset magnum, quod fecit in terra. *Sicut ablactatus est super matre sua.* Homioteleuton est, quando verba similiter cadunt, ut, *Sicut ablactatus est super matre,* etc., quod sæpe fit in distinctionibus. Tria genera hominum ad mensam sacræ Scripturæ residentium reperiuntur (*a*) : nam alii solo lacte nutriuntur (*b*); alii pane, sed eis frangitur, et masticatur; alii parati sunt facinora (*c*) agere, et intelligere obscura. Sed tamen obscura per expositionem ponantur aperta, et fortia per exhortationem et conversationem masticata emolliantur : hi sunt secundi. Tertii sunt, quibus non oportet per exhortationem et consolationem sacræ Scripturæ emolliri, sed masticari; sed difficilia quærunt per expositionem aperiri, id est, frangi. Quoniam sunt, quibus panis iste nec frangitur, nec masticatur, qui fortes sunt ad intelligenda difficilia, et ad faciendum dura.

Panis triplex refectionis hominum in Ecclesia.

Triplici pane homines reficiuntur in Ecclesia : primus comminatorius, qui purgat; secundus consolatorius, qui recreat; tertius est solidus, qui confirmat. Tria faciunt primum, scilicet dolor, labor, timor. De primo [2] : « A timore tuo concepimus, et peperimus spiritum salutis. » De secundo, et tertio [3] : « Laborem et dolorem inveni; et nomen Domini invocavi. » Secundus fit ex tribus, scilicet fide, spe, et charitate : hæc enim tria post illa tria naturalia sequuntur. Tertius ex tribus, scilicet ex visione, amore, et laude : quod maxime erit in futuro. Talis panis bene sequitur post alios, quia retributio post meritum. De primo [4] : « Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte. » De secundo [5] : « Panem angelorum manducavit homo : » Hi duo in præsenti. De tertio [6] : « Satiabor, cum apparuerit gloria tua, » scilicet vivo pane, qui de cœlo descendit, cum sedebimus ad mensam Patris.

3. *Et hoc nunc, et usque in sæculum.* *Nunc* ponitur in vi nominis, et significat hoc præsens tempus : et hoc pronomen, *hoc,* demonstrat hoc adverbium *nunc.*

PSALMUS DAVID CXXXI.

1. *Memento, Domine, David.* In hoc psalmo docet domum ædificare. Ergo primo debet homo se accusare; post, Deum laudare : tertio, proximum ædificare. Primum faciendo ponit fundamentum; parietes erigit per secundum; tectum in spirituali domo erigit per tertium. Hic dicitur, quod super Christum [7] « requievit spiritus sapientiæ, » et vere super eum requievit : nam perfecit in sapientia : nam accepit dona sine mensura. *Et omnis mansuetudinis ejus.* Ad ostendendam innocentiam, venit Abel; ad ostendendam longanimitatem spei et operis, venit Noe; ad ostendendam obedientiam, venit Abraham ; ad ostendendam conjugalis vitæ castimoniam, venit Isaac; ad ostendendam laboris tolerantiam, venit Jacob; ad ostendendam pro malo retributionis gratiam, venit Joseph ; ad ostendendam contra adversa fiduciam, venit Josue; ad ostendendam inter flagella patientiam, venit Job ; ad ostendendam mansuetudinem, venit David. Ecce quam fulgentes stellas in cœlo cernimus. Inoffenso ergo pede operis iter noctis ambulemus.

Votum impediunt octo.

2. *Votum vovit.* Octo sunt quæ votum impediunt : pudor, timor, desperatio, præsumptio, error, oblivio, ignorantia, negligentia. Contra hæc sunt octo remedia : virtus fortitudinis contra pudorem; fructus patientiæ contra timorem; benignitas Salvatoris contra desperationem ; districta securitas judicis contra præsumptionem ; ratio fidei contra errorem; diligens perscrutatio contra oblivionem ; prudentia contra ignorantiam; fervor devotionis contra negligen-

[1] *Joan.*, VI, 30. — [2] *Isa.*, XXVI, 18. — [3] *Psal.* CXIV, 3. — [4] *Psal.* XLI, 4. — [5] *Psal.* LXXVII, 25. — [6] *Psal.* XVI, 15. — [7] *Isa.*, XI, 2.

(*a*) *Al.* requiruntur.— (*b*) nutritur.— (*c*) *Leg.* fortiora.

tiam. *Deo Jacob*, id est, futura attendentium. Per Jacob expectantes intelliguntur triplici de causa: nam Jacob expectavit benedictionem patris, et præmium a Laban, et Rachel; nam septem annis servivit pro Rachel; Rachel est præmium. Nos septenario hujus vitæ, pro præmio vitæ æternæ servimus.

8. *Surge, Domine, in requiem tuam*, etc. Sicut legitur in textu Paralipomenon [1], facto templo, Salomon arcam intromisit, et cantabat hunc versum : *Si ascendero in lectum strati mei*. Hic exponitur in persona Ecclesiæ, scilicet sponsæ, quæ in triplici lecto quiescit, ubi quæsivit sponsum, sicut in Cantico amoris legitur. Primus lectus est scientiæ suavitas; secundus, carnis perituræ mortalitas; tertius, alicujus loci tranquillitas, ut sunt monasteria sanctarum congregationum, in quibus, quasi in lecto, quiescit Ecclesia. In primo quiescit; in secundo languet; in tertio meditatur. In primo sponsum quærit per fidem; in secundo, per sui mortificationem; in tertio, per contemplationem. Hic etiam exponitur de Christo, qui tres lectos habuit in præsenti : primus, Virginis uterus; secundus, præsepe jumentorum; tertius, sepulchri tumulus, ubi gravi somno dormivit per triduum.

Lectus triplex Christi.

11. *Et non frustrabitur*. Deus dicitur pœnitere, quod fecit, unde dicitur [2] : « Pœnitet me fecisse hominem; » et dicitur pœnitere, quia non facit quod videbatur facturus, ut de Ninivitis, cum dixit [3] : « Adhuc quadraginta dies, et Ninive subvertetur; » et tamen non subversi, quia pœnituerunt; vel quando non consummat quod incipit, unde quando aliquos Deus incipit punire, et cessat, dicitur pœnitere. Pœnitet ergo quantum ad dilectionem, operationem, et non consummationem.

13. *Quoniam elegit Dominus Sion*. Quosdam elegit Dominus ad regnum, non ad officium, ut multos, qui non sunt prælati, et tamen salvantur; quosdam ad regnum et ad officium, ut Paulum et alios apostolos.

[1] II *Paralip.*, VI. — [2] *Gen.*, V, 7. — [3] *Jon.*, III, 4.

16. *Sacerdotes ejus induantur*. Nota : Christus induit nos, et nos induimus Christum. Induit nos, id est ornatur in nobis; nos induimus Christum, id est, novam vitam per Christum.

PSALMUS DAVID CXXXII.

1. *Ecce quam bonum, et quam jucundum*. Hic dicitur, quod gradus non patitur alienationem, supple a proximo. Nota autem, quod tres sunt gradus contemplationis : variatur enim vel mentis dilatatione, vel sublevatione, vel mentis alienatione. Dilatatio est ex industria humana; alienatio, ex sola Dei gratia; sublevatio, ex utriusque permixtione. Dilatatio fit tribus modis : arte, exercitatione, attentione. Arte aliquid comparamus, quando sagaci investigatione aliquid agendum addiscimus; exercitatione, quando quod ab arte habemus, in exercitationem vertimus; attentione, quando id, quod attendimus, studio et diligentia exequimur. Primus gradus est artis perceptio; secundus, ejusdem frequens exercitatio; tertius, exercitii diligens intentio. Alienatio fit tribus modis : nam fit præ magnitudine devotionis, præ magnitudine amaritudinis, præ magnitudine exultationis. De sublevatione alias dicetur.

Contemplationis gradus. Dilatatio. Alienatio.

2. *Sicut unguentum*. Unguentum tribus modis dicitur : nam tres mulieres [4] « emerunt aromata, ut ungerent Jesum. » Et illæ tres mulieres, mens, manus, lingua; unde Petro ter dictum est a Domino [5] : « Pasce oves meas, » id est, pasce ore, mente, et opere, id est, animi oratione, verbi exhortatione, exempli exhibitione; unde dicitur [6] : « Bonitatem fecisti; » et [7] : « Bonitatem, et disciplinam, et scientiam doce me. » Tria unguenta sunt: affectus compassionis; zelus rectitudinis; spiritus distractionis (*a*) : unaquæque mulier suum unguentum habebat. His unguentis debemus Jesum ungere mor-

Unguentum.

— [4] *Marc.*, XVI, 1. — [5] *Joan.*, XXI, 15-17. — [6] *Psal.* CXVIII, 65. — [7] Ibid., 66. — (*a*) *Leg.* devotionis.

tuum in sepulchro, id est, fidem mortuam in nobis. Nostrum autem non est Christum in nobis resuscitare, sed ungere, ne in nobis foeteat peccatum quatriduanum. Nam possumus nos facere minus malos, non bonos, incœptione gratiæ. Hoc unguentum emamus nummo propriæ voluntatis.

Christi tunica inconsutilis.

In oram vestimenti. Nota : tunica Christi fuit inconsutilis desuper contexta per totum, quia facta acu, non textura; et ligata desuper a fine usque ad finem, sicut pellicarum corrigia. Tunica est Ecclesia, quæ non recipit sectionem ; et est contexta charitate, quæ eam ligat, sicut gluten indissolubile, desuper, quia charitas superior est aliis virtutibus. Per totum dicitur, quia a primo fideli, id est Abel, usque ad ultimum manet charitas in Ecclesia.

3. *Sicut ros Hermon.* Rubigo dupliciter aufertur : duro aliquo, ut ferro, vel petra; molli, ut aqua, vel unguento. Sic rubigo peccati duro auferebatur in lege, scilicet per circumcisionem, quæ ferro vel petra fiebat; sed in tempore gratiæ, aliquo molli, scilicet aqua baptismi, vel unctione duplici, scilicet corporali, et spirituali, scilicet ratione (a) gratiæ. Hermon anathema interpretatur : est autem anathema separatus ab unione, vel communicatione Ecclesiæ.

Hermon. Anathema quid.

Quoniam illic mandavit Dominus. Hoc verbum, *Mandavit,* semel positum, in duabus significationibus accipitur. Nam mandavit benedictionem, id est præcepit; mandavit, id est, promisit : et ideo hoc verbum est repetendum. Nota : hic psalmus non recipit divisionem, quia tendit ad unitatem.

PSALMUS DAVID CXXXIII.

Ecce nunc benedicite Dominum. In hoc psalmo ostendit, qui debeant laudare Deum, cum dicit : *Omnes;* et quare, unde : *Servi;* et quem, ibi : *Dominum;* et ubi, quia in adversitate, ibi : *In noctibus;* et quo modo, ibi : *Extollite manus vestras*, scilicet operis et voluntatis. Hæ sunt duæ manus. Ostendit etiam probis retributionem, ubi dicitur[1] : « Et videas pacem super Israel (b). » Hic ostendit laudem, unde : *Benedicite;* laudantium humilitatem, unde : *Servi*; humilitatis universitatem, unde : *Omnes;* rei laudatæ excellentiam, unde : *Dominum;* horum perseverantiam, unde : *Qui statis*.

PSALMUS DAVID CXXXIV.

1. *Laudate nomen Domini;* quoniam suave est. Nos in præsenti gustamus : nam cognitionis Dei partem capimus, non totum. Sed totum capiemus in futuro, unde[2] : « Satiabor, cum apparuerit gloria tua. » Nam ad litteram gustamus vel mordemus, non totum capimus. Sic etiam Christus dicitur momordisse infernum, quia quosdam eduxit, sed non omnes : unde hoc[3] : « Ero morsus tuus, inferne. » Nota : duo sunt, cognitio, et amor : alterum ad illuminationem; alterum ad refectionem. Cognitio illuminat; amor reficit : cognitio veritatis; amor bonitatis. In his omnis vera beatitudo consistit, scilicet in cognoscere, et amare; unde hoc[4] : « Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus. » In *gustate*, dilectio; in *videte*, cognitio intelligitur[5].

Amor et cognitio.

Beatitudo in cognitione et amore consistit.

6. *Quæcumque voluit, Dominus fecit in cœlo et in terra, et in omnibus abyssis.* Si invenit cor intelligentia lucidum, ut cœlum, vel ignorantia tenebrosum, ut abyssum; si reperit mentem solidam constantia, ut terram, vel concupiscentia lubricam, ut aquam, ubique quidem et semper; *omnia quæcumque Dominus voluit, fecit in cœlo et in terra, et in omnibus abyssis.*

7. *Educens nubes ab extremo terræ.* Extrema terræ nostræ peccata infima, et ab extremitatibus nubes producitur; quia ex turpitudinis nostræ recordatione caligo confusionis generatur. Sed nubes hujusmodi in carcere connubilant, contra concupiscentiæ

[1] *Psal.* CXXVII, 6. — [2] *Psal.* XVI, 15. — [3] *Ose.*, XIII, 14. — [4] *Psal.* XXXIII, 9. — [5] Richard., in hunc psalmum. — (a) *Leg.* unctione. — (b) *Leg. Benedicat te Dominus*, etc.

æstum refrigerium parant. *Fulgura in pluviam fecit.* Nubes, caligo confusionis; sed fulgur, terror majestatis. Pluvia enim, fletus compunctionis : prius enim ante mentis nostræ oculos turpitudinis memoria reducitur; postmodum in eorum recordatione divini terroris formidine concutitur; tandem inter confusionem et formidinem deprehensa, in fletu compungitur. Nubem super me aspexi, quoties confusio faciei meæ cooperuit me. Fulgura excipio, quando terrores Domini militant contra me. Pluvia descendit, quoties potavi lacrymis meis stratum meum.

Venti tres

Qui producit ventos de thesauris suis. Tres sunt venti : aliter spirat spiritus timoris, aliter spiritus pietatis, aliter spiritus fortitudinis.

8. *Percussit primogenita Ægypti, ab homine usque ad pecus.* «[1] Initium omnis peccati superbia. » Tenebræ, scilicet Ægyptus, talia gignunt primogenita : alii superbiunt de sanctitate; alii de vanitate. Superbia vanitatis, est primogenitum pecoris; arrogantia sanctitatis, est primogenitum hominis. Flante igitur aura divini spiritus, percutitur primogenitum hominis usque ad pecus.

Homo μικρόκοσμος.

In cœlo et in terra. Homo dicitur microcosmos, id est, minor mundus; et est cœlum, quantum ad animam; terra, quantum ad corpus : anima ergo est cœlum, quia ejus conversatio in cœlis est; et habet solem charitatis, et lunam, continentiam; astra, virtutes; charitas enim, quasi fervor dilectionis, illuminat animam. Et sicut dicit Macrobius [2], luna beneficio solis illuminat noctem : nam luna, quasi luce lucens aliena; sic absque fervore charitatis et beneficio, meritum continentiæ non valet. Item sicut astra non in die, sed in nocte lucent; ita virtutes, sicut non in prosperitate, quasi in die, ita non lucent, sicut in nocte, id est, in adversitate ; nam in nocte apparent, qui boni, et qui non ; nam [3] « aurum in fornace probatur. » *Fulgura ;* ecce justitia. *In pluviam fecit;* ecce misericordia. Unde [4] : *In dolore*, ecce justitia ; *paries filios*, ecce misericordia. Nota : oleum supernatat aqua (*a*) ; nam [5] « misericordia superexaltat judicium ; » unde legitur [6] de quodam, qui attulit quinque cados olei, et duos vini. Sic Samaritanus in curatione semivivi [7] vulneribus plus apposuit olei, quam vini : nam [8] : « Oleum effusum nomen tuum; » non (*b*) vinum in tanta abundantia effusum est : « Non enim [9] intres in judicium cum servo tuo ; » sed ibi sit oleum, scilicet misericordia ejus [10], « qui coronat me in miserationibus [11]. »

7. *Qui producit ventos.* Venti sunt [12] « spiritus sapientiæ et intelligentiæ; spiritus consilii et fortitudinis; spiritus scientiæ et pietatis; spiritus timoris Domini. » Primi quatuor ad intellectum ; alii ad affectum (*c*) pertinent. De illis quatuor ventis, spiritus sapientiæ spirat a meridie, scilicet auster, qui est calidus ; spiritus intellectus, ab oriente; spiritus consilii, ab aquilone; spiritus scientiæ, ab occidente. De illo thesauro dicit Apostolus [13] : « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei ! » Illi autem quatuor thesauri per quatuor gazophylacia constituuntur, et ibi formantur. Primum in parte occidentali, in sensu historico; secundum in septentrionali, ex parte sensus moralis ; tertium ex allegoria , extructum stat ab oriente ; quartum ex anagogia, in meridie. In gazophylacio occidentali reconditum est argentum eloquentiæ ; in septentrionali, virtutum gemmæ ; in orientali, purpura et byssus, ornamenta legalia, scilicet varia sacramenta Ecclesiæ ; in meridiano, aurum cœlestis sapientiæ. In primo, fides; in secundo, operatio ; in tertio, devotio; in quarto, contemplatio. Notandum autem, quod occidentale gazophylacium orientale ostium respicit, et illi e regione opponitur ; quia quid-

Ven.:

[1] *Eccli.*, x, 15. — [2] Macrob., in *Somn. Scip.*, lib. I, c. XIX. — [3] *Sap.*, III, 6. — [4] *Gen.*, III, 16. — [5] *Jac.*, II, 13. — [6] *Luc.*, XVI, 6 et seq. — [7] *Luc.*, X, 33. — [8] *Cant.*, I, 1. — [9] *Psal.* CXLII, 2. — [10] *Psal.* CII, 4. — [11] Richard., in hunc versum. — [12] *Isa.*, XI, 2. — [13] *Rom.*, XI, 33.— (*a*) *Leg.* aquæ.— (*b*) *Cæt. edit.* nam. — (*c*) *Edit. Ven.* effectum.

quid allegoria astruit, historia in figura præcessisse ostendit : sic in septentrionali, et meridiano ; quia dum laborum merces e regione cernitur, in virtutum exercitiis libenter desudatur : sic spiritus iste flat, et de thesauris Dei producitur, et dissolvit glaciem peccatorum. Hi venti perflant terram viventium ; quibus imperat, « qui [1] ambulat super pennas ventorum. »

8. *Qui percussit primogenita Ægypti.*

Ægyptus dicitur mundus duplicem ob causam.

Duplici de causa Ægyptus dicitur mundus, de quo hic agitur : causa similitudinis, causa geminæ interpretationis. Similitudo hic. Nam sicut mater aliquid amarum opponit mammis, ut puerum separet a mamillis, sic Deus, ut separet Judæos ab Ægypto, aliquid amaritudinis eis imposuit : nam illi graviter puniti sunt : sic nos Deus per amaritudines revocat in præsenti a mundo. Duplex est interpretatio hujus nominis, *Ægyptus* : nam

Ægypti duplex interpretatio.

dicitur *tenebræ;* et nos sumus in tenebris ignorantiæ, vel culpæ, vel pœnæ; unde hoc [2] : « Habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis, » id est Christus. Et dicitur *afflictio :* nam sumus in afflictione ; unde dicitur [3] : « Militia est vita hominis super terram. » In hoc psalmo sic debet esse : *Qui percussit gentes multas, et occidit reges fortes : Seon regem Amorrhæorum, et Og regem Basan, et omnia regna Chanaam.*

12. *Hæreditatem populo suo.* Gentes sunt hæreditas Judæorum : nam sicut hæreditas nos pascit, et nobis servit ; ita Gentiles, persequendo Judæos, eis serviebant, quia a vitiis purgabant; sic dicitur, quod Esau servivit Jacob fratri suo.

13. *Memoriale tuum.* Deus habet memoriale, scilicet signum, in nobis, quo nos ab aliis cognoscit, sicut oves signatas. Sic Deus Pater triplici signo signavit filium suum præ aliis : nam eum signavit signo Dei et hominis, et dedit peccati immunitatem, et donorum plenitudinem ; nullum horum in alio reperitur. Et triplici signo etiam signavit nos, scilicet baptismi susceptione, peccati remissione, bona operatione.

Deus triplici signo homines signavit.

21. *Benedictus Dominus ex Sion,* id est, ab Ecclesia ; et tunc *ex Sion* erit personaliter. Nota : Sion *speculatio* interpretatur. Est autem triplex speculatio : nam prima est in rebus ; secunda, in operibus ; tertia in moribus. Speculatio quæ est in rebus, est in tribus, scilicet in materia, forma, et natura. Materiam et formam visu corporeo comprehendimus. Natura partim exposita est sensui, partim reposita est rationi : natura enim consideratur in rerum qualitate intrinseca, quemadmodum forma consistit in qualitate intrinseca. Speculatio quæ est in operibus naturæ alia est quæ est operatio naturæ, alia industriæ : naturæ, ut in germinibus, in arboribus, in animalibus ; operatio industriæ est, scilicet artificis, quæ attenditur in picturis, et in cælaturis, scriptura, et hujusmodi. Illa quæ est in moribus, partim est ex institutione divina, partim est ex institutione humana. Ad divina instituta pertinent obsequia divina, et Ecclesiæ sacramenta ; ad humana instituta pertinent humanæ legis consuetudines. Divina institutio propter viam superiorem ; humana, propter inferiorem.

Sion.

Speculatio triplex.

PSALMUS DAVID CXXXV.

1. *Confitemini Domino.* Duplex confessio : alia laudis, alia criminis. Confessio criminis, est conversio peccatoris : confessio laudis, est glorificationis. Prima est in detestatione mali ; secunda, in exultatione boni. Primam parit timor ; secundam amor.

Confessio duplex.

5. *Qui fecit cœlos in intellectu.* Secundum Augustinum [4], sic debet exponi : *Confitemini Domino, quoniam bonus,* qui fecit hæc, et hoc. Et quare confitemini ei? *Quoniam in æternum misericordia ejus.* Non enim vult Augustinus, quod facere cœlos sit opus misericordiæ, sed bonitatis ; et ideo secundum eum resumendum est : *Confitemini.* Secun-

[1] *Psal.* CIII, 3. — [2] *Isa.,* IX, 2. — [3] *Job,* VII, 1. — [4] Aug., Enarr. *in Psal.* CXXXV.

dum Cassiodorum[1] : « Fecit cœlos, quoniam in æternum misericordia ejus. » Secundum Augustinum : « Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus. » *In intellectu*, id est, in Filio : quare Pater dicatur magis operari per Filium, quam per Spiritum sanctum, supra[2] patet. Misericordia Dei magna est in omnibus, qui[3] « solem suum facit oriri super bonos et malos : » unde in pœnitentibus (*a*)[4] : « Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam ; » in perseverantibus, unde hoc[5] : « Si dicebam : Motus est pes meus ; misericordia tua, Domine, adjuvabat me. » Alibi[6] : « Misericordiæ tuæ multæ, Domine. » Magna in retributionibus, unde hoc[7] : « Mensuram bonam, et confertam, et coagitatam, et supereffluentem dabunt in sinum vestrum ; » id est, ultra meritum.

Sapientia. Scientia.

9. *Lunam et stellas*. Nota : Sapientia de divinis ; scientia de humanis : scientia ad trivium ; sapientia (*b*) ad quadrivium.

10. *Qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorum* ; id est, gloriam mundi, quæ dicitur primogenita, id est, præcipua, secundum reputationem hominum.

13. *Qui divisit Mare Rubrum*. Judæi habuerunt mare ante se, juxta se, et post se : ante, ad impedimentum ; juxta, in adjutorium ; post, in firmamentum securitatis contra hostem. Hoc ad litteram fuit verum de Judæis tendentibus ab Ægypto in terram promissionis : ante, in impedimentum ; juxta, quasi murum, a dextris et a sinistris in adjutorium defensionis ; post transitum, in firmamentum securitatis, scilicet ab hostibus. Sic nos habemus ante mare, scilicet visionem futurorum periculorum ; juxta nos, laborem incumbentium certaminum ; post nos, præteritorum malorum dolorem. Mare ante, est timor pusillanimitatis ; juxta, labor solitudinis ; post, dolor pœnitudinis.

Judæus. Hebræus.

16. *Qui traduxit populum suum*. Nota : Judæus *confitens*, Hebræus *transitor* interpretatur. Confessio facit Judæum ; transitus, Hebræum. Judæi primo transierunt de Ægypto ; post, de deserto intrantes terram promissionis. Ergo primus transitus est de Ægypto, secundus de deserto : id est, primo mense de mundo ad te ipsum, quasi de Ægypto ad desertum ; post, de te ipso ad Deum, quasi de deserto ad terram promissionis. Difficilius est transire desertum, quam Ægyptum : nam difficilius est relinquere curam sui, quam abrenuntiare mundo. Judæi enim uno die exierunt de Ægypto ; sed quadraginta annis de deserto. Qui non gerit curam sui, id est, qui non colit se, deserit se, et ita exit de Ægypto. Promissio facta est Judæis, et data Gentibus. Videtur, quod deberet dari Judæis. Dicimus, quod promissio facta est Judæis, sed non de Judæis, imo de Gentibus. Nam dictum est Abrahæ[8] : « In semine tuo benedicentur omnes gentes. » Non est enim dictum : *omnes Judæi* ; et ideo Gentibus data est.

PSALMUS DAVID CXXXVI.

1. *Super flumina Babylonis*. Tres sunt civitates, Babylonia, Jericho, Jerusalem. — Tres civitates.
In prima est justitia captiva ; in secunda, sollicita ; in tertia, domina. Prima est in mortis confusione : ecce Babylonia, quæ vocatur *confusio*. — Babylonia.
Secunda, in vitæ defectione : ecce Jericho, quæ interpretatur *defectio*. — Jericho.
Tertia est in æternæ pacis visione : ecce Jerusalem, id est, *visio pacis*. — Jerusalem.
In prima sunt dæmonum socii, mali homines ; in secunda, boni malis permixti ; in tertia, hominum et angelorum concivium quædam societas.

2. *In salicibus in medio*. Mali dicuntur salices propter tria, quæ ad litteram (*c*) salicibus, et malis hominibus conveniunt mystice : propter sterilitatem, unde hoc[9] : « Omnis arbor, quæ non facit fructum bo- — Mali dicuntur salices propter tria.

[1] Cassiod., *in Psal.* CXXXV. — [2] Expos. *in Psal.* CIII, hujus tomi p. 281. — [3] *Matth.*, V, 45. — [4] *Psal.* L, 3. — [5] *Psal.* XCIII, 18. — [6] *Psal.* CXVIII, 156. — [7] *Luc.*, VI, 38. — [8] *Gen.*, XXII, 18. — [9] *Matth.*, VII, 19.

(*a*) *Leg.* in pœnitentibus, unde. — (*b*) *Leg.* sapientia, ad trivium ; scientia. — (*c*) *Cæt. edit. add.* et.

num, excidetur, et in ignem mittetur; » propter aquæ refrigerationem, nam divites his temporalibus refrigerantur; propter amaritudinem, unde et Seon dicitur rex Amorrhæorum, *amaricantium. Suspendimus organa nostra.* Hoc repræsentatur in Ecclesia, quando ei subtrahuntur temporalia, et ipsa suspendit organa, id est, non cantat. In *Lamentationibus* Jeremiæ sunt viginti octo versus: primo versui præponitur prima littera alphabeti hebraici, et sic usque ad vigesimum secundum versum, et ita secundo, et tertio, et quarto facit, et ita illam lamentationem quadruplici alphabeto deploravit, id est, quater iterato.

6. *Si non proposuero Jerusalem*; vel, *O Jerusalem.* Ibi *tui* non debet esse, quod per genitivum: patet, quia *proposuero* non exigit genitivum.

Deus memor. 7. *Memor esto.* Deus dicitur bonorum memor in merito, in præsenti, unde hoc[1]: « Quia in humilitate nostra memor fuit nostri; » et est memor bonorum in præmio, unde hoc[2]: « Sicut mater, non obliviscitur populi sui; » et est memor malorum in merito et (a) in præmio, unde hic: *Memor esto filiorum Edom.*

9. *Beatus, qui tenebit, et allidet parvulos tuos ad petram.* 8. *Beatus, qui retribuet tibi.* Nota: Deus peccata condonat, bona et merita donat, præmium redonat. Nota: Deus peccata condonat, quia tria impediunt integritatem fidei: pusillanimitas, nimietas, levitas: pusillanimitas, ut Petrus dixit[3]: « Exi a me, Domine, quia peccator sum; » nimietas, ut quando Petrus dixit[4]: « Paratus sum, et in carcerem, et in mortem ire: » tunc nimis festinavit; levitas, ut in illis, qui cedunt[5] « omni vento doctrinæ. »

PSALMUS DAVID CXXXVII.

Ecclesia. 1. *Confitebor tibi, Domine.* Hic dicitur, quod Ecclesia laudat Deum, et ita facit fructum, cum per suam prædicationem plures ad Deum gignit; unde tribus nominibus in Cantico amoris vocatur, scilicet[6]: « Amica mea, formosa mea, columba mea: » *amica mea*, per prædicationem; *columba mea*, per orationem; *formosa mea*, per contemplationem. Amica Sponsi est, cum prædicando, ministrando, consulendo, Sponso acquirit lucrum; columba, quæ pro suorum et aliorum delictis gemit; formosa, quæ cœlesti desiderio accensa, Dei contemplationem induit. *Confitebor tibi.* Nota: nonnisi in Jerusalem, et tantum in templo, et super altare, et nonnisi altare concavum et quadrangulum, debent fieri sacrificia. Ibi thus et vitula debent offerri. Moraliter, sic non est verum sacrificium, nisi in Jerusalem, id est, in Ecclesia, et in templo, scilicet in te ipso: unde hoc (v. 2): *Adorabo ad templum sanctum tuum.* Unde Apostolus[7]: « Templum Dei sanctum est, quod estis vos. » Et in illo templo, scilicet in nobis, est altare concavum, scilicet fides nostra, quæ recipit verbum Dei, quæ est quadrata quatuor virtutibus. Ibi thus orationis, unde hoc[8]: « Dirigatur oratio mea, sicut incensum, in conspectu tuo. » Contritum cor et humiliatum, ibi, est sacrificium; nam[9]: « Sacrificium Deo, spiritus contribulatus: » et ibi debet esse ignis continuus, et non alienus, ne pereamus cum sacerdotibus ignem alienum offerentibus, scilicet cupiditatem. Sed in mente nostra sit ignis charitatis, et ex hoc sacrificio suavissimus odor redoleat (b) Deo et hominibus: bona conscientia Deo, et bona fama hominibus.

Quoniam magnificasti: id est, magnum ostendisti. Nam potestas apparuit in rerum creatione, et gubernatione; majestas, in ejus comprehensione; benignitas, in humanitate. Potestas (c) Judæis apparuit, unde in lege dicitur[10]: « Ego sum Dominus. » Philosophis majestas, de quibus Apostolus[11]:

[1] *Psal.* CXXXV, 23. — [2] *Isa.*, XLIX, 15, quoad sensum. — [3] *Luc.*, V, 8. — [4] *Luc.*, XXII, 33. — [5] *Ephes.*, IV, 14. — [6] *Cant.*, II, 10, 13. — [7] I *Cor.*, III, 17. — [8] *Psal.* CXL, 2. — [9] *Psal.* L, 19. — [10] *Exod.*, passim. — [11] *Rom.*, I, 19. — (a) *Leg.* non. — (b) *Edit. Ven.* redolebat. — (c) *Edit. Ven. add.* in.

« Quod notum est Dei, manifestum est in illis; » sed [1] « evanuerunt in cogitationibus suis; » quia inventionem illam attribuunt sibi. Nobis autem in tempore gratiæ [2] « apparuit benignitas et humanitas Salvatoris nostri Dei. » Potestas exigit subjectionem; majestas, admirationem; benignitas, commendationem.

Superbia. Invidia. Ira.

6. *Alta a longe cognoscit.* Nam superbi sunt longe a Deo; sed [3] « prope est Dominus invocantibus eum. » Vel *alta a longe*, id est valde longe cognoscit, per approbationem, ut solet dici : « Hic longe melior est illo, » id est, valde melior est illo. Nota : Superbia contra Patrem, nam potentia Patri attribuitur; avaritia contra Filium, nam prodigus fuit, qui non tantum sua, sed seipsum pro nobis dedit; invidia contra Spiritum sanctum, quia spiritualiter dicitur benignitas; ira contra proximum. Hæc in cruce oblata sunt, quæ significantur per fel quod ei oblatum fuit. Nam sicut hæc quatuor sunt interius, sic est fel quoddam interius amarum. Sed [4] « cum gustasset, noluit bibere : » nam peccatis non consentit. Nota : Oblatum est Domino in cruce fel cum arundine (*a*), spongia, et aceto; et hoc modo cuilibet religioso offeruntur : nam fel est amaritudo ex carne; arundo est rigor disciplinæ; acetum est severitas prælatorum; in spongia, cibi et pannorum vilitas (*b*).

Peccatum triplex.

1. *Quoniam magnificasti.* Hic est locus a majori : nam si sanctificavit Christum, scilicet majorem, poterit et sanctificare nos minores. Unde Claravallensis dicit, quod quandoque est locutus a magno, majore, vel maximo; unde etiam tria genera peccatorum distinxit, scilicet peccatum originale, personale, singulare. Originale est, quod non solum afficit personam, sed totam naturam : omnes enim cum originali nascimur. Personale, cum non solum alieno, sed etiam compedimur proprio peccato. Singulare, quod crudelissimi Christicidæ commiserunt; pro quo remittendo Dominus oravit, dicens [5] : « Pater, ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt. » Cum ergo Deus maximum peccatum remisit, ergo a majori, vel maximo, remittet minora, vel personalia, vel etiam originalia.

PSALMUS DAVID CXXXVIII.

Tenebræ

1. *Domine, probasti me.* Quandoque tenebræ dicuntur peccatum, quandoque peccatores, unde Apostolus [6] : « Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino; » quandoque sermo obscurus. Unde de Christo[7] : « Qui posuit tenebras latibulum suum, » scilicet sacram Scripturam; et : « Tenebrosa aqua in nubibus aeris; » quandoque ignorantiam, unde hoc [8] : « Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam; » quandoque infernum, unde hoc [9] : « Mittite eum in tenebras exteriores, » id est in infernum; quandoque carentia luce solis temporalis. Nota : Corpus Christi sumitur tribus modis : quandoque sacramentaliter, unde hoc [10] : « Ut quid paras dentes et ventrem? Crede, et manducasti; » quandoque per intelligentiam, unde hoc [11] : « Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis, » id est, sacram Scripturam aperiret eis; per fruitionem, quod erit in patria, unde Dominus ad discipulos [12] : « Ut edatis carnem meam, et bibatis meum sanguinem in regno patris mei. » Nota : ad masticationem panis, saliva est semper necessaria; sic ad sumptionem corporis Christi saliva est necessaria, de capite descendens, id est, Christus a Patre veniens, qui dicitur saliva in Evangelio, ubi sanavit cæcum luto facto ex saliva et terra, id est, genus humanum conjunctione Verbi et carnis. [13] « In sudore, et labore, pane tuo vesceris : » labore, quantum ad exercitium; in sudore, quantum

Corpus Christi tribus modis sumitur.

[1] *Rom.*, I, 21. — [2] *Tit.*, III, 4. — [3] *Psal.* CXLIV, 18. — [4] *Matth.*, XXVII, 34. — [5] *Luc.*, XXIII, 34. — [6] *Ephes.*, V, 8. — [7] *Psal.* XVII, 12. — [8] *Isa.*, IX, 2. — [9] *Matth.*, XXII, 13. — [10] Aug., *in Joan.*, tract. XXV, n 12. — [11] *Thren.*, IV, 4. — [12] *Luc.*, XXII, 30. — [13] *Gen.*, III, 19. — (*a*) *Cæt. edit.* amaritudine. — (*b*) *Item* utilitas.

ad difficultatem. Filius prodigus recessit a patre, id est, genus humanum a Deo; sine Deo ad mortem tendens, per Deum rediit ad Deum, tendens ad vitam. Nota : Deus in principio dedit homini quatuor virtutes, virtutem, scilicet misericordiam, quasi custodem et pedissequam, quæ præiret, et sequeretur eum : talem nutricium dedit ei Deus nuper orto : veritatem, eruditorem, ut eum corrigeret; justitiam, qua regeretur : patientiam, qua foveretur. Et his vestibus spoliatum est genus humanum, quando incidit in latrones. Eisdem reindutus est a patre, quando filius prodigus rediit ad patrem. *Probasti.* Ad hoc, quod homo digne suscipiat corpus Christi, duo sunt necessaria, contritio, et probatio : non enim sola contritio dignum facit; unde Apostolus [1] : « Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat. » *Et tu, Domine, cognovisti.* Nota: sunt nova, scilicet, promissionum impletio; sunt vetera, impletionum promissio; vetustissima, quæ ad divinitatem. De divinitate ergo habere debemus, et cum impleta fuerit promissio, vetera, scilicet promissiones et legis observantiam projicietis, non vetustissima. Unde dicitur [2] : « Vetustissima veterum comedetis, et novis supervenientibus, vetera projicietis. » « Lux fulgebit [3] : » hæc missa de promissione est; ideo non repetitur, quia promissio silet, et veritas adest. Sed hæc, scilicet [4] : « Puer natus, » sæpe cantatur, quia est de impletione veritatis. Et nos comedimus vetustissima veterum, nova incidendo, vel frangendo, masticando, glutiendo. De primo [5] : « Parvuli petierunt panem. » De secundo in lege [6] : « Mundum animal ruminabit. « Et sacra scriptura masticando ruminari debet, et hoc ruminando; unde hoc [7] : « Lex tua meditatio mea est. » De tertio [8] : « Gustate, et videte, quoniam suavis est Dominus. » Et alibi [9] : « Nec dimittis me, ut glutiam salivam meam : » quia hic cibus non venit in præsenti usque ad guttur, non usque ad ventrem, non usque ad satietatem : quia in præsenti est refocillatio, non saturatio. Sed [10] « satiabor, cum apparuerit gloria tua. » Modo gustamus, sed non satiamur. Sic sacra scriptura primo inciditur, vel frangitur, masticatur.

5. *Posuisti super me.* Nota : in præsenti non potes anteriora videre Dei, sed *posteriora* [11], id est, non divinitatem, sed humanitatem. Sed quæ fuit causa, quare filius hominis apparuit in carne? In illa incarnatione quatuor virtutes possunt notari. Nam benignitas Filium Dei, ut ad nos veniret, invitavit; misericordia traxit; veritas, qua se promiserat venturum, compulit; puritas uteri virginalis suscepit in aula; integritas eduxit; obedientia deduxit; patientia armavit; charitas verbis et miraculis manifestavit. In incarnatione Filii Dei notantur quatuor virtutes.

11. *Et nox illuminatio mea.* Homo debet illuminari, et tunc recte poterit offerre. Et ad hoc tria sunt necessaria, scilicet virilis constantia, virginalis continentia, et humilis conscientia. Nam oblatione Christi in templo, scilicet in purificatione Virginis, tres fuisse leguntur, Joseph vir Mariæ, Maria, et Puer. Nam in oblatione nostra sit in proposito perseverandi animus virilis, ecce vir; sit in continentia castitas virginalis, ecce Maria; sit in conscientia simplicitas et humilitas puerilis, ecce Puer : sic illuminatus in templo Dei poterit offerre et sacrificare Deo. Nota : hic [12] dicitur, quod mulier quæsivit drachmam perditam, id est, sapientiam (*a*), quæ appropriato vocabulo dicitur filius, genus humanum. Nota : tres sunt, potentia, sapientia, benignitas; et nos in opere mundi tria cogitare debemus : quid sit, quo modo sit, ad quid sit. In esse investigabilis potentia, qua multa et magna creata sunt; sapientia in hoc, quod sursum, vel deorsum, vel medio locata

[1] I *Cor.*, XI, 28. — [2] *Levit.*, XXVI, 10. — [3] Hæc sunt prima verba introitus missæ de aurora in Nativitate Domini. — [4] Verba missæ de die ejusdem fest. — [5] *Thren.*, IV, 4. — [6] *Levit.*, XI, 4. — [7] *Psal.* CXVIII, 77, etc. — [8] *Psal.* XXXIII, 9. — [9] *Job*, VII, 19. — [10] *Psal.* XVI, 15. — [11] *Exod.*, XXXIII, 23. — [12] *Luc.*, XV, 8. — (*a*) *Leg.* sapientia.

sunt : si mediteris, ad quid facta sunt, occurrit tam benigna utilitas, quam utilis benignitas. Potentissime omnia ex nihilo; sapientissime pulchra; benignissime omnia utilia creata sunt : ecce tres personæ, unde Apostolus [1] : « Ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia. »

13. *Suscepisti me de utero matris meæ.* Christi conceptio. Nota conceptionem Christi : primo concipitur; postea nascitur, et non nisi de virgine; postea nutritur, et ætate et sapientia proficit (*a*). Christus concipitur, cum primo incipit interesse veritas per contritionem. Nascitur per confessionem; nam [2] : « Notus in Judæa Deus; » nascitur de virgine, id est, de cordis puritate, et nutritur studio perseverantiæ. Proficit ætate, scilicet processu temporis; proficit sapientia in amore et cognitione veritatis. Hoc aliter exponitur, [3] ubi uterus virginis clibanus vocatur hac similitudine : nam ibi fit panis, qui de cœlo descendit, et ignis Spiritus sancti. Et ibi ille panis coctus factus est esibilis : nam panis fit esibilis per depositionem; sic corpus Christi; nam sub forma panis et vini sumitur, sed sub alia abhorreretur. Sic in vas mundum ponitur per decoctionem; et ille panis fit in tribus coctus; in clibano, in craticula, in sartagine : sic legitur in Levitico. In clibano, id est, in Virginis utero; in sartagine, id est, in passione aliquantulum (*b*) ante mortem, quem coctum sumpserunt discipuli in cœna, sed nos sumimus bene coctum; in craticula, id est, in ara crucis, per depurationem. Nam bene depuratum est in resurrectione corpus Christi. Nam caro ejus refloruit.

14. *Confitebor tibi.* Duo sunt, quorum unum debemus Deo exhibere, alterum a Deo expectare : a nobis honor Deo est exhibendus confessionis, et potestas a Deo expectanda remissionis.

Os quid significet. 15. *Os meum.* Os igitur significat sanctos, qui fortes sunt; vel liberum arbitrium, quod ex toto exprimi non potest : nam per peccatum confractum fuit, sed non ex toto diruptum. Nam liberum arbitrium supra se olim nitens corruit infra se, confractum est a se, ac per hoc debilitatum est in se, et surgere non potuit omnino per se; sed in passione Christi rectum est per fidem, per charitatem consolidatum, per spem fœtatum, id est, fœcundatum; sed omnino non erit pingue et solidum, donec pascatur in pinguibus pascuis cum nonaginta et novem ovibus : nam [4] « satiabor, cum apparuerit, » etc. (*c*).

In persona Christi exponitur ab hoc loco : *Intellexisti cogitationes meas... et non potero ad eam* (*d*). Hic dicitur, quod Christus homo non æquatur Filio Dei scientia, vel in alio; sed quia anima Christi scit scientia creata, quidquid scit Pater increata scientia, et e converso, quare ergo anima Christi non potest æquari Deo in scientia? Dicitur, quod anima Christi æquiparatur in numero scitorum Deo, sed non in modo sciendi, id est, omnia scit quæ Deus, sed non ita perfecte; vel dicitur, quod anima Christi non æquiparatur Deo in scientia, quia scientia creata est creatura; scientia non creata est creator, scilicet Deus. Nam creatura nullo modo æquatur creatori. Vel sic : ad hoc, quod aliquid alicui perfecte æquetur, tria sunt necessaria : dignitas, sublimitas, scitorum numerositas : in ultimo anima Christi æquiparatur Deo, non in primis duobus.

16. *Dies formabuntur, et nemo in eis.* Nam omnes peccaverunt, etiam Petrus; sed triplici de causa permisit Deus Petrum peccare, scilicet ut fortior surgeret, ut propriam infirmitatem cognosceret, ut præsumptionem ab eo removeret. Nam quantumlibet justus non debet præsumere de justitia : nam [5] « qui stat, videat ne cadat; » Petrus quare a Deo permissus est cadere.

[1] *Rom.*, XI, 36. — [2] *Psal.* LXXV, 2. Hic fortasse alluditur ad similitudinem vocum *natus* et *notus*, et ad etymologiam vocis *Judæa* seu *Juda*, quæ est *confessio*; sed quid ineptius? nonne indignum tanto doctore? — [3] Hoc idem vide in exposit. *Psal.* LIII. — [4] *Psal.* XVI, 15. — [5] I *Cor.*, X, 12 — (*a*) *Edit. Ven.* perficit. — (*b*) *Cæt. edit.* in passione autem sumpserunt aliquantulum, etc. — (*c*) *Cæt. edit. non habent*, etc. — (*d*) Item, loco *ad eam*, habent *ad Deum*.

et ut in subditis compassionem haberet: nam cum prælatus subditum errantem videt, debet ei compati [1].

18. *Dinumerabo eos.* Deus dicitur aliquid numerare, id est, finem illius rei agnoscere; unde hoc [2]: « Numerus dierum meorum, quis est? tu scis; » quandoque pro *terminare*, unde Balthasar vidit manum scribentem [3]: « Mane, Thecel, Phares: » *Mane*, id est, numerositas; *Thecel*, id est, appendit; *Phares*, id est, divisit: quandoque pro *approbare*, unde hoc [4]: « Qui numerat multitudinem stellarum: » quandoque pro *resurgere*, vel *conservare*, unde hoc [5]: « Nam capilli capitis vestri omnes numerati sunt, » id est, resurgent, non peribunt. Quid hic [6]: « Omnia in mensura, et numero, et pondere disposuisti? »

Judæi quare arena dicantur.

Super arenam multiplicabuntur. Judæi dicuntur arena duplici de causa: arena maris, propter amaritudinem; (*a*) unde hoc [7]: « Vinea mea, usquequo conversa es in amaritudinem? » arena simpliciter, propter sterilitatem; unde Propheta [8]: « Usquequo claudicatis in duas partes? » uno pede, scilicet Veteri et Novo Testamento.

Deus quomodo dicatur occidere.

19. *Si occideris.* Deus dicitur occidere quatuor modis; nam occidere pro *reprobare*, ut hic; et pro *separare animam a corpore*, unde hic [9]: « Mors et vita a Domino Deo sunt. » Pro *convertere*, unde hoc [10]: « Ego occidam, et vivificabo. » Pro *damnare*, unde hoc aliter exponitur.

Viri sanguinum: duplici de causa fit separatio: cum aliquis propter culpam propriam nominatim excommunicatur, tali loco separandus est a bonis, unde Apostolus de fornicatione [11]: « Expurgate vetus fermentum; » propter propriam infirmitatem, unde cum sciam me non posse separari a peccato, quamdiu in hoc mundo sum, debeo fugere opportunitatem; unde Propheta [12]: « Elongavi fugiens, et mansi in solitudine. » Nota: necessaria est palea cum grano usque ad maturitatem, et mali cum bonis; quia augent pœnitentiam, quæ aucta facit fructum. Quandoque autem prædicator seminat verbum Dei; obedientia illud semen recipit; patientia fructum facit; perseverantia metit: quia sola perseverantia accipit bravium. Ad hoc quod homo salvetur, oportet eum habere ista tria.

21. *Nonne qui oderunt te, Domine, oderam?* Hic dicitur, quod retia Petri in præsenti trahuntur; trahuntur autem in mari, in flumine, in stagno: in mari, scilicet in mundo, ubi sunt « [13] reptilia, quorum non est numerus, » quia omnibus est modo prædicandum; in flumine, id est, in prælatis, et ecclesiasticis viris, qui dicuntur flumen: nam rigant mentes aliorum aridas rore gratiæ, quæ mentes plantatæ sunt secus decursus aquarum; in stagnis, id est in claustralibus.

Petri retia.

22. *Perfecto odio.* Est triplex odium: scilicet malignum, quod dicitur fraternum, unde hoc [14]: « Qui odit fratrem suum, homicida est. » Est odium imperfectum, quando ei, qui me offendit, dimitto rancorem, et dico ei: *Ave*, ut hic. Nam ad hoc, ut sit perfectum (*b*), hæc tria sunt necessaria: cognitio veritatis, amor virtutis, odium iniquitatis, scilicet, ut persequamur vitium, non naturam.

Odium triplex.

PSALMUS DAVID CXXXIX.

2. *Eripe me, Domine.* Hic per David intelligitur corpus Christi, scilicet Ecclesia: nam est corpus Christi spirituale, scilicet Ecclesia; est materiale, quod traxit de Virgine; est sacramentale, scilicet forma panis. Nota: Ecclesia hic orat, et vult liberari a malis, et non potest. Notandum autem, quod

David, quid notet.

[1] Vid. supra, *in Psal.* LXXX. — [2] *Psal.* XXXVIII, 5. — [3] *Dan.*, V, 25 — [4] *Psal.* CXLVI, 4. — [5] *Matth.*, X, 30. — [6] *Sap.*, XI, 21. — [7] Resp. 3, noct. 1. fer. VI. in Parasceve. ex *Jeremia.* — [8] III *Reg.*, XVIII, 21. — [9] *Eccli.*, XI, 14. — [10] *Deut.*, XXXII, 39. — [11] I *Cor.*, V, 7. — [12] *Psal.* LIV, 8. — [13] *Psal.* CIII, 25. — [14] I *Joan.*, III, 15.

(*a*) *Quæ sequuntur usque ad arena simpliciter, leguntur in cæt. edit. post* Novo Testamento. — (*b*) *Cæt. edit.* perfectus.

velle et non posse, est miserum; nolle et posse, est iniquum; velle et posse, est felicissimum, quod erit in patria : quod Deus perficiet plenum posse pro bona voluntate illius, qui bonum operatus est velle pro sua potestate; tamen posse, velle, debere, nunquam conveniunt in præsenti in eodem, sed in futuro. *Eripe me, Domine, ab homine malo; a viro iniquo libera me.* [1] Tentatio diabolica quandoque subita, quandoque violenta, quandoque fraudulenta: subita, quando rationis judicium prævenit; violenta, quando virtutis nostræ possibilitatem excedit; fraudulenta, quando discretionis examen fallit. Inde est, quod diabolus diversa sortitur nomina: dicitur avis, cum subito volat, cum mentem ante deliberationem præoccupat; cum sentitur violentus, venit ut leo; cum per astutiam fallere nititur, homo nuncupatur. De primo in Evangelio [2] : « Semen cecidit secus viam, et volucres cœli comederunt illud. » De secundo [3] : « Leo rugiens circuit, quærens quem devoret. » De tertio, in Evangelio [4] : « Inimicus homo hoc fecit. » *A viro iniquo.* Vir quatuor modis accipitur, unde versus :

Tentatio diabolica triplex.

Diaboli nomina diversa.

Vir quatuor modis accipitur.

Annis, conjugio, sexu, virtute, vir esto.

3. *Cogitaverunt iniquitates.* Aliud est cogitare, aliud loqui [5] : « Cogitaverunt, et locuti sunt nequitiam, iniquitatem in excelso locuti sunt. » [6] *Cogitaverunt,* hoc pertinet ad cognitionem; *Locuti sunt*, hoc pertinet ad locutionem; *In excelso locuti sunt*, hoc ad clamorem pertinet. Callidi diaboli, cum coram perfectis iniquitatem cogitant, coram imperfectis susurrant, coram perfectis perfecte mali clamant : ita in uno eodemque homine hunc ordinem servant, dum a perfectione eum rapere festinant. *Tota die constituebant prœlia.* Nam diabolus bellum habet nobiscum, quia de tribus nos tentat : scilicet de gula, de avaritia, de superbia. Sed nos vincamus abstinentia, gulam; paupertate spiritus, inanem gloriam, sive avaritiam; humilitate superbiam. His tentatus primus homo, scilicet Adam, succubuit.

Diabolus tripliciter tentat ...

7. *Deus meus.* Deus dicitur omnium beneficio creationis, ratione christianæ religionis; Deus quorumdam, quodam privilegio amoris, ut Deus Abraham, Isaac, et Jacob.

5. *Custodi me, Domine, de manu peccatoris.* Propheta hic petit bona animæ, vel vitam æternam. Nam tria debemus petere, bona corporis, bona animæ, et vitam æternam. Sed in his tribus, tria solent vitia subrepere; nam in prima petitione solet subrepere superfluitas; in secunda, impuritas; in tertia, elatio, sive singularitas. Nam quandoque temporalia quærimus ad voluptatem, virtutem ad ostentationem, vitam æternam non in humilitate, sed in meritorum præsumptione; de quibus dicitur [7] : « Væ desiderantibus diem Domini. » Sit ergo oratio pro temporalibus circa solas necessitates restricta; oratio pro virtutibus ab omni impuritate libera; oratio pro vita æterna, non præsumens de meritis, sed de Dei misericordia.

Tria petenda.

Oratio qualis esse debeat.

8. *Domine, virtus salutis meæ.* Nam Deus est virtus et salus, id est, potentia et benignitas. Nota : tria sunt in Deo, potestas, sapientia, benignitas. Potentia creat; sapientia gubernat; benignitas conservat. Sed quia indivisa sunt opera Trinitatis, hæc tria mutuum suffragium sibi præstant. Nam potentia per benignitatem sapienter creat; sapientia per potentiam benigne gubernat; benignitas per potentiam et sapientiam potenter conservat.

In Deo tria sunt.

9. *Ne tradas me, Domine, a desiderio meo peccatori*; id est, per desiderium meum. Triplex est traditio : prima corporalis; secunda spiritualis; tertia gehennalis. Prima est causa secundæ; secunda tertiæ. De prima [8] : Apostolus tradidit fornicarium Satanæ, id est, excommunicavit. De se-

Traditio triplex.

[1] Richard., in hunc locum. — [2] *Luc.*, VIII, 5. — [3] I *Petr.*, V, 8. — [4] *Matth.*, XIII, 28. — [5] *Psal.* LXII, 8. — [6] Richard., in hunc locum. — [7] *Amos*, V, 18. — [8] I *Cor.*, V, 5.

cunda Apostolus [1] : « Tradidit illos Deus in passiones ignominiæ. » De tertia in Evangelio [2] : « Tradite tortoribus, et ligatis manibus et pedibus mittite in tenebras exteriores.

11. *Caput circuitus eorum.* Circuitus primo est genitivus, scilicet, super eos cadet caput circuitus, id est, caput viæ eorum, scilicet superbia, caput malorum; vel caput, eorum circuitus, id est, diabolus, qui circuit quærens quem devoret, qui nunquam incedit via ec ta.

12. *Vir linguosus non dirigetur in terra*; sed silens : unde Propheta [3] : « In silentio et spe erit fortitudo vestra. » Nam et beata Virgo tantum, quantum legitur in Evangelio, locuta est angelo nuntianti, Elisabeth prægnanti, et Christo in medio doctorum sedenti, et eidem in nuptiis residenti.

PSALMUS DAVID CXL.

Clamare.

1. *Domine, clamavi.* Clamant Angeli in cœlo clamore laudis, unde hoc [4] : « Clamabunt etenim, hymnum dicent. » Clamat Moyses in deserto clamore devotionis, unde hoc [5] : « Clamor meus in conspectu ejus introivit in aures ejus. » Clamant filii Israel in Ægypto clamore necessitatis, unde hoc [6]: « Clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur. » Clamat Sodoma et Gomorrha clamore iniquitatis, unde [7] : « Clamor Sodomæ et Gomorrhæ multiplicatus est, et venit ad me : » et dicitur ad Deum venire, quando tantum peccant, quod Deus non vult plus sustinere.

Orationis impedimenta tria.

2. *Dirigatur oratio mea.* Oratio penetrat cœlos, quæ tamen habet tria impedimenta : nam quandoque est timida; nam timor immoderatus ita restringit animum, quod nec ingressum, nec progressum habeat. Quandoque est tepida, quæ etsi aggressum habeat, caret tamen progressu, eo quod non habet vigorem. Quandoque est temeraria, quæ quamvis habeat progressum, caret ingressu, quia patitur repulsam, quia temeraria est. Sed contra hæc tria habet tres alas, scilicet ut fidelis, fervens, et humilis : contra primum impedimentum, fidelis; contra secundum, fervens; contra tertium, humilis sit. Primum non habet aggressum, nec progressum, nec ingressum; secundum habet aggressum, sed non progressum, nec ingressum : tertium habet aggressum, id est, incœptum, et progressum, non ingressum. Sed primum remedium habet aggressum; secundum progressum; tertium ingressum : et sic cœlos penetrabit, et tunc vacua redire non poterit. Est odor orationis, unde in Apocalypsi [8] : « Habentes phialas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum. » Est odor bonæ opinionis, unde hoc [9] : « Fracto alabastro, » etc. Est odor salutis et damnationis, unde [10] : « Aliis sumus odor vitæ. » Est odor lucri, qui fœtet in naribus.

Orationis alæ tres.

Odor multiplex.

Oris ostium.

3. *Ostium circumstantiæ.* Ostium oris debet esse apertum ad tria, et clausum ad tria : apertum ad confessionem, unde hoc [11] : « Effundite coram illo corda vestra; » clausum d excusationem, unde hoc :

4. *Non declinet cor meum in verba malitiæ, ad excusandos excusationes in peccatis* : apertum ad laudem, unde hoc [12] : « Domine, labia mea aperies, » etc.; clausum ad propriam laudem, ut non prorumpat in jactantiam, sicut Pharisæus, dicens [13] : « Jejuno bis in sabbato : » apertum ad docendum bonos, unde Apostolus [14] : « Os nostrum patet ad vos, o Corinthii; » clausum ad docendos obstinatos, unde [15] : « Non est dandum sanctum canibus. »

5. *Oleum peccatoris non impinguet caput meum.* Quot modis accipitur oleum, supra [16] dictum est.

6. *Absorpti sunt juncti petræ judices*

[1] *Rom.*, I, 24. — [2] *Matth.*, XVIII, 34. — [3] *Isa.*, XXX, 15. — [4] *Psal.* LXIV, 14. — [5] *Psal.* XVII, 7. — [6] *Psal.* CVI, 6, etc. — [7] *Gen.*, XVIII, 20. — [8] *Apoc.*, V, 8. — [9] *Joan.*, XII, 3. — [10] II *Cor.*, II, 16. — [11] *Psal.* LXI, 9. — [12] *Psal.* L, 17. — [13] *Luc.*, XVIII, 22. — [14] II *Cor.*, V, 11. — [15] *Matth.*, VII, 6. — [16] Supra, *in Psal.* LXXXVIII.

Christus vincit, regnat, et imperat.

eorum. Hic dicitur quod Christus vincit, regnat, et imperat; vincit in inferno, regnat in mundo, imperat in cœlo; quia ibi nihil fit præter ejus voluntatem; in inferno fortiter vincit, diabolum captivando; in mundo regnat suaviter, omnia misericorditer disponendo; in cœlo imperat fortiter, inde angelos depellendo; unde dicitur [1] : « Attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter. »

7. *Disposita sunt ossa nostra secus,* etc. A tribus pateris: a te, a proximo, a Deo: primum est austeritas pœnitentiæ; secundum, vexatio malitiæ alienæ; tertium, flagellum correctionis divinæ. In eo quod pateris a te, debes voluntarie sacrificare; in eo quod a proximo, potenter sufferre, et patienter ferre; in eo quod a Deo, sine murmuratione et cum gratiarum actione sustinere.

10. *Singulariter sum ego, donec transeam,* id est, per martyrium crucis. Nota: quidam martyrum mortui sunt pro lege, ut Machabæi; quidam pro veritate, ut Joannes, quem decollavit Herodes, quia dicebat [2] : « Tibi non licet accipere uxorem fratris tui; » quidam in significatione, ut Abel, qui significabat hostiam veram. Nota: nulli horum dictum est: « Abnegabis Christum, aut interficiam te; » sed ipsi potius elegerunt mori, et ita per compendium ire ad Christum. Quidam in patientia, ut Innocentes; quidam pro Ecclesia defendenda, ut beatus Thomas de Anglia, et alii.

PSALMUS DAVID CXLI.

2. *Voce mea.* Hic psalmus nomine orationis intitulatur. Et notandum, quod quatuor sunt modi orationum, ut dicit Apostolus [3], scilicet obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones. Primum genus est, quando aliquis non audens loqui ad Deum, dicit [4] : « Sancte Petre, ora pro me. » De hoc genere hic: « Per crucem et passionem tuam libera nos Domine: » quod fecit latro vicinus suspendio expandens manus in cruce. Sic passus est Christus, ut circumstantes moveret ad pœnitentiam: quod genus repræsentat illa, quæ non audebat tangere [5] « fimbriam vestimenti ejus. » Secundum oratio, quasi *oris ratio*, quando jam audet loqui cum Domino: secundum hoc genus, postulamus sermonem scientiæ, vel gratiam curationum, vel omnia pertinentia ad salutem. Tertium genus est postulationis, quando quis, confidens de meritis, audet a Deo petere præmium temporale, vel æternum. Ad quartum pauci admittuntur, ut scilicet Deus aliquem exaudiat, antequam invocetur, ut in resurrectione Lazari, ubi Christus exauditus est, et tamen non oravit, dicens sine ordine [6] : « Gratias tibi ago, Pater, quia exaudisti me. » Primum genus fiat affectu venerando; secundum, puro; tertium, amplo et lato; quarto fit gratiarum actio.

Fontes quatuor.

2. *Effundo,* quasi de fonte. Quatuor fontes legimus, qui habent initium a quatuor vulneribus, unde quatuor aquæ fluxerunt: nam est fons misericordiæ, fons gratiæ, fons sapientiæ, fons charitatis: a fonte misericordiæ ad lavandam culpam manat aqua remissionis; de fonte sapientiæ, ad extinguendam sitim præsentem, aqua discretionis; a fonte gratiæ, ad rigandas bonorum operum plantas, aqua devotionis; de fonte charitatis, ad excoquendos cibos, aquæ ferventes manant, scilicet aquæ æmulationis. Nam aquæ quatuor faciunt: sordes abluunt, sitim extinguunt, hortos humectant, cibos decoquunt. Hoc totum facit Christus; unde de primo dicitur [7]: « Ipse lavit nos a peccatis nostris. » De secundo [8] : « Aqua sapientiæ salutaris potavit eos. De tertio [9] : Hoc est « lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum. » De quarto [10] : « Concaluit cor

Aquæ effectus.

[1] Sap., VIII, 1. — [2] Marc., VI, 18. — [3] Philip., IV, 6. — [4] Litan. Sanctor. — [5] Matth., IX, 20, ubi contra legitur: Tetigit, etc. — [6] Joan., XI, 41. — [7] Apoc., I, 5. — [8] Eccli., XV, 3. — [9] Psal. I, 3. — [10] Psal. XXXVIII, 4.

meum intra me, in meditatione mea exardescet ignis. » A quinto vulnere habemus fontem vitæ, unde duo fluxerunt sacramenta Ecclesiæ.

Christus in cruce pendens (v. 5): *Considerabam ad dexteram, et videbam; et non erat, qui cognosceret me*; quia omnes recesserant ab eo. Sed notandum, quod quatuor brachia crucis quatuor vulneribus, quasi quatuor gemmis, ornavit: charitas in brachio superiori, quia charitas eminentior est; a dexteris, obedientia; a sinistris, patientia; humilitas, quæ est radix omnium virtutum, in profundo. Has quatuor virtutes se ostendit habere in cruce: charitatem, unde [1]: « Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam, » etc.; obedientiam, unde [2]: « Factus obediens usque ad mortem; » patientiam, contra vulnera; humilitatem, contra blasphemiam Judæorum. His quatuor vestibus volebant spoliare Judæi Christum, dicentes [3]: « Si rex Israel est, descendat nunc de cruce. »

Crucis brachia quatuor vulneribus ornavit Christus.

Humilitas.

6. *Portio mea in terra viventium*. Nam Christus est nostra portio, quia cum ipso erimus in paradiso, unde et latroni dixit [4]: « Hodie mecum eris in paradiso. » Non enim latro prius intravit paradisum, quam Christus. Notandum autem, quia quod Magi muneribus, Centurio et latro confessi sunt sermonibus: nam Magi in adoratione in thure esse Deum, in auro regem, in myrrha hominem mortuum cognoverunt; Centurio, esse Deum, quando dixit [5]: « Vere filius Dei erat iste; » hominem, quando vidit eum expirare. Cum exclamatione latro cognovit eum esse regem, dicens [6]: « Memento mei, Domine, dum veneris in regnum tuum. » Magi ergo in stabulo, latro in patibulo, in morte cognovit Centurio.

Portio nostra Christus.

8. *Educ de custodia*. De triplici carcere alibi dictum est. Notandum, quod in ingressu, in progressu, in egressu est corruptio: quia primo vile sperma; secundo, vas stercorum; tertio, esca vermium. De primo [7]: « Eramus natura filii iræ. » De secundo [8]: « Quis me liberabit de corpore mortis hujus? » De tertio [9]: « Cives mei vermes sunt, » etc.

Corruptio in tribus.

Me expectant justi. Quatuor sunt genera justorum: est justus apparens, et nominatus; est justus putativus, et superficialis; est exterior, et cæremonialis; est qui, secundum Apostolum [10], « fide vivit, » et est cum Deo amabilis. De primo, qui numero, non merito est de Ecclesia, de tali dicit Apostolus [11]: « Qui vivens mortuus est. » Secundus, qui corpore tenetur cum filiis Israel, sed mente fornicatur cum filiabus Madian; qui licet librum teneat in gremio, mente tamen vagatur in foro. Tertius est, qui se jactat observare præcepta legis, ut Pharisæus. Quartus, de quo hic: *Me expectant justi*.

PSALMUS DAVID CXLII.

1. *Domine, exaudi*. Nota: omnes psalmi pœnitentiales a lacrymis incipiunt, et in gaudio terminantur. Nam [12] « factum est vespere et mane dies unus; » nam [13] « prius est, quod animale, deinde quod spirituale; » nam debile principium, etc. Septem psalmi pœnitentiales contra septem vitia principalia, de quibus alibi [14] dictum est. *Exaudi me in tua justitia*. Est justitia legis, scilicet talio [15]: « Oculum pro oculo; » est justitia hominis, scilicet quando confidit in virtute, ut Pharisæus; est justitia Dei, quæ est duplex: scilicet quæ est a Deo, et hominis est; vel Dei est ita, quod Deus.

Psalmorum pœnitentialium initium a lacrymis

3. *Quia persecutus est inimicus animam meam, humiliavit in terra vitam meam*; ideo opus est auxilio.

Collocavit me in obscuris, sicut mortuos sæculi; ideo opus est (*a*) præsidio. Nam consilio, auxilio, præsidio indigemus: nam fa-

Tribus homines egent.

[1] *Joan.*, XV, 13. — [2] *Philip.*, II, 8. — [3] *Matth.*, XXVII, 42. — [4] *Luc.*, XXIII, 43. — [5] *Matth.*, XXVII, 54. — [6] *Luc.*, XXIII, 42. — [7] *Ephes.*, II, 3. — [8] *Rom.*, VII, 24. — [9] *Job*, XVII, 14: *Dixi: Soror mea, vermibus.* — [10] *Rom.*, I, 17. — [11] I *Tim.*, V, 6. — [12] *Gen.*, I, 5. — [13] I *Cor.*, XV, 46. — [14] Supra, *in Psal.* LXXXI. — [15] *Exod.*, XXI, 24. — (*a*) *Cæt. edit. add.* in.

ciles sumus ad seducendum, debiles ad cooperandum, fragiles ad resistendum : nam si discernere volumus inter bonum et malum, decipimur; si tentamus bonum facere, deficimus; si conamur resistere malo, superamur. Sed ad nos venit Dei Filius, qui est Dei sapientia, ut nos instrueret ignorantes : ecce consilium; et est Dei virtus, ut nos adjuvet deficientes : ecce auxilium; et est Patris manus, ut eripiat periclitantes : ecce præsidium. Nam ad hoc Christus venit in mundum, ut habitans in hominibus, in homine, cum homine, tenebras nostras illuminaret, labores levaret, pericula propulsaret, reddens (*a*) singula singulis : in nobis per fidem habitans, illuminat nostram cæcitatem; nobiscum manens, adjuvat nostram infirmitatem; pro nobis, nostram protegit fragilitatem. *Collocavit me in obscuris.* Nam in sepulcro permisit se poni et crucifigi, quod non in judicio. In præsenti namque est rector morum; in judicio, est discretor (*b*) meritorum, unde prius dictum est : *Non intres in judicium cum servo tuo;* in regno distributor præmiorum.

5. *In factis manuum tuarum meditabar.* Nam vestigium Trinitatis relucet in creaturis. Nam potentiam Dei manifestat creaturarum immensitas, ecce Pater; scientiam, earum decor, ecce Filius; benignitatem utilitas, ecce Spiritus sanctus. Consideremus ergo, in quibus hæc tria consistant. Immensitas est in duobus, scilicet magnitudine, et multitudine : multitudo in tribus; nam in similibus, in diversis, in permixtis; magnitudo in mole, in spatio; moles, in (*c*) massa, et pondere; spatium in longo, profundo, et alto; decor in quatuor, in situ, et motu, in specie, et qualitate; situs in compositione, et ordine; ordo in loco, et tempore; pro ætate, motus localis, naturalis, animalis, rationalis; locus ante, et retro, dextrorsum, sinistrorsum, sursum, et deorsum. Item naturalis incremento, et decremento; animalis

Trinitatis vestigium relucet in creaturis.

in sensibus, et in affectibus; rationalis in factis, et consiliis; species in visibilibus, ut de colore, et figura: qualitas de invisibilibus. Quæ quinque sensibus percipiuntur, ut μέλος in sono, auditu aurium; dulcor in sapore, gustu faucium; fragrantia in odore, olfactu narium; lenitas (*d*), in corpore, tactu manuum; utilitas in grato, apto, commodo, necessario; gratum, quod placet; aptum, quod convenit; commodum, quod prodest; necessarium, sine quo esse non potest. In his spectando Philosophi ad cognitionem veritatis venerunt.

6. *Expandi manus meas:* formam crucis significans, quia crucem significat et præsentat diaconus, cum legit Evangelium. Nam facit crucem in fronte, in libro, et in pectore : in fronte, quia non debet erubescere crucem; in libro, quia debet eam prædicare; in pectore, quia illud quod prædicat debet sentire.

Diaconus, cum legit Evangelium, quid repræsentet.

7. *Et similis ero descendentibus in lacum.* Et tunc [1] « perit confessio. » Nam quatuor sunt, quæ confessionem impediunt : scilicet magnitudo peccati, unde Cain [2] : « Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear; » superbia, ut Pharisæus dicens [3] : « Quia non sum sicut cæteri homines ; » pudor dicendi (*e*), unde hoc [4] : « Væ mihi, quia tacui, » et hoc [5] : « Tacui, dum clamarem, » id est, dum clamare debebam; delectatio, unde hoc [6] : « Computruerunt jumenta in stercore suo. »

Confessionem quatuor impediunt.

PSALMUS DAVID CXLIII.

1. *Benedictus Dominus Deus meus.* Psalmus hic agit de eo, quod David interfecit Goliam, id est, jactu lapidis, in funda et lapide ; lapis ex funda projicitur, id est, fortis de Ecclesia ad resistendum inimicis, unde Job [7] : « In stipulam versi sunt ei lapides fundæ illius. » Funda cum in gyrum mittitur, sicut de illa lapides exeunt, quibus ad-

[1] *Eccli.*, XVII, 26. — [2] *Gen.*, IV, 13. — [3] *Luc.*, XVIII, 11. — [4] *Isa.*, VI, 5. — [5] *Psal.* XXXI, 3. — [6] *Joel.*, I, 17. — [7] *Job.* XLI, 19. — (*a*) *Cæt. edit.* redde. — (*b*) *Item* discreto. — (*c*) *Cæt. edit. deest* in. — (*d*) *Cæt. edit.* levitas. — (*e*) *Item* docendi.

versariorum pectora feriuntur ; ita Ecclesia cum volubilitate temporum et per circuitus tribulationum ducitur, fortes ex illa viri prodeunt, quibus, quasi lapidum ictibus, inimicorum corda tunduntur. Funda ergo dicitur Ecclesia propter tria : quia in gyrum vertitur, scilicet in volubilitate temporum ; et quia inde lapides, scilicet viri fortes mittuntur, ut doctores Ecclesiæ ; et quia eis hæreticorum sedes percutiuntur et destruuntur. Quinque lapides sunt verbum quinque partium, scilicet verbum comminationis, promissionis, delectationis, imitationis, orationis. De quinque his verbis ait Apostolus [1] : « Malo loqui quinque verba in sensu, quam decem millia. » Qui hos lapides habet, inimicum, scilicet diabolum, vel peccatum interficit. Hi autem lapides in vas pastorale debent poni, id est, in saccum memoriæ. Nota : prælium, quod fit cominus, cum scilicet caput Goliæ amputavit gladio; bellum, quod fit eminus, quia lapide eum percussit, unde : *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium*, de amputatione capitis ; *et digitos meos ad bellum*, de jactu lapidis: et bene distinguit inter manus et digitos : nam cum gladio percutimus, manus apponitur ; cum funda pugnamus, digitis utimur. Qui cum alio pugnaturus est, debet habere quinque : scilicet arma, unde Apostolus [2] : « Induite vos armaturam Dei ; » scientiam, unde hoc : *Benedictus Dominus Deus* ; fortitudinem, unde hoc [3] : « Estote fortes in bello ; » audaciam, unde hoc [4] : « Nolite timere eos qui occidunt corpus, » etc. ; perseverantiam, unde hoc : Sola perseverantia [5] « accipit bravium ; » et hoc : « Finis, non pugna, coronat. » In pugna quatuor sunt necessaria, quæ hic nominantur : scilicet scientia, unde hoc : *Qui docet manus ad prælium* ; fortitudo, quod ibi (v. 2) notatur : *Misericordia mea et refugium* ; constantia, ibi : *In ipso speravi*; victoria, ibi : *Qui subdit populum meum sub me*. Digitus quandoque dicitur Spiritus sanctus, unde hoc [6]: « Digitus Dei est hic, » dixerunt Magi Pharaoni ; quandoque tres personæ, unde hoc [7] : « Quis appendit tribus digitis molem terræ? » Quandoque dona Spiritus sancti, ut hic : *Digitos meos*.

Ecclesia propter tria fundæ comparatur.

Prælium. Bellum.

In pugna quatuor necessaria.

3. *Quid est homo, quia innotuisti ei?* Tota Trinitas nobis innotuit per Filium : nam Pater, unde [8] : « Pater, manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi, » etc.; Filius, nam [9] « in terris visus est, et cum hominibus conversatus est ; » Spiritus sanctus, unde hoc [10] : « Nisi ego abiero, Paraclitus non veniet ad vos. »

Trinitas per Filium nobis innotuit.

5. *Domine, inclina cœlos tuos et descende*, id est, tempera apostolos nostræ infirmitati : nam quandoque excedunt in prædicando. Et iste excessus, sive sublevatio, fit tribus modis. Nam quandoque fit supra scientiam (*a*), quando tale quid prædicatur, quod modum scientiæ excedat ; quandoque fit supra industriam, quando mens prædicantis illuminatur ad quid, quod humana scientia, nec humana industria sufficit ; quandoque fit supra naturam, quando totius humanæ naturæ modum et metam prædicator excedit. De aliis duabus speciebus contemplationis, prius [11] dictum est.

Excessus prædicatoris tribus modis fit.

7. *Libera me de aquis multis*. Bonæ sunt aquæ, a quibus potest liberari. Nam [12] « tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, spiritus, aqua, et sanguis ; » nam [13] « funiculus triplex difficile rumpitur. » Et si non adsit sanguis, scilicet martyrium, adsit sanguis et aqua : nam fides in aqua baptismi nutritur. Quam triplicem habemus a Salvatore : nam flevit super Jerusalem ; sudavit in monte hora passionis ; sed illa aqua non fuit sine sanguine : nam [14] « factus est sudor ejus sicut guttæ sanguinis ; » tertia aqua fluxit de latere ejus mortui. Primam aquam habes, si rigas conscientiæ stratum dolore

[1] I *Cor.*, XIV, 19. — [2] *Ephes.*, VI, 11. — [3] Antiph., *ad Magnif.* in 2. vesp. com. Apost. — [4] *Matth.*, X, 28. — [5] I *Cor.*, IX, 24. — [6] *Exod.*, VIII, 19. — [7] *Isa.*, XL, 12. — [8] *Joan.*, XVII, 6. — [9] *Baruc.*, III, 38. — [10] *Joan.*, XVI, 7. — [11] Supra, *in Psal.* CXVIII, 170, et *in Psal.* CXXXII, 1. — [12] I *Joan.*, V, 7. — [13] *Eccle.*, IV, 12. — [14] *Luc.*, XXII, 44.

(*a*) *Cæt. edit.* conscientiam.

compunctionis; secundam, si in labore et dolore, vel sudore vesceris pane tuo, et pœnitentia corpus tuum afflixeris (sed hæc aqua sanguinei coloris est propter laborem, et propter concupiscentiæ ignem, quem extinguit); tertiam, si aquam sapientiæ potaveris, quæ bene fluxit de latere Christi mortui. Qui talis est, mortuus est mundo. Prima aqua a præteritis peccatis abluit conscientiam; secunda, ut futura caveas, extinguit concupiscentiam; tertia, si ibi perveneris, potat animam sitientem. Nam Christus, qui est super mel dulcis, in patria erit [1] « fons aquæ salientis in vitam æternam. »

10. *Qui das salutem.* Hic notatur liberatio a pœnis, unde hoc : *Redemisti*; collatio virtutis, unde : *Qui das salutem.* Nota etiam liberati fortitudinem, unde : *David*; fortitudinis humilitatem, ne sit elatio, unde : *Servum tuum.* Nota etiam, quod in collatione virtutum est opus discretione, unde : *Qui das salutem regibus*, bene se regentibus. In liberatione a peccatis, opus est fortitudinis : nam majoris est potentiæ justificare impium, quam creare cœlum et terram, unde : *Redemisti.*

Hominibus tria objici solent.

12. *Sicut novellæ plantationes.* Tria sunt, quæ solent hominibus objici, scilicet ætas juvenilis, vita culpabilis, scientia tenuis. Pro ætate, responde [2] : « Ex ore infantium, et lactentium. » Pro vita culpabili, hoc [3] : « Non est enim homo, qui non peccet; » et [4] : « Qui sine peccato est, primus in eam mittat lapidem. » Pro scientia tenui, hoc [5] : « Infirma mundi elegit Deus, ut quæque confundat fortia. » Non enim ad jacienda fidei fundamenta elegit Deus versutias Aristotelis, vel Tullii lepores verborum lascivientis eloquentiæ, et fastu rhetorico conditam eloquentiam; sed simplices, et idiotas, et piscatores, et hujusmodi viros.

PSALMUS DAVID CXLIV.

Argumentum septem psalmorum sequentium.

1. *Exaltabo te.* Septem psalmi, qui sequuntur agunt tantum de laude Dei, et de septiformi gratia, et de septem donis Spiritus sancti, quæ dedit Dominus per septem apparitiones, quibus post resurrectionem apparuit : in prima apparitione spiritum timoris, cum Angelus mulieribus apparuit, et factus est terræ motus; in secunda spiritum pietatis, quando Petro apparuit : magna autem pietas fuit, ut ei, qui singulariter negaverat, singulariter appareret; in tertia spiritum scientiæ, duobus euntibus in Emmaus, quando eis apparuit, et interpretabatur in Scripturis, quæ de eo ipso erant, incipiens a Moyse et cæteris prophetis; in quarta spiritum fortitudinis, quando januis clausis intravit ad discipulos, ostendens eis vulnera, sicut solent in signum fortitudinis foramina clypei ostendi; in quinta spiritum consilii frustra piscantibus, quibus mittere in dexteram navigii rete consuluit; in sexta spiritus intellectus, quando apparens in medio eorum, aperuit sensum, ut intelligerent Scripturas; in septima spiritum sapientiæ, scilicet in die ascensionis, quia usque ad illam diem quasi per stultitiam salvos fecit in se credentes.

Christi apparitiones post resurrectionem.

Christus ter coronatus.

Christus dicitur rex, et ter coronatus : primo spinea corona a noverca sua, scilicet Synagoga, corona miseriæ; erit etiam coronandus a matre Ecclesia, quando veniet ad judicium cum senatoribus populi, corona justitiæ [6] : « Egredimini, filiæ Sion, et videte Salomonem in diademate suo, quo coronavit eum mater sua. » Modo etiam coronatus est a patre suo corona gloriæ, unde hoc [7] : « Gloria et honore coronasti eum. »

Fruitio Dei in nobis triplex erit.

Laudabile nomen tuum in sæculum, et in sæculum sæculi. Triplex erit in nobis fruitio Dei : nam homo videbit Deum in creaturis, in seipso, in personis, scilicet perfecte, perfectius, perfectissime; unde in Evangelio [8] : « Mensuram bonam, et confertam, et coagitatam, et supereffluentem (*a*), dabunt in sinum vestrum : » confertam, quantum ad

[1] *Joan.*, IV, 14. — [2] *Psal.* VIII, 3. — [3] II *Reg.*, VIII, 46. — [4] *Joan.*, VIII, 7. — [5] I *Cor.*, I, 27. — [6] *Cant.*, III, 11. — [7] *Psal.* VIII, 6. — [8] *Luc.*, VI, 38.

(*a*) *Cæt. edit. deest* et supereffluentem.

visionem Dei in creaturis; coagitatam, quantum ad visionem in homine; supereffluentem, quantum ad eam, quæ est in personis. Conferta mensura dicitur, quando est plena, et rasa, non calcata; coagitata, sive discussa, quando plena discutitur, ut magis impleatur; supereffluens, quando cumulum facit.

Laudare se, quando liceat.

4. *Potentiam tuam pronuntiabunt.* Hic dicitur quandoque hominem se posse laudare: non enim semper est arrogantia se ipsum laudare. In tribus casibus potest se homo laudare, et commendare, scilicet, ubi fides periclitatur, ut Paulus fecit, quando dixit[1]: « Ministri Christi sunt, et ego; ut minus sapiens dico, plus ego; » ut mali reprimantur, ut fecit Apostolus ad reprimendum pseudo prophetas; quando propria fama læditur. Hypozeuxis, dicit Beda[2], est zeugmæ contraria, quando scilicet verba singula, vel sententiæ, singulis quibusque clausulis subjunguntur, ut hic: *Virtutem terribilium tuorum dicent*; *gloriam regni tui dicent.*

Christi regnum.

Regnum Christi commendatur hic a quinque: a potestate, ubi dicit: *Potentiam tuam loquentur;* a potestatis manifestatione, hic (v. 12): *Ut notam faciant filiis hominum potentiam tuam*; a decore, hic: *Gloriam magnificentiæ regni tui;* a perpetuitate, hic (v. 13): *Regnum tuum regnum omnium sæculorum*; a generali subjectione, ut hic: *Dominatio tua in omni generatione, et generationem.*

Deus fidelis.

Fidelis Dominus. Deus dicitur fidelis in duobus, scilicet in promissis, et commissis: de primo hic; de secundo Apostolus[3]: « Scio cui credidi, et certus sum, » etc.

16. *Imples omne animal benedictione.* Hoc erit in futuro: nam tria sunt in anima: rationale, concupiscibile, irascibile; sed unumquodque impeditur in præsenti, ut non possit impleri: nam circa rationale, sunt quasi habitus, et privatio, scientia et ignorantia; circa concupiscibile, desiderium, et contemptus; circa irascibile, ira et lætitia. Sed Deus hoc implebit in futuro: nam rationale nostrum implebit luce sapientiæ; concupiscibile fonte justitiæ; irascibile summa lætitia et tranquillitate, quia tunc erit perfecta sapientia, perfecta justitia. Tunc enim lætitia non erit suspecta, propter scientiam; nec impura, propter justitiam. In his tribus consistit gloria animæ in futuro.

PSALMUS DAVID CXLV.

2. *Lauda, anima mea, Dominum.* Tria sunt, quæ impediunt, ne sit laus perfecta in præsenti; scilicet cognitio imperfecta, nam[4] « videmus per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem; » corporis corruptio, quia[5] « corpus, quod corrumpitur, aggravat animam; » imperfecta dilectio, nam[6] « cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. » Nam[7] « erit ignis in Sion, et caminus ejus in Jerusalem. »

Corporis gloriosi conditiones.

4. *Exibit spiritus ejus.* Et tunc corpus ejus *revertetur* (*a*) *in terram suam*, quia incinerabitur; sed in futuro integrum, quia habebit glorificationem suam, quæ in quatuor consistit, in impassibilitate, in immortalitate, in agilitate, in splendore. Immortalitas tunc erit in corpore, ne redigatur in cinerem; impassibilitas contra angustiam, nam tanta tunc erit corporum levitas, ut præcedat tunc levitatem cogitationum. Habemus ergo tunc agilitatem ab aere: nam legitur[8], quod sancti sunt « quasi scintillæ, quæ in arundineto discurrent; » ab igne splendoris: nam[9] « justi fulgebunt sicut sol in regno patris eorum (*b*). » In his quatuor erit gloria in futuro, scilicet gloria corporis, et in his tribus prædictis gloria animæ, scilicet in sapientia, et justitia, et lætitia.

Ecclesia triumphans, et militans.

5. *Beatus cujus Deus Jacob adjutor ejus.* Per Jacob Ecclesia triumphans, per Esau Ecclesia militans figuratur. Nam domi habi-

[1] II *Cor.*, XI, 22, 23. — [2] Bed., *de Schemat. S. Script.* — [3] II *Tim.*, I, 12. — [4] I *Cor.*, XIII, 12. — [5] *Sap.*, IX, 15. — [6] I *Cor.*, XIII, 10. — [7] *Isa.*, XXXI, 9. — [8] *Sap.*, III, 7. — [9] *Matth.*, XIII, 43. — (*a*) Al. *revertitur.* — (*b*) Al. ejus.

tat Jacob [1], simplex et lenis, dum foris venatur Esau hispidus et agrestis.

7. *Dominus solvit compeditos.* Nota ordinem justificationis : nam primo Deus a peccatis liberat, quod notatur ibi : *Dominus solvit compeditos*; post, virtutibus illuminat, hic (v. 8) : *Illuminat cæcos.* Nota ordinem justificationis : nam primo Deus a peccatis illuminando liberat; post, profectus virtutis ostenditur, ibi : *Erigit elisos*; ultimo collatio beatitudinis, ibi : *Dominus diligit justos*, quod maxime erit in futuro.

Justificationis ordo.

10. *Regnabit Dominus.* Hoc præsens regnum dicitur passive regnum, et hoc ideo hic regitur; illud reget nos.

PSALMUS DAVID CXLVI.

1. *Laudate Dominum, quoniam bonus est psalmus.* Hic debet esse prima distinctio, non, ut quidam dicunt: *Laudate Dominum, quoniam bonus est.*

2. *Ædificans Jerusalem Dominus*, quæ passa est dispendium ruinæ angelicæ: sed ad hoc, quod Ecclesia ædificetur, hæc duo sunt necessaria, scilicet sapientia, et patientia : patientia, ad tolerandum, ut in martyribus; sapientia, ad intelligendum et benefaciendum, ut in confessoribus : ex his enim constat Ecclesia. Nam pati est meritorium, si sumatur a patientia, non a passione.

Ad Ecclesiæ ædificationem duo sunt necessaria.

4. *Qui numerat multitudinem stellarum.* Hic dicitur, quod Deus [2] « omnia in mensura, numero, et pondere disposuit. » Notandum autem, quod tria sunt principia, scilicet tres personæ, quibus hæc conveniunt : unum, simplex, immutabile; et hæc tria unum sunt. Nam ipse Deus unum est, a quo quodlibet numerosum simplex, a quo quodlibet compositum; immutabile, a quo mutabile, vel omne mobile. Omnia ergo disposuit in numero, quia ab uno sunt omnia per numerum [3]; omnia in pondere, nam omnia ab immobili ordinata propter pondus, nam omnis motus ab immobili; omnia in mensura, nam a simplici omnia aliqua specie contenta propter mensuram. Nam omnia disposuit, et quodlibet facit unum : nam quodlibet ideo, quia numero unum est; in pondere, quia cuilibet dat motum; in mensura, quia cuilibet dat speciem.

Deo tria conveniunt.

8. *Qui operit cœlum nubibus.* Sacra Scriptura est obscura et velata, quod significant (a) illa decem, quæ velata sunt sub alis Cherubim, scilicet quid ante mundum, quid in fine mundi, quid post finem, quid prædestinatio, quid reprobatio, via aquilæ in cœlo, et via navis in mari, via colubri supra petram, via viri in adolescentia. Tria stellis conveniunt : nam sunt eminentes, lucentes, ordinem servantes : sic sancti hæc habent, et ideo sancti stellis comparantur. De primo dicitur [4], quod eorum « conversatio semper in cœlis est. » De secundo dicitur [5] : « Vos estis lux mundi. » De tertio [6] : « Introduxit me rex in cellam vinariam (b), ordinavit in me charitatem. »

9. *Pullis corvorum invocantibus eum.* Legitur quod pullus corvi non pascitur ab eo, donec habeat plumas similes plumis patris; sed interim pascitur rore cœli, et ideo dicitur Deum invocare.

11. *Beneplacitum est Domino super timentes eum, et in eis qui sperant super misericordia ejus.* Timori subjungit spem : vanus enim timor est quem non firmat fiducia. Spes enim necessaria est in præsenti cum patientia, et fortitudine : Deus enim tribulato tribuit patientiam, fortitudinem, spei certitudinem : fortitudinem, ut sustineas; patientiam, ut non resistas; spem, ut expectando diligas.

PSALMUS DAVID CXLVII.

12. *Lauda, Jerusalem, Dominum.* Hic Psalmus loquitur in persona eorum, qui

[1] *Gen.*, XXVII, 11. — [2] *Sap.*, XI, 21. — [3] Vide supra, *in Psal.* XXXVIII. — [4] *Philip.*, III, 20. — [5] *Matth.*, V, 14. — [6] *Cant.*, I, 4.

(a) *Cæt. edit.* significat. — (b) *Vulg.* in cellaria sua.

consolantur de spirituali reparatione Jerusalem, sicut ad litteram prophetæ de reparatione Jerusalem corporali.

Deus quare laudandus.

13. *Quoniam confortavit seras portarum tuarum.* Hic quatuor ponit, quare Deus debeat laudari : securitatem, quia clausa erit janua, quod ibi notatur : *Confortavit seras portarum tuarum*; sed quia securi possunt esse in miseria, subdit glorificationem, ibi : *Benedixit filiis tuis in te*. Sed si gloria non esset perseverans, non esset plena beatitudo : ideo subdit sufficientiam, ibi (v. 14) : *Et adipe frumenti satiat te.* Sed ut eo possimus pervenire, nobis in via dedit viaticum, scilicet Christum, unde subdit (v. 15) : *Emittet eloquium suum vehementer*, id est, Christum, Verbum Patris, quod Pater misit. Nihil enim Filius Dei e seipso fecit, sed omnia fecit missus, ut jussus, ut vocatus, vel ductus, unde [1] : « Missus venit in mundum; » ductus in desertum, unde hoc [2] : « Ductus est Jesus in desertum; » jussus passionem subiit, unde [3] : « Factus obediens usque ad mortem; » vocatus surrexit, unde [4] : « Exurge, gloria mea. »

Peccati triplex genus.

16. *Qui dat nivem.* Hic tria genera peccati intelligit : infelicitatem, ibi : *Qui dat nivem*; actuale peccatum, sive ignorantiam, ut exponitur ibi, unde dicit : *Nebulam*; peccati obstinationem, ibi (v. 17) : *Mittit crystallum suam* : post subjungit horum deletionem (*a*). Primum peccatum deletur per Christi incarnationem, unde : *Qui dat nivem sicut lanam*, quæ incarnationem significat; secundum per pœnitentiam, unde : *Nebulam sicut cinerem spargit*, id est, pœnitentiam; tertium per prædicationem, ibi : *Mittit crystallum suam.* Nota : ubique hic ponitur *sicut*, pro *per*, et est protheseos paraloge, scilicet præpositio (*b*) pro præpositione. Hic dicitur [5] : « Quos vocavit, hos et prædestinavit; » nam legitur, quod vocavit filios Israel maxime; sed Judæum fatuum, Hebræum falsum, Galilæum iniquum, quos, ut legitur, Alexander captivavit. Sed ad hoc ut habeamus plenitudinem vocationis æternæ, oportet nos de Judæo fieri Hebræum, de Hebræo Galilæum : Judæum facit confessio peccatorum; Hebræum, promotio virtutum; Galilæum, æternorum contemplatio. Judæus fatuus per simplicitatem, non dolosus in confitendo, ut se excuset. Hebræus falsus pro reputatione : nam [6] « cum omnia benefecerimus, dicamus, quod inutiles servi sumus. » Galilæus iniquus per severitatem, ut irascatur contra peccata : nam [7] « melior iniquitas viri, quam mulier benefaciens (*c*). »

18. *Flabit spiritus ejus*; et alibi [8] : « Qui producit ventos de thesauris suis. » Venti sunt spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, spiritus timoris Domini. Primi quatuor ad intellectum, alii ad affectum pertinent. De illis quatuor ventis, spiritus sapientiæ spirat a meridie; spiritus intellectus ab oriente; spiritus consilii ab aquilone; spiritus scientiæ ab occidente.

Pax quadruplex in præsenti quærenda.

20. *Non fecit taliter omni nationi.* Hic fit mentio de quadruplici pace in præsenti : nam pacem debemus quærere a Deo per obedientiam, a carne per abstinentiam, a mundo per patientiam, a diabolo per prudentiam. De prima [9] : « Gloria in excelsis Deo. » De secunda [10] : « Pacem meam do vobis; » quæ qualis sit, subdit [10] : « Non turbetur cor vestrum. » De tertia et quarta Job [11] : « Omnes bestiæ terræ pacificæ erunt. » Et ibi [12] : « Et scies quia pacem habeat tabernaculum tuum. » Per tabernaculum corpus, per bestias malignas spiritus intellige. Una pax erit in patria, *quæ*, ut dicit Apostolus [13], « exuperat omnem sensum. »

PSALMUS DAVID CXLVIII.

Imperativus.

1. *Laudate Dominum, de cœlis.* Impera-

[1] *Matth.*, XV, 28; I *Joan.*, IV, 9. — [2] *Matth.*, IV, 1. — [3] *Philip.*, II, 8. — [4] *Psal.* CVII, 3. — [5] *Rom.*, VIII, 30. — [6] *Luc.*, XVII, 10. — [7] *Eccli.*, XLII, 14. — [8] *Psal.* CXXXIV, 7. Vid. supra, in eumdem psalm. — [9] *Luc.*, II, 14. — [10] *Joan.*, XIV, 27. — [11] *Job*, V, 23. — [12] Ibid., 24. — [13] *Philip.*, IV, 7. — (*a*) *Al.* delectationem. — (*b*) *Al.* propositio. — (*c*) *Al.* beneficiens.

tivus quandoque imperative ponitur, ut hic [1] : « Dilige (*a*) proximum tuum, sicut teipsum; » quandoque permissive, ut [2] : « Irascimini, et nolite peccare; » quandoque consulendo, ut Dominus Judæ [3] : « Quod facis, fac citius; » id est, facies; et hic [4] : « Pone eos ut rotam, » id est, pones; quandoque optando, ut hic [5] : « Miserere mei, Deus; » quandoque congratulando, ut hic : *Laudate Dominum de cœlis*; quandoque hortando, ut hic [6] : « Agite quod agitis. »

4. *Laudate eum cœli cœlorum*, scilicet aereum, æthereum, sidereum. Cur enim Lucifer, cum esset in cœlo, diceret [7] : « Ascendam in cœlum, » nisi aliud esset cœlum, quod voluit ascendere? Vel aliter : tres sunt cœli, sive regiones : nam prima regio est spiritus humani; secunda, spiritus angelici; tertia, divini. Vel moraliter : nam primum cœlum ascendere, est ad seipsum redire, et quæ sunt immortalitatis pensare; ad secundum cœlum ascendere, est incorruptionis gloriam suis meritis comparare; ad tertium cœlum ascendere, est usque ad æternitatem penna contemplationis volare, et intellectuales oculos radiis ejus infigere.

Cœli tres.

7. *Laudate Dominum de terra*. Per cœlum, superiora; per abyssum, aerem; per terram, inferiora; per aquam omnem liquorem intellige : quæ omnia laudant Deum, id est, dant materiam laudandi Deum; et quia de his ad libitum suum operatur, unde dicit [8] : « Omnia quæcumque voluit, fecit in cœlo et in terra, in mari, et in omnibus abyssis. »

11. *Reges terræ, et omnes populi*. Nota : Deus primo fecit mundum; post ornavit herbis, et animantibus diversis; et mundo repleto, quasi domo plena, fecit hominem ultimo, et eum in domum repletam introduxit. Hunc ordinem hic servat, primo ostendens, quod elementa laudent Deum; post, animantia terræ; postea, quod homo.

[1] *Matth.*, XX, 39. — [2] *Psal.* IV, 5. — [3] *Joan.*, XIII, 27. — [4] *Psal.* LXXXII, 14. — [5] *Psal.* L, 3. — [6] *Deut.*, XXXI, 6 : *Viriliter agite.* — [7] *Isa.*, XIV, 14 : *Ascendam super altitudinem nubium.* — [8] *Psal.* CXXXIV, 6. —

PSALMUS DAVID CXLIX.

1. *Cantate Domino*. Homo debet cantare pro reparatione mundi, ut elevet vocem et frangat : elevet per ascensum ad contemplationem Dei; frangat per descensum per (*b*) compassionem proximi. Nolite cantare cum Lucifero, quia alta voce in cœlo antiphonam inchoavit, dicens [9] : « Ascendam in cœlum (*c*), et ero similis Altissimo. » Cantate autem cum Christo, qui incipit ab imo, dicens [10] : « Discite a me, quia mitis sum, » etc. In cantu Luciferi tres sunt voces; in cantu Adæ tres dissonæ et discordes. In cantu Luciferi, prima vox est elationis, secunda suggestionis, tertia desperationis; in cantu Adæ prima vox est, quod diabolo credidit; secunda, consensus; tertia, excusationis. In hic sex vocibus constat discordiæ cantus.

2. *Exultent in rege suo*, id est, in Christo, qui est rex et sacerdos; rex, quia nos regit; sacerdos, quia ipse se pro nobis obtulit.

Christus rex, et sacerdos.

5. *Lætabuntur in cubilibus suis*, quantum ad interiora, unde hoc [11] : « Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. »

8. *Ad alligandos*. Tria sunt, quibus homo, vel aliquid aliud, ligatur vel stringitur : scilicet funes, clavi lignei vel ferrei, gluten : primum astringit dure et fortiter; secundum etiam fortius et durius; tertium suaviter et secure. His homo ligatur ad Deum : fune ligatur ad Deum quis mystice, quando tentatur, et sæpe; sed habet in memoria promissiones homini factas, et initium honestatis, et hoc fune retinet se, ne propositum suum penitus rumpatur. Clavis aliquis Deo astringitur, quem timor Dei ligat; talis non timet peccare, sed ardere, et ideo timore pœnæ declinat a malo. Talis potest dicere [12] : « Confige timore tuo carnes

[9] *Isa.*, XIV, 14. — [10] *Matth.*, XI, 29. — [11] II *Cor.*, I, 12. — [12] *Psal.* CXVIII, 120.

(*a*) *Vulg.* Diliges. — (*b*) *Leg.* ad. — (*c*) *Vulg.* super altitudinem nubium.

meas, » etc. Tertio, glutino charitatis ligatur, et unus cum Deo efficitur; quo glutino ligna arcæ ligabantur, scilicet membra Ecclesiæ. Sic Christus primo ad columnam ligatur; post crucifigitur; tertio glutinosa unctione aromatum linitur. Sic Deus homines in duobus prædictis diu esse non patitur; sed ungit unctione misericordiæ suæ, ut resurgant in novitate spiritus, et dicant [1]: « Quis me separabit a charitate Christi? » Nota : Quatuor leguntur cantica : primum victoriæ [2], quod subverso Pharaone, cantatum est; secundum est adhortationis [3], quod in terra promissionis cantabant; tertium est lætitiæ [4], quod de susceptione filii Anna cantavit; quartum fortitudinis [5], quod David cantavit, de manu Saul ereptus.

PSALMUS DAVID CL.

Tria, quæ faciunt hominem sanctum.

1. *Laudate Dominum in sanctis ejus.* Tria sunt quæ faciunt hominem sanctum, victus sobrius, sensus pius, actus justus. Victus sobrius est, si continenter, si caste, si charitative, si humiliter vixerimus; per continentiam notatur charitas, per obedientiam humilitas. Actus justus erit, si fuerit rectus, discretus, fructuosus : rectus per bonam intentionem; discretus per possibilitatis mensuram; fructuosus per proximorum utilitatem. Sensus pius, si mens nostra fortiter Deum imploret summe potentem, summe sapientem, summe bonum, ut per ejus potentiam credamus adjuvari nostram infirmitatem; per ejus sapientiam, corrigi nostram ignorantiam; per ejus bonitatem credamus dilui nostram infirmitatem.

2. *Laudate eum in firmamento virtutis ejus.* Virtus et firmitas in triumphantibus; sed infirmitas in militantibus. Nam infirmitas corporis aut (a) continua, aut (a) subitanea; sic infirmitas animæ aut (a) continua, aut (a) subitanea. Continua infirmitas in anima, quando in peccato assidue jacet, et continue Deo deformis apparet; subitanea est, cum irruente subita tentatione, anima per culpam nigrescit, sed statim per confessionem ad pœnitentiam redit. Qui (b) est indignus secundum primum modum, non debet corpus Christi sumere; unde Apostolus [6]: « Qui sumit indigne, judicium sibi manducat et bibit. » Sed indignus secundo modo, potest sumere.

6. *Omnis spiritus laudet Dominum*, in quocumque loco sit, sive in cœlo, sive in terra. Nam nusquam securitas, nec in cœlo, nec in paradiso, multo minus in mundo. Locus enim non facit hominem sanctum, sed homo locum : in cœlo enim Angelus cecidit, sub præsentia divinitatis; in paradiso, Adam de loco voluptatis; in mundo, Judas de schola virtutis et Salvatoris.

2. *Secundum multitudinem magnitudinis ejus* (c). Deus est magnus : nam habet quatuor dimensiones : quia Deus est longitudo, latitudo, sublimitas, et profunditas : longitudo in Deo est æternitas, quæ est tam longa, ut non habeat terminum temporis, vel loci. Latitudo, charitas est, quæ nullis terminis angustiatur, quæ extenditur etiam usque ad inimicos. Sublimitas in Deo est, quia supra omnia est. Profundum in Deo, quia intra omnia est. De his Apostolus [7] : « O altitudo divitiarum, » etc. Est ergo longitudo in Deo per æternitatem, altitudo per majestatem, latitudo per charitatem, profundum per sapientiam. Unde homo, si manet perseveranter, habet longitudinem; si amat inimicos, latitudinem; si habet sollicitudinem et timorem, habet sublime, et profundum. Habe ergo stuporem, pavorem, fervorem, sustinentiam, quæ respondeant prædictis, quæ Dei sunt. Sublimitas in Deo stupenda, pavenda, vel timenda, est judiciorum abyssus; charitas erigit fervorem; æternitas, sustinendi perseverantiam.

Deus magnus.

Notandum, quod psalmus iste centesimus quinquagesimus est. Hæc tria quærantur, quare sint centum quinquaginta psalmi, et

Quæstio

[1] Rom., VIII, 35. — [2] Exod., XV, 1. — [3] Deut., XXXII, 1. — [4] I Reg., II, 1. — [5] II Reg., XXII, 2. — [6] I Cor., XI, 29. — [7] Rom., XI, 33.

(a) Cæt. edit. ad. — (b) Item quia. — (c) Item tuæ.

triplex de Psalmis.

quare per quinquagenas dividitur liber iste, et quare per tres. Notandum, quod dicitur per septenarium significari Vetus Testamentum; per octonarium, Novum. Nam septenarius dicitur Pallas, scilicet virgo, id est, sterilis : nam nullus numerus, præter unitatem, septenarium generat, vel generatur a septenario : nam si septenarius generat aliquid ultra denarium, ibi non sunt numeri, sed recapitulatio numerorum. Sic Vetus Testamentum sterile non dabat gratiam, quia [1] « lex neminem duxit ad perfectum; » nec datum est a gratia, nam Deus dedit illud in ira sua, quasi extorserunt a Deo. Sed (*a*) octonarius generatur ab aliquo numero : nam bis quatuor sunt octo. Nota : Datum est a gratia, et confert gratiam; et notandum, quod sicut octonarius præfertur septenario, ita Novum Testamentum præfertur Veteri.

Novum Testamentum Vetus præcellit in tribus

Nam in tribus præcellit : in revelatione figurarum, in impletione promissorum, et in magnitudine præmiorum. Nam, quod obscurum ibi, hic manifestum; quod ibi promittebatur, hic datur; ibi temporalia, hic æterna. Hanc præeminentiam repræsentat Ecclesia, quæ tria facit, dum legitur Evangelium : nam audit capite revelato, ad ostendendum omnia Veteris Testamenti obscura, tempore Evangelii revelata;

Ritus Ecclesiæ, dum legitur Evangelium.

cum silentio, ad ostendendum secundam præeminentiam : solent enim tacere pueri, cum accipiunt promissa; voce elevata terminatur, ad ostendendum præmiorum celsitudinem. Evangelia enim voce elevata terminantur, sic : « Plenum gratiæ et veritatis : » sed lectiones Veteris Testamenti in imo terminantur, sic : « Hæc dicit Dominus Deus exercituum; » quia terrena quæ de orsum sunt, non hic quærimus, sed æterna quæ sursum sunt. Illud quoque, quod hi tres status distinguntur : duo in præsenti, unus in futuro. Solent tamen tres status distingui in præsenti : primus, quando expletur concupiscentia; secundus, quando exercetur pœnitentia; tertius, quando justitia diligitur. In utroque autem statu, primo et secundo, est pax. Nam alia est pax ante pœnitentiam, quando spiritus obtemperat carni; alia post actam pœnitentiam, quando caro subjicitur spiritui. Prima est, quando caro concupiscit, et spiritus acquiescit; secunda est, quando imperat, et caro ei non obtemperat. De prima [2] : « Pax, pax, et non erat pax. » De secunda [3] : « Pacem relinquo vobis. » In tertio statu erit pax sine magna lucta, de qua dicitur [4] : « Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum. » In primo est pax, et sola; in secundo justitia, et sola; in tertio, justitia et pax, quia blando osculo junguntur : unde dicitur [5] : « Justitia et pax osculatæ sunt. » In quo statu : *Omnis spiritus*, ibi existens, *laudet* (*b*) *Dominum*. Notandum, quod sententia **Finis.**

sermonis pendet in fine. Omnis oratio usque ad finem suspenditur; fini acclamatur; fini respondetur; fine judicatur; id est, ante finem pendula sunt omnia, et nusquam locantur. Ante finem possunt prave dicta corrigi, prætermissa suppleri, superflua resecari, bene dicta depravari; tamen manum corrigentis postulo, non detrahentis : et finis omnia concludit, omnia locat, omnia perficit. Sola enim perseverantia [6] « accipit bravium. » *Amen*, dicant omnia.

[1] *Hebr*, VII, 19. — [2] *Jerem.*, VI, 14. — [3] *Joan.*, XIV, 27. — [4] *Philip.*, IV, 7. — [5] *Psal.* LXXXIV, 11. — [6] I *Cor.*, IX, 24.

(*a*) *Cæt. edit.* Sic. — (*b*) Item *laudate*.

EXPOSITIO

IN LIBRUM ECCLESIASTÆ [a]

ARGUMENTUM

(*Ex edit. Vatic.*)

Expositio sequens in librum *Ecclesiastem* nomine sancti Bonaventuræ in initio et in fine inscripta luculentis litteris extat in antiquo exemplari monasterii sancti Joannis in Seyts ordinis Carthusiani. Est sane, ut reliquæ tanti doctoris expositiones, commentarii et libri, non verbis affluens, sed erudito et seraphico more, sententiis gravibus distincta, et rerum ubertate fecunda : usque adeo, ut ex auctore doctrina, et ex doctrina auctor facile comperiatur.

PROŒMIUM [1]

« Beatus vir [2], cujus est nomen Domini spes ejus, et non respexit in vanitates et insanias falsas. » Cum, sicut vult beatus Dionysius [3], bonum sit primum appetibile; bonum autem cum sit duplex, temporale scilicet, et æternum, juxta illud [4] : « Quæ videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna sunt : » duplicem in nobis

Amor duplex in nobis. generat amorem, sive appetitum, scilicet charitatis, et libidinis, ut charitas sit amor rediens ad æterna, libido ad terrena. Et quia convenientiam et differentiam appetituum sequitur convenientia et disconvenientia morum, et secundum convenientiam in legibus et moribus consistit unitas civi-

Civitas duplex. tatis : ex hoc duplici amore duplex oritur civitas, scilicet superna Jerusalem, et civitas Babylonis. Primæ fundamentum est charitas ordinata; secundæ, libido perversa. Superna ergo civitas, quia fundata est in charitate, quæ erigit ad æterna, in æternis quiescit, et in eis beatitudinem ponit. Babylonis vero civitas, quæ per libidinem deprimitur ad terrena, in his terrenis beatitudinem ponit. Et sic relinquitur ex prædictis, quod sicut duplex bonum est, sic duplex

Beatitudo duplex. amor, sic duplex civitas, sic etiam beatitudo duplex, vera scilicet in æternis, falsa in temporalibus et caducis. « Beatum dixerunt populum [5], cui hæc sunt. » Et sicut amor charitatis, et libidinis, sic obviant sibi, ut simul esse non possint; sic hæ duæ beatitudines : « nemo enim [6] potest duobus dominis servire. » Ideo si quis vult esse beatus, necesse est ut futura bona diligat, et contemnat præsentia. Ideo Spiritus sanctus, per Psalmistam, virum beatum ab hoc duplici actu describit : a supernorum delectatione, quæ faciunt beatum : « Beatus vir, cujus est nomen Domini spes ejus; » et a terrenorum aspernatione, quæ faciunt vanum,

[1] *Cf.* Edit. Vatic., an. 1588, tom. I, pag. 309; edit. Ven., an. 1754, tom. IX, pag. 148. — [2] *Psal.* XXXIX, 5. — [3] Dion., *de div. Nom.*, c. IV. — [4] II *Cor.*, IV, 18. — [5] *Psal.* CXLIII, 15. — [6] *Matth.*, VI, 24.

[a] *Cæt. edit.* Ecclesiastes.

cum dicit : « Et non respexit in vanitates et insanias falsas. » Vere beatus vir, cujus nomen Domini spes ejus : solus enim Dominus beatificat ; nec aliud nomen sub cœlo est, quod beatificet. Solus enim Dominus est beatus per essentiam. [1] « Serves mandatum sine macula, irreprehensibile, usque in adventum Domini nostri Jesu Christi, quem suis temporibus ostendet beatus, et solus potens, Rex regum, et Dominus dominantium. » Illi soli inest beatitudo et potentia per essentiam ; beatitudo autem nostra est per participationem. Secundum quod est per participationem, ortum habet ab illo, quod est per essentiam : ergo beati sumus, participantes ex fonte beatitudinis, qui est Deus. Ideo scriptum est [2] : « Beati, qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt. » Primo enim Deus per dispensationem beatitudinem communicat Agno ; per consequens, qui ab Agno sunt vocati, beati sunt. Solus etiam habet affluentiam, quæ de sapientia, quæ Deus est, dicitur singulariter. [3] « Pretiosior est cunctis opibus, et omnia quæ desiderantur, huic non valent comparari. » [4] « Longitudo dierum in dextera ejus, et in sinistra illius divitiæ et gloria. » Beatitudo autem nostra est [5] per bonorum omnium aggregationem : ergo in eo solo est, qui habet omnium affluentiam. Ideo infertur statim [4] : « Lignum vitæ est iis, qui apprehenderint (a) eam ; et qui tenuerit eam, beatus. » Et [6] : « Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. » Solus habet intransmutabilitatis quietem ; quia omnia variantur, sed non variatur [7], « apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. » Beatitudo autem nostra est per bonorum congregatorum tranquillam possessionem, quia sine pace beatitudo esse non potest. Cum igitur in nullo sit perfecta tranquillitas, nisi in Deo, non ergo possumus pacificari, nec beatificari, nisi in Deo ; unde dicitur [8] : « Beati mortui, qui in Domino moriuntur : amodo jam dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis. » Solus etiam habet æternitatis immortalitatem, et [9] « lucem habitat inaccessibilem, qui solus habet immortalitatem. » Beatitudo autem nostra est per bonorum possessorum interminabilem durationem : status enim, qui finiri potest, beatus non est, sed miseriæ subjacet. Cum igitur interminabilitas non possit haberi, nisi a fonte immortalitatis, in eo solo beatificatur ; ideo dicitur [10] : « Beati, qui habitant in domo tua, Domine : in sæcula sæculorum laudabunt te ; » quia erit eorum lætitia sempiterna. [11] « Venient in Sion cum laude, et lætitia sempiterna super caput eorum : gaudium et exultationem obtinebunt. Beatus igitur vir, cujus est nomen Domini spes ejus ; » sed non solum beatus, imo perfecte beatus. Vanus est, qui sperat in mundo ; « respicit enim [12] in vanitates, et insanias falsas : » ideo evanescit, secundum illud : « Elongaverunt a me patres vestri, et ambulaverunt post vanitatem, et vani facti sunt : » *post vanitatem*, id est, post mundum. Mundus enim cum suis vanus est, quia non præbet fulcimentum innitenti ; unde dicitur [13] : « Ægyptus frustra et vane auxiliabitur, eo quod innitenti sibi fulcimentum non præbet. » Est enim baculus arundineus, super quem si innixus fuerit homo, perforabit ambas manus ejus ; quia mundus et mundana omnia omnes in eis confidentes reddunt debiles et inanes, et ad omne opus bonum ineptos : ideo dicitur manus perforare. Ideo desperans Propheta de auxilio mundanorum, petit [14] : « Da nobis auxilium de tribulatione, quia vana salus hominis. » Vanus etiam, quia non præbet plenitudinem continenti, unde dicitur [15] : « Avarus non implebitur pecunia. » Et ratio hujus est, quia mundana omnia vana, et vana non implent. Unde dicitur [16] :

Solus Dominus beatificat.

Beatitudo sine pace non est.

Vanus quis dicatur.

Mundus arundineo baculo comparatur.

[1] I *Tim.*, VI, 14, 15. — [2] *Apoc.*, XIX, 9. — [3] *Prov.*, III, 15. — [4] *Prov.*, III, 16, 18. — [5] Boet., *de Consol.*, lib. III, pros. 2. — [6] *Sap.*, VII, 11. — [7] *Jac.*, I, 17. — [8] *Apoc.*, XIV, 13. — [9] I *Tim.*, VI, 16. — [10] *Psal.* LXXXIII, 5. — [11] *Isa.*, XXXV, 10. — [12] *Jerem.*, II, 5. — [13] *Isa.*, XXX, 7. — [14] *Psal.* LIX, 13. — [15] *Eccle.*, V, 9. — [16] *Eccli.*, XXXIV, 1, 2. — (a) *Al.* apprehenderunt.

« Vana spes, et mendacium viro, et insensato; quasi qui apprehendit umbram, et sequitur ventum, sic qui attendit ad vana (a) mendacia : » unde sicut ventus non satiat ventrem, nec umbra replet; sic nec temporalia, quæ sunt umbra æternorum, ad quæ anima est creata. Vanus etiam est, quia non dat quietem laboranti; et ideo qui pro mundanis laborat, in vanum laborat. [1] « Quid proderit homini de universo labore suo, quo laborat sub solem (b)? Cuncti dies ejus laboribus (c) et ærumnis sunt pleni, nec per noctem mente quiescit (d) : et hoc nonne vanitas est, » quia laborat in vanum, quia non quiescit? Mundus iste non potest dare quietem, quia nec ipse permanet, imo semper circuit : ergo qui ei adhærent, necesse habent circuire. Ideo dicitur [2] : « In circuitu impii ambulant. » Vanus etiam, quia non præbet fructum diligenti, unde dicitur [3] : « Qui amat divitias, fructum non capiet ex eis; et hoc ergo vanitas. » Non capiet fructum, imo magis damnum; quia lucrando mundum, perdit Deum, et perdit seipsum, et secundum quod inquit Dominus [4] : « Quid prodest homini, si universum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? » Homo, lucrando mundum, patitur animæ detrimentum : mundus enim, prætendendo altitudinem, erigit in superbiam, et per hoc hominem evanescere facit, juxta illud [5] : « Vir vanus in superbiam erigitur, et tanquam pullum onagri se liberum putat; » dum enim ad vana extenditur, in vanam superbiam elevatur, secundum illud [6] : « Elevasti me, et quasi super ventum ponens elisisti valide. » Mundus etiam, prætendendo dulcedinem, inflammat ad luxuriam, sicut vinum sua dulcedine trahit ad gulam, et per hoc ad luxuriam; unde scriptum est : « Vinum, quod prævalet omnibus, qui bibunt illud, seducit mentem. » Item quia divitis, et orphani facit mentem

Mundus quare non possit dare quietem.

vanam, et hoc inflammando ad luxuriam, juxta illud [7] : « Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. » Ad hanc vanitatem mundus traxit Salomonem [8] : « Dixi : Vadam, et affluam deliciis, et fruar bonis : et vidi, quod hoc quoque esset vanitas. » Mundus etiam, prætendendo sufficientiam, trahit ad cupiditatem, et per hoc facit cor hominis vanum, juxta illud [9] : « Qui congregat thesauros lingua mendacii, vanus et excors est. » Non solum avaritia facit hominem vanum, imo etiam sine corde; dicitur enim de avaro [10], quia « projecit intima sua; » quia, secundum quod dicit veritas [11], « ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum : » sed thesaurus est extra : ergo et cor extra. Mundus prætendendo sapientiam, allicit ad curiositatem, et per hoc facit vanum; unde dicit Apostolus, et trahit a Psalmo [12] : « Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt; » quia secundum illud [13] : « Stultus factus est omnis homo a scientia sua, » scilicet sapientia humana, quæ non cognoscit utilia, sed mutabilia, et ideo Dominus fecit eam stultam, ut inquit Apostolus [14] : « Stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi. » Sapientia stulta, vana est, quia erronea; unde dicitur [15] : « Divinatio erroris, et auguria mendacia, et somnia malefacientium (e), vanitas est. » Ab hac quadruplici vanitate cordis interiori, quadrupliciter evanescit homo exterius. Primo namque vanitas superbiæ reddit infructuosum, juxta illud [16] : « Non te extollas in cogitatione animæ tuæ, velut taurus, ne forte elidatur virtus tua, et relinquaris velut lignum aridum in eremo; » et ita vanum, quantum ad fructum boni operis, ut dicitur [17] : « Vana sunt opera eorum, et risu digna, quæ die visitationis suæ peribunt. » Vanitas avaritiæ reddit negotiosum, et per hoc multis laboribus obnoxium. [18] « Considerans reperi et aliam

Avaritiæ effectus malus.

Homo quadrupliciter evanescit.

[1] *Eccle.*, I, 3; II, 23.— [2] *Ps.* XI, 9.— [3] *Eccle.*, V, 9.— [4] *Matth.*, XVI, 26. — [5] *Job*, XI, 12. — [6] *Job*, XXX, 22. — [7] *Ephes.*, V, 18.— [8] *Eccle.*, II, 1.— [9] *Prov.*, XXI, 6. — [10] *Eccli.*, X, 10.— [11] *Matth.*, VI, 21.— [12] I *Cor.*, III, 20; *Ps.* XCIII, 11.— [13] *Jerem.*, X, 14.— [14] I *Cor.*, I, 20.— [15] *Eccli.*, XXXIV, 5. — [16] *Eccli.*, VI, 2. — [17] *Jerem.*, LI, 18.— [18] *Eccle.*, IV, 8.— (a) *Vulg.* Visa.— (b) *Item* sole. — (c) *Item* doloribus.— (d) *Item* requiescit.— (e) *Al.* maleficientium.

vanitatem sub sole : unus est, et secundum non habet, et tamen laborare non cessat, nec satiantur oculi ejus divitiis. » Divitiæ enim sunt dii alieni, de quibus dicitur [1] : « Servietis diis alienis, qui non dabunt vobis requiem die ac nocte. » Vanitas luxuriæ reddit hominem compositum, quia luxuriosi se exterius consueverunt ornare; unde in persona eorum dicitur [2] : « Coronemus nos rosis, antequam marcescant : » et hoc quidem vanitas, quia dicitur [3] : « Fallax est gratia, et vana est pulchritudo. » Ideo vana, quia omnis gloria et pulchritudo carnis, tanquam flos fœni. Vanitas mundanæ sapientiæ reddit vaniloquum : dum enim cor errat, os vana pronuntiat. [4] « Finis præcepti est charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta, a quibus quidam aberrantes conversi sunt in vaniloquium, non intelligentes, neque quæ loquuntur, nec de quibus affirmant : » et quia mundana sapientia fiunt corrupti et decepti, alios volunt per vana verba seducere (*a*). Unde [5] : « Sunt multi inobedientes, vaniloqui, et seductores, maxime qui de circumcisione sunt, quos oportet redargui. » Sic igitur a vanitate rerum exteriorum oritur vanitas cordium, et ab hac oritur vanitas exteriorum operum. Secundum hoc igitur colligitur, quod triplex est vanitas, scilicet mutabilitatis, iniquitatis, et pœnalitatis; et secundum quod dicit Hugo de Sancto Victore : « Prima est naturalis, quia apta; secunda culpabilis, quia perversa; tertia pœnalis, et misera : et habet una ortum ab alia, ut videtur [6]. Qui igitur vult recedere a vanitate miseriæ, deserat vanitatem culpæ; et qui hanc vult deserere, non respiciat ad vanitatem mutabilitatis naturæ, sed speret et adhæreat Deo : sic beatus est. » Beatus igitur vir, cujus est nomen Domini spes ejus, etc.

Vanitas triplex.

Quoniam igitur sapientis est viam docere ad veniendum in beatitudinem, hoc fuit præcipuum et operæ pretium sapienti Salomoni : sed quia, ut patet ex dictis, ad beatitudinem necesse est æterna diligi, et præsentia despici, et ulterius scire in medio pravæ nationis debite conversari; ideo tres libros edidit : *Proverbiorum* scilicet, in quibus docet filium sapienter in hoc sæculo conversari; *Ecclesiasten*, in quo docet præsentia contemnere; et *Cantica Canticorum*, in quibus docet cœlestia diligere, maxime ipsum Sponsum. Sic igitur patet, quis sit finis libri Ecclesiastæ (*b*). Et quoniam finis imponit necessitatem his quæ sunt ad finem; cum finis sit contemptus præsentium, de eis tractat non ea ratione qua attrahunt, sed ea ratione qua contemnuntur : attrahunt sub specie boni, sed contemnuntur sub specie vani : ideo sequitur ex hoc, quod materia hujus libri fuit rerum præsentium vanitas, sive ipsæ res, secundum quod vanæ, ut melius dicatur, quia vanitatem, quasi passionem probat in rebus, primo proponens, secundo probans, tertio concludens. Unde procedit persuadendo, et probando illam, scilicet triplicem vanitatem, quæ supradicta est, scilicet naturæ, culpæ, et miseriæ. Et ex hoc patet modus agendi, sive forma : habet enim modum agendi singularem inter alios libros : procedit enim ut concionator, diversorum sententias proponendo, modo sapientis, modo stulti, ut ex plurium sententiis una clarescat veritas in animis auditorum. Ex prædictis concluditur, quis debuit esset efficiens. In isto enim libro docentur contemni voluptates, divitiæ, honores, et curiositates, tanquam vanitates. Et quia non creditur de contemptu talium, nisi experto (non enim creditur pauperi, qui non habuit divitias, de ipsarum contemptu, quia non est expertus, et ideo non recognoscit); oportuit quod esset talis, qui omnium haberet experientiam horum, scilicet, qui esset potens, dives, luxuriosus, et curiosus, sive sapiens : nullum alium legimus, nec audivimus in tanta excellentia habuisse, sicut habuit Salomon :

Salomonis libri.

Materia hujus libri.

Modus agendi in hoc libro.

Efficiens causa libri hujus.

[1] *Jerem.*, XVI, 13. — [2] *Sap.*, II, 8. — [3] *Prov.*, XXXI, 30. — [4] I *Tim.*, I, 5, 6. — [5] *Tit.*, I, 10. — [6] Idem infra, c. I, pag. 588, col. 1.

(*a*) *Al.* reducere. — (*b*) *Cart. edit.* Ecclesiastes.

ideo ipse præ cæteris fuit talis libri convenientior auctor.

Patet igitur, quæ sit hujus libri causa materialis, formalis, efficiens, et finalis : sed juxta has quatuor causas, quatuor pericula possunt quæri : primo de fine, dicitur enim quod finis libri est contemptus mundi ; quod autem sic sit determinatus, probatur per illud, quod dicitur[1] : « Amicitia hujus mundi inimica est Dei : » sed omne quod Deo est inimicum, bonum est contemnere. Item[2] : « Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. »

Sed contra : Laus operis redundat in artificem : ergo et contemptus operis redundat in eumdem : ergo qui contemnit mundum, contemnit Deum : aut igitur iste mundus non est factus a Deo, aut non est contemnendus. Item[3] : « Universa propter semetipsum operatus est Dominus : » ergo omnia ordinantur ad Deum : sed quod ordinatur in finem, non est contemnendum, sed accipiendum et amandum : ergo mundus iste, et ea quæ sunt in eo, sunt amanda.

Respondeo dicendum, quod sicut vult Augustinus[4], et Hugo, mundus iste est quasi quidam annulus datus a Sponso ipsi animæ ; sponsa autem dupliciter potest diligere annulum a sponso sibi collatum, amore scilicet casto, et adulterino. Amor castus est, quo diligit annulum in memoriam sponsi, et propter amorem sponsi ; adulterinus, quo diligit annulum plus quam sponsum, et hoc sponsus non potest non habere pro malo. Sicut enim duplex est amor, ita duplex est odium vel contemptus, quia quoties dicitur unum oppositorum, et reliquum : contemptus annuli, quasi sit parvum vel vile donum, redundat in sponsum ; sed contemptus annuli, quasi nihil reputetur comparatione amoris sponsi, iste est ad gloriam sponsi, et de hoc contemptu dicitur[5] : « Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. » De hoc contemptu est hic sermo, et sic patent objecta. Postmodum quæritur de materia, et dicitur, quod hic agitur de vanitate. Sed contra : Omnis scientia est de bono et vero : sed vanum privat bonitate et veritate : ergo de ipso non est scientia. Præterea videtur, quod in rebus non sit vanitas, quia dicitur[6] : « Vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona : » ergo si omnia sunt valde bona, nihil est vanum. Præterea vanum est et frustra, quod non est ordinatum in finem, sicut si aliquis se balnearet ut sol deficeret, in vanum operaretur, quia hoc non est ordinabile ad illud : sed omnes creaturæ tendunt ad summum bonum suo modo, ut dicit Dionysius[7], et Boetius[8], quod omnia bonum exoptant, et etiam Philosophus[9] : ergo nihil in rebus omnibus reperitur vanum. Præterea si reperitur, et scientia ista est fundata super illud tanquam super subjectum, et quod fundatur est vanum : ergo hæc scientia vana est.

An de vano possit esse scientia.

Ad intelligentiam prædictorum, uno modo potest dici sic, quod vanum dicitur dupliciter : uno modo simpliciter, et sic privat vero et bono, et tale non est in universo ; est alio modo vanum per comparationem ad terminum initialem, quia de nihilo, et sic non repugnat bono, imo unum et idem quod est bonum, et vanum : sed bonum, quia a bono, et ad bonum ; et vanum, quia de nihilo, et sibi relictum tendit ad nihil : et talis varietas habet bonitatem sub scientia : et ideo de tali potest esse scientia, vel doctrina. Et per hoc responderi potest ad omnia objecta ; quia procedunt, ac si essent de vano simpliciter. Sed hæc solutio non solvit ; quia non agit Ecclesiastes de rebus secundum quod sunt ex nihilo, imo secundum quod ab omnibus appetuntur. Et præterea agit de vanitate culpæ, quæ privatio est : ideo oportet aliter dicere, et respondeo dicendum, quod sicut verum dicitur tribus modis, ita

Solutio.

Vanum dupliciter dicitur.

Verum tripliciter dici-

[1] *Jac.*, IV, 4. — [2] I *Joan.*, II, 15. — [3] *Prov.*, XVI, 4. — [4] Aug., Enarr. *in Psal.* XXXVI. — [5] *Cant.*, VIII, 7. — [6] *Gen.*, I, 31. — [7] Dion., *de div. Nom.*, c. IV. — [8] Boet., *de Consol.*, lib. III, pros. 2. — [9] Arist., *Ethic.*, lib. I, c. I.

tur, et vanum similiter

et vanum sibi oppositum, per regulam supradictam. Uno modo dicitur verum, secundum quod convertitur cum ente; et sic dicitur quod omne ens est verum; et sic vanum vero oppositum dicitur non ens, sicut dicimus quod chimæra non est ens. Alio modo dicitur verum, secundum quod ultra entitatem addit ordinem ad operationem et finem, sicut dicitur verum vinum, quod habet veram operationem vini: sic homo verus, qui habet operationem debitam homini: et hæc est operatio virtutis: et sic vanum dicitur per privationem ordinationis in finem, et sic peccata omnia et abusiones vanæ fiunt. Alio modo dicitur verum, secundum quod addit supra esse impermixtionem ad non esse, quod nullo modo habet potentiam ad illud; et sic dicitur habere verum esse, quod habet esse immutabile; et hoc modo vanum opponitur vero per privationem esse illius, quod est immutabile et intransmutabile. Et sic[1] « omnis creatura est subjecta vanitati, » quia mutabilitati. Sic igitur dicitur vanum triplex: uno modo per privationem esse simpliciter; alio modo per privationem esse ordinati; tertio modo, per privationem esse intransmutati.

De primo, nullo modo est scientia nec doctrina, nisi forte habeat esse in causa, et secundum illud cognosci et edoceri: et sic non est vanum; sed secundum quod vanum est, nec per se, nec per accidens est scientia. De secundo modo non est scientia per se, sed per accidens: sicut enim medicina est scientia sani et ægri, sani quidem per se, ægri vero per accidens, ut vult Philosophus; sic de culpa vel peccato est theorica, sed ratione virtutis. De tertio modo, scilicet de mutabilitate creaturæ, scientia est per se, sicut patet de motu solis, et orbium, et aliarum rerum.

De qua vanitate in hoc libro agatur.

In hoc igitur libro agitur de vanitate mutabilitatis, sive naturæ, quia est pulchra et apta, et de vanitate culpæ; de alia vanitate, scilicet privationis omnimodæ, non agitur, quia de illa non est scientia, neque doctrina.

Solutio objectorum.

Quod ergo primo objicitur, quod omnis scientia est de bono et vero, verum est per se; sed de vano etiam potest esse ratione veri: et qui recognoscit principia vera, et falsa cognoscit; et sicut est de ægro et sano, similiter etiam in proposito.

Creaturæ quo modo vanæ dicantur.

Quod objicitur, quod creaturæ non sunt vanæ, quia valde bonæ, et in finem ordinatæ, solvendum, quod non dicuntur vanæ per defectum boni vel ordinis, sed per defectum esse incommutabilis; et sic omnis creatura est vana, nec ita vana, quin habeat veritatem et bonitatem: et ideo scientia et doctrina de ipsa est vera. Item quæritur de modo agendi: dictum est enim, quod agit et loquitur in personis diversis, scilicet fatui et sapientis. Sed[2] « ex ore fatui reprobabitur parabola: » ergo et sententia dicta in persona fatui non est attendenda: ergo si sententia librorum sacrorum est attendenda, non debet loqui in persona fatui. Item, quæ dicit in persona fatui et carnalis, sunt reprobanda: sed nescitur, quando loquitur, utrum hoc dicat in persona propria, vel aliena: ergo nescitur, quid in hoc libro tenendum, quid reprobandum: ergo hæc scientia via est ad errorem: sed libri sacræ Scripturæ debent purgare errorem: ergo liber iste tollendus est de canone. Respondeo dicendum, quod loqui aliquid in persona fatui vel carnalis, est dicere, vel ut approbet, vel ut reprobet et vanum esse ostendat: primo modo non convenit scientiæ veritatis; secundo modo convenit, sicut si aliquis vellet errorem reprobare, et prius illum (a) explicaret, postmodum destrueret: et hoc modo loquitur, non primo: et ideo non est reprobandus, imo commendandus, quia reprobat reprobanda.

Quod objicitur, quia nescitur quando loquitur in persona sua, dicendum, quod disputationis altera pars non potest sciri, quousque veniatur ad sententiam et determinationem; quia in solutione scitur, quid eligatur, et quid reprobetur: sic dico, quod

[1] Rom., VIII, 20. — [2] Eccli., XX, 22.

(a) Cat. edit. illud.

Ecclesiastes procedit quasi disputando usque ad finem libri, et in fine dat sententiam, cum dicit : *Finem loquendi omnes pariter audiamus : Deum time, et scito, quod pro omni errato adducet te Deus in judicium.* In quo verbo damnat omnes sententias fatuorum, et carnalium, ac mundanorum. Unde quod illi sententiæ concordat, in propria persona dicit; quod vero discordat, in persona aliorum : et ideo non potest sciri liber iste, nisi audiatur totus.

Salomon auctor hujus libri.

Potest etiam quæri ultimo de efficiente, et dictum est, quod efficiens fuit Salomon : quod autem non conveniat talem esse auctorem, videtur; quia ipse fuit peccator et carnalis: sed quando carnalis prædicat spiritualitatem, potius scandalizat, quam ædificet : ergo liber iste potius est ad generandum scandalum, quam ædificationem. Item dicitur a Deo peccatori [1] : « Quare tu enarras justitias meas? » ergo si Salomon peccator erat, ergo peccabat divinam justitiam enarrando. Præterea bonus auctor facit fidem; unde habet robur locus ab auctoritate : ergo malus auctor nullam fidem : sed libri sacri sunt ad sustentandam fidem : ergo.

Ad hoc respondendum, quod sicut dicit Hieronymus [2], et tradunt Hebræi, liber iste Salomonis fuit pœnitentiam agentis : et quia non abjicit Deus pœnitentes, sed potius acceptat, secundum hoc non erat Salomon in statu reprehensibili, quando hunc librum scripsit. Aliter potest responderi, quod Spiritus sanctus non tantum loquitur vera et bona per bonos, imo etiam per malos; unde ipse Deus in Evangelio dicit [3] : « Quæcumque dixerint vobis, servate et facite; secundum opera vero eorum nolite facere : » unde per Balaam expressissime prophetavit; sic et per Salomonem, etiam carnalem, multa bona dixit. Quod ergo objicitur, quod ipse peccabat; respondetur, quod sibi erat donum sapientiæ commissum specialissime inter alios: et quia tenebatur talentum Domini non abscondere, debebat docere populum Domini, et verbo, et scripto, maxime cum esset ad ejus regimen institutus. Unde non peccabat in hoc, quod docebat; sed quod in hoc non debite se disponebat.

Quod objicitur, quod non est credendum libro, cujus auctor non sit dignus fide; respondeo : Sicut credimus prophetis, quia non per se, sed per Spiritum sanctum locuti sunt, sic et in omnibus libris Scripturæ, quia Spiritu sancto dictante sunt editi : unde bonitas personæ non facit ad majorem vel minorem fidem, hoc supponendo quod fuerit per Spiritum sanctum locutus : et quia constat nobis Salomonem spiritu sapientiæ fuisse repletum, ut patet [4], ideo Ecclesia indubitanter recipit libros ejus.

Huic libro præmittit sanctus Hieronymus proœmium, in quo primo manifestat motivum ad transferendum; secundo determinat translationis modum, ibi : *Hoc breviter admonens.* Prima pars habet tres partes : primo ostendit quid moverit eum ad inchoandum, scilicet intercessio Blæsillæ; secundo tangit quid impedivit ad differendum, scilicet mors ejusdem, ibi : *Itaque, quoniam in procinctu*, etc.; tertio, quid movit ad consummandum, scilicet et ejus memoria, et intercessio Eustochii et Paulæ, ibi : *Nunc in Bethlehem positus, hoc breviter admonens.* Hic est secunda pars principalis prologi, in qua determinat translationis modum; et habet duas partes : primo ponitur modus, scilicet quod nec omnino convenit cum aliis, nec omnino differt, imo in quibus potuit, uno modo eos est imitatus; secundo subjungitur ratio hujus, ibi : *Ut nec novitate mea*, etc. Et est ratio, quia secutus est in aliquibus, ne videretur nimiam ingerere novitatem; nec omnino secutus, ne desereret veritatem.

Divisio libri in tres partes.

Verba Ecclesiastæ, etc. Iste talis liber dividitur in tres partes : in titulum, sive proœmium; et tractatum, qui incipit ibi : *Vanitas vanitatum*, etc.; et epilogum, qui incipit ibi : *Cumque esset sapientissimus Ecclesiastes.*

[1] *Psal.* XLIX, 6. — [2] Hieron., in lib. *Eccle.*, c. 1, prope finem. — [3] *Matth.*, XXIII, 3. — [4] III *Reg.*, III, 11.

In titulo manifestatur efficiens; in tractatu materia, et forma; in epilogo finis. In titulo igitur manifestatur auctor quantum ad sapientiam, quantum ad bonitatem, et quantum ad regiam potestatem. Ratione sapientiæ dicit : *Verba Ecclesiastæ*, supple, quæ sequuntur, sunt verba Ecclesiastæ; quia Ecclesiastes dicitur concionator. Et concionator esse non potest, nisi sit sapiens; quia dicitur [1] : « Quomodo si nascatur spina in manu temulenti, sic parabola in ore stultorum; » unde [2] : « Non decent stultum verba composita. » Quantum ad bonitatem, manifestatur, cum dicitur : *Filii David* : David enim sanctus fuit; et imitationis filii, sancti sunt : unde in Scriptura nomen est benignitatis et mansuetudinis, hic [3] : « Miserere mei, fili David. » Quantum ad regiam potestatem, cum dicitur : *Regis Jerusalem*, quia Jerusalem nobilissima erat civitas, et totius regni principium; unde : *Ego Ecclesiastes fui rex Israel in Jerusalem*, quia ibi maxime morabatur.

Ecclesiastes dicitur concionator.

Incidit hic quæstio : cum Salomon tres libros fecerit, quid est, quod libro *Proverbiorum*, et huic præmittit titulum, in quo exprimitur nomen suum, sed non præmittit in *Canticis Canticorum*? Respondeo dicendum, quod in libro *Proverbiorum* introducitur ipse Salomon loquens, ut sapiens ad discipulum; unde vocat auditorem filium : similiter hic introducitur, ut homo diversa expertus; sed in *Canticis Canticorum* loquitur sponsus et sponsa. Ne igitur videretur, quod essent ibi verba Salomonis ad uxorem suam, ad litteram, quæ sunt Christi ad Ecclesiam, non præmittit ibi nomen suum. Hic autem, quia persona sua ut plurimum loquebatur, et in libro *Proverbiorum*, ideo non præmittit titulum, in quo nomen ejus specificatur et aperitur. Item quæritur : in libro *Proverbiorum* dicit : *Parabolæ*; hic autem dicit : *Verba* : si tu dicas, quod ibi loquitur parabolice et figurative, hic autem aperte, tunc quæro, quare hic, et ibi diversificat modum agendi? Respondeo dicendum, quod quidam est modus loquendi proprius et apertus, quidam parabolicus; et hic est duplex : quidam per parabolas et apertas similitudines; quidam per occultas et profundas. Quoniam ergo Salomon in libro *Proverbiorum* loquitur parvulis et indoctis, idem loquitur parabolice et aperte; quia vero in *Ecclesiaste* proficientibus, ideo aperte, sed proprie; quia, in *Canticis*, perfectis, quorum est solidus cibus, ideo parabolice et occulte.

Quare huic libro, et Proverbiis, titulus cum nomine Salomonis præmittatur, in Canticis autem minime.

Quare principio Proverbiorum dicatur *Parabolæ*, hic vero *Verba*.

Quæstio est, quare in titulo *Proverbiorum* se vocat nomine suo, hic vocat se *Ecclesiasten*? Respondeo dicendum, quod, sicut dicit Hieronymus, Salomon fuit trinomius, quod quidem convenit ei secundum triplicem scripturam, quam edidit. Dictus est enim *Salomon*, dictus *Ecclesiastes*, et *Idida* : *Salomon*, id est pacificus, quia totum regnum in pace possedit, unde et omnibus doctrinam parabolarum tradidit; *Ecclesiastes*, id est concionator, quia in personis loquitur diversorum; *Idida* idem est, quod dilectus Domini. Ideo igitur hic se vocat *Ecclesiasten*, quia in hoc libro diversorum adducit sententias, et secundum hoc diversimode persuadet. *Idida* dictus est in titulo Psalmi [4] *Eructavit*, qui de ipso ad litteram. Item quæritur, quare hic se dicit filium David et regem Jerusalem, sed in *Proverbiis* dicit regem Israel? Respondeo : una sumitur ratio ex parte auctoris, quia secundum quod tradunt Hebræi, libet iste fuit Salomonis pœnitentiam agentis, et se humiliantis; non sic liber *Proverbiorum* : et ideo in *Proverbiis* non denominat se ab alio, imo manifestat totius regni sui potestatem; hic autem se humiliat, et ideo ab alio se denominans, non totam potentiam, sed partem regni indicat. Alia ratio fuit ex parte operis, quia in *Proverbiis* inducit ad cognitionem agendorum; hic ad contemptum præsentium. Et quia plurimi sunt, qui volunt sapere plus, quam præsentia contemnere, ideo ibi regem Israel.

Cur hic se *Ecclesiasten* nominet, et in *Proverbiis* nomine proprio.

Salomon fuit trinomius.

Quare hic se regem Jerusalem, et filium David nominet; in Proverbiis autem regem Israel.

[1] *Prov.*, XXVI, 9. — [2] *Prov.*, XVII, 7. — [3] *Marc.*, X, 47. — [4] *Psal.* XLIV, 1.

Quare hic non exprimit finem libri, sicut in Proverbiis.

hic Jerusalem : quia contemptores mundi sunt cives supernæ Jerusalem, qui [1] « non habent hic manentem civitatem, sed futuram inquirunt. » Ex hoc patet solutio illius quæstionis, quæ potest fieri, quare hic non exprimit finem libri, sicut in *Proverbiis* : quia finis *Proverbiorum* est sapientia, quæ allicit ad audiendum; finis hujus libri est mundi contemptus, de quo pauci audire volunt. Ex his patet, quare dixit : *Verba*; quare dixit : *Ecclesiastes*; quare : *filii David*; quare : *regis Jerusalem*; quare etiam non addidit de utilitate sententiæ hujus libri, sicut in *Proverbiis*.

CAPUT PRIMUM.

1. *Verba Ecclesiastæ filii David, regis Jerusalem. Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes : Vanitas vanitatum, et omnia vanitas.* Hic incipit tractatus ; et quia finis imponit necessitatem iis quæ sunt ad finem, cum finis hujus libri sit omnium rerum contemptus, et Dei solius timor, ideo in omnibus intendit ostendere vanitatem. Et quia procedit, tanquam concionator, persuadendo et probando; ideo tractatus iste habet tres partes : quia primo proponit quod intendit probare, scilicet esse in omnibus vanitatem; secundo probat, ibi : *Quid habet amplius homo*; tertio concludit, tanquam probatum, in ultimo capite circa finem, ibi : *Vanitas vanitatum*, etc. Proponit ergo in rebus triplicem vanitatem, scilicet pœnalitatis, iniquitatis, mutabilitatis. Quantum ad vanitatem pœnalitatis : *Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes*, id est, proposuit : de hac infra [2] : *Cuncti dies ejus laboribus pleni sunt, nec per noctem mente requiescit : et hoc, vanitas nonne est?* Quantum ad vanitatem iniquitatis, dicit iterum : *Vanitas vanitatum*, unde Jeremias [3] : « Vana sunt, opus eorum risu dignum ; in die visitationis peribunt. » Quantum ad vanitatem mutabilitatis, dicit : *Et omnia vanitas*; quia omnia subjecta sunt mutabilitati. [4] « Vanitati enim subjecta est creatura non volens. » Et [5] : « Cuncta subjacent vanitati, et omnia pergunt ad locum unum. » Non igitur est verborum inculcatio, cum dicit : *Vanitatum*, sed intelligibilium mira distinctio.

Finis hujus libri quisnam sit.

Divisio tractatus in tres partes.

Vanitas triplex in rebus.

Et notandum, quod ista triplex vanitas est consequenter de iis, et una exoritur ex altera : quia vanitas iniquitatis ex vanitate mutabilitatis, licet illa non sit ejus tota causa; vanitas vero pœnalitatis ex vanitate iniquitatis. Has ergo vanitates ordine præpostero ordinat, et e contrario in consequentibus prosequitur. Et quia illa duplex vanitas ortum habet ex alia vanitate, sed tertia non; ideo bis dicit : *Vanitas vanitatum*, quia post, tantum vanitas. Notandum etiam, quod hæc triplex vanitas in homine reperitur, quia ipse est, in quem cadit pœna, et culpa, et propter hoc dicitur [6] : « Universa vanitas omnis homo vivens. » Est enim cum eo vanitas naturæ, vanitas culpæ, et vanitas pœnæ. De vanitate naturæ [7] : « Homo vanitati similis factus est. » De vanitate culpæ [8] : « Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. » De vanitate pœnæ [9] : « Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis. » Et notandum, quod ipse Salomon loquitur de se quasi de alio, sicut Joannes dicens [10] : « Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his ; » et similiter Moyses [11]. Hujus autem potest ratio assignari triplex : una ex parte efficientis primi, quia Spiritus sanctus ipse est auctor hujus scripturæ, non Salomon, vel alius : et ideo introducitur ipse in sacra scriptura de ipso facere sermonem, quasi de alio, sicut dixit Ba-

[1] *Hebr.*, XIII, 14. — [2] *Eccle.*, II, 23. — [3] *Jerem.*, X, 15. — [4] *Rom.*, VIII, 20. — [5] *Eccle.*, III, 19. — [6] *Psal.* XXXVIII, 6. — [7] *Psal.* CXLIII, 4. — [8] *Psal.* XCIII, 11. — [9] *Job*, XIV, 1. — [10] *Joan.*, XXI, 24. — [11] *Num.*, XII, 3.

laam [1] : « Dixit auditor sermonum Dei. » Alia ratio sumitur ex parte efficientis immediate; quia Scriptura sacra omnem refugit superbiam, et prætendit humilitatem; et ideo nullus in ea doctor debet de se, ut de se loqui; sed propter humilitatem, quasi de alio. Inde etiam fuit, quod dixit Paulus de alio [2] : « Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit, raptum usque ad tertium cœlum. » Tertia ratio, quia Scriptura magna innuit utilia, (a) debet quasi a longinquo ostendere; unde Hugo : « Hoc genus locutionis, quod in Scriptura assumitur; vel humilitatis causa fit, vel admirationis : nam et magna propter humilitatem a nobis removere debemus, et mirabilia propter admirationem quasi de longe ostendere : exemplum in Paulo, et Joanne. »

3. *Quid habet amplius homo de universo labore suo quo laborat sub sole?* Supra proposuit quod probare intendit; hic probare incipit, et secundum hoc, quod triplex vanitas proposita fuit esse in rebus, sic et triplex esse probatur. Unde habet hæc pars tres partes : primo enim in rebus ostendit esse vanitatem mutabilitatis; secundo vero, vanitatem iniquitatis, ibi : *Vidi sub sole in loco judicii impietatem,* etc.; tertio vanitatem pœnalitatis, ibi [4] : *Cuncta tentavi in sapientia,* etc. Prima vanitas est naturalis et apta, ut dicit Hugo; secunda culpabilis et perversa; tertia vero pœnalis et misera. Mutabilitas autem in rebus dupliciter consideratur : uno modo ratione transmutationis; alio modo in comparatione ad mensuram certi temporis. Primo ergo agitur de vanitate naturæ mutabilis, quantum ad transmutationem; secundo quantum ad tempus, ibi [5] : *Omnia tempus habent,* etc. Prima habet duas partes : quia primo ostendit in rebus esse mutabilitatem, et per hoc vanitatem; secundo, ex cognitione ejus suam reprehendit curiositatem, ibi; et manifestat, quando ista

Divisio textus.

cognoverit [6] : *Ego Ecclesiastes fui rex,* etc.

Creaturæ triplex habent esse.

Ostenditur ergo primo mutabilitas in existentia creaturarum. Et quia creaturæ triplex habent esse, scilicet in Verbo, ratione exemplaritatis; in universo, per modum materialitatis; in animo humano, per modum abstractionis : primum esse est indeficiens et immutabile, unde nullam habet vanitatem; sed in aliis est vanitas : et ideo hæc pars habet duas partes : primo enim nominatur vanitas mutabilitatis in rebus secundum esse quod habent in universo; secundo, quantum ad esse quod habent in animo humano, ibi [7] : *Cunctæ res difficiles,* etc. Prima pars habet tres, secundum tria genera creaturarum, in quibus ostendit mutabilitatem : quia primo ostendit in creatura rationali; secundo, in cœlesti, ibi [8] : *Oritur sol,* etc.; tertio in elementari, ibi [9] : *Lustrans universa,* etc. Quantum ergo ad creaturam rationalem, scilicet hominem, ostendit esse mutabilitatem, a qua nullo labore potest eripi; propter quod dicit : *Quid habet amplius homo de universo labore suo quo laborat sub sole?* Supple, nisi vanitatem, et mutabilitatem; quasi dicat : nihil. De hoc labore dicitur [10] : « Avis nascitur ad volandum, et homo ad laborem; » et [11] : « Maledicta terra in opere tuo : in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. » Et quod non habet amplius quam vanitatem, ostendit, cum subdit [12] : *Generatio præterit, et generatio advenit.* Ergo mutatio est successio tam in homine, quam in suis operibus : alia generantur, et alia dejiciuntur : sic generatio carnis, et sanguinis alia finitur, et alia nascitur, secundum quod dicitur [13] : « Quæ est vita vestra, nisi vapor ad modicum parens? » Aliter, generatio Judæorum præcessit, generatio gentium advenit; *terra vero,* id est, Ecclesia, *in æternum stat.* Vel generatio malorum præterit : « Generatio cujus [14] excelsi sunt oculi; » generatio

[1] *Num.,* XXIV, 4. — [2] II *Cor.,* XII, 2. — [3] Hic, III, 16. — [4] VII, 14. — [5] III, 1. — [6] I, 12. — [7] I, 8. — [8] I, 5. — [9] I, 6. — [10] *Job,* V, 7. — [11] *Gen.,* III, 17. — [12] Hic, 4. — [13] *Jac.,* IV, 15. — [14] *Prov.* XXX, 13.

(a) *Leg.* magna et mirabilia.

bonorum advenit, de qua [1] : « Generatio rectorum benedicetur. » Hujusmodi res non cedunt in nihil, sed in aliquid, quia in terram. Unde dictum est a Deo [2] : « Pulvis, et in pulverem reverteris. » Propterea subdit : *Terra autem in æternum stat*, quasi materia, ad quam fit resolutio. [3] « Quia fundasti terram super stabilitatem suam. » Et [4] : « Quando appendebat fundamenta terræ. »

5. *Oritur sol, et occidit.* Hic secundo ostendit mutabilitatem in natura cœlesti, ut puta in sole, qui nunquam quiescit; sed cum oritur, tendit ad occasum; unde non permanet in ortu : propterea dicit : *Oritur sol, et occidit*, ita quod in loco ortus non permanet, nec etiam in loco occasus; unde subdit : *Et ad locum suum revertitur*; nec ibi permanet : unde et subdit : *Ibique renascens gyrat in meridiem*; nec etiam in loco medio permanet : ideo subdit : *Et flectitur ad aquilonem*. Istud exponi potest quantum ad motum diurnum, vel etiam annuum : quantum ad diurnum, dicit hic : *Oritur sol*, quotidie, quando humanis præsentatur aspectibus; *Occidit*, quando descendens ad inferiores partes, oculis nostris se subtrahit; *Revertitur ad locum suum*, quando impellente eum volubilitate firmamenti subtus, rursus ad locum suum revertitur; *Sed renascens gyrat per meridiem*, quia obliquo ductu ab ortu ad lineam meridianam conscendit; deinde : *Flectitur ad aquilonem*, quia ad occasum descendens, rursus obliqua progressione ad aquilonem inclinatur. Quantum ad motum annuum, sic : *Oritur sol*, quando per vernale æquinoctium ad nostrum polum consurgit; *Occidit*, quando autumnale æquinoctium exiens ad inferiora descendit; *Gyrat per meridiem*, quando in hyemalibus signis commoratur; *Flectitur ad aquilonem*, quando in æstivis signis, quæ polo boreali viciniora sunt, circumfertur : et sic non stat sol per naturam, sed solum per miraculum, sicut legitur de Josue [5] : « Sol, contra Gabaon ne movearis ; et luna, contra vallem Hailon (*a*). »

Duplex solis motus.

6. *Lustrans universa.* Hic tangitur tertio mutabilitas in natura elementari : et primo, quantum ad aerem; secundo vero, quantum ad aquam, ibi (v. 7) : *Omnia flumina intrant in mare.* Quantum ad aerem, cum tangit mutabilitatem in spiritu, sive in vento, qui vel est motus aeris, secundum aliquos philosophos, vel secundum Aristotelem [6] motus vaporis in aere, ad cujus motum etiam movetur aer : propter quod dicit : *Lustrans universa, in circuitu pergit spiritus*, id est, ventus omnia perlustrari dicitur; circuit, spiritus enim dicitur ventus [7] : « Flavit spiritus tuus, Domine, et operuit eos mare, » etc. [8] « Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum. » Hic pergit in circuitu, quia oritur a quatuor plagis terræ [9] : « Fugite de terra aquilonis, quoniam in quatuor ventis cœli dispersi vos; » et [10] : « A quatuor ventis veni, spiritus. » Quatuor enim venti principales, et octo collaterales. *Et in circulos revertitur*, quia tum cessat ventus, quando vapor ille quiescit, et ad terram, unde oritur, revertitur : et quia causa illa est occulta, ideo dicitur in Psalmis [11] : « Qui producit ventos de thesauris suis; » id est, occultis : vel, sicut exponit Glossa, potest hoc intelligi de sole, quantum ad motum annuum, qui lustrat universa, et revertitur in circulos zodiaci; et dicitur sol spiritus, quia principium et causa vitæ omnis : unde cætera facit spirare.

Ventus quid sit.

Sol quare dicatur spiritus.

7. *Omnia flumina*, etc. Hic tangitur mutabilitas quantum ad naturam elementarem visibilem, scilicet aquam, quia non est ibi status; omnes enim aquæ moventur ad mare : unde dicit : *Omnia flumina intrant in mare*, scilicet magnum Oceanum, de quo dicitur [12] : « Quis conclusit ostiis mare, quando erumpebat, quasi de vulva procedens? » Et motus iste non terminatur, quia

[1] *Psal.* CXI, 2. — [2] *Gen.*, III, 19. — [3] *Psal.* CIII, 5. — [4] *Prov.*, VIII, 29. — [5] *Jos.*, X, 12. — [6] Arist., *Meteor.*, lib. II, c. IV. — [7] *Exod.*, XV, 10. — [8] *Psal.* CXLVIII, 8. — [9] *Zach.*, II, 6. — [10] *Ezech.*, XXXVII, 9. — [11] *Psal.* CXXXIV, 7. — [12] *Job*, XXXVIII, 8. — (*a*) *Vulg.* Aialon.

mare non impletur : ideo subditur : *Et mare non redundat*. Et quia istud videtur mirabile, ideo reddit hujus causam : *Ad locum unde exeunt flumina revertuntur :* non ut ibi quiescant, sed *ut iterum fluant*. Flumina exeunt occulte, quia per meatus subterraneos ; sed redeunt manifeste, et sic omnia feruntur in circuitu, et vanitati subjecta sunt. Hugo : « Ecce quo modo in circuitu feruntur omnia, et vanitati subjecta sunt : et scimus, quia circulus finem non habet ; quæ ergo in circuitu currunt, currunt quidem, sed ad finem non perveniunt. Quæ ergo requies sperari potest, ubi status nullus esse potest? et ideo de impiis dictum est [1] : « Caput circuitus eorum ; » et iterum [2] : « In circuitu impii ambulant ; » et iterum [3] : « Deus meus, pone illos ut rotam. »

Spiritualiter notandum, quis sit iste sol ; quis sit iste spiritus lustrans ; quæ flumina circumeuntia, et redeuntia. Sol iste est Christus, de quo [4] : « Orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ. » Iste sol oritur in nativitate ad illuminandum [5] : « Surge, illuminare, Jerusalem ; » et [6] : « Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem. » Iste sol occidit in passione ad redimendum [7] : « Occidet sol in meridie, » id est, in vehementi amore charitatis. Iste sol ad locum suum revertitur in ascensione [8] : « Homo quidam abiit in regionem longinquam : » et [9] : « Reversus est sol decem lineis per gradus, quos ascenderat. » Iste sol gyrat per meridiem jam in ferventi sanctorum dilectione [10] : « Indica mihi, quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie ; » et [11] : « Si quis diligit me, » etc., « ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. » Iste sol flectitur ad aquilonem in extremo examine [12] : « Ab aquilone pandetur omne malum. » Spiritus iste lustrans in circuitu, est Spiritus sanctus, qui ideo lustrare dicitur, quia nos facit omnia perscrutari [13] : « Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei. » Iste dicitur ire in circuitu, quia nos facit circuire, unde dicitur [14] : « Spiritus sapientiæ mobilis ; » sicut etiam circumiens, quia nos facit considerare circuitum miseriæ [15] : « Nudus egressus sum de utero matris meæ, et nudus revertar illuc. » Item circuitus gratiæ, de quo [16] : « Exivi a patre, et veni in mundum ; et iterum relinquo mundum, et vado ad patrem. » Item gloriæ [17] : « Hic aspectus splendoris per gyrum, et hæc erat similitudo gloriæ Domini. » Hunc facit considerare spiritus Dei [18] : « Nos, revelata facie, gloriam Dei speculabimur. » Iste circuitus est in consideratione, quod omnia a Deo, et ad Deum. Et dicit Dionysius, quod angeli circulariter moventur circa thronum. Flumina ista sunt flumina gratiarum, de quibus dicitur [19] : « Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent. » Mare, a quo flumina habent ortum, est divinæ largitatis immensitas, quæ nec augetur, nec minuitur [20] : « Magnus enim Dominus noster, et magna virtus ejus, et sapientiæ ejus non est numerus. » Ad hoc mare redeunt flumina gratiarum actionum, ut iterum fluant [21] : « Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. » Ab hoc etiam exeunt [22] : « Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est. » Flumina cessant esse, et siccantur, cum cessant fluere, et quiescunt ; sic et dona gratiarum [23] : « Tu dirupisti fontes et torrentes, » per largitatem ; « tu siccasti fluvios Ethan, » per judicii severitatem.

Quæritur hic primo de hoc, quod dicit : *Quid habet amplius homo*? Ista videtur esse hæretica sententia, et convenire cum illa, quod [24] « vanus est omnis, qui servit Deo. » Quæstio.

[1] *Psal.* LXXXIX, 10. — [2] *Psal.* XI, 9. — [3] *Psal.* LXXXII, 14. — [4] *Malac.*, IV, 2. — [5] *Isa.*, LX, 1. — [6] *Joan.*, I, 8. — [7] *Amos*, VIII, 9. — [8] *Luc.*, XIX, 12. — — [9] *Isa.*, XXXVIII, 8. — [10] *Cant.*, I, 6. — [11] *Joan.*, XIV, 23. — [12] *Jerem.*, I, 14. — [13] I *Cor.*, II, 10. — [14] *Sap.*, VII, 22. — [15] *Job*, I, 21. — [16] *Joan.*, XVI, 28. — [17] *Ezech.*, I, 28. — [18] II *Cor.*, III, 18. — [19] *Joan.*, VII, 38. — [20] *Psal.* CXLVI, 5. — [21] *Joan.*, IV, 14. — [22] *Jac.*, I, 17. — [23] *Psal.* LXXIII, 15. — [24] *Malach.*, III, 14.

Item in Psalmis dicitur [1] : « Patientia pauperum non peribit in finem : » ergo aliquid habet. Item Salomon [2] : « Qui operatur terram suam, satiabitur panibus : ergo bonum est operari et laborare. Respondeo dicendum, sicut dicit Hugo : « Facienda est vis in hoc, quod dicit : *Qui laborat sub sole*; idem enim est, ac si diceret, sub tempore. » Propter quod notandum, quod quædam fiunt cum tempore, ut illa, quorum ortum non præcessit tempus, sicut angelica natura et materia prima : quædam fiunt in tempore, quæ incœperunt post temporis ortum, sed in tempore non habent occasum, ut anima Petri; quædam fiunt in tempore et sub tempore, quæ post ortum temporis inchoant, et in tempore terminantur, cujusmodi sunt mutabilia. Et talia sunt duplicia : quædam enim fiunt pro tempore et sub tempus, et talia transeunt fructu et actu; quædam pro æternitate, et talia transeunt actu, sed manent radice et fructu, quia manet bona voluntas in æternum remuneranda. Cum igitur dicit, quod *non habet homo nisi vanitatem, de universo labore quo laborat sub sole*, intelligitur secundum quod labor est sub tempore quantum ad actum et intentionem, et tunc non habet locum in bonis.

Solutio.

Item quæritur de hoc, quod dicit : *Terra in æternum stat*. Contra [3] : « Cœlum et terra transibunt : » ergo non stat terra. Item [4] : « Vidi cœlum novum et terram novam : » ergo terra inveteratur : non ergo stat. Respondeo dicendum, quod terram stare est dupliciter, vel quantum ad figuram, sive dispositionem, vel quantum ad substantiam : dico, quod terra stat in æternum quantum ad substantiam; sed præterit quantum ad figuram [5] : « Præterit figura hujus mundi. » Sed homines generantur et corrumpuntur quantum ad substantiam, ut non homines, sed mortui merito appellentur. Vel æternum dicitur multipliciter; uno modo, quod non habet finem in Scriptura præscriptum, sic data fuit filiis Israel terra promissionis in possessionem æternam; alio modo, quod habet finem, sed non in tempore, sic tempus dicitur esse æternum; tertio modo, cujus significatum nunquam finitur, sicut sacerdotium legis, quod figurabat sacerdotium Christi, de quo [6] : « Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech ; » quarto modo, cujus substantia nunquam finitur, etsi quandoque incœperat, sic angeli dicuntur æterni, et animæ rationales, necnon et terra; quinto modo, cujus substantia nec finitur, nec incœpit : hoc ultimo modo solus Deus [7] : « Tu autem, Domine, in æternum permanes. » Quarto modo convenit terræ quantum ad substantiam; tertio modo, quantum ad significatum; primis duobus modis, quantum ad figuram : et sic patet responsio ad istud dubium.

Dubitatio. Solutio. Æternum multipliciter sumitur.

Item quæritur de hoc, quod dicit : *Oritur sol, et occidit*. Cum enim alia similiter luminaria oriantur, quæritur propter quid magis de sole, quam de aliis dicatur? Item videtur inordinate procedere, quia prius dicit quod occidit, quam dicat quod gyrat per meridiem : prius enim gyrat, quam occidat. Respondeo ad hoc, quod determinata mutabilitate in sole, qui est nobilissimus inter corpora cœlestia, sufficienter datur intelligi in aliis. Ad illud secundum dicendum, quod non ordinat secundum progressiones, sed secundum dimensiones, sive terminos dimensionum : ideo quia oppositi sunt oriens et occidens, ideo de eis facit mentionem immediate. Item quia meridies et septentrio sunt oppositi termini, ideo similiter immediate ponuntur in modum crucis.

Dubium. Solutio.

Sed de hoc est dubitatio, quod dicit : *Ad locum suum revertitur*; quia nullus est in firmamento magis unus locus solis, quam alius. Si tu dicas, quod ad locum, a quo incœpit ortum, terminavit cursum, istud manifeste falsum est; quia semper sol movetur motu proprio, vel ascendendo, vel descendendo : ergo nunquam redit in idem. Item

Dubitatio.

[1] *Psal.* IX, 19. — [2] *Prov.*, XII, 11. — [3] *Matth.*, XXIV, 35. — [4] *Apoc.*, XXI, 1. — [5] I *Cor.*, VII, 31. — [6] *Psal.* CIX, 4. — [7] *Psal.* CI, 13.

quid est quod dicit : *Flectens ad aquilonem?* Si enim sol movetur motu diurno, motu firmamenti, et firmamentum uniformiter semper movetur, ergo non flectitur magis ad polum arcticum, quod antarcticum, vel e contrario. Si dicas, quod hoc intelligitur de motu proprio; sed sol secundum motum proprium ascendit et descendit in zodiaco; et quando ascendit, accedit ad aquilonem; quando descendit, appropinquat ad austrum: ergo non magis flectitur ad aquilonem, quam ad austrum. Respondeo dicendum, quod est loqui de motu solis diurno, et annuo : si loquamur de annuo, verum est quod sol in locum suum revertitur, quia inde cœpit moveri secundum veritatem; si autem intelligamus de diurno, non redit in locum suum, a quo cœpit moveri, secundum veritatem, sed secundum nostram æstimationem; quoniam non facit sphæram, sed spiram. Ad secundum dicendum similiter, quod si loquamur de motu annuo, veritatem habet secundum quatuor tempora, ut prædictum est, quia oritur in vere, occidit in autumno, gyrat per meridiem in hyeme, flectitur ad aquilonem in æstate. Si autem intelligas de motu diurno, hoc non habet veritatem, nisi secundum nostram æstimationem; nos enim videmus firmamentum moveri, et imaginamur polos ejus a dextris et a sinistris; sed non est sic, imo unus polus est quasi super capita nostra, ut aquilonaris; alter quasi sub pedibus : quando ergo sol volvitur secundum polos firmamenti, non recte vadit super capita et sub pedibus, sed quasi transversaliter; et quia nos videmus polos secundum æqualitatem, videtur nobis, quod de die vergat ad meridiem, et de nocte ad aquilonem.

Solutio.

Dubium. Item quæritur de hoc, quod dicit : *Flumina exeunt a mari.* Contra : Mare est amarum, et flumina dulcia; sed contraria non habent ortum ab uno principio, nec unum ab alio : ergo nec mare a fluminibus, nec flumina a mari. Respondeo dicendum, quod omnis aqua per naturam est dulcis; sed amara fit ex accidenti, vel per exhalationem partium subtilium, remanentibus terrestribus, vel per commixtionem partium terrestrium. E contrario aqua illa, sicut accidentaliter facta est amara, potest redire in dulcedinem per subtilationem, sicut est experimentum de vase terreo posito in mari. Quoniam ergo flumina, etsi redeant ad mare in magna abundantia, tamen exeunt latenter et sub terra et per quasdam excavationes (*a*), ideo aqua subtiliatur et in dulcedinem vertitur. Quando ergo objicitur quod unum contrariorum non habet ortum ab alio; dicendum, quod aqua aquæ non est contraria; et si habeat contrariam dispositionem, non habet per naturam, sed per accidens : sicut patet in aqua calida, et frigida; nec enim ortus fluminum a mari ratione proprietatis, quia prior per naturam est dulcedo in aqua; sed quantum ad defluxum, sicut potus vini a dolio : quia ille locus continens est aquarum abundantiam, unde incessanter fit emanatio.

Solutio.

8. *Cunctæ res difficiles; non potest homo eas explicare sermone.* Supra determinata est vanitas in rebus secundum esse quod habent in universo; hic determinatur vanitas secundum esse quod habent in intellectu humano; et ostenditur in eis vanitas tripliciter; primo, quia non patent propter sui obscuritatem; secundo, quia non implent propter sui vanitatem, ibi : *Non satiabitur* (*b*) *oculus visu,* etc.; tertio, quia non permanent propter sui fluxibilitatem, ibi (v. 11) : *Non est priorum memoria,* etc. Non patent ad interpretandum, vel docendum; non implent ad discentem reficiendum, et quietandum, non permanent ad memorandum. Et respiciunt isti tres actus triplicem vim in nobis, interpretativam, cognitivam, et memorativam. Primo ergo notandum, quod non patent ad explicandum; ideo dicit : *Cunctæ res difficiles*, scilicet ad inveniendam eorum rationem; unde[1] : « Difficile æstimamus, quæ in terra sunt : et quæ

Continuatio.

Triplex vis in nobis.

[1] *Sap.*, IX, 16.

(*a*) *Al.* excolationes. — (*b*) Vulg. *Saturatur.*

in prospectu sunt, invenimus cum labore. [1] Et intellexi, quod operum Dei nullam possit invenire homo rationem : » et ideo, quia difficiles sunt, *Non potest homo eas explicare sermone.* [2] « Quis enarrabit cœlorum rationem? » Et[3] : « Multa dicemus, et deficiemus in verbis; consummatio sermonum ipse est in omnibus. » *Non saturatur* : Hic secundo tangitur, quod non implent addiscentem; et quia duobus sensibus maxime addiscimus, visu scilicet et auditu, ostendit quod in neutro est satietas : et propterea dicit. *Non saturabitur oculus visu* : « Oculi enim [4] hominum insatiabiles; » *Nec auris impletur auditu*, quoniam est ibi pruritus audiendi nova et curiosa[5] : « Ad sua desideria coacervabunt sibi magistros prurientes auribus. » Et ratio hujus est, quia illud, in quo est vera satietas, quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit; et quod in his terrenis non possit refici, ostendit; quia oculus et auris vult nova percipere : sed nihil in novitate manet; ergo auris et oculus in nullo implentur. Majorem supponit, et manifestatur in *Actibus Apostolorum* [6] : « Athenienses ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere, aut audire aliquid novi : » sed hic proponit minorem, quia nihil habet novitatem, nec quantum ad esse, nec quantum ad fieri : propterea dicit : *Quid est quod fuit*? quærit, et ipse respondet : *Ipsum quod futurum est :* ergo a simplici conversa, quod futurum est, fuit. Aliter sequitur : *Quid est quod factum est?* Respondet : *Ipsum quod faciendum est :* ergo a simplici conversa, quod faciendum est, factum est. Et ex hoc concludit, dicens : *Nihil sub sole novum, nec valet quisquam dicere : Ecce hoc recens est.* Ergo nec dicere, nec audire aliquid novi; et replicat probationem : *Jam enim præcesserunt in sæculis quæ fuerunt ante nos.*[7] « Ex quo patres dormierunt, omnia sic perseverant. » (v. 11) *Non est priorum memoria.* Hic tangitur tertio, quod res non permanent ad memorandum, quia omnia traduntur oblivioni; unde dicit : *Non est priorum memoria*, scilicet apud nos posteriores. [8] « Nomen nostrum oblivionem accipiet per tempus, et nemo habebit memoriam operum nostrorum. » Et sicut est in præteritis, ita et futuris; unde subdit : *Sed nec eorum quidem, quæ post futura sunt, erit recordatio apud eos, qui futuri sunt in novissimo*, id est, posteriores non erunt memores priorum, et hoc propter tempus, quod inducit oblivionem. [9] « Futura tempora oblivione cuncta operient »

Duobus sensibus maxime addiscimus.

Nihil in novitate manet.

Quæritur de hoc, quod dicit : *Cunctæ res difficiles*; Contra : Multa sunt, quorum cognitio est communis nobis, et brutis : ergo non est difficile homini cognoscere, quod cognoscit bestia. Item quædam sunt, in quibus non convenit errare, sicut in cognitione sensibilium, quia sensus non fallitur circa proprium objectum; et principiorum intelligibilium, sicut dignitatum : et talia facile est cognoscere. Item quid est, quod dicit : *Non potest homo eas explicare sermone?* Facilius est homini loqui, quam alicui creaturæ facile est operari : ergo si alicui creaturæ facile est operari, ergo homini est operationem ejus facilius explicare. Respondeo dicendum, quod est cognoscere semiplene, ut quando cognoscitur secundum accidentia, vel secundum aliquam operationem; est iterum cognoscere perfecte, et ille perfecte cognoscit, qui plene novit substantiam, virtutem, et operationem, et causas, et rationes rei. Et quia virtus est occulta, et substantia remota a nostris sensibus, et causæ ulterius magis, et nostra cognitio incipit a sensibus; ideo cunctæ res nobis sunt difficiles. Quod ergo objicitur, quod aliqua cognoscimus cum brutis, verum est aliqualiter, ut quod hoc est amarum; sed plene nihil cognoscit (*a*). Similiter patet secundum; quia secundum quod sensibile, est manifestum. Per hoc etiam patet ad sequens, quia

Dubium.

Sensus non fallitur circa proprium objectum.

Cognoscere perfecte quis dicatur.

[1] Hic, VIII, 17. — [2] *Job*, XXXVIII, 37. — [3] *Eccli.*, XLIII, 29. — [4] *Prov.*, XXVII, 20. — [5] II *Tim.*, IV, 3. — [6] *Act.*, XVII, 21. — [7] II *Petr.*, III, 4. — [8] *Sap.*, II, 4. — [9] Hic, II, 16. — (*a*) *Leg.* cognoscitur.

Explicare aliquid quid sit. differt dicere aliquid, et explicare illud: explicare enim est latentes rationes intus et involutas extra depromere: et hoc non potest facere, nisi qui intelligit: et hoc arduum est, et paucorum.

Item quæritur de hoc, quod dicitur: *Non saturatur oculus visu.* Quæritur, quare non inducit in aliis sensibus, cum similiter per eos contingat cognoscere? Item quid est, quod dicit: *Non saturatur?* dicitur enim tunc res saturari, quando non vult amplius de eo, quod desiderabat: sed contingit aliquando, quod homo non vult plus videre, nec audire, imo quiescere: ergo, etc. Item si non saturatur, ergo desiderium eorum nunquam quiescit: ergo cum desiderium, cujus non est quies, frustratur fine, et omne tale otiosum; ergo desiderium visus est otiosum. Respondeo dicendum, quod ideo solum istos duos sensus commemorat, quia loquitur de sensibus secundum quod sunt via in cognitionem, et referuntur ad sensualem jucunditatem. Et duplex est verbum quo recognoscimus omnia, divinum et humanum. Verbum divinum est omnis creatura, quia Deum loquitur: hoc verbum percipit oculus. Verbum humanum est vox prolata, et hoc percipit auris. Vel quia duplex est cognitio, per inventionem, et doctrinam: prima respicit visum; secunda vero respicit auditum. Quando ergo objicitur de saturitate, dico quod loquitur de eorum saturitate secundum quod sunt organa cordis et voluntatis, sive appetitus; et quia cor non saturatur, nec hi duo sensus. Unde Hugo: « Omnis pulchritudo, omnis jucunditas, omnis suavitas rerum conditarum afficere cor humanum potest, satiare non potest, nisi illa dulcedo sola, ad quam factum est. » Quod ergo objicitur: « Si non sasaturatur desiderium, est frustra, » non sequitur, quia alibi terminatur, scilicet in Deo, ut dicit Augustinus [1]. Quod objicitur, quod non vult plus; hoc est, quia lassatur et fastidit non quia saturatur.

Verbum quo recognoscimus omnia duplex.

Cognitio duplex.

Quæritur de hoc, quod dicit (v. 10): *Nihil sub sole novum.* Contrarium videtur apud Jeremiam [2]: « Novum faciet Dominus super terram. » Item illud [3]: « Vidi cœlum novum, et terram novam. » Item ex hoc verbo videtur error confirmari, quod in rebus fit circulatio secundum egressum in esse, ut eadem sint, quæ fuerint; et hoc per litteram sequentem: *Jam enim præcessit in sæculis, quæ fuerunt ante nos:* et sic verificari videtur error ille [4], qui ponit magnum annum, qui continet quindecim millia annorum, et omnia in eo renovari. Respondeo dicendum, quod est operatio conditionis, conservationis, reparationis: quælibet istarum operationum est supra naturam, et ideo non erit sub sole, sive sub tempore; sed supra, præter propagationem; unde de hac tantum intelligit: et sic patent alia. De hac notandum, quod ipse vocat novum, cujus simile non præcessit, et sic non est aliquid novi secundum propagationem, quia semper simile ex simili producitur: vere autem objicit, quasi dicat de eodem, et istud est sic impossibile intelligere, quia si omnis forma corrupta, et iterum generata, differt numero, non potest intelligi de eodem numero.

Operatio triplex.

Item quæritur de hoc, quod dicit (v. 11): *Non est priorum memoria.* Contra dicitur [5]: « Memor fui operum tuorum, Domine. » Respondeo: ad hoc dicunt aliqui, quod hoc intelligitur de malis, non de bonis. Sed istud adhuc falsum, quia etiam multa mala sunt in memoria. Et propterea dicendum, quod ista propositio non est intelligenda ut vera universaliter, sed ut in pluribus, quia plurium est oblivio, quam memoria: plurima enim eorum, quæ facta sunt, in nostra memoria non sunt.

12. *Ego Ecclesiastes fui rex Israel in Jerusalem.* Supra ostendit in rebus vanitatem; hic ex consideratione mutabilitatis rerum, suam reprehendit curiositatem. Et habet

[1] Aug., *Conf.*, lib. I, c. I. — [2] *Jerem.*, XXXI, 22. — [3] *Apoc.*, XXI, 1. — [4] Macrob., *Somn.*, *Scip.*, lib. II, c. XI. — [5] *Psal.* LXXVI, 12.

hæc pars duas, quia primo suam manifestat curiositatem ob vanitatem adjunctam, ibi : *Cumque convertissem me ad universa opera.* Prima habet duas partes, quia primo agit de curiositate in operibus prudentiæ, sive philosophiæ ; secundo de curiositate opulentiæ, sive artis mechanicæ, ibi : *Magnificavi opera mea.* Prima habet duas, quia primo agit de curiositate quantum ad considerationem naturalium, sive scientiæ speculativæ; secundo, quantum ad considerationem moralium, sive scientiæ practicæ.

16. *Locutus sum in corde meo.* Curiositatem igitur in operibus naturæ, sive in consideratione (*a*) operum divinorum hoc ordine describit. Primo inducitur considerantis idoneitas, ibi (v. 14) : *Vidi cuncta quæ fiunt sub sole;* secundo vero ipsius curiositas, ibi (v. 15) : *Et proposui in corde meo;* tertio divini judicii severitas, quæ est causa hujus curiositatis, in quantum pœnalis, ibi : *Hanc occupationem pessimam*; quarto concluditur vanitas, ibi : *Vidi cuncta quæ fiunt sub sole.*

Primo igitur notatur considerantis idoneitas, cum dicit : *Ego Ecclesiastes.* Quia vero in eo fuit sapientia, ideo se dicit *Ecclesiasten,* id est, concionatorem ; fuit etiam in eo potentia, unde dicit : *Fui rex;* fuit etiam pax, unde subdit : *In Jerusalem,* quæ interpretatur visio pacis. [1] « Salomon imperavit in diebus pacis. » Et [2] : « Filius, qui nascetur tibi, erit pacificus. » Et ideo, quia hæc tria habebat, nihil a consideratione eum retrahebat. Solet defectus talium multos retrahere a consideratione rerum : non enim aptus est ad considerandum rerum naturas, qui habet harum ignorantiam; non potest etiam bene cogitare de hujusmodi, qui sustinet paupertatis inopiam ; nec vacare etiam ad hoc potest, qui non habet pacem et concordiam.

12. *Et proposui in animo meo.* Tangitur hic secundum, scilicet ipsius curiositas, quia omnia voluit scire, et subtiliter indagare; propterea dicit : *Et proposui in animo meo quærere,* scilicet ab alio, *et investigare sapienter,* per me ipsum; et hoc est curiositas, quia [3] : « Non plus sapere, quam oportet ; sed sapere ad sobrietatem. » Unde [4] : « Mel invenisti; comede quod sufficit tibi, ne forte satiatus evomas illud. » *De omnibus quæ fiunt sub sole.* Ecce major curiositas, quia de omnibus [5] : « In supervacuis rebus noli scrutari multipliciter, et in pluribus operibus ejus, ne fueris curiosus : plurima enim super sensum hominum ostensa sunt tibi. »

13. *Hanc occupationem pessimam.* Tangitur hic tertium, scilicet divini judicii severitas, quia divino judicio propter peccatum primi parentis factum est, quod nostra vis rationalis ita libenter luxuriatur in cognitione terrenorum : propter quod dicit : *Hanc occupationem,* id est, curiositatem ; *Pessimam,* quia non tantum est culpabilis, sed etiam pœnalis; *Dedit Deus filiis hominum,* id est, dari permisit, in quantum est culpabilis, vel ratione pœnalitatis, dedit justo modo; *Ut occuparentur in ea,* ac per hæc immemores essent suæ salutis. Unde notandum est, quod est occupatio mala, quæ est ex infirmitate; de hac [6] : « Occupatio magna creata est omnibus hominibus, et jugum grave super filios Adam a die exitus de ventre matris eorum, usque in diem sepulturæ in matrem omnium. » Est etiam occupatio pejor, quæ est ex ignorantia; de hac [7] : « Obscurent eum tenebræ et umbra mortis : occupet eum caligo, et involvatur amaritudine. » Tertia est ex curiositate, et hæc est pessima, et de hac loquitur hic. Et notandum, quod occupatio, ut dicit Hugo, est distractio (*b*) mentis, quæ avertit, et distrahit, et illaqueat animam, ut non possit cogitare ea, quæ salutis sunt. Curiositas vero, secundum eumdem, est intellectus humani libidinosa prostitutio passim quamlibet veritatem Curiositas.

[1] *Eccli.*, XLVII, 15. — [2] I *Paralip.*, XXII, 9. — [3] *Rom.*, XII, 3. — [4] *Prov.*, XXV, 16. — [5] *Eccli.*, III, 24. — [6] *Eccli.*, XL, 1. — [7] *Job*, III, 5.

(*a*) *Cæt. edit.* considerationem. — (*b*) *Item* destructio.

amplexantis, et cum ea adulterantis, quia prima veritas est sponsa.

14. *Vidi cuncta quæ fiunt.* Tángitur hic quarto inventa vanitas, quia nihil amplius profecit, nisi quod in sua consideratione vanitatem invenit : et propterea dicit : *Vidi cuncta quæ fiunt sub sole*, id est, omnia consideravi; *et ecce universa vanitas*, id est, aperte in eis apparet vanitas: quia, secundum quod ait Apostolus [1] : « Vanitati subjecta est omnis creatura non volens; » nec tantum vanitas, imo *et afflictio spiritus*, quia plures inveniuntur mali, quam boni; plures stulti, quam sapientes: et propterea dicit (v. 15): *Perversi difficile corriguntur*, secundum illud [2]: « Non recipit stultus verba prudentiæ, nisi ea dixeris, quæ versantur in corde suo. » *Et stultorum infinitus est numerus*, scilicet præ multitudine: et hoc non solum est vanitas, imo considerari (a) est etiam afflictio, unde dicitur [3] : « Vidi prævaricantes, et tabescebam; » et rursus [4] : « Tabescere me fecit zelus meus. »

Notandum autem, quod pervertitur homo per malam cogitationem [5]: « Perversæ cogitationes separant a Deo; probata autem virtus corripit insipientes. » Per malam affectionem [6]: « Qui perversi cordis est, non inveniet bonum. » Per malam locutionem [7]: « Labia justi considerant placita, et os iniquorum perversa. » Per iniquam operationem [8] : « Lætantur, cum male fecerint, et exultant in rebus pessimis; » et [9] : « Quiescite agere perverse. » Sed quæritur hic primo de hoc, quod dicit : *Hanc occupationem pessimam.* Contra : Hoc est peccatum : ergo

Quæstio dedit Deus peccatum. Si tu dicas : Dedit, id est, permisit dari; sed similiter permisit furari : ergo esset dicendum, quod Deus furatur.

Solutio. Respondeo: peccata media inter primam apostasiam, et ultimam pœnam, sunt pœna et culpa; sed quædam plus habent rationem culpæ, quædam plus rationem pœnæ: illa quæ plus habent rationem pœnæ, attribuuntur justo Dei judicio : et talis est occupatio, et excæcatio hujusmodi.

Dubitatio. Item quæritur de hoc, quod *perversi difficile corriguntur*, quia facile est aliquem perverti; sed perversio est contra naturam; ergo si facillimum est reverti ad naturam, cum perversio vitium sit contra naturam, facillimum est corrigi.

Solutio. Respondeo: Ratio sumitur, et ex parte operis mali, quia bonum est uno modo, malum autem omnifariam; et ex parte operantis potentiæ, quæ redditur infirma per culpam, et ideo non potest in opus strenuum; et a parte operationis bonæ ad malum secundum privationem, quia [10] facillimum est procedere ab habitu in privationem; sed difficile, vel omnino impossibile est redire.

16. *Locutus sum.* Egit supra de consideratione naturalium; hic similiter ostendit suam curiositatem in consideratione moralium; et hoc quidem facit hoc modo. Primo enim notatur ipsius a naturalibus ad moralia translatio; secundo vero afflictionis inventio, ibi (v. 17): *Et agnovi quod in his*; tertio vero conversio ad delectabilium fruitionem, ibi (II, 1): *Dixi ego*; quarto reditus ad utilium considerationem, ibi (II, 3): *Cogitavi in corde meo.* Primo igitur insinuatur ipsius ad moralia consideranda translatio, et hoc, postquam consideravit rerum naturas : propter quod dicit: *Locutus sum in corde meo*, scilicet per cogitationem, dicens: *Ecce magnus effectus sum* in fama, *et præcessi omnes sapientia, qui fuerunt ante me in Jerusalem.* Et [11] : « præcellebat sapientia Salomonis sapientiam omnium Orientalium et Ægyptiorum, et erat sapientior cunctis hominibus. » Et [12]: « Eruditus est in juventute sua, et impletus est quasi flumen sapientia: » et hanc cognitionem habuit partim revelatione, unde dicit: *Mens mea contemplata est multa sapienter*, divinitus scilicet illustrata; et partim etiam sua sollicitudine, unde et subdit: *Et*

[1] *Rom*, VIII, 21. — [2] *Prov.*, XVIII, 2. — [3] *Psal.* CXVIII, 158. — [4] Ibid., 139. — [5] *Sap.*, I, 3. — [6] *Prov.*, XVII, 20. — [7] *Prov.*, X, 32 — [8] *Prov.*, II, 14. — [9] *Isa.*, I, 16. — [10] Arist., *Postprædic.*, c. *de Oppos.* — [11] III *Reg.*, IV, 30. — [12] *Eccli.*, XLVII, 15. — (a) *Cart. edit.* considerari.

didici. [1] « Ego fui filius patris mei, tenellus et unigenitus coram matre mea, et docebat me. » Et [2] : Visio, qua erudivit eum mater. » Hanc ergo sapientiam considerans se habere in rerum naturalium investigatione, quia [3] « disputavit a cedro Libani usque ad hyssopum ; » voluit se transferre ad moralia ; unde dicit : *Dedique cor meum, ut scirem prudentiam*, quantum ad facienda, *atque doctrinam*, quantum ad cognoscenda ; *erroresque*, contra prudentiam ; *et stultitiam*, contra doctrinam, quia non scitur aliquid perfecte, nisi cognoscatur ejus oppositum ; et hæc utile est scire, quando modo debito inquiruntur, unde [4] : « Accipite disciplinam, et non pecuniam ; doctrinam magis, quam aurum eligite. »

17. *Et agnovi.* Tangitur hic secundum, scilicet in hujus consideratione, spiritualis afflictionis inventio, quia quanto homo melius agnoscit bona et mala, tanto magis affligitur, quando errat, propter quod dicit : *Et agnovi, quod in his quoque esset labor et afflictio spiritus*, hoc est in rerum inutilium cognitione : *labor*, scilicet ad acquirendum [5] : « Existimabam, ut cognoscerem hoc, labor est ante me ; » *afflictio spiritus*, post acquisitionem, vel propter culpæ detestationem, vel quia est occasio superbiæ et impatientiæ, quoniam scientia inflat. Utrique expositioni concordat littera sequens, cum subdit (v. 18) : *Eo quod in multa sapientia multa sit indignatio*, vel contristationis contra culpam, vel impatientiæ ex superbia, quia magni homines, cum non habent quod volunt, facillime indignantur. Unde dicitur apud *Job* [6], quod Elim erat *indignatus*, et hoc quia se sapientem reputabat : et ideo sequitur : *Qui addit scientiam, addit et dolorem*, quia homo impatiens multos sustinet dolores ; quia nemo est, cui cuncta ad votum eveniant : et huic expositioni concordat alia translatio Hieronymi : *Agnovi quoniam in his esset passio mentis*, et ideo recte est ibi labor et afflictio spiritus. Unde Hugo : « Curiositas ad inquisitionem eum impellebat, superbia ad ostentationem ; et ideo dignum erat, ut timidum labor premeret, et curiosum occupatio dissiparet. » Potest etiam intelligi de afflictione contritionis, quia etiam ubi multa sapientia, multa est indignatio contra peccatum. Glossa : « Quanto quis magis sapientiam assequitur, tanto magis vitiis subjacere indignatur. » Bernardus : « Discite sapientiæ superbiam, scilicet indignari vitiis, et contemnere temporalia. » Et [7] : « Postquam ostendisti mihi, percussi femur meum. » *Et qui addit scientiam, addit et dolorem*, scilicet pœnitentiæ. [8] « Nunc oculus meus videt te : idcirco me reprehendo, et ago pœnitentiam in favilla et cinere. »

[1] *Prov.*, IV, 3. — [2] *Prov.*, XXXI, 1. — [3] III *Reg.*, IV, 33. — [4] *Prov.*, VIII, 10. — [5] *Psal.* LXXII, 16. — [6] *Job*, XXXII, 2. — [7] *Jerem.*, XXXI, 19. — [8] *Job*, XLII, 6. —

CAPUT II.

1. *Dixi ego in corde meo.* Tangitur hic tertium, scilicet propter considerationis tædium, conversio ad delectationem : quia enim in considerando erat labor et afflictio, ideo cogitavit hoc relinquere, et convertere se ad delicias, in quibus est delectatio ; propter quod dicitur : *Dixi ego in corde meo*, id est, in hanc considerationem deveni propter spiritualem in considerando afflictionem. Unde verbum est et consideratio non sapientiæ, sed acediæ, quæ non inveniens quietem interius, quærit exterius. *Dixi* igitur : *Vadam, et affluam deliciis, et fruar bonis. Vadam*, a bono scilicet recedendo. Homo factus est [9] « spiritus vadens et non rediens. » *Affluam deliciis*, quantum ad multitudinem deliciarum, scilicet carnalibus contra spirituales [10] : « Quam pulchra es, et quam decora, charissima in deliciis ! » Ab iis recessit ad carnales [11] : « Vocavit Dominus ad fletum et planctum, » etc. ; et post : « Ecce gaudium et lætitia jugulare arietes. » *Et fruar bonis*, quantum ad quietem : eo enim frui-

[9] *Psal.* LXXVII, 39. — [10] *Cant.*, VII, 6. — [11] *Isa.*, XXII, 12, 13.

tur quis, in quo quiescit appetitus. [1] « Venite, fruamur bonis, quæ sunt; et utamur creatura, tanquam in juventute, celeriter; » et [2] : « Veni, fruamur cupitis amplexibus. » Sed quia hæc consideratio erat culpabilis et reprehensibilis, ideo semetipsum redarguit, innuens quia delectatio præsens non est vera delectatio, sed deceptio; ideo subdit : *Et vidi, quod hoc quoque esset vanitas,* eo quod non permanet, neque reficit, sed deficit, et decipit; propter quod dicit (v. 2) : *Risum reputavi errorem,* eo quod hominem seducat; *Et gaudio dixi : Quid frustra deciperis?* quia scilicet eo gaudens decipitur. Risus est exterius, et gaudium interius : risus decipit, quia offert bonum, in fine malum [3] : « Risus dolore miscebitur, et extrema gaudii luctus occupat; » et [4] : « Risus vester in luctum convertatur, » quia [5] : « Væ vobis, qui ridetis, quia flebitis. » Iste risus est risus phreneticorum, quia erroneus et momentaneus Similiter etiam gaudium interius decipit [6] : « Gaudent ad sonitum organi : ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt, » et [7] : « Gaudium hypocritæ ad instar puncti. »

Risus a gaudio quomodo differt.

3. *Cogitavi in corde meo.* Tangitur hic quartum, scilicet reditus ad utilium considerationem, et hoc redeundo a voluptate ad sobrietatem. Propter quod dicit : *Cogitavi in corde meo, abstinere a vino carnem meam*; quia istud miro modo inclinat ad voluptatem, unde [8] : « Nolite inebriari vino, in quo est luxuria; » et [9] : « Luxuriosa res est vinum, et tumultuosa ebrietas : quicumque his delectatur, non erit sapiens : » et ideo cogitavit incitamentum relinquere voluptatis : *Ut animum meum transferrem ad sapientiam,* id est, ad considerationem sapientium, et relinquerem considerationem stultorum, qualis fuit consideratio præcedens; unde dicit : *Devitaremque stultitiam,* et hoc ad sapientiæ exhortationem [10] : « Usquequo, parvuli, diligitis infantiam, et stulti ea, quæ sunt noxia, cupient? » Et hoc non propter utilitatem propriam, sed communem : ideo dicit : *Ut viderem quid esset utile filiis hominum.* Et hoc in vita præsenti, unde et subdit : *Quo facto opus sit,* id est, quod opportunum est facere. *Sub sole numero dierum vitæ suæ;* hoc vidit, et enarravit in fine hujus libri, quando dixit [11] : « Deum time, mandata ejus observa : » hoc siquidem utile est, mandata Dei servare, quia dicitur [12] : « Qui custodit præceptum, non experietur quidquam mali; » et [13] : « Qui custodit mandatum, custodit animam suam : qui autem negligit viam suam, mortificabitur. »

Hic notantur multa utilia, et inutilia : utilia, dimissio iniquitatis [14] : « Si quis emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, utile Domino, ad omne opus bonum paratum. » Eruditio veritatis [15] : « Omnis doctrina (*a*) divinitus inspirata, utilis est ad erudiendum in justitia, ut sic perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum insructus. » Exercitatio pietatis [16] : « Exerce temetipsum ad pietatem : nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est; pietas autem ad omnia utilis est. » Inutilia : legis Dei transgressio superba [17] : « Quare transgredimini præceptum Domini, quod vobis non proderit? » Sapientia sine doctrina [18] : « Sapientia absconsa, et thesaurus invisus, quæ utilitas in utrisque? » Doctrina sine vita [19] : « Bonum est sal; si autem sal evanuerit, in quo condietur? » Disputatio contentiosa [20] : « Noli verbis contendere : ad nihil enim utile est. »

Quæritur de hoc, quod dicit; *Qui addit scientiam, addit dolorem.* Contra [21] : « Omnes homines natura scire desiderant : » sed desiderium si compleatur, delectat animam : ergo. Item aut loquitur de vera sapientia,

[1] *Sap.*, II, 6. — [2] *Prov.*, VII, 18. — [3] *Prov.*, XIV, 13. — [4] *Jac.*, IV, 9. — [5] *Luc.*, VI, 25. — [6] *Job*, XXI, 12. — [7] *Job*, XX, 5. — [8] *Ephes.*, V, 18. — [9] *Prov.*, XX, 1. — [10] *Prov.*, I, 22. — [11] *Eccle.*, XII, 13. — [12] *Eccle.*, VIII, 5. — [13] *Prov.*, XIX, 16. — [14] II *Tim.*, III, 21. — [15] II *Tim.*, III, 16. — [16] I *Tim.*, IV, 7. — [17] II *Paralip.*, XXIV, 20. — [18] *Eccli.*, XX, 12. — [19] *Marc.*, IX, 49. — [20] II *Tim.*, II, 14. — [21] Arist., *Metaph.*, lib. I, text. 1.

(*a*) *Vulg.* scriptura.

et tunc simpliciter est falsum, quia de illa dicitur [1] : « Non habet amaritudinem conversatio illius; » aut de curiosa, et etiam falsum est, quia magna est eis delectatio, quando possunt aliquid scire. Respondeo dicendum, quod in utroque potest intelligi : de curiosa verum est, quia sicut cum divitiis crescit avaritia, appetitus habendi, sic curioso appetitus addiscendi; si vero de scientia veritatis, secundum quod dicit saporem, delectat; secundum quod cognitionem, contristat, vel propter immunditiam conscientiæ propriæ, vel propter aspectum perversitatis alienæ.

Continuatio. 4. *Magnificavi opera mea.* Denuntiavit supra curiositatem in consideratione sapientiæ, hic intendit determinare curiositatem in operibus mechanicis, quæ respiciunt ea quæ corporis sunt; priora vero, quæ spiritus : prima sunt liberalia; secunda artificialia. Et habet hæc pars duas : quia primo agitur de artificialibus, quæ ordinantur ad divitias; secundo de iis, quæ ordinantur ad delicias, ibi (v. 8) : *Feci mihi cantores.* Curiositatem igitur suam in iis, quæ spectant ad possessionem divitiarum, describit hoc ordine : primo, quoad acquisitionem possessionum stabilium; secundo, quoad multiplicationem servientium; tertio, quoad amplificationem pecorum et animalium; quarto, quoad coacervationem mineralium : in quibus quatuor fere omnes consistunt deliciæ mundanorum. Primo igitur suam exprimit curiositatem quantum ad possessionem stabilium, scilicet domorum ad habitandum, vinearum et hortorum ad vescendum, piscinarum ad irrigandum : propterea dicit : *Magnificavi opera mea*, id est, magna feci [2] : « Magnificatus est rex Salomon super omnes reges universæ terræ. » Et exprimit sigillatim : *Ædificavi mihi domus* (a); dicit pluraliter, quia plures ædificavit. Unde [3] : « Postquam ædificavit Salomon duas domus (a), domum Domini, et domum regis, ædificavit domum filiæ Pharaonis; » et hoc fuit curiositatis, et reprehensibile : nam [4] : « Væ qui conjungitis domum ad domum. » *Plantavi vineas*, ad potandum scilicet [5] : « Noe plantavit vineam, bibensque vinum inebriatus est. » *Feci hortos, et pomaria. et consevi ea diversi generis arboribus*, ad cibum [6] : « Descendi in hortum meum, ut viderem poma convallium, et inspicerem, si floruisset vinea, et germinassent mala punica : » et quia hæc indigebant irrigari, ideo subdit (v. 6) : *Et extruxi mihi piscinas aquarum*, id est, loca in quibus est aquarum congeries. Et hoc : *Ut irrigarem silvam lignorum germinantium*, scilicet per irrigationem : quia [7], « si continuerit aquas, omnia siccabuntur. » Tales enim piscinæ necessariæ erant in terra promissionis, propter aquæ penuriam [8] : « Terra ad quam ingredieris possidendam, montuosa est, et campestris, de cœlo expectans pluvias. »

7. *Possedi servos* : tangitur hic secundo curiositas quoad multitudinem servientium, quia habuit eos in utroque sexu, unde dicit : *Possedi servos et ancillas*; et etiam in omni ætate, unde subdit : *Multamque familiam habui.* [9] « Videns regina Sabba sapientiam Salomonis, et cibos mensæ ejus, habitacula servorum, et ordinem ministrantium, non habebat ultra spiritum. » *Armenta quoque* : tangitur hic tertio curiositas quantum ad congregationem pecorum, et animalium tam magnorum, quam parvorum, cum dicit : *Armenta quoque, et magnos ovium greges*, supple, habui, *ultra omnes, qui fuerunt ante me in Jerusalem.* Et quod multa habuit, patet, quia multa consumebat; unde [10] : « Erat cibus Salomoni per singulos dies decem boves pingues, et viginti boves pascuales, et centum arietes, excepta venatione cervorum, caprearum, atque bubalorum, et avium altilium. »

8. *Coacervavi mihi* : tangitur hic quarto curiositas quoad coacervationem mineralium,

[1] *Sap.*, VIII, 16. — [2] III *Reg.*, X, 23. — [3] Ibid., IX, 10. — [4] *Isa.*, V, 8. — [5] *Gen.*, IX, 21. — [6] *Cant.*, VI, 10. — [7] *Job*, XII, 15. — [8] *Deut.*, XI, 11. — [9] III *Reg.*, X, 5. — [10] Ibid., IV, 23. — (a) Vulg. *domos*.

cum dicit : *Coacervavi mihi aurum et argentum,* quantum ad metalla; *Et substantias regum et provinciarum*, quantum ad lapides pretiosos, et gemmas [1]. « Singuli deferebant munera Salomoni, vasa argentea, et aurea, vestes, et arma bellica ; » et post [2] : « Fecitque, ut tanta esset abundantia argenti in Jerusalem, quanta et lapidum. »

Sensus mysticus. Spiritualiter Salomon iste, qui magnificavit opera sua, Christus Dominus est, qui est rex pacificus, cujus opera magna ; unde [3] : « Quam magnificata sunt opera tua, Domine ! omnia in sapientia fecisti. » Ipse autem opera sua magnificat spiritualia, dum magnos et multos facit servos, tum quoad vitam activam, tum quoad contemplativam : contemplativi enim ad hoc, quod magni sint in statu suo, multa habent sibi collata a Christo Domino : *Domus*, id est, conscientias quietas [4] : « Ne insidieris et quæras impietatem in domo justi. » In hac domo quiescendum est, non in aliena, quoniam [5] : « Pes fatui facilis est in domum proximi. » *Vineas*, id est, affectiones devotas, ex quibus vinum elicitur [6] : « Numquid possum deserere vinum meum ? » *Hortos*, id est, exteriores clausuras [7] : « Hortus conclusus, fons signatus, soror mea sponsa. » *Silvas,* hoc est virtutes varias [8] : « Quam pulchra tabernacula tua, Jacob ! » *Pomaria*, id est, operationes honestas et formosas [9] : « Dies mei transierunt, velut naves poma portantes ; » quæ scilicet relinquunt post se bonum odorem [10] : « Christi bonus odor sumus Deo. » *Piscinas*, id est lacrymas multas [11] ; « Oculi tui, sicut piscinæ in Hesebon ; » et [12] : « Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum ? » Sicut Christus opera sua magnificavit in contemplativis, sic et in activis, quibus plura necessaria sunt : *Servi et ancillæ*, per humilitatem [13] : « Cum omnia feceritis, quæ præcepta sunt vobis, dicite : Servi inutiles sumus. » *Armenta boum,* per operum strenuitatem, quia boum non est quiescere, sed arare [14] : « Boves arabant ; » et [15] : « Ne oderis laboriosa opera. » *Oves*, per intentionis simplicitatem [16] : « Ecce ego mitto vos, sicut oves in medio luporum ; » Et [17] : « Quasi modo geniti infantes, lac concupiscite. » *Aurum*, per charitatem. Dicitur apud Danielem [18] de statua illa, quod « caput ejus erat ex auro optimo, » quia charitas est caput virtutum. *Argentum,* per eloquii suavitatem, quia dulcem habet sonum, unde [19] : « Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum ; » et [20] : « Verbum dulce multiplicat amicos, et mitigat inimicos. » *Substantias regum,* per munificentiæ largitatem [21] : « Bona est substantia, cui non est peccatum in conscientia. »

8. *Feci mihi cantores.* Egit de curiositate sua quantum ad ea quæ ordinantur ad divitias ; hic agit quantum ad ea quæ ad delicias : et hoc quidem facit per hunc modum : quia enim talia non fiunt a quocumque, sed ab eo qui vult, potest et scit ; ideo primo ostendit suam diligentiam, ad hujusmodi delectabilia præparandum ; secundo vero potentiam, ad consummandum ; tertio sapientiam, ad ordinandum ; quarto vero voluptatem, ad perfruendum. Primo ostendit superfluam diligentiam suam ad hujusmodi delectabilia præparandum ; quia quantum ad auditum, et quantum ad visum. Ratione auditus dicit : *Feci mihi cantores et cantatrices,* scilicet in utroque sexu, et hoc propter delicias. Glossa : « Ut uterque sexus me oblectaret ; » unde dicit : *Et delicias filiorum hominum,* et hoc quantum ad auditum ; quantum ad visum etiam fecit vasa pulchra, unde dicit : *Scyphos et urceolos*, quantum ad vina fundenda, scilicet feci, et hoc propter delicias ; unde valde diligens fuit, et hoc reprehensibile ; unde [22] : « Væ vobis qui

[1] III *Reg.*, x, 2[illegible]. — [2] Ibid., 27. — [3] *Psal.* CIII, 24. — [4] *Prov.*, XXIV, 15. — [5] *Eccli.*, XXI, 25. — [6] *Judic.*, IX, [illegible]. — [7] *Cant.*, IV, 12. — [8] *Num.*, XXIV, 5. — [9] *Job*, IX, 26. — [10] II *Cor.*, II, 15. — [11] *Cant.*, VII, 4. — [12] *Jerem.*, [illegible]. — [13] *Luc.*, XVII, 10. — [14] *Job*, I, 14. — [15] *Eccli.*, VII, 16. — [16] *Matth.*, X, 16. — [17] I *Petr.*, II, 2. — [18] *Dan.*, II, 32. — [19] *Psal.* XI, 7. — [20] *Eccli.*, VI, 5. — [21] *Eccli.*, XIII, 30. — [22] *Amos.*, VI, 1.

opulenti estis in Sion. » Et post [1] : « Qui canitis ad vocem psalterii, bibentes in phialis vinum. » *Et supergressus sum opibus.* Tangitur hic secundum, scilicet potentia ad perficiendum, quia pauper licet possit hujusmodi artificialia deliciosa inchoare, non tamen perficere; sed ipse poterat, tanquam dives, propterea dicit : *Et supergressus sum opibus omnes, qui ante me fuerunt in Jerusalem.* Omnes enim excessit [2] : « Dedi tibi divitias, et gloriam, nemo fuerit similis tui in regibus, cunctis retro diebus. » *Sapientia quoque*, etc. : tangitur hic tertium, scilicet prudentia ad ordinandum, cum dicit (v. 9) : *Sapientia quoque perseveravit mecum*, per quam scilicet illa, quæ fecerat, ordinabat [3] : « Videns regina Saba Salomonis sapientiam, et ordinem ministrantium, ultra spiritum non habebat. » Et [4] : « Præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium Orientalium et Ægyptiorum, et erat sapientior cunctis hominibus. »

Voluptas duplex.

10. *Et omnia, quæ desideraverunt*, etc. : tangitur hic quartum, scilicet voluptas ejus ad perfruendum iis rebus delectabilibus quas præparaverat; et quia quædam est voluptas quæ habet ortum ab extrinseco, quædam ab interiorum conceptione, utrumque notat in se. Quantum ad primum dicit : *Et omnia, quæ desideraverunt oculi mei*, scilicet exterius videntes, *non negavi eis.* Imo satisfecit ad suam culpam, unde [5] : « Oculus meus deprædatus est animam meam ; » et [6] : « Ascendit mors per fenestras : » quantum ad voluptatem interiorum, cum dicit : *Nec prohibui cor meum*, id est, cordis concupiscentiam, *quin omni voluptate frueretur, et oblectaret se in iis, quæ præparaveram*, contra illud [7] : « Fili, post concupiscentias tuas non eas, et a voluntate tua avertere. » Et quia affectus pervertit sæpe judicium rationis, sequitur perversum judicium, unde et subdit : *Et hanc ratus sum partem meam*, id est, judicavi mihi esse melius, *si uterer labore meo*, scilicet in præsenti : et hoc est judicium Epicureorum, qui non expectant aliud bonum, nec aliam partem; e contra sancti in præsenti non habent partem, sed in futuro, unde [8] : « Portio mea, Domine, sit in terra viventium; » et rursus [9] : « Dominus pars hæreditatis meæ. »

Quod peccati genus sit delectari cantilenis.

Quæritur, cum peccatum sit in iis cantilenis sic delectari, ad quod genus peccati reducitur ? Si tu dicas, quod ad luxuriam ; quæritur, cum auditus sit unus sensus, sicut gustus et tactus, videtur quod debeat esse capitale peccatum in auditu, sicut et tactu ; at si non, quæro causam. Item quæro, utrum in hujusmodi cantilenis delectari sit peccatum. Quod non, videtur, quia sancti instituerunt cantari ad gloriam Dei; quod autem peccatum sit, ait Augustinus [10] : « Quoties cantus mihi magis placuit, quam verba, graviter me peccasse confiteor. » Respondeo dicendum, quod delectari in hujusmodi cantilenis, aut hoc est propter internam devotionem, aut propter internam voluptatem et lasciviam, aut propter quamdam curiositatem : primo modo non est peccatum ; secundo modo est peccatum annexum luxuriæ de proximo; tertio modo est peccatum curiositatis annexum luxuriæ de remoto.

Quæritur : Quare non est peccatum capitale circa hunc sensum, sicut circa tactum et gustum? Respondeo, quia non est tanta corruptio, nec delectatio. Quæritur de hoc, quod dicit : *Et supergressus sum opibus omnes, qui ante me fuerunt in Jerusalem;* quid est hoc, quod dicit? nulla videtur eminentia, quia ante ipsum non regnavit nisi solum pater ejus, quia [11] ipse ascendit, et cœpit eam, et expulit Jebusæum. Ad hoc dicunt quidam : Non tantum loquitur quantum ad reges Israel, scilicet David et Saul, sed etiam quantum ad judices. Sed hoc non

[1] *Amos*, VI, 15.— [2] III *Reg.*, III, 13.— [3] Ibid., X, 4.— [4] Ibid., IV, 30. — [5] *Thren.*, III, 51. — [6] *Jerem.*, XI, 21. — [7] *Eccli.*, XVIII, 30. — [8] *Psal.* CXLI, 6. — [9] *Psal.* XV, 5. — [10] Aug., *Conf.*, lib. X, c. XXXIII. — [11] II *Reg.*, V, 6.

fuit magnum. Propter hoc dicitur, quod ante ipsum fuerunt reges in Jerusalem de Chanaan, et illi quidem divites, et magni fuerunt; et quantum ad illos dicit. Vel potest legi littera, ut ista determinatio, *in Jerusalem*, referatur ad opes, quas possedit in Jerusalem, non ad reges; ut sit sensus: *Supergressus sum opibus in Jerusalem omnes, qui ante me fuerunt:* quia ante eum nullus fuit ei similis.

Item quæritur de hoc, quod dicit : *Sapientia quoque perseveravit mecum.* Contra[1]: « Sapientia doctrinæ secundum nomen illius : » ergo nullus est sapiens, nisi cui sapiunt res ut debent : sed Salomoni non sapuerunt (*a*), quia bona æterna contempsit, et temporalia adamavit : ergo non fuit sapiens, sed stultus. Respondetur dicendum, quod sapientia uno modo importat cognitionem solum, et sic dicitur sapientia rerum divinarum humanarumque cognitio; alio modo importat gustum, et affectus saporem, et ordinem, et sic dicitur sapientia a sapore. Primo autem modo sapere, est in bonis et malis, qui habent intellectum illuminatum ad videndum multa vera de Deo et creaturis; secundo modo tantum est in bonis. Primo modo perseveravit, quia intelligentiam non amisit; secundo modo amisit, cum peccavit, ut stultus factus est.

Sapientia dupliciter consideratur.

Quæritur de hoc, quod dicit : *Et hanc ratus sum partem meam, si uterer labore meo.* Videtur ergo, quod Salomon fuerit de sententia Epicureorum, qui non ponunt aliud gaudium esse nisi in præsenti; et hoc est hæreticum. Item, si ipse fuit sapiens et intelligens, et hoc posuit; ergo præsumendum hoc esse verum. Respondeo dicendum, quod duplex est judicium in nobis : quoddam rationis deliberantis et conferentis; quoddam æstimationis. Dico quod Salomon judicio rationis deliberantis et conferentis, nunquam hoc ratus est, nec fuit istius sententiæ; sed solum judicio æstimationis, sicut omnis peccator æstimat sibi bonum esse peccare : unde non est ibi error infidelitatis, sed potius error deviationis a bono. Epicurei autem non solum hoc æstimant; imo certitudinaliter asserunt non esse aliud bonum, et ideo sunt hæretici et infideles. Quod objicitur, quod sapiens, dicendum quod, etsi sapiens fuerit, tamen in hoc insipienter egit, et ideo non est imitandus; sicut David bonus fuit, tamen non bene fecit, cum Uriam fecit occidi : nec hoc dicit ad imitandum, sed ad reprehendendum.

Judicium in nobis nobis duplex.

11. *Cumque me convertissem*, etc. Egit supra de sua curiositate; hic reprehendit eam ob inventam vanitatem, quæ consistit in mutabilitate. Et hæc pars habet duas : quia primo sua opera curiosa reprehendit generaliter, secundo specialiter, ibi (v. 12): *Transivi ad contemplandam*, etc. Invenit ergo vanitatem et afflictionem in operibus quæ fecerat curiose, propter diligentem considerationem, ob quam dicit : *Cumque me convertissem ad universa opera, quæ fecerunt manus meæ*, id est, diligenter considerassem, secundum illud Apostoli[2]: « Opus autem suum probet unusquisque; » *Et ad labores in quibus frustra sudaveram*; ideo frustra, quia non propter Deum fecerat, et ideo in vacuum laboraverat[3] : « Vacua est spes illorum, et labor sine fructu : » *Vidi in omnibus vanitatem, et afflictionem spiritus, et nihil permanere sub sole* : ideo erant vacua et afflictiva, quia instabilia : eo enim quod non permanent, sunt vacua; eo quod amittuntur, sunt afflictiva[4] : « Substantiæ impiorum, sicut fluvius siccabuntur, et sicut tonitruum magnum in pluvia manebunt; » unde[5] : « Transit mundus, et concupiscentia ejus : » et ideo[6] « fallax (ejus) gratia, et vana est pulchritudo. »

12. *Transivi ad contemplandam*, etc. Hic in speciali ostendit in suis operibus vanitatem, et dividitur : quia primo ostendit vanitatem in operibus, sive in studio ordinato ad sa-

[1] *Eccli.*, VI, 23. — [2] *Gal.*, VI, 4. — [3] *Sap.*, III, 11. — [4] *Eccli.*, XL, 13. — [5] I *Joan.*, II, 17. — [6] *Prov.*, XXXI, 30.

(*a*) *Cæt. edit.* sapierunt.

pientiam ; secundo, in studio ordinato ad opulentiam secundum duplicia opera curiositatis prædeterminata, et hoc ibi (v. 18) : *Rursus detestatus sum omnem industriam.* Primo ergo redarguit suam curiositatem circa studium sapientiæ hoc ordine : primo insinuat suæ considerationis diligentiam ; secundo innuit sapientis ad stultum compertam præeminentiam ; tertio, ulterius inventam æquiparantiam ; quarto ex hoc concludit vanitatem reprehensione sibi propria. Primo ergo innuit suæ considerationis diligentiam in pertractando ea in quibus studuerat; propter hoc dicit : *Transivi ad contemplandam sapientiam*, quantum ad eligenda ; *erroresque et stultitiam*, quantum ad vitanda. *Transivi,* inquam, a voluptate, unde [1] : « Transite ad me omnes, qui concupiscitis me. » Sed licet esset in eo diligentia, non tamen erat sufficientia, unde subdit (v. 12) : *Quid est, inquam, homo, ut sequi possit Regem factorem suum ?* Quasi dicat : Insufficiens est ad considerandum et videndum quæ Dominus prævidet. *Quid est homo ?* quasi dicat : Parum est sufficiens [2] : « Quid est homo, quod memor es ejus ? » *Ut sequi possit Regem factorem suum*, id est, Deum creatorem [3] : « Et nunc, Domine, pater noster es tu, nos vero lutum ; et fictor noster es tu, et opera manuum tuarum omnes nos. » Hæc nemo potest sequi [4] : « Forsitan vestigia Dei comprehendes, et usque ad perfectum Omnipotentem reperies ? » *Et vidi quod tantum*, etc. Hic notatur secundum, scilicet sapientiæ ad stultitiam inventa præeminentia, quia quasi improportionabiliter antecellit ; propter quod dicit : *Et vidi quod tantum præcederet sapientia stultitiam*, id est, nobilior esset, *quantum differt lux a tenebris :* et ista comparatio bona est, quoniam sapientia illuminat, et stultitia excæcat et obtenebrat ; propterea subdit (v. 14) : *Sapientis oculi in capite ejus,* sicut ad dirigendum ; *Stultus in tenebris ambulat,* quasi non habeat oculos in capite. Quod autem sapientia illuminet, alibi docet, cum ait [5] : « Diligite lumen sapientiæ omnes, qui præestis populis. » Unde et Christus, Dei sapientia, dicit de se luce [6] : « Ego sum lux mundi. » E contra stultitia est tenebrosa [7] : « Væ qui dicitis bonum malum, et malum bonum, ponentes lucem tenebras, et tenebras lucem. » Unde [8] : « Lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt ; » ideo, quia [9] « nescierunt, neque intellexerunt : » ideo « in tenebris ambulant » : [10] « Dilexerunt enim magis tenebras, quam lucem. »

14. *Et didici*, etc. Tangitur hic tertium, sapientis ad stultum æquiparantia, et in morte, et post mortem. Quantum ad æquiparantiam in moriendo, dicit : *Et didici, quod unus utriusque esset interitus : unus*, id est consimilis, quia nemo effugit mortis sententiam propter suam sapientiam ; unde [11] : « Omnes morimur, et quasi aquæ, quæ dilabuntur in terram, quæ non revertuntur. » Sicut stultus nihil nihil effert (*a*), sic nec sapiens.[12] « Nudus egressus sum de utero matris meæ, et nudus revertar. » Et propter hanc æquiparantiam contempsit sapientiam, ideo dicit (v. 15) : *Et dixi in corde meo : si unus et stulti, et meus occasus erit, quid mihi prodest, quod majorem sapientiæ dedi operam ?* quasi dicat : Nihil, quantum ad mortem. [13] « Dies finitionis (mortis) a residente (*b*) super sedem gloriosam usque ad humiliatum in terra et cinere. » Est autem sapientis et stulti non tantum æquiparantia in morte, sed etiam post mortem ; unde subdit : *Locutusque cum mente mea,* id est, interius consideravi. *Animadverti quod hoc quoque esset vanitas,* scilicet dare sapientiæ operam majorem, quam stultus, quia non est magis de ipso memoria, quam de stulto ; ideo dicit (v. 16) : *Non enim erit sapientis*

[1] *Eccli.*, XXIV, 26. — [2] *Psal.* VIII, 5. — [3] *Isa.*, LXIV, 8. — [4] *Job*, XI, 7. — [5] *Sap.*, VI, 23. — [6] *Joan.*, VIII, 12. — [7] *Isa.*, V, 20. — [8] *Joan.*, I, 5. — [9] *Psal.* LXXXI, 5. — [10] *Joan.*, III, 19. — [11] II *Reg.*, XIV, 14. — [12] *Job*, I, 21. — [13] *Eccli.*, XL, 2.

(*a*) *Cæt. edit.* affert.— (*b*) *Item* mortis residentes.

memoria, similiter ut stulti, in perpetuum; et ratio subditur : *Et futura tempora oblivione cuncta pariter óperient.* Unde supra (I, 11) dictum est : « Non est priorum memoria, nec etiam eorum quæ post futura sunt. » Et [1] : « Oblivionem accipiet nomen nostrum per tempus, et nemo memoriam habebit operum nostrorum. » Et [2] : « Memoria vestra comparabitur cineri, et redigentur in lutum cervices vestræ. »

16. *Moritur doctus.* Hic quarto ex hujusmodi æquiparantia inventa concludit vanitatem in suo studio, et reprehensionem suam : unde repetit æquiparantiam, dicens: *Moritur doctus similiter et indoctus*; et ita pares sunt; et ex hoc concludit (v. 17) : *Idcirco tæduit me vitæ meæ;* quasi recusavi vivere præ tædio; sicut Job [3] : « Tædet animam meam vitæ meæ, » propter peccatorum occasiones. Et Rebecca [4] : « Tædet me vitæ meæ. » Propter labores [5] : « Tædere cœpit populum itineris et laboris. » Propter tribulationes [6] : « Supra modum gravati sumus, ita ut tæderet nos etiam vivere. » Propter futuræ (*a*) dilationem [7] : « Tædet animam meam vitæ meæ. » Propter imminentem tentationem [8] : « Dormitavit anima mea præ tædio. » Propter mortis imminentis horrorem [9]: « Cœpit Jesus tædere, et pavere. » *Videntem mala esse universa sub sole, et cuncta vanitatem, et afflictionem spiritus.* [10] « Corpus quod corrumpitur, aggravat animam, et externa inhabitatio sensum deprimit multa cogitantem : ideo frequens meditatio carnis est afflictio. »

Quæritur hic primo de hoc, quod dicit : *Quid est homo, ut sequi possit Deum?* Contra [11] : « Magna gloria est sequi Deum. » Item Job ait [12] : « Vestigia ejus secutus est pes meus. » Respondeo dicendum, quod est sequi per æquiparantiam, et hoc nulli datum est creaturæ, et quia satanas hoc voluit, ideo corruit; est item sequi per subjectionem et obedientiam, et hoc quidem potest homo, sed non quilibet, sed quibus datum est a Deo per gratiam, et quem ipse trahit; et ideo nullus potest sine Dei auxilio.

Sequi Deum dupliciter.

Quæritur de hoc, quod dicit : *Quid mihi prodest, quod majorem sapientiæ operam dedi?* Quia secundum hoc videtur, quod dissuadeat studere sapientiæ; cujus contrarium sæpe hortatur [13] : « Stude sapientiæ, fili mi. » Respondeo dicendum, quod dare operam sapientiæ, hoc potest esse dupliciter : propter commodum præsentis vitæ; vel propter remunerationem gloriæ æternæ. Propter commodum præsentis vitæ prodest sapientia ante mortem, quia dirigit hominem in suis operibus; sed in morte nihil, eo quod ita moritur doctus, ut indoctus, nec protelatur ei vita ; si autem propter commodum æternæ vitæ, sic non moritur, imo vivit. Est utilis ad operationem boni [14] : « Ornamentum aureum prudenti, doctrina. » Est utilis ad declinationem mali [15] : « Sapiens cor et intelligibile abstinet se a peccatis. » Est utilis ad augmentum gratiæ [16]: « Dabit capiti tuo augmenta gratiarum. » Est ad augmentum gloriæ [17] : « Gloriam sapientes possidebunt. » Sic igitur dehortatur, quod non est studendum in sapientia propter præsens commodum et curiositatem, sed propter æternam salutem : et ideo seipsum reprehendit, quia ipse laboraverat propter curiositatem et mundanam vanitatem.

Dare operam sapientiæ dupliciter intelligitur.

Quæritur de hoc, quod dicit : *Non erit memoria sapientis et stulti.* Contra [18] : « Memoria justi cum laudibus, et nomen impiorum putrescet. » Item [19] : « Non recedet memoria ejus, et nomen ejus requiretur. » Respondeo : Ad hoc dicunt quidam, quod ipse loquitur in persona carnalis : unde falsum dicit simpliciter, sed verum secundum carnalium æstimationem. Sed hoc non plane solvit, quia debet carnalium positionem non

[1] *Sap.*, II, 4. — [2] *Job*, XIII, 12. — [3] *Job*, X, 1. — [4] *Gen.*, XXVII, 46. — [5] *Num.*, XXI, 4. — [6] II *Cor.*, I, 8. — [7] *Job*, X, 1. — [8] *Psal.* CXVIII, 28. — [9] *Marc.*, XIV, 33. — [10] *Sap.*, IX, 15. — [11] *Eccli.*, XXIII, 38. — [12] *Job*, XXIII, 11. — [13] *Prov.*, XXVII, 11. — [14] *Eccli.*, XXI, 24. — [15] *Eccli.*, III, 32. — [16] *Prov.*, IV, 9. — [17] *Prov.*, III, 35. — [18] *Prov.*, X, 7. — [19] *Eccli.*, XXXIX, 13.

(*a*) *Suppl.* vitæ.

asserere, sed potius infirmare. Propterea dicendum, quod est loqui de memoria sapientis et stulti, aut quantum ad Deum, aut quantum ad homines : si loquimur quantum ad Deum, memoria est utique boni sapientis, qui studet sapientiæ ad gloriam Dei; sed quantum ad homines, tam malorum, quam bonorum transit memoria ut in pluribus, quia homines pauca recolunt. Si autem de malo sapiente, et vano, non est memoria, nec quantum ad Deum, nec quantum ad homines; imo nomen ejus transit, ut nomen stulti : et ideo stultum est propter famam nominis in sapientia laborare. Ecclesiastes autem loquitur de sapiente vano, qui oculum habet ad terrena; et loquitur de memoria humana, non divina.

Item quæritur de hoc, quod dicit : *Tæduit me vitæ meæ videntem mala universa sub sole.* Contra [1] : « Vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona : » ergo non sunt mala, imo hoc est hæreticum. Respondeo dicendum, sicut dicit Apostolus, quod [2] : « Lex sancta, et mandatum sanctum; » tamen per occasionem mandatum fuit, non habentibus gratiam, mortiferum, et operatum est mortem : sicut creaturæ justis, et Deum diligentibus, valde sunt bonæ, et cooperantur in bonum, et de se sunt bonæ; tamen impiis peccatoribus et insipientibus omnia convertuntur in mala per occasionem; unde [3] : « Creaturæ Dei sunt in tentationem et in muscipulam pedibus insipientium; » et [4] : « Hæc omnia impiis et peccatoribus in mala convertuntur.

18. *Rursus detestatus sum*, etc. Redarguit supra suam curiositatem circa opera sapientiæ; secundo redarguit suam curiositatem circa opera humanæ industriæ ad opulentiam ordinatæ. Et hoc quidem facit hoc ordine : Primo suam curiositatem redarguit propter boni successoris, seu hæredis incertitudinem; secundo, propter laboriosam sollicitudinem; tertio, huic præfert præsentem voluptatem; quarto, ipsam sollicitudinem damnat per judicii divini æquitatem. Arguit ergo primo se curiosum circa terrena acquirenda, propter bonæ prolis incertitudinem; quia ipse non poterat semper possidere, et timebat inutilem successorem habere; propterea dicit : *Rursus detestatus sum omnem industriam meam*, id est, curiosam diligentiam, *qua sub sole studiosissime laboravi*, ad hæc scilicet bona augenda. [5] « A minori usque ad majorem omnes avaritiæ student; » et ratio detestationis infertur : *Habiturus hæredem post me*, (v. 19) *quem ignoro, utrum sapiens, an stultus futurus sit.* Ad litteram, Salomon habuit Roboam stultum filium, qui secutus consilium juvenum fecit dividi regnum. *Et dominabitur in laboribus meis, quibus desudavi*, quantum ad corpus, *et sollicitus fui*, quantum ad animam. De hoc sudore [6] : « In sudore vultus tui vesceris pane tuo. » De sollicitudine [7] : « Nolite solliciti esse animæ vestræ, quid manducetis, aut corpori vestro, quid induamini; » et illud est valde vanum, unde dicit : *Et est quidquam tam vanum?* supple, sicut laborare sollicite pro stulto curioso; quasi dicat : Non. Ex hujus igitur vanitatis consideratione cessavit a curiositate; unde dicit (v. 20): *Unde cessavi, renuntiavitque cor meum laborare sub sole*, id est, pro bonis temporalibus. *Cessavi*, in opere; *Renuntiavitque cor meum*, in voluntate. Sed avarus propter hoc non cessat [8] : « Unus est, et secundum non habet, et tamen laborare non cessat; » et repetit rationem, quare cessavit (v. 21) : *Nam cum alius laboret in sapientia*, in corde; *et in doctrina*, in ore : *et in sollicitudine*, in opere; *homini otioso quæsita dimittit.* Et ex hoc concludit vanitatem : *Et hoc ergo vanitas et magnum malum : vanitas* quidem, quia divitiæ relinquuntur homini inutili; sed *magnum malum*, unde Hugo : « Magnum malum est, ut unde unus atteritur labore, alter otiose et illicite abutatur. »

[1] *Gen.*, I, 31. — [2] *Rom.*, VII, 12. — [3] *Sap.*, XIV, 11. — [4] *Eccli.*, XXXIX, 32. — [5] *Jerem.*, VI, 13. — [6] *Gen.*, III, 19. — [7] *Matth.*, VI, 25. — [8] *Eccle.*, IV, 8.

Malum, quia dissipatori [1] : « Vana sunt opera eorum ; » et [2] : « Non sit fortitudo in manu tua : fructus terræ tuæ, et omnes labores tuos comedat populus, quem ignoras. »

22. *Quid enim proderit*, etc.? Hic secundo redarguit curiositatem acquirendi propter laboriosam sollicitudinem, propter quam dicit : *Quid proderit homini de universo labore suo*, in corpore, *et afflictione spiritus*, in animo, *qua sub sole cruciatus est?* quasi dicat : Nihil. Unde [3] : « Noli laborare ut diteris ; sed prudentiæ tuæ pone modum. » Non prodest, scilicet ei qui laborat propter hæc visibilia habenda. Unde Bernardus : « Apud alios sunt fructus divitiarum ; divitibus vero nomen reddit sollicitudo, et ideo non prodest. » Unde [4] : « Quid prodest possessori, nisi quod cernit divitias oculis suis? » Nec tantum non prodest, imo obest; unde subdit (v. 23) : *Cuncti dies ejus doloribus et ærumnis pleni sunt*, exterius; *nec per noctem mente requiescit*, interius. Ideo dicitur [5] : « Menses vacuos, et noctes laboriosas enumeravi mihi. » Et [6] : « Omnes dies pauperis, mali ; secura mens quasi juge convivium ; » et ex hoc concludit, quod sic laborare est vanum, quia inutile. Ideo dicit : *Et hoc nonne vanitas est*? quasi dicat : Imo. [7] « Qui amat divitias, fructum non capiet ex eis ; » et hoc ergo vanitas, quia obsunt. Unde [8] : « Est alia infirmitas, quam vidi sub sole : divitiæ congregatæ, » etc.

24. *Nonne melius est*, etc.? Hic tertio prædictæ sollicitudini curiositatis præfert voluptatem carnis ; et ideo dicit : *Nonne melius est comedere animæ suæ bona de laboribus suis?* supple, quam continue semper laborare ; quasi dicat : Melius est, id est, minus malum : quia illud est malum culpæ et pœnæ ; istud est malum culpæ, sed habet jucunditatem [9] : « Ecce gaudium et lætitia, occidere vitulos, et jugulare arietes, » etc. Et quod sit melius, manifestat, quia hoc est donum Dei. Unde dicit : *Et hoc de manu Dei est.* [10] « Saturavi eos, et mœchati sunt, » etc. Et proponit se in exemplum hujus ad hoc confirmandum, dicens : *Quis ita vorabit*, quantum ad concupiscentiam, *et deliciis affluet*, quantum ad abundantiam, *ut ego?* quasi dicat : Nullus. [11] « Erat autem cibus Salomonis per singulos dies, triginta cori similæ, et sexaginta cori farinæ, decem boves pingues, et viginti pascuales. »

26. *Homini bono*, etc. Hic quarto sollicitudinem damnat per divini judicii æquitatem, quoniam talis sollicitudo non est data bonis, sed malis, et hoc divino judicio. [12] « Justi epulentur et exultent in conspectu Dei. » Ideo dicit : *Homini bono, in conspectu suo*, scilicet, quod sibi placet, non hominibus, ut hypocrita. *Dedit Deus sapientiam*, quantum ad æterna ; *et scientiam*, quoad temporalia dispensanda ; *et intelligentiam*, quoad intelligenda et consideranda [13] : « Quis posuit in visceribus hominis sapientiam, vel quis dedit gallo intelligentiam? » Hoc secundum largitatem misericordiæ ; secundum æquitatem justitiæ, subdit : *Peccatori autem dedit afflictionem, et curam superfluam*, id est, dari permisit justo judicio ; *ut addat, et congreget, et tradat ei qui placuit Deo.* [14] « Custoditur justo substantia peccatoris. » Et [15] : « Qui coacervat divitias usuris, fœnere liberali in pauperes congregat eas. » Et ex hoc infert vanitatem : *Sed hoc vanitas, et cassa sollicitudo mentis*, quia [16] : « Expectatio sollicitudinis peribit. »

Notandum : Est studium ad occasionem sapientiæ [17] : « Stude sapientiæ, fili mi, ut possis exprobranti sermonem respondere. » Ad excitationem justitiæ [18] : « Bonas facite vias vestras et studia vestra. » Ad expletionen concupiscentiæ [19] : « Cui væ? cujus patr. væ? nonne his, qui commorantur in vino, et student calicibus epotandis? » Ad impe-

[1] *Jerem.*, LI, 18. — [2] *Deut.*, XXVIII, 32, 33. — [3] *Prov.*, XXIII, 4. — [4] *Eccle.*, V, 10. — [5] *Job*, VII, 3. — [6] *Prov.*, XV, 15. — [7] *Eccle.*, V, 9. — [8] Ibid., 12. — [9] *Isa.*, XXII, 23. — [10] *Jerem.*, V, 7. — [11] III *Reg.*, IV, 22. — [12] *Psal.* LXVII, 4. — [13] *Job*, XXXVIII, 36. — [14] *Prov.*, XIII, 22. — [15] *Prov.*, XXVIII, 8. — [16] *Prov.*, XI, 7. — [17] *Prov.*, XXVII, 11. — [18] *Jerem.*, VII, 3. — [19] *Prov.*, XXIII, 30.

rium avaritiæ [1] : « A minori usque ad majorem omnes avaritiæ student. » Prima duo studia sunt bona ; duo sequentia mala ; et in his discernitur bonitas hominis [2] : « Ex studiis suis intelligitur puer, si munda et recta sunt opera ejus. » Quia igitur Ecclesiastes non his studuerat, sed ad avaritiam et gulam, ideo sua studia arguebat.

CAPUT III.

1. *Omnia tempus habent.* Supra egit de vanitate rerum, ostendens in iis esse variabilitatem ratione motus ; hic secundo vult ostendere vanitatem quantum ad determinationem et varietatem in tempore : et quia ostendit mutabilitatem rerum, non ad ipsarum contemptum secundum quod sunt opera Dei, sed secundum quod amantur a nobis ; ideo in hac parte ostendit primo temporum varietatem, secundo reprehendit nostram curiositatem, ibi (v. 9) : *Quid habet amplius*, etc. ; tertio, divinorum operum perpetuitatem, ibi (v. 14) : *Et didici, quod omnia opera*, etc. Prima pars habet duas : quia primo agit de varietate et mutabilitate rerum in tempore generaliter ; secundo, specialiter, inducendo et probando, ibi (v. 2) : *Tempus nascendi.* Proponit ergo generaliter, dicens : *Omnia tempus habent*, id est temporis varietatem, quia [3] : « Vanitati subjecta est creatura non volens : » *Et suis spatiis transeunt universa sub sole*, quantum ad præfixi temporis determinationem. [4] « Omnia in numero, pondere, et mensura disposuisti. » Et [5] : « Præterit figura hujus mundi, » et maxime hoc temporis spatio sibi præfixi [6] : « Constituisti terminos ejus, qui præteriri non poterunt. »

Hic est quæstio de hoc, quod dicit : *Omnia tempus habent.* Instantia est, quoniam substantiæ spirituales, ut dicit Hieronymus, nec loco, nec tempore continentur. Item, omne quod est in tempore, et habet tempus, est corporale : sed substantiæ spirituales sunt incorporales : ergo non sunt in tempore, nec habent tempus. Quod autem sint in tempore, videtur, quia dicitur : « Substantia spiritualis increata non movetur per tempus, nec per locum ; substantia spiritualis creata movetur per tempus, sed non per locum ; corporalis creata, per tempus et locum. » Item quod est in loco, est in tempore : sed solus Deus est incircumscriptibilis, ut dicit Damascenus [7] : ergo solus est intemporalis : ergo omnia alia tempus habent. Respondeo dicendum ad hoc, quod ista distributio est accommoda ; et sicut, quando dicitur : « Cœlum tegit omnia, » intelligitur de iis quæ sunt sub cœlo ; sic quando dicitur : *Omnia tempus habent*, intelligitur de iis quæ sunt sub sole, et mensurantur tempore : et ideo non est inferenda instantia in substantia spirituali. Si autem velimus distributionem extendere, dicemus, quod tempus dicitur tripliciter : communiter, et proprie, et magis proprie : communiter, secundum quod dicit mensuram de non esse ad esse, et hoc modo est in omnibus, quia omnia initium habuerunt : et hoc videtur littera innuere ; quia ipse dicit quod *omnia tempus habent*, sed non quod omnia transeant sub sole. Alio modo proprie, prout importat variationem, sive in substantia, sive in affectione ; et sic adhuc substantia spiritualis habet tempus, quantum ad mutationes affectuum. Tertio modo magis proprie, prout mensura excedens ; et sic est corruptibilium, et non omnium. Quod ergo quæritur, utrum substantiæ spirituales habeant tempus ; solvendum, quod primo modo habent, quantum ad substantiam ; secundo modo, quantum ad aliquas affectiones ; tertio modo non habent : et per hoc solvuntur contrarietates utriusque partis.

Tempus tripliciter dicitur.

Quæritur de secunda parte propositionis : *Et suis spatiis transeunt sub sole*, utrum transeant elementa. Quod sic, videtur [8] : « Vidi cœlum novum, et terram novam : » ergo

[1] *Jerem.*, VI, 13. — [2] *Prov.*, XX, 11. — [3] *Rom.*, VIII, 20. — [4] *Sap.*, XI, 21. — [5] I *Cor.*, VII, 31. — [6] *Job*, XIV, 5. — [7] Damasc., *de Fid. orthod.*, lib. I, c. XVI. — [8] *Apoc.*, XXI, 1.

vetus transierat. Item[1] : « Transit mundus, et concupiscentia ejus. » Et[2] : « Cœlum et terra transibunt. » Contra : Sunt de constitutione universi : ergo cum universum maneat, manifestum est quod etiam elementa. Respondeo dicendum, quod aliquid transire suo spatio, est dupliciter : vel quantum ad corruptionem secundum totam substantiam, sicut corrumpuntur animalia bruta ; vel quoad corruptionem secundum partem, sicut elementa generantur, corrumpuntur in suis terminis, in quibus se tangunt ; vel transire hoc a statu corruptibilitatis, et ad statum alium transmutari : hoc modo mundus iste sensibilis innovabitur. Quod ergo dicitur hic, quod *suis spatiis transeunt*, altero istorum modorum intelligitur. Quod rursus objicitur : « Transit mundus et concupiscentia ejus, » determinatio solvit, scilicet mundus, prout est occasio voluptatis. Quod dicitur : « Vidi cœlum novum ; » Glossa : « Id est, innovatum. » Quod dicitur : « Cœlum et terra transibunt, » Glossa exponit, a forma mutabili ad immutabilem.

2. *Tempus nascendi*, etc. Supra proposuit propositionem generalem ; hic probat eam in speciali inducendo, ostendens in rebus diversas temporum varietates. Et hæc pars habet quatuor partes : primo tangitur varietas temporum, quæ respicit ortum, et occasum ; secundo, quæ respicit statum, ibi : *Tempus flendi, et tempus ridendi ;* tertio, illa quæ respicit usum, ibi : *Tempus amplexandi*, etc. ; quarto, illa quæ respicit debitæ conversationis modum, ibi : *Tempus tacendi*, etc. Primo igitur introducitur illa varietas, quæ respicit ortum rerum et occasum sub quadruplici differentia : primo viventium ; secundo vegetabilium ; tertio sensibilium ; quarto artificialium.

Quantum ad ortum et occasum viventium, dicit ibi esse varietatem, cum dicit : *Tempus nascendi, et tempus moriendi* ; et hoc est omnibus viventibus, quia de nativitate venitur ad mortem.[3] « Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis. » Et[4] : « Occupatio (a) magna creata est super filios Adam, a die exitus de ventre matris eorum, usque in diem sepulturæ in matrem omnium. » Et[5] : « Nos nati continuo desinimus esse. » Et[6] : « Alia generantur, et alia dejiciuntur : sic generatio carnis et sanguinis, alia finitur, et alia nascitur. »

Quantum ad ortum vegetabilium, dicit : *Tempus plantandi* ; quantum ad occasum : *Tempus evellendi quod plantatum est*[7]. « Planvaterat Dominus Deus paradisum voluptatis. » Sed *tempus evellendi* infructuosa ; unde[8] : « Ecce tres anni sunt, ex quo venio quærens fructum in hac ficu, et non invenio : succide ergo illam. »

Quantum ad ortum et occasum sensibilium, subdit (v. 3) : *Tempus occidendi*, etc. ; et præmittitur : *Tempus occidendi*, et sequitur : *Tempus sanandi*, propter statum naturæ corruptæ, quæ magis inolevit, ut sanitas non habeat locum. De hac variatione[9] : « Ego occidam, et ego vivere faciam. »

Quantum ad ortum et occasum artificialium, subdit quarto : *Tempus destruendi*, ecce occasus ; *Et tempus ædificandi*, ecce reformatio destructi. Destruenda sunt ruinosa[10] : « Non relinquetur in te lapis super lapidem. » *Tempus ædificandi*, cum adest rerum copia[11] : « Destruam horrea mea, et rursus faciam majora. »[12] « Portate lignum, ædificate domum, et acceptabilis erit mihi. » Et sic non est status in rerum egressu.

4. *Tempus flendi*, etc. Posita varietate temporum, quæ respicit ortum rerum et occasum, ponitur hic varietas temporum, quæ respicit statum, utpote prosperitatis et adversitatis. Et hoc attenditur secundum triplicem differentiam, scilicet prosperitatis, jucunditatis, et securitatis, et suorum oppositorum.

[1] I *Joan.*, II, 17. — [2] *Matth.*, XXIV, 35. — [3] *Job*, XIV, 1. — [4] *Eccli.*, XL, 1. — [5] *Sap.*, V, 13. — [6] *Eccli.*, XIV, 19. — [7] *Gen.*, II, 8. — [8] *Luc.*, XIII, 7. — [9] *Deut.*, XXXII, 39. — [10] *Luc.*, XIX, 44. — [11] *Luc.*, XII, 18. — [12] *Agg.*, I, 8.

(a) *Cæt. edit.* Occasio.

Quantum igitur ad tempus prosperitatis, in quo ridendum; et adversitatis, in quo plorandum, dicit: *Tempus flendi.* In adversitate [1]: « Omnis maritus sumpsit lamentum, et quæ sedebant in thoro maritali, lugebant. » Et [2]: « Plorans ploravit in nocte, » id est, in adversitate, « et lacrymæ ejus in maxillis ejus. » *Et tempus ridendi*, in prosperitate [3]: « Judæis nova lux oriri videbatur, et gaudium, atque tripudium. » Et præmittit fletum risui, vel quia præcedit secundum naturam lapsam [4]: « Primam vocem similem omnibus emisi plorans; » vel quia primo dolendum, quia [5]: « Beati, qui nunc fletis, quia ridebitis; » e contra de malis [6]: « Risus dolore miscebitur. »

Quantum ad jucunditatis statum, et suum oppositum, dicit (v. 4): *Tempus plangendi, et tempus saltandi.* Differt planctus, et fletus, risus, et saltus; quia fletus est in lacrymis, planctus in voce, risus in signo, saltus in corporis elevatione. De planctu [7]: « Planctus magnus est iste Ægyptiis, » hoc est ad exequias; sed saltus ad solemnitates præclaras, unde dicitur [8], quod in die natalis Herodis intravit filia Herodiadis, ut saltaret.

Quantum ad tempus securitatis, et sui oppositi, dicit (v. 5): *Tempus spargendi lapides*, scilicet est securitas [9]: « Non sumet gens adversum gentem gladium. » *Tempus colligendi*, ad extructionem munitionum, scilicet quando de hostibus est timiditas [10]: « Ædificavit omnem murum, qui fuerat dissipatus, et extruxit turres. » Sequitur: *Tempus amplexandi.* Posita varietate temporum, quæ respicit ortum et occasum rerum, et etiam statum; ponitur hic tertio, quæ respicit usum, et hoc sub quadruplici differentia: scilicet quantum ad usum uxorum, quæ consistit in copulatione carnali ad generationem prolis, et dicit: *Tempus amplexandi, et tempus longe fieri ab amplexibus.* [11] « Reliquum est, ut qui habent uxores, sint tanquam non habentes. » Et iterum [12]: « Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi, et iterum revertimini in idipsum. »

Quantum ad usum possessionum, dicit (v. 6): *Tempus acquirendi, et tempus perdendi.* Acquirimus per industriam, sed perdimus per pigritiam. [13] « Sapiens mulier ædificat domum suam; insipiens extructam quoque manibus destruet. » Vel acquirendi in vita, perdendi in morte [14]: « Divitias, quas devoravit, evomet. »

Quantum ad usum thesaurorum, subdit: *Tempus custodiendi*, quando est abundantia; *et tempus abjiciendi*, quando est pauperum indigentia: exemplum de Joseph, qui custodivit in fertilitate, et dispersit in egestate. Custodiendæ enim sunt divitiæ, ut dispergantur; unde [15]: « Dispersit, dedit pauperibus. » Quantum ad usum vestimentorum, subdit (v. 7): *Tempus scindendi*, cum devastantur; *et tempus consuendi*, quia vestimenta nostra quotidie devastantur et renovantur, nisi forte divino miraculo, sicut scriptum est [16]: « Vestimentum tuum, quo operiebaris, nequaquam vetustate defecit: » sed nostra cito consumuntur (*a*): ideo parum est curandum [17]: « Habentes alimenta, et quibus tegamur, his contenti simus. »

Tempus tacendi. Hic ponitur quarta varietas temporis, quæ respicit debitum conversandi modum, quæ attenditur secundum triplicem actuum alternationem, scilicet quantum ad actum rationabilis, qui est loqui; concupiscibilis, qui est amare; irascibilis, cujus est bellare; et quantum ad sua opposita. Quantum ergo ad alternationem locutionis, dicit: *Tempus tacendi, et tempus loquendi;* quia non semper loquendum, nec semper tacendum [18]: « Homo sapiens tacebit usque ad tempus; lascivus autem et imprudens non servabit tempus. » Unde [19]: « Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur ver-

[1] I *Mach.*, I, 28. — [2] *Thren.*, I, 2. — [3] *Esth.*, VIII, 16. — [4] *Sap.*, VII, 3. — [5] *Luc.*, VI, 21. — [6] *Prov.*, XIV, 13. — [7] *Gen.*, L, 11. — [8] *Marc.*, VI, 21. — [9] *Mich.*, IV, 3. — [10] II *Paralip.*, XXXII, 5. — [11] I *Cor.*, VII, 29. — [12] Ibid., 5. — [13] *Prov.*, XIV, 1. — [14] *Job*, XX, 15. — [15] *Psal.* CXI, 9. — [16] *Deut.*, VIII, 4. — [17] I *Tim.*, VI, 8. — [18] *Eccli.*, XX, 7. — [19] *Prov.*, XXV, 11. — (*a*) *Al.* consummantur.

bum in tempore suo, » et præsumit taciturnitatem locutioni : quia deliberate est loquendum [1]. « Qui custodit os suum, custodit animam suam; qui autem inconsideratus est ad loquendum, sentiet mala. » Quantum ad alternationem concupiscibilis, dicit (v. 8) : *Tempus dilectionis,* cum homo habet bonitatem; *et tempus odii,* quando convertitur ad malignitatem [2] : « Iniquitatem odio habui, et abominatus sum; » Et [3] : « Odientes malum, adhærentes bono, dilectione fraternitatis invicem diligentes. » Quantum ad alternationem actus irascibilis, dicit : *Tempus belli,* contra adversarios infestantes [4]: « Factum est autem, vertente anno, eo tempore quo solent reges ad bella procedere. » *Et tempus pacis,* quando cessant insurgentes [5]: « Siluit terra omnibus diebus ejus; » Et [6]: « Non sumet gens contra gentem gladium, et non discent ultra belligerare. »

Sensus mysticus. Spiritualiter hæc quadruplex variatio refertur ad quatuor status hominum existentium in Ecclesia : prima, quoad renatos; secunda, quoad pœnitentes; tertia, quoad justos; quarta, quoad prælatos. Primo igitur in baptizatis est : *Tempus nascendi, et moriendi,* qui nascuntur Deo [7] : « Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto; » sicut moriuntur mundo [8] : « Consepulti sumus cum illo per baptismum in mortem. » Secundo est *tempus plantandi, et tempus evellendi,* quia plantantur in eis virtutes [9] : « Filii tui sicut novellæ olivarum; » sed evelluntur vitia [10] : « Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas; » quia [11]: « Omnis plantatio, quam non plantavit pater meus cœlestis, eradicabitur. » Tertio est in baptizatis *tempus occidendi* motum concupiscentiæ [12] : « Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram; » et est *tempus sanandi* virtutem naturæ [13] : « Obducam cicatricem tibi, et a vulneribus tuis sanabo te. » Quarto est in baptizatis *tempus destruendi et ædificandi,* quia destruitur hæreditas diaboli, et fit habitatio Christi [14]: « Ad quem accedentes lapidem vivum, et ipsi superædificamini in domus spirituales, » et [15] : « Constitui te super gentes et regna, ut evellas, et destruas, et disperdas, et ædifices, et plantes. »

Secunda varietas temporum spectat ad pœnitentes quantum ad tria, scilicet contritionem, confessionem, et satisfactionem : *Tempus flendi, et tempus ridendi,* in contritione, in qua gaudium, et dolor [16] : « Cor quod novit amaritudinem animæ suæ, in gaudio ejus non miserebitur extraneus. » *Tempus plangendi, et tempus saltandi,* in confessione, in quo debet confiteri cum planctu [17] : « Dimitte me, ut plangam paululum dolorem meum. » Debet confiteri nude et aperte : David saltabat accinctus coram arca. *Et tempus spargendi lapides, et tempue colligendi,* in satisfactione. Lapides offensionis sunt occasiones peccati [18] : « Via impiorum complanata lapidibus, et in finem illorum inferi, et tenebræ, et pœnæ. » Hi colliguntur in consideratione, et sparguntur in cauta evitatione, et carnis maceratione. Ab his occasionibus pauci liberantur, nisi qui a Domino custodiuntur [19] : « In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. »

Tertia varietas respicit justos, quantum ad duplicem statum activorum, et contemplativorum : quantum ad contemplativos, dicit : *Tempus amplexandi, et tempus longe fieri ab amplexibus;* quia modo actioni, modo debent intendere contemplationi. De quo amplexu [20] : « Glorificaberis ab illa, cum illam fueris amplexatus. » Longe debent fieri ab amplexibus carnis, de quibus [21] : « Veni, inebriemur cupitis amplexibus. » Quantum ad activos, qui debent exerceri in operibus pietatis, subjungit : *Tempus acquirendi, et tempus perdendi,* hoc est, acqui-

[1] *Prov.*, XIII, 3. — [2] *Psal.* CXVIII, 163. — [3] *Rom.*, XII, 9. — [4] II *Reg.*, XI, 1. — [5] I *Mach.*, XIV, 4. — [6] *Mich.*, IV, 3. — [7] *Joan.*, III, 3. — [8] *Rom.*, VI, 4. — [9] *Psal.* CXXVII, 3. — [10] *Sap.*, IV, 3. — [11] *Matth.*, XV, 13. — [12] *Coloss.*, III, 5. — [13] *Jerem.*, XXX, 17. — [14] I *Petr.*, II, 4. — [15] *Jerem.*, I, 10. — [16] *Prov.*, XIV, 10. — [17] *Job*, X, 20. — [18] *Eccli.*, XXI, 11. — [19] *Psal.* XC, 12. — [20] *Prov.*, IV, 8. — [21] *Prov.*, VII, 18.

sita distribuendi per eleemosynam [1] : « Perde pecuniam propter fratrem et amicum, et non abscondas illam sub lapide. » Hoc debitum perfectæ justitiæ ; sed supererogationis est dare totum ; et quantum ad hoc, dicitur : *Tempus custodiendi, et tempus abjiciendi*, quasi totum dimittendi. [2] « Si vis perfectus esse, vade, et vende omnia quæ habes, et da pauperibus. » Rursus, quantum ad vestitum : *Tempus scindendi, et tempus consuendi*, et hoc quantum ad vestitum. [3] « Si absque operimento dimisi pauperem, et si non benedixerunt mihi latera ejus. »

Quarta varietas attenditur quantum ad prælatos : primo in docendo, cum dixit : *Tempus tacendi, et tempus docendi*, quia prius discere, et postea docere [4] : « Antequam loquaris, disce. » Et [5] : « Audi tacens. » *Tempus dilectionis, et tempus odii*, in correptione malorum, quæ consistit in odiendo vitium, et in diligendo naturam [6] : « Nolite quasi inimicum æstimare illum, sed corripite (*a*) ut fratrem. » Et [7] : « Perfecto odio oderam illos. » *Tempus belli, et tempus pacis* : belli ad incorrigibiles, qui sunt feriendi gladio excommunicationis [8] : « Noli quærere fieri judex, nisi virtute valeas irrumpere iniquitates ; » pacis ad redeuntes [9] : « Si fuerit in domo illa filius pacis, requiescet super illum pax vestra ; sin autem, ad vos revertetur. »

Quæstio est de numero istorum temporum. Videtur quod insufficienter posuerit diversitates variationum temporum, quia multæ sunt quæ ad has non reducuntur : sic tempus comedendi, et jejunandi, et consimilia. Si dicas quod gratia exempli, tunc ergo superflua, quia in littera pauciora suffecissent. Respondeo dicendum, quod, sicut dicit Augustinus, licet quælibet mutatio in universo per se considerata, sit imperfectionis ; tamen in tota universitate resultat carmen perfectum : quia ergo Salomon sic voluit varietatem narrare, ut imperfectionem in singulis, et perfectionem in toto ostenderet ; ideo in tali numero, qui comprehendit universitatem, et perfectionem ipsis posuit. Et ideo enumerat viginti octo tempora, et quatuordecim variationes ; quia viginti octo numerus est perfectus, et comprehendit septenarium, in quo consistit universitas temporis : licet autem senarius sit perfectus, non tamen comprehendit septenarium : ideo tot posuit : non pauciores, ne deficeret universitas ; non plures, quia in perfectione standum, et universitate. Viginti octo, numerus perfectus.

9. *Quid habet amplius homo?* Ostendit supra rerum secundum diversa tempora vanitatem ; hic secundo ex hoc redarguit humanam curiositatem, et hoc quidem facit hoc ordine : primo insinuat curiositatis inutilitatem ; secundo vero in ejus detestationem commendat præsentem voluptatem, ibi : *Cognovi, quod non esset melius* : redarguit nostram curiositatem propter inutilitatem, cum dicit : *Quid habet amplius homo*, supple, nisi mutabilitatem, et per hoc afflictionem : et manifestat hanc afflictionem et varietatem, dicens (v. 10) : *Vidi afflictionem, quam dedit Deus filiis hominum, ut distendantur in ea :* dedit, id est dari permisit, juxta illud [10] : « Tradidit eos Deus in reprobum sensum ; » *Filiis hominum*, id est peccatoribus [11] : « Peccatori autem dedit Deus afflictionem, et curam superfluam. » *Ut distendantur*, scilicet variis curis, quo contra [12] : « Filii, ne in multis sint actus tui ; » et explanat, quæ sit illa afflictio, scilicet considerationis, unde dicit [13] : *Cuncta fecit bona in tempore suo*. Omnia opera Domini bona, et hora sua omne opus subministrabit. Non est dicere, hoc illo nequius ; omnia enim in tempore suo comprobantur. Et licet bona fecerit, tamen non dedit horum cognitionem, sed dedit ingenium ad inquisitionem ; unde dicit (v. 11) : *Et mundum tradidit disputationi eorum*, scilicet ad inquirendum [14] :

[1] *Eccli.*, XXIX, 13. — [2] *Matth.*, XIX, 21. — [3] *Job*, XXXI, 19. — [4] *Eccli.*, XVIII, 19. — [5] *Eccli.*, XXXII, 9. — [6] II *Thess.*, III, 15. — [7] *Psal.* CXXXVIII, 22. — [8] *Eccli.*, VII, 6. — [9] *Luc.*, X, 6. — [10] *Rom.*, I, 24. — [11] Supra, II, 26. — [12] *Eccli.*, XI, 10. — [13] *Eccli.*, XXXIX, 26. — [14] *Eccli.*, XVII, 5. — (*a*) *Al.* corripere.

« Consilium, et linguam, et oculos, et aures et cor dedit illis excogitandi ; » non ad perveniendum, unde subdit : *Ut non inveniat homo opus quod operatus est Deus,* id est, ut non veniat ad perfectam cognitionem, et hoc propter dubitationem : *Ab initio usque in finem,* scilicet vitæ suæ. [1] « Memento quod ignores opus ejus, de quo cognoverunt viri. » Et [2] : « Intellexi, quod operum Dei nullam possem invenire rationem. »

Et cognovi, etc. Hic secundo commendat præsentem voluptatem, et hoc ad arguendum curiositatem; unde dicit : *Et cognovi, quod non esset,* supple, in his bonis transitoriis, *melius nisi lætari, et facere bona in vita sua,* scilicet lætari in corde, facere bona in opere; vel lætari in fruendo [3] : « Ubique relinquamus signa lætitiæ nostræ; » facere bona, delectabilia operando [4] : « Anima mea, habes multa bona posita in annos plurimos; requiesce, comede, bibe, epulare. » Unde subdit rationem, dicens (v. 13) : *Omnis enim homo qui comedit, et bibit, videt bonum de labore suo,* quia scilicet statim habet remunerationem; unde dicit : *Et hoc donum Dei est.* [5] « Omni homini, cui Deus dedit divitias, et potestatem illi tribuit ut comedat ex eis, donum Dei est. » Glossa exponit spiritualiter : *Et cognovi, quod non esset melius,* id est, utilius, *nisi lætari,* scilicet lætitia mentis. [6] « Hæc est vita hominis, et thesaurus sine defectione sanctitatis. » *Et facere bona in vita sua,* scilicet opera meritoria. [7] « Itaque dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes. *Omnis enim homo qui comedit et bibit,* supple, de Scriptura comedit difficilia, et bibit facilia. [8] « Venite, et comedite panem meum, et bibite vinum, quod miscui vobis. » *Et hoc donum Dei est;* quia scilicet Scripturarum intellectus a Deo donatur [9] : « Non quod sufficientes simus cogitare aliquid ex nobis, quasi a nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est. »

14. *Didici, quod omnia opera.* Ostendit supra operum mutabilitatem, et propter hoc reprehendit hominum curiositatem; hic tertio ostendit divinorum operum immutabilitatem, quia supra ostenderat variabilitatem. Dicit ergo : *Didici, quod omnia opera, quæ fecit Deus, perseverant in æternum.* Ecce perpetuitas, propter quam nostra consideratio nihil potest immutare; unde dicit : *Non possumus eis quidquam addere, vel auferre, quæ fecit Deus, ut timeatur* : et ita non sunt in potestate nostra. [10] « Non addas quidquam verbis ejus, ne arguaris, et inveniaris mendax : » et hoc monstrat, quia etiam nec ipse Deus minuit, nec addit; unde dicit (v. 15) : *Quod factum est, ipsum permanet :* non etiam addit; unde infert : *Quæ futura sunt, jam fuerunt,* quia similia præcesserunt; unde et dicit : *Deus instaurat, quod abiit,* quia [11] « unius corruptio est alterius generatio. » [12] « Nihil novum sub sole, nec valet quisquam dicere : Hoc recens est. » [13] « Et requievit Deus, » id est cessavit, secundum Bernardum, facere novam creaturam « die septimo. »

Incidit hic quæstio, cum intendat determinare mutabilitatis vanitatem, ut quid determinat hic perpetuitatem? videtur extra suum propositum. Item de ipsa quæritur, quia dicit : *Opera, quæ fecit Deus, perseverant in æternum.* Sed nulla corporalia perseverant in æternum : ergo nulla corporalia fecit Deus : ergo redit hoc ad hæresim Manichæi, qui dixit corruptibilia non esse creata a bono Deo. Item videtur, quod ipse contradicat sibi, quia statim sequitur : *Deus instaurat, quod abiit :* ergo aliquid de operibus Dei corrumpitur, et instaurat : falsum igitur dicit, cum dicit : *Omnia opera Dei perseverant in æternum.* Sed quod omnia opera Dei sint incorruptibilia, ut dicit in littera, videtur quod causa et effectus sunt proportionalia : ergo causæ incorruptibilis Quæstio

[1] *Job*, XXXVI, 24. — [2] Infra, VIII, 17. — [3] *Sap.*, II, 9. — [4] *Luc.*, XII, 19. — [5] Infra, V, 18. — [6] *Eccli.*, XXX, 23. — [7] *Gal.*, VI, 10. — [8] *Prov.*, IX, 5. — [9] II *Cor.*, III, 5. — [10] *Prov.*, XXX, 6. — [11] Arist., *de Generat.*, lib. I, text. 17. — [12] Supra, I, 10. — [13] *Gen.*, II, 2.

debet esse effectus incorruptibilis : sed Deus permanet in æternum, et est incorruptibilis : ergo et opera Dei. Item cum opera Dei sint universa[1] *valde bona*, et meliora sint incorruptibilia, quam corruptibilia, videtur, quod ista corruptibilia non sint a bono Deo creata.

Solutio. Respondeo ad primum, quare hic determinat perpetuitatem, dicendum, quod non ratione sui, sed occasione mutabilitatis : et hoc quidem facit triplici de causa. Prima est ad removendum errorem : quia enim supra in creaturis ostenderat mutabilitatem, ne (*a*) crederetur, quod opera Dei omnino essent defectibilia, addit, quod aliquo modo sunt perpetua. Rursus alia ratio est ad compescendam curiositatem, quam compescuerat, quia rerum mutabilitatem, et causam, et originem non possumus indagare; vult etiam compescere, quia ipsam rerum substantiam, nec mutare possumus, nec augere. Tertia ratio est ad reprimendam elationem : quia enim videtur opera Domini depressisse per mutabilitatem, ne quis ex hoc condemnaret Deum auctorem suum, rursus redit ad insinuandam perpetuitatem in eis.

Esse rerum triplex. Quod quæritur de permanentia, respondetur quod triplex est esse rerum; scilicet in proprio genere, in anima, in divina præscientia : et supra ostendit, quod mutabilia sunt in proprio genere, et secundum quod sunt in anima; hic tangit earum perpetuitatem in divina præscientia. Aliter responderi potest, quod est loqui de rebus secundum esse dupliciter : aut secundum esse commune, aut individuale : secundum esse individuale, multa sunt corruptibilia; secundum esse commune, perpetua, quia Deus continue per generationem esse illarum salvat : propter enim longe distare a primo, reliquo modo complevit esse Deus, continuam in iis faciens generationem. Quod objicitur, quod sunt incorruptibilia, quia proportionalia causæ, dicendum, quod illud intelligitur, ubi est generatio univoca, ubi eam producit sibi simile : sic autem non est de Creatore, et creatura; imo per infinitam potentiam facit magna et parva, corruptibilia et incorrupta. Quod objicitur de bonitate, dicendum, quod omnia sunt bona in se, sed valde bona in ordine : et quia ubi est ordo, ibi magis et minus bonum, ideo quædam corruptibilia, quædam incorruptibilia : primum est in rebus non tantum secundum plus et minus, sed secundum oppositionem, et similitudinem : ideo comparatur mundus pulcherrimo carmini, et ideo decet esse quædam corruptibilia, quædam e contrario. **Mundus comparatur pulcherrimo carmini.**

16. *Vidi sub sole.* Egit supra de vanitate naturæ; hic de vanitate culpæ : et quia hæc est periculosa, ideo remedio indiget : primo igitur ponit vanitatem; secundo remedium contra eam, ibi (IV, 17): *Custodi pedem tuum*, etc. Vanitas autem est sub triplici differentia : primo agit de vanitate malitiæ; secundo avaritiæ, ibi (IV, 1) : *Considerans reperi*, etc.; tertio imprudentiæ, ibi (IV, 13) : *Melior est puer*, etc. Vanitas autem est in rectoribus et subditis : primo igitur agit de vanitate malitiæ in regnantibus et judicantibus ; secundo in subditis, ibi (IV, 1) : *Verti me*. Primo igitur vanitas malitiæ in tribus hoc ordine describitur : primo insinuat hujus vanitatis considerationem; secundo, quod ex hoc devenitur in futuri judicii præmeditationem; tertio, in præsentis status considerationem ; quarto, quo modo corruit in erroneam opinionem. Primo igitur insinuat se malitiam judicum considerasse, dicens (hic, 16) : *Vidi sub sole in loco judicii impietatem*, quantum ad examinationem causæ ; *Et in loco justitiæ iniquitatem*, quantum ad lationem sententiæ. [2] « Quomodo facta est meretrix civitas fidelis, plena judicii? Justitia olim habitavit in ea; nunc autem homicidæ. Principes tui infideles, socii furum ; omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non judicant, et causa viduæ non ingreditur ad eos ; » quia dicitur [3] : « In quorum manibus iniquitates

[1] *Gen.*, I, 31. — [2] *Isa.*, I, 21 et seq. — [3] *Psal.* XXV, 10.

(*a*) *Cæt. edit.* crederentur.

sunt, dextera eorum repleta est muneribus. »

17. *Et dixi in corde meo : Justum et impium judicabit Deus.* Hic secundo ostendit, quo modo ex hoc devenitur in futuri judicii præmeditationem ; propter quod dicit : *Et dixi in corde meo : Justum judicabit*, ad præmium ; *impium*, ad supplicium. [1] « Absit a Deo impietas, et ab omnipotente iniquitas. Opus enim hominis reddet (*a*) eis juxta vias singulorum. Vere enim Deus non condemnabit frustra, nec Omnipotens subvertet judicium. » Et ideo judicabit Deus eos secundum opera, quæ tunc erunt manifesta ; unde subdit : *Et tempus omnis rei tunc erit*, id est, tempus judicii omnis hominis, qui omnis res videtur. « Omnes enim [2] nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, sive bonum sit, sive malum. » Vel *tempus omnis rei*, id est, manifestationis omnis rei [3] : « Nolite ante tempus judicare, quousque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium. » Hoc tempus expectabat Ecclesiastes esse futurum ex conspectu iniquitatis præsentis [4] : « Conversum est retrorsum judicium, et justitia longe stetit, quia corruit in plateis veritas, et æquitas non potuit ingredi ; et vidit Dominus, et malum apparuit in oculis ejus, » quia non est manifestum, « et indutus est justus (*b*) lorica salutis. »

Homo res omnis dicitur.

Dixi in corde meo. Hic tangitur tertio, quo modo ex hoc devenit in præsentis status considerationem ; quare scilicet Dominus in præsenti homines miseros esse voluit, ut scilicet probaret. Ideo vitam hominis bestiis similem fecit ; propter quod dicit : *Dixi in corde meo*, id est, cognovi ; *De filiis hominum*, quantum ad naturam ; *Ut probaret eos Deus, et ostenderet similes esse bestiis*, id est, assimilando bestiis, probaret qui essent, utrum vere boni vel mali ; quia mali videntes similitudinem suam ad bestias in vita, volunt assimilari in moribus, et bestialiter vivunt ; boni vero spiritualiter. [5] « Homo cum in honore esset, non intellexit ; comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis. » Et ostendit similitudinem hominum ad bestias in morte, et in vita, et in materia, immanifestam dissuadendo, hoc est, in spirituali substantia. Quantum ad mortem dicit (v. 19) : *Et idcirco unus est interitus hominis, et jumentorum, et æqua utriusque conditio*, scilicet ad hominum probationem : quia sicut jumentum non semper vivit, imo aliquando moritur, sic et homo. [6] « Nemo est, qui semper vivat, et qui hujus rei habeat fiduciam : » et ideo manifestat, quod similitudo est in morte, unde : *Sicut moritur homo, sic et illa moriuntur.* Nec tantum similitudo est in termino vitæ ; imo etiam in actu vivendi ; ideo subdit : *Similiter spirant omnia*, scilicet sapientia (*c*) : *Nec habet homo amplius jumento*, scilicet quantum ad actum vitæ. [7] « Unus est ingressus (*d*) hominum ad vitam, et similis exitus : » sic patet similitudo quantum ad vitam ; et subjungit similitudinem quantum ad materiam : propterea dicit : *Cuncta subjacent vanitati*, scilicet quia ex nihilo facta sunt, ideo vana. [8] « Vanitati subjecta est creatura. » Non dico, quod nihil sit materia ; sed ex hoc volo dicere, quod non habent materiam increatam, neque essentiam, sed habent materiam creatam, quam intelligit nomine terræ : ideo dicit : *Et omnia pergunt ad unum locum*, scilicet ad materiam, ex qua facta sunt ; ideo explicat (v. 20) : *De terra facta sunt, et in terram pariter revertuntur*, id est, conformiter, et sic notatur similitudo in materia. [9] « Omnia, quæ de terra facta sunt, ad terram convertuntur : similiter, et aquæ omnes in mare : » sed tantum in his est similitudo aperta, sed non apparet differentia in anima, quia (v. 21) : *Quis novit, si spiritus filiorum Adam ascen-*

[1] *Job*, XXXIV, 10, 11. — [2] II *Cor.*, V, 10. — [3] I *Cor.*, IV, 5. — [4] *Isa.*, LIX, 14, 15. — [5] *Psal.* XLVIII, 13. — [6] Infra, IX, 4. — [7] *Sap.*, VII, 6. — [8] *Rom.*, VIII, 20. — [9] *Eccli.*, XLI, 13 ; XL, 11.

(*a*) *Cæt. edit.* reddit. — (*b*) *Vulg.* justitia ut. — (*c*) *Leg.* viventia. — (*d*) *Cæt. edit.* egressus ; *Vulg.* introitus.

dat sursum? scilicet ad remunerationem; an deorsum per corruptionem, sicut e contra: *Si spiritus jumentorum descendat deorsum*, per corruptionem, aut etiam sursum, sicut et hominis ad judicii retributionem: pauci hoc noverunt: multi erraverunt, et posuerunt quod uniformes spiritus hominis et jumenti: hoc fideles noverunt, in quorum persona dicitur [1]: « Corpus revertatur in terram suam, unde erat, et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum. » Sed hoc nesciunt carnales, in quorum persona dicitur [2]: « Mortui nihil noverunt amplius, nec habent ultra mercedem. »

22. *Et deprehendi*, etc. Quarto loco propter hujus assimilationem subjungit, quo modo incidit in voluptatis erroneam commendationem, quasi nihil illa sit melius; propter quod dicit: *Deprehendi nihil esse melius, quam lætari hominem in opere suo*, id est, præsentialiter delectari, sicut carnales faciunt, de quibus dicitur [3]: « Venite, sumamus vinum, et impleamur ebrietate; et erit sicut hodie, sic et cras, et multo amplius. » Et ista commendatio est erronea, quia non ponit aliam remunerationem, nec aliam vitam; unde subdit: *Et hanc esse illius partem*, quasi nihil aliud expectet; unde in persona talium dicitur [4]: « Comedamus, et bibamus, cras enim moriemur; » et [5]: « Ubique relinquamus signa lætitiæ; quoniam hæc est pars nostra, et hæc sors nostra. » Error iste ortum suum habet a judicii incertitudine; propter quod dicit: *Quis enim eum adducet, ut post se futura cognoscat?* Id est, quis ostendet illi, quod futura sint aliqua bona, quæ debeat expectare? quasi dicat: Nullus. Et certe nullus persuadebit, nisi elevetur ad spiritualia contemplanda [6]: « Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur: temporalia sunt quæ videntur; quæ autem non videntur, æterna. » Quia vero carnalis homo non respicit, nisi visibilia, ideo non expectat æterna. [7] « Animalis homo non percipit quæ Dei sunt: » ideo si vult futura bona cognoscere, necesse est carnalitatem deponere.

Quæritur de hoc, quod dicit: *Nihil habet amplius jumento, et æqua est utriusque conditio.* Quod istud sit falsum, probatur, nam dicitur [8]: « Adæ non inveniebatur adjutor similis ei; » ergo jumentum non est homini simile: ergo habet aliquid amplius jumento. Item certum est, quod homo deliberat de futuris, et præterita discernit, et conceptiones suas exprimit: hoc autem non jumentum: ergo. Præterea homo domat jumenta; sed nullum jumentum hominem: ergo homo aliquid plus habet jumento. Quod autem non habeat, videtur, quia nascitur, vivit, et moritur, et in terram vadit, sicut et jumentum. Respondeo: quidam dicunt, quod dicit in persona carnalis, qui nihil credit habere hominem plus jumento. Aliter dici potest, quod in propria persona loquatur; et verum dicit secundum suum intellectum: intendit enim ipse ordinare in certitudinem remunerationis animæ per similitudinem ad jumentum: illam autem similitudinem ponit et intelligit quantum ad visibilia, quæ possunt sensu discerni: per hoc vero non concludit similitudinem de spiritualibus, sed dubitationem movet; unde dicit: *Quis novit?* Dicendum est igitur, quod secundum veritatem homo habet ultra bestias rationem; communicat autem in corruptibilitate, vita, et respiratione: et quia ratio non est quid sensibile, sed intelligibile, et ipse de sensibilibus loquitur, ideo nulla est in hoc omnino instantia.

Dubitatur de hoc, quod dicit: *Quis scit, utrum spiritus filiorum Adam ascendit sursum?* Quod autem sic, videtur: primo per corporis dispositionem, cujus dispositio, et organizatio attenditur secundum congruentiam ad sursum: si ergo

Os homini sublime dedit, cœlumque tueri,

et respicit sursum, ergo spiritus fertur

[1] Infra, XII, 7. — [2] Infra, IX, 3. — [3] *Isa.*, LVI, 12. — [4] *Isa.*, XXII, 13. — [5] *Sap.*, II, 9. — [6] II *Cor.*, IV, 8. — [7] I *Cor.*, II, 14. — [8] *Gen.*, II, 20.

sursum. Item omnes naturaliter appetunt beatitudinem : sed constans est, nullum beatum esse posse in miseriis, maxime cui mors cedit invite : ergo si non potest habere beatitudinem in hac vita, natus est post hanc vitam habere spiritum separatum : ergo. Præterea intellectus noster est impermixtus, unde omnia intelligit : ergo non dependet a corpore, quantum ad actum : ergo multo minus quantum ad esse : ergo corpore descendente, possibile est ascendere spiritum. Item per rationem ipsius Ecclesiastæ (*a*) : quia si aliqui habent bona, et aliqui mala; et videmus, quod in præsenti mala bonis, et bona malis contingunt : si ergo necesse est unum rectorem ponere, necesse est aliud tempus, et remunerationem ponere, in quo impium et justum judicet Deus : cum igitur hæc fides nostra dicat, videtur Ecclesiastes fuisse hæreticus, qui hoc dubitavit. Quod autem deorsum, videtur per Scripturam, quia dicitur [1] : « Corpus, quod corrumpitur, aggravat animam : » ergo si corporaliter corrumpitur anima, totaliter corrumpitur. Item, quod compatitur patienti, commoritur morienti : sed anima compatitur corpori : ergo. Item substantia nulla est otiosa : ergo quod aufert alicui omnem operationem, aufert ei esse et durationem : sed anima amittit omnem operationem corpore læso; quod patet, quia intellectum, de quo minus videtur, ut in furiosis : ergo corrupto corpore amittit substantiam.

Respondeo dicendum, ascendere sursum ad remunerationem animas bonas, et descendere deorsum in corruptionem animas jumentorum, dicit, et supponit fides nostra: et huic concordat verum, et philosophia [2] : cum ratio illa et philosophia occulta sit, et multas habeat rationes dubitandi, ideo fere nullus, et pauci possent vere certificari de animæ immortalitate et ejus beatitudine, nisi adjuvaret fides; unde et Plato, qui animam posuit immortalem, rursus erravit in beatitudine, qui posuit animas brutorum corpora circuire. Ecclesiastes igitur hoc non negat, nec dubitat; sed dicit hoc esse difficile demonstrare : et hoc quidem verum est infideli. Quod objicitur de operatione et compassione, dicendum, quod aliquid uniri alteri, est dupliciter; aut sicut motor tantum, et tunc potest separari, nulla in ipso facta mutatione; aut sicut motor et perfectio, et hoc dupliciter : aut enim non habet operationem propriam, sicut anima bruti; aut habet propriam, sicut anima hominis : quoniam igitur anima, ut perfectio et motor, compatitur patienti corpori; ideo etiam impeditur, corpore impedito. Sed quoniam separabiliter conjuncta est, ideo non est necesse, quod ipsa corrumpatur : soluta autem harmonia, anima decedit.

CAPUT IV.

1. *Verti me ad alia.* Supra actum est de vanitate malitiæ in prælatis; hic de subditis. Vanitas autem malitiæ tangitur hic quantum ad triplicem differentiam : primo, calumniæ in malitiose nocendo; secundo, invidiæ in malitiose dolendo, ibi (v. 4) : *Rursus contemplatus sum*, etc.; tertio acediæ, a bono opere discedendo, et hoc tangitur ibi (v. 5) : *Stultus complicat*, etc. Describit igitur calumniæ vanitatem; et quantum ad considerationem calumniæ, dicit : *Verti me ad alia*, supple, consideranda; *Et vidi calumnias quæ sub sole geruntur*, id est, in hoc mundo. [3] « Populi terræ calumniabantur calumniam, et rapiebant violenter egenum, et pauperem affligebant, et advenam opprimebant calumnia absque judicio. » Et dicitur calumnia violenta bonorum extorsio, quasi per justitiam, vel malitiam. Et subjungit aggravationem miseriæ, propter oppressorum calamitatem, quia opprimuntur injuste, inconsolabiter, irremissibiliter : quia injuste, dicit : *Et lacrymas innocentium*, scilicet pro his calumniis :

[1] *Sap.*, IX, 15. — [2] Arist., *Topic.*, lib. II, c. IV. — [3] *Ezech.*, XXII, 29.

(*a*) *Cæt. edit.* Ecclesiastes.

[1] « Propter multitudinem calumniatorum clamabunt, et ejulabunt, propter vim brachii tyrannorum. » Quia inconsolabiliter (a) : *Et neminem consolatorem*, quod quidem aggravat crudelitatem. Unde dicitur [2] : « Non est qui consoletur eam ex omnibus charis ejus. » Et contra [3] : « Non desis plorantibus in consolatione, et cum lugentibus ambula. » Nec tantum consolatione caret, imo remedio ; unde et subdit : *Nec posse resistere violentiæ eorum, cunctorum auxilio destitutos*, supple, vidi. De hac malitia dicitur [4]: « Non facias violentiam pauperi, quia pauper est ; neque conteras egenum in porta ; » et [5] : « In nobis non est tanta fortitudo, ut possimus resistere tantæ multitudini. » Quantum autem ad detestationem culpæ, subjungit : *Et laudavi magis mortuos quam viventes*, eo scilicet, quod ista mala et crudelitates non vident, quas nemo bonus potest videre, et non dolere ; unde dicebat Elias [6] : « Sufficit mihi, Domine, tolle animam meam : non enim melior sum, quam patres mei. » *Et feliciorem utroque judicavi*, scilicet mortuo et vivente, *qui necdum natus est, nec vidit mala, quæ sub sole sunt :* quasi videre ista mala, vel vidisse, magna sit miseria. « Væ mihi, dixit Mathathias [7], ut quid natus sum videre contritionem populi mei, et contritionem civitatis sanctæ, et sedere illic ? » Sic igitur notatur hic consideratio calumniæ, aggravatio miseriæ, quia illi sunt oppressi, desolati, auxilio destituti et jam (b), tunc detestatio culpæ. *Rursus contemplatus sum*, etc. Hic secundo tangitur vanitas invidiæ in dolendo de bono et prosperitate proximi, quam etiam vidit ; unde subdit : *Rursus contemplatus sum :* hæc contemplatio est liber, ac perspicax, et defixus intuitus : *Omnes labores*, quantum ad corpus ; *et industrias hominum*, quantum ad animam. Vel *labores et industrias*, id est, virtutes ; unde alia translatio habet : *Omnem virtutem operis.* [8] « Detestatus sum omnem industriam meam, qua sub sole studiosissime laboravi. » *Et animadverti patere invidiæ proximi ;* quia videns bona invidus, statim dolet. [9] « Nequam est oculus lividi, et avertens faciem, et despiciens animam suam. » *Et in hoc ergo vanitas*, scilicet malitiæ [10] : « Vir, qui festinat ditari, et aliis invidet : » *Et cura superflua*, scilicet pœnæ, quia cum deberet de bonis suis cogitare, cogitat semper de alienis. Unde [11] : « Ne comedas cum homine invido, et ne desideres cibos ejus, quoniam in similitudinem arioli existimat (c) quod ignorat. »

5. *Stultus complicat*, etc. Hic tertio tangitur vanitas acediæ, propter quam redditur homo tædiosus et piger ad omne bonum, et per hoc stultus : ideo dicit : *Stultus complicat manus suas*. Ideo stultus, quia piger. [12] « Qui sectatur otium, stultissimus est. » Ideo dicitur ei [13] : « Vade ad formicam, o piger, et disce sapientiam. » Hic : *Stultus complicat manus*, quia renuit operari. [14] « Abscondit piger manus suas sub ascella sua, et laborat, si ad os suum eas converterit ; » et ex hoc, quod operari renuit, pauper efficitur et macer propter defectum inopiæ ; unde dicit : *Et comedit carnes suas, dicens*, etc. Hyberbolice dictum est, eo quod macer efficitur, non habens cibum. [15] « Desideria occidunt pigrum, noluit enim quidquam manus ejus operari. » Sed in hac pigritia acediæ habere sibi videtur excusationem sapientiæ ; unde et subdit dicens (v. 6) : *Melior est pugillus cum requie, quam plena utraque manus cum labore et afflictione animi.* Hæc est scientia pigri, per quam se excusat ; unde dicitur [16] : « Sapientior sibi videtur septem viris loquentibus sententias ; » et sic insinuatur in pigro torpor acediæ, quia complicat manus ; sustinentia penuriæ, quia comedit carnes ; excusatio ignorantiæ, quia laudat requiem.

[1] *Job*, XXXV, 9. — [2] *Thren.*, I, 2. — [3] *Eccli.*, VII, 38. — [4] *Prov.*, XXII, 22. — [5] II *Paral.*, XX, 12. — [6] III *Reg.*, XIX, 4. — [7] I *Mach.*, II, 7. — [8] Supra, II, 18. — [9] *Eccli.*, XIV, 8. — [10] *Prov.*, XXVIII, 22. — [11] *Prov.*, XXIII, 7. — [12] *Prov.*, XII, 11. — [13] *Prov.*, VI, 6. — [14] *Prov.*, XXVI, 15. — [15] *Prov.*, XXI, 25. — [16] *Prov.*, XXVI, 16.

(a) *Cæt. edit.* tyrannorum inconsolabilem. — (b) *Item* etiam. — (c) *Vulg.* æstimat.

Quæritur hic de hoc, quod dicit (v. 2) : *Laudavi magis mortuos, quam viventes.* Contra [1] : « Melior est canis vivus leone mortuo. » Præterea ratione, quia melior est habitus, quam privatio : ergo vita, quam mors : ergo a contrariis, meliores sunt viventes, quam mortui. Respondeo dicendum, quod laudare aliquid magis alio, vel præferre, dupliciter potest esse : vel simpliciter, vel quoad aliquam conditionem : simpliciter loquendo, præfertur vivens mortuo, nisi addatur conditio beatitudinis ; sed quoad aliquid, præfertur mortuus vivo : primo, quia non habet tot occasiones peccandi, unde dicebat Apostolus [2] : « Infelix ego homo, quis me liberabit a servitute corporis hujus? » Secundo, quia non habet tot occasiones tristandi, quia non videt tot mala; unde dicebat Jonas [3] : « Melius est mihi mori, quam vivere. » Et quantum ad istam conditionem, præfertur mortuus vivo in exaggerationem præsentium malitiarum et miseriarum.

Item quæritur de hoc, quod dicitur : *Feliciorem utroque judicavi, qui necdum natus est.* Contra : Ille nihil boni habet : ergo non est felicior. Præterea omne quod habet aliquo modo rationem felicitatis, est appetendum : sed nullus potest appetere non esse, sicut dicit Augustinus [4] : ergo qui non est natus, nullo modo felix est. Item quæritur, utrum aliquis possit hoc non esse velle magis, quam pœnam, ordinato appetitu. Quod sic, videtur [5] : « Melius erat ei, si natus non fuisset : » ergo si omne melius appetendum et præeligendum, etiam et hoc : quod non videtur, quia totum bonum tollit : ergo nihil illo pejus. Respondeo dicendum, quod felicitas duobus modis est in aliquo; vere, et æstimative : vere est in uno solo, æstimative in multis, secundum opiniones et considerationes universas, et ejus conditiones in diversis repertas : quia enim est bonum jucundissimum, ideo Epicurus eam ponit in voluptatibus, et sic de aliis : quia igitur felix nulla malitia vel miseria molestatur, et ista conditio reperitur in eo qui nondum natus est, ratione istius conditionis dicit : *Feliciorem æstimavi*, etc. Dico etiam, quod ratione illius conditionis appetitur a multis afflictis. Quod autem quæritur, utrum debeat appeti, vel præeligi, dicendum, quod duplex est pœna; temporalis, et æterna : neutra pœna totum adimit, sed tamen æterna semper adimit; corruptio vero in non esse totum adimit, sed semel. Si igitur talis corruptio comparetur pœnæ temporali, simpliciter est pejor; si autem æternæ, se habent ut excedentia, et excessa; quia hæc in ademptione, illa in continuatione excedit. Et quia illa est infinita duratione, ista vero momentanea; in hoc excedit, et potest magis rationabiliter fugi et sperni.

Item quæritur de hoc, quod dicit (v. 4) : *Animadverti omnia patere invidiæ proximi :* quæro, utrum homo debeat cessare propter ejus invidiam a bono opere. Quod sic, videtur, quia magis diligendus est proximus, quam utilitas præsens : ergo si proximus perit invidendo, illud debet omitti. Contra : Opus bonum præstat exemplum, et excitat ad bonum : ergo si bonum aperiendum est ad laudem, non debet homo occultare propter invidiam proximi. Respondeo : aut est opus illud de necessitate vitæ, aut de utilitate : si de necessitate, aut potest æque bonum fieri in ejus absentia, ut in præsentia : si sic, debet homo opus illud ab ejus oculis absentare, ut tollat occasionem, quando probabiliter convincet (*a*), quod ille invidebit (*b*); si autem non potest, facere debet, nec dat occasionem, sed ille accipit.

7. *Considerans reperi*, etc. Supra egit de vanitate malitiæ; hic agit de vanitate avaritiæ. Primo ponitur consideratio avaritiæ; secundo vero, quia avarus non vult habere consortem, in ipsius detestationem ponitur

[1] Infra, IX, 4. — [2] *Rom.*, VII, 24. — [3] *Jon.*, IV, 8. — [4] Aug., *de Lib. Arbitr.*, lib. III, c. VIII. — [5] *Matth.*, XXVI, 24. — [6] Desunt hic nonnulla.

(*a*) *Leg.* conjiciet. — (*b*) *Cæt. edit.* invidet.

commendatio societatis alienæ, ibi (v. 9) : *Melius est ergo duos esse*, etc. In consideratione igitur vanitatis avaritiæ, dicitur : *Considerans reperi aliam vanitatem sub sole :* supple (*a*), aliam, quia supradicta fuit malitiæ, hæc autem avaritiæ; unde subjungit (v. 8) : *Unus est, et secundum non habet, non filium, non fratrem*; et in modicis debet esse contentus, tanquam solus, quia etiam non vult habere socium [1] : « Inveni requiem mihi, et nunc manducabo de bonis meis solus ; » et tamen totus evanescit per avaritiam, et in effectu, et affectu, et intellectu : in effectu; unde dicit : *Et tamen laborare non cessat.* [2] « Laboravit dives in congregatione substantiæ. » In affectu : *Non satiantur oculi ejus divitiis.* [3] « Insatiabilis oculus cupidi in parte iniquitatis. » Non satiabitur intellectu; unde subdit : *Nec recogitat dicens : Cui laboro et fraudo animam meam bonis.* « Thesaurizat, et ignorat, cui congregabit ea. » Ex his igitur infert vanitatem : *In hoc quoque vanitas est et afflictio pessima.* [5] « Divitiæ conservatæ in malum domini sui, » per effectum.

9. *Melius est ergo.* Tangitur hic secundo commendatio societatis alienæ, et hoc in testationem sollicitudinis avaritiæ; propter quod dicit : *Melius est ergo duos esse*, quamvis hoc avarus præeligat; et subjungit rationem : *Habent enim emolumentum societatis mutuæ;* et ideo [6] « Dominus misit discipulos binos ante faciem suam : » et ostendit triplex emolumentum, scilicet in relevando, in conservando, in defendendo. Propter relevationem dicit : *Si unus ceciderit, ab altero fulcietur.* [7] « Si videris asinum fratris tui cecidisse in via, non despicies, sed sublevabis cum eo : » hoc beneficio caret solitarius, ideo subdit (v. 10) : *Væ soli, quia cum ceciderit, non habet sublevantem se* : ideo miser. [8] « Respice in me, et miserere mei, quia unicus et pauper sum ego. » Quantum ad emolumentum in conservando, subdit (v. 11) : *Et si dormierint duo, fovebuntur mutuo*, id est, conservabuntur a frigore. [9] « Nemo carnem suam odio habuit, sed nutrit, et fovet eam : » hoc beneficio caret solitarius; unde subdit : *Unus* si dormierit, *quomodo calefiet ?* Exemplum hujus habetur [10], quod David senuerat, et non calefiebat, et subditur quod quæsierunt Abisag Sunamitem, quæ dormiebat in sinu regis, et calefaciebat eum; per se non poterat calefieri, cum esset solus. Quantum ad emolumentum in defendendo, subdit (v. 12) : *Et si quisquam prævaluerit contra unum, duo resistent ei :* et ita valet ad defensionem. [11] « Si prævaluerint adversum me Syri, eris mihi in adjutorium; si autem filii Ammon prævaluerint adversum te, auxiliabor tibi. » Et hoc quidem manifestat exemplo : *Funiculus triplex difficile rumpitur;* sicut chorda chordæ conjuncta est fortior, sic et homo. [12] « Frater, qui adjuvatur a fratre, quasi civitas firma. » Spiritualiter hic notatur triplex effectus charitatis, scilicet mutua relevatio, mutua consolatio, et mutua defensio. Propter relevationem, dicit : *Si unus ceciderit,* etc.[13] « Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis : » et [14] : « Cor boni consilii statue tecum. » Propter consolationem dicit : *Fovebuntur mutuo.* [15] « Consolamini pusillanimes. » Et [16] : « Facti sumus parvuli in medio vestri, tanquam si nutrix foveat filios suos. » Propter defensionem dicit : *Duo resistent.* [17] « Stemus simul : quis est adversarius meus ? » Propter hunc triplicem effectum charitatis, dicitur funiculus triplex. [18] « In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis. »

Quæritur hic de vita solitaria, utrum sit præeligenda societati. Quod sic, videtur, quia dicitur de bono adolescente [19] : « Sedebit solitarius, et tacebit : » ergo bonum est

[1] *Eccli.*, XI, 19. — [2] *Eccli.*, XXXI, 3. — [3] *Eccli.*, XIV, 9. — [4] *Psal.* XXXVIII, 7. — [5] Infra, V, 12. — [6] *Luc.*, X, 1. — [7] *Deut.*, XXII, 4. — [8] *Psal.* XXIV, 16. — [9] *Ephes.*, V, 29. — [10] III *Reg.*, I, 4. — [11] Ibid., X, 11. — [12] *Prov.*, XVIII, 19. — [13] *Gal.*, VI, 1. — [14] *Eccli.*, XXXVII, 17. — [15] I *Thess.*, V, 14. — [16] Ibid., II, 7. — [17] *Isa.*, L, 8. — [18] *Ose.*, XI, 4. — [19] *Thren.*, III, 28. —

(*a*) *Leg.* dicit. — (*b*) *Item* partem.

esse solum. Præterea Bernardus dicit [1] : « Quoties fui inter homines, minus homo redii : » non est ergo bonum esse inter homines. Item, qui est in societate, necesse est quod sit sollicitus quomodo se conformet societati : sed Apostolus dicit [2], quod bonum est non nubere, propter vitandam sollicitudinem de placendo uxori : ergo similiter bonum est omnem societatem fugere. Contra [3] : « Non est bonum hominem esse solum : » ergo solitudo est vituperabilis, et per oppositum societas laudabilis. Item [4] : « Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, in medio eorum sum ; » non dicit : *ubi unus*, sed : *ubi duo*, *vel tres :* ergo melior est vita in congregatione, quam solitaria. Item hoc probatur per litteram istam : quia societas fulcit, fovet, et defendit : quæ sunt tria bona, quibus solitarii privantur. Respondeo dicendum, quod triplex est solitarium : unum per inopiam dilectionis, sicut avarus non vult habere consortem in divitiis, nec invidus in bonis, nec superbus in magnis, et solitudo hæc mala omnino est; alia solitudo per defectum consolationis, et hæc misera est; et alia solitudo per quietem contemplationis, et hæc laudabilis et honesta. Similiter triplici modo est societas : quædam scilicet turbans et impediens, sicut societas malorum; quædam subsidio et solatio indigens, sicut societas uxorum et infirmorum; et quædam adjuvans et promovens, sicut societas perfectorum. Prima est fugienda; secunda toleranda; sed tertia appetenda, et hæc est in religione. Quando igitur Scriptura commendat societatem, intelligitur de hac, et hoc non repugnat solitudini contemplationis; quia dicit Bernardus [5] quod inter multos solus potest esse homo omnino, si curiositatem fugiat : et sic patent objecta.

Tria bona societatis.

13. *Melior est*, etc. Egit supra de vanitate imprudentiæ : et quia vanitas imprudentiæ est culpabilis, et detestanda; ideo contra ipsam invehitur dupliciter : primo, propter malum præsens; secundo, propter malum succedens, sive consequens, ibi (v. 15) : *Vidi cunctos viventes*, etc. Malum præsens et comitans imprudentia est, quod regem divitem et senem subjicit puero pauperi habenti prudentiam, et hoc quidem magna vanitas : et propterea dicit : *Melior est pauper sapiens*, *rege sene et stulto*; quamvis iste excedat potentia, excedat pecunia, excedat etiam ætate. [6] « Pretiosior est sapientia, parvaque gloria ad tempus, stultitia. » Et [7] : « Melior est pauper et sufficiens sibi, quam gloriosus et indigens pane. » Et explanat quod dixit : *Stulto*, quia defectum habet providentiæ de futuro, quæ est una pars prudentiæ; unde dicit : *Qui nescit providere in posterum*, scilicet rerum eventum. [8] « Utinam saperent, et intelligerent, ac novissima providerent. »

14. *Quod de carcere catenisque interdum quis egrediatur ad regnum.* [9] « Venditum justum in vinculum non dereliquit : sed a peccatoribus liberavit, donec afferret illi sceptrum regni. » *Et alius natus in regnum*, *inopia consumatur*. Et hoc propter suam superbiam [10] : « Sedes ducum superborum destruxit Dominus. »

15. *Vidi cunctos viventes*, etc. Hic tangitur secundo malum sibi succedens propter suam imprudentiam, quia ipse deprimitur, et alius extollitur; unde dicit : *Vidi cunctos viventes*, *qui ambulant sub sole*, id est, multos et innumerabiles (hyperbole), *cum adolescente secundo*, id est, qui eum sequitur in regno, unde dicit : *Qui consurget pro eo*. Et ita alii sequuntur adolescentem, contemnendo senem. Exemplum de David, qui consurgit in regnum Saul; quem consecuti sunt filii, relicta domo Saul, omnesque venerunt ad David : et ratio, propter quam sequuntur adolescentem, relicto sene, est quia nulli benefecit senex stultus : et hoc innuit littera sequens (v. 16) : *Infinitus numerus est populi omnium qui fuerunt ante eum*, id est ante adventum

[1] Bern., *in Cant.*, serm. XL. — [2] I *Cor.*, VII, 32. — [3] *Gen.*, II, 18. — [4] *Matth.*, XVIII, 20. — [5] Bern., serm. supra cit. — [6] Infra, X, 1. — [7] *Prov.*, XII, 9. — [8] *Deut.*, XXXII, 29. — [9] *Sap.*, X, 13. — [10] *Eccli.*, X, 17.

adolescentis sub rege fuerunt stulto, et adhæserunt ei; *Et qui postea futuri sunt*, supple, cum sene illi adhærentes, *non lætabuntur in eo*, hoc est, in sene stulto; quia nulli benefecit, nec faciet, quia nescit. [1] « Fatuo non erit amicus, nec erit gratia in bonis illius; neque enim, quod habendum erat, directo sensu distribuit. » Et ex hoc concludit vanitatem, unde dicit : *Sed et hoc vanitas, et afflictio spiritus.* Alia scilicet vanitas a prædictis [2] : « Vidi cuncta quæ fiunt sub sole, et ecce universa vanitas; » et subjungitur ratio [3] : « Perversi difficile corriguntur, et stultorum infinitus est numerus : » et sic terminatur pars de vanitate culpæ.

Spiritualiter hoc etiam potest exponi de Christo [4]. Puer pauper et sapiens, Christus est, qui puer propter innocentiam : unde apud Isaiam secundum aliam litteram [5] : « Ecce puer meus, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. » Pauper, quia pro nobis factus est inops.[6] « Scitis, fratres, gratiam Domini nostri Jesu Christi : quoniam propter vos factus est egenus, cum esset dives. » Sapiens, imo sapientia [7]: « Christum dicimus Dei virtutem, et Dei sapientiam. » Et [8] : « Inventus est in ea vir pauper et sapiens. » Senex rex et stultus, diabolus est, qui est senex[9] : « Ipse est principium viarum Dei : » unde inveteratus est dierum malorum. Rex est, quia regnat in malis [10] : « Ipse est rex super omnes filios superbiæ. » Stultus, quia aggressus est quod non potuit; unde dixit [11] : « Ascendam in cœlum, super astra Dei exaltabo solium meum. » Hic, etsi sit callidissimus ad decipiendum, nescit tamen prævidere : *Quod de carcere quis egrediatur ad regnum*, ut Christus de carcere carnis, et de vinculis passionis egrediatur ad regnum gloriæ cœlestis [12] : « Sedet ad dexteram Dei (*a*) in excelsis; » et jam (*b*) diabolus natus in regnum, id est, ad percipiendum regnum, inopia consumatur (*c*) [13] : « Spolians principatus et potestates, traduxit confidenter. » Et hoc, quod sequitur, est explanatio præcedentis : *Et vidi cunctos viventes sub sole cum adolescente secundo*, id est, Christo [14] : « Ecce totus mundus post eum abiit. » Iste consurgit, pro eo quod diabolum projecit de regno [15] : « Nunc judicium est mundi, nunc princeps hujus mundi ejicietur foras. » *Infinitus numerus virorum, qui fuerunt ante eum*, id est, adventum Christi, et fideles *qui post futuri sunt, non lætabuntur in eo* id est, diabolo rege stulto, quia non lætati sunt nisi in Christo; unde Apostolus [16] : « Gaudete in Domino semper. » In Domino est lætandum, non in diabolo.

17. *Custodi pedem tuum*, etc. Actum est supra de vanitate culpæ, et judicatum quoniam illa vanitas est mortalis et pestifera; ideo agitur de remedio contra illam vanitatem. Et quia triplex præcessit vanitas, scilicet malitiæ, avaritiæ, imprudentiæ; ideo hic ponit tria remedia. Et primo dat remedium contra malitiam; secundo contra avaritiam, ibi [17] : *Avarus non implebitur.* Et quoniam malitiæ morbus de se est irremediabilis, et ulterius alios corrumpere potest; ideo non ponitur hic remedium contra malitiam, sed contra corruptionem malitiæ, sive malum, quod consequitur in aliis ex aspectu malitiæ alienæ. Oritur autem ex hoc triplex inordinatio, scilicet : in opere, per prævaricationis inobedientiam; in ore, per locutionis stultitiam; in corde, per cogitationem erroneam : ad quæ omnia ivit incautus considerator malitiæ alienæ. Dum enim quis malos considerat impunitos, credit non esse providentiam; ecce cogitatio erronea, et per hoc libere dicit, stulta; quia credit quod non sit qui reprehendat; et ulterius transgreditur mandata, quia non credit, quod sit qui puniat. Primo igitur dat remedium contra

Inordinatio triplex.

[1] *Eccli.*, XX, 17, 19. — [2] Supra, I, 14. — [3] Ibid., 15. — [4] Cf. Hieron., *in Eccle.*, c. IV. — [5] *Isa.*, XLII, 1; *Matth.*, XII, 16. — [6] II *Cor.*, VIII, 9. — [7] I *Cor.*, I, 24. — [8] Infra, IX, 15. — [9] *Job*, XL, 14. — [10] *Job*, XLI, 25. — [11] *Isa.*, XIV, 14. — [12] *Hebr.*, I, 3. — [13] *Colos.*, II, 15. — [14] *Joan.*, XII, 19. — [15] Ibid., 31. — [16] *Philip.*, IV, 4. — [17] Infra, V, 9.

(*a*) *Vulg.* majestatis. — (*b*) *Cæt. edit.* etiam. — (*c*) *Item* consummatur.

inobedientiam; secundo, contra loquelam stultam, ibi [1]: *Ne temere quid loquaris*, etc.; tertio, contra cogitationem erroneam, ibi [2]: *Si videris calumnias egenorum*, etc. In remedio contra inobedientiam inducitur exhortatio, et subjungitur exhortationis ratio. Exhortatur autem ad diligentem pedum custodiam, ne transgrediatur mandata divina, ideo dicit : *Custodi pedem tuum, ne forte declinet a via recta.* [3] « Gressus rectos facite pedibus vestris, ut non claudicans quis erret. » *Ingrediens in domum Dei*, id est, in Ecclesiam, vel servitutem Dei, in quam cum timore debet homo ingredi ; unde dicitur [4] : « Introibo in domum tuam, et adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo. » Ita debet pedem suum servare ab inobedientia, et promptum habere ad obedientiam ; propter quod dicit : *Et appropinqua, ut audias*, id est, obedias. *Appropinqua*, quia [5] « qui appropinquant pedibus ejus, accipient de doctrina illius. » *Audias*, obediendo [6] : « Audite verbum Domini, universi qui ingredimini per portas has : hæc dicit Dominus : custodite animas vestras. » Et subjungitur exhortationis ratio : *Multo enim melior est obedientia, quam stultorum victimæ, qui nesciunt quid faciunt mali* ; qui non recognoscunt suas transgressiones, nec curant obedire. Gregorius [7] : « Melior est obedientia, quam victimæ [8], » quia in obedientia mactatur voluntas propria, in victima caro aliena. Abusiva est comparatio, quia obedientia est bona, et ideo placet ; unde dicitur [9] : « Bonum est viro, cum portaverit jugum ab adolescentia sua. » Sed victimæ stultorum displicent [10] : « Victimæ impiorum abominabiles Domino. » Unde Saul reprehensus fuit, quia amore oblationis transgressus est divinum imperium [11] : « Numquid vult Dominus holocausta, aut victimas, et non potius ut obediatur ei ? Melior est enim obedientia, quam victimæ, et auscultare magis, quam offerre adipem arietum. »

CAPUT V.

1. *Ne temere quid loquaris*, etc. Hic dat remedium contra locutionem stultam, sive inordinatam. Inordinata autem est locutio, aut quia inconsiderata, aut quia falsa ; et hanc prohibet ibi (v. 3) : *Si quid vovisti*, etc ; aut quia erronea, et hanc ibi (v. 5) prohibet : *Ne dederis os tuum*, etc. Circa locutionem inconsideratam prohibet præcipitationem, et subjungit rationem, et adhibet ei confirmationem. Prohibet ergo præcipitationem, unde dicit : *Ne temere quid loquaris*, id est, inconsiderate. [12] « Temerarius in verbo suo odibilis erit. » Et rursus [13] : « Verbis tuis facito stateram, et frænos ori tuo. » Et quia non potest homo velox deliberare, ideo subdit : *Neque cor tuum sit velox ad proferendum sermonem.* Imo diu deliberare oportet ; nam dicitur [14] : « Vidisti hominem velocem ad loquendum ? stultitia speranda est magis, quam illius correptio. » Unde distantia debet esse inter os et cor. Quo contra [15] : « In ore fatuorum cor illorum. » Unde dicitur [16] : « Sit omnis homo velox ad audiendum, et tardus ad loquendum. » Et Seneca : « Tardiloquum te esse volo. » Et subditur ratio, divinum judicium quod omnia videt : ideo dicitur : *Deus enim in cœlo*, supple, omnia videns [17] : « Dominus de cœlo in terram aspexit. » *Et tu super terram*, in manifesto sibi positus, ita non lates eum [18] : « Oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes in omnes vias hominum. » *Idcirco sint pauci sermones tui*, quia scilicet loqueris coram Deo, qui exiget rationem de omnibus [19] : « De omni verbo otioso, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo homines in die judicii. » Et vix potest esse, quod qui multa loquitur, Deo non displiceat ; unde hoc manifestat

[1] Infra, v, 1. — [2] Ibid., 7. — [3] *Hebr.*, XII, 13. — [4] *Psal.* v, 8. — [5] *Deut.*, XXXIII, 3. — [6] *Jerem.*, XVII, 20, 21. — [7] Greg., *Moral.* lib. XXXV, c. x, in *Job*, c. XXII. — [8] I *Reg.*, XV, 22.— [9] *Thren.*, III, 27. — [10] *Prov.*, XV, 8. — [11] Loc. mox cit. — [12] *Eccli.*, IX, 25. — [13] *Eccli.*, XXVIII, 29. — [14] *Prov.*, XXII, 29. — [15] *Eccli.*, XXI, 29. — [16] *Jac.*, I, 19. — [17] *Psal.* CI, 20. — [18] *Eccli.*, XXIII, 28. — [19] *Matth.*, XII, 36.

exemplo, et simili (v. 2) : *Multas curas sequuntur somnia* ; et ideo stultum est eis attendere [1] : « Multos errare fecerunt somnia. » *Et in multis sermonibus invenitur stultitia.* [2] « Qui multis utitur verbis, lædit animam suam. » Et [3] : « In multiloquio non deest (*a*) peccatum. » Sed e contra [4] : « Stultus verba multiplicat. »

3. *Si quid vovisti,* etc. Hic secundo prohibet locutionem falsam, qua scilicet promittitur quod non impletur. Hortatur igitur implere promissum; unde dicit : *Si quid vovisti Deo,* id est, per votum promisisti, *ne moreris reddere.* Unde dicitur [5] : « Vovete, et reddite Domino Deo vestro omnes, qui in circuitu ejus affertis munera. » Et Glossa : « Vovere est voluntarium, sed reddere necessarium; quia alioquin est homo falsus in promisso. » Unde subdit : *Displicet enim Deo infidelis et stulta promissio* : infidelis, in qua non est veritas; stulta, in qua non est judicium : quia stulta promissio non est facienda. Unde Isidorus [6] : « In malis promissis rescinde fidem; in turpi voto muta decretum. » Ideo subdit, quod veritas est in promissione servanda, cum dicit : *Sed quæcumque voveris, redde*, non variando [7] : « Animal, quod immolari potest, si quis voverit, sanctum erit, et mutari non poterit, nec in melius, nec in pejus : » alioquin melius fuerat non vovere. Ideo dicit (v. 4) : *Multoque melius est non vovere,* id est, minus malum, quia sine culpa, *quam post votum promissa non reddere.* [8] « Melius erat eis, viam veritatis non cognoscere, quam post agnitionem retrorsum converti. » Et [9] : « Nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei. »

5. *Ne dederis os tuum*, etc. Hic tertio prohibet locutionem erroneam, et dehortatur locutionis errorem, et deinde subdit rationem, et post manifestat erroris radicem. Locutionis errorem dehortatur, dicens : *Ne dederis os tuum, ut peccare facias carnem tuam*, id est, non loquaris erroneam locutionem, ex qua præcipiteris in peccatis. Et exprimit de qua locutione intelligit : *Neque dicas coram angelo : Non est providentia*, id est, non dicas neque in secreto, neque in occulto; quia in occulto audiunt angeli, qui sunt ad custodiam deputati; unde dicitur [10] : « In cogitatione tua regi ne detrahas, et in secreto cubili tuo ne maledixeris diviti, quia aves cœli portabunt vocem tuam. » Et subditur ratio exhortationis : *Ne forte iratus Dominus dissipet opera tua,* id est, reddat inutilia, iratus non per animi commotionem, sed per culpæ rigidam punitionem. Sic [11] iratus est super sermonem Rapsacis, et omnia opera regum Assyriorum per angelum nocte destruit (*b*) [12] : « Si quomodo audiat Dominus tuus verba Rapsacis, quem misit rex Assyriorum ad blasphemandum Deum viventem. » [13] « Dissipat impios rex sapiens. » Et subditur hujus locutionis origo, quia non oritur a recta ratione, sed a somniorum illusione; propter quod dicit (v. 6) : *Ubi multa sunt somnia, plurimæ sunt vanitates*, quia somniorum vanitas [14] : « Somniat esuriens, et comedit, et postea cum expergefactus fuerit, vacua est anima ejus. » *Et sermones innumeri :* hi sequuntur ad somnia, quia nihil certum ex eis potest sciri [15] : « Divinatio erroris, et auguria mendacia, et somnia malefacientium vanitas est : » et ideo de talibus non est curandum, sed de Deo; unde subdit : *Tu vero time Deum*, quia ipse solus est, qui potest nos perdere et salvare, non somnia, non auguria. [16] « Ostendam vobis quem timebitis, qui potest animam et corpus mittere in gehennam. »

7. *Si videris calumnias*, etc. Hic tertio retrahit a cogitatione erronea, scilicet ut, ex visa hominum malitia, non credat deesse providentiam; unde dicit : *Si videris calumnias*

[1] *Eccli.*, XXXIV, 7. — [2] *Eccli.*, XX, 8. — [3] *Prov.*, X, 19. — [4] Infra, X, 14. — [5] *Psal.* LXXV, 12. — [6] Isid., *De Contempt. mund.*, c. *de Juram. et vot.*— [7] *Levit.*, XXVII, 9. 10. — [8] II *Petr.*, II, 21. — [9] *Luc.*, IX, 62. — [10] Infra, X, 10. — [11] *Isa.*, XXXVII, 36. — [12] Ibid., 4. — [13] *Prov.*, XX, 26. — [14] *Isa.*, XXIX, 8. — [15] *Eccli.*, XXXIV, 5.— [16] *Luc.*, XII, 5.— (*a*) *Vulg.* deerit.— (*b*) *Leg.* destruxit.

egenorum. « Vidi sub sole calumnias egenorum, et lacrymas innocentium, » supra [1] dixerat, *et judicia violenta*, quæ vidit, cum inquit [2] : « Vidi sub sole in loco judicii impietatem. » *Et subverti justitiam in provincia* : quod similiter viderat, cum ait [3] : « Vidi in loco justitiæ iniquitatem (*a*). » Ex hac, inquam, consideratione mutari non debet, quasi non sit qui regat, nec qui corrigat. Unde dicit (v. 7) : *Non mireris super hoc negotio*, quasi non sit qui regat, quia unus est omnium ordinator : unde subdit : *Quia excelso excelsior est; et super hos quoque eminentiores sunt alii.* Unde dixit Centurio [4] : « Ego sum homo in potestate constitutus, habens sub me milites; et dico huic : Vade; et vadit. » *Et insuper universæ terræ rex imperat servienti.* Quamvis ergo non serviant sibi invicem, et non ordinentur per se; ordinantur tamen a Deo, qui scit malis bene uti. [5] « Ego sum Pharao : absque tuo imperio non movebit quisquam manum aut pedem in omni terra Ægypti. » Unde dicitur [6] : « Habebat in veste et in femore suo scriptum : *Rex regum, et Dominus dominantium.* » Et ipse nihil pervertit; unde dicitur [7] : « Dominus Deus noster, ipse est Deus Deorum, et Dominus dominantium, magnus, potens, terribilis, qui personam non accipit, nec munera; facit judicium pupillo et viduæ : » et ideo, si imperat, non pervertitur de justitia.

Incidit hic quæstio de hoc, quod dicit : *Quæcumque vovisti, redde :* utrum qui vovit indiscrete, teneatur, supposito quod se obligare intendat; quod si non, reportat commodum de indiscretione sua. Item ipse tenetur facere veritatem : sed qui non facit quod promisit, non facit veritatem, imo mentitur : ergo talis tenetur facere quod promisit, vel quod vovit. Item Jephte indiscrete vovit, et solvit, et ab Apostolo [8] commendatur : ergo debemus indiscreta vota persolvere. Contra : Quod indiscretum est dicere, indiscretum est facere : si ergo ille qui vovit, hoc ipso quod dicit, est indiscretus, et magis peccat; ergo omittendo, bene facit. Item malum præcedens non excusat sequens : ergo si vovit quid stultum, et facit, non est minus reprehensibilis, quam si faceret sine voto; nec votum minus reprehensibile, quam si non faceret : ergo. Item Isidorus [9] : « In malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum : » ergo. Respondeo dicendum, quod non tenetur; imo si facit, addit peccatum super peccatum; unde : « Et Jephte solvendo votum magis peccavit, quam si non solvisset, quia in vovendo fuit stultus, et in solvendo impius, » sicut dicit Hieronymus. Quod objicitur, quod commendatur; dicendum, quod non de voto, nec voti solutione commendatur ; quia Apostolus commendat ibi fidem Jephte, quia ipse credidit triumphare de hostibus, sive de inimicis, Domini auxilio. Quod objicitur, quod reportat commodum, dico quod falsum est, quia statim in ipso voto peccat, et dignus est pœna. Quod objicitur de veritate, dicendum quod veritas substernit sibi judicium : quia igitur sine modo vovit, ideo solvere non potest cum veritate; et propterea non potest in tali voto esse veritas : ideo nulla est obligatio.

Quæritur utrum possit mutare. Videtur quod non, per illud *Levitici* [10] : « Non poterit mutari, nec in pejus nec in melius. » Quod autem sic, videtur, quia licet partem Domini facere meliorem : ergo, etsi non liceat in pejus, licet tamen in melius. Respondeo dicendum, quod est mutare votum in pejus omnino, et est mutare in melius quod istud includit, sicut illud : Qui vovit mutare religionem minus perfectam, intrat in perfectiorem, quæ illam claudit (*b*). Intramutare (*c*), est ultra in melius non includens, sicut ire Romam (*d*) in iter ultramarinum. Primum non

[1] Supra, IV, 1. — [2] Supra, III, 16. — [3] Ibid. — [4] *Matth.*, VIII, 9. — [5] *Gen.*, XLI, 44. — [6] *Apoc.*, XIX, 16. — [7] *Deut.*, X, 17. — [8] *Hebr.*, XI, 32. — [9] Isid., *de Cont. mund.*, cap. *de juram. et voto.* — [10] *Levit.*, XXVI, 16. — (*a*) *Cæt. edit.* impietatem. — (*b*) *Leg* includit.— (*c*) *Leg.* Aliter mutare. — (*d*) *Leg.* Roma *casu ablativa.*

per se licet omnino, sed est prohibitum. Secundum per se licet, non tamen licet sine auctoritate majoris; quia enim sum Domino obligatus, non possum mutare, nisi pro ejus arbitrio: et quia ipse non alloquitur me, nisi per suum ministrum, qui tenet ejus partes, non possum mutare sine auctoritate superioris, nisi Dominus ipse interius certissime inspiret: et sic patet illud.

Quæritur etiam de hoc, quod dicit: *Ne dicas coram angelo: Non est providentia.* Contra: Videtur, quod non sit providentia: primo, quia providentia dat debitum ordinem rebus: sed iste non est in mundo [1]: « Vidi servulos ambulantes in equis, » etc. Item secundo, quia providentia dat debitam remunerationem: sed hoc non est in mundo [2]: « Eadem cunctis eveniunt. » Item tertio, quia dat durationem debitam: sed hoc simpliciter non est in mundo [3]: « Impius longo vivit tempore in malitia sua (*a*). »

Sed quod sit necessarium ponere, videtur; quia sapientis est providere domui: ergo summe sapientis multo magis. Item sapientis artificis non tantum est facere, sed etiam conservare: sic ergo Deus conservat et gubernat: sed ipse est sapiens; et sapiens, omne quod gubernat, per providentiam gubernat: ergo. Item quia Deus summe sapiens non potest facere, quin videat mala nostra: ergo cum sic sit summe justus, non potest facere quin vindicet mala, et bona remuneret: ergo omnium est remuneratio: ergo et providentia. Item quæritur quis magis peccet, utrum qui negat providentiam, an qui divinam providentiam reprehendit. Videtur, quod magis qui negat; quia ille qui credit providentiam esse, hoc ipso quod credit, bene facit: ergo aliquid habet de bono: sed qui simpliciter negat, nihil: ergo magis est reprehensibilis. Contra: Hieronymus dicit, quod magis peccat, qui providentiam ponit, et Deum accusat, quam qui providentiam simpliciter negat.

Respondeo dicendum ad primum, quod providentia est. Quod objicitur de debito ordine, respondetur quod duplex est ordo, particularis scilicet, et universalis: aliquid potest privari ordine particulari, non universali, ut dicit Boetius: nam universalis ordo cuncta complectitur: unde qui cadit universali ordine naturæ, incidit in ordinem pœnæ, sicut exemplum Augustini est de nube, in qua est turbo et involutio inordinata in se, sed ordinata ad fructum terræ: sic mali præsunt bonis ad bonorum exercitationem et malorum punitionem. Similiter de remuneratione dicendum, quod in præsenti malis bona veniunt justo modo, ut hic remunerentur, et in futuro æternaliter crucientur; et bonis mala, ut hic purgentur, et æternaliter præmientur. Quod objicitur de vita, quamdiu vivunt, propter dictam causam; sed boni moriuntur, quia dicitur [4] de Enoch, quod « raptus est, ne malitia mutaret ejus intellectum: » quoniam igitur divina judicia in præsenti occulta sunt propter hominum probationem, et quia simplices et rudes occulta non percipiunt, videtur quod omnia sint inordinata. Et ideo Ecclesiastes docet respicere ad eum, sub quo omnia ordinantur.

Ordo duplex.

Quod quæritur, quis magis peccat; respondeo dicendum, quod providentiam negare, hoc potest esse dupliciter: uno modo, aut quia credat Deum ignorantem, aut quia credat ipsum non curare de factis mortalium. Similiter et accusare, dupliciter: aut quia non curat, aut quia pervertit: utroque modo accusare providentiam, pejus est: quia non tantum errat, imo Deum vituperat, et blasphemat: et ita simpliciter magis peccat, et cognitio ibi non excusat, imo aggravat.

9. *Avarus non implebitur pecunia.* Supra posuit remedium contra vanitatem malitiæ; hic subjungit secundo contra vanitatem avaritiæ. Remedium autem contra avaritiam est contemptus bonorum terrenorum: ideo hic persuadet contemptum divitiarum, et

[1] Infra, X, 7. — [2] Infra, IX, 3. — [3] Infra, VII, 16. — [4] *Sap.*, IV, 11.

(*a*) *Cæt. edit.* tempore impietate.

hoc quidem facit per triplicem rationem : primo enim ostendit divitias non esse appetendas, quia non ditant possessores suos, quia non transmittuntur frequenter ad posteros, ibi (v. 12) : *Est alia infirmitas pessima;* tertio, quia frequenter devolvuntur ad extraneos, ibi [1] : *Est aliud malum.* Primo igitur avaritiam detestatur, quia divitiæ quæ appetuntur, non adjuvant, nec ditant possessores, quia non sufficiunt; secundo, quia non prosunt; tertio, quia affligunt. Detestandæ sunt ergo divitiæ, et aspernandæ, quia avaro non sufficiunt, et hoc avarus appetit, scilicet sufficientiam; propterea dicit : *Avarus non implebitur pecunia.* [2] « Insatiabilis oculus cupidi. » Unde Hieronymus : « Avaro deest, tam quod habet, quam quod non habet. » Et Seneca : « Si vis te divitem facere, non pecuniæ est addendum, sed cupiditati subtrahendum. »

Divitiæ.

Et qui amat divitias, etc. Hic secundo dehortatur ab amore divitiarum, quæ non prosunt; ideo dicit : *Et qui amat divitias, fructum non capiet ex eis;* et ita non prosunt. [3] « Nihil est iniquius, quam amare pecuniam. Hic animam suam venalem habet. » Et ita nihil prosunt avaro divitiæ, quia animam dat pro pecunia; unde inquit Dominus [4] : « Quid prodest homini, si universum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? » quasi dicat : Nihil; et ex hoc infert vanitatem in amando eas. Seneca : « Quæ est maxima egestas? avaritia. » Et ex opposito dicuntur maximæ divitiæ non desiderare divitias.

Et hoc ergo vanitas. [5] « Ecce homo, qui non posuit Deum adjutorem suum, sed speravit in multitudine divitiarum suarum, et prævaluit in vanitate sua. » Et quod nihil prosint divitiæ possidenti, ostendit, quia consumuntur, et nihil plus habet dominus, quam servus; ideo dicit (v. 10) : *Ubi multæ sunt opes, multi et qui comedunt eas*; sic omnia consumuntur. Unde Seneca : « Cadavera lupi, muscæ mel, prædam non hominem sequitur turba ista. » Et [6] : « Pulli ejus lambunt sanguinem; et ubi fuerit cadaver, statim adest; » quia, secundum quod dicitur [7] : « Multi colunt personam potentis, et amici sunt dona tribuentis. » *Et quid prodest possessori, nisi quod cernit divitias oculis suis?* quasi dicat nihil plus sibi, quam aliis, quia tantum comedit quilibet aliorum, quantum ipse solus; et ita non habet fructum præ aliis, imo damnum, quia peccatum habet plus; unde [8] : « Si dives fueris, non eris immunis a dilecto. Si secutus fueris, non apprehendes (*a*). »

11. *Dulcis est somnus.* Hic tertio ostendit divitias aspernandas, quia affligunt, et hominem quiescere non permittunt : unde auferunt somnum et quietem; propterea dicit : *Dulcis est somnus operanti, sive parum, sive multum comedat.* Et ita operans et laborans, aliquando quiescit [9]. « Somnus sanitatis in homine parco. Dormiet usque mane, et anima illius delectabitur cum illo. » Sed e contra dives non quiescit; unde subdit : *Saturitas autem divitis non sinit eum dormire :* vel quia multas habet divitias, multas curas, quæ auferunt somnum [10] : « Sonitus terroris semper in auribus, et cum pax sit, ipse insidias suspicatur; » unde [11] : « Cuncti dies ejus laboribus et ærumnis pleni sunt, nec per noctem mente requiescit; » vel etiam quia multum comedit et bibit, et non laborat; ideo non quiescit [12] : « Vigilia, et cholera, et tortura viro infrunito : » et sic præ satietate non quiescit.

Sed quæritur de hoc, quod dicit : *Divitiæ non prosunt possessori.* Nam infra dicit [13] : « Utilior est sapientia cum divitiis, et magis prodest videntibus solem. » Item alibi inquit [14] : « Redemptio animæ viri, divitiæ ejus : » ergo valent ad redimendam animam. Contra : Omne illud, quod melius est dimit-

[1] Infra, VI, 1. — [2] *Eccli.*, XIV, 9. — [3] *Eccli.*, X, 10. — [4] *Matth.*, XVI, 26. — [5] *Psal.* LI, 9. — [6] *Job*, XXXIX, 30. — [7] *Prov.*, XIX, 6. — [8] *Eccli.*, XI, 10. — [9] *Eccli.*, XXXI, 24. — [10] *Job*, XV, 21. — [11] Supra, II, 23. — [12] *Eccli.*, XXXI, 23. — [13] Infra, VII, 12. — [14] *Prov.*, XIII, 8.

(*a*) *Cæt. edit.* apprehendas.

tere, quam tenere, est simpliciter inutile; quia si absentia alicujus est utilis, præsentia est damnosa : ergo si dimittere divitias est bonum, tenere eas est inutile. Item omnis utilitas attenditur secundum ordinationem ad finem ultimum : ergo quod præstat impedimentum deveniendi in finem, non est utile, sed inutile : sed divitiæ sunt hujusmodi, quia amantem divitias impossibile est introire in cœlum; et difficile est habere, et non amare : ergo divitiarum possessio impedit : ergo non prosunt, sed obsunt. Respondeo dicendum ad hoc, sicut dicit Bernardus : « Temporalia ista de se nec bona sunt, nec mala, quorum usus bonus, abusio mala, sollicitudo pejor, quæstus turpior. Si igitur quæratur utrum divitiæ sint utiles, dico quod bene utenti utiles sunt; sed reservanti sunt inutiles, male utenti damnosæ. Unde dicitur infra (v. 12) : *Divitiæ congregatæ* (a) *in malum domini sui* : bene vero utenti valent, cum scilicet distribuit in opera pietatis : sic enim valent ad redemptionem culpæ [1] : « Peccata tua eleemosynis redime. » Valent ad augmentum gratiæ [2] : « Exerce temetipsum ad pietatem. » Valent in adeptionem gloriæ [3] : « Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. »

Quod objicitur quod inutiles, quia bonum est dimittere, dicendum, quod dimittere et Deo donare, est divitiis bene uti : unde utiles sunt ad dimittendum, ad dandum pauperibus, ad emendum regnum. Quod objicitur, quod difficile est habere, et non amare; respondeo, quod ex hoc non sequitur quod impediant; quia omnis virtus est circa difficile; et tamen virtus non impedit, sed adjuvat : tamen utilior et securior usus est semel totum dimittere, quam paulatim dare, propter vitanda pericula quæ accidunt.

12. *Est et alia infirmitas*, etc. Supra ostendit, quod divitiæ non ditant possessores suos; hic subjungit secundo, quod contemnendæ sunt, quia frequenter non transmittuntur ad posteros, et hoc quidem facit hoc ordine. Primo notatur consideratio egestatis futuræ in prole; secundo ex hoc detestatur sollicitudinem laboriosam pecuniæ acquirendæ. Tertio in hujus detestationem commendat fruitionem præsentis lætitiæ, addens hoc esse donum largitatis divinæ. Considerat hic primo egestatem futuram in divitis prole, quia cum conservetur diu a patre, non remanet filio; propterea dicit : *Est et alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole*; alia scilicet a prædicta, quæ, inquam, est in possessione divitiarum; unde dicit : *Divitiæ congregatæ in malum domini sui*, quia non possunt congregari sine malo pœnæ et culpæ. [4] « Beatus vir, qui inventus est sine macula, et qui post aurum non abiit, nec speravit in pecuniæ thesauris: Quis est hic? et laudabimus eum; fecit enim mirabilia in vita sua. » Vel *in malum*; faciunt enim hominem venire in malum pœnæ [5] : « Agite nunc, divites, plorate ululantes in miseriis quæ advenient vobis. » *Domini sui*, imo secundum rem, servi : quia avaritia facit avarum servum [6] : « Avaritia, quæ est idolorum servitus. » Hæ, inquam, pereunt *in afflictione pessima*, quia necesse est, quod ipse cum dolore amittat. [7] « Dives cum dormierit, nihil secum auferet; » nec tantum relinquuntur a domino, sed etiam amittuntur a filio : unde subdit : *Generavit filium, qui in summa egestate erit*. Est egestas summa, et hæc bonorum omnium; de qua [8] : « Veniet tanquam viator egestas. » Et sic divitiæ conservatæ relinquentur heredi, nec etiam asportari a possessore possunt; unde subdit : *Sicut egressus est nudus de utero matris suæ, sic revertetur*, non in uterum, sed in terram; *et nihil auferet secum de labore suo*. [9] « Nudus egressus sum de utero matris meæ, nudus revertar illuc. » Et hoc valde dolendum; unde subdit (v. 15) : *Mise-*

[1] *Dan.*, IV, 24. — [2] I *Tim.*, IV, 7. — [3] *Luc.*, XVI, 9. — [4] *Eccli.*, XXXI, 8. — [5] *Jac.*, V, 1. — [6] *Ephes.*, V, 5. — [7] *Job*, XXVII, 19. — [8] *Prov.*, VI, 11. — [9] *Job*, I, 21.

(a) Vulg. *conservatæ*, et sic deinceps.

rabilis prorsus infirmitas : *quo modo venit, sic revertetur.* [1] « Nihil intulimus in hunc mundum ; haud dubium, quod nec auferre quid possumus. »

15. *Quid ergo?* Hic secundo reprehendit sollicitudinem augendæ pecuniæ egestatis superventuræ; unde infert, quasi ex prædictis, quod vanum est in tantis laboribus, se affligere in rerum acquisitione; ideo dicit : *Quid ergo prodest ei,* scilicet diviti avaro, *quod laboravit in ventum?* id est : si ita est, quod nudus revertetur, et ipse et filii : quasi dicat : Nihil. Propterea dicitur [2] : « Filii hominum, usquequo gravi corde? ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium? » Divitiæ vento comparantur, propter vanitatem [3] : « Quasi qui apprehendit umbram, et persequitur ventum, sic qui attendit ad visa mendacia. » Laboravit ergo in ventum, cum laboravit pro divitiis acquirendis. Et subdit magnitudinem laboris (v. 16) : *Cunctis diebus vitæ suæ comedit in tenebris,* propter solitudinem; *et in curis multis* , propter sollicitudinem; *et in ærumna*, propter expensarum tenuitatem; *et tristitia*, propter expendendi necessitatem : tristatur enim, quia oportet eum quid manducare [4] : « Oculus nequam et invidus non satiabitur pane, et indigens in tristitia erit super mensam suam. » Divitiæ faciunt hominem esse in curis et ærumnis, quia [5] « sollicitudo hujus sæculi, et fallacia divitiarum suffocat verbum. »

17. *Hoc itaque mihi visum est,* etc. Hic tertio commendat fruitionem lætitiæ in detestationem afflictionis avaritiæ : quia enim avarus se affligit, nihil ei prodest : ideo bonum visum est sibi comedere, et propterea dicit : *Hoc itaque mihi visum est bonum, ut comedat quis et bibat,* quantum ad jucunditatem exteriorem; *et fruatur lætitia ex labore suo, quo laboravit sub sole ;* lætitia quantum ad jucunditatem interiorem, et hoc, dum potest; unde et subditur : *Numero dierum vitæ suæ, quos dedit ei Deus,* quasi non expectet illud tempus. *Et hæc est pars illius.* De his omnibus dicitur [6] : « Ecce gaudium, et lætitia, jugulare arietes, comedere carnes, et bibere vinum : « Comedamus et bibamus : cras enim moriemur ; » quasi illa sit pars : et hanc considerationem approbat, quasi placeat Deo; unde et subditur (v. 18) : *Et omni homini, cui dedit Deus substantiam et divitias* : hæc enim a Deo; unde [7] : « Bona, et mala, vita, et mors, et paupertas, et honestas a Deo sunt : » *Potestatemque ei tribuit, ut comedat ex eis,* exterius delectando; *et fruatur parte sua*, in iis quiescendo; *et lætetur de labore,* gaudenter acquisita expendendo (a) : *Hoc donum Dei est.* Hæc enim potestas a Deo, quia dicit [8] : « Sine me nihil potestis facere. » Et quod sit magnum donum, ostendit, quia cruciatus curarum et sollicitudinum, quæ sunt magnæ pœnæ, per delicias temperantur. Ideo subdit : Bene dico, quod *donum Dei est*, in quantum a cruciatibus avaritiæ liberantur. (v. 19) *Non enim satis recordabitur dierum, vitæ suæ,* id est, non multum affligetur curis quæ spectant ad vitam; *eo quod Deus occupet cor ejus deliciis*, non spiritualibus, de quibus dicitur [9] : « Quam pulchra es, et quam decora, carissima in deliciis! » sed carnalibus, de quibus dictum est [10] : « Feci mihi cantores, et cantatrices, et delicias filiorum hominum. »

Sed incidit hic quæstio de hoc, quod dicit : *Hoc visum est mihi bonum, ut comedat.* Contra [11] : « Væ tibi, terra, cujus rex puer est, et cujus principes mane comedunt : » contradicit ergo sibiipsi. Præterea dicit : *Et lætetur.* Contra [12] : « Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum convivii ; » et iterum [13] : « Cor sapientis, ubi tristitia; » item ipsa veritas [14] : « Væ vobis, qui nunc ridetis, quia flebitis : » ergo malum est lætari. Et tota Scriptura reprehendit lætitiam carnis : quid est ergo, quod sic commendat eam? Ad

[1] I *Tim.*, VI, 7. — [2] *Psal.* IV, 3. — [3] *Eccli.*, XXXIV, 2. — [4] *Eccli.*, XIV, 10. — [5] *Matth.*, XIII, 22. — [6] *Isa.*, XXII, 13. — [7] *Eccli.*, XI, 14. — [8] *Joan.*, XV, 5. — [9] *Cant.*, VII, 6. — [10] Supra, II, 8. — [11] Infra, X, 16. — [12] Infra, VII, 3. — [13] Ibid., 5. — [14] *Luc.*, VI, 25.

(a) *Edit. Ven.* exponendo.

hoc respondetur per modum procedendi in libro isto singularem inter omnes libros sacræ Scripturæ : ipse enim loquitur ut concionator, disputationem suam contexens, in qua diversæ sententiæ adducuntur per diversas personas, secundum quas loquitur. Unde aliter in persona carnali, ut hic, aliter in persona sapientis, ut infra : *Melius est ire*, etc.; sed postmodum loquitur in persona propria, ubi dicit [1] : « Finem loquendi pariter omnes audiamus ; » ubi quasi fert sententiam eorum, quorum prius ventilaverat causam : « Deum time, » et quod « Deus omnia judicabit. » Unde quidquid in libro legitur, quod illi sententiæ adversatur, irritatur per illam sententiam ; et talia sunt omnia, quæ dicuntur in commendationem voluptatis præsentis : et sic una solutione respondetur ad omnia. Aliter potest dici, quod ipse Ecclesiastes quæcumque dicit, in persona propria dicit ; sed tamen ad intelligenda ea quæ dicit, duo sunt attendenda, ratio scilicet, et modus dicendi. Modus dicendi duplex variatur : quædam enim dicit vere, quædam ironice : vere, ut illud [2] : « Mitte panem tuum super transeuntes aquas; » ironice, ut illud : « Lætare ergo, juvenis, in adolescentia tua. » Et hoc patet per sequentia [4] : « Et scito, quod pro his omnibus adducet te Deus in judicium. » Variatio attenditur in modo, quia quædam dicit approbando : *Ne temere quid loquaris;* quædam recitando, quod ipse ita fecit, sicut dixit [5] : « Non prohibui cor meum, quin omni voluptate frueretur, » etc. : hoc non approbat; sed recitat se sic fecisse, sicut et Apostolus de se dicit [6], quod fuit blasphemus. Similiter quædam dicit recitando quod ita cogitaverat, sicut cum dixit [7] : « Deprehendi nihil esse melius quam lætari. » Et tali genere locutionis multum utitur in hoc libello, quasi narrans suas tentationes : unde liber iste fuit quasi quædam meditatio Salomonis; et sicut homo ab una meditatione cadit in aliam æstimationem secundum diversas considerationes, sicut quando quis cogitat hoc esse bonum, et postmodum cadit in aliam æstimationem, sic narrat Salomon. Et in isto libro, quantum ad rationem dicendi, attendendum, quod quædam dicit simpliciter ad sui approbationem ; quædam vero non dicit in approbationem, sed in aliorum comparationem et detestationem, sicut qui vellet vituperare avaritiam, laudaret prodigalitatem : sic in hoc libro laudat mortuos, comparatione viventium ; respectu avaritiæ, voluptatem, quia avaritia est pœna et culpa. Hoc autem facit, ut ab illo revocet, non ut ad hoc attrahat. Ulterius, quantum ad rationem dicendi, attendendum, quod quædam dicit ad omnes, quædam ad aliquos, qui aliquid supponunt; et ex eorum suppositione arguit contra eos, ut supra [8] dixit, quod « non est memoria sapientis, ut stulti. » Hoc dixit illis sapientibus qui totam suam remunerationem in laudibus hominum constituebant.

Modus dicendi in hoc libro.

Hæc ergo regula est in verbis ejus generaliter attendenda : quod dicit vere et approbando, dicit per se; commendando, dicit omnibus, id est vere, assertive, universaliter et absolute; hæc quidem in auctoritatem sunt adducenda. Quæ autem dicit ironice, dicit recitatorie, dicit ad aliorum detestationem, vel ex aliqua suppositione, sive ad contrarium. Illud igitur verbum dictum est non assertive, sed recitatorie ; recitat enim suam tentationem, quam intendit. Vel dictum est non absolute, sed ad detestationem avaritiæ. Item quæritur de hoc, quod dicit, quod hoc est *donum Dei*, ut fruatur divitiis : sed hoc est peccatum : ergo. Et item dicit, quod Deus occupat cor deliciis in vita; sed hoc iterum est peccatum. Respondeo quod tam bona fortunæ, quam naturæ, quam etiam gratiæ, sunt dona Dei; sed fortunæ minima, naturæ media, sed gratiæ optima. Inter dona naturæ computatur salus et fortitudo. Inter bona fortunæ, prosperitas et quies : Deus enim aliquibus dat divitias, qui-

[1] Infra, XII, 13. — [2] Infra, XI, 1. — [3] Ibid., 9. — [4] Ibid. — [5] Supra, II, 10. — [6] I *Tim.*, I, 13. — [7] Supra, III, 22. — [8] II, 16.

bus non dat salutem, nec quietem, et isti non fruuntur bonis; quibusdam superaddit quietem et salutem, et tales habent potestatem fruendi; et quia illa sunt dona Dei, ita et potestas. Sed ulterius abusio potestatis mala, hoc non est a Deo.

Quod quæritur, quod Deus occupare dicitur deliciis cor illius, est respondendum, quod quædam facit Deus misericorditer, quædam justo judicio deferendo, sicut dicitur [1] : « Tradentur sapientes mundi in reprobum sensum; » sicut et occupare dicitur cor deliciis, permittendo justo judicio occupari, et oblivisci æternorum.

CAPUT VI.

1. *Est et aliud malum*, etc. Supra ostendit divitias esse contemnendas, et quia non ditant possessores suos, et quia frequenter non transmittuntur ad posteros; hic tertio ostendit esse contemnendas, quia frequenter devolvuntur ad extraneos; et hoc quidem facit hoc ordine : primo quidem insinuatur divitiarum conservatarum translatio ; secundo vero tenacitatis detestatio, ibi (v. 3) : *Si genuerit quispiam*, etc.; tertio subjungitur detestationis ratio, ibi (v. 4) : *Frustra igitur venit*, etc. Primo igitur Ecclesiastes consideravit vanitatem consequentem divites, et proponit eam, assumit, et concludit : proponit, dicens : *Est et aliud malum, quod vidi sub sole;* et aggravat ex circumstantia : *Et quod est frequens apud homines*, id est, apud infirmos mundi dilectores, et divites, de quibus dicitur [2] : « Filii hominum, usquequo gravi corde? utquid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium? » etc. Et assumit vanitatem quæ attenditur hic, quod divitias conservat, et alius devorat; ideo dicit (v. 2) : *Vir, cui Deus dedit divitias*, quantum ad mobilia; *et substantiam*, quantum ad immobilia; *et honores*, quantum ad sublimia : omnia enim a Deo. Divitiæ a Deo [3] : « Longitudo dierum in dextera ejus, et in sinistra illius divitiæ et gloria. » Et substantia a Deo, maxime illa de qua dicitur [4] : « Bona est substantia, cui non est peccatum in conscientia. » Similiter honor a Deo, unde dicitur [5] : « Dixit Daniel Balthasar : O rex, Deus altissimus regnum, et magnificentiam, et honorem dedit patri tuo. » Et ut consummet perfectam abundantiam bonorum fortunæ, subjungit : *Et nihil deest animæ suæ ex omnibus, quæ desiderat*, quia sufficienter habet. Animam vocat hic vitam carnalem, de qua dicitur [6] : « Qui amat animam suam, perdet eam. » Ita habet abundantiam ad possidendum; et tamen habet avaritiam ad retinendum, quæ aufert ei potentiam ad fruendum : ideo subjungit : *Nec tribuit ei potestatem Deus, ut comedat ex eo*, quia illud continue conservat, et frustra; unde dicitur [7] : « Viro cupido et tenaci sine ratione est substantia; et homini livido, ad quid aurum? » Nec ipse utitur, nec posteri, sed alieni; unde addit : *Sed homo extraneus vorabit illud*; unde dicitur [8] : « Qui acervat ex animo suo injuste, alii congregat, et in bonis illius alius luxuriabitur; » et dicitur [9] : « Custoditur justo substantia peccatoris : » et ex hoc infert vanitatem : *Et hoc vanitas, et miseria magna est;* vanitas, quia non ipse lætatur; miseria, quia, alio auferente, tristatur [10] : « Regionem vestram coram vobis alieni devorant, » etc.

3. *Si genuerit quispiam*, etc. Hic notatur tenacitatis detestatio, ratione prædictæ translationis, et reprehendit ipsam tenacitatem, quantumcumque habeat successivam prosperitatem : propterea subdit : *Si genuerit quispiam centum liberos*. Hyperbolice dictum est, id est, multos liberos; quia mali frequenter generant filios malos, de quibus non est gaudium, etiamsi sint multi. [11] « Non jucunderis in filiis impiis : si multiplicantur, non oblecteris super illos. » Abundare filiis, prosperitas est temporalis;

[1] *Rom.*, I, 28. — [2] *Psal.* IV, 3. — [3] *Prov.*, III, 26. — [4] *Eccli.*, XIII, 30. — [5] *Dan.*, V, 18. — [6] *Joan.*, XII, 25. — [7] *Eccli.*, XIV, 3. — [8] Ibid., 4. — [9] *Prov.*, XIII, 22. — [10] *Isa.*, I, 7. — [11] *Eccli.*, XVI, 1.

et sequitur alia prosperitas temporalis : *Et vixerit multos annos*, id est, per multos annos; *Et plures dies ætatis habuerit*, scilicet hominibus aliis, et hæc quidem prosperitas et temporalis. Hanc prosperitatem frequenter habent impii ; unde dicitur [1] : « Longo tempore impius vivit in impietate (*a*) sua, » si iis prosperitatibus abundaverit. *Et anima illius non utatur bonis substantiæ suæ*, etc., id est, tenax fuerit et avarus in vita ; *sepulturaque careat*, in morte, secundum quod de Joachim dicitur [2] : « Sepultura asini sepelietur Joachim ut putrefactus, et projectus extra portam Jerusalem. » His conditionibus prosperitatis et tenacitatis præmissis, subjungit detestationem : *De hoc ego pronuntio, quod melior illo fiat abortivus*, propter miseriam et vanitatem multam, quibus abortivus caret, unde dicitur [3] : « Quare non in vulva mortuus sum? Quare egressus de utero non statim perii? Quare exceptus genibus? Cur lactatus uberibus? » Et iterum [4] : « Quare de vulva eduxisti me? »

4. *Frustra enim venit*, etc. Hic subjungitur tertio detestationis ratio, scilicet isto modo tenaci melior fit (*b*) abortivus (*c*), quia sicut abortivus (*c*) frustra venit, et pergit ad tenebras, quia statim moritur, sic et iste; ideo dicitur : *Frustra enim venit, et pergit ad tenebras*, scilicet ipse tenax.[5] «Viro, cujus abscondita est via, et circumdedit eum Deus tenebris. » Et quod frustra veniat in hunc mundum talis avarus et tenax, ostendit, et propter deletionem (*d*) nominis in morte, et propter inexperientiam boni in vita, et propter inexpletionem desiderii in utroque. Propter deletionem (*d*) nominis, dicit : *Et oblivione delebitur nomen ejus*, id est, non permanebit, nec remanebit, nec re, nec nomine, secundum quod comminatur Dominus Babyloni [6] : « Perdam Babylonis nomen et reliquias, et germen, et progeniem, ait Dominus. » Et dicitur in persona malorum [7] : « Nomen nostrum oblivionem accipiet per tempus, et nemo habebit memoriam operum nostrorum. » Propter inexperientiam boni, secundum quod dicitur [8] : « Dulce lumen, et delectabile est oculis videre solem. » Hunc non vidit vir avarus, ut dicitur [9] : « Erravimus a via veritatis, et sol intelligentiæ non est ortus nobis, » etc. Et ita *non vidit solem*, hoc est, non habuit cognitionis lumen. *Neque cognovit distantiam boni, vel mali*, quia scilicet non est expertus : ideo dicit : *Etiamsi duobus millibus annis vixerit*, quia non habens (*e*) cognitionem per diuturnitatem, sed per experientiam, ut dicitur [10] : « Qui non est expertus, pauca recognoscit; » secundum quod dicit Philosophus [11] : « Experientia fecit artem, inexperientia casum. » Propter incompletionem desiderii; subdit (v. 6) : *Nonne ad unum locum properant omnia?* quasi dicat : ex parte corporis cedent in terra, ut dicitur [12] : « Omnia, quæ de terra sunt, in terram convertuntur. » [13] « Cuncta subjacent vanitati, et omnia pergunt ad locum unum. » Ex parte igitur corporis, est incineratio ; ex parte autem animæ, desiderii incompletio : propterea dicit (v. 7) : *Omnis labor hominis in ore illius*. Os dicitur inhiatio desiderii; qui enim desiderat, quasi os aperit : laborem igitur esse in ore, hoc est laborare ad desiderii completionem, ut dicitur [14] : « Anima laborantis laborat sibi, quia compulit eum os suum : » et licet ad hoc (*f*) desiderium complendum faciat, non tamen completur : ideo dicit ; *Sed anima illius*, scilicet divitis tenacis, *non implebitur bonis*, sicut dictum est [15] : « Avarus non implebitur pecunia ; » unde dicitur [16] : « Dilatavit quasi infernus animam suam, et ipse quasi mors non adimplebitur : » ita verum est de avaris, de pecunia, ita etiam de scientia, ut dicitur [17] :

[1] Infra, VII, 16. — [2] *Jerem.*, XXII, 19. — [3] *Job*, III, 11. — [4] *Job*, X, 18. — [5] *Job*, III, 23. — [6] *Isa.*, XIV, 22. — [7] *Sap.*, II, 4. — [8] Infra, XI, 7. — [9] Infra, V, 6. — [10] *Eccli.*, XXXIV, 10. — [11] Arist., *Metaph.* lib. VII, c. I, non procul a principio. — [12] *Eccli.*, XL, 11. — [13] Supra, III, 19. — [14] *Prov.*, XVI, 26. — [15] Supra, V, 9. — [16] *Habac.*, II, 5. — [17] II *Tim.*, III, 7.

(*a*) *Vulg.* malitia. — (*b*) *Al.* sit. — (*c*) *Al.* abortus. — (*d*) *Cæt. edit.* delectationem. — (*e*) *Leg.* non habet homo. — (*f*) *Leg.* hoc ad.

« Semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes. »

Quæritur de hoc, quod dicit : *Non dedit ei Dominus potestatem, ut fruatur bonis.* Contra hoc : Est liberum arbitrium : sed dedit liberum arbitrium : ergo et potestatem. Respondeo dicendum, quod potentiam habet ad fruendum, scilicet qua potest frui ; sed justo Dei judicio impeditur aliqua pœna, quia mittit sollicitudinem superfluam, et timorem, et dolorem : et quia potestas dicit (*a*) potentiam expeditam, et hæc justo judicio impedita, ideo, etc. Item quæritur de hoc, quod dicit : *Quod nihil deest animæ suæ ex omnibus quæ desiderat.* Contra dicitur [1] : « Avarus non implebitur pecunia. » Et rursus Hieronymus [2] : « Avaro deest tam quod habet, quam quod non habet. » Male ergo dicit, cum ait : *Et nihil deest.* Respondeo dicendum, quod deest aliquid ; hoc autem potest esse dupliciter : vel quantum ad sufficientiam secundum rem et naturam ; vel secundum opinionem. Dico ergo, quod bene potest esse avarus ita dives, quod nihil deerit secundum rem et naturam ; sed tamen nunquam ita dives, quin aliquid ei desit secundum suam æstimationem, quia semper plus cupit habere, et ita sibi deest.

Item de hoc quæritur, quod abortivum (*b*) ei præfert : videtur quod male, quia abortivus (*c*) nullarum rerum habet cognitionem ; iste autem habuit. Item avarus, cum peccet mortaliter, fruitur utendis. Item quomodo dicit, quod *non cognovit distantiam boni et mali*, nisi fuerit perfruitus bonis ? Ergo videtur quod avarus (*c*) sit melior omnibus qui non delectantur in bonis præsentibus, et qui non sunt carnales : hoc autem est hæreticum.

Respondeo dicendum secundum illam viam, quod si hoc dicatur in persona carnali, facilis est responsio : sustinendo tamen hoc, quod dicat secundum veritatem, dico, quod tali diviti tenaci abortivum (*b*) præponit, quia ille, quamvis non sit expertus bona, tamen non sustinuit mala : hic autem sustinuit mala, et non gustavit bona : ideo ille posterior : et quantum ad hoc intelligit. Quod objicitur de ratione, quia non est perfruitus bonis, dicendum, quod frui uno modo dicit dilectionem (*d*) alicujus cum quietatione in illo ; alio modo quietationem et delectationem : dico ergo, quod qui diligit Deum, habet, sicut dicit Augustinus : et ideo, qui Deum diligit, in eo delectatur : sed pecunia, vel temporale, cum diligitur et non habetur ad votum, parit tristitiam. Ideo potest esse fruitio harum rerum, id est, dilectio (*e*) summa, et tamen delectatio modica et tristitia maxima : ideo non sequitur, quod quamvis talis avarus peccet, quod delectatione requiescat ; sed tamen quiescit amore, quia semper se diligit. Quod objicitur, quod non cognovit distantiam, dicendum, quod simplici notitia ille, qui habet semper bona, cognoscit bona, similiter et ille qui (*f*) habet bona et mala : et quia talis semper habet mala, nunquam bona, ideo, etc. Quod objicitur de viro spirituali, dico, quod ipse non est sine delectatione spirituali : ideo videt solem, et cognoscit distantiam. Sed avarus tenax, quia peccator, non habet delectationem spiritualem ; quia tenax, non habet carnalem ; et ideo non cognoscit distantiam boni et mali.

8. *Quid habet amplius*, etc. Posuit supra medium contra vanitatem malitiæ, et contra vanitatem avaritiæ ; tertio ponit remedium contra vanitatem imprudentiæ : contra hanc autem, remedium summum est acquisitio sapientiæ : et quia nemo potest sapientiam acquirere, nisi habeat modum debitum addiscendi, ideo habet hæc pars duas partes : in prima dat modum ; in secunda explicat sapientiæ documenta, ibi [3] : *Melius est nomen bonum*, etc. Modus autem considerandi, vel addiscendi, ei, qui vult esse sapiens, traditur hoc modo : primo, ut addiscat utilia ; secundo, ut relinquat abscondita ; tertio, ut non inquirat sublimia. Primo ergo docet

[1] Supra, v, 9. — [2] Hieron., *ad Paulinum*, epist. CIII. — [3] Infra, VII, 2. — (*a*) *Cæt. edit.* ducit. — (*b*) *Item* abortum. — (*c*) *Item* abortus. — (*d*) *Item* discretionem. — (*e*) *Item* delectatio. — (*f*) *Cæt. edit.* deest qui.

utilia quærere et considerare; et hoc, quo modo possit ad vitam gloriæ pervenire. Propterea quærit : *Quid habet amplius stulto sapiens, et quid pauper?* Bene conjungit ista duo, *pauper*, et *sapiens*. Pauper enim dicitur per contemptum præsentium; unde dicitur[1] : « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum; » per æternorum saporem, et rectam æstimationem, de quibus dicitur[2] : « Gloriam sapientes possidebunt; stultorum exultatio, ignominia. » Stultus vero dicitur mundanus, qui e contrario, contemptis æternis, inhiat terrenis : de quo dicitur[3] : « Vidi stultum firma radice, et maledixi pulchritudini ejus statim. » *Quid stulto amplius habet sapiens, et pauper in hac vita*, supple : Modicum, *nisi pergat illuc, ubi est vita?* Hic parum habet in mortali vita, quia[4] « moritur doctus similiter, ut indoctus; » sed in æterna vita multo amplius, de qua dicitur[5]: « Hæc est vita æterna, ut cognoscant te, » etc. Ad hanc vitam pergunt sapientes, quia, sicut dictum est[6], « sapientis oculi in capite ejus; » et ideo ipse sequitur Christum lucem (*a*), qui, ut dicitur[7], « est via, veritas, et vita. » Sed stultus non pergit; unde dicitur[8]: « Labor stultorum affliget eos, quia nesciunt in urbem pergere. »

Ad hanc vitam non potest recte sine cognitione perveniri : ideo subdit (v. 9) : *Melius est videre quod cupias*, id est agnoscere vitam quam desideras, *quam desiderare quod nescias*, id est, velle illuc pervenire ignoranter; et ideo oportet ita illam considerationem ponere suam, ut dicitur[9] : « Oculi tui recta videant, et palpebræ tuæ præcedant gressus tuos. » Et hoc quidem est bonum scire; sed desiderare quod nescit, stultum; ideo subjungit : *Sed et hoc vanitas et præsumptio spiritus*, scilicet desiderare quod homo nescit : et sicut Jacobus et Joannes desiderabant, et petebant sedere ad dextram, et præsumptuose quærebant, ideo dicitur eis[10] : « Nescitis quid petatis. » Potest etiam exponi ad commendationem cognitionis utilium; ut sit sensus, quod melius est cognoscere desiderabilia et utilia, quam desiderare scire abscondita, quæ scilicet prohibet considerare, quia hæc est præsumptio spiritus, velle scilicet cognoscere quæ Deus in sua providentia disposuit; et hoc quidem prohibet perscrutari consequenter.

10. *Qui futurus est*, etc. Hic revocat a perscrutando abscondita, ut est dispositio divina, ob quam dicit : *Qui futurus est, jam vocatum est nomen ejus*, quantum ad æternam electionem.[11] « Qui vocat ea, quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. » *Et scitur quod homo sit*, quantum ad parvitatem durationis vitæ[12]: « Pulvis es, et in pulverem reverteris; » *Et non possit contra fortiorem se in judicio contendere*, quantum ad conditionem justitiæ : nemo enim est adeo justus, qui possit se justificare in judicio cum Deo[13] : « Scio, quod non justificatur homo compositus Deo. Si voluerit cum Deo contendere, non poterit ei respondere unum pro mille. » Ideo dicebat Job[14] : « Quantus ergo sum ego, ut respondeam ei, quia fortior? Unde si fortitudo quæritur, robustissimus est; si æquitas judicii, nemo audet pro me testimonium dicere. » Hanc igitur absconditam dispositionem dicitur nobis non esse perscrutandam; quia in nostris verbis pauca invenitur veritas, maxime quando volumus ea disserere, quæ nos latent; ideo subdit (v. 11) : *Verba sunt plurima*, id est, pauca sunt cognita, ut dicitur[15] : « Stultus verba multiplicat; » *multamque in disputando vanitatem habentia*, et paucam veritatem[16] : « Mundum tradidit disputationi eorum, ut non inveniat homo opus, quod operatus est Deus ab initio usque in finem : » et propterea qui volunt de his perscrutari, evanescunt secundum illud Apostoli[17] : « Deus novit cogitationes sapientium, etc. »

[1] *Matth.*, V, 3. — [2] *Prov.*, III, 35. — [3] *Job*, V, 3. — [4] Supra, II, 16. — [5] *Joan.*, XVII, 3. — [6] Supra, II, 14. — [7] *Joan.*, XIV, 6. — [8] Infra, X, 15. — [9] *Prov.*, IV, 25. — [10] *Matth.*, XX, 22. — [11] *Rom.*, III, 17. — [12] *Gen.*, III, 19. — [13] *Job*, IX, 2, 3. — [14] Ibid., 14, 19. — [15] Infra, X, 14. — [16] Supra, III, 11. — [17] I *Cor.*, III, 20. — (*a*) *Leg.* ducem.

Sed quæritur de hoc, quod dicit[1]: *Melius est videre quod cupias, quam desiderare quod nescias :* ergo implicat, quod aliquis potest desiderare, quod nescit. Contra : Augustinus dicit[2], quod invisa possumus diligere, incognita nequaquam : si (*a*) igitur ad hoc, quod aliquis diligatur, desideratur (*b*), necesse est cognosci. Præterea affectus sequitur intellectum : ergo, ubi intellectus non præcedit, non se extendit affectus : sed intellectus non extendit se ad ea, quæ nescit : ergo nec affectus illa desiderat. Respondeo dicendum, quod duplex est cognitio, certitudinis scilicet, et æstimationis : sic et per oppositum duplex nescientia, una per privationem cujuslibet certitudinis, et alia per privationem cujuslibet æstimationis. Dico ergo, quod ad hoc, quod aliquid desideretur, non necesse est quod præcedat cognitio certitudinis, desiderium enim sequitur solam æstimationem ; sed oportet, quod aliqua cognitio æstimationis præcedat : hic autem loquitur de nescientia per privationem certitudinis (*c*).

Cognitio duplex.

CAPUT VII.

1. *Quid necesse est*, etc.? Hic revocat tertio a perscrutando sublimia, et requirendo ; et hoc, cum habeat satisfacere de cognoscendo sua propria mala, vel communia, ideo dicit : *Quid necesse est homini majora se quærere?* quasi dicat : Non est necesse, ut dicitur[3] : « Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris ; » et[4] : « Noli altum sapere, sed time. » Et subjungit rationem, quia non debet quærere majora : *Cum ignoret, quid conducat sibi in vita sua*, id est, quid sibi sit utile.[5] « Difficile æstimamus quæ in terra sunt : et quæ in prospectu sunt, invenimus cum labore. Quæ autem in cœlis sunt, quis investigabit? » Ignorat utique, quid sit utile in hac vita momentanea ; unde subjungit : *Numero dierum peregrinationis suæ.*[6] « Dies peregrinationis vitæ meæ, centum triginta annorum sunt, parvi, et mali ; » et[7] : « Quandiu sumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino. » *Et tempore, quod velut umbra præterit* (*d*).[8] « Peregrini sumus coram te et advenæ, sicut omnes patres nostri. »[9] « Dies nostri quasi umbra super terram, et nulla est mora. » Et ita per se non potest inquirere, nec etiam ab alio addiscere (*e*) ; propterea subjungit : *Aut quis ei poterit indicare, quid post eum venturum sit sub sole?* Non enim homo scit futura, nisi Domino revelante, nisi per gratiam. Ideo ad hoc non debet homo cogitationem applicare.[10] « Et non audisti ea, ne forte dicas : Ecce cognovi ea. Neque audisti, neque cognovisti, neque ex tunc aperta est auris tua. » Et[11] : « Ignorat homo præterita, et futura nullo potest scire nuntio. » Unde solus Deus futura cognoscit et revelat (*f*).

Quæritur de hoc, quod dicit : *Quid necesse est homini majora se quærere?* Ex hoc videtur, quod homo non debeat aliquid perscrutari, nec laborare (*g*) cognoscere, quod hoc sit supra se : et probatur ex illo[12] : « Altiora te ne quæsieris ; » et[13] : « Noli altum sapere, sed time. » Sed contra : Homo est in medio inter creaturas visibiles, et Deum : sed dicit Augustinus[14], quod anima hominis obtenebratur, quando in his terrenis et infimis oculum figit ; illuminatur autem, cum convertitur ad æterna bona : ergo semper illa debet quærere : sed illa sunt altiora : ergo. Præterea nunquam anima perficitur perfectione completa, nisi in his quæ sunt altiora ipsa ; sed unumquodque perfectibile debet tendere, et quærere id in quo perficitur : ergo quærere altiora. Si dicas, quod non intelligitur, quod non

[1] Supra, VI, 9. — [2] Aug., *de Trinit.*, lib. X, c. I. — [3] *Eccli.*, III, 22. — [4] *Rom.*, XI, 20. — [5] *Sap.*, IX, 16. — [6] *Gen.*, XLVII, 9. — [7] II *Cor.*, V, 6. — [8] *Psal.* XXXVIII, 13. — [9] I *Paral.*, XXIX, 15. — [10] *Isa.*, XLVIII, 13. — [11] Infra, VIII, 7. — [12] *Eccli.*, III, 22. — [13] *Rom.*, XI, 20. — [14] Aug., Enarr. in *Psal.* LVIII.

(*a*) *Del.* si. — (*b*) *Leg.* aliquid diligatur vel desideretur. — (*c*) *Totus iste locus, a linea :* Sed quæritur de hoc, quod dicit, etc., *in cæt. edit. translatus erat ad caput septimum, immediate ante :* Quæritur de hoc quod dicit : *Quid necesse est homini majora se quærere?* — (*d*) Al. *præteriit.* — (*e*) *Cæt. edit.* adducere. — (*f*) Vid. cap. præc., in fine. — (*g*) *Cæt. edit* labore.

debet quærere nec considerare altiora secundum substantiam, sed quod non debet considerare ea, quæ excedunt suæ considerationis possibilitatem; objicitur tunc, quia omnia, quæ sunt fidei, sunt supra nostrum intellectum : ergo secundum hoc non debet intellectus noster erigere se ad credendum ea, quæ sunt fidei. Item, tunc maxime erunt reprehensibiles, qui articulos fidei volunt discutere : ergo omnes reprehensibiles, qui disputant de fide. Respondeo dicendum, quod facienda est vis in hoc, quod dicit : *Majora se;* et in hoc quod dicit : *Quærere majora se*, vocat illa quæ nostram considerationem excedunt, secundum hoc quod excedunt : *Quærere* vocat inquirere, et discutere; quasi dicat, quod stultum est indagare velle illa, ad quæ nostra inquisitio non pertingit, quantum ad ea, (*a*) quæ non sufficit nostra consideratio. Nam alia sunt, quæ nobis sunt manifesta de Deo; et illa non sunt majora nobis : unde non dehortatur considerare Deum.

Quod objicitur de fide, dicendum quod ipse non dissuadet credere, sed quærere.

Quæ sunt fidei quo modo indaganda.

Præterea, etsi ea, quæ sunt fidei, sunt supra nostrum intellectum per se nudum; non tamen sunt supra intellectum gratia fidei illustratum : unde quærere illa, et credere, et indagare usque ad illud ad quod se extendit lumen fidei, non est se extendere ad majora; et sic omnis disputatio sobria ipsorum articulorum : si autem excedat, nisi sit a Deo, sic est reprehensibilis. Quæritur etiam de hoc, quod dicit : *Quis poterit ei indicare, quid post eum venturum sub sole sit?* Contra [1] : In anima nostra est potentia, quæ est omnia fieri, et omnia facere : sed possibilis potest esse se (*b*) recipere omnia præsentia, omnia præterita, et omnia futura: ergo si agens potest reducere ipsum ad actum, ergo non (*c*) potest per seipsum cognoscere ventura. Respondeo dicendum, quod si agens possit abstrahere, sive formare cognitionem in intellectu possibili, tamen operatio ejus dependet, et a certitudine rei extra, et intra a sensu; quia deficiente re, perit scientia, et deficiente sensu, necesse est unam scientiam deficere : quia ergo futura contingentia non generant similitudinem sui in sensu, nec per causam determinatam antecedentem, et ipsa non habent in se stabilitatem, quæ exigitur ad cognitionem; ideo intellectus noster, qui [2] accipit a rebus, non potest per se in eorum cognitionem venire, ut per eum cognitio non dependeat a rebus.

2. *Melius est nomen bonum*, etc. Supra posuit modum addiscendi; hic secundo subjungit documenta sapientiæ, per quæ adhibetur remedium contra vanitatem stultitiæ. Et quoniam, sicut dicitur [3], « sapientia docet sobrietatem, prudentiam, justitiam, et virtutem, sive fortitudinem; » ideo habet hæc pars quatuor partes : in prima ponit documenta ad habendam modestiam; in secunda, ad habendam constantiam, ibi (v. 8) : *Calumnia*, etc.; in tertia, ad habendam prudentiam, ibi (v. 11) : *Ne dicas, quid causæ est*, etc.; in quarta, ad habendam justitiam ibi (v. 17) : *Noli esse multum justus*, etc. Ad habendam modestiam quinque tribuit documenta : in primo docet præferre honestum suavi; in secundo, vitam futuram præsenti; in tertio, afflictionem voluptati; in quarto, tristitiam jucunditati; in quinto, severitatem mollitiei, sive adulationi. Ponit igitur documentum, in quo docet præferre honestum, utputa nomen bonum suavi, utputa est unguentum; ideo dicit : *Melius est nomen bonum*, id est bona fama, de quo dicitur [4] : « Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quam mille thesauri pretiosi et magni : » *Quam unguenta pretiosa*, quæ scilicet multum redolent, juxta illud [5] : « Maria accepit libram unguenti nardi pistici pretiosi, et unxit pedes Jesu, et domus impleta est ex odore unguenti : » et licet unguenta redoleant, tamen bonum nomen ma-

[1] Arist., *De anima*, lib. III, text. 17. — [2] Arist., *Poster.* lib. I. — [3] *Sap.*, VIII, 7. — [4] *Eccli.*, XLI, 15. — [5] *Joan.*, XII, 3. — (*a*) *Suppl.* ad. — (*b*) *Leg.* potest in se. — (*c*) *Del.* non.

gis, ideo melius. [1] « Christi bonus odor sumus in omni loco, » scilicet quantum ad bonam famam.

Et dies mortis. Hic notatur secundum documentum, in quo præfert vitam futuram præsenti, et ita ingressum in aliam vitam, ingressui in hanc; et propterea dicit : *Et dies mortis*, supple melior est, *die nativitatis :* etenim moritur ad quiescendum. [2] « Beati mortui, qui in Domino moriuntur, amodo dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis. » Sed hic nascitur ad laborandum [3] : « Homo ad laborem nascitur, et avis ad volatum ; » et ideo melior ; unde [4] : « Melior est mors, quam vita amara ; et requies æterna, quam languor perseverans. »

3. *Melius est ire*, etc. Hic tertium notatur documentum, in quo præfert afflictionem voluptati, utputa luctum convivio; propter quod dicit : *Melius est ire ad domum luctus,* ubi lugentur peccata, quia [5] « beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur, » *quam ad domum convivii*, ubi inveniuntur oblectamenta. [6] « Noli esse in conviviis potatorum. » Et ratio hujus est, quia in conviviis obliviscitur homo sui, et in domo luctus recordatur judicii sui; et ideo subdit : *In illa enim,* scilicet in domo luctus, *finis cunctorum admonetur hominum.* [7] « Memor esto judicii mei : sic enim erit et tuum. Mihi heri, et tibi hodie. » (v. 5) *Et vivens cogitat, quid futurum sit*, et istud est utilissimum [8] : « Memorare novissima tua, et in æternum non peccabis. » Et ideo dicitur [9] : « Memento novissimorum, et noli oblivisci ; » quia, sicut dicit Hieronymus [10], facile contemnit omnia, qui se semper cogitat moriturum.

4. *Melior est ira risu,* etc. Hic notatur quartum documentum, in quo præfert tristitiam jucunditati; quia illa, scilicet tristitia, corrigit, et jucunditas decipit : et propterea dicit : *Melior est ira risu : ira,* scilicet qua peccatis quis irascitur alienis [11] : « Flagellat omnem filium, quem recipit ; » et [12] : « Ego quos amo, arguo et castigo : » hæc ira melior est risu dissimulationis. [13] « Lude cum filio tuo, et contristabit te. » Et ideo *melior est ira;* et redditur ratio : *Quia per tristitiam vultus*, *corrigitur animus delinquentis.* [14] « Ventus aquilo dissipat pluvias, et facies tristis linguam detrahentem. » Et hoc documentum confirmat modo sapientis, unde dicit (v. 5) : *Cor sapientum, ubi tristitia est*; sed e contra : *Cor stultorum, ubi lætitia :* illi requirunt tristia in præsenti, isti jucunda. [15] « Plorabitis, et flebitis vos, mundus autem gaudebit. » Et quod illi sapienter, hi stulte, patet ex eventu, quia dicitur tristibus [16] : « Beati, qui nunc fletis, quia ridebitis ; » e contrario gaudentibus [17] : « Væ vobis, qui ridetis, quia flebitis. »

6. *Melius est a sapiente corripi*, etc. Notatur hic quintum documentum, quo præfertur severitas mollitiei, utputa dura correptio adulationi ; propter quod dicit : *Melius est a sapiente corripi*, *quam stultorum adulatione decipi.* [18] « Melior est manifesta correptio, quam amor absconditus; » quia correptio dirigit, sed adulatio decipit. [19] « Iniquus lactat amicum suum, et ducit eum per viam non bonam : » et [20] : « Popule meus, qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt. » Et reddit rationem per similitudinem ; quia adulatio fatui parum durat, et multum sonat, sicut spinæ accensæ sub olla; propterea dicit (v. 7) : *Quia sicut sonitus spinarum sub olla*, alte sonat; *sic risus stulti*, ad litteram, stultus alte ridet. [21] « Fatuus in risu exaltat vocem suam ; vir autem sapiens vix tacite ridebit. » Vel risus altus, quando adulatio clamosa [22] : « Qui benedicit proximo suo voce grandi, de nocte consurgens, maledicenti similis erit. » *Sed et hoc vanitas,*

[1] II *Cor.*, II, 15. — [2] *Apoc.*, XIV, 13. — [3] *Job*, V, 7. — [4] *Eccli.*, XXX, 17. — [5] *Matth.*, V, 5. — [6] *Prov.*, XXIII, 20. — [7] *Eccli.*, XXXVIII, 25. — [8] *Eccli.*, VII, 40. — [9] *Eccli.*, XXXVIII, 21. — [10] Hieron., *de Regulis Monach. et de tim. ult. judicii.* — [11] *Hebr.*, XII, 6. — [12] *Apoc.*, III, 19. — [13] *Eccli.*, XXX, 9. — [14] *Prov.*, XXV, 23. — [15] *Joan.*, XVI, 20. — [16] *Luc.*, VI, 21. — [17] Ibid., 25. — [18] *Prov.*, XXVII, 5. — [19] Ibid., XVI, 29. — [20] *Isa.*, III, 12. — [21] *Eccli.*, XXI, 23. — [22] *Prov.*, XXVII, 14.

scilicet talis adulatio, unde [1] : « Vani filii hominum, mendaces filii hominum. »

An mors sit melior quam vita.

Quæritur de hoc, quod dicitur (v. 2) : *Melior est dies mortis, die nativitatis.* Contra : Mors est privatio, vita est habitus : sed habitus semper plus habet de entitate et bonitate, quam privatio : ergo vita, quam mors, melior : ergo dies nativitatis melior. Præterea regula est : Cujus corruptio bona, generatio mala : sed mors est corruptio vitæ : ergo cujus mors est bona, vita mala est : sed nullius, nisi peccatoris, est vita mala : ergo nullius, nisi peccatoris, mors melior, quam vita : sed hoc est falsum, quia peccator moriendo tendit ad infernum. Respondeo dicendum, quod aliquid præfertur aliquando ratione sui, aliquando ratione consequentis ad ipsum : illud præferendum est alii ratione sui, quod de se dicit plus de bono, sicut homo melior equo; alio modo, ratione consequentis, mors præfertur vitæ, et dissolutio illa, [2] scilicet mors, ad quam consequitur quies, et esse cum Christo : et de hac morte hic loquitur : quia in vita est homo in periculo, in labore, in dolore; post mortem justus est in gaudio, securitate et tranquillitate. Et patet responsio ad primum, quia mors non præfertur ratione sui.

Mors dupliciter dicitur mala.

Quod objicitur secundo, similiter solvi potest : mors enim dupliciter dicitur mala, aut quia amittit bonum magnum, scilicet bonam vitam, ut boni veri (*a*) et utilis; aut quia ad malum finem ducit. Primo modo mala est mors justorum, id est, damnosa; sed secundo modo valde bona : et quantum ad hoc præfertur. Item quæritur de hoc,

An sit melior ira risu.

quod dicit (v. 4) : *Melior est ira risu.* Contra : Qui irascitur fratri suo, reus erit judicio : sed qui corridet, non est reus alicujus pœnæ : ergo pejus est irasci, quam ridere. Item ridere potest esse sine culpa : sed irasci, cum dicat perturbationem rationis, vix est sine culpa veniali, nunquam est sine pœna : ergo multo pejor est risu. Respondeo dicendum, quod est irasci vitio, et irasci naturæ : primum est virtutis, et bonum; secundum vitii, et malum. Similiter est arridere bono, et corridere peccato : primum, bonum; secundum, malum. Et loquitur de ira et risu, secundum quod respiciunt malum : sed tunc similiter posset dare aliam regulam respectu boni : Melior est risus, quam ira. Et dicendum, quod in præsenti plura sunt mala, quam bona : ideo pluries oportet tristari, quam gaudere : ideo præfert iram risui. Nota, quod est ira permissione, et hæc culpæ venialis [3] : « Irascimini, et nolite peccare; » et hæc necesse est, quod præcedat. Prohibitione, et hæc culpæ mortalis [4] : « Ira non habet misericordiam, nec erumpens furor. » Præceptione, et hæc justitiæ et zeli; et de hac supra dictum est : *Melior est ira risu,* moderanda, ne excedat.

8. *Calumnia conturbat sapientem.* Supra posuit documenta ad habendam modestiam; hic sequitur secunda pars, in qua ponit documenta ad habendam constantiam : et quoniam constantia perditur per calumniam et per iracundiam, et conservatur per patientiam et per perseverantiam, ideo hic quatuor documenta ponuntur. In primo ostenditur vitanda calumnia; in secundo amanda perseverantia; in tertio servanda patientia; in quarto fugienda iracundia. In primo igitur documento ostenditur vitanda calumnia, quia perturbando hominem, inconstantem reddit; propterea dicit : *Calumnia perturbat sapientem.* Calumnia est criminatio litigiosa : et ideo ab ea recedendum [5] : « Recede procul a calumnia, quia non timebis. » *Et perdet robur cordis illius*, id est, fortitudinem charitatis [6] : « Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. »

Calumnia quid sit.

9. *Melior est finis*, etc. Hic notatur secundum documentum, in quo præfertur perseverantia justitiæ inchoativæ; propter hoc dicit : *Melior est finis orationis quam principium.* Melius est in bono perseverare, quam tantum inchoare [7] : « Qui perseveraverit usque

[1] *Psal.* LXI, 10. — [2] *Philip.*, I, 23. — [3] *Psal.* IV, 5. [4] *Prov.*, XXVII, 4. — [5] *Isa.*, LIV, 14. — [6] *Matth.*, XXIV, 12. — [7] Ibid., 13. — (*a*) *Leg.* viri.

in finem, hic salvus erit. « Unde Bernardus[1] : « Perseverantia est omnium virtutum consummatio. » *Melior est patiens,* etc. Hic notatur tertium documentum, in quo commendatur patientia, quia sine illa non potest esse constantia ; ideo dicit : *Melior est patiens arrogante.* Abusiva est comparatio, quia patiens bonus, sed arrogans malus[2] : « Melior est patiens viro forti. »

10. *Ne sis velox.* Tangitur hic quartum documentum, in quo docetur fugienda iracundia : quia non bene stat cum constantia ; ideo dicit : *Ne sis velox ad irascendum.*[3] « Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum, et tardus ad iram. » Et subjungitur ratio : *Quia ira in sinu stulti requiescit.*[4] « Virum stultum interficit iracundia, et parvulum occidit invidia. » Bene, *requiescit,* propter diuturnitatem : nam sapiens, etsi irascitur, non debet diu servare[5] : « Sol non occidat super iracundiam vestram. » Sed non sic stultus[6] : « Onerosa arena in sinu stulti. »

Sed dubitatio est de hoc, quod dicit : *Calumnia conturbat sapientem.* Contra dicitur[7] : « Non contristabit justum, quidquid ei acciderit : » ergo si sapiens justus est, non conturbatur per calumniam. Ad hoc respondetur uno modo, quod est conturbatio impatientiæ, et hac non conturbatur justus ; et compassionis, et hac conturbatur, sicut dicebat. Apostolus[8] : « Quis scandalizatur, et ego non uror ? » quasi dicat : Nullus. Sed littera sequens tollit hanc expositionem, et subdit (v. 8) : *Et perdet robur cordis ejus.* Ideo solvendum est, sicut dicitur in Glossa, quod est sapiens et justus perfectus, et de hoc intelligitur illud *Proverbiorum* ; et imperfectus, et de hoc intelligitur hic. Item, quid est, quod dicit : *Ne sis velox ad irascendum?* Contra[9] : « Irascimini, et nolite peccare. » Respondeo dicendum, quod est ira multiplex.

11. *Ne dicas : quid putas causæ,* etc. Positis documentis ad modestiam et constantiam, ponit hic documenta ad habendam prudentiam ; et quia prudentis est discernere ubi contingit errare, ideo ponit documenta quatuor ad habendam discretionem : primum est ad discretionem utilium ; secundum, ad discretionem divinorum operum ; tertium, ad discretionem temporum ; quartum, ad discretionem meritorum. Primum igitur documentum datum ad discretionem utilium : in diversis enim temporibus diversæ utilitates ex causis diversis ; propterea dicit : *Ne dicas : Quid putas causæ est, quod priora tempora,* id est, antiquorum, *meliora fuere,* quia scilicet in eis fuit inopia, *quam nunc sunt?* scilicet, quando jam est rerum abundantia : quia ista quæstio venit ex inconsideratione ; unde subdit : *Stulta enim est hujusmodi interrogatio.* Et hujus ratio est, quia non considerat utilitatem opulentiæ ; ideo docet eam discernere, inquiens (v. 12) : *Utilior est sapientia cum divitiis,* quia[10] : « Redemptio animæ viri, divitiæ ejus ; » *Et magis prodest videntibus solem,* id est, habentibus rectam intentionem ; quia[11] « bona est substantia, cui non est peccatum in conscientia, et nequissima paupertas in ore impii. » Et quod pecunia sit utilis, ostendit per effectum (v. 13) : *Sicut enim protegit sapientia,* scilicet a culpa[12] : « Si intraverit sapientia cor tuum, et scientia animæ tuæ placuerit, consilium custodiet te, et prudentia servabit te. » *Sic protegit et pecunia,* scilicet bene expensa[13] : « Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso, et gratiam hominis recuperabit. » Et licet utraque sit utilis, tamen sapientia utilior ; ideo subjungit : *Hoc autem plus habet sapientia et eruditio, quod vitam tribuunt possessori ;* unde dicitur[14] : Audi, fili mi, et suscipe verba mea, ut multiplicentur tibi anni vitæ. » Et[15] : « Lignum vitæ est sapientia iis, qui apprehenderint eam. » Sed pecunia sine (*a*) sapientia tribuit

Discretio quomodo acquiratur.

[1] Bern., *Epist.* CXXIX. — [2] *Prov.,* XVI, 32. — [3] *Jac.,* I, 19. — [4] *Job,* V, 2. — [5] *Ephes.,* IV, 26. — [6] *Prov.,* XXVII, 3. — [7] Ibid., XII, 21. — [8] II *Cor.,* XI, 29. — [9] *Psal.* IV, 5. — [10] *Prov.,* XIII, 8. — [11] *Eccli.,* XIII, 30. — [12] *Prov.,* II, 11. — [13] *Eccli.,* XVII, 18. — [14] *Prov.,* IV, 10. — [15] Ibid., III, 18. — (*a*) *Al.* sive, *mendose.*

mortem [1] : « Agite nunc, divites, plorate ululantes in miseriis vestris. » Et ideo præferenda est sapientia pecuniæ [2] : « Accipite disciplinam meam, et non pecuniam; doctrinam magis, quam aurum, eligite. »

14. *Considera opera Dei*, etc. Hoc est secundum documentum, in quo docet discretam considerationem divinorum operum, sive judiciorum; quia quem ipse despicit reprobationis judicio, nemo reducit : propterea dicit : *Considera opera Dei*, id est divina judicia; *Quod nemo possit corrigere, quem ille despexerit*, id est, quem ipse suo modo visitare noluerit. Unde dicitur de filiis Heli [3] : « Et non audierunt vocem patris sui, quia voluit Deus occidere eos. » Ista opera et judicia consideranda sunt ad timorem [4] : « Consideravi opera tua, et expavi. »

15. *In die bona*, etc. Hoc est tertium documentum, in quo docet discretionem faciendam esse temporum : quia Deus non omnia tempora fecit uniformiter, sed difformiter, et homo se disponere debet secundum diversa tempora; ideo dicit : *In die bona fruere bonis*, id est, cum gaudio bene operare [5] : « Non defrauderis a die bono, et particula diei boni non te prætereat; quia in hac die, est locus operandi. » Unde dicebat Christus [6] : « Me oportet operari, donec dies est. » Similiter et nos; unde Apostolus [7] : « Operemur bonum ad omnes, dum tempus habemus. » *Et malam diem præcave*, illam scilicet de qua dicitur [8] : « Dies iræ, dies illa, dies tribulationis, et angustiæ, dies calamitatis, et miseriæ. » Qui vult hanc diem præcavere, necesse habet recogitare illud [9] : « In die bonorum, ne immemor sis malorum. » Has dies fecit Dominus, et ordinavit justo modo; ideo dicit : *Sicut enim hanc*, id est, bonam; *sic et illam*, scilicet malam, *fecit Deus* : et hoc justo judicio : *Ut non inveniat homo contra illum justas querimonias*. Ideo bona facit propter bonos, mala contra malos, quia [10] « justus Dominus in omnibus viis suis. »

16. *Hoc quoque vidi*, etc. Hic notatur quartum documentum, quo docet discretionem diligentem faciendam esse meritorum, eo quod multum lateant; ideo dicit : *Hic quoque vidi in die nativitatis meæ*, id est, postquam natus sum : *Vidi* hoc evenire : *Justus perit in justitia sua*; quia quasi impius reputatur, ut dicitur [11] : « Justus perit, et non est qui recogitet : » *Et impius longo vivit tempore in impietate* (a) *sua*, quasi esset justus. Ex quo indignabatur [12] : « Quare via impiorum prosperatur, bene est omnibus qui prævaricantur, et inique agunt? » Et dicitur [13] : « Sunt justi, quibus mala proveniunt, quasi opera egerint impiorum; et sunt impii, qui ita securi sunt, quasi justorum facta habeant. »

Quæritur de hoc, quod dicitur : *Utilior est sapientia cum divitiis* : ergo melius est esse divitem sapientem, quam pauperem sapientem : ergo esse pauperem non est status perfectior. Præterea ars et virtus circa difficilia : sed difficilius est diviti salvari, quam pauperi : ergo majoris virtutis est : ergo laudabilior status. Contra hoc est, quia Dominus statum pauperis præposuit, et facto, et verbo. Respondeo dicendum, quod triplex est paupertas : una ex complacentia; alia ex tolerantia; alia cum impatientia : prima bona et perfecta; secunda est imperfecta; tertia est vituperanda, ut dicitur [14] : « Nequissima paupertas in ore impii. » Quando dicitur, quod sapientia melior est cum divitiis, quam sine, non intelligitur nisi (b) de paupertate quæ est cum intolerantia, vel impatientia. Quod objicitur de difficultate, dicendum quod est difficultas ratione generis operis, et hoc ad virtutem majorem facit; et est difficultas ratione inordinationis voluntatis, sicut avarus difficilius dat donum, quam largus : et sic dives difficilius salvatur. Aliud solvitur, quia in-

[1] *Jac.*, V, 1. — [2] *Prov.*, VIII, 10. — [3] I *Reg.*, II, 25. — [4] *Habac.*, III, 2, secundum LXX. — [5] *Eccli.*, XIV, 14. — [6] *Joan.*, IX, 4. — [7] *Gal.*, VI, 10. — [8] *Sophon.*, I, 15. — [9] *Eccli.*, XI, 27. — [10] *Psal.* CXLIV, 17. — [11] *Isa.*, LVII, 1. — [12] *Jerem.*, XII, 1. — [13] Infra, VIII, 14. — [14] *Eccli.*, XIII, 30.

(a) Vulg. *in malitia*.— (b) *Cæt. edit. non habent* nisi.

telligitur de superfluitate, et nimia egestate.

Quæritur de hoc, quod dicit (v. 14): *Quod nemo potest corrigere, quem Deus despexerit :* Sed Deus despicit omnem peccatorem, quia [1] : « Altissimus odio habet peccatores, » etc. Et similiter abominabilis est Deo impius, et impietas ejus. Item si non potest corrigi, ergo nec salvari : ergo non debet sibi imputari. Respondeo dicendum, quia sicut duplex est electio, scilicet æterna, et secundum præsentem justitiam, ita duplex est hominum despectio; et loquitur hic de homine non quocumque, sed de despectione secundum reprobationem æternam, cujus signum est obduratio in præsenti : et ita non habet locum de peccatore, sed de reprobis.

Quod objicitur, quod non debet sibi imputari; dicendum, quod imo : quia Deus neminem despicit sine causa; unde, et quamvis non possit surgere, nisi Deus porrigat manum, tamen non excusatur, quia culpa sua est, quod manus non porrigitur ei; unde Augustinus dicit, quod nemo corrigitur, nisi volens. Item quæritur de hoc, quod dicit : *Justus perit in justitia sua, et impius vivit longo tempore in impietate :* Sed contra dicitur [2] : « Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos. » Item de bonis dicitur [3] : « Honora patrem tuum, ut sis longævus super terram, et longo vivas tempore : » ergo observanti mandata prolongatur vita. Respondeo dicendum, quod sicut dicitur de justo [4] : « Consummatus in brevi, complevit (*a*) tempora multa, » et pauci in multos computantur; sic e contrario in malis; sic etiam de verbo salvandorum et damnandorum, et longiores sunt dies bonorum, quia meliores, non quia diutius vivant. Notandum autem, quod breviantur anni hominibus, ne mali fiant, ut dicitur [5] : « Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus; » aliquando, ne pejores fiant, ut dicitur [6] : « Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos. » Obligantur autem ad purgationem boni, ut dicitur [7] : « Quoniam in igne probatur aurum; » mali ad suam emendationem, ut [8] : « Ignoras, quoniam Dei benignitas ad pœnitentiam te adducit ? »

17. *Noli esse justus multum*, etc. Supra posuit documenta ad habendam constantiam et prudentiam; hic tertio ponit documenta ad habendam justitiam, quia non est justitia vera, quæ excedit in rigore et crudelitate, nisi contemperetur pietate. Ideo ponit hic quatuor documenta : in primo prohibet rigorem severitatis, vel excessum justitiæ; in secundo, præcipitium impietatis; in tertio commendat exhibitionem misericordiæ; in quarto, dissimulationem propriæ injuriæ. In quo igitur documento dissuadet excessum justitiæ in puniendo, cum dicit : *Noli esse justus multum*, id est, ne excedas in rigore justitiæ; quia culpa est totam culpam prosequi : unde dicitur [9] : « Judicium sine misericordia fiet ei, qui non fecit misericordiam. » Non debes etiam excedere in perscrutando culpam; ideo dicit : *Neque plus sapias, quam necesse est;* quia dicitur [10] : « Qui vehementer emungit, elicit sanguinem. » Ideo dicitur [11] : « Non plus sapere, quam oportet sapere; sed sapere ad sobrietatem. »

17. *Ne obstupescas*, etc. Notandum hic secundum documentum, in quo prohibet præcipitium impietatis. Impietas enim reddit hominem stupidum in affectu, et durum; ideo dicit : *Ne obstupescas*. Et dicitur [12] : « Omnis qui comederit uvam acerbam, obstupescent dentes ejus. » Crudelem in actu; ideo dicit (v. 18) : *Ne impie agas multum*, id est, crudeliter. [13] « Dixi iniquis : Nolite inique agere. » Et [14] : « Non semines mala in sulcis justitiæ, et non metes ea in septuplum. » Reddit etiam cæcum intellectum;

[1] *Psal.* XII, 3. — [2] *Psal.* LIV, 28. — [3] *Exod.*, XX, 12. — [4] *Sap.*, IV, 13. — [5] Ibid., 11. — [6] *Psal.* LIV, 28. — [7] *Eccli.*, II, 5. — [8] *Rom.*, II, 4. — [9] *Jac.*, V, 11. — [10] *Prov.*, XXX, 33. — [11] *Rom.*, XII, 3. — [12] *Jerem.*, XXXI, 31. — [13] *Psal.* LXXIV, 5. — [14] *Eccli.*, VII, 3.

(*a*) *Vulg.* explevit.

ideo dicit : *Noli esse stultus.* [1] « Qui cogitat mala facere, stultus vocabitur. » Cogitatio stulti, peccatum ; et quia peccatum et stultitia accelerant mortem, ideo sequitur ratio : *Ne moriaris in tempore non tuo*, id est, ne acceleretur mors tua, quia dicitur [2] : « Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos. » Et rursus dicitur [3] : « Stulte, hac nocte animam tuam repetent a te. » Exemplum de Dathan et Abiron [4], qui descenderunt viventes in infernum.

19. *Bonum est te sustentare justum.* Hic notatur tertium documentum, in quo monet ad exhibitionem misericordiæ ; et præmittit, et subjungit rationem. Exhortatur, cum dicit : *Bonum est te sustentare justum.* [5] « Ne insidieris et quæras impietatem in domo justi, et ne vastes requiem ejus, » quia [6] : « Non est bonum damnum inferre justo, nec percutere principem, qui recta judicat. » Non solum justus est sustentandus in causa, sed etiam porrigenda ei manus per eleemosynam ; unde subjungit (v. 19) : *Sed et ab illo ne subtrahas manum tuam.* Ut dicitur [7] : « Benefac justo, et invenies retributionem magnam ; et si non ab illo, certe a Deo. » Sic præmissa exhortatione, subjungit rationem triplicem : et prima est divina voluntas, ob quam dicit : *Qui timet Deum, nihil negligit,* de illis scilicet, quæ Deus vult fieri. Et [8] : « In tota anima tua time Deum, et de negligentia purga te cum paucis. » Secunda ratio est justi dignitas, ob quam dicit (v. 20) : *Sapientia confortavit sapientem super decem principes civitatis*, et ita [9] « melior est sapientia, quam vires, et vir prudens melior est, quam fortis. » Tertia ratio est humana fragilitas, ob quam dicit (v. 21) : *Non est homo justus in terra, qui faciat bonum, et non peccet ;* et ideo miserendum est peccanti, ut dicitur [10] : « Septies in die cadit justus, et resurget : » imo quantumcumque perfectus, aliquando peccat [11] : « Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas non est in nobis. »

22. *Sed et cunctis sermonibus.* Tangitur hic quartum documentum, in quo hortatur ad dissimulationem propriæ injuriæ : unde debet inquirere, nec omni referenti credere. Ideo dicit : *Sed et cunctis sermonibus qui dicuntur, ne accommodes cor tuum :* id est, non præbeas fidem ; quia parva fides est adhibenda verbis, quia multi multa loquuntur [12] : « Qui cito credit, levis est corde. » E quia difficile est audire, et non arridere, dicitur [13] : « Sepi aures tuas spinis, et noli audire linguam nequam. » Unde non debes esse sollicitus ad audiendum quæ de te dicuntur ; et redditur ratio : *Ne forte audias servum maledicentem tibi ;* sicut Semei David ; unde dicit Abisai [14] : « Quare maledicit canis hic moriturus (a) domino meo regi ? Vadam, et amputabo caput ejus. » Et hoc sæpe contingit, sicut potest homo nosse ex se ipso.

23. *Scit enim conscientia tua, quia tu crebro maledixisti aliis ;* et ita non debes diligenter attendere, nec punire. [15] « Cognosce quæ sunt proximi tui ex teipso. » Sic enim dicitur [16] : « Nonne ergo oportuit et te misereri conservi tui, sicut et ego tui misertus sum ? »

Quæritur hic primo de hoc, quod dicit : *Noli esse justus multum.* Contra : Hæc est per se vera : Justus est bonus : ergo magis justus, magis bonus : ergo maxime justus, maxime bonus : ergo in justitia non est superfluum. Item quidquid dicitur de Deo, in summo dicitur : sed justum dicitur de Deo : ergo Deus summe justus : et constat, quod hoc non est malum : ergo si summitas in justitia non est mala, ergo non est ibi superfluitas. Item quæritur de hoc quod dicitur : *Neque plus sapias quam necesse erit :* qui enim plus diligit, plus sapit : sed nemo potest nimis diligere ; ergo nec nimis sapere, secundum quod refertur dilectio in Deum.

[1] *Prov.*, XXIV, 7. — [2] *Psal.* LIV, 28. — [3] *Luc.*, XII, 20. — [4] *Num.*, XVI, 33. — [5] *Prov.*, XXIV, 15. — [6] Ibid., XVII, 26. — [7] *Eccli.*, XII, 2. — [8] Ibid., VII, 3. — [9] *Sap.*, VI, 1. — [10] *Prov.*, XXIV, 16. — [11] I *Joan.*, I, 8. — [12] *Eccli.*, XIX, 4. — [13] Ibid., XXVIII, 28. — [14] II *Reg.*, XVI, 9. — [15] *Eccli.*, XXXI. — [16] *Matth.*, XVIII, 33.

(a) *Vulg.* mortuus.

Præterea nimis sapiens nemo est : ergo nec potest esse : ergo nemo potest plus sapere, quam necesse est. Sed contra : Virtus consistit in medietate, et corrumpitur per superfluum, sicut per diminutionem : ergo sicut potest esse peccatum in remittendo nimis, ita in nimis puniendo. Respondeo dicendum ad hoc, quod justus uno modo est idem, quod habens talem virtutem, et sic attenditur excessus justitiæ per accessum ad medium : et ita non potest esse ibi superfluitas, quia nemo potest esse nimis virtuosus, nec nimis accedere ad medium. Alio modo justus dicitur, secundum quod nominat actum illius virtutis, qui est punire, et sic excessus ejus non attenditur per accessum ad medium, imo ad superfluum : nunc dicitur magis justus, qui magis punit, et maxime punire non est bonum : et sic intelligitur in littera. Quod objicitur secundo, quod quidquid Deo convenit, summe dicitur, verum est de eo quod absolute dicitur, et quod nominat per modum habitus, secundum quod dicit effectum in non summe, sicut Deus non summe punit, nec summe perficit; sed quatenus convenit. Quod quæritur de sapientia, dicendum quod habitus sapientiæ nullo modo potest esse nimius, sed in actu. Notandum, quod est triplex, cognoscere, gustare, et scrutari : gustare et cognoscere nemo potest nimis, sed perscrutari bene potest nimis; et ratio hujus est, quia perscrutatio nimia deducit ad insipientiam. Sed dilectio non potest esse nimia in Deo, quia summe diligendus.

Quæritur de hoc, quod dicitur : *Noli esse stultus, ne moriaris in tempore non tuo.* Contra, dicitur [1] : « Constituisti terminos ejus, qui præteriri non poterunt : » ergo videtur, quod propter bonitatem non possunt augeri : ergo nec propter malitiam minui. Si hoc verum est, quomodo Deus, permittit [2] annos longos in Scriptura? Item de Ezechia, quomodo Deus auxit sibi annos quindecim? Item abbreviat, ut dicitur [3] : « Viri sanguinum, et dolosi non dimidiabunt dies suos. » Respondeo dicendum, quod mori in tempore suo est tripliciter : uno modo in tempore suæ salutis, ad quam unusquisque ordinatus est : sic moriuntur omnes boni in tempore suo; et nulli mali, quia nunquam ad hoc perveniunt, de finaliter malis dico. Secundo modo, mori in tempore suo, scilicet morte naturali, quæ quidem est per consumptionem humidi radicalis, et sic moriuntur in tempore suo senes et decrepiti. Tertio modo mori in tempore suo, est sibi a Deo præfinito, secundum præscientiam divinam, quæ nunquam fallitur. Istud nemo prævenit, nemo pertransit. Primo modo mali moriuntur in tempore non suo; secundo modo, et boni, et mali, qui moriuntur morte accidentali; tertio modo, nullus. Loquitur ergo hic Ecclesiastes, et Scriptura, quantum ad primum modum; sed Job intelligit quantum ad tertium. Similiter de Ezechia dicitur, quod Dominus mutavit consilium.

Item quæritur de hoc, quod dicit : *Qui timet Deum, nihil negligit :* sed qui peccat, aliquid negligit : ergo nullus qui peccat, timet Deum : sed non est justus qui non peccet; ergo non est justus, qui timeat Deum. Item quæritur, utrum aliquis justus possit esse sine peccato; et quod non, videtur per id quod dicitur hic, et etiam per illud [4] : « Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus. » Quod autem possit, videtur per illud dictum [5] : « Non peccavi, et in amaritudinibus moratur oculus meus. » Item si non potest, et nullus peccat in eo quod vitare non potest, ergo.

Respondeo dicendum, quod negligentia uno modo importat contemptum, et sic est peccatum mortale, et sic intelligitur hic; alio modo, qualemcumque commistionem (a) circumstantiæ, et sic veniale, et nullus sine hoc. Similiter dicendum de peccato, quod sine mortali multi; sine veniali nullus utens libero arbitrio, nisi de Christo, et de Beatissima Virgine credimus.

[1] *Job*, XIV, 5.— [2] IV *Reg.*, XX, 6.— [3] *Psal.* LIV, 28. — [4] I *Joan.*, I, 8. — [5] *Job*, XVII, 2.

(a) *Edit. Ven.* commissionem.

Quod objicitur de Job; respondeo : non negat se non peccasse, ut sic puniretur. Similiter cor reprehendit, quando peccatum complacuit; quando vero, quod noluit, hoc fecit, etsi peccavit, cor non reprehendit. Quod dicitur de impotestate vitandi, dicendum, quod ex vitio intrusus est homo, et ideo non excusatur, quin peccet aliquo modo. Præterea, etsi non posset universaliter vitare, potest tamen quodlibet particulariter evitare : ideo, etc.

24. *Cuncta tentavi*, etc. Supra egit de vanitate mutabilitatis et iniquitatis; in hac parte intendit agere de vanitate pœnalitatis. Et quia duplex est pœna, quædam est peccati occasio, sicut concupiscentia, quædam est pœna, afflictio, sicut mors et infirmitas corporis : ideo primo agit de prima pœnalitate quæ est peccati occasio; secundo, de ea quæ est pura afflictio, ut dicitur [1] : « Memento Creatoris tui in die afflictionis tuæ. » Et quoniam pœna, quæ est peccati occasio, duplex est : una scilicet ex defectu amoris, et hæc pronitas; alia ex defectu timoris, et hæc est securitas : prima reddit pronum ad malum, et secunda securum, quia non timet, dum non credit puniri : ideo habet partes duas : in prima agit de vanitate pronitatis, in secunda de vanitate securitatis. Et incipit secunda pars, ubi dicitur [2] : *Omnia hæc consideravi, et dedi cor meum in cunctis operibus, quæ fiunt sub sole.* Et quia vanitas pronitatis concupiscentiæ est periculosa, nec liberatur quis, nisi auxilio divinæ sapientiæ, ideo primo notatur inventio concupiscentiæ.

Pœna duplex

Secundo subjungitur remedium sapientiæ, ibi (v. 30) : *Quis talis, ut sapiens est,* etc. Et quoniam ubi est latentis inventio, præcedit diligens inquisitio; ideo primo describitur diligens ipsius inquisitio ; secundo concupiscentiæ inventio, ibi (v. 27) : *Et inveni amariorem morte*, etc. Diligens ipsius inquisitio, quæ adeo diligens fuit, ut in curiositatem degeneraret, hoc ordine describitur : primo quoad præsumptionis suæ curiositatem ; quoad quæstionis sublimitatem, quoad quæstionis studiositatem. Quantum igitur ad suæ præsumptionis curiositatem ; dicitur : *Cuncta tentavi in sapientia*, id est, in inquisitione : ecce curiositatis inquisitio, ut dicitur [3] : « In pluribus operibus ejus ne fueris curiosus. » *Dixi : Sapiens efficiar :* ecce præsumptionis elatio; ut dicitur [4] : « Væ qui sapientes estis in oculis vestris, » etc. Et [5] : « Si quis vestrum videtur esse sapiens in hoc sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens. » Quantum ad inquisitionis sublimitatem, dicit : *Et ipsa longius recessit a me,* (v. 25) *quam erat* prius, quia visa est ei quæstio difficilior, dum magis inquireret : et hoc divini judicii severitate [6] : « Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. » Et quæstionis altitudinem; ideo dicit : *Et alta profunditas, quis inveniet eam?* Alta est profunditas inquisitionis sapientiæ, ut dicitur [7] : « Ego in altissimis habitavi, et thronus meus in columna nubis, et ideo quis potest invenire? » Pauci sufficienter, sed nulli perfecte. [8] « Ne laboretis : non enim comprehendetis. » Et [9] : « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! » Quantum ad considerationis strenuitatem, et subjungit (v. 26) : *Lustravi universa in animo meo*, id est circuivi, et diligenter undique consideravi. [10] « Quasi is qui arat et qui seminat, accede ad illam. » Et ratio movens tangitur : *Ut scirem*, in habitu; *et considerarem*, in actu : *Sapientiam*, in appetitibus ; *Rationem*, in operibus; et e contrario, *Ut cognoscerem impietatem stulti*, in operandis, *Et errorem prudentiæ*, in credendis, ut dicitur [11] : « Dedi cor meum, ut scirem prudentiam atque doctrinam, erroresque et stultitiam. »

Et inveni, etc. Descripta est diligens inquisitio ; describitur hic concupiscentiæ carnalis inventio, et quantum ad triplicem

[1] Infra, XII, 1. — [2] Infra, VIII, 9. — [3] *Eccli.*, III, 22. — [4] *Isa.*, V, 21. — [5] I *Cor.*, III, 18. — [6] *Rom.*, I, 22. — [7] *Eccli.*, XXIV, 7. — [8] *Eccli.*, XLIII, 34. — [9] *Rom.*, XI, 33. — [10] *Eccli.*, VI, 19. — [11] Supra, I, 17.

conditionem. Primo notatur ipsius concupiscentiæ pronitas; secundo, generalitas; tertio, causalitas. Primo igitur tangitur ipsius concupiscentiæ vehemens pronitas, quia perducit ad maximam amaritudinem sub specie dulcedinis : ideo dicit (v. 27) : *Inveni amariorem morte mulierem;* et hoc post nefarii operis perpetrationem, ad quod concupiscentia pertrahit; unde dicitur [1] : « Favus distillans labia meretricis, et nitidior (*a*) oleo guttur ejus. » Ad hoc pertrahit concupiscentia illa, quæ a muliere habuit ortum, et in muliere habuit fomentum, quæ sua pulchritudine illaqueat per delectationem : ideo dicit : *Laqueus est venatorum*, id est, dæmonum, qui venantur animas hominum. Illaqueat verbis et aspectibus, ut dicitur [2] : « Irretivit eum multis sermonibus, et blanditiis labiorum protraxit illum. » Illaqueat pulchritudine faciei [3] : « Propter speciem mulieris multi pereunt. » Illaqueat etiam verbis; unde [4] : « Colloquium illius quasi ignis exardescit. » Non solum illaqueat in delectationem, sed etiam deglutit in nefario opere, unde dicit: *Et sagena cor ejus*, cum juxta votum ejus consentitur operi : nefario hæc est sagena diaboli [5] : « Totum in hamo sublevavit, traxit illud in sagena sua : » sed postmodum ligat per affectionem, et ideo dicit: *Et vincula manus illius.* [6] « Sequitur eam, et ignorat quod ad vincula stultus trahatur. » Ab hac pronitate nullus eripitur, nisi qui a Domino juvatur, tanta est: ideo dicit: *Qui placet Deo, effugiet eam*, secundum quod dicitur [7] : « Fugite fornicationem ; » et [8] : « Scivi, quoniam aliter non possum esse continens, nisi Deus det. » *Qui autem peccator est, capietur*, etc. [9] « Iniquitates suæ capiunt impium, et funibus peccatorum suorum constringitur. »

28. *Ecce hoc inveni*, etc. Hic notatur secundum, scilicet concupiscentiæ generalitas, cujus rationem videre fuit difficultas; ideo dicit : *Ecce hoc inveni, dixit Ecclesiastes, unum*, scilicet, concupiscentiæ pronitatem, *et alterum*, scilicet ipsius generalitatem, et laboravi, supple, *ut invenirem rationem*, (v. 29) *quam adhuc quærit anima mea.* Hæc ratio generalitatis concupiscentiæ, quare in omnibus est. *Et non inveni*, scilicet proprio ingenio, quia hoc philosophi scire non potuerunt: sed tamen fide cognoverunt rationem, et experientia cognovit effectum, scilicet generalitatem : ideo dicit: *Virum unum de mille reperi, et mulierem ex omnibus non inveni.* Hyperbole est; et vult dicere quod paucissimos invenit viros, in quibus concupiscentia non regnaret. Sed ipse mulieres nullas invenit: nec mirum, quia [10] : « Brevis omnis malitia super malitiam mulieris. » Possemus autem hoc exponere de Christo, qui solus evasit a corruptione concupiscentiæ originalis, qui solus fuit [11] « inter mortuos liber. »

30. *Solummodo hoc inveni.* Hic notatur tertium, scilicet concupiscentiæ causalitas, quæ quidem non fuit a Deo, sed a primo peccato. Ideo dicit: *Solummodo hoc inveni, quod fecit Deus hominem rectum.* Et alibi [12] : « Deus de terra creavit hominem, et secundum imaginem suam fecit illum. » Et hujus signum est rectitudo figuræ, quæ adhuc manet in corpore. *Et ipse se*, propria scilicet libertate, *infinitis miscuit quæstionibus;* quia recedendo ab uno, factus est pronus ad multa, et infinita, quia in eis sua concupiscentia non finitur, nec satiatur [13] : « Tria sunt insaturabilia, et quartum quod nunquam dicit: Sufficit. »

Dubitari potest de hoc, quod hic dicit (v. 24) : *Cuncta tentavi in sapientia*, utrum in hoc fuerit reprehensibilis. Quod sic, videtur per ipsam litteram : *Dixi* : *Sapiens efficiar, et ipsa longius recessit a me.* Item per illud [14] : « In pluribus operibus ejus non eris curiosus. » Contra [15] : « Spiritualis homo

[1] *Prov.*, V, 3. — [2] *Prov.*, VII, 21. — [3] *Eccli.*, IX, 9. — [4] Ibid, 11. — [5] *Habac.*, I, 15. — [6] *Prov.*, VII, 22. — [7] I *Cor.*, VI, 18. — [8] *Sap.*, VIII, 21. — [9] *Prov.*, V, 22. — [10] *Eccli.*, XXV, 26. — [11] *Psal.* LXXXVII, 6. — [12] *Eccli.*, XVII, 1. — [13] *Prov.*, XXX, 15. — [14] *Eccli.*, III, 22. — [15] I *Cor.*, II, 15.— (*a*) *Vulg.* nitidius.

judicat omnia (*a*), et ipse a nemine judicatur : » ergo si Salomon habebat spiritum sapientiæ, ergo ejus erat de omnibus judicare. Præterea ait Apostolus [1] : « Omnia probate, quod bonum est tenete : » bonum est igitur tentare omnia. Respondeo dicendum, quod tentare aliquid, est dupliciter : uno modo, cognoscere per experientiam, sicut cognoscit et tentat quis vinum, quod gustat : alio modo, per examinationem, et reprobationem. Primo modo non sunt tentanda, nisi utilia tantum : si autem ampliora quis velit tentare, curiositas est. Secundum autem, quod tentare idem est quod examinare, sic accipit Paulus *Probate*, et sic omnia sunt examinanda, non tantum bona et utilia, sed etiam inutilia : sic dicitur, quod spiritualis homo omnia judicat; sic etiam dicitur : « Omnia probate, » id est, omnia examinate, utrum bona vel mala in nostris operibus, de quibus dubitare possumus. Sed in operibus Dei, de quibus supponere debemus, quod bene sint facta, curiositas est probare vel examinare. Quoniam ergo Salomon extendit suum examen ultra ea, quæ salutis sunt; ideo curiositas fuit, et concedendum est illud. Auctoritates illæ duæ intelliguntur de iis quæ ad salutem spectant, et ad se pertinent; sed Salomon ultra processit.

Item dubitatur de hoc, quod dicit (v. 29) : *Virum de mille unum reperi.* Secundum hoc, videtur confirmare hæresim illam, quod nulla mulier salvatur; et hoc nituntur probare hæretici : quia si solum salvatum est quod assumpsit Christus, et ipse assumpsit solum sexum virilem, ergo ille solus salvatur : et hoc nituntur probare per illud [2] : « Qui crediderit et baptizatus fuerit : » non dicit : Quæ baptizata fuerit; et idipsum apud Joannem [3] habetur. Contrarium hujus ostenditur per illud [4] : « Meretrices præcedent (*b*) vos in regnum Dei. » Item ostenditur hoc, quia Dominus utrumque sexum recipit, utrumque sanavit corporaliter, utrumque vocavit per apostolos. Ipse etiam Salomon utrumque laudavit, et de forti muliere inquit [5] : « Ridebit in die novissimo. » Quid est ergo, quod dicit : *Mulierem ex omnibus non inveni?* Respondeo dicendum, quod ipse loquitur de generalitate concupiscentiæ; et de hac est loqui dupliciter : uno modo, quantum ad propagationem carnalem, qua ipsa transfunditur; alio modo, quantum ad prosecutionem (*c*) per actuale peccatum : si primo modo, est sermo verus et proprius, quia solus Christus sine peccato conceptus, et originale non contraxit; si secundo modo, sermo est hyperbolicus, et hoc patet, quia non tantum est unus vir bonus et salvandus, imo multi : et dicitur illud quantum ad raritatem eorum, qui tempore illo inveniebantur ab actu concupiscentiæ immunes.

Christus solus sine peccato conceptus, et originale non contraxit.

Quod objiciunt hæretici, quod assumpsit sexum virilem; respondeo, quod etsi virilem assumpsit, tamen attende quod assumpsit de muliere; quod non fecisset, si ad salutem non pertineret. Præterea unius naturæ est vir et mulier, et unum corpus. Quod objiciunt de eunucho, quia in masculino, dicendum quod confusum est illud masculinum, et stat ibi pro natura, non pro sexu : et frequenter masculinum genus concipit fœmininum secundum morem Scripturæ.

CAPUT VIII.

1. *Quis talis ut sapiens?* Supra descripsit vanitatem concupiscentiæ; hic contra illam vanitatem innuit dare sapientiæ remedium : nullus enim eripitur a concupiscentia, nisi qui ambulat cum sapientia. Ideo dicit : *Sapientia hominis lucet in vultu ejus.* Hortatur igitur, hac in parte, sapientiæ adhærere ex quadruplici commendatione : primo ex consideratione suæ nobilitatis; secundo, potestatis; tertio, utilitatis; quarto, temporis opportunitatis. Hortatur igitur sapientiæ ad-

[1] I *Thess.*, v, 21. — [2] *Marc.*, xvi, 16. — [3] *Joan.*, iii, 5. — [4] *Matth.*, xxi, 31. — [5] *Prov.*, xxxi, 25.

(*a*) *Cæt. edit. non habent* omnia. — (*b*) *Cæt. edit.* præcedunt. — (*c*) *Item* persecutionem. — (*d*) *Al.* c. vii, v. 30. Initium hujus capitis in aliquibus Bibliis est finis septimi.

hærere consideratione suæ nobilitatis, quæ perpenditur in hoc, quod hominem reddit nobilem et gloriosum, et quantum ad aspectum, et quantum ad verbum. Et hoc primo proponit quærendo; deinde confirmat respondendo, ibi : *Sapientia hominis*. Dicit ergo : *Quis talis, ut sapiens est?* id est, quis ita spectabilis? [1] « Habebo propter hanc claritatem ad turbas, et honorem ad seniores juvenis : » loquitur autem de sapientia. Quis ita spectabilis in verbo? Unde dicit : *Et quis novit solutionem verbi?* supple, nisi sapiens? [2] « Facies principum mirabuntur me; tacentem me respicient; et sermocinante me plura, manus ori suo imponent. » Proposuit quærendo; nunc confirmat respondendo : *Sapientia hominis lucet in vultu ejus*; unde dicitur [3] : « In facie prudentis, lucet sapientia : » ideo subjungitur [4] : « Ex visu cognoscitur vir, et occursu faciei cognoscitur sensatus. » Nec mirum, si est spectabilis aspectu, quia hoc Deus facit; unde dicit : *Et potentissimus faciem illius commutabit.* Potentissimus iste Deus est [5] : « Deus potentes non abjicit, cum ipse sit potens. » Et post [6] : « Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, et nullus ei similis in legislatoribus. » Iste commutat faciem exteriorem prius commutando interiorem, id est, ad se eam convertendo : facies enim animæ est superior portio rationis, quæ nata est videre Deum. Hanc faciem commutat solus Deus [7] : « Sicut divisiones aquarum, ita cor regis in manu Domini : quocumque voluerit, inclinabit illud. » Non tantum est spectabilis sapiens quantum ad aspectum, sed etiam quantum ad verbum per sapientiam, in cujus persona dicit (v. 2) : *Ego os regis observo,* dicit Sapientia. Rex iste Deus est, de quo dicitur [8] : « Beatus et solus potens, Rex regum, et Dominus dominantium. » Os istius regis Filius Dei est, per quem vobis loquitur [9] : « Novissime diebus istis locutus est nobis in Filio. » Os igitur regis observare, est verbum Filii Dei diligenter intendere.[10] « Beati, qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. » Sapientia igitur dicit : *Ego observo*, et observare facio, juxta illud [11] : « Observa, ut facias quæ præcepit tibi Dominus, et bene sit tibi. » Et explanat in quibus observat, quia in mandatis; ideo dicit : *Et præcepta juramenti Dei*, quæ scilicet ex ore ejus procedunt. *Et* observo, supple, *præcepta juramenti Dei* : præcepta juramenti dicuntur, quia firma et inviolabilia [12] : « Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. » Vel ideo præcepta juramenti, quia cum pacto et jurejurando data sunt. Moyses sanguinem sumptum respersit in populum, dicens [13] : « Iste est sanguis fœderis Domini super cunctis sermonibus istis. »

3. *Ne festines*. Hic secundo hortatur adhærere sapientiæ, consideratione suæ potestatis, cum dicit : *Ne festines recedere a facie ejus*, id est, noli declinare ab ejus voluntate; et hoc propter peccatum cordis, quasi te abscondas ab eo. De hoc recessu dicitur [14] : « Dereliquit Deum factorem suum, et recessit a Deo salutari suo. » *Ne festines recedere a facie ejus,* volens latere in malo. Non dicas [15] : « A Deo abscondar, et ex summo quis operis mei memorabitur? » Sicut Cain, qui dixit Domino [16] : « Ecce ejicis me hodie a facie tua, et a facie tua abscondar. » Et si contingat recedere, noli permanere in malo; ideo subdit : *Neque permaneas in opere malo.* [17] « Ne tardes converti ad Deum, et ne differas de die in diem. » Et ratio hujus est consideratio divinæ potestatis, quia facit omnipotenter (*a*) : *Quia omne, quod voluerit, faciet.* [18] « Consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiet. » Facit etiam faciliter; ideo dicit (v. 4) : *Et sermo illius potestate plenus est.* [19] « Vox Domini in virtute : vox Domini confringentis cedros. » Et [20] : « Non erit tibi difficile omne verbum, qui facis misericordiam in milli-

[1] *Sap.*, VIII, 10. — [2] Ibid., 12. — [3] *Prov.*, XVII, 24. — [4] *Eccli.*, XIX, 26. — [5] *Job*, XXXVI, 5. — [6] Ibid., 22. — [7] *Prov.*, XXI, 1. — [8] I *Tim.*, VI, 15. — [9] *Hebr.*, I, 1. — [10] *Luc.*, XI, 28. — [11] *Deut.*, VI, 3. — [12] *Matth.*, XXIV, 35. — [13] *Exod.*, XXIV, 8. — [14] *Deut.*, XXXII, 15. — [15] *Eccli.*, XVI, 16. — [16] *Gen.*, IV, 14. — [17] *Eccli.*, V, 8. — [18] *Isa.*, XLVI, 10. — [19] *Psal.* XXVIII, 4, 5. — [20] *Jerem.*, XXXII, 17. — (*a*) *Fortasse leg.* omnia potenter.

bus. » Facit etiam irreprehensibiliter : *Nec dicere ei quisquam potest : Quare ita facis ?* [1] « Tu quis es, qui respondeas Deo? »

5. *Qui custodit præceptum.* Hic tertio hortatur adhærere sapientiæ, consideratione nostræ utilitatis. Magna enim utilitas est ei adhærere et ipsius mandata servare ; propter quam dicit : *Qui custodit præceptum, non experietur quidquam mali.* Imo multa habebit bona. [2] « Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. » Et [3] : « Si manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis, et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos. »

Tempus et responsionem, etc. Hic quarto hortatur ad servandum mandata divinæ sapientiæ, consideratione opportunitatis temporis, quam sapiens homo considerat in suis operibus ; propter quod dicit : *Tempus et responsionem cor sapientis intelligit.* Intelligitur tempus, quo operari oportet. [4] « Videte, fratres, quomodo caute ambuletis ; non quasi insipientes, sed quasi sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. » Non solum tempus, sed etiam responsionem in tempore. [5] « In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt, tempus redimentes. Sermo vester semper sit in gratia sale conditus, ut sciatis, quomodo vos oporteat unicuique respondere. » Et bene facit sapiens, qui tempus opportunum considerat : quod probat, cum infert (v. 6) : *Omni negotio tempus est, et opportunitas, et multa hominis afflictio*, supple, diligenter hæc considerando [6] : « Omnia tempus habent, et suis spatiis transeunt universa sub sole. » Est enim opportunitas temporis ad studendum [7] : « Sapientiam scribe in tempore vacuitatis. » Est etiam opportunitas ad orandum [8] : « Media nocte surgebam ad confitendum tibi. » Est etiam opportunitas temporis ad benefaciendum [9] : « Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes. » Et hæc opportunitas est in præsenti tempore : et hanc ostendit esse in præsenti tempore, ostendens futurum tempus periculosum, quia non potest prævideri, unde dixit (v. 7) : *Qui ignorat præteritum, et futura nullo potest scire nuntio*, quia multo minus possunt sciri futura, quam præterita [10] : « Quis ei poterit indicare, quid post eum futurum sit? » Non potest etiam prohiberi, unde dicit (v. 8) : *Nec est in hominis ditione* (a), id est potestate, *prohibere spiritum*, scilicet exeuntem, quasi nemo potest prohibere, quin veniat tempus mortis : et hoc explanat subdens : *Nec habet potestatem in die mortis.* [11] « Constituisti terminos ejus, qui præteriri non poterunt. » Non potest declinari ; unde dicit : *Nec sinitur quiescere ingruente bello*, scilicet in die judicii.[12] « Pugnabit pro eo orbis terræ contra insensatos : » quod bellum non poterunt declinare. Unde dicent montibus [13] : « Cadite super nos, » quia tunc [14] « peribit fuga. » Non potest etiam dissimulari ; ideo dicit : *Non salvabit impietas impium*, quasi possit simulare se bonum. [15] « Non salvat impios, et judicium pauperibus tribuit. » Et [16] : « Non proderunt thesauri in die ultionis ; justitia liberabit a morte. » Ideo dicitur [17] : « Si impius fuero, væ mihi est. »

Quæritur de hoc, quod dicit : *Observo præcepta juramenti Dei :* ergo Deus jurat. Contra [18] : « Sit sermo vester : Est, est : Non, non : (b) quod amplius est, a malo est : » ergo si perfectis non convenit jurare, et minus convenit Deo, nisi quod est summæ perfectionis : ergo jurare non decet Deum. Præterea ostenditur, quod superfluat ; quia Deus non potest mentiri : ergo æque verum est simplex verbum Dei, ac juramentum. Item videtur, quod non possit jurare ; quia jurare est aliquem in testem et robur adducere : sed Deus non habet alium, per quem possit confirmare : ergo nec jurare. Respondeo dicendum, quod juramentum finis omnis con-

[1] *Rom.*, IX, 20. — [2] *Matth.*, XIX, 17. — [3] *Joan.*, VIII, 31. — [4] *Ephes.*, V, 15. — [5] *Colos.*, IV, 5, 6. — [6] Supra, III, 1. — [7] *Eccli.*, XXXVIII, 25. — [8] *Psal.* CXVIII, 62. — [9] *Gal.*, VI, 10. — [10] Supra, VII, 1. — [11] *Job*, XIV, 5. — [12] *Sap.*, X, 21. — [13] *Apoc.*, VI, 16. — [14] *Amos.*, II, 14. — [15] *Job*, XXXVI, 6. — [16] *Prov.*, X, 2. — [17] *Job*, X, 15. — [18] *Matth.*, V, 37.

(a) *Vulg.* potestate. — (b) *Cæt. edit. hic add.* ergo.

troversiæ, et est assertio certa et firma, et nulla firmior potest, et hoc ad faciendam certam fidem. Sic igitur, quando nos volumus certam facere fidem audienti, juramus: sic Deus nostræ infirmitati condescendens, jurat quidem, ut nostram fidem reddat solidam. Quod objicitur ergo: « Quod amplius, a malo est; » exponitur, quod est a malo pœnæ, non jurantis, sed ejus cui fit juramentum, id est, propter dubietatem ejus. Aliter tamen dicendum, quod Dominus non prohibet ibi juramentum tanquam malum; sed quia homines sunt proni ad dicendum falsum, prohibet pronitatem ad jurandum passim, ne aliquando simul incidant in mendacium et juramentum in Dei contemptum: et quia Deus mentiri non potest, non habet hæc ratio locum in Deo. Quod objicitur, quod non potest mentiri, dico, quod etsi juramentum addat super assertionem simplicem, secundum rem addit, non tamen secundum nostram approximationem, ut firmior nobis sit fides, et ostenditur ad nos mira dignatio. Quod objicitur, quod non potest alium adducere; dico quod, sicut ipse sibi testis est, quia sua veritas, ita ipse per semetipsum jurat; et est optimum testimonium, quia lux se et alia manifestat. De hoc etiam est dubitatio, quia dicit: *Qui custodit præceptum, non experietur quidquam mali.* Contra: infra (v. 14) dicit: *Sunt justi, quibus mala proveniunt, quasi opera egerint impiorum.* Respondeo: est experiri malum quod permanet, et malum quod transit: loquitur de experientia mali hic, quod semper manet, non ejus quod transit.

Quæstio etiam est de hoc, quod dicit: *Qui custodit præceptum*, cum multa sint præcepta custodienda, quare dicit præceptum singulariter. Præterea possibile est aliquos servare præcepta divina timore, sicut servabant Judæi; et tamen tales non salvantur. Respondeo dicendum, quod etsi præcepta multa sunt per diversitatem operis, tamen unitatem habent, et in comparatione ad mandantem, et in comparatione ad observantem, et in comparatione ad finem. Ad mandantem, quia unus est, qui præcipit: et ideo qui transgreditur unum mandatum, non potest esse obediens mandanti: quia unus est, qui mandat. In comparatione ad observantem est unitas, quia uno principio et regulante omnia observat, sicut charitate, quæ omnia vincit. Unde sicut charitas, aut omnes diligit, aut nullum; sic omnia mandata observat, aut nullum. In comparatione ad finem est unitas, quia præmium unum debetur, et pro uno præmio sunt observanda. Quia ergo ista triplex concurrit unitas in debita observantia mandatorum, ideo recte dicit: *Qui custodit præceptum*, etc.

9. *Hæc omnia consideravi*, etc. Egit supra de vanitate pronitatis; hic agit de vanitate securitatis: et quoniam hæc vanitas periculosa est, quia impellit hominem ad culpam, sive ipsum impulsum detinet; ideo primo ponitur vanitas, secundo vanitatis remedium, ibi [1]: *Qui fodit foveam*, etc. Securitas oritur dupliciter: primo scilicet ex apparentia defectus retributionis justæ; secundo ex apparentia defectus regiminis providentiæ: et hoc secundum tangitur ibi [2]: *Verti me ad aliud, et vidi*, etc. Retributio autem justitiæ apparet deficere propter malorum exaltationem; propter bonorum depressionem; propter utrorumque indistinctionem: sunt igitur hic tres partes. Primo ostenditur, quomodo securitatis vanitas oritur ex promotione malorum; secundo, quomodo ex depressione bonorum, ibi (v. 14): *Est et alia vanitas super terram*, etc.; tertio, quomodo oritur ex indistinctione istorum et illorum, ibi (v. 16): *Et apposui cor meum, ut scirem sapientiam*, etc. Ortus igitur securitatis ex malorum exaltatione hoc ordine describitur. Primo insinuatur malorum sublimitas; secundo vero, quomodo ex hoc oritur impiis securitatis vanitas; tertio, quomodo ex hoc elicitur bonorum utilitas. Primo igitur insinuatur malorum sublimitas, quam consideravit Ecclesiastes sua diligenti consideratio-

[1] Infra, x, 8. — [2] Infra, ix, 11.

ne : propter quod dicit : *Omnia hæc consideravi*, supple, quæ prædixi prius (v. 9) : *Et dedi cor meum in cunctis operibus*, *quæ fiunt sub sole*, ut omnia considerarem. [1] « Dedi cor meum, ut scirem prudentiam, atque doctrinam, erroresque, et stultitiam. » Et in hac consideratione vidit ipse malorum sublimationem, et in potentia, et in fama. Quantum ad sublimationem in potentia, dicit (v. 9) : *Interdum dominatur homo homini in malum suum*, videlicet quando malus præest; unde [2] : « Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat : » sed malus in malum suum, unde dicitur [3] : « Non alliges tibi peccata duplicia, nec enim in uno eris immunis. » Malus prælatus alligat sibi peccata duplicia. Quantum ad sublimationem in fama, dicit (v. 10) : *Vidi impios sepultos*, scilicet profunditate desperationis. [4] « Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit. » Vel *sepultos* aggere adulationis. [5] « Sine mortuos sepelire mortuos suos. » Gregorius [6] : « Mortuus mortuum sepelit, cum aggere adulationis premit. » Vel *sepultos* continuatione transgressionis usque ad mortem, quasi dicat : Qui in malitia sepulti, et in malitia fuerunt, secundum quod dicitur frequenter [7] : « Et mortuus est in peccatis suis, quæ peccaverat, faciens malum coram Domino; » et secundum quod Dominus dicit Judæis [8] : « Vos in peccato vestro moriemini. » Tales impios vidit exaltatos in fama, ideo dicit : *Qui etiam cum adhuc viverent*, supple in sua malitia; *in loco sancto erant*, id est, in dignitate, quasi sancti : sicut et Antichristus, de quo dicitur [9] : « Cum videritis abominationem desolationis stantem in loco sancto : » *Et laudabantur in civitate*, *quasi justorum operum*. Et sic erant magni in fama. [10] « Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ; » et [11] : « Qui derelinquunt legem, laudant impium. » *Sed et hoc vanitas*. Tangitur hic secundum, scilicet securitatis vanitas; quia ex hoc, quod mali non puniuntur, alii securi redduntur : ideo dicit : *Sed et hoc vanitas*, id est, causa vanitatis, et hoc ostendit (v. 11) : *Etenim quia non profertur cito contra malos sententia*. Sed benigne expectantur, secundum illud [12] : « Non tardat Dominus promissionem; sed patienter agit propter nos, nolens aliquem perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti. » *Absque timore ullo filii hominum perpetrant mala;* et ita securi sunt, quia nihil cogitant, nec timent de futuris. Viri mali non cogitant judicium, quia scilicet tunc non puniuntur. [13] « Misereamur impio, et non discet justitiam facere. »

12. *Attamen peccator*, etc. Tangitur hic tertium, quomodo ex hoc elicitur bonorum utilitas; quia ex hoc cognoscunt boni divinam misericordiam, et exercitantur in justitia; propterea dicit : *Attamen peccator*, et debet construi sic littera : *Attamen eo quod peccator centies facit malum*, id est multoties, secundum illud [14] : « Quam vilis facta est nimis, iterans vias tuas ! » *Et per patientiam sustentatur*, scilicet Dei, secundum illud [15] : « Ignoras quod benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit; » et [16] : « Misericordiæ (*a*) Domini, quia non sumus consumpti. »

Ego cognovi quod erit bonum timentibus Deum, id est a malo declinantibus [17] : « In timore Domini declinatur a malo. » *Qui verentur faciem ejus*, et ob ejus reverentiam peccare non audent, secundum quod Job dicit de se [18] : « Semper quasi tumentes fluctus super me, timui Deum, et pondus ejus ferre non potui. » Sed ista utilitas divinæ misericordiæ, et patientiæ non se extendit ad malos; et ideo utilius est eis mori, quam vivere; ideo dicit (v. 13) : *Non sit bonum impio*; hoc non dicit optando, sed prædicendo, secundum illud Psalmi [19] : « Convertantur peccatores in infernum. » *Non sit bonum*,

[1] Supra, I, 17. — [2] I *Tim.*, III, 1. — [3] *Eccli.*, VII, 8. — [4] *Prov.*, XVIII, 3. — [5] *Matth.*, VIII, 22. — [6] Greg., *Moral.*. lib. IV, c. XXV. — [7] III *Reg*., XVI, 19. — [8] *Joan.*, VIII, 24. — [9] *Matth.*, XXIV, 15. — [10] *Psal.*, X, 3. — [11] *Prov.*, XXVIII, 4. — [12] II *Petr.*, III, 9. — [13] *Isa.*, XXVI, 10. — [14] *Jerem.*, II, 36. — [15] *Rom.*, II, 4. — [16] *Thren.*, III, 22. — [17] *Prov.*, XVI, 6. — [18] *Job*, XXXI, 23. — [19] *Psal.* IX, 18.

(*a*) *Cæt. edit.* misericordia, et sic pag. 650, col. 2.

scilicet gloriæ[1] : « Tollatur impius, ne videat gloriam Dei. » Non sit etiam bonum præsentis vitæ ; ideo addit : *Nec prolongentur dies ejus*, id est non prolongabuntur. [2]« Anni impiorum breviabuntur; » et[3] : « Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suo. » *Sed quasi umbra transeant qui non timent faciem Domini.* Et revera tanquam umbra transeunt; unde dicitur[4] : « Vidi impium superexaltatum; et transivi, et ecce non erat. » Unde dicitur in persona impiorum[5] : « Transierunt hæc omnia tanquam umbra, et quasi nuntius præcurrens, et tanquam navis, quæ pertransit fluctuantem aquam. »

Quæritur de hoc, quod dicit : *Interdum dominatur homo homini*, utrum homo possit juste homini dominari. Quod sic, videtur[6] : « Non est potestas, nisi a Deo; » et Apostolus dicit[7], quod serviendum est dominis, « non tantum propter timorem, sed etiam propter conscientiam : » sed (*a*) omne, quod est a Deo, est justum : ergo hominem habere potestatem super hominem est justum. Præterea si conscientia non dictat homini nisi justum, cum est recta; et hoc dictat, cum dicat Apostolus; ergo justum est hominem homini esse subditum. Item Apostolus dicit[8] : « Servi, obedite dominis carnalibus : » sed Apostolus non hortatur, nec præcipit, nisi justum : ergo. Contra : homines sunt æquales natura : ergo, quod unus alteri præsit, hoc est contra naturam : sed omne quod est contra naturam, est peccatum; ergo. Item omnes homines sunt liberi per naturam : ergo, quando homo efficitur servus, hoc est per usurpationem : sed omne usurpatum est peccatum : ergo peccatum est homini dominari : quod patet, quia Noe divina auctoritate filium suum Cham fecit servum fratrum. Similiter Isaac fecit de Esau et Jacob. Respondeo dicendum quod justum est hominem homini dominari. Et ad illud, quod objicitur de hoc, quod est contra naturam, et quod omnis homo est liber; intelligendum, quod duplex est status, scilicet naturæ destitutæ, et naturæ institutæ : quantum ad statum naturæ institutæ, etsi omnes essent liberi et æquales, et non esset dominium hominibus, quo præessent, nisi solis brutis; tamen quantum ad statum naturæ corruptæ aliter est : quia enim alii aliis sunt pejores, et mali, ideo justo judicio Dei in se et posteris, servi fiunt. Alia etiam ratio est dominandi, scilicet propter cohabitationem malorum : si enim non esset potestas temporalis, quilibet faceret quod sibi rectum videretur; et ita esset scissio iniquitatis, et quilibet ad votum peccacaret : et sic potest esse dominium et servitus in hominibus. Utrum autem mali juste possint (*b*) præesse bonis, quæretur infra.

Quæritur de hoc, quod dicit : *Impius centies peccat, et sustentatur*, utrum sit benignitatis, vel severitatis. Quia benignitatis, videtur[9] : « Misericordiæ Domini, quia non sumus consumpti. » Præterea Apostolus[10] : « Ignoras, quod benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? » Sed contra : Impius quanto (*c*) plus vivit, tanto plura mala facit, et tanto cruciabitur acrius : ergo si citius moreretur, melius esset ei : ergo quod dies elongatur sibi, potius est malum, quam bonum : ergo severitatis. Respondeo dicendum, quod quidam sunt impii quos prævidit Deus ad se reversuros : talibus vitæ dilatatio (*d*) est effectus magnæ misericordiæ aperte, et in occulto. Alii sunt, quos prævidit peccata multiplicaturos, et in eis morituros; et talibus prolongare, justitiæ est, et misericordiæ : misericordiæ, quia differtur eis pœna crudelis; sed occultæ justitiæ, quia permittitur ei, qui in sordibus est, quod sordescat adhuc; meruit enim ideo prolongationem vitæ : quantum ad hoc, severitatis occultæ.

Elongatio dierum diversa hominibus facta.

14. *Est et alia vanitas*, etc. Supra ostendit,

[1] *Isa.*, XXVI, 10, secundum LXX. — [2] *Prov.*, X, 27. — [3] *Psal.* LIV, 24. — [4] *Psal.* XXXVI, 36. — [5] *Sap.*, V, 9. — [6] *Rom.*, XIII, 1. — [7] Ibid., 5. — [8] *Ephes.*, VI, 5. — [9] *Thren.*, III, 22. — [10] *Rom.*, II, 4.

(*a*) *Cæt. edit.* ergo. — (*b*) *Item* possent. — (*c*) *Item* quando. — (*d*) *Item* dilatio.

quomodo oritur securitas ex aspectu sublimitatis malorum; hic secundo ostendit, quomodo oritur ex aspectu adversitatis bonorum : et hoc quidem facit hoc ordine : primo proponitur bonorum adversitas ; secundo ex hoc malorum securitas; tertio concluditur vanitas; quarto commendatur voluptas. Proponitur igitur bonorum adversitas, ex qua oritur vanitas; propter quod dicit : *Est et alia vanitas, quæ fit super terram*, alia scilicet a prædicta, quia aliam habet causam : prædicta enim veniebat ex malorum sublimitate; hæc ex bonorum adversitate : ideo dicit : *Sunt justi quibus mala proveniunt*, id est, adversitates, *quasi opera egerint impiorum*, secundum quod inquit Apostolus [1] : « Sancti ludibria et verbera experti sunt, insuper et vincula et carceres; lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt. » Exemplum de Tobia, qui fuit factus cæcus; exemplum de Job, qui fuit ita afflictus : et ratio hujus redditur, nam [2] : « Omnes qui placuerunt Deo, per multas tribulationes transierunt fideles. »

Et sunt impii, etc. Hic notatur secundum, scilicet malorum securitas : quia enim impii vident bonis mala succedere, et sibi bona, ideo securi redduntur; ideo dicit : *Et sunt impii, qui ita securi fiunt, quasi justorum facta habeant* : et hoc, quia sunt a tribulatione immunes. Exemplum est de illo divite epulante, cui dictum est [3] : « Memento (*a*), quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala. » Et ideo mali assecurantur, quia prosperantur [4]. « Quare via impiorum prosperatur, bene est omnibus, qui prævaricantur in te? » *Sed et hoc vanissimum judico*. Vanum est enim, quando bonis et malis proveniunt bona, quia indignum propter malos; vanius, quando bonis et malis mala, quia injustum propter bonos; sed vanissimum, quando bonis mala, et malis bona, quia injustum pariter, et indignum. Unde Habacuc ita indignanter fert, ut quasi ex hoc velit Deum arguere, dicens [5] : « Quare non respicis super iniqua agentes, et taces, devorante impio justiorem se? »

15. *Laudavi igitur lætitiam*, etc. Hic quarto ex hoc commendatur voluptas in detestationem tantæ vanitatis : ex quo malis bona, et bonis mala proveniunt; et est laus, et verbum hominis perturbati; ideo dicit : *Laudavi igitur lætitiam*, scilicet carnis, quasi hæc sola sit bona; ideo dicit : *Quod non esset homini bonum sub sole, nisi quod comederet et biberet*, secundum illud [6] : « Ecce gaudium et lætitia, jugulare arietes, comedere carnes, et bibere vinum; » quasi non sit alia vita, nec aliud præmium; ideo subjungit : *Et hoc solum auferret secum de labore suo*, quasi non sit aliud expectandum, sed lætandum, *in diebus vitæ suæ, quos dedit ei Deus sub sole*. [7] « Ubique relinquamus signa lætitiæ nostræ, quoniam hæc est pars nostra. »

Potest hic quæri, quis status sit melior et utilior : utrum scilicet status prosperitatis, an adversitatis. Quod adversitatis, videtur, quia scriptum est [8] : « Ego quos amo, arguo et castigo : » ergo tribulatio est signum divini amoris. Item inquit Apostolus [9] : « Flagellat autem omnem filium, quem recipit : » ergo flagellari est signum divinæ filiationis. Item inquit Angelus Tobiæ [10] : « Quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio probaret te : » ergo. Item [11] : « Omnes quotquot placuere Deo, per multas tribulationes transierunt fideles : » ergo status ille melior. Contra : « Ecclesia petit pacem [12] : « Da pacem, Domine, in diebus nostris; » ergo si Ecclesia petit quod melius est, status prosperitatis est melior. Item Apostolus facit orare [13] « pro his qui sunt in sublimitate constituti, ut quietam et tranquillam vitam agamus : » ergo status tranquillitatis est melior. Item, si non esset peccatum, nulla esset adversitas, sed omnimoda tranquillitas et prosperitas : ergo status pros-

[1] *Hebr.*, XI, 36. — [2] *Judith*, 23. — [3] *Luc.*, XVI, 25. — [4] *Jerem.*, XII, 1. — [5] *Habac.*, I, 13. — [6] *Isa.*, XXII, 13. — [7] *Sap.*, II, 9. — [8] *Apoc.*, III, 19. — [9] *Hebr.*, XII, 6. — [10] *Tob.*, XII, 13. — [11] *Judith*, VIII, 23. — [12] Antiph. *pro pace*. — [13] I *Tim.*, II, 2.

(*a*) Vulg. *Recordare*.

peritatis magis consonat statui innocentiæ et gloriæ : sed quod similius est meliori, est melius : ergo. Respondeo dicendum, quod status prosperitatis, et adversitatis, possunt comparari ad bonos, et ad malos ; si ad malos qui elevantur in prosperis, et dejiciuntur in adversis, neuter est utilis, nisi (*a*) divina gratia interius adjuvet, ut quando flagellat exterius, illuminat interius ; sic inspiratione comitante flagellum, quod sæpe contingit, status adversitatis est utilior. Si autem loquimur per comparationem ad bonos, sic dicendum quod boni quidam sunt perfecti, de quibus dicitur illud [1] : « Non contristabit justum, quidquid ei acciderit : » sic perfectis melior et utilior est status adversitatis, quia in eo examinantur, sicut aurum probatur in igne ; status autem prosperitatis non est eis utilis, aut quia non proficiunt, aut quia tepescunt, aut quia animi eorum decidunt, sicut dicitur : « Qui in bellis fortis, in aspectu mulieris cecidit : » sicut et alii, qui sunt imperfecti, qui diligunt Deum, et inducuntur per temporalia beneficia, et cum non habeant charitatem perfectam, de facili cadunt : talibus prosperitas est utilior : et quia Ecclesia multos habet tenellos et infirmos plures, quam fortes, ideo cogitur orare pro pace. Quod ergo bonis mala eveniunt in præsenti, donum Dei est, juxta illud [2] : « Datum est vobis non solum ut in eum credatis, sed etiam pro illo patiamini. »

16. *Et apposui cor meum*, etc. Ostensum est quomodo vanitas securitatis oritur ex sublimatione malorum, et etiam ex depressione bonorum ; hic tertio ostenditur quod modo oritur ex indistinctione horum et illorum : quia enim mali non possunt distingui a bonis, ideo sunt securi ; et quoniam hæc securitas ortum habet ex hujusmodi indistinctione, et ipsa etiam est principium voluptatis, ideo habet pars ista duas partes : primo ostenditur quomodo ex indistinctione oritur securitas ; secundo, quomodo ex securitate voluptas, ibi : *Nemo est, qui*, etc. Primum ergo hoc ordine describitur : primo ergo notatur discernendi cassa sollicitudo ; secundo vero, discretionis incertitudo ; tertio, incertitudinis ratio ; quarto notatur ex hoc vanæ securitatis origo. Insinuatur igitur primo discernendi cassa sollicitudo, quæ fuit diligens ; unde ait : *Et apposui cor meum*, id est, intellectum applicui, *ut scirem sapientiam*, quantum ad invisibilia ; *et intelligerem distinctionem eorum, quæ versantur in terra*, quantum ad visibilia, quia [3] : « Invisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, a creatura mundi intellecta conspiciuntur. » Et ista sollicitudo cassa est, quia quantumcumque homo laboret, non potest invenire : ideo subdit : *Est homo, qui in diebus et noctibus somnum non capit oculis*, imo laborat continue ad inquirendum [4] : « Vidi afflictionem, quam dedit Deus filiis hominum, ut distendantur in ea ; » et subdit [5] : « Cuncta fecit bona, et mundum tradidit disputationi eorum ; » et licet tantum laboret, nihil profecit : ideo subdit (v. 17) : *Et intellexi quod operum Dei nullam possit homo invenire rationem eorum*, scilicet operum, *quæ fiunt sub sole*. [6] « Ne laboretis, non enim comprehendetis. » *Et quanto plus laboraverit ad quærendum, tanto minus inveniet*. Unde [7] : « Accedet homo ad cor altum, et exaltabitur Deus, » id est, elongabitur. Augustinus [8] : « Altus est Deus : elevas te, et fugit a te : humilias te, et venit ad te. » *Etiamsi dixerit sapiens se nosse, non poterit reperire* ; id est, si se credat scire, minus intelligit, quia dicitur [9] : « Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. « Et [10] : « Dixi : Sapiens efficiar ; et ipsa longius recessit a me. » Et repetit sollicitudinem, addens quod fuit curiosa : adhibere enim sollicitudinem, ubi non est utilitas, est curiositas.

[1] *Prov.*, XII, 21. — [2] *Philip.*, I, 29. — [3] *Rom.*, I, 20. — [4] Supra, III, 10. — [5] Ibid., 11. — [6] *Eccli.*, XLIII, 34. — [7] *Ps.* LXIII, 8. — [8] Aug., Enarr. *in Ps.* L. — [9] *Rom.*, I, 22. — [10] Supra, VII, 24. — (*a*) *Edit. Ven. add.* in.

CAPUT IX.

1. *Omnia hæc tractavi in corde meo, ut intelligerem curiose.* Hoc ab ipsomet reprehenditur alibi [1] : « In supervacuis rebus noli scrutari multum, et in pluribus operibus ejus ne fueris curiosus : » et sic patet distinguendi sollicitudo, quæ fuit diligens, et cassa, et ideo curiosa. *Sunt justi, atque sapientes*, etc. Tangitur hic secundum, scilicet discretionis incertitudo. Homo enim de se ipso nescit, utrum sit homo bonus, vel malus, etiam ipse bonus. Propterea dicit : *Sunt justi, atque sapientes,* et ita boni ; *Et opera eorum in manu Dei*, id est, in potestate cognoscendi, acceptandi, et retribuendi : in ejus manu sunt merita, et præmia. Sunt merita bonarum cogitationum [2] : « Sicut divisiones aquarum, ita cor regum in manu Domini. » Sunt bonarum affectionum [3] : « In manu ejus sunt omnes fines terræ. » Sunt etiam bonarum locutionum [4] : « In manu ejus sumus nos, et sermones nostri. » Sunt etiam operationum, sicut in proposito. Sunt etiam præmia in manu ejus [5] : « Justorum animæ in manu Dei sunt : » et cum sint in manu Dei, deberent nosci : *Et tamen nescit homo, utrum amore, an odio dignus sit*. Et ita nescit discernere [6] : « Nil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum. » *Sed omnia in futurum servantur*. Nota hic tertium, scilicet incertitudinis rationem, quæ provenit ex hoc, quod in præsenti non sit remuneratio secundum merita ; sed reservantur in futurum, et propterea dicit ita : *Nescit homo. Sed omnia in futurum servantur incerta,* ut scilicet certificentur [7] : « Nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium : » quod quidem modo non facit, sed reservat, secundum illud *Job* [8] : « Signasti quasi in sacculo delicta mea. » *Eo quod universa*, id est, bona et mala, *æque eveniant justo, et impio,* quos sub sex differentiis describit : *Justo, et impio,* quoad fidei credulitatem, quæ scilicet justificat impium ; *bono, et malo*, quantum ad dilectionis puritatem, quia sancta dilectio bonum [9] : « Bona arbor non potest malos fructus facere ; » *Mundo et immundo*, quoad conversationis honestatem, illa enim attenditur circa exteriora ; *Immolanti hostias et victimas, et sacrificia contemnenti*, quoad cultus religiositatem [10] : « Hæc est religio Phase : Omnis alienigena, » etc. *Sicut bonus, sic et peccator*, quantum ad mandatorum observationem, quorum observatio bonos, et transgressio facit peccatores [11] : « Peccavimus, fecimus iniquitatem, et recessimus, ac declinavimus a mandatis tuis, ac judiciis. » *Ut perjurus, ita et ille qui verum dejerat,* quoad veritatis locutionem. *Dejerat* : hic *De* auget, non minuit. *Dejerat*, id est, vere jurat, secundum quam significationem accipitur in libris *Regum* [12] : « Et addidit Jonathas dejerare David. » Omnibus istis eveniunt æqua, et quantum ad conditionem naturæ, juxta illud [13] : « Unus ergo introitus est omnibus ad vitam, et similis exitus ; » et quantum ad conditionem culpæ [14] : « Omnes peccaverunt, et egent gratia (*a*) Dei ; » et quantum ad conditionem pœnæ [15] : « Memento, quoniam omnes in corruptione sumus. »

3. *Hoc pessimum inter omnia, quæ sub sol fiunt.* Tangitur hic quartum, scilicet vanæ securitatis origo, quoniam oritur magna securitas ex hac indistinctione, quæ multorum est occasio peccatorum. Ideo dicit : *Et hoc est pessimum inter omnia, quæ sub sole fiunt, quia eadem cunctis eveniunt.* Ideo pessimum, quia multorum occasio peccatorum : non enim videtur Deus curare de nobis. Unde oritur illa sententia Job [16] : « Nu-

[1] *Eccli.*, III, 24. — [2] *Eccli.*, XXI, 1. — [3] *Psal.* XCIV, 4. — [4] *Sap.*, VII, 16. — [5] *Sap.*, III, 1. — [6] I *Cor.*, IV, 4. — [7] Ibid., 5. — [8] *Job*, XIV, 17. — [9] *Matth.*, VII, 18. — [10] *Exod.*, XII, 43. — [11] *Dan.*, IX, 5. — [12] I *Reg.*, XX, 17. — [13] *Sap.*, VII, 6. — [14] *Rom.*, III, 23. — [15] *Eccli.*, VIII, 6. — [16] *Job*, XXII, 14.

(*a*) *Vulg.* gloria.

bes latibulum ejus, nec nostra considerat. » Et quod (*a*) ex hoc oriantur mala, ostendit : quia oritur securitas, per quam homo cadit in malitiam et contemptum; ideo dicit : *Unde et corda filiorum hominum*, id est, malorum et carnalium, *implentur malitia et contemptu*. In impletione multitudo vitiorum designatur, ut malitia sit in concupiscibili, et contemptus in irascibili, quæ sunt duæ radices peccatorum [1] : « Corrupta est terra coram Deo, repleta iniquitate. » Et hoc *in vita sua*, quamdiu habent locum merendi [2] : « Ut impleant peccata sua semper. » Et quia tales præcipitantur in pœna, ideo subdit : *Et post hæc ad inferos deducentur*. [3] « Tu vero, Deus, deduces eos ad puteum interitus. » Et Job [4] : « Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt. »

Incidit hic quæstio de hoc, quod dixit [5] : « Intellexi, quod operum Dei nullam possit homo invenire rationem. » Ergo si quod intelligimus, debemus rationi, et nullius possumus invenire rationem, ergo nihil intelligimus. Item rationalis nostra est ad intelligendam et videndam rationem : ergo si rationem non possumus invenire, frustra habemus potentiam naturalem. Respondeo dicendum, quod sermones accipiendi sunt secundum materiam; ipse autem non loquitur de operibus Dei generaliter, sed de divinis judiciis, quia sunt opera Dei, secundum illud [6] : « Magna opera Domini. » Hæc judicia, ut dicit Gregorius [7], non sunt discutienda, sed formidoloso silentio veneranda; quia etsi habeant rationem, habent tamen latentem, et quam per nos non possumus indagare, quia supra nos est; et si intelligimus, hoc est per Spiritus sancti illustrationem, qui scrutatur profunda Dei, non per humanam intentionem. Aliorum operum, ut creaturarum, multæ rationes inveniuntur, et multæ scientiæ habentur; sed de istis operibus non loquitur hic.

Item dubitatur de hoc, quod dicit : *Nescit homo, utrum amore, an odio dignus sit*; quod videtur falsum, quia [8] : « Quis nos separabit a charitate Christi? certus sum, quod neque instantia, neque futura, » etc. : ergo instantiam habet ibi. Dices, quod sciebat ratione revelationis. Objicitur, quod homo possit per se scire, quia dignitas divini amoris ponit in nobis gratiam gratum facientem. Sed Augustinus dicit [9], quod quæ sunt essentialiter in anima, melius cognoscuntur, quam quæ secundum speciem : ergo si certi sumus de iis, quæ cognoscimus secundum speciem, ut si ponatur dulce super lignum, multo magis de gratia. Item Augustinus dicit quod qui habet fidem, certus est se habere fidem : ergo qui habet dilectionem, sive charitatem, certus est se habere gratiam : ergo qui habet gratiam, certus est : ergo certus est, utrum Deo placeat. Item de odio potest quis esse certus, ut ille qui peccavit et vult peccare, certus est quod est dignus odio. Contra [10] : « Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum. » Item [11] : « Si venerit ad me, non videbo eum; et si abierit, non intelligam. » Et ibidem [12] : « Si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea. » Item [13] : « De propitiato peccato noli esse sine metu : » ergo non es certus. Ad hoc respondent quidam, quod illud intelligitur de (*b*) odio prædestinationis, et reprobationis, de quo nullus est certus : et sic non habet instantiam, quia prædestinatio non ponit in nobis aliquem effectum, per quem possit sciri. Aliter respondendum, quod hæc responsio non satisfacit litteræ : dicit enim littera : *Nescit, utrum amore dignus sit* : sed nullus dignus est, nec meretur prædestinari. Ideo intelligitur secundum præsentem instantiam : propter hoc respondent aliter, quod duplex est cognitio, scilicet necessaria, et infallibilis, et hanc habere non possumus, quia nemo certitudinaliter potest cognoscere,

Cognitio duplex.

[1] *Gen.*, VI, 11. — [2] I *Thess.*, II, 16. — [3] *Psal.* LIV, 24. — [4] *Job*, XXI, 13. — [5] Supra, VIII, 17. — [6] *Psal.* CX, 2. — [7] Greg., *Moral.* lib. IX, c. VIII. — [8] *Rom.*, VIII, 35-39. — [9] Auctor lib. *de Spir. et anim.*, c. I, inter Opera S. August., tom. VI, Append., Edit. Benedictin. — [10] I *Cor.*, IV, 4. — [11] *Job*, IX, 11. — [12] Ibid., 21. — [13] *Eccli.*, V, 5. — (*a*) *Leg.* quot. — (*b*) *Suppl.* amore et.

utrum habeat gratiam, nisi per revelationem, sicut Apostolus. Est alia probabilis, et per signa : et hæc quidem haberi potest, et habetur, quia multi per signa probabilia cognoscunt se esse in gratia. Quando ergo objicitur, quod essentialiter videt; dico, quod habitus in anima non cognoscuntur nisi per hoc, quod anima videt se habilem ad aliquem actum: et quia actus fidei informis, et formatæ, et dilectionis gratuitæ, et naturalis, adeo sunt similes, ut vix, aut nunquam possit homo discernere; ideo, etsi cognoscat habitum, nescit tamen, utrum gratuitus. Quod objicitur de odio, dico quod ipse loquitur de justis, quia ipsi nesciunt, utrum amore, an odio digni sint; non de aperte malis : quidquid tamen sit de charitate et fide, utrum homo sciat se habere, vel non, tamen nescit utrum amore, an odio Dei dignus sit : quia credere possumus; sed quomodo scimus, quod Deus odio habeat malos, et diligat bonos, cum tot et tanta bona faciat malis, sicut et bonis? Unde Ecclesiastes non dixit, quod nesciant se esse justos, sed nesciunt se dilectos a Deo. Potest etiam dubitari de hoc, quod dicit.

3. *Hoc est pessimum sub sole, quod eadem cunctis eveniant.* Contra: Pejus est, quando malis eveniunt bona, et bonis mala, quam quando istis, et illis eveniunt, quia sicut dictum fuit supra [1], illud indebitum, et indignum. Item supra dictum est: « Hoc vanissimum judico de hoc, quod mali sunt securi, et justis mala proveniunt : » sed quod per superabundantiam dicitur, uni soli convenit : ergo, etc. Respondeo dicendum, quod intensio, et remissio, in vanitate vel malitia, potest accipi proprie, et sic dicitur intensive, secundum quod margarita est albior equo : et sic intensive major est vanitas, cum mali exaltantur, et deprimuntur boni. Potest ulterius magis et minus accipi extensive, quia in pluribus vel plurium est talis occasio : et hoc modo indistinctio bonorum a malis est major vanitas, quia plurium malitiarum origo. Si enim bonis evenirent mala, et malis bona, possent discerni boni a malis : sed dum eveniunt eadem, discerni non possunt.

4. *Nemo est, qui semper vivat,* etc. Jam monstravit, quomodo ex indistinctione nascitur securitatis vanitas : Hic vero monstrat, quomodo ex securitate nascitur voluptas : et hoc quidem facit hoc ordine : primo ergo notatur mortis certitudo per hoc quod nullus evadit ejus judicium : propterea dicit: *Nemo est, qui semper vivat.* Propterea David [2]: « Quis est homo qui vivet, et non videbit mortem? » Et in hanc damnationem cecidit Adam cum sua posteritate, cum dictum est ei [3]: « Pulvis es, et in pulverem reverteris. » *Et qui hujus rei habeat fiduciam,* supple : Nemo est; *hujus rei*, scilicet semper vivendi [4]: « Dies mei velocius transierunt, quam a texente tela succiditur, et consumpti sunt absque ulla spe, quia ventus est vita mea, et non revertetur. »

Melior est canis vivus, etc. Hic secundo ostenditur, quod per mortem est status deterioratio; et hoc proponit sub metaphora: *Melior est canis vivus leone mortuo.* Licet leo excedat canem, tamen mors reddidit inferiorem; quia canis aliquid potest, leo mortuus nihil potest : et ideo vivens potentior (*a*) est canis (*b*).[5] «Leo fortissimus bestiarum, ad nullius pavebit occursum. » Sic metaphorice (*c*) quantumcumque bono : et probat primo, quoad actum cognitionis (v. 5) : *Viventes enim sciunt se esse morituros.* Saltem de hoc certi sunt [6]: « Omnes morimur, et quasi aquæ, dilabimur in terram, quia non revertuntur. » *Vel morituros*, id est, necessitati mortis deditos [7]: « Corpus mortuum est propter peccatum. » *Mortui vero* (*d*) *nihil noverunt amplius*, quia cognitio supponit vitam : et ita præcellunt in actu cognitionis viventes mortuos; non enim habent, nec

[1] Cap. præc., v. 14; *Et sunt impii.* — [2] *Psal.* LXXXVIII, 49. — [3] *Gen.*, III, 19. — [4] *Job*, VII, 6. — [5] *Prov.*, XXX, 30. — [6] II *Reg.*, XIV, 14. — [7] *Rom.*, VIII, 10. — (*a*) *Leg.* potior. — (*b*) *Edit. Ven.* cane. — (*c*) *Suppl.* de. — (*d*) Cæt. edit. *enim.*

motum, nec sensum. Quoad actum recordationis, dicit : *Nec habent ultra mercedem*, scilicet famæ in memoria aliorum; *quia oblivioni tradita est memoria eorum*[1] : « Non erit memoria sapientis, sicut nec stulti in perpetuum, et futura tempora ; » vel quia eorum memoria non habet actum recordationis[2] : « Qui descenderit (*a*) ad inferos, non ascendet, nec revertetur ultra ad domum suam, nec cognoscet eum amplius locus ejus. » Quoad actum affectionis, dicit (v. 6): *Amor quoque et odium, et invidiæ simul perierunt*, quia non afficiuntur, ut prius in vita. Quoad actum exterioris operationis, dicit : *Nec habent partem in sæculo hoc :* et exponit quantum ad quid : *Et in opere quod sub sole geritur*, quia non possunt, juxta illud *Joannis*[3] : « Venit nox, quando nemo potest operari. »

7. *Vade ergo, et comede in lætitia panem tuum :* per panem, omne quod pertinet ad cibum : *Et bibe cum gaudio vinum tuum :* per vinum, omne quod spectat ad potum. *Quia Deo placent opera tua*, quasi dicat : Non es certus, utrum displiceant : ideo præsumendum, quod placeant; et ideo secure comede et bibe, secundum illud Isaiæ[4] : « Ecce gaudium, et lætitia, comedere carnes, et bibere vinum : comedamus et bibamus, cras enim moriemur. » Unde, secundum visum dicit (v. 8) : *Omni tempore sint vestimenta tua candida*, ut homo decorus appareat in vestitu; *Et oleum de capite tuo non deficiat*, ut decorus appareat in aspectu. Hoc modo ornant se, qui placere volunt in conspectu hominum : exemplum de Judith, quæ cum vellet placere oculis Holophernis, ornavit se : sed ipsa faciebat pro bono, quia alias est reprehensibile. Nam[5] : « In vestitu ne glorietis unquam. » Deinde secundum tactum, dicit (v. 9) : *Perfruere vita cum uxore quam diligis*. Hæc perfruitio describitur in *Proverbiis*[6] : « Veni, inebriemur uberibus, et perfruamur cupitis amplexibus, donec illucescat dies. » Et hoc non tantum semel, sed : *Cunctis diebus vitæ instabilitatis tuæ, qui dati sunt tibi sub sole.* Vere vita nostra est instabilis, secundum illud[7] : « Nunquam in eodem statu permanet; » et ad majorem expressionem dicit : *Omni tempore vanitatis tuæ.* Vita nostra tempus est vanitatis; unde[8] : « Homo vanitati similis factus est; dies ejus sicut umbra prætereunt. » *Hæc est enim pars*, etc. Tangitur hic quartum, scilicet commendationis confirmatio : et est confirmatio in hoc, quod homo nullam aliam expectat mercedem, nec alium habet fructum : ideo debet accipere quod potest, ideo dicit : *Hæc est enim pars in vita tua, et in labore quo laboras sub sole*, scilicet præsentialiter delectari[9] : « Ubique relinquamus signa lætitiæ, quoniam hæc est pars nostra, et hæc est sors. » Quia nulla alia est expectanda, debet homo de hac accipere, quantum potest. Ideo dicit (v. 10) : *Quæcumque potest manus tua, instanter operare*, id est, dum tempus habemus, non expectemus futurum; et ideo subditur : *Quia nec opus* in agendis; *nec ratio*, in deliberandis; *nec scientia*, in agnoscendis; *nec sapientia*, in diligendis, *erit apud inferos, quo tu properas*. Non (*b*) ratio fuit hæc, quia[10] : « Terra illa tenebrarum, et operta mortis caligine, ubi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. » Illuc properant peccatores, et omnes ante adventum Christi, quantum ad limbum. « In profundissimum infernum, ait Job[11], descendent omnia mea : » illuc properant peccatores, et dies appropinquant, et[12] : « Juxta est dies perditionis. »

Potest autem istud exponi spiritualiter, ut primo hortetur ad jucunditatem contemplationis; secundo vero ad instantiam actionis. Viris autem contemplantibus necessaria est meditatio sacræ Scripturæ, puritas conscientiæ, amplexus devotionis internæ.

[1] Supra, II, 16. — [2] *Job*, VII, 9. — [3] *Joan.*, IX, 4. — [4] *Isa.*, XXII, 13. — [5] *Eccli.*, XI, 4. — [6] *Prov.*, VII, 18. — [7] *Job*, XIV, 2. — [8] *Psal.* CXLIII, 4. — [9] *Sap.*, II, 9. — [10] *Job*, X, 22. — [11] *Job.*, XVII, 16. — [12] *Deut.*, XXXII, 35.

(*a*) *Cæt. edit.* descendet. — (*b*) *Al.* An.

Quantum ad meditationem sacræ Scripturæ, dicit : *Comede panem, et bibe vinum :* panem, quantum ad difficilia ; et vinum, quantum ad facilia. « Venite, ait Sapientia[1], et comedite panem meum, et bibite vinum. » Quantum ad puritatem conscientiæ, dicit : *Omni tempore vestimenta tua sint candida*, id est, conscientia munda.[2] « Non inquinaverunt vestimenta sua, ambulabunt mecum in albis. » Quo contra dicitur[3] : « Vestimentum mixtum sanguine erit in combustionem, et cibus ignis. » Et quia ad munditiam conscientiæ sequitur interna lætitia, ideo dicit : *Et oleum de capite tuo non deficiat.* Unde in Psalmo[4] : « Ut exhilaret faciem in oleo. » Et[5] : « Tu autem, cum jejunas, unge caput tuum. » Quantum ad amplexus delectationis internæ, dicit : *Perfruere vita cum uxore, quam diligis.* Hæc uxor est religio, in qua vacandum est contemplationi[6] : « Lætare cum muliere adolescentiæ tuæ. » Hæc uxor dilecta figurata est per Rachel, pro qua servivit Jacob septem annis. Deinde quantum ad activos, dicit : *Quodcumque potest manus tua, instanter operare.* Instanter operari, est operari celeriter, contra negligentiam[7] : « In omnibus operibus tuis esto velox, et omnis infirmitas non occurret tibi. » Ferventer[8] : « Qui mollis est, et dissolutus in opere suo, frater est sua opera dissipantis. » Continue, ut non tepescat[9] : « Si non in timore Domini te tenueris instanter, cito subvertetur domus tua. » Perseveranter,[10] : « Qui certat in agone, non coronabitur, nisi qui legitime certaverit, » id est, perseveranter ; et subjungitur ratio, quare oportet instanter bene operari in præsenti : quia breve est tempus meriti ; unde : *Apud inferos non est opus*, ad se exercendum ad pietatem.[11] « Me oportet operari, donec dies est. » Et ideo ait Apostolus[12] : « Operemur bonum, dum tempus habemus, ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. » *Non est ratio*, ad inquirendum et discernendum quid bonum, quid malum[13] : « Palpabunt quasi in tenebris, et non in lumine ; et errare eos faciet, quasi ebrios. » Et[14] : « Dominus immiscuit in medio ejus spiritum vertiginis. » *Non est sapientia et scientia : scientia*, scilicet ad contemplandum Deum in operibus suis ; nec *sapientia*, ad contemplandum in se. Unde Isaias[15] : « Divitiæ salutis sapientia et scientia ; timor Domini ipse est thesaurus. « Potest quæri de hoc, quod dicit : *Mortui nihil noverunt amplius.* Videtur esse falsum, quia anima separata a corpore est liberior : sed substantia quanto liberior a corpore, tanto magis idonea cognitioni : ergo mortui sunt magis apti ad cognoscendum : aut igitur anima perit, aut cognoscit. Item de hoc est dubitatio, quod *non habent ultra mercedem* : hoc est hæreticum manifeste, quia hoc tollit divinam justitiam. Item de hoc, quod dicit, quod *amor et odium simul perierunt.* Contra : Mala voluntas semper manet : mala voluntas est per amorem et odium : ergo, etc. Item de illa exhortatione : *Vade, et comede panem tuum, et bibe vinum.* Si velimus ad hoc respondere, quod illud dicitur in persona Epicuri, tunc patet responsio ; sed si volumus sustinere in persona sua, dicendum, quod cum dicit, quod mortui non noverunt, intelligitur quantum ad ea, quæ sunt in hoc mundo, quia hæc mundana non noverunt, nec sunt in memoria mundanorum, nec habent affectionem ad mundana ; et hoc patet per litteram, quia dicit : *Nec habent partem in hoc sæculo.* Quod objicitur de illa exhortatione, dico, quod illa exhortatio non est absolute dicta, sed conclusio ex prædicta conclusione illata. Unde dicit : *Vade ergo*, hoc est dicere : Si homo non potest distinguere, utrum in præsenti Deo placeat, et in futuro debeat præmiari ; si hoc, inquam, scire non po-

[1] *Prov.*, IX, 5. — [2] *Apoc.*, III, 4. — [3] *Isa.*, IX, 5. — [4] *Psal.* CIII, 15. — [5] *Matth.*, VI, 17. — [6] *Prov.*, V, 18. — [7] *Eccli.*, XXXI, 27. — [8] *Prov.*, XVIII, 9. — [9] *Eccli.*, XXVII, 4. — [10] II *Tim.*, II, 5. — [11] *Joan.*, IX, 4. — [12] *Gal.*, VI, 10. — [13] *Job*, XII, 25. — [14] *Isa.*, XIX, 14. — [15] *Isa.*, XXXIII, 6.

test, nec potest semper vivere, ergo secure potest gaudere. Sed istud non tenet, nisi hoc supposito, quod Dominus non remuneret aliter in futuro, quam in præsenti; quæ est prædicta vanitas, quam destruit.

11. *Verti me ad aliud*, etc. Sicut supra dictum est, securitas est in malis : primo, quia videtur deficere retributio justitiæ; secundo, quia videtur deficere regimen providentiæ. Actum est de defectu, qui apparet esse circa regimen providentiæ : non enim videntur hæc regi ordinate, sed causaliter. Et habet hæc pars duas partes, quia primo ostenditur defectus ordinis communiter; secundo, specialiter ibi (v. 13) : *Hanc quoque vidi sapientiam*, etc., circa prælationis inordinationem. Circa primum sic proceditur : primo ostendit inordinationem et casum, quod videtur esse quantum ad vitæ conversationem; secundo, quod videtur esse quantum ad mortis terminationem, ibi (v. 12) : *Nescit homo finem suum*. Quantum igitur ad vitæ conversationem, ostendit inordinationem, quia res non aptantur ad ea, ad quæ habent idoneitatem; propter quod dicit (v. 11) : *Verti me ad aliud*, etc. Quia supra consideravit retributionem, hic vertit se ad considerandum ordinem : *Vidique sub sole*, etc.; et numerat quinque dona gratis data, quæ suis actibus defraudantur : *Nec velocium esse cursum*, cum tamen sint idonei ad currendum [1] : « Peribit fuga a veloce; » *nec fortium bellum*, cum tamen sint idonei ad pugnandum [2] : « Ceciderunt robusti, et perierunt arma bellica; » *nec sapientium panem*, cum tamen sint idonei ad cibaria distribuendum [3] : « Non sum medicus, et in domo mea non est panis; » *nec doctorum divitias*, cum sint idonei ad omnia dona possidendum [4] : « Inventus est in ea vir pauper; » *nec artificum gratiam*, cum tamen sint idonei ad grata opera faciendum [5] : « Confusi sunt omnes, qui operabantur bene (*a*) : » *Sed tempus casumque in omnibus*, quasi omnia a casu veniant, et temporalia varientur [6] : « Omnia tempus habent, et suis spatiis transeunt. » Et distinguuntur prædicta dona, quia duo prima respiciunt corpus : agilitas, ad assequendum desideratum; fortitudo, ad resistendum malo illato : tria sequentia animam, scilicet sapientia in corde, doctrina in ore, ars in opere.

12. *Nescit homo finem suum*. Tangitur hic secundum, scilicet defectus regiminis quoad mortis terminationem, quia nulli determinatum, nec quando, nec quomodo debeat mori; et videtur, quod mors talis, et talis, casu eveniat. Et propterea dicit : *Nescit homo finem suum*, id est, diem mortis [7] : « Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit. » Et ponit exemplum, quomodo est inordinatio et incertitudo : *Sed sicut pisces capiuntur hamo*, scilicet ignoranter, *et sicut aves comprehenduntur laqueo*, scilicet per fraudem [8] : « Sicut perdix inducitur in caveam, et sicut caprea in laqueum, sic cor superborum; » *sic capiuntur homines in tempore malo*. [9] « Cum dixerint : Pax et securitas, repentinus superveniet interitus. » *Cum eis supervenerit extemplo*, id est, repente [10] : « Subito dum non speratur, veniet contritio ejus, et conteritur velut (*b*) lagena figuli. » Spiritualiter hic insinuatur bonorum superna electio, et postmodum malorum occulta damnatio. Ut igitur totam bonorum operationem Deo attribuat, dicit primo *non esse velocium cursum*, quia non est a se, quod currat, sed a Deo [11] : « Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei; » *nec fortium bellum*, quia [12] « non salvatur rex per multam virtutem; » *nec sapientium panem* a se, sed a Deo [13] : « Pater meus dat vobis panem de cœlo verum; » *nec doctorum divitias*, sapientiæ scilicet, scientiæ, a se, sed a Deo [14] : « In omnibus divites facti estis in illo; » *nec artificum*

[1] *Amos*, II, 14. — [2] II *Reg.*, I, 27. — [3] *Isa.*, III, 7. — [4] Infra, v. 15. — [5] *Isa.*, XX, 5. — [6] Supra, III, 1. — [7] *Matth.*, XXIV, 42. — [8] *Eccli.*, XI, 22. — [9] I *Thess.*, V, 3. — [10] *Isa.*, XXX, 13. 14. — [11] *Rom.*, IX, 16. — [12] *Psal.* XXXII, 16. — [13] *Joan.*, VI, 32. — [14] I *Cor.*, I, 5.

(*a*) *Vulg.* Et timebunt, et confundentur. — (*b*) *Vulg.* comminuetur, sicut conteritur.

gratiam, a se, sed a Deo[1] : « Misericordiam et veritatem diligit Deus, gratiam et gloriam dabit Dominus. » Quantum autem ad malorum damnationem occultam, dicit : *Nescit homo finem suum*[2] : « Via impiorum tenebrosa. » *Sicut pisces hamo*, id est, voluptuosi, qui capiuntur hamo voluptatis[3] : « Totum in hamo suo sublevavit. » *Et sicut aves laqueo*, id est, ambitiosi laqueo honoris[4] : « Non neophytum, ne in superbiam elatus, in judicium incidat, et in laqueum diaboli. » *Sic capiuntur homines*, id est, avari, *in tempore malo*[5] : « Dives cum dormierit, nihil secum auferet. » Potest dubitari de hoc quod dicit : *Vidi in tempore et casum in omnibus*; ergo secundum hoc videtur, quod omnia casu eveniant. Sed contra videtur, quod non omnia casu, quia quæ eveniunt secundum propositum, non eveniunt casu : sed multa fiunt ex proposito : ergo non omnia casu. Præterea videtur, quod in nullis sit casus, quia, ut dicit Plato, nihil est præter primam causam, cujus ortum legitima causa non præcesserit : ergo secundum hoc, nihil fit casu; sed omnia a causa determinata proveniunt. Item, in omni operatione Deus est agens principaliter : sed quidquid agit principaliter, agit (a) scienter, et ex proposito; et nihil tale fit casu : ergo nihil omnino casu fit. Respondeo dicendum, quod casus et fortuna sunt causæ per accidens : non quia aliæ causæ accidant per se, sed quia, quando natura et intellectus aliquid faciunt ad quod directe ordinantur, propter concursum alterius causæ ibi est casus, ut patet de creditore invento in foro, et lapide cadente super caput. Dico ergo, quod si eventus rerum comparentur ad causam primam, quæ Deus est, cum Deus omnia prævideat, nihil est casuale, secundum divinæ præscientiæ ordinationem. Si autem loquimur per comparationem ad causas creatas, aut circa causas immutabiles, sicut circa motum superiorum corporum, aut circa mutabiles, sicut sunt causæ inferiores, quæ sunt sub sole; in dispositione causarum istarum mutabilium vix est, quin concurrat aliquis effectus non intentus, imo præter intentionem : et ideo invenitur casus in omnibus, non quod omnia casu eveniant, sed circa omnem mutabilem creaturam aliquid evenit casuale. Quod objicitur de divina præscientia, jam patet; non enim dicitur casus in comparationead divinam præscientiam. Quod objicitur de secundo, quod omnia habent causam, dicendum, quod verum est quod omnia habent causam legitimam, scilicet naturam, vel intellectum; sed tamen per hoc non excluditur, quin aliquid possint facere, vel faciant, præter ordinem, Deo excepto.

Causæ per accidens.

Casus quomodo detur.

Quæritur de hoc, quod dicit : *Sicut pisces capiuntur hamo;* quæritur utrum comprehensio piscium fiat casu, vel non. Quod sic, videtur, quia quod iste piscis magis eveniat, quam alius, hoc non est per naturam, nec per rationem : ergo per causam. Item, quod unus homo capiat, alter non, hoc non est per rationem naturæ, vel artis : ergo a casu. Sed contra : Si quis intendens invenire aurum, foderet, non esset casus : ergo cum qui piscatur, intendat capere, non est ibi casus. Respondeo dicendum, quod est loqui de captione per comparationem ad capientes, et sic non est a casu : est etiam loqui per comparationem ad pisces, qui vadunt ad hamum; et quia vadunt propter cibum, et aliud evenit quantum ad illos, est ibi casus.

13. *Hanc quoque vidi sub sole sapientiam*, etc. Determinavit supra defectum regiminis providentiæ in generali; hic intendit ostendere in speciali, scilicet circa prælationem, quia sapientes contemnuntur, et stulti promoventur. Sunt ergo in hac parte tres partes : in prima ostendit sapientis depressionem; in secunda subjungit depressi commendationem, ibi (v. 16) : *Et dicebam ego meliorem;* in tertia vero subinfert stulti promotionem[1] :

[1] *Psal.* LXXXIII, 12. — [2] *Prov.*, IV, 19. — [3] *Habac.*, I, 15. — [4] I *Tim.*, III, 6. — [5] *Job*, XXVII, 19. — [6] Infra, X, 4.

(a) *Cæt. edit.* quidquid Deus agit, agit principaliter, et.

Si spiritus potestatem habentis, etc. Sapientis igitur depressio hoc ordine describitur : primo præmittitur sapientiæ laus; secundo exprimitur casus, in quo est potentiæ defectus; tertio notatur sapientiæ succursus; quarto vero sapientis contemptus. Præmittitur ergo sapientiæ laus, cum dicit : *Hanc vidi sub sole sapientiam*, id est, in rebus mundanis per effectum cognovi. *Et probavi maximam*, id est, approbavi, et laudavi tanquam magnam valde : magna enim sapientia est in vincendo inimicum inferiorem; major in vincendo æquipollentem; maxima in vincendo fortissimum : unde dicitur de summo sapiente [1] : « Prudentia ejus percussit superbum. »

14. *Civitas parva*, etc. Notatur hic secundo potentiæ defectus, et hoc ad resistendum insurgenti; ideo dicit : *Civitas parva, et pauci in ea viri*, et debet suppleri hoc verbum, *erat*, vel construi cum verbo sequente : *Perfecta est obsidio* : et quia parva, et paucos habens viros, ideo debilis est ad se defendendum : unde dicebat Josaphat [2] : « In nobis non est tanta fortitudo, ut possimus resistere multitudini huic magnæ; » quia scilicet erant pauci. Maxime tunc non possunt, quando est fortis oppugnator, propter quod dicit : *Venit contra eam rex magnus*, scilicet per potentiam; *et vallavit eam* per multam malitiam *extruxitque munitiones per gyrum* ad pugnam; *et perfecta est obsidio*, per resistendi impotentiam. Exemplum hujus habetur de Bethulia, quæ fuit ab Holopherne obsessa. Hoc etiam prædixit Dominus Jerusalem [3] : « Circumdabunt te inimici tui vallo, et coangustabunt te undique. »

15. *Inventusque est in ea*, etc. Notatur tertium, sapientiæ succursus, ubi erat potentiæ defectus; propterea dicit : *Inventusque est in ea vir pauper*, et ita impotens, *et sapiens, et liberavit urbem per sapientiam suam*. Exemplum hujus habetur de Judith, quando liberavit Bethuliam ab Holopherne sapientia sua, cum esset infirma; et in libro *Regum*, ubi dicitur, quod sapiens in Abela liberavit urbem ab impetu Joab. Quo contra dicitur per Prophetam [4] : « Et quoniam non habuerunt sapientiam, perierunt propter suam insipientiam; » dicitur de fortibus.

Et nullus deinceps. Tangitur hic quartum, scilicet sapientis liberantis contemptus, cujus signum est oblivio; ideo dicit : *Nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis*. Ecce contemptus et ingratitudo; quo contra dicitur [5] : « Gratiam fidejussoris tui ne obliviscaris : dedit enim pro te animam suam. » Spiritualiter sunt quatuor consideranda : quæ civitas, quis rex magnus, quis pauper sapiens, quo modo nullus ejus recordatur. Civitas est Ecclesia [6] : « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei. » Hæc civitas parva per humilitatem, quia in iis solis Dominus habitat [7] : « Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, et contritum spiritu, et trementem sermones meos? » *Pauci in ea viri*, comparatione (a) : [8] malorum « Multi sunt vocati, pauci vero electi. » *Rex magnus*. Est diabolus, de quo dicitur [9] : « Ipse est rex super omnes filios superbiæ. » Est etiam magnus, secundum quod dicitur ibidem [10] : « Non est potestas super terram, quæ possit ei comparari. » Hic rex contra civitatem venit per suggestiones; vallat offerendo multipliciter delectationes; *extruxit munitiones*, procurando peccatorum occasiones; et perfecte obsidet, cum implicat in mandatorum transgressiones [11] : « Circumdabunt te inimici tui vallo, et coangustabunt te, et ad terram prosternent, et non relinquent lapidem supra lapidem. » *Vir pauper et sapiens*, qui est Christus, quia (b) est *vir* a virtutis robore [12] : « Femina circumdabit virum. » Ipse et pauper [13] : « Cum esset dives in omnibus, propter vos egenus factus est. » Sapiens, imo ipsa sapientia [14] : « Christum dicimus Dei vir-

[1] *Job*, XXVI, 12. — [2] II *Paral.*, XX, 12. — [3] *Luc.*, XIX, 43. — [4] *Baruc.*, III, 28. — [5] *Eccli.*, XXIX, 20. — [6] *Psal.* LXXXVI, 3. — [7] *Isa.*, LXVI, 2. — [8] *Matth.*, XX, 16. — [9] *Job*, XLI, 25. — [10] Ibid., 24. — [11] *Luc.*, XIX, 43. — [12] *Jerem.*, XXXI, 22. — [13] II *Cor.*, VIII, 9. — [14] I *Cor.*, I, 24.

(a) *Cæt. edit.* operatione. — (b) *Item* qui.

tutem et sapientiam. » Iste est a quærentibus inventus [1] : « Omnis enim qui petit, accipit, et qui quærit, invenit. » Ipse liberabit populum [2] : « Clamabunt ad Dominum a facie tribulantis, et mittet eis salvatorem et propugnatorem, qui liberet eos. » *Liberavit* per suam sapientiam, cum posset per suam potentiam [3] : « Prudentia ejus percussit superbum. » *Et nullus ejus deinceps recordatus est*, quia paupertas contemnitur [4] : « Fratres hominis pauperis oderunt eum; insuper et amici procul recesserunt ab eo. » Nullus recordatus est compatiendo, secundum quod dicitur [5] : « Recordare paupertatis, et transgressionis meæ, absinthii et fellis. » Sed e contra [6] : « Nihil patiebantur super contritione Joseph. » Gratias agendo [7] : « Et non est inventus qui daret gloriam Deo, nisi hic alienigena. » In opere imitando [8] : « Eris deserta, quia oblita es Dei salutaris tui, et fortis adjutoris tui non es recordata. » In ore confitendo [9] : « Succedentibus prosperis, pincerna est oblitus interpretis sui. »

16. *Et dicebam ego*, etc. Ostensa est sapientis despectio et oblivio; ostenditur hic secundo despecti commendatio. Commendat autem sapientiam triplici præeminentia : primo, præmittendo eam fortitudini potentiæ; secundo, munimini armaturæ; tertio, altitudini mundanæ gloriæ. Præmittit ergo primo sapientiam fortitudini suo judicio; propterea dicit : *Et dicebam ego meliorem esse sapientiam fortitudine.* [10] « Melior est sapientia, quam vires; et vir prudens melior, quam fortis : » et quia est melior, ideo non debet despici; et tamen nihilominus est despecta : propterea dicit : *Quomodo ergo sapientia pauperis contempta est*? quasi : Non deberet esse contempta, sed propter paupertatem vilipenditur; unde dicitur de paupere [11] : « Locutus est sensate, et non est datus ei locus; dives locutus est, et omnes tacuerunt, et verba illius usque ad nubes perducuntur. Et signum contemptus sapientiæ subditur : *Et verba ejus non sunt audita.* Et tamen sunt multum audienda [12] :« Nunc ergo, filii, audite me : beati qui custodiunt verbum meum. » Et quod verba sapientis sint audienda, subjungit (v. 17) : *Verba sapientium audiuntur in silentio*, id est, digna sunt audiri in silentio [13] :« Audi tacens, et pro reverentia accedet tibi bona gratia. « Unde et subditur [14] : « Et loqui in medio magnatorum ne præsumas. » *Plusquam clamor principis inter stultos :* et plus clamosa ejus oratio, quia quantumcumque homo clamet, stultus non attendit [15] : « Cum dormiente loquitur, qui narrat stulto sapientiam; et in fine narrationis dicit : Quis est hic? » Quod ergo sapientia sit contempta; hoc est propter audientium stultitiam; ideo [16] :« Nolite sanctum dare canibus. » Et ratio hujus redditur ab Apostolo [17] : « Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei. »

18. *Melior est sapientia*, etc. Hic secundo præmittit sapientiam munimini armaturæ, dicens : *Melior est sapientia quam arma bellica;* quia bellica arma sunt in protectionem : similiter sapientia protegit [18] : « Consilium custodiet te, et prudentia servabit te, ut eruaris a via mala, et ab homine, qui perversa loquitur. » Et quod melius protegat, patet : qui amittit sapientiam per culpam, non potest defendere per armaturam, quin amittat multa bona; unde dicit : *Et qui in uno peccaverit*, recedendo a sapientia, secundum quod dictum est supra (VIII, 3) : « Ne festines recedere a facie ejus, neque permaneas in opere malo. *Multa bona perdet :* peccando enim in uno, perdit sapientiam; et illam dimittendo, perdit multa bona [19] : « Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa; » et ideo perdita, perduntur multa bona. Vel : *Qui peccaverit in uno*, contra charitatem, *perdet multa bona*, secundum illud [20] :« Qui in uno peccaverit, factus est

[1] *Matth.*, VII, 7. — [2] *Isa.*, XIX, 20. — [3] *Job.*, XXVI, 12. — [4] *Prov.*, XIX, 7. — [5] *Thren.*, III, 19. — [6] *Amos*, VI, 6. — [7] *Luc.*, XVII, 18. — [8] *Isa.*, XVII, 10. — [9] *Gen.*, XL, 23. — [10] *Sap.*, VI, 1. — [11] *Eccli.*, XIII, 27. — [12] *Prov.*, VIII, 32. — [13] *Eccli.*, XXXII, 9. — [14] Ibid., 13. — [15] Ibid., XXII, 9. — [16] *Matth.*, VII, 6. — [17] I *Cor.*, II, 14. — [18] *Prov.*, II, 11, 16. — [19] *Sap.*, VII, 11. — [20] *Jac.*, II, 10.

omnium reus. » Et illud manifestat per metaphoram, quia peccati cognitio comparatur muscæ morienti, quia reddit (*a*), et facit abominationem affectui et conscientiæ; ideo subditur :

CAPUT X.

1. *Muscæ morientes*, id est, cogitationes peccatorum sibi succedentes, *perdunt suavitatem unguenti*, id est, perdunt intentionem, et ita multa bona, quia [1] : « Unctio docet vos de omnibus. » Vel : *Suavitatem unguenti*, id est, internam devotionem sapientiæ [2] : « Unguento et variis odoribus delectatur. » *Pretiosior est sapientia*, etc. Hic tertio præmittitur sapientia altitudini mundanæ gloriæ, vel etiam stultitiæ, quam stulti appetunt; propterea dicit : *Pretiosior est sapientia, et gloria parva,* id est, cum parva gloria, *ad tempus*, id est temporaliter; melior, inquam, *stultitia* etiam cum magna gloria [3] : « Melior est puer pauper et sapiens, rege sene et stulto. » Vel potest esse sensus, ut sapientia melior sit stultitia, et etiam parva gloria *ad tempus,* id est, in debito tempore collata, melior est stultitia; et subditur ratio (v. 2) : *Cor sapientis in dextera ejus, et cor stulti in sinistra illius.* Per dextram bona, per sinistram mala [4] : « Statuet oves a dextris suis, hœdos autem a sinistris. » Vult ergo dicere, quod sapientes cogitant bona, et stulti cogitant mala [5] : « Labia justi considerant placita, os impiorum perversa. » Dextra dat intelligere bona æterna; sinistra, temporalia : unde [6] : « Longitudo dierum in dextra ejus, in sinistra illius divitiæ et gloria. » Vult ergo dicere, quod sapientes cogitant bona æterna, et cupiunt, et stulti temporalia [7] : « Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me. » Ergo stultus vana, et nescit aliquo modo considerare discreta, nec in se, nec in aliis, quod majus inconveniens est; ideo dicit : *Sed et in via stultus ambulans*; in via, scilicet illa, quæ videtur sibi bona [8] : « Via stulti recta in oculis ejus. » *Cum sit ipse insipiens*, id est, cum insipiente ambulat, quia in tenebris [9] : « Stultus in tenebris ambulat. » *Omnes stultos æstimat ;* unde [10] : « Sapientior sibi videtur stultus septem viris loquentibus sententias. »

Incidit hic quæstio de hoc, quod dicit : *Qui in uno peccaverit*, etc. Si enim Deus semper punit citra condignum; ergo qui peccat in uno, non debet puniri nisi in uno : ergo non debet perdere multa, sed unum. Item ex hoc videtur, quod sit connexio in vitiis, sicut in virtutibus : quia, si vitium est privatio boni, ergo si uno peccato privantur multa bona, ergo uno peccato incurrit homo multa vitia : sed hoc non est, nisi per connexionem : ergo connexio est in vitiis. Item, quod sit connexio in vitiis quantum ad omnia, videtur; dicitur enim [11] : « Qui in uno peccaverit, factus est omnium reus : » ergo videtur, quod qui perpetraverit unum vitium, sit ita reus, ac si omnia perpetraret. Sed contra : Quia aliqua vitia sunt contraria, ergo si in vitiis esset connexio, tunc duo contraria essent in eodem. Item. vitia non sunt a Deo, sed acquisita ex opere nostro : sed certum est, quod non eodem actu acquiritur in nobis temperantia, et justitia, quando sunt consuetudinales : ergo similiter et in vitiis. Respondeo dicendum, quod est loqui de peccato, et ratione deformitatis, et ratione obligationis ad pœnam : si ratione deformitatis, illa quidem respicit tria, scilicet privationem boni gratuiti, privationem boni naturalis, sive habilitatis, et ulterius inclinationem ad actum inordinatum, quæ dicitur habilitatio quædam. Ratione primi boni, est connexio in vitiis, quia qui peccat in uno peccato, amittit gratiam, et omnes virtutes, quatenus sunt gratuitæ. Ratione vero privationis habilitatis, non est connexio, sed eorum distinctio, quia unumquodque

[1] I *Joan.*, II, 20. — [2] *Prov.*, XXVII, 9. — [3] Supra, IV, 13. — [4] *Matth.*, XXV, 33 — [5] *Prov.*, X, 32. — [6] Ibid., III, 16. — [7] *Cant.* II, 6. — [8] *Prov.*, XII, 15. — [9] Supra, II, 14. — [10] *Prov.*, XXVI, 16. — [11] *Jac.*, II, 10.

(*a*) *Suppl.* pravum odorem.

vitium propriam privat habilitatem. Ratione tertii, scilicet inclinationis ad actum, non est omnimoda distinctio, nec omnimoda connexio; nec in quibusdam inclinat ad alterum, in quibusdam autem inclinat (*a*), sicut peccatum gulæ ad peccatum luxuriæ : similiter in spiritualibus, superbia ad invidiam. Est iterum loqui de peccatis quantum ad obligationem pœnæ; et sic obligant ad duplicem pœnam, scilicet carentiæ visionis, et acerbitatis ignis : quantum ad primum, est connexio, quia qui in uno peccato peccat, amittit gloriam debitam omnibus virtutibus; quantum autem ad secundum, non est connexio, sed distinctio, quia unicuique respondet propria acerbitas. Istud ergo verbum Ecclesiastæ (*b*), et beati Jacobi, intelligitur quantum ad amissionem gratiæ et gloriæ. Quod igitur objicitur, quod punitur ultra condignum, dico quod falsum est, quia qui peccat in uno actu, peccat contra gratiam omnium virtutum, et ideo totum meretur amittere.

4. *Si spiritus potestatem habentis*, etc. Præmissa est supra sapientis despectio, et e contra ipsius justa commendatio; subjungitur hic tertio stultorum promotio : et quia prælatio stultorum est onerosa, ideo præmittitur patientiæ armatura, et subjungitur stultorum prælatio inordinata, ibi (v. 5) : *Est malum quod vidi*, etc. Præmittitur ergo patientiæ armatura, propter quam habendam dicit : *Si spiritus potestatem habentis*, id est, furor prælati : spiritus enim furor dicitur [1] : « Quiescite ab homine, cujus spiritus in naribus ejus. » Et [2] : « Spiritus grandis et fortis, subvertens montes et conterens. » *Ascenderit super te*, ad opprimendum scilicet [3] : « Ecce quasi nubes ascendet, et quasi tempestas currus ejus; væ nobis, quoniam vastati sumus. » *Locum tuum ne dimiseris*, id est, locum patientiæ et constantiæ, in quo anima conquiescit, secundum illud [4] : « In patientia vestra possidebitis animas vestras. » Et [5] : « Servi, subditi estote in omni timore dominis vestris, non tantum modestis, sed et dyscolis : hæc est enim gratia, si propter conscientiam Dei sustinet quis, » etc. Et redditur ratio utilitatum : *Quia curatio faciet cessare peccata maxima*. Vocatur hic curatio flagellorum afflictio, in quibus homo curatur [6] : « Cura disciplinæ est dilectio, et dilectio est custoditio legum. » Causalis est utrobique prædicatio, quia scilicet per multa flagella pervenitur ad dilectionem, et per hanc custoditur lex : ergo cessare facit peccata.

Aliter exponitur : *Si spiritus potestatem habentis*, id est, spiritus ambitionis, id est, malitia ambitiosi; *Ascenderit super te*, id est, si venerit tibi in mentem, ut velis esse prælatus : *Locum tuum ne dimiseris*, locum scilicet subjectionis et servitutis, de quo [7] : « Cum invitatus fueris ad nuptias, recumbe in novissimo loco. » Et [8] : « Confide autem in Deo, et mane in loco tuo. » Et ratio redditur : *Quia curatio faciet cessare peccata maxima*. Translatio Symmachi habet : *Quia pudicitia*; unde [9] : « Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte, cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar. » Aliter exponitur de diabolo : *Si spiritus potestatem habentis*, id est, diaboli [10] : « Non est super terram potestas, quæ comparetur ei : » *ascenderit super te*, et hoc tentando [11] : « Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem, et non invenit. » *Locum tuum ne dimiseris* : locum scilicet pœnitentiæ [12] : « Nolite locum dare diabolo : » *Quia curatio cessare faciet peccata maxima*. Littera Origenis habet : *Salvatio*, quæ quidem est per medicinam pœnitentiæ [13] : « Malitia horæ oblivionem faciet luxuriæ magnæ ; » id est, brevis pœnitentia, magni peccati.

[1] *Isa.*, II, 22. — [2] III *Reg.*, XIX, 11. — [3] *Jerem.*, IV, 13. — [4] *Luc.*, XXI, 19. — [5] I *Petr.*, II, 18, 19. — [6] *Sap.*, VI, 19. — [7] *Luc.*, XIV, 8. — [8] *Eccli.*, XI, 22. — [9] I *Cor.*, IX, 27. — [10] *Job*, XLI, 24. — [11] *Matth.*, XII, 43. — [12] *Ephes.*, IV, 27. — [13] *Eccli.*, XI, 29.

(*a*) *Forsan legendum :* Nam in quibusdam inclinat ad alterum, in quibusdam autem non inclinat. — (*b*) *Cæt. edit.* Ecclesiastes.

5. *Est malum quod vidi*, etc. Tangitur hic secundum, scilicet stultorum promotio inordinata, tum propter defectum scientiæ, tum propter defectum vitæ : quia stulti et mali præficiuntur, sed sapientes et divites bonis moribus deprimuntur; propter quod dicit : *Est malum quod vidi sub sole*, id est, in præsenti statu hominum : *Quasi per errorem egrediens*, non per errorem secundum veritatem, sed apparenter per errorem, sed tamen secundum justam discussionem : *A facie principis*, illius scilicet, a quo est omnis potestas, qui justo judicio dat aliquando malos prælatos [1] : « Dabo tibi regem in furore meo, et auferam in indignatione mea. » Et exprimit, quod est illud malum, quantum ad defectum scientiæ (v. 6) : *Positum stultum in dignitate sublimi : positum*, bene dicit, quia non est ibi nisi falsa positio [2] : « Posuisti eis; dejecisti eos, dum allevarentur. » Vel *positum*, tanquam lapidem inutilem ; unde per Prophetam dicitur de stulto prælato [3] : « O pastor et idolum, derelinquens gregem, gladius super brachium ejus, et super oculum dextrum ejus : brachium ejus ariditate siccabitur, et oculus dexter ejus tenebrescens obscurabitur. » Et ideo [4] : « Sicut qui mittit lapidem in acervum Mercurii, ita qui tribuit insipienti honorem. » E contra : *Divites sedere deorsum. Divites*, scilicet bonis moribus, et scientia, et gratia, de quibus [5] : « In omnibus divites facti estis in illo, ut nihil vobis desit in ulla gratia. » Et [6] : « Divitiæ salutis, sapientia et scientia. » Quantum ad vitæ defectum, dicit (v. 7) : *Vidi servos in equis* : servos dicit peccatores, de quibus [7] : « Qui facit peccatum, servus est peccati. » *In equis*, in plurali dicit ad expressionem pompæ [8] : « Cum fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos. » Et contra : *Principes ambulantes quasi servos*, illos scilicet principes, qui sibi per bonam viam (*a*) principantur. Seneca : « Si bene te rexeris, princeps eris. » Istos vidit quasi servos; sed in futuro erunt e contrario [9] : « Omnis qui se humiliat, exaltabitur ; et qui se exaltat, humiliabitur. »

Quæritur hic utrum justum sit, quod mali præsint bonis. Quod sic, videtur, quia inquit Apostolus [10] : « Non est potestas nisi a Deo : » ergo mali principes non habent potestatem, nisi a Deo. Item [11] : « Non haberes, ait Christus Pilato, potestatem adversus me ullam, nisi desuper tibi datum fuisset. » Exponit Augustinus [12] *desuper*, id est, a Deo : » ergo si Pilatus malus erat, et male utebatur potestate, ergo, quod mali præsunt bonis, hoc est a Deo. Item [13] : « Subditi estote, non tantum bonis et modestis, sed etiam dyscolis ; » et reddit rationem : « Propter conscientiam : » ergo si justum est eis subditos esse, cum omne justum sit a Deo, hoc etiam ab ipso erit. Item [14] : « Qui facit regnare hypocritam propter peccata : » ergo. Contra [15] : « Ipsi regnaverunt, et non ex me, principes extiterunt, et ego non cognovi : » ergo videtur, quod prælatio malorum non sit a Deo. Item servitus est pœna inflicta pro peccato : ergo nulli recte et juste infligitur, nisi peccatori : ergo ab oppositis, nec dominium juste datur, nisi justo : ergo si dominium datur peccatori, et servitus justo, est ibi defectus ordinis et justitiæ : ergo non est a Deo. Præterea, si potestas malorum est justa, et a Deo ; quia a Deo nihil est, nisi justum, cum nullus debeat alicui auferre jus suum ; ergo nullus debet laborare ad depositionem mali prælati : ergo quicumque laborat contra hoc, peccat.

Respondeo dicendum, quod malus vel injustus prælatus est sub triplici differentia. Quidam est injustus in se, tamen juste ingreditur, et juste exequitur; et talis justo præesse potest, nec in hoc peccat, et justum est tali subjectos esse. Est et alius, qui injuste ingreditur, et exequitur : et talis non

[1] *Ose.*, XIII, 11. — [2] *Psal.* LXXII, 18. — [3] *Zach.*, XI, 17. — [4] *Prov.*, XXVI, 8. — [5] I *Cor.*, I, 5. — [6] *Isa.*, XXXIII, 6. — [7] *Joan.*, VIII, 34. — [8] *Deut.*, XVII, 16. — [9] *Luc.*, XIV, 11. — [10] *Rom.*, XIII, 1. — [11] *Joan.*, XIX, 11. — [12] Aug., *Quæst.* ad Simp. lib. I, q. 1. — [13] I *Petr.*, II, 18. — [14] *Job*, XXXIV, 30. — [15] *Ose.*, VIII, 4.

(*a*) *Leg.* vitam.

potest juste præesse, nec tali debet homo subesse. Est et alius, qui injustus, sed tamen juste ingreditur; sed injuste exequitur, quia affligit bonos, et promovet malos: tali justum est subesse in iis, quæ spectant ad justitiam; sed in iis, quæ contra Deum sunt, non debet homo subesse; et quia privilegium meretur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate, etsi juste ingressus fuerit, tamen justum est eum amoveri. Quod ergo objicitur ad primam partem, utrum malos præesse sit justum; dicendum, quod malos, qui bene regunt, præesse, non est malum Reipublicæ; sed qui male regunt, justum est præesse non sua justitia, sed divina; quia facit eum regnare, propter peccata populi; et sic patet responsio ad prima objecta, quod malorum hominum potestas a Deo est.

Quod objicitur in contrarium, primo dico, quod intelligit quantum ad eos qui intrant illegitime, et propria auctoritate, non divina. Quod objicitur de ordine, dico, quod pœna peccati manet, etiam sine peccato, ad exercitationem: sic etiam dico de servitute in bonis. Quod objicitur: « Si a Deo, ergo justum est illum habere talem potestatem; » dicendum, quod per comparationem ad merita sua non est justum, imo injustum; sed in comparatione ad merita malorum subditorum, est justum. Et quia ex diversis causis licitum est nobis velle contraria, ubi non patet divina voluntas, et nescimus quod horum de futuro magis placeat Deo; juste potest homo laborare, ut injustus prælatus amoveatur. Præterea talem potestatem habuit a Deo, sed executionem a se; potestatem habuit juste, sed exequitur injuste: et ideo quoniam a Deo habet potestatem, est obediendum; sed quia injuste exequitur, ut non habeat est laborandum; sic patet illud.

8. *Qui fodit foveam*, etc. Posuit supra vanitatem securitatis; hic intendit dare remedium contra vanitatem illam; et quia securitas oriebatur ex defectu retributionis justæ, et regiminis providentiæ, qui apparebant esse; ideo sunt hic duæ partes: primo dat remedium contra defectum ordinis; secundo, contra defectum justitiæ retributionis, ibi (XI, 1): « Mitte panem tuum. » Inordinatio autem regiminis venit ex triplici causa: aut quia præficitur malus, aut quia stultus, aut quia inutilis et remissus. Primo ergo dat remedium contra prælatum malum; secundo, contra prælatum stultum, ibi (v. 12): *Verba oris sapientis*; tertio, contra prælatum carnalem et remissum, ibi (v. 16): *Væ, terra, tibi cujus rex puer est*. Quantum igitur ad primum, sic procedit: primo dicit bonum prælatum non esse amovendum; secundo, malum non esse sustinendum, sive promovendum; tertio dicit ipsum promotum esse corrigendum; quarto, quod non est ei occulte detrahendum. Primo ergo dicit bonum prælatum non esse amovendum, nec per fraudulentiam, nec per violentiam. Unde comminatur: *Qui fodit foveam*, scilicet parando laqueum bono prælato, *incidet in eam*. [1] « Lacum aperuit, et effodit eum, et incidit in foveam, quam fecit. » Non est etiam amovendus per potentiam; unde comminatur facienti contrarium. *Et qui dissipat sepem*, id est, bonum prælatum, qui custodit subditos, sicut sepes [2]: « Ubi non est sepes, diripietur possessio: » *Mordebit eum coluber*, id est, diabolus, et dæmones, qui sunt colubri mordentes: [3] « Ecce ego mittam vobis serpentes pessimos, quibus non est incantatio, et mordebunt vos. »

9. *Qui transfert lapides*. Hic secundo ostendit durum et inutilem prælatum non esse promovendum, et comminatur promoventibus durum; unde dicit: *Qui transfert lapides*, id est, duros et malos ad majorem promovet dignitatem, *affligetur in eis*, id est per eos, vel propter eos [4]: « Sicut qui mittit lapidem in acervum Mercurii, ita qui tribuit insipienti honorem. » Et post [5]: « Qui volvit lapidem, ad eum revertetur: » Et [6]:

[1] *Psal.*, VII, 16. — [2] *Eccli.*, XXXVI, 27. — [3] *Jerem.*, VIII, 17. — [4] *Prov.*, XXVI, 8. — [5] Ibid., 27. — [6] *Eccli.*, XXVII, 28.

Qui in altum mittit lapidem, cadet super caput ejus. » Non est promovendus vanus et inutilis; ideo dicit : *Qui scindit ligna,* etc. Alia translatio : *Qui dolat,* etc. Ille dolat qui supponere vult ædificationi. Prælatus inutilis ligno comparatur, quia sicut lignum infructuosum scissum igni traditur, sic et prælatus [1] : « Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. » *Vulnerabitur ab eis,* quia scilicet conscientia vulneratur [2]: « Plaga dolosa dolosi dividet vulnera. » Et [3] : « Vulnus, et livor, et plaga tumens non sunt ligata, neque fota oleo. »

10. *Si retusum fuerit ferrum.* Hic subjungit tertio, eum prælatum, qui aliquo modo declinavit in malum, esse corrigendum, quia potest valere, quamvis oporteat multum laborare : ideo dicit : *Si retusum fuerit ferrum,* id est, acumen bonitatis et sapientiæ fuerit immutatum per culpam in prælato : *Et hoc non ut prius,* acutum supple; *Sed hebetatum fuerit,* per culpam; *Multo labore,* scilicet correctionis, *exacuetur,* id est, reducetur ad pristinam rectitudinem [4]: « Ferrum ferro acuetur, et homo exacuit amici faciem sui. » Et per hanc similitudinem corporalium infert in spiritualibus : *Et post industriam,* id est, laborem industriæ, *sequetur sapientia.* Sicut post acuitionem ferri sequitur rectitudo, et subtilitas aciei ad incidendum [5] : « Auris, quæ audit increpationes vitæ, in medio sapientum commorabitur. » Et [6] : « Si quæsieris eam quasi pecuniam, et sicut thesaurum effoderis illam, tunc intelliges timorem Domini, et scientiam invenies. »

11. *Si mordeat,* etc. Hic quarto ostendit non esse tali prælato occulte detrahendum; et ostendit magnitudinem culpæ detractionis, per similem in corporalibus; ideo dicit : *Si mordeat serpens in silentio,* quod est ipsius serpentis, quia occulte venenum infundit : *Nihil eo minus habet, qui occulte detrahit,* quia sicut illud est fraudulenter, ita et hoc, quia hoc est maledicere surdo [7] : « Non maledices surdo, nec coram cæco pones offendiculum. » Sicut est illud mortiferum, ita et hoc [8] : « Si invicem mordetis, et comeditis, videte, ne ab invicem consumamini. » Et [9] : « Verba susurronis, quasi simplicia; et ipsa perveniunt usque ad interiora ventris. » Sicut etiam liberabantur (*a*) aspiciendo in ipsum, secundum quod dicitur [10] : « Qui conversus est, non per hoc, quod videbat, sanabatur, sed per te Dominum Salvatorem omnium; » ita et nunc. Unde ipse dicebat [11] : « Si sermonem meum servaverunt, et vestrum servabunt. » Quæritur, utrum occulte dicere malum de aliquo sit detractio et peccatum, ubi constat verum dicenti. Quod non, videtur, quia sicut bonus est dignus laude, ita malus est dignus vituperio : ergo sicut justum est laudare bonum, ita justum est vituperare malum : ergo, sicut non peccat qui laudat bonum, ita nec qui dicit malum de malo. Item sicut congaudendum est bono, ita compatiendum est malo : ergo sicut potest aliquis recitare alicui bonum alterius (*b*) gaudendo sine peccato, ita malis compatiendo : ergo qui dicit malum de isto occulte, si compatitur, non peccat. Præterea Dominus dicit, quod quando peccat proximus, est corrigendus coram uno, vel coram duobus; quod si non audit, dicendum est Ecclesiæ : ergo saltem de incorrigibili videtur, quod homo possit malum dicere cuilibet. Contra [12] : « Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris : » ergo quod non vis de te dici, non debes velle, quod aliquis diceret de te malum, te absente, quia nihil tibi proderit dicere de alio, si non debes : ergo. Item, qui dicit malum de alio, aufert ei bonum nomen : ergo, cum [13] « nomen bonum sit melius, quam multi thesauri : » ergo cum homo non possit auferre thesauros sine peccato, similiter, etc. Item dicitur [14] : « Non maledices surdo : » sed qui maledicit

[1] *Matth.*, VII, 19. — [2] *Eccli.*, XXVII, 28. — [3] *Isa.*, I, 6. — [4] *Prov.*, XXVII, 17. — [5] *Prov.*, XV, 31 — [6] Ibid., II, 4. — [7] *Levit.*, XIX, 14. — [8] *Gal.*, V, 15. — [9] *Prov.*, XXVI, 22. — [10] *Sap.*, XVI, 7. — [11] *Joan.*, XV, 20. — [12] *Matth.*, VII, 12. — [13] *Prov.*, XXII, 1. — [14] *Levit.*, XIX, 14.

(*a*) *Cæt. edit.* liberantur. — (*b*) *Cæt. edit.* ulterius.

retro, maledicit surdo: ergo facit contra illud præceptum. Item peccatum factum in publico scandalizat: ergo qui peccatum aliquod, quod non est publicum, publicat, scandalizat: sed ille, qui obloquitur, facit peccatum innotescere quod latet: ergo scandalizat eum, cum quo loquitur.

Respondeo dicendum, quod qui dicit malum de alio, aut dicit de necessitate compulsus, aut inductus utilitate, aut exagitatus detrahendi libidine. Tunc compellitur necessitate, quando astringitur præcepto, vel humano, vel divino: humano, cum dicit ei qui potest præcipere, et præcipit ut dicat; divino, quando conscientia dictat homini, quod ipse tenetur accusare proximum, ut corrigatur, secundum illud præceptum Domini de correctione fraterna. Tunc inducitur utilitate, quando narrat malum ejus alicui, qui potest prodesse, et non obesse: sicut quando quis narrat homini, qui diligit, et qui compatitur, et habet voluntatem corrigendi ipsum: quando vero non consideratur necessitas, nec consideratur utilitas, etiamsi sit veritas, non excusatur detrahendi libidine, imo peccato detractionis peccat, etiamsi verum dicat. Rationes igitur quæ probant, quod peccatum sit dicere malum de alio in absentia, concedendæ sunt, nisi interveniat utilitas, vel necessitas: tunc enim patet, quod non valent. Quod objicitur in contrarium, quod justum est laudare, etc.; dicendum, quod quamvis digni sunt vituperio, non tamen homo debet vituperare; nec est simile de laude, quia fama bona excitat ad bonum, sed mala ad malum, et ideo non est publicandum malum. Præterea, non est meum judicare. Quod objicitur de compassione, dicendum quod vera compassio est, in qua vulneratur compatiens, non in qua damnificatur miser. Et quia iste in hac oblocutione damnificat peccatorem, id est (*a*) in fama, ideo non debet accusare. Quod objicitur de Domini mandato, dicendum quod Dominus intelligit quod vocandi sunt, qui possunt et volunt prodesse: cum per *Ecclesiam* non intelligat multitudinem, sed eum qui potest et debet corrigere: et tali est dicendum.

Compassio vera quæ.

12. *Verba oris sapientis*, etc. Dedit supra remedium contra prælati malitiam; hic dat remedium contra prælati stultitiam, ostendens prælatum stultum non esse promovendum, sed magis præcipitio dignum: primo, propter defectum locutionis discretæ; secundo, propter defectum considerationis providæ; tertio, propter defectum operationis fructuosæ. Propter defectum locutionis discretæ, stultus se ipsum præcipitat, sicut per antithesim sapiens exaltat, ideo dicit: *Verba oris sapientis gratia;* quia in ipsis propter discretionem acquiritur gratia [1]: « Sapiens verbis se ipsum amabilem facit: » sed e contra: *Labia insipientis præcipitabunt eum*, id est, verba quæ procedunt de labiis insipientis [2]: « Os stulti contritio ejus, et labia illius ruina animæ ejus. » Et ratio præcipitationis est indiscretio, quia indiscrete inchoat; unde dicit (v. 13): *Initium verborum ejus stultitia.* Et ratio hujus est, quia non considerat; unde [3]: « Vidisti hominem velocem ad loquendum? stultitia magis speranda est, quam illius correptio. » Indiscretio consummat; unde dicit: *Et novissimum oris illius, error pessimus*, quia stultitia in fine perducit ad sententiam erroneam. [4] « Fatuitas stultorum, imprudentia; » quia, sicut, dictum est [5], « Oculi sapientis in capite ejus, stultus in tenebris ambulat, » ulterius in stultitia perseverat, ideo subdit (v. 14): *Stultus verba multiplicat.* Ita multiplicando verba stulta pertinax efficitur in malitia, contra quod [6]: « Non declines cor meum in verba malitiæ: » et hoc inutile, et vanum; unde dicitur [7]: « Qui tantum verba sectatur, nihil habebit. » Et [8]: » Ubi verba sunt plurima. ibi frequenter egestas. »

Ignorat homo, etc. Hic secundo ostendit in

[1] *Eccli.*, XX, 13. — [2] *Prov.*, XVIII, 7. — [3] *Prov.*, XXIX, 20. — [4] *Prov.*, XIV, 24. — [5] Supra, II, 14. — [6] *Psal.* CXL, 4. — [7] *Prov.*, XIX, 7. — [8] Ibid., XIV, 23.

(*a*) *Cæt. edit.* damnificat peccator est.

stulto defectum considerationis providæ, quia cum ignoret præterita, non potest prævidere futura; ideo dicitur : *Ignorat homo quid ante se fuerit,* tanquam stultus et inconsideratus [1] : « Consideravit se, et abiit, et statim oblitus est, qualis fuerit. » *Et quid post eum futurum est, quis ei poterit indicare?* quasi dicat : Nullus. [2] « Qui ignorat futura, nullo potest scire nuntio. » Et hoc quidem valde damnosum; unde [3] : « Utinam saperent, et intelligerent ac novissima providerent. »

15. *Labor stultorum*, etc. Hic tertio ostendit in stulto defectum operationis fructuosæ, quia in labore suo multum affligitur, et parum proficit; ideo dicit : *Labor stultorum affliget eos*, quia non laborant in bonis [4] : « Ut inique agerent, laboraverunt. » Et [5] : « Lassati sumus in via iniquitatis et perditionis, et ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus. » Et hujus rationem reddit : *Qui nesciunt in urbem pergere,* id est, nesciunt viam rectam ad eundum in urbem illam, de qua dicitur [6] : « Urbs fortitudinis nostræ Sion ; Salvator ponetur in ea murus, et antemurale. » In hanc urbem nesciunt stulti pergere; unde [7] : « Quid habet amplius a stulto sapiens ; et quid pauper, nisi ut pergat illuc, ubi est vita? »

Christus et Antichristus. Spiritualiter hic per sapientem intelligimus Christum, per insipientem Antichristum. *Verba oris sapientis gratia*, quia verba Christi gratiosa [8] : « Diffusa est gratia in labiis tuis : propterea benedixit te Deus in æternum. » Et [9] : « Stupebant omnes, qui eum audiebant, super prudentia et responsis ejus. » Et [10] : « Alii dicebant : Numquid sic homo locutus est? » E contra insipiens est Antichristus, de quo [11] : « Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus. » *Labia ejus præcipitabunt eum*, quia propter suæ doctrinæ malitiam demergetur in profundum [12] : « Arctabuntur gressus virtutis ejus, et præcipitabit eum consilium suum. » Verba enim ejus erunt verba blasphemiæ et superbiæ ; ideo stulta et erronea. Unde dicitur [13] : « Adversus Deum deorum loquetur magnifica, et dirigetur, donec compleatur iracundia. » Et [14] : « Revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adversatur, et extollitur super omne, quod dicitur Deus. » Iste insipiens non tantum indiscretus erit in loquendo, sed etiam improvidens : quia non considerabit ruinam, quæ secutura est eum, secundum quod dicit Apostolus [15] : « Quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui. » Istum insipientem stulti sequentur, et affligentur, *qui nesciunt in urbem pergere,* per veram fidem et dilectionem [16] : « Mittet illis Deus operationem erroris, qui veritati non crediderunt, sed consenserunt iniquitati : eo quod charitatem veritatis non receperunt, ideo nescientes decipientur. » Unde [17] : « Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant. »

16. *Væ tibi, terra,* etc. Dedit remedium contra inordinationem, quæ provenit ex prælato malo et stulto ; hic tertio dat remedium contra inordinationem, quæ provenit ex prælato inutili et remisso ; ostendens talem pigrum et carnalem non esse præficiendum, nec etiam sustinendum. Et habet hæc pars duas : quia primo detestatur eum, ostendens ipsum prælatione indignum; secundo dicit non esse ei occulte detrahendum, ibi (v. 20) : *In cogitatione tua,* etc. Ostendit ergo carnalem et pigrum esse prælatione indignum, primo propter deordinationem gulæ; secundo propter infirmitatem, vel otiositatem pigritiæ; tertio propter ineptitudinem lætitiæ ; quarto propter subversionem justitiæ, ob amorem pecuniæ. Propter deordinationem gulæ, prælatus carnalis et remissus est prælatione indignus, et væ eis, qui eum sibi præficiunt ;

[1] *Jac.*, I, 24. — [2] Supra, VIII, 7. — [3] *Deut.*, XXXII, 29. — [4] *Jerem.*, IX, 5. — [5] *Sap.*, V, 7. — [6] *Isa.*, XXVI, 1. — [7] Supra, VI, 8. — [8] *Psal.* XLIV, 3. — [9] *Luc.*, II, 47. — [10] *Joan.*, VII, 46. — [11] *Psal.* XIII, 1. — [12] *Job*, XVIII, 7. — [13] *Dan.*, XI, 36. — [14] II *Thess.*, II, 3. — [15] Ibid., 8. — [16] Ibid., 10. — [17] *Psal.* LXXXI, 5.

ideo dicit : *Væ tibi, terra, cujus rex puer est*, id est insecutor passionum : pueri enim passionum sunt insecutores [1] : « Puer centum annorum morietur : » Ideo væ, quia occasio damnationis æternæ, et signum indignationis divinæ [2] : « Dabo pueros principes eorum, et effeminati dominabuntur eis. » Et quia principes sequuntur ducem, ideo dicit : *Et cujus principes mane comedent*, cito quærentes delectabilia; et ideo semper sunt insipientes, quia dicitur [3] : « Luxuriosa res est vinum, et tumultuosa ebrietas; quicumque iis delectatur, non erit sapiens. » Et quia opposita juxta se posita magis elucescunt, commendat contrarium in ejus detestationem (v. 17) : *Beata terra, cujus rex est nobilis*, nobilitate scilicet morum; quia

Nobilitas sola est, animum quæ (a) moribus ornat.

De quo [4] : « Nobilis in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus terræ. » Et quia principes sequuntur ducem, ideo subdit : *Et cujus principes vescuntur tempore suo*, id est, hora debita post negotia expedita, et hoc : *Ad reficiendum, non ad luxuriam.* Interlinearis : « Tantum comedunt ut vivant; non vivunt ut comedant, sicut illi de quibus [5] : « Coinquinationis et maculæ deliciis affluentes, in conviviis luxuriantes. »

18. *In pigritiis humiliabitur*, etc. Hic secundo ostendit ipsum prælatum remissum indignum esse propter otiositatem pigritiæ, ad quam sequitur destructio domus : propter quod dicit : *In pigritiis humiliabitur contignatio.* Contignatio dicitur conjunctio lignorum ad cooperiendam domum. Ista humiliabitur in pigritiis, quia dum negligitur reparari, corruit : sicut etiam destruitur ædificium spirituale per pigritiam [6] : « Qui mollis et dissolutus est in opere suo, frater est opera sua dissipantis. » Et quia, ubi non est timor Domini pungens, regnat pigritia, ideo dicitur [7] : « Si non in timore Domini tenueris te instanter, cito subvertetur domus tua. » *Et in infirmitate manuum perstillabit domus.* Idem dicit, sed magis explanat. *Domus perstillat*, quando est pluviosa, et non defendit se ab imbribus : in qua non est bonum, nec securum esse. Unde [8] : « Tecta perstillantia in die frigoris, et litigiosa mulier comparantur. » Ista domus perstillat, quando manus sunt infirmæ et remissæ, et ideo [9] : « Remissas manus, et soluta genua erigite, et gressus rectos facite pedibus vestris. »

19. *In risum faciunt panem et vinum.* Glossa : « Prælati in risu, id est, in lætitia inepta [10] : « Anima mea, habes multa bona in annos plurimos; comede, bibe, epulare.» Et ideo subjungit : *Ut epulentur bibentes*; faciunt enim ut comedant, non ut esurienti frangant [11] : « Epulati estis super terram, et in luxuriis enutristis corda vestra. » Et de hoc reprehenduntur [12] : « Cithara, et lyra, et vinum in conviviis vestris; et opus Dei non respicitis. »

Et pecuniæ obediunt omnia. Tangitur hic tertio, quod indigni sunt propter subversionem justitiæ, quam subvertunt ob amorem pecuniæ; ideo dicit : *Et pecuniæ omnia obediunt;* quia omnes pecuniam super omnia diligunt [13] : « Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. » Et inde sequitur subversio justitiæ [14] : « Pupillo non judicant, et causa viduæ non ingreditur ad eos. » Quare? quia nihil habet eis dare. [15] « A minore usque ad majorem omnes avaritiæ student.

20. *In cogitatione tua*, etc. Supra ostendit carnalem et pigrum indignum prælatione; hic conpescit subditos in occulta detractione, si contingat talem præfici : et primo ponit exhortationem ; secundo reddit rationem. Exhortatur igitur ut nec malum dicat minuendo famam, nec malum imprecetur optando ejus miseriam; ideo ait : *In cogitatione tua regi ne detrahas*, id est, in occulto [16] :

[1] *Isa.*, LXV, 20. — [2] *Isa.*, III, 4. — [3] *Prov.*, XX, 1. — [4] Ibid., XXXI, 23. — [5] II *Petr.*, II, 13. — [6] *Prov.*, XVIII, 9. — [7] *Eccli.*, XXVII, 4. — [8] Ibid., 15. — [9] *Hebr.*, XII, 12. — [10] *Luc.*, XII, 19. — [11] *Jac.*, V, 5. — [12] *Isa.*, V, 12.— [13] Ibid., I, 23. — [14] Ibid. — [15] *Jerem.*, VI, 13.— [16] *Exod.*, XXII, 28.— (a) *Cæt. edit.* quæ animum.

« Diis non detrahes, et principi populi tui non maledices. » *Et in secreto cubiculi tui*, id est, conscientiæ, *ne maledixeris diviti;* et hoc imprecando malum. [1] « Benedicite persequentibus vos : benedicite, et nolite maledicere. » Et [2] : « Non maledictum pro maledicto. »

Quia aves cœli, etc. Hic redditur exhortationis ratio; quia publicabitur ab angelis, quod dixisti in occulto : quia *aves cœli portabunt vocem tuam.* Aves cœli vocat dæmones, propter suam velocitatem, quia veloces sunt; vel propter rapacitatem [3] : « Descenderunt volucres cœli super cadavera, et abigebat eas Abraham. » Et [4] : « Aliud cecidit secus viam, et volucres cœli comederunt illud. » Et appellatur hic *cœlum* aer caliginosus, in quo sunt dæmones : isti portant vocem, quia publicant frequenter occulta [5] : « Nihil occultum, quod non sciatur. » *Et qui habet pennas, annuntiabit sententiam.* Diabolus annuntiabit tuam malam locutionem, quia ipse est accusator : sed ipse projicietur tandem [6] : « Projectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat eos die ac nocte. »

Sed incidit hic dubitatio; quia dicit, quod *aves cœli*, id est, dæmones annuntiant determinationem cogitationis : ergo videtur, quod diabolo sit nota voluntas nostra et cogitatio. Sed contra hoc est, quia de solo Deo dicitur, quia ipse est [7] « scrutans corda et renes : » ergo solus cognoscit cogitationes et affectiones. Item dicit Augustinus, quod si diabolus cognovisset patientiam Job, nunquam eum tentasset; quia non tentat aliquem, nisi ut vincat, non ut vincatur. Respondeo dicendum, quod nec dæmones, nec etiam boni angeli, nisi in Verbo, possunt cognoscere cogitationes nostras et affectiones occultas; et voco *occultas*, quæ non manifestantur per signa ; eas autem, quæ per signa manifestantur, dæmones deprehendunt, et illas cognoscunt : et quia pauci sunt, quorum non appareant aliqua signa, vel in opere, vel in facie, vel in verbo, seu alio modo; ideo dicit, quod audiunt.

Item quæritur de hoc, quod dicit, quod *aves cœli portabunt*, vel *annuntiabunt*. Ego quæro, quomodo portabunt? Si dicatur, quod ad eum, de quo dicitur; illud falsum est, quia tunc quilibet sciret omnia mala occulta, quæ de se dicuntur : intelligit ergo, quod portabunt ad Deum. Sed contra : Deus est nobis immediatior et præsentior, quam dæmones, cum [8] « non longe sit ab unoquoque nostrum. » Si igitur portare, vel annuntiare, sit ei qui distat, patet quod non sit idem. Item illud portare, per quos scitur? Aut per angelos bonos, aut per malos : non per bonos, quia boni nostram salutem procurant : non ergo damnationem : non ergo ferunt (a) mala. Si per dæmones, contra : Dæmones Deum non vident, nec magis Deo loquuntur, quam mali homines : ergo si mali homines non ferunt ad Deum, ergo nec dæmones. Respondeo dicendum, quod aves dicuntur hic mali spiritus, sive dæmones : isti dicuntur Deo portare merita mala, et occulta; angeli autem boni merita bona portare dicuntur : portare autem hoc, non est Deo voce tenus referre, vel ei tanquam ignoranti notificare; sed malitiam nostram cognoscere, et cogitatione memorari, et testis esse : boni autem addunt supra cognitionem, memoriam et testimonium, intercessionem; mali vero accusandi voluntatem : et sic patet responsio, quia non referunt tanquam distanti, sed tanquam judici; et ad secundum, quia mali ex officio mala conservant, et damnationem procurant, ideo eis competit.

CAPUT XI.

1\. *Mitte panem tuum*, etc. Posuit supra remedium contra hoc, quod videbatur deficere regimen providentiæ ex inordinatione prælationis; hic secundo ponit remedium contra

[1] *Rom.*, XII, 14. — [2] I *Petr.*, III, 9. — [3] *Gen.*, XV, 11. — [4] *Luc.*, VIII, 5. — [5] *Matth.*, X, 26. — [6] *Apoc.*, XII, 10. — [7] *Psal.* VII, 10. — [8] *Act.*, XVII, 27.

(a) *Cæt. edit.* offerunt.

hoc, quod videbatur retributio injustitiæ (*a*), propter quam assecurabatur homo in malo, et torpebat ad bonum. Remedium autem hoc consistit in consideratione retributionis futuræ; et quoniam Deus tribuet (*b*) benefacientibus bona, et malefacientibus retribuet mala, ideo primo ex consideratione præmii invitat (*c*) ad bonum; secundo ex consideratione supplicii revocat a malo, ibi (v. 8): *Si annis multis vixerit homo*, etc. Bonum autem, ad quod invitat (*d*), est bonum pietatis, quæ valet ad omnia, et propter quam maxime justi salvantur, sicut patet apud *Matthæum* [1], ubi sola opera misericordiæ numerantur. Ideo hortatur hic ad opera misericordiæ, et eleemosynæ faciendæ propter retributionem: et primo hortatur ut fiant libenter; secundo, ut fiant abundanter, ibi (v. 2): *Da partes octo*, etc.; tertio, ut fiant incessanter, ibi (v. 4): *Qui observat ventum*, etc. Cum ergo hortatur ut fiant voluntarie et libenter, præmittit exhortationem, et subjungit retributionem. Exhortatur igitur ad libenter eleemosynam faciendam; ideo dicit: *Mitte panem tuum*, id est, libenter et liberaliter da, non per extorsionem, et quasi coactus [2]: « Unusquisque prout destinavit in corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate: hilarem enim datorem diligit Deus. » *Panem tuum*, non alienum [3]: « Qui offert sacrificium ex substantia pauperis, quasi qui victimat filium in aspectu patris. » *Super transeuntes aquas:* [4] « Aquæ, quas vidisti, ubi meretrix sedet, populi sunt, et gentes. » Transeuntes aquæ sunt, qui transeunt de gente in gentem, et de regno ad populum alterum; tales sunt peregrini et advenæ; istis facienda est eleemosyna [5]: « Frange esurienti panem tuum, et egenos vagosque induc in domum tuam. » Vel aquæ sunt tribulationes præsentes, juxta illud [6]: « Intraverunt aquæ usque ad animam meam. » Transeuntes aquæ sunt pauperes, et afflicti, qui per tribulationes transeunt ad requiem; talibus est eleemosyna facienda [7]: « Cum facis convivium, voca pauperes ac debiles, cæcos et claudos. » Et redditur ratio: *Quia post tempora multa invenies illum*, id est retributionem pro illo: non ergo deficit retributio, sed differtur [8]: « Benefac justo, et invenies retributionem magnam, et si non ab ipso, certe a Domino. » Item [9]: « Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. »

2. *Da partes septem*, etc. Hic secundo hortatur ad dandum abundanter, et præmittit exhortationem, et subjungit rationem. Exhortatur ergo ad abundantiam, dicens: *Da partes septem, necnon et octo*, id est, secundum possibilitatem tuarum virium, da eleemosynam, ut, sive pauper fueris, sive dives, des bonorum tuorum septimam et octavam, id est, partem pauperum facias bonam [10]: « Ut vestra abundantia illorum inopiam suppleat. » Et [11]: « Date eleemosynam de eo quod superest. » Ideo dicit: *Da partes septem:* per senarium enim intelligimus, quantum sufficit ad supplendam necessitatem propriam; quidquid ultra illud est, dicitur *septem et octo*, et hoc pauperibus est distribuendum. Non est congregandum in thesauros terrenos, sed cœlestes; unde [12]: « Thesaurizate vobis thesauros in cœlo, ubi nec ærugo, nec tinea demolitur. » Et [13]: « Si multum tibi fuerit, abundanter tribue; si parum, etiam illud libenter impertiri stude. » Et ratio hujus largitatis redditur, cum infertur: *Quia ignoras*; et multiplex redditur ratio, scilicet: propter cautelam mali; unde dicit: *Ignoras, quod sit futurum mali super terram*: quia ergo non es certus, necesse habes tibi providere, ne incidas in periculum: et remedium optimum est abundans eleemosyna [14]: « Conclude eleemosynam in sinu pauperis, et hæc pro te rogabit, et liberabit ab omni malo. » Propter amplificationem meriti dicit (v. 3): *Si repletæ fuerint nubes*,

[1] *Matth.*, XXV, 34-40. — [2] II *Cor.*, IX, 7. — [3] *Eccli.*, XXXIV, 24. — [4] *Apoc.*, XVII, 15. — [5] *Isa.*, LVIII, 7. — [6] *Psal.* LXVIII, 2. — [7] *Luc.*, XIV, 13. — [8] *Eccli.*, XII, 2. — [9] *Luc.*, XVI, 9. — [10] II *Cor.*, VIII, 14. — [11] *Luc.*, XI, 41. — [12] *Matth.*, VI, 20. — [13] *Tob.*, IV, 9. — [14] *Eccli.*, XXIX, 15.

(*a*) *Cæt. edit.* justitiæ. — (*b*) *Item* tribuit. — (*c*) *Item* mittet. — (*d*) *Item* invitant.

a Deo, supple. *Imbres super terram effundent :* propter imbrem terra fructificat [1] : « Veniet quasi imber temporaneus et serotinus terræ. » Et ad fructificandum, vel ad fruendum, et ad multiplicandum bona terræ, merito eleemosynæ : sicut enim imbres plene inebriant terram pluvia, sic eleemosynæ multiplicatæ inebriant animam gratia [2] : « Qui autem administrat semen seminanti, et panem ad manducandum præstabit, et multiplicabit semen vestrum, et augebit incrementa frugum justitiæ vestræ. » Propter stabilitatem præmii, quod non poterit variari, nec perdi; propter quod dicit : *Si ceciderit lignum ad austrum.* Lignum istud homo, de quo Job [3]: « Lignum habet spem; si præcisum fuerit, rursum virescit. » Et auster dat intelligere calorem charitatis, et statum gloriæ [4]: « Surge, aquilo; veni, auster, et perfla hortum meum. » Lignum igitur cadere ad austrum, est hominem in morte introduci in gloriam. *Ibi erit,* id est, nunquam poterit demereri [5] : « Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, et foras non egredietur amplius. » *Si ceciderit ad aquilonem, ibi erit*, id est, si ad pœnam infernalem: [6]« Ab aquilone pandetur omne malum. » Qui cadit in infernum, ibi erit, quia inde nunquam liberabitur. Juste (*a*) enim dicitur [7] : « Ignis eorum non extinguetur, et vermis eorum non morietur. » *In quocumque loco ceciderit, ibi erit*, sive bono, sive malo [8] : « Quæ seminaverit homo, hæc et metet. »

4. *Qui observat ventum*, etc. Hic hortatur ad dandum incessanter : et primo docet tempora non esse observanda; secundo, opera divina non esse perscrutanda; tertio, opera misericordiæ continuanda. Quantum ad primum, dicit : *Qui observat ventum, non seminat*, quia frequenter venit ventus quem non vult, et frequenter non venit ventus qui placeat. *Et qui considerat nubes, nunquam metet*; et ideo oportet, quod quando est tempus metendi, metat; et serendi, serat; non expectet : sic in proposito, dum tempus bonum faciat [9] : « Cor inopis ne afflixeris, et ne pertrahas datum angustianti. » Et [10] : « Ne dicas amico tuo : Vade, et revertere, et cras dabo tibi; cum statim possis dare : » et ita non debes tardare.

5. *Quomodo ignoras*, etc. Supra dixit divina opera non esse consideranda, vel perscrutanda, quia non possumus : ideo dicit : *Via spiritus,* qui est Deus, quia ignoramus [11] : « Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, et nescis quo vadat. » Et [12] : « Si venerit ad me, non videbo eum; si abierit, non intelligam. » Spiritus, qui est animus, sive spiritualis creatura, cujus materia, id est ortus, nescitur, nec etiam occasus [13] : « Quis novit, si spiritus filiorum Adam ascendat sursum ? » Spiritus, qui est ventus, cujus via nescitur, id est, origo [14] : « Qui profert (*b*) ventos de thesauris suis. » Et [15] : « Flavit spiritus tuus, et operuit eos mare. » Dicit ergo : *Quomodo ignoras, quæ sit via spiritus, et qua ratione compingantur ossa in ventre prægnantis,* id est, quomodo compaginentur et distinguantur, quia etiam ipse Avicenna dicit, quod vis formativa membrorum est vis divina. Et in libris *Machabæorum* [16] : « Nescio qualiter in utero meo apparuistis; neque enim spiritum et animam donavi vobis, et singulorum membra non ego compegi. » Sed ille compegit, cui inquit Job [17] : « Ossibus et nervis compegisti me. » Quomodo hæc ignoras, quæ sunt carnalia; *sic ignoras opera Domini, qui fabricator est omnium :* opera, id est, occulta judicia, de quibus [18] : « Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus. » Sic opera ignoramus : [19] « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei ! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus ! »

6. *Mane semina*, etc. Hic tertio hortatur ad

[1] *Ose.*, VI, 3. — [2] II *Cor.*, IX, 10. — [3] *Job*, XIV, 7. — [4] *Cant.*, IV, 16. — [5] *Apoc.*, III, 12. — [6] *Jerem.*, I, 14. — [7] *Isa.*, LXVI, 24. — [8] *Gal.*, VI, 7. — [9] *Eccli.*, IV, 3. — [10] *Prov.*, III, 28. — [11] *Joan.*, III, 8. — [12] *Job*, IX, 11. — [13] Supra, III, 21. — [14] *Psal.* CXXXIV, 7. — [15] *Exod.*, XV, 10. — [16] II *Mach.*, VII, 22. — [17] *Job*, X, 11. — [18] *Psal.* CX, 2. — [19] *Rom.*, XI, 33.

(*a*) *Edit. Ven.* Justo. — (*b*) *Vulg.* producit.

benefaciendum incessanter : et præmittitur exhortatio; secundo subjungitur exhortationis ratio, et tertio remuneratio. Exhortatur ergo ad faciendum opera misericordiæ incessanter, cum dicit : *Mane semina semen tuum*, hoc est, in tempore juventutis, quia [1] : « Bonum est viro, qui portaverit jugum ab adolescentia sua. » *Et vespere ne cesset manus tua*, id est, in senectute, quasi dicat : In omni tempore et ætate sine cessatione sunt facienda bona [2] : « Bonum autem facientes, non deficiamus; tempore enim accepto metemus non deficientes. » Ideo continue serendum, quia [3] : « Qui parce seminat, parce et metet; et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet. » *Quia nescis*, etc. Hic notatur secundum, scilicet exhortationis ratio : quia nescit homo quando, et quæ opera acceptat Deus; sicut qui seminat, nescit quod semen fructum faciet : ideo dicit : *Quia nescis, quid magis oriatur : hoc*, id est, serotinum; *aut illud*, id est, matutinum [4] : « Nescit homo utrum amore, an odio dignus sit. » *Et si utrumque simul, melius erit*, quia plura bona paucioribus magis eligenda [5] : « Beati, qui seminatis super omnes aquas. »

7. *Dulce lumen*, etc. Hic notatur tertium, scilicet remuneratio : et hæc est aspectus luminis et solis æterni, in quo est summa dulcedo, et ita magna remuneratio est; propterea dicit : *Dulce lumen*, ad aspiciendum. De hac dulcedine [6] : « Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine ! » *Et delectabile est oculis meis* (a) *videre solem*; illum solem, de quo dicitur [7] : « Orietur vobis timentibus Deum, sol justitiæ. » Hunc solem delectabile est videre [8] : « In quem desiderant angeli prospicere. » Et quia ii soli videbunt illud lumen, qui erunt in dextris; ideo dicitur [9] : « Delectationes in dextera tua usque in finem. »

Possunt hæc breviter etiam exponi de eleemosyna spirituali, quæ consistit in instructione proximi; ad quam similiter exhortatur ad dandum libenter, sive abundanter, et incessanter : libenter, vel liberaliter, cum dicit : *Mitte panem tuum*, id est, gratis da [10] : « Gratis accepistis, gratis date. » *Panem*, scilicet, doctrinæ, de quo dicitur [11] : « Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis. » *Super transeuntes aquas*, id est, contemnentes bona temporalia, quibus solis dicitur [12] : « Nolite sanctum dare canibus. » Abundanter etiam dispensanda, ideo dicit : *Da partes septem*; intelligimus doctrinam Christi Veteris Testamenti, quia ibi præcipiebatur septima dies servari; per *octo*, intelligimus doctrinam Novi Testamenti, quia octava dies observari præcipitur : et quia non potest homo abundanter doctrinam communicare, nisi desuper impleatur, dicit : *Si impletæ fuerint nubes, imbrem emittent super terram.* Nubes sunt prædicatores boni, qui volant ad alta per contemplationem [13] : « Qui sunt hi, qui ut nubes volant, et quasi columbæ ad fenestras suas? » Isti replentur a Domino scientia [14] : « Repleta est terra scientia tua, sicut aqua maris operientis; » et hoc per Spiritum sanctum [15] : « Spiritus Domini replevit orbem terrarum. » Istæ nubes repletæ effundent imbrem, id est, divini verbi doctrinam [16] : « Ipse, tanquam imbres, emittet eloquia sapientiæ suæ. » Et [17] : « Quo modo descendit imber, et nix de cœlo, et inebriat terram, et infundit eam, sic erit verbum meum, » super terram cordis ad fructificandum [18] : « Terra super se venientem bibens imbrem, et proferens terram optimam. »

Incessanter etiam est dispensanda; ideo dicit : *Qui considerat ventum, non seminat.* Seminare, est verbum Dei prædicare [19] : « Exiit, qui seminat, seminare semen suum; » et post : « Semen est verbum Dei. » Ventus iste est ventus detractionis, de quo dicitur [20] :

[1] *Thren.*, III, 27. — [2] *Gal.*, VI, 9. — [3] II *Cor.*, IX, 6. — [4] Supra, IX, 1. — [5] *Isa.*, XXXII, 20. — [6] *Psal.* XXX, 20. — [7] *Malac.*, IV, 2. — [8] I *Petr.*, I, 12. — [9] *Psal.* XV, 11. — [10] *Matth.*, X, 8. — [11] *Thren.*, IV, 4. — [12] *Matth.*, VII, 6. — [13] *Isa.*, LX, 8. — [14] Ibid., XI, 9 — [15] *Sap.*, I, 7. — [16] *Eccli.*, XXXIX, 9. — [17] *Isa.*, LV 10. — [18] *Hebr.*, VI, 7. — [19] *Luc.*, VIII, 5, 11. — [20] *Joel.* I, 19.— (a) Vulg. non habet *meis.*

« Ventus venit a regione deserti, et concussit quatuor angulos domus. » Qui observat hunc ventum detractionis, nunquam seminat, quia qui timet verba hominum detrahentium, non prædicat ad fructum, imo agitatur ut arundo [1] : « Quid existis videre? Arundinem vento agitatam? » *Et qui considerat nubes, nunquam metet.* Nubes, ut dicit Glossa, est blandimentum adulationis, quod qui cupit habere, nunquam metet vitam æternam, quia [2] : « Receperunt mercedem suam. » Et [3] : « Qui seminat in carne sua, de carne et metet corruptionem. » Et ideo non sunt hæc attendenda, sed mane et vespere prædicandum [4] : « Prædica verbum, insta opportune, importune. » Et [5] : « Per triennium non cessavi, die ac nocte cum lacrymis monens unumquemque vestrum. »

8. *Si annis multis vixerit homo*, etc. Supra hortatus est ad bonum, consideratione præmii; hic attendit revocare a malo, consideratione futuri judicii et supplicii; et id quidem facit hoc ordine : primo dicit futuri temporis habendam esse memoriam; secundo reprehendit præsentem lætitiam; tertio hortatur abjicere omnem nequitiam et malitiæ abundantiam, ad futuri temporis memoriam habendam, quantumcumque homo abundet præsenti prosperitate; propter quod dicit : *Si annis multis vixerit homo :* quia revera, etsi videantur multi, tamen multi esse non possunt, secundum illud [6] : « Numerus dierum hominis, ut multum, centum anni. » *Et in his omnibus lætatus fuerit,* secundum quod illi, de quibus dicitur [7] : « Tenent tympanum, et gaudent ad sonitum organi, ducunt in bonis dies suos. *Meminisse debet tenebrosi temporis,* id est, diei judicii, quæ erit tempus tenebrosum [8] : « Dies illa, dies iræ, dies tenebrarum et caliginis. » *Et dierum mltorum.* Isti sunt dies, sive anni æternitatis [9] : « Melior est dies una in atriis tuis super millia. » Memorari debet diei judicii, ut timeat; memorari debet gloriæ, ut speret et gaudeat : et hoc secundum vicissitudinem operum; unde [10] : « In die bonorum, ne immemor sis malorum ; et in die malorum, ne (*a*) immemor sis bonorum. » *Dierum,* inquam, *multorum, qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita,* id est, manifeste ostenduntur fuisse vana; unde Hieronymus : « Cum regnum Christi venerit, cætera regna evanescent. » *Arguentur præterita,* de vanitate instabilitatis [11] : « Quid nobis profuit superbia, et divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt hæc omnia, velut umbra. » Arguentur de vanitate iniquitatis [12] : « Quid nequius, quam quod excogitavit caro, et sanguis? » Et hæc arguentur : « Quæ enim [13] arguuntur, a lumine manifestantur. »

9. *Lætare ergo, juvenis,* etc. Hic secundo reprehendit præsentem lætitiam, afferens hominem pro illa judicandum esse : unde ironice loquens, dicit : *Lætare ergo, juvenis, in adolescentia tua;* quia illa ætas lætitiæ apta ; unde dicitur [14] : « Venite, fruamur creatura, tanquam iu juventute celeriter; » quasi dicat : Ne læteris in juventute, ne doleas in senectute ; unde [15] : « Ne sequaris in fortitudine tua concupiscentiam cordis tui : » et explicat lætitiam, ut sit completa in animo, et in opere, et in signo. Quantum ad lætitiam delectationis in animo, dicit : *Et in bono sit cor tuum*, quasi dicat : Non læteris corde, quia [16] : « Cor stulti, ubi lætitia. » Quantum ad delectationem in opere, dicit : *Et ambula in viis cordis tui*, id est, exterius comple opere, quod desideras corde; quasi dicat : Non ambules [17] : « Fili, post concupiscentias tuas non eas, et a voluptate (*b*) tua avertere. » Quantum ad lætitiam in signo, dicit : *Et in intuitu oculorum tuorum*, ut ea tueatur oculus, quæ desiderat cor, et operatur manus tua : secundum quod dicitur de illis, de quibus [18] : « Habentes ocu-

[1] *Matth.*, XI, 7. — [2] Ibid., VI, 5. — [3] *Gal.*, VI, 8. — [4] II *Tim.*, IV, 2. — [5] *Act.*, XX, 31. — [6] *Eccli.*, XVIII, 8. — [7] *Job*, XXI, 12. — [8] *Sophon.*, I, 15. — [9] *Psal* LXXXIII, 11. — [10] *Eccli.*, XI, 27. — [11] *Sap.*, V, 8, 9. — [12] *Eccli.*, XVII, 30. — [13] *Ephes.*, V, 13. — [14] *Sap.*, II, 6. — [15] *Eccli.*, V, 2. — [16] Supra, VII, 5. — [17] *Eccli.*, XVIII, 30. — [18] II *Petr.*, II, 14.

(*a*) *Edit. Ven.* nec. — (*b*) *Vulg.* Voluntate.

los plenos adulterii, et incessabilis delicti : » quasi dicat : Non sic ambules (a) : [1] « Pro eo, quod elevatæ sunt filiæ Sion, et ambulaverunt extento collo, et nutibus oculorum. » Et quod istud sit ironice dictum, patet, quia comminatur malum sic lætantibus ; unde subdit (xii, 14) : *Et scito, quod pro his omnibus adducet te Deus in judicium.* Et ideo omnia sunt fugienda. « Fugite a facie gladii, quia ultor iniquitatis est gladius, et scitote esse judicium. »

10. *Aufer iram*, etc. Hic tertio hortatur abjicere omnem nequitiam, videlicet malitiam cordis, et immunditiam carnis. Quantum ad malitiam cordis, dicit : *Aufer iram a corde tuo*, ut non irascaris, quia ira reddit hominem nequam [3] : « Ego autem dico vobis, quod omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit judicio. » Et si irascitur, non perdurare debet, unde dicitur [4] : « Sol non occidat super iracundiam vestram. » Quantum ad immutationem carnis, dicit : *Et amove malitiam a carne tua*; et sic excludit omnem immunditiam carnis [5] : « Abjicientes omnem immunditiam et abundantiam malitiæ, suscipite insitum verbum. » Ille aufert malitiam a carne, qui mortificat eam [6] : « Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram. » Et redditur ratio hujus : *Adolescentia enim, et voluptas vana sunt*, quia cito transeunt [7] : « Transit mundus, et concupiscentia ejus. » Et ideo [8] : « Quid nobis profuit superbia, aut quid divitiarum jactantia quid contulit nobis ? Transierunt hæc omnia, velut umbra. »

CAPUT XII.

1. *Memento Creatoris tui*, etc. Egit supra de vanitate pœnalitatis, quæ est pœna, et peccati occasio; hic agit de illa, quæ est pura afflictio, quæ revocat a malo, et sollicitat in bono. Et habet hæc pars duas, quia primo tangit pœnalitates, et miserias in generali ; secundo in speciali, ibi (v. 3) : *Quando commovebuntur*, etc. Pœnalitatem igitur in communi describit, quantum ad tria : primo, quantum ad præsentiam nocivi ; secundo, quantum ad absentiam jucundi ; tertio, quantum ad defectum remedii : ex quorum consideratione hortatur meminisse Dei. Quantum igitur ad præsentiam nocivi, dicit : *Memento Creatoris tui*, laudem, et confessionem sibi dando, *in diebus juventutis tuæ*, id est, quandiu vivens es et sanus [9] : « Confiteberis vivens, vivus et sanus confiteberis, et laudabis Deum, et gloriaberis in miserationibus illius. » Et ratio hujus est, ut non expectetur tempus senectutis, in quo est præsentia nocivi ; propter quod dicit : *Antequam veniat tempus afflictionis.* [10] « Ante languorem adhibe medicinam ; et ante judicium interroga teipsum. » *Et appropinquent anni, de quibus dicas : Non mihi placent.* Isti sunt anni, in quibus natura humana inquietatur per multas molestias ; et isti sunt in senectute, et appropinquant : unde dicitur [11] : « Anni nostri, sicut aranea, meditabuntur. » Et [12] : « Supervenit mansuetudo, et corripiemur. » Quantum ad absentiam jucundi, dicit (v. 2) : *Antequam tenebrescat sol*, in cujus aspectu est magna jucunditas. [13] « Dulce lumen, et delectabile est oculis videre solem. » Unde Tobias dicebat [14] : « Quale gaudium mihi erit, quia in tenebris sedeo, et lumen cœli non video ? » Et ut significet omnimodam absentiam, excludit omne bonum lumen cœleste ; unde dicit : *Antequam tenebrescat sol*, ut scilicet non videatur in sua rota ; *Et lumen*, ut non videatur ejus influentia ; et hoc de die : *Et luna et stellæ* de nocte. [15] « Stellæ cœli, et splendor earum non expandent lumen suum ; obtenebratus est sol in ortu suo, et luna non splendebit in lumine suo. » Quantum ad defectum remedii, dicit : *Et revertantur nubes post pluviam.* Post pluviam consuevit cœ-

[1] *Isa.*, III, 16. — [2] *Job*, XIX, 29. — [3] *Matth.*, V, 22. — [4] *Ephes.*, IV, 26. — [5] *Jac.*, I, 21. — [6] *Coloss.*, III, 5. — [7] I *Joan.*, II, 17. — [8] *Sap.*, V, 8, 9. — [9] *Eccli.*, XVII, 27. — [10] Ibid., XVIII, 20. — [11] *Psal.* LXXXIX, 10. — [12] Ibid. — [13] Supra, XI, 7. — [14] *Tob*, V, 12. — [15] *Isa.*, XIII, 10. — (a) *Al.* amabiles.

lum serenari : quando ergo post pluviam revertitur turbatio nubium, signum est quod non est reditus ad exultationem et lætitiam. [1] « Post tempestatem, tranquillum facis, et post lacrymationem et fletum, exultationem infundis. » Sed dies illi convertentur in tenebras, nec revertentur ad lucem [2] : « Expectet lucem, et non videat, nec ortum surgentis auroræ. »

Spiritualiter hortatur hic unumquemque recordari beneficiorum Dei et ipsius benefactoris, antequam tradatur homo in reprobum sensum, et incidat in cæcitatem erroris; propterea debent recordari Dei, quia Creator. Primum quidem dedit essentiam [3] : « Ego feci terram, et hominem super eam creavi. » Ideo recordandum. Contra quod [4] : « Oblitus es Dei creatoris tui. » Dedit potentiam [5] : « Domini Dei tui recordaberis, eo quod ipse tribuit tibi vires, ut impleret pactum suum. » Dedit operationem bonam [6] : « Deus operatur in nobis velle et perficere. » Et [7] : « Omnia opera nostra operatus es nobis : » et ideo recordandum : [8] « Memor fui operum Domini, quia memor ero ab initio mirabilium tuorum. » Quia pro nobis incarnatus [9] : « Exultabimus et lætabimur in te, memores uberum tuorum super vinum. » Quia redemptor, qui pro nobis passus [10] : « Recordare paupertatis meæ. » Quia nobis cibus de cœlo datus est [11] : « Memoriam fecit mirabilium suorum misericors et miserator Dominus, escam dedit timentibus se. » Quia remunerator secundum meritum [12] : « Reddis (*a*) unicuique secundum opera sua : » propter hoc dicitur [13] : « Memor fui judiciorum tuorum. » Ad votum [14] : « Nomen tuum et memoriale tuum in desiderio animæ : » et propterea subditur [15] : « Anima mea desideravit te in nocte. » Supra desiderium [16] : « Miserationum Domini recordabor super omnibus bonis, quæ reddidit (*b*) nobis Dominus. »

Hujus igitur Creatoris debemus recordari, et gratias agendo, et ad ipsum convertendo, *antequam tenebrescat Sol*, scilicet justitiæ, Christus, cum homo cadit a fide : [17] « Occidet eis sol in meridie : » *Et lumen* gratiæ, cum homo cadit a charitate : tunc enim perdit gratiam [18] : « Erravimus a via veritatis, et lumen justitiæ non luxit nobis. » *Et Luna*, intelligentia Scripturæ sacræ, quæ scilicet lumen recipit a Christo [19] : « Mulier amicta sole, et luna sub pedibus ejus. » Mulier amicta sole, est gentium Ecclesia, cui data est sacræ Scripturæ plena intelligentia : *Et Stellæ*, exempla perfectorum [20] : « Stellæ lumen dederunt in custodiis suis, » nocte scilicet, « et dixerunt : Adsumus. » *Et nubes revertantur* (*c*), id est, cesset doctrina prædicatorum [21] : « Fili hominis, adhærere faciam linguam tuam palato tuo. »

3. *Quando commovebuntur*, etc. Supra egit de pœnalitate, quæ venit et consequitur juventutem in generali; hic agit in speciali. Et primo de miseriis agit antecedentibus mortem; secundo de concomitantibus, ibi (v. 5) : *Quoniam ibit homo*, etc.; tertio de consequentibus (v. 6) : *Antequam rumpatur funis argenteus*. Prima habet duas : quia primo agitur de pœnalitate, quæ attenditur in membrorum debilitate; secundo vero de signo debilitatis, ibi (v. 5) : *Excelsa quoque timebunt*, etc. Primo igitur ostendit debilitationem futuram in senectute, quantum ad sex genera membrorum : primo scilicet quantum ad commotionem ossium, quæ ordinata sunt ad corpus protegendum, cum dicit : *Quando commovebuntur custodes domus*. Domus est machina corporis, hæc fragilis est : et ideo custode indiget; et ideo dicit Philosophus [22], quod natura fecit ossa dura ad custodienda membra nostra, sicut costæ ad membra et ventrem, et testa ad caput : hæc commoventur, quando eorum juncturæ laxantur.

[1] *Tob*, III, 22. — [2] *Job*, III, 9. — [3] *Isa.*, XLV, 12. — [4] *Deut.*, XXXII, 18. — [5] Ibid., VIII, 18. — [6] *Philip.*, II, 13. — [7] *Isa.*, XXVI, 12. — [8] *Psal.* LXXVI, 12. — [9] *Cant.*, I, 3. — [10] *Thren.*, III, 19. — [11] *Psal.* CX, 4. — [12] *Psal.* LXI, 13. — [13] *Psal.* CXVIII, 52. — [14] *Isa.*, XXVI, 8. — [15] Ibid., 9. — [16] Ibid., LXIII, 7. — [17] *Amos*, VIII, 9. — [18] *Sap.*, V, 6. — [19] *Apoc.*, XII, 1. — [20] *Baruc.*, III, 34. — [21] *Ezech.*, III, 26. — [22] Arist., *Metaph.*, lib. II, c. IX.

(*a*) *Vulg.* Reddes. — (*b*) *Cæt. edit.* reddat. — (*c*) *Item* revertetur.

Item, quantum ad debilitationem crurium ad pondus corporis sustinendum; unde dicit: *Et nutabunt viri fortissimi*. Viri fortissimi sunt crura, quia sicut fortes portant pondus belli, sic crura pondus corporis. Hi viri fortissimi nutant, quando crura tremulant, et vacillant, et non secure sustentant.

Tertio, quantum ad imminutionem dentium ad cibaria masticandum; unde dicit: *Et otiosæ erunt molentes imminuto numero;* molentes sunt duæ maxillæ, quæ ad modum duarum molarum conterunt cibum. Hæc, imminuto numero dentium, erunt otiosæ, quia cibum ad manducandum non possunt conterere.

Quarto, quantum ad obscurationem oculorum ad videndum; ideo dicit: *Et tenebrescent videntes per foramina*. Videntes per foramina, oculi sunt, qui sunt quasi duo foramina ad videndum. Isti tenebrescunt, quando senes lumen videre non possunt, sicut dicitur de Heli [1], quod « caligaverant oculi ejus, nec poterat videre lucernam, donec extingueretur. » Sicut etiam Isaac, de quo dicitur [2]: « Senuit Isaac, et caligaverunt oculi ejus. »

Quinto, quantum ad immobilitatem labiorum ad pronuntiandum, cum dicit (v. 4): *Et claudent ostia in platea*. Ostia sunt labia, per quæ clauditur porta oris. Ista ostia clauduntur in plateis, quando homo per senectutem non potest alte loqui, ut audiatur a multis; ideo dicit: *In humilitate vocis molentes*, id est, plane loquentes. Molere dicit loqui, quia sicut homo movet maxillas ad cibaria conterendum, sic movet maxillas et labia ad verba formata pronuntiandum.

Sexto, quantum ad surditatem aurium ad audiendum, dicit: *Consurgent ad vocem volucris*, id est, galli, quia senes non possunt audire alta, quia de facili læduntur, et facillime excitantur, non possunt etiam audire sonora et consonantia; unde dicit: *Et obsurdescent omnes filiæ carminis*. Filiæ carminis, quæ audiunt consonantia, sunt aures: hæc (*a*) in senibus obsurdescunt, quia voces sonoras audire non possunt. Legitur in libris *Regum*, quod dixit Berzellai ad David [3]: « Octogenarius sum; numquid vigent sensus mei ad discernendum, vel audire possum ultra voces cantatorum et cantatricum? » Isti igitur sunt defectus, qui consequuntur vel concomitantur senectutem: quia senes non possunt nociva repellere, non possunt se sustentare, non possunt comedere, non possunt videre, non possunt loqui, non possunt audire.

5. *Excelsa quoque timebunt*, etc. Supra posuit debilitatem corporis in sene; hic subjungit signa debilitatis, quæ sunt quatuor: tremor corporis, canities capitis, tumor ventris, et infrigidatio libidinis. Primum igitur signum infirmitatis in sene est tremor corporis; propter quod dicit: *Excelsa quoque timebunt, et formidabunt in via*, id est omnia membra corporis efficientur tremulosa; et illud est resolutionis signum, et debilitationis virtutis contentivæ membrorum, quæ membra non valet continere, et ideo compellitur agitare. Unde miser senex potest dicere illud Psalmi [4]: « Timor et tremor venerunt super me. » Secundum signum est canities capitis; quantum ad quod dicit: *Florebit amygdalus*, id est canescet caput et barba: amygdalus enim, dum floret, dealbatur: et istud est signum debilitatis virtutis; quia enim in sene debilitatur virtus contentiva humorum, ideo putrescunt humores, et etiam refrigescunt, in cujus signum superfluitates de corpore senis albæ procedunt, et ideo canescunt. Tertium signum senis (*b*) infirmitatis est tumor ventris, vel aliorum membrorum corporis; quantum ad quod dicit: *Impinguabitur locusta*. Impinguatio locustæ etiam circa suum senium est potius tumor, quam vera pinguedo; per quem modum est in senibus impinguatio: et hoc est signum debilitatis caloris dige-

[1] I *Reg.*, III, 2. — [2] *Gen.*, XXVII, 1. — [3] II *Reg.*, XIX, 35. — [4] *Psal.* LIV, 6.

(*a*) *Leg.* hæ. — (*b*) *Leg.* senilis.

rentis; quia enim calor digerens deficit, abundat humor flegmaticus, aquosus et indigestus, qui corpus senis implet, et impinguare videtur. Quartum signum est remissio libidinis; propter quod dicit : *Dissipabitur capparis*, capparis est herba quædam, quæ valet renibus, ut dicit Glossa, et confortat actum virtutis generativæ, et secundum Hieronymum in hebræo commune nomen habet ad herbam, et ad amorem libidinosum. In quacumque igitur significatione accipiatur, rectus est sensus : *Dissipabitur capparis* : id est, remittetur furor libidinis, et istud est signum debilitationis in sene. In actu enim generationis movet calor, et naturam subministrat digestus humor : quia igitur senectus est frigida et sicca, deficit calor et humor, et ideo libidinis minuitur fervor.

Capparis effectus.

Quoniam ibit homo, etc. Descriptæ sunt miseriæ antecedentes mortem; hic describitur ipsa miseria mortis, et in moriente, et in compatientibus. In moriente enim : *Quoniam ibit homo in domum æternitatis suæ*, id est, morietur : domus enim post mortem æterna est, quia, ut dictum est[1] : « Si ceciderit lignum ad austrum, ibi erit; si ad aquilonem, ibi erit. » Et ita domus post mortem recte dicitur domus æternitatis. Quantum ad miseriam in compatientibus, dicit : *Et circuibunt in platea plangentes*. Circumeunt, quia præ dolore quiescere nesciunt[2] : « Caput circuitus eorum; labor labiorum ipsorum operiet eos. » Et plangent super mortuo, quasi nolentes consolari; sed non sic debent, nam[3] : « Luctus mortui, ut multum, septem dies. »

6. *Antequam rumpatur funis*, etc. Supra tetigit miserias antecedentes mortem; hic tangit consequentes, quæ sunt corporis resolutio, et spiritus ad Deum migratio : quæ isto ordine describuntur. Primo notatur dissolutio nervorum, cum dicit : *Antequam rumpatur funiculus argenteus* : et debet repeti : *Memento Creatoris tui*. Nervorum involutio recte dicitur *funis*, quia totum corpus cingit et ligat; et *argenteus*, propter ipsorum albedinem et proprietatem : funis ergo argenteus rumpitur, quando nervorum ligatura dissolvitur. Secundo resolutio venarum, sive arteriarum, cum dicit : *Et recurrat* (a) *vitta aurea*, id est, venarum involutio. Recte dicitur involutio, quia sicut vitta circumvolvitur, et ea totum ligatum salvatur, sic venis et arteriis tota corporis machina circumdatur et salvatur. Ista venarum involutio et arteriarum recte dicitur aurea, quia aurum rubrum, et hujusmodi venæ rubeæ propter contenti sanguinis rubicunditatem : tunc ergo recurrit vitta aurea, quando venarum et arteriarum involutio non perdurat. Tertio notatur confractio vasis urinæ, cum dicit : *Et conteratur hydria super fontem*, Hydria est receptaculum aquæ exhaustæ a fonte; et vesica est receptaculum urinæ procedentis ab hepate, tanquam a fonte. Urina enim est colamentum sanguinis et aliorum humorum, qui ab hepate in totum corpus procedunt, tanquam a fonte : hydria ergo conteritur super fontem, quando vesica rumpitur, et colamentum humorum non potest recipere, quod procedit ab hepate. Quarto vero destructio meatus superfluitatis impuræ, cum dicit : *Et confringatur rota super cisternam*. Rota est instrumentum, per quod fit eductio aquæ fœtidæ, et lutosæ de cisterna : cisterna continet ut plurimum aquam lutulentam; et talis est venter noster : rotam igitur confringi super cisternam, est meatum impuræ superfluitatis a ventre exeuntis omnimode dissipari. Quinto vero totius corporis incineratio, cum dicitur (v. 7) : *Et revertatur pulvis in terram, unde erat*, id est corpus incineretur, secundum illud[4] : « Pulvis es, et in pulverem reverteris. » *In terram suam*, quia de illa est[5] : « Omnia, quæ de terra facta sunt, in terram convertentur. » Sexto tangitur spiritus, sive

Hydria.

[1] Supra, XI, 3. — [2] *Psal.* CXXXIX, 10. — [3] *Eccli.*, XXII, 13. — [4] *Gen.*, III, 19. — [5] *Eccli.*, XL, 11.

(a) Cæt. edit. *recurrit*.

animæ, ad Deum reversio, unde dicit : *Et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.* Ipse Dominus dat spiritum ; unde dicitur [1] : « Qui fingit sigillatim corda eorum. » Et ad Deum redit omnis spiritus, tanquam ad retributorem [2] : « Omnes stabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisque, prout gessit, sive bonum, sive malum. »

Spiritualiter ab illo loco : *Quando commovebuntur*, etc., describitur hic status Ecclesiæ finalis : primo, quoad antecedentia judicium ; secundo, quantum ad concomitantia, ibi : *Quoniam ibit homo in domum*, etc. ; tertio, quoad consequentia, ibi : *Antequam rumpatur funis argenteus*, etc. Status ante judicium, qui erit in adventu Antichristi, describitur quantum ad tria : primo, quantum ad diminutionem fidei ; secundo, quantum ad dilatationem erroris, ibi : *Et consurgent ad vocem volucris*, etc. ; tertio, quoad modum dilatandi, ibi : *Florebit amygdalus*, etc. Primo ergo prædicit futuram esse diminutionem fidei quantum ad quatuor genera personarum : primo, quantum ad prælatos ; secundo, quantum ad perfectos ; tertio, quantum ad simplices ; quarto, quantum ad sapientes. Primo ergo dicit commotionem prælatorum, cum dicit : *Quando commovebuntur custodes domus.* Domus ista est Ecclesia, de qua dicitur [3] : « Domum tuam decet sanctitudo. » Custodes sunt prælati, quibus cura dominici gregis est commissa [4] : « Super muros tuos, Hierusalem, constitui custodes. » Custodes igitur commovebuntur, quando prælati in fide concutientur ; et hoc quidem erit in Antichristi adventu ; unde dicitur [5] : « Montes a fundamentis commovebuntur (*a*). » Secundo, prædicit dubitationem perfectorum, cum ait : *Et nutabunt viri fortissimi.* Viri fortissimi sunt perfecti in charitate et spe, secundum illud [6] : « Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem. » Isti nutabunt (*b*), quando tempore Antichristi in fide vacillabunt [7] : « Surgent pseudoprophetæ, et dabunt signa, ut inducantur in errorem etiam, si fieri posset, electi. Et nisi breviati fuissent dies illi, non esset salva omnis caro : sed propter electos breviabuntur. » Tertio prædicit lapsum simplicium, cum subjungit : *Et otiosæ erunt molentes in minuto numero*, id est, simplices a bono opere cessabunt affecti tædio, propter multam eorum deceptionem. Unde dicit : *In minuto numero*, quia multum minuentur [8] : « Duæ molentes in molam (*c*), una assumetur, et una relinquetur. » Quarto prædicit errorem sapientium, cum dicit : *Et tenebrescent videntes in foramina*, id est, sapientes, qui subtiliter vident, erroris tenebris involventur [9] : « Palpabunt quasi in tenebris, et non in lumine, et errare faciet eos, quasi ebrios : » et quia cadentes a fide cadunt a confessione fideli, ideo dicit : *Et claudent ostia in plateis*, id est, in publico. *In humilitate vocis molentes*, id est, mussitantes. Sed vera confessio est in publico : unde [10] : « Quod in aure auditis, prædicate super tecta. » *Et consurgent ad vocem*, etc. : hic secundo notatur dilatatio erroris post diminutionem fidei, quantum ad tria : primo dicit, quod prædicabitur et audietur falsitas ; secundo, quod tacebitur veritas ; tertio, quod sublimabitur Antichristi potestas. Primum quidem prædicabitur falsitas ab Antichristo, cum dicit : *Consurgent ad vocem volucris.* Vox volucris nocte canentis, est prædicatio Antichristi, prædicantis in nocte obscuritatis et infidelitatis : ad vocem ergo ejus consurgent, qui prædicationem ejus credent ; propterea dicitur, ut fidem non adhibeant [11] : « Si ergo dixerint vobis : Ecce in deserto est, nolite credere. » Tamen multi audient, et credent : unde dicitur Judæis [12] : « Si alius venerit in nomine suo, illum recipietis. » Secundo prædicit, quod tacebitur veritas, quia non erit qui audiat :

[1] *Psal.* XXXII, 15. — [2] II *Cor.*, V, 10. — [3] *Psal.* XCII, 5. — [4] *Isa.*, LXII, 6. — [5] *Judith*, XVI, 18. — [6] *Isa.*, XL, 31. — [7] *Matth.*, XXIV, 11, 22. — [8] Ibid., 41. — [9] *Job*, XII, 25. — [10] *Matth.*, X, 27. — [11] *Matth.*, XXIV, 26. — [12] *Joan.*, V, 43. — (*a*) *Vulg.* movebuntur. — (*b*) *Al.* mutabunt. — (*c*) *Vulg.* mola.

ideo dicit : *Obsurdescent omnes filiæ carminis.* Tunc filiæ carminis obsurdescunt, quando sonum veritatis, quæ est velut quædam consonantia, audire non possunt. Istud erit tempus Antichristi, sicut prædictum est de illo populo, qui adhærebit Antichristo [1] : « Populus ad iracundiam provocans est, filii mendaces, filii nolentes audire legem Dei. » Tertio prædicit, quod formidabitur Antichristi potestas, cum ait : *Excelsa quoque timebunt, et formidabunt,* id est, omnes, tam parvi, quam magni, verebuntur potentiam Antichristi, et præ timore adorabunt; unde [2] : « Admirata est omnis terra post bestiam, dicentes : Quis similis bestiæ huic, et quis poterit pugnare cum ea? » Et infra [3] : « Data est ei potestas in omnem tribum, et populum, et linguam, et adorabunt eam omnes, qui habitant in terra, quorum nomina non sunt scripta in libro vitæ. »

Florebit amygdalus, etc. Descripta est supra debilitatio fidei, et dilatatio erroris ; hic tertio describitur modus multiplicandi errorem. Et iste modus erit triplici via, scilicet per miracula, per donaria, per tormenta. Primo dicitur modus trahendi ad errorem per miracula, cum ait : *Florebit amygdalus,* ut sicut [4] virga Aaron mirabiliter floruit, et amygdalas produxit; ita etiam in æmulationem Antichristus faciet florere, et deflorere, et alia miracula multa, per quæ stulti convertentur ad ipsum [5] : « Et fecit bestia signa magna, et seduxit habitantes in terra, propter signa, quæ data sunt illi facere in conspectu hominum. » Secundo prædicit modum trahendi per donaria, cum subjungit : *Et impinguabitur locusta :* locusta impinguatur, quando homo invidus pecunia repletur, et per illam a Deo revertitur (*a*) : [6] « Incrassatus est dilectus, et recalcitravit incrassatus, impinguatus, dilatatus. » Hoc modo multos avertet Antichristus a fide : quod signatum est, dum Antiochus [7] adolescentem tunc hortabatur non tantum verbis, sed etiam juramento promittebat divitem se et beatum eum facturum, et translatum a legibus charum habiturum. Tertio prædicit aliquos trahendos per tormenta, cum dicit : *Et dissipabitur capparis :* capparis, ut dictum est, herba est libidinem provocans : per hanc intelliguntur carnales, qui curam carnis gerunt in desideriis. Isti dissipantur, cum timore tormentorum a fide recedunt : sunt enim de illis, de quibus dicitur [8] : « Ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt. » Tempus tentationis erit in adventu Antichristi, unde [9] : « Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet. »

5. *Quoniam ibit homo,* etc. Egit supra de antecedentibus ad judicium ; hic agit secundo de ipso judicio, in quo præmiabuntur boni, et punientur mali. Quantum ad præmiationem bonorum, dicit : *Ibit homo in domum æternitatis suæ,* quando scilicet dicetur eis [10] : « Venite, benedicti patris mei, percipite regnum, quod paratum est vobis a constitutione mundi. » Et tunc ibunt in domum æternæ lætitiæ [11] : « Venient in Sion cum laude et lætitia sempiterna super capita eorum. Gaudium et exultationem obtinebunt. » Quantum ad malos, dicit : *Et circuibunt in platea plangentes,* scilicet mali [12] : « Dicentes intra se, pœnitentiam agentes, et præ angustia spiritus gementes ; » et [13] : « Tunc parebit signum filii hominis in cœlo. Tunc plangent omnes tribus terræ. »

6. *Antequam rumpatur,* etc. Egit supra de antecedentibus ad judicium, et concomitantibus ; hic agit de consequentibus. Describit autem sex consequentia post judicii statum. Primum, notatur evacuatio eloquentiæ, cum dicitur : *Antequam rumpatur funis argenteus.* Argentum est sonorum, et significat eloquentiam ; funis argenteus est ver-

[1] *Isa.*, XXX, 19. — [2] *Apoc.*, XIII, 3. — [3] Ibid., 8. — [4] *Num.*, XVII, 8. — [5] *Apoc.*, XIII, 14. — [6] *Deut.*, XXXII, 15. — [7] II *Mach.*, VII, 24. — [8] *Luc.*, VIII, 13. — [9] *Matth.*, XXIV, 21. — [10] Ibid., XXV, 34. — [11] *Isa.*, XXXV, 10. — [12] *Sap.*, V, 3. — [13] *Matth.*, XXIV, 30. — (*a*) *Leg.* avertitur.

horum conjunctio et colligatio, quæ ad modum funis hominem ligat, dum persuadet, secundum illud [1] : « Irretivit eum multis sermonibus, et blanditiis labiorum protraxit illum. » Tunc ergo rumpetur funis argenteus, quando post diem judicii mundana eloquentia obmutescet. [2] « Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem? At ille obmutuit. » Secundo notatur evacuatio prælationis, sive potentiæ, cum dicit : *Recurrat vitta aurea*. Per vittam, quæ [3] ponebatur in capite sacerdotis, intelligitur ordo potentiæ et prælationis, in quo colligatur Ecclesia : ista vitta recurrit ad suum principium, scilicet quando solus Christus dominabitur, et omnis potestas auferetur; et hoc erit post judicium [4] : « Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo, et Patri, cum evacuaverit omnem principatum, et dominationem, et virtutem. » Tertio notatur evacuatio mundanæ sapientiæ, cum dicit : *Et conteratur hydria super fontem*. Ista hydria est cordis curiositas, quæ affertur ad hauriendam sapientiam, de qua dicitur in figura, quod [5] « venit mulier de Samaria cum hydria haurire aquam. » Mulier de Samaria gentilitas est, quæ venit cum hydria, id est, curiositate, ad sapientiam hauriendam. Unde dicitur, quod [6] « Athenienses ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere, aut audire aliquid novi. » Fons autem est mundana sapientia, unde in Psalmo [7] : « Tu dirupisti fontes et torrentes; tu siccasti fluvios Ethan. » Hydria ergo super fontem frangitur, quando non restat locus, ut mundanæ sapientiæ curiose vacetur [8] : « Et comminuetur illis lagena figuli contritione pervalida. » Quarto notatur ablatio mundanæ opulentiæ, cum subjungit : *Et confringatur rota super cisternam*. Per cisternam, quæ recipit aquas, intelligitur congregatio opulentiæ mundanæ, secundum illud [9] : « Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi cisternas dissipatas. » Rota dicitur volubilitas et variabilitas in possidendo : unde ista dicuntur bona fortunæ. Tunc ergo rota confringitur super cisternam, quando omnis spes habendi bona temporalia aufertur : quod signatum est, dum [10] « respiciens Dominus super castra Ægyptiorum, subvertit rotas curruum, » quia [11] « substantiæ impiorum, sicut fluvius, siccabuntur. » Quinto notatur, quomodo fiet inflictio pœnæ, cum dicit (v. 7) : *Et revertatur pulvis in terram*. Pulvis recte dicitur impius et peccator, secundum illud [12] : « Non sic impii, non sic; sed tanquam pulvis, quem projicit ventus a facie terræ. » Terra, obscuritatis profunditas, secundum illud [13] : « Cœlum sursum, et terra deorsum. » Tunc ergo pulvis ad terram revertitur, quando peccator in infernum infernalis tenebrositatis recluditur [14] : « Qui non est inventus in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis. » Sexto vero notatur, quomodo justis et spirituatibus fiet collatio gloriæ, cum dicit : *Spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum*. Spiritus est homo spiritualis, qui Deo est conjunctus per gratiam [15] : « Qui adhæret Domino, unus spiritus est. » Iste spiritus redit ad Deum, non quia prius fuerit cum eo, et post recesserit, cum venit ad corpus, et in morte iterum revertitur, quemadmodum voluit Origenes; sed ideo redire dicitur, quia ab illo est, et per illum et ad illum finaliter ordinatur : et hoc quidem erit in gloria post judicium [16] : « Cum autem apparuerit Christus vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria. »

8. *Vanitas vanitatum*, etc. Sicut dictum fuit a principio libri, totus liber iste ad probandum unam propositionem ordinem habet, quam in principio libri proposuit, dicens : « Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes. » Supra similiter dixit, id est, proposuit; sed nunc *dixit Ecclesiastes*, id est, conclusit;

[1] *Prov.*, VII, 21. — [2] *Matth.*, XXII, 12. — [3] *Exod.*, XXVIII, 28. — [4] I *Cor.*, XV, 24. — [5] *Joan.*, IV, 7. — [6] *Act.*, XVII, 21. — [7] *Psal.* LXXIII, 15. — [8] *Isa.*, XXX, 14. — [9] *Jerem.*, II, 13. — [10] *Exod.*, XIV, 25. — [11] *Eccli.*, XL, 13. — [12] *Psal.* I, 4. — [13] *Prov.*, XXV, 3. — [14] *Apoc.*, XX, 15. — [15] I *Cor.*, VI, 17. — [16] *Col.*, III, 4.

dixit, inquam: *Vanitas vanitatum*. Sermo iste materialiter tenetur, et mansit actus dicendi super ipsum, ut sit sensus : Ecclesiastes dixit hunc sermonem : *Vanitas vanitatum*. Et in hoc sermone, genitivus ille designat originem, ut sit sensus : *Vanitas vanitatum*, id est, a vanitatibus oritur vanitas. *Dixit* etiam *Ecclesiastes : Omnia vanitas*, et intelligitur verbum substantivum ex usu loquendi : *Omnia sunt vanitas*. Ex hoc duplici dicto elicitur talis ratio : Si a vanitatibus oritur vanitas, et omnia vanitas, ergo omnia creata dilectorem beatum non faciunt, sed vanum, secundum illud [1] : « Ambulaverunt post vanitatem, et vani facti sunt. » Si ergo omnes debent appetere beatitudinem et refugere vanitatem, ergo omnes debent terrena despicere : et hæc est conclusio hujus libri.

9. *Cumque esse sapientissimus*, etc. Dictum est supra, quod liber iste habet tres partes principales, scilicet Prologum, Tractatum, et Epilogum. Duabus primis partibus terminatis, hic incipit tertia pars. In hoc autem Epilogo, hoc ordine procedit : primo notatur scribentis studiositas; secundo, sermonis ejus auctoritas; tertio, reprimitur curiositas auditorum; quarto, aperitur summa dictorum. Insinuatur ergo primo scribentis studiositas: quia cum esset sapiens, sapientiam suam non abscondit, sed aliis enarravit : ideo dicit: *Cumque esset sapientissimus Ecclesiastes.* [2] « Præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium Orientalium, et erat sapientior cunctis hominibus. » Cum ita esset sapiens, non fuit negligens, sed diligens : unde : *Docuit populum* [3] : « Adhuc doctrinam, quasi prophetiam, effundam, et relinquam illam quærentibus sapientiam. » Et post subdit [4] : « Respicite, quia non mihi soli laboravi, sed omnibus quærentibus veritatem. » Explicat diligentiam, scilicet per multitudinem scriptorum documentorum; et tanguntur hi tres libri, quos composuit Ecclesiastes, cum dicit: *Et enarravit quæ fecerat* : et hoc in libro *Ecclesiastæ* (a). Supra enim narravit opera spiritualia et carnalia, ut in malis daret exemplum detestandi, in bonis exemplum imitandi. Secundo tangitur liber *Proverbiorum*, cum dicit: *Et investigans composuit parabolas, quæ sunt verba utilia;* unde inquit ibi [5] : « Principium Proverbiorum, Parabolæ Salomonis, filii David, regis Israel, ad sciendam sapientiam, et disciplinam, et intelligenda verba prudentiæ. Tertio tangitur hic liber *Canticorum*, cum dicit : *Et conscripsit sermones rectissimos, ac veritate plenos*. Hoc dicit, quia verba, quæ dicuntur in Canticis, videntur verba luxuriæ et libidinis; ideo dicit: *Sermones rectissimos*, id est, justos et bonos [6] : « Justi sunt omnes sermones mei, non est in eis pravum quid, neque perversum. » Videntur etiam verba *Canticorum* esse falsa et jocosa, cum dicit [7] : « Nasus tuus sicut turris; » ideo dicit : *Ac veritate plenos:* plenum enim est illud, quod intra continet aliquid, et capit : et sic verba *Canticorum* intus celant et audiunt veritatem : et hoc necessarium in omni doctrina [8] : « Ante omnia opera verbum verax præcedat te. »

11. *Verba sapientium*, etc. Hic secundo notatur sermonum, sive documentorum ejus auctoritas : quia non sunt leviter prolata, imo cum consilio prolata, et a Deo inspirata; et ideo sunt firma, et stabilia; et propterea dicit : *Verba sapientium quasi stimuli*, ad interiora scilicet penetrantes; *et quasi clavi in altum defixi*, id est in profundum, qui sunt immobiles; et ideo non de facili repelluntur a corde; sed manent, et ad bonum reducunt. Unde verbum Dei gladio comparatur, juxta illud [9] : « Et gladium spiritus, quod est verbum Dei. » Ideo pungit cor, juxta illud [10] : « His auditis, compuncti sunt corde. » Sunt ergo verba sapientium penetrantia, quia non sunt leviter dicta : ideo dicit : *Quæ per magistrorum consilium*, id

[1] *Jerem.*, II, 5. — [2] III *Reg.*, IV, 30. — [3] *Eccli.*, XXIV, 46. — [4] Ibid., 47. — [5] *Prov.*, I, 1, 2. — [6] *Prov.*, VIII, 8. — [7] *Cant.*, VII, 4. — [8] *Eccli.*, XXVII, 20. — [9] *Ephes.*, VI, 17. — [10] *Act.*, II, 37.

(a) Cæt. edit. *Ecclesiastes*.

est, deliberatam discussionem et sententiam, *Data sunt a pastore uno*, id est, a Christo, qui est pastor [1] : « Ego sum pastor bonus. » Ab isto pastore verba sapientium sunt data; quia, secundum quod dicit Augustinus [2] : « Cathedram habet in cœlo, qui in terris docet. » Unde dicitur [3] : « Unus est magister vester Christus. » Sunt tamen data *per consilium magistrorum*, id est; ministrorum istius summi Magistri, quos ipse misit, et docuit; unde dicitur [4] : « Seniores, pascite, qui in vobis est, gregem Dei, ut cum venerit Princeps pastorum, percipiatis immarcescibilem gloriæ coronam. » Hos misit ipse, dicens [5] : « Euntes ergo docete omnes gentes. »

12. *His amplius*, etc. Hic tertio reprimitur curiositas auditorum, quos alloquitur sub persona filii, dicens: *His amplius*, *fili mi*, *ne requiras*, ut semper velis audire nova: sufficit enim scire necessaria, juxta illud [6] : « Quæ præcepit tibi Deus, cogita illa semper, et in pluribus operibus ejus ne fueris curiosus. » Et redditur ratio duplex hujus admonitionis : quia inquisitio hujus curiositatis est interminata; ideo dicit: *Faciendi plures libros nullus est finis;* quia curiosi non habent tot, quin velint audire plures, quia nunquam volunt audire vetera, sed semper nova. Unde [7] : « Athenienses ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere, aut audire aliquid novi. » Ideo dicitur [8] : « Pertransibunt plurima tempora, et multiplex erit scientia; » eo quod scientia semper quodam modo renovatur. Nec tantum est interminata, sed etiam laboriosa et curiosa inquisitio, ideo subdit: *Frequensque meditatio carnis est afflictio.* [9] « Vigilia honestatis tabefaciet carnem. » Est, inquam, afflictio magna, et e contrario utilitas modica, secundum quod dictum est supra [10]: « Est homo, qui in diebus et noctibus non capit somnum oculis : et intellexi, quod operum Dei nullam possit homo invenire rationem. »

13. *Finem loquendi pariter*, etc. Hic quarto tangitur sententia doctorum per quamdam epilogationem, ad quam audiendam et memorandam excitet discipulorum audientiam, cum dicit: *Finem loquendi*, id est, terminum et consummationem locutionis, *pariter omnes audiamus*, tanquam omnibus utilem, et necessariam. Et consistit in hoc sententia omnium doctorum: vel in declinatione mali, vel in comparatione boni: ad quod ordinatur omnis doctrina, et locutio Salomonis, imo tota Scriptura. Ideo primitus, quantum ad declinationem mali, dicit: *Deum time.* [11] « In timore enim Domini declinat omnis a malo. » Quantum ad operationem boni, dicit : *Et mandata ejus observa.* [12] « Audi, Israel, et observa, ut facias, quæ præcepit Dominus. » *Hoc est omnis homo,* id est, totus et perfectus homo : si enim facit bonum, et non declinat a malo, non est integer homo, sed dimidius; rursus, si declinat a malo, et non facit bonum, non est nisi dimidius: si autem declinat a malo per timorem, et facit bonum per mandatorum observationem, jam *est omnis homo,* id est, perfectus et completus. Justus Dominus ab homine nil amplius requirit [13] : « Et nunc, Israel, quid Dominus requirit a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, et ambules in viis ejus, et servias Domino in toto corde tuo, et in tota anima tua, custodiasque mandata Domini Dei tui ? » Et ratio est, quare Deus timendus sit, et mandata ejus sint observanda : quia de omnibus exiget rationem, sive de bonis, sive de malis : ideo subdit (v. 14) : *Et cuncta quæ fiunt, adducet Deus in judicium pro omni errato :* quia nihil remanebit indiscussum, nec gestum per malitiam, nec gestum per errorem [14] : « De omni enim verbo otioso, quod locuti fuerint homines, reddent rationem. » Et non tantum discutientur mala, imo et bona; ideo subdit: *Sive bonum, sive malum sit,* adducetur in judicio, unde [15] : « Cum accepero

[1] *Joan.*, X, 11, 14. — [2] Aug., *de Discipl. Christ.*, c. III, in fine. — [3] *Matth.*, XXIII, 10. — [4] I *Petr.*, V, 2. — [5] *Matth.*, XXVIII, 19. — [6] *Eccli.*, III, 22. — [7] *Act.*, XVII, 21. — [8] *Dan.*, XII, 4. — [9] *Eccli.*, XXXI, 1. — [10] Supra, VIII, 16. — [11] *Prov.*, XVI, 6. — [12] *Deut.*, VI, 3. — [13] Ibid., X, 12. — [14] *Matth.*, XII, 36. — [15] *Psal.* LXXIV, 3.

tempus, ego justitias judicabo. » Et rursus[1]: « Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi. » Ideo cuncta judicabit, quia omnia respicit. Et hoc est, quod multum debet hortari ad timorem, et mandatorum observationem; et ideo in hoc consummat, sicut et Boetius in fine *de Consolationibus*: « Magna est nobis indicta necessitas probitatis, dum cuncta agimus in conspectu judicis cuncta intuentis. »

[1] II *Cor.*, v, 10.

FINIS TOMI NONI.

INDEX MATERIARUM QUÆ IN TOMO NONO

OPERUM

SANCTI BONAVENTURÆ CONTINENTUR

(a) *Edit. Ven.* unus. — (b) *Item* quibus petitionibus. — (c) *Item deest* Spiritus sanctus.

(a) *Item omitt.* et. — (b) *Edit. Ven.* Longinqua. — (c) *Item* miraculorum. — (d) *Item, interverso ordine :* Deus dic. pat. propt. tria. Electus deb. serv. Deo propter tria. — (e) Hoc non habent cæt. edit. — (f) *Cæt. edit. deest* Christi.— (g) *Cæt. edit.* ædificium.— (h) *Item* justitiæ, pœnit. et gratiæ. — (i) *Item* nostris temporibus.— (j) *Cæt. edit.* proprie.

(a) *Item* captanda. — (b) *Al.* De diversitate causarum. — (c) *Al.* Quod timor tribus modis sanat. — (d) *Al.* Tres sunt petitiones Missæ. — (e) Hoc minime notarunt cæt. edit. — (f) *Al.* Deus. — (g) *Al.* Christi. — (h) *Al.* pedibus. — (i) *Al.* Subticetur. — (j) *Al.* Quomodo templum sumitur. — (k) *Al.* Christi. — (l) *Cæt. edit.* De triplici liberatione.

(*a*) Hoc non habent cæt. edit. — (*b*) *Cæt. edit.* diversis. — (*c*) *Item* ardore. — (*d*) *Item* multipliciter. — (*e*) Cæt. edit. *Sacramentum*. — (*f*) *Item* incorruptio. — (*g*) *Cæt. edit.* liberatus sit. — (*h*) *Cæt. edit. deest* in.

(a) Hoc non habent cæt. edit. — — (b) *Item* finis. — (c) *Cæt. edit. add.* secundum divinitatem. — (d) *Cæt. edit.* duplici. — (e) *Item* triplici. — (f) *Cæt. edit.* aruima. — (g) *Suppl.* pinguedo. — (h) *Cæt. edit.* quinque. — (i) Cæt. edit. aspergitur.— (j) *Cæt. edit.* De quinque generibus sacrificiorum.— (k) *Item* peccatores. — (l) *Item* multipliciter. — (m) *Item* exultationes. — (n) *Cæt. edit.* turris. — (o) *Item* Benjamin. — (p) *Item* clamor Christi triplex est. — (q) *Item* quatuor. — (r) *Cæt. edit. non habent* et singulariter de hyperbola. — (s) *Cæt. edit.* dispositiones. — (t) *Item* pater.

(*a*) *Cæt. edit.* Christo. — (*b*) *Hoc non habent cæt. edit.* — (*c*) *Cæt. edit.* multiplici. — (*d*) *Cæt. edit.* corporali.

(a) Hoc non habent cæt. edit. — (b) *Cæt. edit.* De tribus speciebus innoc. — (c) *Item* De quatuor modis sanandi. — (d) *Cæt. edit.* sponsus.— (e) *Cæt. edit.* testamento.— (f) *Cæt. edit.* non habent supra cœlos.

(a) Hoc non habent cat. edit. — (b) Hoc refer ad Psalm. 2, 9. — (c) *Edit. Ven.* vino. — (d) Hoc refer ad psalm. 150, 6. — (e) *Cat. edit.* Dei. — (f) *Cat. edit.* catholica. — (g) *Cat. edit.* quatuor petitionibus. — (h) Ita per 22 litteras Hebræorum designantur 22 partitiones hujus psalmi.

(*a*) *Cæt. edit.* scalæ. — (*b*) *Item* descendentium. — (*c*) Hoc non habent cæt. edit.— (*d*) *Al.* sensu.— (*e*) *Al.* atrio. — (*f*) *Al.* multiplici. — (*g*) *Al.* malitiæ. — (*h*) *Al.* Intra.

(a) Hoc non habent cæt. edit. — (b) *Cæt. edit.* tribus. — (c) *Cæt. edit.* Triplici.— (d) *Cæt. edit.* quatuor.— (e) *Cæt. edit.* Quadruplici.

(a) Cæt. edit. hoc non habent.

FINIS INDICIS MATERIARUM TOMI NONI.

VESONTIONE. — EX TYPIS OUTHENIN-CHALANDRE FILII.

.9 Opera omnia
1559

THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
10 ELMSLEY PLACE
TORONTO 5, CANADA,

1559.